Abailard et Héloïse 23/18

Ex Libris
Petri Adamoli
Regi à Consiliis, à portubus
pontibus, transitibus que
urbis Lugdunensis ac
veteris Provinciæ, Summi.
·17 33·

Ex Libris
Petri Adamoli
Regi à Consiliis, à portubus
pontibus, transitibus que
urbis Lugdunensis ac
veteris Provinciæ, Summi
·17 33·

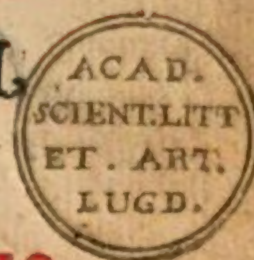

ACAD.
SCIENT. LITT.
ET ART.
LUGD

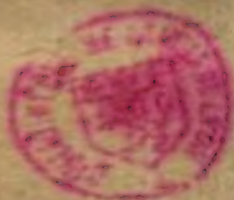

PETRI ABAELARDI, FILOSOFI ET THEOLOGI, ABBATIS RVYENSIS, ET HELOISAE CONIVGIS EIVS, PRIMÆ PARACLETENSIS ABBATISSÆ, OPERA,

NVNC PRIMVM EDITA EX MMS. CODD. V. ILLVST.
FRANCISCI AMBOESII, Equitis, Regis in sanctiore
Consistorio Consiliarij, Baronis Chartræ, &c.

Cum eiusdem Præfatione Apologetica, & Censura Doctorum Parisiensium.

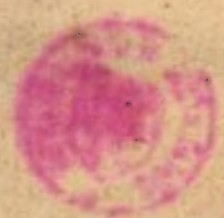

PARISIIS,
Sumptibus NICOLAI BVON, via Iacobæa, sub signis
sancti Claudij, & Hominis Siluestris.

M. DCXVI.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

APOLOGETICA PRÆFATIO PRO PETRO ABAELARDO,

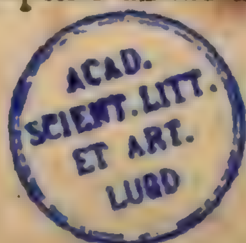
AD ILLVSTRISS. AC SAPIENTISS.

DOMINVM D. NICOLAVM BRVLARTIVM, Equitem, Sillerij Dominum, Marinarum Baronem, Franciæ & Nauarræ Cancellarium.

PER FRANCISCVM AMBOESIVM Equitem, Regis in sanctiore Consistorio Consiliarium.

CVM studiosi viua voce præceptorum sæpissimè fuerint destituti, aut eos qualeis voluerunt adprimè eruditos, non ita facilè & in promptu habuerint; factum est vt Bibliothecæ ab Optimatibus, aut claris & locupletibus viris sint institutæ, in quibus tanquam promi condi munere, optimorum & veterum Auctorum Libri repositi adseruarentur, & à quibus tanquam à diuite penu scientiarum cupidi suo tempore doctrinarum exquisitos thesauros petere possent. Hinc Atheniensis Pisistratus, Eumenes Pergamenus, Ptolomeus Filadelfus, quòd conquisitos ad ducenta ferè milia libros ex autografo describi magna impensa curassent, benè de posteritate meriti nomen suum immortalitati consecrarunt. Nec minorem apud Romanos L. Lucullus, Asinius Pollio, Traianus, C. Plinius, Tacitus A. comparatis numerosorum voluminum ornatissimis Bibliothecis, splendoris ac magnificentiæ laudem sunt assecuti. Quòd si in his Poëtarum, Filosoforum duntaxat, & Historicorum reliquiis conquirendis & colligendis tantam curam adhibuerint adhuc profani, & cæcitatis erroribus, fœdisque dæmonum tenebris & præstigiis involuti; quid censendum putamus de pia Heroum nascentis Ecclesiæ sollicitudine in re haud absimili: quantò eorum laus iustior, quòd propenso animo in hanc curam incubuerint,

poſtquam divini Verbi ſemina toto orbe diſperſa ſunt: vt Profeticæ Canonicæque primùm Scripturæ, deinde Orthodoxorum Conciones & Interpretationes non incurioſè deſcriptæ, in templorum adytis & ſacrariis collocarentur, tanquam in armamentariis ex quibus certiſſima tela parari poſſent adverſus ingruentes hæreſeôn inſultus. Adniſus eſt ſua ætate Conſtantinus Magnus magna diligentiâ, zeloque ardentiſſimo, ſuaque auctoritate perfecit, vt authentica exemplaria ab ipſis fontibus repeterentur; Profetarum monimenta Hebræa, Apoſtolorum Græca lingua, quâ ſcripta primùm fuerunt in mundum redigerentur, apocryfa à Canonicis, quæ Meliton & Origenes ad notatum XXII. numerum retulerant, ita diſcernerentur, vt ſuus cuique honos ſartus tectus remaneret: neque adulterini pro veris, carbones pro theſauris ſupponerentur. Ex quo certè effectum vidimus, vt doctrinæ puritas, vnitas, antiquitas, & vniverſalitas nullas novitates admitteret, nulla ſe in fruſta minutatim ſecari ſineret: quas certiſſimas eſſe Eccleſiæ notas, tum Petri προκαθεδρεία indicat Lirinenſis; & vt quòd Marcion ſimiliſve farinæ homines tentaverant, in ſcedis ſacratiſſimis corrumpendis, id tandem ſucceſſibus caruerit, manſerintque illæ inter publicas & cedrinas tabulas ab omnibus impoſtorum inſidiis illæſæ, ita vt nihil in his ſit repertum, quo ſuam Arius, Eutyches, Neſtorius cauſam fulcire poſſent; & cùm Sardicenſes Canones pro Nicænis obtrudere quidam malè feriati auſi fuiſſent, deterſus eſt totus hic fucus per incorruptos Canonum Nicænorum Codices, qui manuſcripti in Bibliothecis Conſtantinopoli, Alexandriæ & Antiochiæ ſunt reperti. Meminit etiam Euſebius Hieroſolimitanæ & Cæſarienſis Bibliothecæ. Et harum omnium imitatione Eccleſiæ Occidentales publicas & privatas etiam erexére, vt his vti frui liceret, iis, qui ſacris initiandi ſeſe totos Bibliorum & Patrum lectioni addicerent: curabántque Epiſcopi, vt quiſque libros eos fideliter deſcriptos domi haberet, & nocturna diurnáque manu verſaret. Et ad id parabantur diligenteis librarij notarum & ſiglarum periti, quos Irenæus Lugdunenſis & alij cordati Doctores, cùm Libros aliquos ederent, ſæpè per omnia ſacra ſunt obteſtati; vt quod in archetypo eſſet exemplari bona fide deſcriberent, nihilque vel detraherent, vel adderent, vel immutarent. Sed nocuit ſequentium temporum barbaries, quæ Librariis vſa eſt indoctis, & idiotis, plerumque etiam Cœnobitis, quos ſui Abbates, ne otio marceſſerent, ad id cogebant, vt aliquot horas exſcribendis Libris impenderent: quin & ad id mulierculæ & puellæ operas ſuas locarunt, magno rei literariæ detrimento & dedecore, priuſquàm ſingulari Dei beneficio ars Typografica inventa eſt ante ſeculi decimiquinti initia. Itaque ex illis ſcriptis, quæ veteres reliquerunt; è multis, quæ adjumento ad vitam rectè inſtituendam, & ad plurimarum artium cognitionem eſſe poſſent, pauca ſeruata ſunt; ſed ita depravata & mutila, vt vix legi, & intelligi poſſent, & brevi tempore per Chalcografos in lucem erupit ſtupenda ſine delectu Auctorum moles, qui diu cum blattis & tineis erant luctati: ſed multo plures fato Auctorum in illo Manuſcriptorum pulvere & ſitu delituerunt, donec paulatim diligenti ſolertia curioſorum eruerentur. Quod ſi quiſquam eſt, cui cordi ſemper fuerit Bibliothecas illas veterum perquirere, inſpicere, rimari, in

his profecto nomen meum ſemper ab adoleſcentia ſum profeſſus, ſive meorum æqualium exemplo, vt jacentem literatorum laudem pro viribus ſublevarem maculis eorum detergendis, ſive quòd Criticam plus æquo fortaſſe adamaverim, ſive quòd varia illa & promiſcua lectione delector. Atque ita accidit, vt in manus meas inciderint aliquot Epiſtolæ doctiſſimi Petri Abaelardi, & Heloiſſæ eius vxoris; quæ cùm primò arriſiſſent, poſtea etiam relectæ ſummoperè placuerunt. Cœpi etiam reliqua eius Auctoris Opera conquirere, quorum nonnulla reperi in membranis exarata, minutiſſimis characteribus, & lectu difficillimis, & ex collatione diverſorum emendaui, emendatúmque vnum exemplar ſemel atque iterum curavi tranſcribendum: ſed laborem vicit voluptas legentis, & vtilitas cum publica, tum priuata, quam percepturi ſunt, qui ad ea legenda volent animum appellere. Fuit enim Abaelardus, vel Bailardus, vt cum Accurſio & Alciato loquar, vel Balardus vt cum Genebrardo: ſiue mavis Abailardun vocitare, de apiculæ Gallico nomine, ſive ab Abailardú, nam hoc poſterius in Chronico Ioannis Criſpini reperi; vt apud noſtrates vſus eſt frequens ab pro de in gentilium nominibus vſurpare: non aliter quàm ſi ego, qui de Ambœſia vernaculè nuncupor, Abambœſius indigitarer: Fuit, inquam, Petrus iſte juvenis Palatij caſtelli dominus ad S. Nazarium in Nannetenſi dioceſi ad Ligerim, patre equite Berengario, matre Lucia; qui ambo nobilibus proauis orti, poſt aliquot liberorum creationem, poſt Petri Abaelardi, quem Roſelini præceptis informandum tradiderant, educationem, Religionis nexibus ſeſe mancipandos tradiderunt, Filius eorum iuſſu Lutetiam miſſus, in ſinu tam celebris Academiæ, vt Erichtonius in Minervæ ſinu educatus, in magnum virum evaſit, & non ſolum Polyhiſtor & ſcientiarum omnium encyclopedia inſtructus; & omniſcius; ſed & Filoſoforum & Theologorum coryfeus, & in ſuo genere princeps, primuſque Theologiæ Scholaſticæ ſeu diſputatricis auctor creditus, vnde illæ Nominalium & Realium apud Vignerium ſectæ. De quo Samſon Rhemorum Archiepiſcopus cum ſuis ſuffraganeis, dum eum ad Papam deferrent, retulerunt nihil eſſe quod eum lateret, ſive in profundo maris, ſive in excelſo ſuprà: qui in promptu de vniuerſa Filoſofia, de Mathematicis, & etiam de quæſtione qualibet reſpondebat, qui invitatus à condiſcipulis, vt in obſcuriſſimæ Ezechielis Profetiæ interpretatione ſpecimen ingenij ederet, impetrato breuis noctis ſpatio, toti Academiæ ſe admirabilem præbuit. Sed & Iuriſconſulti noſtri cum in ſalebris Iuris Iuſtinianæi exercuerunt, ita vt ſuprà nominatus gloſſator ad legem, *Quinque pedum præſcriptione*, quæ eſt Imppp. Valentiniani, Theod. & Arcad. *C. fin regund.* in verbo *præſcriptione*, de eo ſic ſcripſerit. *Sed Petrus Bailardus qui ſe iactauit quòd ex qualibet quantumcumque difficili littera traheret ſanum intellectum, hîc dixit*, NESCIO. Quid mirum, ſi & Azo, & ipſe Accurſius, qui rati ſunt nihil videri in iure quod à ſe penitus perſpectum non fuerit, ita hallucinati ſint, vt magnus ille Andreas Alciatus, in illo quem de quinque pedum præſcriptione ſcripſit Tractatu, poſtquam Petrum Bailardum celebrem ſua tempeſtate profeſſorem laudauit, quòd ingenuè faſſus eſſet eam legem à ſe non intelligi, ipſe ſuorum doctorum interpretationem eludit & reprehendit, eorumque ſequaces Baldum, Paulum & Sa-

licetum, qui ex ea hanc regulam elicere conantur, non reddi solitum olim iudicium de quinque pedibus, id est de re levissima; cùm variæ constitutæ sint actiones de modica glande, de pisce, de ouo, *l.1.ff. de glande leg. §. Gallinarum instit. de rerum diuis. l. si proprietarius. ff. de damno infecto*, cumque verior interpretatio sumi debuerit ex l. XII. tab. qua cautum vt inter vicinorum prædia constitutis finibus, quinque pedum spatium relinqueretur, quo ire, agere, vterque dominus posset, eiusque spatij vsucapio lege Mamilia prohibita est, vt apud Tullium 1. de LL. & Ag. Vrbicum de limitibus. Quibus experimentis constare arbitror tanta Abaelardum fuisse ingenij pernicitate & dexteritate, vt potuerit in qualibet scientia, præsertim verò in ea quæ aliarum Regina dicitur, breui tempore multū profecisse, & ad metam peruenire, citiùs quàm alius ex carceribus exijsset: sed de eo postea amplior dicendi patebit campus.

Heloissa verò, vt altera Susanna aut Esthera, pulchra & Deum timens, vetustissimos illos Mommorantios legitima agnatione contingens, Canonici Parisiensis non notha, sed neptis, Psalmos Hebraicè personare ab incunabulis docta, clarum sexus sui sydus & ornamentum, tres illas linguas, necnon Mathesin, Filosophiam & Theologiam à viro suo edocta, illo solo minor fuit: in qua tantas ingenij dotes, prudentiæ, pietatis, patientiæ, humilitatis, virtutúmque omniū, & pudicitiæ chorus illustrabat, quā religiosè coluit post breuem & furtivum aliquot mensium iusti connubij vsum, viri sui etiam immerito execti & absentis amantissima: vt dubites, plúsne exemplo matronis an virginibus profuerit, vel cùm Argentoliensibus, vel cùm Paracletensibus præfuit. Si ad matronale decus, ad linguarum aut scripturarum cognitionem inspicias, alteram Paulam; si ad custodiam perpetui pudoris, morumque asperitatem, Eustochium videre videberis: quam Episcopi quasi filiam, Abbates sororem, laici matrem diligebant; ita ab omnibus in cultu & admiratione habita, vt cùm vir eius inuidiæ & calumniæ telis premeretur, liuor in ea eiusque moribus non inuenerit, quod dente Theonino carpere posset. Eius Epistolarum facundiam simul inspexi, vt Fidiæ signum simul probaui; ingenij verò acumen, magnumque in sacræ Scripturæ, Patrumque lectione profectum satis indicant Problemata illa, siue dubia, quæ domino suo præceptori & coniugi in scriptis proposuit discutienda: quæ qui attentè legerit, agnoscet esse verum quod ab Aristotele est vulgatum, non minus esse difficile quæstionem benè ponere, quàm benè soluere. Prætereo quàm subtiliter hæc Heroina diuo Bernardo Abbati in Parackleti Cœnobio hospitanti, etsi ille parùm candidè de Abaelardo sentiret, satisfecerit percontanti, cur in Orationis Dominicæ publica recitatione verba illa vsurparet, *Panem nostrum supersubstantialem*, cùm cæteræ Ecclesiæ vulgò *quotidianum* dictitent; illa contra Græcorum discretione fulta, quorum, vt ait Ambrosius, auctoritas maior est, solum Matthæi textum adduxit, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, maluitque translationem ex Hebræo, quam propriæ linguæ scripturam sequi, prout videre licet Epistolâ v. secundi Libri, quæ est ad eundem D. Bernardum. Felix, ô nimium felix coniugū par, & benè concordans in dissimili fortunâ matrimonium, nec ipsa in morte diuulsum, si ille tam benè liuoris insultus, quàm illa in sequiore

ſexu declinare potuiſſet! O diuina viri vxoriſque ingenia omnibus doctrinis excúltiſſima, quibus nec præcedens æuum, nec ſequens vlla alia protulit adæquanda! Etſi verò Heloiſſa tanta fuerit manſuetudine, vt nullus vnquam maleuolentiæ jacula in eam auſus fuerit contorquere, nullus eius manſuetudini obſtrepere, tamen quam multa dictu grauia, perpeſſu aſpera in illam irruiſſe putamus: cùm illa per latus viri, quem toto amabat pectore, ſæpius ſit petita, icta, & quaſi transfoſſa: in ſuo corde ſæpè perpeſſa eſt, quicquid in ſponſi terreſtris famam & corpus potuit liuidorum & inimicorum maleuolentia & crudelitas. Quæ ſpretis huius mundi blandimẽtis ſeſe totam conſecravit IESV ſponſo cœleſti, ſua ſponte carnem propriam crucifigens; femina verè fortis, & ſimilis Prudentibus, quas Evangelium memorat ſibi multis operibus pietatis proſpexiſſe, ne deficeret oleum in lampadibus. Batava Syren ſcripſit ad Virgines Colonienſes ſub nomine Machabæorum conſecratas, comparationem Virginis & Martyris, aſſeríτque veram Continentem minimum abeſſe à Martyre; quòd Martyr patiatur à carnifice cędi carnem ſuam, Virgo vel Continens quotidie mortificat carnem ſuam, ipſa ſui quodammodo carnifex. Martyr tradit corpus ſuum, Virgo vel vidua ſubigit, & in ſpiritus ſervitutem redigit, domatque. Ea certè aptari poſſunt noſtræ Heloiſſæ, quæ concupiſcentiis, opibus, deliciis, faſtui, luxui, gemmis, purpuræ, voluptatibus in hac vita renunciavit, nihil amans in hoc ſeculo, mortua mundo, ſoli viuens CHRISTO, cuius vt ſtringeretur amplexibus, columbinos edebat gemitus, precibus, pſalmodiis, ſacra lectione, ſilentio, ieiuniis, piis occupationibus corpus in ſeruitutem redigens, quod in Continente non minus eſt laudabile quàm in Virgine, cùm maior ſit virtus placitis abſtinuiſſe bonis. Licet contra ſentiat Hieronymus difficiliorem videri pudoris cuſtodiam in Virgine, quæ quod non eſt experta, majus & ſuavius eſſe ſuſpicatur. Ipſe Petrus Epiſtola, quam toti Operi præpoſuimus, pauca & modeſtè de adamata vxore & ſorore locutus, hiſtoriam propriæ vitæ, miſerias ſuas, & ærumnas, imò etiam mortes narrat, vt ab avunculo & cõſanguineis vxoris nocte dormiens immaniſſima & pudẽtiſſima vltione verpus factus fuerit: vt Monachi habitu in Cœnobio D. Dionyſij ſuſcepto malè habitus ſit à fratribus, quòd ex Bedę ſecundo ſcripto in Acta Apoſt. controuerſiam illam moviſſet de duobus Dionyſijs, altero Areopagita, altero Corinthio: qua de re nos Cardinalem Baronium potiùs ſecuti, quàm Gregorium Turonenſem, ſententiam noſtram expoſuimus in illa Præfatione, quam ad Hiſtorias dicti Gregorij præfiximus, eiúſque defenſionem contra Flaccij calumnias. Recitat etiam vt Tractatum de vnitate & Trinitate divina, in favorem Scholarium ſuorum compoſitum, qui humanas & Filoſoficas rationes requirebant, Sueſſione coram Legato exhibuerit, & compulſus fuerit ſine diſcuſſionis examine propria manu in ignem inijcere: quod quàm grave fuerit, illi dijudicent, qui norunt Auctores non minus Librorum ſuorum eſſe amantes, quàm patres liberorum. Cætera quæ in hac Epiſtola non ſine acerrimo ſenſu doloris & patientiæ documento de ſuis calamitatibus recitat, de ſuo in ſolitudine ſeceſſu, de jactis primis Paracletenſis eremi fundamentis, de pravis Fratrum quibus præfuit Ruyenſium moribus, Tyrannique vicini

oppressione, ea melius ab ipso Auctore, quàm à me reperi possunt; cùm meum potius sit consilium vindiciis meum Abaelardum, si non ab errore, qui in idoneum cadere potest, saltem à servitute hæreseos falso insimulatæ asserere.

Hæ me justissimæ causæ impulerunt, vt quotquot exemplaria nancisci potui in variis Provinciis conquisierim, collegerim, legerim, relegerim, optimæ certè notæ frugisque non expertia: consiliumque ceperim ea in vulgus emittendi, tum vt R. P. sacræ literariæ prodessem, tum vt Galliam nostram ab illorum imposturis vindicarem, qui negant perpetuo verum esse, quod ex Plinio adstruit D. Hieronymus, eam solam carere monstris. Quid enim potiùs facerem, quàm Monachi saltem in extremis innocentissimi viri nomen è flammis eripere, eruditissimique Scriptoris Opera magnis sudoribus vigiliisque elucubrata, nostræ ætati, ac posteritati consecrare? Itaque vnum exemplar Epistolarum nactus sum in Armorica, in qua iuvenis prima auspicia cœpi laticlavij & meæ Senatoriæ dignitatis: Alterum ex Filippo Portæo Abbate Tyronio Poeta excellentissimo & mihi amicissimo, qui affirmabat se accepisse ab hæredibus Stefani Gormeleni Curiosolitæ: Tertium ex Monasterio Paracletensi, ad quod profectus sum, vt quæ ibi ex eius Operibus reperire poteram, in vsum publicum convasarem, ibique comiter sum exceptus, & ad contigua fundatoris & fundatricis sepulchra manu ductus benignitate Reverendæ D. Mariæ Rupifocaldæ Diaconissæ sapientissimæ cognatæ meæ: eius enim paterna avia Antonia Ambœsia, quæ Equiti Torquato Barbesio nupsit, Vidi Ambœsij filia vnica, Karoli Calvimontis D. Franciæ Marescalli neptis & hæres totam vetustissimam familiam crevit, & primogenita nostra ad Rupifocaldos transtulit. Ea etiam mihi communicavit divini officij Homilias toto anni curriculo legendas stylo Abaelardico exaratas, cum Collectis & Hymnis, in quibus magna Catholicæ pietatis lux seu legenti, seu canenti affulget. Opuscula varia ex Navarrana Bibliotheca, Homelias ex Sorbonico Gymnasio celeberrimo, in Epistolam ad Romanos quinque Libros Commentarios ex Cœnobio S. Michaelis de Monte, seu in Periculo maris, quos dedit vtendos A. Quercetano doctissimus P. Iacobus Sirmondus Theologus è Societate IESV: Introductionis ad Theologiam Libros treis, reconditioris doctrinæ ex MS. Cod. Bibliothecæ Canonicorum Regularium sancti Victoris propè nostros muros: alia etiam aliundè, vt suis locis indicavi. Quæ Opera nisi Patres illi cognovissent esse fidei Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ professoribus vtilia, ea certè vltricibus vrenda flammis dedissent; quæ tanto studio divinitùs conseruata nobis transcribenda & in medium proferenda dederunt. His volutandis, & ex collatione emendandis non exiguam operam locavi, vt me voto exsoluerem, quo pridem obstrictus eram, cùm Libellum de Concilio in publicum vulgari passus sum: & si quid durius inveni, cum germano meo R. D. Adriano Ambœsio Episcopo Trecorensi inter Theologos eminentissimo communicavi, & cum aliis etiam amicis, nec aut ab illis aut à me in his Operibus aliquid est repertum, quod esse posset lectionis infructuosæ. Priùs tamen, ne tacito vel aperto linguæ aut cogitationis convitio verberari possem, accusationes

contra

contra Abaelardum, ac pro eo proscriptiones ac depulsiones in publicum proferre decrevi, & rationum ponderibus ac momentis adamussim examinare, ne quid temerè, aut perperam fecisse me quisquam obganniat. In arenam producuntur athletæ, immò bellatores fortissimi, quibus ingenij vires ac famæ, & plus quàm vitæ, sunt periclitandæ,

——— nec enim leuia, aut ludicra petuntur,
Præmia, sed Turni de vita & sanguine certant.

Et vt ille de Hectore Iliados χ.

Πρόσθε μὲν ἐσθλὸς ἔφευγε δίωκε δ' μιν μέγ' ἀμείνων,
Καρπαλίμως, ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην
Αρνύσθην τε πο ἐριν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Αλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἥκτορος ἱπποδάμοιο.
Hic igitur cursu, hic fugiens, ille acriter vrgens,
Delati, bonus & fortis pede concitus anteit,
Insequitur melior: nec enim pro tergore tauri,
Pro boue, nec certamen erat, quæ præmia cursus
Esse solent: sed pro magni vitàque animáque
Hectoris ———

Sistendus est igitur, Nomofylax illustrissime & perfectissime, ad tuæ dignitatis tota Europa augustissimæ Tribunal, ad Galliarũ Præfecti Prætorium, à quo appellare nefas, cui reliqui supremorum Senatuum & Curiarum Provincialium Iudices, fasces submittunt, ad tuæ divinæ Themidis trutinam, hic Doctor infelix inter reos & proscriptos adnumeratus, qui causam dicat quasi ex vinculis, & ad criminum gravissimorum capita respondeat magnis delatoribus, vel potiùs accusatoribus non tam deterritus, quàm causæ bonitate fretus, & vitæ morumque innocentia, per quam à Legato S. S. Prouinciæque Rhemensis Antistitibus persona non est damnata, sed in scripto comburendo eius cæca obedientia comprobata, & ab iis qui Senonis coadunati erant, nihil aliud quam damnationem Capitulorum quæ non agnoscebat sua retulit, ipse non auditus, ad sacrosanctam Sedem appellauit. Ab Innocentio verò Pontifice Opt. Max. ad quem totum negotium remissum fuerat, plenæ absolutionis tesseram, honorificumque Cluniaci vt petierat Prytaneum meruit: à tuis etiam Oraculis æquissimis & Diplomatibus, in integrum restitutionem impetrabit, cum iure liberę legationis; vt cum tui fauoris aura per omnium ora, per Academias Orbis totiùs celebres, per Doctorum Bibliothecas,

Laudetur, vigeat, placeat, relegatur, ametur.

& sicut D. Augusti de Æneide retinenda, ita D. Brulartij de Abaelardi lucubrationibus non abolendis Edictum publicetur. Poterit enim tua amplitudo, vel solo aspectu facilè sanare famam adfectam Filosophi & Theologi in hunc vsque diem nihilominus languentis, quàm illi qui ad Æsculapij fanum transeuntibus conspiciendi exponuntur. Tu enim es Brularti Silleri, cuius in manu legum ferendarum & abrogandarum jus omne consistit; qui in magistratuum, & in honorum omnium culmine & solsticio (vt ita dicam) excelso, & pleno stellarum, illustri & claro loco præsides; & quem Sol splendorem mundo, eum huic regno exhibes, ex quo splendi-

dissimo candore inter flammas elucente circulo, tanquam è sublimi specula te Cynosuram honestis disciplinis præbes: qui bonis omnibus plaudentib. vulnera superiorum iniquitate temporum Galliæ inflicta curasti, qui rixarum & litium præsertim aulicarum semina, quibus nulla capitalior pestis esse potuit, si non radicitus euulsisti, saltem magna ex parte circumcidisti & amputasti: qui rem Francicam sæpe aduersa fortuna nutantem confirmasti, interdum etiam dissidijs propè extinctam & euersam vnus ipse non modo restituisti, verum etiam magnoperè auxisti: qui publicè iustitiam, priuatim temperantiam, & abstinentiam ab ineunte ætate semper coluisti: qui triplici legatione, Nauarrana, Heluetica, Romana, quàm esses publico bono natus demonstrasti, cùm virtutibus magnis fortunam adæquasti: & vt alia non modò in Reges, sed & in patriam, aut in singulos haud vulgaria merita omittantur, mirandum non est si tanto patre genitus, antiquis gentis vetustissimæ stemmatibus fulgens, domesticis tamque claris exemplis permotus, nihil non egregium, nihil non amplum, non proavis equitibus & patricijs dignum aut cogitasti aut fecisti: De quo patre tuo, quia de te sileri jubes, hoc tantum dicam, ad te fatali ordine & jure hæreditario fuisse delatum annuli Regij scrinium, cuius administrationem ob egregias & heroicas D. Præsidis Bernij virtutes, omnes boni deberi clamitabant tuo illi parenti nostri seculi Catoni integerrimo, quem duobus illis Romanis, vel trecentis Socratibus longè antestetisse, qui eius sapientiam & constantiam norant, & mirati sunt, & confitentur. In quorum memoria viuet, quamdiu probitati, consilio, innocentiæ, sapientiæ locus erit. Virtuti enim, quam ducem semper habuit, comitem adiecit bonam existimationem, sine qua vivere sapienti esset injucundum. quo magis gratulandum tibi censeo, Iustitiæ Antistes dignissime, qui hanc veram & solidam laudis paternæ possessionem tam libenter occupes, veteremque majorum tuorum de omnibus benè merendi consuetudinem heroicis virtutibus, eloquentiâ, doctrinâ, solertiâ, rerum maximarum vsu cumulatam, constanter retines: eamque vt officio solito erga hunc Auctorem testatam relinquas, te etiam atque etiam obtestor.

O te igitur beatum Abaelarde, qui cùm atrocioribus percussus ictibus olim in eo fueris miserrimo statu constitutus, vt te cùm malè à quamplurimis audires, omnes qui benè non norant, quasi vomitu nauseantis fortunæ è rerum natura exsputum crederent: occurrit tibi maximus ille Brulartius, salutaris & tutelaris Genius, ad cuius sacram anchoram accurristi, sub qua nullos fluctus, quamvis decumanos, nullas procellas aut tempestates, tibi putes pertimescendas. Vide quàm non formidare debeas tanto iudice, vide quanta lux clementiæ & æquitatis tuis oculis cooriatur.

Age veniant tui sive æmuli, siue adversarij, sive irrisores, criminibusque tecum vel decertent etiam maledictis. Quod enim maledictum acrius, quàm si hæreticus audias, cùm vbicumque latueris te semper invenerit invidia. Nam hîc referre non placet, quæ Suessione per invidiam acta sunt, cùm Abaelardus adhuc inter Sodales Regalis Cœnobij Dionysiani militaret; vbi sese obsequentem filium Ecclesiæ demonstrauit, Legato sanctæ Sedis causam suam approbans, cum eius nutu suum Commentarium de Tri-

nitate (in quo nihil contra fidem contineri putabat) manu tamen propria comburere maluit, quàm scandali occasionem præbere. Ingens certamen erit in antiqua Senonum ciuitate, in qua falangem ducet Primipilus fortissimus, testis idemque Auctor omni exceptione maior D. Bernardus Tesselini F. Claræuallensis primus Abbas, sui Ordinis lumen & columen: qui ex discipulo Sylvarum Doctor Ecclesiæ verè Theodidactos est appellatus, miraculis ante & post obitum claruit, & in Cælitum numeros ab Alexandro III. est relatus, cujus tanta fuit, vigetque nunc adhuc fama & auctoritas, vt de eo nemo hanc formulam jure possit vsurpare, *Hunc nolo, tumidus est*: cui statim non assentiri stultum; velle in aliquibus refragari, aut fidem detrahere, impietati proximum videatur. Ille vbi Abaelardum ex S. Gildasij, quod ejuraverat, Cœnobio reversum audivit, & aliquot Opuscula partim verè partim falsò ei attributa legi, iras se dignas concepit, & Proceres Ecclesiæ ad Synodum Senonensem movit, literisque convocauit, apud quos Abaelardum inter reos violatæ religionis detulit: & ad Cardinales summúmque Pontificem Innocentium capita gravissimæ accusationis misit.

Hoc classico multi ad arma spiritualia excitati sunt. Sed præstat audire clangorem ipsius tubæ, nempe Epistolæ, quæ inter Bernardinas est ordine CLXXXVII. cum hac inscriptione: *Ad Episcopos Senonas convocandos. Exyt sermo inter multos, & credimus ad vos pervenisse, quomodo videlicet apud Senonas in Octavis Pentecostes vocamur & provocamur ad litem pro defensione fidei: cùm servum Dei non oporteat litigare, sed patientem esse ad omnes.* Abstineo à sequentibus quæ Lector poterit reperire libro II. huius Operis. Parum erat nisi vir Dei à natura potius quàm ab arte ad facundiam instructus, Episcopos & Cardinales in Curia Romana residentes hoc galli cantu experrexisset altera Epistolâ, cui initium: *Nulli dubium quin ad vos spectet tollere scandala de regno Dei*, in qua hos aculeos contra Petrum districtos reperietis lib. II. pag. 270. *Legite si placet librum, quem dicit Theologiæ, legite & alium quem dicunt Sententiarum eius, nec non & illum qui inscribitur, Scito teipsum, & animaduertite quantæ ibi silvescant segetes sacrilegiorum & errorum.* Pax sit rebus, cętera non apponam, quin potiùs libet exclamare,

——— ———*tantæ ne animis cælestibus iræ?*

Nam eodem tenore, imo fervore mittit per Nicolaum suum servum & nuntium ad Innocentium II. Epistolam, cuius initium: *Necesse est vt veniāt scandala. Necesse est, sed non suave.* In qua post captatam in exordio benevolentiam, narrationem breviter contexit rerum apud Senonas coram Rege Ludovico VII. gestarum in consessu Episcoporum, Abbatum, & plurimorum Religiosorum ac Clericorum: Ex quibus inferre licet Abaelardum stantem non fuisse auditum: sed quædam cœpisse legi, quæ nolens audire, exierit, provocaveritque ad sanctam Sedem Apostolicam: quod non putat Bernardus ei licere, admovetque faces incendij, vt damnationem ab eo extorqueat: *Leonem, inquit, evasimus, sed incidimus in draconem.* pag. 274.

His non contentus, Capitula hæreseôn colligit, quisquilias vndique verrit ex schedis, lectionibus & scriptis, quæ partim Abaelardi erant, partim sub ejus nomine circumferebantur, & à malevolis etiam accepta ali-

qua, vir quidem sanctus, sed qui dum in carcere esset falli poterat, pro veris & compertis ad Innocentium misit: quæ etsi in Epistolis sub nomine Bernardi editis non reperiũtur, tamen quia in quodam MS. reperi, (ne quid dissimulem) bona fide transcribenda curavi: non quòd putem tam perversæ mentis fuisse Abaelardum, aut quenquam alium, vt tam absurdis & impiis sententijs voluerit debacchari: sed vt quò magis absona & impia sunt illa dogmata, eo magis judicentur aliena, & multis parasangis distantia à mente & intellectu tam pij & benè morati Monachi, qui libros, ex quibus excerpta est major ac periculosior Articulorum pars numquam agnovit. Quòd si ex veris eius dictatis quædam arguantur, oportuit ad verum eius sensum recurrere, & non contra eum verba decurtata retorquere. Nihil est enim, quod malè narrando haud possit depravarier: & sæpè accidit vt si Doctor aliquis quæstionem aliquam problematicè & in vtramque partem tractarit, malè feriatus sciolus rationes dubitandi sumat pro rationibus decidendi: quod sæpè contigisse vidimus, & nuper ad Fontis-Bellaudi castrum in dissertatione coram Rege & celeberrimo Franciæ Procerum Conventu. Quis enim poterit non ridere, aut potiùs stomachari, si in Summa Theologiæ Angelici illius Thomæ Aquinatis quæst. III. art. I. hæc legerit: *Vtrum Deus sit corpus: videtur quòd sic. Corpus enim est quod habet trinam dimensionem. Sed sacra Scriptura eam attribuit Deo: dicitur enim Iob XI. Excelsior cœlo est, profundior inferno, ergo Deus est corpus?* Si quis ista nobis obtruderet tanquam Thomæ doctrinam, nonne cælum terrę, & mare cœlo misceret? cùm conclusio eiusdem Doctoris, quã impostor reticere voluerit, ex diametro pugnet. Est enim talis: *Cùm Deus sit primum movens immotum, ac primum ens, & omnium nobilissimum, impossibile est corpus esse. Ad primum ergo dicendum est, quòd sacra scriptura tradit nobis spiritualia & divina, sub similitudinibus corporalium, &c.*

Veniamus igitur ad supradicta Capitula, quę magnus ille D. Bernardus Claræuall. Abbas misisse dicitur Innocentio II Papæ, reperta, si credere fas est, partim in libro Theologiæ, partim in libro Sententiarum, partim in libro, cui titulus est, *Scito teipsum*: quos duos postremos libros Abaelardus negavit à se scriptos. De his erroribus detestandis quivis potest hoc vsurpare: Heu cadit in quemquam tantum scelus!

Quod Pater sit plena potentia, Filius quadam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia.

Quod Spiritus sanctus non sit de substantia Patris aut Filij.

Quod Christus non assumpsit carnem vt nos à jugo diaboli liberaret.

Quod nec Deus & homo, neque hac persona, qua Christus est, sit tertia persona in Trinitate.

Quod liberum arbitrium per se sufficit ad aliquod bonum.

Quod ea solummodo possit Deus facere vel dimittere, vel eo modo tantum, vel eo tempore quo facit, & non alio.

Quod Deus nec possit nec debeat mala impedire.

Quod non contraximus culpam ex Adam, sed pœnam tantum.

Quod non peccaverunt qui Christum ignorantes crucifixerunt, & quod non culpæ adscribendum est quidquid fit per ignorantiam.

Quod in Christo non fuerit Spiritus timoris Domini.

Quod potestas ligandi atque solvendi Apostolis tantum data sit, non successoribus.

Quod propter opera nec melior nec pejor efficiatur homo.

Quod ad Patrem, qui ab animo non est, proprie vel specialiter attineat operatio non etiam sapientia & benignitas.

Quod diabolus immittat suggestiones per operationem lapidum vel herbarum.

Quod adventus in fine seculi possit attribui Patri.

Quod anima Christi per se non descendit ad inferos, sed per potentiam tantum.

Quod nec opus, nec voluntas, neque concupiscentia, neque delectatio cum movet eam, peccatum sit, nec debemus eam velle extingui.

Non credo quenquam esse aquâ baptismatis ablutum, & pingui vt aiunt, Minerua mysterijs fidei imbutum, cui in mentem veniat tam absurdas enunciationes, tam à symbolis fidei alienas, tam horrendas defendere ac tueri. Neque puto nimis elaborandum esse vt hæc opinio minuatur: cùm Abaelardi vita pié & in timore Dei transacta nullum dogma redoleat nisi sanctum, cum sacræ Scripturæ, Patrumque interpretationibus congruũ & conueniens: si verum est quòd fides ostendatur, ac se prodat ex operibus: cùm ipse sibi debellandas hęreses singulari certamine sumpserit: cumque si qua fortè secus dicta in libro Theologiæ eius reperiuntur, publica fidei Confessione à se edita retractaverit, vel virtute rationis, vel auctoritate Scripturę correctus.

Sequitur Epistola alia eiusdem D. Bernardi ad eundem Pontificem Innocentium, eiusdem argumenti cum præcedentibus (nisi quòd in accusando & disputando prolixior est) cuius initium: *Oportet ad vestrum referri Apostolatum. Habetis,* inquit, *in Francia novum de Magistro Theologum, qui ab ineunte ætate sua, in Dialectica lusit: nunc in Scripturis sacris insanit. Qui dum omnium quæ sunt in cœlo sursum, & quæ in terra deorsum nihil præter se solum nescio quid nescire dignatur, ponit in cœlo os suum.* Cætera quia nihil aliud continent, quàm quæ in suprà scriptis Articulis recitantur, malo æquus & curiosus Lector requirat ex ipsa Epistola bene longa & erudita: quam qui totam legerit, definitivam non ferat sententiam, nisi priùs breui responsione perlecta.

Qui enim statuit parte inaudita altera,
Aequum licet statuerit, haud æquus fuit.

Nec contentus fuit egregius Cœnobiarcha sub persona sua iustæ magnitudinis Libellum edidisse, in eumque stilum cum tot tãtisque aculeis tamque acerbis strinxisse, nisi Samsonem Archiepiscopum Rhemensem, & tres ex eius Suffraganeis excitaret, tanquam ad commune restinguendum incendium. Dictavit enim Epistolas sub eiusdem nomine ad Papam, vt per eas majoris ponderis esset accusatio. Adduntur appendicis loco duę commendatitiæ: altera ad Cardinalem Vidum de Castello, qui Petrum in Theologicis audierat, & postea electus in Papam Cælestini nomen assumpsit: altera ad Yuonem etiam Cardinalem, quæ est eiusdem argumenti. In priore objectat semper libellum illum γνῶθι σεαυτόν, quem pernega-

vit Petrus à se scriptum. Hoc tanto criminationis hiatu magni ille nominis accusator omnia quę rei poterant esse auxilia pręoccupavit. At quas deinde probationes subijcit? nullas, aut penè nullas: breuia enim sunt Epistolia. Quę ergo dixit verbo tenus, Scaurus verbo negat. Nam si accusare sufficeret, quis vnquam erit innocens? Tritum etiam illud: Vt vir vnus, vir nullus; ita testis vnus, testis nullus. Quòd si quis quæsierit, quis tam crebrarum scriptionum, tantique laboris spontanei fructus & profectus? Duplex sane: nam Innocentius Christi Vicarius, summus de Fide arbiter, cui nemo Orthodoxorum refragari, ac ne quidem mutire audeat, Rescripto suo Dogmatum ad se missorum Capita, quę Petro Abaelardo adscribebantur, non tamen ipsam Petri personam hæreseos damnavit de plano, & nondum parte altera audita, quæ si Romæ judicio se sistens ad diluendas objectiones aliquot horas aut dieculas, aut comperendinationes habuisset, fortasse aliò erat alea recasura. At accusatores potentissimi, tanquam albis equis triumfantes, lętum Pæana cantarunt, victoriamque suam toto orbe disseminarunt: Ita vt miser ille inauditus apud probos quamplurimos male audiret, & eius exemplaria, quæ Galliam, Italiamque splendore collustrarant, tanquam horrendi criminis carmina, vel voracibus rogis cremanda traderentur, vel in situ, squalore, & cinere veterum Bibliothecarum latitantia putrescerent: nec iam Trifoni, ceterisque Librarijs, veris suis medicis curanda mãdarentur: perijssentque stirpitus, nisi bono aliquo genio & divino impulsu ad ea conquirenda, è pulvere eruenda, emendanda, publicanda fuissemus excitati, eorum præsertim testimonijs, quos benè de illis sensisse & scripsisse, variaque eius scripta in delicijs & admiratione habuisse infra ostendemus. Quorum vna eademque vox extitit, non fuisse eam mentem Abaelardi, vt aliquid scriberet contra fidem receptam Ecclesię: quòd si quidpiam tale irrepsisset, credendum aliunde provenisse, aut forte à culpa Librariorum, neque Lectorem vbi plura nitẽt in Opere, paucis offendi debere maculis,

——— ——— quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.

Siquidem neque multiplex bonum exiguo malo, neque vtile inutili vitiatur.

Et mala sunt vicina bonis, errore sub ipso
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.

Nec eo deveniendum est temeritatis, vt hunc nunquam errasse audeamus asserere; sed si quid ab eo sit erratum, id non hęretica pravitate (sola enim pertinacia Ecclesiasticæ doctrinę & auctoritati resistens hęreticum facit) sed humanæ naturæ imbecillitate, aut forsan nimijs ingenij viribus admisisse, culpamque si qua erat resarcisse, vt se posset tueri *ll.* XII. *Tab.* SANATIBVS IDEM IVRIS, QVOD FORTIBVS.

Interea placet D. Bernardo forti bellatori, quasi succenturiatos proferre aliquos Scriptores illorum & subsequentium temporum, qui eius sententiæ sunt adstipulati, tanquam si ex eius ore aut scriptione penderent: ne quis eos me vel nescisse, vel putet silentio tegere voluisse. Familiam itaque ducat Godofredus Claræuallensis Monachus vitæ Bernardicæ

scriptor luculentissimus, famæque Præceptoris propugnator acerrimus, cuius hæc sunt verba lib. III. cap. V.

Fuit in diebus illis Petrus Abailardus Magister insignis, & celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfidè dogmatizans. Cuius cùm blasphemiis plena gravissimis volitare vndique scripta cœpissent, profanas novitates vocum & sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei hominem, S. Bernardum, detulerunt: qui nimirum solita bonitate & benignitate desiderans errorem corrigi, hominem non confundi, secreta illum admonitione conuenit. Cum quo etiam tam modestè tamque rationabiliter egit, vt ille quoque compunctus ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret vniuersa. Cæterùm cùm recessisset ab eo Petrus idem, consiliis stimulatus iniquis, & ingenij sui virib. plurimóque exercitio disputandi infeliciter fidens, resilijt à proposito saniori. Expetens denique Senonensem Metropolitanum, quòd in eius Ecclesia celebrandum foret in proximo grande Cõcilium, Claræuallensem causatur Abbatem suis in occulto detrahere libris. Addit quoque paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogans vt prædictus Abbas dicturus si quid haberet ad Concilium vocaretur. Factum est vt postulavit. Sed vocatus Abbas venire penitus recusavit, suum hoc non esse renuncians. Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, ne videlicet ex ipsius absentia scandalum populo, & cornua crescerent aduersario, demum pergere acquieuit, tristis quidem, nec sine lacrimis annuẽs, sicut in Epistola ad Papam Innocentium ipse testatur, in qua plenius lucidiusque negotium omne prosequitur. Affuit dies, & Ecclesia copiosa conuenit, vbi à Dei famulo Petri illius in medium scripta prolata sunt, & erroris capitula designata. Demum illi optio data est aut sua esse negãdi, aut errorem humiliter corrigẽdi, aut respondendi si posset obijciendis sibi rationibus pariter & sanctorum testimoniis Patrum. At ille nec volens resipiscere, nec valens resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur; vt tempus redimeret, sedem Apostolicam appellauit. Sed & postea ab egregio illo Catholicæ fidei aduocato monitus, vel iam sciens in personam suam nihil agendum, responderet tam liberè quàm securè, audiendus tantùm, & ferendus in omni patientia, non sententia aliqua feriendus: hoc quoque omnibusmodis recusauit. Nam & confessus est postea suis, vt aiunt, quòd ea hora maxima quadẽ ex parte memoria eius turbata fuerit, ratio caligauerit, & interior fugerit sensus. Nihilominus tamen Ecclesia quæ conuenerat dimisit hominẽ, multauit abominationem, à persona abstinens, sed dogmata praua condemnans. Quando verò Petrus ille refugium inueniret in sede Petri tam longè dissidens à fide Petri? Et ipsum ergo auctorem eadem sententia cum erroribus suis Apostolicus Præsul inuoluens, scripta incendio, scriptorem silentio condemnauit.

Quod si interrogetur Abaelardus, Quid ad hæc? Respondebit fortasse, Nolo hunc, reprobo hunc, domesticus est.

Secunda acie procedit nulli secundus, qui tamen à præcedentibus quæ scribit desumit, Vincentius ille Bellovacensis in Speculo Historiali lib. XXVII. cap. XIII. vbi sic ait: *Eo tempore fuit Petrus Abaelardus, Magister insignis celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfide dogmatizans. Huius scripta in-*

cendio, & scriptorem silentio condemnavit Innocentius Papa. Capitula in libris eius reprehensibilia annotauit B. Bernardus in Epist.

Vincentium per omnia sequutus Antonius Floretus diui Bernardi vitam & miracula multis sigillatim prosequutus: & paucis mutatis, demptis, vel additis eadem transcribuntur in Chronico Hirsaugiensi, in continuatione Sigeberti, apud Anton. Sabellicum Ennead. IX. & Bergom. & B Platinam. Nihil moror proletarios istos neotericos Annalium sarcinatores, præsertim manu scriptos, qui omnes in eodem ludo edocti ex ijsdem expiscati sunt lacunis trichias in sua Chronica relatas, ijsdemque verbis: vt iam nonnisi vnius testis loco sint habendi, non quidem oculati, sed tantum auriti, atque ideò eadem exceptione perpetua submovendi.

Hinc colligere licet quàm varij varia. Nam noster post appellationem à conventu Senonensi interjectam, se itineri accinxit Romano, vt ad pedum Apostolicorũ oscula admitteretur, sed præventus est reconciliatione & benedictione, permissusque cum pace in Cluniacensi Cœnobio manere, vbi cum Petro Venerabili mansit, Scholasticæ cathedræ præfectus, primo post Abbatem loco sedere iussus: in humilitate tamen præcipuus silentij observator, nisi cùm aut Scripturas interpretari, aut concionari iubebatur, vt ex Epistolis eiusdem Petri infrà patebit: tandemque ingravescente ægritudine & morbo, Cabilonum ad S. Marcelli Martyris missus, piam animam Deo reddidit.

Aventinus Rozelinum & Abaelardum novi Lycæi conditores fuisse ait: qui scientiam vocum siue dictionum instituerunt, novam filosofandi viam invenerunt, ijs auctoribus duo Peripateticorum genera esse cœperunt, vnum illud vetus, locuples in rebus procreandis, quod scientiam rerum sibi vendicat, quamobrem sectatores Reales vocantur: alterum novum quod eam ad nomina trahit, Nominales ideò isti nuncupati, quòd avari rerum, prodigi nominum atque notionum, verborum videntur esse assertores. Hæc ex eius VI. Annal. quæ Vignerius in sua Bibliot. Histor. transcripsit.

Ioannes Monachus S. Victoris prope & extra Mœnia Lutetiana: *Senonis*, inquit, *contra Petrum Abaelardum jussu Regis Ludovici facta est congregatio Episcoporum & Abbatum totius regni: qui quadam profana verborum & sensuum novitate in Ecclesia scandalum generabat. Igitur præsente Ludovico Rege & B. Bernardo est interrogatus de multis, & cùm esset responsurus, de iustitia & veritate timens, Sedis Apostolicæ audientiam appellavit. Vnde sic evadens non multo post Cabilone apud S. Marcellum obijt. Hic in Comitatu Campaniæ fundavit Ecclesiam Conuentualem Sanctimonialium de Paracleto. Hic autem Petrus Magister subtilis & famosus, & celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfide dogmatisans. Huius scripta incendio, & scriptorem silentio Papa Innocentius condemnavit. Capitula in libris eius reprehensibilia annotauit S. Bernardus in Epistola, quam de ipso scripsit ad Innocentium Papam. Libri tamen eius à multis habentur. Ego ipse*, inquit Helinandus, *multa in eis reprehensibilia inueni.*

Huius Petri aliquando fuerat discipulus Gaufridus Autissiodorensis, qui multo tempore fuit Notarius S. Bernardi, &c. Et quia meminit Helinandi, dicam obiter, eum fuisse Picardum Belgam, Poëtam Gallicum sui temporis subtilissimum,

lissimum, qui elegantem Tractatum De morte rithmis vernaculis panxit, tandémque pertæsus vanitatis huius seculi, elegit vitam solitariam in Cœnobio Frigidi-montis Ordinis Cistercienis sub Episcopo Bellovacensi, huic & Siluanectensi, viciuis suis carissimus. Plura de eo reperies apud Trithemium in catalogo Benedictinæ gentis & familiarum sub ea.

De Trithemio injecta mentio elicit à nobis excerpta ex eius libro de Scriptor. Eccles. *Petrus*, inquit, *Dialecticos Parisiensis, dictus Abelardus, natione Gallus, vir in seculari filosofia eruditissimus, & in divinis scripturis nobiliter doctus, gaudens no vitate terminorum, & altiora se scrutari tentans, oppressus à gloria in plures incidit errores, & agente sancto Abbate Bernardo in Senonensi Concilio cum pravis suis doctrinis condemnatus. Ab hoc tempore filosofia secularis sacram Theologiam sua curiositate inutili fœdare cœpit. Scripsit autem Petrus iste nonnulla Opuscula, quibus si errores non miscuisset, vtilitati posteritatis profuisse poterant. Ex quibus extat volumen Dialectica obscuritate subumbratum multis sententiys varium, quod prænotare voluit Theologiam suam lib. I. & quædam alia. Claruit sub Conrado Imperatore III. anno Domini* MCXL. Eadem totidem verbis Conradi duo, Gesnerus nempe, & Lycosthenes in Biblioth.

Ioannes Nauclerus Volum. III. à Christo nato, generatione 39. *Sub Innocentio condemnatur Petrus Abaelardus, vt refert in Speculo Vincentius, de quo ad Innocentium S. Bernardus, Habemus, inquit, in Francia novum de veteri Magistrum Theologum.* Plura non adjungam quæ ipsemet Chronografus se à D. Bernardo & Gaufrido suprà citato accepisse fatetur: eademque columna refert ingens miraculum, quod coram Conrado Imp. magnáque populi frequentia & concursu in Spirensi Basilica accidisse affirmat de D. Bernardo ter Virginem matrem salutante multis audientibus, & ab eadem semel resalutato.

Paulus Aemilius Veronensis, Historicus Francorum clarissimus lib. v. in Ludovico Iuniore: *Petrus Abaelardus Britannus, cœtus discipulorum frequentissimos habebat, qui omnium liberalium artium studia æmulabantur. Ad eum vndique concursus fiebat, nec ipse contentus erat sui seculi gloria, eruditioneque, de Deo religionéque Christiana disserens, à cæteris Scholis sensibusque desciscebat. In primis offendebat, quòd in definitione sanctæ Fidei, contrà ac sancti Patres tradidissent asseverabat, ita vt videretur falsam persuasionē, opinionemque ancipitem fide Theologica contineri censere, quod si reciperetur, de firmitate, certaque ac inexpugnabili sententia pietatis nostræ actum foret. Vim vocum, quam disciplinam nominum vocitabat, ea ratione Theologicis studiis conjungebat, vt conceptione verborum Deum Opt. Max. trinum eundem & vnum prædicans, re oppugnare refellereque videretur. In Senonibus Conuentus Gallicorum Patrum ad versus ejus placita habitus est. Coactus est ille scripta sua coram igni dare. Nec idcirco juventus studia æmulans ab eo defecit. Die rursus dicta, cùm questio repeteretur, condemnareturque, Pontificem Max. appellauit. Is & sectam illam damnavit, & silentium homini indixit.* Vignerius in Bibl. Histor. nil aliud de Abaëlardo ad fert, nisi quod ab aliis se accepisse fatetur, inter quos præcipuum Gilbertum Genebrardum, qui postea Archiepiscopus Aquensis fuit, laudat auctorem.

Bernardus Girardus Hallanus Burdegalensis, qui Gallicanam Historiam Karoli IX. iussu & sumptibus eleganter literis mandavit, hæc de nostro in

Ludouico Iuniore: *Armoricanus quidem*, inquit, *Abaelardus, aut Abbayelardus, Magister summus in Dialectica creditus, sui temporis doctissimus, quamplurimos habebat discipulos & asseclas, qui pendebant eius ab ore, vt addiscerent liberales disciplinas, ad eumque omni ex parte fiebat concursus, & his non contentus penetravit in abdita Theologiæ, de Religione pertinaciter disputans, & nominum significatione abutens*. Et paulo post, *Damnatus in Prouinciali Synodo summum Pontificem appellavit, qui ei silentium imposuit*. Subjungit deinde Gallicarum rerum Scriptor totam de eius & Heloisæ amoribus narrationem, fugam, puerperium, nuptias: deinde vt illa apud Argentolium, ille apud S. Dionysium ad Sequanam tria vota emiserint: vtque ille prope Novigentum Paracleti Cœnobium ædificavit, eique postea vxorem suam præfecerit, migraritque ipse ad patriam, præfuerit S. Gildasio Ruiensi, eamque Abbatiam, vt tranquiliori vitæ genere frueretur ejurarit. Cujus quidem Conventus Ruiensis ipse Girardus nostra memoria fuit Abbas commendatarius, & me adolescentem senex inter amicos præcipuos habuit, Carmine meo Panegyrico laudatus;

Franciscus verò Belliforestus Convena; item meus familiaris, Girardi coætaneus & æmulus, quem etiam versibus celebravi in magnorum Annalium Operis bipartiti lib. III. Cap. XLVII. vt est copiosus & Asiaticus, ne dicam redundans, multa de hoc nostro ingerit partim comperta, partim etiam ignorata: Eum videlicet exquisita literarum humaniorum & Filosofiæ reconditioris cognitione tumidum, eò arrogantiæ progressum, vt ex suo, non Ecclesiæ sensu plurima ausus sit in sacris Scripturis pervertere, nova dogmata introducere, novam etiam & Christianis perniciosissimam de fato Stoicorum & Poetarum opinionem tueri. Alios errores, quos à B. Bernardo mucrone verbi divini transfossos recitat, prætereo, ne actum agere videar. Sed illud ratum habere non possum quod sub Pontificatu Lucij adstruit, eum coram Rege Ludovico, Cōcilioque Nationali palinodiam cecinisse, & errores agnovisse & abjurasse: quod qualecumque sub Innocentio accidisse satis superque probatum est. Hallucinatur etiā in eo quod dicit post illum vomitum transisse ad Monasticam vitam; cùm ex suprà scriptis constet, eum adhuc juvenem Ordini Benedictino nomen dedisse statim postquàm canterius siue spado factus est. Quod si ita esset vt dicit, non ideò vituperanda esset sera pœnitentia. Rectè Seneca,

Nam sera numquam est ad bonos mores via:
Quem pænitet peccasse, pene est innocens.

De Heloissa vxore postmodum Abbatissa, candidè fatetur eam vitæ & mortis sanctitate fuisse insignem: sed perperam abutitur stylo & ingenio, cùm reprehendit vltimam Epitaphij clausulam, quòd fuerit gnauiter impudens & arrogans Abaelardus, qui omnia quæ sciri possent, sibi soli patuisse jactitaret. Quasi vero ipse sibi vivens Epitafium condiderit, cujus Petrus Venerabilis se auctorem agnoscit, assiduus auditor doctissimarum eius Concionum, testis piæ eius conversationis & in Christo dormitionis.

Vltimum verò hoc non ferendum, quòd cùm Belli-forestus agnoscat eum Ecclesiæ reconciliatum, ex filio iræ in filium dilectionis transisse,

summo Pontifici acceptum, in Fidei constantissima professione animam Domino reddidisse: tamen comminiscitur ossa eius longo post tempore è monumento extracta, & igne incensa & consumpta fuisse. Huius nullum citat neque habet Auctorem opinionis, nisi forte Argentræum, quæ facilè Necrologio Paraclitensi, & Epistolis Petri ipsius Mauriacensis refelli & convinci potest, quibus testatur illum inter manus Cluniacensium Cabiloni animam exhalasse, eius cadaver ad S. Marcelli honesto sarcofago cõditum, postea ad Heloissam remissum, quæ in fano seu Sacello Paracletensi virum suum humandum curavit, & ei postquam ipsa fato functa fuisset, comes individua mortis vt vitæ adiungi voluit. Visiturque hodie amborum tumulus communi titulo dedicatus in Oratorio Paracletico, cum dierum anniversariorum adnotatione, ad quorum recursum vtrique fundatori solvuntur parentalia, nempè in Doctoris memoriã XI. Kal. Maias, qua die transivit ad Dominum anno vitæ climacterico LXIII. in memoriam verò Diaconissæ & verè matris pientissimæ XVI. Kal. Iunias.

Hactenus ad aquarum stillicidium productiore tempore vix circumscriptum accusandi modum mensi sumus, immò & patienter tulimus, διψῶντας ὑπὲρ τὸ ὕδωρ ἐκχυθόμενον εἰπεῖν. Par erat, cùm sint favorabiliores rei, tribus clepsydris quatuor addere, vt apud Plinium. Depulsiones tamen colligemus breviùs quàm res tanta dici poterit, productis aliquot testibus, quibus hæc caussa fulcitur, & Abaelardus absolvitur: de quo quidem fassi sumus, eum hominem fuisse, labi, decipi, errare potuisse in quibusdam, non in omnibus, quæ illi imputantur: At non hæreticum propterea fuisse, qui sacram Ecclesiæ Hierarchiam semper agnoverit, summo Pontifici Dei Vicario se suáque vota submiserit, pœnitudinisque tam clara documenta dederit: quarum rerum citabo testeis quamplurimos præcedentibus doctrina & fide non inferiores. Nam D Bernardum semper excipio nemini sanctitate comparandum, & sui seculi Fœnicem, qui cùm nondum ex efebis excessisset, ex domo paterna in solitudinem Cisterciensem migravit cum XXX. sociis, inter mappalia & vepreta delitescens, à nullo præterquàm à Deo doctus est: ita vt Θεοδίδακτος crederetur, plus favoris in humilitate adeptus, quàm Salomon in omni gloria sua, ita omneis in sui admirationem, tum doctissimis Commentariis in obscurissima Scripturæ ænigmata, tum disertissimis Concionibus, profundique sensus Meditationibus, ad famam sui nominis, ad sui amorem & observantiam rapuit, vt ad eum totius Orbis vota concurrerent, vt ab eius monitis & exemplis tota res Monastica & Ecclesiastica pẽdere visa sit, vt ab eius Oraculis Præsules, Principes, Populi consilium expeterent, cúmque induciarum ac pacis arbitrum agnoscerent, & se eius orationibus omnes Ordines cupiverint esse commendatos. Quin in illa sui abnegatione, & eremi austeritate, multa diuinæ virtutis signa ac prodigia eo adhuc in terris degente refulserunt. Nam eius precibus meritisque puer per osculũ sanatus, claudus erectus, paralyticus curatus, leprosi mundati, energumeni liberati, schismatici communioni sacræ restituti, plurima Cœnobia erecta, septingentæ & eo plures animæ Deo lucratæ. Multa quoque postea evenerunt, ab eo in spiritu profetico prævisa & prædicta, præsertim verò in felici illius dormi-

tione. Quibus permotus Alexander III. Pontifex Max. vndecim ab excessu D. Bernardi annis eum in Sanctorum catalogum retulit, quod vsitato Canonizare dicunt verbo, quia tales sancti disquisitione habita judicantur ab Ecclesia digni, qui intra Canonem Romanum in consecratione recitari solitum redigantur: sicut & Iuriscõsulti aliquam Legem D. aut C. esse canonisatam notant, quæ per Gratianum Corpori Decretorum & Canonum fuerit inserta. Par est omneis Catholicos iudicio S.R. Ecclesiæ submitti: Sed hæc sanctitas, & vt ita dicam, canonizatio, quam amplector lubens, ejus suffragia apud Christum exposcens, non concludit necessariò, ea omnia esse rata, quæ à D. Bernardo, dum in terris ageret, dicta, facta, disputata, scriptáq; sunt; sicut nec omnia Patrum venerandæ antiquitatis, vtpote D. Hilarij. Qui cùm fuerit Arriano-mastix, tamen ejus scripta suspenso gradu legenda monet D. Hieronymus. Duo enim dixit Hilarius, propugnator fidei Trinitatis, in quibus ab Ecclesia non auditur. Prius quod Christum nil doloris in passione sensisse putat: alterum quòd nullum incorporeum sensit esse creatum. Cõtra quos errores gladium strinxit Claudianus Lugdunensis. Sed non ob hoc scientia sanctitasq; Doctoris Gallicani perdidit meritũ Confessoris, cui mater bono filio indulsit. Augustinus & Hieronymus se mutuis morsib. impetunt. Hic contra Iouinianum, ex his verbis, *Sanum est mulierem non tangere*, & ex his Apostoli, κρεῖσσον γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι, inferre conatur malum esse mulierem tangere, & inhumanius de nuptijs disputat: contra quem Pammachius Senator mucronem intorquet. Et hæc damnata opinio est in Gangrensi Concilio. Ille Eucharistiam infantibus non minus necessariam quàm baptismum, cum Innocentio primo multis locis pronunciat: quod Ecclesia reprobat. Sed sufficit quòd suis erroribus ipsemet sanctus vir non fauerit, qui ideo Retractationum libros secundas curas sapientiores vulgavit. Nec ipse quidem Angelicus Doctor D. Thomas Aquinas, cùm omnes Filosofos & Theologos multis spatijs transcurrerit, primusque è carceribus ad metam doctrinæ & sapientiæ perveneritt, vllum ex discipulis aut sectatoribus reperire potuit, qui ita jurare vellet in ejus verba, vt non eis contradici possit, vt non multa reperiantur in tam laboriosis voluminibus, quę multi non probent: imò quæ neque à Nauarræo Collegio aut Sorbonico, nec ab ipsa quidem Prædicatorum Sodalitate, sub qua meruit, pro certis & compertis habeantur.

Pace igitur sancti Abbatis liceat dicere, quod de eo ausus est Annalibus mandare ejus discipulus Claręvallensis quondam Monachus, demum Abbas Morimontanus, Otho Episcopus Frisingensis, Leopoldi Pij Marchionis Austriæ filius, Frederici I. Ænobarbi, cujus vitam scripsit, patruus, qui quamvis Abbatem suum in magna habuerit veneratione, tamen scribit eum ex Religionis Christianæ feruore zelotypum, & ex habitudinali (sic enim loquitur) mansuetudine quodãmodo credulum, vt Magistros, qui humanis rationibus & seculari sapientiæ confidenter nimiũ inhærebant, abhorreret; & de talibus sinistrũ quid recitãti facilè aurẽ pręberet, juxta illud Festi, τὰ πολλὰ γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει. Quo fieri potuit, vt sibi in animũ induxerit, quædam esse dicta aut scripta ab Abaelardo quæ non essent, aut quæ in pejorẽ partẽ accipi nõ deberent. En Teucer noster sub Ajacis clypeo

ſeptēplici tectus. Sed & protectores alij nō deſunt, inter quos familiā ducit Petrus ille Moritius, aliàs Mauriacenus IX. Abbas Cluniaci, qui apud ſuos ſancti nomen adeptus, tamen in Martyrologio Romano Venerabilis cognomento contentus fuit. Hic eſt ille, quem cum toto Ordine ſuo non dubitavit D. Bernardus œſtro ſuæ iracundię pungere, vt videre licet in ejus Epiſtola 1. in qua ob nepotem ex fratre, ab ſe & à Claravalle abductum, & Cluniacenſibus mancipatum, quoſdam ex iis ait veniſſe in veſtimentis ovium, intus autem fuiſſe lupos rapaces.

Huius ergo magni Patris & Doctoris teſtimonium cum Othone conjunctum, ſi non majori, at certè pari lance ad libram Critolai exploratum ſtabit. Tritum illud, Papinianus vincit ſingulos, ſed vincitur à duobus: præſertim cùm hic meſſem in falcem alienam injeciſſe videri poſſit. Non enim noſter Benedictinus, qui Abbatiali annulo conſecratus erat, ditioni Ciſtercienſium vllo modo ſubjacebat, non imminebat Ægyna Pyræo, cùm bonus ille Burgundio in extremis Campaniæ finibus ad Albam fluviolum gregi ſuo, noſter verò ad tractum Oceani Aremorici ſuo itidem præeſſet; nec par in parem, Abbas in Cœnobiarcham vllum haberet imperium, nec aliunde Britoni noſtro creatum eſſet periculum, niſi ex magna potiùs quàm ex mala fama. Quod ſi D. Bernardus Eccleſiaſticus nihil Eccleſiaſtici à ſe alienum putavit: ſi huic noſtro fuit reſiſtendum in faciem, quia reprehenſibilis videbatur: certè exercendum erat judicium illud Divinationis apud Romanos vſitatum, de idoneo accuſatore deligendo, dandusque actor ſelectus è Turonenſi, non è Provincia Senonenſi, multo etiam minus ex Provincia Lugdunenſi. Nam Claravallis Lingonibus adjacet & ſubjacet, qui ſunt ſub ditione Archiepiſcopali Primatis Lugdunēſis, quem ideò majores noſtri excelſiore loco ſupra Celtarum Præſules collocarunt, quod Lugdunum Munatij ſub Auguſtis Romanis fuiſſet ſedes Præfecti Prætorio Galliarum, ſitu & aditu opportuna Gallis, Hiſpanis, Britannis: quæ dignitas etiamnum hodie viget in Primatu Lugdunenſi per Senonenſem, Turonicam, & Rothomagenſem Provinciam, excluſis & exemptis Rhemis ſeu Belgis. Nec tamen id fuit perpetuum. Nam ſub Karolo Magno, eiuſque filio, & nepotibus, Senonenſis, titulo Primatis Galliarum & Germaniarum erat conſpicuus.

Demus hoc tamen ferventiſſimo zelo, & inſigni probitati ſancti Patris, qui cùm eſſet Prælatus in Eccleſia Dei, tertiuſque in illa numeroſa ſobole Archimandritarum Ciſtercienſium, ſæpiſſimè ad Aulas Regum & Principum conſilij cauſa evocatus, quique inter pręclaras peregrinationes, quas religionis ergo ſuſceperat, hoc confecerat apud Vvillelmum Aquitaniæ ducem, Pictaviæ Comitem, vt ab Anacleti Antipapæ conſpiratione nefaria, eum ad veri Patrum Patris obedientiam, & ad pœnitentiam reduceret: Demus, inquam, vt ei licuerit legatione pro Chriſto hac in parte fungi. Demus etiam, vt tacentibus Canibus ad cuſtodiam gregis deputatis, & latrare non valentibus, illi fuerit licitum clangore ſuo Capitolij cuſtodes evocare & expergiſcere. Illud ſane laudibus prædicandum, quòd Abaelardi neque flumen aureum dicendi, neque fulmen linguæ reformidavit, quòd excelſo & infracto animo poſt Arnoldum de Brixia & Petrum

Brusium, confutatos Gilbertum Porretanum Pictonem Episcopum à suis Archidiaconis delatum, qui nova quædam de fide Trinitatis interserere crederetur, ad examen vocavit, anathema etiam illi intentaturus coram Eugenio III. P. Lutetiæ tunc sedente', qui pro sua suprema' potestate rem totam ad suum Rhemense Concilium remisit, provt idem Otho recitat aliquot Capitibus libri 1. de gestis Friderici.

Fuit, fuit hic catulus, quem cùm mater Aletha vxor Tesselini in vtero gestaret, somnio vidit præsagium futuri partus, Catellum scilicet se parituram totum candidum, in dorso subrufum & clarè latrantem. Cui de illo terriculamento anxiæ & sciscitanti respondit Religiosus quidam vaticinij spiramine afflatus: Optimi catuli mater eris, qui Domus Dei custos futurus, validos pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Hæc Vvillelmus lib. 1. eius vitæ. Firmavit vaticinium eventus: nec enim vlli pepercit, ne quidem Patribus & Proceribus, qui in Curia Romana rerum potiebantur, neque minima assentatiuncula cujusvis præpotentis favorem voluit aucupari. Nec tamen illi fibra cornea fuit, neque odium cum vllo Vatinianum, neque simultates diuturnæ, cùm sciret indulgendum quidem iræ brevi, sed non peccandum, habendumque stimulum iræ tantum pro cote fortitudinis Christianæ.

Irasci facilis, tamen vt placabilis esset.

Passus est enim, vt ille Romanus dictator, Petrum hunc, & illum Gilbertum propter Deum redire secum in gratiam, & veniam errorum humanorum deprecatos, Ecclesiasticæ communioni vnde dejecti fuerant', velut ex Prætoris edicto restitui. Sapienter Maximus ille Augustinus: *Ecclesia*, inquit, *Catholica materno sinu recepit quamplurimos ex filijs, tanquam Petrum post fletum negationis & gallicinium admonitum, aut tanquam eumdem post pravam simulationem Pauli voce correctum.* Et alibi: *Petrus præficitur postquàm tentatus est, quod Petrus negavit; profuit, quia emendavit.* Et D. Ambrosius: *Etiam Sanctorum lapsus vtilis est, nec nocuit labecula aspergi.* Vsque adeò in rebus humanis nihil est tam purum, tam sanctum, tam firmum, quod non aliquando possit inquinari, labefactari, aut convelli, nisi Dei Opt. Max. providentia, quæ suis tempori nunquam non adest, milites strenuos & in acie principes, è diverticulis in veram viam per Spiritum sanctum subitò revocaret, reduceret, & retraheret. Vt enim Adamantium illum Origenem taceam, qui vt Ethiopis turpitudinem, quam ipse non facturus, sed perpessurus erat, evitaret, thura idolis adolevit, pusillanimitatemque illam longis lachrimarum decursibus lavit: Quàm multa in ejus scriptis aureis absona, & absurda reperiuntur, quæ tamen leguntur & retinentur: Quamvis de illo hoc jactetur: *Vbi Origenes malè, nemo pejus: vbi bene, nemo melius.* Sic Basilius Episcopus, Græcanicæ Ecclesiæ Doctor, tot Monachorum per Orientem Pater, ne suis quidem per omnia probatus est. Tertullianus verò cùm verè Florens de hæreticis innumeros triumfos reportasset, nonne in Catafrygum hæresim vergente iam ætatis vespere prolapsus, multas venenatas & pestiferas herbas, sicut de Ægypto cecinit Homerus, salutaribus animæ medicamentis miscuit? De Marcellino Papa & Martyre quid attinet dicere, nisi quod Deus permisit illum crebris passionibus deterri,

rum, ad tempus cadere, & ad horam titubare, sed non confringi: qui post transgressionem convocatis fratribus Coëpiscopis, in seipsum sententiam tulit depositionis? Quid attinet etiam memorare Hosium & Luciferium, qui suis lapsibus documenta dederunt fragilitatis, humanæ & arcani imperscrutabilis?

Frustra esset, si in hoc argumento diutiùs vellem immorari, cùm ipse Liberius Petri Sedis successor & infirmitatis, in hoc illũ imitatus sit, quòd circa sui Pontificatus initia Legatos suos contra Athanasium Alexãdriam miserit, & eum tanquam judicium detrectantem condemnarit, eique tot sententiis absoluto, communione sacra interdixerit. Quin & postea Epistolæ Sirmio à synodo ad Orientaleis missæ, tædio exilij, suæque Sedis recuperandæ præfracto desiderio subscripsit, quo nomine Hilarius æstu fidei abreptus illj anathema impingere voluit. Nónne Vrsatio & Valente instantibus sub Constantio A. coactum est Ariminense pseudo-Concilium, contra Nicæni Tractatus formellam, & trecentorum octodecim Espiscoporum decretum, ὑπας χ᾽ὀμιυιαν, itavt totus orbis ingemuerit, & se fere Arianum, vt cum Hieronymo loquar, sit demiratus, nisi fides Nicæna reparata & rursus stabilita fuisset, mundúsque à Sathanæ faucibus ereptus per illum eundemque Liberium, qui ad meliorem mentem reversus, egregiam operam deinceps navavit, pristinæ & orthodoxæ fidei restaurandæ, stabiliendæ, conservandæ, per se & per illos R. P. Christianæ Trium-viros Athanasium Alexãdrinum, Hilarium Pictaviensem, & Eusebium Vercellènsem ab exilio reversos, μεγίστυς τῶν ψυχῶν οἰκονόμυς. Nec vnum aut alterum, sed plures in apice Catholicæ Ecclesiæ sessitantes permisit Deus in via virtutum ad tempus errare, vt illi meliores redditi discerent veri Patres nec peccantibus filijs superbè insultare, vel reverti cupientib. non difficile ignoscere.

Sed vt ad nostrum Abaelardum redeamus, immensas Deo agere gratias debemus, nec vnquam intermorituras, quòd propter illas Senonenseis tempestates turbasque vndique exortas, & invocationem Tribunalis Apostolici, non est valde neque diu periclitata D. Petri Nauicula, quæ serenam tranquilitatem cito per pœnitudinem Abaelardi recepit, Deusque secundum præscientiam seculorum, omnia vt inquit Hermas Pastor, etiam si quæ pessima essent vertit in bonum. Quod vt faciliùs innotescat, precor vos qui testimonia in Abaelardum audistis, audiatis etiam auctoritates elogiorum, & judicia beneuolentiæ virorum summorum illius & sequentis seculi, pro eius emendatione, purgatione, vel innocentia. Præcedat agmen totius depulsionis princeps ille Otho Frisingæ Præsul, quondam Cisterciensis instituti, qui quamvis Imperatoriam genesim haberet, primos annos adolescentiæ egit sub ferula D Bernardi; & Othoni succenturiatus accedat P. Mauricius Abbas verè venerandus. Verba igitiur Othonis ex I. Hist. de gestis Friderici I. A. cap. XLVII. XLVIII. XLIX. hîc transferibenda curavi, vt in illis plus sit ponderis.

CAP. XLVII. *Erat autem Bernardus Claræuallensis Abbas, tam ex Christianæ religionis feruore zelotypus, quàm ex habitudinali mansuetudine quodammodo credulus; vt & Magistros qui humanis rationibus, seculari sapientia confisi,*

nimium inhærebant, abhorreret, & si quicquam ei Christianæ fidei absonum de talibus diceretur, facile aurem præberet. Ex quo factum est, vt non multo ante hos dies, ipso auctore, primò ab Episcopis Galliæ, post à Romano Pontifice PETRO ABAELARDO silentium impositum fuerit. Petrus iste ex ea Galliæ Prouincia, quæ nunc ab incolis Britannia dicitur, originem trahens: (est enim prædicta terra Clericorum acuta ingenia & artibus applicata habentium, sed ad alia negotia penè stolidorum ferax, quales fuerunt duo fratres Bernardus & Theodoricus viri doctissimi), is, inquam, litterarum studiis, aliisque facetiis ab ineunte ætate deditus fuit, sed tam arrogans, suóque tantum ingenio confidens, vt vix ad audiendos Magistros ab altitudine mentis suæ humiliatus descenderet. Habuit tamen primò præceptorem Rozelinum quendam, qui primus nostris temporibus in Logica sententiam vocum instituit: & post ad grauissimos viros Anselmum Laudunensem, Guilhelmum Campellensem Catalauni Episcopum migrans, ipsorumque dictorum pondus, tanquam subtilitatis acumine vacuum judicans, non diu sustinuit. Inde Magistrum induens Pharrisios venit, plurimum in inventionum subtilitate non solum ad Filosofiam necessariarum, sed & pro commouendis ad jocos animis hominum vtilium valens. Vbi occasione quadam satis nota non benè tractatus Monachus in Monasterio S. Dionysij effectus est. Ibi diu noctúque lectioni ac meditationi incubans, de acuto acutior, de literato efficitur literatior: intantum vt post aliquod tempus ab obedientia Abbatis sui solutus ad publicum prodiret, docendique rursus officium assumeret. Sententiam ergo vocum seu nominum in naturali tenens facultate, non cautè Theologiæ admiscuit. Quare de sancta Trinitate docens & scribens, tres personas, quas sancta Ecclesia non vacua nomina tantum, sed res distinctas, suisque proprietatibus discretas, hactenus & piè credidit, & fideliter docuit, nimis attenuans, non bonis vsus exemplis, inter cætera dixit: Sicut eadem oratio est propositio, assumptio, & conclusio: ita eadem essentia est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Ob hoc Suessionis Prouinciali contra eum Synodo sub præsentia Romanæ Sedis legati congregata, ab egregijs viris, & nominatis Magistris, Alberico Remense, & Leutaldo Nouariense, Sabellianus hæreticus judicatus, Libros quos ediderat propria manu ab Episcopis igni dare coactus est: nulla sibi respondendi facultate, eo quod disceptandi in eo peritia ab omnibus suspecta haberetur, concessa. Hæc sub Lodowico seniore Francorum Rege facta sunt.

CAP. XLVIII. Post hæc, dum rursus pluribus diebus legeret, maximámque post se sociorum multitudinem traheret, sedente in vrbe Roma Innocentio, in Francia verò Lodovico superioris Lodovici filio regnante, ab Episcopis Abbatéque Bernardo denuò ad audientiam apud Senonas evocatur, præsentibus Lodouico rege Theobaldóque Palatino Comite, & aliis Nobilibus, de populoque innumeris. Vbi dum de fide sua discuteretur, seditionem populi timēs, Apostolicæ Sedis præsentiam appellavit. Episcopi verò, simul & Abbas, missa ad Romanam Ecclesiam legatione, ac eis pro quibus impetebatur Capitulis, damnationis eius sententiam in litteris reportaverunt, quarum exemplar hoc est, Reuerendissimo Domino & dilectissimo Patri, Dei gratia summo Pontifici Innocentio, &c. vide integras infra, pag. 296. Rescriptum verò Innocentij tale, Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Henrico Senonensi, Rainaldo Remensi Archiepiscopis, &c. integrum quoque require posteà pag. 299.

CAP. XLIX. Petrus damnationem sui dogmatis à Romana Ecclesia confirmatam

matam cognoscens, ad Cluniacense Cœnobium se contulit, Apologeticum scribens, prædictorum Capitulorum partim verba, ex toto autem sensum negans.

En Abaelardus ex ingenio & doctrina filosofica à laudato viro laudatus, en ille Alexander inter doctos ab Apelle & Lisippo pictus & fictus, cum suis etiam nævis: Habemus enim Abbatis Cluniacensis treis Epistolas eius Operibus insertas, quæ Opera maximam partem absolvunt operosi Voluminis Bibliothecæ Cluniacensis, nuper à viro docto Andrea Quercetano collectæ & editæ, à quo etiam me adjutum in conferendis, emendandis & edendis his exemplaribus non diffiteor. Eas Epistolas quia Lector inf. fol. 335. & seqq. facilè reperiet, nō in illis immorabor: sed tantum digitos ad fonteis intendam. In prima siquidem, quæ est ad Innocentium II P. ait Abaelardum, quem Magistrum Petrum vocat, gravatum vexationibus quorumdam, qui illi nomen hæretici, quod valde abominabatur, imponere volebant, Majestatem Apostolicam appellasse. Abbatem Cistercienſem de pace inter ipsum & Clarævallensem egisse, eos esse collocutos sancita per mutuos & fraternos amplexus amicitiâ, tractatum inter eos, vt postmodum si quæ Catholicas aureis offendentia in scriptis eius reperirentur, obducta spongia abraderentur. Quod est factum. Ipseque Magister à Deo inspiratus, relictis Scholarum tumultibus, in Cluniaco perpetuam mansionem sibi sponte elegit. Rogat itaque tam ex parte Petri & Cluniacensium fratrum, quam ex sua, vt reliquos dies senectutis suæ liceat illi in Cluniaco consummare, & vt scuto Apostolicæ defensionis protegatur.

Alterâ Epistolâ ad Heloissam Abbas in encomio sapientissimæ Diaconissæ aliquot paginas absumit, & in enumeratione eius virtutum insignium, immoraturque in explicatione aliquot vocum linguæ sanctę, quam vt Græcam & Romanam illi feminæ primariæ notissimas esse non diffitetur: sed ita eam laudat, vt facilè quivis prospicere possit, non velle eam palpo insciam percutere, sed vt illam ostendat fuisse dignissimam connubio semper cum honore nominandi Abaelardi, verè Christiani Filosofi, quem credit à divina dispositione transmissum ad ædes Cluniacas, vt eas in ipso, & de ipso, super omne aurum & topazium munere cariore ditaret. Asserit enim numquam ei visum similem in humilitatis habitu & gestu: *Intantum vt nec B. Germanus abjectior, nec ipse B. Martinus pauperior appareret.* Et paulo post. *Lectio ei erat continua, oratio ad Deum frequens, silentium juge, nisi aut fratrum familiaris collocutio, aut ad ipsos de diuinis publicus sermo eum loqui vrgeret. Sacramenta cælestia, immortalis agni sacrificium Deo offerendo pro vt poterat frequentabat. Imò postquam literis & labore meo Apostolicæ gratiæ redditus est, penè continuabat. Et quid multa? mens ejus, lingua ejus, opus ejus semper divina, semper filosofica, semper eruditiora meditabatur, docebat, fatebatur. Tali nobiscum vir simplex, rectus, timens Deum, & recedens à malo, conversatione, ultimos dies vitæ cōsecravit Deo. Quia corporis incommoditatibus gravabatur, Cabilonum à me missus est. Ibi libris semper incumbebat, & sicut de Gregorio legitur, momentum vllum non sinebat præterire, quin semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret. In his sacrorum operum exercitijs eum adventus illius Evangelici Visitatoris reperit. Attulit ille secum lampadem plenam oleo, h. conscientiam refertam sanctæ vitæ testimonio. Tunc verò quàm sanctè, quàm devotè, quàm Catholicè primo fidei, de-*

hinc peccatorum confeßionem fecerit, quanto inhiantis cordis affectu viaticum peregrinationis, ac vitæ æternæ pignus corpus scilicet Redemptoris Domini acceperit, quàm fideliter corpus suum & animam heic & in æternum ipsi commendaverit, testeis sunt religiosi Fratres, & totus illius Monasterij, in quo corpus S. Marcellj Martyris jacet, conventus. Hoc Magister fine dies suos consummavit: qui singularj scientiæ magisterio toti pene orbi terrarum notus, & vbique famosus erat, in illius disciplulatu, qui dixit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde; mitis & humilis perseverans ad ipsum, vt dignum est credere, sic transivit. In fine Epistolæ epitafia amici sui subjungit.

Eat nunc, si quis tam gravi testi fidem derogare, si quis conceptam semel opinionem & frustra vulgatam de Petro velit retinere: eat, si quis à lectione Operum sacrorum tam Catholici Monachi velit studiosos arcere. Sed quia de Martyre Marcello injecta mentio est, dicam obiter illum esse, qui brachijs manibusque ad quatuor arbores alligatus, recurrentibus sursum ramis in frusta discerptus pro Christo & membratim laniatus est: cui templum, quod nos venerati sumus, solo totius Burgundiæ amœnissimo Cabilone, prope vrbem quidem, sed Arari interfluente est erectum, & magnis opibus ditatum, quod Cluniacenses Sodales possident: de quo Marcello & eius miraculis videndus est Gregorius Turonicus lib. 1. de gloria Martyrum.

Tertiâ Epistolâ Abbas pollicetur Heloissæ, facturum se vt Astralabio Abaelardo eius filio in aliqua nobilium Ecclesiarum de præbenda provideatur: qua de re etiam postea ad Papam scripsit. Mittitque Magistri absolutionem in Charta descriptam, & sigillis munitam, sub hac formula.

Ego Petrus Cluniacensis Abbas, qui Petrum Abaelardum in Monachum Cluniacensem recepi, & corpus eius furtim delatum Heloissæ Abbatissæ & Monialibus Paracleti conceßi, auctoritate omnipotentis Dei & Sanctorum omnium, absolvo eum pro officio ab omnibus peccatis suis.

Quod si certissimum est in eo statu, in quo nos invenimur, i. morimur, in eo nos esse judicandos; quis est qui non speret, & in charitate non ficta confidat, Petrum nostrum post supradictam professionem & confessionem absolutum, in sinu Abrahæ receptum, in extremis audita hac suavi voce, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ Siquidem dictum est discipulis, Matth. 18. *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Et Ioan. 20. *Quorum remiseritis, &c.* Et D. August. i. de doctrina Christiana: *Has claves dedit Ecclesiæ suæ Christus, vt quæ solveret in terra, soluta essent in cœlo, quæ ligaret in terra ligata essent in cœlo: scilicet vt quisquis crederet in Ecclesia, seque à peccatis correctus converteret, in Ecclesiæ gremio constitutus, tandem fide atque correctione sanaretur.*

Sed ne putemus vnum è multis Venerabilem, sanctitatis epitheto Abaelardum decorasse, sunt & alij illorum temporum proximi, qui ad eius sanctitatis famam etiam miracula edita retulerunt. Proferam enim verba Chronici MS. Turonici: *Construxerat, inquit, Petrus Abaelardus Cœnobium in territorio Trecassensi, in prato quodam vbi legere solitus fuerat, quod Paracletum nominavit, in quo Sanctimoniales plurimas congregavit, & quandam religiosam feminam quondam vxorem suam, literis Latinis & Hebraicis eruditam eis Abbatis-*

ſam præfecit. Quæ verò ipſius amica, magnam ei poſt mortem in aſsiduis precibus fidem ſervavit: corpuſque eius de loco vbi obierat, tranſtulit ad prædictum Cœnobium, in cujus tumulo hoc Epitaphium eſt inſertum.

Eſt ſatis in titulo, Petrus hic jacet Abailardus.
Cui ſoli patuit ſcibile quicquid erat.

Hæc namque, ſicut dicitur, in ægritudine vltima poſita præcepit, vt mortua infra mariti tumulum poneretur. Et ſic eadem defuncta ad tumulum apertum deportata, maritus eius, qui multis diebus ante eam defunctus fuerat, elevatis brachijs illam recepit, & ita eam amplexatus brachia ſua ſtrinxit.

Libet hoc loco exclamare: O altitudo divitiarum ſcientiæ & ſapientiæ Dei! Ecce enim, qui cum iniquis quodammodo erat deputatus, poſt obitum miſericordiæ divinæ ſigna dat manifeſta, vt vbi abundaverat forte delictum, abundaverit & gratia. Mirandum ſanè quod mortuam vxorem ad ſe venientem ipſe brachiis expanſis ſuſceperit, dilectaque in vlnas ſuas receptâ, iiſdem compreſſis, fœderis conjugalis non intermortui argumentum dederit: ſive hoc Deus arctę pœnitentiæ tributum voluit, vt oſtenderet ſe à reſipiſcentibus non abhorrere: ſive hoc datum ſanctitati Heroinę noſtræ, quam nemine penitus diſcrepante omneis prædicant fide, exemplo, & doctrina, omnibus ſui ſeculi feminis præluxiſſe, & inter beatas certò annumerandam. Simile quidpiam miraculi memini legiſſe apud Gregor. Turon. de duorum Amantium caſtitate & ſepultura, lib. 1. Hiſtor. Franc. & lib. de gloria Confeſſorum: qui conjugati multos annos in vno ſtrato recumbentes vixerunt, cum virginitate mirabili; & cùm virgo migraſſet prior ad Chriſtum, ſponſuſque eam in ſcrobe reponeret, in hæc verba ſtupens erupit: *Gratias tibi, Domine æterne, ago, quia hunc theſaurum ſicut à te commendatum accepi, ita immaculatum pietati tuæ reſtituo.* Ad hęc illa ſubridens: *Quid*, inquit, *loqueris quod non interrogaris*? Addit Hiſtoricus Arvernorum alumnus, hunc maritum non multo poſt ſubſecutum fuiſſe conjugem ſuam: porro cùm vtriuſque ſepulchrum è diverſis parietibus collocatum fuiſſet, miraculi novitas, quæ eorum ſanctam caſtitatem manifeſtaret, apparuit. Nam manè cùm ad locum populi accederent, invenerunt cadavera juncta ſimul in eodem loculo, quæ longè inter ſe diſtantia reliquerant: ſcilicet vt quos tenet ſocios cælum, ſepultorum hîc corporum non ſeparet monumentum. Hos vſque hodie ſanctos duos Amanteis loci incolæ vocitare conſueverunt, ſummóque venerantur honore, ſuntque templa in Arvernia in eorum honorem incognito nomine, Deo dedicata, & nos vnum etiam vidimus duobus Amantibus conſecratum ad ripam Sequanæ non longe à Rothomago. Similem quoque hiſtoriam refert idem Turon. Senatorem Hilarium apud caſtrum Divionem, qui ex vxore filium ſuſceperat, & juxta Apoſt. honorabile coniugium & thorum immaculatum conſervaverat, obiiſſe, & ſepulturę ex marmore Pario mancipatam: ejuſque mulierem deducto anni circulo, in eodem tumulo collocatam juxta virum, qui elevata dextera conjugis cervicem amplexus eſt.

Quòd ſi ad hæc magnalia Dei aureis ſurdeſcant, cordáque indureſcant quorumdam, qui Patrum ſcripta ſi non ludibrio, at deſpectui habent, nihilque ſe credere fatentur, niſi quod in vtraque veteris & novi Teſtamen-

ti pagina expressissimis monimentis litterarum consignatum reperiunt, en profero textum 4.Reg. 13. *Mortuus est Helisæus, & sepelierunt eum. Quidam autem sepelientes hominem, projecerunt cadaver in sepulchrum Helisai, quod cùm tetigisset ossa Profetæ, revixit homo, & stetit super pedes suos.*

Quæ majora putas miracula? summus vtrisque
Auctor inest ————————

Deus nempe ille æternus mundi fabricator, principio antiquior, fine diuturnior, cuius manus numquam est abbreviata, qui Ioan. XIV. dixit. *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & majora horum faciet.* Pergamus ad reliqua testimonia, ea tamen lege ne legem ordinemque temporum exactè sequi cogamur.

Videamus quid in Chronico Roberti Autissiodorensis Monachi. *Anno Domini* MCXL. *Senonis, præsente Rege Ludovico, Episcoporum & Abbatum religiosorum fit Conventus contra Petrum Abailardum. Hic ingenio subtilissimus, mirabilisque Filosofus, qui cōstruxerat Cœnobium in territorio Trecassino in prato quodam vbi legere solitus fuerat. In quo Sanctimoniales plurimas Episcopali auctoritate congregavit, quod Paracletum nominavit. Quibus Sanctimonialibus* HELOISSAM *quondam vxorem suam religiosam feminam, & litteris tam Hebraicis quàm Latinis adprimè eruditam præfecit Abbatissam. Quæ verò ipsius amica magnam ei post mortem in assiduis precibus fidem conservavit, corpusque ejus de loco, vbi obierat, transtulit ad prædictum Cœnobium.*

Supplementum Supplementi Chronicorum Fr. Iacobi Philippi Heremitani. *Baliardus natus in Francia, Peripateticus & in omnibus scientijs doctissimus, floruit illis temporibus in civitate Parisiensi, composuitque multa Opera lectu dignissima. Ille in quibusdam articulis fidei cùm videretur hæsitare, in præsentia Ludovici Iunioris, & Congregatione Prælatorum doctissimorum coactus est recantare. Itaque non solùm ab illis dubijs aut erroribus liberum sese præstitit, sed arcta devotione in vero Monachatu reliquo vitæ spatio permansit, cum aliquot discipulis in eremo permanens, vixitque & obijt in magna sanctitate.*

Sequentes etiam Historicos adscribam, qui cùm nullius criminis Abaelardum insimularint, pro eo fuisse videntur. Annales Moriniensis Cœnobij lib. II. *Petrus Abaelardus Monachus & Abbas, vir erat religiosus, excellentissimarum Rector Scholarum, ad quas penè de tota Latinitate viri litterati confluebāt.* Idem ferè Manuscr. S. Petri in Vico, quem perperam Vivum nominant, vbi annum obitus notat cum epitafio.

Henricus de Gandavo lib. de Viris illustrib. meminit nostri Petri duobus in locis, quem Dialecticæ peritiæ, immò omnium liberalium artium, & Theologicæ Scholæ Rectorem vocat.

Chronicum etiam Archiepiscoporum Senonensium MS. *Anno*, inquit, MCXLII. *Magister Petrus Abaelardus*, aliàs Abailardus, *primò Canonicus maioris Ecclesiæ Senon. obijt, qui Monasteria monialium reformavit, specialiter Abbatiam de Paracleto, in qua à se fundata sepelitur, cum vxore sua. Vxoratus enim primò fuerat, & postea Canonicus.*

Meritò sanè Monasteria Virginum ab eo reformata dicit, quia ab Heloissa rogatus, vt de Origine & dignitate Monialium scriberet, vtque ei & Sodalibus Regulam religiosè Deo serviendi præfiniret, vtrumque ele-

ganter gemina Epistolâ executus est. Priore enim, quæ septima in ordine est, professionem Monasticam à primitivę Ecclesię cunabulis, imò & ab ipso Messiæ sacro deducit Collegio, & à primis Ascetis; sexusque feminei & virginitatis laudes latissimè percurrit. Posteriore, quæ octava est, Librique nomen ex Patrum sententijs adunati melius meretur quàm Epistolę, Paracletensibus Virginibus Regulam pręscripsit, & tripartito Tractatu de Continentia, de Paupertate, & Silentio saluberrima præcepta dat, cæteraque munia ad vitę Monasticæ ordinem pertinentia sapientissimè disponit. Quem Libellũ verè aureum omnes Sanctimoniales nocturna diurnaque manu versare deberent, & nos in Gallicum idioma transferri curavimus. Nec enim cedit Regulis à S. Basilio, S. August. S. Benedicto traditis, quas Erasmus, Melanthõ, & Centuriatores veras, & ab iis conscriptas non diffitentur. Cæsarius Episcopus Arelatensis, vt est apud Greg. Turon. regulas viris, & Cæsaria ejus soror Virginibus scripserant, quæ in Galliis aliquo tempore floruerunt in viridi observantia. Sed D. Maurus à D. Benedicto in Gallias missus ad reformanda Deo servientium Cœnobia, pro illis veteribus novam & strictam Pręceptoris sui Regulam supposuit, qua ferè omneis vtuntur vtriusque sexus in hunc vsque diem, exceptis Canonicis S. Augustini, & fratribus in Eremo, & sodalibus vtriusque Francisci Assissinatis & de Paula.

Franciscus Petrarcha Florentinus, reflorescentis literaturæ injuria seculorum inquinatæ restaurator lib. II. de vita solitaria, Abaelardum inter illustreis & sapientes Filosofos, Deóque amabiles recenset, his verbis: *Iungam*, inquit, *tot veteribus Filosofis vnum recentiorem, nec valde semotum ab ætate nostra; quàm rectè nescio, sed apud quosdam, vt audio, suspectæ fidei, & profectò non humilis ingenij, Petrum illum cui Abaelardi cognomen est. Qui vt in Historia suarum calamitatum longa oratione ipse meminit, invidiæ cedens solitudinis Trecensis abdita penetravit: etsi non sine magno vndique studiosorum conventu, quos ex multis vrbibus sibi solitario discipulos doctrinæ celebris fama contraxerat; sine requie tamen optata, quam sibi radicitus tenax livor odiumque convulserat.*

Platina siue Bartholomæus, siue Baptista, olim Cancellariæ R. Abbreviator, post verò Historiæ Pontificiæ Collector celeberrimus, ea quæ de nostro Abaelardo alij ad tempora Innocentij II. referunt, ille ad Lucij II. Pontificatum retrahit: de Abaelardo tamen satis candidè loquitur: *Ejus*, inquit, id est Lucij, *consensu in Gallia Synodus Episcoporum quorumdam & Abbatum coacta est contra P. Abaelardum Filosofum Peripateticum, virum multæ doctrinæ, non bene in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsente etiam Lodovico Rege rationibus victus, non modo sententiam mutavit, sed etiam monasticam vitam & Religionem induit, ac deinceps vnà cum discipulis quibusdam in loco deserto sanctissimè vixit.*

In hunc Platinæ errorem seu μνημονικὸν ἁμάρτημα impegit Seuerinius Binius, seu quis alius doctus & diligens sarcinator magnæ illius Conciliorum editionis Colon. an. 1606. qui sub Lucio celebratum fuisse illud Concilium Senonense scribit, parum memor quod paulò ante attribuerat Innocentio. Nam Lucij Pontificatus, si Abbati Vrsperg. credimus, &

Onufrio vix VI. aut ad summum XI. mensium fuit, & in annum MCXLV. excurrit. At Innocentius XIII. plus minus annos sedit, & in Gallia peregrinatus est. Sed alius sequitur anachronismus eiusdem Binij Tom. 3. Concilior. part. 2. cùm duo quæ vocat privata Concilia, Suessionense nempe, & Senonense, contra Abael. eodem anno ait fuisse celebrata MCXL. Nam inter vtrumque XX. annos intercessisse, temporum series & supputatio, convincit. In quo miror doct. Gilb. Genebrardum professorem Regium etiam errasse, qui inter hæc duo vnius tantum anni spatium ponit. Congregatio illa Suessioni indicta est, vt ipse Abaelardus Epist. 1. narrat, procurante Rodulfo Archiep. Rhem. rogantibus ejus æmulis, occasione sumpta quòd Connanus Episcopus Prænestinus S. R. E. Legatus, tunc in Gallijs erat aliorum Conciliorum & negotiorum causa; & rogatus est vt ei præesse non grauaretur, quem sibi favere studuisse narrat Abaelardus in illa Epistola totius huius rei internuntia. Ille Connanus ter aut amplius in consessu nostrorum Præsulum pro summo Pontifice legatione functus est, decessitque ex Gallijs circa annum MCXX. neque post illud tempus ad nos remigravit. Quo tempore Abaëlardus subjacebat adhuc ferulæ Abbatis Dionysiani, erat florente juventa fervidus, neque adhuc se contulerat ad Theobaldum Comitem Palatinum Campaniæ & Brisgeij, vt ab eo aliquot jugera terræ & prati impetraret, in quibus jaceret fundamenta Cellulæ Paracletensis: quæ omnia transacta sunt priusquàm accerseretur ad Ruyensis Abbatiæ regimen. Sed cùm evocatus est ad illam Senonensem congregationem, jam illi deterior ætas canis aspergi poterat, etsi hoc de Eunuchis negant: jam sexaginta annos attigerat. Per me excusetur licet solers ille antiquitatis Conciliorum indagator, si in longo & difficili Opere levis somnus ei irrepserit:

Quod ad Centuriatores Parthenopolitanos attinet, etsi varijs in locis nostri hujus honorificam mentionem fecerint, nihilque diligentiæ & solertiæ in eo prædicando ex Auctoribus illius ævi prætererierint: tamen quòd Ecclesiasticæ Historiæ massam veterem & optimam novo suo fermento corruperint, libens eos prætereo: nihilque hîc decerpendum puto ex verissimis Annalibus magni illius Cardinalis Baronij, cujus animæ ob vigilias & labores, quos Ecclesiæ causa tot annos perferre voluit, omneis benè precari debent. Multa ille de Petro nostro ejusque felici obitu prolixè recenset Tom. XII. quæ ipse ex supradictis, præsertim ex Petro Abbate Clun. penè transcripsit.

V. Cl. Bertrandus Argentræus Præses Rhedonensis, I. C. acutiss. & Historiarum Britanniæ Celticæ Scriptor luculentiss. qui me senex & veteranus dilexit, cùm ego Neoptolemus prima tyrocinia Magistratus in Senatu illius Provinciæ experiter, & quem ego vnicè colui, & vt patrem sum veneratus, Annalium suorum duobus in locis, hujus nostri Britonis, ejusque ingenij honorificè meminit. Primo quidem libro Cap. X. vbi magnos viros & celebres ex Aremoricis ortos vel oriundos recenset, primasque in Filosofia & Theologia ei attribuit. Et lib. III. cap. IX. in vita Connani III. vbi eum vniversalis, id est omniscij nomine decorat: quod vult ita accipi, vt non omnia sciverit (quod in quemquam cadere non potest) sed

comparatione habita ad reliquos omneis, quos longo spatio anteit, cujus doctrinæ fiducia, fundamenta fidei sanctæ in demonstrationibus humanis voluit collocare. Hæc Argentræus, qui postquam totam historiam hanc prosecutus est, queritur eum non fuisse auditum in Concilio contra eum coacto; quod omneis quantumvis docti & subtiles, ejus acumen ingenij, linguæ versatilis volubilitatem, eloquentiæ flumen aureum, vel potius fulmen igneum, & trisulcum, syllogismorum gryfos & contorta enthymemata reformidarint: D. Bernardum ex nimio zelo & solitudine ad credulitatem & iram pronum, dicit cum eo simultates gravissimas exercuisse, ita vt literas acrimoniæ plenas scripserit ad varios, ei refragante, vt inquit, Abbate, quem Guillelmum vocat, perperam; cùm Abbas ille discipulus Petri non Guillelmus, sed Petrus Berengarius fuerit vocitatus, qui Britonem nostrum claro patrocinio tutatus est. Ad vltimum dicit eum tam perspicuam interpretationem suis enuntiationibus attulisse, vt quæ primo aspectu ancipitem curam cogitandi afferebant, intellecta ejus interpretatione, postea vera, liquida, certa, & fidei orthodoxæ consona judicarentur; in qua quidem testatur illum obijsse, Christianamque sepulturam cum vxore doctissima, Græcis Hebraicisque literis ornata, & numquam satis laudata femina.

Eadem penè refert Io. Papirius Massonus familiaris meus, & Historicus confidentissimus, Annal. III. in Ludovico Iuniore: vbi ortum eius in Armorica, studia Logicæ, dein Theologiæ, Lutetię instituta, amores inter illum & Heloissam pa[illegible], vt illa ventrem tulerit, fugerit, pepererit, Petro reversa clam nupserit, vt ejus pater vel patruus injuriam sectione vltus sit: vt ille in Monasterio Dionysiano Monachi cultu, illa Monachæ in Argentoliensi latuerit, vt ille in perfectissimum Theologum, illa in eruditissimam & modestissimam Diaconissam evaserit, vt docendi munus repetere coactus, postmodum livori cedens secesserit in solitudinem Novigétanam, *vbi Paracleticum* Oratorium Anachoretis potiùs quàm Cœnobitis *construxit*, in quo postea sociam thalami pręfecit virginibus: Vt ad Oceani Britannici oras Veneticosque sinus, Monachis durę cervicis pręfectus onus illud sponte abjecerit. Addit de consessu in Senonensibus adversus illum habito, vt non auditus Innocentium appellarit, vt Cluniaci humaniter exceptus est à Mauriaceno Ordinis Generali, qui eum D. Bernardo ac sacrosanctę R. Sedi reconciliavit, arctęque pœnitétiæ ab eo peractæ, & transitus verè Christiani testimonium perhibuit. Hęc & plurima in favorem hujus Doctoris leguntur in rutis & cęsis seu ruderibus Massoni illius architecti non pœnitendi: quæ quantus hic vir fuerit, quàm Deo charus, quàm Ecclesiæ humiliter & sincerè obediens, satis declarant.

Sed aurem mihi vellunt duo nostrates Poetę vetustissimi, quorum vnus anonymos, qui circa annum MCCCLX. viuebat, hos rithmos fudit, ex quibus apparet Abaelardum de libero hominis arbitrio cum vniversali Ecclesia idem sensisse & credidisse: quam liberi Arbitrij fidem Erminius qui à nobis defecerat hisce vltimis annis in aliquot Bataviæ oppidis renovavit, maximè vero in vrbe Roterodamęa ex qua Erasmus ortus.

Pierre Abaillard en vn chapitre
Où il parle de franc arbitre,
Nous dit ainsi en verité,
Que c'est vne habilité
D'vne volonté raisonnable,
Soit de bien ou de mal prenable,
Par grace est à bien faire encline,
Et à mal quand elle decline.

De hac quæstione difficillima vidẽdæ sunt adversus servum Luth. arbitrium, Diatribæ D. Erasmi. Guillelmus de Lorisio paulò antiquior, sed Poetarum sui seculi princeps, complexus est Historiam Abaelardi in illo Poemate, vt illa ferebant tempora Epico, cui Romani de Roza inscriptionem dedit. Quod opus varia & promiscua doctrina refertum, sed nondum ad vmbilicum perductum Ioannes de Magduno ad Ligerim, dictus Clopinellus, quod scazontem notat, Mathematicus insignis, quadraginta post annis absolvit. Versus in laudem vtriusque non ausim apponere.

Cùm verò Abaelardus juvenis plurimos oratorio stylo rithmos vernaculos, quasi hybridas pro Heloissa sua fuderit; vellem licuisset mihi eadem vetusta lingua, quæ nobis opica dici potest, his elogijs inserere similes rithmos, quibus verus Poeta conatur viros à vinculi vxorij desiderio retrahere, eos dehortans ne maritali capistro colla subdant, nisi velint libertatis jacturam subire. Adfertque ad probationem huius dicti memorabilem Heloissæ sententiam, quam laudat vt feminam doctam & sapientem; quę quamvis ardenter virum suum dilexerit & deperierit ex quo mater filium susceperat, qui patrem ore referret; tamen quantum in illa fuit, egit magnis precibus cum illo, quem post Deum suspiciebat, ne, vt honori puerperę consuleret, eam ex amica redderet vxorem solemni ritu & benedictione nuptiali: satis esse dictitans, si illa intimo pectoris amorem mutuum servans, illum videret mitra & infulis Pontificalibus, quibus dignus erat, ornatum. Sed Poëta in alium sensum hoc detorquet, quasi illa innuere voluerit suaviores esse amantium, quàm legibus connubialibus nexorum, amplexus: quod non eò trahendũ est, vt inde credatur ea animum à thalami juribus alienum & abhorrentem habuisse, aut præferre voluisse concubinatus libertatem conditionibus quamtumvis amplis & magnificis nuptiarum regiarum; sed quod tanto amore, tantáque reverentiâ sit prosecuta Dominum suum, vt non dubitarit pro eo Monasticam asperitatem, perpetuamque continentiam & obedientiam eligere & vovere, potiùs quàm obice & interventu suarum nuptiarum, impedimento esse, ne Abaelardus factus vxorius frustraretur præmio excellentis ingenij, admirabilisque doctrinæ, puta purpurâ & galero, quibus tunc temporis soli viri eruditione præstanteis ornabantur, & his solis gradibus ad solsticia honorum Ecclesiasticorum evehebantur. Sed parum proficiebat eruditio sine cœlibatu. Et hac causa Iason Mainus IC. cùm Papię Gallus ille legem *Gallus, D. de lib. & post.* publicè in suggestu magna audientium caterva interpretaretur in aurata toga, coram Rege Gallo Ludovico XII. quinque Cardinalibus, & centum Proceribus subsellia implentib. dixit se, quod beatum isti putant, numquam vxorem duxisse, vt Rege commendante, qui Genua subacta de Liguribus triumfabat, Iulius II. Pontifex ad galerum purpureum illum habilem esse sciret. Hæc Iovius.

Hinc est, quòd secunda Epistolâ Heloissa fatetur se juvenculam ad Mo-

nasticą

nasticæ conversationis austeritatem non tantùm religionis devotione, sed Abaelardi caussâ primò pertractam. Itaque non nimis contra eam premenda sunt hæc ejus verba, *Si me August. orbis Imperator vxorem expeteret, mallem*, inquit, *tua esse meretrix, quàm orbis Imperatrix*: figurate id quidem dictum, & poëticè, vt apud Catullum,

Nulli se dicit mulier mea nubere malle,
Quàm mihi, non si se Iupiter ipse velit.

Nam in hæc verba erupit ex contemptu divitiarum, honorum, & rerum fortuitarũ, & exuberãtiâ cõjugalis amoris ac pudicitiæ matronalis. Deinde etiam ex reverẽtia & observãtiâ, quam in animo fœminæ pepererat admiratio ejus divini ingenij, doctrinæ incomparabilis, fidei, probitatis, cõstantiæ; vt si pro marito fuerit mors præsentanea oppetenda, facilè Evadnem, Penelopem, Alcestim, Porciam Bruti, aut Arriam Pæti pietate fuerit superatura, aut illas omneis de quibus sunt hi Elegi Propertiani.

Felix Eoïs lex funeris vna maritis,
Quos Aurora suis rubra colorat equis.
Namque vbi mortifero juncta est fax vltima lecto,
Vxorum fusis stat pia turba comis.
Et certamen habent lecti, quæ viva sequatur
Conjugium, pudor est non licuisse mori.
Ardent victrices, & flammæ pectora præbent.
Imponuntque suis ora perusta viris.

Pene omiseram Elogium de vtróque optimi senis & V. Cl. ac vndecumque doctiss. mei præceptoris Stef. Pascasij, qui dum hæc scriberem ferè nonagenarius magno omnium mœrore placidè in Deo expirauit, ille alter Varro & diligens Antiquitatum investigator quinti Disquisitionum Francicarum Libri Caput decimumnonum dedicavit, & totum impendit describendis Abaelardi & Heloissæ amoribus, langoribus, & ærumnis, necnon in pangendis eorum laudibus, constantiæ & aliarum virtutum, & doctrinę super omnia admirandæ, quibus sibi magnam celebritatem quæsierunt & gloriam, & ex ea ille invidiæ flammas acerrimas, ex quib. ope divina ereptus est: in quarum rerum promiscua & perpetua narratione nervos omneis suæ facundiæ mirus ille encomiastes explicuit. Multam enim in casuum Abaelardi enumeratione, temporum varietate, fortunæque vicissitudine lectori delectationem, si non cum dolore, at saltem cum miseratione conjunctam, res tanquam oculis subjecta foret, atque admirationem, stuporem, lætitiam, spem ingerit; præsertim cum notabili exitu materies tota concludatur. Piæ nempe Abaëlardi, post acerbam pœnitudinem, in Christo obdormitionis, & sepulturæ, quam consecutus est in gremio dilectæ, sicut ipse præoptaverat, supremisque tabulis mandaverat. De Heloissa verò ita dicit, vt neque veram ei laudem detrahat, neque falsam affingat: ei denique tantum impartitur gloriæ, quãtum nobili & primarię feminę, omni scientiarum genere excultissimæ, viri sui amantissimæ, in ejus adversis constantissimæ, votorum suorum ac præcipuè castitatis tenacissimæ, Diaconissæque vigilãtissimæ debeatur. Qua de re qui plura desiderabit, poterit decerpere, non ex his nostris Adoneis hortulis, sed ex amœnissimis & suave-

olentibus areolis, pergulis, rosetis, plantaribus, & pomarijs variarum Disquisitionum Pascasij: quem ego testem fortissimum hoc loco extremum posui, quòd eius virtutes semper habuerim imo corde reconditas, hincque factũ est vt recẽs in cælo receptus, extremus pectoris mei scrinio exierit.

His tantis testimoniis & claris elogiis, quis est qui tam excellentis Doctoris, tam sanctæ & doctæ mulieris post secula victuras chartas ab incendiis nostro labore ereptas & conservatas, ab omnique interitu vindicatas non gratuletur?

At enim si objiciet aliquis, illum errasse in quibusdam articulis, & in Synodo Prouinciæ Senon. fuisse damnatum, atque adeo rem judicatam pro veritate accipiendam: is sibi respõsum hoc habeat: receptum quidem reum fuisse, sed non peractum; deinde cùm pro innocentiæ suæ præsidio appellarit summum Pontificem, provocatio illa judicialis suspendit judicatum, si quod fuit.

Sed vt melius omneis intelligant quid rei gestum sit in illo Conventu Senon. legatur Apologeticus, qui huic Operi insertus reperitur ex Bibl. Regia sub nomine Epistolæ XVII. & XVIII. lib. 2. auctore Petro Berengario, Scholastico Pictaviensi, qui discipulus Abaelardi variis coloribus depinxit quosdam ex illis, qui ante tempus judicantes præfigere non erubuerant nigrum θ contra inauditum suum Magistrum Fit enim ferè, inquit ille, vt libenter condemnet, qui citò Totum legat qui volet Apologeticum, ego ex eo hæc tantum excerpam.

In via Christi ambulans, in occulto prodiens, tunica inconsutili spoliatus est. Post prandium allatus est liber, & cuidam juveni præceptum est, vt voce clamosa Petri Opuscula personaret. At ille juvenis Petri odio animatus, sonoriùs quàm postulatus fuerat exclamavit. Post aliqua, emulos de turba insultare, pedem pedi adplaudere, ridere, nugari, conspiceres. Dissipabãtur cordibus suis, stridebant dentib. in Petrum, oculos talpæ habentes: *Filosofum hunc*, inquiunt, *sineremus vivere?* Et paulò post: *In somni lethargiam oculi multorum solvebantur. Inter hæc sonat lector, stertit auditor. Alius cubito innititur, vt det oculis suis somnum, alius super molle ceruical dormitionem palpebris suis molitur, alius super genua caput inclinans dormitat. Cum itaque Lector in Petri satis aliquod reperiret spinetum, surdis exclamabat auribus, Damnatis? Tum quidam de vulgo ad extremam syllabam expergefacti, somnolenta voce, capite pendulo, Damnamus, aiebant: alij verò damnantium tumultu excitati, decapitata prima syllaba, Namus, inquiunt. Inter hæc Petrus orabat, Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.*

Inter tot & tantas angustias, Abaelardus ad Romani examinis confugit asylum: *Filius sum*, inquit, *Romanæ Ecclesiæ: volo causa mea quasi impij judicetur, Cæsarem Ecclesiæ appello.* Sed nonobstante appellatione, relata sunt quæ gesta fuerant Apostolico, & statim à Romana Sede literæ damnationis in Petrum per Gallicanam Ecclesiam volarunt. Damnatur taliter os illud, promptuarium rationis, tuba fidei, hospitium Trinitatis. Damnatur, proh dolor! absens, inauditus, & inconvictus. Cujus, inquam, Iesu bone, culpa tã cæcos habuit iudices, vt non vtrinque causæ latera ventilarent. Sed corrigere, inquiunt, Petrum volebant. Cur ergo ei coram populo alternæ blasfemiæ characterem impingebant? rursusque si Petro amorem populi

tollebant, quomodo corrigere disponebant? Præclarè dictum est à Profeta, *Corripietur iustus in misericordia*. Parce inclyte bellator, non impugnat fidem Petri, qui affirmat fidem Petri. Patere tecum esse Christianum & Catholicum:

Contemplemur Abaelardi fidem in parte Epistolę ad Heloissam: *Soror mea Heloissa, quondam mihi in seculo cara, nunc in Christo carissima, odiosum me reddidit mundo Logica, in qua aiunt perversi, me præstātissimuñ esse, sed in Paulo claudicare. Nolo sic esse Filosofus, vt recalcitrem Paulo; non sic esse Aristoteles, vt secludar à Christo.* Et paulo post: *Credo in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, vnum naturaliter & verum Deum. In personis sic approbo Trinitatem, vt semper in substantia custodiam vnitatem. Credo Filium per omnia Patri esse æqualem, æternitate, potestate, voluntate, opere, nec audio Arium, qui prius & posterius in Trinitate ponit. Spiritum etiam sanctum Patri & Filio consubstantialem & coæqualem per omnia testor. Credo etiam Filium Dei factum filium hominis vnamque personam ex duabus, & in duabus naturis consistere, qui passus est, mortuus resurrexit, ascendit ad cœlum venturusque est iudicare vivos & mortuos. Assero etiam in baptismo remitti delicta, gratiaque nos egere, quâ & incipiamus bonum & perficiamus, lapsosque per pœnitentiam reformari. De carnis autem resurrectione quid opus est dicere, cùm frustra glorier me Christianum, si non crediderò me resurrecturum?* Hæc de Epistola Petri excerpta, cujus maiorem partem infra inseruimus, vt clarum & perspicuum faciant omnibus eum fidem Petri non impugnasse.

Adjicit deinde Berengarius, se vidisse Indiculum ab inimicis ejus compactum, in quo non Abaelardi dogmata, vt illi falsò iactitabant, sed nefandi commenti Capitula legebantur, quorum quædam prorsus negat, quædam etiam diluenda putat, quamvis agnoscat Petrum errare potuisse. Ipse etiam audet ex Clæræuall. familia vt putabat scriptum erroris arguere, de origine animarum. Quæ opinio Origenis, nescio quid Pythagoreum & Platonicum redolens, orthodoxæ veritatis gladio amputanda est: cùm sancta Ecclesia Catholica teneat noviter creatis corporibus noviter creatas animas quotidie infundi, iuxta illud ex ore Christi: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.*

De hoc Berengario Doctoris sui famam & nomen tuente Petrarcha in Apologia ait, ipsum fuisse facundum, non magni corporis, sed ingentis acrimoniæ, qui post modum se excusavit quod tanti viri sanctitas nondum totum orbem repleverat. Abaelardo inquit in somnum vel in errorem prolabenti viam comiter monstrare debebat: si sauciatus esset, eum jumento par erat imponere, vinum & oleum eius vulneribus infundere, & ad stabularium vniuersalis Ecclesiæ reducere, summum puta Pontificē, quem qui Christi Vicarium, Petri successorem, Episcoporum Primatem agnoscit, & ad eius nutum se componere paratus est, reprobus dici non potest. Has & plures alias tricas ad Lectoris fastidium verrit Berengarius, nimia in præceptorem veneratione, si nimia esse potuit in eo, qui callebat illud Iuvenalis,

Dij majorum vmbris tenuem & sine pulvere terram,
Spirantesque crocos, & in vrna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco ——— ——— ———

Quid ergo? Audacissimusne Berengarius ex omnibus? minimè. At multo officiosior erga preceptorem, quàm cæteri condiscipuli. Quanquam nec istius quidem laudis ita cupidus, vt eam aliis, qui pro Magistro calamum strinxisse dicuntur, præreptam voluerit. Nam ipse electus vnus videtur à sociis, qui maximo ingenio, minimóque famæ periculo posset dicere; vt pote qui vix ex efebis excesserat. Itaque ipse cùm ad opulentam responsionis messem invitatus esset, culmos tantum legit, statimque ab incœpto destitit, in hac prima lucta quodammodo excusari postulans, quòd nimio Præceptoris zelo ardens librum adversus sanctissimum adversarium evomuit, quem vt lapidis iactum retinere non potuit postea, quia ejus exemplaria statim per Franciam Italiamque volaverant: de quo se excusat alterâ Epistolâ ad Episcopum Mimatensem his verbis: *Nónne homo est? nónne nobiscum navigat per hoc mare magnum & spatiosum, inter reptilia quorum nō est numerus? Cujus navis etsi prosperiori feratur navigio, tamen securitas pelagi in dubio est. Nam nec Auster adhuc ei fidem dedit, iuxta illud Augustini: Homo quamdiu vivit nescit ira an odio dignus habeatur.* Et paulò post: *Nondum in firmamēto fixus, qui meo judicio temporum nostrorum est Martinus. Ego ita sentio de Abbate, quòd sit lucerna ardens & lucens: sed tamen in testa est. Damnaverat inquit Abaelardum præceptorem meum, fidei buccinam, legis armarium, in morum via pede recto gradientem. Damnaverat, inquam, & vocem eius sine audientia strangulaverat. Eram ea tempestate adolescens. Pectus appuli vt purgarem Abaelardum. Sed non, inquiunt, à te talem Theologum argui oportebat. In quo audet Abbas? audet in litteris, audeo & ego. Audet in Theologicis; audeo & ego. Audet in sanctitate, hic non audeo.* Hæc est Berengarij excusatio sui Apologetici, quo concludit; In campo Filosofiæ semper licuisse, vt alter alterum, dum magis amica est veritas, iustis de causis reprehendat. Nam illa quæ decem annis post transitum S. Bernardi secuta est in Canonem Sanctorum ejus nominis translatio: testis quidem est sanctitatis, sed non omnium ejus ante-dictorum, actorum, aut scriptorum comprobatrix. Verè enim vir probus & sanctus fuit D. Bernardus, verè sui temporis velut quoddam Orionis astrum resplenduit: cujus purissimis radiis non potuerunt officere, aut tenebras offundere, ne quidem illi, qui ab Ecclesia Catholica desciverunt, quorum nonnulli Bernardum habent præ manibus & in deliciis: inter quos nominari potest vir excellentis ingenij Franc. Hotomanus I.C. qui quamvis alieno à Monachis animo, hunc Auctorem gravem, Doctorem precipuum habebat in senectute, & ejus lectione assidua se proficere, & puros in sacris Scripturis sensus haurire fatebatur.

Superest igitur, quoniam alios pro Abaelardo dicentes placidè audistis, ei pro se pauca dicenti aurem non denegetis. Nam adversus varia probra, quæ illi objecta sunt, contentus fuit brevicula Apologia, seu Confessione, quæ vix treis paginas excedit: in qua Indiculi superioris articulos vt diabolicos detestatur, cum suis auctorib. & architectis, negatque in suis voluminib. tale quid reperiri. Tam Filium, quā Spiritum sanctum ex Patre profitetur esse, vt ejusdem sint cum Patre substantiæ, ejusdem penitus voluntatis atque potentiæ. Solum incarnatum IESUM Christum, vnicum & verum Dei Patris filium, ex substantia Patris ante secula genitum: ita Spiri-

tum quoque ſanctum tertiam in Trinitate perſonam, tam ab ipſo Filio quàm à Patre procedentem credens aſſerit, & aſſerens credit. Gratiam Dei ita omnibus neceſſariam, vt nec naturæ facultas, nec arbitrij libertas ſine illa ſufficere poſſit ad ſalutem. Crucifixores Chriſti in ipſa crucifixione graviſſimum peccatum commiſiſſe fatetur. Poteſtatem ligandi atque ſolvendi agnoſcit datam ſucceſſoribus Apoſtolorum omnibus, vt ipſis æquè Apoſtolis, tam dignis quàm indignis Epiſcopis. Quid plura? cùm ad ſingula objecta modeſtè pauciſque reſpondeat, negetque ſe Librum Sententiarum, è quibus Capitula excerpta ſunt contra ſe per ignorantiam, vel per malitiam prolata, ſcripſiſſe; atque ita innocentiam ſuam tueatur, vt ſi qua dubia videbuntur, in meliorem partem omnia fraternè adſumi per viſcera miſericordiæ IESV CHRISTI poſtulet: quis ampliùs dubitet hanc veram fuiſſe Petri fidem, ex qua ſpei contraxit firmitatem: in qua locutus ſalubriter, vt ipſe dixit, latratus Scyllæ non timuit, vortices Charibdis irriſit, mortiferos modulos ſurda aure contempſit, ſcopulos non horruit, irruentibus turbinibus non eſt concuſſus, necdum loco dimotus. Fundatus enim erat ſuprà firmam petram, ob idque meritò refugium invenit apud Sedem S. Petri, cui conciliante Mauriaceno eſt reconciliatus. Sed reprimam me: Non enim, vt inquit Tullius, dicenda eſt gratia reconciliata, quæ numquam *deſijt*.

Quamobrem bono animo eſſe, & benè ſperare debemus, nullos eſſe incaſſum ſuſceptos labores pro decore & fama pietatis & ſanctitatis in noſtro Doctore. De cujus doctrina, quæ ſupereſt, ſana & eximia, in omni literarum genere, nihil eſt quod plura adjiciamus, niſi hoc vnum, nempe eo ſeculo, quod fuit præſtantium ingeniorum feraciſſimum, nullum extitiſſe ei vlla ex parte conferendum. Quod vt faciliùs innoteſcat, aliquot raptim nominabo ex inſignioribus, qui circa illud ævum floruerunt. Nam D. Bernardum, P. Mauriacenum, Othonem Friſing. Gulielmum Cathalau. Anſelmum *Laudun. Io.* Rozelinum, Albertum Rhemum, Gratianum Bononienſem ſatis ſuprà memoratos arbitror. Petrum verò Lombardum Epiſcopum Pariſ. ſolem Theologorum inter ſtellas recenſere vereor, qui quantus fuit, ex Schola & vmbraculis noſtri Abaelardi cum multis aliis, tanquam ex equo Trojano prodiit. Veniant ordine Robertus Epiſc. Saliſberienſ. Ivo Epiſc. Carnotenſis, Robertus alter Abbas Majoris Monaſterii, Baldericus Archiep. Dolenſis, Marbodus Epiſc. Rhedon. Ioannes Atrebas, Morin. *Epiſc* Guillelmus Armoricanus & Radulfus Nigellus Poetæ Epici, Guilielmi duo, ille Abbas S Theodorici Rhem. alter Neubrig. Lotulfus Novarienſis, Gaufridus Antiſſiod. Sugerius Abb. S. Dionyſii, Hildebertus Ep. Cenoman. Honorius E. Eduen. Petrus Cantor Lutetianus, & alter Petrus de Roeſſiaco: Hugo, Richardus, Adamus, Andreas, Monachi Victoriani: Ruperti duo, Tuitienſis, & Bononienſis, Aubertus & Petrus Rhem. Goffridus Archid. Burdeg. Boſo Anglus, Bruno Colonienſis, Vicerius Truſtinus Eborac. Petrus Bleſenſis Ep. Bathon. Gualterus de Conſtantiis ex regia Britonum ſtirpe, Alfredus ſacerdos Hiſtoricus, Hugo Carthuſianus Hiſtoricus, Ioannes Oxonienſis Hiſt. Heribertus Lozingua, Bartolomeus Iſacanus, *Turgotus* Dunelm. Abbas, Oderiſius & Petrus Caſinenſes, Ioachimus Abb.

Floren. Gilbertus, Laurentius, & Radulfus Vvestmonasterienses, Nicolaus Vvactinctonensis, Guillelmus Sommersetus, Vvalterus, Daniel & Robertus Budlontonienseis, Vvillelmus & Robertus Fiscanenseis, Sterlo & Osbertus Glocestrienses, Gilbertus Hollandus, Vignomus Homeliarius, Petrus Pisanus I.C. Rogerius Mathematicus, Thebites & Alfraganus Astrologi, Guillelmus Sturdus & Guido Poëtę, Karadocus historicus, Odo Kentianus, Guillelmus Archiep. Tyri, Rudolfus, Lucas, & Francus Abbates Teuthones, Robertus Polonus, Adalbertus Spaldingen. Richardus de Pratellis, & alij, quos referre longa mora esset. Quibus addendus meritò magnus ille Gilbertus Porretanus Episcop. Pictaviensis, suæ Academiæ si non Romulus, at saltem Camillus, accusantibus Adamo de Parvo-ponte, & Hugone de Campo-florido Regis Ludovici VII. Cancellario, ad tribunal summi Pontificis tunc per Gallias peregrinantis, pertractus, paremque cum Abaelardo aleam sortitus. Tantum potuit inveterata, & a rudibus seculis priscis deducta opinio, vt quisquis ingenio & doctrina consummata cæteros de vulgo anteiret, statim à fide alienus crederetur. Parum vtilem esse fateor eruditionem sine timore Dei & pietate: sed vbi hæ concurrunt in vno subjecto, plus commodi ad Ecclesiam dimanat ex his duabus sororiantibus, quàm ex altera. Quid noster? nónne eruditione & pietate omneis ex suprà nominatis post se reliquit? ad extremum etiam plures sanctitate, si D. Bernardum excipias, Thomam Cantuar. & Malachiam Hibern. Archiepiscopos, quos endo cęlo merita locarunt.

Quid, quod & illud duodecimum seculum illustribus feminis & doctis claruit? inter quas Heloissa nostra fulget, velut inter ligneis luna minores. In quibus placet Hildegardim, Matildem, Sofiam cum eius filia, & Elisabetham connumerare, quæ dubium reliquerunt plúsne eruditione, an vitæ austeritate fuerint commendabileis Verissimum omnes agnoscunt quod ad Heloissam nostram Mauriacenus Lib. V. scripsit: Eam non tantum religionis, sed honestorum studiorum, & laudabilium, ac secularis sapientiæ famâ toti orbi innotuisse, mulieres omnes evicisse, & penè viros vniversos superasse. *Mox verò*, inquit, *vt complacuit ei, qui te segregavit ab vtero matris tuæ, per gratiam suam longè in melius disciplinarum studia commutasti, & pro Logica Euangelium, pro Fysica Apostolum, pro Platone Christum, pro academia claustrum, tota jam & verè filosofica mulier elegisti.*

Quid mirum? cum hoc Ludovico Iuniore regnante, quem G. Tyrius lib XXII. Regem pijssimum & Christianissimum vocat, Lutetiæ omnium liberalium & Mathematicarum artium studia floruerint, necnon Filosofiæ, Medicinæ, & Theologię: quarum professores honoribus, honorarijs, & præmijs, & (quod in desuetudinem abijt) beneficiorum Ecclesiasticorum proventibus, teste Rigordo, dignisque remunerationibus Rex prosequebatur: itavt Petrum illum nomine & origine Longobardum, Auctorem libri Sententiarum, in Episcopatus Parisiensis electione proprio fratri Ludovici Crassi F. prætulerit, qui tum Archidiaconus Parisiensis erat, neque ægrè molestève tulerit, Doctorem advenam & alibi natum sibi præferri. De Academia enim Lutetiana idem dicendum quod de Roma, esse eam communem orbis incolatum patriam.

Nec tantum inter Christianos Lutetiæ, sed etiam inter Iudæos floruerunt linguarum & divinæ scientię studia. Quod & testatur Benjaminus Hebræus in Hispania natus, qui scribit in Itinerario suo se sub illo Rege Lutetiam venisse: quam vocat regni caput. *Sunt*, inquit, *in ea discipuli Sapientum omnium, qui hodie in quacumque regione viuunt, doctißimi, & qui nocte diéq; legis studio incumbunt.* Hæc ex supra nominatis Doctorib. satis manifesta, quibus adjungam Petrum Alfonsum, qui ex Iudæo Christianus factus, habuit susceptorem in baptismo Alfonsum Castulonis seu Castillię Regem optimum, Mathematicum doctissimum. Alios verò perperam doctos silentio puto involvendos, sicut & Petrum Bruis, & Petrobrusianos, Henricianos, Adamitas, Marlenses, Catharos, Iacobitas, omnes relatu indignos, Marrucinos & Fatuos, quòd litteris abutentes, hæresibus peruersis varias Orbis parteis infecerunt: à quibus tamen immunis permansit. Gallia ope Doctoris Abaelardi, qui contra illos sinceræ fidei suæ symbolum solvit Libro singulari adversus Hæreses edito. Quo indignius videtur ejus Libros non benè agnitos, in prohibitis ad hunc vsque diem repositos, Auctorisq; nomen veru transfixum, qui se acerrimum hæreticorum hostem sit professus. Vnica certè eius Epistola octaua, quàm piè & Catholicè de Eucharistia, cęterisque fidei articulis senserit, satis ostendit. Quòd si aliquid ejus Operum in manus venisset eorum, qui Indicem Librorum suspectæ fidei sarcinarunt, certè aut in eo nomen Abaelardi delevissent, de quo nihil mali viderant, nihil comperti habuerant, aut permisissent ejus Opera per doctores expurgata in lucem prodire: sicut nunc ea damus Reip. Christianę & Catholicę, tersa sane & lævigata pumice Theologorum Parisiensium, qui vt sunt acris iudicij Senatores, nulla ex iis expungenda, sed si quæ duriuscula videbantur, aut molliori interpretatione temperanda iudicarunt, aut sapienter cavenda monuerunt.

Acta causa est. Vides, sapientissime Nomofylax, lectionem Abaelardi Ecclesiæ vtilem esse & conducibilem, eum Monachum probum & doctũ, ab errorum suspicione repurgatum, adversis suis clariorem, majori post obitum honore ornandum, & inter Orthodoxos collocandum, omni laude, prædicatione, literis, monimentisque esse decorandum.

Et quoniam in illis tot tantisque negotijs Regni, quæ tanquam Atlas cœlum, tu sustines, animadvertimus te semper ex succisivis aliquot horas impendere meditationi & veterum Auctorum lectioni: Habe quęso hunc inter eos, quos tibi in pretio habendos, legendos, & eximiè diligẽdos proposuisti. Mea hæc studia & officia, quæ tibi honori & ornamento, vt debeo, esse concupivi, boni consule; tibique persuade, me eorum qui tuas virtutes mirantur, te amant & colunt, quorum pro tua amplitudine magnus est numerus, nemini concessurum.

Colofonẽ imponent huic Apologetico pro Abaelardo eiusdem, parentalia & exequiæ, nec non vxoris. Præclarè enim apud Euripidem Vlixes, dum vult suadere mactãdam Manibus Achilleis Polyxenam, dicit se quãdiu fruatur hac luce, modicis contentum honoribus; at sepulturam suam optat inspici ornatissimam, διὰ μακροῦ γὰρ ἡ χάρις. Hic supremus cumulus felicitatis, sicut Virginio apud Plinium Cornelius Tacitus, ita Abaelardo

contigit laudator eloquentissimus, Petrus nempe Venerabilis, & optatissima præfica, seu funera, quæ lacrymis ejus tumulum decoravit, fletumque fecit Heloissa præstantissima, quæ plùsne dilexerit an suspexerit maritum, in dubio reliquit. Prius Epitafium parum perspecta Græcanica prosodia, tale est,

Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum,
Noster Aristoteles, Logicis, quicumque fuerunt,
Aut par, aut melior: studiorum cognitus orbi
Princeps, ingenio varius, subtilis, & acer:
Omnia vi superans rationis, & arte loquendi.
Abaelardus erat; sed tunc magis omnia vicit,
Cùm Cluniacensem Monachum moremque professus,
Ad Christi veram transivit Filosofiam.
In qua longæva bene complens vltima vitæ,
Filosofis quandoque bonis se connumerandum
Spem dedit, vndenas Maio revocante Kalendas.

Posterius est eiusdem Auctoris, sed Elegiaco carmine.

Petrus in hac petra latitat, quem mundus Homerum
Clamabat, sed iam sidera sidus habent.
Sol erat hic Gallis, sed eum iam fata tulerunt,
Ergo caret regio Gallica sole suo.
Ille sciens quicquid fuit vlli scibile, vicit
Artifices, artes absque docente docens.
Vndecimæ Maij Petrum rapuère Calendæ,
Privantes Logices atria Rege suo.
Est satis in tumulo, Petrus hic jacet Abailardus,
Cui soli patuit scibile quicquid erat.

Obijt magnus ille Doctor XI. Kal. Maij, MCXLII. anno suo climacterico: Heloissa verò XVI. Kal. Iunij an. MCLXIII. creditur enim XX. annis & amplius marito supervixisse. Ejus Epitafium IV. Versibus comprehensum non est ejusdem Auctoris, cujus sunt præcedentia. Sed tamen libuit ascribere, quamvis majoribus præconiis fuerit dignissima, vtpote supra sexus modum eloquens.

Hoc tumulo Abatissa jacet prudens Heloyssa.
Paraclitum statuit, cum Paraclito requiescit.
Gaudia Sanctorum sua sunt super alta polorum.
Nos meritis precibusque suis exaltet ab imis.

Have & vale, mi Abaelarde redivive, tibi ipsi tuisque cineribus Fœnix, & à veritate temporis filia in lucem erute. Hoc tibi dictum tolle memor.

At mihi quod vivo detraxerat invida turba,
Post obitum duplici fœnore reddet honor.

FINIS APOLOGIÆ.

Sine Tempore Tempus.

ELENCHVS OPERVM HOC VOLVMINE CONTENTORVM.

SVMMA PRIVILEGII.

Ex sanxit ne quis intra decennium typis mandet aut vendat, simul, aut separatim Petri Abaelardi S. Gildasii Ruyensis Abbatis, & Heloisæ coniugis eius, Epistolas, & Opera alia quæ reperiri potuerunt: Nunc primum ex manuscriptis Codicibus eruta, & in lucem edita, præter Nicolaum Buon Bibliopolam in alma Parisiorum vrbe commorantem. Qui secus faxit, præter librorum amissionem, graui pœna mulctabitur, vti latius patet in Regio diplomate. Dato Parisiis 26. die Iunij, anni 1615. Subsignat.

Ad mandatum Regiæ maiestatis.

RENOVARD.

ETSI, Lector, Apologetica Epistola, quam Abaelardus ipse pro defensione sua scripsit, iam inter alias eius Epistolas semel inserta fuerit; tamen quia fidei Catholicæ puram ac sinceram professionem continet, & subsequens Doctorum Censura seu Præcautio, lectioni Scriptorum eius adhibenda, sæpius ad illam remittit, iterum hîc eam tibi subijcere nec iniucundum, nec forsan etiam inutile futurum credidimus.

PETRI ABAELARDI APOLOGIA,

SEV CONFESSIO FIDEI.

VNIVERSIS ECCLESIAE SANCTAE FILIIS Petrus Abaelardus ex eis vnus, sed in eis minimus.

NOTVM prouerbium est: Nil tam bene dictũ, quod non possit deprauari: &, vt beatus meminit Hieronymus, *Qui multos scribit libros, multos sumit iudices.* Ego quoq;, cùm pauca scripserim, parua, vel, ad cõparationem aliorum, nulla, reprehensionis notam effugere non potui: cùm tamẽ in his, de quibus grauiter accusor, nullã (sciat Deus) meam cognoscam culpam, nec, si qua fuerit, procaciter defendam. Scripsi fortè * aliqua per errorem, quæ nõ oportuit: sed Deum testem & iudicem in animam meam inuoco, quia in his, de quibus accusor, nil per malitiam, aut per superbiam præsumpsi. Multa in scholis multis loquutus sum, nec vnquam aquas furtiuas, vel panem absconditum habuit mea doctrina. Palàm loquutus sum ad ædificationem fidei siue morum, quod mihi salubre visum fuit: & quæcunque scripsi, libenter omnibus exposui, vt eos iudices, non discipulos haberem. Quod si vspiam per multiloquium excessi, vt scriptum est, *In multiloquio non effugies peccatum*: nunquã importuna defensio me effecit hæreticum, paratus semper ad satisfactionem de malè dictis meis corrigendis, siue delendis: in quo certè proposito vsque in finem perseuerabo. Sed sicut meum est malè dicta mea, si qua sint, velle corrigere: sic cri-

* al. fortassis

Prouerb. cap. 10.

mina mihi non rectè iniecta me propulsare conuenit. Cùm enim dicat beatus Augustinus, *Crudelis est qui famam suam negligit*, ac, iuxta Tullium, *Taciturnitas imitatur confessionem*; quæ scripta sunt* contra me capitulis æquum duxi respondere, videlicet ratione seruata, qua contra derogantium linguas beatus Gregorius fideles his instruit verbis. Sciendum est quia linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant; ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: aliquando autem etiam compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum, qui audire nos ad bona poterant, corda innocentium corrumpãt. Agnoscat ergo fraterna charitas me qualemcunque filium Ecclesię, cum ipsa integrè cuncta, quæ recipit, recipere; cuncta, quæ respuit, respuere: nec me vnquam vnionem fidei scidisse, quamuis impar cæteris morum qualitate.

Augu. serm. 52. ad fratres in heremo.
*al. conscriptis
Greg. hom. 9. lib. 1. super Ezechiel.

QVÒD igitur mihi vel per malitiam impositum est quòd scripserim, Quia Pater plena potentia, Filius quædam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia; hæc ego verba non tam hæretica, quàm Diabolica, sicut iustissimum est, abhorreo, detestor, & ea cum suo authore pariter damno. Quæ si quis in meis reperiat scriptis, non solùm me hæreticum, verumetiam hæresiarcham profiteor.

Tam Filium quàm Spiritum sanctum ex Patre profiteor esse, vt eiusdem sint cum Patre substantiæ, eiusdem penitus voluntatis atque potentiæ: quæ quorum omnino eadẽ substantia vel essentia, nulla potest esse vel voluntatis diuersitas, vel potentiæ inęqualitas. Quisquis etiam me scripsisse asserit, quòd de substantia Patris Spiritus sanctus etiam non sit, malitiæ id vel ignorantiæ maximæ fuit.

SOLVM Filium Dei incarnatum profiteor, vt nos à seruitute peccati & à iugo Diaboli liberaret, & supernæ aditum vitæ, morte sua, nobis reseraret.

IESVM Christum sicut verum & vnicum Dei Filium ex substantia Patris ante sæcula genitum, ita tertiam in Trinitate personam, Spiritum quoque sanctum tã ab ipso Filio, quã à Patre procedentem & credens assero, & asserens credo.

GRATIAM Dei ita omnibus necessariam, vt nec naturæ facultas, nec arbitrij libertas sine illa sufficere possit ad salutem.

Ipsa quippè gratia nos præuenit vt velimus, ipsa subsequitur vt possimus, ipsa nos consociat, vt perseueremus.

DEVM ea solummodo posse facere credo, quæ ipsum facere conuenit: & quòd multa facere potest, quæ nunquam faciet.

MALA * per ignorantiã facta culpæ sunt abscribẽda: maximè cum per negligentiam nostram contingat nos ignorare, quæ nobis necessarium erat prænosse. Qualis ille fuit, de quo Psalmista dicit, *Noluit intelligere vt benè ageret.* * al. Multa quoque Psal. 35.

MALA Deum impedire frequenter, fateor: quia non solũ effectum malignantium præuenit, ne, quod volunt, possint: verumetiam voluntates eorum mutat, vt à malo, quod cogitauerunt, penitus diuertant.

Ex Adam, in quo omnes peccauimus, tam culpam quàm pœnam nos contraxisse assero: quia illius peccatum nostrorum quoque peccatorum omnium origo extitit atque causa.

CRVCIFIXORES Christi in ipsa crucifixione grauissimũ peccatum fateor commisisse.

MVLTA de Christo dicuntur, quę non tam secundum caput, quàm secundum corpus ipsius, quod est Ecclesia, sunt accipienda: vt ille Spiritus timoris, quod est initium sapientiæ, quem videlicet timorem perfecta charitas foras mittit. Huius ergo timoris spiritum in anima Christi, qui perfectissimã habuit charitatem, nunquam fuisse credendum est, qui tamẽ in inferioribus membris non deest. Tantę quippe perfectionis, & tantæ securitatis anima illa extitit per ipsam Verbi vnionem, vt sciret nil omnino se committere posse, vndè pœnas incurreret, vel Deum offenderet. Castum quippe * timorem in sæculum sæculi permanentem, qui propriè reuerentia charitatis dicitur, tam ipsi animę Christi quàm electis Angelis & hominibus inesse semper recognosco. Vndè & de ipsis supernis spiritibus scriptum est, *Adorant dominationes, tremunt potestates.* 1. Ioan. c. 4. * al. verò Psal. 18.

POTESTATEM ligandi atque soluendi successoribus Apostolorum omnibus, vt ipsis æquè Apostolis concessam esse profiteor, & tam indignis quàm dignis Episcopis, quandiu eos Ecclesia susceperit.

OMNES in dilectione Dei & proximi æquales, æqualiter bonos esse confiteor & meritis pares: nec quicquam meriti a-

pud Deum deperire, si bonæ voluntatis affectus à suo præpediatur effectu. Non enim Angelus, cùm à Deo missus id quod facere vult impleuerit, aut anima Christi suæ voluntati effectum addiderit, melior indè reputari debuit: sed ęquè quilibet bonus permanet, siue tempus operandi habeat, siue non, dummodo æqualem bene operandi voluntatem teneat, nec in eo, quod non operatur, remaneat.

DEVM Patrem æquè sapientem, & Filium æquè benignum vt Spiritum sanctum profiteor: quia in nulla boni plenitudine, in nulla dignitatis gloria, vna personarum differre potest ab alia.

ADVENTVM Filij in fine sæculi posse attribui Patri, nunquam (sciat Deus) in mentem meam venit, nec se verbis meis inseruit.

SIC & animam Christi non per se ad inferos descendisse, sed per potentiam, omnino à meis verbis & sensu remotũ est.

NOVISSIMVM quoque Capitulum, quod scripsisse criminor, quod neq; opus, neque voluntas, neque concupiscentia, neque delectatio, quæ mouet eam*, peccatum sit, neque debemus ea velle extingui, nec minùs à meis tam dictis, quàm scriptis alienum est.

* al. quæ moueant

QVOD autem Capitula contra me scripta tali fine amicus noster concluserit, vt diceret, *Hæc autem capitula partim in libro Theologiæ magistri Petri, partim in libro Sententiarum eiusdem, partim in libro, cuius titulus est, Scito te ipsum, reperta sunt*, non sine admiratione maxima suscepi: cum nunquam liber aliquis, qui Sententiarum dicatur, à me scriptus reperiatur. Sed sicut cætera contra me Capitula, ita & hoc quoque per malitiam vel ignorantiam prolatum est.

SI qua igitur consolatio in Christo Iesu, si qua sunt viscera pietatis, fraternam pietatem vestram exoro, ne innocentiam meam, quam à culpa veritas liberat, nemo *respergendo delinquat. Charitatis quippe est, opprobrium non accipere aduersus proximum, &, que dubia sunt, in meliorem partem interpretari, & illam semper Dominicæ pietatis sententiam attendere, *Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini.*

* al. veneno

Psal. 14.

Matt. c.7.

EIVSDEM

EIVSDEM

PETRI ABAELARDI
EPISTOLA, ET FIDEI CONFESSIO AD HELOISSAM.

SOror mea Heloiſa quondam mihi in ſeculo cara, nunc in Chriſto cariſſima, odioſum me mundo reddidit Logica. Aiunt enim peruerſi peruertentes, quorum ſapientia eſt in perditione, me in Logica præſtantiſſimum eſſe, ſed in Paulo non mediocriter claudicare. Cúmque ingenij prædicent aciẽ, Chriſtianæ fidei ſubtrahunt puritatem. Quia, vt mihi videtur, opinione potiùs traducuntur ad iudicium, quàm experientiæ magiſtratu. Nolo ſic eſſe Philoſophus, vt recalcitrem Paulo. Non ſic eſſe Ariſtoteles, vt ſecludar à Chriſto. Non enim aliud nomen eſt ſub cœlo, in quo oporteat me ſaluum fieri. Adoro Chriſtum in dextera Patris regnantem. Amplector eum vlnis fidei in carne virginali de Paracleto ſumpta glorioſa diuinitus operantem. Et vt trepida ſollicitudo, cunctęque ambages à corde tui pectoris explodantur, hoc de me teneto, quòd ſuper illam petram fundaui conſciẽtiam meam, ſuper quam Chriſtus ædificauit Eccleſiam ſuam. Cuius petræ titulum tibi breuiter aſſignabo. Credo in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum; vnum naturaliter & verum Deum: qui ſic in perſonis approbat Trinitatem, vt ſemper in ſubſtantia cuſtodiat vnitatem. Credo Filium per omnia Patri eſſe coæqualem, ſcilicet æternitate, poteſtate, voluntate & opere. Nec audio Arrium, qui peruerſo ingenio actus, imò dæmoniaco ſeductus ſpiritu, gradus facit in Trinitate; Patrẽ maiorem, Filium dogmatizans minorem: oblitus legalis præcepti: Non aſcendes, inquit Lex, per gradus ad meum altare. Ad altare quippe Dei per gradus aſcendit, qui prius & poſterius in Trinitate ponit. Spiritum etiam ſanctum Patri & Filio conſubſtantialem & coæqualem per omnia teſtor, vtpote quem bonitatis nomine deſignari volumina mea ſæpe declarant. Damno Sabellium, qui eandem perſonam aſſerens Patris & Filij, Patrem paſſum autumauit; vnde & Patri-

passiani dicti sunt. Credo etiam Filium Dei factum esse Filium hominis, vnamque personam ex duabus & in naturis duabus consistere. Qui post completam susceptæ humanitatis dispensationem passus est & mortuus, & resurrexit, & ascendit in cœlum, venturusque est iudicare viuos & mortuos. Assero etiam in baptismo vniuersa remitti delicta; gratiáque nos egere, quâ & incipiamus bonum, & perficiamus: lapsósque per pœnitentiam reformari. De carnis autem resurrectione quid opus est dicere, cùm frustrà glorier me Christianum, si non credidero resurrecturum? Hæc itaque est fides in qua sedeo, ex qua spei contraho firmitatem. In hac locatus salubriter, latratus Scyllæ non timeo, vertiginem Carybdis rideo, mortiferos Syrenarum modulos non horresco. Si irruat turbo, non quatior. Si venti perflent, non moueor. Fundatus enim sum supra firmam petram.

CENSVRA DOCTORVM PARISIENSIVM.

Petri Abaelardi Opera, pia admodum & erudita, suis cum næuis (quemadmodum fieri assolet in veterum scriptis) prælo commissa fuêre. Quæ quidem vt inoffenso quilibet decurrat pede, præter animum, quem præ se fert Auctor sua in Apologia, Ecclesiæ in omnibus adsentientem; quid in quóque Operum eius loco salebrosum foret, à quibusdam Theologis Parisiensibus diligenter adnotatum, & indigitatum est: singulisque periculosioribus dictis præsens est adhibitum amuletum. Si quis tamen oculatior plura posthac animaduertat, rem omnibus verè Catholicis fecerit gratissimam.

QVAE NON SATIS AEQVA VERITATIS lance librata sunt, in Abaelardi, Heloissæ, & aliorum quorumdam Epistolis.

PAg.31.l.36. & sequenti p.32.initio. Paulò acerbiùs cóqueritur Abaelardus (etsi tacito nomine) de DD. Bernardo & Norbertho, qui eius erroribus magis quàm ipsi fuere infensi.

Pag.42. Heloissa eosdem sanctos viros, pseudo-Apostolorum nomine lacessit, & cum ipsis alios quosdã acriùs sugillat.

Pag.45.l.16.& 17. Quæ extorserit à se noxius amor, nõ satis prudenter Heloissa commemorat.

Pag.129.l.9.& 10. Sentit Abaelardus à Catholica veritate absonum, mortuum aliquem Cathecumenum gloriam posse consequi. Verùm id est fidei consentaneum, si modò excessit contritus, & baptizari non abnuit, si quis hanc ei gratiam impertiri voluisset.

Pag.168.l.8. & p.179.l.9. Coniugalis debiti solutionẽ haud

penitus facit immunem à peccato. Hoc verò in ijs, qui rectitudinem & honestatem obseruant, minimè concedendum.

Pag. 222. Fulco in Epistola ad Abaelardum, sanctam Sedem Apostolicam temerè & virulenter proscindit.

Pag. 246. Dum Abaelardus arguit præsumptionis eum, qui in Oratione Dominica pro voce, *supersubstantialem*, substituit *quotidianum*, receptã in Ecclesia sic recitandi consuetudinem minimi pendit.

Pag. 302. Apologeticus Berengarij Scholastici pro Abaelardo præceptore suo, cùm sit contumeliosus in D. Bernardum, & Concilium Senonense, lucem non commeruit; sicut nec duæ sequentes eiusdem Epistolæ: quarum priore Apologetici sui maculas eluit, sed alias inurit sibi; posteriore Carthusianis scurriliter insultat.

In expositione Symboli.

PAg. 372. l. 26. Omnipotentiam Dei ieiunè explicat Abaelardus; sui forsan erroris memor, quo Deum ea solum posse facere, quæ quandóque facit, asseruerat. Sed hunc in Apologia errorem abstersit.

Pag. 378. l. 9. Animam Christi Domini ad inferos secundum propriam substantiam descendisse, videtur inficiari. At in Apologia secus censet.

Pag. 379. l. 28. Quia nullam ex ascensu ad cælos corpori Christi factam astruit beatitudinis accessionem, aduentitiam saltem cælestis habitaculi felicitatem, quam suspiciunt omnes, nimium extenuat.

In Heloissæ Problematibus.

PAg. 391. l. 14. in respõsione ad IIII. Problema. Abaelardus dubitationem in fide affingit D. Virgini Mariæ, in morte filij sui, auctoritate D. Augustini in libro Quæstionum veteris & noui Testamenti: sed hic Liber totus est suppositititius.

Pag. 406. l. 22. & 23. in solutione XIII. Problematis. Quod fit ex ignorantia innuincibili, id peccati damnat. In Apologia autem contrariam tuetur opinionem.

Pag. 407. l. 31. & 32. Inuincibilem eam ignorantiam falsò

tribuit iis, pro quibus Dominus in passione sua, & D. Stephanus orauêre, vel ei qui iuxta Euangelium dixerit verbum contra filium hominis.

Pag. 417. l. 2. in solutione XV. Problematis. Legem Mosis nec docere, peccatum mente compleri, nec ex concupiscentia rei alienæ quempiam reum statuere, nec alium quàm Iudæum velut proximum diligendum definire, dum sentit Abaelardus, à veritate dissentit.

Pag. 419. l. 5. in solutione XVI. Problematis, Præceptum de diligendo proximo, à Christo Domino commemoratum, solos Iudęos deuincire autumat; nec videt Decalogi præcepta, quia iuris Naturæ sunt, singulos homines obstringere.

Pag. 426. l. 1. & 2. in solutione XXIV. Problematis. Quòd putat Iudæos mala vel bona ex ipsa intentione non dijudicare; de quibusdam solummodo admittendum.

Ibidem, l. vlt. Contendit Abaelardus, nihil quicquam ad peccatum spectâre, quòd cibum vetitum ore sumamus. Verùm hoc pacto, maiorem peccati grauitatem, ex adiuncto opere externo, prorsus tollit.

Pag. 428. l. 12. in solutione XXV. problematis. Esau subtractam gratiam, abundantiorem intellige, non omnem.

In Libro aduersus Hæreses.

Liber hic, vt in Codice MS. nomen Abaelardi haud præ se gerit, ita neque eius loquendi morem, stilum, aut mentis acumen sapit.

Pag. 485. l. 24. & 25. Author ait, Apostolos tantùm manus imposuisse ijs, quos Prædicatores, Presbyteros, vel Diaconos instituebant; de aliis nequicquam ex S. Scriptura constare. Verum idem vsurpatũ in consecratione Episcoporũ, & Cõfirmationis sacramento, satis luculenter diuina produnt eloquia.

In Commentarijs Epistolæ D. Pauli ad Romanos.

Pag. 549. l. 12. Verba hæc D. Pauli, *ostensionem suæ iustitiæ*, de charitate & iustitia nobis infusa intelligit Abaelardus, cũ de charitate Christi, & iustitiâ, qua satisfecit pro nobis, capi præcipuè debeant.

Pag. 550. l. 26. Iis Abaelardi verbis, *cùm solos electos liberauerit*, hanc adhibe cautionem. Electos liberat Christus, quia soli reipsa gloriam consequuntur, quam & ceteri, ni per ipsos staret, possent etiam per Christum promereri.

Pag. 551. l. 10. Censet dæmonem nullum ius in hominem quem seduxit, acquisiuisse: cùm tamen æquissimo iure, homo per peccatum, pœnæ æternæ, & torquéti dæmoni obnoxius fiat. Quare Abaelardus rem acriùs perscrutatus, Christũ morte sua hominẽ à iugo diaboli liberasse, in Apologia profitetur.

Pag. eadem, l. 28. Beatæ Mariæ Virgini dimissum peccatum, ita accipe, quo videlicet peccauerat in Adam, non quod aliquando contraxerit.

Pag. 552 l. 2. Verbum diuinum hominem suscepisse cautè legito, quia videlicet naturam humanam adsciuerit sibi.

Pag. 553. Iustificationem & redemptionem nostram in sãguine & morte Christi, sic quidem benè explicat Abaelardus, vt per ipsam, quam patiendo & moriendo exhibuit, charitatis immẽsitatem, nos à seruitute peccati redemerit, & in libertatem filiorum Dei asseruerit. Sed quia passionem ipsam & mortem à charitate profectam, velut infinitę iustitiæ & satisfactionis opus, omnibus exoluendis sceleribus & pœnis idoneum, aut non agnouit, aut subticuit; genuinũ de redemptione nostra Ecclesiæ Catholicæ sensum, vel non est secutus, vel non assecutus. Quæ cùm iustissimè D. Bernardus Epist. c x c. coarguerit, hoc ab Abaelardo elicuit Christianæ mentis testimonium in suà Apologia, *Solum filium Dei incarnatũ profiteor, vt nos à seruitute peccati, & à jugo diaboli liberaret, & supernæ aditum vitæ morte sua nobis reseraret.*

Pag. 555. l. 30. & 31. In duobus aberrat, primò quòd censeat ei, qui antequam baptizetur iustus est, nondum in baptismate dimissa esse peccata: ille etenim per votum baptismi iam veniã delictorum est consecutus. Secundò, quia peccata nondum dimissa, pœnam non adhuc exolutam interpretetur.

Pag. ead. l. 35. Paruulos baptizatos nondum charitatis aut iustitiæ capaces, intellige per actiones elicitas.

Pag. 582. l. vlt. Per peccata, quæ moriẽdo Christus sustulit, perperam Abaelardus pœnam solùm ipsorum ablatam exposuit. Sic & pag. 630. l. 12. & 14. ad eundem scopulum allidit.

Pag 586. l. 7. Verba hæc D. Pauli, *in quo omnes peccauerunt*,

ad pœnam tantummodo reuocat,& reatum ipsum peccati originalis,in quem incurrerunt omnes, omittit. Pag. 588.l.13. in eodē lubrico nutat, similiter & p.590. l.6.itidem & p.592. l.9.& 10.p.597.l.29. & 30. & l.33. Sed eos omnes locos in Apologia hoc vno profligat firmamento. *Ex Adam,in quo omnes peccauimus,tam culpam quàm pœnam,nos contraxisse assero.*

Pag. 590. l. 29. Asseuerat Christum præcepto diuino fuisse coactum orare pro nobis. Verùm, huic sententiæ erroneus subest loquendi modus.

Pag.591.l.penult.& pag.600. quæ falsò numerum præfert 592.l.36. Abaelardus peccata dimitti, perinde existimat, ac pœnam ipsorum condonari,& p.592.l.3.aliquem habere peccatum, præterita peccati actione, aliud nihil quàm remanere obnoxium pœnæ. Sed hanc illius opinionem Catholica explodit doctrina.

Pag. 596. l. 23 Eos solùm paruulos perhibet cum originis labe mortuos,qui si vixissent,pessimi erant futuri. At id prorsus videtur temerarium.

Pag. ead.l.30. & 31. Damnari asserit infantes ob aliena peccata,verùm non aduertit,quam habent originis maculam, iis propriè vitæ aditum præcludere.

Pag.697.l.20.& 21.Minus aptè elicit,nō sic institutam vel confirmatam tempore Apostolorum,Quadragesimę,vel sextæ feriæ abstinentiā,qualem nūc seruamus,eo quòd neophyti quidam apud D. Paulum nullum in comedendo diem ab alio secernerent.

In Concionibus.

PAg.782.l.9.In Sermone de Purif.B.Mariæ,sibiipsi persuadet Iudæos nullam de obedientia sua in cælestib. promissionis remunerationem accepisse: quod equidem tantum verum est ex solis operibus legis, seposita fide & charitate.

Pag.918.l.25.D. Petrum non tātum satisfecisse ob trinam negationem,quantum Marcellinum pro incenso idolis oblato.Periculosa comparatio.

Pag. eadem l. 29. Culpam deputat, quod D. Paulus more Nazaræorum Deo se consecrarit,& Timotheum circuncidérit,cùm tamen in his minimè deliquerit.

Fol.963.verso l.27. Scribit neminem præsumere ita precari,

Omnes sancti Clerici, vel Episcopi, vel Canonici, orate pro nobis. At debuit meminisse hos Litaniarum Versiculos, *Omnes sancti Pontifices, omnes sancti Sacerdotes & Leuitæ,* eundem fermè sensum obtinere.

Fol. 967.l.18.D. Norbertum insimulat frustra tentatę suscitationis mortui cuiusdam, fortè quia eum senserat suis dogmatibus aduersum.

In Introductione ad Theologiam.

PAg.980.l.4. Opinio Abaelardi, quod sola charitas remuneratione sit digna, abscedit à veritate. Etenim Fides, Spes, & ceteræ virtutes, Charitate comite, æterna etiam reportant præmia. p.636.l. 37.in idem impegit offendiculum.

Cætera, quæ in hoc Introductionis Opusculo animaduersione digna videntur, ea sunt quæ carpit D. Bernardus Epist. cxc. quibus & satisfacit Abaelardus publica fidei Catholicæ professione, & aduersi erroris anathemate, Epistolâ vniuersis Ecclesiæ filiis inscripta. Vtramque consulat Lector in hoc Volumine, hanc fol. præced. & pag.330. illam pag. 276.

FINIS.

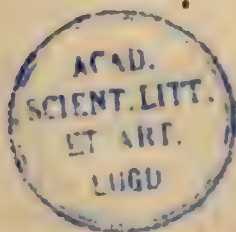
MAGISTRI
PETRI ABAELARDI
NANNETENSIS, THEOLOGI ACVTISSIMI,

ET HELOISSÆ EIVS CONIVGIS, PRIMÆ PARACLETI ABBATISSAE,

EPISTOLÆ.

Recens editæ ex MSS. Codd. illustrißimi viri FRANCISCI AMBOSII, *Regis in sanctiore Consistorio Consiliarij, Equitis, Baronis Chartræ supra Ledum, Domini in Hemerio, Mala-Noa, Neullio & Borotta.*

Cum Argumentis Fr. S. H. Guil.

MAGISTRI PETRI ABAELARDI ET HELOISSÆ EPISTOLÆ.

Ex MS. V. Ill. Francisci Ambosij Equ. &c.

EPISTOLA I.

Quæ est HISTORIA CALAMITATVM ABAELARDI, Ad Amicum scripta.

ARGVMENTVM.

Hanc Epistolam ex Monasterio Diui Gildasij, in minore Britannia sito, quod tunc ipse Petrus Abaelardus Abbas regebat, scribit ad Amicum, cuius nomen tota Epistola, licet prolixa, nec ipse edit; nec etiam Heloyssa, cùm huius epistolæ meminit in secunda. Est autem narratoria. Toto enim Epistolæ textu suam vitam antè actam ab infantia ad illud vsque tēpus, quo hanc scripsit, diligenter enarrat: nullā tamen Ioannis Rozolini mentionem facit, quo Philosopho doctissimo præceptore vsum Otho Frisingensis Episcopus, grauis Scriptor, qui eodem viuebat tempore, affirmat. Cæterùm quid, quo animo egerit vel scripserit, quid passus sit, quanta inuidia æmuli in eum exarserint, graphicè describit: atque obtrectatoribus suis cursim ex occasione breuiter & argutè respondet. Denique hanc Epistolam potiùs ad propriam, quàm ad amici consolationem scripsisse videtur, scilicet vt & præsentes calamitates ex recordatione præteritarum leuius ferret, & imminentium periculorū timorem facilius detergeret. Nullas enim amici molestias cum suis confert, vt ex cōparatione grauiores appareāt.

SÆPE humanos affectus aut prouocant, aut mitigant ampliùs exempla quàm verba. Vnde post nonnullam sermonis ad præsentem habiti consolationem, de ipsis Calamitatum mearum experimentis consolatoriam ad absentem scribere decreui: vt in comparatione mearum, tuas aut nullas, aut modicas tentationes recognoscas, & tolerabiliùs feras.

CAP. I. De loco natiuitatis PETRI ABAELARDI.

Ego igitur oppido quodam oriundus, quod in ingressu minoris Britanniæ constructum, ab vrbe Nannetica versus Orientem octo credo miliarijs remotum, proprio vocabulo Palatium appellatur. Sicut natura terræ meæ vel generis animo leuis, ita & ingenio extiti ad literatoriam disciplinam facilis. Patrem autem habebam litteris aliquantulum imbutum antequam militari cingulo insigniretur. Vnde postmodum tanto literas amore complexus est, vt quoscumque filios haberet, litteris antequàm armis instrui disponeret. Sicque profectò actum est. Sic itaque primogenitum suum quantò chariorem habebat, tantò diligentiùs erudiri curauit. Ego verò quantò ampliùs & faciliùs in studio literarum profeci, tantò ardentiús in eis inhæsi, & in tanto earum amore illectus sum, vt militaris gloriæ pompam cum hæreditate & prærogatiua primogenitorum meorum fratribus derelinquens, Martis Curiæ penitus abdicarem vt Mineruæ gremio educarer. Et quoniam Dialecticarum rationum armaturam omnibus Philosophiæ documentis prætuli, his armis alia commutaui, & trophæis bellorum conflictus prætuli disputationum. Proinde diuersas disputando perambulans Prouincias, vbicumque huius artis vigere studium audieram, Peripateticorum æmulator* factus sum.

De parentibus eius.

*al. ambulator.

CAP. II. De persecutione Magistri sui GVILLELMI.

Perveni tandem Parisios, vbi iam maximè disciplina hæc florere consueuerat, ad Guillelmum scilicet Campellensem Præceptorem meum in hoc tunc magisterio re & famâ præcipuum: cum quo aliquantulum moratus primò ei acceptus, postmodum grauissimus extiti, cùm nonnullas scilicet eius sententias refellere conarer, & ratiocinari contra eum sæpiùs aggrederer, & nonnumquã superior in disputando viderer. Quod quidẽ & ipsi, qui inter conscholares nostros præcipui habebantur, tantò maiori sustinebant indignatione, quantò posterior habebar ætatis & studij tempore. Hinc calamitatum mearum, quæ nunc vsque perseuerant, cœperunt exordia, & quò amplius fama extendebatur nostra, aliena in me succensa est inuidia. Factum tandem est vt supra vires ætatis meæ de ingenio meo præsumens, ad Scholarum regimen adolescentulus aspirarem, & locum, in quo id agerem, prouiderem; insigne videlicet tunc temporis Meldunũ* castrum, & Sedem Regiam. Præsensit hoc prædictus Magister

*al. Melidunì castrum.

meus, & quo longiùs posset Scholas nostras à se remouere conatus, quibus potuit modis latenter machinatus est; vt priusquàm à suis recederem, Scholas nostras, & prouisum mihi locum auferret. Sed quoniam de potentibus terræ nonnullos ibidem habebat æmulos, fretus eorum auxilio voti mei compos extiti, & plurimorum mihi assensum ipsius inuidia manifesta conquisiuit. Ab hoc autem Scholarum nostrarum exordio * ita in arte Dialectica nomen meum dilatari cœpit, vt non solùm condiscipulorum meorum, verumetiam ipsius Magistri fama contracta paulatim extingueretur. Hinc factum est, vt de me ampliùs ipse præsumens, ad castrum Corbolij, quod Parisiacæ vrbi vicinius est, quantocyus Scholas nostras transferrem: vt indè videlicet crebriores disputationis assultus nostra daret importunitas *. Non multo autem interiecto tempore ex immoderata studij afflictione correptus infirmitate coactus sum repatriare, & per annos aliquot à Francia quasi remotus, quærebar ardentiùs ab ijs, quos Dialectica sollicitabat doctrina. Elapsis autem paucis annis, cùm ex infirmitate iamdudum conualuissem, Præceptor meus ille Guillelmus Parisiensis Archidiaconus, habitu pristino commutato ad Regularium Clericorum ordinem se conuertit; ea, vt referebant, intentione, vt quò religiosior crederetur, ad maiorem Prælationis gradum promoueretur, sicut in proximo contigit, eo Catalaunensi *Episcopo* facto. Nec tamen hic suæ conuersionis habitus aut ab vrbe Parisiaca, aut à consueto Philosophiæ studio eum reuocauit: sed in ipso quoque Monasterio, ad quod se causa religionis contulerat, statim more solito publicas exercuit Scholas. Tum ego ad eum reuersus vt ab ipso Rhetoricam audirem, inter cætera disputationum nostrarum conamina, antiquam eius de Vniuersalibus sententiam patentissimis argumentorum disputationibus ipsum commutare, imò destruere compuli. Erat autem in ea sententia de communitate Vniuersalium, vt eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse astrueret indiuiduis; quorum quidem nulla esset in essentia diuersitas, sed sola multitudine accidentium varietas. Sic autem istam suam correxit sententiam, vt deinceps rem eandem non essentialiter, sed indiuidualiter * diceret. Et quoniam de Vniuersali-

De rectione ipsius apud Melidunum.

* *al.* tyrocinio.

De rectione apud Corboliũ.

* opportunitas.

De impugnatione Magistri sui, & rectione apud Parisium.

* *al.* indifferenter.

bus in hoc ipso præcipua semper est apud Dialecticos quæstio, ac tanta vt eam Porphyrius quoque in Isagogis suis, cùm de Vniuersalibus scriberet, diffinire non præsumeret, dicens: Altissimum enim est huiusmodi negocium. Cùm hanc ille correxisset,* imò coactus dimisisset* sententiam, in tantam lectio eius deuoluta est negligentiam, vt jam ad Dialecticæ lectionem* vix admitteretur: quasi in hac scilicet de Vniuersalibus sententia tota huius artis cõsisteret summa. Hinc tantum roboris & auctoritatis nostra suscepit discipina, vt ij, qui antea vehementiùs Magistro illo nostro adhærebant, & maximè nostram infestabant doctrinam, ad nostras conuolarent Scholas; & ipse, qui in Scholis Parisiacæ Sedis Magistro nostro successerat, locum mihi suum offerret, vt ibidem cum cæteris nostro se traderet magisterio, vbi antea suus ille & noster Magister floruerat. Paucis itaque diebus ibi me Studium Dialecticæ regente, quanta inuidia tabescere, quanto dolore æstuare cœperit Magister noster, non est facile exprimere. Nec conceptæ miseriæ æstum diu sustinens, callidè aggressus est me etiam tunc remouere. Et quia in me quod apertè ageret nõ habebat, ei Scholas auferre molitus est, turpissimis obiectis criminibus, qui mihi suum concesserat Magisterium, alio quodã æmulo meo in locum* eius substituto. Tunc ego Meledunum* reuersus, Scholas ibi nostras, sicut antea, constitui: & quantò manifestiùs eius me persequebatur inuidia, tantò mihi auctoritatis ampliùs conferebat, iuxta illud Poëticum,

Summa petit liuor, perflant altissima venti.

Non multo autem post, cùm ille intelligeret ferè omnes discipulos* de religione eius plurimum hæsitare, & de conuersione ipsius vehementer susurrare, quòd videlicet à ciuitate minimè recessisset, transtulit se & Conuenticulum fratrum cum Scholis suis ad villam quandam ab vrbe remotam. Statímque ego Meleduno Parisius redij, pacem ab illo vlteriùs sperans. Sed quia, vt diximus, locum nostrum ab æmulo nostro fecerat occupari, extra ciuitatem in monte S. Genouefæ, Scholarum nostrarum castra posui; quasi eum obsessurus, qui locum occupauerat nostrum. Quo audito, Magister noster statim ad vrbem impudenter rediens, Scholas quas tunc habere poterat, & Conuenticulum fratrum ad pri-

* al. correxerit.
* al. dimiserit
* al. ad cætera Dialecticæ
* al. ad officium.
* al. Melidunum.
De recessu à Parisiensi ciuitate ad Melidunũ.
Ouid. lib. 1. de remed. amor.
* al. discretos.
De eius regressu ad montem S. Genouefæ, extra ciuitatem, & conflictu contra Magistrũ suũ.

ſtinum reduxit Monaſterium, quaſi militem ſuum, quem deſeruerat*, ab obſidione noſtra liberaturus. Verùm, cùm illi prodeſſe intenderet, maximè nocuit. Ille quippe antea aliquos habebat qualeſcumque diſcipulos, maximè propter lectionem * in qua plurimum valere credebatur. Poſtquam autē Magiſter aduenit, omnes penitus amiſit, & ſic à regimine Scholarū ceſſare cōpulſus eſt. Nec poſt multū tempus, quaſi iam vlteriùs de mundana deſperans gloria, ipſe quoque ad Monaſticam conuerſus * eſt vitam. Poſt reditum verò Magiſtri noſtri ad vrbem, quos conflictus diſputationum Scholares noſtri, tam cum ipſo, quàm cum diſcipulis eius habuerint, & quos fortuna euentus in his bellis dederit noſtris, imò mihi ipſi in eis, te quoque res ipſa iamdudum edocuit. Illud verò Aiacis & temperantiùs loquar, & audacter proferam,

*al. dimiſerat.

*propter lectiones Priſciani, in quibus.

*al. compulſus.

Ouid lib. XIII. Metamorph.

* ——————— *ſi quæritis huius*

Fortunam pugnæ, non ſum ſuperatus ab illo.

Quòd ſi ego taceā, res ipſa clamat, & ipſius rei finis indicat. Dum verò hæc agerentur, chariſſima mihi mater mea Lucia repatriare me compulit. Quæ videlicet poſt conuerſionē Berengarij patris mei ad profeſſionē Monaſticam, idem facere diſponebat. Quo completo, reuerſus ſum in Franciam, maximè vt de Diuinitate addiſcerem, quando * iam ſæpefatus Magiſter noſter Guillelmus in Epiſcopatu Catalaunenſi pollebat. In hac autē lectione Magiſter eius Anſelmus Laudunenſis maximam ex antiquitate auctoritatem tūc tenebat.

De repatriatione eius.

Lucia mater.

Berengarius pater.

*quoniam.

CAP. III. Quomodo Laudunum venit ad Magiſtrum ANSELMVM

ACCESSI igitur ad hunc ſenem, cui magis longæuus vſus, quàm ingenium vel memoria nomen comparauerat. Ad quem ſi quis de aliqua quæſtione pulſandum accederet incertus, redibat incertior. Mirabilis quidem erat in oculis auſcultantium, ſed nullus in conſpectu quæſtionantium. Verborum vſum habebat mirabilem, ſed ſenſu contemptibilem, & ratione vacuum. Cùm ignem accenderet, domum ſuam fumo implebat, non luce illuſtrabat. Arbor eius tota in foliis aſpicientibus à longe conſpicua videbatur, ſed propinquantibus, & diligentiùs intuentibus infructuoſa reperiebatur. Ad hanc itaque cùm acceſſiſſem vt fructum indè colligerem, deprehendi illam eſſe ficulneam cui maledixit Dominus, ſeu illam veterem quercum, cui Pompeium Lucanus comparat, dicens,

Matth. 21. Marc. 11. Lucan. lib. 1. Pharſal.

——————stat magni nominis vmbra,
Qualis frugifero quercus sublimis in agro.

Hoc igitur comperto, non multis diebus in vmbra eius ociosus iacui. Paulatim verò me iam rarius ad lectiones eius accedente, quidam tunc inter discipulos eius eminentes grauiter id ferebant, quasi tanti Magistri contemptor fierem. Proinde illum quoque aduersum me latenter commouentes, prauis suggestionibus ei me inuidiosum fecerunt. Accidit autem quadam die, vt post aliquas sententiarum collationes, nos Scholares inuicem iocaremur. Vbi cùm me quidã animo intentantis interrogauisset, quid mihi de diuinorum lectione Librorum videretur, qui nondum nisi in Physicis studueram: respondi saluberrimum quidem huius lectionis esse studium vbi salus animæ cognoscitur, sed me vehementer mirari, quòd his qui literati sunt, ad expositiones Sanctorum intelligendas, ipsa eorum scripta vel glossæ non sufficiant, vt alio scilicet non egeant magisterio*. Irridentes plurimi qui aderant, an hoc ego possem & aggredi præsumerem, requisierunt. Respondi me id si vellét experiri paratum esse. Tunc conclamantes* & ampliùs irridentes, Certè, inquiunt, & nos assentimus. Quæratur, inquam*, & tradatur nobis* expositor alicuius inusitatæ Scripturæ, & probemus quod vos promittitis. Et consenserunt omnes in obscurissima Ezechielis Prophetia. Assumpto itaque expositore statim in crastino eos ad lectionem inuitaui. Qui inuito mihi consilium dantes, dicebant ad rem tantam non esse properandum, sed diutiùs in expositione rimãda & firmanda mihi hãc inexperto vigilandũ. Indignatus autem respondi non esse meæ consuetudinis per vsum proficere, sed per ingenium: atque adieci vel me penitus desiturum esse, vel eos pro arbitrio meo ad lectionem accedere non differre. Et primæ quidem lectioni nostræ pauci tunc interfuere, quòd ridiculum omnibus videretur me adhuc quasi penitus sacræ lectionis expertem * id tam properè aggredi. Omnibus tamen qui affuerunt intantùm lectio illa grata extitit, vt eam singulari præconio extollerent, & me secundum hunc nostræ lectionis tenorẽ ad glosandum compellerent. Quo quidem audito, ij qui non interfuerant cœperunt ad secundam & tertiam lectionem certatim accedere*, & omnes pariter de transcribendis glosis, quas prima die incœperam,

*al. magistro.
*al. inclamantes.
*al itaque.
*al. vobis.

Quomodo sacros cœperit legere libros Scolasticis, & nouas cudere glosas.

*al. inexpertum.

*al. contẽdere, vel cõcurrere,

incœperam, in ipſo eorum initio plurimum ſolliciti eſſe.

CAP. IV. De perſecutione Magiſtri ANSELMI in eum.

HINC itaque prædictus ſenex vehementi commotus inuidia, & quorundam perſuaſionibus iam aduerſum me, vt ſuprà memini, extunc ſtimulatus; non minus in ſacra lectione me perſequi cœpit, quàm antea Guillelmus noſter in Philoſophia. Erant autem tunc in Scholis huius ſenis duo, qui cæteris præeminere videbantur, Alberieus ſcilicet Remenſis, & Loculphus * Lombardus; qui quanto de ſe maiora præſumebant, ampliùs aduerſum me accendebantur. Horum itaque maximè ſuggeſtionibus, ſicut poſtmodum deprehenſum eſt, ſenex ille perturbatus impudenter mihi interdixit incœptum gloſandi opus in loco Magiſterij ſui ampliùs exercere. Hanc videlicet cauſam prætendens, ne ſi forte in illo opere aliquid per errorem ſcriberem, vtpote rudis adhuc in hoc ſtudio, ei deputaretur. Quod cùm ad aures Scholarium perueniſſet, maxima commoti ſunt indignatione ſuper tam manifeſta liuoris calumnia, quæ nemini vnquam vlteriùs acciderat. Quæ quantò manifeſtior, tantò mihi honorabilior extitit, & perſequendo * glorioſiorem effecit.

*al. Lotulfus: ſed Othoni Friſinghenſi Leutaldus Nouarienſis.

*al. perſecutum.

CAP. V. Quomodo reuerſus Pariſius gloſas ſuas, quas Lauduni legere cœperat, conſummauit.

POST paucos itaque dies Pariſius reuerſus, Scholas mihi iamdudum deſtinatas atque oblatas, vnde primò fueram expulſus, annis aliquibus quietè poſſedi; atque ibi in ipſo ſtatim Scholarum initio gloſas illas Ezechielis, quas Lauduni incœperam, conſummare ſtudui. Quæ quidem adeò legentibus *acceptabiles* fuerunt, vt me non minorem gratiam * in ſacra lectione adeptum iam crederent, quàm in Philoſophica viderant. Vnde vtriuſque lectionis ſtudio Scholæ noſtræ vehementer multiplicatæ quãta mihi de pecunia lucra, quantam gloriam compararent, ex fama te quoque latere non potuit. Sed quoniam proſperitas ſtultos ſemper inflat, & mundana tranquillitas vigorem eneruat animi, & per carnales illecebras facilè reſoluit: cùm iam me ſolum in mundo ſupereſſe * Philoſophum æſtimarem, nec vllam vlteriùs inquietationem formidarem; frena libidini cœpi laxare, qui antea vixeram continentiſſimè. Et quò ampliùs in Philoſophia vel ſacra lectione profecerã, ampliùs à Philoſophis & Diuinis immunditia vitæ recedebam. Conſtat quippe Philoſophos, nedum Diuinos, id eſt ſacræ lectionis exhortationibus intentos, continentiæ decore maximè polluiſſe. Cùm igitur totus in ſuper-

*al. gloriã

*al. ſuperiorem.

bia atque luxuria laborarem, vtriusque morbi remedium diuina mihi gratia, licèt nolenti, contulit; ac primo luxuriæ, deinde superbiæ. Luxuriæ quidem, his me priuando quibus exercebam. Superbiæ verò, quæ mihi ex literarum maximè
1. Cor. 8. scientia nascebatur, iuxta illud Apostoli, *Scientia inflat*: illius libri, quo maximè gloriabar, combustione me humiliando. Cuius nunc rei vtramque historiam verius ex ipsa re, quàm ex auditu cognoscere te volo, ordine quidem quo processerunt. Quia igitur scortorum immunditiam semper abhorrebam, & ab excessu & frequentatione nobilium feminarum studij scholaris assiduitate reuocabar, nec laicarum conuersationẽ multum noueram; praua mihi, vt dicitur, fortuna blandiens commodiorem nacta est occasionem, qua me faciliùs de sublimitatis huius fastigio prosterneret: imò superbissimum, nec acceptæ gratiæ memorem diuina pietas humiliatum sibi vendicaret.

CAP. VI. Quomodo in amorem Heloissæ lapsus vulnus inde tã mentis quã corporis traxit.

ERAT quippe in ipsa ciuitate Parisius adolescentula quædam nomine Heloissa, neptis Canonici cuiusdam, qui Fulbertus vocabatur, qui eam quantò ampliùs diligebat, tantò diligentiùs in omnem quam poterat scientiam literarũ promoueri studuerat. Quæ cum per faciem non esset infima, per abundãtiam literarum erat suprema. Nam quò bonum hoc, literatoriæ scilicet scientiæ, in mulieribus est rarius: eò ampliùs puellam commendabat, & in toto regno nominatissimam fecerat. Hanc igitur, omnibus circumspectis, quæ amãtes allicere solent, commodiorem censui in amorem mihi copulare, & me id facillimè * credidi posse. Tãti quippe tunc nominis eram, & iuuentutis & formæ gratia præeminebam, vt quamcumque feminarum nostro dignarer amore, nullam vererer repulsam. Tantò autem faciliùs hanc mihi puellam consensuram credidi, quantò ampliùs eam literarum scientiam & habere & diligere noueram, nosque etiam absentes scriptis internuntijs inuicem liceret præsentare, & pleraque audaciùs scribere quàm colloqui; & sic semper iocundis interesse colloquiis. In huius itaque adolescẽtulæ amorem totus inflammatus, occasionem quæsiui qua eam mihi domestica & quotidiana conuersatione familiarem efficerem, & facilius ad consensum traherem. Quod quidem vt fieret, egi cum prædicto puellæ auunculo quibusdam ipsius amicis in-

* al. facere

teruenientibus, quatenus me in domum suam, quæ Scholis nostris proxima erat, sub quocumque procurationis pretio susciperet. Hanc videlicet occasionem prætendens, quòd studium nostrum domestica nostræ familiæ cura plurimum præpediret, & impensa nimia nimium me grauaret. Erat autem cupidus ille valde, atque erga neptim suam, vt ampliùs semper in doctrinam proficeret literatoriam, plurimùm studiosus. Quibus duobus facilè assensum assecutus sum, & quod optabam obtimui; cùm ille videlicet & ad pecuniam totus inhiaret, & neptim suam ex doctrina nostra aliquid percepturam crederet. Super quo vehementer me deprecatus, supra quàm sperare præsumerem votis meis accessit, & amori consuluit: eam videlicet totã nostro Magisterio committens, vt quoties mihi à Scholis reuerso vacaret, tam in die quàm in nocte, ei docendæ operam darem, & eam si negligentem sentirem vehementer constringerem. In qua re quidem quanta eius simplicitas esset vehementer admiratus, non minus apud me obstupui quàm si agnam teneram famelico lupo committeret. Qui cùm eam mihi non solum docendam, verumetiam vehementer constringendam traderet; quid aliud agebat, quàm vt votis meis licentiam penitus daret, & occasionem, etiam si nollemus, offerret; vt quam videlicet blanditiis non possem, minis & verberibus faciliùs flecterem? Sed duo erant, quæ eum maximè à turpi suspicione reuocabant, amor videlicet neptis, & continentiæ meæ fama præterita. Quid plura? Primùm domo vna coniungimur, postmodum animo. Sub occasione itaque disciplinæ amori penitus vacabamus, & secretos regressus*, quos amor optabat, studiũ lectionis offerebat. Apertis itaque libris plura de amore quàm de lectione verba se ingerebant, plura erant oscula quàm sententiæ. Sæpiùs ad sinus quàm ad libros reducebãtur manus: crebriùs oculos amor in se reflectebat quàm lectio in scripturã dirigebat. Quóq; minus suspicionis haberemus, verbera quandoq; dabat amor, non furor; gratia, non ira, quæ omnium vnguentorum suauitatem transcenderent. Quid denique? nullus à cupidis intermissus est gradus amoris, & si quid insolitum amor excogitare potuit, est additum. Et quò minùs ista fueramus experti gaudia, ardentiùs illis insistebamus, & minus in fastidium vertebantur. Et quò me

*al. recessus

ampliùs hæc voluptas occupauerat, minus Philosophiæ vacare poteram, & Scholis operam dare. Tædiosum mihi vehementer erat ad Scholas procedere, vel in eis morari; pariter & laboriosum, cùm nocturnas amori vigilias, & diurnas studio conseruarem. Quem etiam ita negligentem & tepidum lectio tunc habebat, vt iam nihil ex ingenio, sed ex vsu cuncta proferrem: nec iam nisi recitator pristinorum essem inuentorum, & si qua inuenire liceret carmina, essent amatoria, non Philosophiæ secreta. Quorum etiam carminum plæraque adhuc in multis, sicut & ipse nosti, frequentãtur & decantantur regionibus, ab his maximè quos vita simul *oblectabat. Quantam autem mœstitiam, quos gemitus, quæ lamenta nostri super hoc Scholares assumerent, vbi videlicet hanc animi mei occupationem, imò perturbationem præsenserunt, non est facile vel cogitare. Paucos enim iam res tam manifesta decipere poterat, ac neminem (credo) præter eum, ad cuius ignominiam maximè id spectabat; ipsum videlicet puellæ auunculum. Cui quidem hoc cùm à nonnullis nonnunquam suggestum fuisset, credere non poterat; tum, vt suprà memini, propter immoderatam suæ neptis amicitiam: tum etiam propter anteactæ vitæ meæ continentiam cognitam. Non enim facile de his, quos plurimùm diligimus, turpitudinem suspicamur. Nec in vehementi dilectione turpis suspicionis labes potest inesse. Vnde & illud est beati Hieronymi in Epistola ad Sabinianum: *Solemus mala domus nostræ scire nouissimi, ac liberorum ac coniugum vitia vicinis canentibus ignorare. Sed quod nouissimè scitur, vtique sciri quandoque contingit, & quod omnes deprehendunt, non est facile vnum latere.* Sic itaque pluribus euolutis mensibus & de nobis accidit. O quantus in hoc cognoscendo dolor auunculi! quantus in separatione amantium dolor ipsorum! quanta sum erubescentia confusus! quanta contritione super afflictione puellæ sum afflictus! quantos mœroris ipsa de verecundia mea substinuit æstus! Neuter quod sibi, sed quod alteri contigerat querebatur. Neuter sua, sed alterius plangebat incommoda. Separatio autem hæc corporum maxima erat copulatio animorum, & negata sui copia amplius amorem accendebat, & verecundiæ transacta iam passio inuerecundiores reddebat: tãtóque verecundiæ minor extiterat passio,

* al. similis oblectat.

Tom. 1. Epist. 48.

quantò conuenientior videbatur actio. Actum itaque in nobis est quod in Marte & Venere deprehensis Poëtica narrat fabula. Non multò autem post puella se concepisse comperit, & cum summa exultatione mihi super hoc illicò scripsit, consulens quid de hoc ipse faciendum deliberarem. Quadam itaque nocte auunculo eius absente, sicut nos condixeramus, eam de domo auunculi furtim substuli, & in patriam meam sine mora transmisi. Vbi apud sororem meam tamdiu conuersata est, donec pareret masculum quem Astrolabium nominauit. Auunculus autẽ eius post ipsius recessum quasi in insaniam conuersus, quanto æstuaret dolore, quanto afficeretur pudore nemo nisi experiendo cognosceret. Quid autem in me ageret, quas mihi tenderet insidias ignorabat. Si me interficeret, seu in aliquo corpus meum debilitaret, id potissimum metuebat ne dilectissima neptis hoc in patria mea plecteretur. Capere me & inuitum alicubi coercere nullatenus valebat, maximè cùm ego mihi super hoc plurimùm prouiderem, quòd eum si valeret, vel auderet, citiùs aggredi non dubitarem. Tandem ego eius immoderatæ anxietati admodum compatiens, & de dolo quem fecerat amor, tanquam de summa proditione, meipsum vehementer accusans; conueni hominem supplicando & promittendo quamcumque super hoc emendationem, ipse constitueret. Nec vlli mirabile id videri asserens, quicumque vim amoris expertus fuisset, & qui quanta ruina summos quoque viros ab ipso statim humani generis exordio mulieres deiecerint, memoria retineret. Atque vt ampliùs eum mitigarem supra quàm sperare poterat, obtuli me ei satisfacere, eam scilicet quam corruperam mihi matrimonio copulando; dummodo id secretò fieret, ne famæ detrimentum incurrerem. Assensit ille, & tam sua quàm suorum fide & osculis eam quam requisiui concordiam mecum inijt, quò me faciliùs proderet.

Ouid. lib. XIV. Metam. & Homer. Odyss. lib. VIII.

CAP. VII. Dehortatio supradictæ puellæ à nuptijs.

ILLICO ego ad patriam meam reuersus Amicam reduxi, vt vxorem facerem. Illa tamen hoc minimè approbante, imò penitus duabus de causis dissuadente; tam scilicet pro periculo, quàm pro dedecore meo. Iurabat illum nulla vnquam satisfactione super hoc placari posse, sicut postmodum cognitum est. Quærebat etiam quam de me gloriam habitura esset, cùm me ingloriosum efficeret, & se & me pariter

humiliaret. Quantas ab ea mundus pœnas exigere deberet, si tantam ei lucernam auferret: quantæ maledictiones, quanta damna Ecclesiæ, quantæ Philosophorum lachrimæ hoc matrimonium essent secuturæ. Quàm indecens, quàm lamentabile esset, vt quem omnibus natura creauerat, vni me feminæ dicarem, & turpitudini tantæ subiacerem. Detestabatur vehementer hoc matrimonium, quod mihi per omnia probrosum esset, atque onerosum *. Prætendebat infamiam mei pariter & difficultates matrimonij, ad quas quidem vitandas nos exhortans Apostolus ait; *Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccabit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem parco vobis.* Et iterum. *Volo autem vos sine sollicitudine esse.* Quod si nec Apostoli consilium, nec Sanctorum exhortationes de tanto matrimonij iugo susciperem: saltem, inquit, Philosophos consulerem, & quæ super hoc ab eis vel de eis scripta sunt attenderem. Quod plerúque etiam Sancti ad increpationem nostram diligenter faciunt. Quale illud est beati Hieronymi in primo contra Iouinianum, vbi scilicet commemorat Theophrastum intolerabilibus nuptiarum molestijs, assiduisque inquietudinibus ex magna parte diligenter expositis, vxorem sapienti non esse ducendam euidentissimis rationibus adstrinxisse, vbi & ipse illas exhortationis Philosophicæ rationes tali fine concludens: *Hoc,* inquit, *& huiusmodi Theophrastus disserens, quem non suffundat Christianorum?* Idem in eodem. *Cicero*, inquit, *rogatus ab Hircio vt post repudium Terentiæ, sororem eius duceret; omnino facere supersedit, dicens non posse se & vxori & Philosophiæ operam pariter dare. Non ait operam dare, sed adiunxit pariter, nolens quicquam agere quod studio æquaretur Philosophiæ.* Vt autem hoc Philosophici studij nunc omittam impedimentum, ipsum consule honestæ conuersationis statum. Quæ enim conuentio Scholarium ad pedissequas, scriptoriorum ad cunabula, librorum siue tabularum ad colos, stilorum siue calamorum ad fusos? Quis denique sacris vel Philosophicis meditationibus intentus pueriles vagitus, nutricum, quæ hos mitigant, nænias, tumultuosam familiæ tã in viris quàm in feminis turbam substinere poterit? Quis etiam inhonestas illas paruulorum sordes assiduas tolerare valebit? Id (inquies) di-

* al. inhonorosum.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Tom. 2. lib. 1. aduers. Iouin.

uites possunt, quorum palatia vel domus amplæ diuersoria habent, quorum opulentia non sentit expensas, nec quotidianis sollicitudinibus cruciatur. Sed non est (inquam) hæc conditio Philosophorum quæ diuitum, nec qui opibus student vel secularibus implicantur curis, diuinis seu Philosophicis vacabunt officiis. Vnde & insignes olim Philosophi mundum maximè contemnentes, nec tam relinquentes seculum quàm fugientes, omnes sibi voluptates interdixerunt, vt in vnius Philosophiæ requiescerent amplexibus. Quorum vnus & maximus Seneca Lucilium instruens ait: *Non cum vacaueris philosophandum est: omnia negligenda sunt, vt huic assideamus, cui nullum tempus satis magnum est.* Non multum refert vtrum omittas Philosophiam an intermittas. Non enim vbi interrupta est manet. Resistendum est occupationibus, nec explicandæ sunt, sed submouendæ. Quod nunc igitur apud nos amore Dei sustinent qui verè Monachi dicuntur; hoc desiderio Philosophiæ, qui nobiles in gentibus extiterunt, Philosophi. In omni namque populo tam Gentili scilicet quàm Iudaïco, siue Christiano, aliqui semper extiterunt fide seu morum honestate cæteris præeminentes, & se à populo aliqua continentiæ vel abstinentiæ singularitate segregantes. Apud Iudæos quidem antiquitus Nazaræi, qui se domino secundum legem consecrabant, siue filij Prophetarum Heliæ vel Helisæi sectatores, quos beato attestante Hieronymo Monachos legimus in veteri Testamento. Nouissimè autem tres illæ Philosophiæ sectæ, quas Iosephus in libro Antiquitatum XVIII. distinguens, alios Pharisæos, alios Sadducæos, alios nominat Essæos. Apud nos verò Monachi, qui videlicet aut communem Apostolorum vitam, aut priorem illam & solitariam Ioannis imitantur. Apud Gentiles autem, vt dictum est, Philosophi. Non enim sapientiæ vel Philosophiæ nomen tam ad scientiæ perceptionem, quàm ad vitæ religionem referebant, sicut ab ipso etiam huius nominis ortu didicimus, ipsorum quoque testimonio Sanctorum. Vnde & illud est beati Augustini VIII. de Ciuitate Dei libro, genera quidem Philosophorum distinguentis: *Italicum genus auctorem habuit Pythagoram Samium, à quo & fertur ipsum Philosophiæ nomen exortum. Nam cùm antea sapientes appellaretur qui modo quodam laudabilis vitæ aliis præstare videbantur, iste interrogatus quid*

Epist. 73.

Tom. 1. Epist. 4. & 13.

Cap. 2.

profiteretur, Philosophum se esse respondit, id est studiosum vel amatorem sapientiæ: quoniam sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. Hoc itaque loco cum dicitur, *qui modo quodam laudabilis vitæ aliis præstare videbantur*, apertè monstratur Sapientes gentium, id est, Philosophos ex laude vitæ potiùs quàm sciētiæ sic esse nominatos. Quàm sobriè autem atque continenter ipsi vixerint, non est nostrum modo exemplis colligere, ne Mineruam ipsam videar docere. Si autem sic Laici Gentilésque vixerunt, nulla scilicet professione religionis adstricti, quid te Clericum atque Canonicum facere oportet, ne diuinis officiis turpes præferas voluptates, ne te præcipitem hæc Charibdis absorbeat, ne obscœnitatibus istis te impudenter atque irreuocabiliter immergas? Qui si Clerici prærogatiuā non curas, Philosophi saltem defende dignitatem. Si reuerentia Dei contemnitur, amor saltem honestatis impudentiam temperet. Memento Socratem vxoratum fuisse, & quàm fœdo casu hanc Philosophiæ labem ipse primò luerit, vt deinceps cæteri exemplo eius cautiores efficerentur. Quod nec ipse præterit Hieronymus ita in primo contra Iouinianum de ipso scribens Socrate. *Quodam autem tempore cùm infinita conuitia ex superiore loco ingerenti Xantipæ restitisset: aqua profusus immunda nihil respondit ampliùs, quàm capite deterso*, Sciebam (inquit) futurum vt ista tonitrua imber sequeretur.* Addebat denique ipsa & quàm periculosum mihi esset eam reducere, & quàm sibi charius existeret, mihíque honestius amicam dici quàm vxorem: vt me ei sola gratia conseruaret, non vis aliqua vinculi nuptialis constringeret. Tantóque nos ipsos ad tempus separatos gratiora de cōuentu nostro percipere gaudia, quantò rariora. Hæc & similia persuadens seu dissuadens, cùm meam deflectere non posset stultitiam, nec me substineret offendere; suspirans vehementer & lachrymās perorationem suam tali fine terminauit. Vnum, inquit, ad vltimum restat, vt in perditione duorum minor non succedat dolor quàm præcessit amor. Nec in hoc ei, sicut vniuersus agnouit mundus, prophetiæ defuit spiritus. Nato itaque paruulo nostro sorori meæ commēdato Parisius occultè reuertimur, & post paucos dies nocte secretis orationum vigilijs in quadam Ecclesia celebratis, ibidem summo mane, auunculo eius atque quibusdam nostris vel ipsius amicis assistentibus,

Abaelardus Clericus & Canonicus.

*al. demisso

Prophetia Heloissæ.

Abaelardus Heloissam ducit in vxorem.

ſtentibus, nuptiali benedictione confœderamur. Móxque occultè diuiſim abſceſſimus, nec nos vlteriùs niſi raro latentérque vidimus, diſſimulantes plurimùm quod egeramus. Auunculus autem ipſius, atque domeſtici eius, ignominiæ ſuæ ſolatium quærentes, initum matrimonium diuulgare, & fidẽ mihi ſuper hoc datam violare cœperunt. Illa autem econtra anathematizare & iurare, quia falſiſſimum eſſet. Vnde vehementer ille commotus, crebris eam contumelijs afficiebat. Quod cùm ego cognouiſſem, tranſmiſi eam ad Abbatiam quandam Sanctimonialium prope Pariſius, quæ Argenteolum appellatur: vbi ipſa olim puellula educata fuerat, atque erudita. Veſtes quoque ei religionis, quæ conuerſioni* Monaſticæ conuenirent, excepto velo, aptari feci, & his eam indui. Quo audito, auunculus & cõſanguinei ſeu affines eius opinati ſunt me nunc ſibi plurimum illuxiſſe*, & ab ea Moniali facta me ſic facilè expedire. Vnde vehementer indignati, & aduerſum me coniurati, nocte quadam quieſcentem me atque dormientem in ſecreta hoſpitij mei camera, quodam mihi ſeruiente per pecuniam corrupto, crudeliſſima & pudentiſſima vltione punierunt, & quam ſumma admiratione mundus excepit: eis videlicet corporis mei partibus amputatis, quibus id quod plangebant commiſeram. Quibus mox in fugam conuerſis, duo qui comprehendi potuerunt oculis & genitalibus priuati ſunt. Quorum alter ille fuit ſupradictus *ſeruiens, qui cùm in* obſequio meo mecum maneret, cupiditate ad proditionem ductus eſt.

*al conuerſationi.

*al. illuſiſſe.

Quomodo caſtrat* eſt.

CAP. VIII. De plaga illa corporis eius.

MANE autem facto, tota ad me ciuitas congregata quanta ſtuperet admiratione, quanta ſe affligeret lamentatione, quanto me clamore vexarent, quanto planctu perturbarent: difficile, imò impoſſibile eſt exprimi. Maximè verò Clerici, ac præcipuè Scholares noſtri intolerabilibus me lamentis & eiulatibus cruciabant, vt multò ampliùs ex eorum compaſſione quàm ex vulneris læderer paſſione, & plus erubeſcentiam quàm plagam ſentirem, & pudore magis quàm dolore affligerer. Occurrebat animo quanta modo gloria pollebam, quàm facili & temporali caſu hæc humiliata, imò penitus eſſet extincta: Quàm iuſto Dei iudicio in illa corporis mei portione plecterer, in qua deliqueram. Quàm iuſta proditione is, quem antea prodideram, vicem mihi retuliſſet. Quanta

laude mei æmuli tam manifestam æquitatẽ efferrent. Quantam perpetui doloris contritionem plaga hæc parentibus meis & amicis esset collatura. Quanta dilatatione hæc singularis infamia vniuersum mundum esset occupatura. Qua mihi vlteriùs via pateret, qua fronte in publicum prodirem omnium digitis demonstrandus*, omnium linguis corrodendus, omnibus monstruosum spectaculum futurus. Nec me etiam parum confundebat, quod secundum occidentem legis literam tanta sit apud Deum Eunuchorum abominatio, vt homines amputatis vel attritis testibus eunuchizati intrare Ecclesiam tanquã olentes & immundi prohibeantur, & in sacrificio quoque talia penitus animalia respuãtur. Lib. Num. cap LXXIIII. *Omne animal, quod est contritis, vel tonsis, vel sectis, ablatísque testiculis, non offeretis Domino.* Deuter. cap. XXI. *Non intrabit Eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro, Ecclesiam Dei.* In tam misera me contritione positum confusio, fateor, pudoris potiùs quàm deuotio conuersionis ad Monastichorum latibula claustrorum compulit. Illa tamen priùs ad imperium nostrum spontè velata, & Monasterium ingressa. Ambo itaque simul sacrum habitum suscepimus, ego quidem in Abbatia sancti Dionysij, illa in Monasterio Argenteoli supradicto. Quæ quidem, memini, cùm eius adolescentiam à iugo Monasticæ regulæ tanquam intolerabili pœna plurimi frustra deterrerent ei compatientes, in illam Corneliæ querimoniam inter lachrymas & singultus prout poterat prorumpens, ait:

**al. denotandus.*

Deuteron. cap. 23.

Abaelardus fit Monach' in Monasterio S. Dionysij: Heloissa Sanctimonialis apud Argenteolum.

Lucanus lib. 8. Pharsal.

——— *ô maxime coniux!*
O thalamis indigne meis! hoc iuris habebat
In tantum fortuna caput? cur impia nupsi,
Si miserum factura fui? nunc accipe pœnas,
Sed quas sponte luam. ———

Atque in his verbis ad altare mox properat, & confestim ab Episcopo benedictum velum ab altare tulit, & se monasticæ professioni coram omnibus alligauit. Vix autem de vulnere adhuc conualueram, cùm ad me confluentes Clerici tam ab Abbate nostro, quàm à meipso continuis supplicationibus efflagitabant; quatenus quod hucusque pecuniæ vel laudis cupiditate egeram, nunc amore Dei operam studio darem: attendens quod mihi fuerat à Domino talentum commis-

Matth. 25.

ſum, ab ipſo eſſe cum vſuris exigendum: & qui diuitibus maximè hucuſque intenderam, pauperibus erudiendis amodò ſtuderem. Et ob hoc maximè Dominica manu me nunc tactum eſſe cognoſcerem, quò liberius à carnalibus illecebris, & tumultuoſa vita ſeculi abſtractus, ſtudio literarum vacarem. Nec tam mundi quàm Dei verè Philoſophus fierem. Erat autem Abbatia illa noſtra, ad quam me contuleram, ſecularis admodum vitæ atque turpiſſimæ. Cuius Abbas ipſe, quò cæteris prælatione maior, tantò vita deterior atque infamia notior erat. Quorum quidem intolerabiles ſpurcitias ego frequenter atque vehementer modò priuatim, modò publicè redarguens, omnibus me ſupra modum oneroſum atque odioſum effeci. Qui ad quotidianam diſcipulorum noſtrorum inſtantiam maximè gauiſi, occaſionem nacti ſunt, qua me à ſe remouerent. Diu itaque illis inſtantibus atque importunè pulſantibus, Abbate quoque noſtro & fratribus interuenientibus, ad Cellam quandam receſſi, Scholis more ſolito vacaturus. Ad quas quidem tanta Scholarium multitudo confluxit, vt nec locus hoſpitiis, nec terra ſufficeret alimentis. Vbi, quod profeſſioni meæ conuenientius erat, ſacræ plurimum lectioni ſtudium intendens, ſecularium artium diſciplinam, quibus ampliùs aſſuetus fueram, & quas à me plurimum requirebant, non penitus abieci: ſed de his quaſi hamum quendam fabricaui, quo illos Philoſophico ſapore ineſcatos ad veræ Philoſophiæ lectionem attraherem, ſicut & ſummum Chriſtianorum Philoſophorum Origenem conſueuiſſe Hiſtoria meminit Eccleſiaſtica. Cùm autem in diuina Scriptura non minorem mihi gratiam, quàm in ſeculari Dominus contuliſſe videretur, cœperunt admodum ex vtraque lectione Scholæ noſtræ multiplicari, & cæteræ omnes vehementer attenuari. Vnde maximè Magiſtrorum inuidiam atque odium aduerſum me concitaui. Qui in omnibus quæ poterant mihi derogantes, duo præcipuè abſenti mihi ſemper obijciebant: quòd ſcilicet propoſito Monachi valde ſit contrarium ſecularium Librorum ſtudio detineri, & quòd ſine Magiſtro ad Magiſterium diuinæ lectionis accedere præſumpſiſſem: vt ſic videlicet omne mihi doctrinæ Scholaris exercitium interdiceretur, ad quod inceſſanter Epiſcopos, Archiepiſcopos, Abbates, & quaſcumque

Euſeb. Eccleſ. Hiſtor. lib. 6. cap. 13

poterant religiosi nominis personas incitabant.

CAP. IX. De libro Theologiæ suæ, & persecutione quam sustinuit à condiscipulis.

ACCIDIT autem mihi vt ad ipsum fidei nostræ fundamentum humanæ rationis similitudinibus disserendum primò me applicarem, & quêdam Theologiæ Tractatum de Vnitate & Trinitate diuina Scholaribus nostris componerem, qui humanas & Philosophicas rationes requirebant, & plus quæ intelligi quàm quæ dici possent efflagitabant: dicentes quidem verborum superfluam esse prolationem, quam intelligentia non sequeretur, nec credi posse aliquid nisi primitus intellectum, & ridiculosum esse aliquem alijs prædicare quod nec ipse nec illi quos doceret intellectu capere possent.

Matth. 15.

Domino ipso arguente quòd *cæci* essent *duces cæcorum*. Quem quidem Tractatum cùm vidissent & legissent plurimi, cœpit in commune omnibus plurimum placere, quòd in eo pariter omnibus satisfieri super hoc quęstionibus videbatur. Et quoniam quæstiones istæ præ omnibus difficiles videbantur, quantò earum maior extiterat grauitas, tantò solutionis earum censebatur maior subtilitas. Vnde æmuli mei vehementer accensi Concilium contra me congregauerunt, maximè duo illi antiqui insidiatores, Albericus scilicet & Lotulfus, qui iam defunctis Magistris eorum & nostris, Guillelmo scilicet atque Anselmo, post eos quasi regnare se solos appetebant, atque etiam ipsis tanquam hæredes succedere. Cùm autem vtrique Remis Scholas regerent, crebris suggestionibus Archiepiscopum suum Rodulphum aduersum me commouerunt, vt ascito Conano Prænestino Episcopo, qui tunc legatione fungebatur in Gallia, Cōuenticulum quemdam sub nomine Concilij in Suessionensi ciuitate celebrarent; méque inuitarent quatenus illud opus clarum, quod de Trinitate composueram, mecum afferrem. Et factum est ita. Antequam autem illuc peruenirem, duo illi prædicti æmuli nostri ita me in Clero & populo diffamauerunt, vt penè me populus paucósque qui aduenerant ex discipulis nostris prima die nostri aduentus lapidarent, dicentes me tres Deos prædicare & scripsisse, sicut ipsis persuasum fuerat. Accessi autem, mox vt ad ciuitatem veni, ad Legatum; eique Libellum nostrum inspiciendum & dijudicandum tradidi; & me, si aliquid scripsissem quod à Catholica fide dissentiret, paratum esse ad correctionem* vel satisfactio-

Remensis Archiepiscopus in Abaelardū.

Concilium cōtra eum.

*al correptionem.

nem obtuli. Ille autem ſtatim mihi præcepit Libellum ipſum Archiepiſcopo, illiſque æmulis meis deferre, quatenus ipſi me iudicarent, qui me ſuper hoc accuſabant: vt illud in me etiam compleretur, *& inimici noſtri ſunt iudices.* Sæpiùs autem illi inſpicientes atque reuoluentes Libellum, nec quid in audientia proferre aduerſum me auderent inuenientes, diſtulerunt vſque in finem Concilij Libri, ad quam anhelabant, damnationem. Ego autem ſingulis diebus antequam ſederet* Concilium, in publico omnibus ſecundum quàm ſcripſeram fidem Catholicam diſſerebam, & cùm magna admiratione omnes qui audiebant tam verborum apertionem quàm ſenſum noſtrum commendabant. Quod cùm populus & Clerus inſpiceret, cœperunt adinuicem dicere: Ecce nunc palam loquitur, & nemo in eum aliquid dicit. Et concilium ad finem feſtinat, maximè in eum vt audiuimus congregatum. Nunquid iudices cognouerunt, quia ipſi potius, quàm ille, errant? Ex quo æmuli noſtri quotidie magis ac magis inflammabantur. Quadam autem die Albericus ad me animo intentatis * cum quibuſdam diſcipulis ſuis accedens, poſt quædam blanda colloquia dixit ſe mirari quoddam, quod in Libro illo notauerat: quòd ſcilicet cùm Deus Deum genuerit, nec niſi vnus Deus ſit, negarem tamen Deum ſeipſum genuiſſe. Cui ſtatim reſpondi. Super hoc, ſi vultis, rationem proferam. Non curamus, inquit ille, rationem humanam, aut ſenſum noſtrum in talibus, ſed authoritatis verba ſolummodò. Cui ego. Vertite, inquam, folium Libri, & inuenietis authoritatem. Et erat præſto Liber quem ſecum ipſe detulerat. Reuolui ad locum, quem noueram, quem ipſe minimè compererat, aut qui non niſi mihi nocitura quærebat. Et voluntas Dei fuit, vt citò occurreret mihi quod volebam. Erat autem ſententia intitulata. Auguſtinus de Trinitate lib. I. *Qui putat eius potentiæ Deum, vt ſeipſum ipſe genuerit, eò plus errat quòd non ſolum Deus ita non eſt; ſed nec ſpiritalis creatura, nec corporalis. Nulla enim omninò res eſt, quæ ſeipſam gignat.* Quod cùm diſcipuli eius, qui aderant, audiſſent, obſtupefacti erubeſcebant. Ipſe autem, vt ſe quoquomodo protegeret: Bene, inquit, eſt intelligendum. Ego autem ſubieci *, hoc non eſſe nouellum: ſed ad præſens nihil

Deuter. 32.

*al. cederet

*al. intentandum.

Cap. 1.

*al. ſubiunxi.

attinere, cùm ipse verba tantùm, non sensum requisisset. Si autem sensum & rationem attendere vellet, paratum me dixi ei ostendere secundum eius sententiam, quòd in eam lapsus esset hæresim, secũdum quam is qui pater est sui ipsius filius sit. Quo ille audito, statim quasi furibundus effectus, ad minas conuersus est, asserens nec rationes meas, nec authoritates mihi in hac causa suffragaturas esse. Atque ita recessit. Extrema verò die Concilij, priusquàm residerent, diu Legatus ille atque Archiepiscopus cum æmulis meis & quibusdam personis deliberare cœperunt, quid de meipso & Libro meo statueretur, pro quo maximè vocati fuerant. Et quoniam ex verbis meis, aut scripto quod erat in præsenti, non habebant quod in me prætenderent, omnibus aliquantulum conticentibus, aut iam mihi minùs apertè detrahentibus, Gaufridus Carnotensis Episcopus, qui cæteris Episcopis & religionis nomine & sedis dignitate præcellebat, ita exorsus est. NOSTIS Domini omnes qui adestis, hominis huius doctrinam, qualiscumque sit, eiúsque ingenium, in quibuscumque studuerit multos assectatores * & sequaces habuisse, & Magistrorum tam suorum quàm nostrorum famam maximè compressisse, & quasi eius vineam à mari vsque ad mare palmites suos extendisse. Si hunc præiudicio, quod non arbitror, grauaueritis, etiamsi rectè multos vos offensuros sciatis, & non deesse plurimos qui eum defendere velint; præsertim cùm in præsenti scripto nulla videamus, quæ aliquid obtineant apertæ calumniæ; & quia iuxta illud Hieronymi, *semper in propatulo fortitudo æmulos habet, feriũtque summos fulgura montes:* Videte ne plus ei nominis conferatis violenter agendo, & plus nobis criminis ex inuidia, quàm ei ex iustitia conquiramus. Falsus enim rumor, vt prædictus Doctor meminit, citò opprimitur, & vita posterior iudicat de priore. Si autem Canonicè agere in eum disponitis, dogma eius vel scriptum in medium proferatur, & interrogato liberè respondere liceat, vt conuictus vel confessus * penitus obmutescat. Iuxta illam saltem beati Nicodemi sententiam, qua Dominum ipsum liberare cupiens aiebat: *Nunquid lex nostra iudicat hominem, vbi audierit ab ipso prius, & cognouerit quid faciat?* Quo audito statim æmuli mei obstrepentes exclamauerunt: O sapiens * consilium, vt contra eius verbositatem

* al. assentatores.

Tom. 3. Proem. in quæst. Hebr. in Genes.

Horat. lib. 2. Carm. Od. 10.

Tom. 1. Ep. 10.

* al. cõfusus.

Ioan. 7.

* al. sapiẽtis.

contendamus, cuius argumentis vel ſophiſmatibus vniuerſus obſiſtere mundus non poſſet! Sed certè multò difficilius erat cum ipſo contendere Chriſto, ad quem tamen audiendum Nicodemus iuxta Legis ſanctionem inuitabat. Cùm autem Epiſcopus ad id quod propoſuerat eorum animos iuducere non poſſet, alia via eorum inuidiam refrenare attemptat, dicens ad diſcuſſionem tantæ rei, paucos qui aderant non poſſe ſufficere, maioríſque examinis cauſam hanc indigere. In hocque vlteriùs tantum ſuum eſſe conſilium, vt ad Abbatiam meam, hoc eſt Monaſterium ſancti Dionyſij, Abbas meus, qui aderat, me reduceret: ibíque pluribus ac doctioribus perſonis conuocatis diligentiori examine quid ſuper hoc faciendum eſſet ſtatueretur. Aſſenſit Legatus huic nouiſſimo conſilio, & cæteri omnes. Indè mox Legatus aſſurrexit, vt Miſſam celebraret, antequam Concilium intraret, & mihi per Epiſcopum illum licentiam conſtitutam mandauit, reuertendi ſcilicet ad Monaſterium noſtrum, ibi expectaturo quod condictum fuerat. Tunc æmuli mei nihil ſe egiſſe cogitantes, ſi extra diœceſim ſuam hoc negotium ageretur, vbi videlicet iudicium minimè exercere valerent, qui ſcilicet de iuſtitia minus confidebant, Archiepiſcopo perſuaſerunt hoc ſibi valdè ignominioſum eſſe, ſi ad aliam audientiam cauſa hæc transferretur, & periculoſum fieri ſi ſic euaderem. Et ſtatim ad Legatum concurrentes, eius immutauerunt ſententiam, & ad hoc inuitum pertraxerunt, vt Librum ſine vlla inquiſitione damnaret, atque in conſpectu omnium ſtatim cõbureret, & me in alieno Monaſterio perenni clauſura cohiberet. Dicebant enim ad damnationem Libelli ſatis hoc eſſe debere, quòd nec Romani Pontificis, nec Eccleſiæ authoritate commendatum legere publicè præſumpſeram, atque ad tranſcribendum iam pluribus eum ipſe præſtitiſſem. Et hoc perutile futurum fidei Chriſtianæ, ſi exemplo mei multorum ſimilis præſumptio præueniretur. Quia autem Legatus ille minus quàm neceſſe eſſet literatus fuerat, plurimum Archiepiſcopi conſilio nitebatur*, ſicut & Archiepiſcopus illorum. Quod cùm Carnotenſis præſenſiſſet Epiſcopus, ſtatim machinamenta hæc ad me retulit, & me vehementer hortatus eſt, vt hoc tantò leniùs tolerarem, quantò violentiùs agere eos omnibus patebat. Atque hanc

* al. vtebatur.

tam manifestæ inuidię violentiam eis plurimum obfuturam, & mihi profuturam non dubitarem. Nec de clausura Monasterij vllatenus perturbarer, sciens profectò Legatum ipsum, qui coactus hoc faciebat, post paucos dies, cùm hinc recesserit, me penitus liberaturum. Et sic me vt potuit flentem flens & ipse consolatus est.

CAP. X.

De combustione ipsius Libri.

VOCATVS itaque statim ad Concilium adfui, & sine vllo discussionis examine meipsum compulerunt propria manu Librum memoratum meum in ignem proijcere. Et sic combustus est, vt tamen cùm nihil dicere viderentur, quidam de aduersarijs meis id submurmurauit, quòd in Libro scriptum deprehenderat, solum Deum Patrem omnipotentem esse. Quod cùm Legatus subintellexisset, valde admirans ei respondit, hoc nec de puerulo* aliquo credi debere, quòd adeò erraret: Cum communis, inquit, fides & teneat & profiteatur tres omnipotentes esse. Quo audito Terricus quidam Scholarum Magister irridendo subintulit illud Athanasij, *& tamen non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens.* Quem cùm Episcopus suus increpare cœpisset, & reprimere quasi reum, qui in Majestatem loqueretur; audacter ille restitit, & quasi Danielis verba commemorans ait: *Sic fatui filij Israel, non iudicantes neque quod verum est cognoscentes, condemnastis filium Israel. Reuertimini ad iudicium, & de ipso iudice iudicate*, qui talem iudicem quasi ad instructionem fidei & correctionem erroris* instituistis: qui cùm iudicare deberet, ore se proprio condemnauit. Diuina hodie misericordia innocentem patẽter, sicut olim Susannã à falsis accusatoribus, liberate. Tunc Archiepiscopus assurgens verbis, prout oportebat, commutatis sententiam Legati confirmauit, dicens: Re vera Domine, inquit, omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus-sanctus. Et qui ab hoc dissentit, apertè deuius est, nec est audiendus. Et modo si placet, bonum est vt frater ille fidem suam coram omnibus exponat, vt ipsa prout oportet vel approbetur, vel improbetur, atque corrigatur. Cùm autem ego ad profitendam & exponendam fidem meã assurgerem, vt quod sentiebam verbis proprijs exprimerem; aduersarij dixerunt non aliud mihi necessarium* esse, nisi vt Symbolum Athanasij recitarem, quod quiuis puer æquè facere posset. Ac ne ex ignorantia prætenderem excusationẽ, quasi

*al. paruulo

In Symbolo.

Cap. 13.

*al. errorũ.

Ibidem.

*al. necessum.

quaſi qui verba illa in vſu non haberem,ſcripturam ad legendum afferri fecerunt. Legi inter ſuſpiria, ſingultus & lacrimas,prout potui. Indè quaſi reus & conuictus Abbati ſancti Medardi, qui aderat,traditus;ad clauſtrum eius tanquam ad carcerem trahor. Statimque Concilium ſoluitur. Abbas autem & Monachi illius Monaſterij me ſibi remanſurum vlteriùs arbitrantes, ſumma exultatione ſuſceperunt, & cum omni diligentia tractantes conſolari fruſtra nitebãtur. Deus qui iudicas æquitatem,quanto tunc animi felle,quanta mentis amaritudine teipſum infamis arguebam, te furibundus accuſabam, ſæpiùs repetens illam beati Anthonij conqueſtionem, *Ieſu bone vbi eras?* Quanto autem dolore æſtuarem, quanta erubeſcentia confunderer,quanta deſperatione perturbarer; ſentire tunc potui, proferre non poſſum. Conferebam cum his quæ in corpore paſſus olim fueram, quanta nunc ſuſtinerem; & omnium hominum me æſtimabam miſerrimum. Paruam illam ducebam proditionem in comparatione huius iniuriæ,& longè ampliùs famæ quàm corporis detrimentum plangebam: cùm ad illam ex aliqua * culpa deuenerim,ad hanc me tã patentem violentiam ſincera intentio amórque fidei noſtræ induxiſſent,quæ me ad ſcribendum compulerant. Cùm autem hoc tam crudeliter & inconſideratè factum omnes, ad quos famâ delatum eſt, vehementer arguerent, ſinguli qui interfuerant à ſe culpã repellentes in alios transfundebant:adeò vt ipſi quoque æmuli noſtri id cõſilio ſuo factum eſſe denegarent, & Legatus coram omnibus inuidiam Francorum ſuper hoc maximè deteſtaretur. Qui ſtatim pœnitentia ductus poſt aliquos dies, cùm ad tempus coactus ſatisfeciſſet illorum inuidiæ, me de alieno eductum Monaſterio ad proprium remiſit;vbi ferè quotquot erãt olim iam,vt ſuprà memini, infeſtos habebam; cùm eorum vitæ turpitudo & impudens conuerſatio me ſuſpectum penitus haberent, quem * arguentem grauiter ſuſtinerent.Paucis autem elapſis menſibus,occaſionem eis fortuna obtulit,qua me perdere molirentur. Fortuitu namque mihi quadam die legenti occurrit quædam Bedæ ſententia, qua in expoſitione Actuum Apoſtolorum aſſerit Dionyſium Areopagitam Corinthiorum potius quàm Athenienſium fuiſſe Epiſcopum. Quod valdè eis contrarium videbatur, qui ſuum Dionyſium

Apud S. Hieronym. in eius vita.

*al. antiqua

*al. quòd

esse illum Areopagitam iactitant, quem ipsum Atheniensem Episcopum gesta eius fuisse profitentur. Quod cum reperissem, quibusdam circumstantium fratrum quasi iocando monstraui, testimonium scilicet illud Bedæ, quod nobis obijciebatur. Illi verò valde indignati dixerunt Bedam mendacissimum Scriptorem, & se Huldonium* Abbatem suum veriorem habere testem, qui pro hoc inuestigando Græciam diu perlustrauit, & rei veritate agnita in gestis illius, quæ cõscripsit, hanc veraciter dubitationem remouit. Vnde cùm vnus eorum importuna interrogatione pulsaret, Quid mihi super hac controuersia, Bedæ videlicet atque Huldonij, videretur; Respondi, Bedæ authoritatem, cuius scripta vniuersæ Latinorum frequentant Ecclesiæ, gratiorem mihi videri. Ex quo illi vehementer accensi clamare cœperunt, nũc me patenter ostendisse, quòd semper Monasterium illud nostrum infestauerim, & quòd nunc maximè toti regno derogauerim, ei videlicet honorem illum auferens, quo singulariter gloriaretur; cùm eorum Patronum Areopagitam fuisse denegarem. Ego autem respondi, nec me hoc denegasse, nec multum curandum esse, vtrum ipse Areopagita an aliunde fuerit, dummodo tantam apud Deum adeptus sit coronam. Illi verò ad Abbatem statim concurrentes, quod mihi imposuerant* nunciauerunt. Qui libenter hoc audiuit, gaudens se occasionem aliquam adipisci qua me opprimeret, vtpote qui quantò cæteris turpiùs viuebat, magis me verebatur. Tunc Concilio suo congregato, & fratribus congregatis, grauiter mihi comminatus est, & se ad Regem cum festinatione missurum dixit, vt de me vindictam sumeret, tanquam regni sui gloriam & coronam ei auferente. Et me interim bene obseruare præcepit, donec me Regi traderet. Ego autem ad regularem disciplinam, si quid deliquissem, frustra me offerebam. Tunc ego nequitiam eorum vehementer exhorrens, vtpote qui tamdiu tam aduersam habuissem fortunam, penitus desperatus quasi aduersum me vniuersus coniurasset mundus, quorumdam consensu fratrum mei miserantium, & quorumdam discipulorum nostrorum suffragio, nocte latenter aufugi, atque ad terram Comitis Theobaldi proximam, vbi antea in Cella moratus fueram, abscessi. Ipse quippe & mihi aliquantulum notus erat, & oppressionibus meis quas audierat

*al. Hilduinũ. & rectè.

De persecutione Abbatis sui & fratrum in eum.

*al. impositurí erant.

admodum compatiebatur. Ibi autem in castro Priuigni* morari cœpi, in Cella videlicet quadam Trecensium Monachorum, quorum Prior antea mihi familiaris extiterat, & valde dilexerat. Qui valde in aduentu meo gauisus, cum omni diligentia me procurabat. Accidit autem quadã die, vt ad ipsum castrum Abbas noster ad prædictum Comitem pro quibusdam suis negotiis veniret. Quo cognito accessi ad Comitem cum Priore illo, rogans eum quatenus pro me ipse intercederet ad Abbatem nostrum, vt me absolueret & licentiam daret viuendi monasticè vbicumque mihi competens locus occurreret. Ipse autem, & qui cum eo erant, in consilio rem posuerunt, respõsuri Comiti super hoc in ipsa die antequam recederent. Inito autem consilio, visum est eis me ad aliam Abbatiam velle transire, & hoc suę dedecus immensum fore. Maximæ namque gloriæ sibi imputabant, quòd ad eos in cõuersione mea diuertissem, quasi cæteris omnibus Abbatijs contemptis; & nunc maximum sibi imminere dicebant opprobrium, si eis abiectis ad alios transmearem. Vnde nullatenus vel me, vel Comitem super hoc audierunt. Imò mihi statim comminati sunt, quòd nisi festinus redirem, me excõmunicarẽt. Et Priori illi, ad quẽ refugerã, modis omnibus interdixerunt, ne me deinceps retineret, nisi excõmunicationis particeps esse sustineret. Quo audito, tã Prior ipse quàm ego valde anxiati fuimus. Abbas autem in hac obstinatione recedens, post paucos dies defunctus est. Cui cùm alius successisset, conueni eum cum Episcopo Meldensi, vt mihi hoc, quod à prædecessore eius petieram, indulgeret. Cui rei cùm nec ille primò acquiesceret, postea interuenientibus amicis quibusdam nostris, Regem & Consilium eius super hoc compellaui; & sic quod volebam impetraui. Stephanus quippe Regis tunc Dapifer, vocato in partem Abbate & familiaribus eius, quæsiuit ab eis cur me inuitum retinere vellent, ex quo incurrere facilè scandalum possent, & nullam vtilitatem habere; cùm nullatenus vita mea & ipsorum conuenire* possent. Sciebam autem in hoc Regij Consilij sententiam esse, vt quò minus regularis Abbatia illa esset, magis Regi esset subiecta atque vtilis, quantum videlicet ad lucra temporalia. Vnde me facile Regis & suorum assensum consequi credideram. Sicque actum est. Sed ne glorationem suam,

*al. Pruuini

* al. congruere.

quam de me habebat, Monasterium nostrum amitteret; concesserunt mihi ad quam vellem solitudinem transire, dummodo nulli me Abbatiæ subiugarem. Hócque in præsentia Regis & suorum vtrinque assensum est & confirmatum. Ego itaque ad solitudinem quandam in Trecensi pago mihi antea cognitam me contuli, ibique à quibusdam terra mihi donata, assensu Episcopi terræ Oratorium quoddam in nomine sanctæ Trinitatis ex calamis & culmo primùm construxi. Vbi cum quodam clerico nostro latitans, illud verè Domino poteram decantare, *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* Psalm. 54.

CAP. XI.

QVOD cùm cognouissent Scholares, cœperunt vndique concurrere, & relictis ciuitatibus & castellis solitudinem inhabitare, & pro amplis domibus parua tabernacula sibi cõstruere, & pro delicatis cibis herbis aggrestibus & pane cibario victitare, & pro mollibus stratis culmum sibi & stramen comparare, & pro mensis glebas erigere. Et verè eos priores Philosophos imitari crederes, de quibus & Hieronymus in Libro secundo contra Iouinianum his commemorat verbis, *Per sensus quasi per quasdam fenestras vitiorũ ad animã introitus est. Non potest metropolis & arx mentis capi, nisi per portas irruerit hostilis exercitus. Si Circẽsibus quispiam delectatur, si Athletarum certamine, si mobilitate histrionum, si formis mulierũ, si splendore gemmarum, vestium, & cæteris huiusmodi, per oculorum fenestras animæ capta libertas est, & impletur illud propheticum, Mors intrauit per fenestras nostras.* Hierem. 9. *Igitur cùm per has portas quasi quidam perturbationum cunei ad arcem nostræ mentis intrauerint, vbi erit libertas? vbi fortitudo eius? vbi de Deo cogitatio? Maximè cùm tactus depingat sibi etiam præteritas voluptates, & recordationem vitiorũ cogat animam compati, & quodam modo exercere quod non agit. His igitur rationibus inuitati multi Philosophorum reliquerunt frequentias vrbium & hortulos suburbanos, vbi ager irriguus, & arborum comæ, & susurrus auium, fontis speculum, riuus murmurans, & multæ oculorum auriumque illecebræ, ne per luxum & abundantiam copiarum animæ fortitudo mollesceret, & eius pudicitia stupraretur. Inutile quippe est crebro videre per quæ aliquando captus sis, & eorũ te experimento committere quibus difficulter careas. Nam & Pythagoræi huiusmodi frequentiam declinantes, in solitudine & desertis locis habitare consueuerant.* Sed & ipse Plato cùm diues esset &

thorum eius Diogenes lutatis pedibus conculcaret, vt posset vacare Philosophiæ elegit Academiam villã ab vrbe procul non solum desertam, sed & pestilentem: vt cura & assiduitate morborum libidinis impetus frangerentur, discipulique sui nullam aliam sentirent voluptatem nisi earum rerum quas discerent. Talem & filij Prophetarum Helisæo adhærentes vitam referuntur duxisse. De quibus ipse quoque Hieronymus, quasi de Monachis illius tẽporis, ad Rusticum Monachũ inter cætera ita scribit: *Filij Prophetarum, quos Monachos in veteri legimus Testamento, ædificabant sibi casulas prope fluenta Iordanis, & turbis & vrbibus derelictis, polenta & herbis aggrestibus victitabant.* Tales discipuli nostri ibi super Arduzonem fluuium casulas suas ædificantes, Heremitæ magis quàm Scholares videbantur. Quantò autem illuc maior Scholarium erat confluentia, & quantò duriorem in doctrina nostra vitam substinebant, tantò amplius mihi æmuli æstimabant gloriosum, & sibi ignominiosum. Qui cùm cuncta quæ poterant * in me egissent, omnia cooperari mihi in bonum dolebant: atque ita iuxta illud Hieronymi, me procul ab vrbibus, foro, litibus, turbis remotum, sic quoque (vt Quintilianus, ait) latentem inuenit inuidia. Quia * apud semetipsos tacitè conquerentes, & ingemiscentes, dicebant: Ecce mundus totus post eum abijt, nihil persequendo profecimus: sed magis eum gloriosum effecimus. Extinguere nomen eius studuimus, sed magis accendimus. Ecce in ciuitatibus omnia necessaria Scholares ad manum habent, & ciuiles delitias contemnentes, ad solitudinis inopiam confluunt, & sponte miseri fiunt. Tunc autem præcipuè ad Scholarum regimen intolerabilis me compulit paupertas, cùm fodere non valerem, & mendicare erubescerem. Ad artem itaque, quam noueram, recurrens *, pro labore manuum ad officium linguæ compulsus sum. Scholares autem vltrò mihi quælibet necessaria præparabant, tam in victu scilicet quàm in vestitu vel cultura agrorum, seu in expensis ædificiorum, vt nulla me scilicet à studio cura domestica retardaret. Cùm autem Oratorium nostrum modicam eorum portionem capere non posset, necessariò ipsum dilatauerunt, & de lapidibus & lignis construentes

4. Reg. 6.

Tom. 1. Epist. 4.

* al. potuerant.

* al. Qui

* al. reuertens

* al. incolauerunt. * al. honore.
melioraverunt*. Quod cùm in nomine* sanctæ Trinitatis esset fundatum, ac postea dedicatum; quia tamen ibi profugus ac tam desperatus diuinæ gratia consolationis aliquantulum respirassem, in memoriam huius beneficij ipsum Paracletum* nominaui. Quod multi audientes, non sine magna admiratione susceperunt, & nonnulli hoc vehementer calumniati sunt; dicentes non licere Spiritui sancto specialiter magis quàm Deo Patri Ecclesiam aliquam assignari; sed vel soli Filio, vel toti simul Trinitati secundum antiquam consuetudinem. Ad quam nimirum calumniam hic eos error plurimum induxit, quòd inter Paracletum & Spiritum paracletum nihil referre crederent. Cùm ipsa quoque Trinitas & quælibet in Trinitate persona sicut Deus vel adiutor dicitur, ita & paracletus, id est consolator rectè nuncupetur, iuxta illud Apostoli, *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Et secundum quod Veritas ait: *& alium Paracletum dabit vobis.* Quid etiam impedit, cùm omnis Ecclesia in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti pariter consecretur, nec sit eorum in aliquo possessio diuersa*, quòd domus Domini non ita Patri, vel Spiritui sancto adscribatur, sicut Filio? Quis titulum eius, cuius est ipsa domus, de fronte vestibuli radere præsumat? aut cùm se Filius in sacrificium Patri obtulerit, & secundum hoc in celebrationibus Missarum specialiter ad Patrem orationes dirigantur, & hostiæ fiat immolatio; cur eius præcipuè altare esse non videatur, cui maximè supplicatio & sacrificium agitur? Nunquid rectiùs eius cui immolatur, quàm illius qui immolatur, altare dicendum est? an melius Dominicæ Crucis, aut Sepulchri, vel beati Michaelis, seu Ioannis, aut Petri, aut alicuius Sancti, qui nec ibi immolantur, nec eis immolatur, aut obsecrationes eis fiunt, altare quis esse confitebitur? Nimirum nec inter Idololatras altaria vel templa aliquorum dicebantur, nisi quibus ipsi sacrificium atque obsequium impendere intendebant. Sed fortasse dicat aliquis, ideò Patri non esse vel Ecclesias, vel altaria dedicanda, quòd eius aliquod factum* non existit, quod specialem ei solemnitatem tribuat. Sed hæc profectò ratio ipsi hoc Trinitati aufert, & Spiritui sancto non aufert. Cùm ipse quoque Spiritus ex ad-

* al. Paraclitum, & sic vbique.
De Paracleti appellatione.
2. Cor. 1.
Ioan. 14.
* al. diuisa.
* al. festum.

uentu suo propriam habeat Pentecostes solemnitatem: sicut Filius ex suo, natalis sui festiuitatẽ. Sicut enim Filius missus est in mundũ, ita & Spiritus S. in Discipulos propriã sibi vendicat solemnitatẽ. Cui etiam probabiliùs quàm alicui aliarum personarum templum adscribendum videtur, si diligẽtiùs Apostolicam attendamus authoritatem, atque ipsius Spiritus operationem. Nulli enim trium personarum speciale * templum specialiter adscribit Apostolus, nisi Spiritui sancto. Non enim ita templum Patris, vel templum Filij dicit, sicut templum Spiritus sancti, in prima ad Corinthios ita scribens: *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* Item, *An nescitis quia corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non est vestri?* Quis etiam diuinorum sacramenta beneficiorum, quæ in Ecclesia fiunt, operationi diuinæ gratiæ, qua Spiritus sanctus intelligitur, nesciat specialiter adscribi? Ex aqua quippe & Spiritu sancto in baptismo renascimur, & tũc primò quasi speciale templum Deo constituimur. In consummatione quoque septiformis spiritus gratia traditur, quibus ipsum Dei templum adornatur atque dedicatur. Quid ergo mirum, si ei personæ, cui specialiter spirituale templum Apostol⁹ tribuit, nos corporale assignemus? Aut cuius personæ rectiùs Ecclesia esse dicitur, quàm eius, cuius operationi cuncta, quæ in Ecclesia ministrantur, beneficia specialiter assignantur? Non tamen hoc ita cogitamus *, vt cùm Paracletum primò nostrum vocauerimus Oratorium, vni ipsum personæ nos dicasse fateamur; sed propter eam quam supra reddidimus causam, in memoriam scilicet nostræ consolationis. Quanquam si illo quoque, quo creditur, modo id fecissemus, non esset * rationi aduersum, licèt consuetudini incognitum.

* al. spirituale.

1. Cor. 6.

Ibidem.

* al agitamus,

* al. est

CAP. XII. De persecutione quorũdam quasi nouorum Apostolorum in eum.

*H*OC autem loco me corpore latitante, sed fama tunc vniuersum mundum perambulante, & illius poëtici figmenti, quod Echo dicitur, instar penitus recinente *, quod videlicet plurimum vocis habeat, sed nihil subest: priores æmuli cùm per se iam minus valerent, quosdam aduersum me nouos Apostolos, quibus mundus plurimum credebat, excitauerunt. Quorum alter regularium Canonicorum vitam, alter Monachorum se resuscitasse gloriabatur. Hi prædicando per mundum discurrentes, & me impudenter quantum pote-

Ouid lib. 3. Metam.

* al. resonante.

rant corrodentes, non modicè* tam Ecclesiasticis quibusdam quàm secularibus Potestatibus contemptibilem ad tempus effecerunt, & de mea tam fide quàm vita adeo sinistra disseminauerunt, vt ipsos quoque amicorum nostrorum præcipuos à me auerterent, & qui adhuc pristini amoris erga me aliquid retinerent, hoc ipsi modis omnibus metu illorum dissimularent. Deus ipse mihi testis est, quotiens aliquem Ecclesiasticarum personarum Conuentum adunari noueram, hoc in damnationem meam agi credebam. Stupefactus illicò quasi superuenientis ictum fulguris, expectabam vt quasi hæreticus aut prophanus in Concilijs traherer, aut Synagogis. Atque vt de pulice ad leonem, de formica ad elephãtem comparatio ducatur, non me mitiori animo persequebantur æmuli mei, quàm beatum olim Athanasium hæretici. Sæpè autem (Deus scit) in tantam lapsus sum desperationem, vt Christianorum finibus excessis, ad Gentes transire disponerem, atque ibi quietè sub quacumque tributi pactione inter inimicos Christi Christianè viuere. Quos tantò integrè propitios me habiturum credebam, quantò me minus Christianum ex imposito mihi crimine suspicarentur, & ob hoc faciliùs ad sectam suam inclinari posse crederent.

* al. modicum.

CAP. XIII. De Abbatia ad quam assumptus est, & persecutione tam filiorũ, id est Monachorum, quàm tyrãni in eum.

Cum autem tantis perturbationibus incessanter affligerer, atque hoc extremum mihi superesset consilium, vt apud inimicos Christi ad Christum confugerem: occasionem quandam adeptus qua insidias istas paululum declinare me credidi, incidi in Christianos atque Monachos Gẽtibus longò sæuiores, atque peiores. Erat quippe in Britannia minore in Episcopatu Venetensi Abbatia quædam sancti Gildasij Riuensis* Pastore defuncto desolata. Ad quam me concors fratrum electio cum assensu Principis terræ vocauit, atque hoc ab Abbate nostro & fratribus facilè impetrauit. Sícque me Francorum inuidia ad Occidentem, sicut Hieronymum Romanorum expulit ad Orientem. Nunquam enim huic rei (sciat Deus) acquieuissem, nisi vt quocumque modo has, quas incessanter substinebam, oppressiones, vt dixi, declinarem. Terra quippe barbara, & terræ lingua mihi incognita erat, & turpis atque indomabilis illorum Monachorum vita omnibus ferè notissima, & gens terræ illius inhumana atque incomposita. Sicut ergo ille, qui imminente sibi gladio perterritus

* al. Ruiensis, vel melius: vulgò de Ruys.

ritus in præcipitiũ se collidit, & vt puncto temporis mortem vnam differat aliam incurrit: sic ego ab vno periculo in aliud scienter me contuli, ibique ad horrisoni vndas Oceani cùm fugam mihi vlteriùs terræ postremitas non præberet, sæpe in orationibus meis illud reuoluebam: *A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum.* Psal. 60. Quanta enim anxietate illa etiam, quam regendam susceperam, indisciplinata fratrum congregatio cor meum die ac nocte cruciaret, cùm tam animæ meæ quàm corporis pericula pensarem, neminem iam latere arbitror. Certũ quippe habebã, quod si eos ad regularẽ vitam, quam professe fuerant, cõpellere tentarem, me viuere non posse. Quod si hoc inquantum possem non agerem, me dãnandum* esse. Ipsam etiam Abbatiam tyrannus quidam in terra illa potentissimus ita iam diu sibi subiugauerat, ex inordinatione scilicet ipsius Monasterij nactus occasionem, vt omnia loca Monasterio adiacentia in vsus proprios redegisset, ac grauioribus exactionibus Monachos ipsos, quàm tributarios Iudæos, exagitaret. Vrgebant me Monachi pro necessitudinibus quotidianis, cùm nihil in commune haberent quod eis ministrarem, sed vnusquisque de proprijs olim marsupijs se & concubinas suas cum filijs & filiabus substentaret. Gaudebant me super hoc anxiari, & ipsi quoq; furabantur & asportabant quæ poterant, vt cùm in administratione ipsa deficerem, compellerer* aut à disciplina cessare, aut omninò recedere. Cùm autem tota terræ illius barbaries pariter exlex & indisciplinata esset, nulli erant hominum ad quorum confugere possem adiutorium, cùm à moribus omnium pariter dissiderem. Foris me tyrannus ille & satellites sui assiduè opprimebant, intus mihi fratres incessanter insidiabantur: vt illud Apostoli in me specialiter dictum res ipsa indicaret, *foris pugnæ, intus timores.* 1. Cor. 7. Considerabam, & plangebam quàm inutilem & miseram vitam ducerem, & quàm infructuosè tam mihi quàm alijs viuerem, & quantum antea Clericis profecissem, & quòd nunc eis propter Monachos dimissis, nec in ipsis, nec in Monachis aliquem fructum haberem, & quàm inefficax in omnibus incœptis atque conatibus meis redderer, vt iam mihi de omnibus illud improperari rectissimè deberet: *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Desperabam penitus, cùm recordarer quæ fugeram, & considerarem quæ incurrerem; & priores molestias quasi iam nullas

* al. damnificandum

* al. cõpellerent.

reputans, crebrò apud me ingemiscens dicebam. Meritò hæc patior, qui Paracletum, id est consolatorem, deserens in desolationem certam me intrusi, & minas euitare cupiens ad certa confugi pericula. Illud autem plurimum me cruciabat, quòd Oratorio nostro dimisso, de diuini celebratione officij ita vt oporteret prouidere non poteram; quoniam loci nimia paupertas vix vnius hominis necessitudini sufficeret. Sed ipse quoque verus Paracletus mihi maximè super hoc desolato veram attulit cõsolationem, & proprio prout debebat prouidit Oratorio. Accidit namque vt Abbas noster sancti Dionysij prædictam illam Argenteoli * Abbatiam, in qua religionis habitum nostra illa iam in Christo soror potius quàm vxor Heloissa susceperat, tanquam ad ius Monasterij sui antiquitus pertinentem, quocumque modo acquireret, & Conuentum inde Sanctimonialium, vbi illa comes nostra Prioratum habebat, violenter expelleret. Quæ cùm diuersis locis exules dispergerentur, oblatam mihi à Domino intellexi occasionem, qua nostro consulerem Oratorio. Illuc namque reuersus, eam cum quibusdam aliis de eadem congregatione ipsi adhærentibus ad prædictum Oratorium inuitaui. Eóque illis adductis, ipsum Oratorium cum omnibus ei pertinentibus concessi & donaui; ipsamque postmodum donationem nostram assensu atque interuentu Episcopi terræ Papa Innocentius secundus ipsis & earum sequacibus per priuilegium in perpetuum corroborauit. Quas ibi quidem primò inopem sustinentes vitam, & ad tempus plurimùm desolatas, diuinæ misericordiæ respectus, cui deuotè seruiebant, in breui consolatus est, & se eis quoque verum exhibuit Paracletum, & circumadiacentes populos misericordes eis atque propitios effecit. Et plus (sciat Deus) vt arbitror vno anno in terrenis commodis * sunt multiplicatæ, quàm ego per centum si ibi permansissem. Quippe quò * feminarum sexus est infirmior, tantò earum inopia miserabilior facile humanos commouet * affectus, & earum virtus tam Deo quàm hominibus est gratior. Tantam autem gratiam in oculis omnium illi sorori nostræ, quæ cæteris præerat, Dominus annuit; vt eam Episcopi quasi filiam, Abbates quasi sororem, Laici quasi matrem diligerent: & omnes pariter eius religionem, prudentiam, & in omnibus incomparabilem patientiæ mansue-

*al. Argenteolij.

*al. prædijs

*al. quantò

*al. permonet.

tudinem admirabantur. Quæ quantò rariùs se videri permittebat, vt scilicet clauso cubiculo sacris meditationibus atque orationibus puriùs vacaret: tantò ardentiùs eius præsentiam atque spiritualis colloquij monita hi qui foris sunt efflagitabant.

CAP. XIV. De infamatione turpitudinis.

CVM autem omnes earum vicini vehementer me culparent, quod earum inopiæ minus quàm possem & deberem consulerem, & facile id nostra saltem prædicatione valerem: cœpi sæpiùs ad eas reuerti, vt eis quoquomodo subuenirem. In quo nec inuidiæ mihi murmur defuit, & quod me facere sincera charitas compellebat, solita derogantium prauitas impudentissimè accusabat; dicens me adhuc quadam carnalis concupiscentiæ oblectatione teneri, qui pristinæ dilectæ substinere absentiam vix aut nunquam paterer. Qui frequenter illam beati Hieronymi querimoniam mecum voluens, qui ad Asellam de fictis amicis scribens, ait: *Nihil mihi obijcitur nisi sexus meus, & hoc nunquam obijceretur nisi cum Hierosolimã Paula proficiscitur.* Et iterum: *Antequam*, inquit, *domum sanctæ Paulæ nossem, totius in me vrbis studia consonabant, omnium penè iudicio dignus summo sacerdotio decernebar. Sed scio per bonam & malam famam peruenire ad regna cælorum*: Cùm hanc (inquam) in tantum virum detractionis* iniuriam ad mentem reducerem, non modicam hinc consolationem carpebam, inquiens: O si tantam suspicionis causam æmuli mei in me reperirent, quanta me detrectatione opprimerent! Nunc verò mihi diuina misericordia ab hac suspicione liberato, quomodo huius perpetrandæ turpitudinis facultate ablata suspitio remanet? Quæ etiam tam impudens hæc criminatio nouissima? Adeò námque res ista omnem huius turpitudinis suspicionẽ apud omnes remouet, vt quicumque mulieres obseruare diligentiùs student, eis Eunuchos adhibeant: sicut de Hester & cæteris Regis Assueri puellis sacra narrat Historia. Legim⁹ & potentem illum reginę Cãdacis Eunuchum vniuersis eius gazis præesse. Ad quem conuertendum & baptisandũ Philippus Apostolus ab Angelo directus est. Tales quippe semper apud verecundas & honestas feminas tantò ampliùs dignitatis & familiaritatis adepti sunt, quantò longiùs ab hac absistebant suspicione. Ad quam quoque penitus remouendam maximum illum Christianorum Philosophum Orige-

Tom. 2. Epist. 99.

* al. detractationis.

Hest. 2.

Act. 8.

nem, cùm mulierum quoque ſanctæ doctrinæ intenderet, ſibi ipſi manus intuliſſe Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Liber VI. continet. Putabam tamen in hoc mihi magis quàm illi diuinam miſericordiam propitiam fuiſſe, vt quod ille minus prouidè creditur egiſſe, atque indè non modicum crimen incurriſſe: id aliena culpa in me ageret, vt ad ſimile opus me liberum præpararet, ac tantò minore pœna, quantò breuiore ac ſubita, vt oppreſſus ſomno cùm mihi manus inijcerent nihil pœnæ ferè ſentirem. Sed quod tunc fortè minus pertuli ex vulnere, nunc ex detractione diuitius* plector, & plus ex detrimento famæ quàm ex corporis crucior diminutione. Sicut enim ſcriptum eſt, *Melius eſt nomen bonũ quàm diuitiæ multæ.* Et vt beatus meminit Auguſtinus in Sermone quodam de vita & moribus Clericorum; *Qui fidens conſcientiæ ſuæ negligit famam ſuam, crudelis eſt.* Idem ſuprà, *Prouidemus*, inquit, *bona, vt ait Apoſtolus, non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Propter nos conſcientia noſtra ſufficit in nobis. Propter nos fama noſtra non pollui, ſed pollere debet in nobis. Duæ res ſunt conſcientia & fama. Conſcientia tibi: fama proximo.* Quid autem horum inuidia ipſi Chriſto vel eius membris, tam Prophetis ſcilicet quàm Apoſtolis, ſeu alijs Patribus ſanctis objiceret, ſi in eorum temporibus exiſteret, cùm eos videlicet corpore integros tam familiari conuerſatione feminis præcipuè videret* ſociatos. Vnde & beatus Auguſtinus in Libro de Opere Monachorum, ipſas etiam mulieres Domino Ieſu Chriſto atque Apoſtolis ita inſeparabiles comites adhæſiſſe demonſtrat, vt & cum eis etiam ad prædicationem procederent. *Ad hoc enim*, inquit, *& fideles mulieres habentes terrenam ſubſtantiam ibant cum eis, & miniſtrabant eis de ſua ſubſtantia, vt nullius indigerent horum quæ ad ſubſtantiam vitæ huius pertinerent.* Et quiſquis non putat ab Apoſtolis fieri, vt cum eis ſanctæ conuerſationis mulieres curſitarent quocúmque Euangelium prædicabant, Euangelium audiat & cognoſcat quemadmodum hoc ipſius Domini exemplo faciebant. In Euangelio enim ſcriptum eſt, *Deinceps & ipſe iter faciebat per ciuitates, & caſtella, Euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus immundis**, *& infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalenæ, & Ioanna vxor Cuzæ procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ quæ mi-*

Marginal notes: *Euſebius.* — * ſ. diutiùs. — *Prou. 22.* — *Serm. 52. ad fratres in Heremo.* — *Rom. 12.* — *Ca. 12. can. Nolo.* — *Cap. 4.* — *Luc. 8.* — * al. maliguis

nistrabant ei de facultatibus suis. Et Leo nonus * contra Epistolam Parmeniani * de Studij Monasterio, *Omnino*, inquit, *profitemur non licere Episcopo, Presbytero, Diacono, Subdiacono propriam vxorem causa religionis abijcere cura sua, vt non ei victum & vestitum largiatur, sed non vt cum illa carnaliter iaceat. Sic & sanctos Apostolos legimus egisse beato Paulo dicente: Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut fratres Domini & Cephas? Vide insipiens quia non dixit, Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem amplectendi, sed circumducendi; scilicet vt mercede prædicationis sustentarentur ab eis, nec tamen deinceps foret inter eos carnale coniugium.* Ipse certè Pharisæus, qui intra se de Domino ait, *Hic, si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis esset mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est*: multo commodiorem, quantum ad humanum iudicium spectat, turpitudinis coniecturam de Domino concipere poterat, quàm de nobis isti: aut qui Matrem eius Iuueni commendatam, vel Prophetas cum viduis maximè hospitari atque conuersari videbat, multo probabiliorem inde suspitionem contrahere. Quid etiam dixissent isti detractores nostri, si Malchum illum captiuum Monachum, de quo beatus scribit Hieronymus, eodem contubernio cum vxore victitantem conspicerent? Quanto id crimini adscriberent, quod egregius ille Doctor cùm vidisset, maximè commendans ait; *Erat illic senex quidam nomine Malchus eiusdem loci indigena *, anus quoque in eius contubernio. Studiosi ambo religionis, & sic Ecclesiæ limen terentes, vt Zachariam & Elisabeth de Euangelio crederes, nisi quòd Ioannes in medio non erat.* Cur denique à detractione sanctorum Patrum se continent, quos frequenter legimus, vel etiam vidimus, Monasteria quoque feminarum constituere, atque eis ministrare; exemplo quidem septem Diaconorum, quos pro se Apostoli mensis & procurationi mulierum præfecerunt? Adeò námque sexus infirmior fortioris indiget auxilio, vt semper virum mulieri quasi caput præesse Apostolus statuat. In cuius etiam rei signo ipsam semper velatum habere caput præcipit. Vnde non mediocriter miror consuetudines has in Monasterijs dudum inoleuisse,

[Marginal notes: * al. Magnus. — * al. Parmenij — 1. Cor. 9. — Luc. 7. — Ioan. 19. — 3. Reg. 17. — Tom. 1. in vita Malchi. — * Tria verba præcedentia non habētur apud D. Hieronymū; sed eorum loco αὐτόχθιον, vox eiusdem sensus. — Luc. 1. — Act. 6. — Ephes. 5. — 1. Cor. 11.]

quòd quemadmodum viris Abbates, ita & feminis Abbatissæ præponantur,& eiusdem Regulæ professione tam feminæ quàm viri se adstringant. In qua tamen pleraque continentur quę à feminis tam prælatis quàm subiectis nullatenus possunt adimpleri. In plerisque etiam locis ordine perturbato naturali ipsas Abbatissas atque Moniales Clericis quoque ipsis, quibus subest populus, dominari conspicimus, & tantò faciliùs eos ad praua desideria inducere posse, quantò eis ampliùs habent præesse,& iugum illud in eos grauissimum exercere. Quod Satyricus ille considerans ait,

Iuuenalis Satyra 6.

Intolerabilius nihil est quàm femina diues.

CAP. XV.

Hoc ego sæpè apud me pertractando, quantùm mihi liceret, sororibus illis prouidere,& earum curam agere disposueram:& quò me ampliùs reuererentur, corporali quoque præsentia eis inuigilare. Et cùm me nunc frequentior ac maior persecutio filiorum quàm olim fratrum affligeret, ad eas de æstu huius tempestatis quasi ad quendam tranquillitatis portum recurrerem, atque ibi aliquantulum respirarem, & qui in Monachis nullum, aliquem saltē in illis assequerer fructum. Ac tantò id mihi fieret magis saluberrimum, quantò id earum infirmitati magis esset necessarium. Nunc autem ita me Sathanas impediuit, vt vbi quiescere possim, aut etiam viuere, non inueniam: sed vagus & profugus ad instar maledicti Cain vbique circumferar: quem, vt supra memini, *foris pugnæ, intus timores* incessanter cruciant, imò tam foris quàm intus timores incessanter, pugnæ pariter & timores. Et multò periculosior & crebior persecutio filiorum aduersum me sæuit quàm hostium. Istos quippe semper præsentes habeo, & eorum insidias iugiter substineo. Hostium violentiam in corporis mei periculum video, si à claustro procedam. In claustro autem filiorum, id est Monachorum mihi tanquam Abbati, hoc est Patri, commissorum tam violenta quàm dolosa incessanter substineo machinamenta. O quotiens veneno me perdere tentauerunt! sicut & in beato factum est Benedicto. Ac si hęc ipsa causa, qua ille peruersos deseruit filios, ad hoc ipsum me patenter tanti Patris adhortaretur exēplo: ne me certo videlicet opponens periculo temerarius Dei tēptator potiusquā amator: imò meipsius perēptor inuenirer. A talibus autem eorum quotidianis insidijs cùm mihi in admi-

Genes. 4. 2. Cor. 7.

Gregor. lib. 2 Dial. c. 3.

nistratione cibi vel potus quantũ possem prouiderem, in ipso altaris sacrificio in toxicare me moliti sunt, veneno scilicet calici immisso. Qui etiam quadam die cùm Namneti ad Comitem in ægritudine sua visitandum venissem, hospitatum me ibi in domo cuiusdam fratris mei carnalis, per ipsum qui in Comitatu nostro erat famulum veneno interficere machinati sunt, vbi videlicet me minus à tali machinatione prouidere crediderunt. Diuina autem dispositione tunc actum est, vt dum cibum mihi apparatum non curarem, frater quidam ex Monachis quem mecum adduxeram, hoc cibo per ignorantiam vsus ibidem mortuus occumberet, & famulus ille, qui hoc præsumpserat, tam conscientiæ suæ, quàm testimonio ipsius rei perterritus aufugeret. Ex tunc itaque manifesta omnibus eorum nequitia, patenter iam cœpi eorum prout poteram insidias declinare, etiam à Conuentu Abbatiæ me subtrahere, & in Cellulis cum paucis habitare. Qui si me transiturum aliquò præsensissent, corruptos per pecuniam latrones in vijs aut semitis, vt me interficerent, opponebant. Dum autem in istis laborarem periculis, fortè me die quadam de nostra lapsum equitatura manus Domini vehementer collisit, colli videlicet mei canalem confringẽs. Et multò me ampliùs hæc fractura afflixit & debilitauit, quàm prior plaga. Quandoque horum indomitam rebellionem per excommunicationem coercens, quosdam eorum, *quos magis formidabam*, ad hoc compuli, vt fide sua seu sacramento publicè mihi promitterent, se vlteriùs ab Abbatia penitus recessuros, nec me amplius in aliquo inquietaturos. Qui publicè & impudentissimè tam fidem datam quàm sacramenta facta violantes, tandem per authoritatem Romani Pontificis Innocentij, Legato proprio ad hoc destinato, in præsentia Comitis & Episcoporum, hoc ipsum iurare compulsi sunt, & pleraque alia. Nec sic adhuc quieuerunt. Nuper autem cùm illis, quos prædixi, eiectis ad Conuentum Abbatiæ rediјssem; & reliquis fratribus, quos minus suspicabar, me committerem, multo hos peiores quàm illos reperi. Quos iam quidem non de veneno, sed de gladio in iugulum meum tractantes cuiusdam Proceris terræ conductu vix euasi. In quo etiam adhuc laboro periculo, & quotidie quasi ceruici meæ gladium imminentem suspicio, vt inter epulas

Cicer. 5. Tusc. vix respirem: sicut de illo legitur, qui cùm Dionisij tyranni potentiam * atque opes conquisitas maximæ imputaret beatitudini, filo latenter appensum super se gladium aspiciens, quæ terrenam potentiam felicitas consequatur edoctus est. Quod nunc quoque ipse de paupere Monacho in Abbatem promotus incessanter experior, tātò scilicet miserior quantò ditior effectus; vt nostro etiā exemplo eorum, qui id sponte appetunt, ambitio refrenetur. Hæc, dilectissime frater in Christo, & ex diutina conuersatione familiarissime comes, de calamitatum mearum Historia, in quibus quasi à cunabulis iugiter laboro, tuæ me desolationi atque iniuriæ illatæ scripsisse sufficiat; vt, sicut in exordio præfatus sum Epistolæ, oppressionem tuam in comparatione mearum, aut nullam, aut modicam esse iudices; & tantò eam patientiùs feras, quātò minorem consideras. Illud semper in consolationem assumens, quod mēbris suis de mēbris diaboli Dominus prædixit, *Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si mūdus vos odit, scitote quoniā me priorē vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suū erat diligeret.* Et: *Omnes*, inquit Apostolus, *qui volunt piè viuere in Christo, persecutionē patientur.* Et alibi. *Haud quæro hominibus placere. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Et Psalmista, *Cōfusi sunt*, inquit, *qui hominibus placēt, quoniā Deus spreuit eos.* Quod diligenter beatus attendens Hieronymus, cuius me præcipuè in contumelijs detractionum hæredem conspicio, ad Nepotianum scribens ait: *Si adhuc*, inquit *Apostolus, hominibus placerem, Christi seruus non essem. Desinit placere hominibus, & seruus factus est Christi.* Idem ad Asellam de fictis amicis, *Gratias ago Deo meo, quòd dignus sim quem mundus oderit.* Et ad Heliodorum Monachum, *Erras frater, erras si putas vnquam Christianum persecutionem non pati. Aduersarius noster tanquam leo rugiens deuorare quærens circuit, & tu pacem putas? Sedet in insidijs cum diuitibus.* His itaque documentis atque exemplis animati, tantò securiùs ista toleremus, quantò iniuriosiùs accidunt. Quæ si non ad meritum nobis, saltem ad purgationem aliquam proficere non dubitemus. Et quoniam omnia diuina dispositione * geruntur, in hoc se saltem quisque fidelium in omni pressura consoletur, quòd nihil inordinatè fieri vnquam summa Dei bonitas permittit, & quòd quæcumque peruersè fiunt optimo fine ipse terminat.

Marginal notes: * al. potestatem. — Ioan. 15. — Ibidem. — Ibidem. — 2. Tim. 3. — Galat. 1. — Psal. 82. — Tom. 2. Epist. 2. — Tom. 2. Ep. 99. — To. 1. Ep. 1. — 1. Petr. 5. — Psal. 9. — * al. dispensatione

minat. Vnde & ei de omnibus rectè dicitur; *Fiat voluntas tua.* Matt. 6.26.
Quanta denique diligentium Deum illa est ex authoritate Apostolica consolatio, quæ dicit: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Rom. 8. Quod diligenter ille sapientissimus attendebat, cùm in Prouerbijs diceret: *Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.* Prouerb. 12. Ex quo manifestè à iustitia eos recedere demonstrat, quicunque pro aliquo suo grauamine his irascuntur, quæ erga se diuina dispensatione geri non dubitant; & se propriæ voluntati magis quàm diuinæ subijciunt, & ei quod in verbis sonat, *fiat voluntas tua*, desiderijs occultis repugnant, diuinæ voluntati propriam anteponentes. VALE. Matt. 6 26.

EPISTOLA II.

Quæ est HELOISSAE ad PETRVM Deprecatoria.

ARGVMENTVM.

Cùm Heloyssa quondam Abaelardi amica, posteà vxor, ac tandem Monasterio Paracletensi, quod ipse sibi discipulorum fortunis à fundamentis eduxerat, ab eo præfecta, Epistolam eius ad Amicum legisset: hanc ad eum scribit, orans vt de suis periculis vel liberatione ad se rescribat, quò vel luctus, vel gaudij eius particeps efficiatur. Expostulat etiam quòd ad se post Monasticam professionem non scripserit, cùm anteà plures amatorias mitteret literas. Suum denique erga illum tum præteriti temporis turpem & carnalem amorem, tum præsentis castum & spiritalem exponit: ac acerbè queritur se ab illo æquè non redamari. Est autem Epistola multis affectibus & querulis planctibus more femineo affatim plena: vbi pectus femineum multa eruditione exhuberans intueri liceat.

Domino suo, imò patri; coniugi suo, imò fratri; ancilla sua,
imò filia; ipsius vxor, imò soror;
Abaelardo Heloissa.

ISSAM ad Amicum pro consolatione Epistolam, dilectissime, vestram ad me fortè quidam nuper attulit. Quam ex ipsa statim tituli fronte vestram esse considerans, tantò ardentiùs eam cœpi legere, quantò Scriptorem ipsum chariùs amplector: vt cuius rem perdidi, verbis saltem tanquam eius quadam imagine recreer. Erant, memini, huius Epistolæ ferè omnia felle & absinthio plena,

quæ ſcilicet noſtræ conuerſionis miſerabilem hiſtoriam, & tuas, vnice, cruces aſſiduas referebant. Compleſti re vera in Epiſtola illa quod in oxordio eius Amico promiſiſti, vt videlicet in comparatione tuarum ſuas moleſtias nullas vel paruas reputaret. Vbi quidem expoſitis priùs Magiſtrorum tuorum in te perſecutionibus, deindè in corpus tuum ſummæ proditionis iniuria, ad condiſcipulorum quoque tuorum, Alberici videlicet Remenſis, & Lotulfi Lombardi execrabilem inuidiam, & infeſtationem nimiam ſtilum contuliſti. Quorum quidem ſuggeſtionibus quid de glorioſo illo Theologiæ tuæ opere, quid de te ipſo quaſi in carcere damnato actum ſit non prætermiſiſti. Indè ad Abbatis tui fratrumque falſorum machinationem acceſſiſti, & detractiones illas tibi grauiſſimas duorum illorum pſeudoapoſtolorum à prædictis æmulis in te commotas, atque ad ſcandalum pleriſque ſubortum de nomine Paracleti Oratorio præter conſuetudinem impoſito: denique ad intolerabiles illas & adhuc continuas vitæ perſecutiones, crudeliſſimi ſcilicet illius exactoris, & peſſimorum, quos filios nominas, Monachorum profectus miſerabilem Hiſtoriam conſummaſti. Quæ cũ ſiccis oculis neminem vel legere vel audire poſſe æſtimem: tantò dolores meos ampliùs renouarunt, quantò diligentiùs ſingula expreſſerunt & eo magis auxerunt, quò in te adhuc pericula creſcere retuliſti; vt omnes pariter de vita tua deſperare cogamur, & quotidie vltimos illos de nece tua rumores trepidantia noſtra corda & palpitantia pectora expectent. Per ipſum itaque, qui te ſibi adhuc quoquomodo protegit, Chriſtum obſecramus; quatenus ancillulas ipſius & tuas crebris literis de his, in quibus adhuc fluctuas, naufragijs * certificare digneris; vt nos ſaltem quæ tibi ſolæ remanſimus, doloris vel gaudij participes habeas. Solent etenim dolenti nonnullam afferre conſolationem qui condolent, & quodlibet onus pluribus impoſitum leuius ſubſtinetur, ſiue defertur. Quòd ſi paululùm hæc tempeſtas quieuerit, tantò ampliùs maturandæ ſunt literæ, quantò ſunt iocundiores futuræ. De quibuſcumque autem nobis ſcribas, non paruum nobis remedium conferes; hoc ſaltem vno quod te noſtri memorem eſſe monſtrabis. Quam iocundæ verò ſint abſentium literæ amicorum, ipſe nos exemplo proprio Seneca docet, ad amicum Lucilium

* al. naufragus

quodam loco sic scribens: *Quod frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo vno modo potes te mihi ostendis. Nunquam Epistolam tuam accipio, quin protinus vnà simus.* Si imagines nobis amicorum absentium iocundæ sunt, quæ memoriam renouant, & desiderium absentiæ falso atque inani solatio leuant: quantò iocundiores sunt literæ, quæ amici absentis veras notas afferunt? Deo autem gratias, quòd hoc saltem modo præsentiam tuam nobis reddere nulla inuidia prohiberis, nulla difficultate præpediris: nulla (obsecro) negligentia retarderis. Scripsisti ad Amicum prolixæ cōsolationem Epistolæ, & pro aduersitatibus quidem suis, sed de tuis. Quas videlicet tuas diligenter commemorans, cùm eius intenderes * consolationi, nostræ plurimùm addidisti desolationi, & dum eius mederi vulneribus cuperes, noua quædam nobis vulnera doloris inflixisti, & priora auxisti. Sana, obsecro, ipse quæ fecisti, qui quæ alij fecerunt curare satagis. Morem quidem amico & socio gessisti, & tam amicitiæ quàm societatis debitum persoluisti: sed maiore te debito nobis adstrinxisti, quas non tā amicas quàm amicissimas, non tam socias quàm filias conuenit nominari: vel si quod dulcius & sanctius vocabulum potest excogitari. Quanto autem debito te erga eas obligaueris, non argumentis, non testimonijs indiget, vt quasi dubium comprobetur: & si omnes taceant, res ipsa clamat. Huius quippè loci tu post Deum solus es fundator, solus huius Oratorij constructor, solus huius Congregationis ædificator. Nihil hîc super alienum ædificasti fundamentum. Totum quod hîc est, tua creatio est. Solitudo hæc feris tantùm, siue latronibus vacans, nullam hominum habitationem nouerat, nullam domum habuerat. In ipsis cubilibus ferarum, in ipsis latibulis latronum, vbi nec nominari Deus solet, diuinum erexisti tabernaculū, & Spiritus sancti proprium dedicasti templum. Nihil ad hoc ædificandum ex Regum vel Principum opibus intulisti, cùm plurima posses & maxima, vt quicquid fieret, tibi soli posset adscribi. Clerici siue Scholares huc certatim ad disciplinam tuam confluentes omnia ministrabant necessaria; & qui de beneficijs viuebant Ecclesiasticis, nec oblationes facere nouerāt, sed suscipere, & qui manus ad suscipiendum non ad dandum habuerant, hîc in oblationibus faciendis prodigi atque im-

Epist. 48.

* al. studeres.

portuni fiebant. Tua itaque, verè tua hæc est propriè in sancto proposito nouella plantatio, cuius adhuc teneris maximè plantis frequens, vt proficiant, necessaria est irrigatio. Satis ex ipsa feminei sexus natura debilis est hæc plantatio: est infirma, etsi non esset noua. Vnde diligentiorem culturam
1. Cor. 3. exigit & frequentiorem, iuxta illud Apostoli: *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit*. Plantauerat Apostolus atque fundauerat in fide per prædicationis suæ doctrinam Corinthios, quibus scribebat. Rigauerat postmodũ eos ipsius Apostoli discipulus Apollo sacris exhortationibus, & sic eis incrementum virtutum diuina largita est gratia. Vitis alienæ vineam, quam non plantasti, in amaritudinem tibi conuersam, admonitionibus sæpè cassis, & sacris frustra sermonibus excolis. Quid tuæ debeas attende, qui sic curam impendis alienæ. Doces & admones rebelles, nec proficis. Frustra ante porcos diuini eloquij margaritas spargis. Qui obstinatis tanta impendis, quid obedientibus debeas considera. Qui tanta hostibus largiris, quid filiabus debeas meditare. Atque vt cæteras omittam, quanto erga me te obligaueris debito, pensa: vt quod deuotis communiter debes feminis, vnicæ tuæ deuotiùs soluas. Quot autem & quantos Tractatus in doctrina, vel exhortatione, seu etiam consolatione sanctarum feminarum sancti Patres, & quanta eos diligentia composuerint, tua melius excellentia quàm nostra paruitas nouit. Vnde non mediocri admiratione nostræ tenera conuersionis initia tua iamdudum obliuio mouit, quòd nec reuerentia Dei, nec amore nostri, nec sanctorum Patrum exemplis admonitus fluctuantem me & iam diutiuo mœrore confectam, vel sermone præsentem, vel Epistola absentem consolari tentaueris. Cui quidem tantò te maiore debito noueris obligatum, quantò te ampliùs nuptialis fœdere sacramenti constat esse adstrictum: & eò te magis mihi obnoxium, quò te semper, vt omnibus patet, immoderato amore complexa sum. Nostri, charissime, nouerunt omnes, quanta in te amiserim, & quàm miserabili casu summa & vbique nota proditio me ipsam quoque mihi tecum abstulerit, & incomparabiliter maior sit dolor ex amissionis modo quàm ex damno. Quò verò maior est dolendi causa, maiora sunt consolationis adhibenda remedia. Non vtique ab alio,

ſed à teipſo, vt qui ſolus es in cauſa dolendi, ſolus ſis in gratia conſolandi. Solus quippe es qui me contriſtare, qui me lætificare, ſeu conſolari valeas. Et ſolus es qui plurimum id mihi debeas, & tunc maximè cùm vniuerſa quæ iuſſeris intantùm impleuerim, vt cùm te in aliquo offendere non poſſem, meipſam pro iuſſu tuo perdere ſubſtinerem. Et quod maius eſt, dictúque mirabile, in tantam verſus eſt amor inſaniam, vt quod ſolum appetebat, hoc ipſe ſibi ſine ſpe recuperationis auferret. Cùm ad tuam ſtatim iuſſionem tam habitum ipſa quàm animum immutarem : vt te tam corporis mei quàm animi vnicum poſſeſſorem oſtenderem. Nihil vnquam (Deus ſcit) in te niſi te requiſiui; te purè, non tua cõcupiſcens. Non matrimonij fœdera, non dotes aliquas expectaui, non denique meas voluptates aut voluntates, ſed tuas (ſicut ipſe noſti) adimplere ſtudui. Et ſi vxoris nomen ſanctius ac validius videtur, dulcius mihi ſemper extitit amicæ vocabulum; aut, ſi non indigneris, concubinæ vel ſcorti. Vt quò me videlicet pro te ampliùs humiliarem, ampliorem apud te conſequerer gratiam, & ſic etiam excellentiæ tuæ gloriam minus læderem. Quod & tu ipſe tui gratia oblitus penitus non fuiſti, in ea, quam ſuprà memini, ad Amicum Epiſtola pro conſolatione directa. Vbi & rationes nonnullas, quibus te à coniugio noſtro infauſtis thalamis reuocare conabar, exponere non es dedignatus : ſed pleriſque tacitis, quibus amorem coniugio, libertatem vinculo præferebam. Deum teſtem inuoco, ſi me Auguſtus vniuerſo præſidens mundo matrimonij honore dignaretur, totúmque mihi orbem confirmaret in perpetuo præſidendum, charius mihi & dignius videretur tua dici meretrix, quàm illius Imperatrix. Non enim quò quiſque ditior ſiue potentior, ideò & melior: fortunæ illud eſt, hoc virtutis. Nec ſe minimè venalem æſtimet eſſe quę libentiùs ditiori quàm pauperi nubit, & plus in marito ſua quàm ipſum concupiſcit. Certè quamcumque ad nuptias hæc concupiſcentia ducit, merces ei potiùs quàm gratia debetur. Certum quippe eſt eam res ipſas, non hominem ſequi, & ſe, ſi poſſet, velle proſtituere ditiori. Sicut inductio illa Aſpaſiæ Philoſophæ apud Socraticum Æſchinem cum Xenofonte & vxore eius habita manifeſtè conuincit. Quam quidem inductionem cùm prædicta

Philoſophà ad reconciliandos inuicem illos propoſuiſſet, tali fine concluſit: *Quia vbi hoc peregeritis, vt neque vir melior, neque femina in terris lætior ſit: profectò ſemper id quod optimum putabis eſſe multò maximè requiretis: vt & tu maritus ſis quàm optima, & hæc quàm optimo viro nupta ſit.* Sancta profectò hæc & pluſquam Philoſophica eſt ſententia ipſius potiùs Sophiæ quàm Philoſophiæ dicenda. Sanctus hic error, & beata fallacia in coniugatis, vt perfecta dilectio illæſa cuſtodiat matrimonij fœdera non tam corporum continentiâ, quàm animorum pudicitia. At quod error cæteris, veritas mihi manifeſta contulerat. Cùm quod illæ videlicet de ſuis æſtimarent maritis, hoc ego de te, hoc mundus vniuerſus non tam crederet quàm ſciret. Vt tantò verior in te meus amor exiſteret, quantò ab errore longiùs abſiſteret. Quis etenim Regum aut Philoſophorum tuam exæquare famam poterat? Quæ te regio, aut ciuitas, ſeu villa videre non æſtuabat? Quis te, rogo, in publicum procedentem conſpicere non feſtinabat, ac diſcedentem collo erecto, oculis directis non inſectabatur? Quæ coniugata, quæ virgo non concupiſcebat abſentem, & non exardebat in præſentem? Quæ Regina vel præpotens femina gaudijs meis non inuidebat vel thalamis? Duo autem, fateor, tibi ſpecialiter inerant, quibus feminarum quarumlibet animos ſtatim allicere poteras; dictandi videlicet, & cantandi gratia. Quæ cæteros minimè Philoſophos aſſecutos eſſe nouimus. Quibus quidem quaſi ludo quodam laborem exercitij recreans Philoſophici, plæraque amatorio metro vel rithmo compoſita reliquiſti carmina, quæ præ nimia ſuauitate tam dictaminis quàm cantus ſæpius frequentata, tuum in ore omnium nomen inceſſanter tenebant: vt etiam illiteratos melodiæ dulcedo tui non ſineret immemores eſſe. Atque hinc maximè in amorem tui feminæ ſuſpirabant. Et cùm horum pars maxima carminum noſtros decãtaret amores, multis me regionibus breui tempore nunciauit, & multarum in me feminarum accendit inuidiam. Quod enim bonum animi vel corporis tuam non exornabat adoleſcentiam? Quam tunc mihi inuidentem, nunc tantis priuatæ delitiis compati calamitas mea non cõpellat? Quem vel quam, licet hoſtem, primitus, debita compaſſio mihi nunc non emolliat? Et plurimùm nocens, pluri-

mum(vt nosti)sum innocens. Non enim rei effectus,sed efficientis affectus in crimine est. Nec quæ fiunt,sed quo animo fiunt,ęquitas pensat. Quem autem animum in te semper habuerim,solus qui expertus es iudicare potes. Tuo examini cūcta committo,tuo per omnia cedo testimonio. Dic vnum si vales, cùm post conuersionem nostram, quam tu solus facere decreuisti, in tantam tibi negligentiam atque obliuionem venerim,vt nec colloquio præsentis recreer,nec absentis Epistola cōsoler: Dic(inquam) si vales, aut ego quod sentio,imò quod omnes suspicantur dicam. Concupiscentia te mihi potiùs quàm amicitia sociauit, libidinis ardor potiùs quàm amor. Vbi igitur quod desiderabas cessauit, quicquid propter hoc exhibebas pariter euanuit. Hæc, dilectissime, non tam mea est quàm omnium coniectura,non tam specialis quàm communis,non tam priuata quàm publica. Vtinam mihi soli sic videretur, atque aliquos in excusationem sui amor tuus inueniret, per quos dolor meus paululum resideret. Vtinam occasiones fingere possem,quibus te excusando mei quoquomodo tegerem vilitatem. Attende, obsecro, quæ requiro; & parua hæc videris & tibi facillima. Dum tui præsentia fraudor, verborum saltem votis*, quorum tibi copia est, tuæ mihi imaginis præsenta dulcedinem. Frustra te in rebus dapsilem expecto, si in verbis auarum substineo. Nunc verò plurimum à te me promereri credideram, cùm *omnia propter te compleuerim*, nunc in tuo maximè perseuerans *obsequio. Quam quidem iuuenculam ad Monasticæ conuersationis asperitatem non religionis deuotio, sed tua tantum pertraxit iussio. Vbi si nihil à te promerear, quàm frustra laborem dijudica. Nulla mihi super hoc merces expectanda est à Deo,cuius adhuc amore nihil me constat egisse. Properantem te ad Deum secuta sum habitu, imò præcessi. Quasi enim memor vxoris Loth retro conuersæ, priùs me sacris vestibus & professione Monastica quàm teipsum Deo mancipasti. In quo (fateor) vno minus te de me confidere vehementer dolui atque erubui. Ego autem (Deus scit) ad Vulcania loca te properantem præcedere vel sequi pro iussu tuo minimè dubitarem. Non enim mecum animus meus,sed tecum erat. Sed & nunc maximè si tecum non est, nusquam est. Esse verò sine te nequaquam potest. Sed vt

* al. notis

* al. compleam.

Genes. 9.

tecum bene ſit age obſecro. Bene autem tecum fuerit, ſi te propitium inuenerit, ſi gratiam referas pro gratia, modica pro magnis, verba pro rebus. Vtinam, dilecte, tua de me dilectio minus confideret, vt ſollicitior eſſet! Sed quò te ampliùs nunc ſecurum reddidi, negligentiorem ſubſtineo. Memento obſecro quæ fecerim: & quanta debeas attende. Dum tecum carnali fruerer voluptate, vtrum id amore, vel libidine agerem, incertum pluribus habebatur. Nunc autem finis indicat quo id inchoauerim principio. Omnes denique mihi voluptates interdixi, vt tuæ parerem voluntati. Nihil mihi reſeruaui, niſi ſic tuam nunc præcipuè fieri. Quæ verò tua ſit iniquitas perpende, ſi merenti amplius perſoluis minus, imò nihil penitus: præſertim cùm paruum ſit quod exigeris, & tibi facillimum. Per ipſum itaque, cui te obtuliſti, Deum te obſecro, vt quoquo modo potes tuam mihi præſentiam reddas, conſolationem videlicet mihi aliquam reſcribēdo. Hoc ſaltem pacto, vt ſic recreata diuino alacrior vacem obſequio. Cùm me ad temporales olim voluptates expeteres, crebris me Epiſtolis viſitabas, frequenti carmine tuam in ore omnium Heloiſſam ponebas. Me plateæ omnes, me domus ſingulæ reſonabant. Quantò autem rectiùs me nunc in Deū, quàm tunc in libidinem excitares? Perpende obſecro quæ debes, attende quæ poſtulo; & longam Epiſtolam breui fine concludo. Vale vnice.

EPISTOLA III.

Quæ eſt Reſcriptum PETRI ad HELOISSAM.

ARGVMENTVM.

Superiori Epiſtolæ Heloyſſæ reſpondet Abaelardus, ac ſe candidè excuſat, quòd tanto tempore ad illam non ſcripſerit, minimè de incuria in eam veniſſe: ſed quòd de prudentia, doctrina, pietate, & religione eius tantùm confideret, vt eam vel exhortatione, vel conſolatione non indigere crederet. Monet autem vt ad ſe reſcribat, quid ſibi exhortationis vel conſolationis diuinæ ab eo reſcribi velit: & ipſe eius deſiderio faciet ſatis. Rogat eam, vt tam ipſa quàm ſacer eius virginum ac viduarum chorus ſe apud Deum precibus iuuet, quantas apud ipſum vires oratio maximè vxorum pro viris habeat, luculenter ex ſcripturarum authoritate diſſerens: & commemoratis precibus, quæ hactenus in ipſo Monaſterio pro ſe à ſacris feminis fierent

ad Deum

ad Deum singulis horis Canonicis, alias item quæ pro salute absentis fiant instituit. Præterea rogat vt quocunque modo vel loco eum ex hac vita migrare contingeret, defuncti corpus ad Paracletense Cœnobium deferri, ibique sepeliri curaret.

Heloissæ dilectissimæ sorori suæ in Christo Abaelardus frater eius in ipso.

QVOD post nostram à seculo ad Deum conuersionem nondum tibi aliquid consolationis vel exhortationis scripserim, non negligentiæ meæ; sed tuæ, de qua semper plurimum confido, prudentiæ imputandum est. Non enim eam his indigere credidi, cui abũdanter quæ necessaria sunt diuina gratia impertiuit; vt tam verbis quàm exemplis errantes valeas docere, pusillanimes consolari, tepidos exhortari: sicut & facere iamdudum consueuisti cùm sub Abbatissa Prioratum obtineres. Quòd si nunc tanta diligentia tuis prouideas filiabus, quanta tunc sororibus; satis esse credimus, vt iam omninò superfluam doctrinam vel exhortationem nostram arbitremur. Sin autem humilitati tuæ aliter videtur, & in ijs etiam quæ ad Deum pertinent magisterio nostro atque scriptis indiges, super his quæ velis scribe mihi, vt ad ipsam rescribam prout Dominus mihi annuerit. Deo autem gratias, qui grauissimorum & assiduorum periculorum meorum sollicitudinem vestris cordibus inspirans, afflictionis meæ participes vos fecit; vt orationum suffragio vestrarum diuina miseratio me protegat, & velociter Sathanam sub pedibus nostris conterat. Ad hoc autem præcipuè Psalterium, quod à me sollicitè requisisti, soror in seculo quondam chara, nunc in Christo charissima, mittere maturaui. In quo videlicet pro nostris magnis & multis excessibus, & quotidiana periculorum meorum instantia iuge Domino sacrificium immoles orationũ. Quãtum autem locum apud Deum & Sanctos eius fidelium orationes obtineant, & maximè mulierum pro charis suis, & vxorum pro viris, multa nobis occurrunt testimonia & exempla. Quod diligenter attendens Apostolus, sine intermissione orare nos admonet. *1. Thess. 5.* Legimus Dominum Moysi dixisse, *Dimitte me vt irascatur furor meus.* *Exod. 32.* Et Hieremiæ: *Tu vero*, inquit, *noli orare pro populo hoc, & non obsistas mihi.* *Hierem. 7.* Ex quibus videlicet verbis manifestè Dominus ipse profitetur orationes

Sanctorum quasi quoddam frenum iræ ipsius immittere, quo scilicet ipsa coerceatur, ne quantum merita peccãtium exigunt ipsa in eos sequiat. Vt quem ad vindictã iustitia quasi spontaneum ducit, amicorum supplicatio flectat, & tanquam inuitum quasi vi quadam retineat. Sic quippè oranti
Exod 32. vel oraturo dicitur, *Dimitte me, & ne obsistas mihi.* Præcipit
Hierem.7. Dominus ne oretur pro impijs. Orat iustus Domino prohibente, & ab ipso impetrat quod postulat, & irati iudicis sententiam immutat. Sic quippè de Moyse subiunctum est: *Et*
Exod. 32. *placatus factus est Dominus de malignitate quam dixit facere popu-*
Psal. 148. *lo suo.* Scriptum est alibi de vniuersis operibus Dei: *Dixit, & facta sunt.* Hoc autẽ loco & dixisse memoratur quod de afflictione populus meruerat, & virtute orationis preuentus non implesse quod dixerat. Attende itaque quanta sit orationis virtus, si quod iubemur oremus: quando id quod orare Prophetam Deus prohibuit, orando tamen obtinuit, & ab eo quod dixerat eum auertit. Cui & alius Propheta dicit: *Et*
Abac. 3. *cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Audiant id atque aduertant Principes terreni, qui occasione præpositæ & edictæ iustitiæ suæ obstinati magis quàm iusti reperiuntur, & se remissos videri erubescunt si misericordes fiant, & mendaces si edictum suum mutent, vel quod minus prouidè statuerunt non impleant, etsi verba rebus emendent. Quos qui-
Iudic. 11. dem rectè dixerim Iephtæ comparandos, qui quod stultè vouerat stultiùs adimplens vnicam interfecit. Qui verò eius
Psal. 100. membrum fieri cupit, tũc cum Psalmista dicit, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Misericordia*, sicut scriptum est,
Iacob. 2. *iudicium exaltat*, attendens quod alibi Scriptura comminatur, *iudicium sine misericordia in eum qui misericordiam non facit.*
1. Reg. 25. Quod diligenter ipse Psalmista considerans, ad supplicationem vxoris Nabal Carmeli iuramentum, quod ex iustitia fecerat, de viro eius scilicet & ipsius domo delenda, per misericordiam cassauit. Orationem itaque iustitiæ prætulit, & quod vir deliquerat supplicatio vxoris deleuit. In quo quidem tibi, soror, exemplum proponitur, & securitas datur, vt si huius oratio apud hominem tantum obtinuit, quid apud Deum tua pro me audeat instruaris. Plus quippe Deus, qui pater est noster, filios diligit; quàm Dauid feminam supplicantem. Et ille quidem pius & misericors habebatur, sed

ipsa pietas & misericordia Deus est. Et quæ tunc supplicabat mulier secularis erat & laica, nec ex sanctæ deuotionis professione Domino copulata. Quòd si ex te minus ad impetrandum sufficias, sanctus qui tecum est tam virginum quàm viduarum Conuentus, quod per te non potes, obtinebit. Cùm enim discipulis Veritas dicat, *Vbi duo vel tres* Matth. 18. *congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Et rursum, *Si duo ex vobis consenserint de omni re quam petierint, fiet il-* Ibidem. *lud à Patre meo*: quis non videat quantum apud Deum valeat sanctæ congregationis frequens oratio? Si, vt Apostolus asserit, *multum valet oratio iusti assidua*, quid de multitudine Iacob. 5. sanctæ congregationis sperandum est? Nosti, charissima soror, ex Homelia beati Gregorij XXXVIII. quantum suffragiũ inuito seu contradicenti fratri oratio fratrum naturæ *attulerit. *al. maturè De quo iam ad extremum ducto quanta periculi anxietate miserrima eius anima laboraret, & quanta desperatione & tædio vitæ fratres ab oratione reuocaret, quid ibi diligenter scriptum sit tuam minimè latet prudentiam. Atque vtinam confidentiùs te & sanctarum Conuentum sororum ad orationem inuitet, vt me scilicet vobis ipse viuum custodiat, per quem Paulo attestante, mortuos etiam suos de resurrectione mulieres acceperunt. Si enim veteris & Euan- Hebr. 11. gelici Testamenti paginas reuoluas, inuenies maxima resuscitationis miracula solis vel maximè feminis exhibita fuisse, pro ipsis vel de ipsis facta. Duos quippe mortuos suscitatos 3. Reg. 17. ad supplicationes maternas vetus commemorat Testamen- 4. Reg. 4. tum, per Heliam scilicet, & ipsius discipulum Helisæum. Euangelium vero trium tantùm mortuorum suscitationem à Domino factam continet, quæ mulieribus exhibita, maximè illud quod supra commemorauimus Apostolicum dictũ rebus suis confirmant. *Acceperunt mulieres de resurrectione* Heb. 11. *mortuos suos.* Filium quippe viduæ ad portam ciuitatis Naym suscitatum matri reddidit, eius compassione compunctus. Luc. 7. Lazarum quoq; amicum suum ad obsecrationem sororum Ioan. 11. eius, Mariæ videlicet ac Marthæ, suscitauit. Quo etiam Archisynagogi filiæ hanc ipsam gratiam ad petitionem patris Matth. 9. impendente, *mulieres de resurrectione mortuos suos acceperunt.* Marc. 5. Cùm hæc videlicet suscitata proprium de morte receperit corpus, sicut illæ corpora suorum. Et paucis quidem inter-

uenientibus hæ factæ sunt resuscitationes. Vitæ verò nostræ cõseruationẽ multiplex vestræ deuotionis oratio facilè obtinebit. Quatũ tam abstinentia quàm continentia Deo sacrata quãtò ipsi gratior habetur, tantò ipsum propitiorẽ inueniet. Et plæriq; fortassis horũ qui suscitati sunt nec fideles extiterũt, sicut nec vidua prædicta, cui non roganti filiũ Dominus

Luc. 7. suscitauit, fidelis extitisse legitur. Nos autem inuicem non solum fidei colligat integritas, verumetiam eiusdem religionis professio sociat. Vt autem sacrosanctum Collegij vestri nunc omittam Conuentum, in quo plurimarum virginum ac viduarum deuotio Domino iugiter deseruit; ad te vnam veniam, cuius apud Deum sanctitatem plurimùm non ambigo posse, & quæ potes mihi præcipuè debere, maximè in tantæ aduersitatis laboranti discrimine. Memento itaque semper in orationibus tuis eius, qui specialiter est tuus, & tantò confidentiùs in oratione vigila, quantò id esse tibi recognoscis iustius, & ob hoc ipsi qui orandus est acceptabilius. Exaudi, obsecro, aure cordis, quod sæpiùs audisti aure

Prouer. 12. corporis. Scriptum est in Prouerbijs, *Mulier diligens corona*

Prouer. 18. *est viro suo.* Et rursum, *Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonũ: & hauriet iocunditatem à Domino.* Et iterum, *Domus & diuitiæ*

Eccles. 26. *dantur à parentibus, à Domino autem proprie vxor prudens.* Et in Ecclesiastico, *Mulieris bonæ beatus vir.* Et post pauca, *Pars bo-*

Ibidem. *na, mulier bona.* Et iuxta authoritatem Apostolicam, *Sanctifi-*

1. Cor. 7. *catus est vir infidelis per mulierem fidelem.* Cuius quidem rei experimentum in regno præcipuè nostro, id est Francorum, diuina specialiter exhibuit gratia, cùm ad orationem videlicet vxoris magis quàm ad sanctorum prædicationem, Clodoueo rege ad fidem Christi conuerso regnum sic vniuersum diuinis legibus mancipauerunt, vt exemplo maximè superiorum ad orationis instantiam inferiores prouocarentur. Ad quam quidem instantiam Dominica nos vehementer inuitans pa-

Luc. 11. rabola, *Ille*, inquit, *si perseuerauerit pulsans, dico vobis quia si non dabit ei eò quòd amicus illius sit, propter improbitatem eius surgens dabit ei quotquot habet necessarios.* Ex hac profectò, vt ita dicam,

Exod. 32. orationis improbitate, sicut supra memini, Moyses diuinæ iustitiæ seueritatem eneruauit, & sententiam immutauit. Nosti, dilectissima, quantum charitatis affectum præsentiæ meæ Conuentus olim vester in oratione solitus sit exhibere. Ad expletionem namque quotidie singularum Horarũ spe-

cialem pro me Domino ſupplicationem hanc offerre conſueuit, vt Reſponſo proprio cum Verſu eius præmiſſis & decantatis, Preces his & Collectam in hunc modum ſubiungeret. Reſponſum. *Non me derelinquas, nec diſcedas à me Domine.* Verſ. *In adiutorium meum ſemper intende Domine.* Preces. *Saluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.* Oratio*. *Deus qui per ſeruulum tuum ancillulas tuas in nomine tuo dignatus es aggregare, te quæſumus; vt tam ipſi quàm nobis in tua tribuas perſeuerare voluntate. Per Dominũ, &c.* Nunc autem abſenti mihi tantò ampliùs orationum veſtrarum opus eſt ſuffragio, quãtò maioris anxietate periculi conſtringor. Supplicando itaque poſtulo, & poſtulãdo ſupplico, quatenus præcipuè nunc abſens experiar quàm vera charitas veſtra erga abſentem extiterit, ſingulis videlicet Horis expletis hunc Orationis propriæ modum adnectens. Reſponſ. *Ne derelinquas me Domine pater & dominator vitæ meæ, vt non corruam in conſpectu aduerſariorum meorum: ne gaudeat de me inimicus meus.* Verſ. *Apprehende arma & ſecutum, & exurge in adiutorium mihi. Ne gaudeat.* Preces. *Saluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te. Mitte ei Domine auxilium de ſancto: & de Syon tuere eum. Eſto ei Domine turris fortitudinis: à facie inimici. Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat.* Oratio. * *Deus qui per ſeruum tuum ancillulas tuas in nomine tuo dignatus es aggregare, te quæſumus, vt eum ab omni aduerſitate protegas, & ancillis tuis incolumem reddas. Per Dominum, &c.* Quòd ſi me Dominus in manibus inimicorum tradiderit, ſcilicet vt ipſi præualentes me interficiant, aut quocũq; caſu viam vniuerſę carnis abſens à vobis ingrediar: cadauer obſecro noſtrum vbicumque vel ſepultum vel expoſitum iacuerit, ad Cimiterium veſtrum deferri faciatis, vbi filiæ noſtræ*, imò in Chriſto ſorores, ſepulchrum noſtrum ſæpiùs videntes, ad preces pro me Domino fundendas ampliùs inuitentur. Nullum quippè locum animæ dolenti de peccatorum ſuorum errore deſolatę tutiorem ac ſalubriorem arbitror, quàm eum qui vero Paracleto, id eſt cõſolatori propriè conſecratus eſt, & de eius nomine ſpecialiter inſignitus. Nec Chriſtianæ ſepulturæ locum rectiùs apud aliquos fideles, quàm apud feminas Chriſto deuotas conſiſtere cenſeo. Quæ de Domini Ieſu Chriſti ſepultura ſollicitæ,

Marginalia: *Pſal. 37.* — *Pſal. 85.* — *Pſal. 101.* — * al. Oremus. — *Eccleſ. 23.* — *Pſal. 34.* — *Pſal. 85.* — * al. Oremus. — * al. veſtræ — *Marc. 16.*

eam vnguentis pretiosis,& præuenerunt & subsecutæ sunt,& circa eius sepulchrum studiosè vigilantes, & sponsi mortem
Matth. 28. lachrymabiliter plangentes, sicut scriptum est, *Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur flentes Dominum.* Primò ibidem de resurrectione eius Angelica apparitione& allocutione sunt consolatæ, & statim ipsius resurrectionis gaudia, eo bis eis apparente, percipere meruerunt,& manibus cõtrectare. Illud autem demùm super omnia postulo, vt quę nunc de corporis mei periculo nimia sollicitudine laboratis, tunc præcipuè de salute animæ sollicitæ, quantùm dilexeritis viuum exhibeatis defuncto, orationum videlicet vestrarum speciali quodam & proprio suffragio.

*al. Domino

Viue, vale, viuantque tuæ, valeantque sorores
Viuite, sed Christo quæso mei memores.*

EPISTOLA IIII.

Quæ est Rescriptum HELOISSAE ad PETRVM.

ARGVMENTVM.

Plena planctibus & doloribus est Epistola. Plangit enim Heloissa & suam, & Monacharum suarum, atque ipsius Abaelardi miseram conditionem, accepta planctus occasione ex postrema præcedentis Epistolæ parte, vbi de sua ex hac vita migratione meminit Abaelardus. Multis vtitur affectibus, quibus lectorem ad compaßionem suarum & Abaelardi monet, vt fortè etiam lachrymas excutiat. Plangit & ipsius Abaelardi plagam. Multa etiam de ipsis in corpore carnalibus desiderijs inardescentibus, quæ aliquando cum ipso experta fuerat Abaelardo, conqueritur. Proinde exteriorem & apertam religionem suam non incongruè extenuat, ac illam simulationi potiùs quàm pietati ascribit; se Abaelardi sui orationibus iuuari postulat, atque suas laudes humiliter rejicit.

Vnico suo post Christum vnica sua in Christo.

MIROR (vnice meus) quòd præter consuetudinem Epistolarum, imò contra ipsum ordinem naturalem rerum, in ipsa fronte salutationis Epistolaris me tibi præponere præsumpsisti: feminam videlicet viro, vxorem marito, ancillã Domino, Monialem Monacho & Sacerdoti, Diaconissam Abbati. Rectus quippe ordo est & honestus, vt qui ad superiores vel ad pares scribũt, eorũ

quibus ſcribũt nomina ſuis anteponant. Sin autẽ ad inferiores, pręcedũt ſcriptionis ordine qui præcedunt rerũ dignitate. Illud etiã non parua admiratione ſuſcepim⁹, quòd quibus conſolationis remedium afferre debuiſti, deſolationem auxiſti; & quas mitigare debueras, excitaſti lachrymas. Quæ enim noſtrum ſiccis oculis audire poſſit, quod circa finem Epiſtolæ poſuiſti dicens, *Quòd ſi me Dominus in manus inimicorum tradiderit, vt me ſcilicet præualentes interficiant, &c.* O chariſſime, quo id animo cogitaſti, quo id ore dicere ſubſtinuiſti? Nunquam ancillulas ſuas adeò Deus obliuiſcatur, vt eas tibi ſuperſtites reſeruet. Nunquam nobis vitam illam concedat, quæ omni genere mortis ſit grauior. Te noſtras exequias celebrare, te noſtras Deo animas conuenit commendare, & quas Deo aggregaſti ad ipſum præmittere; vt nulla ampliùs de ipſis perturberis ſollicitudine, & tantò lætior nos ſubſequaris, quantò ſecurior de noſtra ſalute iam fueris. Parce obſecro, domine, parce huiuſmodi dictis, quibus miſeras miſerrimas facias; & vt ipſum quodcumque viuimus ne nobis auferas ante mortem. Sufficit diei malicia ſua, & dies illa omnibus, quos inueniet, ſatis ſecum ſollicitudinis afferet omni amaritudine inuoluta. *Quid enim neceſſe eſt*, inquit Seneca, *mala arceſſere, & ante mortem vitam perdere?* Rogas vnice, vt quocumque caſu nobis abſens hanc vitam finieris, ad Cimiterium noſtrum corpus tuum adferri faciamus: vt orationum ſcilicet noſtrarum ex aſſidua tui memoria ampliorem aſſequaris fructum. At verò quomodo memoriam tui à nobis labi poſſe ſuſpicaris? aut quod orationi tempus tunc erit commodum, quando ſumma perturbatio nihil permittet quietum? cùm nec anima rationis ſenſum, nec lingua ſermonis retinebit vſum? Cùm mens inſana in ipſum, vt ita dicam, Deum magis irata quàm pacata, non tam orationibus ipſum placabit quàm querimonijs irritabit? Flere tunc miſeris tãtùm vacabit, non orare licebit, & te magis ſubſequi quàm ſepelire maturandum erit, vt potius & nos conſepeliendæ ſimus, quàm ſepelire poſſimus. Quæ cùm in te noſtram amiſerimus vitam, viuere te recedente nequaquã poterimus. Atque vtinam nec tunc vſque poſſimus! Mortis tuæ mentio mors quædam nobis eſt. Ipſa autem mortis huius veritas quid, ſi nos inuenerit, futura eſt? Nunquam Deus

Matth. 6.

annuat, vt hoc tibi debitum superstites persoluamus, vt hoc tibi patrocinio subueniamus, quod à te penitus expectamus. In hoc vtinam te præcessuræ, non secuturæ. Parce itaque obsecro nobis, parce itaque vnicæ saltem tuæ, huiusmodi scilicet supersedendo verbis, quibus tanquam gladijs mortis nostras transuerberas animas: vt quod mortem præuenit ipsa morte grauius sit. Confectus mœrore animus quietus non est, nec Deo sincerè potest vacare mens perturbationibus occupata. Noli obsecro diuinum impedire seruitium, cui nos maximè mancipasti. Omne ineuitabile, quod cùm acciderit, mœrorem maximum secum inferet, vt subitò veniat optandum est; ne timore inutili diu ante cruciet, cui nulla succurri prouidentia potest. Quod & Poeta benè considerans Deum precatur dicens,

Lucanus Lib. 2.

Sit subitum quodcumque paras, sit cæca futuri
Mens hominum fati. Liceat sperare timenti.

Quid autem te amisso sperandum mihi superest? aut quæ in hac peregrinatione causa remanendi, vbi nullum nisi te remedium habeam, & nullum aliud in te nisi hoc ipsum quod viuis omnibus de te mihi alijs voluptatibus interdictis, cui nec præsentia tua concessum est frui, vt quādoque mihi reddi valeam? O si fas sit dici crudelem mihi per omnia Deum! ô inclementē clementiam! ô infortunatam fortunā! quæ iam in me vniuersi conaminis sui tela intantū consumpsit, vt quibus in alios sæuiat iam non habeat! Plenam in me pharetram exhausit, vt frustra iam alij bella eius formident. Nec si ei adhuc telum aliquod superesset, locum in me vulneris inueniret. Vnum inter tot vulnera metuit, ne morte supplicia finiam. Et cùm interimere non cesset, interitum tamen quem accelerat timet. O me miserarum miserrimam! infelicium infelicissimam, quæ quantò vniuersis in te feminis prælata sublimiorem obtinui gradum, tantò hinc prostrata grauiorem in te & in me pariter perpessa sum casum! Quantò quippè altior ascendentis gradus, tantò grauior corruentis casus. Quam mihi nobiliū ac potentium feminarū fortuna vnquā præponere potuit aut æquare? Quam denique adeò deiecit & dolore conficere potuit? Quam in te * mihi gloriam contulit? quam in te mihi ruinam intulit? Quàm mihi vehemens in vtramque partem extitit, vt nec in bonis nec in malis modum

* al. vitæ

dum

dum habuerit? Quę vt me miserrimam omnium faceret, omnibus antè beatiorem effecerat. Vt cùm quanta perdidi pensarem, tantò me maiora consumerent lamenta, quantò me maiora oppresserant damna: & tantò maior amissorum succederet dolor, quantò maior possessorum præcesserat amor, & summæ voluptatis gaudia summa mœroris terminaret tristitia. Et vt ex iniuria maior indignatio surgeret, omnia in nobis æquitatis iura pariter sunt peruersa. Dum enim solliciti amoris gaudijs frueremur, & vt turpiore, sed expressiore vocabulo vtar, fornicationi vacaremus, diuina nobis seueritas pepercit. Vt autem illicita licitis correximus, & honore coniugij turpitudinem fornicationis operuimus, ira Domini manum suam super nos vehementer aggrauauit, & immaculatum non pertulit thorum qui diu ante substinuerat pollutum. Deprehensis in quouis adulterio viris hæc satis esset ad vindictam pœna quam pertulisti. Quod ex adulterio promerentur alij, id tu ex coniugio incurristi; per quod iam te omnibus satisfecisse confidebas iniurijs. Quod fornicatoribus suis adulteræ, hoc propria vxor tibi cōtulit. Nec cùm pristinis vacaremus voluptatibus, sed cùm iam ad tempus segregati castiùs viueremus, te quidem Parisius Scholis præsidente, & me ad imperium tuum Argēteoli cum Sanctimonialibus conuersante. Diuisis itaque sic nobis adinuicem * vt tu studiosiùs Scholis, ego liberiùs orationi siue sacræ lectionis meditationi vacarem; & tantò nobis sanctiùs quantò castiùs degentibus, solus in corpore luisti quod duo pariter commiseramus. Solus in pœna fuisti, duo in culpa: & qui minus debueras, totum pertulisti. Quantò enim ampliùs te pro me humiliando satisfeceras, & me pariter & totum genus meum sublimaueras; tantò te minus tam apud Deum quàm apud illos proditores obnoxium pœnæ reddideras. O me miseram in tanti sceleris causa progenitam! O summam in viros summos & consuetam feminarum perniciem! Hinc de muliere cauenda scriptum est in Prouerbijs: *Nunc ergo, fili, audi me, & attende verbis oris mei. Ne abstrahatur in vijs illius mens tua, neque decipiaris semitis eius. Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Viæ inferi domus eius penetrantes in inferiora mortis.* Et in Ecclesiaste. *Lustraui vniuersa animo meo, & inueni amariorem*

*al. abinuicem

Prouerb. 7.

Eccles. 7.

morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor eius. Vincula enim sunt manus eius. Qui placet Deo, effugiet eam. Qui autem peccator est, capietur ab illa. Prima statim mulier de Paradiso virum captiuauit, & quæ ei à Domino creata fuerat in auxilium, in summum ei conuersa est exitium. Fortissimum illum Nazaræum Domini & Angelo nunciante conceptum Dalila sola superauit, & eum inimicis proditum & oculis priuatum ad hoc tandem dolor compulit, vt se pariter cum ruina hostium opprimeret. Sapientissimum omnium Salomonem sola quam sibi copulauerat mulier infatuauit, & in tantam compulit insaniam, vt eum quem ad ædificandum sibi Dominus templum elegerat, patre eius Dauid, qui iustus fuerat, in hoc reprobato, ad idololatriam ipsa vsque in finem vitæ deijceret; ipso, quem tam verbis quàm scriptis prædicabat atque docebat, diuino cultu derelicto. Iob sanctissimus in vxore nouissimam atque grauissimam substinuit pugnam, quæ eum ad maledicendum Deo stimulabat. Et callidissimus temptator hoc optimè nouerat, quod sæpius expertus fuerat; virorum videlicet ruinam in vxoribus esse facillimã. Qui denique etiam vsque ad nos consuetam extendens malitiam, quem de fornicatione sternere non potuit, de coniugio temptauit: & bono malè est vsus, qui malo malè vti non est permissus. Deo saltem super hoc gratias, quòd me ille vt supra positas feminas in culpam ex consensu non traxit, quam tamen in causam commissæ malitiæ ex affectu conuertit. Sed & si purget animum meum innocentia, nec huius reatum sceleris consensus incurrat: peccata tamen multa præcesserunt, quæ me penitus immunem ab huius reatu sceleris esse non sinunt. Quòd videlicet diu ante carnalium illecebrarum voluptatibus seruiens, ipsa tunc merui quod nunc plector, & præcedentium in me peccatorum sequentia meritò facta sunt pœna. Etiam malis initijs peruersus imputandus est exitus. Atque vtinam huius præcipuè commissi dignam agere valeam pœnitentiam, vt pœnæ illi tuæ vulneris illati ex longua saltem pœnitentiæ contritione vicem quoquo modo recompensare queam: & quod tu ad horam in corpore pertulisti, ego in omni vita, vt iustum est, in contritione mentis suscipiam, & hoc tibi saltem modò, si non Deo, satisfaciam. Si enim verè miserrimi mei animi profi-

Genes. 3. *Iudic. 16.* *1. Reg. 11.* *Iob. 2.*

tear infirmitatem, qua pœnitentia Deum placare valeam nõ inuenio, quem super hac semper iniuria summæ crudelitatis arguo; & eius dispensationi contraria magis eum ex indignatione offendo, quàm ex pœnitentiæ satisfactione mitigo. Quomodo etiam pœnitentia peccatorum dicitur, quantacumque sit corporis afflictio, si mens adhuc ipsam peccandi retinet voluntatem, & pristinis æstuat desiderijs? Facile quidem est quemlibet confitẽdo peccata seipsum accusare, aut etiam in exteriori satisfactione corpus affligere. Difficillimum verò est à desiderijs maximarum voluptatum auellere animum. Vnde & meritò sanctus Iob cùm præmisisset, *Iob. 10.* *Dimittam aduersum me eloquium meum*, id est laxabo linguam, & aperiam os per confessionem in peccatorum meorum accusationem: statim adiunxit, *loquar in amaritudine animæ meæ.* Quod beatus exponens Gregorius, *Sunt*, inquit, *nonnulli, Lib. 9. Moral. c. 23.* *qui apertis vocibus culpas fatentur, sed tamen in confessione gemere nesciunt, & lugenda gaudentes dicũt.* Vnde qui culpas suas dete- *Ibid. c. 24.* stãs loquitur, restat necesse est vt has in amaritudine animæ loquatur, vt hæc ipsa amaritudo puniat quicquid lingua per mentis iudicium accusat. Sed hæc quidẽ amaritudo verę pœnitentiæ quàm rara sit beatus diligenter attendens Ambrosius: *Facilius*, inquit, *inueni qui innocentiam seruauerunt*, *Lib. de pœnit. c. 10.* *quàm qui pœnitentiam egerunt.* In tantum verò illæ, quas pariter exercuimus, amantium voluptates dulces mihi fuerunt, vt nec displicere mihi, nec vix à memoria labi possint. Quocumque loco me vertam, semper se oculis meis cum suis ingerunt desiderijs. Nec etiam dormienti suis illusionibus parcunt. Inter ipsa Missarum solemnia, vbi purior esse debet oratio, obscœna earum voluptatum fantasmata ita sibi penitus miserrimam captiuant animam, vt turpitudinibus illis magis quàm orationi vacem. Quæ cum ingemiscere debeam de commissis, suspiro potius de amissis. Nec solùm quæ egimus, sed loca pariter & tempora, in quibus hæc egimus, ita tecum nostro infixa sunt animo, vt in ipsis omnia tecum agã, nec dormiens etiam ab his quiescam. Nonnunquam & ipso motu corporis animi mei cogitationes deprehenduntur, nec à verbis temperant improuisis. O verè me miseram, & illa *Rom. 7.* conquestione ingemiscentis animæ dignissimam! *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vtinã & quod se-

quitur veraciter addere queam! *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Hæc te gratia, charissime, præuehit, & ab his tibi stimulis vna corporis plaga medendo multas in anima sanauit, & in quo tibi ampliùs aduersari Deus creditur, propitior inuenitur. More quidem fidelissimi medici, qui non parcit dolori, vt consulat saluti. Hos autem in me stimulos carnis, hæc incentiua libidinis ipse iuuenilis feruor ætatis, & iocundissimarum experientia voluptatum, plurimùm accendunt, & tantò ampliùs sua me impugnatione opprimunt, quantò infirmior est natura quam oppugnant. Castam me prædicant, qui non deprehenderunt hypocritam. Munditiam carnis conferunt in virtutem, cùm non sit corporis, sed animi virtus. Aliquid laudis apud homines habens, nihil apud Deum mereor, qui cordis & renum probator est, & in abscondito videt. Religiosa hoc tempore * iudicor, in quo iam parua pars religionis non est hypocrisis; vbi ille maximis extollitur laudibus, qui humanum non offendit iudicium. Et hoc fortassis aliquo modo laudabile, & Deo acceptabile quoquo modo videtur, si quis videlicet exterioris operis exemplo quacumque intentione non sit Ecclesiæ scandalo, nec iam per ipsum apud infideles nomen Domini blasphemetur, nec apud carnales professionis suæ ordo infametur. Atque hoc quoque nonnullum est diuinæ gratiæ donum, ex cuius videlicet munere venit non solum bona facere, sed etiam à malis abstinere. Sed frustra istud præcedit, vbi illud non succedit, sicut scriptum est: *Declina à malo, & fac bonum.* Et frustrà vtrumque geritur quod amore Dei non agitur. In omni autem (Deus scit) vitæ meæ statu, te magis adhuc offendere quàm Deum vereor: tibi placere ampliùs quàm ipsi appeto. Tua me ad religionis habitum iussio, non diuina traxit dilectio. Vide quàm infelicem, & omnibus miserabiliorem ducam vitam, si tanta hîc frustra substineo: nihil habitura remunerationis in futuro. Diu te, sicut multos, simulatio mea fefellit, vt religioni deputares hypochrisim: & ideò nostris te maximè commendans orationibus, quod à te expecto à me postulas. Noli, obsecro, de me tanta præsumure, ne mihi cesses orando subuenire. Noli æstimare sanam, ne medicaminis subtrahas gratiam. Noli non egentem credere, ne differas in necessitate subuenire. Noli valitudinem*

Psal. 7. Matth. 6.
* al. corde
Psal. 36.
* al. valetudinem

putare, ne prius corruam quàm ſubſtentes labentem. Multis ficta ſui laus nocuit, & præſidium quo indigebant abſtulit. Per Eſaiam Dominus clamat, *Popule meus, qui te beatificant* Eſai. 3.
ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſsipant. Et per Ezechielem, *Væ qui conſuitis*, inquit, *puluillos ſub omni cubitu ma-* Ezech. 13.
nus, & ceruicalia ſub capite ætatis vniuerſæ ad decipiendas animas. E contra autem per Salomonem dicitur, *verba ſapientum qua-* Eccleſ 12.
ſi ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, qui videlicet vulnera neſciũt palpare, ſed pungere. Quieſce obſecro à laude mea, ne turpem adulationis notam & mendacij crimen incurras: aut ſi quod in me ſuſpicaris bonum, ipſum laudatum vanitatis aura ventilet. Nemo medicinæ peritus interiorem morbum ex exterioris habitus inſpectione dijudicat. Nulla, quicquid meriti apud Deum obtinent, quæ reprobis æquè vt electis communia ſunt. Hæc autem ea ſunt, quæ exteriùs aguntur, quæ nulli Sanctorum tam ſtudioſè peragunt, quantùm hypocritæ. Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile etiam: quis cognoſcet illud? Et ſunt viæ hominis quæ videntur rectæ: nouiſſima Hierem. 17.
autem illius deducunt ad mortem. Temerarium eſt in eo Prouerb. 14.
iudicium hominis, quod diuino tantùm reſeruatur examini.
Vnde & ſcriptum eſt: *Ne laudaueris hominem in vita.* Ne tunc Eccleſ. 11.
videlicet hominem laudes, dum laudando facere non laudabilem potes. Tantò autem mihi tua laus in me perículoſior eſt, quantò gratior: & tantò ampliùs ea capior & delector, quantò amplius tibi per omnia placere ſtudeo. Time obſecro ſemper de me potius quàm confidas, vt tua ſemper ſollicitudine adiuuer. Nunc verò præcipuè timendum eſt, vbi nullum incõtinentiæ meæ ſupereſt in te remedium. Nolo me ad virtutem exhortans, & ad pugnam prouocans, dicas: *Nam* 2. Cor. 12.
virtus in infirmitate perficitur: &, *non coronabitur niſi qui legimè* 2. Tim. 2.
certauerit. Non quæro coronam victoriæ. Satis eſt mihi periculum euitare. Tutiùs euitatur periculum, quàm committitur bellum. Quocumq; me angulo cœli Deus collocet, ſatis mihi faciet. Nullus ibi cuiquam inuidebit, cùm ſingulis quod habebunt ſuffecerit. Cui quidem conſilio noſtro vt ex authoritate quoque robur adiungam, beatum audiamus Hieronymum: *Fateor imbecillitatem meam, nolo ſpe victoriæ pu-* Tom. 2. ad-
gnare, ne perdam aliquando victoriam. Quid neceſſe eſt certa uerſ. Vigilã-
dimittere, & incerta ſectari? tium.

EPISTOLA V.

Quæ est Rescriptum PETRI rursus ad HELOISSAM.

ARGVMENTVM.

Quatuor capitibus, quibus totam nouißimam Heloissæ Epistolam constare dicit, arguté respondet Abaelardus: singulorumque rationes prosequitur, non tam vt seipsum excuset, quàm vt ipsam doceat, hortetur, & consoletur Heloissam. Primò quidem rationem ponit, qua in postremis literis suis nomen eius suo præposuerit. Secundò, quod suorum periculorum & mortis mentionem egerit, se ab ea adiuratum fecisse exponit. Tertium de laudum suarum rejectione approbat: modò id sincerè & sine laudis fiat cupiditate. Quartò de sua vtriusque conuersionis occasione ad vitam Monasticam fusiùs prosequitur. Plagam in corporis sui fœda parte, quam illa plangebat, sic extenuat: vt eam vtrique saluberrimam, & multorum bonorum causam esse profiteatur, comparatione turpium eiusdem pudendæ partis actorum: atque eam ob rem diuinam extollit sapientiam & clementiam. Multa denique paßim ponuntur ad doctrinam & exhortationem atque consolationem Heloissæ. Ponitur & breuis oratio qua Monachæ Paracletenses Abaelardo & Heloissæ Deum propitiarent.

Sponsæ Christi seruus eiusdem.

N quatuor, memini, circa quæ Epistolæ tuæ nouissimæ summa consistit, offensæ tuæ commotionē expressisti. Primò quidem super hoc conquereris, quòd præter consuetudinem Epistolarum, imò etiam contra ipsum naturalem ordinem rerum, Epistola nostra tibi directa te mihi in salutatione præposuit. Secundò, quòd cùm vobis consolationis potiùs remedium afferre debuissem, desolationem auxi, & quas mitigare debueram lachrimas excitaui. Illud videlicet ibidem adiungens, *Quòd si me Dominus in manus inimicorum tradiderit, vt me scilicet prævalentes interficiant, &c.* Tertiò verò veterem illam & assiduam querelam tuam in Deum adiecisti, de modo videlicet nostræ conuersionis* ad Deum, & crudelitate proditionis illius in me commissæ. Denique accusationē tui contra nostram in te laudem opposuisti, non cum supplicatione modica, ne id deinceps præsumerem. Quibus quidem singulis rescribere decreui, non tam pro excusatione mea, quàm pro doctrina vel exhortatione tua; vt eò scilicet libentiùs petitionibus assentias no-

* al. conuersationis

ſtrís,quò eas rationabiliùs factas intellexeris ; & tantò me ampliùs exaudias in tuis, quantò reprehenſibilem minus inuenies in meis; tantóque ampliùs verearis contemnere,quãtò minus videris dignum reprehenſione.

De ipſo autẽ noſtræ ſalutationis, vt dicis, ordine præpoſtero,iuxta tuam quoque,ſi diligenter attendas, actũ eſt ſententiam. Id enim quod omnibus patet, tu ipſa indicaſti, vt cùm videlicet ad ſuperiores ſcribitur, eorum nomina præponantur. Te verò ex tunc me ſuperiorem factam intelligas, quò domina mea eſſe cœpiſti, Domini mei ſponſa effecta, iuxta illud beati Hieronymi ad Euſtochium ita ſcribentis: *Hæc idcirco domina mea Euſtochium, ſcribo. Dominam quippe debeo vocare ſponſam Domini mei.* Felix talium commercium nuptiarum, vt homunculi miſeri priùs vxor, nunc in ſummi Regis thalamis ſublimeris. Nec ex huius honoris priuilegio priori tantummodo viro, ſed quibuſcumque ſeruis eiuſdem Regis prælata. Ne mireris igitur ſi tam viuus quàm mortuus me veſtris præcipuè commendem orationibus; cùm iure publico conſtet apud dominos plus eorum ſponſas intercedendo poſſe, quàm ipſorum familias, dominas ampliùs quàm ſeruos. In quarum quidem typo Regina illa & ſummi Regis ſponſa diligenter deſcribitur, cùm in Pſalmo dicitur, *Aſtitit Regina à dextris tuis.* Ac ſi apertè dicatur, iſta iuncto latere ſponſo familiariſſimè adhæret, & pariter incedit, cæteris omnibus quaſi à longè abſiſtentibus * vel ſubſequentibus. De huius excellentia prærogatiuæ ſponſa in Canticis exultans, illa vt ita dicam quam Moyſes duxit, Æthiopiſſa dicit: *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Hieruſalem. Ideò dilexit me Rex, & introduxit me in cubiculum ſuum.* Et rurſum, *Nolite conſiderare quòd fuſca ſuum, quia decolorauit me Sol.* In quibus quidem verbis cùm generaliter anima deſcribatur contemplatiua, quæ ſpecialiter Sponſa Chriſti dicitur, expreſſiùs tamen ad vos hoc pertinere ipſe etiam veſter exterior habitus loquitur. Ipſe quippè cultus exterior nigrorum aut vilium indumentorum, inſtar lugubris habitus bonarum viduarum mortuos quos dilexerant viros plangentium, vos in hoc mundo, iuxta Apoſtolum, verè viduas & deſolatas oſtendit, ſtipendijs Eccleſiæ ſubſtentandas. De quarum etiam viduarum luctu ſuper occiſum earum ſponſum Scriptura commemorat,

Ad primam querimoniam.

Tom. 1. *Epiſt.* 22.

Pſal. 44.

* *al.* adſiſtentibus.

Num. 12.

Cant. 1.

Ibidem.

1. *Tim.* 5.

Matth. 27. dicens: *Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur flentes Dominum.* Habet autem Æthiopissa exteriorem in carne nigredinem, & quantum ad exteriora pertinet, cæteris apparet feminis deformior: cùm non sit tamen in interioribus dispar, sed in plerisque etiam formosior atque candidior, sicut in ossibus seu dentibus. Quorum videlicet dentium candor in ipso etiam commendatur Sponso, cùm dicitur: *Et dentes eius lacte candidiores.* (Cant.) Nigra itaque in exterioribus, sed formosa in interioribus est; quia in hac vita crebris aduersitatũ tribulationibus corporaliter afflicta, quasi in carne nigrescit exteriùs, iuxta illud Apostoli: *Omnes qui volunt piè viuere in Christo tribulationem patientur.* (2. Tim. 3.) Sicut enim candido prosperũ, ita non incongruè nigro designatur aduersum. Intus autem quasi in ossibus candet, quia in virtutibus eius anima pollet, sicut scriptum est: *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus.* (Psal. 44.) Ossa quippe, quæ interiora sunt, exteriori carne circundata, & ipsius carnis, quam gerunt vel substentant, robur ac fortitudo sunt, bene animam exprimunt, quæ carnem ipsam, cui inest, viuificat, substentat, mouet atque regit, atque ei omnem valitudinem ministrat. Cuius quidem est candor siue decor, ipsæ quibus adornatur virtutes. Nigra quoque est in exterioribus, quia dum in hac peregrinatione adhuc exulat, vilem & abiectam se tenet in hac vita; vt in illa sublimetur, quæ est abscondita cum Christo in Deo, patriam iam adepta. Sic verò eam sol verus decolorat, quia cœlestis amor Sponsi eam sic humiliat, vel tribulationibus cruciat; ne eam scilicet prosperitas extollat. Decolorat eam sic, id est, dissimilem eam à cæteris facit, quæ terrenis inhiant, & seculi quærunt gloriam; vt sic ipsa verè lilium conuallium per humilitatem (Cant. 3. Matth. 25.) efficiatur: non lilium quidem montium, sicut illæ videlicet fatuæ virgines, quæ de munditia carnis, vel abstinentia exteriore apud se intumescẽtes, æstu temptationum aruerunt. Benè autem filias Hierusalem, id est, imperfectiores alloquens fideles, qui filiarum potius quàm filiorum nomine digni sunt, dicit. *Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me sol.* (Cant. 1.) Ac si apertiùs dicat. Quòd sic me humilio, vel tam viriliter aduersitates substineo, non est meæ virtutis; sed eius gratiæ, cui deseruio. Aliter solent hæretici vel hypocritæ, quantum ad faciem hominum spectat, spe terrenæ gloriæ

gloriæ ſeſe vehementer humiliare, vel multa inutiliter tolerare. De quorum quidem huiuſmodi abiectione vel tribulatione, quam ſuſtinent, vehementer mirandum eſt; cùm ſint omnibus miſerabiliores hominibus, qui nec pręſentis vitæ bonis, nec futuræ fruuntur. Hoc itaque Sponſa diligenter conſiderans, dicit: *Nolite mirari cur id faciã.* Sed de illis mirandum eſt, qui inutiliter terrenæ laudis deſiderio æſtuantes terrenis ſe priuant commodis, tam hîc quàm in futuro miſeri. Qualis quidem fatuarum virginum continentia eſt, quæ à ianua ſunt excluſæ. Benè etiam, quia nigra eſt, vt diximus, & formoſa, dilectam & introductam ſe dicit in cubiculum Regis, id eſt in ſecretum vel quietem contemplationis, & lectulum illum de quo eadem alibi dicit: *In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea.* Ipſa quippe nigredinis deformitas occultum potius quàm manifeſtum, & ſecretum magis quàm publicum amat. Et quæ talis eſt vxor, ſecreta potiùs viri gaudia quàm manifeſta deſiderat, & in lecto magis vult ſentiri quàm in menſa videri. Et frequenter accidit, vt nigrarum caro feminarum quantò eſt in aſpectu deformior, tantò ſit in tactu ſuauior: atque ideo earum voluptas ſecretis gaudijs quàm publicis gratior ſit & conuenientior, & earum viri vt illis oblectentur magis eas in cubiculum introducunt, quàm ad publicum educunt. Secundum quam quidem metaphoram bene ſpiritalis Spõſa cùm præmiſiſſet, *Nigra ſum, ſed formoſa*, ſtatim adiunxit: *Ideò dilexit me Rex, & introduxit me in cubiculum ſuum*, ſingula videlicet ſingulis reddens. Hoc eſt, quia formoſa, dilexit: quia nigra, introduxit. Formoſa, vt dixi, intus virtutibus, quas diligit Sſponſus: nigra exteriùs corporalium tribulationũ aduerſitatibus. Quæ quidem nigredo, corporalium ſcilicet tribulationum, facilè fidelium mentes ab amore terrenorum auellit, & ad æternæ vitæ deſideria ſuſpendit, & ſæpe à tumultuoſa ſeculi vita trahit ad ſecretum contemplationis. Sicut in Paulo illo videlicet noſtræ, id eſt, Monachalis vitæ primordio actum eſſe beatus ſcribit Hieronymus. Hæc quoque abiectio indumentorum vilium ſecretum magis quàm publicum appetit, & maxima vilitatis* ac ſecretioris loci, qui noſtræ præcipuè conuenit profeſſioni, cuſtodienda eſt. Maximè namque ad publicum procedere precioſus prouocat cultus, quem à nullo

Matth. 25. — *Cant. 3.* — *Cant. 1.* — *Tom. 1. in eius vita.* — * al. humilitatis

appeti nisi ad inanem gloriam & seculi pompam beatus Gregorius indè conuincit: Quod nemo his in occulto se ornat, sed vbi conspici queat. Hoc autem prædictum Sponsæ cubiculum illud est, ad quod ipse Sponsus in Euangelio inuitat orantem, dicens; *Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum, & clauso ostio ora Patrem tuum.* Ac si diceret. Non in plateis vel publicis locis, sicut hypocritæ. Cubiculum itaque dicit secretum à tumultibus & aspectu seculi locum, vbi quietiùs & puriùs orari possit: qualia sunt scilicet Monasticharum solitudinum secreta, vbi claudere ostium iubemur, id est, aditus omnes obstruere ne puritas orationis casu aliquo præpediatur, & oculus noster infelicem animam deprædetur. Cuius quidem cõsilij, imò præcepti diuini multos huius habitus nostri contemptores adhuc grauiter substinemus, qui cùm diuina celebrant officia claustris vel choris eorum reseratis, publicis tam feminarum quàm virorum aspectibus impudenter se ingerunt, & tunc præcipuè cùm in solemnitatibus preciosis polluerint ornamentis, sicut & ipsi quibus ostẽtant, seculares homines. Quorum quidem iudicio tantò festiuitas habetur celebrior, quantò in exteriori ornatu est ditior, & in epulis copiosior. De quorum quidem cæcitate miserrima & pauperum Christi religioni penitus contraria tantò est silere honestius quantò loqui turpius. Qui penitus Iudaizantes consuetudinem suam sequuntur pro regula, & irritum fecerunt mandatum Dei per traditiones suas: non quod debeat, sed quod soleat attendentes. Cùm, vt beatus etiã meminit Augustinus, Dominus dixerit, *Ego sum veritas*, non ego sum consuetudo. Horum orationibus, quæ aperto scilicet fiunt ostio, qui voluerit se commendet. Vos autem quæ in cubiculum cælestis Regis ab ipso introductæ, atq; in eius amplexibus quiescentes, clauso semper ostio ei totæ vacatis, quantò familiariùs ei adhæretis, iuxta illud Apostoli, *Qui adhæret Domino vnus spiritus est*, tantò puriorem & efficaciorem habere confidimus orationem, & ob hoc vehementiùs earum efflagitamus opem. Quas etiam tantò deuotiùs pro me faciendas esse credimus, quantò maiore nos inuicem charitate colligati sumus.

Homil. 40. in Luc. 16. — *Matth. 6.* — *Matth. 15.* — *Libr. 6. de baptismo cõtra Donatist. c. 3. dist. 8. ca. qui contempta.* — *1. Cor. 6.*

Ad secundam.

QVOD verò mentione periculi in quo laboro, vel mortis quam timeo, vos commoui: iuxta ipsam quoque tuam factũ

eſt exhortationem, imò etiã adiurationem. Sic enim prima, quam ad me direxiſti, quodam loco continet Epiſtola: *Per ipſum itaque qui te ſibi adhuc quoquo modo protegit Chriſtum obſecramus, quatenus ancillulas ipſius & tuas crebris literis de his, in quibus adhuc fluctuas, naufragiis certificare digneris: vt nos ſaltem quæ tibi ſolæ remanſimus, doloris vel gaudij participes habeas. Solent enim dolenti nonnullam adferre conſolationem qui cõdolent. Et quodlibet onus pluribus impoſitum leuius ſubſtinetur ſiue defertur.* Quid igitur arguis, quòd vos anxietatis meæ participes feci, ad quod me adiurando compuliſti? Nunquid in tanta vitæ, qua crucior, deſperatione gaudere vos conuenit? Nec doloris ſociæ, ſed gaudij tantum vultis eſſe: nec flere cum flẽtibus, ſed gaudere cum gaudentibus? Nulla maior verorum & falſorũ differẽtia eſt amicorum, quàm quòd illi aduerſitati, iſti proſperitati ſe ſociãt. Quieſce obſecro ab his dictis, & huiuſmodi querimonias compeſce, quæ à viſceribus charitatis abſiſtunt longiſſimè. Aut ſi adhuc in his offenderis, me tamen in tanto periculi poſitum articulo, & quotidiana deſperatione vitæ, de ſalute animæ ſollicitum eſſe conuenit eſſe, & de ipſa dum licet prouidere. Nec tu, ſi me verè diligis, hanc exoſam prouidentiam habebis. Quinetiam ſi quam de diuina erga me miſericordia ſpem haberes, tantò amplius ab huius vitę ærũnis liberari me cuperes, quantò eas conſpicis intolerabiliores. Certum quippè tibi eſt, quòd quiſquis ab hac vita me liberet, à *maximis pœnis* eruet. Quas poſtea incurram incertũ eſt, ſed à quantis abſoluar dubium non eſt. Omnis vita miſera iocundum exitum habet, & quicumque aliorum anxietatibus verè compatiuntur & condolent, eas finiri deſiderant: & cum damnis etiam ſuis, ſi quos anxios vident verè diligũt, nec tam commoda propria quàm illorum in ipſis attendunt. Sic diu lãguentem filium mater etiam morte languorem finire deſiderat, quem tolerare ipſa non poteſt, & eo potiùs orbari ſubſtinet quàm in miſeria conſortem habere. Et quicũque amici præſentia plurimum oblectatur, magis tamẽ beatam eſſe vult eius abſentiam quàm præſentiam miſeram. Quia quibus ſubuenire non valet ærumnis, tolerare non poteſt. Tibi verò nec noſtra vel etiam miſera cõceſſum eſt frui præſentia. Nec vbi tuis in me commodis aliquid prouideas, cur me miſerrimè viuere malis quàm feliciùs mori nõ video.

Quod si nostras protendi miserias in commoda tua desideras, hostis potiùs quàm amica conuinceris. Quod si videri refugis, ab his obsecro, sicut dixi, quiesce querimonijs.

Ad tertiam APPROBO autem, quod reprobas, laudem; quia in hoc ipso te laudabiliorem ostendis. Scriptum est enim: *Iustus in*
Prouer. 18. *primordio accusator est sui: & qui se humiliat se exaltat.* Atque vtinam
Luc. 18. nam sic sit in animo tuo sicut in scripto! Quod si fuerit, vera est humilitas tua, ne pro nostris euanuerit verbis. Sed vide obsecro ne hoc ipso laudem quæras quo laudem fugere videris, & reprobes illud ore quod appetas corde. De quo ad Eustochium virginem sic inter cætera beatus scribit Hiero-
Tom. 1. nymus, *Naturali ducimur malo. Adulatoribus nostris libenter fa-*
Epist. 22. *uemus, & quanquam nos respondeamus indignos, & callidior rubor ora suffundat, attamen ad laudem suam intrinsecus anima lætatur.* Talem & lasciuæ calliditatem Galatheæ Virgilius describit, quæ quod volebat fugiendo appetebat, & simulatione repulsæ ampliùs in se amantem incitabat

Virgil. Eclog. *Et fugit ad salices*, inquit, *& se cupit ante videri.*
3. Antequam lateat cupit se fugientem videri, vt ipsa fuga, qua reprobare consortium iuuenis videtur, ampliùs acquirat. Sic & laudes hominum dum fugere videmur, ampliùs erga nos excitamus, & cùm latere nos velle simulamus, ne quis scilicet
*al. accendimus in nobis quid laudet agnoscat, ampliùs attendimus * in laudem nostram imprudẽtes, *quia eo laude videmur digniores.
* al. impudentes Et hæc quidem quia sæpè accidunt dicimus, non quia de te talia suspicemur, qui de tua non hæsitamus humilitate. Sed ab his etiam verbis te temperare volumus, ne his qui te mi-
Tom. 1. nus nouerint videaris, vt ait Hieronymus, fugiendo gloriam
Epist. 22. quærere. Nunquam te mea laus inflabit, sed ad meliora prouocabit, & tantò studiosiùs quæ laudauero amplecteris, quãtò mihi ampliùs placere satagis. Non est laus nostra testimonium tibi religionis, vt hinc aliquid extollentiæ sumas. Nec de commendatione cuiusquam amicis credendum est, sicut nec inimicis de vituperatione.

Ad quartã. SVPEREST tandem vt ad antiquam illam, vt diximus, & assiduam querimoniam tuam veniamus, quia videlicet de nostræ conuersionis modo Deum potiùs accusare præsumis, quàm glorificare, vt iustum est, velis. Hanc iamdudum amaritudinem animi tui tam manifesto diuinæ misericordiæ

consilio euanuisse credideram. Quæ quantò tibi periculosior est, corpus tuum pariter & animam conterens; tantò miserabilior est, & mihi molestior. Quæ cùm mihi per omnia placere, sicut profiteris, studeas, hoc saltem vno vt me non crucies, imò vt mihi summopere placeas, hanc depone. Cum qua mihi non potes placere, neque mecum ad beatitudinem peruenire. Substinebis illuc me sine te pergere, quem etiam ad Vulcania profiteris te sequi velle? Hoc saltem vno religionem appete, ne à me ad Deum, vt credis, properantem diuidaris; & tantò libentiùs quantò quò veniendum nobis est beatius est; vt tantò scilicet societas nostra sit gratior, quantò felicior. Memento quæ dixeris. Recordare quæ scripseris, in hoc videlicet nostræ conuersionis modo, quo mihi Deus ampliùs aduersari creditur, propitiorem mihi sicut manifestum est extitisse. Hoc vno saltem hæc eius dispositio tibi placeat, quòd mihi sit saluberrima, imò mihi pariter & tibi, si rationem vis doloris admittat. Nec te tanti boni causam esse doleas, ad quod te à Deo maximè creatam esse non dubites. Nec quia id tulerim plágas, nisi cum Martyrum passionum, ipsiusque Dominicæ mortis commoda te contristabunt. Nunquid si id mihi iustè accidisset, tolerabiliùs ferres, & minus te offenderet? Profectò si sic fieret, eo modo contingeret quo mihi esset ignominiosius, & inimicis laudabilius; cùm illis laudem iustitia, & mihi contemptum acquireret culpa. Nec iam quisquam quod actum est accusaret, vt compassione mei moueretur. Vt tamen & hoc modo huius amaritudinem doloris leniamus, tam iustè quàm vtiliter id monstrabimus nobis accidisse, & rectiùs in coniugatos quàm in fornicantes vltum Deum fuisse. Nosti post nostri confœderationem coniugij, cùm Argenteoli cum Sanctimonialibus in claustro conuersabaris, me die quadam priuatim ad te visitandam venisse, & quid ibi tecum meæ libidinis egerit intemperantia in quadam etiam parte ipsius refectorij, cùm quò alias diuerteremus, non haberemus. Nosti, inquam, id impudentissimè tunc actum esse in tam reuerendo loco & summæ Virgini consecrato. Quod, etsi alia cessent flagitia, multò grauiore dignum sit vltione. Quid pristinas fornicationes & impudentissimas referam pollutiones, quæ coniugium præcesserunt? Quid summam denique proditionem

meam, qua de te ipsa tuum, cum quo assiduè in eius domo conuiuebam, auunculum tam turpiter seduxi? Quis me ab eo iustè prodi non censeat, quem tam impudenter ante ipse prodideram? Putas ad tantorum criminum vltionem momentaneum illius plagæ dolorem sufficere? Imò tantis malis tantum debitum esse commodum? Quam plagam diuinæ sufficere iustitiæ credis ad tantam contaminationem, vt diximus, sacerrimi loci suæ matris? Certè nisi vehementer erro, non tam illa saluberrima plaga in vltionem horum conuersa est, quàm quæ quotidie indesinenter substineo. Nosti etiam quando te grauidam in meam transmisi patriam, sacro te habitu indutam Monialem te finxisse, & tali simulatione tuæ, quam nunc habes, religioni inreuerenter illusisse. Vnde etiam pensa quàm conuenienter ad hanc te religionem diuina iustitia, imò gratia traxerit nolentem, cui verita non es illudere, volens vt in ipso luas habitu quod in ipsum deliquisti, & simulationis mendacio ipsa rei veritas remedium præstet, & falsitatem emendet. Quod si diuinæ in nobis iustitiæ nostram velis vtilitatem adiungere, non tam iustitiam quàm gratiam Dei quod tunc egit in nobis poteris appellare. Attende itaque, attende, charissima, quibus misericordiæ suæ retibus à profundo huius tam periculosi maris nos Dominus piscauerit, & à quantæ Charibdis voragine naufragos licet inuitos extraxerit, vt meritò vterque nostrum in illam perrumpere * posse videatur vocem: *Dominus sollicitus est mei.* Cogita & recogita, in quantis ipsi nos periculis cõstituti eramus, & à quantis nos eruerit Dominus: & narra semper cum summa gratiarum actione quanta fecit Dominus animæ nostræ: & quoslibet iniquos de bonitate Domini desperãtes nostro consolare exemplo, vt aduertant omnes quid supplicãtibus atque petentibus fiat, cùm tam * peccatoribus & inuitis tanta præstentur beneficia. Perpendè altissimum in nobis diuinæ consilium pietatis, & quàm misericorditer iudicium suum Dominus in correptionem verterit, & quàm prudẽter malis quoque ipsis vsus sit, & impietatem piè deposuerit, vt vnius partis corporis mei iustissima plaga duabus mederetur animabus. Confer periculum & liberationis modum. Confer languorem & medicinam. Meritorum causas inspice, & miserationis affectus admirare. Nosti quantis turpitudinibus

* al. prorompere
Psal. 39.
Psal. 65.
* al. iam

immoderata mea libido corpora nostra addixerat, vt nulla honestatis vel Dei reuerentia in ipsis etiam diebus Dominicæ passionis, vel quantarumcumque solemnitatum ab huius luti volutabro me reuocaret. Sed & te nolẽtem, & prout poteras reluctantem & dissuadentem, quæ natura infirmior eras, sæpiùs minis ac flagellis ad consensum trahebam. Tãtò enim tibi concupiscentiæ ardore copulatus eram, vt miseras illas & obscœnissimas voluptates, quas etiam nominare confundimur, tam Deo quàm mihi ipsi præponerem: nec iam aliter consulere posse diuina videretur clementia, nisi has mihi voluptates sine spe vlla omnino interdiceret *. Vnde iustissimè & clementissimè licet cum summa tui auunculi proditione, vt in multis crescerem, parte illa corporis sum minutus, in qua libidinis regnum erat, & tota huius concupiscentiæ causa consistebat: vt iustè illud plecteretur membrum, quod in nobis commiserat totum, & expiaret patiendo quod deliquerat oblectando: & ab his me spurcitijs, quibus me totum quasi luto immerseram, tam mente quàm corpore circumcideret: & tantò sacris etiam altaribus idoniorem efficeret, quantò me nulla hinc ampliùs carnalium contagia pollutionum reuocarent. Quàm clementer etiam in eo tantùm me pati voluit membro, cuius priuatio & animæ saluti consuleret, & corpus non deturparet, nec vllam officiorum ministrationem præpediret *. Imò ad omnia, quæ honestè geruntur, tantò me promptiorem efficeret, quantò ab hoc concupiscentiæ iugo maximo ampliùs liberaret. Cùm itaque membris his vilissimis, quæ pro summæ turpitudinis exercitio pudenda vocantur, nec proprium substinent nomen, me diuina gratia mũdauit potiùs quàm priuauit, quid aliud egit quàm ad puritatem mundiciæ conseruandam sordida remouit & vitia? Hanc quidem mundiciæ puritatem nonnullos sapientium vehementissimè appetẽtes inferre etiam sibi manum audiuimus, vt hoc à se penitus remouerent concupiscentiæ flagitium. Pro quo etiã stimulo carnis auferẽdo & Apostolus perhibetur Dominum rogasse, nec exauditum esse. In exemplo est ille magnus Christianorũ Philosophus Origenes, qui vt hoc in se penitus incendium extingueret, manus sibi inferre veritus non est: ac si illos ad literam verè beatos intelligeret,

* al. intercideret

* al. impediret

1. Cor. 12.

Euseb. Hist. Eccles. lib. 6. c. 7.

Matth. 19. qui ſeipſos propter regnum cœlorum caſtrauerunt, & tales illud veraciter implere crederet, quod de membris ſcandalizãtibus nobis præcipit Dominus, vt ea ſcilicet à nobis abſcin-
Matth. 18. damus & proijciamus, & quaſi illam Iſaiæ Prophetiam ad hiſtoriam magis quàm ad myſterium duceret, per quam cæteris fidelibus Eunuchos Dominus præfert, dicẽs: *Eunuchi ſi cu-*
Eſai. 56. *ſtodierint ſabbatha mea, & elegerint quæ volui, dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus. Nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* Culpam tamen non modicam Origenes incurrit, dum per pœnam corporis remediũ culpæ quærit. Zelum quippe Dei habens, ſed non ſecundum ſcientiam, homicidij incurrit reatum, inferẽdo ſibi manum. Suggeſtione diabolica vel errore maximo id ab ipſo conſtat eſſe factum, quod miſeratione Dei in me eſt ab alio perpetratum. Culpam euito, non incurro. Mortem mereor, & vitam aſſequor. Vocor, & reluctor. Inſto criminibus, & ad ve-
1. Cor. 12. niam trahor inuitus. Orat Apoſtolus, nec exauditur. Preci-
Pſal. 39. bus inſtat, nec impetrat. Verè Dominus ſollicitus eſt mei.
Pſal. 65. Vadam igitur & narrabo quanta fecit Dominus animæ meæ. Accede & tu inſeparabilis comes in vna gratiarum actione, quæ & culpæ particeps facta es & gratiæ. Nam & tuæ Dominus non immemor ſalutis, imò plurimùm tui memor, qui etiam ſancto quodam nominis præſagio te præcipue ſuam fore præſignauit, cùm te videlicet Heloyſam ex proprio nomine ſuo, quod eſt Heloym inſigniuit: ipſe, inquam, clementer diſpoſuit in vno duobus conſulere, quos diabolus in vno nitebatur extinguere. Paululum enim antequam hoc accideret, nos indiſſolubili lege ſacramenti nuptialis inuicem adſtrinxerat, cùm cuperem te mihi ſupra modum dilectam in perpetuum retinere, imò cùm ipſe iam tractaret ad ſe nos ambos hac occaſione conuertere. Si enim mihi antea matrimonio non eſſes copulata, facilè in diſceſſu meo à ſeculo, vel ſuggeſtione parentum, vel carnalium oblectatione voluptatum, ſeculo inhæſiſſes. Vide ergo quantum ſollicitus noſtri fuerit Dominus, quaſi ad magnos aliquos nos reſeruaret vſus, & quaſi indignaretur aut doleret illa literalis ſcientiæ talenta, quæ vtrique noſtrum commiſerat, ad ſui nominis honorem non diſpenſari: aut quaſi etiam de incontinentiſ-
Eccleſ. 19. ſimo ſeruulo vereretur, quod ſcriptum eſt, *Quia mulieres*

faciunt

faciunt etiam apostatare sapientes. Sicut de sapientissimo certum est Salomone. Tuæ vero prudentiæ talentum quantas quotidie Domino referat vsuras, quæ multas domino iam spirituales filias peperisti, me penitus sterili permanente, & in filijs perditionis inaniter laborante. O quàm detestabile damnum! quàm lamentabile incommodum, si carnalium voluptatum sordibus vacans paucos cum dolore pareres mũdo, quæ nunc multiplicem prolem cum exultatione parturis celo! Nec esses plus quàm femina, quæ nunc etiam viros transcendis, & quæ maledictionem Euæ in benedictionem vertisti Mariæ. O quàm indecenter manus illæ sacræ, quæ nunc etiam diuina reuoluunt volumina, curæ muliebris obscœnitatibus deseruirent! Ipse nos à contagijs huius cœni, à voluptatibus huius luti dignatus est erigere*, & ad seipsum vi quadam attrahere, qua percussum voluit Paulum conuertere, & hoc ipso fortassis exemplo nostro alios quoque literarum peritos ab hac deterrere præsumptione. Ne te id igitur, soror, obsecro moueat, nec patri paternè nos corrigenti sis molesta; sed attende quod scriptum est: *Quos diligit Deus, hos corripit. Castigat* autem omnem filium quem recipit.* Et alibi, *Qui parcit virgæ, odit filium.* Pœna est hæc momentanea, non æterna; purgationis, non damnationis. Audi Prophetam, & confortare: *Non iudicabit Dominus bis in idipsum, & non consurget duplex tribulatio.* Attende summam illam & maximam Veritatis adhortationem: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Vnde & Salomon: *Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Non* te ad lachrymas aut ad compunctionem mouet vnigenitus Dei innocẽs pro te & omnibus ab impijssimis comprehensus, distractus, flagellatus, & velata facie illusus, & colaphizatus, sputis cõspersus, spinis coronatus, & tandem in illo crucis tunc tam ignominioso patibulo inter latrones suspensus, atque illo tũc horrẽdo, & execrabili genere mortis interfectus? Hunc semper, soror, verum tuum & totius Ecclesiæ Sponsum præ oculis habe, mente gere. Intuere hunc exeuntem ad crucifigendum pro te & baiulantem sibi crucem. Esto de populo & mulieribus, quæ plangebant & lamentabantur eum, sicut Lucas his verbis narrat: *Sequebatur autem multa turba populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum.* Ad quas qui-

3. Reg. 11.
*al. eruere
Act. 9.
Prouerb. 3.
*al. Flagellat
Hebr. 12.
Apoc. 3.
Naum. 1.
Luc. 21.
Prouerb. 16.
* al. Num
Luc. 23.

dem benignè conuersus, clementer eis prædixit futurum in vltionem suæ mortis exitium, à quo quidem si saperent cauere sibi per hoc possent. *Filia*, inquit, *Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Patienti spontè pro redemptione tua compatere, & super crucifixo pro te compúgere. Sepulchro eius mente semper assiste, & cum fidelibus feminis lamentare & luge. De quibus etiam vt iam supra memini scriptum est, *Mulieres sedentes ad monumentum lamentabantur flentes Dominum.* Para cum illis sepulturæ eius vnguẽta, sed meliora spiritualia quidem, non corporalia: hæc enim requirit aromata qui non suscepit illa. Super his toto deuotionis affectu compungere. Ad quam quidem compassionis compunctionem ipse etiam per Hieremiam fideles adhortatur dicens, *O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte si est dolor similis sicut dolor meus.* Id est, si super aliquo patiente ita est per compassionem dolendum, cùm ego scilicet solus sine culpa quod alij deliquerint luam. Ipse autem est via per quam fideles de exilio transeunt ad patriam. Qui etiam crucem, de qua sic clamat, ad hoc nobis erexit scalam. Hic pro te occisus est vnigenitus Dei, oblatus est, quia voluit. Super hoc vno compatiendo dole, dolendo compatere. Et quod per Zachariam Prophetam de animabus deuotis prædictum est comple: *Plangent*, inquit, *planctum quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum vt doleri solet in morte primogeniti.* Vide, soror, quantus sit planctus his qui Regem diligunt super morte primogeniti eius & vnigeniti. Intuere quo plãctu familia, quo mœrore tota consummatur curia: &, cùm ad Sponsam vnigeniti mortui perueneris, intolerabiles vlulatus eius non substinebis. Hic tuus, soror, planctus, hic tuus sit vlulatus, quæ te huic Sponso felici copulasti matrimonio. Emit te iste non suis, sed seipso. Proprio sanguine emit te, & redemit. Quantum ius in te habeat vide, & quàm preciosa sis intuere. Hoc quidem pretium suum Apostolus attendens, & in hoc pretio quanti sit ipse, pro quo ipsum datur, perpendens, & quam tantæ gratiæ vicem referat adne-

ſtens: *Abſit mihi*, inquit, *gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Maior es cœlo, maior es mundo; cuius pretium ipſe conditor mundi factus eſt. Quid in te, rogo, viderit, qui nullius eget, vt pro te acquirenda vſque ad agonias tam horrendæ atque ignominioſæ mortis certauerit? Quid in te, inquam, quærit niſi teipſam? Verus eſt amicus, qui te ipſam, non tua, deſiderat. Verus eſt amicus, qui pro te moriturus dicebat: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* Amabat te ille veraciter, non ego. Amor meus, qui vtrumque noſtrum peccatis inuoluebat, concupiſcentia, non amor dicendus eſt. Miſeras in te meas voluptates implebam, & hoc erat totum quod amabam. Pro te, inquis, paſſus ſum, & fortaſſis verum eſt: ſed magis per te, & hoc ipſum inuitus. Non amore tui, ſed coactione mei. Nec ad tuam ſalutem, ſed ad dolorem. Ille verò ſalubriter, ille pro te ſpontè paſſus eſt, qui paſſione ſua omnem curat languorem, omnem remouet paſſionem. In hoc, obſecro, non in me tua tota ſit deuotio, tota compaſſio, tota compunctio. Dole in tam innocentem tantæ crudelitatis perpetratã iniquitatem: non iuſtam in me æquitatis vindictam, imò gratiam, vt dictum eſt, in vtroſque ſummam. Iniqua enim es, ſi æquitatem non amas; & iniquiſſima, ſi voluntati, imò tantæ gratiæ Dei ſcienter es aduerſa. Plange tuum reparatorem, non corruptorem; redemptorem, non ſcortatorem; pro te mortuum Dominum, non viuentem ſeruum, imò nunc primum de morte vere liberatum. Caue obſecro ne, quod dixit Pompeius mœrenti Corneliæ, tibi improperetur turpiſſimè,

Viuit poſt prælia Magnus:
Sed fortuna perit, quod defles illud amaſti. Lucanus lib. 8.

Attende, precor, id, & erubeſce, niſi admiſſas turpitudines impudentiſſimas commendes. Accipe itaque ſoror, accipe quæſo patienter quæ nobis acciderunt miſericorditer. Virga hæc eſt patris, nõ gladius perſecutoris. Percutit pater vt corrigat, ne feriat * hoſtis vt occidat. Vulnere mortem prçuenit, non ingerit: immittit ferrum vt amputet morbum. Corpus vulnerat, & animam ſanat. Occidere debuerat, & viuificat. Immunditiam reſecat, vt mundum relinquat. Punit ſemel ne puniat ſemper, patitur vnus ex vulnere vt duobus parca-

* al. feriat hoſtis

tur à morte. Duo in culpâ, vnus in pœna. Id quoque tuæ infirmitati naturæ diuina indulgetur miseratione, & quodam modo iustè. Quò enim naturaliter sexu infirmior eras, & fortior continentia, pœnæ minus eras obnoxia. Refero Domino in hoc gratias, qui te tunc & à pœna liberauit, & ad coronam reseruauit; & cùm me vna corporis mei passione semel ab omni æstu huius concupiscentiæ, in qua vna totus per immoderatam incontinẽtiam occupatus eram, refrigerauit ne corruam; multas adolescentiæ tuæ maiores animi passiones ex assidua carnis suggestione reseruauit ad martyrij coronam. Quod licet te audire tædeat, & dici prohibeas, veritas tamen id loquitur manifesta. Cui enim semper est pugna, superest & corona; quia non coronabitur nisi qui legitimè
1. Tim. 2. certauerit. Mihi verò nulla superest corona, quia nulla subest certaminis causa. Deest materia pugnæ, cui ablatus est stimulus concupiscentiæ. Aliquid tamen esse æstimo si cùm hinc nullam percipiam coronam, nonnullam tamen euitem pœnam, & dolore vnius momentaneæ pœnæ multis fortassis indulgeatur æternis. Scriptum est quippe de huius miserrimæ vitæ hominibus, imò iumentis: *Computruerunt iumenta in*
Iob. 1. *stercoribus suis.* Minus quoque meritum meum minui conqueror, dum tuum crescere non diffido. Vnum quippè sumus in Christo, vna per legem matrimonij caro. Quicquid est tuum, mihi non arbitror alienum. Tuus autem est Christus, quia facta es sponsa eius. Et nunc, vt supra memini, me habes seruum, quem olim agnoscebas dominum: magis tibi tamen amore nunc spirituali coniunctum, quàm timore subiectum. Vnde & de tuo nobis apud ipsum patrocinio ampliùs confidimus, vt id obtineam ex tua quod non possum ex oratione propria. Et nunc maximè cùm quotidiana periculorũ aut perturbationum instantia nec viuere me, nec orationi sinat vacare. Nec illum beatissimum imitari potentem Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas eius, &
Act. 8. de tam lõginquo venerat adorare in Hierusalem. Ad quem reuertentem missus est ab Angelo Philippus Apostolus, vt eum conuerteret ad fidem: quod iam ille meruerat per orationem vel sacræ lectionis assiduitatem. A qua quidẽ vt nec in via tunc vacaret licet ditissimus & gentilis, magno diuinæ dispensationis actum est beneficio vt locus ei Scripturæ oc-

curreret, qui opportunissimã conuersionis eius occasionem Apostolo præberet. Ne quid verò hanc petitionem nostram impediat, vel impleri differat, orationem quoque ipsam, quã pro nobis domino supplices dicatis, componere, & mittere tibi maturaui.

DEVS qui ab ipso humanæ creationis exordio femina de costa viri formata nuptialis copulæ sacramentum maximum sanxisti, quique immensis honoribus vel de desponsata nascendo, vel miracula inchoando nuptias sublimasti, meæque etiam fragilitatis incontinentiæ vtcumque tibi placuit olim hoc remedium indulsisti: Ne despicias ancillulæ tuæ preces, quas pro meis ipsis charique mei * excessibus in cõspectu maiestatis tuæ supplex effundo. Ignosce, ô benignissime, imò benignitas *ipsa*; ignosce & tantis criminibus nostris, & ineffabilis misericordiæ tuę multitudinem culparum nostrarum immensitas experiatur. Puni obsecro in præsenti reos, vt parcas in futuro. Puni ad horam, ne punias in æternum. Accipe in seruos virgam correctionis, non gladium furoris. Afflige carnem vt conserues animas. Adsis purgator, non vltor; benignus magis quàm iustus. Pater misericors, non austerus Dominus. Proba nos Domine & tenta, sicut de semetipso rogat Propheta. Ac si apertè diceret. Priùs vires inspice, ac secundum eas tentationum onera moderare. Quod & beatus Paulus fidelibus tuis promittens ait: *Potens est enim Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum vt possitis substinere.* Coniunxisti nos Domine, & diuisisti quando placuit tibi, & quo modo placuit. Nunc * quod, Domine, misericorditer cœpisti, misericordissimè comple. Et quos à se semel diuisisti in mundo, perenniter tibi coniungas in cœlo. Spes nostra, pars nostra, expectatio nostra, consolatio nostra, Domine qui es benedictus in secula. Amen.

ORATIO.

* al. tãquam meis

* al. Hoc

Vale in Christo sponsa Christi, in Christo valle, & Christo viue, Amen.

EPISTOLA VI.

Quæ est eiusdem HELOISSAE ad eundem PETRVM.

ARGVMENTVM.

Duo potissimùm in hac Epistola sibi & suis Monachabus Heloissa rescribi ab Abaelardo exorat: quorum alterum est, vt eas doceat vndè Monacharum ordo originem duxit. Alterum est, vt eis aliquam scribat regulam, & certam viuendi formulam præscribat, quæ solis conueniat feminis, quod à nullo sanctorum Patrum anteà tentatum fuerat. Hoc vt peteret, adducta videtur quibusdam Benedictinæ Regulæ Capitibus, quæ à feminis vix aut nullo omnino modo sine maximo periculo impleri possunt: de quibus tam doctè disserit, vt ipsam regulam solis viris, non autem feminis à sancto institutore scriptam conuincere videatur. Vndè indignum iudicat tam grauia femineo sexui infirmiori onera imponi, quàm virili fortiori. Suam autem & ipsa opinionem apponit, quare sancti patres Monachabus Regulas non præscripserint, asserens feminis sufficere, si clericis & viris Ecclesiasticis secularibus, vel Monachis, qui Canonici regulares dicuntur, in continentia & abstinentia non sint inferiores. Prolixè etiam de moderata dispensatione & discreta consideratione beati Benedicti, qua suam temperauit Regulam, atque de ipsa Regulæ obseruãtia disputat: nimirum de interdicto esu carnium, & concesso vini vsu. Fusius quoque de operibus exterioribus agit cum ipsorum extenuatione, quibus interiora præfert. Postremò monet Abaelardum, vt tanta discretione cuncta siue de ieiuniorum vel diuinorum ratione temperet, vt feminei sexus consultum velit infirmitati. Et hic feminæ eruditionem, & pectus omni doctrina refertum animaduertere poteris. Quid enim pretiosæ mercis in tam diuite apotheca non inuenias, siue philosophiam, siue Theologiam, vel etiam eloquentiam requiras? O sæculum illud felix, talem intueri feminam, in qua quid primum, quid postremum admireris addubites!

Domino specialiter, sua singulariter.

NE me fortè in aliquo de inobediẽtia causari queas, verbis etiam immoderati doloris tuæ frenum impositum est iussionis, vt ab his mihi saltem in scribendo temperem, à quibus in sermonę non tã difficile quàm impossibile est prouidere. Nihil enim minus in nostra est potestate quàm animus, eique magis obedire cogimur quàm imperare possimus. Vnde & cùm nos eius affectiones stimulant, nemo earum subitos impulsus ita repulerit, vt non in effecta facile prorumpant, & se per verba faciliùs effluant quæ promptiores animi passionum sunt notæ. Secundum quod scriptum est, *Ex abundantia cordis os loqui-*

tur. Reuocabo itaque manum à scripto, in quibus linguam à verbis temperare non valeo. Vtinam sic animus dolentis parere promptus sit, quemadmodum dextera scribentis. Aliquod tamen dolori remedium vales conferre, si non hunc omninò possis auferre. Vt enim insertum clauum alius expellit, sic cogitatio noua priorem excludit. Cùm aliàs intentus animus priorum memoriam dimittere cogitur aut intermittere. Tantò verò amplius cogitatio quęlibet animum occupat, & ab alijs deducit; quantò quod cogitatur honestius æstimatur, & quò intendimus animum magis videtur necessarium. Omnes itaque nos Christi ancillæ, & in Christo filiæ tuæ, duo nunc à tua paternitate supplices postulamus, quæ nobis admodum necessaria prouidemus. Quorum quidem alterum est, vt nos instruere velis vnde Sãctimonialium Ordo cœperit, & quæ nostræ sit professionis authoritas. Alterum verò est, vt aliquam nobis Regulam instituas, & scriptã dirigas, quæ feminarum sit propria, & ex integro nostræ cõuersationis* statum habitumque describat: quod nondum à Patribus sanctis actum esse conspeximus. Cujus quidem rei defectu & indigentia nunc agitur, vt ad eiusdem Regulæ professionem tam mares quàm feminæ in Monasterijs suscipiantur, & idem institutionis monasticæ iugum imponitur infirmo sexui æquè vt forti. Vnam quippe nunc Regulam beati Benedicti apud Latinos feminæ profitentur æquè vt viri. Quam sicut viris solummodo constat scriptam esse, ita & ab ipsis tantùm impleri posse tam subiectis pariter quàm prælatis. Vt enim cætera nunc omittam Regulæ capitula, quid ad feminas quod de cucullis, femoralibus, & scapularibus ibi scriptum est? Quid denique ad ipsas de tunicis aut de laneis ad carnem indumentis; cùm earum humoris superflui menstruæ purgationes hæc omninò refugiant? Quid ad ipsas etiã quod de Abbate statuitur, vt ipse lectionem dicat Euangelicam, & post ipsam Hymnum incipiat? Quid de mensa Abbatis seorsim cum peregrinis & hospitibus constituenda? Nũquid nostræ conuenit religioni, vt vel nunquam hospitium viris præbeat, aut cum his quos susceperit viris Abbatissa comedat? O quàm facilis ad ruinam animarum virorum ac mulierum in vnum cohabitatio! Maximè verò in mensa, vbi crapula dominatur & ebrietas, & vinũ in dulcedine bibitur,

*al. cõuersionis, & professionis.

S. Bened. in Regula c. 55

Regul. c. 11. Regul. c. 56.

in quo est luxuria. Quod & beatus præcauens Hieronymus, ad matrem & filiam scribens meminit dicens, *Difficile inter epulas seruatur pudicitia.* Ipse quoque Poeta luxuriæ turpitudinisque doctor libro amatoriæ artis intitulato quãtam fornicationis occasionem conuiuia maximè præbeant studiosè exequitur, dicens:

Tom. 1. Epist. 47.

Ouid. lib. 1. de Arte amandi.

Vinaque cum bibulas sparsere Cupidinis alas,
Permanet, & cœpto stat grauis ille loco,
Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit:
Tunc dolor & curæ, rugaque frontis abit.
Illic sæpè animos iuuenum rapuere puellæ,
Et Venus in venis, ignis in igne furit.

Nunquid & si feminas solas hospitio susceptas ad mensam admiserint, nullum ibi latet periculum? Certè in seducenda muliere nullum est æquè facile vt lenocinium muliebre. Nec corruptæ mentis turpitudinem ita promptè cuiquam mulier committit sicut mulieri. Vnde & prædictus Hieronymus maximè secularium accessus feminarum vitare propositi sancti feminas adhortatur. Denique si viris ab hospitalitate nostra exclusis solas admittamus feminas, quis non videat quanta exasperatione viros offendamus, quorum beneficijs Monasteria sexus infirmi egent, maximè si eis à quibus plus accipiunt minus aut omninò nihil largiri videãtur? Quòd si prædictæ Regulæ tenor à nobis impleri non potest, vereor ne illud Apostoli Iacobi in nostram quoque damnationem dictum sit, *Quicumque totam legem obseruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Quod est dicere: De hoc ipso reus statuitur qui peragit multa, quòd non implet omnia. Et transgressor legis efficitur ex vno, cuius impletor non fuerit nisi omnibus consummatis eius præceptis. Quod ipse statim diligenter exponens Apostolus adiecit, *Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quod si non mœchaberis, occidas autem, factus es trangressor legis.* Ac si apertè dicat: Ideò quilibet reus fit de transgressione vniuscuiuslibet præcepti, quia ipse Dominus, qui præcipit vnum, præcipit & aliud. Et quodcumque legis violetur præceptum, ipse contemnitur qui legem non in vno, sed in omnibus pariter mandatis constituit. Vt autem prætercam illa Regulæ instituta, quæ penitus obseruare non possumus, aut sine periculo

Tom. 1. Ep. 13. & 22.

Iacob 2.

ꝯculo non valemus: vbi vnquam ad colligendas messes Conuentus Monialium exire, vel labores agrorum habere consueuit? aut suscipiendarum feminarum constantiam vno anno probauerit, easque tertiò perlecta Regula, sicut in ipsa iubetur, instruxerit? Quid rursum stultius quàm viam ignotam, nec adhuc demonstratam aggredi? Quid præsumptuosius quàm eligere ac profiteri vitam quam nescias, aut votum facere quod implere non queas? Sed & cùm omnium virtutum discretio sit mater, & omnium bonorum mediatrix* sit ratio; quis aut virtutem aut bonum censeat quod ab istis dissentire videatur? Ipsas quippe virtutes excedentes modum atque mensuram, sicut Hieronymus asserit, inter vitia reputari conuenit. Quis autem ab omni ratione ac discretione seiunctum non videat, si ad imponẽda onera eorum, quibus imponuntur, valitudines priùs non discutiantur, vt naturæ constitutionem humana sequatur industria? Quis asinum sarcina tanta*, qua dignũ iudicat elephãtẽ? Quis tãta pueris aut senibus quãta viris iniũgat? Tãta debilibus scilicet quãta fortibus, tãta infirmis quãta sanis, tanta feminis quãta maribus? Infirmiori videlicet sexui quanta & forti? Quod diligẽter beatus Papa Gregorius attẽdẽs, Pastoralis sui cap. XIIII. tam de admonendis quàm de præcipiendis ita distinxit: *Aliter igitur admonendi sunt viri, atque aliter feminæ: quia illis grauia, istis verò sunt iniungenda leuiora: & alios magna exerceant, istas vero leuia demulcendo conuertant.* Certè & qui Monachorum Regulas scripserunt, nec solum de feminis omninò tacuerunt, verumetiam illa statuerunt quæ eis nullatenus conuenire sciebant: satis commodè innuerũt nequaquam eodem iugo Regulæ tauri & iuuencæ premendam esse ceruicem, quia quos dispares natura creauit æquari labore non conuenit. Huius autem discretionis beatus non immemor Benedictus, tanquam omnium iustorum spiritu plenus, pro qualitate hominum aut temporum cuncta sic moderatur in Regula, vt omnia, sicut ipsemet vno concludit loco, mensuratè fiãt. Primò itaque ab ipso incipiens Abbate præcipit eum ita subiectis præsidere, vt secundum vnius, inquit, cuiusque qualitatem vel intelligentiam ita se omnibus conformet & aptet, vt non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiatur, verum in augmentatione boni gregis gaudeat, suamque fra-

Regul. c. 48. *Regul. c 48.* *al. moderatrix. *Tom. 1. ep. 8* *f. deest onerat, vel quid simile.* *Part. 3. admonit. 1.* *Regul. c. 48.* *Regul. c. 2.* *Regul. c 64.*

gilitatem semper suspectus sit, memineritque calamũ quassatum non conterendum. Discernat & tempora, cogitans
Genes. c. 33. discretionem sancti Iacob dicentis: *Si greges meos plus in ambulando fecero laborare, morientur cuncti vna die.* Hæc ergo aliaque testimonia discretionis matris virtutum sumens, sic omninò temperet, vt & fortes sit quod cupiant, & infirmi non
Regul. c. 37. 38. 39. refugiant. Ad hanc quidem dispensationis moderationem indulgentia pertinet puerorum, senum & omninò debilium, Lectoris seu Septimanariorum, coquinæ ante alios refectio, & in ipso etiam conuentu de ipsa cibi vel potus qualitate seu
Regul. c. 41. quantitate pro diuersitate hominum prouidentia. De quibus quidem singulis ibi diligenter scriptum est. Ipsa quoque statuta ieiunij tempora pro qualitate temporis vel quantitate laboris ita relaxat, prout naturæ postulat infirmitas. Quid obsecro? vbi iste, qui sic ad hominum & temporum qualitatẽ omnia moderatur, vt ab omnibus sine murmuratione proferri* queant, quæ instituuntur: Quid, inquam, de feminis prouideret, si eis quoque pariter vt viris Regulam institueret? Si enim in quibusdam Regulæ rigorem pueris, senibus, & debilibus pro ipsa naturæ debilitate vel infirmitate temperare cogitur: quid de fragili sexu prouideret, cuius maximè debilis & infirma natura cognoscitur? Perpende itaq; quàm longe absistat ab omni rationis discretione, eiusdem Regulæ professione tam feminas quàm viros obligari, eademque sarcina tam debiles quàm fortes onerari. Satis esse nostræ arbitror infirmitati, si nos ipsis Ecclesiæ Rectoribus, & qui in sacris Ordinibus constituti sunt, Clericis tam continentiæ quàm abstinentiæ virtus æquauerit. Maximè cùm Veritas
Luc. 6. dicat, *Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius.* Quibus etiam pro magno reputandum esset, si religiosos laicos æquiparare possemus. Quæ namque in fortibus parua censemus, in debilibus admiramur. Et iuxta illud Apostoli,
1. Cor. 12. *Virtus in infirmitate perficitur.* Ne verò laicorum religio pro paruo ducatur, qualis fuit Abrahæ, Dauid, Iob*, licet cõiugatorũ, Chrysostomus in Epistola ad Hebræos sermone VII. nobis occurrit, dicens: *Sunt multa in quibus poterit laborare vt*
In cap. 4. *bestiam illam incantet. Quæ sunt istà? labores, lectiones, vigiliæ.* *Sed quid ad nos hæc*, inquit, *qui non sumus Monachi? Hæc mihi dicis? Dic Paulo, cùm dicit, Vigilantes in omni patientia & oratione:*
Rom. 13.

* al. profiteri.

* al. Iacob

cùm dicit, Carnis curam ne feceritis in concupiscentijs. Non enim hæc Monachis scribebat tantùm, sed omnibus qui erant in ciuitatibus. Non enim secularis homo debet aliquid ampliùs habere Monacho quàm cum vxore concumbere tantùm. Hîc enim habet veniam, in alijs autem nequaquam: sed omnia æqualiter sicut Monachi agere debet. Nam & beatitudines, quæ à Christo dicuntur, non Monachis tantum dictæ sunt. Alioquin vniuersus mundus peribit, & in angustum inclusit ea quæ virtutis sunt. Et quomodo honorabiles sunt nuptiæ, quæ nobis tantùm impediunt? Ex quibus quidem verbis apertè colligitur, quòd quisquis Euangelicis præceptis continentię virtutem addiderit, Monasticam perfectionem implebit. Atque vtinam ad hoc nostra religio conscendere posset, vt Euangelium impleret, non transcenderet: ne plusquam Christianæ appeteremus esse. Hinc profectò, ni fallor, sancti decreuerunt Patres, non ita nobis sicut viris generalem aliquam Regulam quasi nouam legem præfigere, nec magnitudine votorum nostram infirmitatẽ onerare, attendentes illud Apostoli: *Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuariatio.* Et iterum: *Lex autem subintrauit vt abundaret delictum.* Idem quoque maximus continentiæ prædicator de infirmitate nostra plurimùm confidens, & quasi ad secundas nuptias vrgens iuniores viduas: *Volo*, inquit, *iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario.* Quod & beatus Hieronymus saluberrimum esse considerans, Eustachio de improuisis feminarum votis consulit, his verbis. *Si autem & illæ, quæ virgines sunt, ob alias tamen culpas non soluantur: quid fiet illis, quæ prostituerunt membra Christi, & mutauerunt templum Spiritus sancti in lupanar? Rectius fuerat homini subisse coniugium, ambulasse per plana, quàm altiora intendentem in profundum inferni cadere.* Quarum etiam temerariæ professioni sanctus Augustinus consulens, in libro de Continentia viduali ad Iulianũ scribit his verbis: *Quæ non cœpit deliberet, quæ aggressa est perseueret. Nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio.* Hinc etiam Canones nostræ infirmitati consulentes decreuerũt, Diaconissas ante quadraginta annos ordinari non debere, & hoc cum diligenti probatione; cùm à viginti annis liceat Diaconos promoueri. Sunt & in Monasterijs, qui regulares dicũtur Ca-

Matth. 5.

Rom. 4.

Rom. 5.

1. Tim. 5.

Tom. 1. Epist. 22.

Cap. 9.

nonici beati Augustini, quandam vt aiunt regulam profitentes, qui se inferiores Monachis nullatenus arbitrantur: licèt eos & vesci carnibus & lineis vti videamus. Quorum quidē virtutem si nostra exæquare * infirmitas posset, nunquid pro minimo habendum esset? Vt autem de omnibus cibis tutiùs ac leniùs indulgeatur, ipsa quoque natura prouidit, quæ maiore scilicet sobrietatis virtute sexum nostrum præmuniuit. Constat quippè multo parciore sumptu & alimonia minore feminas quàm viros substētari posse, nec eas tam leuiter inebriari Physica protestatur. Vnde & Macrobius Theodosius Saturnialiorum libro VII. meminit his verbis: *Aristoteles mulieres, inquit, raro inebriantur, crebrò senes. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor. Docent præcipuè assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cùm ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim suam perdit, nec facile cerebri sedem ferit fortitudine eius extincta.* Item: *Muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus consertū foraminibus vt pateat in meatus, & vias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina vapor vini celeriter euanescit. Contra senibus siccum est corpus, quod probat asperitas & scallor cutis.* Ex his itaque perpende quantò tutiùs ac iustiùs naturæ & infirmitati nostræ cibus quislibet * & potus indulgeri possit, quarum videlicet corda crapula & ebrietate grauari facilè non possunt: cùm ab illa nos cibi parcitas, ab ista feminei corporis qualitas, vt dictum est, protegat. Satis nostræ esse infirmitati & maximum imputari debet, si continenter ac sine proprietate viuentes, & officijs occupatæ diuinis, ipsos Ecclesiæ duces vel religiosos laicos in victu adæquemus, vel eos denique qui regulares Canonici dicuntur, & se præcipuè vitam Apostolicam sequi profitentur. Magnæ postremò prouidentiæ est, his qui Deo se per votum obligant, vt minus voueant, & plus exequantur, vt aliquid semper debitis gratia superaddat. Hinc enim per semetipsam Veritas ait: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt, dicite: Serui inutiles sumus, quæ debuimus facere fecimus.* Ac si apertè diceret: Ideò inutiles & quasi pro nihilo, ac sine meritis reputandi, quia debitis tātum exsoluēdis contenti nihil ex gratia superaddidimus. De quibus quidem gratis superaddendis ipse quoque Dominus alibi parabolicè loquens ait: *Sed & si quid supererogaueris, ego*

* al. adæquare
Cap. 5.
Ibidem.
* al. quilibet
Luc. 17.
Luc. 10.

cùm rediero reddam tibi. Quod quidem hoc tempore multi Monasticæ religionis temerarij professores si diligentiùs attenderent, & in quam professionem iurarent animaduerterent, atque ipsum Regulæ tenorem studiosè perscrutarentur: minus per ignorantiam offenderent, & per negligentiam peccarent. Nunc verò indiscretè omnes ferè pariter ad Monasticam conuersationem* currentes inordinatè suscepti inordinatiùs viuunt, & eadem facilitate qua ignotam Regulam profitentur, eam contemnentes, consuetudines quas volunt pro lege statuunt. Prouidendũ itaque nobis est, ne id oneris feminæ præsumamus, in quo viros ferè iam vniuersos succumbere videamus, imò & deficere. Senuisse iam mundum conspicimus, hominésque ipsos cum cæteris, quæ mundi sunt, pristinum naturæ vigorem amisisse, & iuxta illud Veritatis, ipsam charitatem non tam multorum quàm ferè omnium refriguisse. Vt iam videlicet pro qualitate hominũ ipsas propter homines scriptas vel mutari, vel temperare necesse sit Regulas. Cuius quidẽ discretionis ipse quoq; beatus non immemor Benedictus ita se Monasticæ discretionis rigorem temperasse fatetur, vt descriptam à se Regulam comparatione priorum institutorum non nisi quandam honestatis institutionem, & quandam conuersationis inchoationem reputet, dicens: *Regulam autem hanc descripsimus, vt hanc obseruantes aliquatenus vel honestatem morum aut initium conuersationis nos demonstremus habere. Ceterum ad perfectionem conuersationis qui festinat, sunt doctrinæ sanctorum Patrum, quarum obseruatio perducat hominem ad celsitudinem perfectionis.* Item, *Quisquis ergo ad cælestem patriam festinas, hanc minimam inchoationis Regulam adiuuante Christo perfice, & tunc demum ad maiora doctrinæ virtutumque culmina Deo protegente peruenies.* Qui, (vt ipse ait) cùm legamus olim sanctos Patres vno die Psalterium explere solere, ita psalmodiam tepidis temperauit, vt in ipsa per Hebdomadam distributione Psalmorum, minore ipsorũ numero Monachi quã Clerici contenti sint*. Quid etiam tã religioni quietiq; Monasticæ contrariũ est, quã quod luxuriæ fomentum maximè præstat & tumultus excitat, atque ipsam Dei in nobis imaginem, qua præstamus cæteris, id est rationẽ delet? Hoc autem vinũ est, quod supra omnia victui pertinẽtia plurimum Scriptura damnosum asserit, & caueri admo-

*al. cõuersionem

Matth. 24.

Regul. c. vlt.

Ibidem.

Regul. c. 18.

*al. essent

net. De quo & maximus ille ſapientum in Prouerbiis meminit, dicens: *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas. Quicumque his delectatur, non erit ſapiens: cui ve, cuius patri ve, cui rixæ, cui fouea, cui ſine cauſa vulnera, cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui morantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius. Ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa. Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo: & dices: Verberauerunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi. Quando euigilabo, & rurſus vina reperiam?* Item: *Noli regibus, ô Lamuel, noli regibus dare vinum; quia nullũ ſecretum eſt vbi regnat ebrietas, ne forte bibant & obliuiſcãtur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Et in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt; *Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguunt ſenſatos.* Ipſe quoque Hieronymus ad Nepotianum ſcribẽs de vita Clericorum, & quaſi grauiter indignãs quòd ſacerdotes legis ab omni, quod inebriare poteſt, abſtinentes, noſtros in hac abſtinentia ſuperent: *Nequaquam,* inquit, *vinum redoleas, ne audias illud Philoſophi: Hoc non eſt oſculum porrigere, ſed vinum propinare.* Vinolentos ſacerdotes & Apoſtolus damnat, & lex vetus prohibet. *Qui altario deſeruiunt, vinum & ſiceram non bibant.* Sicera Hebræo ſermone omnis potio nuncupatur quæ inebriare poteſt, ſiue illa quæ fermento conficitur, ſiue pomorum ſucco, aut faui decoquitur in dulcedinẽ, & herbarũ potionem, aut palmarũ fructus exprimuntur in liquorem, coctiſque frugibus aqua pinguior colatur. Quicquid inebriat, & ſtatum mentis euertit, fuge ſimiliter vt vinum. Ecce quod Regum delitijs interdicitur, ſacerdotibus penitus denegatur, & cibis omnibus periculoſius eſſe conſtat. Ipſe tamen tam ſpiritalis vir beatus Benedictus diſpenſatione quadam præſentis ætatis indulgere Monachis cogitur. *Licet*, inquit, *legamus vinum Monachorum omnino non eſſe: ſed quia noſtris temporibus hoc Monachis perſuaderi non poteſt, &c.* Legerat, ni fallor, quod in vitis Patrum ſcriptum eſt his verbis: *Narrauerunt quidam Abbati paſtori de quodam Monacho, quia non bibebat vinum, & dixit eis quia vinum Monachorum omninò non eſt.* Item poſt aliqua; *facta eſt aliquando celebratio Miſſarum in monte Abbatis Anthonij, & inuentum eſt ibi*

Prouer. 20. Prouer. 23. Prouerb. 31. Cap. 19. Tom. 1. Epiſt. 2. 1. Tim. 3. Leuit. 10. Regul. c. 40. Part. 2.

cenidum vini. Et extollens vnus de senibus paruum vas calicem portauit ad Abbatem Sisoi; & dedit ei. Et bibit semel, & secundò, & accepit, & bibit. Obtulit ei & tertiò. Sed non accepit, dicens: Quiesce frater, an nescis quia est Sathanas? Et iterum de Abbate Sisoi: *Dicit ergo Abraham discipulis eius: Si occurritur in Sabbatho & dominica ad Ecclesiam, & biberit tres calices, ne multũ est? Et dixit senex, Si non esset Sathanas, non esset multum.* Vbi vnquam quæso carnes à Deo damnatæ sunt vel monachis interdictæ? Vide obsecro & attende qua necessitate Regulam temperet in eo etiam quod periculosius est Monachis, & quod eorum nõ esse nouerit. Quia videlicet huius abstinentia tẽporibus suis Monachis iam persuaderi non poterat. Vtinã eadẽ dispensatione & in hoc tẽpore ageretur, vt videlicet in his, quæ media boni & mali atque indifferentia dicuntur, tale temperamentum fieret; vt quod iam persuaderi non valet professio non exigeret, mediisque omnibus sine scandalo concessis, sola interdici peccata sufficeret; & sic quoque in cibis sicut in vestimentis dispensaretur, vt quod vilius comparari posset ministraretur, & per omnia necessitati, non superfluitati cõsuleretur. Non enim magnopere sunt curanda quæ nos regno Dei non præparant, vel quæ nos minimè Deo commendant. Hæc verò sunt omnia quæ exteriùs geruntur, & æquè reprobis vt delectis, æquè hypocritis vt religiosis communia sunt. Nihil quippe inter Iudæos & Christianos ita separat sicut exteriorum operum & interiorum discretio, præsertim cùm inter filios Dei & Diaboli sola charitas discernat, quam plenitudinem legis & finem præcepti Apostolus vocat. Vnde & ipse hanc operum gloriam prorsus extenuans, vt fidei præferat iustitiam, Iudæam alloquens dicit, *Vbi est gloriatio tua? exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur eum hominem iustificari per fidem sine operibus Legis.* Item. *Si enim Abrahã ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Et rursum, *Ei*, inquit, *qui non operatur, credenti autem in Deum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei.* Idem etiam omnium ciborum esum Christianis indulgens, & ab his ea quæ iustificant distinguens: *Non est*, inquit, *regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto.*

Ibidem. Rom. 13. 1. Tim. 1. Rom. 3. Rom. 4. Genes. 15. Rom. 4. Rom. 14.

Omnia quidẽ mũda sunt, sed malũ est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offendatur, aut scandalizetur, aut infirmetur. Non enim hoc loco vlla cibi comestio interdicitur, sed comestionis offẽsio: qua videlicet quidã ex conuersis Iudæis scandalizabantur, cùm viderẽt ea quoq; comedi quæ lex interdixerat. Quod quidẽ scãdalũ Apostolus etiã Petrus cupiẽs euitare, grauiter ab ipso est obiurgatus, & salubriter correctus. Sicut ipsemet Paulus ad Galatas scribens commemorat. Qui rursus Corinthijs scribens, *Esca autem nos non commendat Deo.* Et rursum, *Omne quod in macello venit manducate. Domini est terra & plenitudo eius.* Et ad Collossẽses: *Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu.* Et post aliqua, *Si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis? Ne tetigeritis neque gustaueritis, neque contrectaueritis quæ sunt omnia in interitu ipso vsu secundum præceptum & doctrinas hominum.* Elementa huius mundi vocat prima legis rudimenta secundum carnales obseruantias, in quarum videlicet doctrina quasi in addiscendis literalibus elementis primò se mundus, id est, carnalis adhuc populus exercebat. Ab his quidem elementis, id est, carnalibus obseruantijs tam Christi quàm sui, mortui sunt; cùm nihil his debeant, iam non in hoc mundo viuentes, hoc est inter carnales figuris intendentes, & decernentes, id est distinguentes quosdam cibos vel quaslibet res ab alijs; atque ita dicentes: *Ne tetigeritis hæc vel illa.* Quæ scilicet tacta, vel gustata, vel contrectata, inquit Apostolus, sunt in interitu animæ ipso suo vsu, quo videlicet ipsis ad aliquam etiam vtimur humilitatem*: secundum, inquam, præceptum & doctrinas hominum, id est carnalium & legem carnaliter intelligentium, potius quàm Christi vel suorum. Hic enim cùm ad prædicandum ipsos destinaret Apostolos, vbi magis ipsi ab omnibus scandalis prouidendum erat, omnium tamen ciborum esum eis ita indulsit, vt apud quoscunque suscipiantur hospitio, ita sicut illi victitent, edentes scilicet & bibentes quæ apud illos sunt. Ab hac profectò Dominica suaque disciplina illos recessuros ipse iam Paulus per spiritum prouidebat. De quibus ad Timotheum scribit dicens, *Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam*

Galat. 14. 1. Cor. 10. Psal. 23. Colos. 2. Colos. 2. *al. vilitatem, & in al. Cod. vtilitatem Luc. 10. 1. Tim. 4.

dam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium, mendacium, prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem; quia omnis creatura Dei bona, & nihil reyciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, & enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Quis denique Ioannem eiusque discipulos abstinentia nimia se macerantes ipsi Christo eiusque discipulis in religione non præferat, si corporalem oculum ad exterioris abstinentiæ intendat exhibitionem? De quo etiam ipsi discipuli Ioannis aduersus Christum & suos murmurantes, tanquam adhuc in exterioribus Iudaizantes, ipsum interrogauerunt Dominum, dicentes: *Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?* Marc. 2. Quod diligentor attendans beatus Augustinus, & quid inter virtutem & virtutis exhibitionem referat attendens, ita quæ fiunt exteriùs pensat, vt nihil meritis superaddant opera. Ait quippè sic in Libro de bono coniugali: Cap. 21. *Continentia, non corporis, sed animæ virtus est. Virtutes autem animi aliquando in corpore manifestantur, aliquando in habitu: sicut Martyrum virtus apparuit in tolerando passiones.* Item: Ibidem. *Iam enim erat in Iob patientia, quam nouerat Dominus & cui testimonium perhibebat, sed hominibus innotuit tentationis examine.* Iob. 1. Item. *Verum vt apertiùs intelligatur quomodo sit virtus in habitu, etiam si non sit in opere, loquor de exemplo, de quo nullus dubitat Catholicorum.* August. vbi suprà. *Dominus Iesus quod in veritate carnis esurierit, & sitierit, & manducauerit, & biberit, nullus ambigit eorum qui ex eius Euangelio fideles sunt.* Matth. 4. *Num igitur non erat in illo continentiæ virtus à cibo & potu, quanta erat in Ioanne Baptista? Venit enim Ioannes non manducans & bibens, & dixerunt: Dæmonium habet.* Matth. 11. *Venit filius hominis manducans & bibens, & dixerunt: Ecce homo vorax & potator vini, amicus publicanorum & peccatorum.* Item. August. loc. cit. *Deinde ibi subiecit cùm de Ioanne ac de se illa dixisset: Iustificata est sapientia à filiis suis, qui virtutem continentiæ vident in habitu animi semper esse debere: in opere autem pro rerum ac temporum opportunitate manifestari, sicut virtus patientiæ sanctorum Martyrum.* Matth. 11. Quocirca sicut non est impar meritum patientiæ in Petro, 4. Sent. dist. 33. c. Quid vero. qui passus est, & in Ioanne qui passus non est: sic non est im-

M

par meritum continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias; & in Abraham, qui filios generauit. Et illius enim cælibatus, & illius connubium pro distributione temporum Christo militauerunt. Sed continentiam Ioannes & in opere, Abraham vero in solo habitu habebat. Illo itaque tem-
Deuter. 25. pore cùm & lex dies Patriarcharum subsequens maledictum dixit, qui non excitaret semen in Israel: & qui non poterat non promebat, sed tamen habebat. Ex quo autem venit ple-
Galat. 4. nitudo temporis vt diceretur, *qui potest capere capiat; qui ha-*
Matth. 19. *bet, operetur; qui operari noluerit, non se habere mentiatur.* Ex his liquidè verbis colligitur solas apud Deum merita virtutes obtinere, & quicũq; virtutibus pares sunt quãtumcumque distent operibus, æqualiter ab ipso promereri. Vndè quicumque sunt verè Christiani, sic toti circa interiorem hominem sunt occupati, vt eum scilicet virtutibus ornent, ac vitijs mundent: vt de exteriori nullam vel minimam assumant curam. Vnde & ipsos legimus Apostolos ita rusticanè & velut inhonestè in ipso etiam Domini comitatu se ha-
Matth. 12. buisse, vt velut omnis reuerentiæ atque honestatis obliti, cùm per sata transirent spicas vellere, fabricare, & comedere more puerorum non erubescerent. Nec de ipsa etiam manuum ablutione, cùm cibos essent accepturi, sollicitos esse. Qui cùm à nonnullis quasi de immũditia arguerentur,
Matth. 15. eos Dominus excusans: *Non lotis*, inquit, *manibus manducare non coinquinat hominum.* Vbi & statim generaliter adiecit, ex nullis exterioribus animã inquinari: sed ex his tantùm quæ
Ibidem. de corde prodeunt, *quæ sunt*, inquit, *cogitationes, adulteria, homicidia*, &c. Nisi enim priùs praua voluntate animus corrumpatur, peccatum esse non poterit quicquid exteriùs agatur in corpore. Vnde & benè ipsa quoque adulteria siue
*al. contactu homicidia ex corde procedere dicit, quæ & sine tactu * corporum perpetrantur, iuxta illud: *Qui viderit mulierem ad con-*
Matth. 5. 1. Ioan. 3. *cupiscendam eam, iam mæchatus est in corde suo.* Et, *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.* Et tactis vel læsis corporibus minimè peraguntur, quando videlicet per violentiam opprimitur aliqua, vel per iustitiã coactus iudex interficere reum.
Ibidem. *Omnis* quippe *homicida* (sicut scriptum est) *non habet partem in*
Psal. 7. *regno Dei.* Non itaque magnopere quæ fiunt, sed quo animo
Matth. 6. fiant pensandum est, si illi placere studemus, qui cordis &

renum probator eſt, & in abſcondito videt, qui iudicabit occulta hominum. *Paulus* inquit, *ſecundum Euangelium meum*, hoc eſt ſecundum meæ prædicationis doctrinam. Vnde & modica viduæ oblatio, quæ fuit duo minuta, id eſt quadrans, omnium diuitũ oblationibus copioſis prælata eſt ab illo cui dicitur: *Bonorũ meorũ nõ eges*, cui magis oblatio ex offerẽte quã offerẽs placet ex oblatione, ſicut ſcriptum eſt: *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius*. Vt videlicet priùs deuotionem offerentis inſpiceret, & ſic ex ipſo* donum oblatum gratum haberet. Quæ quidem animi deuotio tantò maior in Deo habetur, quantò in exterioribus quæ fiant minus confidimus. Vnde & Apoſtolus poſt communem ciborum indulgentiam, de qua, vt ſuprà meminimus, Timotheo ſcribit, de exercitio quoque corporalis laboris adiunxit, dicens: *Exerce autem teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio admodum vtilis eſt. Pietas autem ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ: quoniam pia mentis in Deum deuotio, & hic ab ipſo meretur neceſſaria, & in futuro perpetua*. Quibus quidem documentis quid aliud docemur quàm Chriſtianè ſapere, & cum Iacob de domeſticis animalibus refectionem patri prouidere? Non cum Eſau de ſilueſtribus curam ſumere, & in exterioribus Iudaizare. Hinc & illud eſt Pſalmiſtæ: *In me ſunt Deus vota tua, quæ* reddam laudationes tibi*. Ad hoc quoque illud adiunge Poeticum,

Ne te quæſiueris extra.

Multa ſunt & innumerabilia tam ſecularium quàm Eccleſiaſticorum Doctorum teſtimonia, quibus ea quæ ſunt exterius &* indifferentia vocantur, non magnoperè curanda eſſe docemur. Alioquin legis opera, & ſeruitutis eius, ſicut ait Petrus, importabile iugum Euangelicę libertati eſſet præferendum, & ſuaui iugo Chriſti, & eius oneri leui. Ad quod quidem ſuaue iugum & onus leue per ſemetipſum Chriſtus nos inuitans: *Venite*, inquit, *qui laboratis & onerati eſtis*. Vnde & prædictus Apoſtolus quoſdam iam ad Chriſtum conuerſos, ſed adhuc opera legis retinere cenſentes vehementer obiurgans, ſicut in Actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, ait: *Viri fratres, quid tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri neque nos portare potuimus: ſed per gratiam Domini Ieſu credimus ſaluari quemadmodũ & illi?*

Marginal notes: Rom. 2. — Marc. 12. — Pſal. 15. — Geneſ. 4. — * al. ipſa — 1. Tim. 4. — Geneſ. 27. — Pſal. 55. — * al. quas — Perſ. Satyr. 1 — * al. ex. — Act. 18. — Matth. 11. — Act. 15.

Et tu ipse obsecro non solum Christi, verum etiam huius imitator Apostoli, discretione sicut & nomine sic operum præcepta moderare, vt infirmæ conuenit naturæ, & vt diuinæ laudis plurimum vacare possimus officijs. Quam quidem hostiam exterioribus omnibus sacrificijs reprobatis Dominus commendans ait: *Si esurireo, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruā te, & honorificabis me.* Nec id quidem ita loquimur, vt laborem operum corporalium respuamus, cùm necessitas postulauerit. Sed ne ista magna putemus quæ corpori seruiunt, & officij diuini celebrationem præpediunt*; præsertim cùm ex authoritate Apostolica id præcipuè deuotis indultum sit feminis, vt alienæ procurationis substententur officijs magis, quàm de opere proprij laboris. Vnde ad Timotheum Paulus: *Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non grauetur Ecclesia, vt his quæ veræ viduæ sunt sufficiat.* Veras quippè viduas dicit quascumque Christo deuotas, quibus non solum maritus mortuus est, verum & mundus crucifixus est, & ipsæ mundo. Quas rectè de dispendijs Ecclesiæ tanquam de proprijs Spōsi sui redditibus substentari conuenit. Vnde & Dominus ipse matri suę procuratorem Apostolum potius quàm virum eius præuidit,* & Apostoli septem Diaconos, id est Ecclesiæ ministros, qui deuotis ministrarent feminis, instituerunt. Scimus quidem & Apostolum Thessalonicensibus scribentem quosdam otiosè vel curiosè viuentes adeò constrinxisse, vt præciperet quoniam si quis non vult operari non mãducet: & beatum Benedictum maximè pro otiositate vitanda opera manuum iniunxisse. Sed nunquid Maria otiosè sedebat, vt verba Christi audiret? Martha tam ei quàm Domino laborante, & de quiete sororis tanquam inuida murmurante, quasi quæ sola pondus diei & æstus portauerit? Vnde & hodie frequenter murmurare eos cernimus, qui in exterioribus laborant, cùm his qui diuinis occupati sunt officijs terrena ministrant. Et sæpe de his, quæ tyranni rapiunt, minus conqueruntur, quàm quæ desidiosis (vt aiunt) istis & otiosis exsoluere coguntur. Quos tamen non solum verba Christi audire, verumetiam in his assiduè legendis & decantandis oc-

Psal. 49.

* al. impediunt

1. Tim. 5.

Ioan. 19.

Act. 6.

* al. prouidit

2. Thess. 3.

Regul. c. 48.

Luc. 10.

cupatos conſiderant eſſe. Nec attendunt non eſſe magnum, vt ait Apoſtolus, ſi eis communicent corporalia, à quibus expectant ſpiritualia. Nec indignum eſſe, vt qui terrenis intendunt, his qui ſpiritualibus occupantur deſeruiant. Hinc etenim ex ipſa quoque legis ſanctione miniſtris Eccleſiæ hæc ſalubris otij libertas conceſſa, vt tribus Leui nihil hæreditatis terrenæ perciperet, quo expeditiùs Domino deſeruiret: ſed de labore aliorum decimas & oblationes ſuſciperet. De abſtinentia quoque ieiuniorum, quam magis vitiorum quàm ciborum Chriſtiani appetunt, ſi quid Eccleſiæ inſtitutioni ſuperaddi decreueris, deliberandum eſt, & quod nobis expedit inſtituendum. Maximè verò de officijs Eccleſiaſticis, & de ordinatione Pſalmorum prouidendum eſt: vt in hoc ſaltem, ſi placet, noſtram exoneres infirmitatem. Ne cum Pſalterium per hebdomadam expleamus, eoſdem neceſſe ſit Pſalmos repeti. Quam etiam beatus Benedictus, cùm eam pro viſu ſuo diſtribuiſſet, in aliorũ quoque actione ſua id reliquit admonitio: vt ſi cui melius videretur aliter ipſos ordinaret. Attendens videlicet, quòd per temporum ſucceſſionẽ Eccleſiæ decor creuerit, & quæ priùs rude ſuſceperat fundamentum, poſtmodùm ædificij nacta eſt ornamentum. Illud autem præ omnibus diffinire te volumus, quid de Euangelica lectione in vigilijs nocturnis nobis agendum ſit. Periculoſum quippè videtur eo tẽpore ad nos Sacerdotes aut Diaconos admitti, per quos hæc lectio recitetur, quas præcipuè ab omni hominum acceſſu atque aſpectu ſegregatas eſſe cõuenit: tum vt ſinceriùs Deo vacare poſſimus, tum etiam vt à tentatione tutiores ſimus. Tibi nunc domine, dum viuis, incũbit inſtituere de nobis quid in perpetuũ tenẽdum ſit nobis. Tu quippè poſt Deum huius loci fundator, tu per Deum noſtræ congregationis es plantator, tu cum Deo noſtræ ſis religionis inſtitutor. Præceptorem alium poſt te fortaſſis habituræ ſumus, & qui ſuper alienũ aliquid* ædificet fundamentum. Ideóque veremur de nobis minus futurus ſollicitus, vel à nobis minus audiendus, & qui denique ſi æquè velit non æquè poſſit. Loquere tu nobis, & audiemus. Vale.

1. Cor. 9. — *Num. 18.* — *Regul. c. 18.* — * *al.* aliud

EPISTOLA VII.

Quæ est rursum PETRI ad HELOISSAM, De origine Sanctimonialium.

ARGVMENTVM.

Abaelardus ab Heloissa superiore Epistola rogatus, vt ei & sodalibus eius, de origine ordinis Monialium scriberet; hac epistola eius & illarum voluntati amplissimè respondet: ipsumque ordinem à primitiua Ecclesia, immo & ab ipso Domini Seruatoris sacro deducit Collegio, & quid Philo Iudæus, quid Tripartita Historia de primis ascetis narrent recenset. Sexum autem femineum in singulis eius gradibus miris effert laudibus, nec solùm in Christianis vel Iudæis, sed etiam in Gentilibus siue Paganis feminis laudes virginitatis latissimè percurrit. Nihil denique tota ferè continet Epistola, quàm feminei sexus elegantissimum encomium: latius tamen virginitatis laudem prosequitur, cuius etiam apud Paganos miri actus leguntur.

CHARITATI tuæ, charissima soror, de Ordine tuæ professionis tàm tibi quàm spiritualibus filiabus tuis suscitanti, vnde scilicet Monialiũ cœperit religio, paucis si potero succinctéque rescribam. Monachorum si quidem siue Monialium Ordo à domino nostro Iesu Christo religionis suæ formã plenissimè sumpsit. Quãuis & ante ipsius incarnationem nonnulla huius propositi tam in viris quàm in feminis præcesserit inchoatio. Vnde & Hieronymus ad Eustochium scribẽs, *Filios*, inquit, *Prophetarum, quos Monachos legimus in veteri Testamento, &c.* Annam quoque viduam templo & diuino cultui assiduam Euangelista commemorat, quæ pariter cum Simeone Dominum in templo suscipere, & Prophetia repleri meruerit. Finis itaque Christus iustitiæ, & omnium bonorum consummatio, in plenitudine temporis veniens, vt inchoata perficeret bona, vel exhiberet incognita; sicut vtrumque sexum vocare venerat atque redimere, ita vtrumque sexum in vero monachatu suæ congregationis dignatus est adunare: vt indè tam viris quàm feminis huius professionis daretur authoritas, & omnibus perfectio vitę proponeretur quam imitarentur. Ibi quippe cum Apostolis cæterísque discipulis, cũ matre ipsius sanctarum legimus conuẽtum mulierum; quæ scilicet seculo abrenunciantes, omnémque proprietatem abdicantes, vt

Tom. 1. Epist. 4.

4. Reg. 6. Luc. 2.

Luc. 8.

ſolum poſſiderent Chriſtum, ſicut ſcriptum eſt: *Dominus pars hæreditatis meæ*, deuotè illud compleuerunt, quo omnes ſecundum regulam à Domino traditam cõuerſi ſeculo ad huius vitæ communitatem initiantur, *Niſi quis renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Quàm deuotè autem Chriſtum hæ beatiſſimæ mulieres ac verè moniales ſecutæ fuerint, quantamque gratiam & honorem deuotioni earum tam ipſe Chriſtus quàm poſtmodum Apoſtoli exhibuerint, ſacræ diligenter hiſtoriæ continent. Legimus in Euangelio murmurantem Phariſæum, qui hoſpitio Dominum ſuſceperat, ab ipſo eſſe correctum, & peccatricis mulieris obſequium hoſpitio eius longè eſſe prælatum. Legimus & Lazaro iam reſuſcitato cum cæteris diſcumbente, Martham ſororem eius ſolam menſis miniſtrare, & Mariam copioſi libram vnguenti pedibus Dominicis infundere, propriiſque capillis ipſos extergere, huiuſque copioſi vnguẽti odore domum ipſam impletam fuiſſe, ac de pretio ipſius, quia tam inaniter conſumi videretur, Iudam in concupiſcentiam ductũ, & diſcipulos indignatos eſſe. Satagente itaque Martha de cibis, Maria diſpoſuit de vnguentis: & quem illa reficit interiùs, hæc laſſatum refouet exteriùs. Nec niſi feminas Domino miniſtraſſe Scriptura commemorat Euangelica. Quæ proprias etiam facultates in quotidianam eius alimoniam dicarant, & ei præcipuè huius vitæ neceſſaria procurabant. *Ipſe diſcipulis in menſa*, ipſe in ablutione pedum humillimũ ſe miniſtrum exhibebat. A nullo verò diſcipulorum, vel etiã virorum, hoc eum ſuſcepiſſe nouimus obſequium: ſed ſolas, vt diximus, feminas in his vel cæteris humanitatis obſequijs miniſterium impendiſſe. Et ſicut in illo Marthæ, ita in iſto nouimus obſequium Mariæ. Quæ quidem in hoc exhibendo tanto fuit deuotior, quantò ante fuerat criminoſior. Dominus aqua in peluim miſſa illius ablutionis peregit officium. Hoc verò ipſa ei lachrymis intimę compunctionis, non exteriori aqua exhibuit. Ablutos diſcipulorum pedes linteo Dominus exterſit. Hæc pro linteo capillis vſa eſt. Fomenta vnguentorum inſuper addidit, quæ nequaquam Dominum adhibuiſſe legimus. Quis etiam ignoret mulierem intantum de ipſius gratia præſumpſiſſe, vt caput quoque eius ſuperfuſo delibuerit vnguento? Quod quidem vnguentum non de ala-

Pſal. 15. Luc. 14. Luc. 7. Ioan. 12. Luc. 8. Ioan. 13. Marc 14.

baſtro extractum, ſed fracto alabaſtro memoratur effuſum, vt nimiæ deuotionis vehemens exprimeretur deſiderium, quæ ad multum vlteriùs vſum illud reſeruandum cenſebat, quo in tanto vſa ſit obſequio. In quo etiam ipſum iam vnctionis defectum factis ipſis exhibet, quē antea Daniel futurum prædixerat: poſtquam videlicet vngeretur Sanctus Sanctorum. Ecce enim Sanctum Sanctorum mulier inungit, & eum pariter hunc eſſe quem credit, & quem verbis Propheta præſignauerat, factis ipſa proclamat. Quæ eſt iſta, quæſo, Domini benignitas; aut quæ mulierum dignitas, vt tam caput quàm pedes ſuos ipſe non niſi feminis præberet inungendos? Quæ eſt iſta, obſecro, infirmioris ſexus prærogatiua, vt ſummum Chriſtum omnibus Spiritus ſancti vnguentis ab ipſa eius conceptione delibutum mulier quoque inungeret, & quaſi corporalibus ſacramentis eum in Regem & Sacerdotem cōſecrans, Chriſtum, id eſt vnctum corporaliter ipſum efficeret? Scimus primùm à Patriarcha Iacob in typum Domini lapidem vnctum fuiſſe. Et poſtmodum regum ſiue ſacerdotum vnctiones, ſeu quælibet vnctionum ſacramenta non niſi viris celebrare permiſſum eſt. Licet baptizare nonnunquam mulieres præſumant. Lapidem olim Patriarcha templum, nunc & altare Pontifex oleo ſanctificat. Viri itaque ſacramenta figuris imprimunt. Mulier verò in ipſa operata eſt veritate, ſicut & ipſa proteſtatur Veritas dicens, *Bonum opus operata eſt in me.* Chriſtus ipſe à muliere, Chriſtiani à viris inunguntur. Caput ipſum ſcilicet à femina, membra à viris. Benè autem effudiſſe vnguentum, non ſtillaſſe ſuper caput eius mulier memoratur. Secundum quod de ipſo Sponſa in Canticis præcinit dicens, *Vnguentum effuſum nomen tuum.* Huius quoque vnguenti copiam per illud, quod à capite vſque ad oram veſtimenti defluxit*, Pſalmiſta myſticè præfigurat, dicens: *Sicut vnguentū in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron. Quod deſcendit in oram veſtimenti eius.* Trinam Dauid vnctionem, ſicut & Hieronymus in Pſalmo XXVI. meminit, accepiſſe legimus: trinam & Chriſtum ſiue Chriſtianos. Pedes quippe Domini, ſiue caput, muliebre ſuſceperunt vnguentum. Mortuum verò ipſum Ioſeph ab Arimathia & Nicodemus, ſicut refert Ioannes, cum aromatibus ſepelierunt. Chriſtiani quoque

Dan. 9.

Eſai. 11.

* al. defluit

trina

trina sanctificantur vnctione: quarum vna fit in baptismo, altera in confirmatione, tertia verò infirmorum est. Perpende itaque mulieris dignitatem, à qua viuens Christus his inunctus, tam in pedibus scilicet quàm in capite, Regis & Sacerdotis suscepit sacramenta. Mirrhæ verò & aloes vnguẽtum, quod ad conseruanda corpora mortuorum adhibetur, ipsius Dominici corporis incorruptionem futuram præsignabat, quam etiam quilibet electi in resurrectione sunt adepti *. Priora autem mulieres vnguenta singularem eius tam regni quàm sacerdotij demonstrant dignitatem. Vnctio quidem capitis superiorem, pedum verò inferiorẽ. Ecce Regis * etiã sacramentum à muliere suscipit, qui tamen oblatum à viris sibi regnum suscipere respuit, & ipsis eum in Regem rapere volentibus aufugit. Cœlestis, non terreni Regis mulier sacramentum peragit; eius, inquam, qui de semetipso postmodum ait: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Gloriantur Episcopi cum applaudentibus populis terrenos inungunt Reges, cùm mortales consecrant sacerdotes, splendidis & inauratis vestibus adornati. Et sæpe his benedicunt, quibus Dominus maledicit. Humilis mulier non mutato habitu, non præparato cultu, ipsis quoque indignantibus Apostolis hæc in Christo sacramenta peragit; non prælationis officio, sed delationis * merito. O magnam fidei constantiam! ô inestimabilem charitatis ardorem, quæ omnia credit, omnia sperat, *omnia substinet!* Murmurat Pharisæus dum à peccatrice pedes Dominici inunguntur: indignantur patenter Apostoli, quòd de capite quoque mulier præsumpserit. Perseuerat vbique * mulieris fides immota, de benignitate Domini confisa, nec ei in vtroque Dominicæ commendationis desunt suffragia. Cuius quidem vnguenta quàm accepta, quàm grata Dominus habuerit, ipsemet profitetur cùm sibi hæc reseruari postulans indignanti Iudæ dixit: *Sine illam vt in die sepulturæ meæ seruet illud.* Ac si diceret: Ne repellas hoc eius obsequium à viuo, ne deuotionis eius exhibitionẽ in hac quoq; re auferas defuncto. Certum quippe est, sepulturæ quoque Dominicæ sanctas mulieres aromata parasse. Quod tunc ista vtique minus satageret, si nunc repulsa verecundiam substinuisset. Qui etiam quasi de tanta mulieris præsumptione discipulis indignantibus, & vt Marcus meminit, in eam fremen-

* *al.* adepturi.

* *al.* Rex

Ioan. 6.

Ioan. 8.

* *al.* dilectionis. Par *Cod.* deuotionis.

1. *Cor.* 13.

* *al.* vtique

tibus, cùm eos mitissimis fregisset responsis, in tantum hoc
Matt.14. extulit beneficium, vt ipsum Euangelio inserendum esse cẽseret, & cum ipso pariter vbique prædicandum esse prædiceret; in memoriam scilicet & laudem mulieris, quæ id fecerit in quo non mediocris arguebatur præsumptionis. Quod nequaquam de aliis quarumcumque personarum obsequiis authoritate Dominica sic commẽdatum esse legimus atque
Mart. 12. sancitum. Qui etiam viduæ pauperis eleemosynam omnibus templi præferens oblationibus, quàm accepta sit ei feminarum deuotio diligenter ostendit. Ausus quidem est Petrus seipsũ & Coapostolos suos pro Christo omnia reliquisse profiteri. Et Zachæus desideratum Domini aduentum suscipiens dimidium bonorum suorum pauperibus largitur, & in quadruplum si quid defraudauit restituit. Et multi alij maiores in Christo seu pro Christo fecerunt expensas, & longè preciosiora in obsequium obtulerũt diuinum, vel pro Christo reliquerunt. Nec ita tamen Dominicæ commendationis laudem adepti sunt, sicut feminæ. Quarum quidem deuotio quanta semper erga eum extiterit, ipse quoque Dominicæ vitæ exitus patenter insinuat. Hæ quippe, ipso Apostolorũ principe negante, & dilecto Domini fugiẽte, vel cæteris dispersis Apostolis, intrepidæ perstiterunt: nec eas à Christo vel in passione, vel in morte formido aliqua, vel desperatio separare potuit. Vt eis specialiter illud Apostoli congruere videatur: *Quis nos separabit à charitate Dei? Tribulatio an angustia?* Vnde Mathæus, cùm de se pariter & cæteris retulisset: *Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt*, perseuerantiam postmodum supposuit mulierum, quæ ipsi etiam crucifixo quantum permittebatur adsistebant. *Erant*, inquit, *ibi mulieres multæ à lõge, quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes ei.* Quas denique ipsius quoque sepulchro immobiliter adhærentes idem diligenter Euangelista describit, dicens: *Erãt autem Maria Magdalene, & altera Maria sedentes contra sepulchrum.* De quibus etiam mulieribus Marcus commemorans ait: *Erant autem & mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, & Salome. Et cùm esset in Galilæa sequebantur eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam.* Stetisse autem iuxta crucem, & crucifixo se etiam astitisse Ioannes, qui priùs aufugerat, narrat: sed perseuerantiam præmittit mulierum, quasi earum

exemplo animatus esset ac reuocatus. *Stabant*, inquit, *iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalenæ. Cùm vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, &c.* Hanc autem sanctarum constantiam mulierum, & discipulorum defectum longè antè beatus Iob in persona Domini prophetauit, dicens: *Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.* In osse quippè, quod carnem & pellem substentat & gestat, fortitudo est corporis. In corpore igitur Christi, quod est Ecclesia, os ipsius dixit Christianæ fidei stabile fundamentum, siue feruor ille charitatis, de quo canitur: *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem.* De quo & Apostolus: *Omnia*, inquit, *suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia substinet.* Caro autem in corpore pars interior est, & pellis exterior. Apostoli ergo interiori animæ cibo prædicando intendentes, & mulieres corporis necessaria procurantes, carni comparantur & pelli. Cùm itaq; carnes cõsumerẽtur, os Christi adhæsit pelli: quia scandalizatis in passione Domini Apostolis, & de morte ipsius desperatis, sanctarum deuotio feminarum perstitit immobilis, & ab osse Christi minimè recessit: quia fidei, vel spei, vel charitatis constantiam intantum retinuit, vt nec à mortuo mente disiungerentur aut corpore. Sunt & viri naturaliter tam mente quàm corpore feminis fortiores. Vnde & merito per carnem, quæ vicinior est ossi, virilis natura; per pellem muliebris infirmitas designatur. Ipsi quoque Apostoli, quorum est reprehendendo lapsus aliorum mordere, dentes Domini dicuntur. Quibus tantummodò labia, id est verba potiùs quàm facta remanserant: cùm iam desperati de Christo magis loquerentur, quàm pro Christo quid operarentur. Tales profectò illi erant discipuli, quibus in castellum Emaus euntibus, & loquentibus adinuicem de his omnibus quæ acciderant, ipsi apparuit, & eorum desperationem correxit. Quid denique Petrus vel cæteri discipulorũ præter verba tunc habuerunt, cùm ad Dominicam ventum esset passionem, & ipse Dominus futurum eis de passione sua scandalum prædixisset? *Et si omnes*, inquit Petrus, *scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Et iterum: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.* Dixerunt, inquam, potiùs quàm fecerunt. Ille

enim primus & maximus Apostolorũ, qui tantã in verbis habuerat constantiam, vt Domino diceret: *Tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire:* Cui tunc & Dominus Ecclesiam suam specialiter committens, dixerat: *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos*, ad vnam ancillæ vocem ipsum negare non veretur. Nec semel id agit, sed tertiò ipsum adhuc viuentem denegat, & à viuo pariter omnes discipuli vno temporis puncto fugiendo deuolant: à quo nec in morte vel mente vel corpore feminæ sunt disiunctæ. Quarum beata illa peccatrix mortuum etiam quærens, & Dominum suum confitens, ait: *Tulerunt Dominum de monumento.* Et iterum: *Si tu substulisti eum, dicito mihi vbi posuisti, & ego eum tollam.* Fugiunt arietes, imò & pastores Dominici gregis: remanent oues intrepidæ. Arguit hos Dominus tanquam infirmam carnem, quòd in articulo etiam passionis suæ nec vna hora cũ eo potuerunt vigilare. Insomnem ad sepulchrũ illius noctem in lachrymis feminæ ducentes, resurgentis gloriam primæ videre meruerunt. Cui fideliter in mortem quantum dilexerint viuum, non tam verbis quàm rebus exhibuerunt. Et de ipsa etiam, quam * circa eius passionẽ & mortem habuerũt sollicitudinem, resurgentis vita primæ sunt lætificatæ. Cùm enim, secundum Ioannem, Ioseph ab Arimatia, & Nicodemus corpus Domini ligantes linteis cum aromatibus sepelirent; refert Marcus de earum studio, quòd Maria Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur. De his quoque Lucas commemorat dicens: *Secutæ autem mulieres, quæ cum Iesu venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius, & reuertentes parauerunt aromata.* Nec satis videlicet habentes aromata Nicodemi, nisi & adderent sua. Et sabbatho quidem siluerunt secundum mãdatum. Iuxta Marcum verò, cùm transisset sabbatum, summo mane in ipso die resurrectionis venerunt ad monumentum Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome. Nunc quoniam deuotionem earum ostendimus, honorem quem meruerint prosequamur. Primò Angelica visione sunt consolatæ de resurrectione Domini iam cõpleta: demùm ipsum Dominum primæ viderunt & tenuerunt. Prior quidem Maria Magdalene, quæ cæteris feruentior erat. Postea ipsa simul, & aliæ, de quibus scriptum est, quod post Angelicam

* f. quia

visionem *exierunt de monumento, currentes nunciare Discipulis resurrectionem Domini. Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait Iesus: Ite, nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam. Ibi me videbunt.* De quo & Lucas prosecutus ait: *Erat Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.* Quas etiam ab Angelo primum fuisse missas ad Apostolos nunciare hęc non reticet Marcus, vbi Angelo mulieribus loquente scriptum est: *Surrexit, non est hic. Sed ite, dicite Discipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in Galilæam.* Ipse etiam Dominus primò Mariæ Magdalenæ apparens, ait illi: *Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum.* Ex quibus colligimus has sanctas mulieres quasi Apostolas super Apostolos esse constitutas. Cum ipsæ ad eos vel à Domino vel ab Angelis missæ summum illud resurrectionis gaudium nunciauerunt, quod expectabatur ab omnibus, vt per eas Apostoli primum addiscerent quod toti mundo postmodum prædicarent. Quas etiam post resurrectionem Domino occurrente salutari ab ipso Euangelista suprà memorauit: vt tam occursu suo quàm salutatione quãtam erga eas sollicitudinem & gratiam haberet ostenderet. Non enim aliis proprium salutationis verbum, quod est, *Auete*, eum legimus protulisse: imò ista salutatione antea discipulos inhibuisse, cùm eis diceret: *Et neminem per viam salutaueritis.* Quasi hoc priuilegium nunc vsque deuotis feminis reseruaret, quod per semetipsum eis exhiberet immortalitatis gloria iam potitus. Actus quoque Apostolorum cùm referant statim post Ascēsionem Domini Apostolos à monte Oliueti Hierusalem rediisse, & illius sacrosancti conuentus religionem diligenter describant, non est deuotionis sanctarum mulierum perseuerantia prætermissa, cùm dicitur: *Hi erant omnes perseuerantes vnanimiter in orationibus cum mulieribus, & Maria matre Iesu.* Vt autem de Hebræis prætermittamus feminis, quæ primò conuersæ ad fidem viuente adhuc Domino in carne, & prædicante, formam huius religionis inchoauerũt: de viduis quoque Græcorum, quę ab Apostolis postea susceptæ sunt consideremus; quanta scilicet diligentia, quanta cura ab Apostolis & ipsæ tractatę sint, cùm ad ministrandum eis gloriosissimus signifer

Act. 6. Christianæ militiæ Stephanus protomartyr cum quibusdam aliis spiritalibus viris ab ipsis Apostolis fuerit constitutus. Vnde in eisdem Actibus Apostolorum scriptum est; *Crescente numero discipulorum factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Conuocantes autem duodecim Apostoli multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum derelinquere nos Verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex omnibus vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram multitudine. Et elegerunt Stephanum plenum fide & Spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timotheum, & Parmenam, & Nicolaum Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorũ, & orantes imposuerunt eis manus.* Vnde & continentia Stephani admodum commendatur, quòd ministerio atque obsequio sanctarum feminarum fuerit deputatus. Cuius quidem obsequij ministratio, quàm excellens sit, & tam Deo quàm ipsis Apostolis accepta, ipsi tam propria oratione quàm manuum impositione protestati sunt: quasi hos, quos in hoc constituebant, adiurantes vt fideliter agerent, & tam benedictione sua quàm oratione eos adiuuantes vt possent. Quam etiam Paulus administrationem ad Apostolatus sui plenitudinem ipse sibi

1. Cor. 9. vendicans: *Nunquid non habemus*, inquit, *potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut & cæteri Apostoli?* Ac si apertè diceret: Nunquid & sanctarum mulierum conuentus nos habere ac nobiscum in prædicatione ducere permissum est, sicut cæteris Apostolis; vt ipsæ videlicet eis in prædicatione

Cap. 4. de sua substantia necessaria ministrarent? Vnde Augustinus in libro de opere Monachorum: *Ad hoc*, inquit, *& fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabãt eis de sua substantia, vt nullius indigerent horum quæ ad substantiã*

Ibidem. *huius vitæ pertinent.* Item: *Quod quisquis non putat ab Apostolis fieri, vt cum eis sanctæ conuersationis mulieres circumirent quocumque Euangelium prædicabant: Euangelium audiant, & cognoscant quemadmodum hoc ipsius Domini exemplo faciebant. In Euangelio*

Luc. 8. *enim scriptum est: Deinceps & ipse iter faciebat per ciuitates & castella euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus immundis, & infirmitati-*

bus, Maria quæ vocatur Magdalene, & Ioanna vxor Cuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Vt hinc quoque pateat Dominum etiam in prædicatione sua proficiscentem ministratione mulierum corporaliter substentari, & eas ipsi pariter cum Apostolis quasi inseparabiles comites adhærere. Demum* verò huius professionis religione in feminis pariter vt in viris multiplicata, in ipso statim Ecclesiæ nascentis exordio æquè sicut viri, ita & feminæ propriorum per se Monasteriorum habitacula possederunt. Vnde & Ecclesiastica Historia laudem Philonis disertissimi Iudæi, quam non solum dixit, verùm etiam magnificè scripsit de Alexandrina sub Marco Ecclesia, ita inter cætera libro secundo, capitulo XVI. commemorat: *In multis est*, inquit, *orbis terræ partibus hoc genus hominum.* Et post aliqua. *Est autem in singulis locis consecrata orationi domus, quæ appellatur Seniuor, vel Monasterium.* Item infrà: *Itaque non solum subtilium intelligunt hymnos veterum, sed ipsi faciunt nouos in Deum, omnibus eos & metris & sonis honesta satis & suaui compage modulantes.* Item plærisque de abstinentia præmissis, & diuini cultus officijs adiecit: *Cum viris autem, quos dicimus, sunt & feminæ, in quibus plures iam grandeuæ sunt virgines, integritatem ac castitatem corporis non necessitate aliqua, sed deuotione seruantes; dum sapientiæ studijs semet gestiunt non solum anima, sed etiam corpore consecrare, indignum ducentes libidini mancipare vas ad capiendam sapientiam præparatum, & edere mortalem partum eas, à quibus diuini verbi concubitus sacrosanctus & immortalis expetitur: ex quo posteritas relinquatur nequaquam corruptelæ mortalitatis obnoxia.* Item ibidē de Philone: *Etiā de Conuentibus eorum scribit, vt seorsum quidem viri, seorsum etiam in eisdem locis feminæ congregentur, & vt vigilias, sicut apud nos fieri mos est, peragant.* Hinc illud est in laude Christianæ Philosophiæ, hoc est Monasticæ prærogatiuæ, quod Tripartita commemorat Historia, non minus à feminis quàm viris arreptæ. Ait quippè sic libro I. cap. XI. *Huius elegantissimæ Philosophiæ princeps fuit quidem, sicuti quidam dicunt, Helias Propheta, & Baptista Ioannes.* Philo autem Pythagoricus suis temporibus refert vndique egregios Hebræorum in quodam prædio circa stagnum Mariæ in colle positum philosophatos. Habitaculum verò eorum, & cibos, & conuersationem talem introducit, qualem

*al. Deinde

Eusib. lib. 2. c. 16.

Ibidem.

Ibidem.

&nos nunc apud Ægyptiorum Monachos esse conspicimus. Scribit eos ante solis occasum non gustare cibum, vino semper, & sanguinem habẽtibus abstinere, cibum eis esse panis, & salis, & hysopi, & potum aquæ. Mulieres eis cohabitare seniores virgines propter amorem Philosophiæ spontanea voluntate nuptijs abstinentes. Hinc & illud est Hieronymi in libro de illustribus viris, capitulo VIII. de laude Marci, & Ecclesiæ sic scribentis: *Primus Alexandriæ Christum annuntians constituit Ecclesiam tantæ doctrinæ, & vitæ continentiæ, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret.* Denique Philo disertissimus Iudæorum videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc Iudaizantem, in laudem gentis suæ librum super eorum conuersione scripsit, & quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credẽtes omnia habuisse communia, sic & ille quod Alexandriæ sub Marco doctore fieri cernebat memoriæ tradidit. Item cap. XI. *Philo Iudæus natione Alexandrinus de genere sacerdotum idcirco à nobis inter scriptores Ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci Euangelistæ apud Alexandriam scribens Ecclesia in nostrorum laude versatus est, non solùm eos ibi, sed in multis quoque prouincijs esse commemorans, & habitacula eorum dicens Monasteria.* Ex quo apparet talem primùm Christo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc Monachi esse imitãtur & cupiunt, vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper, patrimonia egentibus diuidantur, orationi vacetur & psalmis, doctrinæ quoque & continentię. Quales & Lucas refert primum Hierosolimæ fuisse credentes. Quod si veteres reuoluamus Historias, reperiemus in ipsis feminas in his quæ ad Deum pertinent, vel ad quamcumque religionis singularitatem, à viris non fuisse disiunctas. Quas etiam pariter vt viros diuina Cantica non solum cecinisse, verumetiam composuisse sacræ tradunt Historiæ. Primùm quippe Canticum de liberatione Israelitici populi non solùm viri, sed etiam mulieres domino decantauerunt: hinc statim diuinorum officiorum in Ecclesia celebrandorum authoritatem ipsæ adeptæ. Sic quippè scriptum est: *Sumpsit ergo Maria prophetes soror Aaron tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat dicens: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est.* Nec ibi quidem Moyses commemoratur propheta, nec

Act. 2.

Act. 4.

Exod. 15.

præcinisse

præcinisse dicitur sicut Maria, nec tympanum aut chorum viri habuisse referuntur sicut mulieres. Cùm itaque Maria præcinens prophetes commemoratur, videtur ipsa nõ tam dictando vel recitando, quàm prophetando Canticum istud protulisse. Quæ etiam cùm cæteris præcinere describitur, quàm ordinatè siue cõcorditer psallerent demonstratur. Quod autem non solùm voce, verumetiam tympanis & choris cecinerint; non solum earum maximam deuotionem insinuat, verumetiam mysticè spiritalis Cantici in congregationibus Monasticis formam diligenter exprimit. Ad quod & Psalmista nos exhortatur dicens: *Laudate eum in tympano & choro*, hoc est in mortificatione carnis, & concordia illa charitatis, de qua scriptum est: *Quia multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.* Nec vacat etiam à mysterio, quod egisse ad cantandum referuntur, in quo animæ contemplatiuæ iubili figurantur. Quæ dum ad cælestia se suspendit, quasi terrenæ habitationis castrum deserit, & de ipsa cõtemplationis suæ intima dulcedine hymnum spiritalem summa exultatione Domino persoluit. Habemus ibi quoque Delboræ*, & Annę, nec non Iudith viduæ Cantica, sicut & in Euangelio Mariæ matris Domini. Quæ videlicet Anna Samuelem paruulum suum offerens tabernaculo Domini, authoritatem suscipiendorum infantium monasterijs dedit. Vnde Isidorus fratribus in Cœnobio Honorianensi* constitutis cap. v. *Quicumque*, inquit, *à parentibus proprijs in Monasterio fuit delegatus, nouerit se ibi perpetuò mansurum. Nam Anna Samuelem puerum Deo obtulit. Qui & in ministerio templi, quo à matre fuerat functus, permansit, & vbi constitutus est deseruiuit.* Constat etiam filias Aaron pariter cum fratribus suis ad sanctuarium & hæreditariam sortem Leui adeo pertinere, vt hinc quoque eis Dominus alimoniam instituerit, sicut scriptum est in libro Numeri, ipso ad Aaron sic dicente: *Omnes primitias sanctuarij, quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis iure perpetuo.* Vnde nec à clericorum ordine mulierum religio disiuncta videtur. Quas etiam ipsis nomine coniunctas esse constat, cùm videlicet tam Diaconissas quàm Diaconos appellemus. Ac si in vtrisque tribum Leui, & quasi Leuitas agnoscamus. Habemus etiam in eodem libro votum illud maximum, & consecrationem Nazaræorum Domini æquè feminis sicut &

[Margin notes: *Psal.* 150. — *Act.* 4. — *al. Deboræ. — *Iudic.* 5. — 1. *Reg.* 2. — *Iudith.* 16. — *Luc.* 1. — *al. Honoriacensi — 1. *Reg.* 1. — *Num.* 18.]

viris esse institutum, ipso ad Moysem Domino sic dicente:
Num. 6. *Loquere ad filios Israel, & dices ad eos: Vir siue mulier cùm fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare, vino & omni quod inebriare potest abstinebunt. Acetum ex vino & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur non bibent. Vuas recentes siccasque non comedent cunctis diebus, quibus ex voto Domino consecrantur. Quicquid ex vinea est ab vua passa vsque ad acinum non comedent omni tempore separationis suæ.* Huius quidẽ religionis illas fuisse arbitror excubantes ad ostium tabernaculi, de quarum speculis Moyses vas composuit, in quo lauarentur Aaron & filij eius, sicut scriptum est, *Apposuit Moyses labrũ æneum in quo lauarentur Aaron & filij eius; quod fecit de speculis mulierum quæ excubabant ad ostiũ tabernaculi.* Diligenter magnæ deuotionis earum feruor describitur quæ clauso etiã tabernaculo foribus eius adhærentes sanctarum vigiliarum excubias celebrabant, noctem etiam ipsam in orationibus ducentes, & ab obsequio diuino viris quiescentibus non vacantes. Quod vero clausum eis tabernaculum memoratur vita pœnitẽtium congrue designatur, qui vt se durius pœnitentiæ lamentis afficiant à cæteris segregantur. Quæ profecto vita specialiter monasticæ professionis esse perhibetur, cuius videlicet ordo nihil aliud esse dicitur quàm quædam parcioris pœnitentiæ forma. Tabernaculum vero ad cuius ostium excubabant illud est mysticè intelligendum, de quo ad Hebræos Apostolus scribit, *Habemus altare, de quo non habent edere hi qui tabernaculo deseruiunt*, id est quo participare digni non sunt qui corpori suo, in quo hîc quasi in castris ministrant, voluptuosum impendunt obsequium. Ostium vero tabernaculi finis est vitæ præsentis, quãdo hinc anima exit de corpore & futuram ingreditur vitam. Ad hoc ostium excubant qui de exitu huius vitæ & introitu futuræ solliciti sunt, & sic pœnitẽdo disponũt hunc exitum vt illum mereantur introitum. De hoc quidem quotidiano introitu & exitu sanctæ Ecclesiæ illa est oratio Psalmistæ: *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum.* Tunc enim simul introitum & exitum nostrum custodit, cùm nos hinc exeuntes & iam per pœnitẽtiam purgatos illuc statim introducit. Benè autem priùs introitum quàm exitum nominauit, nõ tam videlicet ordinem quàm dignitatem attendens; cùm hic exi-

Exod. 30. & 38.

Heb. 13.

Psal. 120.

tus vitæ mortalis in dolore sit, ille verò introitus æternæ summa sit exultatio. Specula vero earum opera sunt exteriora, ex quibus animæ turpitudo vel decor diiudicatur, sicut ex speculo corporali qualitas humanæ faciei. Ex istis carũ speculis vas componitur in quo se abluãt Aaron & filij eius, quãdo sanctarum feminarum opera & tãta infirmi sexus in Deo constantia pontificum & presbiterorum negligentiam vehementer increpant, & ad compunctionis lachrymas præcipuè mouẽt. Et si prout oportet ipsi earum sollicitudinem gerant hæc ipsarum opera peccatis illorum veniam per quam abluantur præparant. Ex his profectò speculis vas sibi compunctionis beatus parabat Gregorius, cùm sanctarum virtutem feminarum, & infirmi sexus in martyrio victoriam admirans, & ingemiscens quærebat: *Quid barbari dicturi sunt viri, cùm tanta pro Christo delicatæ puellæ substineant, & tanto agone sexus fragilis triumphet, vt frequentius ipsum gemina virginitatis & martyrij corona pollere nouerimus?* Ad has quidem, vt dictum est, ad ostium tabernaculi excubantes, & quæ iam quasi Nazareæ Domini suam ei viduitatem consecrauerant, beatã illam Annam pertinere non ambigo, quæ singularem Domini Nazaræum Dominum Iesum Christum in templo cum sancto Symeone pariter meruit suscipere, & vt plusquã Propheta fieret ipsum eadem hora qua Symeon per spiritum agnoscere & præsentem demonstrare ac publicè prædicare. Cuius quidem laudem Euangelista diligentiùs prosecutus ait: *Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Hæc processerat in diebus multis & vixerat cum viro suo annis* VII. *à virginitate sua. Et hæc vidua erat vsque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Et hac ipsa hora superueniens confitebatur Domino, & loquebatur omnibus qui expectabant redemptionem Hierusalem* *. Nota singula quæ dicuntur, & perpende quàm studiosus in huius viduæ laude fuerit Euangelista, & quantis præconijs excellentiam eius extulerit. Cuius quidem prophetissæ gratiam quam habere solita erat, & parentem eius, & tribum, & post septem annos, quos cum viro substinuerat, longæuum sanctæ viduitatis tempus quo se Domino mãcipauerat, & assiduitatem eius in templo, & ieiuniorum & orationum instãtiam, confessionem laudis, quas grates Domino referebat &

Luc. 1.

* al. Israel.

publicam eius prædicationem de promisso & nato saluatore diligẽter expressit: & Symeonem quidem iam superius Euãgelista de iustitia, non de prophetia commendauerat, nec in eo tantæ continentiæ vel abstinentiæ virtutem, nec diuini sollicitudinẽ obsequij fuisse memorauit, nec de eius ad alios prædicatione quicquam adiecit. Huius quoque professionis* atque propositi illæ sunt veræ viduæ, de quibus ad Timotheum scribens Apostolus ait: *Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt.* Item: *Quæ autem verè vidua est, & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte ac die. Et hoc præcipuè vt irreprehẽsibiles sint.* Et iterũ: *Si quis fideles habet viduas subministret illis, & non grauetur Ecclesia, vt his quæ veræ viduæ sunt sufficiat.* Veras quippe viduas dicit quæ viduitatem suam secundis nuptijs non dehonestauerunt, vel quæ deuotione magis quàm necessitate sic perseuerantes Domino se dicarunt. Desolatas dicit quæ sic omnibus abrenunciãt, vt nullũ terreni solatij subsidium retineant, vel qui earúm curam agant non habent. quas quidem & honorandas esse præcipit, & de stipendijs Ecclesiæ censet substentari tanquam de proprijs redditibus sponsi earum Christi. Ex quibus etiam quales ad Diaconatus ministerium sint eligendæ diligenter describit, dicens: *Vidua eligatur non minus saxaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne bonum opus consecuta est. Adolescentiores autem viduas deuita.* Quod quidẽ beatus exponens Hieronymus, *Deuita*, inquit, *in ministerio Diaconatus, ne malum pro bono detur exemplum, si videlicet iuniores ad hoc eligantur quæ ad tentationem proniores & natura leuiores: nec per experientiam lõgæuæ ætatis prouidæ malũ exemplum his præbeant, quibus maximè bonum dare debuerant.* Quod quidem exemplum in iunioribus viduis, quia iam Apostolus certis didicerat experimentis, apertè profitetur, & cõsilium insuper aduersum hoc præbet. Cùm enim præmisisset: *Adolescentiores autem viduas deuita*, causam huius rei & consilij sui medicamentum statim apposuit, dicens: *Cùm enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem & otiosæ discunt circumire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo iuniores nubere,*

*al. perfectionis
1. Tim. 5.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.

filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro Sathanam. Hanc quoque Apostoli prouidentiam, de Diaconissis scilicet eligẽdis, beatus Gregorius secutus, Maximo Siracusano Episcopo scribit, his verbis: *Iuuenculas Abbatissas vehementissimè prohibemus. Nullum igitur Episcopum fraternitas tua nisi sexagenariam virginem, cuius vitam atque mores exegerint, velare permittat.* Abbatissas quippe quas nunc dicimus antiquitus Diaconissas vocabant, quasi ministeriales potiùs quàm matres. Diaconus quippe minister interpretatur, & Diaconissas ab administratione potius quàm à prælatione nuncupandas esse censebant, secundum quod ipse Dominus tam exemplis quàm verbis instituit, dicens: *Qui maior est vestrum, erit minister vester.* Et iterum: *Nunquid est maior qui recumbit an qui ministrat? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Et alibi: *Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Vnde & Hieronymus hoc ipsum nomẽ Abbatis, quo iam gloriari multos nouerat, ex ipsa Domini anthoritate non mediocriter ausus est arguere. Qui videlicet eum locum exponens quo scriptum* est in Epistola ad Galathas, *Clamantẽ abba pater: Abba*, inquit, *Hebraicum est, hoc ipsum significans quod pater. Cùm autem abba pater Hebræo Syroque sermone dicatur, & Dominus in Euangelio præcipit nullum Patrem vocandum esse nisi Deum: nescio qua licentia in Monasterijs vel vocemus hoc nomine alios, vel vocari nos acquiescamus. Et certè ipse præcepit hoc, qui dixerat non esse iurandum. Si non iuramus: nec patrem quempiam nominemus. Si de patre interpretabimur aliter, & de iurando aliter sentire cogemur.* Ex his profectò Diaconissis Pheben illam fuisse constat, quam Apostolus Romanis diligenter commendans, & pro ea exorans, ait: *Commendo autem vobis Pheben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris. Vt eam suscipiatis in Domino dignè sanctis, & assistatis ei in quocumque negotio vestro indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis, & mihi ipsi.* Quem quidem locum tam Cassiodorus quàm Claudius exponentes, ipsam illius Ecclesiæ Diaconissam fuisse profitentur. Cassiodorus: *Significat*, inquit, *Diaconissam fuisse matris Ecclesiæ. Quod in partibus Græcorum hodie vsque quasi militiæ causa peragitur. Quibus & baptizandi vsus in Ecclesia non negatur.* Claudius: *Hic locus*, inquit, *Apostolica anthoritate docet etiam se-*

Lib. 7. ep. 11
Matth. 23.
Luc. 22.
Matth. 20.
* al. qui scriptus
Hieron. l. 2. Com. in ep. ad Gal. in c. 4.
Matth. 23.
Matth. 5.
Rom. 16.

minas in ministerio Ecclesiæ constitui, in quo officio positam Pheben apud Ecclesiam, quæ est Cenchris, Apostolus magna cum laude & commendatione prosequitur. Quales etiam ipse ad Timotheum scribens inter ipsos colligens Diaconos simili morum instructione vitam earum instituit. Ibi quippe Ecclesiasticorum ministeriorum* ordinans gradus, cùm ab Episcopo ad Diaconos descendisset; *Diaconos*, inquit, *similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura.* Et: *Hi autem probentur primum & sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas esse, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filijs suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu.* Quod itaque ibi de Diaconibus dixit, *non bilingues*: hoc de Diaconissis dicit, *non detrahentes.* Quod ibi non multò vino deditos, hîc dicit sobrias. Cætera verò, quæ ibi sequuntur, hîc breuiter comprehendit, *fideles in omnibus.* Qui etiam sicut Episcopos siue Diaconos esse prohibet digamos*, ita & Diaconissas vnius viri vxores instituit esse, vt iam suprà meminimus: *Vidua*, inquit, *eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem parentibus subministrauit, si omne opus bonũ subsecuta est. Adolescentiores autẽ viduas deuita.* In qua quidẽ Diaconissarum descriptione vel instructione, quàm diligẽtior fuerit Apostolus quàm in præmissis tam Episcoporum quàm Diaconorum institutionibus facile est assignare. Quippe quod ait, *in operibus bonis testimonium habens*, vel, *si hospitio recepit*, nequaquam in Diaconibus memorauit. Quod verò adiecit, *si sanctorum pedes lauit, si tribulationem*, &c. tam in Episcopis quàm in Diaconis tacitum est. Et Episcopos quidem & Diaconos dicit nullum crimen habentes. Istas verò non solum irreprehensibiles esse præcipit, verumetiam omne opus bonum subsecutas dicit. Cautè etiam de maturitate ætatis earum prouidit, vt in omnibus authoritatem habeant, dicens: *non minus sexaginta annorum*, & non solum vitæ earum, verumetiam ætati longæuæ in multis probatæ reuerentia deferatur. Vnde & Dominus licèt Ioannẽm plurimum diligeret, Petrum tamen

* al. ministrorum
1. Tim. 3.
* al. bigamos
1. Tim. 5.
Ibidem.

ſeniorem tam ipſi quam cæteris præfecit. Minus quippè omnes indignantur ſeniorem ſibi quàm iuniorem præponi; & libentiùs ſeniori paremus, quem non ſolum vita priorem, verumetiam & natura & ordo temporis fecit. Hinc & Hieronymus in primo contra Iouinianum, cùm de Prælatione Petri meminerit; *Vnus*, inquit, *eligitur vt capite cõſtituto ſciſmatis tollatur occaſio. Sed cur non Ioãnes electus eſt? Ætati delatũ eſt, quia Petrus ſenior erat, ne adhuc adoleſcens, & penè puer progreſſæ ætatis hominibus præferretur, & magiſter bonus, qui occaſionẽ iurgij debuerat auferre diſcipulis, in adoleſcentẽ, quem dilexerat, cauſam præbere videretur inuidiæ.* Hoc Abbas ille diligenter cõſiderabat, qui ſicut in vitis Patrũ ſcriptũ eſt, iuniori fratri, qui primus ad cõuerſionem venerat, primatũ abſtulit, & maiori eum tradidit; hoc vno tantùm, quia hic illũ ætate præcedebat. Verebatur quippe ne ipſe etiam frater carnalis indignè ferret iuniorem ſibi præponi. Meminerat ipſos quoque Apoſtolos de duobus ipſorum indignatos eſſe, cùm apud Chriſtum matre interueniente prærogatiuam quandam affectaſſe viderentur: maximè cùm vnus horum eſſet duorum, qui cæteris iunior erat Apoſtolis. Ipſe videlicet Ioannes, de quo modo diximus. Nec ſolum in Diaconiſſis inſtituendis Apoſtolica plurimum inuigilauit cura, verùm generaliter erga ſanctæ profeſſionis viduas quàm ſtudioſus extiterit liquet, vt omnem amputet tentationis occaſionem. Cùm enim præmiſiſſet, *Viduas honora, quæ veræ viduæ ſunt*: ſtatim adiecit, *ſi qua autẽ vidua filios aut nepotes habet, diſcat primùm domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus.* Et poſt aliqua. *Si quis*, inquit, *ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.* In quibus quidem verbis ſimul & debitæ prouidet humanitati, & propoſitæ religioni. Ne videlicet ſub obtentu religionis paruuli deſerantur inopes, & carnalis compaſſio erga indigentes ſanctum viduæ perturbet propoſitum, & retrò reſpicere cogat, & nonnunquam etiam vſque ad ſacrilegia trahat, & aliquid ſuis porrigat, quod de communi defraudet. Vnde neceſſarium patet conſilium, vt quæ domeſticorum cura ſunt implicitæ, antequam ad veram viduitatem tranſeuntes diuinis ſe penitus obſequijs mancipent, hanc vicem ſuis parentibus reddant: vt ſicut eorum cura fuerunt educatæ, ipſæ quoque poſteris ſuis eadem lege proui-

deant. Qui etiam viduarum religionem exaggerās, eas instare præcipit obsecrationibus & orationibus nocte & die. De quarum etiam necessitudinibus admodum sollicitus; *Si quis fidelis*, inquit, *habet viduas, subministret illis, & non grauetur Ecclesia, vt his quæ veræ viduæ sunt sufficiat.* Ac si apertè dicat: Si qua est vidua, quæ tales habeat domesticos, qui ei necessaria de facultatibus suis valeant ministrare; ipsi super hoc ei prouideant, vt cæteris substentandis publici sumptus Ecclesiæ possint sufficere. Quæ quidem sententia patenter ostendit, si qui erga huiusmodi viduas suas obstinati sunt, eos ad hoc debitum ex Apostolica authoritate constringendos esse. Qui non solum earum necessitudini, verumetiam prouidens honori; *Viduas*, inquit, *honora, quæ veræ viduæ sunt.* Tales illas fuisse credimus, quarum alteram ipse matrem, alteram Ioannes Euangelista dominam, ex sanctæ professionis reuerentia vocat: *Salutate*, inquit Paulus ad Romanos scribens, *Rufum electum in Domino, & matrem eius, & meam.* Ioannes verò in secūda quam scribit Epistola: *Senior*, inquit, *electæ dominæ, & natis eius, &c.* A qua etiam se diligi postulans inferiùs adiunxit: *Et nunc rogo te domina, vt diligamus alterutrum.* Cuius quoque fretus authoritate Hieronymus, ad vestræ professionis virginem Eustochium scribēs, eam appellare dominam non erubuit: imò cur etiam debuerit, statim apposuit dicens: *Hoc idcirco domina mea Eustochium, dominam quippe debeo vocare spōsam domini nostri, &c.* Qui etiam postmodum in eadem Epistola huius sancti propositi prærogatiuam omni terrenæ felicitatis gloriæ superponens, ait: *Nolo habeas consortia* matronarum, nolo ad nobilium accedas domos, nolo frequenter videas, quod contemnēs, virgo esse voluisti. Si ad Imperatoris vxorem concurrerit ambitio salutantium, cur tu facis iniuriam viro tuo? ad hominis coniugem sponsa Dei quid properas? Disce in hac parte superbiam sanctam. Scito te esse illis meliorem.* Qui etiam ad virginem Deo dicatam scribens de consecratis Deo virginibus, quantam in cœlo beatitudinem, & in terra possideant dignitatem, ita exorsus ait: *Quantam in cælestibus beatitudinem virginitas sancta possideat, præter scripturarum testimonia Ecclesiæ etiam cōsuetudine edocemur, qua addiscimus peculiare illis subsistere meritum, quarum spiritalis est consecratio. Nam cum vnaquæque turba credentium paria gratiæ dona percipiant, & hisdem omnes sacramentorum benedictionibus*

Rom. 16.

To. 1. ep. 22

* al. cōsortium

To. 9. ep. 14.

bus glorientur, istæ proprium aliquid præ cæteris habent, dum de illo sancto & immaculato Ecclesiæ grege quasi sanctiores puriores que hostiæ pro voluntatis suæ meritis à Spiritu sancto & eliguntur, & per summum sacerdotem Dei offeruntur altario. Item: *Possidet ergo virginitas & quod alij non habent, dum & peculiarem obtinet gratiam, & proprio vt ita dixerim consecrationis priuilegio gaudet. Virginum quippè consecrationem nisi periculo mortis vrgente celebrari alio tempore non licet quàm in Epiphania & albis Paschalibus, & in Apostolorum natalitijs. Nec nisi à summo sacerdote, id est Episcopo tam ipsas quàm ipsarum sacris capitibus imponenda velamina sanctificari.* Monachis autem, quamuis eiusdem sint professionis, vel Ordinis, & dignioris sexus, etiam si sint virgines, qualibet die benedictionem & ab Abbate suscipere, tam ipsis quàm proprijs eorum indumentis, id est cucullis, permissum est. Presbiteros quoque & cæteros inferioris gradus Clericos semper in ieiunijs quatuor temporum, & Episcopos omni die Dominico constat ordinari posse. Virginum autem consecratio quantò pretiosior, tantò rarior, præcipuarum exultationem solemnitatum sibi vendicauit. De quarum virtute mirabili vniuersa amplius congaudet Ecclesia, sicut & Psalmista prædixerat, his verbis: *Adducentur Regi virgines post eam.* Et rursum: *Afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.* Quam* etiam consecrationem Matthæus Apostolus simul & Euangelista composuisse vel dictasse refertur, sicut in eius passione legitur, vbi & ipse pro earum cõsecratione vel virginalis propositi defensione martyr occubuisse memoratur. Nullam verò benedictionem vel Clericorum vel Monachorum Apostoli nobis scriptam reliquerunt. Quarum quoque religio sola ex nomine sanctitatis est insignita, cùm ipsæ à sanctimonia, id est sanctitate, Sanctimoniales sunt dictæ. Quippè quò infirmior est feminarum sexus, gratior est Deo atque perfectior earum virtus: iuxta ipsius quoque Domini testimonium, quo infirmitatem Apostoli ad certaminis coronam exhortans, ait: *Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.* Qui etiam de corporis sui, quod est Ecclesia, membris per eundem loquens Apostolum, ac si præcipuè tam infirmorum membrorum honorem commendaret, in eadem subiunxit Epistola, hoc est ad Corinthios prima: *Sed multo magis quæ*

Ibidem.

Ioan. 44.

*al. Quarũ

2. Cor. 12.

Lapsus memoriæ.

1. Cor. 12.

videntur membra corporis infirmiora esse necessariora sunt. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his abundantiorem honorem circumdamus: & quæ inhonesta nostra sunt, abundantiorem honestatẽ habẽt. Honesta autẽ nostra nullius egent. Sed Deus tẽperauit corpus ei cui dederat abundantiorem tribuendo honorem, vt non sit scisma in corpore, sed in idipsum proinuicem sollicita sint membra. Quis autem adeo integrè per diuinæ gratiæ dispensationem hæc in aliquo dixerit adimpleri, sicut in ipsa muliebris sexus infirmitate, quem tam culpa quàm natura contemptibilem fecerat? Circumspice singulos in hoc sexu gradus, non solũ virgines, ac viduas, seu coniugatas: verumetiam ipsas scortorum abominationes, & in eis Christi gratiam videbis ampliorem: vt iuxta Dominicam & Apostolicam sententiã,

Matth. 20. *Sint nouissimi primi, & primi nouissimi:* &, *vbi abundauit delictum,*

Rom. 5. *superabundet & gratia.* Cuius quidem diuinæ gratiæ beneficia vel honorem feminis exhibita si ab ipso exordio mundi

Genes. 2. repetamus, reperiemus statim mulieris creationem quadam

al. quoq; præcellere dignitate: cùm ipsa scilicet * in Paradiso, vir extrà creatus sit. Vt hinc præcipuè mulieres admoneantur attendere, quàm sit earum naturalis patria Paradisus, & quo ampliùs eas cœlibem Paradisi vitam sequi conueniat. Vnde Ambrosius in libro de Paradiso: *Et apprehendit*, inquit, *Deus hominem quem fecit, & posuit eum in Paradiso. Vides quoniam qui erat apprehenditur. In Paradiso eum collocauit. Aduerte quia extra Paradisum vir factus est, & mulier intra Paradisum. In inferiori loco vir melior inuenitur, & illa quæ in meliore loco facta est inferior reperitur.* Priùs quoque Dominus Euam totius originẽ mali restaurauit in Maria, quàm Adam in Christo reparauit. Et sicut à muliere culpa, sic à muliere cœpit gratia, & virginitatis refloruit prærogatiua. Ac priùs in Anna & Maria viduis & virginibus sanctæ professionis forma exhibita, quàm in Ioanne vel Apostolis Monasticæ religionis exempla viris proposita. Quod si post Euam, Delboræ, Iudith, Ester virtutem intueamur: profectò non mediocrem robori virilis

* al. Debora sexus inferemus erubescentiam. Delbora * quippè Domini-

Iudic. 4. ci iudex populi, viris deficientibus dimicauit, & deuictis ho-

Iudith. 13. stibus populoque Domini liberato potenter triumphauit. Iudith inermis cum Abra sua terribilem exercitum est aggressa, & vnius Holofernis proprio ipsius gladio caput am-

putans, sola vniuersos strauit hostes, & desperatum populum
suum liberauit. Hester spiritu latenter suggerente contra *Hest.r. 8.*
ipsum etiam legis decretum gentili copulata Regi, impijssimi
Aman consilium, & crudele Regis præuenit edictum, constitutamque
regię deliberationis sententiam quasi vno temporis
momento in contrarium conuertit. Magnę adscribitur
virtuti quòd Dauid in funda & lapide Goliā aggressus est & *1. Reg. 17.*
deuicit. Iudith vidua ad hostilem procedit exercitum sine *Iudith 9.*
funda & lapide, sine omni adminiculo armaturę dimicatura. *Hester, 8.*
Hester solo verbo populum suum liberat, & conuersa in hostes
sententia corruerunt ipsi in laqueum quem tetenderāt.
Cuius quidem insignis facti memoria singulis annis apud Iu- *Hester. 9.*
dæos solemnem meruit habere lætitiam. Quod nequaquam
aliqua virorum facta quantumcumque splendida obtinuerunt.
Quis incomparabilem matris septem filiorum constantiam
non miretur, quos vnà cum matre apprehensos, sicut
Machabæorum Historia narrat, Rex impijssimus An- *2. Macha. 7.*
tiochus ad carnes porcinas contra legem edendas nisus est *Leuit. 11.*
frustrà compellere? Quæ mater suæ immemor naturæ, & *Deuter. 14.*
humanæ affectionis ignara, nec nisi Dominum præ oculis
habens, quot sacris exhortationibus suis ad coronam filios
præmisit, tot ipsa martyrijs triumphauit, proprio ad extremum
martyrio consummata. Si totam veteris Testamenti
seriem reuoluamus, quid huius mulieris constantiæ comparare
poterimus? Ille ad extremum vehemens tentator beati
Iob, imbecillitatē humanæ naturæ contra mortē considerās:
Pellē, inquit, *pro pelle, & vniuersa dabit homo pro anima sua.* In- *Iob. 2.*
tātū enim omnes angustias mortis naturaliter horremus, vt
sæpè ad defensionem vnius membri alterum opponamus, &
pro vita hac conseruanda nulla vereamur incommoda. Hæc
verò non solùm sua, sed propriam & filiorum animas perdere
substinuit, ne vnam legis incurreret offensam. Quæ est *2. Macha 7.*
ista, obsecro, ad quam compellebatur transgressio? Nunquid
abrenuntiare Deo, vel thurificare idolis cogebatur? Nihil,
inquam, ab eis exigebatur, nisi vt carnibus vescerentur,
quas lex eis interdicebat. O fratres & commonachi, qui tam *Leuit. 11.*
impudenter quotidie contra Regulæ institutionem ac no- *Deuter. 14*
stram professionē ad carnes inhiatis, quid ad huius mulieris
constantiam dicturi estis? Nunquid tam inuerecundi estis,

vt cùm hæc auditis, erubescentiâ non confundamini? Sciatis, fratres, quod de Regina Austri Dominus incredulis exprobat, dicens: *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam*, multò amplius vobis de huius mulieris constantia improperandum esse, quæ & longè maiora fecerit, & vos vestræ professionis voto religioni arctius adstricti estis. Cuius quidem tanto agone virtus examinata, hoc in Ecclesia priuilegium obtinere meruit, vt eius martyrium solemnes lectiones atque Missam habeat, quod nulli antiquorum Sanctorum concessum est, quicumque scilicet aduentum Domini moriendo præuenerunt: quamuis in ipsa Machabæorũ Historia Eleazarus ille venerabilis senex vnus de primoribus scribarum eadem causa martyrio iam coronatus fuisse referatur. Sed quia, vt diximus, quo naturaliter femineus sexus est infirmior, eò virtus est Deo acceptabilior, & honore dignior: nequaquam martyrium illud in festiuitate memoriam meruit, cui femina non interfuit, quasi pro magno non habeatur si fortior sexus fortiora patiatur. Vnde & in laude prædictæ feminæ ampliùs scriptura prorumpens, ait: *Supra modum autem mater mirabilis & bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub vnius diei tempore conspiciens bono animo ferebat propter spem, quam in Domino habebat, singulos illorum hortabatur fortiter, repleta sapientia; & femineæ cogitationi masculinum animum inserens.* Quis in laudem virginum vineam illam Iephte filiam assumi non censeat? Quæ, ne voti licèt improuidi reus pater haberetur, & diuinæ gratiæ beneficium promissa fraudaretur hostia, victorem patrem in iugulum proprium animauit. Quid hæc, quæso, in agone martyrum factura esset, si fortè ab infidelibus negando Deũ apostatare cogeretur? Nũquid interrogata de Christo cum illo iam Apostolorũ principe diceret: *Non noui illum?* Dimissa per duos menses à patre libera, his completis redit ad patrem occidenda. Sponte morti se ingerit, & eã magis prouocat quàm veretur. Stultũ patris plectitur votum, & paternũ redimit mandatũ amatrix maxima veritatis. Quantum hunc in se lapsum abhorreret, quem in patre non substinet? Quantus hic est virginis feruor tam in carnalem quàm in cælestem patrem? Quæ simul morte sua & hunc à mendacio liberare, & illi promissum decreuit conseruare. Vnde merito tanta hæc puellaris animi

Matth. 12. 2. Macha. 6. Iudic. 11. Luc. 22. Iudic. 11.

fortitudo prærogatiua quadam id meruit obtinere, vt per annos singulos filiæ Israel in vnum conuenientes quasi quibusdam solemnibus hymnis festiuas virginis agant exequias, & de passione virginis compunctæ pijs plãctibus compatiantur. Vt autem cætera omnia prætermittamus, quid tam necessarium nostræ redemptioni, & totius mundi saluti fuerit, quàm sexus femineus, qui nobis ipsum peperit Saluatorem? Cuius quidem honoris singularitatem mulier illa, quæ prima irrumpere ausa est ad beatum Hilarionem, illi admiranti opponebat, dicens: *Quid auertis oculos? Quid rogantem fugis? Noli me mulierem aspicere, sed miseram. Hic sexus genuit Saluatorem.* Quæ gloria huic poterit comparari, quam in Domini matre adeptus est sexus iste? Posset vtique si vellet Redemptor noster de viro corpus assumere, sicut primam feminam de corpore viri voluit formare. Sed hanc suæ humilitatis singularem gratiam ad infirmioris sexus trãstulit honorem. Posset & alia parte mulieris corporis digniore nasci quàm cæteri homines, eadem qua concipiuntur vilissima portione nascẽtes. Sed ad incõparabilẽ infirmioris corporis honorẽ lõgè ampliùs ortu suo consecrauit eius genitale quàm viri fecerat ex circumcisione. Atque vt hunc singularem virginum nunc omittam honorem, libet ad cæteras feminas sicut proposuimus stilum conuertere. Attende itaque quantam statim gratiam aduentus Christi Elisabeth coniugatæ, quantam exhibuit Annæ viduæ. Virum Elisabeth Zachariam magnum Domini sacerdotem incredulitatis diffidentia mutum adhuc tenebat, dum in aduentu & salutatione Mariæ ipsa mox Elisabeth Spiritu sancto repleta & exultantem in vtero suo paruulum sensit, & prophetiam iam de ipso completo Mariæ conceptu prima proferens, plus quàm Propheta extitit. Præsentem quippè illico virginis conceptum nuntiauit, & ipsam Domini matrem ad magnificandum super hoc ipso Dominum concitauit. Excellentius autem prophetiæ donum in Elisabeth videtur completum, conceptum statim Dei filium agnoscere, quàm in Ioanne ipsum iamdudum natum ostendere. Sicut igitur Mariam Magdalenam Apostolorum dicimus Apostolam, sic nec istam Prophetarum dicere dubitemus Prophetam, siue ipsam beatam viduam Annam, de qua supra latiùs actum est. Quod si hanc Pro-

Ibidem.

Tom. 1. in vita Hilarionis.

Genes. 2.

Luc. 1. & 2.

phetiæ gratiam vsque ad Gentiles etiam extendamus, Sibylla vates in medium procedat, & quæ ei de Christo reuelata sunt proferat. Cum qua si vniuersos conferamus Prophetas, ipsum etiam Esaiam, qui vt Hieronymus asserit, non tam Propheta quàm Euangelista dicendus est; videbimus in hac quoque gratia feminam viris longè præstare. De qua Augustinus contra hæreses testimonium proferens, ait: *Audiamus quid etiam Sibylla vates eorum de eodem dicat: Alium, inquit, dedit Dominus hominibus fidelibus colendum. Item, Ipse* * *tuum cognosce Dominum Dei filium esse. Alio loco filium Dei symbolum appellat, id est consiliarum. Et Propheta dicit, Vocabunt nomen eius mirabilis, consiliarius.* De qua rursus idem pater Augustinus in XVIII. de Ciuitate Dei. *Eo*, inquit, *tempore nonnulli Sibyllam Erictream vaticinatam ferunt, quam quidam magis credũt esse Cumanam. Et sunt eius viginti & septem versus; qui, sicut eos quidam Latinis versibus est interpretatus, hoc continent,*

Iudicij signum tellus sudore madescet,
E cælo Rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carne præsens vt iudicet orbem.

Quorum quidem versuum primæ literæ in Græco cõiunctę, id sonant, IESVS CHRISTVS FILIVS DEI SALVATOR. Infert etiam Lactantius quędam de Christo vaticinia Sibyllæ. *In manus*, inquit, *infidelium postea veniet. Dabunt Deo alapas manibus incestis, & impurato* * *ore expuent venenatos sputos. Dabit vero ad verbera suppliciter sanctum dorsum, & colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod verbum vel vnde venerit inferis loquatur, & spinea corona coronabitur. Ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dederunt. In hospitalitatem hanc monstrabunt mensam. Ipsa enim insipiens gens tuum Deum non intellexisti laudandum mortalium mentibus, sed spinis coronasti, fel miscuisti. Templi velum scindetur, & in medio die nox erit tribus horis, & morietur, tribus diebus somno suscepto, & tunc ab inferis regressus ad lucem veniet, primus resurrectionis principio ostensus.* Hoc profecto Sibyllæ vaticinium, ni fallor, maximus ille Poetarũ nostrorum Virgilius audierat atque attenderat cùm in IIII. Ecloga futurum in proximo sub Augusto Cæsare tempore consulatus Pollionis mirabilem cuiusdam pueri de cælo ad terras mittendi, qui etiam peccata mundi tolleret, & quasi seculum nouum in mundo mirabiliter ordinaret, præcineret ortum: admonitus

In præf. in Esai. & to. 3. ep. 117.
Cap. 3.
Ibidem.
* al. ipsum
Esai. 9.
Cap. 23.
Lib. 4 instit. cap. 18.
* al. impuro.

vt ipſemet ait, Cumæi carminis vaticinio, hoc eſt Sibyllę, quæ Cumana* dicitur. Ait quippe ſic, quaſi adhortans quoſlibet ad congratulandum ſibi, & concinendum ſeu ſcribendum de hoc tanto puero naſcituro, in comparatione cuius omnes alias materias quaſi infimas* & viles reputat, dicens:

* al. Cumæa

* al. Infirmas

Virgil. Eclog. 4.

Sicelides Musæ paulo maiora canamus.
Non omnes arbuſta iuuant, humiléſque miricæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.
Iam noua progenies cælo demittitur alto, &c.

Inſpice ſingula Sibyllæ dicta, & quàm integrè & apertè Chriſtianæ fidei de Chriſto ſummam complectatur. Quæ nec diuinitatem eius, nec humanitatem, nec vtrumque ipſius aduentum, nec vtrumque iudicium prophetando vel ſcribēdo prætermiſit. Primum quidem iudicium, quo iniuſtè iudicatus eſt in paſſione, & ſecundum quo iuſtè iudicaturus eſt mūdum in maieſtate. Quæ nec deſcenſum eius ad inferos, nec reſurrectionis gloriam prætermittens, non ſolum Prophetas, verumetiam ipſos ſupergreſſa videtur Euangeliſtas, qui de hoc eius deſcenſu minimè ſcripſerunt. Quis non etiam illud tam familiare prolixúmque colloquium miretur, quo ipſe ſolus ſolam illam gentilem & Samaritanam mulierem tam diligenter dignatus eſt inſtruere, de quo & ipſi vehementer obſtupuerunt Apoſtoli? A qua etiam infideli & de virorum ſuorum multitudine reprehenſa potum ipſe voluit poſtulare, quem nihil vlteriùs alimenti ab aliquo nouimus requiſiſſe. Superueniunt Apoſtoli, & emptos ei cibos offerunt, dicētes: *Rabi, manduca*: nec oblatos ſuſcipi videmus, ſed hoc quaſi in excuſationem ipſum prætendiſſe: *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis.* Potum ipſe à muliere poſtulat. A quo ſe illa excuſans beneficio, *Quomodo*, inquit, *tu Iudæus cùm ſis, bibere à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.* Et iterum: *Neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt.* Potum itaque à muliere infideli, & id negante deſiderat, qui oblatos ab Apoſtolis cibos non curat. Quæ eſt iſta, quæſo, gratia, quam exhibet infirmo ſexui; vt videlicet à muliere hac poſtulet aquam, qui omnibus tribuit vitam? Quæ, inquam, niſi vt patenter inſinuet tantò ſibi mulierum virtu-

Ioan. 4.

tem esse gratiorem, quantò earum naturam esse constat infirmiorem; & se tantò amplius earum salutem desiderando sitire, quantò mirabiliorem earum virtutem constat esse? Vnde & cùm à femina potum postulat, huic præcipuè siti suæ per salutem feminarum satisfieri velle se insinuat. Quem potum etiam cibum vocans: *Ego*, inquit, *cibum habeo manducare quem vos nescitis*. Quem postmodum exponens cibum, adiungit: *Meus cibus est vt faciam voluntatem Patris mei.* Hanc videlicet quasi singularem sui Patris voluntatem esse innuẽs, vbi de salute agitur infirmioris sexus. Legimus & familiare colloquium cum Nicodemo illo Iudæorum principe Dominum habuisse, quo illum quoque ad se occultè venientem de salute sua ipse instruxerit; sed illius colloquij nõ tantũ tunc* fructum esse consecutum. Hanc quippe Samaritanam, & spiritu prophetiæ repletam esse tũc constat, quo videlicet Christum & ad Iudæos iam venisse, & ad gentes venturum esse professa est: cùm dixerit, *Scio quia Messias venit qui dicitur Christus. Cùm ergo venerit ille nobis annunciabit omnia*, & multos ex ciuitate illa propter verbum mulieris ad Christũ cucurrisse, & in eum credidisse, & ipsũ duobus diebus apud se retinuisse: qui tamen alibi discipulis ait: *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitate Samaritanorum ne intraueritis.* Refert alibi idem Ioannes quosdam ex gentilibus, qui ascenderant Hierosolymam vt adorarent in die festo, per Philippum & Andream Christo nunciasse, quòd eum vellent videre. Non tamen eos esse admissos commemorat, nec illis postulantibus tantam Christi copiam esse concessam, quantam huic Samaritanæ nequaquam id petenti. A qua eius in gentibus prædicatio cœpisse videtur, quam non solum conuertit; sed per eam, vt dictum est, multos acquisiuit. Illuminati statim per stellam Magi, & ad Christum conuersi, multos exhortatione sua vel doctrina ad eum traxisse referuntur; sed soli accessisse. Ex quo etiam liquet quantam à Christo gratiam in gentibus mulier sit adepta, quæ præcurrens, & ciuitati nuntians eius aduentum, & quæ audierat prædicans, tam properè ipsa multos de populo suo est lucrata. Quod si veteris Testamenti vel Euangelicæ scripturæ paginas reuoluamus, summa illa de resuscitatis mortuis beneficia diuinam gratiam feminis præcipuè videbimus impendisse, nec nisi ipsis vel de ipsis hæc miracula

Ioan. 3.
* al. hunc

miracula facta fuisse. Primò quippè per Heliam & Helisæum 3. Reg. 17.
ad intercessionem matrum filios ipsarum resuscitatos esse le- 4. Reg. 4.
gimus. Et Dominus ipse viduæ cuiusdam filium suum, & Luc. 4.
Archisynagogi filiam, & rogatu sororum Lazarum resusci- Marc. 5.
tans, hoc immensi miraculi beneficium maximè feminis im- Ioan. 11.
pendit. Vnde illud est Apostoli ad Hebræos scribentis: *Ac-* Heb. 11.
ceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Nam & puella suscitata mortuum recepit corpus, & cæteræ feminæ in consolationem sui, quos plangebant mortuos receperunt suscitatos. Ex quo etiam liquet, quantam semper feminis exhibuerit gratiam, quas tam sua quàm suorum resuscitatione primò lætificans, nouissimè quoque ipse propria resurrectio- Matth. 28.
ne eas plurimùm extulit, quibus, vt dictum est, primùm ap- Marc 16.
paruit. Quod etiam hic sexus in populo persequente, quodã erga Dominum naturali compassionis affectu, visus est promereri. Vt enim Lucas meminit, cùm eum viri ad crucifigendum ducerent, feminæ ipsorum sequebantur plangentes ipsum, atque lamentantes. Quibus ipse conuersus, & quasi pietatis huius vicem in ipso statim passionis articulo misericorditer eis referens, futurum vt cauere queant prædicit exitum *: *Filiæ*, inquit, *Hierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros. Quia ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt.* Ad cuius etiam liberationem iniquissimi iudicis vxorem antea fideliter laborasse Matthæus commemorat, dicens: *Sedente autem illo pro tribunali misit ad illum vxor eius dicens; Nihil tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum.* Quo etiã prędicante solam feminam de tota turba in tantam eius laudem legimus extulisse vocem, vt beatum exclamaret vterũ qui eum portauerit, & vbera quæ suxerit. A quo & statim piam confessionis suæ, licèt verissimæ, correctionem meruit audire, ipso confestim ei respondente: *Quinimò beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* Solus Ioannes inter Apostolos Christi hoc priuilegium amoris obtinuit, vt dilectus Domini vocaretur. De Martha autem & Maria ipse scribit Ioannes, *quia diligebat Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum.* Ipse idem Apostolus, qui ex priuilegio, vt dictum est, amoris se vnum à Domino dilectum esse commemorat, hoc ipso priuilegio, quod nulli aliorũ adscrip-

* al. exitiũ

ſit Apoſtolorum, feminas inſigniuit. In quo etiam honore etſi fratrem earum ipſis aggregaret, eas tamen illi præpoſuit, quas in amore præcellere credidit. Libet deniq;, vt ad fideles ſeu Chriſtianas redeamus feminas, diuinæ reſpectũ miſericordiæ in ipſa etiam publicorũ abiectione ſcortorũ & ſtupẽdo prædicare, & prædicando ſtupere. Quid eſt abiectius quã Maria Magdalene, vel Maria Ægyptiaca ſecundum vitæ ſtatum priſtinæ? Quas verò poſtmodum vel honore vel merito diuina amplius gratia ſublimauit? Illam quidem quaſi in Apoſtolico permanentem Cœnobio, vt iam ſuprà commemorauimus: hac verò, vt ſcriptum eſt, ſupra humanam virtutem Anachoretarum agone dimicante, vt in vtrorumque Monachorum propoſito ſanctarum virtus feminarum præmineat, & illud quod incredulis Dominus ait, *Meretrices præcedent vos in regnum Dei*, ipſis & fidelibus viris improperandũ videatur, & ſecundum ſexuum ſeu vitæ differentiam fiát nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Quis denique ignoret feminas exhortationem Chriſti & conſilium Apoſtoli tanto caſtimoniæ zelo eſſe complexas, vt pro conſeruanda carnis pariter ac mentis integritate, Deo ſe per martyrium offerrent holocauſtum, & gemina triumphantes corona, Agnum ſpõſum virginum quocumque ierit ſequi ſtuderent? Quam quidem virtutis perfectionem raram in viris, crebram in feminis eſſe cognouimus. Quarum etiam nonnullas tantum in hac carnis prærogatiua zelum habuiſſe legimus, vt non ſibi manum inferre dubitarent, ne quã Deo vouerant incorruptionem amitterent, & ad Sponſum virginem virgines peruenirent. Qui etiam ſanctarum deuotionem virginum intantum ſibi gratam eſſe monſtrauit, vt gentilis populi multitudinem ad beatæ Agathæ ſuffragium concurrentem velo eius contra æſtuantis Æthnæ terribilem ignem oppoſito tam à corporis quàm animæ liberauerit incendio. Nullã nouimus Monachi cucullam beneficij tanti gratiam eſſe adeptam. Legimus quidem ad tactum pallij Heliæ Iordanem eſſe diuiſum, & ipſi pariter & Heliſæo viam per terram præbuiſſe: velo autem virginis immẽſam adhuc infidelis populi multitudinem tam mente ſaluari quàm corpore, & ſic eis conuerſis ad celeſtia viam patuiſſe. Illud quoque non modicum ſanctarum dignitatem commendat feminarium, quòd in ſuis ipſæ verbis

In vitis Patr. — *Matth. 21.* — *Matth. 20.* — *Apoc. 14.* — *Mantuan. in paſſ. Agatha.*

consecrantur, dicentes: *Annulo suo subarrauit me, ipsi sum desponsata.* Hæc quippe verba sunt beatæ Agnetis, in quibus virgines suam professionem facientes Christo desponsantur. Si quis etiam vestræ religionis formam ac dignitatem apud Gentiles cognoscere curet, atque nonnulla inde quoque exempla ad exhortationem vestram inducere; facile deprehendet in ipsis etiam nonnullam huius propositi institutionē præcessisse, excepto quòd ad fidei pertinet tenorē; & multa in illis sicut & in Iudæis præcessisse, quæ ex vtrisque congregata Ecclesia retinuit, sed in melius commutauit. Quis nesciat vniuersos Clericorum ordines ab Ostiario vsque ad Episcopum, ipsumque tonsuræ vsum Ecclesiasticæ, qua Clerici fiunt, & ieiunia quatuor temporum, & azimorum sacrificiū, necnon ipsa sacerdotalium indumentorum ornamenta, & nonnulla dedicationis vel alia sacramenta, à Synagoga Ecclesiam assumpsisse? Quis etiam ignoret ipsum vtilissima dispensatione non solum secularium dignitatum gradus in Regibus, cæterisque Principibus, & nonnulla legum decreta, vel Philosophicæ disciplinæ documenta in conuersis Gentibus retinuisse: verumetiam quosdam Ecclesiasticarum dignitatum gradus, vel continentiæ formam, & corporalis munditiæ religionem ab eis accepisse? Constat quippè nunc Episcopos vel Archiepiscopos præsidere, vbi tunc Flamines vel Archiflamines habebantur: & quæ tunc templa Dæmonibus sunt instituta, postea Domino fuisse consecrata, & sanctorum memorijs insignita. Scimus & in gentibus præcipuè prærogatiuam virginitatis enituisse, cùm maledictum legis ad nuptias Iudæos coerceret: & in tantum Gētibus hanc virtutem seu mundiciam carnis acceptam extitisse, vt in tēplis earum magni feminarum Conuentus cælibi se vitæ dicarent. Vnde Hieronymus in Epistolam ad Galathas lib. III. *Quid nos, inquit, oportet facere, in quorum condemnationem habet & Iuno vniuiras, & Vesta vniuirgines, & alia idola continentes?* Vniuiras autem & vniuirgines dicit; quasi Monachas vniuiras, quæ viros nouerant, & Monachas vniuirgines virgines. Monos enim, vnde Monachus, id est solitarius dicitur, vnum sonat. Qui etiam libro I. contra Iouinianum, multis de castitate vel continentia Gentilium feminarum inductis exemplis: *Scio, inquit, in catalogo feminarum me plura di-*

Ambr. Ser. 90.

Deuter. 25.

To. 6 in c. 6.

xisse, vt quæ Christianæ pudicitiæ despiciunt fidem, discant saltem ab Ethnicis castitatem. Qui in eodem suprà illam quoque continentiæ virtutem adeo commendauit, vt hanc præcipuè mũdiciam carnis in omni gente Dominus approbasse videatur, & nonnullis etiam in infidelibus quoque vel collatione meritorum, vel exhibitione miraculorum extulisse. *Quid referam*, inquit, *Sibyllam Erithream atque Cumanam, & octo reliquas? Nam Varro decem fuisse autumat, quarum insigne virginitas est, & virginitatis præmium diuinatio.* Itẽ: *Claudia virgo vestalis cùm in suspitionem venisset stupri, fertur cingulo duxisse ratem, quam hominum millia trahere nequiuerãt.* Et Sydonius Claremontensis Episcopus in propemtico ad Libellum suum ita loquitur:

Qualis nec Tanaquil fuit, nec illa,
Quam tu Tricipitine procreasti,
Qualis nec Phrygiæ dicata Vestæ
Quæ circa satis Albulam tumentem
Duxit virgineo ratem capillo.

Cap. 11. Augustinus de Ciuitate Dei lib. XXII. *Iam si ad eorum miracula veniamus, quæ facta à dijs suis martyribus opponunt nostris, nonne etiam ipsa pro nobis facere, & nobis reperientur omnino proficere? Nam inter magna miracula Deorum suorum profecto magnum illud est, quod Varro commemorat Vestalem virginem, cùm periclitaretur falsa suspitione de strupro, cribrum implesse aqua de Tyberi, & ad suos iudices nulla eius parte stillante portasse. Quis aquæ pondus tenuit tot cauernis patientibus? Itane Deus omnipotens terreno corpori graue pondus auferre non poterit, vt in eodem elemento habitet viuificatum corpus, in quo voluerit viuificans spiritus?* Nec mirum si ijs vel alijs Deus miraculis infidelium quoque castitatem extulerit, vel officio Demonum extolli permiserit: vt tantò amplius nunc fideles ad ipsam animarentur, quantò hanc in infidelibus quoque ampliùs exaltari cognouerint. Scimus & Caiphæ prælationi non personæ gratiam esse collatam, & pseudo quoque Apostolos miraculis nonnusquam coruscasse: & hæc non personis eorum, sed officio esse concessa. Quid igitur mirum, si Dominus non personis infidelium feminarum, sed virtuti continentiæ ipsarum hoc concesserit, ad innocentiam virginis saltem liberandam, & falsæ accusationis improbitatem conterendam? Constat quippè amorem continentiæ bonum esse & in

Ioan. 11.

infidelibus, ſicut & coniugalis pactionis obſeruantiam donum Dei apud omnes eſſe. Ideóque mirabile non videri, ſi ſua dona, non errorem infidelitatis per ſigna, quæ infidelibus fiunt, non fidelibus, Deus honoret: maximè quando per hæc, vt dictum eſt, innocentia liberatur, & peruerſorum hominum malicia reprimitur, & ad hoc, quod ita magnificatur, bonum homines ampliùs cohortantur, per quod tantò minùs ab infidelibus quoque peccatur, quantò ampliùs à voluptatibus carnis receditur. Quod nunc etiam cum pleriſque alijs aduerſus prædictum incontinentem hæreticum beatus non incõuenienter induxit Hieronymus, vt quæ non miratur in Chriſtianis, erubeſcat in Ethnicis. Quis etiam dona Dei eſſe deneget, poteſtatem etiam infidelium Principum, etſi peruersè ipſa vtantur, vel amorem iuſtitiæ, vel manſuetudinem quam habent, lege inſtructi naturali, vel cætera quæ decent Principes? Quis bona eſſe contradicat quia malis ſunt permixta? præſertim cùm, vt beatus adſtruit Auguſtinus, & manifeſta ratio teſtatur, mala eſſe nequeant niſi in natura bona? Quis non illud approbet quod Poetica perhibet ſententia,

Oderunt peccare boni virtutis amore? Horat. Epist. l. 1. ep. 15.

Quis Veſpaſiani nondum Imperatoris miraculũ, quod Suetonius refert, de cæco videlicet & claudo per eum curatis, non magis approbet quàm neget, vt eius virtutem ampliùs æmulari velint Principes. Aut quod de anima Traiani beatus egiſſe Gregorius refertur? Nouerunt homines in cœno margaritam legere, & à paleis grana diſcernere. Et dona ſua infidelitati adiuncta Deus ignorare non poteſt, nec quicquam horum quæ fecerit odire. Quæ quò ampliùs ſignis coruſcãt, tantò ampliùs ſua eſſe demonſtrat, nec hominum prauitate ſua inquinari poſſe, & qualis ſit fidelibus ſpectandus, qui talẽ ſe exhibet infidelibus. Quantam autem apud infideles dignitatem deuota illa templis pudicitia ſit adepta, vindicta violationis indicat. Quam ſcilicet vindictam Iuuenalis commemorans in IIII. Satyra contra Criſpinum, ſic de ipſo ait:

Sueton. in Vespas. c. 7.

Ioan. Diaconus l. 2. vitæ S. Greg. c. 44.

——————— *Cum quo nuper vitiata iacebat*
Sanguine adhuc viuo terram ſubitura Sacerdos.

Vnde & Auguſtinus de Ciuitate Dei lib. III. *Nam & ipſi,* inquit, *Romani antiqui in ſtupro detectas veſtæ Sacerdotes viuas defo-*

dicbant. Adulteras autem feminas quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant. Vsque adeò grauiùs quæ putabāt abdita diuina, quàm humana cubilia vindicabant. Apud nos autem Christianorum cura Principum tantò amplius * vestræ nostræ * prouidit castimoniæ, quantò eam sanctiorem esse non dubitatur. Vnde Iustinianus Augustus: *Si quis*, inquit, *non dicam rapere, sed attentare tantum causa iungendi matrimonium sacras virgines ausus fuerit, capitali pœna feriatur.* Ecclesiasticæ quoque sanctio disciplinæ, quæ pœnitētiæ remedia, non mortis supplicia quærit, quàm seuera sententia lapsus vestros præueniat non est dubium. Vnde illud est Innocentij Papæ Victricio Episcopo Rothomagensi, cap. XIII. *Quæ Christo spiritualiter nubunt, & à sacerdote velantur, si postea vel publicè nupserint, vel occulte corruptæ fuerint, non eas admittendas esse ad agendam penitentiam, nisi is cui se coniunxerant de hac vita discesserit.* Hæc verò, quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulauerint permanere, licet velatæ non fuerint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia est: quia sponsio earum à Domino tenebatur. Si verò inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolui, quantò magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerunt, solui sine vindicta non poterit? Nam si Apostolus Paulus, quæ à proposito viduitatis discesserant, dixit eas habere condemnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: quantò magis virgines, quæ prioris propositionis fidem minimè seruauerunt? Hinc & Pelagius ille notabilis ad filiam Mauritij: *Criminosior est*, inquit, *Christi adultera quàm mariti. Vnde pulchrè Romana Ecclesia tam seueram nuper de huiusmodi statuit sententiam, vt vix vel pœnitentia dignas iudicaret, quæ sanctificatum Deo corpus libidinosa coinquinatione violassent.* Quod si perscrutari velimus quantam curam, quantam diligentiam & charitatem sancti Doctores ipsius Domini, & Apostolorum exemplis incitati, deuotis semper exhibuerint feminis, reperiemus eos summo dilectionis zelo deuotionem earum amplexos fuisse, & fouisse, & multiplici doctrinæ vel exhortationis studio earum religionem iugiter instruxisse atque auxisse. Atque vt cæteros omittam, præcipui Doctores Ecclesiæ producantur in medium: Origines scilicet, Ambrosius, atque Hieronymus. Quorum quidem

[Marginal notes: C. 17. quæst. 1. Cā. Viduas. & Hæ verò. — 1. Tim. 5.]

primus, ille videlice maximus Christianorum Philosophus, religionem feminarum tanto amplexus est zelo, vt sibi manus ipse inferret, sicut Ecclesiastica refert Historia, ne vlla Lib. 6.c.7.
eum suspicio à doctrina vel exhortatione mulierum abduceret. Quis etiam ignoret quantam Ecclesiæ diuinorum messem librorum rogatu Paulæ & Eustochij beatus reliquerit Hieronymus? Quibus inter cætera sermonem etiam de Assumptione matris Domini iuxta earum petitionem scribẽs, To. 9.ep. 10
idipsum profitetur, dicens: *Sed quia negare non queo quicquid iniungitis, nimia vestra deuinctus dilectione, experiar quod hortamini.* Scimus autem nonnullos maximorum Doctorum tam ordinis quàm vitæ dignitate sublimium, nonnunquam ad eum de longinquo scribentes parua ab eo requisisse scripta, nec impetrasse. Vnde & illud est beati Augustini in secundo Retractationum libro: *Scripsi & duos libros ad Presbyterum Hieronymum sedentem in Bethleem, vnum de origine animæ, alium de sententia Apostoli Iacobi, vbi ait: Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: de vtroque consulens eum: Sed in priore quæstionem, quam proposui, ipse non solui. In posteriore autem quid mihi de illa soluẽda videretur non tacui. Sed vtrum hoc approbaret, & illum consului. Respondit* * *autem laudans eandem consultationem meam, sibi tamen ad respondendum otium non esse respondit. Ego verò quousque esset in corpore hos libros edere nolui, ne fortè responderet aliquando, & cum ipsa responsione eius potius ederentur. Illo autem defuncto edidi.* Ecce virum tantum tanto tempore pauca & parua rescripta à prædicto viro expectasse, nec accepisse. Quem quidem ad petitionem prædictarum feminarum in tot & tantis voluminibus vel trãsferendis vel dictãdis sudasse cognouimus, longè eis maiorẽ quàm Episcopo reuerentiã in hoc exhibẽs. Quarũ fortassis tantò ampliùs virtutem amplectitur studio, nec contristare substinet, quantò earũ naturam fragiliorẽ cõsiderat. Vnde & nõnũquã zelus charitatis eius erga huiusmodi feminas tantus esse deprehẽditur, vt in earũ laudibus aliquatenus veritatis tramitẽ excedere videatur, quasi in seipso illud expertus, quod alicubi cõmemorãs: *Charitas*, inquit, *mẽsuram non habet.* Qui in ipso statim exordio vitæ sanctæ Paulæ, quasi attentum sibi lectorem præparare desiderans, ait: *Si cuncta corporis mei membra verterentur in linguas, & omnes artus*

Cap. 45.
Iacobi 2.
* al. Rescripsit
To. 1. ep 17.
Ibid. ep. 27.

humana voce resonarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem. Descripsit & nonnullas sanctorum Patrum venerabiles vitas, atque miraculis coruscas, in quibus longè mirabiliora sunt quæ referuntur. Nullum tamen eorum tanta laude verborum extulisse videtur, quanta hanc viduã commendauit. Qui etiam ad Demetriadem virginem scribens, tanta eius laude frontem ipsius insigniuit Epistolæ, vt non in modicam labi videatur adulationem. *Inter omnes,* inquit, *materias, quas ab infantia vsque ad hanc ætatem vel mea, vel notariorum scripsi manu, nihil præsenti opere difficilius. Scripturus enim ad Demetriadem virginem Christi, quæ & nobilitate & diuitijs prima est in vrbe Romana, si cuncta eius virtutibus congrua dixero, adulari putabor.* Dulcissimum quippè viro sancto fuerat quacumque arte verborum fragilem naturam ad ardua virtutis studia promouere. Vt autem opera nobis quàm verba in hoc certiora præbeant argumenta, tanta huiusmodi feminas excoluit charitate, vt immensa eius sanctitas næuum sibi propriæ imprimeret famæ. Quod & ipse quidem ad Asellã, de fictis amicis atque sibi detrahentibus scribens, inter cætera commemorat, dicens: *Et licet me sceleratum quidam putent, & omnibus flagitijs obrutum; tu tamen benè facis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippè est de seruo alterius iudicare, & non facilis venia praua dixisse de rectis. Osculabantur quidam mihi manus, & ore vipereo detrahebant. Dolebant labijs, corde gaudebant. Dicant quid vnquam in me aliter senserunt, quàm quod Christianum decebat? Nihil mihi obijcitur, nisi sexus meus. Et hoc nunquam obijceretur, nisi cùm Hierosolymam Paula proficiscitur.* Item: *Antequam domum sanctæ Paulæ noscerem, totius in me vrbis studia consonabant. Omnium pene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar. Sed postquam eam pro suo merito sanctitatis venerari, colere, suscipere* * *cœpi; omnes me illico deseruere virtutes.* Et post aliqua: *Saluta,* inquit, *Paulam & Eustochium, velint nolint, in Christo meas.* Legimus & Dominum ipsum tantam beatæ meretrici familiaritatem exhibuisse, vt qui eum inuitauerat Pharisæus, ob hoc iã penitus de ipso diffideret, apud se dicens: *Hic si esset Propheta, sciret vtique quæ & qualis est quæ tangit eum.* Quid ergo mirum, si pro lucro talium animarum ipsa Christi membra eius incitata exemplo propriæ famę detrimentum non effugiũt? Quod quidem Origenes, vt dictum est,

Ibidem, Epist. 8.

Tom. 2. Epist. 99.

Ibidem.

* f. suspicere

Ibidem.

Luc. 7.

Euseb. Hist. Eccles. lib. 6. cap. 7.

est, cùm cuperet euitare, grauius sibi corporis detrimentum inferre substinuit. Nec solum in doctrina vel exhortatione feminarum mira sanctorum Patrum charitas innotuit, verumetiam in earum consolatione ita vehemens nonnunquã extitit, vt ad earum dolorem leniendum nonnulla fidei aduersa promittere mira eorum compassio videatur. Qualis quidẽ illa est beati Ambrosij cõsolatio, quã super morte Valẽtiniani Imperatoris sororibus eius scribere ausus est, & eius qui cathecumenus sit defunctus salutem adstruere. Quod lõgè à Catholica fide atque Euangelica veritate videtur dissidere. Non enim ignorabant quàm accepta Deo semper extiterit virtus infirmioris sexus. Vnde & cùm innumeras videamus virgines matrem Domini in huius excellẽtiæ proposito sequi, paucos agnoscimus viros huius virtutis gratiam adeptos; ex qua, quocumque ierit, ipsum sequi Agnum valerent. Cuius quidem zelo virtutis cùm nonnullæ sibi manũ inferrent, vt quam Deo vouerant integritatem etiam carnis conseruarent; non solum hoc in eis non est reprehensum, sed apud plerosque hæc ipsarum martyria titulos Ecclesiarum meruerunt. Desponsatæ quoque virgines, si antequam viris suis carnaliter misceantur Monasterium decreuerint eligere, & homine reprobato sponsum sibi Deum efficere, liberã in hoc habent facultatem, quam nequaquam viris legimus indultam. Quarum etiam pleræque tanto ad castimoniam zelo sunt accensæ, vt non solum contra legis decretum pro custodienda castitate virilem præsumerent habitum, verùm etiam inter Monachos tantis præminerent virtutibus, vt Abbates fieri mererentur. Sicut de beata legimus Eugenia, quæ sancto etiam Heleno Episcopo conscio, imò iubente virilem habitum sumpsit, & ab eo baptizata Monachorum collegio est sociata.

Apoc. 14.

Deuter. 22.

In vitis Pat

HAEC ad nouissimarum* petitionum tuarum primam, soror in Christo charissima, me satis rescripsisse arbitror; de authoritate videlicet Ordinis vestri, & insuper de commendatione propriæ dignitatis, vt tanto studiosiùs vestræ professionis propositum amplectamini, quantò eius excellentiam ampliùs noueritis. Nunc vt secundam quoque Domino annuente perficiam, vestris id meritis & orationibus obtineam, VALE.

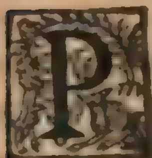
* al. petitionẽ nouissimarum

EPISTOLA VIII.

Quæ est eiusdem PETRI ad HELOISSAM, Institutio, seu Regula Sanctimonialium.

ARGVMENTVM.

Cùm duo ab Heloissa rogatus fuisset Abaelardus, alteri quidem eorum superiore respondit Epistola: alterum nunc exequitur. Si quidem petitionis Heloissæ alterum caput fuerat, vt Paracletensibus Monachabus Regulam scriberet; quod ipse hoc libro potiùs quàm Epistola luculenter perficit, plurimis sanctorum Patrum sententijs tanquam floribus adunatis. Tripertitum autem Tractatum vocat, quòd in eo maximè de tribus præcipuis virtutibus Monasticis, continentia scilicet, paupertate voluntaria, & silentio tractet. Constituit toti earum Collegio septem officiales sorores, quæ cæteris tum in his quæ animarum sunt, tum in his, quæ ad temporalia siue corporalia spectant, prudenter præsint. Esum carnium ternis diebus singulis hebdomadibus, & vsum vini moderatum eis indulget: ac cætera ad vitæ Monasticæ Ordinem pertinentia diligenter & congruè disponit.

PETITIONIS tuæ parte iam aliqua prout potuimus absoluta, superest Domino annuante de illa, quæ restat, parte tam tuis quàm spiritualium tuarum filiarum desiderijs complendis operam dare. Restat quippè iuxta prædictæ vestræ postulationis ordinem, aliquam vobis Institutionem, quasi quandam propositi vestri Regulam à nobis scribi, & vobis tradi; vt certiùs ex scripto quàm ex consuetudine habeatis quid vos sequi conueniat. Nos itaque partim consuetudinibus bonis, partim scripturarum testimonijs vel rationum nitentes fulcimẽtis, hæc omnia in vnum conferre decreuimus; vt spirituale Dei templum, quod estis vos, habens decorare, quasi quibusdã egregijs exornare picturis valeamus, & ex pluribus imperfectis quod possimus vnum Opusculum consummare. In quo quidẽ opere Zeuxim pictorem imitantes, ita facere instituimus in templo spiritali, sicut ille disposuit faciendum in corporali. Hunc enim, vt in Rhetorica sua Tullius meminit, Crotoniatæ asciuerunt ad quoddam templum, quod religiosissimè colebant, excellentissimis picturis decorãdum. Quod vt diligentiùs faceret, quinque sibi virgines pulcherrimas de populo illo elegit, quas sibi pingẽti assistẽtes intuens, earum

Lib. 1. de inuent.

pulchritudinem pingendo imitaretur. Quod duabus de causis factum esse credibile est. Tum videlicet quia, vt prędictus meminit Doctor, maximam peritiam in depingēdis mulieribus pictor ille adeptus fuerat, tum etiam quia naturaliter puellaris forma elegantior & delicatior virili compositione * censetur. Plures autem virgines ab eo eligi supra memoratus Philosophus ait, quia nequaquam credidit in vna se reperire posse puella, membra omnia æqualiter formosa, nullique vnquam à natura tantam pulchritudinis gratiam esse collatam, vt æqualem in omnibus mēbris pulchritudinem haberet, vt nihil ex omni parte perfectum in compositione corporum ipsa expoliret, tanquam vni sic omnia commoda conferret, vt non haberet quod cæteris largiretur. Sic & nos ad depingendam animæ pulchritudinem, & Sponsæ Christi describendam perfectionem, in qua vos tanquam speculo quodam vnius spiritalis virginis semper præ oculis habitæ decorem vestrum vel turpitudinem deprehendatis: proposuimus ex multis sanctorum Patrum documentis vel consuetudinibus Monasteriorum optimis vestram instruere conuersationem, singula quæque prout memoriæ occurrerint delibando, & quasi in vnum fasciculum congregando, quæ vestri propositi sanctitati congruere videbo. Nec solum quæ de Monachabus, verumetiam quæ de Monachis instituta. Quippe sicut nomine & continentiæ professione nobis estis coniunctæ, ita & ferè omnia nostra vobis competunt instituta. Ex his ergo, vt diximus, plurima quasi quosdam flores decerpendo, quibus vestræ lilia castitatis adornemus, multo maiore studio describere debemus virginem Christi, quàm prædictus Zeuxis depingere simulachrum idoli. Et ille quidem quinque virgines, quarum speciem imitaretur, sufficere credidit. Nos verò pluribus Patrum documentis exuberantem copiam habentes, auxilio freti diuino perfectius vobis opusculum relinquere nō desperamus: quo ad sortem vel descriptionem illarum quinque prudentium virginum pertingere valeatis, quas in depingenda virgine Christi Dominus nobis in Euangelio proponit. Quod vt possimus sicut volumus, vestris orationibus impetremus, Valete in Christo, sponsæ Christi.

Ibidem.

* *al.* compactione

Matth. 25.

TRIPERTITVM instructionis vestræ Tractatum fieri

decreuimus, in describenda atque munienda religione vestra, & diuini obsequij celebratione disponenda, in quibus religionis monasticæ summam arbitror consistere: vt videlicet continenter, & sine proprietate viuatur, ac silentio maximè studeatur. Quod quidem, iuxta Dominicam Euangelicæ regulæ disciplinam, lumbos præcingere, omnibus renũciare, otiosum verbum cauere. Continentia vero castitatis illa est, quam suadens Apostolus ait: *Quæ innupta est & virgo, cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu.* Corpore, inquit, toto, non vno membro, vt ad nullam scilicet lasciuiam in factis vel in dictis eius aliquod membrum declinet. Spiritu verò tunc sancta est, quando eius mentem nec consensus inquinat, nec superbia inflat: sicut illarum quinque fatuarum virginum, quæ dum ad vendentes oleum recurrerent, extra ianuam remanserunt. Quibus iam clausa ianua frustra pulsantibus & clamentibus, *Domine, Domine aperi nobis*, terribiliter Sponsus ipse respondet: *Amen dico vobis, nescio vos.* Tunc autem relictis omnibus nudum Christum nudi sequimur, sicut sancti fecerunt Apostoli, cùm propter eum non solum terrenas possessiones aut carnalis propinquitatis affectiones, verumetiam proprias postponimus voluntates: vt non nostro viuamus arbitrio, sed Prælati nostri regamur imperio, & ei qui nobis loco Christi præsidet tanquam Christo penitus pro Christo subijciamur. Talibus enim ipsemet dicit: *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, ipse me spernit.* Qui si etiam, quod absit, malè viuat, cùm benè præcipiat; non est tamen ex vitio hominis sententia contemnenda Dei. De quolibet ipsemet præcipit, dicens: *Quæ dixerint vobis seruate, & facite: secundum verò opera eorum nolite facere.* Hanc autem ad Deum spiritalem à seculo conuersionem ipsemet diligenter describit, dicens: *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Et iterum: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, aut matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Hoc autem est odire patrem vel matrem, affectiones carnalium propinquitatum nolle sequi; sicut & odire animã suam est voluntatem propriam sequi nolle. Quod alibi quoque præcipit, dicens: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Sic enim propinquantes

Luc. 12. Matth. 19. Matth. 12. 1. Cor. 7. Luc. 10. Matth. 23. Luc. 9. Ibidem. Luc. 14.

post eum venimus, hoc est eum maximè imitando sequimur, qui ait: *Non veni facere voluntatem meã, sed eius qui misit me.* Ac si diceret, cuncta per obedientiam agere. Quid enim, *abneget semetipsum*, nisi carnales affectiones propriámque voluntatẽ postponere, & alieno, non suo regendum arbitrio se oommittere? Et sic profectò crucem suam non ab alio suscipit, sed ipsemet tollit; per quam scilicet ei mundus crucifixus sit, & ipse mundo: cùm spontaneo propriæ professionis voto mundana sibi & terrena desideria interdicit, quod est voluntatẽ propriam non sequi. Quid enim carnales aliud appetunt, nisi implere quod volunt? Et quæ est terrena delectatio, nisi propriæ voluntatis impletio, etiam quando id quod volumus labore maximo siue periculo agimus? Aut quid est aliud crucem ferre, id est cruciatum aliquem substinere, nisi contra voluntatem nostram aliquid fieri, quantumcumque illud videatur facile nobis esse vel vtile? Hinc alius Iesus longè inferior in Ecclesiastico admonet, dicens: *Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Cùm verò ita tam rebus nostris quàm nobis ipsis penitus renuntiamus, tũc verè omni proprietate abiecta vitam illam Apostolicam inimus, quæ omnia in commune reducit, sicut scriptũ est: *Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.* Nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat. Sed erant illis omnia communia. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat, non enim æqualiter omnes egebãt: & ideò non æqualiter omnibus distribuebatur, sed singulis prout opus erat. Cor vnum fide, quia corde creditur. Anima vna, quia eadem ex charitate voluntas adinuicem, cùm hoc vnusquisque alij quod sibi vellet, nec sua magis quàm aliorum commoda quæreret, vel ad communem vtilitatem ab omnibus omnia referrentur: nemine quæ sua sunt, sed que Iesu Christi quærente seu affectante. Alioquin nequaquam sine proprietate viueretur, quæ magis in ambitione, quàm in possessione consistit. Otiosum verbum seu superfluum idem est quod multiloquium. Vnde Augustinus Retractationũ lib. 1. *Absit*, inquit, *vt multiloquiũ deputem quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum multitudine ac prolixitate dicantur.* Hinc autem per Salomonem dicitur: *In multiloquio non deerit pecca-*

[Margin notes: Act. 4. — In proœm. — Prouerb. 10.]

tum. Qui autem moderatur labia sua, prudentißimus est. Multum ergo cauendum est in quo peccatum non deest, & tantò studiosius huic morbo prouidendum est, quantò periculosius & difficilius euitatur. Quod beatus prouidens Benedictus:

Regul. c. 42. *Omni tempore*, inquit, *silentio debent studere Monachi.* Plus quippè esse constat silentio studere quàm silentium habere. Est enim studium vehemens applicatio animi ad aliquid gerendum. Multa vero negligenter agimus vel inuiti, sed nulla studiosè nisi volentes vel intenti. Quantum verò difficile sit

Iacob. 13. vel vtile linguam refrenare, Apostolus Iacobus diligenter attendens, ait: *In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo*

Ibidem. *non offendit, hic perfectus est vir.* Idem ita: *Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentum, & cæterorum, domantur, & domita sunt à natura humana.* Qui simul considerans quanta sit in lingua malorum materia, & omnium bonorum consumptio, suprà sic & infrà loquitur: *Lingua quidem modicum membrum, quantus ignis, quàm magnam siluam incendit: vniuersitas iniquitatis, inquietum malum, plenum veneno mortifero.* Quid autem veneno periculosius vel cauendum amplius? Sicut ergo venenum vitam extinguit, sic loquacitas religionem

Iacob. 1. penitus euertit. Vnde idem superiùs: *Si quis putat se*, inquit, *religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suũ,*

Prouer. 25. *huius vana est religio.* Hinc & in Prouerbijs scriptum est. *Sicut vrbs patens, & absque murorum ambitu: ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Hoc ille senex diligenter considerabat, qui de loquacibus fratribus ei in via sociatis An-

Vit. patr. part. 2. Lib. de continent. tonio dicente, *Bonos fratres inuenisti tecum Abba*: Respondit, *Boni sunt siquidem, sed habitatio eorum non habet ianuam. Quicumque vult intrat in stabulum, & soluit asinum.* Quasi enim ad præsepe Domini anima nostra ligatur, sacræ se meditationis in eo quadam ruminatione reficiens, à quo quidem præsepi soluitur, atque huc & illuc toto mundo per cogitationes discurrit, nisi eam clausura taciturnitatis retineat. Verba quippè intellectum animæ immittunt, vt ei quod intelligit intendat, & per cogitationem hæreat. Cogitatione verò Deo loquimur, sicut verbis hominibus. Dumque huc verbis hominum intendimus, necesse est vt indè ducamur. Nec Deo simul & hominibus intendere valemus. Nec solum otiosa, verum etiam quæ vtilitatis aliquid habere videntur vitanda

ſunt verba, eò quòd facile à neceſſarijs ad otioſa, ab otioſis ad noxia veniatur. *Lingua* quippè, vt Iacobus, ait, *inquietum malum*, quo cæteris minor eſt aut ſubtilior membris, tantò mobilior & cæteris motu laceſcentibus, ipſa cùm non mouetur fatigatur, & quies ipſa ei fit oneroſa. Quæ quanto in nobis ſubtilior, & ex mollitie corporis noſtri flexibilior, tantò mobilior & in verba pronior exiſtit, & omnis malitiæ ſeminarium patet. Quod in vobis præcipuè vitium Apoſtolus notans, omninò feminis in Eccleſia loqui interdicit, nec de ijs etiam quæ ad Deum pertinent, niſi domi viros interrogare permittit. Et in ijs etiam diſcendis, vel quibuſcumque faciendis, ſilentio eas præcipuè ſubijcit, Timotheo ſuper his ita ſcribens: *Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio.* Quod ſi laicis & coniugatis feminis ita de ſilentio prouiderit, quid vobis eſt faciendum? Qui rurſus eidem cur hoc præceperit innuens, verboſas eas & loquentes cùm non oportet arguit. Huic igitur tantæ peſti remedium aliquod prouidentes, his ſaltem penitus locis vel temporibus linguam continua taciturnitate domemus: in oratione ſcilicet, in clauſtro, dormitorio, refectorio, & in omni comeſtione & coquina: & poſt Completorium deinceps hoc maximè ab omnibus obſeruetur. Signis verò his locis vel temporibus, ſi neceſſarium eſt, pro verbis vtamur. De quibus etiam ſignis docendis ſeu addiſcendis diligens habeatur cura, per quæ etiam ſi verbis quoque opus eſt, ad colloquium inuitetur loco congruo, & ad hoc inſtituto. Et expletis breuiter verbis illis neceſſarijs, redeatur ad priora, vel quod oportunum eſt fiat. Nec tepidè corrigatur verborum aut ſignorum exceſſus, ſed verborum præcipuè, in quibus maius imminet periculum. Cui profectò multo magnoque periculo & beatus Gregorius ſuccurrere vehementer cupiens, VII. Moralium lib. ſic nos inſtruit: *Dum otioſa*, inquit, *verba cauere negligimus, ad noxia peruenimus. Hinc ſeminantur ſtimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax tota extinguitur cordium.* Vnde benè per Salomonem dicitur: *Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum.* Aquam quippe dimittere, eſt linguam in fluxum eloquij relaxare. Quo contrà & in bonam partem aſſerit dicens: *Aqua profunda ex ore viri.* Qui ergo dimittit aquam, caput eſt

Cap. 18. in cap. 6. lib.

Prouer.

iurgiorum: quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Vnde scriptum est: *Qui imponit stulto silentium, iras mitigat.* Ex quo nos manifestè admonet, in hoc præcipuè vitio corrigendo districtissimam adhibere censuram: ne eius vindicta vllatenus differatur, & per hoc maximè religio periclitetur. Hinc quippe detractiones, lites, conuitia, & nonnunquam conspirationes, & coniurationes germinantes, totum religionis ædificium non tam labefactant quàm euertunt. Quod quidem vitium cùm amputatum fuerit, non omnino fortasse prauæ cogitationes extinguntur; sed ab alienis cessabunt corruptelis. Hoc vnum vitium fugere, quasi religioni sufficere arbitraretur * Abbas Macharius, admonebat, sicut scriptum est, his verbis: *Abbas Macharius maior in Scyti dicebat, fratribus, Post Missas Ecclesias fugite fratres. Et dixit ei vnus fratrum, Pater vbi habemus fugere ampliùs à solitudine ista? Et ponebat digitum suum in ore suo, dicens: Istud est quod fugiendum dico. Et sic intrabat in Cellam suam, & claudens ostiũ sedebat solus.* Hæc verò silentij virtus, quæ, vt ait Iacobus, perfectum hominem reddit, & de qua Esaias prædixit, *Cultus iustitiæ silentium*, tanto à sanctis Patribus feruore est arrepta, quòd sicut scriptum est, Abbas Agatho per triennium lapidem in ore suo mittebat, donec taciturnitatem disceret.

* al. arbitratus
Vit. Patr. part. 2. lib. de continent.
Iacobi 3.
Esai. 32.
Vit. Patr. part. 2.

QVAMVIS locus non saluet, multas tamen præbet opportunitates ad religionem faciliùs obseruandam, & tutiùs muniendam. Et multa religionis auxilia vel impedimenta ex eo consistunt. Vnde & filij Prophetarum, quos, vt ait Hieronymus, Monachos legimus in veteri Testamento, ad solitudinis secretum se transtulerunt, præter fluẽta Iordanis casulas suas constituentes. Ioannes quoque & discipuli eius, quos etiam propositi nostri principes habemus, & deinceps Paulus, Anthonius, Macharius, & qui præcipuè in nostro floruerũt proposito, tumultum seculi & plenum tentationibus mundum fugientes, ad quietem solitudinis lectulum suæ contemplationis contulerunt; vt videlicet Deo possent sinceriùs vacare. Ipse quoque Dominus, ad quem nullus tentationis motus accessum habebat, suo nos erudiens exemplo, cùm aliqua vellet agere præcipuè secreta petebat, & populares declinabat tumultus. Hinc ipse Dominus nobis quadraginta dierum abstinentia heremum consecrauit, turbas in heremo refecit,

Tom. 1. ep. 4. & 13.

& ado-

&ad orationis puritatem non solum à turbis, verùmetiam ab Apostolis secedebat. Ipsos quoque Apostolos & in monte seorsum instruxit, atque constituit, & transfigurationis suæ gloria solitudinem insigniuit, & exhibitione resurrectionis suæ discipulos communiter in monte lætificauit, & de monte in cœlum ascēdit, & cætera quæcumque magnalia in solitudinibus vel secretis operatus est locis. Qui etiam Moysi vel antiquis patribus in solitudinibus apparens, & per solitudinē ad terram promissionis populum transducens, ibique populo diu detento legem tradens, manna pluens, aquam de petra educens, crebris apparitionibus ipsum consolans, & mirabilia operans, patenter docuit quantam eius singularitas solitudinem pro nobis amet, cui puriùs in ea vacare possumus. Qui etiam libertatem mysticè onagri solitudinem amantis diligenter describens, & vehementer approbans, ad beatum Iob loquitur, dicens: *Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui dedit in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuis, clamorem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.* Ac si apertè dicat, quis hoc fecit nisi ego? Onager quippè, quem siluestrem asinum vocamus, Monachus, est, qui secularium rerum* vinculis absolutus ad tranquillam vitæ solitariæ libertatem se contulit, & seculum fugiens in seculo non remansit. Hinc in terra salsuginis habitat, cùm membra eius per abstinentiam sicca sunt & arida. Clamorem exactoris non audit, sed vocem, quia ventri non superflua, sed necessaria impendit. Quis enim tam importunus exactor, & quotidianus exactor quàm venter? Hic clamorem, id est immoderatam postulationem habet in superfluis & delicatis cibis, in quo minimè est audiendus. Montes pascuæ sunt illi vitæ vel doctrinæ sublimium Patrum, quas legendo & meditando reficimur. Virentia quæque dicit vniuersa vitæ cælestis & immarcessibilis scripta. Ad quod nos præcipuè beatus Hieronymus exhortans, sic Heliodoro scribit Monacho: *Interpretare vocabulum Monachi, hoc est nomen tuum. Quid facis in turba qui solus es?* Idem & nostram à Clericorum vita distinguens, ad Paulum Presbyterum scribit his verbis: *Si officium vis exercere Presbyteri, si Episcopatus te vel opus vel onus forte delectat, viue in vrbibus & castellis, & aliorum salutem fac lucrum*

Iob. 32.

* *al.* virorū *& in aliq.* vitiorum

To. 1. ep. 1.

To. 1. ep. 13.

animæ tuæ. Si cupis esse quod diceris, Monachus, id est solus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet vnumquodque propositum principes suos. Et vt adnostram veniamus, Episcopi & Presbyteri habeant ad exemplum Apostolos, & Apostolicos viros, quorum honorem possidentes, habere nitantur & meritum. Nos autem habeamus propositi nostri Principes Paulos, Anthonios, Hilariones, Macharios. Et vt ad scripturarum materiam redeã noster princeps Helyas, noster Helisæus, nostri duces & filij Prophetarum, qui habitabant in agris & solitudine, & faciebant sibi tabernacula præter fluenta Iordanis. De ijs sunt & illi filij Rechab qui vinum & siceram non bibebant, qui morabantur in tentorijs, qui Dei per Hieremiam voce laudantur, quòd non deficiat de stirpe eorum vir stans coram Domino. Et nos ergo, vt coram Domino stare, & eius obsequio parati magis valeamus adsistere, tabernacula nobis erigamus in solitudine, ne lectulum nostræ quietis frequentia hominum concutiat, quietem turbet, ingerat tentationes, mentẽ à sancto euellat proposito. Ad quam quidem liberam vitæ tranquillitatẽ beatum Arseniũ Domino dirigente omnibus in vno manifestum datum est exemplũ. Vnde & scriptum est: *Abbas Arsenius cùm adhuc esset in palatio, orauit ad Dominum, dicens: Domine dirige me ad salutem. Et venit ei vox dicens: Arseni fuge homines, & sanaberis.* Idem ipse: *Ac discedens ad Monachalem vitam rursum orauit eumdem sermonem, dicens: Domine dirige me ad salutem. Audiuitque vocem dicentem Asibi: rseni fuge, tace, quiesce. Hæ enim sunt radices non peccandi.* Ille igitur hac vna diuini præcepti regula instructus non solùm homines fugit, sed eos etiam à se fugauit. Ad quem Archiepiscopo suo cum quodam iudice quadam die venientibus, & ædificationis sermonem ab eo requirentibus, ait: *Et si dixerò vobis, custodietis?* Illi autem promiserunt se custodire. Et dixit eis: *Vbicumque audieritis Arsenium, approximare nolite.* Alia iterum vice Archiepiscopus eum visitans, misit primò videre si aperiret. Et mandauit ei, dicens: *Si venis aperio tibi, sed si tibi aperuero, omnibus aperio, & tunc iam vltra hîc non sedeo.* Hæc audiens Archiepiscopus, dixit: *Si eum persecuturus vado, nunquam vadam ad hominem sanctum.* Cuius etiam sanctitatem cuidã Romanæ matronæ visitanti, dixit: *Quomodo præsumpsisti*

4. Reg. 6.

Hierem. 35.

Vit. Patr. par. 2. lib. de quiete.

tantam nauigationem assumere? Nescis quia mulier es, & non debes exire quoquam, aut vt vadas Romam, & dicas alijs mulieribus, quia vidi Arsenium; & faciant mare viam mulierum venientium ad me? Illa autem dixit: *Si voluerit me Dominus reuerti Romam, non permitto aliquem venire huc. Sed ora pro me, & memor esto mei semper.* Ille autem respondens, dixit ei: *Oro Deum vt deleat memoriam tui de corde meo.* Quæ audiens hæc, egressa est turbata. Hic quoque, sicut scriptum est, à Marco Abbate requisitus cur fugeret homines, respondit: *Scit Deus quia diligo homines, sed cum Deo pariter & hominibus esse non possum.* Intantum verò sancti Patres conuersationem hominum atq; notitiã abhorrebant, vt nonnulli eorũ vt illos à se penitus remouerent, insanos se fingerent; &, quod dictu mirabile est, hæreticos etiã se profiterentur. Quod si quis voluerit, legat in vitis Patrũ de Abbate Symone, qualiter se præparauit Iudici Prouinciæ ad se venienti: qui se videlicet sacco cooperiens, & tollens in manu sua panem & caseum, sedit in ingressu cellæ suæ, & cœpit manducare. Legat & de illo Anachoreta, qui cùm quosdã sensisset obuiam sibi cum lampadibus occurrere, exspolians se vestimenta sua, misit in flumen; & stans nudus cœpit ea lauare: Ille autem qui ministrabat ei hæc videns, erubuit, & rogauit homines, dicens: *Reuertimini, quia senex noster sensum perdidit.* Et veniens ad eum dixit ei: *Quid hic fecisti Abba? Omnes enim qui te viderunt dixerunt, quia dæmonium habet senex.* Ille autem respondit. *Et ego hoc volebam audire.* Legat insuper & de Abbate Moyse, qui vt à se penitus iudicem prouinciæ remoueret, surrexit vt fugeret in palude. Et occurrit ei ille iudex cum suis, & interrogauit eum, dicens: *Dic nobis senex vbi est Cella Abbatis Moysi?* Et dixit eis: *Quid vultis eum inquirere? homo fatuus est & hæreticus.* Quid etiam de Abbate Pastore, qui nec se à iudice prouinciæ videri permisit, vt sororis suæ supplicantis filium de carcere liberaret? Ecce potentes seculi cum magna veneratione & deuotione sanctorum præsentiam postulant, & illi etiam cum summo sui dedecore eos penitus à se repellere student. Vt autem sexus etiam vestri in hac re virtutem cognoscatis, quis dignè prædicare sufficiat virginem illam, quæ beatissimi quoque Martini visitationem respuit, vt vacaret contemplationi? Vnde ad Oceanum monachum Hieronymus scribens: *In beati,* inquit, *Martini vita le-*

Vit. Patr. par. 4 cap. de eterno & par. 2. de charitate.

Vit. Patr. par. 2. lib. de ostentat.

Ibidem, §. 111. & par. 4. cõtra vanã gloriam.

Vit. Patr. par. 2. lib. de ostentat.

Ibidem.

Tom. 1. Epist. 31.

gimus commemoraſſe Sulpitium, quòd tranſiens ſanctus Martinus virginem quandam moribus & caſtitate præcelſam cupiēs ſalutare, *al. xenium *illa noluit, ſed exeniū* miſit, & per feneſtram reſpiciens, ait ſancto viro: Ibi pater ora, quia nunquam à viro ſum viſitata. Quo audito gratias egit Deo ſanctus Martinus, quòd talibus imbuta moribus caſtam cuſtodierit voluntatem. Benedixit eam & abÿt lætitia plenus.* Hæc reuera de contemplationis ſuæ lectulo ſurgere dedignata vel verita, pulſanti ad oſtium amico parata erat dicere: Cant. 5. *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* O quantæ ſibi imputarent iniuriæ Epiſcopi vel Prælati huius temporis, ſi hanc ab Arſenio vel ab hac virgine repulſam pertuliſſent! Erubeſcant ad iſta, ſi qui nūc in ſolitudine morātur Monachi, cū Epiſcoporū frequētia gaudēt, cū eis proprias, in quibus ſuſcipiātur, fabricant domos: cum ſeculi potētes, quos turba comitatur, vel ad quos confluit, non ſolùm non fugiunt, ſed adſciſcūt, & occaſione hoſpitum domos multiplicantes, quam quæſierunt ſolitudinem redigunt in ciuitatem. Hac profectò antiqui & callidi tentatoris machinatione omnia ferè huius temporis Monaſteria, cùm priùs in ſolitudine conſtituta fuiſſent, vt homines fugerentur, poſtea feruore religionis refrigeſcēte homines adſciuerunt, & ſeruos atque ancillas congregantes, villas maximas in locis Monaſticis conſtruxerunt; & ſic ad ſeculum redierunt, imò ad ſe traxerunt ſeculum. Qui ſe miſerijs maximis implicantes, & maximæ ſeruituti tam Eccleſiaſticarum quàm terrenarum poteſtatum alligantes, dum otioſè appeterent viuere, & de alieno victitare labore, ipſum quoque Monachi, hoc eſt ſolitarij nomen pariter amiſerunt & vitam. Qui etiam ſæpè tantis vrgentur incommodis, vt dum ſuos & res eorum tutari laborant, proprias amittant, & fræquenti incendio vicinarum domorū ipſa quoque Monaſteria cremantur. Neo ſic tamen ambitio refrenatur. Hi quoque diſtrictionem Monaſterij qualemcumque non ferentes, ac per villas, caſtella, ciuitates ſeſe diſpergentes, bíníque vel terni, aut etiam ſinguli ſine aliqua obſeruatione regulæ victitantes; tantò ſecularibus deteriores ſunt hominibus, quantò à profeſſione ſua ampliùs apoſtatantur. Qui habitationum quoque ſuarū ſicut & ſua abutentes, Obediētias loca ſua nominant, vbi nulla regula tenetur, vbi nulli rei niſi ventri & carni obeditur, vbi cum propinquis vel familia-

tribus ſuis manentes, tantò liberiùs agunt quod volunt, quantò minus à conſcientijs ſuis verentur. In quibus profectò impudentiſſimis apoſtatis exceſſus illos criminales eſſe dubium non eſt, qui in cæteris veniales ſunt hominibus. Qualiũ omninò vitam non ſolum attingere, ſed nec audire ſubſtineatis. Veſtræ verò infirmitati tantò magis eſt ſolitudo neceſſaria, quantò carnalium tentationum bellis minus hic infeſtamur, & minus ad corporalia per ſenſus euagamur. Vnde & beatus Antonius: *Qui ſedet*, inquit, *in ſolitudine, & quieſcit, à tribus bellis eripitur, id eſt auditus, locutionis, & viſus: & contrà vnum tantummodò habebit pugnam, id eſt cordis.* Has quidem vel cæteras Heremi commoditates inſignis Eccleſiæ Doctor Hieronymus diligenter attendens, & ad eas Heliodorum Monachum vehementer adhortans, exclamat dicens: *O heremus familiari Deo gaudens! Quid agis frater in ſeculo, qui maior es mundo?* Nunc verò quia vbi conſtrui Monaſteria conuenit diſſeruimus: qualis & ipſa loci poſitio eſſe debeat oſtendamus. Ipſi autem Monaſterij loco conſtituendo, ſicut quoque beatus conſuluit Benedictus, ita ſi fieri poteſt prouidendum eſt, vt intra Monaſterij ſepta contineãtur illa maximè quæ Monaſterijs ſunt neceſſaria, id eſt hortus, aqua, molendinum, piſtrinum cum furno, & loca quibus quotidiana ſorores exerceant opera, ne foras vagandi detur occaſio.

Vit. Patr. par. 2. lib. de quiete.

Tom. 1. Epiſt. 1.

Regul. c. 66.

Sicut in caſtris ſeculi, ita & in caſtris Domini, id eſt Congregationibus Monaſticis conſtituendi ſunt, qui præſint cæteris. Ibi quippè imperator vnus, ad cuius nutum omnia gerantur, præeſt omnibus. Qui etiam pro multitudine exercitus vel diuerſitate officiorum ſua nonnullis impertiens onera, quoſdam ſub ſe adhibet magiſtratus, qui diuerſis hominum cateruis aut officijs prouideant. Sic & in Monaſterijs fieri neceſſe eſt, vt ibi vna omnibus præſit matrona, ad cuius conſiderationem atque arbitrium omnes reliquæ omnia operentur, nec vlla ei in aliquo præſumat obſiſtere, vel etiam ad aliquod eius præceptum murmurare. Nulla quippè hominum Congregatio vel quantulacumque domus vnius familia conſiſtere poteſt incolumis, niſi vnitas in ea conſeruetur: vt videlicet totum eius regnum in vnius perſonæ magiſterio * conſiſtat. Vnde & Arca typum Eccleſiæ gerens

* al. miniſterio

cùm multos tam in longo quàm in lato cubitos haberet, in
Prouerb. 28. vno consummata est. Et in Prouerbijs scriptum est: *Propter*
Matth. 1. *peccata terræ multi Principes eius.* Vnde etiam Alexandro mortuo, multiplicatis Regibus mala quoque multiplicata sunt. Et Roma pluribus communicata Rectoribus concordiam tenere non potuit. Vnde Lucanus in primo sic meminit,

Lucanus lib. 1.

——— Tu causa malorum
Facta tribus Dominus Roma, nec vnquam
In turbam missi feralia fœdera regni.

Et post pauca,

——— Dum terra fretum, terramque leuabit
Aer; & longi voluent Titana labores,
Noxque diem cælo totidem per signa sequetur:
Nulla fides regni socijs, omnisque potestas
Impatiens consortis erit ———

Tales profectò & illi erant discipuli sancti Frontonij Abbatis, quos ipse in ciuitate, in qua natus est, cùm vsque ad septuaginta congregasset, & magnam ibidem gratiam tam apud Deum quàm apud homines adeptus esset, relicto Monasterio ciuitatis cum mobilibus rebus nudos secum ad heremum traxit. Qui postmodum more Israelitici populi aduersus Moysem conquerentis, quòd eos etiam de Ægypto relictis ollis carnium & abundantia terræ in solitudinem eduxisset, murmurantes incassum dicebant: *Nunquid sola in heremo castitas, quæ in vrbibus non est? Cur itaque non in ciuitatem reuertimur, de qua ad tēpus exiuimus? An in heremū solum Deus exaudiet orantes? Quis cibo Angelorum viuat? Quem pecorum & ferarum delectat fieri socium? Quanta nos habet necessitas hic morari? Cur itaque non regressi in locum, in quo nati sumus, benedicimus Dominum?* Hinc & Iacobus admonet Apostolus: *Nolite*, inquit, *plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis.*
To. 1. ep. 4. Hinc quoque Hieronymus ad Rusticū Monachum de institutione vitæ scribens: *Nulla*, inquit, *ars absque magistro discitur. Etiam muta animalia & ferarum greges ductores sequuntur suos. In apibus vnam præcedentem reliquæ subsequuntur. Grues vnum sequūtur ordine literato. Imperator vnus, iudex vnus prouinciæ. Roma vt condita est duos fratres simul habere reges non potuit, & parricidio dedicatur. In Rebeccæ vtero Esau & Iacob bella gesserunt. Singuli ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbiteri, singuli Archidiaconi,*

& omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur. In naue vnus gubernator. In domo vnus Dominus. In quamuis grādi exercitu vnius signum spectatur. Per hæc omnia ad illud tendit oratio, vt doceam te non tuo arbitrio dimittendum, sed viuere debere in Monasterio sub vnius disciplina Patris consortioque multorum.

VT igitur in omnibus concordia seruari possit, vnam omnibus præesse conuenit, cui per omnia omnes obediant. Sub hac etiam quasi magistratus quosdam nonnullas alias personas, prout ipsa decreuerit, constitui oportet. Quæ quibus officijs ipsa præceperit, & quantum voluerit præsint, vt sint videlicet istæ quasi Duces vel Consules in exercitu Dominico: reliquæ autem omnes tanquam milites vel pedites, istarū cura eis præuidente, aduersus malignum eiusque satellites liberè pugnent. Septem verò personas ex vobis ad omnem monasterij administrationem necessarias esse credimus atque sufficere, Portariam scilicet, Cellerariam, Vestiariam, Infirmariam, Cantricem*, Sacristam, & ad extremum Diaconissam, quam nunc Abbatissam nominant. In his itaque castris, & diuina quadam militia sicut scriptum est, *Militia est vita hominis super terram*: & alibi, *Terribilis vt castrorum acies ordinata*, vicem imperatoris, cui per omnia obeditur ab omnibus, obtinet Diaconissa. Sex verò aliæ sub ea, quas dicimus Officiales, Ducum siue Consulum loca possident. Omnes verò reliquæ Moniales, quas vocamus claustrales, militum more diuinum peragunt expeditè seruitium. Conuersæ autem, quæ etiam seculo renunciantes, obsequio Monialium se dicarunt, habitu quodam religioso, non tamen monastico, quasi pedites inferiorem obtinent gradum.

* al. Cartatricem, sed malè.

Iob. 7.

NVNC verò superest Domino inspirātehuius militiæ gradus singulos ordinare, vt aduersus impugnationes dæmonū verè sit quod dicitur *castrorum acies ordinata*. Ab ipso, inquam, vt dictum est capite, quod Diaconissam dicimus, huius institutionis ducentes exordium, de ipsa primitus disponamus, per quam sunt omnia disponenda. Huius verò sanctitatem, sicut in præcedēti meminimus Epistola, beatus Paulus Apostolus Timotheo scribēs, quam eminētem & probatam oporteat esse diligenter describit, dicens: *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pe-*

1. Tim. 5.

des lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentes autẽ viduas deuita. Idẽ supra de Diaconissis, cùm etiam Diaconorum institueret vitam: *Mulieres*, inquit, *similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.* Quæ quidem omnia quid intelligentiæ vel rationis habeant quantum æstimamus, Epistola præcedente nostra satis disseruimus. Maximè cur eam Apostolus vnius viri & prouectæ velit esse ætatis. Vnde non mediocriter miramur quomodo perniciosa hæc in Ecclesia consuetudo inoleuit, vt quæ virgines sunt potius quàm quæ viros cognouerunt ad hoc eligantur, & frequenter iuniores senioribus præficiantur. Cùm tamen Ecclesiastes dicat: *Væ tibi terra, cuius Rex puer est*: Et cùm illud beati Iob omnes pariter approbemus, *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Hinc & in Prouerbijs scriptum est: *Corona dignitatis senectus, quæ in vijs iustitiæ reperietur.* Et in Ecclesiastico: *Quàm speciosum canitiei iudicium, & à Presbyteris cognoscere consilium. Quàm speciosa veterani sapientia, & glorisus intellectus, & consilium, Corona senum. Multa peritia & gloria illorum timor Dei.* Item: *Loquere maior natu, decet enim te. Adolescens loquere in tua causa vix cùm necessè fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens, & loqui in medio magnatorum* * *non præsumas, & vbi sunt senes non multũ loquaris.* Vnde & Presbyteri qui in Ecclesia populo præsunt seniores interpretantur, vt ipso quoque nomine quales esse debeant doceatur. Et qui Sanctorum vitas scripserunt, quos nunc Abbates dicimus senes appellabãt. Modis itaque omnibus prouidendum est vt in electione vel cõsecratione Diaconissæ consilium præcedat Apostoli, vt videlicet talis eligatur, quæ cæteris vita & doctrina præesse debeat, & ętate quoque morum maturitatem polliceatur, & quæ obediendo meruerit imperare, & operando magis quàm audiendo Regulam didicerit, & firmius nouerit. Quæ si literata non fuerit, sciat se non ad Philosophicas scholas, vel disputationes Dialecticas, sed ad doctrinam vitæ & operum exhibitionem accommodari. Sicut de Domino scriptum est: *Qui cœpit facere & docere*, priùs videlicet facere, postmodum docere. Quia melior atq; perfectior est doctrina operis, quàm sermonis; facti, quàm verbi. Quod diligenter attẽdamus, vt scriptũ est.

Ecclesiastes 10. *Iob, 12.* *Prouer. 16.* *Ecclesiasticus 25.* *Ecclesiasticus 32.* *Ibidem.* * *al magnatum* *1. Tim. 5.* *Act. 1.*

est. Dixit Abbas Ipitius *, *Ille est verè sapiens, qui facto suo alios docet, non qui verbis*. Nec parum consolationis & confidentiæ super hoc affert. Attendatur & illa quoque beati Antonij ratio, qua verbosos confutauit Philosophos, eius videlicet tanquam idiotæ & illiterati hominis magisterium irridentes. *Et respondete*, inquit, *mihi*, *quid priùs est sensus, an literæ; & quid cuius exordium est, sensus ex literis, an literæ oriuntur ex sensu*? Illis asserentibus quia sensus esset author atque inuentor literarum, ait: *Igitur cui sensus incolumis est, hic literas non requirit*. Audiat quoque illud Apostoli & confortetur in Domino: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?* Et iterum: *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus vt confundat sapientes, & infirma elegit Deus vt confundat fortia, & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, vt ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt destruat, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius*. Non enim, sicut ipse postmodum dicit, in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quod si de aliquibus meliùs cognoscendis ad scripturam reuertendum esse censuerit, à litteratis hoc requirere & addiscere non erubescat, nec in his literarum documenta contemnat; sed deuotè & diligenter suscipiat, cùm ipse quoque Apostolorum Princeps coapostoli sui Pauli publicā correctionem * diligenter exceperit. Vt enim beatus quoque meminit Benedictus, sæpè minori reuelat Dominus quod melius est. Vt autem amplius Dominicam sequamur prouidentiam quam Apostolus quoque supra memorauit, nunquā de nobilibus aut potentibus seculi, nisi maxima incumbente necessitate, & certissima ratione, fiat hæc electio. Tales namque de genere suo facile confidentes, aut gloriantes, aut præsumptuosæ, aut superbæ fiunt: & tunc maximè quando indigenæ sunt, earum prælatio pernitiosa fit Monasterio. Verendum quippe est ne vicinia suorum eam præsumptiorem reddat, & frequentia ipsorum grauet aut inquietet monasteriū, atque ipsa per suos religionis perferat detrimentum, aut alijs veniat in contemptum: iuxta illud Veritatis, *Non est propheta sine honore nisi in patria sua*. Quod beatus quoque prouidens Hieronymus, ad Heliodorum scribens, cùm pleraque annumerasset, quæ Monachis officiunt in sua morantibus patria: *Ex hac*, inquit, *supputatione illa summa nascitur*, *Monachum in patria sua perfectum esse non posse. Perfectum esse autem nolle delin-*

* Ipericius

Athanas. in vita Anton.

1. Cor. 1.
Ibidem.

1. Cor. 4.

Galat 2.

*al. correptionem

quere est. Quantum verò est animarum damnum, si minor in religione fuerit, quæ religionis præest magisterio? Singulis quippè subiectis singulas virtutes exhibere sufficit. In hac autem omnium exempla debent eminere virtutum, vt omnia quæ alijs præceperit proprijs præueniat exemplis; ne ipsa quæ præcipit moribus oppugnet, & quod verbis ædificat, factis ipsa destruat, & de ore suo verbum correctionis auferatur; cùm ipsa in alijs erubescat corrigere, quæ constat eam committere. Quod quidem Psalmista ne ei eueniat Dominum precatur, dicens: *Et ne auferas de ore meo veritatem vsquequaque.* Attendebat quippè illam grauissimam Domini increpationem, de qua & ipse alibi meminit dicens: *Peccatori autem dixit Deus; Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retro.* Quod studiose præcauens Apostolus; *Castigo,* inquit, *corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar.* Cuius quippè vita despicitur, restat vt & prædicatio vel doctrina contemnatur. Et cùm curare quis alium debeat, si in eadem laborauerit infirmitate, rectè ipsi ab ægroto improperatur: *Medice cura teipsum.* Attendat sollicitè quisquis Ecclesiæ præesse videtur, quantam ruinam casus eius præbeat, cùm ipse ad præcipitum secum pariter subiectos trahat. *Qui soluerit,* inquit Veritas, *vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Soluit quippè mandatum, qui contra agendo infringit ipsum, & exemplo suo corrumpens alios in cathedra pestilentiæ Doctor residet. Quod si quislibet hoc agens minimus habendus est in regno cœlorum, hoc est in Ecclesia præsenti, quanti habendus est pessimus prælatus à cuius negligentia non suæ tantum, sed omnium subiectarum animarum sanguinem Dominus requirit? Vnde benè Sapientia talibus comminatur: *Data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur. Quoniam cùm essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis, neque custodistis legem iustitiæ. Horrēdè etiam citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia. Potentes autem potenter tormenta patientur, & fortioribus fortior instat cruciatio.* Sufficit quippè vnicuique subiectarum animarum à proprio sibi prouidere delicto,

1. Cor. 9.
Luc. 4.
Matth. 5.
Sapient. 6.

Prælatis autem & in peccatis alienis mors imminet. Cùm enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum; & cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Cui quidem periculo tantò maximè prouidere in Prouerbijs admonemur, cùm dicitur: *Fili si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es verbis oris tui, & captus proprijs sermonibus. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum: ne dederis somnũ oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ.* Tũc enim pro amico sponsionem facimus, cùm aliquem charitas nostra in nostræ congregationis cõuersationem suscipit. Cui nostræ prouidentiæ curã promittimus, sicùt & ille nobis obedientiam suam. Et sic quoque manũ nostram apud eum defigimus, cùm sollicitudinẽ nostræ operationis erga eum spondendo constituimus. Tum & in manum eius incidimus, quia nisi nobis ab ipso prouiderimus, ipsum animæ nostræ interfectorem sentiemus. Contra quod periculum adhibetur consilium, cùm subditur, *discurre, festina, &c.* Nunc igitur huc, nunc illuc deambulans more prouidi & impigri Ducis, castra sua sollicitè giret, vel scrutetur, ne per alicuius negligentiam ei, qui tanquam leo circuit quærens quem deuoret, aditus pateat. Omnia mala domus suæ prior agnoscat, vt ab ipsa prius possint corrigi quàm à cæteris agnosci, & in exemplum trahi. Caueat illud quod stultis vel negligentibus beatus improperat Hieronymus: *Solemus mala domus nostræ scire nouissimi, ac liberorum ac coniugum vitia vicinis canentibus ignorare.* Attendat quæ sic præsidet, quia tam corporum quàm animarum custodiam suscepit. De custodia verò corporum admonetur cùm dicitur in Ecclesiastico: *Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas faciem tuam hilarem ad illas.* Et iterum, *Filia patris abscondita est, vigilia & sollicitudo eius aufert somnum, nequando polluatur.* Polluimus verò corpora nostra non solũ fornicando, sed quodlibet indecẽs in ipsis operãdo tã lingua, quã alio mẽbro, seu quolibet mẽbro sensibus corporis ad vanitatẽ aliquã abutendo. Sicut scriptũ est: *Mors intrat per fenestras nostras*, hoc est peccatum ad animã per quinq; sensuum instrumenta. Quæ vero mors grauior, aut custodia periculosior, quàm animarum? *Nolite*, inquit Veritas, *timere eos qui occidunt corpus, animæ vero non habent quid faciant.* Si quis hoc au-

Prouerb. 6.

1. Petr. 5.

Matth. 10.
Luc. 12.

dit consilium, quis non magis mortem corporis quàm animæ timet? Quis non magis gladium quàm mendacium cauet? Et
Sap. 1. tamen scriptum est: *Os quod mentitur occidit animam*. Quid tam facilè interfici quàm anima potest? Quæ sagitta citiùs fabricari quàm peccatum valet? Quis sibi à cogitatione saltē prouidere potest? Quis proprijs peccatis prouidere sufficit, ne dum alienis? Quis carnalis pastor spiritales oues à lupis spiritalibus, inuisibiles ab inuisibilibus custodire sufficiat? Quis raptorem non timeat, qui infestare non cessat, quem nullo possumus excludere vallo, nullo interficere vel lædere gladio? quem incessanter insidiantem & maximè religiosos per-
Abac. 1. sequentem, iuxta illud Abbacuc, *escæ illius electæ*, Petrus Apo-
1. Petr. 5. stolus cauendum adhortatur, dicens: *Aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret*. Cuius quanta sit præsumptio in deuoratione nostra, ipse Dominus beato Iob dicit: *Absorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet*
Iob. 40. Matth. 4. *fiduciam quòd influat Iordanis in os eius*. Quid enim aggredi nō
Marc. 1. Luc. 4. præsumat, qui ipsum quoque Dominum aggressus est tenta-
Genes. 3. re? Qui de Paradiso statim primos parentes captiuauit, & de
Ioan. 13. Apostolico cœtu ipsum etiā, quem Dominus elegerat, Apostolum rapuit? Quis ab eo locus tutus, quæ claustra illi non sunt peruia? Quis ab eius insidijs prouidere, quis eius forti-
Iob. 1. tudini valet resistere? Ipse est qui vno impulsu concutiens quatuor angulos domus sancti viri Iob, filios & filias innocē-
Genes. 3. tes oppressit & extinxit. Quid sexus infirmior aduersus ipsum poterit? Cui seductio eius tantùm timenda est, quantū feminæ? Hanc quippè ipse primum seduxit, & per ipsam virū eius pariter, & totam posteritatem captiuauit. Cupiditas maioris boni possessione minoris mulierem priuauit. Hac quoque arte nunc facilè mulierem seducet, cùm preesse magis quàm prodesse cupierit, rerum ambitione vel honoris ad hoc impulsa. Quod autē horum præcesserit sequentia probabunt. Si verò delicatiùs vixerit Prælata quàm subiecta, vel si supra necessitatem aliquid sibi peculiare vendicauerit, non dubium est hoc eam concupisse. Si pretiosiora postmodum quàm antea quæsierit ornamenta, profectò vana tumet
Contra eos qui ambiūt prælationes. gloria. Qualis priùs extiterit postmodum apparebit. Quod priùs exhibebat, vtrum virtus fuerit an simulatio, indicabit prælatio. Trahatur ad prælationem magis quàm veniat, di-

cente Domino: *Omnes quotquot veniunt, fures sunt & latrones.* *Ioan. 10.*
Venerunt, inquit Hieronymus, *non qui missi sunt.* Sumatur potiùs ad honorem quàm sibi sumat honorem. *Nemo* enim, inquit Apostolus, *sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo tanquā Aaron.* *Hebr. 5.* Vocata lugeat tanquam ad mortem deducta, repulsa gaudeat tanquam à morte liberata. Erubescimus ad verba quæ dicimus cæteris meliores. Cùm autem in electione nostra rebus ipsis hoc exhibetur, impudenter sine pudore sumus. Quis enim nesciat meliores cæteris præferendos? Vnde lib. Moralium XXIIII. *Non debet autem hominum ducatum suscipere, qui nescit homines bene admonendo increpare. Qui ad hoc eligitur vt aliorum culpas corrigat, quod resecari debuit ipse committat.* *Greg. lib. 24. Moral. c. 15. in Iob. 34* In qua tamen electione si forte hanc impudentiam aliquando leui verborum repulsa, tamen per aures oblatam recusamus dignitatē: hanc profecto in nos accusationem proferimus, quo iustiores & digniores videamur. O quot in electione sua flere vidimus corpore & ridere corde! Accusare se tanquam indignos, & per hoc gratiam sibi & fauorem humanum magis venari! attendentes quod scriptum est: *Iustus prior accusator est sui.* *Prouerb. 18.* Quos postea cùm accusari contingeret, & se eis occasio cedendi offerret, importunissimè & impudentissimè suam sibi prælationem defendere nituntur, quam se inuitos suscepisse fictis lachrymis, & veris accusationibus sui monstrauerant. Quot in Ecclesijs vidimus Canonicos Episcopis suis reluctantes, cùm ab eis ad sacros Ordines cogerentur, & se indignos tantis ministerijs profitentes, nec omnino velle acquiescere? quos cum fortè Clerus ad Episcopatum postmodum eligeret, nullam aut leuem perpessus est repulsam? Et qui heri sicut aiebant animæ suæ periculum vitantes Diaconatum refugiebant, iam quasi vna nocte iustificati de altiore gradu præcipitium non verentur. De qualibus quidem in ipsis scriptum est Prouerbijs: *Homo stultus plaudet manibus cùm spoponderit pro amico.* *Prouer. 17.* Tunc enim miser gaudet vnde potiùs ei lugendum esset, cùm ad regimen aliorum veniens in cura subiectorum propria professione ligatur, à quibus magis amari quàm timeri debet. Cui profectò pestilentiæ quātum possumus prouidentes omninò interdicimus, ne delicatiùs aut molliùs viuat prælata quàm subiecta: ne priuatos habeat secessus ad comedendum vel dormiendum, sed

cum sibi commisso grege cuncta peragat, & tantò eis amplius prouideat, quantò eis amplius præsens assistet. Scimus quidem beatum Benedictum de peregrinis & hospitibus maximè sollicitum, mensam Abbatis cum illis seorsum constituisse. Quod licet tunc piè sit constitutum, postea tamen vtilissima Monasteriorum dispensatione ita est immutatum, vt Abbas à Conuentu non recedat, & fidelem dispensatorem peregrinis prouideat. Facilis quippè est inter epulas lapsus, & tunc disciplinæ magis est inuigilandum. Multi etiam occasione hospitum sibi magis quàm hospitibus propitij sunt, & hinc maxima suspitione læduntur absentes & murmurant. Et tantò Prælati minor est authoritas, quàtò eius vita suis est magis incognita. Tunc quoque tolerabilior omnibus quælibet habetur inopia, cùm àb omnibus æquè participatur, maximè verò à Prælatis. Sicut in Catone quoque didicimus. Hic quippe, vt scriptum est, populo secum sitiente oblatum sibi aquę paululum respuit & effudit, suffecítque omnibus.

Regul. c. 56.

CVM igitur Prælatis maximè sobrietas sit necessaria, tantò eis parciùs est viuendum, quantò per eos cæteris est prouidēdum. Qui etiam ne donum Dei, hoc est prælationem sibi concessam in superbiam conuertant, & maximè subiectis per hoc insultent, audiant quod scriptum est: *Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi: Odibilis coram Deo & hominibus est superbia. Sedes ducum superborū destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Rectorem te posuerunt, noli extolli. Esto in illis quasi vnus ex ipsis.* Et Apostolus Timotheum erga subiectos instruens: *Seniorem*, inquit, *ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, iuniores vt fratres, anus vt matres, iuuenculas vt sorores. Non vos me*, inquit Dominus, *elegistis, sed ego elegi vos.* Vniuersi alij Prælati à subiectis eliguntur, & ab eis creantur & constituuntur; quia non ad Dominum, sed ad ministerium adsumuntur. Hic autem solus verè est Dominus, & subiectos sibi ad seruiendum habet eligere. Nec tamen se Dominum, sed ministrum exhibuit, & suos iam ad dignitatis arcem aspirantes proprio confutat exemplo, dicens: *Reges gētium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos benefici vocantur. Vos autem non sic.* Reges igitur gentium imitatur, quisquis in subiectis dominium appetit magis quàm ministerium, & timeri magis quàm amari satagit, & de prelationis

Eccles. 4.

Cōtra prælatos austeros.

suæ magisterio intumescens amat primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Cuius quidem vocationis honorem, vt nec nominibus gloriemur, & in omnibus humilitati prouideatur: *Vos autem*, inquit Dominus, *nolite vocari Rabbi, & patrem nolite vocare super terram.* Et postremò vniuersam prohibens gloriationem: *Qui se*, inquit, *exaltauerit humiliabitur.* Prouidendum quoque est, ne per absentiam pastorum grex periclitetur, & ne Prælatis extrauagantibus intus disciplina torpeat. Statuimus itaque, vt Diaconissa magis spiritalibus quàm corporalibus intendẽs, nulla exteriore cura monasterium deserat, sed circa subiectas tantò sit magis sollicita, quantò magis assidua; & tantò sit hominibus quoque præsentia eius venerabilior, quantò rarior, sicut scriptum est: *Aduocatus à potentiore discede. Ex hoc enim magis te aduocabit.* Si Eccles. 13. qua verò legatione monasterium egeat, monachi vel eorum conuersi ea fungantur. Semper enim viros mulierum necessitudinibus oportet prouidere. Et quo earum maior religio, ampliùs vacant Deo, & maiori virorum egent patrocinio. Vnde & matris Domini curam agere Ioseph ab angelo admonetur, quam tamen cognoscere non permittitur. Et ipse Dominus moriens quasi alterum filium matri suæ prouidit, qui eius temporalem ageret curam. Apostoli quoque quantam deuotis curam impenderent feminis dubium non est, vt iam satis alibi meminimus; quarum etiam obsequijs Diaconos VII. instituerunt. Quam quidem nos authoritatem sequentes, ipsa etiam rei necessitate hoc exigente decreuimus, Monachos & eorum Conuersos more apostolorum & Diaconorum in iis quę ad exteriorem pertinẽt curam Monasterils feminarum prouidere. Quibus maximè propter Missas necessarij sunt Monachi, propter opera verò Conuersi. Oportet itaque sicut Alexandriæ sub Marco Euangelista legimus esse factum in ipso Ecclesiæ nascentis exordio, vt Monasterijs feminarum Monasteria non desint virorum, & per eiusdem Religionis viros omnia extrinsecus feminis administrentur. Et tunc profectò Monasteria feminarum firmiùs propositi sui religionem obseruare credimus, si spiritalium virorum prouidentia gubernentur, & idem tam ouium quàm arietum Pastor constituatur: vt qui videlicet viris ipse

quoque præsit feminis, & semper, iuxta Apostolicam institutionem, caput mulieris sit vir, sicut viri Christus, & Christi Deus. Vnde & Monasterium beatæ Scholasticæ in possessione fratrum Monasterij situm fratris quoque prouidentia regebatur, & crebra ipsius vel fratrum visitatione instruebatur & consolabatur. De cuius quoque regiminis prouidentia beati Basilij Regula quodam loco nos instruens, ita continet: *Interrogatio. Si oportet eum qui præest extra eam quæ sororibus præest loqui aliquid quod ad ædificationem pertineat virginibus? Responsio. Et quomodo seruabitur illud præceptum Apostoli dicentis: Omnia vestra honestè & secundum ordinem fiant?* Item sequenti capitulo. *Interrogatio. Si conuenit eum qui præest cum ea quæ sororibus præest frequenter loqui*, & *maximè si aliqui de fratribus per hoc læduntur.* R*esponsio. Apostolo dicente, Vt quid enim libertas iudicatur ab aliena conscientia? Bonum est imitari eum dicentem, Quia non sum visus potestate mea vti, ne offendiculum aliquod ponerem Euangelio Christi. Et quantum fieri potest, & rariùs videndæ sunt, & breuiùs est sermocinatio finienda.* Hinc & illud est Hispalensis Concilij: *Consensu communi decreuimus, vt Monasteria virginum in prouincia Betica Monachorum ministratione ac præsidio gubernentur. Tunc enim salubria Christo dicatis virginibus prouidemus, quando eis spiritales eligimus patres quorũ non solũ gubernaculis tueri, sed etiam doctrinis ædificari possint.* Hac tamẽ circa Monachos cautela seruata, vt remoti ab earum peculiaritate, nec vsque ad vestibulum habeant accedendi permissum familiare, & neque Abbatem vel eum qui præficitur extra eam quæ præest loqui virginibus Christi aliquid, quod ad institutionem morum pertinet, licebit. Nec cum sola quæ præest frequenter eum colloqui oportet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum. Ita vt rara sit accessio breuis locutio. Absit enim vt ne Monachos, quod etiam dictu nefas est, Christi virginibus familiares esse velim[9]. Sed iuxta quod iussa regularia vel Canonum admonent, longè discretos atque seiunctos eorum tantùm gubernaculis easdem deputamus; constituentes, vt vnus Monachorum probatissimus eligatur, cuius curæ sit prædia earum rusticana vel vrbana intendere, fabricas struere, vel si quid aliud ad necessitatem Monasterij prouidere, vt Christi famulæ pro animæ suæ tantùm vtilitate sollicitæ solis diuinis cultibus viuant, operibus
suis

ſuis inſeruiant. Sane is qui ab Abbate ſuo præponitur, iudicio ſui Epiſcopi comprobetur. Veſtes autem illæ ijſdem Cœnobijs faciant, à quibus tuitionem expectant. Ab iiſdem denuo, vt prædictum eſt, laborum fructus, & procurationis ſuffragium recepturæ. Hanc nos itaque prouidentiam ſequentes, Monaſteria feminarum Monaſterijs virorum ita ſemper eſſe ſubiecta volumus, vt ſororum curā fratres agant, & vnus vtriſque tanquam pater præſideat, ad cuius prouidentiam vtraque ſpectent Monaſteria, & vtrorumque in Domino quaſi vnum ſit ouile & vnus paſtor. Quæ quidem ſpiritalis fraternitatis ſocietas tantò gratior tam Deo quàm hominibus fuerit, quantò ipſa perfectior omni ſexui ad conuerſionē venienti ſufficere poſſit: vt videlicet Monachi viros, Moniales feminas ſuſcipiant, & omni animæ de ſalute ſua cogitanti poſſit ipſa conſulere. Et quicumque cùm vel matre, aut ſorore, vel filia, ſeu aliqua, cuius curam gerit, conuerti voluerit; plenum ibi ſolatium reperire poſſit. Et tantò maioris charitatis affectui ſibi vtraque Monaſteria ſint connexa, & pro ſe inuicem ſollicita, quātò quæ ibi ſunt perſonæ propinquitate aliqua vel affinitate ampliùs ſunt coniunctæ. Præpoſitum autem Monachorum, quem Abbatem nominant, ſic etiam Monialibus præeſſe volumus; vt eas, quæ Domini ſpōſæ ſunt, cuius ipſe ſeruus eſt, proprias recognoſcat dominas, nec eis præeſſe, ſed prodeſſe gaudeat. Et ſit tanquam diſpenſator in domo regia, qui non imperio dominam premit, ſed prouidentiam erga eam gerit; vt ei de neceſſarijs ſtatim obediat, & in noxijs eam non audiat, & ſic exteriùs cuncta miniſtret, vt thalami ſecreta numquam niſi iuſſus introeat. Ad hunc igitur modum ſeruum Chriſti ſponſis Chriſti prouidere volumus, & earum pro Chriſto fideliter curam gerere, & de omnibus quæ oportet cum Diaconiſſa tractare. Nec ea inconſulta quicquam de ancillis Chriſti, vel de ijs quæ ad eas pertinent eum ſtatuere, nec ipſum cuiquam earum niſi per eam quicquam præcipere, vel loqui præſumere. Quotiens verò eum Diaconiſſa vocauerit, ne tardet venire, & quæ ipſa ei conſuluerit de ijs, quibus ipſa vel ei ſubiectæ opus habent, non moretur exequi quantum valet. Vocatus autem à Diaconiſſa nunquam niſi in manifeſto, & ſub teſtimonio probatarum perſonarum ei loquatur, nec ei proximus adiungatur, nec prolixo ſermone eam detineat. Omnia verò quæ ad vi-

ctum aut vestitum pertinet, & si quæ etiam pecuniæ fuerint, apud ancillas Christi congregabuntur vel reseruabuntur, & inde fratribus necessaria tradentur de ijs quæ sororibus supererunt. Omnia itaque fratres exteriora procurabunt, & sorores ea tantùm quæ intus à mulieribus agi conuenit, componendo scilicet vestes etiam fratrum, vel abluendo, panem etiam conficiendo, & ad coquendum tradendo, & coctum suscipiendo. Ad ipsas etiam cura lactis, & eorum quæ indè fiunt, pertinebit, & gallinarum vel anserum nutritura, & quęcumque cōuenientiùs mulieres agere quàm viri possunt. Ipse verò Præpositus quando constitutus fuerit, in præsentia Episcopi & sororum iurabit, quòd eis fidelis in Domino dispensator erit, & earum corpora à carnali contagio sollicitè obseruabit. In quo si fortè, quod absit, Episcopus eum negligentem deprehenderit, statim eum tanquam periurij reum deponat. Omnes quoque fratres in professionibus suis hoc se sororibus sacramento adstringent, quòd nullatenus eas grauari consentient, & earum carnali mūditiæ pro posse suo prouidebunt. Nullus igitur virorum nisi licentia Præpositi ad sorores accessum habebit, nec aliquid eis missum, nisi à Præposito transmissum, suscipietur. Nulla vnquam sororum septa Monasterij egredietur, sed omnia exteriùs sicut dictum est, fratres procurabunt, & in fortibus fortes sudabunt operibus. Nullus vnquam fratrum septa hæc ingredietur, nisi obtēta Præpositi, & Diaconissæ licentia, cùm aliqua hoc necessaria vel honesta exegerit causa. Si quis fortè contra hoc præsumpserit, absque dilatione de Monasterio proijciatur. Ne tamen viri fortiores feminis in aliquo eas grauare præsumāt, statuimus eos quoque nihil præsumere contra voluntatem Diaconissæ, sed omnia ipsos etiam ad nutum eius peragere, & omnes pariter tam viros quàm feminas ei professionem facere, & obedientiam promittere: vt tantò pax firmior habeatur, & meliùs seruetur cōcordia, quantò fortioribus minus licebit; & tantò minus fortes debilibus obedire grauentur, quantò earum violentiam minùs vereantur. Et quantò ampliùs hic humiliauerit se apud Deum, ampliùs exaltari certum sit. Hæc in præsenti de Diaconissa dicta sufficiant. Nunc ad Officiales stilum inclinemus.

SACRIFICA, quæ & Thesauraria, toti Oratorio proui-

debit, & omnes quæ ad ipsum pertinent claues, & quæ ipsi necessaria sunt, ipsa seruabit: & si quæ fuerint oblationes, ipsa suscipiet, & de ijs quæ in Oratorio necessaria sunt faciendis vel reficiendis, & de toto eius ornatu curam aget. Ipsius quoque prouidere est de hostijs, de vasis & de libris altaris, & toto eius ornatu, de reliquijs, de incenso, de luminaribus, de horlogio, de signis pulsandis. Hostias verò si fieri potest virgines conficiant, & frumentum purgent vnde fiant, & altaris pallas abluant. Reliquias autem, vel vasa altaris nunquam ei vel alicui Monialium contingere licebit, nec etiam pallas nisi cùm eis traditæ ad lauandum fuerint. Sed ad hoc Monachi vel eorum Conuersi vocabuntur, & expectabuntur. Et si necesse fuerit, aliqui sub ea ad hoc officium instituantur, qui hæc contingere cùm opus fuerit digni sint, & arcis ab ea reseratis, hæc inde ipsi sumant, vel ibi reponant. Hæc quidem quæ sanctuario præsidet, vitæ munditia præeminere debet: quæ si fieri potest mente cum corpore sit integra, & eius tam abstinentia quàm continentia sit probata. Hanc præcipuè de compoto lunæ instructam esse oportet, vt secundum temporum rationem Oratorio prouideat.

CANTRIX toti Choro prouidebit, & diuina disponet officia, & de doctrina cantandi vel legendi magisterium habebit, & de eis quę ad scribendum pertinent vel dictãdum. Armarium quoque librorum custodiet, & ipsos indè tradet atque suscipiet, & de ipsis scribendis vel aptandis curam suscipiet, vel sollicita erit. Ipsa ordinabit quomodo sedeatur in choro, & sedes dabit, & à quibus legendum sit vel cantandum prouidebit: & inscriptionem componet sabbathis recitandam in Capitulo, vbi omnes Hebdomadariæ describentur. Propter quæ maximè literatam eam esse conuenit, & præcipuè musicam non ignorare. Ipsa etiam post Diaconissam toti disciplinæ prouidebit. Et si fortè illa rebus alienis fuerit occupata, vices illius in hoc exequetur.

INFIRMARIA ministrabit infirmis, & eas obseruabit tam à culpa quàm ab indigentia. Quicquid infirmitas postulauerit, tam de cibis quàm de balneis, vel quibuscumque alijs, est eis indulgendum. Notum est quippè prouerbium in talibus, *Infirmis non est lex posita.* Carnes eis nullatenus denegentur, nisi sexta feria, vel præcipuis vigilijs aut ieiunijs qua-

tuor Temporum, seu Quadragesimæ. A peccato autem tantò ampliùs coerceantur, quantò ampliùs de exitu suo cogitãdum incumbit. Maximè verò tunc silentio studendum est, in quo exceditur plurimum, & orationi instandũ, sicut scriptum est: *Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Deum, & ipse curabit te. Auertere à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum.* Oportet quoque infirmis prouidam semper adsistere custodiam, quæ cùm opus fuerit statim subueniat: & domum omnibus instructam esse, quæ infirmitati illi sunt necessaria. De medicamentis quoque si necesse est, pro facultate loci prouidendum erit. Quod faciliùs fieri potest, si quæ infirmis præest non fuerit expers medicinæ. Ad quam etiam de ijs quæ sanguinem minuunt cura pertinebit. Oportet autem aliquam flebotomiæ peritam esse, ne virum propter hoc ad mulieres ingredi necesse sit. Prouidendum est etiam de officijs Horarũ & communione, ne desint infirmis; vt saltem Dominico die communicetur, confessione semper & satisfactione quam potuerint præeuntibus. De vnctione quoque infirmorum beati Iacobi Apostoli sententia sollicitè custodiatur, ad quam quidem faciendam tunc maximè cùm de vita ægrotantis desperatur, inducantur ex Monachis duo seniores Sacerdotes cum Diacono, qui sanctificatum oleum secum afferant, & Conuentu sororum assistente, interposito tamen pariete, ipsi hoc celebrent sacramentum. Similiter cùm opus fuerit, de communione agatur. Oportet itaque domum infirmarum sic aptari, vt ad hæc facienda Monachi facilem habeant accessum & recessum, nec Conuentum videntes, nec ab eo visi. Singulis autem diebus semel ad minus Diaconissa cum Celleraria infirmam tanquam Christum visitent, vt de necessitatibus eius sollicitæ prouideant tam in corporalibus quàm spiritualibus, & illud à Domino audire mereantur: *Infirmus eram, & visitasti me.* Quod si ægrotans ad exitum propinquauerit, & in extasi agoniæ venerit, statim aliqua ei adsistens ad Conuentum properet cum tabula, & eam pulsans exitum sororis nunciet, totúsque Conuentus, quæcumque hora sit diei vel noctis, ad morientẽ festinet, nisi Ecclesiasticis præpediatur* officijs. Quod si acciderit, quòd nihil est operi Dei præponendum, satis est Diaconissam cum aliquibus, quas elegerit, ac-

* al. impediatur

celerare, & Conuentum postmodum sequi. Quæcumque verò ad hunc tabulæ pulsum occurrerint, statim letaniam inchoent, quousque Sanctorum & Sanctarum inuocatio compleatur; & tunc Psalmi vel cætera, quæ ad exequias pertinẽt, subsequantur. Quàm salubre verò sit ad infirmos ire siue mortuos, Ecclesiastes diligenter attendens, ait: *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurus sit.* Item: *Cor sapientium vbi tristitia est.* Defunctæ vero corpusculum à sororibus statim abluatur, & aliqua vili, sed munda interula & caligis indutum feretro imponatur, velo capite obuoluto. Quæ quidem indumenta firmiter corpori consuantur siue ligẽtur, nec vlteriùs moueantur. Ipsum corpus à sororibus in Ecclesia delatum Monachi cùm oportuerit sepulturæ tradant, & sorores interim in Oratorio psalmodiæ vel orationibus intentè vacabunt. Diaconissæ verò sepultura id tantum præ cæteris habeat honoris, vt cilicio solo totum eius corpus inuoluatur, & in eo quasi in sacco tota cõsuatur.

VESTIARIA totum quod ad curam indumentorũ spectat prouidebit, tam in calciamentis scilicet quàm in cæteris omnibus. Ipsa tonderi oues faciet, coria calciamentorum suscipiet. Linum seu lanam excolet, & colliget, & totam curam telarum habebit. Filum & acum & forfices omnibus ministrabit. Totam dormitorij curam habebit, & stratis omnibus prouidebit. De mantilibus quoque mensarum & manutergijs & vniuersis pannis curam aget, incidendis, suendis, abluendis. Ad hanc maximè illud pertinet: *Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Manum suam misit ad colum, & digiti sui apprehenderunt fusum. Non timebit domui suæ à frigoribus niuis. Omnes enim domestici eius vestiti duplicibus, & ridebit in die nouissimo. Considerauit semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit. Surrexerunt filij eius & beatissimam prædicauerunt eã.* Hæc suorũ operũ habebit instrumenta, & prouidebit de suis operibus, quæ quibus debeat iniungere sororibus. Ipsa enim nouiciarum curam aget, donec in Congregationem suscipiantur.

CELLERARIA curam habebit de ijs omnibus quæ pertinent ad victum, de cellario, refectorio, coquina, molendi-

no, piſtrino cum furno, de hortis etiam & viridarijs, & agrorum tota cultura: de apibus quoque, armentis & pecoribus cunctis, ſeu auibus neceſſarijs. Ab ipſa requiretur quicquid de cibis neceſſarium erit. Hanc maximè non eſſe auaram cõuenit, ſed promptam & voluntariam ad omnia neceſſaria tribuenda. Hilarem enim datorem diligit Deus. Quam omninò prohibemus, ne de adminiſtrationis ſuæ diſpenſatione ſibi magis quàm alijs ſit propitia, nec priuata ſibi paret fercula, nec ſibi reſeruet quæ alijs defraudet. *Optimus*, inquit Hieronymus, *eſt diſpenſator, qui ſibi nihil reſeruat.* Iudas ſuæ diſpẽſationis abutens officio, cùm loculos haberet, de cœtu perijt Apoſtolico. Ananias quoque & Saphira vxor eius retinendo ſententiam mortis exceperunt.

AD Portariam, ſiue Oſtiariam, quod idem eſt, pertinet de ſuſcipiendis hoſpitibus, vel quibuſlibet aduenientibus, & de ijs nunciandis vel adducendis vbi oporteat; & de cura hoſpitalitatis. Hanc ætate & mente diſcretam eſſe conuenit, vt ſciat accipere reſponſum & reddere, & qui vel qualiter ſuſcipiendi ſint, an non ſint, dijudicare. Ex qua maximè tanquam ex veſtibulo Domini religionem Monaſterij decorari oportet, cùm ab ipſa eius notitia incipiat. Sit igitur blanda verbis, mitis alloquio, vt in his quoque quos excluſerit, conuenienti reddita ratione charitatem ſtudeat ædificare. Hinc enim ſcriptum eſt: *Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem.* Et alibi: *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.* Ipſa quoque ſæpiùs pauperes videns, meliuſque cognoſcens, ſi qua eis de cibis aut veſtimentis diſtribuenda ſunt diſtribuet: tam ipſa verò quàm cæteræ Officiales, ſi ſuffragio vel ſolatio aliquarum eguerint, dentur eis à Diaconiſſa vicariæ. Quas præcipuè de Conuerſis aſſumi conuenit, ne aliqua vnquam Monialium diuinis deſit officijs, ſiue capitulo vel refectorio. Domunculam iuxta portam habeat, in qua ipſa vel eius vicaria præſto ſit ſemper aduenientibus, vbi etiam otioſæ non maneant, & tantò ampliùs ſilentio ſtudeant, quantò earum loquacitas his quoque qui extrà ſunt, faciliùs poteſt innoteſcere. Ipſius profectò eſt non ſolum homines, quos oportet, arcere; verumetiam rumores penitus excludere, ne ad Conuentum temerè deferantur, & ab ipſa eſt exigendum quicquid in hoc quoque fuerit exceſſum. Si quid verò au-

dierit quod scitu opus sit, ad Diaconissam secretò referet, vt ipsa super hoc si placet deliberet. Mox autem vt ad portam pulsatum vel inclamatum fuerit, quæ præsto est quærat à superuenientibus qui sint, aut quid velint, portáq; si oportuerit statim aperiat, vt aduenientes suscipiat. Solas quippe feminas intus hospitari licebit. Viri autẽ ad Monachos dirigẽtur. Nullus itaq; aliqua de causa intus admittetur, nisi consulta priùs & iubente Diaconissa. Feminis autẽ statim patebit introitus. Susceptas verò feminas, seu viros quacũq; occasione introeũtes Portaria in Cellula sua pausare faciet, donec à Diaconissa vel sororibus, si necessariũ est vel oportunum, eis occurratur. Pauperibus verò quæ ablutione pedũ indigent, hanc quoque hospitalitatis gratiam ipsa Diaconissa, seu sorores diligenter exhibeant. Nam & Apostolus ex hoc præcipuè humanitatis obsequio dictus est Diaconus. Sicut in vitis quoque Patrum quidam ipsorum meminit, dicens: *Propter te homo saluator factus diaconus, præcingens se linteo lauit pedes discipulorum, præcipiẽs eis fratrum pedes lauare.* Hinc Apostolus de Diaconissa meminit, dicens: *Si hospitio recepit, si Sanctorum pedes lauit.* Et ipse Dominus: *Hospes*, inquit, *eram, & collegistis me.* Officiales omnes præter Cantricem de his instituantur, quæ literis non intendunt, si ad hoc tales reperiri possint idoneæ, vt literis vacare liberiùs queant.

ORATORII ornamenta necessaria sint, non superflua; munda magis quàm pretiosa. Nihil igitur in eo de auro vel de argento compositum sit præter vnum calicem argenteum, vel plures etiam si necesse sit. Nulla de serico sint ornamenta, præter stolas aut phanones. Nulla in eo sint imaginum sculptilia. Crux ibi lignea tantum erigatur ad altare, in qua si forte imaginem Saluatoris placeat depingi, non est prohibẽdum. Nullas verò alias imagines altaria cognoscant. Campanis duabus Monasterium sit contentum. Vas aquæ benedictę ad introitum Oratorij extra collocetur, vt ea sanctificentur mane ingressuræ, vel post Completorium egressæ. Nullæ Monialium Horis desint Canonicis; sed statim vt pulsatum fuerit signum, omnibus alijs postpositis ad diuinum properetur officium, modesto tamen incessu. Introeuntes autem secretò Oratorium, dicant quæ poterunt: *Introibo in domum tuã, adorabo ad templum sanctum tuum, &c.* Nullus in Choro liber

teneatur, nisi officio præsenti necessarius. Psalmi apertè & distinctè ad intelligendum dicātur, & tam moderata sit psalmodia vel cantus, vt quæ vocem habent infirmam substinere valeant. Nihil in Ecclesia legatur aut cantetur, nisi de authentica sumptum scriptura, maximè autem de nouo vel veteri Testamento. Quæ vtraque sic per lectiones distribuantur, vt ex integro per annum in Ecclesia legantur. Expositiones verò ipsorum vel Sermones Doctorum, seu quælibet scripturæ aliquid ædificationis habentes ad mensam vel in Capitulo recitentur: & vbicumque opus sit omnium lectio concedatur. Nulla autem legere vel cantare præsumat, nisi quod priùs præuiderit. Si qua fortè de ijs aliquid in Oratorio vitiosè protulerit, ibidem supplicando coram omnibus satisfaciat secretò dicens: *Ignosce Domine etiam hac vice negligentiæ meæ.* Media autem nocte secundum institutionem propheticam ad vigilias nocturnas surgendum est, propter quod adeò tempestiuè cubandum est, vt has vigilias ferre natura valeat infirma. Et omnia quæ ad diem pertinent cum luce fieri possint, sicut & beatus Benedictus instituit. Post Vigilias autem ad dormitorium redeatur, antequam hora Matutinarum laudum pulsetur. Et si quid noctis adhuc superest, infirmæ somnus non negetur naturæ. Maximè namque somnus lassatam recreat naturam, & patientem operis reddit, & sobriam conseruat, & alacrem. Si quæ tamen Psalterij vel aliquarum Lectionum meditatione indigent, vt beatus quoque meminit Benedictus, vacare ita debent, vt quiescentes non inquietent. Ideò namque meditationi hoc loco potius quàm lectioni dixit, ne lectio aliquorum quietem impediret aliorum. Qui etiam cùm ait, *à fratribus qui indigent*, profectò nec ad hanc meditationem compulit. Nonnunquam tamen si doctrina etiam cantus opus est, de hoc similiter prouidēdum est ijs quibus necesse est. Hora verò matutina die statim illuscescēte peragatur, & exorto Lucifero si prouideri potest ipsa pulsetur. Qua completa reuertatur ad dormitorium. Quòd si æstas fuerit, quia tunc breue est tempus nocturnum, & longum matutinum; aliquantulum ante primam dormire non prohibemus, donec sonitu facto excitentur. De qua etiam quiete post matutinales videlicet laudes beatus Gregorius II. Dialogorum capitulo, cùm de venerabili viro Libertino loqueretur,

loqueretur, meminit, dicens: *Die verò erat altera pro vtilitate Monasterij causa constituta. Expletis igitur hymnis matutinalibus Libertinus ad lectum Abbatis venit, orationem sibi humiliter petijt.* Hæc igitur quies matutinalis à Pascha vsque ad æquinoctiũ autumnale, ex quo incipit diem excedere, non denegetur. Egressæ autem de dormitorio abluant, & acceptis libris in claustro sedeant legentes vel cantantes, donec Prima pulsetur. Post Primam verò in Capitulum eatur, & omnibus ibi residentibus lectio Martyrologij legatur, luna ante pronunciata. Vbi postmodum vel aliquo sermonis ædificio fiat, vel aliquid de Regula legatur & exponatur. Deinde si quæ corrigenda sunt, vel disponenda, prosequi oportet.

SCIENDVM verò est, nec Monasterium nec domũm aliquam inordinatam dici debere, si qua ibi inordinatè fiant: Sed si cùm facta fuerunt non sollicitè corrigãtur. Quis enim locus à peccato penitus expers? Quod diligenter beatus attendens Augustinus, cum clerum suum instrueret, in quodã loco meminit, dicens: *Quantumlibet enim vigilet disciplina domus meæ, homo sum, & inter homines viuo. Nec mihi arrogare audeo vt domus mea melior sit quàm Arca Noe, vbi tamen inter octo homines vnus inuentus est reprobus: aut melior sit quam domus Abrahæ, vbi dictum est: Eijce ancillam & filium eius. Aut melior quàm domus Isaac: Iacob dilexi, Esau odio habui: aut melior quàm domus Iacob, vbi lectũ patris filius incestauit: aut melior quã domus Dauid, cuius filius vnus cum sorore concubuit, alter contra patris tam sanctã mansuetudinem rebellauit: aut melior quàm cohabitatio Apostoli Pauli, qui si inter bonos habitaret non diceret: Foris pugnæ, intus timores: nec loqueretur, Nemo est homo qui germanè de vobis sollicitus sit. Omnes quæ sua sunt quærunt: aut melior quàm cohabitatio ipsius Christi, in qua vndecim boni perfidum & furem Iudam tolerauerunt: aut melior postremò quàm cœlum, vnde Angeli ceciderunt.* Qui etiam nos ad disciplinam Monasterij plurimùm exhortans, annexuit dicens: *Fateor coram Deo ex quo Deo seruire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores quàm qui in Monasterijs profecerunt: Ita non sum expertus peiores quàm qui in Monasterijs ceciderunt.* Ita vt hinc, arbitror, in Apocalypsi scriptum: *Iustus iustior fiat, & sordidus sordescat adhuc.* Tanta igitur correctionis districtio sit, vt quæcũque in altera viderit quod corrigendũ sit, & celauerit, grauiori subiaceat disciplinæ, quàm illa quæ hoc commisit. Nulla igitur vel suum vel alterius de-

Epist. 137. 47. dist. ca. Quantumlibet.
Genes. 9.
Genes. 21.
Genes. 49.
2. Reg. 11.
2. Reg. 28.
2. Cor. 7.

lictũ accuſare differat. Quæcumq; verò ſe accuſans alias præ-
Prouerb. 18. uenerit, ſicut ſcriptum eſt: *Iuſtus prior eſt accuſator ſui*, mitiorẽ
meretur diſciplinã, ſi eius ceſſauerit negligentia. Nulla verò
aliam excuſare præſumat, niſi fortè Diaconiſſa ab alijs igno-
tam rei veritatem interroget. Nulla vnquam aliam cædere
pro quacumque culpa præſumat, niſi cui iniunctum fuerit à
Diaconiſſa. Scriptum eſt autem de diſciplina correctionis:
Prouer. 3. *Diſciplinam Domini, fili mi, ne abijcias. Ne deficias cùm ab eo corri-*
Prouer. 13. *peris. Quem enim diligit Dominus corripit, & quaſi pater in filio*
complacet ſibi. Item: *Qui parcit virgæ, odit filium: qui autem dili-*
Prouer. 19. *git illum, inſtanter erudit. Peſtilente flagellato ſtultus ſapientor erit:*
Prouer. 21. *Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus. Flagellum equo, & cha-*
mus aſino, & virga dorſo imprudentium. Qui corripit hominem po-
ſtea inueniet apud eum, magis quàm ille qui per linguæ blandimenta
decipit. Omnis autem diſciplina in præſenti quid videtur non eſſe
Eccleſ. 22. *gaudij, ſed mœroris. Poſtea autem fructum paccatiſſimum exercita-*
tis per eam reddet iuſtitiæ. Confuſio patris eſt in filio indiſciplinato,
filia autem fatua in deminoratione erit. Qui diligit filium, aſſiduat
illi flagella, vt lætetur in nouiſſimo. Qui docet filium, laudabitur in
illo, & in medio domeſticorum in illo gloriatur. Equus indomitus eua-
det durus, & filius remiſſus euadet præceps. Lacta filium tuum, &
pauentem te faciet. Lude cum eo, & contriſtabit te. In diſcuſſio-
ne vero conſilij cuilibet ſuam proferre ſentẽtiam licebit, ſed
quicquid omnibus videatur Diaconiſſæ decretum immobi-
le teneatur, in cuius arbitrio cuncta conſiſtunt; etiam ſi, quod
abſit, ipſa fallatur, & quod deterius eſt ipſa conſtituat. Vnde
& illud eſt beati Auguſtini libro confeſſionum: *Multum peccat*
qui inobediens eſt ſuis prælatis in aliquo, ſi vel meliora eligat quàm
ea quæ ſibi iubentur. Multò quippè melius eſt nobis bene fa-
cere, quàm bonum facere. Nec tam quod fiat quàm quod
quo modo vel animo fiat penſandum eſt. Bene vero fit quic-
quid per obedientiam fit, etiam ſi quod fit bonum eſſe mini-
mè videatur. Per omnia itaque prælatis eſt obediendũ quan-
tacumque ſint damna rerum, ſi nullum apparet animæ peri-
culum. Prouideat Prælatus vt benè præcipiat, quia ſubiectis
benè obedire ſufficit: nec ſuam ſicut profeſſi ſunt, ſed Præla-
* al. Omnibus torum ſequi voluntatem. Omnino * enim prohibemus vt
nunquam conſuetudo rationi præponatur, nec vnquam ali-
quid deffendatur, quia ſit conſuetudo, ſed quia ratio; nec

quia sit vsitatum, sed quia bonum: & tantò libentiùs excipiatur, quantò meliùs apparebit. Alioquin Iudaizantes legis antiquitatem Euangelio præferamus. Ad quod beatus Augustinus de consilio Cypriani plæraque asserēs testimonia, quodam loco ait. *Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres inuidus est & malignus, quibus veritas reuelatur: aut circa Deum ingratus est, cuius inspiratione Ecclesia eius instruitur.* Item: *In Euangelio Dominus: Ego sum, inquit, Veritas. Non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata, cedat consuetudo veritati: Item reuelatione facta veritatis, cedat error veritati, quia & Petrus qui prius circuncidebat cessit Paulo prædicanti veritatem.* Idem lib. 4. de Baptismo: *Frustra quidem qui ratione vincuntur consuetudinem nobis obyciunt, quasi consuetudo maior sit veritate, aut non sit in spiritualibus sequendum quod in melius fuit à Spiritu sancto reuelatum.* Hoc plane verum est, quia ratio & veritas consuetudini præponenda est. Gregorius VII. Vvimundo * Episcopo: *Et certè, vt beati Cypriani vtamur sententia, quælibet consuetudo quantumuis vetusta, quantumuis vulgata, veritati est omnino præponenda: & vsus qui veritati est contrarius, abolendus.* Quantò etiam amore veritas quoque verborum amplectenda, admonemur in Ecclesiastico cùm dicitur: *Pro anima tua non confundaris dicere verum.* Item: *Non contradicas verbo veritatis vllo modo.* Et iterum: *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Nihil etiam in authoritatē ducatur, quia geritur à multis, sed quia probatur à sapientibus & bonis. *Stultorum*, inquit Salomon, *infinitus est numerus.* Et iuxta Veritatis assertionem, *multi vocati; pauci verò electi.* Rara sunt quæque pretiosa; & quæ abūdant numero, minuuntur pretio. Nemo enim in consilio maiorem hominum partem, sed meliorem sequatur. Nec ætas hominis, sed sapientia consideretur: nec amicitia, sed veritas attendatur. Vnde & poetica est illa sententia,

——— *Fas est & ab hoste doceri.*

Quotiens autem opus est consilio non differatur. Et si de rebus præcipuis est deliberandum, conuocetur conuentus. In minoribus autem rebus discutiēdis sufficiet Diaconissa paucis ad se de maioribus personis conuocatis. Scriptum quoq; est de consilio, *Vbi non est gubernator, populus corruit. Salus autem, vbi multa consilia. Via stulti recta in oculis eius. Qui autem*

[Margin: Lib. 3. de bapt. contr. Donat. c. 5. Dist. 8. ca. Qui contēpta | Lib. 6. de bapt. c. 37. | Ioan. 14. | Lib. 4. de bapt. c. 6. dist 8. ca. frustra & ca. consuetudo. | *al. Vvillimundo | Dist. 8. ca. Si consuetudinem. | Eccles. 4. | Ibidem. | Eccles. 37. | Eccles. 1. | Ouid. lib. 4. Metam. | Prouerb. 11. | Eccles. 32.]

ſapiens, audit conſilia. Fili, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis. Si fortè ſine conſilio aliquid proſperum habet euentum, non excuſat hominis præſumptionem fortunæ beneficium. Sin autem poſt conſilium nonnunquam errant, poteſtas quæ conſilium quæſiuit rea non teneatur præſumptionis. Nec tam culpandus eſt qui credidit, quàm quibus ipſe errando acquieuit. Egreſſæ verò Capitulum ijs quibus oportet operibus intendant, legendo ſcilicet vel cantando, ſiue manibus operando vſque ad Tertiam. Poſt Tertiam autem miſſa dicatur, ad quam quidem celebrandam vnus ex Monachis ſacerdos hebdomadarius inſtituatur. Quem profecto* ſi copia tanta ſit, cum Diacono & Subdiacono venire oportet, qui ei quod neceſſarium eſt adminiſtrent, vel quod ſuum eſt & ipſi operentur. Quorum acceſſus vel receſſus ita fiant, vt ſororum Conuentui nullatenus pateant. Si verò plures neceſſarij fuerint, & de his prouidendum erit, & ita ſemper ſi fieri poteſt, vt Monachi propter Miſſas Monialium nunquam Conuentui ſuo in officijs deſint diuinis. Si verò communicandum à ſororibus fuerit, ſenior eligatur ſacerdos, qui poſt miſſam eas communicet; egreſſis inde priùs Diacono & Subdiacono propter tollendam tentationis occaſionem. Ter verò ad minus in anno totus communicet Conuentus, id eſt Paſcha, Penthecoſte, & Natale Domini, ſicut à Patribus eſt inſtitutum de ſecularibus etiam hominibus. His autem communionibus ita ſe præparent vt tertio die ante ad confeſſionem & cõgruam ſatisfactionem omnes accedant, & terno ſe panis & aquæ ieiunio & oratione frequenti purificent cum omni humilitate & tremore; illam Apoſtoli terribilem apud ſe retractantes ſententiam: *Itaque*, inquit, *quicumque manducauerit panem vel biberit calicẽ Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod ſi noſmetipſos dijudicaremus, non vtique dijudicaremur.* Poſt Miſſam quoque ad opera redeant vſque ad Sextam, & nullo tẽpore otioſè viuant, ſed vnaquæque id quod poteſt & quod oportet operetur. Poſt Sextam autem prandendum eſt, niſi ieiunium

* al. præſto

fuerit. Tunc enim Nona expectanda est,& in quadragesima etiam Vespera. Nullo verò tempore Conuentus careat lectione. Quam cùm Diaconissa terminare voluerit, dicat: sufficit. Et statim ad grates Domino referendas ab omnibus surgatur. Æstiuo tempore post prandium vsque ad Nonam quiescendum est in dormitorio, & post Nonam ad opera redeundum vsque ad Vesperas. Post vesperas autem vel statim cœnandum est vel potandum. Et inde etiam secundum tẽporis consuetudinem ad collationem eundum. Sabbatho autem ante collationem munditiæ fiant, in ablutione videlicet pedum & manuum. In quo quidem obsequio Diaconissa famuletur cum hebdomadarijs, quæ coquinæ deseruierunt. Post collationem verò ad Completorium statim est veniendum, indè dormitum est eundum.

De victu autem & vestitu Apostolica teneatur sentẽtia, qua dicitur: *Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.* Vt videlicet necessaria sufficiant, non superflua quærantur. Et quod vilius poterit comparari, vel facilius haberi, & sine scandalo sumi, te concedatur. Solum quippe scãdalum propriæ conscientiæ vel alterius in cibis Apostolus vitat, sciens quia non est cibus in vitio, sed appetitus. *Qui manducat*, inquit, *non manducantem non spenat. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo. Non ergo ampliùs inuicem iudicemus, sed hoc iudicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi qui estimat quid commune esse. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offendatur, aut scandalizetur.* Qui etiam post scandalum fratris de proprio scandalo ipsius qui contra conscientiam suam comedit adiungit dicens: *Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.* In omni quippe quod agimus contra conscientiam nostram, & contra hoc quod credimus, peccamus. Et in eo quod probamus, hoc est per legem quã

1. Tim. 6.

Rom. 14.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

approbamus atque *recipimus, iudicamus nosmetipsos atque damnamus, si illos videlicet comedimus cibos quos discernimus, hoc est per legem excludimus, & separamus tanquam immundos. Tantum enim est testimonium conscientiæ nostræ, vt hæc nos apud Deũ maximè accuset vel excuset. Vnde
1. Ioan. 3. & Ioannes in prima sua meminit Epistola: *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. Et quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mãdata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.* Bene itaque & Paulus superiùs ait: Nihil esse commune per Christum nisi ei qui cõ-
Rom. 14. mune quid esse putat, hoc est immundum & interdictum si sibi credit. Communes quippe cibos dicimus, qui secundum legem mundi vocantur, quod eos scilicet lex à suis excludens quasi his qui extra legem sunt exponat & publicet. Vnde & communes feminæ immundæ sunt, & communia queque vel publicata vilia sunt, vel minus cara. Nullum itaque cibũ per Christum asserit esse communem, id est immundum, quia lex Christi nullum interdicit, nisi vt dictum est propter scandalum remouendum, vel propriæ scilicet conscientiæ, vel alie-
1. Cor. 8. næ. De qua & alibi dicit. *Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo in æternum, ne fratrem meum scandalizem.*
1. Cor. 9. *Non sum liber, non sum Apostolus?* Ac si diceret: Nunquid nõ habeo illam libertatem quam Dominus Apostolis dedit, de quibuslibet scilicet edendis vel de stipendijs aliorum sumen-
Luc. 10. dis? Sic quippè cùm Apostolos mitteret quodam loco ait: *Edentes & bibentes quæ apud illos sunt.* Nullum videlicet cibum à cæteris distinguens. Quod diligenter Apostolus attendẽs, & omnia ciborũ genera etiamsi sint infidelium cibi & idolotyta, Christianis esse licita studiosè prosequitur; solum, vt dixImus, in cibis scandalum vitans. *Omnia*, inquit, *licent; sed*
1. Cor. 10. *non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.*
* al. quærit *Nemo quod suum est quærat**, *sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.*
Psal. 23. *Domini est terra, & plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ad cœnam, & vultis ire; omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam dico non tuam, sed alterius. Sine offensione estote Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei.* Ex quibus

videlicet Apostoli verbis manifestè colligitur, nullum nobis interdici, quo sine offensa propriæ consciẽtiæ vel alienæ vesci possimus. Sine offensa verò propriæ cõscientiæ tũc agimus, si propositũ vitę, quo saluari possumus, nos seruare cõfidimus. Sine offensa autem alienæ, si eo modo viuere credimur quo saluemur. Eo quidem modo viuemus, si omnibus necessarijs naturæ indultis peccata vitemus, nec de nostra virtute præsumentes illi vitæ iugo professione nos obligemus, quo prægrauati succũbamus: & tantò sit grauior casus, quantò fuerat professionis altior gradus. Quem quidem casum & stultæ professionis votum Ecclesiastes præueniens ait: *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Sed quodcumque voueris redde. Melius est non vouere, quàm post votum promissa nõ reddere.* Cui quoq; periculo occurrens Apostolicũ consiliũ: *Volo*, inquit, *iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro Sathanam.* Ætatis infirmæ naturam considerans, remedium vitæ laxioris opponit periculo melioris. Consulit residere in imo, ne præcipitium detur ex alto. Quem & beatus secutus Hieronymus Eustochium virginem instituens ait: *Si autem & illæ quæ virgines sunt, ob alias tamen culpas non saluantur, quid fiet illis quæ prostituerunt membra Christi, & mutauerunt templum Spiritus sancti in lupanar? Rectius fuerat homini subiisse coniugium, ambulasse per plana, quàm ad altiora tendentem in profundum inferni cadere.* Quòd si etiam vniuersa reuoluamus Apostoli dicta, nunquam eum reperiemus secunda matrimonia nisi feminis indulsisse. Sed viros maximè ad continentiam exhortans, ait: *Circuncisus aliquis vocatus est? non adducat præputium.* Et iterum: *Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem.* Cùm Moyses tamen viris magis quàm feminis indulgens vni viro plures simul feminas, non vni feminæ plures viros concedat, & districtius adultera feminarum quàm virorum puniat. *Mulier*, inquit Apostolus, *si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege veri, vt non sit adultera si fuerit cum alio vero.* Et alibi: *Dico autem nõ nuptis & viduis: Bonum est illis si sic permaneant sicut & ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quàm vri.* Et iterum: *Mulier si dormierit vir eius liberata est. Cui vult nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit secundum consilium*

Eccles. 5.

1. Tim. 5.

Tom. 1. Epist. 22.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Rom. 7.

1. Cor. 7.

Ibidem.

meum. Non secunda tantum matrimonia infirmo sexui concedit, verùm etiam ea nullo concludere audet numero, sed cùm dormierint earum viri nubere alijs permitttit. Nullum matrimonijs earum præfigit numerum, dummodo fornicationis euadant reatum. Sæpiùs magis nubant quàm semel fornicentur: nè si vni prostituantur, multis carnalis commercij debitum soluant. Quæ tamen debiti solutio non est penitus immunis à peccato, sed indulgentur minora vt maiora vitentur peccata. Quid igitur mirum si id, in quo nullum est omnino, conceditur ne peccatum incurrant; hoc est alimenta quælibet necessaria, non superflua? Non est enim, vt dictũ est, cibus in vitio, sed appetitus: cùm videlicet libet quod non licet, & concupiscitur quod interdictum est, & nonnunquam impudenter sumitur, vnde maximum scandalum generatur. Quid verò inter vniuersa hominum alimenta tam periculosum est, vel damnosum, & religioni nostræ vel sanctæ quieti contrarium, quantum vinum? Quod maximus ille Sapiẽtum diligenter attendens, ab hoc maximè nos dehortatur dicens:

Prouer. 20. *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. Quicumque his delectatur, non erit sapiens.* Prouerb. 23. *Cui ve, cuius patri ve, cui rixæ, cui foueæ, cui sine causa vulnera, cui suffosio oculorum? nonne his qui morantur in vino, & student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flauescit, cùm splenduerit in vitro color eius. Ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa, & eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo, & dices: Verberauerunt me & non dolui, traxerunt me, & ego non sensi.*

Prouerb. 31. *Quando euigilabo*, rursus, *& vina reperiam?* Item: *noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretũ est vbi regnat ebrietas. Ne forte bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mittant*

Ecclesi. 19. *causam filiorum pauperis.* Et in Ecclesiastico scriptum est. *Operarius ebriosus non locupletabitur, & qui spernit modica, paulatim*

Ibidem. *decidet. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos.* Isaias quoque vniuersos præteriens cibos, solùm in

Esai. 5. causam captiuitatis populi commemorat vinum: *Væ*, inquit, *qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam & potandum vsque ad vesperam, vt vino æstuetis: Cythara & lyra & tympanum & tibia & vinum in conuiuijs vestris, & opus Domini non respicitis. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.*

Væ

Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendã ebrietatem. Qui etiam de populo vsque ad sacerdotes & Prophetas querimoniam extendens, ait: *Verum ij quoque præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt. Sacerdos & Propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignorauerunt iudicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu sordiumque, ita vt non esset vltra locus. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum?* Dominus per Ioel dicit: *Expergimiscimini ebrij, & flete qui bibitis vinum in dulcedine.* Non enim vti prohibet vino in necessitate, sicut Apostolus indè Timotheo consulit, *propter stomachi frequentes infirmitates*; non tantum infirmitates, sed frequentes. Noe primus vineam plantauit, nesciens adhuc fortassis ebrietatis malum, & inebriatus femora denudauit; quia vino coniuncta est luxuriæ turpitudo. Qui etiam superirrisus à filio maledictionem in eum intorsit, & seruitutis sententia illũ obligauit: quæ antea nequaquam facta esse cognouimus. Loth virum sanctum ad incestum nullatenus trahi nisi per ebrietatem filiæ ipsius prouiderunt. Et beata vidua superbum Holofernum non nisi hac arte illudi posse & prosterni credidit. Angelos antiquis Patribus apparentes, & ab eis hospitio susceptos carnibus, non vino vsos esse legimus. Et maximo illi & primo principi nostro Eliæ in solitudinem latenti corui mane & vespere panis & carnium alimoniam, non vini ministrabant. Populus etiam Israeliticus delicatissimis in heremo cibis maximè coturnicum educatus, nec vino vsus fuisse, nec ipsum appetiisse legitur. Et refectiones illæ panum & piscium, quibus in solitudine populus substentabatur, vinum nequaquam habuisse referuntur. Solummodo nuptiæ quæ indulgentiam habent, incontinentiæ vini, in quo est luxuria, miraculum habuerunt. Solitudo verò, quæ propria est Monachorum, habitatio carnium magis quàm vini beneficium nouit. Summa etiam illa in lege Nazaræorum religio, qua se Domino consecrant, vinum & quod inebriare potest solummodo vitabat. Quæ namque virtus, quod bonum in ebrijs manet? Vnde non solum vinum, verumetiam omne quod inebriare potest antiquis quoq; sacerdotibus legimus interdici. De quo Hieronymus ad Nepotianum, de vita clericorum scribens, & grauiter indignans, quòd sacerdotes

Ibidem. Esai. 28. Ioel. 1. 1. Tim. 5. Genes. 9. Genes. 19. Iudith. 13. Genes. 18. 3. Reg. 17. Exod. 17. Ioan. 2. Num. 6. Tom. 1. Epist. 2.

legis ab omni quod inebriare potest abstinentes nostros in hac abstinentia superent: *Nequaquam*, inquit, *vinum redoleas, ne audias illud Philosophi: Hoc non est osculum porrigere, sed propinare.* Vinolentos sacerdotes & Apostolus dānat, & lex vetus prohibet. *Qui altario deseruiunt, vinum & siceră non bibent.* Sicera Hebræo sermone* omnis potio nūcupatur, quæ inebriare potest, siue illa quæ fermento conficitur, siue pomorū succo, aut faui decoquuntur in dulce, & herbarum potionē aut palmarū fructus exprimuntur in liquorē, coctisq; frugibus aqua pinguior colatur. Quicquid inebriat & statū mētis euertit fuge similiter vt vinū. Ex regula sācti Pachomij vinū & liquamē absque loco ægrotantiū nullus attingat. Quis etiam vestrū* non audierit vinum Monachorum penitus nō esse, & in tantum olim à Monachis abhorreri, vt ab ipso vehementer dehortantes ipsum Sathanam appellarent? Vnde in vitis Patrum scriptum legimus: *Narrauerunt quidam Abbati Pastori de quodam Monacho quia non bibebat vinum, & dixit eis: Quia vinum Monachorum omnino non est.* Item post aliqua: *Facta est aliquando celebratio Missarum in monte Abbatis Anthonij, & inuētum est ibi cenidium vini, & tollens vnus de senibus paruum vas calicem portauit ad Abbatem Sysoi, & dedit ei, & bibit semel & secundò, & accepit & bibit. Obtulit ei etiam tertiò, sed non accepit, dicens: Quiesce frater, an nescis quia est Sathanas?* Et iterum de Abbate Sysoi. *Dicit ergo Abraham discipulis eius, si occurritur in sabbatho, & Dominica ad Ecclesiam, & biberit tres calices, ne multo est? & dixit senex: Si non esset Sathanas, non esset multum.* Hinc & beatus non immemor Benedictus cùm dispensatione quadam Monachis vinum indulgeret, ait: *Licet legamus vinum Monachorum omninò non esse, sed quia nostris temporibus id Monachis penitus persuaderi non potest.* Quid enim mirum si Monachis penitus non sit indulgendum, quod feminis quoque, quarum in se est natura debilior, & tamen contra vinum fortior, ipsum omninò beatus interdicit Hieronymus? Hic enim Eustochium virginem Christi de conseruanda instruens virginitate, vehementer adhortatur dicens: *Si quid itaque in me potest esse consilij, si experto creditur, hoc primum moneo & obtestor, vt sponsa Christi vinum fugiat pro veneno. Hæc aduersus adolescentiā prima sunt arma Dæmonum. Non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio. Facile alijs caremus vitijs. Hic hostis intus*

Hæc iam antea scripsit ijsdem omnino verbis.

* al. nostrū

* al. est

Regul. c. 46.

Tom. 1. Epist. 22.

inclusus est. Quocumque pergamus, nobiscum portamus inimicum. Vinum & adolescentia duplex incendium voluptatis. Quid oleum flãmæ adijcimus? Quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus? Constat tamen ex eorum documentis qui de Physica scripserunt, multo minus feminis quàm viris virtutem vini præualere posse. Cuius quidem rei rationem inducens Macrobius Theodosius 4. Saturnaliorum libro sic ait: *Aristoteles, mulieres, inquit, rarò inebriantur, crebrò senes. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor. Docent præcipuè assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cùm ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem vim suam perdit, nec facilè cerebri sedem ferit fortitudine eius extincta.* Item: *Muliebre corpus crebris purgationibus depuratum, pluribus consertum foraminibus, vt pateat in meatus, & vias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina vapor vini celeriter euanescit.* Qua igitur ratione id Monachis indulgetur, quod infirmiori sexui denegatur? Quanta est insania id eis concedere, quibus ampliùs potest nocere, & alijs negare? Quid denique stultius id quod religioni magis est contrarium, & à Deo plurimũ facit apostatare, religionem non abhorrere? Quid impudentius, quàm id quod regibus quoque & sacerdotibus legis interdicitur, Christianæ perfectionis abstinentiam non vitare? imò in hoc maximè delectari? Quis namque ignoret quantum in hoc tempore Clericorum præcipuè vel Monachorum studium circa cellaria versetur, vt ea scilicet diuersis generibus vini repleant? herbis illud, melle, & speciebus condiant; vt tantò facilius se inebrient, quantò delectabilius potent? & tantò se magis ad libidinem incitent, quantò amplius vino æstuent? Quis hic non tam error quàm furor, vt qui se maximè per professionem continentiæ obligant, minus ad conseruandum votum se præparent? imò vt minimè custodiri possit, efficiant? Quorum profectò si claustris retinentur corpora, corda libidine plena sunt, & in fornicationem inardescit animus. Scribens ad Timotheum Apostolus: *Noli*, inquit, *adhuc aquam bibere, sed vino modico vtere propter stomachum tuum & frequentes infirmitates tuas.* Cui propter infirmitatem conceditur vinum modicum, constat vtique quia sanus sumeret nullum. Si vitam profitemur Apostolicam, & præcipuè formam vouemus pœnitentiæ, & fugere seculum pro-

Cap. 6.

Ibidem.

Prouer 31. Leuit. 10.

1. Tim. 5.

ponimus: cur eo maximè delectamur, quod proposito nostro maximè aduersari videmus, & vniuersis est alimentis delectabilius? Diligens pœnitentiæ descriptor beatus Ambrosius nihil in victu pœnitentium preter vinum accusat, dicens: *An quis putat illam pœnitentiam vbi acquirendæ ambitio dignitatis, vbi vini effusio, vbi ipsius copulæ coniugalis vsus? Renunciandũ seculo est, facilius inueni qui innocentiam seruauerint, quàm qui cõgruè pœnitentiam egerint.* Item in libro de fuga seculi: *Bene*, inquit, *fugis si oculus tuus fugiat calices, & fialas: ne fiat libidinosus dum moratur in vino.* Solum de omnibus alimentis in fuga seculi vinum commemorat, & hoc vinum si fugiamus, bene nos seculum fugere asserit, quasi omnes seculi voluptates ex hoc vno * pendeant. nec etiam dicit, si gula fugiat eius gustũ, verumetiam oculus visum, ne libidine & voluptate ipsius capiatur, quod frequenter intuetur. Vnde & illud est Salomonis quod suprà meminimus: *Ne intueamur vinum quando flauescit, cùm splenduerit in vitro color eius.* Sed quid & hic quæso dicemus, qui vt tam gustu eius quàm visu oblectemur, cùm illud melle, herbis, vel speciebus diuersis condierimus, fialis etiam ipsum propinari volumus? Beatus Benedictus vini coactus indulgentiam faciens, *Saltem vel hoc*, inquit, *consentiamus, non vsque ad satietatem bibamus, sed parciùs: quia vinum apostatare facit etiam sapientes.* O vtinam vsque ad satietatem bibere sufficeret, ne maioris rei transgressionis ad superfluitatem efferremur. Beatus etiam Augustinus Monasteria ordinans Clericorum, & eis Regulam scribens, *Sabbatho tantum & Dominica, sicut cõsuetudo est, qui volunt vinum accipiant:* tum videlicet pro reuerentia Dominicæ diei & ipsius vigiliæ, quæ est Sabbathum: tum etiam quia tunc dispersi per cellulas fratres congregabantur. Sicut & in vitis Patrum beatus commemorat Hieronymus, scribens de loco quem Cellia nominauit, his verbis: *Singuli per cellulas manent. Die tamen sabbathi & Dominica in vnum ad Ecclesiam coeunt, & ibi semetipsos inuicẽ tanquam cœlo redditos vident.* Vnde profectò cõueniens erat hæc indulgentia, vt insimul conuenientes aliqua recreatione congauderent, non tam dicentes quàm sentientes: *Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum.* Ecce si à carnibus abstineamus, magnum quid nobis imputatur, quantacumque superfluitate cæteris vescamur. Si

Lib. 2. de Pœnit. c. 20.

Cap. 9.

* al. vino

Regul. c. 40.

Ecclesi. 19.

Regul. 2. c. 2. & ad fratres in erem. Ser. 1.

In vit. Patr. part. 1.

Psal. 132.

Cõtra illos qui à carnibus absti-

multis expensis diuersa piscium fercula comparemus, si piperis & specierum sapores misceamus, si cùm inebriati mero fuerimus, calices herbatorum & fialas pigmētorum superaddamus. Totum id excusat vilium abstinentia carnium, dummodo eas publicè non voremus, quasi ciborum qualitas magis quàm superfluitas in culpa sit: cùm solam Dominus crapulam & ebrietatem nobis interdicat, hoc est cibi pariter & vini superfluitatem potiùs quàm qualitatem. Quod & diligenter beatus attendens Augustinus, nihilque in alimentis præter vinum veritus, nec vllam ciborum qualitatem distinguens, hoc in abstinentia satis esse credidit quod breuiter expressit: *Carnem*, inquit, *vestram domate ieiunijs, & abstinentia escæ vel potus quantum valitudo permittit.* Legerat, nisi fallor, illud beati Athanasij in exhortatione ad Monachos: *Ieiuniorum quoque non sit volentibus certa mensura, sed in quantum possibilitas valet, nisi laborantis extensa: quæ præter Dominicam diem semper sint solemnia, non votiua sint.* Ac si diceret: Si ex voto suscipiuntur, deuotè compleātur omni tempore, nisi in Dominicis diebus. Nulla hîc ieiunia præfiguntur, sed quantum permittit valitudo. Dicitur enim: *Solam naturæ facultatem inspicit, & ipsam sibi modū præfigere permittit: sciēs quoniam in nullis delinquitur, si modus in omnibus teneatur.* Vt videlicet nec remissius quàm oportet voluptatibus resoluamur, sicut de populo medulla tritici & meracissimo vino educato scriptum est: *Incrassatus est, dilatatus, & recalcitrauit.* Nec supra modū abstinentia macerati vel omnino victi succumbamus, vel murmurantes mercedem amittamus, vel de singularitate gloriemur. Quod Ecclesiastes præueniens ait: *Iustus perit in sua iustitia. Noli esse iustus multum, neque plus sapias quàm necesse est. Ne obstupescas de tua quasi admirans singularitate intumescas.* Huic verò diligentiæ sic omnium virtutum mater discretio præsit, vt quæ quibus imponat onera sollicitè videat, vnicuique scilicet secundum propriam virtutem, & naturam sequens potiùs quā trahens, nequaquam vsum satietatis *, sed abusum auferat superfluitatis: & sic extirpentur vitia, ne lædatur natura. Satis est infirmis, si peccata vitent, & si non ad perfectionis cumulum conscendant. Sufficit quoque paradisi angulo residere, si martyribus non possis considere. Tutum est vouere modica, vt maiora debitis superaddat gratia. Hinc enim

nent & cæteris superflue vescūtur & potant.

Luc. 21.

Epist. 109. & serm. 25. ad fratr. & Reg. 3. c. 11.

Deuter. 32.

Eccles. 7.

* al. saturitatis

scriptum est: *Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt, dicite: Serui* Luc. 7.
inutiles sumus, quæ debuimus facere fecimus. Lex, inquit Aposto-
Rom. 4. lus, *iram operatur. Vbi enim nō est lex nec prævaricatio.* Et iterum:
Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem viuebam sine lege
Rom. 7. *aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autē mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam: hoc est ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud me occidit, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Augustinus ad Simplicianum: *Ex prohibitione aucto desiderio dulcius factum est, & ideo fefellit.* Idem in Lib. 1. quæst. quæst. 66. libro Quæstionum, quæst. lxxxiij. *Suasio delectationis ad peccatum vehementior est cùm adest prohibitio.*

Ouid. lib. 3. amor. eleg. 3. *Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.*

Attendat cum tremore hæc quisquis se iugo alicuius regulæ quasi nouæ legis professioni vult alligare. Eligat quod possit, timeat quod non possit. Nemo legis efficitur reus, nisi qui eā fuerit ante professus. Antequam profitearis delibera. Cū professus fueris, obserua. Ante est volūtarium quod postea fit
Ioan. 14. necessarium. *In domo Patris mei*, dicit Veritas, *mansiones multæ sunt.* Sic etiam plurimæ sunt quibus illuc perueniatur viæ. Non damnantur coniuges, sed faciliùs saluantur continētes. Non ad hoc vt saluaremur sanctorum Patrum sunt additæ regulæ: sed vt faciliùs saluemur, & puriùs Deo vacare possi-
1. Cor. 7. mus. *Etsi*, inquit Apostolus, *nupserit virgo, non peccabit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco.*
Ibidem. Item: *Mulier quæ innupta est & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat, sine impedimento Deum obseruandi.* Tunc verò facillimè id agitur, cùm à seculo corpore quoque recedentes, claustris nos Monasteriorum recludimus, ne nos seculares inquietent tumultus. Nec solùm qui legem suscipit, sed qui legem imponit, prouideat ne multiplicatis præceptis transgressiones multiplicet. Verbum Dei veniens verbum abbreuiatum fecit super terram. Multa Moyses lo-
Hebr. 7. cutus est; & tamen, vt ait Apostolus, *nihil ad perfectum ad-*
Act. 15. *duxit lex.* Multa profectò & in tantum grauia, vt Apostolus Petrus eius præcepta neminem potuisse portare profiteatur,

dicens: *Viri fratres, quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicē discipulorum, quod nec patres nostri neque nos portare potuimus? sed per gratiam Domini Iesu credimus saluari quemadmodum & illi.* Paucis Christus de ædificatione morum & sanctitate vitæ Apostolos instruxit, & perfectionem docuit. Austera remouens & grauia, suauia præcepit & leuia, quibus omnem consummauit religionem: *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & inuenietis requiem animabus vestris. Iugū enim meum suaue est, & onus meū leue.* Matth. 11.
Sic enim sæpe in operib⁹ bonis sicut in negotijs agitur sæculi. Multi quippe in negotio plus laborant & minus lucrantur. Et multi exteriùs ampliùs affliguntur, & minus interiùs apud Deum proficiūt, qui cordis potiùs quàm operis inspector est. Qui etiam quo in exterioribus ampliùs occupātur, minus ad interiora vacare possunt; & quantò apud homines, qui de exterioribus iudicant, ampliùs innotescunt, maiorem gloriam apud eos assequuntur, & faciliùs per elationem seducuntur. Cui Apostolus occurrens errori, opera vehemēter extenuat, & fidei iustificationem amplificās ait: *Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam; sed non apud Dominū. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam.* Et iterum: *Quid ergo dicimus, quod gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam; iustitiam autem, quæ ex fide est: Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit? Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Illi quod catini est vel paropsidis de foris mundantes, de interiori mundicia minus prouident, & carni magis quàm animæ vigilantes carnales potiùs sunt quàm spirituales. Nos vero Christum in exteriori homine per fidem habitare cupientes, pro modico ducimus exteriora, quæ tam reprobis quàm electis sunt communia, attendentes quod scriptum est: *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi.* Vnde & exteriorem illam legis abstinentiam non sequimur, quam nihil iustitiæ certum est conferre. Nec quicquam nobis in cibis Dominus interdicit, nisi crapulam & ebrietatem, id est superfluitatem. Qui etiam quod nobis indulsit, in seipso exhibere non erubuit: licet hinc multi scandalizati non mediocriter improperarent. Vnde & persemet ipsum loquens: *Venit Ioannes*, inquit, *non*

Rom. 4.
Genes. 15.
Luc. 21.
Matth. 11.

manducans & non bibens, & dixerunt: Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dixerunt: Ecce homo vorax & potator vini. Qui etiam suos excusans, quòd non sicut discipuli Ioannis ieiunarent, nec etiam manducantes corporalem illam mundiciam abluendarum manuum magnopere curarent: *Non possunt*, inquit, *lugere filij Sponsi quandiu cum illis Sponsus est.* Et alibi: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem.* Nullus itaque cibus inquinat animam, sed appetitus cibi vetiti. Sicut enim corpus non nisi corporalibus inquinatur sordibus, sic nec anima nisi spiritualibus. Nec timendum est quicquid agatur in corpore, si animus ad consensum non trahitur. Nec confidendum de mundicia carnis, si mens voluntate corrumpitur. In corde igitur tota mors animæ consistit & vita. Vnde Salomon in Prouerbijs: *Omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit.* Et iuxta prædictam Veritatis assertionem, ex corde procedunt quæ coinquinant hominem: quoniam bonis vel malis desiderijs anima damnatur vel saluatur. Sed quoniam animæ & carnis in vnam coniunctarum personam maxima est vnio, summoperè prouidendum est ne carnis delectatio ad consensum animam trahat, & dum nimis indulgetur carni, ipsa lasciuiens reluctetur spiritui, & quam oportet subijci incipiat dominari. Hoc autem cauere poterimus, si necessarijs omnibus concessis superfluitatem, vt sæpius dictum est, penitus amputemus: & infirmo sexui nullum ciborum vsum, sed omnium denegemus abusum. Omnia concedãtur sumi, sed nulla immoderatè consumi, *Omnis*, inquit Apostolus, *creatura Dei bona, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Hoc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ quam assecutus es.* Et nos igitur cum Timotheo hanc Apostoli insecuti doctrinam, & iuxta Dominicam sententiam nihil in cibis nisi crapulam & ebrietatem vitantes, sic omnia temperemus, vt ex omnibus infirmam naturam substentemus, non vitia nutriamus. Et quo quæque ampliùs sua superfluitate possunt nocere, tẽperamenti magis accipiant. Maius quippè est ac laudabilius temperatè

Matth. 9. Matth. 16. Matth. 6. Matth. 15. Prouerb. 4. 1. Tim. 4. Luc. 21.

temperatè comedere, quàm omninò abstinere. Vnde & beatus Augustinus in Libro de bono coniugali, cùm de corporalibus ageret substentamentis: *Nequaquam*, inquit, *eis benè vtitur, nisi qui & vti non potest. Multi quidem facilius se abstinent vt non vtantur, quàm temperant vt benè vtantur. Nemo tamen potest eis sapienter vti, nisi potest & continenter non vti.* Ex hoc habitu & Paulus dicebat: *Scio & abundare & penuriam pati.* Penuriam quippè pati, quorumcumque hominum est: sed scire penuriam pati, magnorum est. Sic & abundare quisquam hominum incipere potest. Scire autem abundare non nisi eorum est, quos abundantia non corrumpit. De vino itaque, quia, sicut dictum est, luxuriosa res est & tumultuosa, ideóque tam continentiæ quàm silentio maximè contrarium, aut omnino feminæ abstineant propter Deum, sicut vxores gentilium ab hoc inhibentur metu adulteriorum: aut ita ipsum aqua temperent, vt & siti pariter & sanitati consulat, & vires nocendi non habeat. Hoc autem fieri credimus, si huius mixturæ quarta pars ad minus aquæ fuerit. Difficillimum verò est vt adpositum nobis potum sic obseruemus, vt non vsque ad satietatem indè bibamus, sicut de vino beatus præcipit Benedictus. Ideoque tutius arbitramur, vt nec satietatem Regul.c. 40. interdicamus, ne indè * periculum incurramus. Non enim * al. vitæ satietas, vt sæpè iam diximus, sed superfluitas in crimine est. Vt verò pro medicamento herbata vina conficiantur, aut etiam vinum purum sumatur, non prohibendum est. Quibus tamen Conuentus nunquam vtatur, sed separatim ab infirmis hæc degustentur. Triticeæ quoque medullæ similaginē omninò prohibemus, sed semper cùm habuerint triticum, tertia pars ad minus grossioris annonæ misceatur. Nec calidis vnquam oblectentur panibus, sed qui ad minus vno die antè cocti fuerint. Cæterorum verò alimentorum prouidentiam sic habeat Diaconissa, vt sicut iam præfati sumús, quod vilius poterit cōparari, vel facilius haberi, infirmi sexus naturæ subueniat. Quid enim stultius quàm cùm sufficiant nostra emamus aliena? & cùm sint domi necessaria, quæramus extra superflua? & cùm sint ad manum quæ sufficiant, laboremus ad illa quæ superfluunt? De qua quidem necessaria discretionis moderatione nō tam humano quàm Angelico, seu etiam Dominico instructi documento, nouerimus ad huius

vitæ necessitudinem transigendam non tam qualitatem ciborum exquirere, quàm his quæ præsto sunt contentos esse.
Genes. 18. Marc. 8. Ioan. 6. Vnde & Abraham carnibus apparatis Angeli vescuntur, & inuentis in solitudine piscibus ieiunam multitudinem Dominus Iesus refecit. Ex quo videlicet manifestè docemur indifferenter tam carnium quàm piscium esum non esse respuendum, & eum præcipuè sumendum, qui & offensa peccati careat, & sponte se offerens faciliorem habeat apparatum,
Epist. 5. ad Lucil. & minorem exigat expensam. Vnde & Seneca maximus ille paupertatis & continentiæ sectator, & summus inter vniuersos Philosophos morum ædificator: *Propositum*, inquit, *nostrum est secundum naturam viuere. Hoc cõtra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse mundicias, & squalorem appetere, & cibis non tantùm vilibus vti, sed certis & horridis.* Quemadmodum desiderare delicatas res luxuriæ est, ita & vsitatas & non magno parabiles fugere dementiæ. Frugalitatem exigit Philosophiæ, non pœnam. Potest tamen esse non incomposita
Cap. 13. in Iob. 39. frugalitas, hic mihi modus placet. Vnde & Gregorius Moralium libro xxx. cùm ipsis hominum moribus non tam ciborum quàm animorum qualitatem attendendam esse doceret, ac gulæ tentationes distingueret: *Aliquando*, inquit, *cibos lautiores quærit, aliquando qualibet sumenda præparari accuratiùs appetit.* Nonnunquam verò & abiectius est quod desiderat, & tamen ipso æstu immensi desiderij peccat. Ex Ægypto populus eductus in Heremo occubuit, quia despecto manna cibos carnium petijt, quos lautiores putauit. Et primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderij vilem cibum, id est lenticulam concupiuit, quam dum vendendis etiam primogenitis prætulit, quo in illam appetitu anhelaret indicauit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Vnde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abjectiores non sine reatu consciẽtiæ degustamus.
Genes. 25. 3. Reg. 17. Hic quippe quem diximus Esau primatum per lenticulam perdidit, & Helias in Heremo virtutem corporis carnes edẽdo seruabit. Vnde & antiquus hostis, quia nõ cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, & primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit; & secũdum non carne, sed pane tentauit. Hinc est quod plerumque Adam culpa committitur etiam cùm abiecta & vilia sumun-

tur. Ea itaque ſumenda ſunt, quæ naturæ neceſſitas quærit, & non quæ edendi libido ſuggerit. Minori verò deſiderio concupiſcimus quæ minus pretioſa eſſe videmus, & quæ magis abundant, & viliùs emuntur: ſicut eſt communium cibus carnium, qui & infirmam naturam multo validiùs quàm piſces confortat, & minores expenſas, & faciliorem habet apparatum. Vſus autem carnium ac vini, ſicut & nuptiæ intermedia boni & mali, hoc eſt indifferentia computantur. Licet copulæ nuptialis vſus omninò peccato non careat, & vinum omnibus alimentis periculoſius exiſtat. Quod profectò ſi temperatè ſumptum religioni non interdicitur, quid aliorũ timemus alimentorum, dummodo in eis modus nõ excedatur? Si beatus ipſum Benedictus quod Monachorum non Regul.c. 40. eſſe profitetur, quadam tamen diſpenſatione Monachis huius temporis, iam refrigeſcente priſtinæ charitatis feruore, concedere cogitur; quid cætera non indulgere feminis debeamus, quæ adhuc eis nulla profeſſio interdicit? Si Pontificibus ipſis, & Eccleſiæ ſanctæ rectoribus: ſi denique Monaſterijs Clericorũ ſine offenſa carnibus etiam veſci licet, quia nulla ſcilicet profeſſione ab eis religantur: quis has culpet feminis indulgeri, maximè ſi in cæteris maiorem tolerent diſtrictionẽ? Sufficit quippè diſcipulo vt ſit ſicut magiſter eius. Matth. 10 Et magna videtur credulitas, ſi quod Monaſterijs Clericorũ indulgetur, Monaſterijs feminarum prohibeatur. Nec paruum etiam æſtimandum eſt, ſi feminæ cum cætera Monaſterij diſtrictione in hac vna carnium indulgentia religione fidelium laicorum inferiores non ſint: præſertim cùm, teſte Chryſoſtomo, nihil licet ſecularibus, quod non liceat monachis: excepto concumbere tantùm cum vxore. Beatus quoq; Hieronymus Clericorũ religionẽ non inferiorẽ quã Monachorũ iudicans, ait: *Quaſi quicquid in Monachos dicitur non redũdet in Clericos, qui ſunt patres Monachorũ.* Quis etiã ignoret omninò diſcretioni contrarium eſſe, ſi tanta debilibus quanta fortibus imponantur onera? ſi tanta feminis quanta viris iniungatur abſtinentia? De quo etiam ſi quis ſupra ipſum naturæ documentum authoritatem efflagitet, beatum quoque ſuper hoc Gregorium conſulat. Hic quippè magnus Eccleſiæ tam Rector quàm Doctor de hoc quoque cæteros Eccleſiæ Doctores diligenter inſtruens, libri Paſtoralis capitulo

Homil. 7. in cap. 4. Epiſt. ad Hebr. Tom. 1. Epiſt. 10.

Part. 3. admonit. 1.

xxIIII. ita meminit: *Aliter igitur admonendi sunt viri, atque aliter feminæ: quia illis grauia, istis verò sunt iniungenda leuiora; & illos magna exerceant, istas verò leuia demulcendo conuertant. Quæ enim parua sunt in fortibus, magna reputantur in debilibus.*

Cōtra illos qui abstinēt vel abstinēdum prędicant à carnibus, & nō alijs cibis.

Quamuis hæc quoque vilium licentia carniū minus habeat oblectamenti quàm ipsæ piscium vel auium carnes, quas minimè tamen nobis beatus interdicit Benedictus. De quibus etiam Apostolus, cùm diuersas species carnis distingueret: *Non omnis*, inquit, *caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorū, alia volucrum, alia piscium.*

1. Cor. 15.

Et pecorum quidem & auium carnes in sacrificio Domini lex ponit: pisces verò nequaquã: vt nemo piscium esum mundiorem Deo quàm carnium credat. Qui etiam tantò est onerosior paupertati vel carior, quantò piscium minor est copia quàm carnium, & minus infirmam corroborat naturam; vt in altero magis grauet, in altero magis subueniat. Nos itaque fortunæ pariter & naturæ hominum consulentes, nihil in alimentis, vt diximus, nisi superfluitatem interdicimus. Ipsum itaque carnium siue cæterorum esum temperamus, vt omnibus concessis maior sit abstinentia Monialium, quàm quibusdam interdictis modo sit Monachorum. Igitur ipsum quoque carnium esum ita temperari volumus, vt non ampliùs quàm semel in die sumant, nec diuersa indè fercula eidem personæ parentur; nec seorsum aliqua superaddantur pulmenta, nec vllatenus ei vesci liceat plusquam ter in hebdomada, prima videlicet feria, tertia, & quinta feria, quantæcumque etiam festiuitates intercurrant. Quo namque solemnitas maior est, maioris abstinentiæ deuotione est celebranda. Ad quod nos egregius doctor Gregorius Nazianzenus vehementer exhortans, lib. iij. de luminibus vel secundis Epiphanijs ait: *Diem festum celebremus non ventri indulgentes, sed spiritu exultantes.* Idē lib. iiij. de Penthecoste & Spiritu sancto: *Et hic est noster festus dies*, ait, *in animæ thesauros perenne aliquid & perpetuum recondamus, non ea quæ pertranseunt & dissoluuntur. Sufficit corpori malicia sua, non indiget copiosiore materia, nec insolens bestia abundantioribus cibis vt insolentior fiat, & violentius vrgeat.* Idcirco autem spiritualiter magis est agenda solemnitas, quam & beatus Hieronymus eius discipulus secutus, in Epistola sua de acceptis muneribus ita quodam loco meminit: *Vnde nobis sollicitius*

Tom. 1. Epist. 19.

prouidendum, vt solemnem diem non tam ciborum abundantia, quàm spiritus exultatione celebremus: quia valde absurdum est nimia saturitate honorare velle martyrem, quem sciamus Deo placuisse ieiunijs. Augustinus de pœnitentiæ medicina: *Attēde tot martyrum millia. Cur enim natalitia eorum conuiuijs turpibus celebrare delectat, & eorum vitam sequi honestis moribus non delectat?* Quotiens vero carnes deerunt, duo eis fercula qualiumcumque pulmentorum concedimus, nec superaddi pisces prohibemus. Nulli verò preciosi sapores cibis apponantur in Conuentu, sed ijs contentæ sint, quæ in terra, quam inhabitant, nascuntur: fructibus verò non nisi in cœna vescantur. Pro medicamento autem quibus opus fuerit, vel herbas vel radices seu fructus aliquot, vel alia huiusmodi nunquam prohibemus mensis apponi. Si qua forte peregrina Monialis hospitio recepta mensis intererit, ferculo ei aliquo superaddito charitatis sentiat humanitatem. De quo quidem si quid distribuere voluerit, licebit. Hæc autem, vel si plures fuerint, in maiore mensa residebunt, & eis Diaconissa ministrabit. Postea cum alijs, quæ mensis ministrant, comestura. Si qua verò sororum parciori cibo carnem domare voluerit, nullatenus hoc ipsa nisi per obediētiam præsumat, & nullatenus hoc ei denegetur, si hoc non lenitate, sed virtute videtur appetere, quod eius firmitudo valeat tolerare. Nulli tamen vnquam permittatur, vt per hoc Conuentu * nec vt aliquam diem sine cibo transigat. Sagiminis condimento sexta feria nunquam vtantur, sed quadragesimali cibo contentæ sponso suo ea die passo quadam compatiantur abstinentia. Illud vero non solum prohibendum, sed vehementer est abhorrendū, quod in plerisque Monasterijs agi solet, quod videlicet parte aliqua panis, quæ superest esui, & pauperibus est reseruanda, manus & cultellos mundare & extergere solent, & vt mappis parcant mensarum panem polluunt pauperum. Imò eius qui se attendens in pauperibus ait: *Quod vni ex minimus meis fecistis, mihi fecistis.*

Cap. 4.

* locus corruptus.

De abstinentia ieiuniorum generalis institutio Ecclesiæ illis sufficiat, nec supra fidelium laicorum religionem in hoc eas grauare præsumimus, nec virtuti virorum earum infirmitatem in hoc præferre audemus. Ab æquinoctio vero autumnali vsque ad Pascha propter dierum breuitatem vnā in die

comestionem sufficere credamus. Quod quia non pro abstinentia religionis, sed pro breuitate dicimus temporis, nulla hîc ciborum genera distinguemus.

1. Tim. 2. 1. Petr. 3. Luc. 16. Matth. 11. PRETIOSAE vestes, quas omninò Scriptura dãnat, summopere fugiantur. De quibus nos præcipuè Dominus dehortans & damnati diuitis superbiam de ijs accusat, & Ioannis humilitatem è contrario commendat. Quod beatus diligenter attendens Gregorius homilia Euangeliorum vi. Ibidem. *Quid est*, inquit, *dicere, Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt: nisi aperta sententia demonstrare quod non cælesti, sed terreno regno militant, qui pro Deo perpeti aspera fugiunt, sed solis exterioribus dediti præsentis vitæ mollitiem delectationemque quærunt?* Idem Homilia xl. Luc. 16. *Sunt nonnulli, qui cultum subtilium pretiosarumque vestiũ non putant esse peccatum. Quod videlicet si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues, qui torquebatur ad inferos, bysso & purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta præcipua nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet vt honorabilior cæteris esse videatur. Nam pro sola inani gloria vestimentũ pretiosis quæritur. Res ipsa testatur, quòd nemo vult ibi preciosis vestibus indui, vbi ab alijs non possit videri.* 1. Petr. 3. A quo & prima Petri Epistola seculares & coniugatas feminas dehortans ait: *Similiter & mulieres subditæ sint viris suis, vt & si qui non credunt verbo per mulierum conuersationẽ, sine verbo lucrifiant; considerantes in timore castam conuersationem vestram. Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorius cultus, sed qui absconditus corde est homo incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, quod est in conspectu Domini locuples.* Bene autem feminas potiùs quàm viros ab hac vanitate censuit dehortãdas, quarum infirmus animus id amplius appetit, quo per eas & in eis ampliùs imitari luxuria possit. Si autem seculares hinc inhibendæ sunt feminæ, quid Christo deuotas conuenit prouidere? quarum hoc ipsum illis est cultus, quòd sunt incultæ. Quæcumque igitur hunc appetit cultum vel non renuit oblatum, castitatis perdit testimonium. Et quæcumque talis est, non se religioni præparare, sed fornicationi credatur, nec tam monialis quàm meretrix cẽseatur. Cui & ipse cultus est tanquam lenonis pręconium, qui incestum prodit animum, sicut scriptum est: Eccles. 19. *Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo.* Legimus Dominum in Ioan-

ne, vt iam suprà meminimus, vilitatem seu asperitatem vestiũ potius quàm escę commendasse, atque laudasse. *Quid exiistis*, inquit, *in desertum videre? hominem mollibus vestitum*? Habet enim nonnunquam vsus pretiosorum ciborum vtilem aliquã dispensationem, sed vestium nullam. Quæ videlicet vestes quantò sunt pretiosiores, tantò cariùs custodiuntur, & minus proficiunt, & ementem ampliùs grauant, & præ subtilitate sui facilius possunt corrumpi, & minus corpori præbent fomenti. Nulli verò panni magis quàm nigri lugubrem pœnitentiæ habitum decent, nec adeò sponsis Christi pelles aliquæ conueniunt, sicut agninæ: vt ipso quoque habitu Agnum sponsum virginum indutæ videantur, vel induere moneantur. Vela verò earum non de serico, sed de tincto aliquo lineo panno fiant. Duo autem velorum genera esse volumus, vt alia sint scilicet virginũ iã ab ipso consecratarũ, alia verò minimè. Quæ verò pudictarum sunt virginũ, crucis sibi signum habeant impressum; quo scilicet ipsę integritate quoque corporis ad Christũ maximè pertinere monstrentur: & sicut in consecratione distare à cæteris, ita & hoc habitus signo distinguantur, quo & quique fidelium territi magis abhorreant in concupiscentiam earum exardescere. Hoc autem signum virginalis mundiciæ in summitate capitis candidis expresũ filis virgo gestabit, & hoc nullatenus antequam ab Episcopo consecretur gestare præsumat. Nulla autem alia vela hoc signo insignita sint. Interulas mundas ad carnẽ habeant, in quibus etiam cinctæ semper dormiant. Culcitrarum quoque mollitiem vel linteaminum vsum infirmæ ipsarum non negamus naturæ. Singulæ verò dormiant & comedant. Nulla penitus indignari præsumat, si vestes vel quæcumque alia sibi ab aliquibus transmissa alij, quæ ampliùs indiget, concedantur sorori. Sed tunc maximè gaudeat, cùm in sororis necessitate fructũ habuerit eleemosynæ, vel se respexerit non solum sibi, sed alijs viuere. Alioquin ad sanctæ societatis fraternitatem non pertinet, nec proprietatis sacrilegio caret. Sufficere autem ad corpus contegendum credimus interulam, pelliceam, togam; & cum multum exasperauerit frigus, insuper mantellum. Quo videlicet mantello pro opertorio quoque vti iacentes poterunt. Oportebit autem pro infestatione vermium vel grauamine sordiũ abluen-

darum, hæc omnia esse duplicia indumenta sicut ad literam in laude fortis & prouidæ mulieris Salomon ait: *Non timebit domui suæ à frigoribus niuis. Omnes enim domestici eius vestiti duplicibus.* Quorum ita sit moderata longitudo, vt vltra oram sotularium non procedant, ne puluerem moueant. Manicæ verò extensionem brachiorum & manuum non excedant. Crura verò & pedes caligæ pedules & sotulares muniāt. Nec vnquā occasione religionis nudæ pedes incedāt. In lectis culcitra vna, puluinar, auriculare, lodex & linteolū sufficiāt. Caput verò muniant vitta candida, & velum desuper nigrum, & pro tonsura capillorum pilleum agninum, cùm opus fuerit supponatur.

NEC in victu tantùm aut vestitu superfluitas euitetur, verum & in ædificijs aut quibuslibet possessionibus. In ædificijs quidē hoc manifestè dignoscitur, si ea maiora vel pulchriora quàm necesse sit componantur, vel si nos ipsa sculpturis vel picturis ornantes, non habitacula pauperum ædificemus, sed palatia Regum erigamus. *Filius hominis*, inquit Hieronymus, *non habet vbi caput reclinet, & tu amplas porticus & ingentia tectorū spatia metiris?* Cum pretiosis vel pulchris delectamur equitaturis, non solum superfluitas, sed elationis vanitas innotescit. Cum autem animalium greges vel terrenas multiplicamus possessiones, tunc se ad exteriora dilatat ambitio: & quāto plura possidemus in terra, tantò ampliùs de ipsis cogitare cogimur, & à contemplatione cælestium deuocamur. Et licet corpore claustris recludamur; hæc tamen quæ foris sunt, & diligit animus, sequi cogitur, & se pariter huc & illuc cum illis diffundit, & quo plura possidentur quæ amitti possunt, maiori nos metu cruciāt; & quo pretiosiora sunt ampliùs diliguntur, & ambitione sui miserum magis illaqueant animū. Vnde omnino prouidendum est, vt domui nostræ sumptibusque nostris certum præfigamus modum, nec supra necessaria vel appetamus aliqua, vel recipiamus oblata, vel retineamus suscepta. Quicquid enim necessitati superest, in rapina possidemus; & tot pauperum mortis rei sumus, quot indè substentare potuimus. Singulis igitur annis cùm collecta fuerint victualia, prouidendum est quantum sufficiat per annum; & si qua superfuerint, pauperibus non tam danda sunt quàm reddenda. Sunt qui prouidentiæ modum ignorantes, cùm

Tom. 1. Epist. 1.

cùm redditus paucos habeant, multam habere familiã gaudent. De cuius quidem procuratione dum grauantur, impudenter hanc quærentes mendicant, vel quæ non habent violenter ab alijs extorquent. Tales etiam iam nonnullos Monasteriorum Patres conspicimus, qui de multitudine Conuentus gloriantes, non tam bonos filios quàm multos habere student, & magni videntur in oculis suis, si inter multos maiores habeantur. Quos quidem vt ad suum trahant dominium, cùm aspera deberent eis prædicare, lenia promittunt, & nulla examinatione antea probatos quos indiscretè suscipiunt facilè apostatãtes perdunt. Talibus, vt video, improperabat Veritas, dicens: *Væ vobis qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselitum. Quem cùm feceritis, facitis illum filium gehennæ duplò quàm vos.* Qui profectò minus de multitudine gloriarentur si salutem animarum magis quàm numerum quærerent, & de suis viribus in ratione sui regiminis reddenda minus præsumerent. Paucos Dominus elegit Apostolos, & de ipsa electione sua vnus in tantum apostatauit, vt pro ipso Dominus diceret: *Nunquid* ego duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus est?* Sicut autem de Apostolis Iudas, sic & de septem Diaconibus Nicolaus perijt. Et cùm paucos adhuc Apostoli cõgregassent, Ananias & Saphira vxor eius mortis excipere sententiã meruerunt. Quippè & ab ipso antea Domino cùm multi abijssent discipulorũ retrorsum, pauci cum ipso remanserunt. Arcta quippè via est, quæ ducit ad vitam, & pauci ingrediuntur per eam. Sicut è contrario lata est & spatiosa, quæ ducit ad mortem; & multi sunt qui se vltro ingerant. Quia sicut ipse Dominus testatur alibi: *Multi vocati, pauci verò electi.* Et iuxta Salomonem: *Stultorum infinitus est numerus.* Timeat itaque quisquis de multitudine gaudet subiectorum, ne in eis iuxta Dominicã assertionem pauci reperiantur electi, & ipse immoderatè gregem suũ multiplicans minùs ad custodiam eius sufficiat, vt ei rectè à spiritalibus illud propheticum dici possit. *Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.* Tales vtique scilicet de multitudine gloriantes, dum tam pro suis quàm suorum necessitatibus sæpius exire, atque ad seculum redire, & mendicando discurrere coguntur, curis se corporalibus magis quàm spiritualibus implicant, & infamiam sibi magis quàm

Cõtra illos qui circumueniunt alios vt intrent religionẽ, qui in multitudine gloriãtur, & per mundũ discurrunt.

Matth. 23.

* al. Nonne

Ioan. 6.

Act. 5.

Ioan. 6.

Matth. 7.

Matth. 20.

Esai. 9.

gloriam acquirunt. Quod quidem in feminis tantò magis est erubescendum, quanto eas per mundum discurrere minus videtur tutum. Quisquis igitur quietè vel honestè cupit viuere, & officijs vacare diuinis; & tam Deo quàm seculo charus haberi, timeat aggregare quos non possit procurare, nec in expensis suis de alienis cõfidat marsupijs; nec eleemo-
1. Cor. 9. synis petendis, sed dandis inuigilet. Apostolus ille magnus
1. Thessal. 2. Euangelij prædicator, & habens potestatem de Euangelio sumptus accipere, laborat manibus; ne quos grauare videa-
1. Cor. 9. tur, & gloriam suam euacuet. Nos ergo, quorum non est prædicare, sed peccata plangere, qua temeritate vel impudentia mendicantes quærimus? Vnde hos, quos inconsideratè congregamus, substentare possumus? Qui etiam sæpè in tãtam prorumpimus insaniam, vt cùm prædicare nesciamus, prædicatores conducamus; & pseudoapostolos nobiscum circumducendo, cruces & philacteria reliquiarum gestemus, vt tam hæc quàm verbum Dei seu etiam figmenta diaboli simplicibus & idiotis vendamus Christianis, & eis promittamus quæcumque ad extorquendos nummos proficere credimus. Ex qua quidem impudenti cupiditate, quæ sua sunt non quæ Iesu Christi quærente, quantum iam ordo noster & ipsa diuini prædicatio verbi viluerit, neminem iam latere arbitror. Hinc & ipsi Abbates vel qui maiores in Monasterijs videntur, potentibus seculi & mundanis curijs sese importunè ingerentes, iam magis carnales esse quàm Cœnobitæ didicerunt. Et fauorem hominum quacumque arte venantes, crebriùs cum hominibus fabulari, quàm cum Deo loqui, consueuerunt. Illud sæpè frustra legentes, atque negligentes, vel audientes; sed non exaudientes quod beatus
Vit. Patr. par. 2. lib. de quiete. Anthonius admonet, dicens: *Sicut pisces si tardauerint in sicco moriuntur: ita & Monachi tardantes extra Cellulam, aut cum viris secularibus immorantes, à quietis proposito resoluuntur.* Oportet ergo sicut piscem in mari, ita & nos ad Cellam recurrere, ne fortè foris tardantes obliuiscamur interioris custodiæ. Quod ipse quoque Monasticæ scriptor Regulæ, scilicet beatus Benedictus, diligenter attendens; quasi in Monasterijs assiduos velit esse Abbates, & super custodiam sui gregis sollicitè stare, tam exemplo quàm scripto patenter edocuit. Hic enim cùm à fratribus ad sacratissimam sororem suam visitandam

profectus, cùm ipsa eum pro ædificatione saltem nocte vna vellet retinere, apertè professus est manere extra Cellã nullatenus se posse. Nec ait quidem, *non possumus*; sed, *non possum*, quia hoc per eum fratres, non ipse posset, nisi hoc & à Domino, sicut postmodum actum est, reuelante. Vnde & cùm Regulam scriberet, nusquam de Abbatis, sed solummodò fratrum egressu meminerit. De cuius etiam assiduitate ita cautè prouidit, vt in vigilijs Dominicorum & festorum dierum Euangelicam lectionem, & quæ illi adiuncta sunt, non nisi ab Abbate præcipiat dici. Qui etiam instituens, vt mensa Abbatis cum peregrinis & hospitibus sit semper, & quotiens minus sunt hospites cum eo, quos voluerit de fratribus vocare, seniore vno tantùm aut duobus dimissis cum fratribus; patenter insinuat nunquam in tempore mensæ Abbatẽ Monasterio debere deesse, & vt delicatis principum ferculis jam assuetus cibarium panem Monasterij subiectis derelinquat, de qualibus quidem Veritas: *Alligant*, inquit, *onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere*. Et alibi de falsis prædicatoribus: *Attendite à falsis Prophetis qui veniunt ad vos*. Veniũt, inquit, per se, non à Deo missi, vel expectantes vt pro eis mandetur. Ioannes Baptista princeps noster, cui Pontificatus hæreditate cedebat, semel ab vrbe recessit ad heremum, Põtificatum scilicet pro Monachatu, ciuitates pro solitudine deserens. Et ad eum populus exibat, nec ipse ad populũ introibat. Qui cùm tantus esset vt Christus crederetur, & nulla in ciuitatibus corrigere posset: in illo iam erat lectulo, vnde pulsanti dilecto respondere paratus erat: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quisquis itaque quietis Monasticæ secretum desiderat, lectulum magis quàm lectum se habere gaudeat. *De lecto* quippè, vt Veritas ait, *vnus assumetur, & alter relinquetur*. Lectulum vero sponsæ esse legimus, id est animæ contemplatiuæ Christo arctiùs copulatæ, & summo ei desiderio adhærentis. Quem quicumque intrauerit, neminem esse relictum legimus. De quo & ipsamet loquitur: *In lectulo meo pernoctans quæsiui quem diligit anima mea*. A quo etiam lectulo ipsa surgere dedignãs, vel formidans, pulsanti dilecto quod supra meminimus respondet. Non enim sordes nisi extra lectum suum esse credit,

Gregor. lib. 2. dialog. c. 33.

Regul. c. 11.

Regul. c. 56.

Matth. 23.

Matth. 7.

Marc. 1.

Cant. 5.

quibus inquinari pedes metuit. Egressa est Dina vt alienigenas videret, & corrupta est Et sicut Malcho illi captiuo Monacho ab Abbate suo prædictum est, & ipse postmodum est expertus; Ouis quæ de ouili egreditur cito lupi morsibus patet. Ne igitur multitudinem congregemus, pro qua egrediẽdi occasionem quæramus, imò & egredi compellamur, & cum detrimento nostri lucrum faciamus aliorum : ad modũ videlicet plumbi, quod vt argentum seruetur in fornace consumitur. Verendum potiùs est ne & plumbum pariter & argentum fornax vehemens consumat tentationum. Veritas, inquiunt, ait : *Et eum qui venit ad me non eijciam foras*. Nec nos eijci susceptos volumus, sed de suscipiẽdis prouidere: ne cùm eos intus susceperimus, nos ipsos extra pro eis eijciamus. Nã & ipsum Dominum non susceptum eiecisse legimus, sed offerentem se respuisse. Cui quidem dicenti : *Magister, sequar te quocumque ieris*: Respondit, *Vulpes foueas habent, &c.* Qui etiã de sumptibus nos ante prouidere, cùm aliquid facere meditamur, cui sint ipsi necessarij, diligenter admonet, dicens : *Quis vestrum volens turrim ædificare, nonne priùs sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habet ad perficiendum? Ne postea quàm posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui viderint incipiant illudere ei, dicentes : Quia hic homo cœpit ædificare, & nõ potuit consummare.* Magnum est si vel se vnum quis saluare sufficiat, & periculosum est multis eum prouidere qui vix ad custodiam sui sufficit vigilare. Nemò verò studiosus est in custodiendo, nisi qui pauidus fuerit in suscipiendo. Et nemo sic perseuerat in cœpto, sicut qui tardus est & prouidus ad incipiendum. In quo quidem tantò maior feminarum sit prouidentia, quantò earum infirmitas magna minus tolerat onera, & quietè plurimum est fouenda.

SPECVLVM animæ Scripturam sacram constat esse, in quam quilibet legendo viuens, intelligendo proficiens, morum suorum pulchritudinem cognoscit, vel deformitatem deprehendit : vt illam videlicet augere, hanc studeat remouere. Hoc nobis speculum beatus commemorans Gregorius in ij. Moralium ait : *Scriptura sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim fœda cognoscimus, ibi pulchra nostra conspicimus. Ibi sentimus quantum proficimus. Ibi à profectu quàm longe distamus.* Cap. 1.

Qui autem Scripturam conſpicit quam non intelligit, quaſi cæcus ante oculos tenet, in quo qualis ſit cognoſcere non valet, nec doctrinam quærit in ſcriptura, ad quam ipſa eſt tantummodo facta, & tanquam aſinus applicetur ad lyram, ſic otioſus ſedet ad ſcripturam, & quaſi panem appoſitum habet, quo ieiunus non reficitur, dum verbum Dei nec ſe per intelligentiam penetrante, nec alio ei docendo frangente, inutiliter cibum habet qui ei nullatenus prodeſt. Vnde & Apoſtolus generaliter ad ſcripturarum ſtudium nos adhortans: *Quæcumque*, inquit, *ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt; vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.* Et alibi: *Implemini Spiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus.* Sibi quippe vel ſecum loquitur, qui quod profert intelligit, vel de intelligentia verborum ſuorum fructum facit. Idem ad Timotheum: *Dum venio*, inquit, *attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.* Et iterum: *Tu verò permane in ijs quæ didiciſti, & credita ſunt tibi; ſciens à quo didiceris, & quia ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis Scriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus eſt homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.* Qui etiam ad intelligentiam Scripturæ Corinthios admonens, vt quæ videlicet alij de Scriptura loquuntur exponere valeant: *Sectamini*, inquit, *charitatem, æmulamini ſpiritalia: magis autem ſpiritus vt prophetetis**. *Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo. Qui autem prophetat, Eccleſiam ædificat. Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Orabo ſpiritu, orabo & mēte. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Cæterum ſi benedixeris ſpiritu, quis implebit locum idiotæ? Quomodo dicet amen ſuper tuam benedictionem, quoniam quid dicas neſcit? Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alter non ædificatur. Gratias ago Deo, quoniam omnium veſtrum lingua loquor, ſed in eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui, & alios inſtruam, quàm decem millia vt verborū. Fratres nolite effici parui ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſibus autē perfecti.* Loqui lingua dicitur qui ore tantùm verba format, non intelligentia exponendo miniſtrat. Prophetat verò ſiue interpretatur qui more Prophetarum, qui videntes dicūtur, id eſt intelligentes, ea quæ dicit intelligit, vt ipſa exponere poſſit.

Rom. 15.
Epheſ. 5.
1. Tim. 4.
2. Tim. 3.
1. Cor. 14.
* al. proficiatis.

Orat ille ſpiritu ſiue pſallit, qui ſolo prolationis flatu verba format, non mentis intelligentiam accommodat. Cùm verò ſpiritus noſter orat, ideſt noſtræ prolationis flatus ſolummodo verba format, nec quod ore profertur corde concipitur, mens noſtra ſine fructu eſt, quem in oratione videlicet habere debet, vt ipſa ſcilicet ex intelligentia verborum in Deum compungatur atque accendatur. Vnde hanc in verbis perfectionem nos admonet habere, vt non more plurimorum verba tantùm ſciamus proferre, verùm etiam intelligentiæ ſenſum in ijs habere; atque aliter nos orare vel pſallere infructuosè proteſtatur. Quem & beatus ſequens Benedictus:
Regul. c. 19. *Sic ſtemus*, inquit, *ad pſallendum, vt mens noſtra concordet voci no-*
Pſal. 46. *ſtræ.* Hoc & Pſalmiſta præcipiens, ait: *Pſallite ſapienter*, vt videlicet verborum prolationi ſapor & condimentum intelligẽtiæ non deſit, & cum ipſo veraciter Domino dicere valea-
Pſal. 118. mus: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Et alibi. *Non in tibijs*
Pſal 146. *viri beneplacitum erit ei.* Tibia quippe ſonitum emittit ad delectationem voluptatis, non ad intelligentiam mentis. Vnde bene in tibijs cantare, nec in hoc Deo placere dicuntur, qui melodia ſui cantus ſic oblectantur, vt nulla hinc ædificentur
1. Cor. 14. intelligentia. Qua etiam ratione, inquit Apoſtolus, cùm benedictiones in Eccleſia fiunt, reſpondebitur amẽ, ſi quod oratur in illa benedictione non intelligitur? Vtrum videlicet bonum ſit quod oratio poſtulat, aut non. Sic enim ſæpe multos idiotas & literarum ſenſum ignorantes videmus in Eccleſia per errorem nonnulla ſibi nociua quàm vtilia precari, veluti cùm dicitur: *Vt ſic tranſeamus per bona tẽporalia, vt non amittamus æterna.* Facilè ipſa conſimilis vocis affinitas nonnullos
Ibidem. ſic decipit, vt vel ſic dicant: *vt nos amittamus æterna*, vel ita proferant, *vt non admittamus æterna.* Cui etiam periculo Apoſtolus prouidens ait: Cæterum *ſi benedixeris ſpiritu*, id eſt prolationis tantum flatu verba benedictionis formaueris, non ſenſu mentem audientis inſtruxeris, *quis ſupplet locum idiotæ?* id eſt quis de aſſiſtentibus, quorum eſt reſpondere, id ager
Ibidem. reſpondendo, quod idiota non valet, imo nec debet? *Quomodo dicet amen?* cùm videlicet neſciat vtrum in maledictionẽ potiùs quàm benedictionem inducas. Denique qui Scripturæ non habent intelligentiam, quomodo ſermonis ædificationẽ ſibi miniſtrabunt, aut etiam regulam exponere vel intellige-

re, aut vitiose prolata corrigere valebũt? vnde non mediocriter miramur quæ inimici suggestio in Monasteriis hoc egit, vt nulla ibi de intelligendis Scripturis sint studia, sed de cantu tantùm vel de verbis solummodò formandis, non intelligendis, habeatur disciplina: quasi ouium balatus plus vtilitatis habeat, quàm pastus. Cibus quippe est animæ & spiritalis refectio ipsi diuina intelligentia scripturæ. Vnde & Ezechielẽ Prophetam ad prædicandum Dominus destinans cum priùs volumine cibat, quod statim in eius ore factum est mel dulce. De quo etiam cibo scriptum est in Hieremia: *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Panem quippe paruulis frãgit, qui literæ sensum simplicioribus aperit. Hi verò paruuli panem frangi postulant, cùm de intelligentia Scripturæ animam saginari desiderant, sicut alibi Dominus testatur: *Emittam famem in terra, nõ famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Hinc autem è contrariò antiquus hostis famẽ & sitim audiendi verba hominum, & rumores seculi, claustris Monasteriorum immisit, vt vaniloquio vacantes diuina tantò amplius fastidiamus eloquia, quantò magis sine dulcedine vel condimento intelligentiæ nobis fiunt insipida. Vnde & Psalmista vt suprà meminimus: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo.* Quæ quidem dulcedo in quo consisteret statim annexuit dicens: *A mãdatis tuis intellexi.* Id est à mandatis tuis potiùs quàm humanis intelligentiam accepi; illis videlicet eruditus atque instructus. Cuius quidem intelligentiæ quæ sit vtilitas non prætermisit, subiungens: *Propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Multæ quippe iniquitatis viæ ita per se sunt apertæ vt facilè omnibus in odiũ vel contemptum veniant, sed omnem iniquitatis viam non nisi per eloquia diuina cognoscamus, vt omnes euitare possimus. Hinc & illud est: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* In corde potiùs recondita sunt quàm in ore sonantia, cùm eorum intelligentiam meditatio nostra retinet. Quorum quidem intelligentiæ quãtò minus studemus, minus has iniquitatis vias cognoscimus atque vitamus, & minus à peccato nobis prouidere valemus. Quæ quidem negligentia tantò ampliùs in Monachis, qui ad perfectionem aspirant, est arguenda, quantò hæc eis facilior esset doctrina, qui & sacris abundant libris, & quietis otio perfruuntur. Quos quidem

Ezech. 3. *Threh. 4.* *Amos. 8.* *Psal. 118.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Ibidem.*

de multitudine ſcriptorum gloriantes, ſed ab eorum lectione vacantes, ſenex ille in vitis Patrum egregiè arguit, dicẽs: *Prophetæ ſcripſerunt libros, Patres autem noſtri venerunt poſt eos, & operati ſunt in eis plurima. Etenim ſucceſſores illorum commendauerunt illos memoriæ. Venit autem generatio quæ nunc eſt, & ſcripſit in cartis atque membranis, & repoſuit in feneſtris otioſa.* Hinc & Abbas Palladius ad diſcendum pariter & docendum nos vehementer adhortans, ait: *Oportet animam ſecundum Chriſti volũtatem conuerſantem aut diſcere fideliter quæ neſcit, aut docere maniféſtè quæ nouit.* Si autem vtrumque cùm poſſit non vult, inſaniæ morbo laborat. Initium enim recedendi à Deo faſtidium doctrinæ eſt, & cùm non appetit illud quod ſemper anima eſurit, quomodo diligit Deum? Hinc & beatus Anaſtaſius in exhortatione Monachorum, in tantum diſcẽdi vel legẽdi ſtudium commendat, vt per hoc etiam orationes intermitti ſuadeat. *Pergam*, inquit, *per tramitem viæ* noſtræ. Primum abſtinentiæ cura, ieiunij patientia, orandi aſſiduitas, & legendi, vel ſi quis adhuc literarum expers ſit, audiendi ſit deſiderium cupiditate diſcendi. Hæc enim prima ſunt quaſi lactantium cunabulorum in Dei agnitione crepundia.* Et poſt aliqua cùm præmiſiſſet; *Orationibus vero ita inſtandum eſt, quòd vix eas aliquod tempus interpolet:* poſtea ſubjecit, *Has ſi fieri poteſt ſola legendi intercapedo diſrumpat.* Neque enim aliàs Petrus Apoſtolus admoneret: *Parati ſemper eſtote ad rationem reddendam ad omnes poſcentes vos de verbo fidei veſtræ & ſpei.* Et Apoſtolus: *Non ceſſamus pro vobis orantes, vt impleamini agnitione eius in omni ſapientia & intellectu ſpiritali.* Et rurſum: *Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter in omni ſapientia.* Nam in veteri Teſtamento ſimilem hominibus curã ſacræ præceptionis inculcauit eloquium. Sic enim Dauid ait: *Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ nõ ſedit: ſed in lege Domini voluntas eius.* Et ad Ieſum Naue Deus loquitur: *Non recedet Liber iſte de manibus tuis, & meditaberis in eo die ac nocte.* His quoque negotijs malarum cogitationum lubrica frequenter ſe ingerunt, & quamuis ipſa ſedulitas animum ad Deum præſtet intentum, efficit tamen in ſe mordax ſeculi cura ſollicitum. Quòd ſi hoc frequenter importunè patitur religioſo labori deditus, nunquam profectò illis carebit otioſus. Et beatus Papa Gregorius lib. Moral. XIX. *Quæ tempora,* inquit,

Vit. Patr. par. 2. lib. de diſcret.

Ibidem.

* al. vitæ

1. Petr. 3.

Coloſ. 1.

Coloſ. 3.

Pſal. 1.

Ioſ. 1.

Cap. 6. in Iob. 26.

inquit, *iam nunc inchoaſſe ingemiſcimus, cùm multos intra Eccleſiam poſitos cernimus, quia nolunt operari quod intelligunt, aut hoc ipſum quoque ſacrum eloquium intelligere ac noſſe contemnunt. A veritate enim auertentes auditum, ad fabulas conuertuntur: dum omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Scripta Dei vbique reperta cognoſcuntur, opponuntur oculis. Si hæc cognoſcere homines dedignantur, pene nullus ſcire quærat quod credidit.* Ad quod etiam plurimum ipſos & profeſſionis ſuę regula & ſanctorum Patrum adhortantur exempla. Nihil quippe de doctrina vel
ſtudio cantus admonet Benedictus, cùm ipſe plurimùm de lectione præcipiat, & ipſa legendi tempora, ſicut & laborandi, diligenter aſſignet: & in tantum de ipſa quoque dictandi ſeu ſcribendi doctrina prouideat, vt inter neceſſaria quæ ab Abbate Monachi ſperare debeant tabulas etiam & graffium non prætermittat. Qui cùm inter cætera iubeat, quod in capite quadrageſimæ omnes Monachi ſingulos accipiant codices ex bibliotheca, quos per ordinem ex integro legant: quid hoc magis ridiculoſum quàm lectioni vacare, & intelligentiæ operam non dare? Notum quippè eſt illud Sapientis prouerbium: *Legere & non intelligere, negligere eſt.* Tali quippè lectori merito illud Phil. ἀλλ᾽ ὄνος λύρας improperandum eſt. Quaſi enim aſinus eſt ad lyram lector librum tenens, id ad quod liber eſt factus agere non valens. Multò etiam ſalubriùs tales lectores aliàs intenderent, vbi aliquid vtilitatis ineſſet, quàm otioſè vel ſcripturæ literas inſpicerent, vel folia verſarent. In quibus profectò lectoribus illud Iſaiæ compleri manifeſtè videmus: *Et erit*, inquit, *vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati. Quem cùm dederint ſcienti literas, dicent: Lege iſtum, & reſpondebit: Non poſſum. Signatus eſt enim. Et dabitur liber neſcienti literas, diceturque ei: Lege, & reſpondebit: Neſcio literas. Et dixit Dominus. Eo quòd appropinquat populus iſte ore ſuo, & labijs ſuis glorificat me, cor autem eius longe eſt à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis: Ideò ecce ego addam vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & ſtupendo. Peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur.* Scire quippe literas in clauſtris dicuntur, quicumque illas proferre didicerunt. Qui profectò, quantum ad intelligentiam ſpectat, ſe neſcire legem profitentes, librum qui traditur habēt ſignatum æquè vt illi, quos illiteratos ibidem

Regul. c. 48.

Regul. c. 55.

Regul. c. 48.

Eſai. 29.

dicunt. Quos quidem Dominus arguens dicit, eos ore & labijs potiùs quàm corde sibi appropinquare; quia quæ proferre vtcumque valent, intelligere minimè possunt. Qui dũ diuinorum eloquiorum scientia careant, magis consuetudinem hominum quàm vtilitatem scripturæ obediendo sequuntur. Propter hoc dominus eos quoque, qui sapientes inter eos videntur & doctores resident, excæcandos esse cõminatur. Maximus Ecclesiæ doctor & Monasticæ professionis honor Hieronymus, qui nos ad amorem literarum adhortans, ait: *Ama scientiam litterarum, & carnis vitia non amabis*, quantum laborem & expensas in doctrina earum consumpserit eius quoque testimonio didicimus. Qui inter cætera quæ ipsemet de proprio scribit studio, vt nos etiam videlicet suo instruat exemplo, ad Pammachium & Oceanum quodam loco sic meminit: *Dum essem iuuenis, miro discendi ferebam amore. Nec iuxta quorundam præsumptionem ipse me docui. Apollinarem audiui frequenter Antiochiæ, & colui, cùm me in scripturis sanctis erudiret. Iam canis spargebatur caput, & Magistrum potius quàm discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam. Audiui Didimum, in multis ei gratias ago, quod nesciui didici. Putabãt me homines finem fecisse discendi. Rursus Hierosolimæ & Bethleem, quo labore, quo pretio Baranniam Hebræum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim Iudæos, & mihi alterum sese exhibebat Nicodemum.* Memori profectò mente hic recondiderat quod in Ecclesiastico legerat: *Fili à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam.* In quo ipse non solùm scripturæ verbis, verumetiam sanctorum Patrum instructus exemplis, inter cæteras excellentis illius Monasterij laudes hoc de singulari exercitio eius in scripturis diuinis adiecit: *Scripturarum verò diuinarum meditationem & intellectum, atque scientiæ diuinæ, nunquam tanta vidimus exercitia, vt singulos penè eorum oratores credas in diuinam esse sapientiam.* Sanctus etiam Beda, sicut in historia refert Anglorum, à puero in Monasterium susceptus: *Cunctum*, inquit, *ex eo tempus vitæ in eiusdem Monasterij habitatione peragens, omnẽ meditans scripturis operam dedi: atque inter obseruantiam disciplinæ regularis & quotidianam cantandi in Ecclesia curam semper aut discere, aut scribere dulce habui.* Nunc verò qui in Monasterijs erudiuntur adeò stulti perseuerant, vt literarum

Tom. 1. Epist. 4.

Tom. 2. Epist. 65.

ſono contenti nullam de intelligentia curam aſſumant, nec cor inſtruere, ſed linguam ſtudent. Quos patenter illud Salomonis arguit prouerbium: *Cor ſapientis quærit doctrinam, & os ſtultorum paſcetur imperitia*: cùm videlicet verbis quæ non intelligit oblectatur. Qui profectò tantò minùs Deum amare & in eum accendi poſſunt, quantò amplius ab eius intelligẽtia & à ſenſu ſcripturæ de ipſo nos erudientis abſiſtunt. Hoc autem duabus maximè de cauſis in Monaſterijs accidiſſe credimus, vel per laicorum, ſcilicet conuerſorum, ſeu etiam ipſorum Præpoſitorum inuidiam: vel propter vaniloquium otioſitatis, cui hodie plurimum clauſtra Monaſtica vacare videmus. Iſti profectò nos terrenis magis quàm ſpiritalibus ſecum intendere cupientes, illi ſunt qui tanquam Allofili fodientem puteos Iſaac perſequuntur: & eos replendo congerie terræ aquam ei ſatagunt prohibere. Quod beatus exponens Gregorius Lib. Moral. xvj. ait: *Sæpe cùm eloquijs ſacris intẽdimus malignorum ſpirituum inſidias grauiùs toleramus, quia mẽti noſtræ terrenarum cogitationum puluerem aſpergunt * vt intentionis noſtræ oculos à luce intimæ viſionis obſcurent.* Quod nimium Pſalmiſta pertulerat cùm dicebat: *Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.* Videlicet patenter inſinuans, quia mandata Dei perſcrutari non poterat, cùm malignorum ſpirituum inſidias in mente tolerabat. Quod etiam in Iſaac opere Allophilorũ prauitate cognoſcimus deſignari, qui puteos quos Iſaac foderat terræ congerie replebant. Nos enim nimirum puteos fodimus, cùm in ſcripturæ ſacræ abditis ſenſibus alta penetramus. Quos tamen occultè replent Allophili, quando nobis ad alta tendentibus immundi ſpiritus terrenas cogitationes ingerunt, & quaſi inuentam diuinæ ſcientiæ aquam tollunt. Sed quia nemo hos hoſtes ſua virtute ſuperat, per Eliphat dicitur: *Eritque omnipotens contra hoſtes tuos, & argẽtum coaceruabitur tibi.* Ac ſi diceretur: Dum malignos ſpiritus Dominus ſua à te virtute repulerit, diuini in te eloquij talentum lucidiùs creſcit. Legerat iſte ni fallor magni Chriſtianorum Philoſophi Origenis Homelias in Geneſi, & de eius hauſerat puteis quod nunc de ijs loquitur puteis. Ille quippe ſpiritualium puteorũ foſſor ſtudioſus non ſolũ ad eorum potum, ſed etiam effoſionem nos vehementer adhortãs, expoſitionis prædictæ Homelia XII. ita loquitur: *Tentemus*

Geneſ 26.

Cap. 8. in Iob. 24.

* al. ſpargũt

Cap. 26.

Prouerb. 5. *facere etiam illud quod sapientia commonet dicens. Bibe aquam de tuis fontibus, & de tuis puteis. Et sit tibi fons tuus proprius. Tempta ergo & tu ô auditor habere proprium puteum & proprium fontem, vt & tu cùm apprehenderis librum scripturarum, incipias etiam ex proprio sensu proferre aliquem intellectum, & secundum ea quæ in Ecclesia didicisti. Tempta & tu bibere de fonte ingenij tui. Est intra te natura aquæ viuæ, sunt venæ perennes & irrigua fluenta rationabilis sensus, si modo non sint terra & rudibus completa. Sed satage fodere terram tuam, & purgare sordes, id est ingenium, amouere desidiam & torporem cordis excutere. Audi enim quod dicit scriptura. Punge oculum, & profer lachrimam: punge cor, & profer sensum. Purga etiã & tu ingenium tuum, vt aliquãdo etiam de tuis fontibus bibas, & de tuis puteis haurias aquam viuam. Si enim suscepisti in te verbum Dei, si accepisti ab Iesu aquam viuam, & fideliter accepisti, fiet in te*

Homil. 13. cap. 26. *fons aquæ salientis in vitam æternam.* Idem Homelia sequente de puteis Isaac supra memoratis. *Quos*, inquit, *Philistim terra repleuerant, illi sine dubio qui intelligentiam spiritalem claudunt, vt neque ipsi bibant, neque alios bibere permittant.* Audi Dominum dicẽtem, *Væ vobis Scribæ & Pharisei, quoniam tulistis clauem sciẽtiæ, non ipsi introistis, neque volentes permisistis.* Nos verò nunquã cessemus puteos aquæ viuæ fodiendo, & nunc quidem vetera, nunc etiam noua discutiendo, efficiamur similes illi Euãgelico Scribæ, de quo Dominus dixit: *Qui profert de thesauro suo noua & vetera.* Itẽ redeamus ad Isaac, & fodiamus cũ ipso puteos aquæ viuæ, etiam si obsistunt Philistini, etiam si rixantur, nos tamen perseueremus cum ipso puteos fodiẽdo, vt & nobis dicatur: *Bibe aquam de tuis vasis, & de tuis puteis*: & intantum fodiamus, vt superabundent aquæ putei in plateis nostris, vt non solum nobis sufficiat scientia scripturarum, sed & alios doceamus & instruamus vt bibant. Homines bibant & pecora, quia & Propheta dicit: *Homines & iumenta saluos facies Domine.* Et post aliqua: *Qui Philistinus est*, inquit, *& terrena sapit, nescit in omni terra inuenire aquam, inuenire rationabilem sensum.* Quid tibi prodest habere eruditionem, & nescire ea vti? habere sermonem, & nescire loqui? Istud propriè puerorum est Isaac, qui in omni terra fodiunt puteos aquæ viuæ. Vos autem non sic, sed vaniloquio penitus supersedẽtes, quæcumque discendi gratiam assecutæ sunt, de ijs quæ ad Deum pertinent erudiri studeant. Sicut de beato scriptum est viro: *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius medi-*

tabitur die ac nocte. Cuius quidem assidui studij in lege Domini quæ sequatur vtilitas statim adiungitur: *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Quasi enim lignum aridum est & infructuosum, quod fluentis diuinorum eloquiorum non irrigatur. De quibus scriptum est: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Hæc illa sunt fluenta, de quibus in laude Sponsi canit Sponsa in Canticis eum describens: *Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.* Et vos igitur lacte lotæ, id est candore castimoniæ nitentes iuxta hæc fluenta quasi columbæ residere, vt hinc sapientiæ haustus sumentes, non solùm discere, sed & docere, & alijs tanquam oculi viam possitis ostendere, & Sponsum ipsum non solum conspicere, sed & alijs valeatis describere. De cuius quidem singulari Sponsa, quæ ipsum aure cordis concipere meruit, scriptum esse nouimus: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Hæc igitur summi Verbi genitrix verba eius in corde potiùs habens quàm in ore, ipsa etiam diligenter conferebat: quia studiosè singula discutiebat, & inuicem sibi ea conferebat; quàm congruè scilicet inter se conuenirent omnia. Nouerat iuxta mysterium legis omne animal immundũ dici, nisi quod ruminat, & vngulam findit. Nulla quippe est anima munda, nisi quæ meditando quantum capere potest diuina ruminat præcepta, & in ijs exequendis discretionem habeat: vt non solum bona, sed & bene, hoc est recta faciat intẽtione. Diuisio quippe vngulæ pedis, discretio est animi, de qua scriptum est: *Si recte offeras, recte autem nõ diuidas, peccasti. Si quis diligit me,* inquit Veritas, *sermonem meum seruabit.* Quis autem verba vel præcepta Domini sui seruare obediendo poterit, nisi hæc priùs intellexerit? Nemo studiosus erit in exequẽdo, nisi qui attentus fuerit in audiendo. Sicut & de beata illa legitur muliere, quæ cæteris omnibus postpositis sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius: illis videlicet auribus intelligentiæ, quas ipsemet requirit dicẽs: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Quòd si in tantæ feruorẽ deuotionis accẽdi nõ valetis, imitamini saltem & amore & studio sanctarũ literarũ beatas illas sancti Hieronymi discipulas Paulã & Eustochiũ, quarum præcipuè rogatu tot voluminibus Ecclesiam prædictus Doctor illustrauit.

Psal. 1.

Ioan. 14.

HVC VSQVE NANNETICVM exemplar, itemque Victorianum. Sed in Paracletensi, (quod & auctius vbique passim) sequentia reperimus. Et videntur esse Heloissæ.

INstructiones nostræ sumunt exordium à doctrina Christi prædicantis, & tenentis paupertatem, humilitatem, & obedientiã. Sequimur autem vestigia Apostorum in commune viuentium. In habitu nostro conseruamus paupertatem & humilitatem, in subiectione obedientiam: in conuersatione nostra, quia communiter viuimus, sequimur Apostolos. Quia vndecumque beneficia temporalia prouenniant, diuiditur singulis prout potest; si non abundat omnibus, maximè datur magis indigentibus. Et quoniam seculo abrenunciamus, & Deo militamus, persistamus in proposito castitatis, & pro viribus nostris iuxta mensuram donationis suæ ei placere contendamus.

De conuenientia Consuetudinum.

Domino super nos prospiciente, & aliqua loca nobis largiente, misimus quasdam ex nostris ad Religionem tenendam numero sufficiente. Annotamus autem boni propositi nostri Consuetudines; vt quod tenuit mater incommutabiliter, teneant & filiæ vniformiter.

De Habitu.

Habitus noster vilis est & simplex, in agninis pellibus, in lineis & laneis vestibus. In ijs emendis vel faciendis non eliguntur pretiosa, sed quod vilius comparari vel haberi potest. Quodcumque sufficere debeat annotandum esset: sed longè sumus à sufficientia.

De Lectis.

In Lectulis nostris habemus culcitras, & puluinaria, & lintea linea sicut singulis diuiditur. Si non recipiant singulæ

quod sufficiat, paupertati abscribitur.

De Cibis.

Pane quolibet vescimur; si fuerit triticum, triticeo; si defuerit, pane cuiuslibet annonæ. In refectorio nostro cibi sine carnibus sunt legumina, & ea quæ nutrit hortus. Lac, oua, & caseus rariùs apponuntur, & pisces, si dati fuerint. Vinum mixtum sit aqua. Duo pulmenta in prima refectione habentur. In cœna verò herbæ, vel fructus, vel aliquid tale, si haberi poterit. Horum quoque deficientiam sine murmure portamus.

De obedientia.

Soli Abbatissæ & Priorissæ debitum exhibetur obedientiæ. Nulla præsumit claustra Monasterij egredi sine harum licentia. Nulla loqui, nulla dare aliquid vel recipere, nulla retinere nisi quod permissum fuerit. De cætero nobis inuicem obedimus affectu charitatis.

Vnde necessaria prouenient.

Religionis erat de cultu terrarum & labore proprio viuere si possemus. Sed quia ex debilitate non sufficimus, admittimus Conuersos & Conuersas, vt quæ per nos administrari rigor non permittit Religionis, per eos adimpleatur. Recipimus etiam quascumque fidelium eleemosynas more cæterarum Ecclesiarum.

Quando egredimur.

Statutum tenemus, quòd nulla velata causa cuiuscumque necessitatis egrediatur ad forensia negotia, vel ingrediatur domum cuiuslibet secularis. Ad familiaria verò negotia, & ad custodiam rerum nostrarum mittimus in Domos nostras probatas tam ætate quàm vita & Moniales & Conuersas.

De longinquo venientibus.

Superuenientem nobiscum diu manere non permittimus; sed si remanere voluerit, & eam ratio suscipi permiserit, primò septem dies, aut profiteatur, aut discedat.

Quando fit Conuersa Monialis.

Si ad nos aliqua Conuersa veniens in conuersatione laicarum suscepta fuerit, nullatenus postea Monialis efficietur, sed in ea vocatione, in qua vocata est, permaneat.

De Officijs nocturnis à Kal. Octobr. vsque ad Pascha.

Audito signo, ad Vigilias cum festinatione surgimus, & moderatè nos cohortantes festinamus ad opus Dei: & dimisso signo ad nutum Priorissæ facimus consuetas orationes, in solemnitatibus inclinatæ, in priuatis diebus prostratæ. Completis orationibus signamus nos, & ingredimur stationes nostras. Hebdomaria, cuius est *Deus in adiutoriũ*, incipit *Veni sancte Spiritus*, prosequens Versum & Orationem. Quod & facimus in principijs omnium Horarum, in præcipuis solemnitatibus cantando, cæteris diebus sine cantu. Hebdomadaria incipit, *Domine labia mea*, & prosequimur diuinum Officium iuxta consuetudinem regularium Ecclesiarum. Post Vigilias egredimur omnes, & firmatur Oratorium, si dies non fuerit, & accenso lumine in Capitulo sedent quæ lectionis vel operis indigent. Si dies fuerit, statim sequitur Prima. In festiuitatibus & Dominicis diebus, siue dies fuerit, siue non fuerit, reuertimur omnes in Dormitorium, pausantes in lectulis, donec die clariùs illucescente ad sonitum Dormitorij veniamus in Claustrum. Pulsatur Prima, & faciente signum Priorissa, ingredimur omnes Ecclesiam præcedente Scola & Iunioribus. Similiter ante omnes Horas expectatur signum Priorissæ. Ante Primam fit oratio inter formas sicut ante Vigilias. Post Primam sequitur Missa matutinalis. Inde itur in Capitulum, & fiunt clamationes & emendationes iuxta modum culparum, consideratione tenentis Capitulum. Quibusdam solemnitatibus veniunt sorores in Capitulum, & emendantur culpæ earum. Quotienscumque autem fratres grauiter delinquunt, vocantur in Capitulum, & coram communi Capitulo corriguntur, vt maiori confundantur erubescentia. Præcipuis solẽnitatibus habetur Sermo in Capitulo. Egressæ de Capitulo vacamus lectioni vsque ad Tertiam si hora permiserit. Sequitur Tertia, & maior Missa. Sequitur & Sexta siue interuallo. Post Sextam vacamus lectioni vsque ad Nonã.

Ministræ

Ministræ & Lectrix accipiunt mixtum. Post Nonam ingredimur Refectorium, auditur lectio cum summo silentio, & in cæteris ordinẽ regularium sequimur. Dicto *Tu autem*, procedimus ordinatè gratias cantantes, & ingredimur Oratorium. Finitis gratijs in Ecclesia, ingredimur Capitulum, & conueniunt sorores laicæ, & exponitur aliquid ædificationis in communi audientia, referente illa cui iniunctum fuerit. Si tempus superfuerit, sedemus in Claustro vsque ad vesperas. Cantantur Vesperæ. Sciendum est, quia nulla Chorum egreditur sine licentia. Post Vesperas sedemus in Claustro, meditationi seruientes, & in cordibus orantes absque signis penitus cum summo silentio. Ante collationem bibimus in Refectorio. Hebdomadaria donante benedictionem, statim accedimus ad collationem, nulla diuertente alicubi. Post collationem cantamus in Ecclesia Completorium. Dicto *Requiescant in pace*, facimus orationem inter formas. Ad signũ Abbatissæ vel Priorissæ erectæ consignamus nos, & egrediẽtes per ordinem, incipientes à senioribus, aspergit nos aqua benedicta Abbatissa vel Priorissa. Ascendentes in Dormitorium diuertimus ad lectulos nostros, & collocamus nos vestitæ & cinctæ iacentes.

De Dominicis diebus.

Diebus Dominicis exeuntes de Capitulo, accipiunt aquã benedictam ab Abbatissa vel Priorissa, & facimus processionem in Claustro, vna portante crucem, & duabus cereos. Post Sextam reficimus. Post refectionem statim Nona. Post Nonam aliquid exponitur ad ædificationem, sicut superiùs dictum est. Post Vesperas fit cœna. Et eo modo nos habemus deinceps quo superiùs dictum est. Priuatis diebus, summo mane cantatur Prima, postea sedemus in Claustro vsque ad Tertiam, legentes, & cantantes, & operantes. Præcedit oratio inter formas, & sequitur Tertia. Post Tertiam Missa matutinalis. Inde itur in Capitulum. Egressæ de Capitulo sedemus in Claustro. Debiliores sumunt mixtum, secundum dispensationem Abbatissæ. Nulli licet sedere in claustro sine opere vel lectione. Post Sextam sequitur maior Missa, & statim Nona. Post Nonam ingredimur Refectorium. Cætera prosequimur vt superiùs dictum est.

De tempore æstiuo.

A Pascha verò vsque ad supradictas Kalendas Octobris, post Laudes reuertimur ad lectulos nostros, & aliquo interuallo fit sonitus in Dormitorio, & surgẽtes venimus in Claustrum, & legimus & cantamus vsque ad Primam. Ante Primam tam festiuis diebus quàm priuatis agũtur orationes inter formas. Post Primam sequitur Missa matutinalis. Inde itur in Capitulum. Egressæ Capitulum, sedemus in claustro, legentes & operantes vsque ad Tertiam. Post Tertiam maior Missa agitur. Sexta; & itur in Refectorium. Post gratiarum actionem imus in Dormitorium, & licet dormire, legere, operari in lectulis sine alicuius inquietatione. Audito primo signo Nonæ surgimus, & præparamus nos, vt dum secũdum signum pulsauerit, ad signum Abbatissæ vel Priorissæ ordinatè ingrediamur Ecclesiam. Post Nonam agimus pro defunctis. Indè ingredimur Refectorium, & bibimus aquam. Deinceps in claustro sedemus, legentes & operantes. Egredimur etiam ad laborem qualibet hora diei necessariò aduocatæ fuerimus. Post Vesperas agitur cœna. Deinceps nos habemus sicut superiùs dictum est. In Letania maiore, tribus diebus Rogationum, sexta Feria, & Sabbato, vigilia S. Ioannis Baptistæ, vigilia Apostolorum Petri & Pauli, vigilia S. Laurentij, vigilia Assumptionis, & ab Idibus Septembris vsque ad Pascha ieiunamus.

Ex Concilio Triburiensi, Cap. X.

Virgines quæ ante XII. annos inscijs mundiburdis suis sacrum velamen capiti suo imposuerint, & illi mundiburdi annum & diem hoc tacendo consenserint, in sancto proposito permaneant. Et si in prædicto anno & die pro illis proclamauerint, petitioni eorum assensus præbeatur: nisi fortè Dei timore tactæ cũ eorũ licentia in religionis habitu perseuerent.

De consecratione Sanctimonialium, ex Concilio Carthaginensi.

Sanctimonialis Virgo cùm ad consecrationem suo Episcopo offertur, in talibus vestibus applicetur, qualibet * semper vsura est, professioni & sanctimoniæ aptis.

* f qualibus

Ex Decreto Gelasij, Cap. XII.

Deuotis quoque Virginibus, nisi aut in Epiphania, aut in albis Paschalibus, aut in Apostolorum Natalitijs, sacrum minimè velamen imponatur; & non ante xxv. annos, nisi fortè, sicut de baptismate dictum est, graui langore correptis. Ne sine hoc munere de seculo exeant, implorantibus non negetur.

Ex Decreto Pij Papæ.

Vt Virgines non velentur ante xxv. annos ætatis, nisi fortè necessitate periclitantis virginalis pudicitiæ, & non sunt consecrãdæ in alio tempore nisi in Epiphania, & in albis Paschalibus, & in Apostolorum Natalitijs, nisi causa mortis vrgente.

Ex Concilio Mileuitano, Cap. XXV.

Item placuit, vt quicumque Episcoporum necessitate periclitantis pudicitiæ Virginalis, cùm vel portitor potens, vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquando mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentib. aut ijs ad quorum curam pertinet, velauit Virginem, seu velauit intra xxv. annos ætatis, non ei obsit Concilium quod de isto numero annorum constitutum est.

Hieronymus contra Iouinianum.

Si nupserit Virgo, non peccauit: non illa virgo quæ semet cultui Dei dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quòd primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de viduis dictum obiecerint, quanto magis de virginib. præualebit; cùm etiam ijs non liceat, quibus aliquando licuerit? Virgines enim, quæ post consecrationem nupserunt, non tam adulteræ quàm incestæ sunt.

Ex Decreto Euticiani Papæ, Cap. XIII.

Nihilominus etiam in quibusdam locis inditum inuenimus vsum stultitiæ plenum, & Ecclesiasticæ auctoritati contrarium, eò videlicet quòd nonnullæ Abbatissæ, & aliquæ ex Sanctimonialibus viduis & puellis virginibus contra fas

velum imponere præſumant, & ideò nonnullæ iniuſtè velatæ putant ſe liberiùs ſuis carnalibus deſiderijs poſſe inſeruire, & ſuas voluntates explere. Quapropter ſtatuimus, vt ſi Abbatiſſa, aut quælibet Sanctimonialis poſt hanc diffinitionem in tantam audaciam proruperit, vt aut viduam aut puellam virginem velare præſumat, iudicio Canonico vſque ad ſatisfactionem ſubdatur.

Bonifacius Martyr Hilteribalbo Regi Anglorum.

Apud Græcos & Romanos, quaſi blaſphemiam Deo irrogaſſet, qui in hoc reus ſit, vt propriè de hoc peccato ante ordinationem interrogatus ſi reus fuerit inuentus, vt cum velata & conſecrata vna concubuiſſet, ab omni gradu ſacerdotum Dei prohiberetur. Propter hoc, fili cariſſime, ſollicitè conſiderandum eſt quanti ponderis hoc peccatum eſſe videtur ante oculos æterni iudicis, quod facientem inter idololatriæ ſeruos conſtitutus, & à diuino miniſterio altaris abijciet. Licet autem peracta pœnitentia reconciliatus ſit Deo.

Ex Concilio Rothomagenſi, Cap. IX.

Statutum eſt viduas non debere velari, ſimiliter & hoc ſtatutum eſt, vt ſi quiſpiam Preſbyterorum deinceps huius conſtitutionis normæ contumaciter tranſgreſſor extiterit, ſcilicet vt aliquas viduas velare præſumat, quia & hoc Epiſcopis non licet, gradus ſui periculum incurrat. Similiter & de puellis virginibus à Preſbyteris non velandis ſtatutum eſt, vt ſiquis hoc facere tentauerit, tanquam tranſgreſſor canonum damnetur.

Ex Concilio Maguntinenſi, Cap. VI.

Viduas autem velare Pontificum nullus temptet, prout ſtatutum eſt in Decretis Gelaſij cap. XIII. quod nec auctoritas diuina, nec Canonum forma præſtitit. Quæ ſi propria voluntate continentiam fuerit profeſſa, vt in eiuſdem Gelaſij cap. XXI. legitur, eius intentio pro ſe rationem reddat Deo, quia ſicut ſecundum Apoſtolum, ſi continere ſe non poterat, nullatenus nubere vetabatur, ſic ſecum habita deliberatione promiſſam fidem pudicitia Deo debet cuſtodire.

Nos autem auctoritate Patrum suffulti in hoc sacro Conuẽtu sancimus & labore iudicamus si sponte velamen quamuis non consecratum sibi imposuerit, & in Ecclesia inter velatas oblationemq; Deo obtulerit, velit nolit, sanctimoniæ habitũ vlteriùs habere debet, licet sacramento confirmare velit eo tenore & ratione velamen sibi imposuisse, vt iterum posset deponere.

Ex Concilio Aurelianensi, Cap. III.

Viduæ, quæ ab altari sacro velamen accipiunt spontanea voluntate sacræ conuersationis, decreuit sancta Synodus in eodem proposito eas permanere. Non enim fas esse decernimus, vt postquam semet Deo sub velo consecrauerint, & inter velatas oblationem fecerint, iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri.

Nicolaus Papa Archiepiscopo C. & eius suffrag.

Vidua quidem, quæ capiti imposuerit sacrum velamen, si inter cæteras velatas feminas in Ecclesia orauerit, & oblationem cum illis obtulerit, si professa est in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis velamen deponere, à Religionis obseruantia discedere non præsumat.

Augustinus de dono viduitatis.

Viduæ, quæ se non continent nubant antequam professæ continentiam deuoueant, quod nisi reddant iure damnentur.

Ex Concilio Arausico, Cap. VI.

Viduitatis seruandæ professionem coram Episcopo in secretario habitam, imposita coram Episcopo veste viduali non esse violandam; ipsam tamen professionis desertricem merito esse damnandam decernimus.

Ex Concilio Toletano, Cap. V.

Omnes feminæ venientes ad sacram Religionem & pallio capita contegant, & conscriptam roboratamque professionem faciant, postquam vlteriùs non sinantur relabi ad

præuaricationis audaciam. Quæ verò ex ijs omnibus fuerint repertæ animum aut veſtem in tranſgreſſionem dediſſe, excommunicationis ſententiã ferant, & rurſus mutato habitu in Monaſterijs, donec diem vltimum claudant, ſub ærumnis arduæ pœnitentiæ permaneant religatæ.

Ex Decretis Gelaſij Papæ ad Sicilienſes Epiſcopos miſſis, Cap. IX.

Neque viduas ad nuptias trãſire patimur, quæ in religioſo propoſito diuturna obſeruatione permanſerunt. Similiter virgines nubere prohibemus, quas annis plurimis in monaſteriis ætatem egiſſe contigerit.

Ex Epiſtola Gregorij Papæ miſſa ad Bonefacium.

Viduas à propoſito diſcedentes viduitatis, ſuper quibus nos conſulere voluit dilectio tua, frater chariſſime, credo te noſſe à ſancto Paulo, & multis ſanctis Patribus, niſi conuertãtur, olim eſſe damnatas. Quas & nos Apoſtolica auctoritate eſſe damnandas, & à communione fidelium, atque à liminibus Eccleſiæ arcendas fore cenſemus, vſquequo obediãt ſuis Epiſcopis; & ad bonum quod cœperunt, inuitæ aut voluntariæ reuertantur. De virginibus autem non velatis, ſi deuiauerint, à sãctæ memorię prædeceſſore noſtro Papa taliter decretum habemus. Hæ verò quæ necdum ſacro velamine tectæ, tamen in propoſito virginali ſemper ſimulauerunt ſe permanere, licet velatæ non fuerint, ſi nupſerint, aliquanto tempore his agenda pœnitentia eſt, quia ſponſio earum à Domino tenebatur. Si enim inter homines ſolet bonæ fidei cõtractus nulla ratione diſſolui; quanto magis iſta pollicitatio, quã cum Deo pepigit, ſolui ſine vindicta non poterit? Nam ſi virgines nondum velatæ taliter pœnitentia publica puniuntur, & à cœtu fidelium, vſquequo ad ſatisfactionem veniãt, excluduntur; quantò potiùs viduæ, quæ perfectioris ætatis, & maturioris ſapientiæ atque conſilij exiſtunt, virorumque conſortio multotiens vſæ ſunt, & habitum religionis aſſumpſerunt, & demum apoſtatauerunt, atque ad priorem vomitum ſunt reuerſæ, à nobis & ab omnibus fidelibus à liminibus Eccleſiæ, & à cœtu fidelium vſque ad ſatisfactionem ſunt eliminandæ & carceribus tradendæ? Qualiter iuxta beatum Pau-

lum tradere huiusmodi hominem sathanæ, & spiritus saluus sit in die Domini. De talibus & Dominus per Moysem loquitur, *Auferte malum de medio vestri.* De quibus & per Prophetam ait, *Lætabitur iustus cùm vindictam viderit, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* De talibus namque, & eorum similibus, atque eisdem consentientibus dicitur, quia *non solũ qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus rei sunt.*

Ex Epistola Nicolai Papæ, Cap. V.

Nicolaus seruus seruorum Dei reuerentissimo ac sanctissimo confratri nostro Adaberino * sanctæ Viuacensis Ecclesiæ Archiepiscopo. Quod interrogasti de femina, quæ post obitum viri sui velamen sacrum super caput suum imposuit, & finxit se sub eodem velamine Sanctimonialem esse, postea verò ad nuptias rediјt, bonum mihi videtur, quia per hypocrisim Ecclesiasticam regulam conturbare voluit, & non legitimè in voto suo permansit, vt pœnitentiam agat de illusione nefanda, & reuertatur ad id quod spopondit, & in sacro ministerio inchoauit. Nam si cõsenserimus, quòd omnia Ecclesiastica sacramẽta quisque prout vult fingat, & nõ verè faciat, omnis ordo Ecclesiasticus turbabitur, nec Catholicæ fidei iura consistunt, nec Canones sacri ritè obseruantur. Quid enim profuit Simoni Mago baptisma sacrum fictè suscipere, & in Christianitate se permansurum finxisse, cùm per Apostolum fraude eius detecta quod sibi futurum esset pronunciatum fuit? Ait enim, *Pœnitentia tua tecum sit in perditione. Cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age de hac nequitia tua, & roga Deum vt forte remittatur tibi cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.* Ideo tales, nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicuti Ananias & Saphira mentiti sunt, & statim perierunt.

* *f.* Aluino sanctæ Ianuensis. *ad quẽ dist. 34. c. 1. Adaberini enim in omnibus Nicolai Epistolis nulla fit mentio, neq; Viuacensis Ecclesia qua sit adhuc reperire potui.*

Ex Concilio Arelatensi, Cap. VII.

Sciendum est omnibus, quòd Deo sacratarum feminarum corpora per votum propriæ sponsionis & verba sacerdotis Deo consecrata templa esse Scripturarum testimonijs comprobantur; & ideò violatores earum sacrilegi, ac iuxta Apo-

ſtolum filij perditionis eſſe noſcuntur.

Apoſtolus dicit.

Præcipe, *inquit*, vt viduæ irreprehenſibiles ſint. Vidua eligatur non minus xl. annorũ in operibus bonis teſtimoniũ habẽs ſi filios educauit. *Et*, Adoleſcentiores viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint, in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, ſimul & otiosè loquentes quod non oportet. Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias eſſe, nullam occaſionẽ dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim quædam conuerſæ ſunt retro Satanam.

Ex Concilio Maguntinenſi, Cap. XIII.

Abbatiſſas autem cum Sanctimonialibus omnino rectè & iuſtè viuere cenſemus. Quæ verò profeſſionem ſecundum regulam ſancti Benedicti fecerunt, ſingulariter viuant. Sin autem Canonicè viuant, pleniter & ſub diligenti cura cuſtodiam habeant, & in clauſtris ſuis permaneant, nec foras exitum habeant. Sed & ipſæ Abbatiſſæ in Monaſterijs ſedeant, nec foras vadant ſine licentia & conſilio Epiſcopi ſui.

Ex Concilio Maguntino, Cap. XXVI.

Abbatiſſa nequaquam de Monaſterio egrediatur, niſi per licentiam ſui Epiſcopi. Et ſi quando foras pergit, de Sanctimonialibus quas ſecum ducit, curam habeat maximam, vt nulla eis detur occaſio peccandi.

Ex Concilio Grantienſi, Cap. IX.*

* *Gangrenſi*

Abbatiſſa diligentem habeat curam de congregatione ſibi commiſſa, & prouideat vt in lectione & officio, in modulatione Pſalmorum ipſæ Sanctimoniales ſtrenuæ ſint, & in omnibus operibus bonis. Illa eis ducatum præbeat, vtpote pro animabus earum rationem redditura in conſpectu Domini, & ſtipendia Sanctimonialibus præbeat neceſſaria, ne fortè per indigentiam cibi aut potus peccare compellantur.

Ex

Ex Concilio Maguntiensi, Cap. XIV.

Sanctimoniales nisi fortè Abbatissa sua pro aliqua necessitate incumbente nequaquam de Monasterio egrediantur.

Ex Concilio Granecensi, Cap. XIII.* * *Gangrensi,*

Si qua mulier propter continentiam quæ putabatur, habitum immutauit, & pro solito muliebri amictum virilem sumat, anathema sit.

Ex eodem Concilio, Cap. XIV.

Si qua mulier propter diuinum cultum, vt æstimat, crines attondet, quos ei Deus ad subjectionis memoriam tribuit, tanquam præceptum dissoluens obedientiæ, anathema sit.

Ex Concilio Rothomagensi, Cap. III.

Vt Episcopus Monasteria Monachorum & Sanctimonialium frequenter introeat, & cum grauibus & religiosis personis in earum Conuentu residens, eorum vel earum vitam & conuersationem diligenter excutiat. Si quid reprehensibile inuenerit, corrigere satagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam sublimiter inuestiget, & si aliqua inuenitur, quæ neglecto proposito castitatis clerico aut laico impudenter misceatur, acriter verberibus coerceatur, & in priuata custodia retrudatur, nisi quod malè commisit dignè pœniteat. Interdicatur etiam ex auctoritate sacrorum Canonum, vt nullus laicus aut clericus in earum claustris & secretis habitationibus accessum habeat, neque Presbyteri nisi tantum ad Missam. Expleta Missa ad Ecclesias suas redeant. Omnibus prætereà publicè & priuatim denunciet, quantum sit piaculum qui sponsam Christi vitiare præsumit. Si enim ille reus tenetur qui sponsam hominis violat, quantò magis reus majestatis efficitur, qui sponsam omnipotentis Dei corrumpit?

De Monialibus.

Episcopi vt Moniales viuant sine proprio curam adhibeant diligentem, ne se possint excusare prætextu alicuius paupertatis.

De Sanctimonialibus.

Statuimus vt Abbatissæ & Priorissæ, & aliæ obedientiariæ, de singulis prouentibus, redditibus, & expensis singulis annis computent in Capitulo quater in anno ad minus; & vt status tam Obedientiarum quàm Prioratuum à claustralibus cognoscatur, compotus redigatur in scriptis: ita quòd Conuentus penes se retineat vnum scriptum, & Abbatissa aliud.

De Sanctimonialibus.

Propter scandala, quæ ex Monialium conuersatione proueniunt, statuimus de Monialibus nigris ne aliquod depositũ in domibus suis recipiant ab aliquibus personis, maximè arcas Clericorum vel laicorum causa custodiæ apud se minimè deponi permittant. Pueri & puellæ, quæ solent ibi nutriri & institui, penitus expellantur. Omnes communiter comedant in Refectorio, & in Dormitorio solitariæ dormiant. Cameræ omnes Monialium destruantur, nisi aliqua per inspectionem Episcopi necessaria retineatur ad infirmariam faciendam, vel alia de causa, quæ Episcopo iusta & necessaria videatur. Item Moniales nullatenus exire permittantur, vel extra pernoctare, nisi forte ex magna causa, & rarò: & Abbatissæ iniũgatur, ne aliter permittat egredi Moniales. Et si aliquando Abbatissa ex iusta causa alicui permittat, eidem iniungat quòd sine mora reuertatur, & det ei sociam non ad voluntatem suam, sed quam viderit expedire. Ostia suspecta & superflua obstruantur. Circa hoc autem Episcopi diligentiam adhibeant & curam, per se & per ministros suos, & vitas & conuersationes ipsarum taliter restringant, quòd per eorum diligentiam scandala, quæ de earum vita in præsenti proueniunt, sopiantur.

De sororibus non emittendis.

Sorores nostræ non egrediantur, nisi fortè mittantur de claustro ad claustrum moraturæ ad minus per annum. Verũ, si euidens necessitas ingruerit, propter quam oporteat aliquã egredi, fiat de licentia Præmonstrensis Abbatis, dum tamen sine graui periculo eius possit expectari assensus. Si quis Abbas aliquam aliter emiserit, puniantur secundum quantitatẽ excessus, arbitrio Capituli generalis, & maximè si scanda-

lum emerſerit de ſorore emiſſa. Tempore verò guerrarum liceat cuilibet Abbati ſorores ſibi ſubditas ad loca tuta transferre. Quod ſi aliter fuerit, Abbas, ſub quo hoc contigerit, per annum continuum in Feria ſexta ieiunet in pane & aqua.

De ſororibus non recipiendis.

Quoniam inſtant tempora periculoſa, & Eccleſiæ ſupra modum grauantur, communi conſilio Capituli ſtatuimus, vt amodo nullam ſororem recipiamus. Si quis autem huius ſtatuti trangreſſor extiterit, Abbatiſſa ſua ſine miſericordia punietur.

Item de ſororibus non recipiendis.

Nulla ſoror de cætero recipiatur in ordine, niſi locis illis qui ſunt ab antiquo recipiēdis ſororibus perpetuò deputata.

De teſtimonio ſororum recipiendarum.

Si mulieres aliquæ ex antiqua conceſſione facta eis ante inſtitutionem editam de ſororibus non recipiendis, recipi voluerint in ſorores, nullomodo recipiantur, niſi probauerint vel per litteras, vel per ſufficientem numerum fratrum, vtpotè per quatuor vel quinque, quòd conceſſio fuerit facta eis ante inhibitionem ordinis per Abbatem vel Conuētum.

De mulieribus non permutandis.

Mulieres, quæ ab antiquo loca habēt in domibus noſtris, vt recipiantur in ſorores, nullis aliis loca ſua conferant, nec fiat circa mulieres aliqua mutatio perſonarum.

De puellis non nutriendis in Domibus noſtris.

Cùm propriis fratribus ac ſororibus noſtris etiam tenui victū ſufficere vix poſſimus, abſurdum videretur ſi alienos in delitijs nutriremus, & tales maximè, de quorum fratres aut ſorores noſtræ poſſent conuerſatione corrumpi. Eapropter cenſuimus ſub diſtricta inhibitione cauēdum, vt emiſſis omnino ſecularibus, quæ ad nutriēdum in clauſtris ſororum noſtrarum hactenus ſunt receptæ, nulla alia prorſus ad nutriendum decetero admittatur. Quòd ſi aliqua voluerit exire

iam recepta, vel si ad nutriendum recipiatur, per se, vel per alios intruserit violenter, cessetur in eodem loco, quousque exierit, penitus à diuinis.

Quòd sorores nostræ non habeant nigras Tunicas.

Prædictis namque duximus annectendum, statuentes sub pœna excommunicationis firmiter obseruari, vt sorores nostrę nonnisi in tunicis albis & nigris superpellicijs induantur. In quibus videlicet superpelliceis nulla vel superfluitas vel curiositas videatur, & ne sit notabilis habitus earumdem, ne vestes potiùs videantur quàm morum delicias affectare.

De sororibus in lapsu carnis deprehensis.

Si aliqua soror deprehẽsa fuerit in lapsu carnis, statim emittatur à domo, & nullomodo etiamsi obtinuerit misericordiã, de cætero reuertatur, nisi sub tali lege quod velo careat in perpetuum, & sub vili veste & tenui victu nullatenus egressura de claustro seruiat vt ancilla. Verùm, si secundò commiserit, eijciatur, & nullum de cætero receptionis suæ debitum ab ordine præstoletur. Sane si aliqua extra septa sororum exierit, omni sexta feria per annum in pane & aqua abstineat. Porrò, si extra exteriorem portam domus exierit, infra octo dies si reuersa fuerit poterit recipi vt fugitiua. Ita tamen vt per xl. dies subijciatur pœnæ grauioris culpæ, & omni sexta feria per annũ reficiatur in pane & aqua. Post dies octo reuertenti adijciatur ad pœnam, vt vsque ad sequens generale Capitulum velo careat, & seruiat vt ancilla; non tamen hac occasione egressura à claustro.

De egreßione sororum.

Quasdam Ecclesias nostri Ordinis de facili egressione sororum audiuimus infamari. Sed quia indè multa pericula animarum possunt emergere, & forsitan emerserunt: prohibemus ne amodò ad aliquod negotium vel laborem, siue etiã in causis ad testimoniũ perhibendum egrediantur de cætero.

De communi vita sororum.

Docente Historia Actuum Apostolorum, satis est lucidum

&c apertum, quòd Ananias & Saphira vxor ſua oblatis Apoſtolorum Principi ijs, quæ tranſitoriè poſſidebant, & retenta parte pretij cuiuſdam agri venditi ab eiſdem, morte ſubitanea ſunt percuſſi. Quia ergo quæcumque ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt proprietatis vitium, vel ſaltem ſpecies extirpetur, ſtatuimus, vt quilibet Abbas noſtri Ordinis ita ſororibus ſuis prouideat, vt de communi & in communi viuant, communiter operentur, & ad communem vtilitatem; nec permittatur habere proprium, ſed neceſſaria eis adminiſtrentur de communi, ſecundum Eccleſiarum, ad quas pertinent, facultates. Si quid autem ipſarum alicui datum fuerit à quoquam, ſecũdum Patris noſtri Auguſtini præceptum, ſtatim redigat in commune. Quod ſi retinere præſumpſerit, deprehenſa ab Abbate vel Prioriſſa, grauiùs ſecũdum Ordinis ſtatuta puniatur.

Ne ſorores frequententur.

Cùm ſecundum Apoſtolum vniuerſos Chriſti fideles, & maximè viros religioſos ab omni ſpecie mala deceat abſtinere; inhibemus tam ſubditis quàm Prę̨latis oſtium aperire ſororum, & hoc in Domibus alienis. Subſtinemus tamen, vt ſi quis acceſſerit ad eas gratiâ prędicandi, aperto oſtio Eccleſiæ vlteriùs non procedat, imò ſedens in eodem effundat ipſis audientibus verbum Dei, nec permittat aliquatenus Capellanos aut ſocios ſuos introire ad ipſas.

EXPLICIVNT EPISTOLAE PETRI ABAELARDI, ET HELOISSAE.

ALIÆ MAG.

PETRI ABAELARDI

NANNETENSIS

EPISTOLAE,

Quibus adjectæ sunt & INNOCENTII II. PAPAE, S. BERNARDI Clareuall. Abbatis, Heloissæ, Berengarij Scholastici, Fulconis Prioris de Diogillo, itemque Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis,

Ad illius seculi Historiam maximè pertinentes,

Nunc primùm ex varijs Codd. in vnum collectæ & euulgatæ.

ALIÆ MAG. PETRI ABAELARDI NANNETENSIS, ET ALIORVM EIVSDEM TEMPORIS, EPISTOLÆ.

EPISTOLA I.

QVÆ EST FVLCONIS PRIORIS DE DIOGILLO, AD PETRVM ABAELARDI.

Petro Deo gratias cucullato Frater Fulco vitæ consalationem præsentis & futuræ.

SECVLARIS vitæ pericula qui sine periculo se putat euadere, non minus mihi desipere videtur, quàm, si cùm insipiens, quispiam se existimat sapientem. Quanto vtique inuoluatur errore stultitię non opus est me monstrare, cùm luce clarius pateat sapienti. Fortuna regũtur, qui diutiùs sibi permanere in huius felicitatis mutabilitate promittũt. Quàm sit contrariũ rationi hoc opinari, mõstrat sui mutatione infida felicitas. Non est humanũ, stabilitate durare. Et licèt res humanæ quotidie in deteriora labantur, & felicitatis iocunda vanitas frequenter feria-

tur contrarijs: homines tamen miseri huius temporis familiares & amicissimi finem rerũ attendere negligunt, & quàm multis subjaceant periculis, quantulacumque deliniti prosperitate oculo prouidentiæ metiuntur. Sed cùm ferit aduersitas, aut in desperationem præcipitat, aut ad fructum animaduersionis eleuat; attamen demùm quòd homines sint agnoscunt. Desperatis & impœnitentibus neque in hoc seculo, neque in futuro remissionis venia relinquitur vlla: sperantes autem in Domino misericordia circumdabit. Affluẽtissimè tibi paulò antè mundi huius gloria blandiebatur, & te incertis fortunæ casibus esse obnoxium non sinebat aduertere. Roma suos tibi docendos transmittebat alumnos: & quæ olim omnium artium scientiam auditoribus solebat infundere, sapientiorem te se sapiente transmissis Scolaribus monstrabat. Nulla terrarum spatia, nulla montium cacumina, nulla concaua vallium, nulla via difficili licèt obsita periculo, & latrone, quominus ad te properarent retinebat. Anglorum turbam iuuenum mare interjacens & vndarum procella terribilis non terrebat: sed omni periculo contempto, audito tuo nomine, ad te confluebat. Remota Britannia sua animalia erudienda destinabat. Andegauenses eorum edomita feritate tibi famulabantur in suis. Pictaui, Vvascones, & Hiberi: Normania, Flandria, Theutonicus, & Sueuus tuum calere ingenium, laudare, & prædicare assiduè studebat. Prætereo cunctos Parisiorum ciuitatem habitantes, & intra Galliarum proximas & remotissimas partes, qui sicà te doceri sitiebant, ac si nihil disciplinæ non apud te inueniri potuisset. Ingenij claritate, & suauitate eloquij, & linguæ absolutioris facilitate, necnon & scientiæ subtilitate permoti, quasi ad limpidissimum Philosophiæ fontem iter accelerabant. Nam illud, quod sic te, vt aiunt, præcipitem dedit, singularum scilicet feminarum amorem, & laqueos libidinis earum, quibus suos capiunt scortatores, melius mihi videor præterire, quàm aliquid dicere quod ordini nostro, & regulæ nostræ religionis non concordet: quandoquidẽ sermo de talibus sæpè magis soleat nocere bonis, quàm prodesse. Hac fortassis in te bonorũ congregatione in te & super te elatus (quamuis sapiens, si huius nominis significationem in se non extinguat, his animi bonis minimè moueatur) in super-

Psal. 37.

biam initiũ & pestem omniũ malorũ, & inanissimè efferbueras, & te jactantiæ vento ostẽtandi, oẽs ferè alios, etiã sanctos, qui ante te sapientiæ operam dederant, vt aiunt qui te frequentiùs audiebant, inferiores te existimabas. At omnipotens Dei dignatio & benignitas, qui superbiæ ventum facit euanescere, & humilitatis gratiam multiplicat; qui neminẽ morbo ægrotantem superbiæ, alijsque animi ægritudinibus laborantem non iusto iudicio despicit; tuæ mentis inflationem, & oculorum extollentiam hoc aduersitatis genere tui miserando perdomuit: quatenus & in te superbè non saperes, & alios quosque bonos vituperando negligere desisteres; castimoniæq; sanctitate, & continentiæ laudabili deuotione de reliquo polleres. Hæc corporis particula, quam omnipotentis Dei iudicio, & beneficio perdidisti, quantum tibi nocuerat, ac nocere quamdiu permansit non desistebat, meliùs tuarum diminutio rerum, quàm mea possit monstrare oratio, docet. Quicquid verè scientiæ tuæ venditione perorando præter cotidianum victum & vsum necessarium, sicut relatione didici, adquirere poteras, in voraginem fornicariæ cõsumptionis demergere non cessabas. Auara meretricum rapacitas cuncta tibi rapuerat. Nulla audierunt secula meretricem velle alteri misereri, vel pepercisse rebus appetitorũ, quas quoquomodo auferre potuerunt. Videtur hoc probare tua profunda paupertas, qui nihil, vt dicitur, prętcr pannos ex tanto quæstu habebas, cùm his primùm casibus subjacuisti fortunæ. Damnum quidem in hoc tempore tui corporis pertulisti, & secundum seculi vanitatem, te forsitan reputas, aut reputari æstimas viliorem: omnium infelicem æstimationẽ, & penitus à vera ratione destitutam reputationem. Si verius quod iustum & bonum est perscrutari tecum & solus studiosa frequentíquæ meditatione velles; postposita vanitate inuenires, quantum tibi afferat vtilitatis particularum ista mutilatio. Primùm quidem, quòd plurimas euasisti passiones, quibus frequenter quatiuntur, qui tale aliquid minimè perdiderunt: & quibus nequaquam tenentur obnoxij, vt Physici affirmant, qui huius partis corporis priuatione ab omni felicitate se cecidisse stolidissimè putãt. Deinde autem quòd ardore libidinis, & luxuriæ facibus, quo malo aliquando tanguntur etiam sancti, nullam ex hoc iam nisi sola cogita-

tione patieris vexationem: sed extincta feralis flamma incendij ad te redeas necesse est, mentemque, quæ per multa & dulcia luxuriæ insania vagabatur, in solidum recolligas. Iam poteris liber, nulla retractante libidine omnium vias cognoscere rationum, & causas, quas aut parum, aut nihil percipiũt, qui per diuersa libidinis incitamenta raptantur. Adde quòd pecunia tua, si quam tibi habere licuerit (non enim est Monachorum, sine licentia proprium quid habere) vexationi distrahentium non erit obnoxia. Amodo incipies possidere quod multis paulo ante distrahebatur euisceratiombus. Hoc quoque magni existimare debes, quòd nulli suspectus, ab omni hospite hospes tutissimè recipiaris. Maritus vxoris violationem ex te, vel lectuli concussionem minimè formidabit. Decẽtissimè ornatarum turmas matronarum inuiolabiliter pertransibis. Virginum choros flore iuuentutis splendentium, quæ etiam senes iam calore carnis destitutos suis motibus in feruorem libidinis inflammare consueuerunt, non timens earum incessus & laqueos, securus & sine peccato miraberis. Sodomitarum secretos recessus, quos detestatur super omnes turpissimos diuinæ iustitiæ veritas, & eorum turpia & maligna consortia, quæ quidem semper odisti, de cetero te sine intermissione vitare verum est. Et omnino post hos huius fragilissimæ fragilitatis fluxus, quod magnum Dei gratiæ munus in hoc ordine æstimo, nocturnas somniorum illusiones te minimè sentire ita certum est, sicut certum est, quoniam voluntatẽ, si fortè aderit, nullus sequetur effectus. Blanditiæ * vxoris, corporumque contactus, sine quo vxor haberi non potest, ac liberorum cura singularis, quominus Deo placeas minimè retardabunt. Quàm magnum æstimas bonum, peccandi periculis te subtrahi, & in non peccandi securitate constitui? Leoninam itaque meretricum ferociam, quam primùm ad se introeuntibus ostendunt, serpentinæ deceptionis astutiam, captiuæ earum luxuriæ incontinentiam poteris vitare superbus. Quod loquor meliùs de reliquo rerum experientia es cogniturus, quàm verbis valeam explicare. Origenes ille, cuius alta sapiẽtia vbique prædicatur, & colitur, præter hoc quod quædam errata minimè correxerit, referens tamen culpam in Ambrosium discipulum, vt dicit beatus Hieronymus, qui clãculùm edita, ante tempus in lucem pro-

* al Blandimenta.

Hieronym. to. 2. ep. 65.

tulerit, ille, inquam, Origenes deuitans omnem libidinis suspicionem, hac parte corporis se sponte priuauit. Ioannes & Paulus, Protus & Hiacintus, aliique plures gloriosi Martyres, gloria & honore in supercœlestibus in præsentia Dei coronati, in hac temporis breuitate gaudent genitalibus caruisse. Et beati sunt, qui propter regnum cœlorum se castrauerunt. Poteram fortasse plurima talium exempla ponere, sed quæ dicta sunt sufficiant. Ergo frater ne doleas, nec contristeris, nec perturbatione huius incommodi quatiaris, præsertim cũ hoc tam plures, vt dictum est, vtilitatis afferat fructus; & quod hoc modo factum est, semper & irreparabile permaneat & euulsum. Sit hoc tibi solamen assiduè quod redintegrari natura non patitur, leuiùs potest tolerari.

Euseb. hist. Eccles. lib. 6. cap. 7.

——— *Fer & hæc*, vt ait ille, *solatia tecum*,

quoniam tempore huius diminutionis vel thorum violando aliorum, vel in aliquo fornicationis veneno minimè deprehensus es. Membra quieti dederas & sopori, nullique malum inferre parabas: cùm ecce manus impietatis & ferramentum exitiale sanguinem tuum innoxium gratis fundere non dubitauerunt. Plangit ergo hoc tuum vulnus & damnum venerabilis Episcopi benignitas, qui, quantùm licuit, vacare iustitiæ studuit. Plangit liberalium Canonicorum ac nobilium Clericorum multitudo. Plãgunt ciues ciuitatis hoc dedecus reputantes, & dolentes suam vrbem tui sanguinis effusione violari. Quid singularum feminarum referam planctum, quæ sic, hoc audito, làchrymis, more femineo, ora rigarunt, propter te militem suum, quem amiserant, ac si singulæ virum suum aut amicum sorte belli reperissent extinctum? Tantus ergo omnium luctus extitit, vt meliùs mihi videaris te debere velle perijsse quàm seruasse quod perijt. Felix se nescit amari. Penè tota ciuitas in tuo dolore contabuit. Habes arram veræ dilectionis in te, quam si priùs agnouisses, nullas, meo iudicio, diuitias illi comparabiles æstimares. Sed forsitan illo sermone Prophetico mihi respondere contendes, *Renuit consolari anima*. Non possum non dolere tam probroso tactus incommodo: quoniam hoc hominum genus suam solet ætatem adducere. Nudantur genæ post modicum ornamento pilorum, & gloria cutis in facie in rugam cõtrahitur, pallor inconueniens confundit vultum, & qui me aliquan- *Psal. 76.*

do nouerunt, ex quo faciem meam viderint, ſtatim eſſe mutilum hac corporis parte ſunt cogniturі. Exigam ergo mei vindictam dedecoris, & totum meæ pondus iniuriæ Romanis a[illegible]ribus intimare ſtudebo, & tam Epiſcopum quàm Canoni[illegible], quoniam primum iudicium de illo, qui in me malus ex[illegible], mutare machinati ſunt, quantùm potero perturbabo, ac tum demum intelligent, quàm ſit contrarium honeſtati à rigore iuſtitiæ deuiaſſe. O miſerum valde conſiliũ, & omni deſtitutum vtilitate! Nunquid non audiſti aliquando de Romanorum auaritia & impuritate? Quis vnquam ſuis potuit opibus meretricum voraginem ſatiare? Quis potuit ſacculis, cupiditatis earum ſufficere crumenis? Quantùm ergo ratione colligo, nec tibi, nec Eccleſiæ tuæ, hoc etiam cogitare, ſalubre conſilium eſſe dignoſcitur. Et plurimùm Monaſterio tuo, cui addictus es, debes ſtudere, prodeſſe potiùs quàm obeſſe. Quamplurimùm te obeſſe, ſi hoc agere intenderis, nulli, qui ſapiat, erit in incerto. Subſtantia tuæ rei ad viſitationem Romani Pontificis, cùm aut modica ſit, aut nulla, minimè ſufficit. Quid Palatinis morſibus objectabis? Parentum vel amicorum tuorum, (omnes enim oderunt te propter te) rei familiaris ſubuentio, vel aliorum, in nullo miniſtrabit tibi. Reſtat ergo, vt, ſi Romam expetieris, Monaſterij tui opibus, quæ res ei grande damnum extiterit, neceſſe eſt iter arripias. Quod ſi defecerit, & iter tamen impleueris, in caſſum te ſudaſſe nulli dubitare fas eſt. Quotquot en[illegible]n noſtris temporibus ad illam Sedem ſine põdere pecunia [illegible]ceſſerunt, perdita cauſa, confuſi & reprobi abſceſſerunt. Si proteruus extiteris, & cauſam tuam inter eos exponere volueris, de te quidem commouebis riſum: iuſtitiam verò conſequeris nullam. Perdes itaque tanti laboris fructum & operam: & Eccleſiæ Pariſienſis Pontificem & Canonicos Monaſterio tuo & fratribus reddes acerbiſſimos & infeſtiſſimos inimicos. Fruſtra autem niti, vt dicit hiſtoricus, & nil niſi odium acquirere, extremæ dementiæ eſt. Si de vindicta quereris, quam multùm ſitit anima tua & deſiderat, noli continuò morderi dolore & tabeſcere: quia iam in maxima parte viſa eſt adimpleri. [illegible]am quidam illorum, qui tibi nocuerunt, oculorum priuat[illegible]ne & genitalium abſciſione mutilati ſunt. Ille autem q[illegible]i per ſe factum abne-

gat, iam ab omni possessione sua bonorum suorum comportatione extur atus est. Noli ergo Canonicos vel Episcopum tui sanguinis effusores vel perditores vocare, qui propter te & propter se, quantùm potuerunt, iustitiæ intenderunt. Sed audi consilium bonum & veri amici consolationem. Monachus es, & sanctæ religionis habitum non inuitus, sed sponte sumpsisti. Nō igitur ampliùs tibi vindictam exigere licet, si in veritate vis tenere & amare quod in huius nominis significatione monstratur contineri. Si verò odio habueris etiam inimicum, qui hoc opus fecit, nec odire desinis: afferat aliud qui velit, ego confidenter assero, Vestem quidem Christi portare potes: sed ad nullam tibi vtilitatem proueniet. *Sequimini*, inquit Apostolus, *pacem cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Hebr. 12. *Mihi vindictam*, dicit Dominus, *& ego retribuam.* Rom. 12. Si vis esse perfectus, incipe Christum perfectè diligere, & vsque ad inimicum diligendum pertinges. Remitte minas & verba ampullosa in cassum effundere. Neque enim potes implere quod cupis. Iniuria iniustè irrogata, non cui irrogatur, sed ei qui irrogat, infamia est. Noli de cætero de amissa dolere fœlicitate, quam semper aduersitatis incommoda prosequuntur. Si ergo in sancto proposito permanseris vsque in finem, nec defeceris: Christus omnia, quæ perdidisti, multipliciter & mirabiliter reformabit in glorificatione corporum in futuro beatorum: ac tum demum regula Dialecticorum falsa parebit, dicentium, in habitum nunquam posse redire priuationem. Vale in Domino.

EPISTOLA II.

QVÆ EST PETRI ABAELARDI, ADVERSVS EOS, QVI EX AVCTORITATE Bedæ Presbyteri arguere conantur Dionysium Areopagitam fuisse Dionysium Corinthiorum Episcopum, & non magis fuisse Atheniensium Episcopum.

ADAE DILECTISSIMO PATRI SVO, ABBATI Dei gratia Cænobij gloriosissimorum martyrum Dionysij, Rustici, & Eleutherij ibidem corpore quiescentium, vnaque fratribus & cõmonachis suis carissimis Petrus habitu Monachus, vita peccator, gratiâ vobis & pax, vt ait Apostolus à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo.

SÆPE vnius error multos inuoluit, & proni homines in malum, faciliùs per vnum in falsitatem, quàm per multos in veritatem trahuntur. Ideo dico, quòd multi ei, quam tenemus, veritati de Dionysio Areopagita vnius Bedæ auctoritatem opponere soleant: grauioribus, qui nobis fauent, aut per malitiam, aut fortassis per ignorantiam, auctoribus postpositis. Hic quippè Dionysium Areopagitam Corinthiorum Episcopum fuisse profitetur, cùm alij, quorum longe validior est auctoritas, eum potiùs fuisse Atheniensium Antistitem astruant, & omninò alium fuisse Dionysium Areopagitam, alium Dionysium Corinthiorum Episcopum, suis conuincant assertionibus. Ponamus itaq; singulorum verba, ac deinde consideremus, si non solùm diuersa, verumetiam inuicem aduersa sibi sint, ac sibi penitus repugnantia. Quod si viderimus, dijudicemus auctoritates ipsas, vt cùm omnes saluari non valeant; illa periclitetur quæ minore nititur dignitate. Scriptum est itaque de hoc in Ecclesiastica Historia, libro qnarto, capitulo vigesimo tertio, his verbis: *Veniendum nobis est tandem ad beati Dionysij commemorationem*

morationem Corinthiorum Ecclesiæ Episcopi, cuius eruditione & gratia, quam habebat in verbo Dei, fruebantur non hi populi tantùm, quos regendos acceperat, sed & procul positi, quibus per Epistolas præsentiam sui reddebat. Extat denique eius Epistola ad Lacedæmonios scripta de Catholica fide, vt alia ad Athenienses, in qua ad Euangelij credulitatem inuitat & concitat seniores. Et illud designat in eadem Epistola, quòd Dionysius Areopagites, qui ab Apostolo Paulo instructus credidit Christo, secundum ea, quę in Apostolorum Actibus designantur, primus apud Athenas ab eodem Apostolo Episcopus fuerit ordinatus. Sed & Hieronymus, ille, inquam, Ecclesiæ doctor egregius super hoc ipso in libro de illustribus viris ita meminit. *Dionysius Corinthiorum Ecclesiæ Episcopus tantæ eloquentiæ fuit & industriæ, vt non solùm suæ ciuitatis & Prouinciæ populos, sed & aliarum Prouinciarum & vrbium Epistolis erudiret. E quibus vna est ad Lacedemonios, ad Athenienses, & cætera.* Et post pauca. *Claruit sub Imperatore Marco Antonino Vero & Lucio Aurelio Commodo.* Nunc & ipsius Bedæ verba ponamus, qui in explanatione Actuum Apostolorum, eo, videlicet, loco, quo dicitur, *In quibus & Dionysius Areopagita*, ait sic. *Hic est Dionysius, qui in Episcopatu ordinatus, Corinthiorum gloriosè rexit Ecclesiam, multáque ad vtilitatem Ecclesiæ pertinentia, quæ hactenus manent, ingenij sui volumina reliquit, cognomen à loco cui praerat accipiens. Areopagus enim est Athenarum curia, nomen à Marte trahens. Siquidem Grecè Mars Ἄρης, villa dicitur πάγος.* Inductis itaque, sicut proposuimus, auctoritatibas, earum, sicut promisimus, diuersitatem aut repugnantiam consideremus. Videntur autem duæ suprà positæ auctoritates, quæ sibi consonæ sunt, auctoritati Bedæ omnino contrariæ. Ex illis quippe apertè conuincitur alium fuisse Dionysium Areopagitam, alium Dionysium Corinthiorum Episcopum. Nam, iuxta Ecclesiasticam historiam, Dionysius Corinthiorum Episcopus de Dionysio Areopagita scripsisse perhibetur, & ibidem Dionysius Areopagita Atheniẽsium fuisse Episcopus assignatur. Nec minùs ex verbis Hieronymi alium hunc esse, quàm illũ apparet: cùm videlicet dicat Dionysium Corinthiorũ Episcopum sub Marco Antonino & Lucio Aurelio claruisse. Constat quippè Dionysium Areopagitam, qui prædicatione Pauli conuersus est, tempore Christi & Apostolorum exti-

tisse, ac iam virum adultum adeò fuisse, vt vxorem Damarim iam tunc eum constet habuisse: de qua pariter cum eo in Actibus Apostolorum fit commemoratio. Vnde & ibidem scriptum habetur, quod *quidam viri adhærentes Paulo crediderunt, in quibus & Dionysius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.* A tempore autem Tiberij Cæsaris, sub quo Dominus passus est, vsque ad tempora prædictorum Imperatorum, sub quibus Dionysius Corinthiorum claruisse dicitur, ampliùs quàm centum sexaginta annos Chronicorũ supputatio assignat, vt nequaquam tanto tempori vita prædicti viri sufficeret. Scriptum quippe est in Psalmis. *Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor.* Ex quo liquidè colligitur alium Dionysiũ Areopagitam, alium Dionysium Corinthiorum Episcopum extitisse. Atque ita prædictorum auctorum sententijs, Bedæ refellimus opinionem: pręsertim cùm & illorum longè grauior auctoritas sit, & in ore duorum potiùs quàm vnius stare verbum conueniat. Ad Ecclesiasticam quippe historiam, quasi primum & maximum Ecclesiasticorum gestorum fundamentum, tam Bedã quàm cæteros scriptores Ecclesiasticos recurrere certum est. Quid itaque videtur tibi respondere posse Beda, si illa scripta ei aduersari monstraueris, quorum se frequenter auctoritatibus protegit? Nil equidem rectius, quàm sapientis illum versiculum,

Conueniet nulli, qui secum dissidet ipse.

Nequis autem grauiter ferat, ac vehementer abhorreat Bedam nonnunquam decipi, & suo spiritu non diuino, quædam protulisse, eò videlicet quòd eius expositiones Latinorũ maximè frequentet Ecclesia: ad memoriam Natham Prophetam reducat de ædificando templo deceptum, atque ipsius quoque principis Apostolorum perniciosam simulationem à coapostolo Paulo correctã, *Quia*, inquit, *reprehensibilis erat:* necnon & venerabilem Doctorem Augustinum, qui errores proprios sponte corrigendo, omnia fęrè scripta sua retractare non erubuit. Recogitet & illud Heliæ Prouerbium, *Non enim meliores sumus, quàm patres nostri.* Et tunc, profectò, cùm tantorum virorum errores commemorauerit, iam de errore Bedæ mirari desistet. Vt enim beatus asserit Gregorius in prima super Ezechielẽ Homilia, nonnunquã Spiritus sanctus ad humilitatis custodiam mentibus fidelium sese subtrahit,

& eos in errorem labi permittit, vt videlicet recognoſcant quàm inutiles Spiritu ſancto abſcedente remaneant: qui etiam cùm mentibus præſidet ſanctorum, ſic reuelet aliqua, vt occultet nonnulla. Non magnopere curandum eſt, ſi in hiſtorijs, aut in his, quæ ad Catholicæ fidei periculum non attinent, erraſſe ſanctos nonnunquam annuamus, cùm apertè Auguſtinus de hiſtoria ſeptimi Pſalmi, in cuius videlicet Pſalmi titulo legitur, *Pro verbis Chuſi filij Iemini*, per Hieronymum erraſſe conuinci poſſit, tanquam Hebraicæ penitus expers veritatis. Siquis autem Bedæ quoque auctoritate nitatur, vt omnibus ſatisfaciat; dicere fortaſsè licebit hoc loco Bedam aliorum opinionem potiùs ſequutum eſſe, quàm ſuã conſtituiſſe ſententiam. Sæpè etenim, vt ſanctorum auctoritates illæſas cuſtodiamus, ea quæ ſcribunt ad opinionem aliorum potiùs quàm ad ſententiam ipſorum referimus. Sic & in hoc loco dicamus Bedam aliorum introduxiſſe ſententiã, qui ex æquiuocatione nominis decepti, eundem eſſe æſtimauerunt Dionyſium Areopagitam, & Dionyſium Corinthiorum: quippè cùm & beatũ Ambroſium adeò ab hiſtorica veritate quodam loco per æquiuocationem nominis videamus exorbitaſſe, vt Iacobum fratrem Ioannis, quem pariter cum Ioanne fratre ſuo & Petro ad transfigurationem ſui ſeorſum Dominus aſſumpſit, eum Iacobum fuiſſe aſſerat, qui primus ſolium ſacerdotale conſcendit. Quod quidem de alio Iacobo, & qui frater Domini nuncupatus eſt, & primus in Hieroſolymorum Eccleſiam eſt ordinatus, conſtat intelligi debere: vt videlicet ille primus hoc modo ſacerdotale ſolium intelligatur conſcendiſſe. Si ergo tantus Doctor per æquiuocationem nominis Iacobi, à veritate hiſtorica, in expoſitione Euãgelica permiſſus ſit deuiare: quid mirum, ſi Bedam æquiuocatio quoque nominis Dionyſij, vel pleroſque alios fefellerit, præſertim in illa Actuum Apoſtolorũ expoſitione, quam ab ipſo Beda certum eſt poſtea retractatam eſſe? In cuius quidem retractationis præfatiuncula, vt breuiter verba eius cõprehendamus, ita exorſus ait. *Scimus eximium doctorem Auguſtinum libros Retractationum in quædam opuſcula ſua feciſſe: cuius induſtriam nobis quoque placuit imitari, vt poſt expoſitionem Actuũ Apoſtolorum, quam ante annos plures conſcripſimus, nunc in idem volumen breuem Retractationis libellum condamus, ſtudio maximè*

vel addendi quæ minùs dicta, vel emendãdi quæ secùs, quàm placuit, dicta videbantur. Qui etiam in prædicta expositione sua versus Arati frequenter introduxit, cuius nonnullos nouimus errores, cùm apertè eum Hieronymus in prædicto illustrium virorum libro errasse ostendit, de eodem die quo Petrus & Paulus passi sunt. Quem quidem diem non aliter eundem tam Aratus quàm Beda in Martyrologio, eius auctoritate fretus accipiat, nisi anni reuoluto tempore, cùm Hieronymus eodem prorsus die, anno quartodecimo Neronis tam Petrum quàm Paulum passos esse pronuntiet. Denique, vt hanc litem variarum sententiarum pacatissimo fine sopire penitus valeamus; facilè fortassis, si duos Dionysios Corinthiorum Episcopos extitisse ponamus, & Bedam veracem poterimus tenere, & nihil per opinionem accipere: ita quidem, vt vnus ex Dionysijs Corinthiorum Episcopis, & Dionysius Areopagita idem sit, de quo Beda scribit, & in diuersis temporibus idem Athenis & Corintho præesset Episcopus, & postmodum à sancto Clemente Galliarum sit ordinatus Apostolus: alius verò ex Dionysijs Corinthiorum Episcopis, ille fuerit Dionysius, de quo Ecclesiastica Historia & Hieronymus meminerunt: atque ita arbitror omnem controuersiam absolui posse. Omnium igitur, quæ ad solutionem proposuimus, hæc summa est, vt vel Bedam deceptum fuisse concedamus: vel eum aliorũ nobis opinionẽ præsentasse: vel duos Corinthiorũ Episcopos extitisse. Valete in Domino dilectissimi.

EPISTOLA III.

QVÆ EST PETRI ABAELARDI,

CONTRA QVENDAM CANONICVM REGVlarem, qui Monasticum ordinem deprimebat, & suum illi anteferebat.

MVLTORVM relatione ad nostras delatum est aures, nostri Ordinis, id est Monastici, statum à te sæpiùs in præsentia multorum non mediocritæ læsum: quod non alia de causa præsumptum esse credimus, nisi vt nostros humiliando, tuæ professionis Clericos, quos Canonicos regulares vocatis, sic efferre laborares. Miramur autem

ſi ita ſit, ſed amplius miramur ſi ita non ſit, cùm nullam aliam ſuſpicari poſſimus cauſam. Dicis, vt dicunt, longè ordine tuo noſtrum inferiorem eſſe, & plurimùm Monachos à dignitate Clericorum abeſſe. In quo quidem primùm à te ſciſcitari volumus, de qua id dignitate intelligas, vtrum Prælationis inter homines, an Religionis apud Deum. Quod Religionis, profectò hęc dignitas veriſſima eſt, quæ nos Deo maximè cõmendat, atque virtutibus adornat, & tantò glorioſiores in cæleſtibus efficit, quantò humiliores habemur in terrenis. At verò qua ratione vel authoritate hanc ſibi dignitatem Clerici vendicare valeant dicas ſi poſſis, aut adiicias cur non poſſis. Quis enim neſciat quòd quotidianis docemur experimentis hos etiam Clericos, qui maiore gradu præminent, Monaſticã eligere vitam, cùm quod in Clericatu deliquerint perfectè corrigere ſatagunt, & cùm eis ad Monachatum tranſire liceat, ad Clericatum nullatenus redire permittantur? Aut ſi quandoque per religionis excellentiam Eccleſiaſticæ perſonæ de Monaſterijs electæ, Clericorum officijs præficiantur, ipſe quoque habitus Monachalis tanta dignitate præminet, vt ſemel aſſumptus deponi non debeat: pro quo non ſolum ſecularis, verumetiam Clericalis abijciendus eſt. Quid eſt etiam, quòd cùm ſæpè Monachi Epiſcopi facti Clericis præponantur, vel quibuſcumque officijs Eccleſiaſticis applicentur? Cur non è conuerſo de Clericis Abbates in Monaſterijs fiant, vel officiorum Monachicorum curam ſuſcipiant? Cur, inquam, cur, obſecro, niſi quod indigniſſimum cenſetur, vt eius vitæ regimini laxior præponatur, pro qua etiam ipſa contemnenda eſt, &, vt diximus, per eam corrigenda? Cur etiam vos ipſi, & vniuerſa Eccleſia in ſupplicatione Letaniarum dicitis, *Omnes ſancti Monachi & Eremitæ, Omnes ſanctæ Virgines, Omnes ſanctæ viduæ & continentes orate pro nobis*, & non, Omnes ſancti Clerici, vel ſancti Preſbyteri, vel ſancti Epiſcopi? Certè quia hæc nomina officij magis ſunt, ſicut illa religionis. Quid eſt etiam quòd in illis Hymnis feſtiuitatis omnium Sanctorũ, in quibus tam à vobis, quàm à cæteris ſuffragia Sanctorum poſtulantur, nulla veſtri mentio fiat, ſicut fit Monachorum & Virginum? Sic quippè ſcriptum eſt:

Chorus ſanctarum virginum,
Monachorúmque omnium,

Simul cum Sanctis omnibus
Consortes Christi facite.

Item.

Monachorum suffragia,
Omnésque ciues cælici,
Annuant votis supplicum,
Et vitæ poscant præmium.

Audio te tamen solere opponere nobis illud quoque Hieronymi nostri. *Monachus, si ceciderit, rogabit pro eo Sacerdos: pro Sacerdotis lapsu quis rogaturus est?* Quod certè quacumque ratione diceres, si nullatenus Monachos Sacerdotes esse contingeret. Cùm verò dicit, Monachus est Sacerdos, vtique illud distinguit Monachum à ditione Sacerdotis, qui Sacerdos non sit. Sic enim cùm dicimus, Rex & Miles; vel, Episcopus & Sacerdos, vel Sacerdos & Diaconus, quamuis etiam Reges sint milites, vel Episcopi Sacerdotes, vel Sacerdotes Diaconi; militem eum intelligimus, qui Rex non sit, & Sacerdotem qui non sit Episcopus, & Diaconum simplicem. Vbi etiam cùm dicit, *Rogabit pro eo Sacerdos*, specialem illam Missam orationem intelligit, quæ propria est Sacerdotis, non quæ cuilibet iusto competit. Quam & Apostolus generaliter cõmendans, ait: *Multùm enim valet deprecatio iusti assidua.* Quo enim quisque iustior est, ab eo exaudiri meretur, qui non tam verba quàm opera pensat, nec tam linguam quàm vitam cõsiderat. Quantùm autem de perfectione sua vitam Monasticam idem Doctor vestræ præferat, patenter insinuat ad Heliodorum Monachum his scribens verbis: *Interpretare vocabulum Monachi, hoc est nomen tuum. Quid facis in turba qui solus es? Quid ergo? Quicumque in ciuitate sunt, Christiani non sunt? non est tibi eadem causa quæ cæteris? Dominum ausculta dicentem: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & veni, sequere me. Tu autem perfectum te esse pollicitus es. Nã cùm derelicta militia mundiali castrasti te propter regnum cælorum, quid aliud quàm perfectam sequutus es vitam?* Et post aliqua, *Alia*, inquit, *vt ante perstrinxi, Monachi causa est, alia Clericorum*: hoc est, longè ab inuicem eorum professio & conuersatio distat, & ipsorum propositum tendit ad diuersa, *sicut*, ait; *ante perstrinxi.* Quod quidem vbi faceret, assignari non potest, nisi vbi perfectionem Monasticam à vita fidelium in ciuitate

commorantium distinxit, dicens. *Quid ergo? Quicumque in ciuitate sunt, Christiani non sunt?* Qui etiam ad Paulinum presbyterum simul & Monachum scribens, Clericos magis inter homines cõuersari debere, quàm Monasticæ solitudinis perfectionem tenere patenter his verbis insinuat: *Quia igitur fraternè interrogas, per quam viam incedere debeas, reuelata tecum facie loquar. Si officium vis exercere Presbyteri, si Episcopatus te vel opus vel honor fortè delectat; viue in vrbibus & castellis, & aliorum salutem fac lucrum animæ tuæ. Sin autem cupis esse quod diceris, Monachus, id est solus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet vnumquodque propositum Principes suos: &, vt ad nostra veniamus, Episcopi & Presbyteri habeant in exemplum Apostolos & Apostolicos viros: quorum honorem possidentes, habere nitantur & meritum. Nos autem habeamus propositi nostri principes, Paulos, Antonios, Iulianos, Hilariones, Macharios, &, vt ad scripturarum auctoritatem redeam, noster princeps Helias, noster Helisæus, nostri duces filij Prophetarum, qui habitabãt in agris & solitudinibus, & faciebant sibi tabernacula prope fluenta Iordanis.* De his sunt & illi filij Rechab, qui vinum & siceram non bibebant, qui morabantur in tentorijs, qui Dei per Hieremiam voce laudantur, & promittitur eis, quòd non deficiat de stirpe eorum vir stans coram Domino. Nec solũ Heliam, qui in antiquo populo tantus enituit, vt in cœlum viuus sustolli mereretur, inter nostros mirare principes: verumetiam Ioannem in spiritu eius venientem, & quasi alterum Heliam, cui Dominus tantum testimonium dedit, vt pro eminentia vitæ ipsum ex testimonio Prophetæ Angelum nuncuparet, nec solùm Prophetis, verumetiam vniuersis hominibus anteferret. De quo & Chrysostomus Homelia Euangeliorum XXIII. quæ sic incipit, *De Ioanne dicitur, Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Gratia in homine comprehenditur, Ioannes enim interpretatur Dei gratia, quia maiorem accepit gratiam. Propterea in eremo philosophatur, & reseruat se in aduentum Christi: quia nunciaturus erat Christum. Statim in eremo nutritur, statim ibi crescit: non vult cum hominibus conuersari, in eremo cum Angelis philosophatur. Considerate, Monachi, dignitatem vestram: Ioannes princeps vestri est dogmatis ipse Monachus. Statim vt natus est, in eremo viuit, in solitudine nutritur, Christum expectat in solitudine. Eo tempore, quo Iesus natus est, erat in ere-*

mo. Hoc templum, quod videmus esse destructum, quantas habebat diuitias, quid auri, quid argenti Iosephus describit, quantũ gemmarũ, quantũ serici, quanti erant Sacerdotes, scribæ, & vniuersa genera officiorũ. Christus in tẽplo nescitur, & in eremo prædicatur. Hoc totum quare dico? Vt doceam dogmatis vestri principem esse Baptistam Ioannẽ. Audistis, fratres, nostri pariter & vestri propositi principes superius inductos, vt vtriusque ordinis differentia clareat. Si gaudetis Apostolos quoque vestris cõnumerari principibus, atque Pontifices tam veteris quàm noui Testamenti ab ipso videlicet Aaron vsque ad Annam & Caypham, ne obsecro doleatis Heliam & Ioannem maiores istis, nostri duces esse propositi. Clericatum pro Monachatu Ioannem commutasse dubium non est: qui cùm filius Pontificis esset, cui eo tempore Pontificalis dignitas hæreditario iure debebatur, ciuitatem solitudini, Pontificem Monacho posthabuit, & perfectionem vitæ Prælationi præposuit Ecclesiasticæ. De quo & Hieronymus ad Rusticum Monachum scribens, *Audio*, inquit, *religiosam te habere matrem, multorum annorum viduã, quæ aluit, quæ erudiuit infantem. Et Ioannes Baptista sanctam matrem habuit, Pontificisque filius erat: & tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, vt in domo parentum cum periculo viueret castitatis. Viuebat in eremo, & oculis desiderantibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere. Filij Prophetarum, quos Monachos in veteri Testamento legimus, ædificabant sibi casas propter fluenta Iordanis: & turbis vrbium derelictis, polenta & herbis agrestibus victitabant.* De quibus & alibi meminit, *Virgo Helias, Helisæus virgo, virgines filij Prophetarum.* Quid est, obsecro frater, quòd electurus Apostolos Dominus, nequaquam de eremo acciuit Ioannem, nec ab eo baptizandus, ipsum à solitudine, vel ad horam reuocauit: sed sicut cæteri hominum ad eum venit, inter cæteros & ipse baptizandus à Monacho, sicut scriptum est, *factum est cùm baptizaretur omnis populus. & Iesu baptizato, &c.* Quid, inquam, nisi quia, vt dixit, partem Mariæ præferendam censuit parti Marthæ, quietem scilicet contemplationis, solicitudini & crebris perturbationibus sęculi? Quibus quidem solicitudinibus occupatus Apostolus ingemiscit, dicens: *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea, quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego nõ vror?*

In

In quibus quidem occupationibus atque molestijs quàm difficile sit puritatem custodire mentis, & terrena itinera sine aliquo pulueris contagio frequentare, ipse Dominus patenter edocuit, cùm pedes Apostolorum abluere decreuit. Quod diligenter Sponsa in Cantico Canticorum attendens, Sponso ad ostium eius pulsanti, & vt de lectulo surgens ei aperiat roganti, prouidè his verbis se excusat. *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quid enim lectulus Sponsæ, nisi quies est animæ contemplatiuæ, & à solicitudinibus & curis seculi remotæ? Quę quidem in claustro quasi spōsa in thalamo, tanto ampliùs Deo vacat, & arctiùs ei toto astringitur desiderio, quantò longiùs ab occupationibus seculi remota est, & iam in secreto cælestium camerarum per contemplationem ita ei coniuncta est, vt sit vnus cum Deo spiritus, iuxta quod de beato Martino legitur, *Artus quippè fatiscentes spiritui seruire cogebat, stratúque suo recubans, nec terram videre iam dignatus, cælo totus inhiabat.* Ad talem lectuli quietem contemplationis secretum Sponsus veniens sibi aperiri postulat, cùm plebs Christiana animæ cuicunque contemplatiuæ supplicat, vt suscipiendo regimen ipsorum eos ad se sic admittat. Quod & ipse Christus in membris suis agere dicitur, quo inspirante id agitur, & sub cuius nomine & auctoritate hoc imploratur. Perfecta verò anima illa quietem suam vehementer diligens, dum laborem refugit, ne aliorum lucro detrimentum incurrat suæ perfectionis, surgere de lectulo renuit, & Sponso, vt dictum est, instanti dicit: *Expoliaui me tunica mea*, hoc est, exteriorem curam mundanarum actionum ex voto postposui. Interior quippè vestis & subtilior, est interula; exterior & grossior, tunica. Vndè bene hic ornatus, contemplatiuus; ille vero habitus, assignandus est actiuus. Hi quippe claustris se Monasticis recludentes tantò subtiliùs atq; perfectiùs summi luminis splēdorem contemplantur, quantò ab exterioribus seculi curis ampliùs sunt remoti. Hanc profectò curarum occupationem, quam Martha proximi necessitudinibus impendit, & qui populo præsunt exercent, quasi tunicam resumere Sponsa refugit, cùm à contemplatione ad actionem redire nullatenus acquiescit. Vnde & causam annectens ait: *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Affectus quippe nostri,

quibus ad quidlibet agendum trahimur, quasi quidam pedes ſunt, quibus ducimur. Iſtos pedes abluit, qui à curis ſeculi mentem retrahit, quibus animus per diuerſa diffuſus, difficile eſt ne ſaltem cogitationum maculis aliquibus reſpergatur, vel quandoque cedat tentationibus. Quod Sponſa cōſiderans de lectulo pedes ad terram deponere trepidat, hoc eſt ſe iterum implicare curis, dum nullum à ſordibus vacare locum extra lectulum ſuum credit. Quæ tandem ſponſo inſtante de lectulo ſurgere compellitur, & ei, ſicut poſtulauit, aperire: de quo cùm eum tenere vellet, atque, vt ſolita fuerat, comprehendere, ſubiunctum eſt. *At ille declinauerat atque trāſierat.* Non enim ita in publico ſicut in occulto Deus inueniri poteſt: nec ſolicitudo Marthæ circa plurima turbatæ Chriſto aſſiſtere valet aſſiduè, nec curis ſeculi mens intenta in Deo poterit vigilare quieta. Vnde & ipſe Sponſus quo deuotiùs oremus, oſtium cubiculi admonet claudi: alioquin declinat & trāſit à nobis, quia quò minus ei vacamus, eo magis ab ipſo deſerimur, & ab eius gratiæ donis ampliùs deſtituimur. Etiam Sponſa eius ad publicum de ſecreto thalami tranſgreſſa, quantum de perfectione ſua pro lucris aliorum minuit, reperit; & tantò magis accedit periculum, quantò de commiſſis animatus maior illi ſupereſt reddenda ratio. Attende, obſecro frater, tui ordinis dignitatem & officij conditionem, in quo & minuitur meritum, & imminet periculum. Vide quid ſit profectus dignitatis, vbi perfectio tollitur religionis, vbi maior apud ſeculum, minor fit apud Deum, & graue ſui ſuſtinet diſpendium. Liam, quam duxiſti, gaudes eſſe fœcundam: ſed doles cùm reſpexeris eam lippam. Nocturnum Lia coniugium habuit, quaſi talis copula luce digna non fuerit. Quandiu ſterilis Rachel permanſit, incolumis vixit: fœcunda poſtmodum facta, proprio partu eſt extincta. Ex quo patenter innuitur quàm periculosè id, vnde gloriamini, ſuſcipiatur: & quòd hæc gloria, ruina potiùs ſiue deiectio quàm exaltatio ſit dicenda. Quorum quidem facilem caſum, & periculoſum aſcenſum, iuxta illud Pſalmiſtæ, *Deieciſti eos dum alleuarentur*, beatus Hieronymus attendens, quodam loco ad Heliodorū Monachum his ſcribit verbis: *Quod ſi te quoque ad eundem ordinem pia fratrum blandimenta ſolicitant, gaudebo de aſcenſu, ſed timebo de lapſu.* Idem aduerſus Vigilan-

tium solitariæ, hoc est Monasticæ vitæ securitatẽ cõmendans, ait. *Cur*, inquies, *pergis ad eremum? Videlicet vt te non audiã, non videam, vt tuo furore non mouear, vt tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis. Hoc non est pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersarijs armatus obsiste, vt postquã viceris coroneris. Fateor imbecillitatẽ meã: nolo spe pugnare victoriæ, ne perdã aliquando victoriã. Si fugero, gladium deuitaui: si stetero, aut vincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse certa dimittere, & incerta sectari? Aut scuto, aut pedibus mors vitanda est. Tu, qui pugnas, & superari potes, & vincere: ego cùm fugero, non vinco in eo quod fugio, sed ideo fugio, ne vincar. Nulla securitas est, vicino serpente dormire. Potest fieri, vt me non mordeat: tamen potest fieri, vt aliquando me mordeat.* Idem ad Oceanum de morte Fabiolæ: *Caueat religiosus ibi viuere, vbi necesse habeat quotidie aut perire, aut vincere. Securius enim est perire non posse, quàm iuxta periculum non perire.* Hanc & Seneca maximus ille morum Philosophus sententiam tenens, & sic philosophari Lucilio suo consulens, ait Epistolarum, quas ad eum scribit, quinquagesima tertia: *Non tantùm corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quàm longissimè profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vna Hannibalem hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus est. Nobis quoque militandum est, & quodam genere militiæ, quo nunquam otium datur. Debellandæ sunt imprimis voluptates: quæ, vt vides, saua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicatè, nihil molliter esse faciendum.* Sed ad hæc fortassis tam sanctorum Patrum quàm Philosophorum consilia respondebis reuera periculosum esse administrationem Ecclesiasticam suscipere, ac difficillimum in ea, quantùm oportet, desudare: sed profectò tantò maiora constat esse præmia, quantò huic labori maior incumbit difficultas. Cui primùm illud respondeo Tullianum. *Quod si laboriosum, non statim præclarum.* Alioquin in Ecclesia Dei, qui quotidianis nuptiarum molestijs & solicitudinibus implicantur assiduis, his præferendi essent, qui cœlibem vitam ducentes, minùs onere sæculi premuntur, & ob hoc liberiùs atque puriùs Deo vacant, tanquam

lectuli quietem adepti. Denique ſi pro augmento meritorũ eos extollis, qui de virtutibus ſuis confidentes, pugnas tentationum & illecebras mundi magis ſuſtinere quàm fugere decreuerunt, vide vtrum his, qui continentiam vouerunt, conſulendum ſit, vt in lupanaribus vel vbi crebras fornicationes*, vide aut hanc virtutem ſtudeant conſeruare, & ſe ſponte periculis objicientes, ſed quæ magis Angelos, quàm homines attendentes, tanta ſecuritate ſui Deum præſumant tentare. Cur etiam Clerici feminas in contubernio ſuo habere prohibentur, niſi tales conſanguinitatis perſonas, de quibus nulla ſuſpicio turpitudinis poſſit haberi? Quas quoque veſter maximè, vt dicitis, præceptor Auguſtinus intantum declinare decreuit: vt nec ſanctiſſimam ſororem ſecum habitare pertulerit, dicens: *Quæ cum ſorore mea ſunt, ſorores meæ non ſunt.* Cur & vos ipſi Canonici regulares à vobis ipſis nouiter ap ati, ſicut & nouiter exorti, magno ambitu murorum clau a veſtra ſepientes, more Monachorum, ab illecebris & tentationibus ſeculi manetis diuiſi? Si ergo, vt vos quoque docetis, & omnibus patet, imbecillitati humanæ magis prouideri conuenit à periculis, quàm vltro ſe objicere illis; profectò conſilium eſt omnia tentamenta, quo ad poſſumus, euitare, præſertim ſi eam eligamus vitam, quæ & maioris ſit meriti, & minùs pateat tentationi. Quod tam auctoritate Patrum, quàm certis rerum declaratur exemplis. Vitam contemplationis, quietem tumultuoſæ fideliũ actioni conſtat à Domino prælatam fuiſſe: & Mariæ partẽ, quam optimam dixit, parti Marthæ certum eſt anteferri. Quamuis enim Martha reficeret Dominum: feliciùs Maria reficiebatur à Domino, & longè meliorem Dominus quàm Martha miniſtrabat refectionem. Marthæ miniſtratio eſt neceſſaria corporis prouidere, verbum prædicationis erogare, aliorum magis, ex officio proprio; quàm ſui curam gerere. Non enim Eccleſiæ Paſtores, in eo quod Paſtores ſunt, tam de proprijs quàm de ſubjectorum pabulis habent cogitare, nec in hoc tam ſibi quàm alijs proficiunt. Vnde & Dominus cùm in hoc officio Petrum conſtitueret, nequaquam ait, *Paſce teipſum*, ſed, *Paſce oues meas*, ſiue, *agnos meos*, hoc eſt pane ſpiritalis doctrinæ vel exhortationis ipſos inſtrue vel confirma. De quo quidem pane diuini verbi ſcriptum eſt

videtur aliquid deeſſe.

alibi: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Quòd si hoc tempore Clericorum ac Monachorum laborem ac vitę duritiam conferatis, non est hoc longua disputatione discutiendum, quod quotidianis experimentis fit manifestum. Confer Episcopos cum Abbatibus, Archipresbyteros Ecclesiarum cum Prioribus Monasteriorum, Clericos cum Monachis: & quoslibet consulo, qui quibus inter ipsos magis asperam vel laboriosam vitam ducant, vt si laborem penses, ad meritum nos longè superiores inuenias, quibus vos ipsi non aliam quàm pœnitentium vitam ascribitis, & claustra nostra non loca dignitatis, sed pœnitentię carceres nuncupatis. Quam & beatus Hieronymus à vita Clericorum distinguens, ad Heliodorum de morte Nepotiani scribit his verbis: *Si quis relicto Clericatu duritiæ se tradiderit Monachorum, sit creber in orationibus, vigilans in precando, lachrymas Deo, non hominibus offerat.* Certè si clericorum arctior esset vita, & qui Ecclesiastica præsunt dignitate, vitæ quoque præeminerent austeritate: nequaquam Monachi tanto desiderio appeterent Episcopari, nec spiritales Patres tanta solicitudine Clericos etiam ad Monasticam conuersationem inuitarent. Quale & illud est prædicti Doctoris Præsidium Diaconem exhortantis. *Diaconus, inquies, Ecclesiam tutò deserere non possum. Vereor ne incurram sacrilegium, si altaria derelinquam. Sed considera, obsecro, satis esse difficile locum Stephani implere vel Pauli, in angelico stare ministerio, & populos subiacentes candenti desuper veste despicere. Pretiosum est margaritum, sed citò frangitur, fractumque non potest instaurari.* Item: *Cùm vitam in vrbibus lacerent bonam, quid facies frater in medio? aut sectaberis quæ sunt aduersa continentiæ: aut, si facere nolueris, ipse damnaberis. Prætermitto varias illecebras, quibus etiam rigidissimi emolliantur animi. Nunc illud affirmo, quòd etiam si ita non essent, ad comparationem tam ingentis boni, minora deserere debueras. Adde quod Diaconus es, sed abscessu tuo Ecclesiæ damna non sentient. Helias vixit in eremo. Helisæum Prophetarum secutus est chorus. Præcursor Domini Ioannes nutritus in solitudine, ad hoc tantùm descendit ad Iordanis ripas, vt populos argueret confluentes, & Pharisæos intelligens Clericos Iudæorum, generationes vipereas denotaret. Nuper Ægypti deserta vidisti, intuitus es Angelicam familiam. Quanti ibi flores sunt? quàm spiritualibus gemmis prata vernantia? Vidisti serta, quibus Dominus*

coronatur. Item: *Habebis cellulã, quæ te solum capiat. Immo non eris solus, Angelica tecum turba versabitur. Tot socij, quot sancti. Leges Euangelium, fabulabitur tecum Iesus. Replicabis Apostolos vel Prophetas. Nunquid poteris talem alium tuis sermonibus habere consortem?* Sectemur saltem mulierculas, sexus nos doceat infirmior. Quantæ diuitijs pariter & nobilitate pollentes (nolo enim vocabula dicere, ne adulari videar) relictis facultatibus, pignoribúsque contemptis, id factu facile iudicauerunt, quod tu proprio putasti timore difficile?

EPISTOLA IV.

QVÆ EST PETRI ABAELARDI,

INVECTIVA IN QVENDAM IGNARVM Dialectices, qui tamen eius studium reprehendebat, & omnia eius dogmata putabat sophismata & deceptiones.

YSTICA quædam de vulpe fabula in prouerbium à vulgo est assumpta. Vulpes, inquiunt, conspectis in arbore cerasis, repere in eam cœpit, vt se indè reficeret. Quò cùm peruenire non posset, & relapsa decideret, irata dixit. Non curo cerasa: pessimus est earum gustus. Sic & quidam huius temporis doctores, cùm Dialecticarum rationum virtutem attingere non possint, ita eam execrantur, vt cuncta eius dogmata putent sophismata, & deceptiones potiùs quàm rationes arbitrentur. Qui cæci duces cæcorum nescientes, vt ait Apostolus, de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant, quod nesciunt dãnant, quod ignorant accusant. Lethalem iudicant gustum quem nunquam attigerunt. Quicquid non intelligunt, stultitiam dicunt: quicquid capere non possunt, æstimant deliramentum. Quos quidem rationis expertes, quia rationibus refellere nõ valemus: testimonijs saltem sanctarum Scripturarum, quibus se plurimùm niti fatentur, eorum præsumptionẽ compescamus. Agnoscant igitur eam, quam vehementiùs detestantur, artem, hoc est Dialecticam quasi sacræ lectioni contrariam,

quantùm Ecclesiastici Doctores cõmendent, quantùm eam sacræ Scripturæ necessariam iudicent. Hanc quippe scientiam tantis præconijs efferre beatus ausus est Augustinus, vt comparatione cæterarum artium eam solam facere scire fateatur, tanquã ipsa sola sit dicenda scientia. Vnde libro secũdo de ordine ita meminit. *Disciplinã disciplinarũ, quã Dialecticã vocant. Hæc docet docere, hæc docet discere. In hac se ipsa ratio demonstrat atque aperit, quæ sit, quid velit: scit sola, scientes facere non solum vult, sed etiam potest.* Idem in secundo de doctrina Christiana, cùm inter omnes artes præcipuè Dialecticam & Arithmeticam sacræ lectioni necessarias esse profiteatur, illam quidem ad dissoluendas quæstiones, hanc ad allegoriarum mysteria discutienda, quæ frequenter in naturis numerorum inuestigamus, tãto ampliùs Dialecticam extulit, quãtò ampliùs eam necessariam assignauit, ad omnes videlicet quæstionum dubitationes terminandas. Ait autem sic: *Restant ea, quæ non ad corporis sensus, sed ad rationem animi pertinent, vbi disciplina regnat disputationis & numeri.* Sed disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in literis sanctis sunt, penetranda & dissoluenda plurimum valet. Tãtum ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiendi aduersarium. Sunt enim multa, quæ appellantur sophismata, falsæ conclusiones rationum, & plerũque ita veras imitantes, vt non solùm tardos, sed ingeniosos etiam minus diligenter attentos decipiant. Quod genus captiosarum conclusionum scriptura, quantum existimo, detestatur illo loco vbi dictum est, *Qui sophisticè loquitur, odibilis erit.* Plurimùm autem Dialecticam atque Sophisticam artem ab inuicem constat esse discretas, cùm illa in veritate rationum, hæc in similitudine consistat earum, ista fallaces argumentationes tradat, illa fallacias earum dissoluat, & ex discretione verarum argumentationũ falsas deprehendi doceat. Vtraque tamen scientia tam Dialectica scilicet quàm Sophistica ad discretionem pertinet argumentorum: nec aliter quis in argumentis esse discretus poterit, nisi qui falsas ac deceptorias argumentationes à veris & congruis argumentationibus distinguere valebit. Vnde & à scriptoribus Dialecticæ nec huius artis tractatus est prætermissus, cùm ipse Peripateticorum princeps

Aristoteles hanc quoq; tradiderit elenchos scribens Sophisticos. Vt enim homini iusto mali quoque notitia necessaria est, non vt malum faciat, sed vt malum cognitum cauere queat; ita & Dialectico sophismatum non potest deesse peritia, vt sic ab eis sibi cauere queat. Nec discretus in rationibus argumentorum erit, nisi falsis pariter & veris cognitis, hæc ab illis discernere, & vtraque diiudicare diligenter valebit. Vnde &, beato attestante Hieronymo, ipse quoque Salomon ad falsas pariter & veras argumẽtationes cognoscendas plurimùm adhortatur. Sic enim aduersus calumnias Magni Oratoris vrbis Romæ scribens, sicut & nos nunc aduersus consimiles, ait inter cætera de summo illo sapiente Salomone. *In exordio Prouerbiorum commonet, vt intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, parabolas, & obscurum sermonem, dicta sapientum & ænigmata, quæ propriè Dialecticorum & Philosophorum sunt.* Quid enim sapientiæ sermones, versutiasque verborum, nisi verarum & fallacium argumentationum diuersitatem intelligit? Quæ, vt diximus, ita sibi sunt adiunctæ, vt discretus in his esse non possit, qui illas ignorauerit: cùm ad cognitionem quarumlibet rerum necessaria sit notitia contrariarum. Nemo enim virtutes diligenter nouerit, qui vitia ignoret: præsertim cùm nonnulla vitia ita virtutibus finitima sint, vt ex similitudine sua facilè multos decipiant, sicut & falsæ argumentationes ex similitudine verarum plerosque in errorem pertrahunt. Vnde non solùm in Dialectica diuersitas incidit sententiarum, verumetiam in fide Christiana multiplicitas errorũ, cùm verbosi hæretici assertionum suarum laqueis multos simplices in diuersas pertrahant sectas: qui nequaquam in argumentationibus exercitati, similitudinem pro veritate, & fallaciam pro ratione suscipiunt. Aduersus quam pestem nos in disputationibus exercere ipsi quoque Doctores Ecclesiastici commonent, vt quod non intelligimus in scripturis, non solùm orando petamus à Domino, verùm inuicem quæramus disputando. Vnde & illud est Augustini in tractatu de Misericordia, cùm illa Domini exponeret verba, *Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis*, Petite, inquit, *orando, quærite disputando, pulsate rogando, id est interrogando.* Nõ enim hæreticorum, vel quorumlibet infidelium infestationes refellere sufficimus

ſufficimus, niſi diſputationes eorum diſſoluere poſſimus, & eorum ſophiſmata veris refellere rationibus, vt cedat falſitas veritati, & Sophiſtas reprimant Dialectici: parati ſemper, vt beatus ammonet Petrus, ad ſatisfactionem omni poſcēti nos rationem, de ea, quæ in nobis eſt, ſpe vel fide. In qua profectò diſputatione, cùm illos Sophiſtas conuicerimus, nos Dialecticos exhibebim⁹, & tanto Chriſti, qui veritas eſt, diſcipuli memores erimus, quanto veritate rationum ampliùs pollebimus. Quis denique neſciat ipſam artem diſputandi, qua indifferentur hos quàm illos * conſtet nuncupatos eſſe? Ipſum quippe Dei filium, quem nos Verbum dicimus, græci λόγον appellant, hoc eſt diuinæ mentis conceptum, ſeu Dei ſapientiam, vel rationem. Vnde & Auguſtinus in libro quæſtionum octoginta trium capite quadrageſimo quarto. *In principio*, inquit, *erat Verbum, quod Græcè λόγος dicitur.* Idem in libro contra quinque hæreſes. *In principio erat Verbũ. Meliùs græci λόγος dicunt. λόγος quippe Verbum ſignificat & rationem.* Et Hieronymus ad Paulinum de diuinis ſcripturis. *In principio erat Verbũ. λόγος Græcè multa ſignificat. Nam & verbum eſt, & ratio, & ſupputatio, & cauſa vniuſcuiuſque rei, per quam ſunt ſingula, quæ ſubſiſtunt. Quæ vniuerſa rectè intelligimus in Chriſto.* Cùm ergo Verbum patris Dominus Ieſus Chriſtus λόγος Græcè dicatur, ſicut & σοφία Patris appellatur: plurimùm ad eum pertinere videtur ea ſcientia quæ nomine quoque illi ſit coniuncta, & per deriuationem quandam à λόγος Logica ſit appellata: & ſicut à Chriſto Chriſtiani, ita à λόγος Logica propriè dici videatur. Cuius etiam amatores tanto veriùs appellantur Philoſophi, quanto veriores ſint illius ſophiæ ſuperioris amatores. Quæ profectò ſummi Patris ſumma Sophia, cùm noſtram indueret naturam, vt nos veræ ſapientiæ illuſtraret lumine, & nos ab amore mundi in amorem conuerteret ſui; profectò nos pariter Chriſtianos, & veros effecit Philoſophos. Qui cùm illam ſapientiæ virtutem diſcipulis promitteret, qua refellere poſſent contradicentium diſputationes, dicens, *Ego enim dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere aduerſarij veſtri*: profectò poſt amorem ſui, vnde veri dicendi ſunt Philoſophi, patenter & illam rationum armaturam eis pollicetur, qua in diſputando ſummi efficiantur Logici. Quę duo de hoc videlicet amore, & doctrina eius, quibus tam phi-

* *Locus corruptus.*

losophi, quàm summi efficerentur Logici, hymnus ille Pentecostes, *Beata nobis gaudia*, diligenter distinguit, cùm dicitur:

Verbis vt essent profluí,
Et caritate feruidi.

Hęc enim duo maximè ille superni Spiritus aduētus in igneis linguis reuelatus eis contulit: vt per amorem Philosophos, & per rationum virtutem summos efficeret Logicos. Vnde benè Spiritus in ignis & linguarum specie est demonstratus, qui eis amorem & eloquentiam in omni genere linguarum conferret. Quis denique ipsum etiam Dominum Iesum Christum crebris disputationibus Iudæos ignoret conuicisse, & tam scripto quàm ratione calumnias eorum repressisse: non solùm potentia miraculorum, verùm virtute verborum fidē plurimùm astruxisse? Cur non solis vsus est miraculis, vt hæc faceret, quibus maximè Iudæi, qui signa petunt, commouerentur: nisi quia proprio nos exēplo instruere decreuit, qualiter & eos, qui sapientiam quærunt, rationibus ad fidem pertraheremus? Quæ duo Apostolus distinguens, ait: *Nam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt.* Hoc est rationibus plurimùm isti, sicut illi maximè signis ad fidem mouentur. Cùm autem miraculorum iam signa defecerint, vna nobis contra quoslibet contradicentes superest pugna, vt quod factis non possumus, verbis cōuincamus: præsertim cùm apud discretos vim maiorem rationes quàm miracula teneant, quę vtrùm illusio diabolica faciat, ambi facile potest. Vnde & Veritas, *Surgent*, inquit, *pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* At verò, inquies, quia & in rationibus plurimus error se ingerit, vt non facilè discernat, cùm rationes inducuntur argumentorum, quæ & pro rationibus suscipiantur, & quæ tanquā sophismata respuantur. Ita, inquam, his accidit, qui peritiam argumentorum non sunt adepti. Quod ne fortè accidat, rationi disserendi, hoc est Logicæ disciplinæ, opera est danda, quæ, vt beatus meminit Augustinus, ad omnia genera quæstionum penetranda, quæ in sacris literis incidunt, plurimùm valet. Sed hoc certè apud illos Doctores necessarium est, qui soluendis quæstionibus se sufficere confidentes, eas minimè subterfugiunt.

ELEGIA,

QVA HILARIVS PETRI ABAELARDI discipulus plangit recessum Præceptoris sui ex Paracleto.

Lingua serui, lingua perfidiæ,
Rixæ motus, semen discordiæ,
Quàm sit praua sentimus hodie,
Subjacendo graui sententiæ.
Tort auers nos* li Mestre. *f vos,
Lingua serui, nostrum dissidium,
In nos Petri commouit odium,
Quæ meretur vltorem gladium
Quia nostrum extinxit studium.
Tort auers nos li Mestre.
Detestandus est ille rusticus,
Per quem cessit à Schola Clericus;
Grauis dolor quod quidam publicus
Id effecit vt cesset Logicus.
Tort auers nos li Mestre.
Est dolendum quòd lingua seruuli
Magni nobis causa periculi
Susurrauit in aurem creduli
Per quod eius cessant discipuli.
Tort auers nos li Mestre.
O quàm durum Magistrum sentio,
Si pro sui bubulci nuntio,
Qui vilis est & sine precio,
Sua nobis negetur lectio.
Tort auers nos li Mestre.
Heu quàm crudelis iste nuntius
Dicens, Fratres exite citius,
Habitetur vobis Quinciacus:
Alioquin, non leget Monachus.
Tort auers nos li Mestre.
Quid, Hilari, quid ergo dubitas?
Cur non abis, & villam habitas?

Sed te tenet diei breuitas,
Iter longum, & tua grauitas.
Tort auers nos li Mestre.
Ex diuerso multi conuenimus,
Quo Logices fons erat plurimus,
Sed discedat summus & minimus:
Nam negatur quod hîc quæsiuimus.
Tort auers nos li Mestre.
Nos in vnum passim & publicè
Traxit aura torrentis Logicæ:
Desolatos Magister respice,
Spémque nostram, quæ languet, refice.
Tort auers nos li Mestre.
Per impostum, per deceptorium
Si negare vis adiutorium,
Huius loci non Oratorium
Nomen erit, sed ploratorium.
Tort auers nos li Mestre.

EPISTOLA V.

QVÆ EST PETRI ABAELARDI AD BERNARDVM CLARAEVAL. Abbatem.

VENERABILI ATQVE IN CHRISTO dilectissimo Fratri Bernardo Claræuallensi Abbati Petrus compresbyter,

CVM nuper Paracletum venissem quibusdam compulsus negotijs ibi peragendis, filia vestra in Christo & soror nostra, quæ illius loci Abbatissa dicitur, cũ summa exultatione mihi retulit vos illuc diu desideratum causa sanctæ visitationis aduenisse, & non tanquam hominem, sed quasi Angelum tam eam quàm sorores suas sacris exhortationibus corroborasse. Secretò verò mihi intimauit vos ea charitate, qua me præcipuè amplectimini, aliquantulum commotum esse, quòd in Oratorio illo Oratio

Dominica non ita ibi in horis quotidianis, sicut alibi recitari solet: & cùm hoc per me factum crederetis, me super hoc quasi de nouitate quadam notabilem videri. Quo audito, scribere vobis decreui nostram super hoc qualemcumque excusationem, maximè cùm vestram minus quàm cæteras omnes dolerem, vt decet offensionem.

CONSTAT, vt nostis, hanc Dominicam Orationē vel à solis Matthæo & Luca nos habere conscriptam, quorum alter tam Apostolus quàm Euangelista huic Orationi, cùm traderetur, interfuit: vndè & eam pleniùs ac perfectiùs, sicut & totum sermonem in monte habitum, cui est ipsa inserta, scripsisse dubium non est. Lucas verò discipulus Pauli, qui nec huic sermoni interfuit, nec, quæ ex ore Dominico audierit, scripsit: sed quæ Paulo maximè referente didicit, quem nec illi sermoni constat interfuisse. Scribit etiam non illum perfectiorem Dominicum sermonem, quem in monte habuit cum Apostolis, sed quem turbis in campestribus fecit. Electurus quippe Apostolos Dominus, sicut scriptum est, *in montana subijt*: turbas verò docturus, ad campestria redijt. Illuc quidem conscendit, hîc descendit, in quo quàm altior illa esset doctrina, qua Doctores ipsos docebat, patenter ostenderet. Beato denique Hieronymo attestante nouimus, sicut & manifesta veritas habet, quoniam aliter audita, aliter visa narrantur: & quòd meliùs intelligimus, meliùs & proferimus. De ipso fonte Matthæus, de riuulo fontis Lucas est potatus. Non arguimus Lucā mendacij, nec ipse nobis irascitur, si ei Matthæum præferamus, & Orationem Dominicam, quæ Apostolis omnibus generaliter tradita, & ab Apostolo est scripta, ei anteferamus, quæ cuidam discipulo est dicta, præsertim cùm illam Matthæi sicut in authoritate & in perfectione constat eminere. Vt autem de vtraque quasi ante oculos posita meliùs iudicemus, iuuat vtramque præsenti loco inserere. Sicut ergo Matthæus scribit, cùm prædictam Orationem Apostolis traderet, ait. *Sic ergo orabitis. Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnū tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra, panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo.* Lucas verò sic ait: *Factum est cùm esset in loco*

quodam orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum. Domine doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos. Et ait illis. Cùm oratis dicite. Pater, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis quotidie, & dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis, & ne nos inducas in tentationem. Patet itaque quòd perfectiùs, vt suprà meminimus, Matthæus quàm Lucas scripserit: cùm ille videlicet septem petitiones in ea, iste tantùm quinque posuerit. Illa quippe Apostolis, sicut oportebat, perfectior est tradita, & in eo petitionum numero constituta, quo septiformis gratiæ plenitudo notatur, de qua prima & potiora dona ipsos accepisse Apostolos Paulus confitetur, dicens: *Nos autem primitias spiritus habentes, &c.* Illa verò, quam longè post sermonem in monte habitum Lucas refert à Domino vni discipulorum id roganti traditam fuisse, non immeritò suæ imperfectionis typum in ipso petitionum quinario designat. Quinque etenim sunt corporis sensus, sicut & septem dona Spiritus. Vnde bene his numerus ille conuenit, qui quasi carnales adhuc spiritualibus inferiores sunt. Quod de illo vno discipulo nõ esse dubitandum arbitror, quem constat Apostolis non interfuisse, cũ eis in monte Dominus, nouum traderet Testamentum; cui, vt diximus, ipsam quoque Orationem inseruit, quam ille nõdum audierat. Qui etiam cum ait, *Domine doce nos orare, sicut & Ioannes discipulos suos*: commemorando Ioannem, qui minor Christo in omnibus atque imperfectior fuit, ipsam quoque imperfectionem sui sensus innuit. Constat & plerumque legem, quæ in quinque libris consistit, & carnali populo sensibus magis quàm ratione ducto, & corporalibus bonis potiùs quàm spiritualibus inhianti data est, per Ioannem figurari. Vndè non incongruè factum est, vt qui à Christo talem Orationis doctrinam, qualem Ioannes dederat, requirebat, imperfectiorem, quàm Apostoli, suscipere deberet. Pro qua quidem imperfectione sui, bene id à sanctis Patribus prouisum est, vt illa potiùs quæ à Matthæo perfectior scribitur in vsum veniret, atque in Ecclesiasticis frequentetur officijs. Quid igitur extiterit causæ, vt cæteris Matthæi verbis retentis, vnum solum mutemus, *quotidianum* scilicet pro *supersubstantialem* dicentes, qui potest dicat, si tamen dicere sufficiat.

Non enim ita excellentiam huius panis hoc nomen *quotidianum* quemadmodum *superſubſtantialem* videtur exprimere, & non mediocris videtur præſumptionis eſſe Apoſtoli verba corrigere; & ſic ex duobus Euangeliſtis vnam Orationem componere, vt neuter in ea ſufficere videatur: & ſic eam proferre, ſicut nec à Domino eſt dicta, nec ab aliquo Euangeliſtarum ſcripta; præſertim cùm in cæteris omnibus, quæ de ſcriptis eorum in Eccleſia recitantur, impermixta ſint eorum verba, quacumque perfectione vel imperfectione diſcrepent. Siquis itaque me nouitatis ſuper hoc arguat, attendat an ille magis arguendus fuerit, qui ex duabus orationibus antiquitus ſcriptis vnam nouam componere præſumpſit, non tam Euangelicam quàm ſuam dicendam. Denique Græcorum diſcretio, quorum, vt ait beatus Ambroſius, authoritas maior eſt, ſolam Matthæi Orationem prædictis, vt arbitror, rationibus in conſuetudinem duxit, dicendo ſcilicet τὸν ἄρτον ἡμῶν, τὸν ἐπιούσιον, quod interpretatur, *Panem noſtrum ſuperſubſtantialem*. Quamuis enim Lucas Græcè, Matthæus ſcripſerit Hebraicè, antiquiorem tamen & perfectiorem peregrinæ linguæ orationem frequentare potiùs Græci decreuerunt, & tranſlationem magis quàm propriæ linguæ ſcripturam ſequi. His itaque, ni fallor, tam rationibus quàm authoritatibus vetuſtatis potiùs quàm nouitatis arguendus videor, & minùs de præſumptione cenſendus, qui tam Dominum quàm Apoſtolos, & manifeſtam Græcorum prouidentiam in hoc pręcipuè ſequor. Non enim dubitandũ eſt Apoſtolos Orationẽ hanc ſibi traditã à Domino & ab Apoſtolo primùm ſcriptã in eiſdẽ verbis eam frequentaſſe, in quibus ipſam à Domino acceperant, & Apoſtolus tradiderat ſcriptam. Quis enim non cenſeat eos, qui in commune viuunt, & in hoc Apoſtolicam plurimùm vitam, doctrinam quoque ipſorum inſiſtere debere potiſſimùm? Denique cùm Dominus Orationem hanc traderet, vel in his ſecundum Matthæum verbis, vel in illis ſecundum Lucam, & eam, ſicut tradebat, dici præciperet, quis non videat eos non mediocriter præſumere, qui ſic eam dicũt ſicut nunquam eſt ab ipſo tradita, nec ab aliquo ſcripta? Quãta enim præſumptio eſt, in hac Oratione nec aliquod ſcriptũ ſequi, nec tenere præceptum Domini: immò tam ſcriptum, quàm Dominum ipſum emendare audere, ſi fortè iſta præ-

sumptio dici possit emendatio? Nemini tamen præcipio, nemini persuadeo vt me in hoc sequatur, & à communi recedat vsu. Abundet vnusquisque in sensu suo. Illud tamen, quicumque est ille, attendat nec vsu rationi, nec consuetudinem præferendam esse veritati. Quod quidem tam seculi leges, quàm doctrinæ sanctorum Patrum plurimùm nobis commendare decreuerunt. Codicis lib. VIII. cap. I. *Consuetudinis vsúsque longæui nec vilis authoritas est: verùm nec vsque adeò sui valitura momento, vt aut rationem vincat, aut legem.* Augustinus lib. IIII. de Baptismo. *Frustra qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obijciunt, quasi consuetudo maior sit veritate, aut non sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit à Spiritu sancto reuelatum. Hoc planè verum est, quia ratio & veritas consuetudini præponenda est.* Gregorius septimus Vvimundo Auersano Episcopo. *Si consuetudinem fortassis opponas, aduertendum fuit quod Dominus dicit, Ego sum,* inquit, *veritas, non ait, Ego sum consuetudo.* Beatus quoque Gregorius de diuersis consuetudinibus Ecclesiarnm Augustino Anglorum Episcopo scribens, eius prouidentiæ relinquit in diuinis officijs, vel celebratione Missæ, de varijs vsibus aliorum id quod decreuerit eligere, nec tam ipsam etiam matrem Romanam Ecclesiam in talibus sequi, quàm quod tenere censuerit. *Nouit,* inquit, *fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit nutritam: sed mihi placet siue in Romana, siue in Gallicana, seu in qualibet Ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, & in Anglorum Ecclesiam, quæ adhuc fide noua est, institutione præcipua, quæ de multis Ecclesijs colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca emẽdas. Ex singulis ergo quibusque Ecclesijs, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, & hæc quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes in consuetudinẽ depone.* Quòd si in talibus & nobis eligere liceat ex consuetudinibus Ecclesiarum, non improbanda nostra videtur electio prouidentiam Græcorum, à quibus plurimam accepimus doctrinam, in hoc etiam imitata, vt nec authoritas consuetudinis desit tam manifestæ rationi. Quam videlicet rationem ita vos videmus insistere, & in ea vehementes esse, vt contra omnium consuetudinem Ecclesiarum, in diuinis officijs eam tenere ac defendere audeatis. Vos quippe quasi nouiter exorti, ac de nouitate plurimùm gaudentes,

dentes, præter consuetudinem omnem tam Clericorũ quàm Monachorum longè antè habitã,&nunc quoq; permanentẽ, nouis quibusdam decretis aliter apud vos diuinum officium instituisti agi : nec tamen indè vos accusandos censetis. Si hæc vestra nouitas aut singulariras ab antiquitate recedat aliorum, quam rationi plurimùm & tenori Regulæ creditis concordare : nec curatis quantacumque admiratione super hoc alij moueantur, ac murmurent,dummodo vestræ,quam putatis,rationi pareatis. Quorum vt pauca commemorem, pace vestra, Hymnos solitos respuistis, & quosdam apud nos inauditos,& ferè omnibus Ecclesijs incognitos,ac minùs sufficientes, introduxistis. Vndè & per totum annum in vigilijs tam feriarum quàm festiuitatum vno Hymno & eodem contenti estis,cùm Ecclesia pro diuersitate feriarum vel festiuitatũ diuersis vtatur Hymnis,sicut & Psalmis,vel cæteris, quæ his pertinere noscuntur : quod & manifesta ratio exigit. Vndè & qui vos die Natalis, seu Paschæ, vel Pentecostes, & cæteris solemnitatibus Hymnum semper eundem decantare audiunt, scilicet, *Æterne rerum conditor*,summo stupore attoniti suspendũtur; nec tam admiratione quàm derisione mouentur. Preces quæ post supplicationem & Orationem Dominicam ab Ecclesia vbique celebrantur, & ea quæ suffragia Sanctorum dicuntur, omninò à vobis fieri interdixistis, quasi vel precibus vestris mundus, vel vos suffragijs Sanctorũ minùs egeatis. Et, quod mirabile est, cùm omnia Oratoria vestra in memoria matris Dominicæ fundetis, nullam eius commemorationem, sicut nec cæterorum Sanctorum, ibi frequentatis. Processionum ferè totam venerationem à vobis exclusistis. *Alleluya* nec in Septuagesima communi Ecclesię more intermittitis; sed vsq; in Quadragesimã retinetis. Symbolum,quod dicitur Apostolorum, quod tam à Clericis quàm à Monachis in Prima pariter ac Completorio ex antiquo frequentatur, à vestra remotum est consuetudine, qui tamen Symbolum Athanasij diebus tantùm Dominicis recitare decreuistis. *Gloria* cum Responsorijs vigiliarum tantùm decantatis diebus Dominicæ sepulturæ : antiquam consuetudinem penitus abstulistis. Vbi & Inuitatorium & Hymnũ cum tribus tantùm Lectionibus & Responsorijs cum *Gloria*, contra omnem Ecclesiæ morem, &, vt dicitur, rationem vos

dicere instituistis. Cùm enim hoc triduum tanquam exequiæ Dominicæ in luctu peragatur, atq; hinc vulgò horũ dierũ vigiliæ nuncupentur tenebræ, quòd extinctis ibi luminaribus mœror hîc exprimatur; non mediocriter mirandum videtur vel Inuitatorium, vel Hymnum, vel *Gloria*, quæ potiùs gaudij voces sunt, ibi decantari. Quæ omnia cùm omnibus in magnam admirationẽ veniant, cur hæc scilicet vestra nouitas totius Ecclesiæ vsui apud vos præferatur, nec tamen ab institutione vestra ideò receditis, nec quid alij murmurẽt curatis: quia id rationabiliter vos facere confiditis, quos institutio regulæ nouum opus de veteri facere compellit, sicut de semetipso Hieronymus meminit. Non enim vocum nouitates, sed profanas tantùm & fidei cõtrarias Apostolus interdicit. Alioquin nouam legem veteri non præferremus, & post Canonicas scripturas multa fidei verba necessariò inuenta, hæreticorum more, respueremus. Ad confutandam quippe nouam hæresim nouum vocabulum ὁμούσιον repertum fuit: nec hoc nomen *Trinitas* & *persona* Canonicis scripturis insertũ est. Denique in diuinis officijs quis ignoret diuersas & innumeras Ecclesiæ consuetudines inter ipsos etiam Clericos? A[illegible] quam certè Romanæ Sedis consuetudinem nec ipsa ciui[illegible]s tenet, sed sola Ecclesia Lateranensis, quæ mater est omnium, antiquum tenet officium, nulla filiarum suarũ in hoc eam sequente, nec ipsa etiam Romani palatij basilica Mediolanensis metropolis ita in talibus ab omnibus dissidet, vt nulla etiam [illegible]fraganearum suarum matris institutionem imitetur. Sic [illegible] Lugdunensis prima Sedes Galliarum sola in suo persistit officio. Et cùm tanta in istis facta sit varietas, quicquid vna post aliam nouiter instituit, nulla reprehensio nouitatis incidit, quia nulla fidei contrarietas fuit. Nonnullam enim oblectationem hæc diuini cultus varietas habet: quia, vt Tullius meminit, identitas in omnibus mater est satietatis. Qui ergo omnium linguarum generibus prædicari voluit, ipse diuersis officiorum modis venerari decreuit. Qui etiam cùm Orationem prædictam diuersis composuerit modis, & in ea vtroque modo orandum præceperit, quomodo præceptum eius implebimus, si verbum aliquod subtrahere præsumimus, & nunquam eam eo modo, quo ipsam dixit proferamus? Denique, vt omnibus satisfaciam, nunc

etiam vt ſuperiùs dico, abundet vnuſquiſque in ſuo ſenſu, dicat eam quomodo voluerit. Nemini perſuadeo vt me in hoc ſequatur, variet verba Chriſti prout voluerit. Ego autem ſic illa, ſicut & ſenſum, quantùm potero, inuariata ſeruabo.

EPISTOLA VI.

QVÆ EST EIVSDEM PETRI ad Virgines Paracletenſes,

DE STVDIO LITERARVM.

BEATVS Hieronymus in eruditione virginum Chriſti plurimùm occupatus, inter cetera, quæ ad ædificationem earum ſcribit, ſacrarum ſtudium literarum eis maximè commendat, & ad hoc eas nõ tam verbis hortatur, quàm exemplis inuitat. Memor quippe ſententiæ, qua Ruſticum inſtruens ait, *Ama ſcientiam ſcripturarũ, & carnis vitia non amabis*: tantò magis neceſſariũ amorem huius ſtudij feminis eſſe cenſuit, quantò eas naturaliter infirmiores & carne debiliores eſſe conſpexit. Nec ſolùm ad hanc virginum exhortationem argumentum à ſimilitudine à virginibus ſumptum inducit, vnde ad comparationem minoris, viduas & coniugatas in exemplum aſſumit: quo magis Sponſas Chriſti ad hoc ſtudium incitet per matronas ſeculi, & ex virtute laicarum torporem excutiat vel confundat Monialium. Et quoniam, iuxta illud Gregorianum, *à minimis quiſque inchoat, vt ad maiora perueniat*; præmittere iuuat quanta diligentia virgunculas in ſacris imbuere literis ſtuduerit. Vnde, vt omittam cætera, illud nunc in medium procedat, quod ad Lætam de inſtitutione filiæ ſuæ Paulæ, propter morum doctrinam, tradit hanc literarum diſciplinam. *Sic erudienda eſt*, inquit, *anima, quæ futura eſt templũ Dei. Fiant ei literæ vel buxeæ, vel eburneæ, & ſuis nominibus appellentur. Ludat in eis, vt & luſus ipſe eruditio ſit. Et non ſolùm ordinem teneat literarum, vt memoria nominum in canticum tranſeat: ſed & ipſe inter ſe crebrò ordo turbetur, & medijs vltima, primis media miſceantur, vt eas non ſono tantùm, ſed & viſu nouerit. Cùm verò cæperit*

trementi manu stylum in cera ducere, vel alterius superposita manu teneri regantur articuli, vel in tabula sculpantur elementa; vt per eosdem sulcos inclusa marginibus trahantur vestigia, vt foras non queant euagari. Syllabas iungat ad premium, & quibus illa ætas deliniri potest, munusculis inuitetur. Habeat in discendo socias, quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur. Non obiurganda est, si tardior sit: sed laudibus excitandum est ingenium, & vt vicisse gaudeat, & victa doleat. Cauendum imprimis, ne oderit studia, ne amaritudo eorum, præcepta in infantia, vltra rudes annos transeat. Ipsa nomina, per quæ consuescit paulatim verba contexere, non sint fortuita, sed certa, & coaceruata de industria, Prophetarum videlicet, atque Apostolorum, & omnis ab Adã Patriarcharum series, de Matthæo Lucáque descendat: vt, dum aliud agit, futuræ memoria præparetur. Magister probæ ætatis & vitæ, atque eruditionis est eligendus: nec, puto, erubescet vir doctus id facere in propinqua, vel nobili virgine, quod Aristoteles fecit in Philippi filio: vt ipse librariorum vilitate initia traderet literarum. Non sunt contemnenda quasi parua, sine quibus magna consistere non possunt. Ipse elementorum sonus, & prima institutio præceptorum aliter de erudito, aliter de rustico ore profertur. Nec discat in tenero, quod ei postea dediscendum est. Difficulter traditur, quod rudes animi perbiberunt. Græca narrat historia, Alexandrum potentissimum regem, orbísq; domitorem, & in moribus, & in incessu, Lænidis pædagogi sui non potuisse carere vitijs, quibus adhuc paruulus fuerat infectus. Vt autem pronuntiationem scripturæ commendet memoriæ, certam & ipse lectionis mensuram singulis diebus vult præfigi: quam cùm memoriter persoluat, nec solùm Latinis, verumetiam Græcis literis operam dari præcipit, cùm vtræque linguæ tunc Romæ frequentarentur, & maximè propter scripturas de Græco in Latinum versas: vt eas ex origine sua meliùs cognosceret, ac veriùs dijudicare posset. Nõdum enim Hebraicæ veritatis translatione Latinitas vtebatur. Ait itaque: *Reddat tibi pensum quotidie de scripturarum floribus carptum. Ediscat Græcorum versuum numerum. Sequatur statim & Latina eruditio: quæ si non ab initio os tenerum composuerit; in peregrinum sonum lingua corrumpitur, & externis vitijs sermo patrius sordidatur. Pro gemmis & serico, diuinos codices amet, in quibus non auri, & pellis Babylonicæ vermiculata pictura, sed ad fidẽ placeat emendata & erudita distinctio. Discat primò Psalterium, his*

ſe canticis auocet, & in prouerbijs Salomonis erudiatur ad vitam. In Eccleſiaſte conſueſcat, quæ mundi ſunt, calcare. In Iob, virtutis & patientiæ exempla ſectetur. Ad Euangelia transſeat, nunquam ea depoſitura de manibus. Apoſtolorum Acta & Epiſtolas tota cordis imbibat voluntate. Cúmque pectoris ſui cellarium his opibus locupletauerit, mandet memoriæ Prophetas, Heptateuchum, & Regum, & Paralipomenon libros, Eſdræ quoque & Heſter volumina. Ad vltimum, ſine periculo diſcat Canticum Canticorum: ne, ſi in exordio legerit, ſub carnalibus verbis ſpiritualium nuptiarum epithalamium non intelligens, vulneretur. Caueat omnia apocrypha, &, ſi quando ea non ad dogmatum veritatem, ſed ad ſignorum reuerentiam legere voluerit, ſciat non eorum eſſe, quorum titulis prænotantur, multáque his admixta vitioſa, & grãdis eſſe prudentiæ aurum in luto quærere. Cypriani opuſcula ſemper in manu teneat. Athanaſij Epiſtolas, & Hilarij libros inoffenſo decurrat pede. Illorũ tractatibus, illorum delectetur ingenijs, in quorum libris pietas non vacillet. Cæteros ſic legat, vt magis iudicet, quàm ſequatur. Reſpondebis. Quomodo hæc omnia mulier ſæcularis, in tanta frequentia hominum, Romæ cuſtodire potero? Noli ergo ſubire onus, quod ferre non potes: ſed, poſtquã ablactaueris eam cũ Iſaac, & veſtieris cum Samuele, mitte auiæ & amitæ. Redde pretioſiſsimã gemmã cubiculo Mariæ, & cunis Ieſu vagientis impone. Nutriatur in monaſterio: ſit inter virginũ choros: iurare non diſcat: mentiri ſacrilegium putet: neſciat ſeculum: viuat angelicè: ſit in carne ſine carne: omnę hominum genus ſui ſimile putet. Et, vt cætera taceam, certè te liberet ſeruãdi difficultate, & cuſtodia periculo. Melius eſt tibi deſiderare abſentem, quàm pauere ad ſingula. Trade Euſtochio paruulam: illam primis miretur ab annis; cuius & ſermo, & inceſſus, & habitus doctrina virtutum eſt. Sit in gremio auiæ, quæ longo vſu didicit nutrire, ſeruare, docere virgines. Anna filiũ, quem Deo vouerat, poſtquam obtulit in tabernaculo, nunquam recepit. Ipſe, ſi Paulam miſeris, & magiſtrum me, & nutritium ſpondeo, geſtabo humeris, balbutia ſenex verba formabo, multo glorioſior mundi Philoſopho, qui non regem Macedonum, Babylonio periturum veneno; ſed ancillam & Sponſam Chriſti erudiam, regnis cæleſtibus offerendam.

Perpendite ſorores in Chriſto cariſſimæ, pariter & conſeruæ, quantam curam tantus Eccleſiæ Doctor in eruditione vnius paruulæ ſuſceperit, in qua tam diligenter cuncta diſtinxerit, quę neceſſaria doctrinæ decreuerit, ab ipſo alphabeto ſumẽs exordium. Nec ſolùm de pronunciandis ſyllabis, & literis

coniungendis, verumetiam de scribendis adhibet documẽtum: necnon & de socijs prouidet adiungendis, quorum liuore, vel laude plurimùm moueatur. Quod etiam, vt spontanea magis quàm coacta faciat, & maiori studium amore complectatur; blanditijs, & laudibus, necnon & munusculis incitari admonet. Ipsa quoque nomina distinguit ex scripturis sacris colligenda, in quibus proferendis se primùm exercens, hæc memoriæ suæ plurimùm commendet, iuxta illud Poëticum,

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu. ————————

Qualis etiam magister ad hoc sit eligendus, diligenter describit: nec prætermittit præfixam esse debere mensuram lectionis, quam cordetenus firmatam quotidie persoluat. Et quia eo tempore, Græcarum quoque literarum vsus Romæ abundabat, nec Græcarum literarum expertem eam esse permittit: maximè, vt arbitror, propter translationem diuinorum Librorũ à Græcis ad nos diriuatam, vnde discernere posset, quid apud nos minùs, vel aliter esset: & fortasse propter liberalium disciplinam artium, quæ his, qui ad perfectionem doctrinæ nituntur, nonnihil afferunt vtilitatis. Qui etiam conditionem Latinæ linguæ præmittit, quasi ab ipsa nostrum inchoauerit magisterium. Cùm autem à sono vocum ad earum peruenerit sensum, vt quæ proferre didicerit iam intelligere velit: codices ei distinguit diuersos, tam de canone duorum Testamẽtorum, quàm de opusculis Doctorum, ex quorum eruditione proficiat, vt consummetur. Inter canonicas autem scripturas, ita ei Euangelia commendat, vt nunquam hæc de manibus virginis recessura censeat; quasi plus aliquid Diaconissis, quàm Diaconis de lectione iniungat Euangelica: cùm isti in Ecclesia illam habeant recitare, illæ nunquam ab eorum debeant lectione vacare. Deinde ista matri de filia scribens, ne quam mater excusationem prætenderet, hęc omnia Romæ secularem feminam in tanta hominum frequentia perficere posse; dat consilium, vt ab isto se onere liberet: Monasterio virginum tradat filiam, vbi educari sine periculo, & de his, quæ dixit, perfectiùs instrui possit. Omnem denique occasionem amputans, ne de Magistro tandem, qualem ipse descripserat, mater so-

licitaretur, puellæ Roma Hierosolymam, ad auiam scilicet sanctam Paulam, & amitam Eustochium, missæ, se magistrũ pariter & nutritium offert. Et in tantum, quod dictu mirabile est, erumpit promissum, vt tantus Ecclesię Doctor etiam senio debilis, dicat se virginem, quasi baiulum eius, humeris gestare non dedignari. Quod quàm apud suspiciosos, non sine suspicione fieri, non apud religiosos sine scandalo vix cõtingeret. Huc tamen omnia vir Deo plenus, & de integritate vitę omnibus tandiu cognitus, confidẽter spondebat: dummõdo vnam sic instruere virginem posset, vt ipsam cæteris magistram relinqueret, & in ipsam Hieronymum legeret, qui Hieronymum non vidisset. Vt autem de paruulis ad maiores transeamus virgines, quas plurimùm semper prouocat ad studium literarum, tam eis videlicet scribendo quę legãt, quàm eas laudando de assiduitate legendi vel discendi: quid ad Principiam virginem de Psalmo quadragesimo quarto scribens dicat, audiamus. *Scio me, Principia in Christo filia, à plerisque reprehendi, quòd interdum scribam ad mulieres, & fragiliorem sexum maribus præferam: & iccirco debeo primùm obtrectatoribus meis respondere, & sic venire ad disputatiunculam, quam rogasti. Si viri de scripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barach ire ad prælium voluisset, Debbora de victis hostibus non triumphasset.* Et post aliqua. *Apollo, virum Apostolicum, & in lege doctissimum, Aquila & Priscilla erudiunt, & instruunt eum de via Domini. Si doceri à femina non fuit turpe Apostolo: mihi quare turpe sit, post viros docere & feminas? Hæc & istiusmodi, σεμνοτάτη filia, perstrinxi breuiter, vt nec te pœniteret sexus tui, nec viros suum nomen erigeret, in quorum condemnationem, feminarum in scripturis sanctis vita laudatur.* Iuuat post virgines, intueri de viduis, quantum & ipsæ in studio sacrarũ litterarũ ipsius testimonio & laude profecerint. Scribens igitur idẽ Doctor ad eandem virginẽ Principiam de vita sanctæ Marcellæ, sicut illa postulabat, inter virtutum eius insignia: *Diuinarum,* inquit, *scripturarum ardor erat incredibilis: sempérque cantabat: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Et illud de perfecto viro: Et in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte: &, A mandatis tuis intellexi. Denique, cùm & me Romã cum sanctis Pontificibus, Paulino, & Epiphanio, Ecclesiastica traxisset necessitas, & verecundè nobilium feminarum oculos declinarem: ita egit,*

secundum Apostolum, importunè opportunè, vt pudorem meum sua superaret industria. Et quia alicuius tunc nominis esse existimabar super studio scripturarum: nunquam conuenit, quin de scripturis aliquid interrogaret: nec statim acquiesceret, sed moueret è contrario quæstiones, non vt contenderet, sed vt quærendo disceret earum solutiones, quas opponi posse intelligebat. Quid in illa virtutum, quid ingenij inuenerim, vereor dicere: ne fidem credulitatis excedam, & tibi maiorem dolorem incutiam, recordanti quanto bono carueris. Hoc solum dicam, quòd quicquid in nobis longo fuit studio congregatum, & meditatione diuturna, quasi in naturam versum, hoc illa libauit, didicit, atque possedit: ita vt post perfectionem nostram, si in aliquo testimonio scripturarum esset oborta contentio, ad illam iudicem pergeretur. Et quia valde prudens erat, sic ad interrogata respondebat, vt etiam sua non sua diceret, sed vel mea, vel cuiuslibet alterius: vt in eo ipso, quod docebat, se discipulam fateretur. Sciebat enim dictum ab Apostolo: Docere autem mulieri non permitto: ne virili sexui, & interdũ sacerdotibus, de obscuris, & ambiguis sciscitantibus, facere videretur iniuriam. Absentiam nostri mutuis solabatur alloquijs, & quod carne non poteramus, spiritu reddebamus: semper obuiare epistolis, superare officijs, salutationibus præuenire. Non multum perdebat absentia, quæ iugibus sibi literis iungebatur. In hac tranquillitate, & Domini seruitute, hæretica in his prouincijs exorta tempestas cuncta turbauit: & in tantam rabiem comitata est, vt nec sibi, nec vlli bonorum parceret: & quasi parum esset, hic vniuersa nouisse, nauem plenam blasphemiarum Romano intulit portui, cùm venenata spurcaq; doctrina Romæ inuenerit, quos induceret. Tunc S. Marcella, quæ diu se cohibuerat, ne per æmulationem quippiam facere videretur, postquam sensit fidem Apostolico ore laudatam in plerisque violari, ita vt sacerdotes quoque, & nonnullos Monachorum, maximéque sæculi homines in assensum sui traheret, ac simplicitati illuderet Episcopi, *qui de suo ingenio cæteros æstimabat, publicè restiti, malens Deo placere quàm hominibus. Damnationis hæreticorum hæc fuit Principium, dum adducit testes, qui priùs ab eis eruditi, & postea ab hæretico fuerant errore correpti, dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia* τῶι ἀρχῶν *ingerit volumina, quæ emendata manu scorpij monstrabantur, dum acciti frequentibus literis hæretici, vt se defenderent, venire non ausi sunt. Tantáq; vis conscientiæ fuit, vt absentes damnari, quàm præsentes coargui, maluerint. Huius tam gloriosæ victoriæ origo, Marcella est.*
Videtis, dilectissimæ, quantum attulerit fructum, repressis hæresibus, in vrbe fidelibus omnibus in caput constitutæ vnius matronę laudabile studium, & quãta lampade doctri-

næ ipsorum quoque Doctorum Ecclesiasticorum tenebras vna mulier expulerit: De cuius studio in sacris literis, quo ipsa victoriam istam meruerit, idem Doctor procemio lib. 1. in Epistolam Pauli ad Galatas, ad exhortationem vestram ita meminit. *Scio equidem ardorem eius, scio fidem (quam flammam semper habeat in pectore) superare sexum, obliuisci hominis, & diuinorum voluminum tympano concrepante, rubrum huius seculi pelagus transfretare. Certè cùm Romæ essem, nunquam tam festina me vidit, vt non de scripturis aliquid interrogaret. Neque verò more Pythagorico, quicquid responderam, rectum putabat, nec sine ratione præiudicata apud eam valebat auctoritas: sed examinabat omnia, & sagaci mente vniuersa pensabat, vt me sentirem non tam discipulam habere quàm iudicem.* Tantum eo tempore in sanctis feminis, sicut & in viris, studium feruebat literarum, vt nequaquam suæ linguæ disciplina contentæ, ipsos scripturarum riuulos, quos habebant, ab ipsis inquirerent fontibus; nec inopiam vnius linguæ sibi crederent sufficere. Vnde & illud est suprà memorati Doctoris ad Paulam de morte Blesillæ filiæ suæ, sic inter cætera in eius præcipuam laudem scribentis: *Quis sine singultibus transeat orandi instantiam, nitorem linguæ, memoriæ tenacitatem, acumen ingenij? Si Græcè loquentem audisses, Latinè eam nescire putares. Si in Romanum sonum lingua se verteret; nihil omnino peregrini sermo redolebat. Iam verò, quod in Origene quoque illo Græcia tota miratur, in paucis non dicam mensibus, sed diebus, ita Hebrææ linguæ vicerat difficultates, vt in discendis canẽdísque Psalmis cum matre contenderet.* Ipsam quippe matrem eius Paulam, necnon & alteram ipsius filiam Eustochium virginem Deo dicatam, in eodem studio literarum atque linguarum non minùs occupatas esse, idem non præterit doctor. Sic quippe de his commemorat, vitam ipsius Paulæ scribens, & de ipsa dicens: *Nihil ingenio eius docilius. Tarda erat ad loquendum, velox ad audiẽdum, memor illius præcepti: Audi Israel, & tace. Scripturas sanctas tenebat memoriter. Denique compulit me, vt vetus & nouum Instrumentum cum filia, me disserente, perlegeret. Quod propter verecundiam negans, propter assiduitatem tamen, & crebras postulationes eius, præstiti, vt docerem quod didiceram. Sicubi hæsitabã, & nescire me ingenuè confitebar: nequaquam mihi volebat acquiescere: sed iugi interrogatione cogebat, vt è multis varijsque sententijs, quæ mihi videretur probabilior, indicarem. Loquar & aliud, quod*

forsitan æmulis videatur incredibile. Hebræam linguam, quam ego ab adolescentia multo labore ac sudore ex parte didici, & infatigabili meditatione non desero, ne ipse ab ea deserar, discere voluit, & consecuta est: ita vt Psalmos Hebraicè caneret, & sermonem absque vlla Latinæ linguæ proprietate personaret. Quod quidem vsque hodie in sancta filia eius Eustochio cernimus. Sciebant quippe Latinorum codicum doctrinam ex Hebraicis & Græcis processisse scriptis: & idioma cuiuscumque linguæ ad plenum in peregrina seruari ab interprete non posse. Quod tam Hebræi, quàm Græci de perfectione gloriantes, nostris translatoribus, velut imperfectis, nonnunquam insultare consueuerunt, talem in argumentum similitudinem asserentes, quòd quilibet liquor in plura vasa vicißim transfusus, plenitudine sua necessariò minuitur, nec eius quantitas in cæteris vasis potest reperiri, quàm in priore habuit. Vnde & illud sæpe accidit, quòd cùm aliquibus testimonijs Iudæos arguere nitimur, facilè nos refellere solent, qui Hebraicum ignoramus, ex translationum, vt aiunt, nostrarum falsitate. Quod sapientissimæ mulieres prædictæ diligenter attendentes, nequaquam propriæ linguæ doctrina contentæ fuerunt: vt non solùm suos instruere, verumetiam alios refellere possent, & de limpidissima fontis aqua, sitim suam reficerent. Ad quod maximè, ni fallor, ipse Hieronymus harum peritus linguarum, suo prouocauerat exemplo. Cuius quidem peritiæ perfectionem quãto labore vel expensis acquisierit, ad Pammachium & Oceanum scribit his verbis: *Dum essem iuuenis, miro discendi ferebar ardore, nec, iuxta quorundam præsumptionem, ipse me docui. Apollinarium Laodicenum audiui Antiochiæ frequenter, & colui: & cùm me in Sanctis scripturis erudiret, nunquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi. Iam canis spargebatur caput, & magistrum potiùs, quàm discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in multis ei gratias ago: quod nesciui, didici: quod sciebam, illo docente non perdidi. Putabant me homines finem fecisse discendi: veni rursum Hierosolymam & Bethlehem: quo labore, quo pretio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim Iudæos, & mihi se alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in opusculis meis facio mentionem.* Hunc zelum tanti Doctoris, & sanctarum feminarum in scripturis diuinis considerans, monui, & incessanter implere vos cupio, vt dum potestis, & matrem harum peritam trium linguarum habetis, ad hanc studij perfectionem feramini: vt quæcumque de diuersis translationibus oborta du-

bitatio fuerit, per vos probatio terminari possit. Quod & ipse Dominicæ crucis titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè scriptus non incongruè præfigurasse videtur: vt in eius Ecclesia vbique terrarum dilatata, harum linguarum, quæ præminēt, abundaret doctrina; quarum literis vtriusque testamenti cōprehensa est scriptura. Non longa peregrinatione, non expensis plurimis, pro his linguis addiscendis, opus vobis est, vt beato accidit Hieronymo: cùm matrem, vt dictum est, habeatis ad hoc studium sufficientem. Post virgines quoque ac viduas, fideles coniugatę incitamentum præbeant vobis doctrinæ, vt vel negligentiam vestram arguant, vel ardorem augeant. Præstat exemplum etiam vobis Celantia venerabilis, quæ in coniugio quoque regulariter viuere cupiens, legē sibi coniugij præscribi ab ipso etiam Hieronymo solicitè petijt. Vnde & ipse ad eandem super hoc rescribens, ita meminit: *Prouocatus ad scribendum literis tuis, diu, fateor, de responsione dubitaui, silentium mihi imperante verecundia. Petis namque, & solicitè ac violenter petis, vt tibi certam ex scripturis Sanctis præfiniamus regulam, ad quam tu ordines cursum vitæ tuæ: vt cognita Domini voluntate, inter honores seculi, & diuitiarum illecebras, morum magis diligas supellectilem, atque vt possis in coniugio constituta, non solùm coniugi placere, sed etiam ei, qui ipsum indulsit coniugiū. Cui tam sanctæ petitioni, támque pio desiderio non satisfacere, quid aliud est, quàm profectū alterius non amare? Parebo igitur precibus tuis, séque paratam ad implendam Dei voluntatem, ipsius nitar incitare sententijs.* Audierat fortassis hæc matrona quod in laudem sanctæ Susannæ Scriptura commemorat. Quam cùm præmisisset pulchram nimis, & timentem Deum, vnde hic timor & verus animæ decor procederet, statim annexuit dicens: *Parentes enim illius, cùm essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi.* Cuius eruditionis inter molestias nuptiarum & sæcularium perturbationes occupationum Susanna non immemor, & morti adiudicata, ipsos suos iudices atque presbyteros damnare promeruit. Quem quidem in Daniele locum ipse Hieronymus exponens, illud quod dictum est, *Parentes illius, cùm essent iusti, erudierunt filiam suam, &c.* in exhortationis competenter assumens occasionem, ait: *Hoc vtendum est testimonio ad exhortationem parentum, vt doceant iuxta legem Dei sermonémque diuinum non solùm filios, sed & filias*

suas. Et quia diu me tam literarum quàm virtutum impedire studia plurimum solent: omnem vobis negligentiæ torporem excutiat illa ditissima regina Saba, quæ cum magno labore infirmi sexus, & longæ viæ fatigatione pariter atque periculis, expensísque nimijs, venit à finibus terræ sapientiam experiri Salomonis, & cum eo conferre quæ nouerat de his quæ ignorabat. Cuius studium & laborem intantum Salomon approbauit, vt ei pro remuneratione cuncta quæ petijt daret, exceptis quæ ipse illi vltro more obtulerat regio. Multi viri potentes ad sapientiam eius audiendam confluebant, & multi Regum & Ducum terræ doctrinā eius magnis muneribus honorabant, & cùm ab eis multa susciperet donaria, neminem eorum super his remunerasse legitur, nisi supradictam feminam. Ex quo patenter exhibuit quantum sanctæ feminæ studium & ardorem doctrinæ approbauit: & quantùm Domino ipsum gratum esse censuerit. Quam & postmodum ipse Dominus & Salomon verus, immò plusquam Salomon ad condemnationem virorum eruditionem suam contemnentium, non prætermisit inducere. *Regina*, inquit, *Austri surget in iudicio, & condemnabit generationem istam.* In qua generatione, carissimæ, ne vos quoque vestra condemnet negligentia, prouidete. In quo etiam quo minùs excusabiles sitis, non est vobis necessarium longi fatigationem itineris arripere, nec de magnis expensis prouidere. Magisterium habetis in matre, quod ad omnia vobis sufficere, tam ad exemplum scilicet virtutum, quàm ad doctrinam literarum potest: quæ non solùm Latinæ, verumetiam tam Hebraicæ quàm Græcæ non expers literaturæ, sola hoc tempore illam trium linguarum adepta peritiam videtur, quæ ab omnibus in beato Hieronymo, tanquam singularis gratia, prædicatur, & ab ipso in supradictis venerabilibus feminis maximè commendatur. Tribus quippe linguis principalibus istis duo testamenta comprehensa, peruenerunt ad nostram notitiam. Quibus etiam linguis titulus Dominicæ crucis insignitus, Hebraicè scilicet, Græcè, & Latinè conscriptus, patenter innuit his præcipuè linguis Dominicam doctrinam & Christi laudes, ipsum Trinitatis mysterium in tripertitam mundi latitudinem, sicut & ipsum crucis lignum, cui titulus est superpositus, tripertitum fuerat, indicanda & corroboranda fore.

Scriptum quippe est: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Vnde vt trium linguarum auctoritate scriptura sanciretur sacra, & cuiuscumque linguæ doctrina duarum aliarum testimonio roboraretur, tribus his linguis vetus simul & nouum Testamentum diuina prouidentia comprehendere decreuit. Ipsum etiam nouum Testamentum, quod tam dignitate quàm vtilitate veteri supereminet, tribus istis linguis primò scriptum fuisse constat, tanquam id titulus Cruci superpositus futurum præsignaret. Quædam namque in eo Hebræis scripta linguam eorum exigebant: quædam similiter ex eis Græcis, quædam Romanis, proprijs eorum linguis, ad quos dirigebantur, scribi necesse fuit. Primùm quidem Euangelium secundum Matthæum, sicut Hebræis, sic Hebraicè primò scriptum est. Epistolam quoque Pauli ad Hebræos, & Iacobi ad duodecim tribus iam dispersas. & Petri similiter, & nonnullas fortassis alias eadem ratione cõstat esse scriptas Hebraicè. Ad Græcos verò tria Euangelia Græcè quis dubitet esse scripta, & quascunque Epistolas tã Pauli quàm cæterorum ad eos destinatas, necnon & Apocalypsim ad septem Ecclesias à se missas? Vnam vero ad Romanos scriptam Pauli nouimus Epistolam, vt parum à nobis habere nos Latini gloriemur, & quantùm nobis aliorum sunt doctrinæ necessariæ cogitemus: quas ad plenum si cognoscere studeamus, in ipso fonte magis quàm in riuulis translationũ perquirendæ sunt: præsertim cùm earum diuersæ translationes ambiguitatem magis, quàm certitudinem lectori generent. Non enim facile est idioma, id est proprietatem cuiuscunque linguæ, sicut & suprà meminimus, translationem seruare, & ad singula fidam interpretationem accommodare: vt quælibet ita exprimere possimus in peregrina, sicut dicta sunt in propria lingua. Nam & in vna lingua cùm aliquid exponere per aliud volumus, sępe deficimus: cùm verbum proprium quod apertiùs id exprimere possit, nõ habeamus. Nouimus & beatum Hieronymum apud eos præcipuè trium harum linguarum peritum, multùm in translationibus suis, & in commentariis earum à se ipso nonnunquam dissidere. Sæpè nanque in expositionibus suis dicit: *Sic habetur in Hebræo,* quod tamen in translationibus eius secundum Hebraicum, vt ipsemet asserit, factis non reperitur. Quid igitur mi-

rum, si diuersi Interpretes ab inuicem discrepent, si vnus etiam nonnunquam à se dissonare inueniatur? Quisquis ergo de his certus esse desiderat, non sit contentus aqua riuuli, sed puritatem eius de fonte inquirat & hauriat. Hac enim ratione & translatio beati Hieronymi, quæ nouissima fuit, & de ipso Hebraico vel Græco, prout ipse potuit, tanquam ab origine fontis diligentiùs requisiuit, veteres apud nos translationes superauit: & superuenientibus nouis, sicut in lege scriptum est, vetera proiecta sunt. Vnde & Daniel, *Pertransibunt* inquit, *plurimi, & multiplex erit scientia.* Fecit Hieronymus suo tempore quod potuit, & quasi solus in lingua peregrina: nec fidelem, sed Iudæum habens Interpretem, cuius auxilio plurimùm nitebatur, sicut & ipse testatur, multis displicuit, quòd translationes iam factas sufficere non credidit: & quia perstitit in proposito, vicit adiuuante Deo, tanquam illud Ecclesiastici attendens & complens. *Ad fontem vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.* Quasi fons origo translationum scripturæ sunt illæ, à quibus ipse fuerit; & citò translationes, tanquam mendaces, repulsæ deficiunt, si ab origine sua deuiare, & ad ipsam per concordiam recurrere non probentur. At ne ad omnia vnum hunc interpretem sufficere credamus, tanquam peritiæ perfectionem de singulis adeptum, maximè in Hebraico, vbi apud nos præminere dicitur, ipsius super hoc testimonium audiamus, ne plus ei quàm habeat imputare præsumamus. Scribit super hoc ad Domnionem & Rogatianum, & contra accusatorem, his verbis. *Nos, qui Hebrææ linguæ saltem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis vtcunque sermo non deest, & de alijs magis possumus iudicare, & ea, quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua promere.* Felix illa anima est, quæ in lege Domini meditans die ac nocte, vnamquamque scripturam in ipso ortu fontis quasi purissimam aquam haurire satagit, ne riuos per diuersa discurrẽtes, turbulentos pro claris per ignorantiã vel impossibilitatem sumat: & quod biberat, euomere cogatur. Defecit iandudum hoc peregrinarũ linguarũ viris studiũ, & cum negligentia literarũ, scientia perijt earum. Quod in viris amisimus, in feminis recuperemus: & ad virorum condemnationem, & fortioris sexus iudicium, rursum Regina Austri sapientiam veri Salomonis in vobis exquirat. Cui tanto magis operam dare potestis, quãtò in opere

manuum minùs Moniales quàm Monachi desudare possunt: & ex otij quiete, atque infirmitate naturæ, faciliùs in tentationem labi. Vnde & prædictus Doctor in vestram doctrinã & exhortationem præcipuus, tam scriptis quàm exemplis laborem vestrum ad studium incitat literarum: maximè ne occasione discendi vires vnquam acciri necessarium sit, aut frustra corpore intentæ, animus foras euagetur, & relicto sponso fornicetur cum mundo.

EPISTOLA VII.

QVÆ EST EIVSDEM PETRI, AD EASDEM VIRGINES PARACLETENSES.

De laude Sancti Stephani Protomartyris.

ANCILLIS CHRISTI SERVVS CHRISTI, tanto Domino dignè confamulari.

PROTOMARTYRIS & cælestis signiferi pijssimas exequias, immò triumphalem celebrantes agonem, tantò id maiore perficite deuotione, quãtò vos ampliùs huic tam Christi quàm vestro Diacono constat obnoxias esse. Quid enim Diaconus nisi minister interpretatur? Quis autem Actus Apostolorum perlegens, non nouerit beatum Stephanum cum sex alijs Spiritu sancto plenis, iuxta ipsius Spiritus septiformis gratiæ numerum, ab Apostolis in ministerium sanctarum feminarũ Diaconos electos, & per impositionem manus, ad huius administrationis curam diligenter astrictos, & quasi adiuratos? Qui cùm omnes pleni Spiritu sancto ab Apostolis eligendi dicantur, solus tamen Stephanus hanc gratiam spiritaliter adeptus in sequẽtibus memoratur, cùm dicitur. *Et elegerunt Sthephanum virum plenum fide & Spiritu sancto, & Philippũ &c.* Et rursum: *Stephanus plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.* Gaudete itaque, & spiritaliter congaudete tanti agonistæ victoriç, quem & meruistis habere ministrum, & in huius administrationis mercede priorem martyrij palmam adeptum de obsequio vestro transmisistis ad cęlum. Reddite mu-

tuum super hoc diuinę laudis obsequium;& quò ille fideliùs pro Deo vestris ministrauit mensis, eò vos deuotiùs in obsequio Dei & veneratione Martyris persistatis. In quo simul & honorem vestrum pensate, & fiduciam de meritis eius non mediocrem sumite. Honorem quidem, quòd, vt præfati sumus, talem meruistis habere ministrum, quem militiæ cælestis signiferum omnes animæ sequuntur iustæ: fiduciam verò, qua ipsum præcipuè ibi speretis adiutorem, quem hîc fidelissimum habuistis procuratorem: qui in minimo fidelem se præbuit ministrum, in maiore vltroneum se præparet aduocatum. Quod tantò faciliùs suis apud Dominum meritis obtinebit, quantò eius gratiam maiorem adeptus, summo ibi Sacerdoti primus Diaconus meruit adiungi. Cuius quoque passio tantam priuilegij nacta est auctoritatē, vt sola ipsa Canonicis inserta scripturis, eundem habuerit scriptorem, quem & Dominica. Tanquam apocryphæ passiones Apostolorum repudiantur, & exitus Dominicæ matris certum ex scriptore titulum non habet. Sola est Protomartyris passio Euangelici scripti stylo insignita, & tam diligenter descripta, vt tam in sua quàm in vestra laude abundet. Statim quippe post electionem eius & cæterorum ad obsequij vestri Diaconatum, subjunctum legimus: *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.* Quid hoc, obsecro, vobis dignitatis acquirit, quòd non ante susceptum Diaconatus officium his prodigijs & signis Stephanum magnificari Lucas commemorat, sed statim post curæ susceptionem: nisi vt innuat hoc à vobis meritū processisse, vt quò se ampliùs sub infirmiori sexu famulādo humiliaret, ampliùs hinc eum Dominus exaltaret, & in his, quæ sequuntur, cæteris excellentior Sanctis appareret? De quo & subditur, quòd cùm propter prodigiorum & signorum eius magnitudinem ferre aduersarij eum non possent, de diuersis in eum Synagogis & locis conuenientes, tam verbis quàm factis mirabilem inuenirent. Cùm enim præmisisset Euangelista, *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo*; adiecit, atque ait: *Surrexerunt autē quidam de Synagoga quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum, qui erant à Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano: & non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur.*

loquebatur. Vnde ilicò tam verbis ipsius quàm miraculis amplius confutati, & vehementiùs in eum commoti, falsis contra eum testibus introductis, ilico commouerant plebem, & Seniores, & Scribas, vt concurrentes raperent eum, & traherẽt in Concilium, vt de blasphemia saltem in Deum & Moysem à falsis testibus ei obiecta reus adiudicaretur. Quod quidem non tam per eorum malitiam, quàm per dispensationem diuinam, vt in omnibus militem suum Deus glorificaret, patenter historia docet. Vnde & cùm scriptum sit, quia *concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in Concilium:* non tam vi ductum, quam propria volũtate adductum eum intelligimus. Cupiens enim dissolui, & esse cum Christo, qui ad Patrẽ ait, *Volo, pater, vt vbi sum ego, illic sit & minister meus,* eo tunc desiderio primus ipse Diaconus post summum sacerdotẽ Christum ferebatur, quo postmodũ Laurentius Sixto adhærebat dicens: *Quò progrederis sine filio pater? Quò sacerdos sancte sine ministro properas?* Recordabatur & illud Sapientis prouerbiũ, quo se obligatum attendebat, & exsoluere cupiebat. *Ad mensam magnam sedisti: scito quoniam & talia te oportet præparare.* Sicut enim mensa est corporalis cibi, quæ parua dicitur: sic & mensa magna ea rectè vocatur, vndè cibus animæ in sacramento Dominico sumitur. Hanc mensam Dominus nobis erexit, cùm seipsum in Cruce pro nobis immolauit. Ad hanc mensam accedimus, cùm de altari corporis & sanguinis eius sacramenta sumimus. Quod quidem sumentes, illud attendere debemus, quod ista sumentes Christus admonet, *hoc facite,* inquit, *in meam commemorationem.* Ac si apertè dicat: Hæc in memoriam meæ passionis ita celebrate sacramenta, vt ad compatiendũ pro me, ipsa vos promptos memoria præparet. Vt enim Apostolus meminit, *Si compatimur, & conregnabimus.* Cùm verò compatiendo Christo, vicem ei reddimus: quasi de mensa potentis sumpta fercula recõpensamus, vt & nos eum reficiamus de nostro, sicut & ille nos satiauit de suo; & nobiscum ipse cœnet, cum quo nos priùs cœnauimus. Quis autem minister in mensa Christi, nisi Diaconus intelligitur, qui & ipsam altaris mensam, & in ea consecrãdæ hostiæ sacramenta componit? Vndè benè memorem hostiæ huius ipsum esse conuenit, cuius præcipuè ministerio tractatur, vt inde meritò primus hic Diaconus illi summo sacer-

doti in hac recõpẽſanda viceſuccederet. Cuius quidẽ laudẽ cùm in Concilium aduocatus eſſet, vt diximus, ad accuſandũ, Euangeliſta proſequens ait: *Et intuentes in eum omnes, qui ſedebant in Concilio, viderunt faciem eius, tanquã faciẽ Angeli.* Iã enim in eo futurę vitæ gloria reſplendebat, quam fidelibus ſuis Dominus promittens, ait: *Ibi enim neque nubent, neque nubentur: ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo.* Et Apocalypſis, *Menſura*, inquit, *hominis, quæ eſt Angeli.* Legimus Dominum in transfiguratione ſua tanquam ſolem facie reſplenduiſſe: huius autem faciem tanquam Angeli audiuimus factam eſſe, quod nec Apoſtolorum, nec ſanctorum cuiquam ſacræ tribuunt Hiſtoriæ. Statutus autem & interrogatus in Concilio, quãta fortitudine animi atque conſtantia plenus eſſet, proprijs reſponſis exhibuit: quæ quidem tali fine concludens, ait: *Dura ceruice, & incircuncisi corde & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis: ſicut patres veſtri, ita & vos. Quem Prophetarum non ſunt perſequuti patres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis, qui accepiſtis legem, & non cuſtodiſtis.* Vbi & ſubditur. *Audientes autem hæc, diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtridebant dẽtibus in eum.* Iam enim de primitijs percipiendæ coronæ ſecurus, & de cõſummatione agonum ſuorum roboratus, quantò ampliùs properabat ad brauium, tantò aduerſarios minùs verebatur, & magis in ſe commoueri gaudebat. Quam profectò conſtantiã non tam verbis ipſius, quàm ipſa ſua præſentia ei Dominus exhibebat, ſicut ſtatim adiunctum eſt: *Cùm autem eſſet Stephanus plenus Spiritu ſancto, intendens in cælum, vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem à dextris Dei.* Legimus Dominum Ieſum, cùm cælos aſcenderit, ad dexteram Patris conſediſſe: nunc verò propter Stephanum, quaſi indè ſurrexerit, ſtantem potiùs quàm ſedentem eum vidit apparuiſſe. Quis hic honor, quæſo, aut quæ ſpes Martyris, vt in occurſum eius aſſurgere, vel in auxilium eius ſtare, quaſi & pariter pugnet, Chriſtus appareat? Bene autem præmiſſum eſt, faciem eius tanquam faciem Angeli factam fuiſſe, cùm ſubiunctum ſit eum gloriã Dei vidiſſe, vt iam eius vita ſiue cognitio Angelica magis quàm humana dicenda ſit. Scriptum quippe eſt, Domino ad Moyſem dicente: *Non videbit me homo, & viuet.* Et Pſalmiſta de ipſa viſione diuinitatis iam ſecurus, ad Deum loquitur:

Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Hic verò Stephanus non solùm humanitatem Christi stantem ad dexteram Patris, verũ etiam gloriam Dei videre se asserit, quasi iam omnino Angelicam faciem adeptum. De qua videlicet Angelica visione per semetipsam Veritas ait: *Amen dico vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.* Raptus est Paulus vsque ad tertium cælum, & audiuit arcana verba, quæ nõ licet homini loqui: non tamen gloriam Dei, vel dexteram Patris, in qua Christus consisteret, legitur conspexisse. Vnde iam Stephanum quasi iam in exitu vitæ constitutum non tam humanè quàm Angelicè viuere perpendimus: cui nec virginitatis prærogatiuam defuisse credimus, quæ præcipuè virtus Angelos imitatur: vt videlicet in carne sine corruptione carnis viuatur, quod nequaquã Moysi concessum est humanæ infirmitatis copulæ obligato. Vndè & in laudem tanti Martyris sermo quidam conscriptus tali fine conclusus est: *In hoc quòd præpositus est feminis, testimonium meruit sincerissimæ castitatis. Beatus ergo erit, qui hunc imitatus fuerit. Et pudicitiæ enim palmam, & martyrij consequetur coronam.* Ac si apertè diceretur. Qui exemplo eius Agnum sequens quocumque ïerit, & bisso pariter indutus & purpura, rosis simul & lilijs intextum percipiet diadema. Vndè & per excellentiam tanti meriti, diuino quodam præsagio factũ est vt Stephanus vocaretur: quod, vt Beda meminit, Hebraicè norma vestra, Græcè corona dicitur; Cuius nominis vtraque interpretatio quantùm huius militis excellentiam exprimat facile est assignare. Quod enim dicitur norma vestra (subauditur ô fideles) tantis eum virtutibus adornatum innuit, vt ad perfectionem vitæ ipse sit omnibus regula disciplinæ. Quippe cùm dilectio sit legis plenitudo, quis æquè vt Stephanus hãc tam Deo quàm proximo visus est exhibere? Deo quidem pro ipso, & post ipsum prior moriendo, atque illud adimplẽs, quod ipse de ipso dixerat. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Proximo autem, cùm pro se lapidantibus voce magna orans, supplicauit dicens: *Domine ne statuas illis hoc peccatum: quia nesciunt quid faciunt.* Vbi & mox de ipso de tanta perfectione assumpto subditur. *Et cùm hoc dixisset, obdormiuit in Domino.* Et priùs quidem ipsum pro se orasse Scriptura non

reticet, dicens: *Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicētem: Domine Iesu, suscipe spiritum meum.* Sed, profectò, dum pro se orat, nec genua flexisse, nec clamasse voce magna legitur: vt tantò maiorem inimicis exhiberet deuotionem, quantò eos ampliùs orationis suæ præsidio egere sentiret, de quorũ meritis nihil confidebat. In hac ergo perfectione caritatis erga inimicos consummatus, expleta pro eis oratione, statim in Domino meruit obdormire; vt de perfecto virtutis cumulo, primus tam dignitate, quàm tempore Martyr primum perciperet brauium. Decebat quippe vt talis in acie Domini primus eligeretur athleta, & cæteris anteponeretur, qui, quò virtute perfectior esset, eò ampliùs ad bellũ proprijs animaret atque instrueret exemplis: quasi per ipsum Dominus manus omnium doceret ad prælium, & digitos ad bellum. Et vt cõstantiùs ad agonem posteros hortaretur, intuens in cælum vidit gloriam Dei, & sibi iam astantem Iesum, statimque quasi ad sequaces suos in agone corroborandos, exclamet dicens: *Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei.* Ac si diceret: Pugnate & vos fortiter, dimicate viriliter: quia post agonem pugnæ, nulla est iam dilatio palmæ. State in acie intrepidi, pugnate securi: quia Christus in agone astat nobis, vt vincamus pugnat pro nobis. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quid etiam illud est insigne pręsagij, quòd Stephanus non tam coronatus, quàm corona ipsa interpretatur? Quasi enim de ipso sunt omnes coronandi, qui ab ipso inchoantes, sunt per ipsum instructi : vt ipse simul & regula sit virtutum, & quodãmodo corona victorum, & ducatus ad præmium. Qui etiam tantis, vt dictum est, extitit virtutibus adornatus, vt corona cæterorum quasi supremum diceretur ornamentum, & in ipso corpore Christi non tam cæteris sanctis in vestimento Dominico sit connumerandus, quàm in superiori parte, quasi corona, collocandus. Vnde & immaculatæ suæ carnis hostia cæteris Martyribus præponi, & in catalogo septem Diaconorum tanquam eorum Archidiaconus, tam rei, quàm ordinis nomine meruit anteponi. Decebat quippe vt cæteri cum ipso nobis, vt diximus, deputati, eius præcipuè regerentur arbitrio, qui castimoniæ præminebat virtute. Bene itaque diuina dispensatione actum est, vt in exemplo Martyribus ille primus exhiberetur; qui

virtutum gratia præcedens, eos ampliùs roboraret, & ad coronam prouocaret. Et sursum intuitus Iesum, tam in occursum, quàm in auxilium sui pariter stantem, hanc sibi reuelationẽ fieri non distulit profiteri: qua videlicet sequaces suos ad cõpatiendũ ampliùs roboraret, & aduersarios in se ipsum vehementiùs commoueret. Meminerat, ni fallor, Esaiã à Iudæis occisum, eo quod se Deum vidisse scripserat. Vnde & ipse amplius istos commouendos ex his verbis suis Stephanus æstimabat, sicut & statim adnexum est cùm dicitur: *Exclamantes autem voce magna, continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eÿcientes eum extra ciuitatem, lapidabant.* Hanc eandem portam æstimo, qua & Christus ad crucifigendum egressus est: vt & regi & militi idem passionis locus esset communis. Completũ est in eo iuxta ipsam quoque Historiam, quod ad Hebræos scribens Apostolus, ait. *Quorum animalium infertur sanguis in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, vt sanctificaret, per suum sanguinem, populum: extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Si ergo his, qui futuram inquirunt, tanto desiderio properandum est, quanto magis Stephano, qui iam eam in cælis præsentem cernebat, qui sibi assurgentem, seu in occursum eius stantem ac paratum videbat Christum? Quãta autem promotione in eum debaccharentur, ipsa persequentium impatientia testatur, cùm dicitur: *Et eÿcientes eum extra ciuitatem, lapidabant.*

EPISTOLA VIII.

QVÆ EST BERNARDI CLARÆVAL. AB.

AD EPISCOPOS SENONAS CONVOCANDOS contra Petrum Abaelardum.

XIIIT sermo inter multos, & credimus ad vos peruenisse, quomodo videlicet apud Senonas in octauis Pentecostes vocamur & prouocamur ad litem pro defensione fidei: cùm seruum Dei non oporteat
1. Tim. 2. d. litigare, sed magis patientem esse ad omnes. Si mea propria causa esset, posset non immerito fortassis puer sanctitatis vestræ in vestro patrocinio gloriari. Nunc autē quia & vestra est imo plus vestra, fidentius moneo, & obnixius rogo, vt amicos vos in necessitate probetis. Amicos dixerim non nostros, sed Christi, cuius sponsa clamat ad vos in sylua hæresum, & in segere errorum, quibus sub tutela & custodia vestra pullulātibus, pene iam suffocatur. Amicus sponsi non deseret eam in opportunitatibus in tribulatione. Nec miremini quod ita de subito & in arcto temporis vos inuitamus: quoniam hoc quoque aduersa pars in suá versutia & calliditate prouidit, vt improuidos inuaderet, & congredi cogeret immunitos.

EPISTOLA IX.

QVÆ EST EIVSDEM BERNARDI CLAR. ABB.

Ad Episcopos & Cardinales Curiæ, de eodem Petro Abaelardo.

DOMINIS ET PATRIBVS REVERENDIS, Episcopis & Cardinalibus qui sunt de Curia, puer sanctitatis eorum.

VLLI dubium quin ad vos specialiter spectet tollere scandala de regno Dei, surgentes succidere spinas, sedare querelas. Sic enim præcepit Moyses cum
Exod. 24. d. montem subiit: *Habetis* (inquiens) *Aaron & Hur vobiscum: si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad ipsos.* Illum lo-

quor Moyſen, qui venit per aquam, & non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine. Et ideo plus quam Moyſes, quia & in ſanguine venit. Et quoniam pro Hur & Aaron ſtat zelus & auctoritas Romanæ Eccleſiæ ſuper populum Dei, ad ipſam merito referimus non quæſtiones, ſed læſiones fidei, & iniurias Chriſti, Patrum probra atque contemptus, præſentium ſcandala, pericula poſterorum. Irridetur ſimplicium fides, euiſcerantur arcana Dei, quæſtiones de altiſſimis rebus temerariè ventilantur, inſultatur Patribus quod eas magis ſapiendas quàm ſoluendas cenſuerint. Inde fit quod agnus Paſchalis contra Dei ſtatutum aut aqua coquitur, aut crudus diſcerpitur more & ore beſtiali, Quod reſiduum eſt, non igne comburitur, ſed conculcatur; ita omnia vſurpat ſibi humanum ingenium, fidei nil reſeruans. Tentat altiora ſe, fortiora ſcrutatur, irruit in diuina, ſancta temerat magis, quam reſerat, clauſa & ſignata non aperit, ſed diripit: & quicquid ſibi non inuenit peruium, id putat nihilum, credere dedignatur. Legite ſi placet librum Petri Abaelardi quem dicit Theologiæ, ad manum eſt enim: cum, ſicut gloriatur, à pluribus lectitetur in curia, & videte qualia ibi de ſancta Trinitate dicātur, de genitura Filij, de proceſſione Spiritus ſancti, & alia innumera catholicis auribus & mentibus diſſueta. Legite & alium quem dicunt Sententiarum eius, necnon & illum qui inſcribitur: Scito teipſum: & animaduertite quantæ & ibi ſyluescant ſegetes ſacrilegiorum atque errorum, quid ſentiat de anima Chriſti, de perſona Chriſti, de deſcenſu Chriſti ad inferos, de ſacramento altaris, de poteſtate ligandi atque ſoluendi, de originali peccato, de concupiſcentia, de peccato delectationis, de peccato infirmitatis, de peccato ignorantię, de opere peccati, de voluntate peccandi. Et ſi quidē iudicatis me iuſte moueri, mouemini & vos: ac ne fruſtra moueamini, agite pro loco quem tenetis, pro dignitate qua polletis, pro poteſtate quam accepiſtis, quomodo qui aſcēdit ad cœlos, deſcendat vſque ad inferos: & opera tenebrarum auſa prodire in lucem, arguantur à luce in lucem, vt dum qui publicè peccat, publicè arguetur, comprimant ſeſe etiam alij ponentes tenebras lucem, diſputātes in triuiis de diuinis, qui loquuntur mala in cordibus ſuis, & in codicibus ſuis ſcribūt: & ſic obſtruatur os loquentium iniqua.

EPISTOLA X.

QVÆ EST RVRSVM BERNARDI ABB. Ad Dominum Papam Innocentium de eodem Petro.

AMANTISSIMO PATRI ET DOMINO INNOcentio Dei gratia summo pontifici, Bernardus Claræuallis vocatus Abbas, modicum id quod est.

NECESSE est vt veniant scandala. Necesse, sed non suaue. Et ideo dicit Propheta: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?* Et Apostolus cupit dissolui, & cum Christo quiescere. Et alius quidam sanctorum: *Sufficit mihi Domine, ait, tolle animam meam, neque enim melior sum quam patres mei.* Est mihi nunc aliquid cõmune cum sanctis, in voluntate dumtaxat, non in merito. Nã vellem & ipse modo de medio fieri, victus, fateor, à pusillanimitate spiritus, & tempestate. Vereor autem ne non sicut pariter affectus, ita pariter & paratus inueniar. Tædet viuere, & an mori expediat, nescio: & ideo forte etiam in votis distẽ à sanctis, quod ipsi prouocẽtur desiderio meliorum: cum ego scandalis & ærumnis compellar exire. Denique ait: *Dissolui & cum Christo esse, multo melius.* Ergo & in facto appetitus, & in hac miserrima vita nec ille habere quod appetit bonum, nec ego quod molestum patior, non habere valemus. Et ob hoc exire quidem ambo pari cupimus voluntate, sed non pari intentione. Stultè mihi dudum requiem promittebam, siquidem Leonina rabies quieuisset, & pax Ecclesiæ redderetur. Nam ecce illa quieuit, sed non ego. Nesciebam me esse in valle lacrymarum, aut oblitus fueram me habitare in terra obliuionis. Non attendebam terram in qua habito spinas & tribulos germinare mihi, succisis succedere nouas, & rursum illis alias sine fine, sine intermissione succrescere. Audieram hæc, sed melius, vt nunc experior, ipsa vexatio dat intellectũ auditui. Innouatus est dolor, non exterminatus, lacrymæ inundauerunt quia inualuerunt mala, & expertis pruinam, irruit super eos nix. Ante faciem frigoris huius quis sustinebit? Hoc frigore refrigescit charitas, vt abundet iniquitas. Leo-

Psal. 54. b.
Philip. 1. c.
3. Reg. 16. a.
Philip. 1. d.

nem euaſimus, ſed incidimus in draconem, qui non minus forſan noceat ſedens in inſidijs, quàm ille rugiens de excelſo. Quanquam non iam in inſidijs, cuius virulenta folia vtinam adhuc laterent in ſcrinijs, & non in triuijs legerentur. Volant libri: & qui oderant lucem quoniam mali ſunt, impegerunt in lucem, putantes lucem tenebras. Vrbibus & caſtellis ingeruntur pro luce tenebræ, pro melle vel potius in melle venenum paſſim omnibus propinatur. Tranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. Nouum cuditur populis & gentibus euangelium, noua proponitur fides, fundamentum aliud ponitur præter id quod poſitum eſt. De virtutibus & vitijs non moraliter, de Sacramentis Eccleſię non fideliter, de arcano ſanctæ Trinitatis non ſimpliciter, nec ſobriè diſputatur: ſed cuncta nobis in peruerſum, cuncta præter ſolitum & præterquam accepimus miniſtrantur. Procedit Golias procero corpore nobili illo ſuo bellico apparatu circummunitus, antecedēte quoque eius armigero Arnaldo de Brixia. Squama ſquamæ coniungitur, & nec ſpiraculum incedit per eas. Siquidem ſibilauit apis quæ erat in Francia, apis de Italia: & venerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in obſcuro rectos corde. In victu autem & habitu habentes formam pietatis, ſed virtutem eius abnegantes, eo decipiunt plurimos, quo transfigurant ſe in Angelos lucis, cum ſint ſatanæ. Stans ergo Golias vna cum armigero ſuo inter vtraſq; acies, clamat aduerſus phalangas Iſrael, exprobratque agminibus ſanctorum, eo nimirum audacius, quo ſentit Dauid non adeſſe. Denique in ſuggillationem doctorum Eccleſiæ, magnis effert laudibus philoſophos, adinuentiones illorum & ſuas nouitates Catholicorum Patrum doctrinæ præfert & fidei: & cum omnes fugiant à facie eius, me omnium minimum expetit ad ſingulare certamen. Denique ſcripſit mihi, ſollicitante quidem ipſo, Archiepiſcopus Senonenſis diem ſtatuens congreſſionis, quo ille in præſentia eius & coepiſcoporum ſuorum deberet, ſi poſſet, ſtatuere praua dogmata ſua, contra quæ ego auſus mutire fuiſſem. Abnui, tum quia puer ſum, & ille vir bellator ab adoleſcentia: tum quia iudicarem indignum rationem fidei humanis committi ratiunculis agitandā, quam

tam certa ac stabili veritate constet esse subnixam. Dicebam sufficere scripta eius ad accusandum eum, nec mea referre, sed Episcoporum, quorum esset ministerij de dogmatibus iudicare. Ille nihilominus, imò eo amplius leuauit vocem, vocauit multos, congregauit complices. Quæ de me ad discipulos suos scripserit, dicere non curo. Disseminauit vbiq; se mihi die statuto apud Senonas responsurum. Exijt sermo ad omnes, & non potuit me latere. Dissimulaui primum, nec enim satis rumore populi mouebar. Cedens tamen (licet vix, ita vt flerem) consilio amicorum, qui videntes quomodo se quasi ad spectaculum omnes pararent, timebant ne de nostra absentia & scandalum populo, & cornua crescerent aduersario: & quia error magis confirmaretur cum non esset qui responderet aut cõtradiceret: occurri ad locum & diem, imparatus quidem & immunitus, nisi quod illud mente voluebam: *Nolite præmeditari qualiter respondeatis, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Et illud: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Conuenerant autẽ præter Episcopos & Abbates, plurimi viri religiosi, & de ciuitatibus magistri scholarum, & clerici literati multi, & Rex præsens erat. Itaque in præsentia omnium aduersario stante ex aduerso producta sunt quædam capitula de libris eius excerpta. Quæ cum cœpissent legi nolens audire exiuit, appellans ab electis iudicibus: quod non putamus licere. Porro capitula iudicio omnium examinata, inuenta sunt fidei aduersantia, contraria veritati. Hæc pro me, ne leuitate aut certè temeritate vsus in tanto negocio putarer. Verum tu ô successor Petri, iudicabis an debeat habere refugium ad sedem Petri, qui Petri fidem impugnat. Tu, inquam, amice sponsi prouidebis quomodo liberes sponsam à labijs iniquis & à lingua dolosa. Sed, vt paulo audacius loquar cum Domino meo, attende etiam tibi ipsi amantissime Pater, & gratiæ Dei quæ in te est. Nõne cùm esses paruulus in oculis tuis, ipse te cõstituit super gẽtes & regna? Ad quid nisi vt euellas & destruas & ædifices & plãtes? Qui ergo tulit te de domo Patris tui, & vnxit te vnctione misericordiæ suæ, attẽde, quæso, ex tunc & deinceps quãta fecit animę tuę, quãta per te Ecclesiæ suæ, quanta in agro Dominico, cœlo & terra testibus, tam potenter quàm salubriter euulsa sunt & destructa, quanta rursum bene ædificata, plan-

Matt. 10. b.
Psal. 117. a

cata, propagata. Suſcitauit Deus furorem ſchiſmaticorum in tuo tempore, vt tuo opere contererentur. Vidi ſtultum firma radice, & ſtatim maledictum eſt pulchritudini eius. *Vidi*, inquam, *vidi impium ſuperexaltatum & eleuatum ſicut cedros Libani: & tranſiui, & ecce non erat. Oportet autem*, ait, *hæreſes & ſchiſmatica eſſe: vt qui probati ſunt, manifeſti fiant.* Et in ſchiſmate quidem iam (vt dictum eſt) Dominus probauit te & cognouit te. Sed ne quid deſit coronæ tuæ, en hæreſes ſurrexerunt. Itaque ad commutationem virtutum, & ne quid minus feciſſe inueniamini à magnis Epiſcopis anteceſſoribus veſtris, capite nobis, Pater amantiſſime, vulpes quæ demoliuntur vineam Domini, donec paruulæ ſunt: nec ſi creſcant & multiplicentur, quicquid talium per vos non fuerit exterminatum à poſteris deſperetur. Quanquam non iam paruulæ nec pauculæ, ſed certè grandiuſculæ & multæ ſint, nec niſi in manu forti vel à nobis exterminabuntur. Iacinctus multa mala oſtendit nobis, nec enim quæ voluit, fecit. Sed viſus eſt mihi patienter ferendus de me, qui nec perſonæ veſtræ nec curiæ in curia illa pepercit: quod melius Nicolaus iſte meus, imo & veſter, viua referet voce.

1. Cor. 11. d.

ADMONITIO

PRæcedenti Epistolæ adhærebant, non in editis, sed in MS. Codicibus, Capitula quædam contra Petrum Abaelardum posita, & Innocentio summo Pontifici missa. Verum quia nulla eorum, aut pene nulla in omnibus ipsius Abaelardi scriptis, quæ nunc damus, reperiri, quiuis facillimè iudicabit, quem illa non pigebit legisse, propterea omittendam hîc eorum relationem haud inconueniens censuimus. Alioquin & quæ fuerint, subsequens S. Bernardi ad Innocentium Epistola; & vtrum vera, Confessio fidei, quam pro sua defensione conscripsit Petrus, satis indicabunt.

EPISTOLA XI.

QVÆ EST ITERVM BERNARDI ABB.

Ad eundem Papam Innocentium,

AMANTISSIMO PATRI ET DOMINO Innocentio summo Pontifici, frater Bernardus Claræuallis vocatus Abbas, modicum id quod est.

OPORTET ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque & scandala emergentia in regno Dei, ea presertim quę de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimũ resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum. Hæc quippe huius prærogatiua

Sedis. Cui enim alteri aliquando dictum est: *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua*? Ergo quod sequitur, à Petri successore exigitur: *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Id quidem modo necessarium. Tempus est vt vestrũ agnoscatis, Pater amantissime, principatum, probetis zelum, ministerium honoretis. In eo plane Petri impletis vicem, cuius tenetis & Sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores. Habemus in Francia nouum de veteri magistro Theologum, qui ab ineunte ætate sua in arte Dialectica lusit, & nunc in scripturis sanctis insanit. Olim damnata & sopita dogmata, tam sua videlicet quàm aliena suscitare conatur, insuper & noua addit. Qui dum omnium quæ sunt in cœlo sursum, & quæ in terra deorsum, nihil præter solum nescio quid nescire dignatur, ponit in cœlum os suum, & scrutatur alta Dei, rediensque ad nos refert verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Et dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem & contra rationem præsumit, & contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quàm ratione rationem conari transcendere? Et quid magis contra fidem, quàm credere nolle quicquid non possit ratione attingere? Denique exponere volens illud Sapientis: *Qui credit cito leuis est corde*: cito credere est, inquit, adhibere fidem ante rationem: cum hoc Salomõ non de fide in Deum, sed de mutua inter nos dixerit credulitate. Nam illam, quæ in Deum est, fidem beatus Papa Gregorius negat planè habere meritum, si ei humana ratio præbeat experimentum. Laudat autem Apostolos, quod ad vnius iussionis vocem secuti sunt redemptorem. Scit nimirum pro laude dictum: *In auditu auris obediuit mihi*: increpatos è ratione discipulos quòd tardiùs credidissent. Denique laudatur Maria, quod rationem, fide præuenit: & punitur Zacharias, quod fidem ratione tentauit. Et rursum Abraham commendatur, qui contra spem in spem credidit. At contra Theologus noster. Quid, inquit, ad doctrinam loqui proficit, si quod docere volumus, exponi non potest vt intelligatur? Et sic promittens intellectum auditoribus suis, in his etiam quæ sublimiora & sacratiora profundo illo sinu sacræ fidei continentur, ponit in Trinitate gradus, in maiestate modos, numeros in

Luc. 22. d
Ibidem.
Eccl. 19. a
Psal. 17. f

æternitate. Constituit denique Deum Patrem plenam esse potentiam, Filium quandam potentiam, Spiritum sanctum nullam potentiam. Atque hoc esse filium ad patrem, quod quandam potentiam ad potentiam, quod speciem ad genus, quod materiatum ad materiam, quod hominem ad animal, quod æreum sigillum ad æs. Nonne plus quam Arrius hic? Quis hæc ferat? Quis non claudat aures ad voces sacrilegas? Quis non horreat prophanas nouitates & vocum & sensuum? Dicit etiam Spiritum sanctum procedere quidem ex patre & Filio, sed minimè de Patris esse Filij ve substantia. Vnde ergo? an fortè ex nihilo, sicut & vniuersa quæ facta sunt? Nam & ipsa ex Deo esse non diffitetur Apostolus, nec veretur dicere: *Ex quo omnia.* Quid igitur? Dicemus ex Patre & Filio Spiritum sanctum non alio prorsus procedere modo, quàm omnia, id est, non esse essentialiter, sed creabiliter, ac proinde creatum sicut & omnia? Aut nunquid tertium inueniet sibi modum, quo eum ex Patre Filioque producat, homo qui noua semper inquirit, & quæ non inuenit fingit, affirmans ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. At si esset, inquit, de substantia Patris, profectò genitus esset, & duos Pater Filios haberet. Quasi verò omne quod de sustantia aliqua est, continuo ipsum à quo est habeat genitorem. Num vero pediculi aut lendes aut phlegmata, vel filij carnis sunt, vel non sunt de substantia carnis? Aut vermes de ligno putrido prodeuntes aliunde quam de ligni substantia sunt, qui tamen filij ligni non sunt? Sed & tineæ de substantia pannorum substantiam habent, generationem non habent. Et multa in hunc modum. Miror autem hominem acutum & sciolum, (vt quidem sibi ipse videtur) quomodo cum Spiritum sanctum fateatur patri & Filio consubstantialem, neget tamen ex patris Filijque prodire substantia, nisi fortè illos ex ipsius procedere velit. Quod quidem inauditum est, & nefandum. Si autem nec is de illorum, nec illi de huius substantia sunt, vbi quæso consubstantialitas? Aut ergo fateatur cum Ecclesia Spiritum sanctum de substantia illorum esse, à quibus non negat procedere, aut certe cum Arrio consubstantialitatem deneget, & prædicet apertè creationem. Deinde si Filius de substantia patris est, Spiritus sanctus non est: differant necesse est à se inuicem, non solum quia Spiritus sanctus genitus non

Rom. 11. d

est, quod Filius est: sed etiam quod Filius de substantia Patris est, quod Spiritus sanctus non est. Quam quidem posteriorem differentiam fides Catholica hucusque nesciuit. Si eam amittimus, vbi Trinitas? vbi vnitas? Siquidem Spiritu sancto Filioque nouarum à se differentiarum numerositate distantibus, vnitas dissipatur, præsertim cum substantialem esse pateat differentiam quam iste conatur inducere. Porro autem Spiritu sancto à Patris Filijque substantia recedēte, non Trinitas remanet, sed dualitas. Neque enim dignum est in Trinitate admitti personam quæ nil habeat in substantia commune cum reliquis. Desinat ergo Spiritus sancti processionē à Patris Filiique substantia separare, ne duplici impietate numerum & Trinitati minuat, & tribuat vnitati: quod vtrumque fides abnuit Christiana. Et ne de re tanta solis videat humanis inniti rationibus, legat Epistolam Hieronymi ad Auitum: & certe videbit inter cæteras quas redarguit Origenis blasphemias, etiam hoc eum detestantem, quod dixerit Spiritum sanctum de substantia Patris non esse. Beatus Athanasius in libro de vnica Trinitate ita loquitur: Solum Deum vbi memoratus sum, non solam personam Patris indicaui, quia Filium & Spiritum sanctū de hac ipsa sola substantia Patris esse non abnegaui. Hoc Athanasius. Videt sanctitas vestra quomodo isto non disputante, sed dementante, & Trinitas non cohæret, & vnitas pendet, nec istud sane absque iniuria maiestatis. Quicquid namque illud est quod Deus sit, id sine dubio est quo non possit aliquid maius cogitari. Si ergo in hac vnica & summa maiestate iuxta considerationē personarum vel parum aliquid claudicare recipimus, dum quod vni plus datur, alteri minuitur; minus profecto est totum ab eo, quo nihil maius valeat cogitari. Maius enim sine dubio est quod totum maximum est, quàm quod ex parte. Ille vero digne pro sua possibilitate diuinam æstimat magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar, vbi est totum summū: nil distans, vbi totum est vnum: nil hians, vbi totum est integrum: nil denique imperfectum vel egens, vbi totum est totum. Totum nempe est Pater, quod Pater & Filius & Spiritus sanctus. Totum Filius, quod ipse & Pater & Spiritus sanctus. Totum Spiritus sanctus, quod & ipse & Pater & Filius. Et totum vnum est totum, nec superabundans in tribus, nec

imminutum in singulis. Nec enim verum summumque bonum quod sunt, inter se particulariter diuidũt, quoniam nec participaliter id possidẽt, sed hoc ipsum essentialiter sunt. Nã quod alter ex altero, vel alter ad alterũ veracissime dicitur, personarũ sane designatio est, non vnitatis diuisio. Licet nãq; in hac ineffabili & incõprehensibili deitatis essentia, alter & alter, id quidẽ requirentibus proprietatibus personarum, sobriè Catholiceq; dicatur, non tamen ibi est alterũ & alterum: sed simplex vnum: vt nec præiudicium faciat vnitati Trinitatis confessio, nec proprietatum sit exclusio vera assertio vnitatis. Tam longe proinde fiat à sensibus nostris quàm est & à regula veritatis execranda illa de genere & specie non similitudo, sed dissimilitudo, & nihilominus illa de ære æreoque sigillo: quoniam cum genus quidem & species, quod ad se inuicem sunt alterum superius, altera inferior sit: Deus autem vnus sit: nunquam bene profecto conueniet tantæ æqualitati & tantæ disparilitati. Et rursum de ære & quodam ære quod est æreũ sigillum, quoniam quod inde in eandẽ vsurpatur similitudinis rationem, simile est huic idem iudiciũ. Cum enim species, vt dixi, minor sit & inferior genere, absit vt hãc in Patre & Filio diuersitatem cogitemus. Absit vt huic acquiescamus dicenti, hoc esse Filium ad Patrem, quod speciẽ ad genus, quod hominem ad animal, quod æreum sigillum ad æs, quod aliquam potentiam ad potentiam. Sunt quippe cuncta hæc mutua suæ connexione naturæ ad se inuicem superiora & inferiora: & ob hoc nulla prorsus admittenda similitudo ex his ad illud vbi nihil est inæquale, nil dissimile. Videtis de quanta vel imperitia vel impietate descendat harum adinuentio similitudinum? Adhuc aduertite clarius quid sentiat, doceat, scribat. Dicit, propriè & specialiter ad Patrem potentiam, ad Filium sapientiam pertinere: quod quidem falsum. Nam & Pater sapientia, & Filius potentia verissimè sunt, sanissimeque dicuntur: & quod est commune amborum non erit proprium singulorum. Alia illa sunt profecto vocabula, quæ non ad seipsos dicuntur, sed ad alterutrum: & ideo est cuique suum, & non commune cum altero. Nam qui Pater est, filius non est: & qui filius est, Pater nõ est: quoniam non quod ad se, sed quod ad Filium Pater est, Patris nomine designatur: & itẽ nomine Filij non quod ad se

Filius,

Filius, sed quod est ad Patrem, exprimitur. Non sic potentia, non sic sapientia, neque alia multa quæ ad se dicuntur & Pater & Filius non singulariter alter respectu alterius. Non, inquit, sed ad proprietatem personæ Patris proprie vel specialiter inuenimus omnipotentiã attinere, quod non solũ cum cæteris duabus personis æquè omnia efficere potest: verum etiam ipse solus à se, non ab alio existere habet: & sicut habet ex se existere, ita etiam ex se habet posse. O alterum Aristotelem! An non eadem ratione, si hoc ratio esset, & sapientia & benignitas propriè pertineret ad Patrem, cum & sapere & benignum esse æque à se Pater & non ab alia habeat, quemadmodum & esse & posse? Quod si non abnuit (nec enim de ratione potest) quid quæso facturus est de illa nobili sua partitione, in qua vt Patri potentiam, sic Filio sapientiam, sic Spiritui sancto benignitatem propriè ac specialiter assignauit? Non enim vna & eadem res propriè poterit conuenire duobus, hoc est, vt cuique propria sit. Eligat quod vult, aut det sapientiam Filio, & tollat eam Patri: aut Patri tribuat, & auferat Filio: & rursum benignitatem aut Spiritui sancto sine Patre, aut Patri sine Spiritu sancto assignet: aut certè desinat nomina communia propria facere, & Patri quoniam à seipso habet potentiam, non ideo tamen audeat concedere propriam, ne & benignitatem simul & sapientiam, quas à se nihilominus habet identidem proprias ipsi sua ratione assignare cogatur. Sed expectemus adhuc, & videamus quã theoricè noster Theologus inuisibilia Dei contempletur. Dicit (vt dixi) propriè omnipotentiam pertinere ad Patrem, atque hanc vt sit integra & perfecta, in generando & discernendo constituit. Porro Filio, vt iam dictum est, assignat sapientiam, ipsamque non simpliciter quidem potentiam, sed quandam in Deo potentiam esse diffinit, id est, potentiam tantum discernendi. Forte timet iniuriam facere Patri, si tantum tribuat filio quantum & ipsi: & cui non audet potentiam dare integram, concedit dimidiam. Et quod dicit, manifestis declarat exemplis, asserens potentiam discernendi quæ est Filius, ita quandam esse potentiam, quemadmodum homo quoddam est animal, & sigillum æreum quoddam est æs: atque hoc esse potentiam discernendi, ad gerendi discernendique pootentiam, id est, Filium ad Patrem, quod homo ad

animal est, quod æreum sigillum ad æs. Sicut enim, inquit, ex eo quod est æreum sigillum, exigit necessario vt æs sit: & ex eo quod est homo, vt animal sit, sed non è conuerso: ita diuina sapientia quæ est potentia discernendi, exigit quod sit diuina potentia, sed non econuerso. Quid igitur? vis vt iuxta tuam similitudinem ad instar præcedentium, etiam ex hoc quod Filius est, exigat vt Pater sit, hoc est, vt qui Filius est Pater sit, quanquam non econuerso? Si hoc dicis, hæreticus es. Si non dicis, vacat similitudo. Ad quid enim tibi ipsam tanto circuitu de longe positis rebus, & minus conuenientibus emendicas, tanto labore colligis, tanta inculcas inani multiplicitate verborum, tantis effers laudibus; si non facit ad quod adducitur, vt videlicet membra ad membra congruis proportionibus reducantur? Nonne hoc opus, hic labor est, vt per ipsam nos doceas eam, quæ est inter Patrem & Filium habitudinem? Tenemus autem te docente ad hominis positionem poni animal, sed non econuerso secundum regulam Dialecticæ tuæ, qua non quidem posito genere ponitur species, sed posita specie ponitur genus. Cum ergo Patrem ad genus, Filium ad speciem referas, nonne id oratio similitudinis postulat, vt similiter posito Filio, Patrem poni ostendas, & non conuerti: vt quomodo qui homo est, necessario animal est, sed non conuertitur: ita quoque qui Filius est, necessario Pater sit, & æque non conuertatur? Sed contradicit tibi in hoc Catholica fides, quæ profecto vtrumque recusat, tam Patrem videlicet esse, qui Filius est, quàm esse Filium qui Pater est. Nam alius proculdubio Pater, atque alius Filius: quamuis non aliud Pater, quàm Filius. Nam per alius, & aliud nouit pietas fidei cautè inter personarũ proprietates & indiuiduam essentiæ vnitatem discernere, & medium iter tenens regia incedere via, vt nec declinet ad dexteram, confundendo personas: nec respiciat ad sinistram, substantiam diuidendo. Quod si per simplex esse, dicas verè consequi vt si Filius est, necessario Pater sit, nil te iuuat, cum ratio relationis necessario exigat vt conuertatur, & eadem veritas comitetur conuersam: quod non congruit adductæ de genere & specie, vel de ære æreoque sigillo similitudini. Neque enim sicut per simplex esse duntaxat verissime dicitur, si Pater est, Filius est: & si Filius est, Pater est: ita etiam possumus inter

hominem &animal, siue inter æreum sigillum & æs in veritate conuertibilem texere consequentiam. Nam etsi verum sit dicere, si homo est, animal est, non tamen vera est conuersa, qua dicitur, si animal est, homo est. Et item si sigillum æreum est, necessario sequitur vt æs sit: non tamen si æs sit, necessario sequitur vt sigillum æreum sit. Sed iam pergamus ad reliqua. En iuxta istum habemus omnipotentiam in Patre, quandam potentiam in Filio. Dicat nobis etiam de Spiritu sancto quid sentiat. Benignitas ipsa, inquit, quæ hoc nomine quod est Spiritus sanctus, demonstratur, non est in Deo potentia siue sapientia. *Videbam satanam tanquam fulgur cadentem de cælo.* Sic debet cadere qui ambulat in magnis & mirabilibus super se. Vides, Pater sancte, quas scalas, imo quæ præcipitia iste sibi parauerit ad ruinam? Omnipotentiam, semipotentiam, nullã potentiam. Ipsa auditu horreo, & ipsum horrorem puto sufficere ad refellendum. Veruntamen testimoniũ pono, quod turbato interim occurrit ad remouendam Spiritus sancti iniuriam. In Esaia legitur, *Spiritus sapientiæ, & spiritus fortitudinis.* Per quod vtique apertè satis istius audacia etsi non comprimitur, conuincitur tamen. O lingua magniloqua! Esto, vt iniuria Filij vel Patris remittatur tibi, nunquid blasphemia Spiritus? Manet Angelus Domini, qui te secet medium. Dixisti enim: Non est Spiritus sanctus in Deo potentia, siue sapientia. Ita pes superbiæ ruit cum irruit. Nec mirum si homo qui non curat quæ dicat, irruens in arcana fide, thesauros absconditos pietatis tam irreuerenter inuadit atque discerpit, cum de ipsa pietate fidei nec piè nec fideliter sentiat. Denique in primo limine Theologiæ (vel potius stultilogiæ suæ) fidem diffinit æstimationem: quasi cuique in ea sentire & loqui quæ libeat liceat, aut pendeant sub incerto in vagis ac varijs opinionibus nostrę fidei sacramẽta, & nõ magis certa veritate subsistant. Nonne si fluctuat fides, inanis est & spes nostra? Stulti ergo martyres nostri, sustinentes tam acerba propter incerta, nec indubitãtes sub dubio remunerationis præmio durum per exitum diuturnum inire exilium. Sed absit vt putemus in fide vel spe nostra aliquid, vt is putat, dubia æstimatione pendulum, & non magis totum quod in ea est, certa ac solida veritate subnixum, oraculis & miraculis diuinitus persuasum, stabilitum & consecratum partu virginis,

Luc. 10. e

Esa. 11. a

Psal. 92. a sanguine redemptoris, gloria resurgentis. *Testimonia* ista *credibilia facta sunt nimis*. Si quo minus, ipse postremo spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod filij Dei sumus. Quomodo ergo fidem quis audet dicere æstimationem, nisi qui spiritum istum nondum accepit, quive euangelium aut
1. Tim. 1. c ignoret, aut fabulam putet? *Scio cui credidi, & certus sum*, clamat Apostolus, & tu mihi subsibilas, fide est æstimatio? Tu mihi ambiguum garris, quo nihil est certius? Sed Augustinus aliter: Fides, ait, non coniectando vel opinando habetur in corde in quo est, ab eo cuius est, sed certa scientia, acclamante conscie̅tia. Absit ergo, absit, vt hos fines fides habeat Christiana. Academicorum sint istæ æstimationes, quorum est dubitare de omnibus, scire nihil. Ego vero securus in magistri ge̅tium sententiam pergo, & scio quoniam non confundar. Placet mihi, fateor, illius de fide diffinitio, & si iste etiam ipsam late̅-
Hebr. 11. a ter insimulet. *Fides est*, ait, *substantia rerum sperandarum argume̅tum non apparentium*. Substantia, inquit, rerum sperandarum: non inanium pha̅tasia coniecturarum. Audis substantiam, non licet tibi in fide putare vel disputare pro libitu, non hac illacque vagari per inania opinionum, per deuia errorum. Substantię nomine aliquid tibi certum fixumque præfigitur: Certis clauderis finibus, certis limitibus coarctaris. Non est enim fides æstimatio, sed certitudo. Sed aduertite cætera. Omitto quod dicit spiritum timoris Domini non fuisse in Domino: timorem Domini castum in futuro seculo non futuru̅ post consecrationem panis & calicis: priora accidentia quæ remanent, pendere in aëre: dæmonum in nobis suggestiones contactu fieri lapidum & herbarum, prout illorum sagax malitia nouit harum rerum vires diuersas diuersis incitandis & incidendis vitijs conuenire: Spiritum sanctum esse animam mundi: mundum iuxta Platonem tanto excellentius animal esse, quanto meliorem animam habet Spiritum sanctu̅. Vbi dum multum sudat quomodo Platonem faciat Christianum, se probat ethnicum. Hæc, inquam, omnia, aliasque istiusmodi nænias eius non paucas prætereo, venio ad grauiora. Non quod vel ad ipsa cuncta respondeam, magnis enim opus voluminibus esset. Illa loquor quæ tacere non possum. Mysterium nostræ redemptionis (sicut in libro quodam sententiarum ipsius, & item in quadam eius expositione Epistolæ ad

Romanos legi) temerarius ſcrutator maieſtatis aggrediens in ipſo ſtatim ſuæ diſputationis exordio Eccleſiaſticorũ doctorum vnam omnium de hac re dicit eſſe ſententiam, & ipſam ponit ac ſpernit, & gloriatur ſe habere meliorem: non veritus, contra præceptum ſapientis, tranſgredi terminos antiquos quos poſuerunt Patres noſtri. Sciendum eſt, ait, quod omnes Doctores noſtri poſt Apoſtolos in hoc conueniunt, quod diabolus dominium & poteſtatem habebat ſuper hominem,& iure eum poſſidebat, ideo ſcilicet quod homo ex libertate arbitrij quam habebat, ſponte diabolo conſenſit. Aiunt namque quod ſi quis aliquem vicerit, victus iure victoris ſeruus conſtituitur. Ideo, inquit, ſicut dicunt doctores, hac neceſſitate incarnatus eſt Filius Dei, vt homo qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis iure liberaretur à iugo diaboli. Sed vt nobis videtur, ait, nec diabolus vnquam ius aliquod in homine habuit, niſi forte Deo permittente, vt carcerarius: nec Filius Dei vt hominem liberaret, carnem aſſumpſit. Quid in his verbis intolerabilius iudicem, blaſphemiam, an arrogantiam? Quid damnabilius, temeritatem, an impietatem? An non iuſtius os loquens talia fuſtibus tunderetur, quam rationibus refelleretur? Nonne omnium merito in ſe prouocat manus, cuius manus cõtra omnes? Omnes inquit, ſic: ſed non ego ſic. Quid ergo tu? Quid melius affers? Quid ſubtilius inuenis? Quid ſecretius tibi reuelatum iactas, quod præterierit ſanctos, effugerit ſapiẽtes? Aquas furtiuas & panes abſconditos puto apponet nobis iſte. Dic tamen, dic quicquid illud eſt quod tibi videtur & nulli alteri. An quod Filius Dei non vt hominem liberaret, hominem induit? Hoc plane nemini te excepto videtur: tu videris vbi videris. Non enim hoc à ſapiente, non à propheta, non ab Apoſtolo, non denique ab ipſo Domino accepiſti. Magiſter gentium accepit à Domino, quod & tradidit nobis. Magiſter omnium ſuam doctrinam fatetur non eſſe ſuam, non enim, ait, à meipſo loquor, tu vero de tuo nobis tradis; & quod à nemine accepiſti. Qui loquitur mendaciũ, de ſuo loquitur. Tibi proinde ſint, quæ tua ſunt. Ego prophetas & Apoſtolos audio, obedio Euangelio, ſed non Euangelio ſecundum Petrum. Tu nobis nouum condis Euangelium? Quintum Eccleſia Euangeliſtam non recipit. Quid lex, quid Prophetæ, quid Apo- *Ioan. 8.*

ſtoli, quid Apoſtolici viri nobis aliud euangelizant, quàm quod ſolus tu negas, Deum videlicet factum hominem vt hominem liberaret? Et ſi angelus de cœlo aliud nobis euangelizauerit, anathema ſit. Sed qui venerunt poſt Apoſtolos doctores non recipis, homo qui ſuper omnes docentes te intellexiſti. Denique non erubeſcis dicere quod aduerſum te omnes ſentiant, cum ab inuicem non diſſentiant. Fruſtra proinde illorum tibi fidem doctrinamque proponerẽ, quos iam proſcripſiſti. Ad Prophetas te ducam. Loquitur ſub typo Hieruſalem, ad populum acquiſitionis, non Propheta, ſed in

Sophon. 3. d Propheta Dominus dicens: *Saluabo te, & liberabo te, noli timere.* Quæris à qua poteſtate, Non enim vis vt diabolus in hominem habeat vel habuerit poteſtatem. Fateor nec ego. Nõ tamen idcirco non habet, quia ego & tu hoc nolimus. Si non confiteris tu nec cognoſcis: cognoſcunt & dicunt qui redẽpti ſunt à Domino, quos redemit de manu inimici. Quod minimè negares & tu, ſi non eſſes ſub manu inimici. Non potes gratias agere cum redemptis, qui redemptus non es. Nam ſi redemptus eſſes, redemptorem agnoſceres, & non negares redemptionẽ. Nec quærit redimi, qui ſe neſcit cap-

Pſal. 106 a. tiuum. Qui autem ſcierunt, clamauerunt ad Dominum, & Dominus exaudiuit eos, & redemit eos de manu inimici. Et vt intelligas hunc inimicum qui ſit, Quos redemit, ait, de manu inimici: de regionibus congregauit eos. Sed primum quidem agnoſce hunc congregatorem, de quo Caiphas prophetat in Euangelio, quia Ieſus moreretur pro gente. Et qui narrat, ſequitur dicens: Non tantum pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſi congregaret in vnum. Quo erant diſperſi? In omnes regiones. Ergo quos redemit, de regionibus congregauit eos. Non congregaret, niſi redimeret. Erant enim non ſolum diſperſi, ſed & captiui. Redemit & congregauit, redemit autem de manu inimici. Non dicit inimicorum, ſed inimici. Inimicus vnus, regiones multæ. Siquidem non de regione, ſed de regionibus congregauit eos à ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari. Quis iſte vnus tam potens Dominus, qui non vni præfuit regioni, ſed omni-

Iob. 40. c bus? Non alius, vt arbitror, quã ille qui ab alio Propheta dicitur abſorbere fluuiũ, id eſt, genus humanũ, & non mirari: habere autem fiduciã quod & Iordanis, hoc eſt, electio ipſa in-

fluat in os eius. Beati qui sic influũt vt effluãt, qui sic intrãt vt exeant. Sed quid? nondũ forte credis prophetis sic sibi concinentibus de diaboli potestate in hominem. Veni mecum & ad Apostolos. Dixisti nempe te non sentire cum illis qui post Apostolos venerunt: assentias vel Apostolis: si forte & tibi contingat quod vnus eorum loquitur de quibusdã: *Nequando* inquiens, *det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, vt resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius volũtatem.* Paulus est iste, qui homines à diabolo captiuos teneri asserit ad eius voluntatem. Audis ad eius voluntatem, & negas potestatem? Si & Paulo non credis, veni iam ad ipsum Dominũ si forte audias & quiescas. Nempe ab ipso appellatur princeps huius mundi, & fortis armatus, possessorque vasorum: & dicis eum non habere potestatem in homines: Nisi tu aliud putas hoc loco intelligi atrium quam mundum, vasa quam homines. Quod si atrium diaboli mundus erat, & homines vasa eius: quomodo non dominabatur in hominibus? Ait item Dominus capientibus se. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* Potestas ista non latuit illum qui dicebat: *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij claritatis suæ.* Hanc ergo Dominus nec in se quidem negauit diaboli potestatem, sicut nec Pilati, qui membrum erat diaboli. Ait siquidem: *Non haberes potestatem in me vllam, nisi data fuisset desuper.* Quod si in viride lignum intantum grassata est ista desuper data potestas, aridum quomodo non fuit ausa contingere? Nec iniustam puto ipse causabitur potestatem, datam desuper. Discat ergo diabolum non solum potestatem, sed & iustam habuisse in homines, vt consequenter & hoc videat, venisse vtique in carne Dei filium propter liberandos homines. Cæterum etsi iustam dicimus diaboli potestatem, non tamen & voluntatem. Vnde non diabolus qui inuasit, non homo qui meruit, sed iustus Dominus qui exposuit. Non enim à potestate, sed à voluntate iustus iniustusve quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem ius, etsi non iure acquisitum, sed nequiter vsurpatum, iustè tamẽ permissum. Sic itaque homo iustè captiuus tenebatur: vt tamen nec in homine nec in diabolo illa esset iustitia, sed in Deo. Iuste igitur homo addictus, sed misericorditer liberatus. Sic tamen misericorditer, vt non defuerit iustitia

2. Tim. 2. d
Ioan. 14. d
Luc. 22. f
Coloss. 1. b
Ioan. 19. b

quædam & in ipsa liberatione, quoniam hoc quoque fuit de misericordia liberantis, vt (quod congruebat remedijs liberandi) iustitia magis contra inuasorem quam potentia vteretur. Quid namque ex se agere poterat vt semel amissam iustitiam recuperaret homo seruus peccati, vinctus diaboli? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit sua, & ipsa sic est. Venit princeps huius mundi, & in Saluatore non inuenit quicquam, & cum nihilominus innocenti manus iniecit, iustissima quos tenebat amisit: quando is qui morti nil debeat, accepta mortis iniuria, iure illum qui obnoxius erat, & mortis debito, & diaboli seruit dominio: qua enim iustitia id secundo homo exigeretur? Homo siquidem qui debuit, homo qui soluit. Nam si vnus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: vt videlicet satisfactio vnius omnibus imputetur, sicut omnium peccata vnus ille portauit: nec alter iam inueniatur qui forefecit, alter qui satisfecit: quia caput & corpus vnus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis, quando iuxta Euangelium Pauli, quo conuincitur mendacium Petri, mortuus pro nobis cōuiuificauit nos sibi, donans nobis omnia delicta, delēs quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, expolians principatus & potestates. Vtinam ego inueniar in his spolijs quibus spoliatæ sunt contrariæ potestates, traductus & ipse in possessionem Domini! Si me insecutus Laban arguerit quod recesserim clam ab eo, audiet me accessisse ad eum, & ob hoc clam recessisse. Subiecit me illa causa secretior peccati, subduxit me illi ratio occultioris iustitiæ: aut si gratis venundatus sum, gratis non redimar? Si Assur sine causa calumniatus est mihi, sine causa causam exigit euasionis. Quod si dixerit, Pater tuus addixit te: respōdebo, sed frater meus redemit me. Cur non aliunde iustitia, cum aliūde reatus? alius qui peccatorem constituit, alius qui iustificat à peccato: aliter in semine, alter in sāguine. An peccatum in semine peccatoris, & non iustitia in Christi sanguine? Sed iustitia, inquiet, sit cuius est, quid ad te? Esto. Sed sit etiam culpa cuius est: quid ad me? An iustitia iusti super eum erit, & impietas impij non erit super eum? Non conuenit

Coloss. 2. c

Genes. 31. c

nit filium portare iniquitatem patris, & fraternæ fieri exortē iustitiæ. Nunc vero per hominem mors, & per hominem vita. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: quoniam non sic illi attineo, vt non & isti. Si illi per carnem, & per fidem huic. Et si infectus ex illo originali concupiscentia, etiam & in Christi gratia spirituali perfusus sum. Quid mihi plus imputatur de præuaricatore? Si generatio, regenerationem oppono: nisi quod spiritualis est ista, illa carnalis? Nec patitur ratio æquitatis vt ex æquo contendant, sed vincat necesse est spiritus carnem, & sit efficacior causa, cuius est potior & natura: quo plus videlicet prosit generatio secunda, quàm prima nocuerit. Sane peruenit delictum ad me, sed peruenit & gratia: & non sicut delictum, ita & donum. Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. A primo homine manauit delictum, à summo cœlo egressio gratiæ: vtrumque à parente, illud à primo, ista à summo. Terrena natiuitas perdit me, & non multo magis generatio cœlestis conseruat me? Nec vereor sic erutus de potestate tenebrarum repelli à patre luminum iustificatus gratis in sanguine filij eius: nempe ipse qui iustificat, quis est qui condemnet? Non condemnabit iustum, qui misertus est peccatori: iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quænam ipsa? *Finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti.* Rom. 10. a Denique qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre. Quæ ergo mihi iustitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non & mea indulta iustitia: & sane mihi tutior donata quàm innata. Nam ista Iob. 10. b quidem gloriam habet, sed non apud Deum. Illa autem cum sit salutis efficax materiam non habet gloriandi nisi in Domino. Nam & si iustus fuero, inquit, non leuabo caput, ne videlicet responsum accipiat. *Quid habes quod non accepisti? Si* 1. Cor. 4. b *autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Hæc est iustitia hominis in sanguine Redemptoris, quam homo perditionis exufflans & subsannans, in tantum euacuare conatur, vt totum quod Dominus gloriæ semetipsum exinaniuit, quod minoratus est ab Angelis, quod natus de femina, quod conuersatus in mundo, quod expertus infirma, quod passus indigna, quod demum per mortem crucis in sua reuersus, ad id solum putet & disputet redigendum, vt traderet homini-

bus formam vitæ viuendo & docendo, patiendo autem & moriendo charitatis metam præfigeret. Ergo docuit iustitiam & non dedit: ostendit charitatem, sed non infudit, &
1.Tim.3.d sic rediijt in sua? Itane hoc totum est magnum illud pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria? Incomparabilis doctor, qui etiam profunda Dei sibi aperiens, & ea quibus vult lucida & peruia faciens, altissimum sacramentum, & mysterium absconditum à seculis, sic nobis suo mendacio planum & apertum reddit, vt transire leuiter possit per illud quiuis etiam incircuncisus & immundus, quasi Dei sapientia cauere nescierit aut neglexerit quod ipsa prohibuit, sed dederit & ipsa sanctum canibus, & margaritas porcis. Sed non est ita. Nam etsi manifestatum est in carne, sed tamen iustificatum est in spiritu, vt & spiritualibus spiritualia conferantur, & animalis homo non percipiat quæ sunt spiritus Dei, nec fides nostra sit in sapientia verbi, sed in virtute Dei. Vnde
Matth.11.d saluator ait: *Confitebor tibi pater Domine cæli & terræ, quia absco-*
2.Cor.4.a *disti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Et Apostolus: *Et si*, inquit, *opertum est Euangelium meum, in his est opertum qui pereunt.* Denique aduertite hominem irridentem quæ sunt spiritus Dei, quoniam stultitia illi videntur, & insultantem Apostolo loquenti Dei sapientiam in mysterio absconditam, inuehentem in Euangelium, Dominum blasphemantem. Quam prudentius quod non valet comprehẽdere, credere dignaretur, nec auderet contemnere aut conculcare sacrum reuerendumque mysterium? Longum est ad omnes eius ineptias & calumnias quas diuino struit consilio, respondere. Pauca tamen infero, è quibus cætera æstimentur. Cum solos, inquit, electos liberauerit Christus, quomodo eos diabolus possidebat, siue in hoc seculo, siue in futuro, ma-
2.Tim.2.d gis quàm modo? Respondemus. Imo quia diabolus electos Dei possidebat, à quo (sicut dicit Apostolus) captiui tenebantur ad ipsius voluntatem, vt Dei proprositũ de ipsis impleretur, opus fuit liberatore. Oportuit autem liberari in hoc seculo, vt liberos haberet in futuro. Deinde infert: Nunquid etiam pauperem illum, qui in sinu Abrahæ requiescebat, sicut & diuitem damnatum diabolus cruciabat, aut etiam in

ipsum Abraham dominum habebat, cæterosque electos? Nõ, sed habuisset, si non liberati fuissent fide futuri, sicut de ipso Abraham scriptum est. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Item. *Abraham exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Propterea iam tunc sanguis Christi rorabat etiam Lazaro, ne flammas sentiret, quod & ipse credidisset in eum qui erat passurus. Sic de omnibus electis illius temporis sentiendum, natos quidem & ipsos æquè vt nos sub potestate tenebrarum, propter originale peccatum, sed erutos antequam morerentur, & non nisi in sanguine Christi. Scriptum est enim: *Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes. Osanna filij Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.* Ergo Christo in carne venienti, & antequam veniret, & post benedictum est à turbis benedictorum, quamuis præeuntes plenam minimè tunc consecuti sint benedictionẽ, seruata nimirum hac prærogatiua tempori gratiæ. Deinde laborans docere & persuadere, diabolum nullum sibi ius in hominem vindicare potuisse aut debuisse, nisi permissu Dei, & quod sine iniuria diaboli iure Deus profugũ suum, si vellet misereri, repetere, & solo verbo eripere posset, quasi hoc quis diffiteatur, post multa aliquando infert: Quę itaque necessitas, aut quæ ratio, aut quod opus fuit, cum sola iussione sua diuina miseratio liberare hominem à peccato posset, propter redemptionem nostram Filium Dei carne suscepta, tot & tantas inedias, opprobria, flagella, sputa, denique ipsam crucis ignominiosam & asperrimam mortem sustinere, vt cum iniquis patibulum sustineret? Respondemus: Necessitas nostra fuit, & necessitas dura sedentium in tenebris & vmbra mortis. Opus æquè nostrum, & Dei ipsius, & sanctorum Angelorum. Nostrum vt auferret iugum captiuitatis nostræ: Suum, vt impleretur propositum voluntatis eius. Angelorum, vt numerus impleretur eorum. Porro ratio huius facti fuit dignatio facientis. Quis negat omnipotenti ad manum fuisse alios & alios modos nostræ redemptionis, iustificationis, liberationis? Verum hoc non præiudicet huius quem è multis elegit efficaciæ. Et fortasse is præstat, per quem in terra obliuionis, grauedinis, lapsus nostri, tot & tantis grauaminibus reparatoris fortius & viuacius admoneremur. Alias autem nemo hominum nouit, nec noscere ad plenum

Gen. 15. b.
Ioan. 8. g.
Matt. 21. a.

poteſt quid boni ad gratiam, quid congruentiæ ad ſapientiã, quid decoris ad gloriam, quid commodi ad ſalutem, penes ſeipſam contineat huius venerandi myſterij inſcrutabilis altitudo, quam Propheta conſiderans expauit, non penetrauit, & præcurſor Domini indignum ſe iudicauit qui penetraret. Cæterum ſi non licet perſcrutari diuinæ ſacramentum voluntatis, licet tamen ſentire effectum operis, fructum vtilitatis percipere. Et quod licet ſcire non licet tacere, quia gloria regum celare verbum, & gloria Dei inueſtigare ſermonem. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filij eius. Vbi reconciliatio, & remiſſio peccatorũ.
Eſa. 59. a Nam ſi, dicente ſcriptura, peccata noſtra ſeparant inter nos & Deum manente peccato, non eſt reconciliatio. In quo ergo remiſſio peccatorum? Hic calix, inquit, noui teſtamenti in meo ſanguine, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum. Itaque vbi reconciliatio, ibi remiſſio peccatorum. Et quid ipſa, niſi iuſtificatio? Siue igitur reconciliatio, ſiue remiſſio peccatorum, ſiue iuſtificatio ſit, ſiue etiam redemptio vel liberatio de vinculis diaboli, à quo captiui tenebamur ad ipſius voluntatem: intercedente morte vnigeniti obtinemus iuſtificati gratis in ſanguine ipſius, in quo (ſicut idem dicit) habemus redemptionem per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum, ſecundum diuitias gratiæ eius. Cur, inquis, per ſanguinem, quod potuit facere per ſermonem? Ipſum interroga. Mihi ſcire licet quod ita: cur ita, non licet. Nunquid dicit figmẽtum ei qui ſe finxit, quid me finxiſti ſic? Sed hæc iuſtitia ei videntur, non poteſt tenere riſum. Audite cachinnos. Quomodo, ait, iuſtificari nos vel reconciliari Deo per mortem Filij eius dicit Apoſtolus, qui tanto amplius aduerſus hominem iraſci debuit, quãto amplius homi-
Oſee 4. a nes in crucifigendo filium ſuum deliquerunt, quàm in tranſgrediendo primum eius præceptum vnius pomi guſtu? Quaſi non poterit Deo in vno eodemque facto & diſplicere iniquitas malignantium, & placere pietas patientis. Et ait: Quod ſi tantum fuerat illud Adæ peccatum, vt expiari non poſſet niſi morte Chriſti, quam expiationem habebit ipſum homicidiũ quod in Chriſtum commiſſum eſt? Breuiter reſpondemus, ipſum ſanguinem quem fuderunt, & interpellationem ipſius

quem occiderunt. Addit etiam: Nunquid mors innocentis filij intantum Deo patri placuit, vt per ipsam reconciliaretur nobis, qui hoc peccando commisimus, propter quod innocēs Dominus est occisus, nec nisi hoc maximum fieret peccatū, illum multo leuius potuit ignoscere? Non mors, sed voluntas placuit sponte morientis, & illa morte expungentis mortem, operantis salutem, restituentis innocentiam, triumphātis principatus & potestates, spoliantis inferos, ditandis superos, pacificantis quæ in cœlo sunt, & quæ in terra omnia instaurantis. Et quoniam hæc tam pretiosa mors voluntariè suscipienda aduersum peccatum, non tamen poterat fieri nisi per peccatum: non delectatus quidem, sed tamen bene vsus malitia sceleratorum, & mortem de morte, & de peccato dānauit peccatum. Et quanto illorum maior iniquitas, tanto huius voluntas sanctior, & eo potentior ad saluandum, quatenus tanta mediante potentia antiquum illud quamuis grāde peccatum, necessario tamen hic quod in Christum commissum est cederet, tanquam minus maiori. Nec peccato siue peccantibus adscribitur hæc victoria, sed bene vtenti peccato, & peccantes fortiter perferenti, & conuertenti in vsum pietatis quicquid in ipsum ausa est crudelitas impiorum. Fuit vero sanguis qui effusus est, tam multus ad ignoscendum, vt ipsum quoque peccatum maximum quo factum est vt effunderetur, deleret, ac per hoc de antiqui illius vt pote leuioris deletione nullam omnino dubietatem relinqueret. Deinde iste: Cui vero, inquit, non crudele & iniquum videtur, vt sanguinem innocentis in precium aliquod quis requisierit, aut vllo modo ei placuerit innocentem interfici, nedum Deus tam acceptam filij mortem habuerit, vt per ipsam vniuerso reconciliatus sit mundo? Non requisiuit Deus Pater sanguinem Filij, sed tamen acceptauit oblatum, non sanguinem siciens, sed salutem, quia salus erat in sanguine. Salus planè, & non sicut iste sapit & scribit, sola charitatis ostensio. Sic enim concludit tot calumnias & inuectiones suas, quas in Deum tam impiè quàm imperitè euomuit, vt dicat totum esse quod Deus in carne apparuit, nostram de verbo & exēplo ipsius institutionem, siue vt postmodum dicit instructionem, totum quod passus & mortuus est, suæ erga nos charitatis ostensionem vel commendationem. Cæterum quid

prodeſt quod non inſtituit, ſi nõ reſtituit? Aut nũquid fruſtra inſtruimur, ſi non prius deſtruatur in nobis corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato? Si omne quod profuit Chriſtus, in ſola fuit oſtenſione virtutum, reſtat vt dicatur quod Adam quoque ex ſola peccati oſtenſione nouerit: ſiquidem pro qualitate vulneris allata eſt medicina. Sicut enim in Adã omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Ergo ſicut hoc, ita & illud: Si vita quam dat Chriſtus, non eſt alia quàm inſtitutio eius: nec mors vtique quam dedit Adã, alia erit ſimiliter quàm inſtitutio eius: vt ille quidem ad peccatum exemplo ſuo, hic vero exemplo & verbo ad bene viuendum, & ſe diligendum homines informarẽt. Aut ſi Chriſtianæ fidei, & non hæreſi Pelagianæ acquieſcentes, generatione non inſtitutione traductum in nos confitemur Adæ peccatum, & per peccatum mortem: fateamur neceſſe eſt & à Chriſto nobis non inſtitutione, ſed generatione reſtitutam
Rom. 5. c iuſtitiam, & per iuſtitiam vitam: vt ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationẽ vitæ. Et ſi ita eſt, quomodo is dicit conſilium & cauſam incarnationis fuiſſe, vt mundum luce ſuæ ſapientiæ illuminaret, & amorem ſuum accenderet? Vbi ergo redemptio? A Chriſto nempe, vt fateri dignatur, illuminatio & prouocatio ad amorem. Redemptio & liberatio à quo? Eſto quod Chriſti aduentus illis profit qui ſe illi poſſunt conformare per vitam, & vicem ei dilectionis rependere: quid de paruulis? Quam dabit lucem ſapientiæ vix adhuc captantibus lucem vitæ? Vnde aſcendent ad Dei amorem, qui nedum matres ſuas amare nouerunt; Nihil proderit eis aduentus Chriſti? nihil quod complantati ſunt ſimilitudini mortis eius per Baptiſmum, quoniam nondum poſſunt prohibente ætate Chriſtum ſapere aut amare? Redemptio itaque, ait, noſtra eſt illa ſumma in nobis per Chriſti paſſionem dilectio. Ergo paruuli non habent redemptionem, quia non habent ſummam illam dilectionem. An ſicut non habent vnde diligant, ita nec vnde pereant, vt non ſit eis in Chriſto neceſſaria regeneratio, vt pote quibus generatio ex Adam nihil nocuerit? Si hoc ſapit, cum Pelagio deſipit. Quicquid horum ſentiat, patet quantum humanæ ſacramento ſalutis inuideat, quantum quod in ipſo eſt, euacuet

alti dispensationem mysterij, qui totum de salute tribuit deuotioni, generationi nihil: qui nostræ gloriam redemptionis, & summam salutis non in virtute crucis, & non in precio sanguinis, sed in nostræ constituit conuersationis profectibus. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, in qua est salus, vita, & resurrectio nostra.* Et quidem tria quædam præcipua in hoc opere nostræ salutis intueor: formam humilitatis, in qua Deus semetipsum exinaniuit: charitatis mensuram, quam vsque ad mortem, & mortem crucis extendit: redemptionis sacramentum, quo ipsam mortem quam pertulit, sustulit. Horum duorum priora sine vltimo sic sunt, ac si super inane pingas. Magnum profecto & valde necessarium humilitatis, magnum & omni acceptione dignum charitatis exemplum: sed non habent fundamentum, ac proinde nec statum, si desit redemptio. Volo totis nisibus humilem sequi Iesum, cupio eum qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me, quibusdam brachijs vicariæ dilectionis amplecti, sed oportet me & Agnum manducare Paschalem. Nisi enim manducauero carnem eius, & bibero eius sanguinem, non habebo vitam in memetipso. Aliud est sequi Iesum, aliud tenere, aliud & manducare. Sequi, salubre consilium: tenere & amplecti, solemne gaudium: manducare, vita beata. Caro enim eius verè est cibus, & sanguis eius verè est potus. Panis est Dei qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Qui status gaudio siue consilio absque vita? Nempe haud alius quam picturæ absque solido: ergo nec humilitatis exempla, nec charitatis insignia præter redemptionis sacramentum sunt aliquid. Hæc Domine Pater, de labore manuum pueri vestri qualiacumque tenetis aduersus pauca quidem nouæ hæreseos capitula: vbi si non aliud quàm zelum agnoscitis meum, tamen propriæ interim conscientiæ satisfeci. Nam cum non esset quod agerem pro iniuria fidei quam dolebam, operæ mihi precium arbitror, si illum monui cuius arma potentia Dei ad destructionem contrariarum adsertionum, ad destruendam omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigendum omnem intellectum in obsequium Christi. Sunt & alia in alijs eius scriptis non pauca nec minus mala capitula, ad quæ nec tem-

Galat. 6. d

Ioan. 6. f.

poris nec epistolæ angustia respondere permittit. Quanquã nec necessarium putem, cum sint adeo manifesta, vt ipsa etiam vulgata fide facile refellantur. Collegi tamen aliqua, & transmisi.

EPISTOLA XII.

AD EVNDEM EX PERSONA DOMINI RHEMENSIS,

REVERENDISSIMO DOMINO, ET CLARISsimo Patri, Dei gratia, summo Pontifici Innocentio, Samson Rhemorum Archiepiscopus, Iostenus Suessionensis, Gaufridus Cathalanensis, Alnisus Atrebatensis, voluntarium debitæ subiectionis obsequium.

VRIBVS occupatis ad plurima, sermonem facimus abbreuiatum de prolixo negotio, pro eo maximè quia idipsum diffusius ac plenius continetur in litteris Domini Senonensis. Petrus Abaelardus Christianæ fidei meritum euacuare nititur, dum totũ quod totum Deus est, humana ratione arbitratur se posse comprehendere; ascendit vsque ad cœlos, & descendit vsque ad abyssos. Nihil est quod lateat eum siue in profundum inferni, siue in excelsum supra. Homo est magnus in oculis suis, de fide contra fidem disputans, ambulans in magnis, & in mirabilibus super se, scrutator maiestatis, hæresium fabricator. Iãdudum fecerat librum de sua Trinitate, sed sub legato Romanæ Ecclesiæ igne examinatus est, quia inuẽta est in eo iniquitas. Maledictus qui reædificabit ruinas Hiericho. Surrexit à mortuis liber ille, & cũ eo multorũ hæreses qui dormierant surrexerunt, & apparuerunt multis. Iamiã extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad Romã propagines eius. Hæc gloriatio hominis illius, quod liber suus in curia Romana habet vbi caput suum reclinet. Hinc confirmatus & confortatus est furor eius. Propterea cum in conspectu Episcoporum

porum ſuper his argueret eum Abbas Claræuallis zelo fidei iuſtitie armatus, nec confeſſus eſt, nec negauit: ſed à loco & iudice quem ubi ipſe elegerat, ſine læſione, ſine grauamine, vt ſuam prolongaret iniquitatem, ſedem Apoſtolicam appellauit. Epiſcopi autem qui propter hoc in vnum conuenerant, veſtræ reuerentiæ deferentes, nihil in perſonam eius egerunt, ſed tantummodo capitula librorum eius à ſanctis patribus condemnata, ne morbus ſerperet, medicinali neceſſitate abiudicauerunt. Quia ergo homo ille multitudinẽ trahit poſt ſe, & populum qui ſibi credat habet, neceſſe eſt vt huic contagio celeri remedio occurratis.

——— ſero, enim, *medicina paratur,*
Cum mala per longas inualuere moras.

Proceſſimus in hoc negotio quouſque auſi ſumus, tuum eſt de cætero, beatiſſime Pater, prouidere ne in diebus tuis aliqua hæreticæ prauitatis macula decor Eccleſiæ maculetur. Tibi commiſſa eſt ſponſa Chriſti amici ſponſi; tuum eſt tandem in viro virginem caſtam exhibere Chriſto.

EPISTOLA XIII.

QVÆ EST BERNARDI CLAREVAL. AB.

Ad magiſtrum Guidonem de Caſtello, qui Petri diſcipulus fuerat, & de quo potiſſimùm præſumebat, qui poſtea fuit Papa Cæleſtinus.

VENERABILI DOMINO ET CHARISSIMO Patri, magiſtro Guidoni ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Dei gratia Presbytero Cardinali, B. Claræuallis vocatus Abbas, non declinare ad dexteram, nec ad ſiniſtram.

INIVRIAM facio vobis ſi aliquem à vobis ita diligi credam, vt cum eo pariter eius errores diligatis. Quiſquis enim ſic aliquem diligit, nondũ nouit quẽadmodum oporteat eum diligere. Talis nãq; dilectio terrena eſt, animalis, diabolica, nocens æquè diligenti atq; dilecto.

Exiſtimēt alij de alijs prout volunt, ego adhuc de vobis æſtimare non poſſum niſi quod vicinum eſt rationi, [illegible] ncam pertinet æquitatis. Quidam prius iudicant, & poſtea probant: ego de potione vtrum dulcis ſit an amara ante guſtū non iudicabo. Magiſter Petrus in libris ſuis profanas vocum nouitates inducit & ſenſuum, diſputans de fide contra fidem, verbis legis legem impugnat. Nihil videt per ſpeculum & in ænigmate, ſed facie ad faciem omnia intuetur, ambulans in magnis & in mirabilibus ſuper ſe. Melius illi erat ſi (iuxta titulū libri ſui) ſeipſum cognoſceret, nec egrederetur menſurā ſuam, ſed ſaperet ad ſobrietatem. Ego non eum accuſo apud patrem, eſt qui eum accuſet, liber ſuus, in quo ſibi male complacuit. Cum de Trinitate loquitur, ſapit Arrium: cùm de gratia, ſapit Pelagium: cùm de perſona Chriſti, ſapit Neſtorium. Minus de veſtra æquitate præſumo ſi diu vos rogauero vt in cauſa Chriſti nullum Chriſto præponatis. Illud autem ſcitote quia expedit vobis quibus poteſtas data eſt à Domino, expedit eccleſiæ Chriſti, expedit illi etiam homini, vt ei ſilentium imponatur, cuius maledictione os plenum eſt, & amaritudine & dolo.

EPISTOLA XIV.

QVÆ EST ITERVM BERNARDI,

Ad magiſtrum Yuonem Cardinalem, de eodem Petro,

DILECTISSIMO SVO YVONI, SANCTAE Romanæ Eccleſiæ Dei gratia presbytero Cardinali, B. Claræuallis Abbas, diligere iuſtitiam, & odire iniquitatem.

MAGISTER Petrus Abaelardus ſine regula Monachus, ſine ſolicitudine prælatus, nec ordinem tenet, nec tenetur ab ordine. Homo ſibi diſſimilis eſt: intus Herodes, foris Ioãnes: totus ambiguus, nihil habens de Monacho præter nomen & habitum. Sed quid ad me? Vnuſquiſque onus ſuum portabit. Aliud eſt, quod diſſimulare non poſſum, quod pertinet ad omnes qui diligunt nomen Chriſti. Iniquitatem in excelſo loquitur, integrita-

Galat. 6. b

tem fidei, castitatémque Ecclesiæ corrumpit. Transgreditur terminos quos posuerunt patres nostri, de fide, de sacramentis, de sancta Trinitate disputans & scribens: singula pro sua voluntate mutat, auget & minuit. In libris & in operibus suis ostendit se fabricatorem mendacij, & cultorem peruersorum dogmatum, hæreticum se probans non tam in errore quàm in pertinacia & defensione erroris. Homo est egrediēs mensuram suam, in sapientia verbi euacuans virtutem Christi. Nihil nescit omnium quæ in cœlo & quæ in terra sunt, præter seipsum. Damnatus est Suessione cum opere suo coram legato Romanæ Ecclesiæ. Sed quasi non sufficeret ei illa damnatio, iterùm facit vnde iterùm damnetur, & iam nouissimus error peior est priore. Securus est tamen, quoniam Cardinales & clericos curiæ se discipulos habuisse gloriatur, & eos in defensione præteriti & præsentis erroris adsumit, à quibus iudicari timere debuit & damnari. Si quis spiritum Dei habet, illius versiculi recordetur: *Nónne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam?* Liberet Deus per vos & per cæteros filios suos Ecclesiam suam à labijs iniquis, & à lingua dolosa. *Psal. 138.*

EPISTOLA XV.

QVÆ EST RESCRIPTVM DOMINI Innocentij Papæ, contra hæreses Petri Abaelardi.

INNOCENTIVS EPISCOPVS, SERVVS SERuorum Dei, venerabilibus fratribus, Henrico Senonensi, Sampsoni Rhemensi Archiepiscopis, eorúmque suffraganeis, & charissimo in Christo filio Bernardo Claræ. Abbati, salutem & Apostolicam benedictionem.

TESTANTE Apostolo, sicut vnus Dominus, ita vna fides esse dignoscitur, in qua tanquā in immobili fundamēto præter quod nemo potest aliud ponere, firmitas Catholicæ Ecclesiæ inuiolata cōsistit. Inde est quòd beatus Petrus Apostolorū princeps pro eximia huius fidei cōfessione, à Domino ac Saluatore nostro audire meruit: *Ephes. 4.*

Matt. 16. c. Tu es, inquit, Petrus, & super hanc petrã ædificabo Ecclesiã meam, petram vtique firmitatem fidei, & catholicæ vnitatis soliditatem manifestè designans. Hæc siquidem est incõsutilis tunica redemptoris nostri, super quam milites sortiti sunt, sed eam diuidere minimè potuerunt. Contra quam in initio fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Verùm Apostoli duces dominici gregis, & eorum successores Apostolici viri, ardore charitatis & zelo rectitudinis succẽsi, fidem defendere, & eam in cordibus aliorum proprij sanguinis effusione plantare non dubitarunt. Demùm cessante persecutorũ rabie, imperauit Dominus ventis, & facta est in Ecclesia tranquillitas magna. Sed quia hostis humani generis semper circuit quærens quem deuoret: ad impugnandam sinceritatem fidei, fraudulentam hęreticorum fallaciam subinduxit. Contra quos viri Ecclesiarum pastores viriliter insurgentes, eorum praua dogmata cum ipsorum auctoribus condemnarunt. In magna namque Nicena synodo Arrius hæreticus est damnatus. Constantinopolitana synodus Manichæum hęreticũ debita sententia condemnauit. In Ephesina synodo Nestorius condignam sui erroris damnationem excepit. Chalcedonensis quoque synodus Nestorianam hæresim, & Eutychianam cum Dioscoro & eius complicibus iustissima sententia confutauit. Marcianus præterea licet laicus, Christianissimus tamen imperator, Catholicæ fidei amore succensus, prædecessori nostro sanctissimo Papæ Ioanni scribens, aduersus eos qui sacra mysteria profanare contendunt, inter cætera sic loquitur, dicens: Nemo clericus, vel militaris, vel alterius conditionis, de fide Christiana publicè tractare conetur in posterum. Nam iniuriam facit iudicio reuerendissimæ synodi, si quis semel iudicata & rectè disposita reuoluere, & iterùm disputare contendit, & in contemptores huius legis tanquam in sacrilegos pœna non deerit. Igitur si clericus erit qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à cõsortio clericorũ remouebitur. Dolemus autem, quoniam sicut literarum vestrarum inspectione, & missis à vestra fraternitate nobis errorum capitulis cognouimus, in nouissimis diebus, quando instant tempora periculosa: in Petri Abaelardi perniciosa doctrina & prædictorum hæreses, & alia per-

uersa dogmata catholicę fidei obuiantia pullulare cœperunt. Verùm in hoc maxime cõsolamur, & omnipotenti Deo gratias agimus: qui in partibus vestris pro patribus tales filios suscitauit, & tempore apostolatus nostri in Ecclesia sua tam prçclaros voluit esse pastores, qui noui hæretici calumniis studeant obuiare, & immaculatam sponsam vni viro virginem castam exhibere Christo. Nos itaque qui in beati Petri cathedra (cui à Domino est dictum: Et tu aliquando conuersus Luc. 22. confirma fratres tuos,) licet indigni residere conspicimur: communicato fratrum nostrorum Episcoporum & Cardinalium consilio, destinata nobis à vestra discretione capitula, & vniuersa ipsius Petri peruersa dogmata sanctorum canonum auctoritate cum suo auctore damnauimus, eique tanquam hæretico perpetuum silentium imposuimus. Vniuersos quoque erroris sui sectatores & defensores à fidelium consortio sequestrandos, excommunicationísque vinculo innodandos esse censemus. Datum Laterani decimo septimo Kalendas Augusti.

EPISTOLA XVI.

QVÆ EST EIVSDEM DOMINI INNOCENTII PAPAE,

Ex veteri exemplari Monast. Claræual.

INNOCENTIVS EPISCOPVS SERVVS SERVOrum Dei venerabilibus fratribus Samsoni Rhemensi, Henrico Senonensi Archiepiscopis, & carissimo in Christo filio Bernardo Claræuallis Abbati Salutem & Apostolicam benedictionem.

PER præsentia scripta fraternitati vestræ mandamus, quatinus Petrum Abaelardum & Arnaldum de Brixia peruersi dogmatis fabricatores, & Catholicæ fidei impugnatores in religiosis locis, vbi vobis melius visum fuerit, separatim faciatis includi, & libros erroris eorum, vbicumque reperti fuerint, igne comburi. Data Laterani XVIII. Kal. Aug.

Et adiectum.

Transcripta ista nolite ostendere cuiquam, donec ipsæ literæ in Parisiacensi colloquio, quod prope est, presentatæ fuerint ipsis Archiepiscopis.

EPISTOLA XVII.

QVÆ EST BERENGARII SCHOLASTICI APOLOGETICVS,

Contra beatum Bernardum Claræuallensem Abbatem & alios, qui condemnauerunt Petrum Abaelardum.

EX BIBLIOTHECA REGIS CHRISTIANISSIMI,

Vt rideas, Lector, videas: imò videas, vt irrideas quæ ridicula tibi occurrent. Et quemadmodum ipse Berengarius te monet in Epist. seq. si quid in personam hominis Dei (Bernardi scilicet Abbatis Clar.) dixit, ioco legas, non serio.

SCRIPTORVM tuorum exemplaria, Bernarde, celebris circumquaque fama diuulgat. Nec mirum Scripta tua in famæ pulpito collocari; cùm constet ea, qualiacumque sint, à maioribus huius temporis approbari. Mirantur homines in te liberalium disciplinarum ignaro, tantam vbertatem facundiæ; quia emissiones tuæ iam cooperuerunt vniuersam superficiem terræ. Quibus est diuinitus respondendū, *Quia magna opera Domini*: &, *Hæc est mutatio dexteræ Excelsi.* Sed nihil est cur admiratione percelli debeant. Imò magis mirandum esset, te eloquij vrgeri siccitate, quoniam audiuimus à primis ferè adolescentiæ rudimentis, cantiunculas mimicas & vrbanos modulos fictitasse. Neque certè in incerto loquimur opinionis, sed testis est alumna tui patria nostri sermonis. Nónne id etiam tuæ memoriæ altiùs est insignitum, quòd fratres tuos rithmico certamine, acutæque inuentionis versutia semper exuperare contendebas? Cui grauis & peracerba videbatur iniuria, reperire aliquem qui pari responderet proteruia. Possem aliqua de nu-

gis tuis huic Opuſculo ex teſtium probabilium aſtipulatione inſe[illegible] [illegible] vereor paginam fœdi commenti interpoſitione interpolari. Ceterum cunctis nota te[illegible] non indigent. Illum itaque commentandi & nugandi vſum ad diuinu[illegible] [illegible] inſtrumentum accerſis; & aſtruunt imperiti grauiter & granditer dictum, quod vbertim & eloquenter effutis. Sed non ſic eſſe ratio neceſſaria conuincit. Frequenter enim veritas abſolutè & illepidè profertur, & falſitas plauſibilis eloquij comitate commendatur. Similéſque ſunt, vt ait Auguſtinus, ſimplicitas dicendi & eloquentia vaſis ruſticanis & vrbanis: falſitas verò & veritas, ferculis vilibus & precioſis. Vtraque autem fercula vtriſque poſſunt vaſis miniſtrari. Neque hoc ideò dixerim, vt te notabilem & ſuſpectum reddam; ſed vt veritatem non in omnium facundia eſſe ſimpliciter aſtruam. Sed ſuper hoc hactenus: ad reliqua potius tranſeamus. Iamdudum ſanctitudinis tuæ odorem ales per orbem fama diſperſit, præconizauit merita, miracula declamauit. Felicia iactabamus moderna ſecula tam coruſci ſyderis venuſtata nitore, mundúmque iam debitũ perditioni tuis meritis ſubſiſtere putabamus. Sperabamus in linguæ tuæ arbitrio cœli ſitam clementiam, aeris temperiem, vbertatem terræ, fructuum benedictionem. Caput tuum nubes tangebat. Et iuxta vulgare prouerbium, rami tui vmbras montium tranſcendebant. Sic diu vixiſti, ſic Eccleſiam caſtis inſtitutionibus informaſti; vt ad ſemicinctia tua rugire dæmones autumaremus, & beatulos nos tanto gloriaremur patrono.

NVNC, proh dolor! patuit quod latebat, & colubri ſoporati tandem aculeos ſuſcitaſti. Omiſſis omnibus, Petrum Abaelardum quaſi ſignum ad ſagittã poſuiſti, in quem acerbitatis tuæ virus euomeres, quem de terra viuentium tolleres, quem inter mortuos collocares. Corrogatis vndecumque Epiſcopis eum in Senonenſi Concilio hereticum pronunciaſti, ab vtero matris Eccleſiæ velut aborſum præcidiſti. In via Chriſti ambulantem, tãquam ſicarius de occulto prodiens, tunica inconſutili ſpoliaſti. Concionabaris ad populũ, vt orationem funderet ad Deum pro eo: interiùs autem diſponebas eum proſcribendum ab orbe Chriſtiano. Quid vulgus faceret? quid vulgus oraret, cùm pro quo eſſet orandum neſciret? Tu vir Dei, qui miracula feceras, qui ad pedes Ieſu

cum Maria ſedebas ; qui conſeruabas omnia verba hæc in corde tuo ; puriſſimum ſacræ orationis thus coram [illegible]pernis obtutibus adolere d[illegible]es, vt reus tuus Petrus reſipiſceret, [illegible] mereretur quem nulla ſuſpicio inquinaret. Sed forſitan malebas talem , in quo reprehenſionis idoneam nanciſcereris occaſionem. Denique poſt prandium allatus eſt Liber Petri, & cuidam præceptum eſt vt voce clamoſa Petri Opuſcula perſonaret. At ille & Petri odio animatus, & vitis germine irrigatus ; non illius qui dixit , *Ego ſum vitis vera* ,ſed illius qui Patriarcham nudum ſtrauit in area,ſonoriùs quàm poſtulatum fuerat exclamauit. Poſt aliqua Pontifices inſultare , pedem pedi applodere , ridere , nugari conſpiceres ; vt facilè quilibet iudicaret illos non Chriſto vota perſoluere, ſed Baccho. Inter hæc ſalutantur cyphi , pocula celebrantur , laudantur vina , Pontificum guttura irrigantur. Tunc aliquis Horatiano ſale ludere poſſet ,

Nullam, Vare, ſacra vite priùs ſeueris arborem.

Nam illud , quod idem Poeta in alio Carmine promit ,

Nunc eſt bibendum , nunc pede libero
Pulſanda tellus ——————

ibi memoriter gerebatur. Quantò ſalubriùs audiretur ſuauis Poetæ Galli ſententia luculentis admodum verſibus vigilata. Ait enim

Vina probo ſi pota modo, debentque probari.
Si non pota modo , vina venena puto.

Sed lethæi potio ſucci Pontificũ corda iam ſepelierat. Ecce, inquit Satyricus,

—————— *inter pocula quærunt*
Pontifices ſaturi quid dia poemata narrent.

Denique cùm aliquid ſubtile diuinumque ſonabat , quod auribus Pontificalibus erat inſolitum , audientes omnes diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus in Petrum: & oculos talpæ habentes in Philoſophum : Hoc , inquiunt, ſineremus viuere mõſtrum? Mouenteſque caput quaſi Iudęi, *Vah,* inquiunt , *ecce qui deſtruit templum Dei.* Sic iudicant verba luminis cæci, ſic virum ſobrium damnant ebrij, ſic contra organum Trinitatis diſſerunt calices facundi. Sic contra ſimplicem diſputant cornuti. Sic ſanctum canes, ſic margaritas porci corrodunt. Sic ſal terræ infatuatur. Sic legis

fiſtula

fiſtula obturatur. Concionatur ſapiens vir, *Qui tangit picem inquinabitur ab ea*: quod nos alio poſſumus reddere verſu, *Qui tangit vinum inquinabitur ab eo*. Biberat Epiſcoporum ſobrietas ſanguinem vuæ meraciſſimum, cuius integritatem aqua non deuirginauerat, quia ſecundum Martialem,

Grande nimis ſcelus eſt ſacrum iugulare Falernum,
Nec Bacchus Lymphæ coniugium patitur.

Impleuerant Primates orbis Philoſophi turis * dolia ſua vinido vino. Cuius calor ita inceſſerat cerebris, vt in ſomni letargiam oculi omnium ſoluerentur. Inter hæc ſonat lector, ſtertit auditor. Alius cubito innititur, vt det oculis ſuis ſomnum. Alius ſuper molle ceruical dormitionem palpebris ſuis molitur. Alius ſuper genua caput reclinans dormitat. Cùm itaque lector in Petri ſatis aliquod reperiret ſpinetum, ſurdis exclamabat auribus Pontificum: Damnatis? Tunc quidam vix ad extremam ſyllabam expergefacti, ſomnolenta voce, capite pendulo, Damnamus, aiebant. Alij verò damnantium tumultu excitati, decapitata prima ſyllaba, namus inquiunt. Verè natis, ſed natatio veſtra procella, natatio veſtra merſio*. Sic milites dormientes teſtimonium perhibent, quia *nobis dormientibus venerunt Apoſtoli, & tulerunt corpus*. Qui vigilauerat in lege Domini die ac nocte, nunc damnatur à Sacerdotibus Bacchi. Sic morbidus medicum curat. Sic damnat naufragus in littore conſtitutum. Sic arguit innocentiã qui ad furcas ducitur ſuſpendendus. Quid agimus anima? Quò nos vertimus? Exciderúntne tibi præcepta Rhetorum; & occupata luctu, præpedita ſingultibus, dicendi ordinem non tenes? Putáſne veniens Filius hominis inueniet fidem ſuper terram? Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: Petrus autem non habet vbi caput ſuum reclinet. Sic iudicant in loco Iudicis ſedentes rei; in loco vindicis innocentiæ vexatores. Simul ſunt omnia talibus iudicibus, talibus actoribus deprauata.

* al. guttaris

* al. immerſio eſt

Hic ſatur exiguo mauult turgeſcere ſomno,
Hic exporrectis ampullat verba labellis.
Hic loquitur nimis, ille tacet: hic ambulat, hic ſtat.
Alter amat fletus, alter criſpare cachinnum.
Diuerſiſque modis pax eſt veſania cunctis.

Quid hi tales egerint, quid decreuerint iuriſperiti, Euange-

lica lectio consolatur. *Collegerunt*, inquit, *Pontifices & Pharisæi Concilium, & dixerunt: Quid facimus? quia hic homo multa mira dicit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* Vnus autem ex ipsis nomine Bernardus Abbas, cùm esset Pontifex Concilij illius, prophetauit dicens: Expedit nobis vt vnus extermi-netur homo à populo, & nō tota gens pereat. Ab illo ergo die cogitauerunt condemnare eum, dicentes illud Salomonis: *Tendamus insidias iusto*, supplantemus ei gratiam labiorum. Inueniamus radicem verbi contra iustum. Facientes* fecistis, & linguas vipereas in Abaelardum euaginastis. Subuersi subuertistis, & vinum absorbuistis, sicut qui deuorat pauperem in abscondito. Inter hæc Petrus orabat, *Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Interdum illud Psalmistæ sedulò ruminabat: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum.* Verè pingues, quorum colla thoris adipeis incrassata liqui-

f. aruinam, uno verbo. dam sudabant ad ruinam. Nec mirum. Visitauerant enim domestici fidei neutriu. † lacrimas in misericordia & carita-

† te. Sedit autem in Concilio vanitatis, contra Psalmi decretum quidam memoriæ celebris Episcopus, in cuius auctoritatem plurimorum se reclamabat assensus. Hic hesternam crapulam ructans, huiusmodi in concione sermonem euo-

al. cōmuni muit: Fratres, Christianæ Religionis participes omnium periculo prouidete. Ne fides in vobis turbetur, ne sincerus columbæ oculus turgente macula obducatur. Nihil enim prodest aliarum virtutum possessio vbi fuerit fidei defectio, iuxta illud Apostoli: *Si linguis hominum loquar & Angelorum, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* O Mineruæ lepos! ô sales Attici! ô eloquentia Tulliana! Hanc certè caudam non vult hic asinus. Talis finis tali capiti non respondet. Vnde etiam qui fauerunt, pressa fronte ruborem confessi sunt. Placet & non immeritò hanc magni nominis vmbram gregi illorum communicare, de quibus dictum est: *Conceperunt ventum, & telas araneæ texuerunt.* Præfatus verò Episcopus etiam præmissis adiungens: Petrus, inquit, semper turbat Ecclesiam, semper excogitat nouitatem. O tempora! ô mores! Sic iudicat de sole cæcus. Sic pingit in ebore mancus. Sic vrbem appreciatur asinus. Sic animales Episcopi iudicant, sic casus ventilant, sic discutiunt rationes. Sic pu-

gnant contra eum filij matris suæ. Sic sues crassæ aduersus silentem grunniunt.

INTRA tot itaque & tantas angustias deprehensus Abaelardus ad Romani examinis confugit asylum. Filius sum, inquit, Romanæ Ecclesiæ. Volo causa mea quasi impij iudicetur. Cæsarem appello. At Bernardus Abbas, in cuius brachio fidebat Præsulum multitudo, non dixit vt Præses qui tenebat Paulum in vinculis: Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis: sed, Cæsarem appellasti, ad Cæsarem non ibis. Renunciauit enim quæ gesta fuerant Apostolico, & statim à Romana Sede litem damnationis in Petrum per Gallicanam Ecclesiam volauerunt. Damnatur taliter os illud promptuarium rationis, tuba fidei, hospitium Trinitatis. Damnatur, proh dolor! absens, inauditus & inconuictus. Quid dicam? quidue non dicam? Bernarde,

Nil opus est bello, veniam pacemque rogamus,
Porrigimus iunctas ad tua lora manus.
Iura cadent rerum, vertetur sanctio legum,
Si vis, si mandas, si sic decernis agendum,
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Cuius vnquam, Iesu bone, culpa tam cæcos habuit iudices, vt non vtrinque causæ latera ventilarent? vt non in quam potissimum partem ius vergeret elimarent? Isti clausis oculis palpant negotium, & quasi oculati rerum cognitores arcu iniquitatis intenso toxicum subito iaculantur. Quicquid intestinus odiorum furor, quicquid implacabilis amentiæ turbo rotaret in Petrum, quicquid iniqua conflaret emulatio, censuræ Apostolicæ sobrium nunquam dormitare deberet acumen. Sed facilè deuiat à iustitia, qui plus hominem quàm Deum timet in causa. Verumque illud est quod per Propheticum organum sonat: *Omne caput languidum, à planta pedis vsque ad ceruicem, non est in eo sanitas.*

SED corrigere, inquiunt fautores Abbatis, Petrum volebat. Si Petrum, bone vir, ad integrum fidei statum disponebas reuocare; cur ei coram populo æternæ blasphemiæ characterem impingebas? Rursusque si Petro amorem populi tollebas, quomodo corrigere disponebas? Ex qua complexione in summã redigitur, te in Petrum exarsisse non amore cor-

rectionis, sed desiderium propriæ vltionis. Præclarè dictũ est à Propheta: *Corripiet me iustus in misericordia.* Vbi enim deest misericordia nõ est correctio iusti, sed barbaries incondita tyrãni. Testatur etiam rancorẽ animi eius Epistola ad Innocentiũ Papã directa, in qua sic stomachatur: *Non debet*, inquit, *refugiũ inuenire apud Sedem Petri, qui fidem impugnat Petri.* Parce, parce bellator inclyte. Non decet Monachũ sic pugnare. Crede Salomoni: *Noli*, inquit, *nimium esse iustus: ne fortè obstupescas.* Non impugnat fidẽ Petri, qui fidem affirmat Petri. Debet ergo inuenire refugium apud Sedem Petri. Patere, quæso, Petrum tecum esse Christianum. Et si vis, tecum erit Catholicus. Et si non vis, tamen erit Catholicus. Communis enim Deus est, non priuatus. Sed si sedet sentẽtia cordi, pergamus pariter contemplari, quomodo Petrus fidem infestat Petri. Scribit enim Petrus ad ancillam Dei Heloissam sacris litteris apprimè institutam, familiarem satis Epistolam, quæ inter reliqua horum etiam verborum redolet continentiam*:

* *Hæc Epistola Abaelardi non extat integra.*

Soror mea Heloisa quondam mihi in seculo cara, nunc in Christo carissima, odiosum me mundo reddidit Logica. Aiunt enim peruersi peruertentes, quorum sapientia est in perditione, me in Logica præstantissimum esse, sed in Paulo non mediocriter claudicare. Cúmque ingenij prædicent aciem, Christianæ fidei subtrahunt puritatẽ. Quia, vt mihi videtur, opinione potiùs traducuntur ad iudicium, quàm experientiæ magistratu. Nolo sic esse Philosophus, vt recalcitrem Paulo. Non sic esse Aristoteles, vt secludar à Christo. Non enim aliud nomen est sub cœlo, in quo oporteat me saluum fieri. Adoro Christum in dextera Patris regnantem. Amplector eum vlnis fidei in carne virginali de Paracleto sumpta gloriosa diuinitus operantem. Et vt trepida sollicitudo, cunctæque ambages à corde tui pectoris explodantur, hoc de me teneto, quòd super illam petram fundaui conscientiam meam, super quam Christus ædificauit Ecclesiam suam. Cuius petræ titulum tibi breuiter assignabo. Credo in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum; vnum naturaliter & verum Deum: qui sic in personis approbat Trinitatem, vt semper in substantia custodiat vnitatem. Credo Filium per omnia Patri esse coæqualem, scilicet æternitate, potestate, voluntate & opere. Nec audio Arrium, qui peruerso ingenio actus, imò dæmoniaco seductus spiritu, gradus facit in Trinitate; Pa-

trem maiorem, Filium dogmatizans minorem: oblitus legalis præcepti: Non ascendes, inquit Lex, per gradus ad meum altare. Ad altare quippe Dei per gradus ascendit, qui prius & posterius in Trinitate ponit. Spiritum etiam sanctum Patri & Filio consubstantialem & coæqualem per omnia testor, vt pote quem bonitatis nomine designari volumina mea sæpè declarant. Damno Sabellium, qui eandem personam asserens Patris & Filij, Patrem passum autumauit; vnde & Patripaßiani dicti sunt. Credo etiam Filium Dei factum esse Filium hominis, vnamque personam ex duabus & in naturis duabus consistere. Qui post completam susceptæ humanitatis dispensationem passus est & mortuus, & resurrexit, & ascendit in cælum, venturusque est iudicare viuos & mortuos. Assero etiam in baptismo vniuersa remitti delicta; gratiáque nos egere, quâ & incipiamus bonum, & perficiamus: lapsósque per pœnitentiam reformari. De carnis autem resurrectione quid opus est dicere, cùm frustrà glorier me Christianum, si non credidero resurrecturum? Hæc itaque est fides in qua sedeo, ex qua spei contraho firmitatem. In hac locatus salubriter, latratus Scyllæ non timeo, vertiginem Carybdis rideo, mortiferos Syrenarum modulos non horresco. Si irruat turbo, non quatior. Si venti perflent, non moueor. Fundatus enim sum supra firmam petram.

Hæc de Epistola Petri ad verbum excerpenda putaui, vt liquidum fieret quomodo Petrus impugnaret fidem Petri. Nunc rigide censor, adesto, & fidem Petri sincero perpende iudicio. Dixisti: *Non debet refugium inuenire apud Sedem Petri, qui fidem impugnat Petri.* Hoc per se dictum quoddam esset eminens & generale verum. Sed quia personaliter dixisti de Petro, conuinco te sentire contraria vero. Non enim Petrus arguit fidem, ad cuius lineam vitam suam disponit: nec alienus est à Christi portione, cuius se tam humiliter insigniuit nomine. Deberet ergo refugium apud Sedem Petri inuenire, si non illecebræ tui eloquij clausissent viscera misericordiæ Romanæ Ecclesiæ. Sed dum tu Petro clementiæ ostium obstruis, conceptę vesaniæ signanter impetum prodis.

Hîc forrasse inquies, Nimia super me lacessis iniuria. Zelus domus Dei comedit me, eò quòd lepra insanæ doctrinæ macularet corpus Ecclesiæ. Cui obuiandum in ipso statim nequitiæ semine putaui, ne latè serperet vis veneni. Nónne cautè consultéque egi, quòd fœdum illud sacrilegumque

dogma manuali quodam indiculo complosi. Ne ſcilicet breuiter volentibus attingere ſummam rei, oneroſum eſſet ire per ſpacioſos ſaltus voluminum Abaelardi. Ad hæc ego: Laudo te, Pater, ſed in hoc non laudo. Indiculum vidimus, in quo non Petri dogmata, ſed nefandi commenti Capitula legimus: Quod, ſcilicet Pater ſit omnipotentia, Filius quædam potentia, Spiritus ſanctus nulla potentia. Quòd Spiritus ſanctus, licèt ſit eiuſdem ſubſtantiæ cum Filio, non tamen eſt de eadem ſubſtantia. Quòd homo ſine noua gratia poſſit operari. Quòd Deus non poſſit plus facere quàm facit, nec meliùs facere quàm facit, nec aliter facere quàm facit. Quod anima Chriſti non deſcendit ad inferos. Hæc & alia Indiculus tuus continet, quorum quædam, fateor, Petrus & dixit & ſcripſit: quædam verò neque protulit neque ſcripſit. Quæ autem dixerit, & quæ non dixerit, & quàm Catholica mente ea quæ dixerit ſenſerit, ſecundus arrepti Operis Tractatus Chriſtiana diſputatione ardenter & impigrè declarabit. Nam talia ſunt quæ dilui debent, atque refelli: vt non immerito proprio reſeruentur volumini. Nunc illud eſt acriter perſequendum, cur vir ſanctus, & in ore famæ nominatiſſimus, qui quædam perenni ſepelienda ſilentio ſcriptis proprijs tradidit, Petro Abaelardo hereſeos crimen impegerit. Rata namque eſt fama, & ab antiquo quaſi naturæ legibus promulgata, neminem de ſimili crimine quempiam poſſe conuincere. Quod dum feciſti, & imprudenter & impudēter egiſti.

PETRVS errauerat, eſto. Tu quare erraſti? Aut ſciens, aut neſciēs erraſti. Si ſciens erraſti, hoſtis Eccleſiæ cōprobaris. Si neſciens erraſti, quomodo es defenſor Eccleſiæ, qui errorem neſcis diſcernere? Erraſti verè dum originē animarū de cœlo aſſeruiſti eſſe. Quod qualiter in libro aſtruas, quoniā vtile & facile eſt cognitu, ſagaci lectori ab altiori cardine retexā. Eſt Liber, quem Hebræus *Firaſirim*, Latinus nominat Canticum Canticorum, cuius littera vigilantibus animis, diuinæ cuiuſdam intelligentiæ ſudat arcanum. Ad hunc librum Bernardus manum expoſitionis applicat, vt ab hirſutis litteræ opuſculis egregij ſenſus frugem eliciat, vtitur ſane mediocri & tēperato genere dicendi. Sed libet paululum percunctari, cur Bernardus poſt tot illuſtrium virorum ſudores, qui in præfa-

to operè sua ingenia contulerunt, tam immensæ maiestatis volumẽ temptauit in lucem proferre? Nam si maiores nostri plenariè, sufficienterque libri huius latebras produxerunt in solem, miror qua fronte ausus tuos extenderis in opus elimatum ad vnguem. Quòd si aliqua sunt tibi reuelata sacramenta, quæ eorum notitiam fugerint, non inuideo: imò labori vehementer applaudo. Sed cùm eorum expositiones, commentúmque tuum studiosis reuoluo manibus, nihil te noui dixisse comperio: imò sensum alienum verbis tuis vestitum deprehendo. Superuacua igitur explanatio tua esse videtur. Ac ne quis me putet improbabilia proloquutum, proferam super hunc Librum quadrigam Expositorum: Origenem scilicet Græcum, Ambrosium Mediolanensem, Retium Augustidunensem, Bedam Angligenam. Quorum primus cùm in ceteris Libris, vt ait Hieronymus, vicerit, in Canticis Canticorum se ipsum vicit. Secundus verò probabili & erudito sermone Sponsi Sponsæque firmauit amores. Tertius perplexitatem voluminis sublimi ore disseruit. Quartus autem eiusdem libri opaca septem Libris absoluit. Post tales itaque, & tam industrios viros, Bernardus arat, quasi aliquid intemptatum nostri maiores reliquerint. Possemus sane lucubrationibus diserti hominis acquiescere, nisi potiùs tragœdiam videretur quàm Commentarios texere. Patefacta namque quadam parte Operis, repente mortem sui fratris inducit, in cuius funeris prosecutione duos penè quaternos consumit. Quod quàm ibi discrepans & inconcinnum fuerit, paucis expediam. Liber ille Salomonis in sancti Spiritus officina conflatus, Christi & Ecclesiæ sub Sponsi Sponsæque typo maritat amplexus. Porro nuptijs gaudia consonant. At Bernardus aut rerum obscurarũ tædio victus, aut negligens Apostoli dictum suadentis gaudere cum gaudentibus, mortuum suum ducit ad nuptias: Cùm scriptum sit, *Non est Deus mortuorum, sed viuentium.* Discumbente itaque Sponso in Sponsæ gremio, & iuuenculis Sponsi, Sponsæque iuuenculabus alterna iocunditate plaudentibus, tuba funebris subito clangit. Epulæ in luctum eunt, organa vertuntur in funus. Tragœdia risum procerit † nuptiarum. Non discretus, non elegans citharista fuisti, qui funebres modulos regio conuiuio præsentasti? Quis vnquam somniauit tale portentum? †

Solemus ridere picturas incipientes ab homine & in asinum desinentes. Reuolue quæso prisci super hunc librum monimenta ingenij, & nullum reperies, qui in huiusmodi materia tristia lætis confœderet. Vnde Retij Augustidunensis aurea sic depromit camœna, *Mos est*, inquit, *generosæ materiæ obseruandus, Sponsi Sponsæque tripudia festiua tuba persultent. Neque enim in funera fas distrahi animum, quoniam ad exponendum Cantica nuptiarum inuitat alacritas conuiuarum. Sed quoniam tantæ facultatis ratio in nobis vel nulla est, vel admodum orba, eius innitar gratiæ, qui per Euangelium suum sonat: Sine me nihil potestis facere. Neque certè mihi deficiet transitorium verbum, cùm credam in Verbum quod est in principio apud Deum.* O vox Catholico digna doctore! ô fidelis confessor gratiæ! Rectè perpendiculum sui iudicij vir sapiens lineauit, qui mœrorẽ à gaudio tanto interstitio sequestrauit. Tu verò terminos transgrediens, quos posuerunt Patres tui, Cantica in elegos, carmina in threnos sorte miserabili conuertisti. Quod si tibi deessent Ecclesiasticæ scita censuræ, recolere poteras etiã gentilis instituta prudentiæ. Nam cùm Zeuxis pictor eximius simulacrum Helenæ pinxit, non ei brachia simiæ, nec chimeræ ventrẽ, nec caudã piscis aptauit: sed humanorum membrorum expolitione perfectum publicis vsibus * propalauit. Alioquin indecens & ridiculosa esset pictura. Vnde Horatius in Arte Poetica,

f. visibus

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si velit, & varias inducere plumas,
Vndique collatis membris; vt turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè:
Spectatum admissi risum teneatis amici?

Concedit ars, vt quod velis incipias, sed non vt quemlibet finem cœptis tuis supponas. Vnde idem Poeta paulò post scripsit,

——— pictoribus atque Poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas:
Sed non vt placidis coeant immitia, non vt
Serpentes auibus generentur, tigribus agni.

Velut ægri somnia Operis tui vanæ species finguntur,

——— vt nec pes, nec caput vni
Reddatur formæ. ———
Purpureus latè qui splendeat, vnus & alter

Assuitur

Assuitur pannus ——————

At ne quis fautorum tuorum obloquatur,

Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitmumque sonum digitis callemus & aure.

Quid plura? Tota ars Poetica iurata contra te bella suscepit. Deberes re vera ingenij tui puerperium, iuxta eiusdẽ Poetæ institutionem, nonum premere in annum; vt malè tornatũ opus rursus liceret iucudi reddere, & curare ne te lunæ labor offenderet. Deberes vtique festinantiam emissionis differre, cùm scriptum sit,

———— *nescit vox missa reuerti.*

Laudamus in te, Pater, venam ingenij, sed artis culpamus inscitiam. Inde est quòd veteres diffinierũt ingenium esse mutilum, nisi opem artis sibi asciscat. Laudantur sales Lucilij, & tamen mordetur quod incomposito currat pede.

Impostos versus componit & arte carentes
Ennius ingenio diues, & arte rudis.

E quibus est ille,

Omnes mortales sese laudari exoptant.

Sed quoniam lippis & tonsoribus claret, quòd non rectè lamenta epithalamio coniugasti, libet aliqua de ipso boatu tragico speculari. Inter cetera, ni fallor, Oratoris nostri lugubris Musa sic calculat. *Decessit frater à vita, imò vt rectiùs fatear, mortem reliquit pro vita. Frater, inquam, decessit, tenor continentiæ, morum speculum, vinculum religionis. Quis vlteriùs vegetabit me ad laborem? Quis amplius leniet mærentem?* Et post aliqua, *Bos bouem requirit; se quòd solum putat, frequenti mugitu pium testatur affectum. Bos, inquam, bouem requirit, cum quo ducere collo aratra consueuit.* Pulchrum quidem est & tinnulum quod Bernardus loquitur; sed de alio sudore precium nomẽque venatur. Ambrosius enim hæc verba syllabatim in querimonia illa posuit, quam de excessu Satyri amici sui mulcebri dealbatoque stylo procudit. Itaque Bernardus in hoc planctu adeo est vehemens, adeò pertinax, adeò viuus, vt legenti cuilibet constans sit, eum non veros fletus edere, sed verba quibus veri questus exprimantur effundere. Aiunt tamen quidam insulsi, seductorio eius linguæ moderamine seducere, qui corpus verborum diligunt, animam autem rationis spernunt, cum tam facundia sublimi in lamentis illis vti, vt

nulla modernæ eloquentiæ facultas ei valeat exæquari. O falsi iudices eloquentiæ, quos proijcit vocis ventus vt puluerem à facie terræ! Quænam ibi sententiarum vis? quæ pocula rationum? Totus in verbis fluctuat, & mors ridiculi syllogismi rotatur in circulo. Vnde Poeta. Citharoedus, inquit,

Ridetur, corda qui semper oberrat eadem.

Læta verborum gramina sata instrangulant sententiarum. Aut fortasse idem dicendo multipliciter, Vlixem simulare volebat. De quo scriptum est,

Ille referre alij sæpè solebat idem.

Sed non talibus instrumentis mortuus suscitatur, nec eloquentiæ præstigiis vita mortuo comparatur. Vnde cuiusdam distichum egregiè sonat.

Cur dantur frustra pro Psalmis carmina pulcra?
Plus prodesset ei, ter, Miserere mei.

Quòd si dolorē suū delinimentis facundię remedioq; carminis euaporare nolebat; cur non saltem super hoc propriū separatim opusculum condebat? Nec deerant, à quibus talis materiæ mutuari posset exemplar. Socrates mortem sui Alcibiadis Philosophici vigoris vbertate testatur. Plato Alexim puerum, cui amatorias cantiunculas composuerat, insigni titulo ducit ad tumulum. Taceo Pythagoram, Demetrium, Carneadem, Possidonium, reliquósque, quorum excellentia Græcia superbit: qui, teste Hieronymo, diuersis seculis, diuersis libris diuersorum lamenta minuere sunt conati. Præterea Anaxagoræ laudatam semper sententiam, qui cum ei nunciaretur filium obisse, fletu represso: Sciebam, inquit, me genuisse mortalem. Et vt peregrina omittēs ad nostra veniā, Tullius eloquij Romani maximus auctor consolatorium de morte filij sui Librum edidit, cui præclara magnorum virorum monumenta quasi stellas micantes impressit. Hieronymus dolori, quem de morte Nepotiani conceperat, plausibili medetur eloquio. Ambrosius, de quo præfatus sum, duos Libros de excessu dilecti sui Satyri suaui stylo edisserit. Ad horum normam planctum tuum texere debebas, non immemor illius vulgaris prouerbij,

Vicini barbæ propriam debes simulare.

SED quoniam super hoc satis abundéque digessim[illegible], [illegible]pestiuum est illud Capitulum in eodem libro visitare, in quo

animarum orignem de cœlis fabularis esse. Vbi sic recolo te locutum: *Meritò dixit Apostolus, nostra conuersatio est in cœlis.* Hæc verba tua subtiliter explorata, Christianæ mentis palato hæresim sapiunt. Si enim idcirco animæ originem de cœlis astruis, quia quandóque beata futura est in cœlis; eadem ratione corporis origo erit in cœlis, quia quandóque beatum futurum est in cœlis. Sed ad hoc intimandum talia verba se non accommodant. Aut si ideò animæ originem cœlestem ascribis, quia olim orta, id est facta sit in cœlis, quod quidem verborum talium resultat intentio; prauitatem Origenis incurris, qui in Libris Periarchôn Pythagoreum Platonicumque dogma secutus, originariam in cœlo sedem animabus disponit. At quoniam de anima mentio se ingessit, non absurdum est commemorare, quæ altercationis varietas occupauerit de animarum origine. Aiunt Philosophi, quorum duces sunt Plato & Pythagoras, quibus & tu ex parte maxima acquiescis, animas scilicet olim ab initio factas conditasque in thesauris Dei: indéque ob antiquum vitæ contagium in corporum ergastulum lapsas, rursusque si corpus iustè gubernauerint, ad antiquæ honestatis vultum meritorium vehiculo redituras ferunt. Et heretici, animam partem esse diuinæ substantiæ contenderunt, occasionem huius fabulæ indè rapientes, quod scriptum est in Genesi: *Et sufflauit Deus in faciem eius*, scilicet Adæ, *spiraculum vitæ.* Contra quos intonat breuiter Augustinus: *Flatus*, inquit, *ille dicitur qui hominē animauit. Factus est ab ipso, non de ipso, quia nec hominis flatus hominis pars est, nec homo eum facit de seipso, sed ex aereo halitu sumpto & effuso.* Item fuerunt quidam crassis ignorantiæ tenebris obuoluti, qui venire animas ex traduce delirabant: quos confutare, quodammodo est eorum ineptias roborare. His tribus nænijs* quasi rationi aduersis orthodoxæ veritatis gladio amputatis: asserunt sancti Patres nouiter creatis corporibus creatas nouiter animas cotidie infundi, iuxta id Euangelij, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* Tu itaque à doctrinæ salutaris tramite deuius, in Philosophorum scopulos ruis. Et dum dignitatem animæ iactitas, originem ei sideream flore ieiuni eloquij nundinaris. Quod si in Petri opusculis huius vecordiam reperisses; non est dubium quin eam inter illa, quæ peperisti, Capitulorum monstra locasses.

*f. nodis

HINC ad alios tui ingenij fructus articulus est vertendus. Quærit à te vir collo inflatus Romano, quid sit diligendum, & quomodo. Cui sic rescribis, *Orationes à me, Aimerice, & non quæstiones flagitare solebas.* & post pauca. *Quæris quid sit diligendum. Cui breuiter respondeo. Deus.* Homo Romanus, grossus camelus, Gallicano argumento gibbosus trans Alpes saltat, vt quid sit diligendum inquirat: quasi iuxta se non habeat, qui rei huius sibi notionē infundat. Cui noster Philosophus mādat non virtutē esse diligendam, vt Crisyppus: nec voluptatē, vt Aristipus: sed Deum, vt Christianus. Acutulū sane responsum, & docto homine dignum! Sed quænam abiecta muliercula; quisnam hoc ignoret extremus idiota? Sic philosophantur in textrinis aniculæ, Sic propositiones Dagani cum ioco mirari solemus. De cuius propositionibus aliquas exempli gratiâ interseram. *Filius, inquit, sum matris meæ. Placenta est panis. Caput meum est grossius pugno meo. Cùm meridies est, dies est.* Quis est, cui audita tam ridicula veritate, labia risu non quatiantur? Similiter & cùm Bernardus dixit, Deum esse diligendum, verissimum quidem dixit, & venerabile verum: sed ad hoc dicendū pro nihilo aperuit os suum. Nemo enim de hoc dubitat. Sperabat enim Romanus aliquid secreti audire, & Archimādrita noster tale quid intonat, quod quilibet rusticus valeret respondere. Et tamen dū Deum diligendum esse pronunciat latēter, ferit Romanum, qui in curia Papæ non Deum didicerat amare, sed aurum. Sequitur postea de modo diligendi: *Modus, inquit, est sine modo diligere.* Aimericum, sic enim dictus est, ad quem scribis, quasi lacteo succo pauisti, dum Deum diligendum apertè pronunciasti. Nunc cum subito ad altiora subrigens * dicis, quod modus diligendi Deum sit sine modo diligere. Qui quæsiuerat quid esset diligendum, de quo nec pauperculus Christianus quidem hæsitaret, quomodo poterit hanc subtilitatem intelligere, quòd modus diligēdi Deum sit sine modo diligere? In quo impossibile quiddam spondere videris. Cum enim stabile fixumque sit, Deū me ea manificentia esse prædítum, vt nequaquam nostra in illum dilectio eius dignitati ęquipollenter respondere sufficiat: quomodo sine modo diligemus, quem cum modo diligere non valemus? Quomodo, inquam, porrigetur dilectio vltra modum, cùm semper remaneat citra modum? Aut si sic intel-

* f. suberigens

lexisti sine modo diligere, id est diligere quod non perueniatur ad congruum diligendi modum: ridiculam intelligentiã portendit somnium tuum. Dum itaque rhetoricari voluisti, & obscuritatem dedisti, & quiddam inopium atque impossibile confecisti, dum Deum sine modo diligendum docuisti.

Quanto rectiùs hic qui nil molitur ineptè?

Iesus Christus scilicet, qui per Euangelium suum diligendi modum exprimens: *Diliges*, inquit *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis.* Hic nullus eloquentiæ fucus, sed mera tantùm veritas, simplici & absoluto est expressa eloquio. Hîc Romanus aurem accõmodet. Hic superbiæ strumam deponat camelus, quia Iesus hîc nil impossibile pronunciat. Iesus, inquam, sententiæ lucẽ tenebris eloquij non inuoluit, vt Bernardus, qui rei venerabilis maiestatem exquisito quodam obnubit verborum adulterio. Vir sapiens, inquit Horatius,

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat ——————

Quod Bernardus malè attendit, qui quod Iesus nudo patuloque ore, nube sermonis ab intelligentiæ via secludit. Horũ & his similium ludicrorum mensuram confertam & coagitatam, in libellorum tuorum, Bernarde, sinum dedisti. Quod reprehendere facile poterit, quem oculatum eruditio reddidit. Quæ si vngue tenus persequi vellem, longitudo certè dictaminis lectorem etiam repelleret diligentem.

CVM itaq; tantas trabes loquaris, cur Abaelardi festucas in trabes commutare moliris? Non est negotium misericordis culpam augere, sed minuere. Vnde Psalmista cùm dicturus esset; *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* commodè misericordiam præposuit iudicio, quasi diceret: Immẽse Deus, scio quia misericors es & iustus; sed in altero mea saluatio, in altero mea damnatio: primoque misericordiæ canticum libentius volo. Scriptum est in Isaia, *Et conuertent gladios suos in vomeres.* Gladij enim in vomeres conuertendi sunt, non vomeres in gladios: quia & mali ad tranquillitatis bonum trahendi sunt leuitate correctionis: & boni ad discordiam commonendi non sunt asperitate inuectionis.

HIS & alijs delinitus exemplis, Petrum, si errore sauciatus esset, iumento tuo deberes imponere, & sic ad stabulum vni-

uersalis fidei reuocare. Plures Catholici quædam culpanda dixerunt, nec tamen ob id hæreticorum collegio sunt adscripti. Duo dixit Hilarius erroris expugnator, propugator Ecclesiæ, in quibus eum non audit sobrietas Ecclesiæ. Primum, quòd Christũ nil in passione doloris sensisse asseruit. Contra quẽ sententiam Claudianus Presbiter Lugdunẽsis, vir Christianissimus, & tam subtilis ad disputandum, quàm artifex ad loquendum, sic personat. Si Christus nil in passione sensit doloris, non verè passus est: & si verè non passus est*. Secundum, quod nullum incorporeum dixit esse creatum. Nec igitur, inquit Claudianus, anima, cùm sit incorporea, est creata. Quòd si creata non est, nec creatura Dei est. Sed non ob hoc, vt ait idem Claudianus, scientia Doctoris perdit meritum Confessoris, quia Ecclesia bono filio indulsit quod humana opinio minus cautè disputauit. Proculdubio si hæc Petrus dixisset, eum esse lapidandum rigoris tui seueritas sanxisset.

* *Hic deest aliquid*

BEATVS etiam Hieronymus in Libro contra Iouinianũ de nuptijs quædam differit. Et præcipuè illo loco, vbi sententiam Apostoli inducit, quæ in hunc modum se habet: *Bonum est mulierem non tangere.* Cui Hieronymus subiungit: *Si bonum est mulierem non tangere, malum est ergo tangere. Nihil enim bono contradictorium est præter malum.* Argumentum hoc scit esse friuolum, quisquis disputãdi disciplina se profitetur imbutum. Nam similiter bonum est carnem non comedere, & vinum non bibere: nec ideò sequitur quòd sit malum carnẽ comedere, & vinum bibere. Quod quidam asserentes inter hæreticos recepti sunt. Sed tamen paulisper concedatur, vt malum sit iuxta Hieronymum, mulierem tangere. Ex quo quanta sequatur absurditas, nexus ipse rationis ostendit. Nã si malum est mulierem tangere, malum est cum muliere coire. Neque enim potest fieri vt bonus sit coitus si malus est tactus. Et si malum est cum muliere coire, malũ agit quisquis cum muliere coit. Peccant ergo coniugati legitimè vtendo coitu coniugali. Nam etiam coeundo mulierem tangunt. Igitur vt malè non agant mariti, feriabuntur ab vxoribus. Aut si necesse erit coire, ita coeant vt mulierem non tangant. Sed hoc impossibile est fieri. Sequitur ergo coniugalis boni naufragium, quod ad remedium mortalis luxuriæ superna indu-

ſtria præparauit. Nam ſi coniugium coitum non excuſat, eant mariti, certatim agant pœnitentiam, eò quod cum vxoribus ſuis aliquando coierunt. Aliàs in eodem libro Hieronymus inhumaniùs de nuptijs diſputat ſuper illum Apoſtoli locũ. *Melius nubere, quàm vri.* Sed ſi bonũ eſt nubere, quare malo cõparatur? Nemo enim ratione malũ bono cõparat. Vri certè malũ eſt, & nubere mali huius reſpectu bonum eſt. Quòd autem reſpectu mali bonum ſit, ſimpliciter bonum non eſt. Ex his Hieronymi verbis dinſtinctè colligimus nuptias non eſſe abſolutè bonas. Perit igitur nuptiale bonum. Nam nuptiale bonum ſecundum Hieronymum non eſt bonum, niſi quia vri eſt maius malum quàm ipſum. Multos fideles viros, inter quos & Pamachium Senatorem, ſcandalizauit hæc effera auſteráque diſputatio, doloremque ſuum ſcriptis ſuper hoc Epiſtolis eidem Hieronymo teſtati ſunt. Quod ſi Petrus tam crudeliter contra nuptias declamaſſet, profectò Bernardus in eius exitium coniugatorum cohortes armaſſet.

AVGVSTINVS erroribus ſuis inimicus eos Libro Retractationum purgandos committit. Lactantius, de quo ipſe Auguſtinus aſſeuerat, quòd multo auro ſuffarcinatus exierit de Ægypto, cùm ore fulmineo contra Gentes Chriſtum deffendat, quædam abſona de dogmatibus Eccleſię poſtea ſomniat. Longum eſt recenſere veterum ſyngrapha Tractatorũ, quæ non ſunt ſic ad purũ excocta, vt non inueniantur in eis multa quæ virgâ correctionis eſſẽt digniſſima. Verax nãq; eſt Iacobi Apoſtoli ſẽtẽtia: *In multis,* inquit, *offendimus omnes. Si quis autẽ in verbo nõ offenderit, hic perfectus eſt vir.* Itaq; ſi Petrus in verbo offenderat, iudicãdus à te, miſericordiæ potiùs blãdum deberet ſentire tactum, quàm iracundiæ incentiuum. Aequũ erat te reminiſci quod Abacuc Propheta Deo decãtat, dicẽs: *Cùm iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Vide quid diſtet inter iram Dei, & iram hominis. Cùm homo iraſcitur, clementiæ ab eius pectore mentio exulat. Cùm autẽ Deus iraſcitur, per ingenitæ bonitatis affluentiam miſericordiæ recordatur, Recordatur nõ ſine obliuione, qui iraſcitur ſine cõmotione. Magnus Dominus noſter, qui ſic tentat ſumma, vt curam inferiorum non negligat. Huius imaginem æmulari, huius te oportebat veſtigia totis conatibus amplexari, vt calculo quem forcipe tulerat Angelus de altari, purgares viciũ

labiorum Petri. Nec ignorare ius erat te hominē esse, quem & culpæ lubricum trahere ad pœnam, & medicus gratiâ reparare posset ad veniam.

His ita decursis, silentium imperat prolixitas orationis. Et quoniam vox lassata refrigerij portum iam expetit, ob recreandum Lectoris fastidium debitus primo volumini terminus affigetur, vt ad ea quæ promisimus enodanda secundi * luctamen laboris officiosiùs accingatur.

* *Secundus hic non extat nec à Berengario scriptus est, vt ex Epist. seq patet*

EPISTOLA XVIII.

QVÆ EST EIVSDEM BERENGARII,

Ad Episcopum Mimatensem.

PATRI ET DOMINI SVO G. MIMATENSI Episcopo pleno dierum, Berengarius renouari vt aquilæ iuuentutem suam.

IN loco barbaro corpus meum à latronibus est liberrimum, sed spiritus meus apud vos in loco sancto periclitatur. Quapropter in totius orbis conspectu vobis baculum meæ porrigo defensionis, vt sanctorum dentes mordere non audeant, quem vesci spiraculo vitæ permittit truculentia gladiorum. Sis igitur Vlixes meæ causæ, vt Circe quamuis filia Solis, ius meum magico murmure non audeat immutare, vt sidus meæ conscientiæ non possit inuidia denigrare. Minus certè dolerem si fauces lupi biberent meum sanguinem, quàm si ouium dentibus in frusta minuerer. Corrige igitur Pastor bone, tuas oues, ne contra me balent, quia non sum lupus insidians, sed canis protegens ouem. Fretus tandem vestro fauore sermoni vela leuabo, & inter oblatrantium linguarum Scyllas firmæ rationis remigio nauigabo. Imponit plurima dira meæ personæ religiosa manus, & sacro criminum diademate caput innocentis honorat. Aiunt, quòd lingua mea inquietum malum est, & mentis inuidia, quæ aduersus Abbatem Claræuallis Librum euomuit. Quippe tantæ sanctitatis virum esse confirmant, vt iam

iam cœlo propinquus hominum euaserit opiniones. Qui hoc dicunt, etsi religioso vellere albesant, tamen dum sine serpente cupiunt esse columbæ, fatuitate linguam inficiunt. Nonne Abbas homo est? nónne nobiscum nauigat per hoc mare magnum & spaciosum manibus, inter reptilia quorum non est numerus? Cuius nauis etsi prosperiori feratur nauigio, tamen seueritas maris in dubio est. Nam nec Auster adhuc ei fidem dedit, ne ratem eius concutiat. Nec Boream calcauit ipse sub pedibus. Nec Euri Nothique minas euasit. Nec ab Æolo Rege ventorum extorsit inducias. Quod vinũ potest habitare in pice, & saporem eius non mutare? Vnde & Apostolus Paulus vinum suum à consorcio picis remoueri optabat, & in vas gloriæ transuersari, cùm diceret: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Ac si apertiùs loqueretur: Vinum Dei sum, & in pice sum; sed nisi picis sodalitium derelinquã, timeo ne picem sapiam conditori. Potest igitur Abbas & vt ignis de alto subuehi, & vt terra deorsũ cadere. Nõdũ sol est, nondũ fixus est in firmamẽto: satis est si luna est. Neque æstimet me quispiam ad iniuriam eius stylum per ceram trahere, qui meo iudicio nostrorum temporum est Martinus. Simpliciter & sine vulpe candido pectori vestro loquor. Ego ita sentio de Abbate quòd sit lucerna ardens & lucens: sed tamen in testa est. Quod dedecus infigitur auro cùm laudatur, si eius scoria improbetur? Laudatis Abbatẽ, magis ego laudo. Cur igitur inquietiùs contra eum scribis, de quo tam benè sentis? Porrigite patulas aures, vt ebibant rationem.

DAMNAVERAT Abaelardum præceptorem meum, virum fidei buccinam, legis armarium, in morum via pede regio gradientem. Damnauerat, inquam, Abaelardum, & vocẽ eius sine audientia strangulauerat. Eram ea tempestate adolescẽs, nondumque impuberes malas nubes lanuginis adumbrabat, eratque mihi velut Scholastico animus inficta crebro materia declinare. Porro veri certaminis arridente vena, pectus appuli vt purgarem Abaelardum, Abbatisque confutarem audaciam. Sed non, inquiunt, à te Theologum talem argui oportebat. Tu enim bestia es, & montem tangere non debes. Parciùs ista, fratres. Memẽtote vos hoc obijcere viro. In quo audet Abbas? Audet in litteris, audeo & ego. Audet

in Theologicis, audeo & ego. Audet in fide, audeo & ego. Audet in sanctitate, hîc non audeo ego. Quid ergo peccaui, si fidelis fidelẽ, minor maiorẽ, secularis religiosum redargui? Momordi, fateor, non contemplatiuum, sed Philosophum: non Confessorem, sed sciptorẽ: non mentem, sed linguã: non præcordia, sed stylum: non meditationes viri, sed somnum. Legant eruditi viri Apologeticum quem edidi, & si dominũ Abbatem iustè non argui, licenter me redarguant. Quærite per totam seriem Scripturarum ab ortu solis vsque ad occasum: & videbitis in campo Philosophiæ semper licuisse, vt alter alterum iustis occasionibus reprehendat. Colotes loquacitate notabilis rodit Platonem principem Philosophiæ, cùm diuina versans fabellas immiscuerit. Et certè Colotes ad Platonem mus est ad elephantem. Lucilius Ennium, Horatius Lucilium lacerat. Omittam fumos gentilium, & membranulam hanc luminibus Ecclesiæ venustabo. Augustinus & Hieronymus, Presbyter & Episcopus, alterno rostro se carpunt. Fulgentius Regem quendam Africæ notat hereticum, non veritus regiam potestatem dum diligit veritatem. Iulianus Augustinum lædit audaciter: Ab infectione, inquit, hæresis nulla te purgabit herba fullonis. Solus Ambrosius ab omni suspicionis infamia liber est, quem egregio præconio coronauit Pelagius quamuis hereticus, ita dicens: Ambrosius Latinorum Scriptorum velut quidam flos enituit. Cuius purissimum in scripturis sensum nec etiam inimicus audet reprehendere. Si igitur Abbas aliqua silenda descripsit, quid peccauit in ore meo veritas si extirpanda notauit? Nec enim ante faciem gladij debet tremere iustitia, nec ante potentem veritas adulationis chlamidem induere. Vnde Seneca Cæsarem alloquens. *Cæsar*, inquit, *qui contra te audent loqui, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, nesciunt te hominẽ esse.* Socrates quoque, quem Apollinis oraculum sapientissimum esse cecinit, capitalis erat auctoritatis: & tamen Aristoteles egregiè ausus est dicere: Amicus est Socrates, sed magis amica est veritas. Sed cur, inquiunt, expleto primo volumine, secundum vt sponderas non texis? Quia processu temporis meum sapere creuit: & in sententiam Abbatis pedibus, vt dicitur, iui. Nolui esse patronus Capitulorum obiectorum Abaelardo, quia etsi sanum saperent, non sanè sonabant. Post-

quam igitur, inquiunt, à ſecundo libro manus torpuit, quare primum non raſiſti? Feciſſem hoc, inquam, niſi caſſa eſſet induſtria. Remanerent enim viua exemplaria, quæ iam per totam Franciam & Italiam concurrerunt. Si igitur, inquiunt, Apologiam illam iugulare nõ potes, damna vel viuam. Characterem rei frõti eius infige, vt omnis qui legerit ſciat te ætate non malitia peccaſſe. Damnabo, inquam, tali conditione, vt ſi quid in perſonam hominis Dei dixi, ioco legatur, non ſerio.

NON refutamus, inquiunt, ratiocinia tua, ſatis cautè aſellum exoneras. Sed Carthuſianos eremitas, genus electum, populum acquiſitionis, quare inquietaſti? quare inuectione perunxiſti? cur à cellulis ſuis abſtraxiſti? Hîc placidè purgationẽ meam audite. Improperat Propheta eis, qui congregant merces, & commendant eas ſacculo pertuſo. Congregabãt ſancti Anachoritæ Carthuſiani merces iuſtitiæ, ſed ſacculũ pertuſum habebant. Curaui obſtruere foramen ſacculi, ne farina religionis patentibus rimis exiret. Volui reſecare in eis immoderatam licentiam linguæ, qua velut quidam Geometræ totum orbem menſurabant. Cur hîc mea pietas crudelitatis arguitur? Cur ſedulus ſartor diſſipator appellatur? Hîc, inquiunt, firmæ rationis columnæ inniteris. Sed Maſſiliẽſem illum Monachum cur vulneraſti vſque ad animam? Quia vulnerabat anulum Sponſæ Chriſti, & puritati antiquę fidei naufragium minabatur. Introducebat enim præter Deum alium Creatorem, ſicut Epiſtola eius ad me ſcripta declarat. Sed quocumque inquiunt, te perſequimur, arma defenſionis opponis. Reſponde per membra veſtra, quoniam linguæ tuæ toxicum effudiſti. Quando, inquam, factum eſt verbum iſtud? Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia humilitas tetigit me. Vbi læſi vos, vbi maieſtatem veſtram ſauciaui?

TVNC, inquiunt, non percuſſiſti, quando dixiſti: *Apud Religioſos patella Pſalmus eſt, & pinguis refectio alleluya*. Fratres indulgete, nihil læſi vos. In incerto loquutus ſum. Indeterminatè garriui. Nullum ſpecialiter flagellaui. Vt Apollo caſſum Oraculum emiſi, quaſi aerem verberans. Sed, vt video, quicquid dicam, aut erit, aut non. Cur alienam vobis ſarcinam impoſuiſtis? Cur iaculo non ad vos deſtinato munditiam ve-

** Hoc inuenitur in prologo cuiuſdã Tractatus, quem fecit de incarnatione Chriſti, ad Benedictum Canonicum.*

ſtram exulceraſtis? Dixi, *Apud religioſos patella Pſalmus eſt, & pinguis refectio alleluia.* Quid ad vos? Et Magalonenſes Religioſi ſunt: & Canonici beati Rufi Religioſi. Apollo cœlum* contorſit in aera, & ne cadat in caſſum ſpontaneos vulneri vos offertis. Quis vnquam vidit os aperire, vt ſagittam reciperet? Ego quidem, fratres, aliàs arcum intenderam, ſed vos ferrum volatile retinuiſtis. Renui, ferre volebam: ſed vos caritate commoti, vulnera eius in veſtram trahitis ſanitatem. Credite mihi, non adeo fui plenus agaue, id eſt furore, vt in vos emitterem filiam pharetrę meæ. Ergo ignoſcite innocenti. Et aliud inquiunt. Cur Cyclopas conduximus, vt fulmina fabricent in caput tuum? Quid quæſo? Tunc, inquiunt, dixiſti: *Epiſcopus veſter non Mimatenſium, ſed mimorum eſt Epiſcopus.* Libet exclamare cum Hieremia Propheta. *Væ tibi mater mea! quare genuiſti me virum rixæ & doloris in vniuerſa terra?* vbi & quando, quæſo, talia eructaui? Tunc forſitan quando extra mundum nundinas celebraui, tales blaſphemias veſtro Epiſcopo imprimebam. Nam verè fateor, in nullo de eo talia delatraui. Aliud eſt, inquiunt, cur te noſtro inebriemus aceto. Quid eſt? De nobis, inquiunt, dixiſti: *Donatus veſter vulgus eſt.* Terretis me, fratres, nouitatibus veſtris; & contra portenta quæ fingitis frontem cruce ſignabo. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Quid eſt quod dicitis?

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum ————————————

Vera eſt vtique Prophetia illa, *Fictio veritatem in exilium mittet.* Hoc, fratres, fingere potuiſtis? Sed vt maiori auctoritate in aures publicas prodeant, me talium facitis inuentorem. Iurem me non dixiſſe? Sed quaſi mons pariat murem, ridebitis. Recognoſcam? Sed virtutem crucis ſtatim ſentiam experimento. Quid igitur faciam? Veniam rogo innocens: & ſi magis placet, veniam poſtulo reus. Ad cumulum autem ſatisfactionis, ſextarium mei ſanguinis offero vobis. Parcite igitur, fratres, parcite: & criminatione noſtræ perſonulæ ora veſtra nolite fœdare. Lingua enim veſtris laudibus militat, & Eccleſiæ veſtræ pius ſum prædicator vbique. Hanc humilitatem abſens vobis præſenti pagina mitto, quam præſens vna* voce, & ſi vita comes fuerit, præſens exhibebo.

*ſ. iaculum

*ſ. viua

EPISTOLA XIX.

QVÆ EST EIVSDEM BERENGARII,

Contra Carthusienses.

FRATRIBVS CARTHVSIAE PROFESSIONEM iuratis B. cum Lazaro quondam paupere æternam habere requiem.

LOQVAR ad Dominos meos, cùm sim puluis & cinis. Sed vt iumentum factus sum apud vos : & tamē homines & iumenta saluabis Domine. Multiplicauit Deus misericordiam suam, qui congregauit vos à quatuor ventis cæli, vt recumbatis cum Abraham in regno Patris sui. Fidelis ille in tota domo Ægypti de vestra vos extraxit Ægypto in manu potenti & brachio excelso, vt euomentes ollas carnium clamare possitis in deserto, *Manhu?* quid est hoc? Vox hæc, vox deserti. Hæc vox pluuiam admiratur cœlestis edulij, quam proferre non sustinet guttur Ægypti. Igitur ne redoleretis allia Pharaonis, accessistis ad hysopum crucis, & pro Ægyptio gemitu cœlestis aliti desiderio clamatis, Quid est hoc? A regione deserti venit manna ad viatores deserti, & iure dicitis, Quid est hoc? quid, inquam, est quod famem repellit, quod desiderium satiat, & satiando accendit? Rapuit manus illa inexhaustæ clementiæ lutum de luto, & in diademate Salomonis, quo coronauit eum mater, fecit vos aureos de luto. Sed nescio quo pacto nunc aurum rediit in lutum, & in ferri vilitatem aurei seculi moneta degenerat. Leuastis corpora vestra in montes, sed mentes in vallibus remanserunt. Vnde ergo veniet auxilium vobis? Sperabamus quòd in cacuminibus mōtium pēnas cuderetis, quæ vos veherent ad dexteram Patris. Seduxit nos opinio lubrica, & quod valde gemimus, alarum nudato remigio in plumis corporis grauitas vos pessundat. Putabamus quòd Deus esset montium tantum Deus: Sed & valles abundabunt frumēto. Suscipere debuistis pacem populo montes, & linguæ spicula vibrastis non in populum, sed in Deum. *Cultus iustitiæ*, teste Propheta, *est silētium.* Quàm graue trutinata in statera Spiritus sancti sententia litium*. Nam stultitia & luxuria exci- *f. silentiū.

dit aut deficit. Vltra prosilit, aut citra iacet, nisi freno silentij gubernetur. Huius freni rupistis iũcturas, clauos fregistis, & languente auriga veluti infrænes equi ante sentitis præcipitia quàm brauium acquiratis. Ille quidem dixit, *Cultus iustitiæ silentium*. Vos verò aliter interpretantes dicitis: *Cultus iustitiæ multiloquium*. Quæ enim fora, quæ prætoria tanto ardent litigio causarum, vt montanæ Carthusiæ claustrum? Ibi non accusator obijcit, non aduocatus obiecta detergit, & nõ de vestra sententia fasque nefasq; vniformiter damnat, nec absoluit. Super nubes volatis aquilæ, & penna tandem remissiore ad vestrum cadauer carpendum rostra deponitis. Abstinetis à carnalibus pecudum, & sine sale carnes hominũ deuoratis. Aitis enim: *Hæc mulier prægnans est, non à semine sui mariti. Illa colit multos amasios. Canonici illi ter in die carnibus ventres confundunt. Ille ructu pigmenti aera fœdat. Ille scutellam haurit vsque ad vomitum*. Vacatis otio, & ideò talia ructatis. Verè *cultus iustitiæ silentium*. Quod nõdum venit in linguam, apud vos iam constat esse patratum. Dubietas nostra penes vos est iurata veritas. *Cultus iustitiæ silentium*. Oh clementes medicos, qui non ægros curationibus curare, sed eorum vulnera suscipere student, vt cum eis pariter ægrotent! Quid prodest, fratres, exire in heremum, & in heremo habere cor Ægyptium? Quid prodest Ægypti ranas vitare, & obscœnis detractationibus concrepare? En qui sub Pharaone languistis, sub manu Moysi expirastis. Argumento vobis est fumus linguæ vestræ, qui cùm fontẽ bibatis in secretario Cellæ vestræ, detractio in Cellis concipitur, in claustris vomitur. Non est Carthusia cælũ, non est Carthusia Paradisus. Adhuc est Carthusia inter flumina Babylonis. In cœlo apostata, in Paradiso præuaricator. Quid facit in Carthusia detractor? Post scoriæ puritatem, post compunctionis lacrimas itur in forum claustri, & linguæ ostium non reseratur, sed frangitur. Quisquis verò per illud ostium non introierit, non palpatur, sed creditur: non curatur, sed iudicatur: non reficitur, sed mactatur: & vt breuiter dicam, sine crimine nullus apud vos.

DIXIT A. P.* dixit P. A. dixit eidem idem. Cùm sit, Petre, Christus Deus, à quo Christiani dicũtur, sola est gens nostra, vt æstimo, quæ diuini nominis appellatione sit insignata. P. ipsi gloria, qui tanti nominis gloriã tã infirmæ concessit crea-

* *Videtur hic alterius esse Auctoris Dialogus, & fortè, Abaelardi. Nec ad Epistolã Berẽgarij quicquã attinet.*

turæ, vt ipſo quoque vocabulo ei capiti, cuius membra fuimus, coniuncti, ex ipſa nominis interpretatione id quod dicimur ſeruare moneamur. Chriſtus quippè Græcè à Chriſmate, id eſt vnctione dictus, Latinè vnctus interpretatur, quod Hæbraicè Meſſias ſonat. Inungi autem tam Reges, quã Sacerdotes ſolebant. Ideoque nomine vnctionis tam Rex ipſe, quàm ſacerdos oſtenditur. Rex quidem per poteſtatem qua ſuos eruere à periculis, ac protegere poteſt. Sacerdos per proprij corporis immolationem, qua quos eruit à diabolo, reconciliat Deo. A Chriſto itaque Chriſtiani quaſi à Meſſia Meſſianitę dicimur; id eſt à Rege illo ſummo ſiue Sacerdote, quaſi reges, ſiue ſacerdotes. Quod beatus exprimens Petrus, regale nos ſacerdotiũ appellat, quales eſſe debeamus cõmemorãs: noſtræ videlicet carnalitatis impetus regendo; & mactatis carnalibus cõcupiſcẽtijs nos ipſos Deo quaſi ſacrificiũ offerẽdo. Gratia igitur Chriſti in nobis dilatata, iuxta illud Apoſtoli: *Quia Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis.* Nomen quoq; dilatari cõueniebat, ſicut etiam in Cantico Canticorũ dicitur: *Vnguentũ effuſum nomen tum.* Ac ſi diceret: Nomen tuum, ô Chriſte, quod vnguẽtum, id eſt vnctionem ſonat, eſt effuſum, id eſt dilatatum, atque in multos diriuatum, qui indè ſcilicet Chriſtiani dicti ſunt. A B. Sed & iuxta Apoſtolum, cùm ſit Chriſtus ipſa ſapientia, quam ſophiam Græci nominant: nullos rectiùs dici Philoſophos autumo, quàm qui huius ſummæ ac perfectæ ſapientiæ amatores exiſtunt. P. Hoc equidem & ipſa Phyſici nominis ethymologia requirit, & maximè tam doctrina fidei quàm morum diſciplina ſeu vita, ipſos nobis Philoſophos gentium certum eſt conuenire. Adeo namque de fide Trinitatis apertè diſſeruerunt, vt mirabile ſit eos quoque in pleriſque diligentiùs quàm Prophetas ipſos totam huius fidei ſummam expoſuiſſe. Quorum etiam ſequaces in tantam auſi ſunt inſaniam prorumpere, vt Dominum quoque Ieſum dicerent ea, quæ de fide Trinitatis prædicauit, à Philoſophis didiciſſe. Vnde & beatus Auguſtinus in libro VIII. de Ciuitate Dei: *Mirantur*, inquit, *quidam nobis in Chriſti gratia ſociata* * *cùm audiunt vel legunt Platonem: cùm de Deo iſta ſenſerit, quæ multum congruere veritati noſtræ Religionis agnoſcuntur.* Idem in II. de doctrina Chriſtiana, *Quidam lectores, & dilectores Pla-*

* f. ſociatũ

tonis ausi sunt in tantam prorumpere dementiã, quòd dicerent omnes Domini nostri Iesu Christi sententias, quas mirari & promere coguntur, de Platonis Libris eum didicisse. Quòd si vitam quoque Philosophorum, ac morum disciplinam pensemus, nullos aut paucos fidelium & Christianorum de contemptu seculi aut morum disciplina eis anteferendos esse censebimus. Qui per Sophum siue Philosophorum magis ex vita quàm ex conscientia dicendum esse asserunt. De fide autem Philosophorum atque vita, seu etiam disciplina morum, in exhortatione nostra ad fratres & commonachos nostros satis arbitror à nobis esse expositum. Quam quidem exhortationem quisquis legerit, videbit Philosophos non tam nomine quàm reipsa Christianis maximè sociatos. Neque enim gratia tot Philosophicis rationibus armata Euangelicæ prædicationis iugo colla tam citò submisisset, nisi antea scriptis Philosophorum, sicut Iudæa Prophetarum, ad hoc esset præparata. AB. Verbum quoque Dei, quod Græci λόγον vocant, solum Christum dicimus. Vnde Augustinus in Libro quæstionum LXXXIII. Cap. XLIIII. *In principio erat Verbum*, inquit, *quod Græcè λόγος dicitur.* Hinc & iuxta nominis ethymologiam, quicumque huic vero ac perfecto Verbo per doctrinam & amorem cohærent, verè Logici sunt, & Philosophi dicendi sunt: nullàque disciplina veriùs Logica dici debet, quàm Christiana doctrina.

PETRVS. Et si hoc quidẽ modo sermonis vsus non habeat, vt videlicet aut Christianos nunc specialiter nominemus Philosophos, aut eorum de Christo scientiam, aut à Christo traditam doctrinam appellemus Logicam, profitemur tamen ijs quę dicis nominum ethymologias maximè consentire. AB. Imò etiam res ipsas plurimum attestari. Quò enim apud Gentiles Philosophicæ potiores sunt disciplinæ, tantò vel multo amplius vniuersis sacris eruditionibus Euangelica, quam Christus tradidit, perfectior est disciplina. Qui etiam suis quantam sermonis abundantiam daret, demonstratus in igneis linguis aduentus Spiritus sancti manifestat, qui eos omnium linguarum varietates, omnium sermonum genera perfectissimè docuit. Vnde scriptum est: *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Ac si apertè diceretur: Non sunt lectionum varietates, aut eloquentiæ ornamẽta

ta

ta vel genera, quæ suis ipse non dederit, quibus etiam promiserat, dicens: Quòd cùm veniret Spiritus ille veritatis, doceret illos omnem veritatem: vt tam verbis eos quàm scientiâ perfectos efficeret: vt quæ perfectè cognoscerent differere ad integrum possent. Quantò autem de Deo perfectiorem sunt adepti scientiam quàm antiqui Patres, ij qui ab ipso vnigenito Dei sunt edocti, Gregorius in extrema parte Ezechielis, Homilia II I. edisserens, ait: *Per temporum incrementa venit in Patribus scientia Dei. Vnde Daniel, Pertransibunt plurimi & multiplex erit scientia.* P. Et hoc quoque libenter accipimus quod & veritas habet, & nostræ fidei professionem commendat. Quippe quomodo per prædicationem paucorum & simplicium hominum tot in vniuersis mundi partibus Christus acquisisset, nisi eos interiùs mira sapientia repleret, atque exterioribus rationibus verborum atque eloquentiæ gratia insigniret? Sicut enim in ipsa Rhetorica fictè Tullius meminit, Nemo nisi sapientia & eloquentia præditus homines à jocũda sua consuetudine, quæ præsertim iam naturæ vim obtineret, propter vetustatem conuertere, & ad diuersas rationes vitæ traducere posset. Quanto autem difficiliora videntur ac perfectiora Christi præcepta, maior prædicatoribus eius discretio & eloquentia conferenda erat. A B. Certè nil verius ac magis rationi consentaneum quàm vt optimis tam scientiæ quàm eloquentiæ munirentur armis, quorum prædicatio ad vniuersum acquirendum mundum à Domino destinabatur, vt cum fiducia verbum omnibus prędicarent, quos & ipso cùm mittit, confortat, dicens: *Cùm steteritis ante Reges & Præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.*

EPISTOLA XX.

QVÆ EST PETRI ABAELARDI

APOLOGIA, SEV CONFESSIO.

VNIVERSIS ECCLESIAE SANCTAE FILIIS Petrus Abaelardus ex eis vnus, sed in eis minimus.

NOTVM prouerbiũ est, Nil tam bene dictũ, quod nõ possit deprauari: & , vt beatus meminit Hieronymus, *Qui multos scribit libros, multos sumit iudices.* Ego quoq;, cùm pauca scripserim, parua, vel, ad cõparationem aliorum, nulla, reprehensionis notam effugere non potui: cùm tamen in his, de quibus grauiter accusor, nullam (sciat Deus) meam cognoscam culpam, nec, si qua fuerit, procaciter defendam. Scripsi fortè † aliqua per errorem, quæ nõ oportuit: sed Deum testem & iudicem in animam meam inuoco, quia in his, de quibus accusor, nil per malitiam, aut per superbiam præsumpsi. Multa in scholis multis loquutus sum, nec vnquam aquas furtiuas, vel panem absconditum habuit mea doctrina. Palàm loquutus sum ad ædificationem fidei siue morum, quod mihi salubre visum fuit: & quæcunque scripsi, libenter omnibus exposui, vt eos iudices, non discipulos haberem. Quod si vspiam per multiloquium excessi, vt scriptum est, *In multiloquio non effugies peccatum*: nunquam importuna defensio me effecit hæreticum, paratus semper ad satisfactionem de malè dictis meis corrigendis, siue delendis: in quo certè proposito vsque in finem perseuerabo. Sed sicut meum est malè dicta mea, si qua sint, velle corrigere: sic crimina mihi non rectè iniecta me propulsare conuenit. Cùm enim dicat beatus Augustinus, *Crudelis est qui famam suam negligit*, ac, iuxta Tullium, *Taciturnitas imitatur confessionẽ*; quæ scripta sunt* contra me capitulis æquum duxi respondere, videlicet ratione seruata, qua contra derogantium linguas beatus Gregorius fideles his instruit verbis. Sciendum est quia linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant; ita per suam malitiam excitatas de-

† al. fortassis

Prouerb. cap. 10.

Augu. serm. 32. ad fratres in heremo.

* al. conscriptis

Greg. hom. 9. lib. 1. super Ezechiel.

bemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat; aliquando autem etiam compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum, qui audire nos ad bona poterant, corda innocentium corrumpant. Agnoscat ergo fraterna charitas me qualemcunque filium Ecclesiæ, cum ipsa integrè cuncta, quæ recipit, recipere; cuncta, quæ respuit, respuere: nec me vnquam vnionem fidei scidisse, quamuis impar cæteris morum qualitate.

QVÒD igitur mihi vel per malitiam impositum est, quòd scripserim, Quia Pater plena potentia, Filius quædam potẽtia, Spiritus sanctus nulla potentia; hæc ego verba non tam hæretica quàm Diabolica, sicut iustissimum est, abhorreo, detestor, & ea cum suo authore pariter damno. Quæ siquis in meis reperiat scriptis, non solùm me hæreticum, verumetiam hæresiarcham profiteor.

Tam Filium quàm Spiritum sanctum ex Patre profiteor esse, vt eiusdem sint cum Patre substantiæ, eiusdem penitus voluntatis atque potentiæ: quæ quorum omnino eadẽ substantia vel essentia, nulla potest esse vel voluntatis diuersitas, vel potentiæ inæqualitas. Quisquis etiam me scripsisse asserit, quòd de substantia Patris Spiritus sanctus etiam non sit, malitiæ id vel ignorantiæ maximæ fuit.

SOLVM Filium Dei incarnatum profiteor, vt nos à seruitute peccati & à iugo Diaboli liberaret, & supernæ aditum vitæ, morte sua, nobis reseraret.

IESVM Christum sicut verum & vnicum Dei Filium ex substantia Patris ante sæcula genitum, ita tertiam in Trinitate personam, Spiritum quoque sanctum tam ab ipso Filio, quàm à Patre procedentem & credens assero, & asserens credo.

GRATIAM Dei ita omnibus necessariam, vt nec naturæ facultas, nec arbitrij libertas sine illa sufficere possit ad salutem. Ipsa quippe gratia nos præuenit vt velimus, ipsa subsequitur vt possimus, ipsa nos consociat, vt perseueremus.

DEVM ea solummodo posse facere credo, quæ ipsum facere conuenit: & quòd multa facere potest, quæ nunquam faciet.

MALA * per ignorantiam facta culpæ sunt ascribenda: maximè cum per negligentiam nostram contingat nos ignora- *al. Multa quoque

re, quæ nobis necessarium erat prænosse. Qualis ille fuit, de quo Psalmista dicit, *Noluit intelligere vt benè ageret.*

Psal. 35.

MALA Deum impedire frequenter, fateor: quia non solùm effectum malignantium præuenit, ne, quod volunt, possint: verumetiam. voluntates eorum mutat, vt à malo, quod cogitauerant, penitus diuertant. Ex Adam, in quo omnes peccauimus, tam culpam quàm pœnam nos contraxisse assero: quia illius peccatum nostrorum quoque peccatorum omnium origo extitit atque causa.

CRVCIFIXORES Christi in ipsa crucifixione grauissimum peccatum fateor commisisse.

MVLTA de Christo dicuntur, quę non tam secundum caput, quàm secundum corpus ipsius, quod est Ecclesia, sunt accipienda: vt ille Spiritus timoris, quod est initium sapientiæ, quem videlicet timorem perfecta charitas foras mittit. Huius ergo timoris spiritum in anima Christi, qui perfectissimā habuit charitatem, nunquam fuisse credendum est, qui tamē in inferioribus membris non deest. Tantæ quippe perfectionis, & tantæ securitatis anima illa extitit per ipsam Verbi vnionem, vt sciret nil omnino se committere posse, vndè pœnas incurreret, vel Deum offenderet. Castum quippe * timorem in sæculum sæculi permanentem, qui propriè reuerentia charitatis dicitur, tam ipsi animæ Christi quàm electis Angelis & hominibus inesse semper recognosco. Vndè & de ipsis supernis spiritibus scriptum est, *Adorant dominationes, tremunt potestates.*

1. Ioan. c. 4.

* al. verò

Psal. 18.

POTESTATEM ligandi atque soluendi successoribus Apostolorū omnib⁹, vt ipsis æquè Apostolis concessam esse profiteor, & tam indignis quàm dignis Episcopis, quandiu eos Ecclesia susceperit.

OMNES in dilectione Dei & proximi æquales, æqualiter bonos esse confiteor & meritis pares: nec quicquam meriti apud Deum deperire, si bonæ voluntatis affectus à suo præpediatur effectu. Non enim Angelus, cum à Deo missus id quod facere vult impleuerit, aut anima Christi suæ voluntati effectum addiderit, melior indè reputari debuit: sed æquè quilibet bonus permanet, siue tempus operandi habeat, siue non, dummodo æqualem bene operandi voluntatem teneat, nec in eo, quod non operatur, remaneat.

DEVM Patrem æquè ſapientem,& Filium æquè benignũ vt Spiritum ſanctum profiteor: quia in nulla boni plenitudine, in nulla dignitatis gloria, vna perſonarum differre poteſt ab alia.

ADVENTVM Filij in fine ſæculi poſſe attribui Patri,nunquam(ſciat Deus)in mentem meam venit,nec ſe verbis meis inſeruit.

SIC & animam Chriſti non per ſe ad inferos deſcendiſſe, ſed per potentiam, omnino à meis verbis & ſenſu remotum eſt.

NOVISSIMVM quoque Capitulum, quod ſcripſiſſe criminor, quod neq; opus,neque voluntas,neque concupiſcentia, neque delectatio, quæ mouet eam*, peccatum ſit, neque debemus ea velle extingui,nec minùs à meis tam dictis,quàm ſcriptis alienum eſt. * al. quæ moueant.

QVOD autem Capitula contra me ſcripta tali fine amicus noſter concluſerit, vt diceret, *Hæc autem capitula partim in libro Theologiæ magiſtri Petri,partim in libro Sententiarum eiuſdem, partim in libro, cuius titulus eſt, Scito te ipſum, reperta ſunt,* non ſine admiratione maxima ſuſcepi: cum nunquam liber aliquis, qui Sententiarum dicatur, à me ſcriptus reperiatur. Sed ſicut cætera contra me Capitula, ita & hoc quoque per malitiam vel ignorantiam prolatum eſt.

SI qua igitur conſolatio in Chriſto Ieſu,ſiqua ſunt viſcera pietatis,fraternam pietatem veſtram exoro,ne innocentiam meam, quam à culpa veritas liberat,nemo * reſpergendo delinquat. Charitatis quippe eſt,opprobrium non accipere aduerſus proximum, &, que dubia ſunt, in meliorem partem interpretari, & illam ſemper Dominicæ pietatis ſententiam attendere, *Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini.* *al. venenũ. Pſal. 14. Matth. 6.7.

EPISTOLA XXI.

QVÆ EST EIVSDEM PETRI ABAELARDI, Ad G. Parisiensem Episcopum.

G. DEI GRATIA PARISIACAE SEDIS EPISCOPO, vnáque venerabili eiusdem Ecclesiæ Clero P. debitæ reuerentiæ subiectionem sempiternam.

*f. erectus

RELATVM est nobis à quibusdam discipulorum nostrorum superuenietibus, quòd electus * ille & semper inflatus Catholicæ fidei hostis antiquus, cuius hæresis detestabilis tres Deos cõfiteri, imo & prædicare Suessionensi Cõcilio à Patribus conuicta est, atq; insuper exilio punita, multas in me contumelias & minas euomuerit, viso Opusculo quodam nostro de fide sanctæ Trinitatis, maximè aduersus hæresim præfatam, qua ipse infamis est, cõscripto. Nunciatum insuper nobis est à quodam discipulo nostro, cui indè locutus est, quòd vos tunc absentem expectaret, vt vobis in illo Opusculo quasdam hæreses me inseruisse monstraret: & vos quoque contra me, sicut & omnes quos nititur, commoueret. Quòd si ita est, vt in hoc quoque nunc ille persistat, precamur vos athletas Domini, & fidei sacræ defensores; vt statuto loco & tempore conuenienti me & illum conuocetis, & coram Catholicis & discretis viris, quos vobiscum prouideatis, quid ille aduersum me absentem mussitet audiantur, & debitæ correctioni subjaceant, vel ille de tanti criminis impositione, vel ego de tanta scribẽdi præsumptione. Interea autem Deo gratias refero quòd summũ Dei inimicum & fidei labefactorem, in fide contrarium si perfero, & pro fide qua stamus dimicare compellor; & quod numero bonorum hominum iam esse videor ex eius infestatione, quem solis bonis semper constat esse infestum, cuius tam vita quàm disciplina omnibus est manifesta. Hic cõtra egregium illum præconem Christi Robertum Arbrosello contumacem ausus est Epistolam confingere, & contra illum magnificum Ecclesiæ Doctorem Anselmum Cantuariensem

Archiepiscopum adeò per contumelias exarsit, vt ad Regis Anglici imperium ab Anglia turpiter impudens eius contumacia sit eiecta, & vix tum cum vita euaserit. Vult eum infamiæ habere participem, vt per infamiam bonorum suam cōsoletur infamiam: nec nisi bonum odit, qui bonus esse non sustinet: qui ob temperantiam * arrogantiæ suæ, ab vtróque regno, in quo conuersatus est, tam Anglorum scilicet quàm Francorum, cum summo dedecore expulsus est, & in ipsa, cuius pudore Canonicus dicitur, beati Martini Ecclesia numquam, vt aiunt, à Canonicis verberatus morem solitum seruauerit. Nomine designare quis iste sit superuacaneū duxi, quem singularis infamia infidelitatis & vitæ eius singulariter notabilem facit. Hic sicut pseudo-Dialecticus, ita & pseudo-Christianus, cùm in Dialectica sua nullam rem partes habere æstimat, ita diuinā paginā impudenter peruertit; vt eo loco, quo dicitur Dominus partem piscis assi comedisse, partem huius vocis, quæ est piscis assi, non partem rei intelligere cogatur. Ne quid igitur mireris, si is qui in cœlum os ponere consueuit, in terris insaniat; & qui Dominum persequitur, membris eius deroget; & nemini parcit, qui nec sibi parcere potest. Valete.

* *f. intemperantiam*

EPISTOLA XXII.

QVÆ EST PETRI VENER. ABB. CLVN.

Ad Dominum Innocentium II. Papam, pro Petro Abaelardo.

SVMMO PONTIFICI ET NOSTRO SPECIALI Patri, Domino Papæ Innocentio frater Petrus humilis Cluniacensium Abbas obedientiam & amorem.

AGISTER Petrus sapientiæ vestræ, vt credo, optimè notus, nuper à Francia veniens, per Cluniacum transitum fecit: quæsiuimus quò tēderet, grauatum se vexationibus quorundam, qui sibi, quod valde abhorrebat, nomen hæretici imponebant, Maiestatem

Apostolicam se appellasse,& ad eam confugere velle respondit. Laudauimus propositum,&, vt ad notum & commune refugium confugeret, admonuimus: iustitiam Apostolicam, quæ nulli vnquam etiam extraneo vel peregrino defuit, sibi non defuturam diximus. Misericordiam ipsam, vbi ratio postularet sibi occursuram promisimus. Venit interim Dominus Cisterciensis Abbas,& de pace ipsius & Domini Claræuallensis, cuius causa appellauerat, nobiscum & cum ipso pariter egit. Dedimus & nos operam paci eius: &, vt ad illum cum ipso iret, hortati sumus. Addidimus hoc monitis nostris, vt si qua Catholicas aures offendentia aut scripsisset, aut dixisset: hortatu eius & aliorum bonorum & sapientum, & à verbis suis amoueret, & à libris abraderet. Et factum est ita. Iuit, rediit, cum Domino Claræuallensi, mediante Cisterciensi, sopitis prioribus querelis, se pacificè conuenisse reuersus retulit. Interim à nobis admonitus, magis autem à Deo, vt credimus, inspiratus, dimissis scholarum & studiorum tumultibus, in Cluniaco vestra sibi perpetuam mansionem elegit. Quod nos senectuti eius, debilitati eius, religioni eius congruere putantes,& scientiã eius vobis ex toto non incognitam magnæ fratrum nostrorum multitudini proficere posse credentes, voluntati eius assensimus: &, si sic benignitati vestræ beneplacitum esset, benignè & cum gaudio nobiscum, vestris, vt nostis, per omnia, remanere concessimus. Rogo igitur ego qualiscumque, tamen vester, rogat deuotissimus vobis Cluniacensis Conuentus, rogat ipse per se, per nos, per præsentium latores filios vestros, per has, quas vt scriberem rogauit literas: vt reliquos dies vitæ & senectutis suæ, qui fortasse non multi sunt, in Cluniaco vestra eum consummare iubeatis, & ne à domo, quam velut passer, ne à nido, quem velut turtur inuenisse se gaudet, aliquorum instantia aut expelli, aut commoueri valeat, more quo omnes bonos colitis,& etiam istum dilexistis, scuto defensionis Apostolicæ protegatis.

QVÆ

EPISTOLA XXIII.

QVÆ EST EIVSDEM PETRI ABB. CLVN.

Ad Heloissam Paracliti Abbatissam.

VENERABILI ET IN CHRISTO PLVRIMVM dilectæ sorori Heloissæ Abbatissæ, frater Petrus humilis Cluniacensium Abbas, Salutem, quam promisit Deus diligentibus se.

CCEPTIS literis charitatis tuæ *, quas mihi nuper per filium meum Theobaldum misisti, gauisus, & eas mittẽtis gratia amicabiliter amplexus sum. Volui statim rescribere quod animo insederat: sed impedientibus importunis curarum exactionibus, quibus plerumque, immo penè semper, cedere compellor, non potui. Vix tamen à tumultibus tandem interpolata die, quod conceperam, attentaui. Visum est vt affectui tuo erga me, quem & tunc ex literis, & priùs ex mihi missis xenijs cognoueram: saltem verborum vicem rependere festinarem, & quantum in corde meo locum tibi dilationis in Domino seruarem, ostenderem. Reuera enim non nunc primùm diligere incipio, quam ex multo tempore me dilexisse reminiscor. Necdum plenè metas adolescentiæ excesseram, necdum in iuueniles annos euaseram, quando nomen, non quidem adhuc religionis tuæ, sed honestorum tamen & laudabilium studiorum tuorum mihi fama innotuit. Audiebam tunc temporis mulierem, licet necdum sæculi nexibus expeditam, literatoriæ scientiæ (quod perrarum est) & studio licet sæcularis sapientiæ summam operam dare: nec mundi voluptatibus, nugis vel delitijs, ab hoc vtili discendarum artium proposito retrahi posse. Cúmque ab his exercitijs detestanda desidia totus penè torpeat mundus, & vbi subsistere possit pes sapientiæ, non dicam apud sexum femineum, à quo ex toto explosus est, sed vix apud ipsos viriles animos inuenire valeat: tu illo efferẽdo studio tuo & mulieres omnes euicisti, & penè viros vniuersos superasti. Mox verò, iuxta verba Apostoli, vt com- *Galat. 1.*

* *Hæ litteræ non extant*

placuit ei, qui te segregauit ex vtero matris tuæ, vocare te per gratiam suam, longè in melius disciplinarum studia commutasti: & pro Logica Euangelium, pro Physica Apostolum, pro Platone Christum: pro Academia claustrum tota iam & verè Philosophica mulier elegisti. Eripuisti victis spolia hostibus, & de thesauris Ægyptiacis per huius peregrinationis desertum transiens, pretiosum in corde tuo tabernaculum
Exod. c. 15. Deo erexisti. Cantasti cum Maria, demerso Pharaone, canticum laudis; & beatę mortificationis tympanum, vt olim illa, præ manibus gerens, noui modulaminis melos vsque ad ipsas deitatis aures docta tympanistria transmisisti. Conculcasti iam incipiendo, quod per omnipotẽtis gratiam bene perseuerando conteres vetusti anguis, ac semper mulieribus insidiantis caput: atque elides, vt nunquam vlteriùs contra te sibilare audeat. Ostentui facis & facies superbum principem
Iob. cap. 41. mundi: & illum, qui diuina voce vocatur Rex filiorũ superbiæ, & iuxta ipsius Dei ad beatum Iob verba, tibi ac tecum
Iob. cap. 40. cohabitantibus ancillis Dei alligatum ingemiscere coges. Et verè singulare miraculum, ac super omnia mirãda opera extollendum, eum, quo, iuxta prophetam, Cedri non fuerunt
Ezech. c. 31. altiores in Paradiso Dei, & cuius summitatem frondium abietes non adæquarunt, à fragili sexu vincī: & fortissimum Archangelum à muliere infirmissima superari. Gignitur tali duello maxima gloria conditori: infertur è conuerso summa ignominia deceptori. Exprobratur ei hoc certamine, non solum stultum, sed & super omnia ridiculum fuisse, illum aspirasse ad æqualitatem sublimissimæ maiestatis, qui nec breue luctamen ferre præualet fœmineæ debilitatis. Sustinet caput cuiuslibet victricis illius, merito talis victoriæ, gemmeam à rege cœlorum coronam; vt quanto, in transacta pugna carne infirmior, tantò in remuneratione sempiterna appareat gloriosior. Hæc, charissima in Domino soror, verè non adulando, sed exhortando dico, vt magnum, in quo aliquandiu perstitisti, bonum attendens, ad cautè illud conseruandum animosior reddaris: vt sanctas illas, quæ tecum Domino seruiunt, secundum gratiam à Deo tibi collatam, vt in eodem sollicitè agone contendant, verbis pariter & exẽplis accendas. Es enim vnum de animalibus illis, quæ Ezechiel
Ezech. c. 1. Propheta vidit, licet sis mulier: quæ non tantùm vt carbo

ardere, ſed vt lampas ardere debes pariter & lucere. Es quidem diſcipula veritatis, ſed es etiam ipſo officio, quantùm ad tibi cōmiſſas pertinet, magiſtra humilitatis. Humilitatis planè, & totius cæleſtis diſciplinæ, tibi à Deo magiſterium impoſitum eſt: vndè non ſolùm tui, ſed & commiſſi gregis curam habere, & pro vniuerſis, maiorem vniuerſis debes mercedem recipere. Manet tibi certè palma pro omnibus: quia, vt optimè noſti, quotquot ducatu tuo mundum mundique principem vicerint, tot tibi triumphos, tot glorioſa trophæa apud æternum regem & iudicem præparabunt. Sed nec omnino apud mortales inſolitum eſt feminas feminis principari, nec ex toto inuſitatum etiam præliari; ipſos inſuper viros ad prælia comitari. Nam ſi verum eſt quod dicitur

fas eſt & ab hoſte doceri, Ouid. meta. lib. 4.

& apud gentiles Amazonum Regina Pentheſilæa cum ſuis Amazonibus, non viris, ſed mulieribus, Troiani belli tempore, ſæpe pugnaſſe ſcribitur: & in populo etiam Dei, propheriſſa Debora Barach iudicem Iſrael contra Ethnicos animaſſe legitur. Cur ergo non liceat feminas virtutis contra fortem armatum ad prælia procedētes, ductrices fieri exercitus Domini, cùm & illa, quod quidem indecēs videbatur, manu tamen propria contra hoſtes pugnauerit, & hæc noſtra Debora viros ipſos ad bella diuina commouerit, armauerit, accenderit? Victo dehinc Iabin rege, occiſo Siſara duce, deleto prophano exercitu, cecinit ſtatim Canticum illa, illúdque Dei laudibus deuota dicauit. Erit, Dei gratia hoc faciente, poſt datam tibi tuíſque de longè fortioribus hoſtibus victoriam, longè tuum glorioſius Canticum, quod ſic læta cantabis, vt nunquam poſteà lætari, nunquam cantare deſiſtas. Interim eris ancillis Dei, hoc eſt cœleſti exercitui, quod illa ſuo Iudaico populo Debora: nec à tam lucroſo certamine, aliquo tempore, quolibet caſu, niſi vincendo ceſſabis. Et quia hoc nomen Debora, vt tua nouit eruditio, lingua Hebraica apem deſignat; eris etiam in hoc & tu Debora, id eſt apis. Mellificabis enim tu, ſed non ſoli tibi, quia quicquid boni per diuerſos & à diuerſis collegiſti, exemplo, verbo, modíſque quib' poteris, domeſticis ſororibus ſeu quibuſlibet alijs, totum refundes. Satiabis hoc exiguo vitæ mortalis tempore & te ipſam ſacrarum literarum ſecreta dulcedine, & beatas

Iuſtin. hiſt. lib. 2.

Iudicū c. 4.

Iudicū c. 5.

ſorores aperta prædicatione, quouſque, iuxta vocem propheticam, in illa, quæ promittitur, die, diſtillent montes æternam dulcedinem, & colles fluant lac & mel. Hoc enim licet de tempore gratiæ dicatur, nil obſtat, immò & dulcius eſt, vt de tempore gloriæ accipiatur. Dulce mihi eſſet diu tecum de huiuſmodi protrahere ſermonem, quia & famoſa eruditione tua delector, & prædicata mihi à multis religione tua longè magis allicior. Vtinam te Cluniacus noſtra habuiſſet! Vtinam te iucundus Marciniaci carcer cum cæteris Chriſti ancillis libertatem inde cæleſtem expectantibus incluſiſſet! Prætuliſſem opes religionis ac ſcientiæ maximis quorumlibet regum theſauris: & illarum ſororum illud præclarū collegium cohabitatione tua clariùs rutilare gauderem. Retuliſſes & ipſa ab ipſis non modicum quæſtum, & ſummam mūdi nobilitatem ac ſuperbiam pedibus ſubſtratam mirareris. Cerneres omnigenos ſæculi luxus miranda parcitate mutatos, & ſordida quondam vaſa diaboli in mundiſſima Spiritus ſancti templa conuerſa. Videres puellas Dei, Satanæ vel mūdo velut furto ſubtractas, ſuper innocentiæ fundamentum altos virtutum erigere parietes: & vſque ad ipſa cœli faſtigia fœlicis fabricæ cacumen producere. Lætareris Angelica virginitate florentes caſtiſſimis viduis iunctas & vniuerſas pariter beatæ illius & magnæ reſurrectionis gloriam ſuſtinentes, infra arcta ſepta domorum etiam corporaliter beatæ ſpei velut ſepulchro iam conditas. Quæ licet omnia, & fortaſſis maiora, cum tibi datis à Deo collegis habeas, licet fortè nihil ad ſacrarum rerum ſtudium pertinens tibi addi poſſit: augeretur tamen augmento gratiarum tuarum non paruis, vt arbitror, commodis reſpublica noſtra. Sed quamuis à diſpenſatrice omnium rerum prouidentia Dei hoc nobis de te negatum ſit, conceſſum tamē eſt de illo tuo, de illo, inquā, ſæpe ac ſemper cū honore nominādo ſeruo ac verè Chriſti Philoſopho magiſtro Petro: quem in vltimis vitæ ſuæ annis eadē diuina diſpoſitio Cluniacū tranſmiſit: & eam in ipſo & de ipſo ſuper omne aurum & topazion munere cariore ditauit. Cuius ſanctæ, humili ac deuotæ inter nos conuerſationi, quod quantúmve Cluniacus teſtimonium ferat, breuis ſermo non explicat. Niſi enim fallor, non recolo vidiſſe me illi in humilitatis habitu & geſtu ſimilem: in tantum vt nec Germanus

Ioel. cap. 3.

abjectior, nec ipse Martinus bene discernenti pauperior appareret. Cúmque in magno illo fratrum nostrorum grege, me compellente, gradum superiorem teneret, vltimus omnium vestitu incultissimo videbatur. Mirabar sæpe, & in processionibus eo me cum reliquis pro more præcedente, penè stupebam, tanti támque famosi nominis hominem sic seipsum contemnere, sic se abijcere posse. Et quia sunt quidam religionis professores, qui ipsum quem gerunt habitum religiosum nimis esse cupiunt sumptuosum: erat ille prorsus parcus in istis, & cuiuscunque generis simplici veste contentus, nil vltrà quærebat. Hoc & in cibo, hoc & in potu, hoc & in omni cura corporis sui seruabat: & non dico superflua, sed & cuncta nisi valde necessaria, tam in se quàm in omnibus verbo pariter & vita damnabat. Lectio erat ei continua, oratio frequens, silentium iuge, nisi aut fratrum familiaris collatio, aut ad ipsos in Cõuentu de diuinis publicus sermo eum loqui vrgebant. Sacramenta cœlestia, immortalis Agni sacrificium Deo offerendo, prout poterat, frequentabat, immo postquam literis & labore meo Apostolicæ gratiæ redditus est, penè continuabat. Et quid multa? mens eius, lingua eius, opus eius, semper diuina, semper philosophica, semper eruditoria meditabatur, docebat, fatebatur. Tali nobiscum vir simplex & rectus, timens Deum & recedens à malo, tali, inquam, per aliquantum temporis conuersatione vltimos vitæ suæ dies consecrans Deo, pausandi gratia (nam plus solito scabie & quibusdam corporis incommoditatibus grauabatur) à me Cabillonem missus est. Nam propter illius soli amœnitatem, qua cunctis penè Burgundiæ nostræ partibus præminet, locum ei habilem prope vrbem quidem, sed tamẽ Arari interfluente, prouideram. Ibi iuxta quod incommoditas permittebat, antiqua sua reuocans studia, libris semper incumbebat: nec, sicut de magno Gregorio legitur, momentũ aliquod præterire sinebat, quin semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret. In his sacrorum operum exercitijs eum aduentus illius Euangelici visitatoris reperit, nec eum, vt multos, dormientem, sed vigilantem inuenit. Inuenit eum verè vigilantem, & ad æternitatis nuptias, non vt fatuam, sed vt sapientem virginem euocauit. Attulit enim ille secum lampadem plenam oleo, hoc est conscientiam refer-

tam sanctæ vitæ testimonio. Nam ad soluendum commune mortalium debitum morbo correptus, eóque ingrauescente in breui ad extrema perductus est. Tunc verò quàm sanctè, quàm deuotè, quàm Catholicè primò fidei, dehinc peccatorum confessionem fecerit, quanto inhiantis cordis affectu viaticum peregrinationis ac vitæ æternæ pignus, corpus scilicet redemptoris Domini acceperit, quàm fideliter corpus suum & animam hic & in æternum ipsi commendauerit, testes sunt religiosi fratres & totus illius Monasterij, in quo corpus sancti martyris Marcelli iacet, Conuentus. Hoc magister Petrus fine dies suos consummauit: & qui singulari scientiæ magisterio toti penè orbi terrarum notus & vbique famosus erat, in illius discipulatu qui dixit, *Discite à me quia mitis sum & humilis corde*, mitis & humilis perseuerans, ad ipsum, vt dignum est credere, sic transiuit. Hunc ergo, venerabilis & charissima in Domino soror, cui post carnalem copulam tantò validiore quātò meliore diuinæ charitatis vinculo adhæsisti, cum quo & sub quo diu Domino deseruisti: hunc, inquam, loco tui, vel vt te alteram in gremio suo confouet, & in aduentu Domini, in voce Archangeli, & in tuba Dei descendentis de cœlo, tibi per ipsius gratiam restituendum reseruat. Esto ergo in Domino memor ipsius, esto etiam, si placet, & sanctis sororibus tecum domino famulantibus fratres congregationis nostræ ac sorores, qui vbique terrarum pro posse suo eidem, cui & tu, Domino famulantur, sollicitè commenda. Vale.

Matth. c. 11.

EPITAPHIVM MAGISTRI PETRI ABAELARDI,

A Petro Venerabili Abb. Clun. scriptum.

Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum,
Noster Aristoteles, Logicis, quicunque fuerunt,
Aut par, aut melior; studiorum cognitus orbi
Princeps, ingenio varius, subtilis & acer.
Omnia vi superans rationis, & arte loquendi
Abaelardus erat: sed tunc magis omnia vicit,
Cùm Cluniacensem monachum moremque professus,
Ad Christi veram transiuit Philosophiam.
In qua longæuæ bene complens vltima vitæ,

Philosophis quandoque bonis se connumerandum
Spem dedit, vndenas Maio reuocante calendas.

EPISTOLA XXIV.

QVÆ EST HELOISSÆ AD PETRVM ABB. CLVNIACENSEM.

PETRO REVERENDISSIMO DOMINO ET PAtri ac venerabili Abbati Cluniacensium Heloyssa humilis Dei & eius ancilla spiritum gratiæ salutaris.

ISITANTE nos Dei misericordia, dignationis vestræ nos visitauit gratia. Gratulamur, pater benignissime, &c, quòd ad paruitatem nostram magnitudo vestra descenderit, gloriamur. Est siquidem vestra visitatio, magna magnis quibuslibet gloriatio. Norunt alij quantum eis vtilitatis vestræ contulerit præsentia sublimitatis: ego certè non dicam enarrare dictu, sed nec ipso valeo comprehendere cogitatu, quàm vtilis, quàm iucundus vester mihi fuerit aduentus. Abbas noster, Dominus noster apud nos anno præterito XVI. Kal. Decemb. Missam celebrastis, in qua Spiritui sancto nos commendastis: in Capitulo diuini nos sermonis elogio cibastis, corpus Magistri nobis dedistis, ac beneficium Cluniacense concessistis. Mihi quoque, quam nec ancillæ nomine dignam sublimis humilitas vestra tam scripto quàm verbo sororem vocare non dedignata est, singulare quoddam velut amoris & synceritatis priuilegium donastis, Tricenarium scilicet, quod mihi defunctæ Conuẽtus Cluniacensis persolueret. Indixistis etiam quòd donum illud sigillatis confirmaretis apicibus. Quod itaque sorori, immò ancillæ concessitis; frater, immò Dominus impleatis. Placeat etiam vobis aliud mihi sigillum mittere, in quo Magistri absolutio literis apertis contineatur: vt sepulchro eius suspendatur. Memineritis & amore Dei & nostri Astralabij vestri, vt aliquam ei vel à Parisiensi vel alio quolibet Episcopo præbendam acquiratis. Vale. Dominus vos custodiat, & præsentiam vestram quandoque nobis exhibeat.

EPISTOLA XXV.

QVÆ EST RVRSVM PETRI CLVN. ABB. AD HELOISSAM,

VENERABILI ET CHARISSIMAE SORORI nostræ, Deíque ancillæ Heloissæ ancillarum Dei Ductrici ac magistræ frater Petrus humilis Cluniacensium Abbas, salutis à Deo, amoris à nobis in Christo plenitudinem.

AVISVS sum, & hoc non parum, legens sanctitatis vestræ literas, in quibus agnoui aduentum meũ ad vos non fuisse transitorium, ex quibus aduerti non solùm me apud vos non fuisse, sed & à vobis nunquam postmodum recessisse. Non fuit, vt video, illud hospitium meum velut memoria hospitis vnius noctis prætereuntis, nec factus sum aduena & peregrinus apud vos, sed ciuis sanctarum, & domesticus, vtinam, Dei. Sic sacræ menti vestræ cuncta inhæserunt, sic benigno spiritui vestro omnia impressa sunt, quæ in illo fugaci seu volatico aduẽtu meo dixi, quæ feci, vt non dicam ea quæ studiosè à me tunc dicta sunt, sed nec verbum fortè negligenter prolatum, ad terram cederet. Ita notastis omnia, ita tenaci memoriæ ex synceritatis affectu diriuatæ commendastis, quasi magna, quasi cælestia, quasi sacrosancta, quasi ipsius verba vel opera Iesu Christi. Fortè mouerunt vos ad illa sic retinenda, verba cõmunis regulæ, hoc est tam nostræ quàm vestræ, quæ de hospitibus præcipit, Christus in eis adoretur, qui & suscipitur. Forsitan & illa de Præpositis, licet ego præpositus vobis non sim, *Qui vos audit, me audit*. Vtinam hæc mihi semper gratia detur apud vos, vt mei memor esse dignemini, vt pro me omnipotentis misericordiam cum sacro gregis vobis commissi collegio deprecemini. Rependo & ego in hoc vobis vicem quam possum: quia & longè antequàm vos viderem, & maximè ex quo vestri notitiam habui, singularem vobis in intimis mentis meæ recessibus veræ, non fictæ charitatis locum seruaui. Donum quod de Tricenario vobis præsens feci, absens,

Regul. c. 53.
Regul. c. 5.
Luc. cap. 10.

absens, vt voluistis, scriptum & sigillatum transmitto. Mitto etiam, sicut mandastis, magistri Petri absolutionem in charta similiter scriptam & sigillatam. Astralabio vestro vestrique causa nostro, mox vt facultas data fuerit, in aliqua nobilium Ecclesiarum præbendam libens acquirere laborabo. Res tamen difficilis est: quia, vt sæpe probaui, ad dandas in Ecclesiis suis præbendas, varijs obiectis occasionibus, valde se difficiles præbere Episcopi solẽt. Faciam tamen causa vestri quod potero, mox vt potero. Valete.

ABSOLVTIO PETRI ABAELARDI.

EGo Petrus Cluniacensis Abbas, qui Petrum Abaelardum in Monachum Cluniacensem recepi, & corpus eius furtim delatum Heloissæ Abbatissæ & Monialibus Paracleti concessi, authoritate omnipotentis Dei & omnium sanctorum absoluo eum pro officio ab omnibus peccatis suis.

LITERÆ, SEV DIPLOMATA; SVMMORVM PONTIFICVM,

Ad Heloissam Paracliti Abbatissam,

EX CHARTVLARIO PARACLITENSIS Cœnobij.

I.

INNOCENTIVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus HELOISSAE Priorissæ, cæterisq; sororibus in Oratorio S. Trinitatis, quod in pago Trecensi, in Parrochia Quinceij, supra fluuium Arduconem situm est, diuino famulatui mancipatis tam præsentibus quàm futuris in perpetuum. Quoties illud à nobis petitur quod rationi cognoscitur conuenire, animo nos decet libenti concedere, & petentium desiderijs congruum impertiri suffragium. Proinde dilectæ in Domino filiæ, vestris iustis postulationibus assensum præbentes, Monasterium S. Trinitatis, in quo diuino vacatis seruitio sub Apostolicæ Sedis protectione suscipimus, & præsentis scripti pagina communimus. Statuentes vt quascumque possessiones, quæcumque bona in præsentiarum iustè & legitimè possidetis, aut in futurum concessione Pontificum, liberalitate Regum vel Principum, oblatione fidelium seu alijs iustis modis præstante Domino poteritis adipisci, firma vobis in perpetuum & illibata permaneant. Sane laborum vestrorũ decimas quas proprijs excolitis sumptibus, seu annualium absque contradictione aliqua vobis

concedimus possidendas. Nulli ergo hominum fas sit præfatum Monasterium temerè perturbare, aut eius possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut aliquibus vexationibus fatigare, sed hæc omnia integra conseruentur vestris vsibus perpetuò profutura. Ad indicium autem perceptæ huius à Romana Ecclesia libertatis, sex nummos quot annis Lateranensi Palatio persoluetis. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica secularisue persona hanc nostræ Constitutionis paginam sciens, contra eam temerè venire tentauerit, secundò tertióque commonita, si non satisfactione congruâ emẽdauerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, & à sacratissimo corpore ac sanguine Dei & Domini Redẽptoris nostri Iesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ vltioni subjaceat. Conseruantes autem interuenientibus BB. Apostolorum Petri & Pauli meritis gratiam Domini nostri Iesu Christi & æternæ felicitatis præmia consequãtur. Amen. Ego Innocentius Catholicæ Ecclesiæ Episcopus. Datum Autissiodori per manũ Aldierici S. Rom. Ecclesiæ Diaconi Card. & Cancellarij, IIII. Cal. Decembr. Ind. X. Incarnationis Dominicæ Anno MCXXXI. Pontificatus verò Domini Innocentij Papæ II. An. II.

II.

INNOCENTIVS Episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus HELOYSAE Abbatissæ, cæterisque sororibus in Oratorio sanctæ Trinitatis, quod in pago Trecensi, in parrochia Quinceij supra fluuium Arduconem situm est, diuino famulatui mancipatis tam præsentibus quàm futuris in perpetuum. Quotiens illud, &c. *vt in præcedenti. &* j. Ad hæc adijcientes statuimus, ne propter benedictionem & cõsecrationem percipiendam de Monasterio exire cogamini. Nec pro electione Abbatissæ, aut alia qualibet occasione Episcopus, vel alia quælibet persona, vllum vobis grauamen vel molestiam inferre præsumat. Nulli ergo omnino, *&c. &* j. Ad iudicium autem perceptæ huius à Romana Ecclesia libertatis vnum obolum aureum quotannis Lateranensi Palatio persoluetis. Si qua igitur, *&c. &* j. Data Lisis per manũ Almerici S. R. E. Diaconi Cardinalis & Cancellarij XV.

Kalend. Iulij Indict. XIII. Incarnationis Dominicæ anno MCXXXVI. Pontificatus Domini Innocentij Papæ II. anno VI.

III.

INNOCENTIVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus HELOISSAE Abbatissæ, & Sanctimonialibus Paraclitensis Cœnobij salutem & Apostolicam benedictionem. Religiosis desiderijs dignum est facilem præbere consensum, vt fidelis deuotio celerem sortiatur effectũ. Quanto itaque femineus sexus extat fragilior, tanto magis erga vos paternam curam atque sollicitudinem volumus exhibere, & in quibus secundum Deum possumus quieti & vtilitati vestræ salubriter prouidere. Locum itaque suum cum omnibus ad ipsum pertinentibus, quem Gundricus Sacerdos in paterno prædio constructum religiosorum precibus & cõsilio rationabiliter vobis concessit, auctoritate vobis Apostolica confirmamus, & concessionem ipsam præsentis scripti pagina roboramus. Si quis autem huius nostræ Constitutionis paginam sciens cõtra eam temerè venire temptauerit, secundo tertióue commonitus, si non reatum suum congrua satisfactione correxerit, indignationẽ omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Later. III. Kal. Ianuar.

IIII.

LVCIVS Episcopus seruus seruorum Dei dilectis in Domino filiabus Heloissæ Abbatissæ, cæterisque sororibus in Oratorio S. Trinitatis diuino famulatui mancipatis, *&c. vt in* I. *Innocentij. &* j. Datum Laterani per manum Barrocij Capellani & scriptoris, Id. Mart. Ind. VII. Incar. Dominicæ anno MCXLIII. Pontificatus verò domini Lucij II. Papæ anno I.

V.

EVGENIVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus Heloissæ Abbatissæ Monasterij sancti Spiritus eiusque sororibus tam præsentibus quàm futuris

regularem vitam professis. Ad hoc nobis à prouisore omniũ bonorum Deo Pastoralis officij cura commissa est, vt beneplacentem Deo religionem laboremus statuere, & stabilitam exacta diligentia conseruare. Ea propter, dilectæ in Domino filiæ, vestris iustis postulationibus clementer annuimus, & præfatum Monasterium, in quo diuino mancipatæ estis obsequio, sub beati Petri & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus. Statuentes, vt quascumque possessiones, quæcumque bona in agris, vineis, pratis, siluis, molendinis, aquis, decimis, seu alijs idem Monasterium in præsentiarum iustè & Canonicè possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu alijs iustis modis Deo propitio poterit adipisci, firma vobis, eisq;, quæ post vos successerint, & illibata permaneant, in quibus hæc specialiter duximus annotanda. Terram videlicet, in qua ipsum Monasterium constructum est. Culturas in mõte Limarsum. Quicquid habetis ex venditione seu donatione Milonis. Duo iugera terræ ante ipsum Monasterium. Aliam terram in eodẽ loco. Culturam de fonte Amam. Totam terram quam Rainaldus habebat in parrochia de Quinceio, ex vtraque parte fluuioli Arducionis. Molendinum de Brusleto, culturam & quasdam alias terras, quas Hilduinus Decanus, & Seguinus frater eius, & cognati eorum Monasterio vestro dederunt. Medietatem furni de Quinceio, & vineam Baboel de Calestra *. Quicquid Arpinus de Mairiaco tenebat de feodo Milonis, ex illa parte Sequanæ in qua Monasterium est. Terram de Busseto, terras quas habetis apud Fontanetum Petrosum *, & apud Bociam Vagonis, & in valle Faiel. Quatuor ochas de terra apud Ferroum *, medietatem totius nemoris & terræ de Furuellis. Decem iugera terræ apud Bocennaium *. Tertiam partem molendini molentis & sextã terentis, & totã piscationẽ quam Maria de Balbusia habebat apud Pontes, & terrã apud Pomerulos *. Modiũ frumenti singulis annis ab illustri Comite Theobaldo vobis donatũ, & totã piscationẽ in molendinis suis apud Pontes. Vineã quã dedit vobis Berfridus de Calestra, & duodecim denarios census apud sanctum Ferreolum, vineam apud Calestram, censum quinque solidorum in eodem loco. Apud Montem portarũ

* *Chalautre*

* *Fontenay le Perreux.*

* *Ferreux*

* *Bocenay*

* *Põmereaux.*

censum trium solidorum. Terram de Croisum. Totam terrã, quam Rainaldus Filius Milonis habebat in Murgeoris, vsus nemorum de Gurgiuolt & de Poiseio, de Maceilliaco, de Charmeio & omnium nemorum Anselli de Triagnello tam ad pasturam pecorum quàm ad ædificia, seu alia necessaria. Censum quinq; solidorum in Ponte de Baldimento*, & sex solidos in molendino de Canturanæ, & quinque solidos In Oscha Teold, apud Gurgiuolt, & vineam de Fonte Beton, & quicquid Vvillelmus habebat in prato Gandeleu; vineam de Saldon. Ex dono Gauterij de Curtemaim duos sextarios siliginis singulis annis. Terram de Tilliaco. Quicquid legitimè habetis ex dono Heruulfi de Insula apud Villam-nouam & Tranqueil*. Terram de Spineto, terram apud Gumeri, terram apud Summum fontem*, & apud Trembleium. Molendinũ de Barsam. Medietatem molendini de fonte Amau. Partem molendini Pagani de Frou. Quicquid habetis apud Planteiz. Censum sex denariorum ab Vberto de Tranqueil. Quicquid Thehelinus habebat in eodem loco præter homines. Terram Amici militis de Summo fonte. Quicquid Ermengardius Postellus habebat in mollendinis Canonicorum Villæ Maurorum*, & in hortis vltra pontem Vanæ. Partem piscationis, quam Felix habebat in aqua Bucennaij, & partem quã habebat in terra Scrobium, & censum duorum solidorum ab eodem. Terram, in qua granchia vestra est, & oscham in eodem loco. Terram quam dederunt Amaldricus & Hilduimus. Prata de Vergeron. Terras quas habetis apud Quinceium. Quartam partem prati de Orella. Quatuor arpennos prati apud Tilleium. Medietatem molendini de Quinceio. Totum tenementum Gaufridi. Dimidium arpennum vineæ Ponstingiatum. Ex dono Hugonis Capri vineam de Montearpon, & domum in qua ipse manebat, & Cellarium. Tenementum Guarini apud Sanceium. Vineam apud Sesanam. Terram inter Pisiacum* & Aizium. Molendinum de Bretenniaco. Molendinum, terram, & pratum apud Marcilliacum. Octauam partem nemoris de Pisiaco. aliam partem in eodem nemore. Ex dono Gualterij Rũgifer quatuor arpennos prati, & XL. solidos census. Ex dono Heloissæ de Villari, terram, vineam, & domum. Quicquid Rodulphus Gaius habebat in bosco Fraxineti, ex dono præfati Comitis

* Pont de Baudement

* Tranqueut

* Somme fontaine

* Villemor

* Pisy & Aisy

Theobaldi. Sexdecim ſextarios annonæ in molẽdino de Stagno. Molendinum de Changeio. Quindecim ſextarios annonæ in molendino de Planca. Molendinum de Iuſtigniaco *. Medietatem molendini de Creuecuer & vineam. Medietatem furni Vicecomitiſſæ. Medietatem prati ſubter Eccleſiam S. Nicolai. Vineas Paulæ & Emmellinæ, tenementum Petri de Valle, & tres denarios cenſus de Ponne. Vineas Galcherij Cementarij. Arpennum vineæ, & XIIII. denarios cenſus à Frodemundo Peregrino. Vineam Hugonis Butarij. Vineam Rahaldis. Septẽ iugera terræ à Petro de Ponne. Quatuor iugera ab Alburge de Ponne. Duo iugera & aream à prædicto Gualcherio. Septem iugera ab Ada de Altomuro. Arpennum prati, & dimidium, & medietatem domus ab Emelina Reburſata. Arpennum prati & dimidium à Bonade Prouuino. Pratum Teodorici. Domum Aſcranæ & plateam. Domos Richeldis, Paulæ, Hugonis Butarij, Loberij, Adan, Ioannis Tyranni, & dimidiam domum Sunbardi. Domum Bonelli Vuauræ, & medietatem alterius domus. Tres cameras & vineam eiuſdem. Modium auenæ & xx. gallinas à Margareta Vicecomitiſſa de Marrolis. Molendinum de Roſcha. Quartam partem domus ab Andrea. Sex iugera terræ in Campo leuato, & decem & octo iugera de ſuper Montem Hanepon. Quartam partem terræ de Villa-Cren. Dimidiũ plantæ de Fuliniaco. Ab Eurardo, vineam & XII. denarios cenſus. Tenementum vxoris Pagani ſellarij, & tres ſolidos cenſus apud Liſinas, & domum eiuſdem Pagani apud Pruuinum. Terram Radulphi Canonici apud Lizinniam *. Medietatem domus in atrio S. Nicolai. Septem ſolidos cenſus apud Caleſtram. Viginti ſolidos apud Pruuinum, Viginti ſolidos apud Liſinnias. Septem & diuidium à Teſcia Maioriſſa. Decem & ſeptem de Monte Henepon. Quatuor ſolidos & duos denarios de Buath. Duos ſolidos à Godefrido Monetario. Viginti ſolidos in terris Couleti. Terram Gre uiarum. Ex dono præterea Hatonis Trecenſis Epiſcopi medietatem omnis decimæ de S. Albino, & medietatem candelarum in purificatione ſanctæ Mariæ. Totam decimam de Aneuz. Quicquid Petrus Sanctus habebat in oblatione Eccleſiæ de Tranqueil, & partem decimæ eiuſdem loci. Tertiam partem præfatæ oblationis, & cenſum atrij, & maiorem

* Iutigny.

* Liſinæ

partem decimæ de Parigniaco. Quicquid habetis in decimis de Balbusia, & apud sanctum Parrum, in decimis de Quinceio, & apud Vlmellos duas partes decimæ de Gurgiuolt. Quicquid habetis in decima de Villagruis. Tertiam partem decimæ de Nogennio. Decimam quam habetis apud Aurigniacum, apud Occe, * & Malpigniacum, & sanctum Flauitum. Quicquid habetis apud Marigniacum in decimis & oblatione, & apud vtramque Ecclesiam de Bocennay, apud Ferroum, apud Capellam, & apud Codes, apud Calestram, apud Maserial *, apud Bernerias. Quicquid etiam Petrus Sacerdos de Parrigniaco vobis donauit in domibus, vineis, seu alijs. De dono Henrici Senonensis Archiepiscopi decimam de Lisignis, & partem decimæ de Cuchermeyo. Loca verò de Triagnello & Pomario, quemadmodum vobis rationabiliter concessa sunt, cum vniuersis appendicijs suis auctoritate vobis Apostolica confirmamus, & in vestra subiectione manere decernimus, iuxta videlicet dispositionẽ Paraclitensis Abbatissæ suarumque sororũ Priorissæ statuantur & mutentur. Decernimus autem ne propter consecrationem vel benedictionem percipiendam de Monasterio exire cogamini, nec pro electione Abbatissæ, aut alia qualibet occasione Episcopus vel alius grauamen vobis vel molestiam inferat. De laboribus etiam vestris seu annualibus nullus à vobis decimas exigat. Ad indicium itaque perceptæ huius à Romana Ecclesia libertatis, vnum obolum aureum singulis annis nobis nostrisque successoribus persoluetis. Nulli ergo hominũ liceat præfatum Monasterium temerè perturbare, aut eius possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut aliquibus molestijs fatigare; sed omnia integra conseruentur earum, pro quarum substentatione & gubernatione concessa sunt, vsibus profutura. Salua Sedis Apostolicæ auctoritate. Si qua igitur, *&c. vt in* I. *Innocentij* II. *&* j. Datum Catalauni per manum Guidonis S. R. E. Diaconi Card. & Cancellarij, Kal. Nouembr. Indict. XI. Incarnationis Dominicæ anno MCXLVII. Pontificatus verò domini Eugenij III. Papæ anno III.

* *Osse & Maupigny,*

* *Maserey*

VI.

VI.

ANASTASIVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus Heloysæ Abbatissæ, ceterisque sororibus in Oratorio S. Spiritus, quod in pago Trecensi, in parrochia Quinceij supra fluuium Arduconem situm est, diuino famulatui mancipatis tam præsentibus quàm futuris, &c. *vt in præcedenti Eugenij*, *& j.* Ex dono Gauterij Rungifer IIII. arpennos prati, & IIII. arpennos terræ, XL. solid. census, & corueas. *& j.* A Godefrido Monetario decem solidos census, à Fulcherio Pẽtecoste, & quicquid habebat in furno alodij. Quinquaginta solidos census à defuncto Stephano Vicario & Andrea nepote suo. Quinque solidos census à defuncta Aalis. Decẽ solidos cẽsus à Petro de Porta. Quicquid habetis apud Sulimatũ & apud Pontem. Ab vxore Gualterij de Fontineto XX. solidos census in terris Corileti: *& j.* Loca verò de Triagnello, & Pomario, & Leaualle, quemadmodum vobis rationabiliter concessa sunt, *&c.* Datum Laterani per manum Rolandi S. R. E. Presbyteri Cardinalis & Cancellarij VII. Kal. Februar. Indict. ij. Incarn. Dominicæ anno MCLIII. Pontificatus verò Domini Anastasij IIII. Papæ. ....

VII.

ADRIANVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus Heloysæ Abbatissæ, cæterisque in Oratorio S. Spiritus, quod in pago Trecensi situm est, diuino famulatui mancipatis, *&c. vt in superiori Eugenij. & j.* Loca verò de Pomario, Triagnello, Leaualle, Neforto, S. Flauiti, quemadmodum vobis rationabiliter concessa sunt, auctoritate vobis Apostolica confirmamus, *& j.* Datum Laterani per manum Alberti sancti Adriani Diaconi Cardinalis, vicem Domini Rollandi S. R. E. Presbyteri Cardinalis & Cancellarij gerentis. Cal. Decembr. Indict. XI. Incarnationis Dominicæ anno MCLVII. Pontificatus verò Domini Adriani Papæ IIII. anno III.

VIII.

ADRIANVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus Heloysæ Abbatissæ, ceterisque sororib. Parracliti, salutem & Apostolicam benedictionem. Et iniuncti nobis à Deo Apostolatus officium nos impellit, & bonæ vestræ conuersationis odor hortatur iustis postulationibus vestris benignum impertiri consensum, & quæ ad vtilitatem & quietem vestram pertinent libenti animo adimplere. Ea propter dilectæ in Domino filiæ, laboribus vestris prouidere volentes, sepeliendi apud Abbatiam vestram tum fratres vestros proprium non habentes, liberam vobis, & ijs quæ post vos successerint, licentiam auctoritate Apostolica indulgemus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Beneuenti Id. Februarij.

IX.

ADRIANVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus Heloysæ Abbatissæ Monasterij de Paraclito, eiusque sororibus salutem & Apostolicam benedictionem. Quotiens religiosæ personæ à nobis talia postulant, quæ à rationis tramite non discordant, ad concedendum quod petitur non debemus difficiles inueniri. Eapropter dilectæ in Domino filiæ, vestris iustis postulationibus gratum impertientes ascensum, auctoritate vobis Apostolica concedimus, vt eos qui de facultatibus suis Ecclesiæ vestræ grata conferunt solatia caritatis, si forte non proprio reatu sed pro alienis sunt excessibus interdicti, liceat vobis ad sepulturam recipere, & ipsos in Cimiterio vestro cum alijs fidelibus tumulare. Datum Later. VII. Kal. Decembr.

X.

ALEXANDER Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus Heloysæ Abbatissæ, cæterisque soro-

ribus in Oratorio S. Spiritus, quod in pago Trecensi situm est diuino famulatui mancipatis, *&c. vt in præcedenti Eugenij.* & j. Loca verò de Triagnello, Leaualle, Neoforto*, S. Flauiti, quemadmodum vobis rationabiliter concessa sunt, cum vniuersis appendicijs suis auctoritate vobis Apostolica confirmamus. & j. Datum Parisius per manum Hermanni S. R. E. Subdiaconi & Notarij, VIII. Id. Aprilis Indict. x. Incarn. Dominicæ anno MCLXIII. Pontificatus verò Domini Alexandri Papæ III. anno IIII.

* *Nonfort*

XI.

EGO Hugo Dei gratia Senonensis Archiepiscopis. Notũ omnibus fieri volo præsentibus & futuris, quòd Heloissa Paraclitensis Abbatissa interuentu religiosorũ virorum concessit Blesensi Comitissæ, laude & voluntate totius Capituli sui, locum Pomerij ad construendam Abbatiam, statutis inter se quibusdam conuentionibus, quas duximus annotãdas. Statutum itaque fuit & diuisum, quòd hæc prima Abbatissa Pomerij, quæ nunc est, constituta Domina Gertrude nobili & honesta femina, quæ Canonicè electa fuit apud Paraclitum de Dominabus eiusdem Ecclesiæ; cæteræ, quæ post ipsam primam substituentur in eodem loco, Canonicè eligentur secundum aliarum consuetudinem Ecclesiarum, & assumentur de ipsa Ecclesia si in ea potuerint inueniri. Sin autem, transibunt ad Ecclesiam Paracliti, & de ea sibi assumẽt Abbatissam, & ad aliam per electionẽ non licebit eis pertransire Ecclesiam, quoniam alium Ordinem nisi Paraclitensem non licebit eis obseruare. Abbatissa verò Paracliti semel in anno ibit Pomerium, & sedens in Capitulo emendabit si quid fuerit emendandum de Ordine, vel de aliqua re ad Ordinem pertinente. Pro concessione sanè prædicti loci dedit Comitissa Ecclesiæ Paracliti tres modios frumenti per singulos annos in molẽdino suo Pruuini sub Creuecor, laude quidem filiorum suorum Comitũ Henrici, Theobaldi, & Stephani, promisitque rem iustè garantire. Et hoc fuit ad voluntatem Abbatissæ Paraclitensis & totius Capituli sui. Promisit & Abbatissa Paracliti, promisit & Comitissa, quòd nec per D. PP. nec per alium aliquem quod factum fuerat aliquo modo

immutaretur: sed & conditiones inter vtramque Ecclesiam superiùs designatæ à neutra parte abolerentur. Harum conuentionum mediatorem me posuerunt & Abbatissa & Comitissa, atque benigna vtriusque partis postulatione in manu accepi rem sicuti fuerat simpliciter ac deuotè celebrata, opitulante Domino in finem permanere. Vt autem & modernis & successuræ posteritati firmum & ratum habeatur, authoritate sigilli nostri muneri fecimus sub chirographi diuisione.

MAG.

PETRI ABAELARDI

NANNETENSIS

EXPOSITIONES

In Orationem Dominicam,

In Symbolum Apostolorum,

In Symbolum S. Athanasij:

ET

HELOISSÆ PARACLITENSIS DIACONISSÆ

PROBLEMATA,

Cum eiusdem Petri Abaelardi Solutionibus.

MAG. PETRI ABAELARDI NANNETENSIS, EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICÆ.

NTER omnia quæ fragilitas humana facere poteſt, vnde placere Conditori, vel eum placare valeat, plurimùm prodeſt oratio, ſi cum pura conſcientia & cordis humilitate fiat. Ideo dico cum pura conſciẽtia & cum cordis humilitate, quia ſi conſcientia fuerit ſorde prauæ voluntatis, vel operis næuo polluta, ſi cor noſtrum inani fuerit elatione repletum, oratio noſtra apud Deum non recipitur, nec noſter animus exauditur. Qui auertit aurem ſuam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Mediator itaque Dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus humanæ ſaluti conſulens & illi miſericorditer prouidens, inter cætera ſanctiſſimæ doctrinæ verba formã orationis inſtituit, & quomodo Patrem orare debeamus, edocuit dicens. *Cum orabitis non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in Synagogis & in angulis platearum ſtantes orare: Orantes autem nolite multum loqui ſicut Ethnici. Putant enim quia in multiloquio ſuo exaudiantur, ſic ergo vos orabitis: Pater noſter qui es in cælis, &c.* In hac oratione Dominica ſeptem petitiones eſſe dignoſcuntur. Prima petitio eſt, *Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum.* Secunda, *Adueniat regnum tuum.* Tertia; *fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra.* Quarta, *panem noſtrum quoti-*

dianum da nobis hodie. Quinta, *& dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Sexta, *& ne nos inducas in tẽtationem.* Septima, *sed libera nos à malo Amen.*

Prima Petitio.

PATER noster qui es in cælis, &c. Ecce, charissimi, singulis fere diebus Clerus & populus, viri & mulieres, sed præcipuè diebus solemnibus gregatim ad basilicas euolant, vestibus melioribus coram aspectibus hominum singuli pro posse suo se adornant, domum Dei sancti quasi filij Dei communiter intrant, genua flectunt, pectora tundunt, manus expandunt, ora aperiunt, preces fundunt dicentes: *Pater noster.* sed, quod sine graui mœrore dicendum non est, quàm multi domum Dei, Dominum deprecaturi, ingrediuntur, & quàm pauci exaudiuntur? Quàm multi Dominũ vocant in hac oratione *Pater noster*, qui non sunt eius filij, sed illius Patris de quo scriptum est, *vos ex fratre Diabolo estis*? Dei non sunt filij, qui iam dius perdiderunt gratiam: diaboli sunt filij, quia per superbiam eos genuit, & nutrit per culpam. Filij sunt diaboli omnes immundi, concubinarij, ad vltimum auari, maledici, funeratores, & alijs quibuscumque damnabilibus peccatis deprauati qui dicunt fratri suo, *fatue*: qui vident mulierem ad concupiscendũ eam. Et quicunq;, etsi nõ peruerso opere peruersa tamẽ à Deo separati sunt voluntate, & quod multò grauius est, quod magis flendum est, non solũ vulgares & indocti laici, verùm etiam & innumerabiles nostri temporis Sacerdotes, qui sacro peruncti sunt oleo, qui quotidie sacris ornãtur vestibus, sacris adsistunt altaribus, qui sacramentum Dominici corporis & sanguinis tractare mundissimis manibus debent, Dominum pro se sibique commissis placare deuotis precibus: Ipsi, inquam, sordibus vitiorum inuoluuntur, ipsi maculis peccatorum polluuntur, sed & (quod scelestius est) non solum talibus qualibus multi laici fœdantur sceleribus; sed multo grauioribus, & non in ædificationem, sed in scandalum & in ruinam populorum iam positi, omnibus prouerbium, risus, & contemptus facti sunt. Sciant etiam tales sacerdotes quòd cotidie quando primam horam Deo decãtant, vel semetipsos maledicunt, vel testimonium diuinæ

maledictionis

maledictionis aduersum se dicunt dum proferunt, *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* Quicunque igitur (fratres) Deum in Oratione Dominica patrem vocat, quicũque ab eo exaudiri desiderat, taliter viuat vt Deus eum suum filium recognoscat esse per gratiam, qui omnium pater est per naturam. Alioquin cùm iudicabitur exibit condemnatus, & oratio huius fiet in peccatum. *Pater noster qui es in cœlis.* Qui dicit, *Pater*, captat beneuolentiam; Qui dicit *noster*, excludit superbiam. Qui dicit, *qui es in cœlis*, exhibet reuerentiam. Qui dicit, *Pater*, Captat beneuolentiã, quia piũ clamat. Qui dicit *noster*, excludit superbiã, quia non sibi arroganter propriũ, aut specialem; sed & alijs etiam communem denuntiat. Qui dicit, *qui es in cœlis*, exibet reuerentiam: quia non solum infimis, sed & summis eum præsidere prædicat. *Sanctificetur nomen tuum*, Multa sunt nomina diuina. Quod ergo nomen petimus sanctificari, cùm dicimus, *sanctificetur nomen tuum*? Nomen Dei fides est Dei, per quam credentibus innotescit. *Sanctificetur nomen tuum*, sanctificetur fides tua, quæ est noticia tui. Sed nunquid nomen Domini non est sanctificatum & sanctum? Omnes scripturæ clamant, omnes resonant, *Sanctũ nomen tuum.* Nomen quidem Domini, fratres, sanctum est, sed adhuc in cordibus quorumdam ampliùs sanctificari potest. Potest namque sanctificari in cordibus paganorum, in quibus nondum sanctificatum est per fidem: in cordibus Iudæorum, in quibus nondum sanctificatum est per fidei consommationem: in cordibus falsorum Christianorum, in quibus non est sanctificatum per dilectionem. Potest quoque ampliùs sanctificari in cordibus electorum per maiorem fidei confirmationem, & maiorem Dei & proximorum dilectionem. Quanto etenim quisque perfectiùs Deum credit & diligit, tantò ampliùs nomen patris in se sanctificat & sanctificatum demonstrat. *Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Sanctificetur nomen tuum in cordibus paganorum: sanctificetur in cordibus Iudæorum, vt & illi in te credant, & isti perfectiùs credant, & vtrique diligant. Sanctificetur in cordibus falsorum Christianorum, vt sicut habent per fidem tui cognitionem, sic quoque habeant per affectum & dilectionem. Sanctificetur adhuc in cordibus electorum per maiorem claritatem cognitionis, & maiorem suauitatem

dilectionis. *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum.*

Secunda Petitio.

ADVENIAT regnum tuum. Quid est quod petimus dum dicimus, *adueniat regnum tuum*? nunquid non habet regnum Deus? nunquid non est Rex Deus? si Deus non est Rex, aut si non habet regnum; quid est quod Psalmista ait, *Quoniam Rex omnis terræ Deus, Psallite sapienter?* Ergo Rex est Deus, & regnū habet Deus. Quare ergo petimus, vt adueniat regnū eius? Quando petimus vt adueniat regnum eius, non petimus vt adueniat in hoc quod iã est, sed in hoc quod nondū est, vel potius manifestetur in eo quod nondū manifestū est. Ad hæc & nasci turi sunt multi, qui ad regnum eius sunt prædestinati: Et qui prædestinati nec dum sunt de regno ipsius esse, omnibus manifestat. Adueniat ergo regnum tuum, ô Pater cælestis, vt per naturam carnis generentur ad regnum tuum prædestinati, & per gratiam baptismi regenerentur: & fiant iusti, & per claritatem iustitię omnibus manifestentur esse filij regni tui. *Adueniat* ergo *regnum tuum*, vt in fine seculi, in die iudicij, in resurrectione generali, separentur grana à paleis, agni ab hœdis, frumentum à zizanijs, & Ecclesia tua, quæ est regnum tuū, de pressura seculi præsentis te vocante transeat in gloriam patriæ cælestis. Item *adueniat regnum tuum*, vt sicut regnas in iustificatis, ita citò regnes in iustificandis: Et sicut regnas in illis qui iam sunt boni, sic expulsa potestate dęmonum regnes & in illis, qui adhuc sunt mali. *Adueniat regnum tuum.*

Petitio tertia.

FIAT voluntas tua sicut in cælo & in terra. Scimus quod in cœlo nemo Sanctorum vel Angelorum à voluntate Dei deuiat, nemo illi contradicit. Quando ergo fieri poterit, vt nō volūtas Dei ita in terra sicut in cœlo fiat, vt videlicet in terra nemo vel per ignorantiam, vel per fragilitatem humanam delinquat: cùm infans vnius diei non sit sine peccato super terram, & in multis offendamus omnes. Sed sciendum quòd, *sicut*, non est quantitatis, sed qualitatis, & similitudinem insinuat, non æqualitatem. Siquis ædificaret domum paruam

ſecundum formam & diſpoſitionem domus maioris, non diceremus de parua domo, Tanta eſt iſta quanta illa maior: ſed diceremus, Talis eſt iſta qualis illa; talis ſimilitudine, non tanta quantitate. *Fiat* ergo ô Pater, *voluntas tua ſicut in cælo* per Angelos, & per Sanctos per primam ſtolam iam glorificatos: ita *in terra* per homines iuſtificandos & glorificandos, vt ſicut illi faciunt voluntatem tuam in cælo, ita eam faciant iſti in terra, etſi non ſecundum æqualitatem, tamen ſecundum ſimilitudinem: ſi non ſecundum illorum perfectionem, tamẽ ſecundum perfectionis illorum imitationem. *Fiat voluntas tua*, non ſolùm in electis per bonorum operum exibitionem, verum & in reprobis per malorum diſpoſitionem. Quamuis verò malorum diſpoſitor, & quamuis ſub poteſtate tua multa ſunt mala, nulla tamen relinquis inordinata: & ſic fit in omnibus voluntas tua.

Petitio quarta.

PANEM noſtrum cotidianum da nobis hodie. Fecit Deus hominem ex ſubſtantia duplici, corporea ſcilicet & ſpirituali. Quia igitur homo compoſitus eſt ex duabus ſubſtantijs, neceſſarius eſt ei duplex panis, corporalis & ſpiritualis. Corporalis reficit corpus, ſpiritualis animam ſatiat. Corporalem petimus, quia niſi Deus fecerit terram germinare, non poterit fructus ſuos miniſtrare. Spiritualem panem à Deo poſtulamus, quia nec ipſum niſi ipſe dederit percipimus. Hunc habent nobis diſpenſare Sacerdotes. Hinc iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Quis verò eſt noſtris temporibus fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore fideliter & prudenter? Fideliter quantum ad Deum, vt videlicet cum tanta fide, tanto timore, tanta ſimilitudine, tanta inſtantia, tanta diligentia, quemadmodum præcipit Dominus, verbum Dei diſpenſet. Prudenter, quantum ad homines, vt ſecundum capacitatem ſingulorũ ſingulos erudiat. Sed (quod ſine graui luctu dicendum non eſt) mundus Sacerdotibus plenus eſt, & tamen ſi ſit qui bonum audiat, non eſt qui dicat iuxta illud, *Paruuli petierunt panem, & non eſt qui porrigat eis.* Quid dicturi ſunt quidam moderni ſacerdotes in die iudicij,

qui ordinem sacerdotalem susceperunt, sed inordinatè viuere non erubescunt? Quidam verò in conuiuijs & potationibus cum vulgo prorsus indocto, prauis moribus corrupto tota die sedent, fabulantur, & quæ dicenda non sunt turpiter operantur. Lanis gregis Dominici superbe vestiuntur, lacte pascuntur, & oues fame & pecunia verbi Dei moriuntur. Trásseunt festa, transit integer annus, quòd nec vnum verbum de ore ipsorum egreditur, quo plebs sibi commissa erudiatur, de malo corrigatur, ad bonum reuocetur, & in bono confirmetur. Cotidie tamen se Deo præstare obsequium arbitrantes: verba diuinæ laudis iubilant, immò sibilant, & audientes & intendentes sono vocis, gestu corporis scandalisant, non ædificant. Cogitare deberent huiusmodi sacerdotes animaduersiones Propheticas aduersum se esse prolatas, quibus dicitur: *Erit sicut populus sic sacerdotes.* Et item, *Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus: & tenentes legem nescierunt me.* Et illud, *Canes muti non valentes latrare.* Et, *Canes impudissimi nescierunt saturitatem.* Nemo itaque ab istis sacerdotibus expectet sibi dari panem sacræ doctrinæ, quia vel nesciunt docere, vel comtemnunt. Considerent potius illis in locis doctos & dignos sacerdotes, bonæ vitæ & famæ: illos adeant & audiant, ab eis doceri suppliciter requirant. Sunt autem quidam prædicatores, qui sicut zizania in agro Domini à Diabolo sunt seminati, qui totum mundum cum suis philacterijs peragrant, & indoctum vulgus & peccatis oneratum verbis mendacibus beatificant, dicentes: *pax, pax,* cùm non sit pax. Vnde Isaias, *Popule meus, qui te beatificant ipsi te seducũt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Et iterum, *Erunt qui beatificant, & qui beatificantur præcipitati.* Panem nostrũ pater da nobis hodie, pasce Domine, pasce tu ipse oues tuas: vnctio tua doceat eas de omnibus, vt spiritus tuus per internam aspirationem vel doctrinã infundat quam talium sacerdotum os mutum non dispensat. Panem itaque nostrum cotidianum da nobis hodie, panem scilicet corporalem & panem spiritualem. Panem corporalem, vt facias terram germinare, & fructus suos temporibus suis reddere. Panem spiritualem, vt inspires Prælatis & doctoribus Ecclesiæ tuæ doctrinam tuam sibi traditam studeãt feliciter nobis & prudenter dispensare. Et si illi non curant panem istũ nobis frangere, tu ipse nos pasce per occultam spi-

ritus tui aspirationẽ, vt intus per te capiamus panẽ, quo foris fraudamur per illorum taciturnitatem. *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie.*

Petitio quinta.

DIMITTE nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quàm multis timenda, quàm multis perniciosa est, fratres, ista oratio! Multis etenim plus confert detrimenti quàm augmenti, plus damni quàm lucri. Sunt namque quidam, qui per magnam vel longam malignitatis vel odiorum malitiam *obdurati, illos qui per aliquam iniuriam facti sunt illis debitores, manibus suis lędere vel iugulare cõcupiscunt: nec pro timore Dei, nec precibus hominum satisfactionem recipere, vel concordiam facere volunt. De talibus scriptum est, *Vua eorum, vua fellis, & botrus amarissimus. Fel draconum vinea eorum, & venenum aspidum insanabile.* Qui cùm tales sint, secretè tamen ad Ecclesiam confluunt, & corã Deo & altari eius orantes dicunt: *Pater noster, dimitte nobis debita nostra, &c.* sed ô misera insipientia! ô infelix præsumptio, irã Dei aduersum se precibus prouocare! Homo homini reseruat iram, & à Deo quærit misericordiam? Sunt autem quidã imperfecti, quorum imperfectioni, sicut dicit beatus Augustinus, diuina miseratio condescendens, concedit vt saltem tunc debitoribus suis debita dimittãt, cùm ipsi debitores indulgentiã ab eis sibi dari postulauerint. Sicut Dominus seruo suo nequam fecisse legitur, quemadmodum scriptum est, *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi quia rogasti me.* Quicunque autem rogatus à debitore debitum cuiuslibet iniuriæ dimittere contemnit, in vanum sibi à Domino dimitti debitũ peccati sui petit. Quinimò magis illud iram iudicis aggrauat quàm alleuiat. Quamuis verò imperfectis concedatur sua posse requirere, satisfactionem de sibi illata iniuria recipere, & à debitoribus rogari de indulgentia: si tamen nihil horum fieri contingat, debent omnino proprij cordis iram refrenare, & tenebras odiorum à se pellere, memores illius Iacobi Apostoli, *Ira enim viri iustitiam Dei non operatur.* Et, *Qui odit fratrem suum, hoc est, omnis homicida, non habet partem in regno Dei.* Perfectorum autem est omnibus omnia corde puro, vultu iocundo sine restauratione rerum, sine satisfactione iniu-

* al. militiã

riarũ, & ſine precibus, ſuis debitoribus indulgere: inſuper & ſua tribuere, & obſequia charitatis exhibere. Prouideat igitur vnuſquiſque ſibi in oratione iſta, *Dimitte nobis pater debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*: & ſi pro aliqua fragilitate vel etiam pernicie nos videas non dimittere ſicut debemus, da nobis gratiam vt ſecundum voluntatem tuam dimittamus, & ſic tuam indulgentiam conſequamur. Da vt ſic diligamus homines, vt eorum non diligamus errores: vt ſic in eis diligamus naturam, vt non diligamus culpam: vt ſic diligamus quod ſunt, vt non diligamus quod malè faciunt. *Dimitte nobis debita noſtra.*

Petitio ſexta.

Et ne nos inducas in tentationem. Cùm ſcriptum ſit, *Deus intẽtator malorum eſt, ipſe neminem tentat: vnuſquiſque autem tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus*, Quid eſt quod petimus cùm dicimus, *Et ne nos inducas in tentationem?* Eſt igitur ſenſus: Ne nos inducas in tentationem, non vt nunquam nos permittas tentari, ſed vt nunquam permittas à tentatione ſuperari. Et da vt per tentationes probemur, non reprobemur. Multum enim proſunt tentationes electis; quia per tentationum victoriam pertingunt ad coronam. Vnde Iacobus Apoſtolus, *Beatus vir qui ſuffert tentationem, &c.* Item, *Omne gaudium exiſtimate fratres cùm in varias tentationes incideritis, ſcientes quod probatio fidei veſtræ*, quæ ſubaudis, per tentationes fit, *patientiam operatur*: vnde, *in patientia veſtra poßidebitis animas veſtras.* Tentationum quatuor ſpecies ſunt: Alia enim leuis & occulta: Alia leuis & manifeſta: Alia grauis & occulta: Alia grauis & manifeſta. Tria autem ſunt quæ nos tentant, caro, mundus, diabolus. Caro nos tentat per gulam & luxuriam: Mundus per proſpera & aduerſa: per proſpera vt decipiat, per aduerſa vt frangat: Diabolus omnibus modis nos aggreditur, & ad omnem nequitiam nos perducere conatur. *Pater, ne nos inducas in tentationem*: ne nos permittas tentari ſupra id quod poſſumus: ſed fac etiam cum tentatione prouentum, vt poſſimus ſuſtinere. *Ne nos inducas in tentationem.*

Petitio ſeptima.

SED libera nos à malo: Multa ſunt mala, quibus humana conditio ſubiacet, & quorum preſſuram per ſe minimè euadere valet; Quæ generaliter conſiderata ſex modis diſtinguere poſſumus. Malum enim aliud eſt corporis, aliud animæ. Item aliud eſt malum, quod eſt culpa, aliud quod eſt pœna. Item aliud præſentis ſeculi, & aliud futuri. Ab omnibus iſtis, & ab alijs quę per iſta comprehenduntur petimus liberari. Et ſub iſtis continentur, quando oramus dicentes, *libera nos ab omni malo*: quia niſi tu liberes nos, non poterimus ſine te liberari. *Libera* ergo *nos* tu Pater *à malo*.

Concluſio harum Petitionum.

AMEN. Interpretatur verè, & concludit omnes præcedentis Orationis Petitiones: *Amen*, quaſi dicamus, O pater noſter qui es in cælis, verè ſanctificetur nomen tuum, verè adueniat regnum tuum, verè fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra, verè panem noſtrum quotidianum des nobis hodie, verè dimittas nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, verè ne nos inducas in tentationem, verè liberes nos à malo. Iſta eſt, fratres, iugiter meditanda, iſta eſt iugiter dicenda Oratio, vtpote quam ipſe Saluator docuit, & qua nobis Patrem orare præcepit. Nulla eſt enim iſta ſublimior, nulla vtilior. Sunt quidam qui ſicut Ethnici gloriantur multa verba fundere, multa Pſalteria legere, diuerſas Horas decantare, prolixas orationes continuare: Et cùm ore Domino loquuntur, nonnumquam in finibus terræ vagantur. Meminerint tales ſcripturæ qua dicitur, *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me.* Neque iſta dicentes, ſanctæ Orationis ſolertiam & perſeuerantem deuotionem culpamus, quam multum laudamus, dum prolixitatem Orationis comitatur feruor maximus deuotionis.

Eſt & alia huius Orationis expoſitio infrà, Serm. in diebus Rogationum.

EIVSDEM MAG.

PETRI ABAELARDI EXPOSITIO SYMBOLI,

Quod dicitur Apostolorum.

NSTITVTVM, fratres, à Patribus sanctis habemus, tam Symbolum fidei, quod dicitur Apostolorum, quàm Orationem Dominicam ab omnibus communiter Christianis debere sciri, & memoriter retineri, vt promptiùs queant frequentari. In illo quippe fidei confessio breuiter est expressa: in ista instruimur à Domino postulare necessaria. Ex Concilio Remensi Capitulo VIII. *Vt omnis Presbyter omnibus parrochianis suis Symbolū & Orationem Dominicam aut ipse insinuet, aut insinuanda iniungat: vt cùm ad confessionem tempore Quadragesimali venerint, hæc ab vnoquoque memoriter sibi decantari faciat. Nec ante sanctam Communionem alicui tradat, nisi hæc ex corde pronunciare nouerit. Siquidem sine horum scientia nullus saluus esse poterit. In vno enim fides & credulitas Christiana continetur, in alio quid orare & petere à Deo debemus exprimitur.* Quòd vero sine fide nemo possit saluari, Dominus ostendit cùm dicit: *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit.* Nullus autem credere potest quod nescit nec audiuit. Ait enim Paulus: *Quomodo credent ei quem non audierunt?* Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbo enuncietur, vt idem Apostolus testis est: *Corde enim creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem.* Nullus autem de stoliditate sensus, vel tenuitate ingenij causetur; quia hæc tā parua sunt, vt nemo tam hebes & barbarus sit, qui hoc dicere, & verbis omnibus enunciare non possit: tam magna, vt qui horum scientiam pleniter capere potuerit, sufficere sibi credatur ad salutem perpetuam.

ILLVD etiam obseruandum, vt nullus suscipiat infantem in baptismo à sacro fonte, antequam idē Symbolum & Orationem Dominicam corā Presbytero decantet. Ex Concilio Cabilonensi

Cabilonensi Capitulo III. *Iubendum est, vt Oratio Dominica, in qua omnia necessaria humanæ vitæ comprehenduntur; & Symbolum Apostolorũ, in quo fides Catholica ex integro cõprehenditur, ab omnibus discatur tam Latinè quàm Barbaricè, vt quod ore confitentur corde credant.* Ex Concilio Parisiensi, cap. II. *Vt nemo à sacro fonte aliquem suscipiat, nisi Orationem Dominicam & Symbolum iuxta linguam suam & intellectum teneat, & coram Presbytero decantet: & vt intelligant omnes pactum quod cum Deo pepigerunt:* Ex Concilio Garinaziensi, cap. I. *Caueant Presbyteri, vt neque viri, neque feminæ de sacro fonte filios vel filias suscipiant, nisi memoriter Symbolum & Orationem Dominicam tenuerint.* Ex Concilio Agathensi, cap. XII. *Symbolum etiam placuit ab omnibus Ecclesiis octaua die ante Dominicam Resurrectionis publicè in Ecclesia competentibus tradi.*

HAC itaque auctoritate Patrum eruditi, præsenti die ante Resurrectionem octauam decreuimus prædicti Symboli non verba docere, quæ iam didicistis: sed aperire sensum eorum quæ profertis; cùm cordis potiùs fides sit quàm oris, & priùs ipsa sit habenda quàm eius confessione facienda. Quem etiam ordinem Apostolus assignans, *Corde*, inquit, *creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Dicit enim Scriptura: *Omnis qui credit in eum, non confundetur.* Et post aliqua: *Quomodo autem credent si non audierint? Quomodo autem audient sine prædicante? &c.* Hoc igitur, fratres, tam salubre consilium ab ortu suo Ecclesia prouidens, breuissimum fidei Symbolũ composuit, quod & summam fidei comprehenderet, & verborum multitudine confitentem non grauaret. Hoc autem illud est quod non Conciliorum, sed ipsorum esse creditur Apostolorum: & iuxta numerum eorum totidem sententijs dicitur comprehensum. Symbolum autem collatio dicitur, quando videlicet homines conuiuaturi partes suas in vnum conferunt, vnde comessationes fiant. Hinc illud est in Prouerbijs. *Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in commessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbola, consumuntur.* Ad hanc itaque similitudinem Symbolum dicuntur diuersorum sententiæ in vnum cõgregatæ, summam fidei continentes. Vnde & Eusebius Emisenus Homilia de Symbolo fidei: *Sicut nonnullis scire permissum est, apud veteres symbola vocabantur, quod de substantia collecti in*

vnum sodales in medio conferebant ad solemnes epulas, ad cœnæ communes expensas. Ita & Ecclesiarum Patres de populorum salute solliciti, ex diuersis voluminibus scripturarum collegerunt testimonia diuinis grauida Sacramentis; ad animarum pactum salubre conuiuium, verba breuia, &c. & hoc Symbolum nominauerunt. Est quippe quasi quoddam spiritale conuiuium diuini verbi refectio, & quasi quædam mensa scriptura nobis apposita: in qua tot sunt fercula quot sunt Doctorum sententiæ. De hac mensa scriptum est: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Itẽ de pane diuini verbi: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei:* Sed etiam apud Philosophos Timæus Platonis diuersarum collationem sententiarum sub specie cuiusdam conuiuij componit, dicens: *Vnus, duo, tres, quartum enimuero vestrum, Timæe, requiro; qui hesterni epuli conuiuæ fueritis, hodierni præbitores mutatores ex condicto resideatis.* Legimus & cœnam Cypriani, in qua sancti Patres, quasi quædam fercula virtutum, quibus præminebant, offerentes inducuntur. Sic & Apostoli tanquam inuicem conferentes, communi deliberatione præsens fidei Symbolum creduntur instituisse; in quo & fidei Catholicæ summa, vt dictum est, doceatur, & eius salubris confessio paucis verbis conferatur: vt simul & doctrina fidei sit perfecta, & nulla sit verborum prolixitas onerosa. Quod quidem postmodũ à sanctis Patribus tanta est diligentia roboratum, vt nemini fidelium liceat verba eius ignorare ad confitendum; etsi nondum sufficiat ad intelligendum. Sed quoniam sonus sine intelligentia aures tantùm mulcere, non mentem reficere potest, & balatus potiùs quàm pastus dicendus est: nec mentem excitant audita, si minimè fuerint intellecta: nos, qui litterarum scioli videmur, niti iam conuenit, vt de sensu verborum sumamus animæ pastum: nec tam ore corporis sonum, quàm ore cordis capiamus sensum. Quales quidem aures tantùm Dominus requirens, dicit: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Cùm autem fides omnium bonorum sit fundamentum, sine qua impossibile est placere Deo, & cordis ipsa sit potiùs quàm oris, corde enim, vt dictum est, creditur: magis ei cordis quàm corporis aures sunt applicandæ, vt quod verbis asserimus, intelligentia capiamus. Non enim longè est à mendacio, qui quod nescit profitetur, & periurij reus est, qui iurat quod

ignorat. Quod quidem ne præsumamus, illa nos Apostoli reprehensio compescat, qua quibusdam improperans, ait: *Nescientes de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant.* Nullũ est autem periculosius mendacium vel error, quàm in his quę ad fidem pertinent: & quassa est verborum prolatio, quam intelligentia non sequitur: quæ ad hoc tantùm instituta sunt, vt intelligentiam conferant audita. Quanto autem diuinorum verborum salubrior est intelligentia, tanto hæc à nobis ampliùs est requirenda. Ad quam nos suprà memoratus adhortatur Apostolus, vt cùm diuinæ laudis benedictiones vel orationes quælibet in Ecclesia fiũt, vel aliquid dicitur ad confirmationem, cuius vel precis complectionem *amen*, seu *fiat*, est respondendum, à nemine id responderi permittat, qui ea quæ præcesserunt non intelligat. Sic quippe Corinthijs scribẽs de idiota litteras ignorante, & quasi ad respondẽdum in Ecclesia cuiquam astante: *Quomodo dicet amen super tuam benedictionem qui quid dicas nescit?* Quod & beatus Hieronymus memoriter tenens cùm Marcellam de diuersis nominibus Hebraicis erudiret: *In Hebræo*, inquit, *legitur amen, quòd scilicet ea vera sint dicta quæ supra confirmantur.* Vnde & Paulus asserit non posse aliquem respondere amen, id est cõfirmare ea quæ supra dicta sunt, nisi intellexerit prædicationem. Qui & ad omnium intelligentiam, quæ in Ecclesia dicuntur, vehementer nos excitans, *Impleamini*, inquit, *Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritalibus.* Non enim sibi vel secum loquitur, qui quod dicit minimè intelligit: cùm totum, vt dictum est, sermonis officium ad intelligentiam sit accommodatũ: nec sermo sine intelligentia prolatus tam sermo quàm sonus sit habendus. Vt igitur, iuxta Apostolum, maliciâ paruuli, sensu autem perfecti, firmum teneamus fidei fundamentum, quod proposuimus expositionis luce, prout Dominus annuerit, consummemus.

CREDO in Deum. Sed vt confessionis suæ veritatẽ obseruet, ne os quod mentitur occidat animam, attendere primũ debet & quid sit credere in Deum. Aliud quippe est credere Deum, aliud credere Deo, aliud credere in Deum. Credere quippe Deum est æstimare quòd ipse sit. Credere Deo, verbis eius, quòd vera sint, vel à falsitate penitus aliena, consen-

tire. Credere verò in Deum, est credendo eum diligere: & sic eius membrum fieri vel esse. Hæc verò illa est fructuosa fides, quæ, vt dicit Apostolus, per dilectionem operatur; & de qua, vt diximus, scriptum est: *Omnis qui credit in illum non confundetur.* In illum inquit, potiùs quàm illum, vel illi. Illi quippe duo priores fidei modi, cùm videlicet Deum vel Deo credimus, communes nobis sunt cum reprobis, & cum ipsis etiã dæmonibus. De quibus & beatus meminit Iacobus, quia dæmones credunt & contremiscunt, & fides sine operibus mortua est. Hic verò tertius credendi modus, quo videlicet in Deum creditur, solus inter reprobos discernit & electos. Vt igitur vera sit nostra fidei confessio, qua singuli cotidie dicimus, *Credo in Deum*, sic viuere studeamus, vt hoc verè dicere valeamus. Aliter quippe membrum Veritatis non erimus, & plus nobis officit falsitas confessionis, quàm eius prolatio adiuuet. Cùm autem singula, quæ in hac fidei confessione sequuntur, ita huic principio cohæreant, atque hinc pendeant, vt si huius veritas violetur, non possit in ceteris ipsa custodiri; cùm videlicet dicitur, *Credo & in Iesum Christum*, *& in Spiritũ sanctum &c.* frustra reliqua confitemur, si confessionis exordium falsitatis habeat fundamentum.

PATREM omnipotentem. Cùm præmiserit Deum, vnũ videlicet, non plures, deitatis astruxit vnitatem. Nunc verò personarum annectit distinctionem, cùm Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum commemorat. Omnipotens dicitur, vt beatus meminit Augustinus, non quòd omnia possit, hoc est, quaslibet in se suscipere actiones; sed quòd eius voluntati vel dispositioni nulla resistere potestas, vel cuiusque naturæ vis eam impedire possit. Benè autem cùm nos in Deum credere confitemur, omnipotentiam eius memoramus, vt quàm rectum sit in eum credere, vel spem nostram in eum ponere, cuius tanta sit potentia, declaremus. Vnde & Apostolus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?*

CREATOREM cœli & terræ. Dicturus eum creatorem omnium esse, præmisit omnipotentem: vt ostenderet eum hoc posse qui omnia possit, & cuius voluntati nihil resistere queat. Creatorem autem cœli dicit, hoc est de nihilo, non de præjacente materia omnia, ex quibus cõstat mundus, operatum. Cælum quippe, quod tam aëreum quàm æthereum

dicitur, superiores mundi partes hîc appellat: terram verò, inferiores quæ pondere suo in vno subsistunt, tam aquaticam scilicet quàm terrenam substantiam. Possumus & per cœlum & terram ita vniuersam includere creaturam, vt cælum dicamus dignitatem superiorem, id est spiritalem quamlibet naturam: terram verò quamcumque corpoream. Cùm autē ita omnium creatorem Deum commemorat, quantùm ei debeant vniuersa patenter insinuat.

ET in Iesum Christum. Filij Dei personam præsens Symbolum nobis commendans, eius diuinitatem pariter & humanitatem commemorat, & tam regni eius quàm sacerdotij dignitatem, vnde Christus dictus est, designat: per quæ duo nobis Iesus, id est Saluator efficitur. Nam quia tam regia quàm sacerdotalis dignitas per vnctionem instituitur; hinc merito Christus est appellatus Rex iste summus, & Sacerdos supremus, & Saluator verus. Vnde & hæc nomina iam quasi propria meruit obtinere; vt iam cùm audimus Christum vel Iesum, eum per excellentiam solum intelligamus. Rex autem nobis est quasi supremus Dominus, & nobis præsidens, & inter huius seculi procellas & turbines Ecclesiam suam nauem propriam ad portum tranquillitatis æternæ regendo dirigens, & tam verbis quàm exemplis disciplinæ regulam nobis tradens. Sacerdos autem, immò & Pontifex nobis factus est, dum in Cruce suspensus tanquam in ara pro nobis immolatus est. Vnde autem nobis tam Christus, vt dictum est, quàm Iesus verus existat, diligenter aperit: cùm eum tam Dei quàm hominis filium esse consequenter annectit, dicens:

FILIVM eius, id est Dei Patris, *vnicum*; ne adoptiuus, sed consubstantialis putetur. Et rusum, *qui conceptus est*, &c. Quod tamen dicimus vnicum, quibusdam videtur magis ad Dominum quàm ad filium esse coniungendum, siue ad vtrūque simul: vt sicut est vnicus filius Patri, ita & vnicus sit Dominus nobis. Sicut enim personam Patris commendans, eum & omnipotentem, & cæli & terræ dixit creatorem: ita nunc ad honorem Filij eum non solummodò Christum & Iesum, verumetiam Dominum confitemur nostrum & vnicum, id est solum Dominum nostrum, secundum hoc quod eius solius precioso sanguine empti sumus. Aut si fortè quem mo-

uet etiam Patrem & Spiritum ſanctum non minus noſtrum dici Dominum, ſciat ita Filium ſolum dici Dominum noſtrum, vt præter eum non ſit alius omnium Dominus. Licet enim vtraque aliarum perſonarum æquè Dominus noſter ſicut & Deus ſit dicenda, quia non eſt alius Dominus vna perſona quã alia, ſicut nec alius Deus quælibet earum: ita Deus vel Dominus ſola eſt dicenda, vt nullatenus res alia Dominus ſit exiſtimanda, vel ab ea Dominus ſit credendus; cùm idem Dominus ſicut & Deus vna ſit perſona cum alia.

QVI conceptus eſt. Qui, inquam, Chriſtus, ſiue qui filius Dei ſecundum aſſumptam humanitatem conceptus eſt, &c. Ac ſi diceretur: Cuius humanitas de ipſa ſubſtantia Virginis per operationem diuinæ gratiæ concepta eſt, & nata. Nam & cũ ſinguli homines ex anima conſtent & corpore, ſecundum tamen ſolam corporis naturam, quæ traducitur, concipi à matribus, vel naſci dicuntur. Bene autem dicturus eum de Virgine natum, ne quis quæreret qualiter id fieret, præmiſit cõceptum per Spiritum ſanctum: ſicut & matri quærenti, *Quomodo fiet iſtud?* dictum eſt ab Angelo, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te,* &c. Ex quo quidẽ non mediocriter ipſam quoque Spiritus perſonam nobis commendat, dicendo videlicet per operationem eius illud corpus eſſe conceptum, in cuius hoſtia omnium redemptio eſt conſummata. Quod nec minus per ipſum Spiritum Apoſtolus dicit pro nobis oblatum ſicut & conceptum. Hinc eſt illud ad Hebræos, vbi in hac noſtræ ſalutis conſummatione totius Trinitatis operationem commemorans, ait: *Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: quãtò magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiã noſtram ab operibus mortuis?* Cùm autẽ ipſum vel cõceptum vel natũ de Spiritu S. audimus, aliter à Virgine conceptũ, aliter eũ de Spiritu conceptũ; vel aliter eum de Spiritu natum, aliter de Virgine natũ intelligamus. A Virgine quidem, vel de Virgine, ſecundum quod de ſubſtantia eius tanquam matris carnem acceperit. De Spiritu verò, ſecundum hoc quod per diuinæ, vt dictum eſt, gratiæ nouam ac mirandam operationem factum eſt: ad quam nulla inſtitutio naturæ ſufficere poterat. Non ergo ita in hac natiuitate vel incarnatione Domini patrem eius intelligere debemus Spiritum ſanctum, ſicut eius matrem pro-

fitemur virginem. Sicut enim illa eius æterna generatio de ſubſtantia Patris ſine matre eſt, ſic iſta temporaliter de matre ſine patre eſt. Operatorem itaque, vt dictum eſt, potiùs quàm patrem Spiritũ ſanctum hîc intellige, ſicut & in ſingulis quæ facit Deus operator dicitur, vel creator potiùs quàm pater propriè dicendus eſt. Et attende quod cùm dicit Filium Dei de Virgine natum, eundemque tam Dei quàm hominis filiũ eſſe aſtruit, vnitatem perſonæ in duabus naturis, diuina ſcilicet, atque humana, confirmat. Quamuis enim ſecundum diuinitatem ex ſolo Patre ſit genitus, & ſecundum humanitatem ex ſola matre ſit natus; aliàque ſit natura Dei, alia hominis; aliud ſit diuinitas, aliud humanitas: vna tamen eſt in Chriſto perſona, in duabus naturis conſiſtens, nec eſt aliud in perſona Filius Dei quàm filius hominis. Quamuis aliud ſit in natura Verbum quod hominem aſſumpſit, quàm homo ipſe aſſumptus: nec duo ſunt Chriſti, aſſumens & aſſumptus, ſed vnus Chriſtus: ſic nec duo ſunt homines vel duæ perſonæ anima hominis & eius caro, licet aliud ſecundum naturam ſit anima quàm caro, cùm illa videlicet ſit incorporea ſubſtã-tia, hæc corporea: hoc eſt, illa corpus, hæc ſpiritus. Si ergo in ſingulis hominibus duæ ſunt naturæ, corporea ſcilicet, atque incorporea, ſed vna tãtùm perſona: ſic & in Chriſto duæ ſunt naturæ, diuina ſcilicet, atque humana, ſed vna ſolummodò perſona. Perſona quippe quaſi per ſe vna dicitur, hoc eſt, ſubſtantia quælibet rationalis ita per ſe ab alijs rebus diſiuncta, vt ipſa ſubſtantiam cum aliqua re alia non conſtituat. Quamdiu ergo anima humana in corpore eſt, perſona dici non poteſt, quia carni coniuncta vnam hominis perſonam atque vnam rationalem ſubſtantiam cum ea conſtituit. Sic & Verbum homini in Chriſto vnitum vnam Chriſti perſonã, non duas reddit. Iuxta quam quidem vnionem perſonæ eundem Chriſtum tam Dei filium quàm hominis profitemur, & tam Dei filium quàm hominis dicimus crucifixum, mortuũ, & ſepultum: cùm tamen iſta non niſi ſecundum humanitatem ſint accipienda. Vnde & Paulus Dominum gloriæ crucifixum eſſe non veretur dicere, & qui deſcendit de cœlo, & qui aſcendit, eundem eſſe. Et ipſe Dominus Chriſtus de ſe ipſo loquens: *Nemo,* inquit, *aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo.* Et iterum: *Si ergo videritis*

filium hominis ascendentem vbi erat priùs, &c. Cùm itaque Christus propriè dicatur Deus & homo simul, hoc est tria illa simul in naturis proprijs discreta, Verbum videlicet, anima humana, & caro: ad ostendendum tamen vnitatem personæ tam diuersarum in Christo naturarũ, ita sæpè vocabula permiscemus, vt modo Verbum, modo animam, modo etiam carnem dicamus; & nonnunquam quæ propria sunt Dei, homini ascribamus, vel èconuerso. Cùm enim dicit Apostolus, *Christum Dei virtutem & Dei sapientiam*: & rursum, *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. &c.* quis hoc ad ipsius diuinitatem non referat? Sed & cùm ipsemet Christus de se & Patre loquens, dicat: *Quia ego & Pater vnum sumus*: & rursum, *Quia Pater maior me est*; quis non videat hoc & illud secundum aliam & aliam naturam de ipso dici? Quem etiam cùm dicimus ad inferos descendisse, vel in sepulchro fuisse; quis non illud de anima sola, hoc de corpore solo intelligat? Hoc quippe modo & Petrum Romæ in sepulchro esse, & eũdem in cælestibus cum Christo profitemur gaudere; cùm tamen hoc de alia, & illud de alia dicamus substantia, non tamen de alio Petro quamuis post dissolutionẽ corporis & animæ iã nõ sit vna in Petro, persona ex anima simul & corpore cõpacta. Ad illam tamẽ vnionem personæ, quæ iam fuit, non quæ modo sit, respicientes dicimus Petrum ipsum & ibi esse in sepulchro, & in cælestibus cum Christo. Qui etiam sepulchrum alicuius intuentes dicere non veremur: Hic homo qui hîc iacet magnam scientiam & pulchritudinem habuit, cùm tamen illud cadauer nec iam homo sit, nec scientiã habuit, quæ solius erat absentis animæ, nec ipsa anima, quæ sciẽtiã illam habuit, vllatenus habere corporalẽ illam pulchritudinem potuit, sed in diuersis penitus naturis scientia illa & pulchritudo fuerit: illa quidẽ in anima, hæc in corpore. Cùm itaque dicimus hunc, qui hîc iacet, sapientem fuisse, propter vnitatem videlicet personæ, quæ iam non est, sed fuit: cur nõ dicamus de Christo hunc, qui Deus est, hominem esse? vel hunc, qui de cælo descendit, ascendisse? hoc est vnam Dei & hominis, vel Verbi descendentis & hominis personam esse. Alioquin, quomodo dicemus aliquem intuentes hominem, quia hic, qui pulcher est, sapiens est? nisi videlicet secundũ

vnitatem

vnitatem personæ, in cuius diuersis, vt dictum est, partibus pulchritudo & sapiētia ita sunt distincta, vt aliud ibi pulchritudinem habeat, id est corpus; aliud sapientiam, id est anima. Sicut ergo dicimus eum, qui pulcher est, vel qui animatus, sapientem esse, cùm tamen pulchritudo, vel animatio solius sit corporis, sicut sapientia solius animæ: ita & vnum eundemque Christum & Deum dicimus & hominem, hoc est vnam ex istis vel in istis naturis consistere personam: & cùm Christus adhuc in terra consistens dicit filium hominis in cœlo esse, vel in cœlo quondam fuisse, quid aliud sonat nisi humanam naturam ei esse vnitam, quæ per præsentiam diuinitatis vbique consistentis à cælesti celsitudine nō est remota? Quid ita mirum, si cùm superiùs præmissum sit filium Dei, statim adiunctum sit, *Qui conceptus est de Spiritu*, vel *natus de Virgine*: hoc est, assumpta humanitas sic concepta est vel nata? Sic quippe intelligimus & Dominum gloriæ crucifixum, hoc est hominem vel corpus ab eo assumptum tali patibulo affixum. Iuxta quod & Maria Magdalenæ Dominum suum de monumento dicit sublatum, id est corpus Domini sui: sicut & dicimus hîc Petrum sepultum esse, de solo eius corpore id intelligentes: & rursum, vt dictum est, ipsum in cælestibus esse, de sola eius anima hoc intendentes. Sæpe quippè de toto ad partes, vel de partibus ad totum translationes fiunt nominū: veluti cùm modo animam, modo carnem totum hominem dicimus, & nonnunquam animam desiderijs carnalibus irretitam carnis nomine designamus.

PASSVS, secundum eandem scilicet humanitatis naturā de Spiritu conceptus, vel ex Virgine dictus est natus. *Sub Pontio Pilato*, hoc est eo ibi dominante vbi passus fuit: Pontius vel cognomen vel gentile nomen esse patet ex aliquo loco. Benè autem gentilem commemorat Præsidem, vbi ex hoc etiam insinuet iā illud tempus aduenisse, quo iā iuxta Prophetiā Iacob siue Danielis vnctio regia in populo Iudæorū defecerat.

CRVCIFIXVS. Genus quoque patibuli determinat, quod ignominiosius erat, sicut & prædictum fuerat, *morte turpissima condemnemus eū*. Et ita *mortuus & insuper sepultus*, vt in omnibus humanitatis veritas comprobetur, & tantò ampliùs diligatur à nobis, quantò grauiora vel indigniora sustinuit pro nobis.

DESCENDIT *ad infernos*. Qui mortuus dicitur & sepul-

tus, ipse etiam ad inferos descendisse asseritur: cùm illud tantùm secundum corpus, hoc secundum animam intelligatur. Ipsa quoque anima, quæ in carne passa fuerat, ad inferos dicitur descendisse; quia passiones illius efficaciam iusti senserunt antiqui, per eam à pœnis liberati. Non eam anima, vel spiritus aliquis, vt beatus meminit Augustinus, loco mouetur, sed solummodò corpus. Sicut ergo Deus, qui vbique est, descendere quoque dicitur secundum aliquem suę operationis effectum, ita & anima illa secundum efficaciam propriæ passionis, quam habuit in electis, descendisse liberando dicitur. Solius quippe animæ vel sentire vel pati est, etsi ei hoc ex carne accidat, tanquam quodam talium instrumento. Inferos itaq; dicit pœnales illas tenebras, quas iusti etiam sustinebant, adhuc extra diuinæ gloriæ conspectũ constituti, ad quã totis desiderijs anhelabant. Cuius quidẽ gloriæ visio summa est illa felicitas ab omni pœna penitus immunis, quã latroni Dominus ipse promittit, dicens: *Hodie mecum eris in Paradiso.*

TERTIA die resurrexit à mortuis. Hoc est, de inter mortuos, tanquam veraciter corpore defunctus propria voluntate, non aliena, est suscitatus. Sicut & ipsemet ait. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.* Nota ordinem, quod priusquàm surrexit, ad inferos descendens, salutẽ nostræ liberationis, antequam gloriam suæ resurrectionis est operatus: quia non tam sua quàm nostra in his omnibus requirebat. Ipso itaque die passionis suæ antequam resurgeret, vel cœlos ascẽderet, tam prædictum latronem quàm antiquos viros in paradisum introduxit: quia eis suæ diuinitatis visionẽ exhibens, vera iam beatitudine, quam Paradisum nominant, animas eorum satiauit. De qua quidem satietate Propheta dixerat: *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Extra quam quidẽ visionem gloriæ quicquid est, eius comparatione dicendum est tenebræ: nec est prorsus alienum à pœna, quandocũque sint quietis remedia.

ASCENDIT ad cælos. Sicut corpore surrexit de sepulchro, ita & corpore ascendit ad cœlos, & vtrumq; in propria potestate, vt non tractus esse, sed magis dicatur ascẽdisse. Vt enim ipsemet ait: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descẽdit de cælo.* Alij quippe magis trahi quàm ascendere sunt dicendi. Absit autem, vt Christo iam per resurrectionem glorificato, corpo-

ralis eius ad cœlos ascensus aliquid beatitudinis contulerit. Quæ est enim in futura vita beatitudo nostra, nisi illa diuinitatis visio, de qua Psalmista dicit: *Satiabor dum apparuerit gloria tua?* Cuius quidem visionis lucem ciuitati per Isaiam Dominus promittens, ait: *Non erit tibi ampliùs sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltra sol tuus, & luna non minuetur, quia Dominus erit in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum hereditabunt terram, &c.* Quis etiam nesciat Deo, qui vtique est, nos nequaquam locis, sed operibus præsentes fieri vel absentes? Vnde & Angeli faciem Dei semper videntes, cùm ad nos mittuntur, nequaquam huius visionis beatitudine priuantur. Quanto magis anima Christi, quæ hac visione perfectiùs semper fruitur, ea vmquam priuari potuit? Quid est itaque humanitatem eius cælos conscendisse, vel vt diligentiùs Apostolus ait, eum super omnes cœlos ascendisse, vt adimpleret omnia, nisi loco corporali ascensu monstrasse eam omnium beatorum altitudinẽ transcendisse? De qua quidem dignitatis excellentia, qua transcendit vniuersa, dictum est per Prophetam: *Eleuata est manus tua sicut cedrus.* Et per Apostolum, *Propter quod & Deus illum exaltauit, & dedit ei nomen quod est super omne nomen.* Et iterum, *sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto Angelis melior effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditauit.* Ascendisse itaque ad cœlos dicitur, non vt eius beatitudo vel gloria per corporalem eius ascensum augeatur, sed vt per ipsum declaretur. Absit enim, vt dictum est, quòd post resurrectionem ipsi aliquid beatitudinis vel gloriæ suæ in anima siue in corpore credamus collatum esse: sed quod iam obtinebat, cùm iam corpus suum tanta leuitate ostendebat glorificatum, vt & nubi insidere, & cœlos penetrare, & longè iam diuersum factum esse ab hoc corruptibili corpore, quod aggrauat animam, & sensus nostri deprimit vigorem. Vt ergo fideles hanc in suis corporibus glorificationem expectarent, vt vbicumque vellet spiritus, ibi sine vlla difficultate statim esset corpus, hoc primum in seipso caput exhibuit, quod exẽplo eius sperandum esset membris. Sicut ergo Filius Dei de cœlo descendisse dicitur humiliatus, & secundum assumptã

humanitatem quodammodo Angelis minor factus, ita & filius hominis ascendisse dicitur exaltatus, quamuis & corporalis ei non defuerit ascensus, qui hunc exaltatum attestaretur. Nam & quod mox additur, *sedet ad dexteram Patris*, non de corporali eius sessione, vel de corporali eius dextera Patris est accipiendum. Quid est enim hominem Christum ad dexteram Dei sedere, nisi eum in gloria Dei Patris, hoc est in superna illa beatitudine digniorem gradum tenere, tanquam omnium à Deo iudicem constitutum? Vnde subditur, *Inde*, hoc est perinde, *venturus iudicare viuos & mortuos*. Quasi cæteris electis ad sinistram Dei constitutis, solus iste assistit dexteræ: quia sicut dextera præualet sinistræ, ipse vniuersis præminet beatitudine. Quia verò sedere iudicantium, sicut stare iudicandorum, bene per eius sessionem iudiciariam exprimit potestatem. Viuos & mortuos iudicabit, quia tam electis quàm reprobis vel pœnam vel præmium pro meritis reddet. Quia enim iustus ex fide viuit, & iniquitas mors quædã animæ, iuxta illud: *Non mortui laudabunt te Domine, sed nos qui viuimus benedicimus Dominum*: electos hîc viuos, reprobos appellat mortuos. Vel viuos dicit, quos aduentus ille Iudicis occultus adhuc in corpore viuentes reperiet: ceteros verò, mortuos appellat.

CREDO in Spiritum sanctum. Quæquidem confessio fidei ipsum æquè Deum sicut Patrem & Filium patenter asserit. Alioquin non diceret, *in Spiritum sanctum*, sed *Spiritum* tantum: sicut & consequenter dicit *Ecclesiam*, non *in Ecclesiam, &c.* Sicut ergo dicimus, *Credo sanctam Ecclesiam*, id est eam esse sanctam: ita & dicere possumus, credo sanctum Petrum, vel credo sancto Petro, & credo sanctæ Ecclesiæ. Vel Petri tanquam capitis sumus, sicut membra Dei existimus. Membra tamen Ecclesiæ tanquã corporis dicuntur, sed solius Dei tanquam capitis. Quod quidem illa innuit propositio cùm dicitur, *in Deum*, sicut iam superiùs expositio nostra præfixit. Græci tamen & *in Ecclesiam*, dicere non verentur: sicut & Symbolum illud continet, quod ad cautelam fidei orthodoxæ Leo tertius instituit, & in tabula argẽtea descriptum Romæ altari sancti Pauli affixit. *Catholicam*, id est vniuersalem, & non in aliqua mundi parte, sicut sunt hæreticorum conuenticula, conclusam: sed vbique dilatatam, sicut & Iacob in fi-

gura Christi promissum est, cùm dicitur, *Dilataberis ad Orientem & Occidentem.*

SANCTORVM communionem. Hoc est illam, qua sancti efficiuntur, vel in sanctitate confirmantur, diuini scilicet sacramenti participatione: vel communem Ecclesiæ fidem, siue caritatis vnionem. Possumus & *sanctorum* dicere neutraliter, id est sanctificati panis & vini in sacramentum altaris. *Remissionem peccatornm*, tam per pœnitentiam, quàm per virtutem Ecclesiasticorum sacramẽtorum. *Carnis resurrectionem*, tam in electis videlicet quàm in reprobis, & in corporibus vtrorumque deinceps nulla dissolutione interueniente. *Vitam æternam*, siue ad gloriam, siue ad pœnam. *Amen*, hoc est, verum est. Quod quidem iuxta Apostolum, vt suprà meminimus, dicere non debemus, nisi quæ præmissa sunt intelleximus. Vnde ad paruulorum eruditionem, hanc quantulamcumque necessariam duximus expositionem.

EIVSDEM MAG.

PETRI ABAELARDI

EXPOSITIO FIDEI,

In Symbolum Athanasij.

VICVMQVE vult saluus esse. Voluntate quippe propria, non coactione saluamur aliena. *Ante omnia opus est*, subaudis, illi, hoc est necessarium. Ante omnia, hoc est ante spem & caritatem, vel cetera bona, quibus ad vitam æternam peruenitur. *Vt teneat*, non solùm habeat, sed habitam custodiat, tanquam bonorum omnium fundamentum atque originem. *Sine fide* quippe, vt ait Apostolus, *impossibile est placere Deo. Catholicam*, id est vniuersalem, & omnibus fidelibus communem, atque ita cunctis necessariam, vt nec antiqui iusti tam ante legem, quàm sub lege, absque illa saluarentur. *In Trinitate*, hoc est in tribus personis existentem, & tres personas in vno Deo non solum credamus, sed etiam veneremur. Qualiter autem hæc Trini-

tas iuxta proprietates personarum, & hæc vnitas secundum naturam diuinæ substantiæ credenda sit, statim determinat, dicens: *Neque confundentes personas.* hoc est, permiscentes ad inuicem personas, vt videlicet eandem dicamus personam Patris, quæ Filij, vel Spiritus sancti; sicut illa hæresis asserebat, quæ de Patre dicebat, quia quando vult Pater est, quando vult Filius. *Neque substantiam separantes*, hoc est, diuersas substantias in Deo credentes, sed vnã tantum. Sicut enim diuersitatem personarum in Deo debemus credere, ita etiam vnitatem diuinæ substantiæ. Quod statim exponens, ait: *Alia est enim persona Patris, &c.* Et rursum, *Sed Patris, & Filij, & Spiritus sancti vna est Deitas. Aequalis gloria*, id est reuerentia exhibenda. *Maiestas*, id est dignitas. Quare? quia, *qualis Pater*, id est quantus dignitate. Quam dignitatem statim prosequitur, dicens: *Increatus Pater, &c. Immensus Pater*, non mole, sed potestate omnia concludente. Vel *immensus*, id est incomprehẽsibilis. *Æternus*, tam principio quàm fine carens. *Et tamen non tres omnipotentes.* Teste Augustino, nullũ nomen est Dei, cuius singulare ita de singulis dicatur personis, vt eius pluralitas illis simul conueniat, præter hoc nomen persona. Pater quippe persona est, & Filius persona, & hi duo sunt personæ. At verò cùm Pater sit Deus, & Filius Deus, vel Dominus, vel Creator, seu principium, aut lumen, vel omnipotens: non tamen Pater & Filius aut dij plures sunt, aut Creatores, aut plura principia, vel lumina, siue omnipotentes. Quippe cùm dicitur pluraliter personæ, diuersitas proprietatum ostẽditur, non rerum numero, vel essentialiter differentium. Econtrà autem, si diceremus Deos vel Creatores, &c. Ipsam quoque rerum essentialiter diuersarum multitudinem monstraremus, quarum vnaquæque esset Deus, &c. *Prius* tempore vel existentia præcedens. *Maius*, prolatione dignitatis. *Vnitas*, scilicet substantiæ in tribus personis. *Trinitas* econuerso personarum, in vnitate videlicet substantiæ. *Sentiat*, id est credat salutem substantiæ obtinendam. Vt credamus & confiteamur, iuxta illud, *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Non duo substantiâ Christi sunt, sed vnus tantum in persona Christus. Etsi ergo in Christo diuersæ sunt naturæ, diuina scilicet atque humana; non tamen ideò diuersæ personæ. Quod statim congrua similitudine

confirmat, dicens: *Nam sicut anima*, hoc est, sicut in vno homine diuersæ sunt naturæ, spiritalis & corporalis; nec tamen ideò duo homines vel duæ personæ: ita in Christo duæ, vt dictum est, sunt naturæ, non tamen duo Christi, imò vel duæ personæ. Persona quippe quasi per se vna dicitur, non rei alij in vnam rationalem substantiam sociata. Diuinitas itaque humanitati in Christo conjuncta per se ibi persona vna non est dicenda, & humanitas altera, sed duæ simul vna sunt persona, quæ propriè Christus dicitur. *Omnes homines resurgent*, etiam illi qui tunc reperientur viui. Hi namque dum rapientur obuiam Christo in aera, in ipso raptu, quo Iudici occurrent, morientes, statim reuiuiscent; & hoc ipsum erit eis resurgere quod reuiuiscere. Quòd si opponatur de quibusdã, quorum resurrectio iam completa creditur, veluti de his qui Dominicæ resurrectionis testes sua quoque resurrectione fuerunt; ita intelligendum est tunc omnes resurrecturos esse, vt tunc omnium resurrectio ita compleatur, vt neminem deinceps resurgere contingat, sicut nec morte dissolui. *Cum corporibus suis.* Hoc est, resumptis eisdem corporibus, quæ priùs habuerant cùm in mortem corruerunt. Non enim resurget nisi quod cecidit. At verò vtrum hi, qui paruuli moriuntur, vel qui diu vixerunt, illud solùm, vel illud tantùm ibi sint habituri de quantitate suæ corpulentiæ, quod hîc habuerunt, nonnulla est quæstio. Quicquid tamen de hoc æstimemus, illud proculdubio constat, resurrectionẽ dici non posse absq; illa corporis substantia, quæ pertulit casum in morte. *Et reddituri sumus.* Si hoc quoque generaliter de omnibus intelligatur, quærendum videtur quomodo paruulis morientibus id conueniat, vel perfectis iustis, qui potiùs sunt ibi iudicaturi quàm iudicandi. Quippe quæ ratio de suis tunc ab eis exigenda est, vel discussio est facienda, qui in tanta perfectione beatitudinis apparebunt; vt cum ipso Domino resideant iudicantes, nec tam pro se rationem reddituri, quàm à ceteris exacturi. Denique paruuli, quibus nulla imputanda sunt opera, quam ibi habent rationem reddere de proprijs factis? Sed profectò, quemadmodum diximus omnes homines ibi resurgere, non vt de singulis tunc resurrecturis id cogamur intelligere; sed ita tunc omnium resurrectionem cõpleri, vt nulla vlteriùs fiat: ita & hoc loco omnes tunc red-

dere rationem dicuntur, vt tunc de omnibus ita sit consummatum iudicium, vt nulla deinceps discussio restet, ne de quoquam ampliùs dubitetur, vtrum prȩmio vel pœna dignus sit. Et hoc est eos ibi de proprijs operibus reddere rationem, manifestari omnibus quid horum meruerint. Quæ duo statim determinat, tam præmium scilicet, quàm pœnam, dicens: *Et qui bona egerunt*, hoc est in proposito bonorum operum vitam consummauerunt, qualiacumque præcesserint opera. *Vitam æternam*, hoc est beatitudinem indeficientem. *Ignem æternum*. Hoc est summum atque indeficientem cruciatum, siue ille ignis corporeus tantùm sit atque materialis, siue quicumque interior animæ cruciatus, qui nomine ignis maximè nos cruciantis, & validiùs consumentis, cùm sit acutius elementum, & penetrabilius cæteris, quo minus ei resisti queat, exprimitur. Et attende nihil hîc de paruulis qui nihil habent meritorũ, dictum videri; quamuis eos quoq; non minus adultos saluari constet aut damnari. Sicut enim tam hæc scriptura quàm ceteræ nonnisi adultis, & qui capaces sunt rationis, ad eruditionem fiunt: ita satis visum est hoc loco tantùm de his eos instruere, quæ ad ipsos pertinent.

HELOISSÆ PARACLITENSIS DIACONISSÆ PROBLEMATA,

Cum Mag. Petri Abaelardi Solutionibus.

EPISTOLA HELOISSÆ AD PETRVM ABAELARDVM.

BEATVS Hieronymus sanctæ Marcellæ studium, quo tota feruebat, circa quæstiones sacrarum literarum maximè commendans, ac vehementer approbans, quantis eam super hoc præconijs laudum extulerit, vestra meliùs prudentia, quàm mea simplicitas nouit.

uit. De qua, cùm in Epistolam Pauli ad Galatas commentarios scriberet, ita in primo meminit libro: *Scio quidem ardorem eius, scio fidem, quam flammam habeat in pectore, superare sexum, obliuisci homines, & diuinorum voluminum tympano concrepare, rubrum hoc sæculi pelagus transfretare. Certè cùm Romæ essem, nunquam tam festina me vidit, vt de scripturis aliquid interrogaret. Neque verò, more Pytagorico, quicquid responderem rectum putabat, nec sine ratione præiudicata apud eam valebat auctoritas: sed examinabat omnia, & sagaci mente vniuersa pensabat, vt me sentirem non tam discipulam habere quàm iudicem.* Ex quo vtique studio in tantum eam profecisse nouerat, vt ipsam cæteris eodem studio discendi feruentibus magistram præponeret. Vndè & ad Principiam virginem scribens, inter cætera sic meminit documenta: *Habes ibi in studio scripturarum & in sanctimonia mentis & corporis Marcellam & Asellam; quarum altera te per prata virentia & varios diuinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico: Ego flos campi, & lilium conuallium: altera ipsa flos Domini tecum mereatur audire: vt lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum.* Quorsum autem ista, dilecte multis, sed dilectissime nobis? Non sunt hæc documenta, sed monita: vt ex his quid debeas recorderis, & debitum soluere nõ pigriteris. Ancillas Christi, ac spiritales filias tuas in Oratorio proprio congregasti, ac diuino mancipasti obsequio; diuinis nos intendere verbis, ac sacris lectionibus operam dare, plurimùm semper exhortari consueuisti. Quibus sæpius intantum scripturæ sacræ doctrinam commendasti, vt eam animæ speculum dicens, quo decor eius vel deformitas cognoscatur, nullam Christi sponsam hoc carere speculo permittebas, si ei, cui se deuouerit, placere studuerit. Addebas insuper ad exhortationem nostram, ipsam scripturæ lectionem non intellectam, esse quasi speculum oculis non videntis appositum. Quibus quidem monitis tam ego quàm sorores nostræ plurimùm incitatæ, tuam in hoc quoque quoad possumus implentes obedientiam, dum huic operam studio damus, eo videlicet amore literarum correptæ, de quo prædictus Doctor quodam loco meminit, *Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis*, multis quæstionibus perturbatæ, pigriores efficimur in lectione: & quod in sacris verbis magis ignoramus, minùs diligere cogimur, dum infructuo-

ſum laborem ſentimus, cui operam damus. Proinde Quæſtiunculas quaſdam diſcipulæ Doctori, filiæ Patri deſtinantes, ſupplicando rogamus, rogando ſupplicamus, quatinus his ſoluendis intendere non dedigneris, cuius hortatu, immò & iuſſu hoc præcipuè ſtudiũ aggreſſæ ſumus. In quibus profectò Quæſtionibus, nequaquam ordinem ſcripturæ tenentes, prout quotidie nobis occurrunt, eas ponimus & ſoluendas dirigimus.

Problema Heloiſſæ I.

QVID eſt quod Dominus in Euangelio Ioannis de Spiritu, quem miſſurus erat, promittit dicens, *Et cùm venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio: De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iuſtitia verò, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: de iudicio autem, quia, princeps mundi huius iudicatus?*

Solutio Abaelardi.

ARGVET per Apoſtolos, quos replebit, nõ vnam partem mundi, ſed totum, de peccato ſcilicet perſeuerante vel retento ab hominibus, propter hoc, quia non crediderunt in me. Arguet de iuſtitia, ſcilicet per meipſum præſentem oblata, & non ſuſcepta tunc cùm præſens eſſem, quem iam recuperare non poſſunt euntem ad Patrem, & iam vltra hîc non videndum. De iudicio ſcilicet præcedentium, in quo erant, hoc eſt peccati ſiue iuſtitiæ: cum ea videlicet quæ reos vel iuſtos faciunt in operibus magis quàm in intentione conſtituant, & merita non tam ſecundum animum, quàm ſecundum operationem diiudicent, ſicut maximè Iudæi faciunt, neminem arbitrantes dãnari, quicquid velit, dũmodo illud opere non cõpleat. Vndè & Apoſtolus ad Romanos, *Iſrael*, inquit, *ſectãdo legẽ iuſtitiæ, in legẽ iuſtitiæ non peruenit.* Quare? quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus. Quãuis ergo lex concupiſcentiã quoque interdicat: non tamen hoc peccatum eſſe tantum arbitrantur, vt ad damnationem ſufficiat. Quem quidem errorem arguendum eſſe Dominus nunc dicit, ex eo quod princeps huius mundi iudicatus eſt. Ipſe quippe diabolus, qui carnalibus & amatoribus mundi dominatur, & totius auctor

est & origo peccati, non de hoc quod fecerit, sed quod præsumendo voluerit, statim damnatus tam grauiter corruit.

Problema Heloyssæ II.

QVID est illud in Epistola Iacobi, *Quicumque autem totã legem seruauerit, offendat autem in vno; factus est omnium reus? Qui enim dixit, non mæchaberis, dixit, & non occides. Quòd si non mæchaberis, occides autem: factus es transgressor legis?*

Solutio Abaelardi.

OMNIA simul legis præcepta, non singula sunt lex ipsa. Qui ergo totam legem præter vnum mandatum custodierit, fit reus omnium: hoc est, ex eo damnandus est, quòd non omnia custodit præcepta, quæ simul, vt dictum est, accepta, sunt lex ipsa. Ac si apertè dicat. Quamuis impletor legis nemo esse possit, vnum eius obseruando mandatum: transgressor tamen legis efficitur, si vel vnum eius transgrediatur præceptum. Vndè & statim Apostolus exponens quod dixerat, *Omnium reus*: subjecit, *factus est transgressor legis*, ex eo videlicet quod vnum prætermisit præceptum, quod æquè, vt cætera, fuerat iniunctum. Alioquin ex eo quod subiungit, *Qui enim dixit, non mæchaberis, &c.* nequaquam comprobaret illud præmissum, *factus est omnium reus*. Cùm igitur ait, *Qui enim dixit, &c.* tale est, ac si diceret: Ideò rectè dixi, quia vnum transgrediendo, factus est omnium reus: hoc est, ex hoc dãnandus est, quia non omnia seruando Deũ contempsit. Quia ipse Dominus, qui legem tradidit, tam hoc mandatũ, quàm illud obseruari iussit: hoc est, omnia, non aliquod vnum ex omnibus. Ac per hoc sicut transgressor fit legis, vel vnum transgrediendo præceptum: ita fit reus omnium, sicut est expositum, ex hoc etiam damnandus, quòd non omnia compleuerit.

Problema Heloissæ III.

QVID est quod sæpè Dominus ab aliquibus interrogatus, respondens illis sigillatim dicat, *Tu dixisti*, vel, *Tu dicis*, nonnunquam etiam pluribus simul interrogantibus respon-

deat, *Vos dicitis*, tanquam hoc eos dixisse assereret, quod quasi quæ dubitantes quærebant? Sic quippe Iudæ interroganti *Nunquid ego sum Rabbi*, qui te scilicet sum traditurus? Respõdit, *Tu dixisti.* Et interrogatus à Pontifice, an sit filius Dei, similiter respondit. Populo etiam quærenti, *Si tu es Christus, dic nobis palam.* Vel, *Tu ergo es filius Dei?* Respondit: *Vos dicitis, quia ego sum.* Denique & à Præside, id est Pilato, inquisitus an sit Rex Iudæorũ. Respondit, *Tu dicis quia Rex sum ego.* Quæ profectò responsiones non immeritò dubitationem excitare videntur. Qui enim quærit vtrùm hoc sit vel illud, nequaquam enuntiando dicit, quòd hoc sit, vel illud: sed quasi dubitando quærit vtrùm ita sit.

Solutio Abaelardi.

Re vera difficilem vel prorsus insolubilem hæ responsiones Domini mouerent quæstionem, si quod Dominus ait, *Tu dixisti*, vel, *Vos dicitis*, vel, *Tu dicis*, ad præcedentium interrogationum verba referret: vt in eis scilicet hæc dicta fuisse assereret, quod nequaquam conuenit. Cùm ergo Iudæ interroganti, an ipse sit, qui eum tradat, respondit, *Tu dixisti*, potiùs quàm, *Tu dicis*: ad pactum illud respexit, quod iam ille cũ Iudæis inierat promittẽs se illis eum tradere cupiditate promissæ pecuniæ. Quod verò Principi sacerdotum interroganti an Christus sit filius Dei, respondit, *Tu dixisti*, sic est accipiendum, quod ille, qui eo tempore Christum, quem videbat, esse filium Dei negabat, sæpius olim legem ac Prophetas recitando id confessus fuerat. Cùm autem Iudæis interrogantibus an sit Christus, vel an sit filius Dei, respondit, *Vos dicitis*, verbo scilicet præsentis temporis vtens ad eos sicut & ad Pilatum, præsentem iam adesse diem significat, in quo id fateantur. Vbi enim illudentes ei dicebant, *Prophetiza Christe, quis est qui te percussit?* vel, *Aue Rex Iudæorum*, eum profectò Christum esse, hoc est vnctum quacumque intentione detestabantur, in hoc fortassis prophetiam Caiphæ imitãtes dicentis: *Expedit vobis vt vnus moriatur homo, & non tota gens pereat.* Sed & turbæ testimonio eum cum ramis palmarum suscipientis ipse & filius Dauid est, iuxta Matthæum: & in ipso regnum Dauid venit, secundum Marcum: & benedictus

est Rex qui venit, secundum Lucam: & denique, secundum Ioannem, benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel. Quod nequaquam isti, per illusionem, sicut supradicti, sed ex fide dicebant. Tale est ergo quod Iudæis ait, *Vos dicitis*, ac si diceret: Multi adhuc inter vos sunt, qui hoc non solùm ore proferant: sed & corde teneant. Etsi enim illi, qui hoc interrogabant, nequaquam id dicerent, vel crederent: cùm tamen dixit, *Vos dicitis*, non ad personas illas, quæ aderant, sed ad populum ipsum respexit. Sic & alibi cùm ait Iudæis de Zacharia, *Quem occidistis inter templum & altare*, nequaquam de illis, qui tunc erant, Iudæis, sed de populo ipso, de quo erant, accipiendum est. Sic & Iosue cùm dicitur filios Israel secundò circũcidisse, non hoc in eisdẽ personis, sed in eodẽ populo constat eum fecisse. Legimus quoq; in hoc die passionis, quòd centurio, & qui cum eo erant custodientes Dominum crucifixum, cùm expirasset, & viderent velum tẽpli scissum, & terræ motum, & monumenta aperta, dixerunt: *Verè filius Dei erat iste*. Et omnis turba eorum, qui simul aderãt ad spectaculum istud, & videbant, quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Tale est ergo, vt diximus, quod Iudęis quærentibus, an esset Filius Dei, respondit, *vos dicitis*: hoc est iam præsens dies vel tempus adest, in quo id de me confiteamini. Similiter Pilato quærẽti, an sit rex Iudeorum, respõdit, *Tu dicis*, potius quàm, *Tu dixisti*. Homo quippe gẽtilis prophetias ignorabat, non ea legerat verba, vbi Christus fuerat promissus, & regnum eius prophetatum iuxta illud, *& regni eius nõ erit finis*, vel illud, *Dicite filiæ Siõ, Ecce rex tuus venit*: quod tamen ipso die Pilatus sæpius verbis asseruit, & in ipso titulo crucis scripto meminit, Iudæis ait. *Vultis dimittam vobis regem Iudæorum*? & iterum: *Regem vestrum crucifigam*? Qui etiam cùm superius quæsisset à Domino, *Tu es rex Iudæorum*? & ille respõdisset, *A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me*? Rursum ait Pilatus: *Nunquid ego Iudeus sum? Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi*. Ecce quoties & quàm manifestè Pilatus eum Regem profiteatur Iudæorum, & ipsum populum Iudæorũ gentem eius appellet: cui cùm Dominus dixerit, *A temetipso hoc dicis, &c.* tale est, ac si diceret. Quæris hoc pro teipso vt veritatem cognoscas, an dolo Iudæorum, tanquam vnus ex ipsis, vt me interficiendi occasionem hinc sumas? Denique

& titulum Pilatus ſcribens, hoc quod dixerat verbis, ſcripto confirmauit trium linguarum, vt ab omnibus Hieroſolymam conuenientibus legi poſſet, & verus intelligi Rex Iudęorum. Erat quippè ſcriptum, *Ieſus Nazarenus, Rex Iudæorum.* Vbi quidem cùm adiecit, *Nazarenus*, diligenter hunc Ieſum diſtinxit à cæteris, qui in antiquo populo, hoc quoque nomine, non tam propriè quàm nuncupatiuè fuerant inſigniti: vt potè Ioſue, Ieſus Sacerdos, vel Ieſus filius Sirach. De hoc autem honore tituli, Pontifices Iudæorum vehementer indignati tanquam in damnationem ſuam conſcripti, regem proprium crucifixiſſent, dixerunt Pilato: *Noli ſcribere Regem Iudæorum, ſed quia ipſe dixit, Rex ſum Iudæorum.* At verò quoniam prophetatum fuerat, *Ne corrumpas Dauid in tituli inſcriptione*, tanquam hoc ad ſe dictum Pilatus intenderet, reſpondit: *Quod ſcripſi, ſcripſi.* Tanquam ſi diceret. Quod ſcribendum prouidi ſine vlla correptionis retractatione firmaui: tanquam in eius mente hoc ſcriptum primitus eſſet, quod ſecũdo literis exhiberet: Hæc ergo geminatio verbi, *Quod ſcripſi ſcripſi*, perſeuerantiam vel incommutabilitatem ſignificat facti, ſicut illud: *Euntes ibant.*

Problema Heloiſſæ IIII.

QVOMODO ſtare poteſt quod Dominus Iudæis ſigna quærentibus reſpondit de tempore ſepulturæ ſuæ, *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus*? Conſtat quippe Dominum ſexta feria de cruce depoſitum eſſe ſepultum, & ſabbato quieuiſſe in ſepulchro, & ſequenti nocte Dominicæ diei reſurrexiſſe quarta vigilia. Vndè certum eſt per vnam tantùm integram noctem præcedentem ſabbatũ, & per integram ipſius ſabbati diem eum in ſepulchro fuiſſe, quem quarta vigilia noctis Hieronymus in Epiſtolam ad Galatas dicit reſurrexiſſe.

Solutio Abaelardi.

QVOD ait Dominus, *tribus diebus & tribus noctibus*, non eſt accipiendum, quòd per tres dies integros & noctes ibi fuerit:

ſed quòd in tempore continente tres dies cum noctibus ſuis ſepultus quieuerit. Vndè & bene cùm dicitur, *tribus diebus & tribus noctibus*, adiunctū eſt, *ſicut Ionas*, quem tertio die piſcis euomuit in aridā; ac per hoc per vnā tantùm noctē integrā, & vnū tantū integrū diē in ventre ceti fuerit. Tempus itaq; cōtinens tres dies cū noctibus ſuis, accipe à principio noctis paraſceuem ſequentis vſque ad finem Dominicæ diei: & inuenies in illo temporis ſpatio, quamuis non per totum tempus, Dominum tribus diebus & tribus noctibus iacuiſſe in ſepulchro. Non enim quod in tempore aliquo fit per totum illud tempus fieri neceſſe eſt. Fortaſſis & quod dicitur, *in corde terræ*, non tam de ſepultura Domini accipi videtur, quàm de cordibus hominum eo tempore intantum de Chriſto deſperantium, vt diſcipuli quoque necnon & mater ipſius in fide grauiter titubauerint. Vnde Auguſtinus quæſtionum veteris & nouæ legis Capitul. *Etiam Maria, per quam myſterium geſtum eſt incarnationis Saluatoris, in morte Domini dubitauit; ita vt in reſurrectione Domini firmaretur: Omnes enim in morte dubitauerūt, & quia omnis ambiguitas à reſurrectione Domini receſſura erat, pertranſire dixit gladium.* Cor itaque terræ quaſi cor terrenū adhuc & carnale nondum ſpiritale factum ex firmitate fidei, vel ardore caritatis, dicit cor humanum: quandiu homines in illo temporis articulo Chriſtum carnem magis, hoc eſt hominem, quàm Deum æſtimarent, & terrenū potiùs quam cæleſtem. Quod ergo Iudæis ſignum potentiæ requirentibus tanquam per hoc eum recognoſcerent Deum, reſpondit ſe potiùs eis daturum ſignum Ionæ, tale eſt, quod potiùs infirmitatem in eo cognoſcere digni ſint: ſicut Ionas in mare miſſus plus iniuſtitiæ quàm religionis æſtimatus eſt habuiſſe, & hoc ei ex propria culpa contigiſſe, vt damnari etiam mereretur.

Problema Heloiſſæ V.

MAXIMAM dubitationem de apparitionibus Domini reſurgentis, quæ mulieribus factæ ſunt, nobis Euangeliſtæ reliquerunt. Marcus quippe & Ioannes eum inſinuant primò apparuiſſe Mariæ Magdalenæ, quæ venit mane, cùm adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum, & vidit lapidem ſublatum à monumento: & poſtquam hoc nuntiauit Petro &

Ioanni,& illi cucurrerunt ad monumentum, & inde reuersi sunt, vidit duos Angelos, & deinde Iesum quẽ putauit hortolanum. Et hæc apparitio prima illi soli dicitur facta. Matthæus verò refert eam cum altera Maria venisse ad sepulchrũ, & tunc terræmotu facto Angelum descendisse, & lapidem reuoluisse, & nuntiasse Dominum resurrexisse, & illis duabus Iesum occurrisse: cuius pedes tenuerunt. Marcus verò refert quòd Maria Magdalene & Maria Iacobi, & Salomæ valde mane venerunt ad monumẽtum orto iam sole, cõquirentes ad inuicem, quis reuolueret eis lapidem ab ostio monumẽti: Quem cùm respicientes viderunt reuolutũ,&per Angelũ eis loquentẽ, & per sepulchrum vacuum cognouissent Dominum resurrexisse: exeuntes de monumento fugerunt tremefactæ, nemini quicquam de hoc præ timore dicẽtes. Vbi & statim annectitur: *Surgens autem Iesus manè prima Sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ. Illa vadens nuntiauit his, qui cum eo fuerant, & non crediderunt.* Lucas autem refert, quòd Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & quæ cum eis erant, valde diluculo venerunt ad monumentum, & inuenerunt lapidem reuolutũ à monumento, & ingressæ non inuenerũt corpus Iesu: & edoctæ ab Angelis de resurrectione Domini, nuntiauerunt hoc discipulis, & non credebant illis. Positis itaque verbis Euangelistarum, primò quærimus quomodo, iuxta Ioannem, Maria Magdalene veniens ad monumentum manè cùm adhuc essent tenebræ, vidit lapidem sublatum, & postea, vt Marcus dicit, ipsa & Maria Iacobi & Salomæ valde manè veniunt ad monumentum orto iam sole dicentes ad inuicem; *Quis reuoluet nobis lapidem?* Si enim Maria Magdalene iam viderat lapidem reuolutum cùm adhuc tenebræ, id est nox esset: quomodo nunc orto iam sole ipsa cum cæteris queritur de lapide reuoluendo, quæ iam antea sublatum viderat? Secundò etiam quærendum videtur quomodo in Marco mulieres dicuntur nemini præ timore resurrectionem Domini nuntiasse, cùm cæteri Euangelistæ asserant econtrario? Denique Ioannes Mariam Magdalenam, non aliquam cum ea, refert antequam Iesum videret, nuntiasse Petro & Ioanni eum de monumento sublatum, & eos statim illuc cucurrisse. Lucas verò refert eandem Mariam & alias cũ ea plures feminas, postquam didicerunt Dominum resurrexisse,

xisse, hoc discipulis nuntiasse: & tunc Petrum ad monumentum cucurrisse.

Solutio Abaelardi.

SOLVS quidẽ Ioannes de Maria Magdalene, & non cæteris mulieribus in resurrectione Domini cõmemorat, nõ quòd ea sola his, quæ tunc facta sunt, affuerit: sed quod eius deuotionem cæteris maiorẽ plurimùm ipse commendaret, cuius hortatu & exemplo cæteræ feminæ incitarentur maximè. Sicut ergo cæteris in dilectione feruentior erat, & de gaudio resurrectionis magis sollicita, venit prior & intrepida, cùm adhuc nox esset, ad monumẽtum: & reuersa est iterum ad suos, quærendo studiosè si quis adhuc de resurrectione Domini certificatus esset. Quod cùm minimè reperisset, iterum ad monumentum orto iam sole cum alijs venit, & tunc reuolutio lapidis facta est, quamuis Ioannes hác reuolutionẽ quasi priùs factã per anticipationem dicat à Maria visam fuisse. Prior ergo Maria quàm cæteræ, quibus solicitior erat, lapidẽ reuolutum cõperit, & sublatũ Dominũ credens, festina redijt, & hoc Petro nuntiauit, & Ioanni. Deinde reuersa cũ illis ad monumẽtũ post discesũ eorũ à monumento, stabat ad ipsum monumentũ foris plorans, cæteris, quę aderant, nõ sic accedere audẽtibus, tunc Angelos, ac deinde Dominũ prima videre meruit: ac deinceps altera Maria, quæ iuxta Matthæum, cum ea venerat priùs, accedens, & metuens adhuc custodes, qui aderant, consolatæ sunt ambæ, cùm ad terræmotum, & ad apparitionem Angeli sedentis super lapidem, quem reuoluerat, exterriti sunt custodes & facti sunt velut mortui. Quibus duabus euntibus nuntiare discipulis quod Angelus præceperat, occurrit Iesus illis simul secundo apparens. Aliæ autem, quæ timidiores & infirmiores fuerant in fide, nequaquam tunc Dominum meruerunt videre: sed & tantùm Angelis nuntiantibus, eum audierant resurrexisse. Et ideo cùm non omnes æqualiter super hoc priùs essent certæ, priùs omnes tacuerunt, & distulerunt illud discipulis nuntiare, pauidæ adhuc & obstupefactæ de Angelica visione, & verentes ne sibi statim non crederetur, donec pluribus sibi aggregatis cõfidentiùs diceretur. Vndè postea, vt Lucas meminit, ipsa Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum

eis erant, dicebant ad Apostolos hæc. Quibus Petrus in fide firmior cæteris hoc non credentibus, iterum cucurrit ad monumentum: & cùm nec Angelos, nec Dominum vidisset, rediјt vehementer admirans. Qui cùm vehementer stuperet de apparitionibus Angelorum, siue Domini, quæ factæ fuerant mulieribus potiùs quàm ei vel discipulis, ne diu in dubitatione & mœstitia persisteret, vel credimus tunc ei Dominum apparuisse, sicut Lucas refert Apostolos dicere, quòd *surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.* Quod autem Matthæus & Lucas dicunt, *Vespere Sabbati*, finem eius, id est noctem sequentem vsque ad lucem Dominicæ diei intelligunt. Hoc vesperum lucescit in prima Sabbati, cùm ad lucem diei sequētis perducitur. Quod verò ait, *quæ lucescit*, feminino scilicet genere vtens, ad significationem respexit: quia, vt diximus, in vespere noctem intellexit, vt tale sit, *Quæ lucescit*, tanquam diceretur; Quæ nox ad claritatem pertingit. Vesperum itaque seu vespera diei, dicitur extrema eius hora: vesper verò totum tempus noctis sequentis.

Problema Heloissæ VI.

QVID est quod Dominus sacramenta corporis & sanguinis sui discipulis tradens & commendās, non ait de corpore suo, *Hoc est corpus meum noui testamenti*, cùm de sanguine dixerit, *Hic est sanguis meus noui testamenti*, tanquam magis sanguinem commendaret, quàm carnem? Quid est etiam illud, *Non bibam à modo de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei?*

Solutio Abaelardi.

CORPVS Christi in sacramento susceptum, humanitas est, quam nascendo de Virgine suscepit: quando, sicut scriptum est, *Verbum caro factum est.* Sanguis eius in poculum datus, passio est ipsius, cui communicare debemus, quicumque membra eius sumus. Vndè & scriptum est. *Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Cùm enim Gregorius dicat, *Nihil enim nasci profuit, nisi redimi profuisset, atque in eius passione nostra redemptio consummetur; quod*

& ipse moriens profitetur dicens, Consummatum est, non incongruè sanguis effusus præfertur conceptæ carni, hoc est, passio eius natiuitati. Qui etiam magis quàm caro eius dicendus fuit noui testamenti, hoc est confirmatio Euangelicæ prædicationis: quia, sicut dicit Apostolus, *testamentum in mortuis confirmatum est*. Quid Euangelium nisi testamētum est amoris, sicut lex fuerat timoris? Vndè & Apostolus conuersis Iudæis ait: *Non enim subditi estis iterum in timore*. Et rursum. *Finis præcepti caritas de corde puro*. Et per semetipsam Veritas, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat*? Hoc igitur testamentum amoris in hoc maximè Dominica passio confirmauit, cùm pro nobis moriendo, illam nobis dilectionem exhibuit, qua maior esse non possit. Vndè & ipsemet ait, *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis*. In hoc etiā testamentum hoc confirmauit, quòd pro doctrina Euangelicæ prædicationis vsque ad mortem perstitit, & moriendo monstrauit, quod nascendo non potuit: sicut & ille qui testamentum aliquod suis hæredibus componit, dum in pristina voluntate perseuerat moriens, testamentum suum confirmat, quod nequaquam delens, vel in aliquo corrigens, ipsum omnino tunc roborat. Vnde benè sanguis Domini potiùs quàm corpus eius noui testamenti, vt diximus, fuerat dicendus. Illud autem quod ait, *Non bibam amodo de hoc genimine vitis vsque in diem illum cum illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei*, sic intelligo, tanquā si diceret. Non celebrabo vlteriùs in sacramento passionem carnis meæ, donec id faciam vobiscum tanquam nouum in regno Patris mei. Sacramentum quippe Christi tunc quasi nouum sumitur, cùm ipsum sumentes plena fide, accedentes ipsos innouat, & à veteri homine, quem per transgressionem imitantur, in nouum transmutat, dum ipsum per obedientiam vsque ad mortem sequi sunt parati. Quales nequaquam tunc aderant discipuli in fide adhuc maximè, & à temporis articulo potissimum infirmi, nec adhuc in regno Dei traditi, vt in eis videlicet regnaret Deus, cui nōdum soliditate fidei adhærebant, eius Dominio penitus subditi. Quasi ergo vetus & non nouum tunc acceperunt ipsum sacramentum, & tanquam adhuc extra regnum Dei manentes: quia nondum in Deo sic eos constantia fidei confirmauerat, vt hoc percipien-

do noui iam facti, mererentur in nouitate illa ita sicut post resurrectionem confirmari. Bibet tunc Christus de hoc genimine vitis cum eis, id est, de sanguine suo, qui est vitis eorũ tanquam palmitum, cùm illis dignè sacramenta suæ passionis communicantibus, sic inde sitim suam in ipsis reficiet. Qui enim salutem hominum sitit vel esurit, tunc de ipsa reficitur, cùm eam impleri lætatur. Fortassis & ex hoc sacramentum Dominicæ passionis quasi vetus ante resurrectionem extitit, & postmodum nouum fuit: quia cùm adhuc passibile corpus & corruptibile vel mortale gestaret, veteri homini per hoc similis fuit, antequam resurgendo de hac vita pœnali ad nouitatem futuræ perueniret. Dum ergo mortalis fuit, & se talem, qualis tunc erat, in sacramento dedit: quodammodo vetus & non nouum fuit illud sacrificium comparatione videlicet noui, quod nunc in humanitate sumimus immortali iam & incorruptibili. Lucas verò ait, *hic calix nouum testamentum est in sanguine meo*, id est pactum vel promissio vobis à Deo facta, de vestra scilicet redemptione in mea passione. Vbi enim nos habemus testamentum, in Hebręo habetur pactum. Qui enim legem Domini suscipiunt, cum eo quoddam ineũt pactum, siue ille cum ipsis: cùm ipsi videlicet legis obedientiam, ille promittat remunerationem.

Problema Heloissæ VII.

QVID est etiam quod in Luca legimus duos calices, vel eundem bis Dominum dedisse discipulis? Sic quippe scriptum habetur. *Et cùm facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. Et ait illis. Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo, donec illud impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias agit, & dixit, Accipite & diuidite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicẽs: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic est alix nouum testamentum in sanguine meo.*

Solutio Abaelardi.

PASCHA, quod ſecundum legem parare diſcipulos miſerat, vetus eſt Paſcha, in eſu videlicet agni vel hœdi cum lactucis agreſtibus. Quod etiam Paſcha dicit ſe deſideraſſe, vt hoc cum diſcipulis manducaret, antequam pateretur: quia ante paſſionem, non poſtea voluit in figuris celebrari vetera, quæ ſuperuenientibus nouis eſſent proijcienda. Quod & ipſe Dominus patenter inſinuat, cùm de nouo ſacramento tantùm dixerit, *hoc facite in meam commemorationem*, tanquam vetus iam finiens, & ſolummodo nouũ deinceps ſtatuens. Cùm enim dixiſſet, *hoc eſt corpus meum, quòd pro vobis tradetur*, ſtatim adiunxit, *hoc facite in meam commemorationem*. Vnde & Apoſtolus; *Quotienſcunque enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis: mortem Domini annuntiabitis donec veniat*. Eſt igitur Miſſæ celebratio, Dominicæ Paſſionis commemoratio, ad quam vnuſquiſque fidelium tanta compaſſionis deuotione debet accedere, quanta eum pro ſe crucifixum debet conſpicere. Vt ergo hæc Dominicæ Paſſionis memoria noſtris mentibus inhæreat, & in eius amorem ſemper accendat, quotidie in eius altari hoc eius ſacrificium debet immolari. *Hoc*, inquit, *facite*, hoc eſt ipſum corpus meum, non iam pro vobis traditum, ſed tradendum in memoriam tantæ meæ dilectionis cõficite, vt inde quoque tantæ dilectionis flamma ſitis accenſi, vt communicare poſſitis paſſioni. Bis eundem calicem dare voluit, vt per hoc exprimeret nos calicem eius non ſolùm in ſacramenti perceptione, verumetiam in paſſionis imitatione accipere debere. Vnde & Pſalmiſta: *Calicem ſalutaris*, hoc eſt veri Ieſu, *accipiam*, eum videlicet per paſſionis quoque virtutem imitando. Et quia mortem tolerare non eſt humanæ infirmitatis, ſed collatæ nobis à Deo virtutis: ipſe eſt inuocandus, à quo iſta ſperanda eſt virtus, in qua non tam noſtrã vtilitatem, quàm eius gloriam quærere debemus, quæ per nomẽ eius ſignificatur. Sicut enim ignominioſa dicuntur, quæ nomine digna non videntur: ita econtrario quæque glorioſa nomine digna ſunt & fama. Nomen igitur Dei inuocamus, cùm ea quæ facimus ad gloriam eius intendimus, vt ille potiùs in nobis, quàm noſipſi, glorificetur atque laudetur, à quo in his virtutem accipimus, ad quæ infirmi ex nobis ſumus.

Hinc & Apostolus. *Qui glorificatur*, inquit, *in Domino glorietur*; hoc est, qui in se aliquid virtutis vel pretij recognoscit, non se inde, sed Deum quærat honorari: nec id virtuti suæ, sed diuinæ ascribat gratiæ, non à se, sed à Deo id recognoscens esse. De hoc calice, quem Christi passionem imitando sumimus, illud est quod filijs Zebedæi ait: *Potestis bibere calicē, quem ego bibiturus sum*? Hoc est, me per passionem imitari posse confiditis? Benè autem de hoc calice primo, & non de secundo, discipulis ait: *Accipite, & diuidite inter vos*. Calicē quippe Christi ab eo accipientes inter nos diuidimus, cùm eum diuersis generibus passionum imitamur. In perceptione verò sacramenti non est diuisio: quia ibi est vna ipsius capitis non membrorum oblatio, quæ à malis æquè vt à bonis Sacerdotibus virtute diuinorum verborum conficitur. *Accipite*, inquit *calicem*, hunc à me, quem postea inter vos diuidatis: *quia deinceps non bibam de generatione vitis*, hoc est, non celebrabo hác hostiam meæ passionis, *donec regnum Dei veniat*, hoc est, vita cœlestis, in qua solus Dominus, non peccatum, regnat, per passionem meam fidelibus patefiat. Bene calicem imitationis calici præmisit sacramenti: quia hi soli condigni sunt Dominicæ mensæ cōmunicare, qui passionē eius imitari, & crucem eius parati sunt tollere. Vnde & scriptum est. *Ad mensam magnam sedisti, scito quoniam talia oportet te præparare*. Nouum, non vetus testamentum tradens, tam panem quàm calicem accipiens, gratias agit: innuens per hoc hîc esse completum, quod ibi fuerat præfiguratum, & de veritate potius quàm de vmbra Deum esse glorificandum. Superius tamen se desiderasse dixit vetus quoque Pascha cum discipulis celebrare, ne sic ab ipso noua sacramenta susciperent, vt à Deo tradita vetera non æstimarent. Quæ etiam vetera eis adhuc veteribus tunc maximè congruebant, vt hoc præcipuè Dominus deberet cum eis celebrare quod eis potissimùm videbat conuenire, tanquam in hoc suo desiderio id se innuere intenderet, quod hoc eorū arguendæ vetustati videbat potissimùm conuenire. De qua vt ad nouitatem eos transferendos esse innueret, vel admoneret, nouum veteri testamentū statim subjunxit, vt sic quodammodo illud quoq; vetus in nouū transiret: dū illi scilicet vetustatē deponentes, de regno peccati in regnum transirent Dei, & in veteri Pascha non iam literā, sed

ſpiritalem intelligentiam ſequerentur: & ſic de vetuſtate literæ ad nouitatem ſpiritus deferrentur: quod eſt Chriſtum nunc etiam cum eis vetus paſcha manducare, & ipſum in nouum commutare, cùm ibi illud figurari perpendimus, quod in nouo conſummari credimus. Vnde & ipſe poſt reſurrectionem ſtatim incipiens à Moyſe & interpretans in omnibus ſcripturis, vetus ſacramentum in nouum conuertit, dum illud per intelligentiam huic applicuit, & quaſi rotam in rota concluſit, & aquam legis in vinum Euangelij conuertit. Et iam etiam vetus Paſcha tanquam mutatum in nouum nobiſcum manducat: quia tunc eum reficimus ac delectamus, dũ ſic iſtud ſumimus, ſicut in illo ſumendum edocti myſticè ſumus, in eſu videlicet agni & hœdi, & agreſtibus lactucis, vel cæteris ſibi conſtitutis. Vetus Paſcha non nouum cum diſcipulis Chriſtus manducat: ipſe quippe ipſum eſt Paſcha nouũ, iuxta illud Apoſtoli, *Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*, quando noſtra hoſtia ipſe eſt factus, & ipſum in ſacramento quotidie ſumimus. Rectè quoque hinc vetus Paſcha cum diſcipulis celebrauit, cùm ipſe adhuc in veteri homine eſſet ex corporis mortalitate, ſicut illi ex morum ſimilitudine. Sic econtrariò quaſi nouus cum nouis nouum genimen vitis nunc bibit, dum ipſe per immortalitatem, & iſti per morum diuerſitatem, depoſito veteri homine, veri ſacrificij delectantur nouitate: & tanquam ipſe cum eis bibit, dum caput in membris agit. Vetus Paſcha calicem non habuit; quia lex ad perfectum nihil adduxit, ideóque in eius ſacrificio perfecta non debuit eſſe refectio.

Problema Heloiſſæ VIII.

QVOD Dominus pro adultera liberanda Iudæis reſpondit, *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in eam lapidem mittat*, & ſic eã eruit, nonnihil habet quæſtionis. Cùm enim eã lapidari non permittit, niſi ab eo qui peccato careat, omni homini vindictam exercere videtur interdicere: cùm nemo mundus ſit à ſorde, nec infans, cuius vnius diei vita ſit ſuper terram.

Solutio Abaelardi.

DOMINVS Iesus ex Iudæis solus inter eos fuit sine peccato: hic adulteram lapidat, & feminam seruat, dum misericorditer ei parcit, & sic à flagitijs suis pœnitentẽ conuertit. Tale est ergo quod ait: *Qui sine peccato est vestrũ, primus in eam lapidem mittat:* ac si aperte dicat: Ei lapidandam dimittite, qui ex vobis solus est à peccato immunis. Ipse primus in lapidandam dirigit lapidem, cùm ei prius pœnitentiam inspirat; & illa postmodum per satisfactionem se macerat, & carnem ne spiritui ampliùs reluctetur, domat: vt iam mortificata mundo, deinceps viuat Deo, & mactentur vitia, conseruata natura. Denique & Dominus ait: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Tunc quippe Deo vindictam reseruamus, quando ipse in nobis potiùs, quàm nosipsi, hanc operatur. Vnde & homini, nõ Deo, dictum est, *Non occides.* Ab ipso vtique nobis hoc interdicitur, qui sub nullo præcepto conclusus, id sibi deberi patẽter profitetur. *Ego occidam*, inquit, *& ego viuere faciam.* Ipse in nobis occidit & parcit, cùm tanquam adminiculo quodam nobis vtens, nos præceptis suis reos occidere vel innocentibus parcere facit, vt ei potiùs quàm nobis ista debeant imputari. Nam cùm aliquis potens per operarios suos aliquid agit, non tam istorum quàm illius opus illud esse dicitur, hoc est, non illorum, qui operando faciunt, sed illius magis, qui per illos fecit hæc fieri. Homo itaque prohibetur occidere, non Deus in homine. Tunc autem occidit homo, & non in eo Deus, quando propria malignitate id agit, non præceptione Dei: hoc est, quando id ex se, non ex lege facit, & suæ malitiæ magis quàm diuinæ obedit iustitiæ. Tunc gladium accipit non ad exercendam iustitiam, vt vindicet iniquitatem: sed vt suam compleat impietatem. De qualibet Veritas ait: *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Qui acceperit, inquit, per se, non cui traditus fuerit à potestate, iste gladio perdendus est iustè, qui gladio vti præsumpsit iniustè. Cùm autem quasi gladium miles sibi à rege traditum exercet ad vindictam, Rex in eo id agit, cuius ille operarius in hoc existit. Vnde Augustinus de Ciuitate Dei libro primo: *Non occides, his*, inquit, *exceptis, quos Deus occidi iubet siue data lege, siue pro tempore ad personam expressa iussione. Non autem ipse occidit, qui ministerium*

debet

debet iubenti, sicut amminiculum gladius vtenti. Idem in quæstionibus Exodi. *Israelitæ furtũ non fecerunt spoliando Ægyptios, sed Deo iubenti ministeriũ præbuerunt: quemamodũ minister iudicis occidit eum quem lex iussit occidi. Profectò si id sponte faciat, homicida est, etiamsi eum quem occidit, scit occidi à iudice debuisse.* Item in quæstionibus Leuitici. *Cùm homo iste occiditur, lex eum occidit, non tu.* Ex his profectò verbis patenter docemur nec homicidium, nec furtum propriè dici, quod ex obedientia cõmittimus, cùm id rectè geramus, in quo Dei iussionem implemus. Quicquid ad Domini possessionem pertinere videtur, Dei potiùs quàm hominis esse dicendum est. Nec quisquam eorum Dominus est, sed dispensator, quandiu hoc habet Domino permittente: nec quisquam hoc ei surripit iniustè, qui hoc accipit Domino iubente. Cuius tantùm sunt illa à quo quandiu vult nobis sunt commissa, atque in diuersos, prout voluerit, dispensatores transitura: qui tantò minùs hæc dispensare & habere digni sunt, quantò minùs eum recognoscunt, à quo hæc ei sunt commissa. Quales vtique infideles erant Ægyptij, hæc magis amittere quàm habere digni.

Problema Heloyssæ IX.

DOMINVS leprosum, sicut Matthæus refert, tactu suo mundatum ad sacerdotis iudicium misit, & offerre id iussit, quod lex talibus offerendum præcipit. Vnde super hoc quæstione mouemur, qua ratione Dominus in hoc facto legi contraire simul & obtemperare videatur. Leprosum quippe tetigit, quod lex prohibet: & mundatum ad sacerdotem misit, & ad offerendam hostiam, sicut lex iubet.

Solutio Abaelardi.

SICVT ipse Dominus ait, *Vsque ad Ioannem lex & Prophetæ*: hoc est vsque ad tempus gratiæ, tam legis quàm Prophetarũ præcepta etiam iuxta literam fuerunt implenda. In nullo ergo iam Dominus legi contradicit, cui iam nullus obedire ex præcepto constringitur Dei: præcipuè cùm lex ipsa in manu mediatoris, vt Apostol' ait, posita, hoc est in eius potestate cõstituta sit, vt qui eã ad tempus instituerat, cessare pro arbi-

trio faceret, cùm oporteret: vt iam perfecta caritas in tempore gratiæ timorem foras mitteret. Pertinet autem ad tempus gratiæ misericordiam maximè circa quoslibet exhibere, & ad pietatem, quos possumus, exemplis inuitare, nec quicquã in hominibus immundum, præter peccatum, abhorrere. Vnde Dominus in leproso cuncta hic misericorditer agit, cùm & eum tangere propter infirmitatem corporis non est dedignatus, & ei id facere præcepit, sine quo in conuersationem hominum nequaquam fuerat suscipiendus. Ad hoc enim à sacerdote aspectus, ipsius iudicio & legis sacrificio fuerat commendandus.

Problema Heloyssæ X.

QVID est illud in Euangelio Lucæ, quod diuiti damnato Abraham dicit, *Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare?* Quomodo enim aliqui excæcati sunt, vt de refrigerio tantæ quietis ad pœnas damnatorum transire velint, vel eis aliquod impendere beneficium iam omnino inaniter affectent, quos à misericordia Dei penitus exclusos vident?

Solutio Abaelardi.

ABRAHAM, in cuius sinu Lazarus est susceptus Deus est, qui fideles suos de huius vitæ miserijs ad futuræ vitæ refrigerium nobis adhuc occultũ tanquã in quoddam secretũ quietis suscipit. Ad hunc anima damnata loquitur quasi supplicãdo, dum eum sui desideret misereri. Abraham ei de sententia sua constituta respondet, cùm eum intelligere facit inaniter eum desiderare, quod nullatenus eidem potest euenire. Hoc est autem quod eum intelligere facit, quod subjungit, *Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, &c. In his omnibus*, hoc est, in vtrisque prædictis, de consolatione scilicet iustorum & cruciatu malorum, *chaos magnum firmatum est*, & hoc est impedimentum tantum diuino iudicio perenniter constitutum: *Vt qui volunt ad vos hinc transire non possint.* Trãsire hoc loco de refrigerio iustorum ad pœnas malorum intelligimus velle his quoque subuenire, qui damnati sunt &

quasi hoc beneficium iustorum illis afferre; vel inde huc illos educere, sicut fideles quotidie faciunt in hac vita, dum orationibus vel eleemosynis suis his quoque subuenire nitūtur, quos in pœnis purgatorijs esse putant, cùm omnino sint damnati. Non ergo de illis, qui in illo refrigerio sunt, intelligimus, vt hanc de damnatis compassionem habeant: sed de viuentibus adhuc, sicut dictum est, fidelibus. Non enim Abraham dixit, vt hi de istis, qui sunt hic, volunt ad vos hinc transire: sed simpliciter dixit, *Hi qui volunt*, siue adhuc viui, siue iam defuncti. Nos autem, vt diximus, propter viuentes hoc dictum accipimus, qui parabolicè dicuntur de refrigerio iustorum transire ad loca pœnalia damnatorum, vel inde huc transmeare: quæ videntur eiusdē esse sententiæ. Tale quippe est eos de refrigerio iustorum transire ad pœnas damnatorum, vel huc meare: tanquam illis quoque, qui damnati sunt, ita compati, vt bonis operibus suis hoc refrigerium velint illis impertiri, & quodammodo transportare, vel eos inde huc educere, vt eadem sententia in diuersis videatur verbis.

Problema Heloissæ XI.

QVID est quod in eodem Euangelista legimus Dominū dicere, *Dico autem vobis, quòd ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia?* Multo quippe melius est ac perfectius peccatum cauere, quàm commissum emendare, & multos quàm vnum bene agere: Vndè hoc magis quàm illud Deo constat placere. Quid est ergo quòd Deus vnius peccatoris pœnitentiam plus approbat, quàm multorum iustorum perseuerantiam?

Solutio Abaelardi.

QVO quisque ampliùs de peccato alicuius dolet, magis de correptione ipsius gaudet; & quo dolor damni maior extiterat, & de reparando commodo minùs sperandum videbatur, & grauius vt eueniret, maiore cum lætitia suscipitur, & maiori solicitudini de damno maius gaudium succedit de commodo. De iustis autem quos in bono perseuerare confi-

dimus, & ideo minùs illi intendimus, de quibus securiores sumus, minore gaudio hinc accendimur, quàm de conuersione peccatoris, quæ difficillima videbatur. Non tamen ideo plus valet huius conuersio, quàm illorum perseuerantia: sed plùs inde gaudemus cùm acciderit, vnde plurimùm soliciti fueramus vt accideret. Quod ergo dicitur, *Gaudium erit in cælo*, in Ecclesia præsenti fidelium intelligitur exultatio, quæ nonnunquam etiam regnum cælorum à Domino nuncupatur.

Problema Heloissæ XII.

ILLVD quoque nonnihil quæstionis habet quod in Matthæo legimus de operarijs in vineam missis: quorum priores tantùm nouissimis inuidisse videntur, & aduersus patrem familias murmurasse vt tale mererentur responsum. *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* In futura quippe vita, ita cuique beatorum sufficiet brauium susceptum, vt nemo plus ibi habere appetat, quàm accipiet: vbi erit tanta omnium caritas, vt vnusquisque alterius bonum diligat tanquam suũ, nec à voluntate Domini quisquam discrepare possit, nec per malum inuidiæ aduersus aliquem, possit nequam oculum habere: maximè cùm inuidia hos, in quibus est, tantùm affligat & cruciet, vt de ipsa Poeta dixerit.

Inuidia Siculi non inuenere tyranni
Maius tormentum ——————— *& alibi*
Inuidus alterius rebus macrescit opimis.

Solutio Abaelardi.

SCIENDVM verò in omni parabola non tam rei veritatem expressam esse, quàm ex parte aliqua rei similitudinem inductam esse: & sæpe historiæ veritati similitudinem quasi rem gestam adiungi. Cùm enim de diuite & Lazaro gestum esse creditur in duabus personis, vel sæpius in multis, quòd huius anima sit saluata, illius damnata: nequaquam iuxta literam accipi potest, quod diues Abrahæ dicit, *Mitte Lazarũ, vt extremum digiti sui intingat in aquam & refrigeret linguam meã.* Non enim animarum est digitum vel linguam in se habere, sed corporum tantùm. Quod ergo de his dicitur, non ad

veritatem pertinet rei gestæ secundum proprietatem literæ, sed ad similitudinem inductam ex aliqua parte. Sic & hoc loco, cùm murmurare dicuntur quidam & tanquam indignari alios sibi adæquari; murmuratio ista non indignationis, sed admirationis est accipienda. Qui enim murmurant, mirantur id fieri, quod non credebant. Vnde murmuratio illa, nũc dicitur multorum fidelium admiratio, quòd sibi videbunt in præmio adæquari, quos pauciori tempore nouerant operari. Similiter oculus nequam per similitudinem dicitur hominũ inuidorum, qui inde aduersus alios commouentur, quòd quasi contra rationem factum, quod non crediderant, mirãtur. Tale est ergo, *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* tanquam si diceret. Nunquid ex eo quod vides per meam bonitatem factum commoueris more mundi ex iniquitate ad indignationem? Ac si diceret. Nequaquam sic conuenit. Hoc autem Dominũ cuiquam dicere, est ipsum facere, hoc intelligere, quòd non hinc debeat indignari, sed magis laudare Deum.

Problema Heloyssæ. XIII.

QVAESTIO illa de peccato in Spiritum sanctum irremissibili nos quoque sicut multos commouet. Quomodo enim quis in Filium Dei, & non in Spiritum sanctum peccare potest, cùm vnus offendi nequaquam sine alio queat, & vnius offensam in vtrumque redundare sit necesse: cùm nequaquam cuiquam possit esse placatus, cui fuit ille offensus?

Solutio Abaelardi.

ANTEQVAM solutionem, prout possumus, ponamus: præmittenda sunt, & ex diuersis Euangelistis colligenda huius sententiæ verba, & vnde ipsa pendeat præmittendum, vt faciliùs ad solutionem sit perueniendum. Sicut ergo Matthæus refert, cùm dæmoniacum quendam Dominus curasset, & inuidi Pharisæi dicerent eum id facere per spiritum nequam, non per Spiritum sanctum: Dominus ait, *Si ergo in Beelzebub eÿcio dæmones, filÿ vestri in quo eÿciunt? Si autẽ in Spiritu Dei eÿcio dæmones: igitur peruenit in vos regnũ Dei.* Et post aliqua: *Ideo dico vobis, Omne peccatũ & blasphemiæ remittetur homini-*

bus: Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Marcus verò sic ponit: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filijs hominum peccata & blasphemiæ, quibus blasphemauerant: qui autẽ blasphemauerit in Spiritũ sanctũ, non habebit remissionẽ in ætenũ; sed reus est æterni delicti. Quoniã dicebãt immundũ spiritum habet.* Lucas verò sic scribit Dominũ dicere. *Quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei. Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi. Ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur.* His itaque præmissis, primò distinguendum est, quid sit peccatum blasphemiæ in filium hominis, & quid in Spiritum sanctum. Quãtum verò æstimo, ille peccat blasphemãdo in Filium hominis, qui Christo detrahit eum denegando Deum non tam per malitiam quàm per errorem, ex assumpta nostræ infirmitatis natura, quam in eo conspicit. Hoc enim innuit, cùm dicit Filium hominis potiùs quàm Filium Dei: vt propter infirmitatem hominis, quam ex matre nascendo suscepit, non credatur in eo fortitudo Dei. Quod quidem peccatum ex ignorantia tanquam inuincibili, plurimùm excusabile videtur: cùm hoc nequaquam humana ratione, sed Deo tantùm inspirante percipi posset, vt videlicet Deus homo fieret. Vnde & ipsemet Christus profitetur, *Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit illum:* quia non est humanæ rationis hoc in Christo percipere, quod solummodo fit Deo inspirante. Blasphemare verò in Spiritum sanctum, est manifestè bonitati Dei, qui Spiritus sanctus intelligitur, ita scienter ex inuidia detrahere, vt beneficia, quæ per Spiritum sanctum, hoc est diuinæ bonitatis gratiam non dubitant fieri, per inuidiam tribuant maligno Spiritui, sicut Pharisæi faciebant, dum turbam credentem his, quæ videbant, miraculis, à Christo per inuidiã auertere niterẽtur. Quorũ peccatũ si diligentiùs consideremus, grauius esse videtur quo diabolus corruit. Etsi enim Pharisæi Christum non credebant Deum: hominem tamen iustum ex vita & operibus eius ignorare non poterant, nec ista, quæ faciebat, per Spiritum sanctum facta esse. Cùm ergo contra conscientiam

suam hæc dicerent per malignum spiritum, quæ fieri non dubitabant per Spiritum sanctum: profectò scienter mentientes ipsum Spiritum sanctum asserebant, esse spiritum malignum. In quo longè magis præsumpsisse videntur mentiendo, quàm diabolus superbiendo. Diabolus quippe quamuis appetierit Deo similis esse, & per se regnum obtinere: non tamen intantum ibi excessisse credendus est, vt in tantā prorumpere blasphemiam auderet, vt Deum mentiri esse malū sustineret. Vnde blasphemia istorum non minor superbia illorum, sed etiam magis execrabilis videtur, vt omnino à venia excludi sit digna. Nequaquam tamen dicimus quòd pœnitentia talium, si esset, indulgentiam non impetraret: sed ex sententia Domini omnes tales credimus ita Spiritum Dei exacerbasse, vt in sua obstinati malitia, penitus exclusi fuerint à gratia. Hanc autem manifestam gratiam Dei, quæ se in Christo per effectum miraculorum reuelat, Lucas superiùs per digitum Dei designat, ipso dicente Domino, *Porro si in digito Dei eijcio dæmonia*: Manus quippe siue dextera, vel brachium Dei Filius eius dicitur: in hac manu digitus est manifesta quælibet sancti Spiritus operatio. Digito quippe maximè vtimur in demonstratione corporalium rerum: vnde digitum Dei Spiritum eius dicit, cùm gratiam suam per aliquem effectum beneficij patenter exhibet, vt non nisi Dei opus illud credatur, etsi nonnulli per inuidiam more Pharisæorum illud calumnientur. Et hoc est hoc peccatum blasphemiæ in Spiritum sanctum, per quem remissio fit peccatorum, irremissibile permanere. Quod autem dictum est, *Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei*: sic accipe, quòd nullus, qui, vt dictum est, non per malitiam, sed per errorem detraxerit honori Christi, propter hoc damnabitur: cùm hæc ignorantia inuincibilis similem eum faciat illis pro quibus Dominus in passione sua siue Stephanus orauerit. Pietati quippè atque rationi conuenit, vt quicunque lege naturali creatorem omnium ac remuneratorem Deum recognoscentes, tanto illi zelo adhærent, vt per consensum, qui propriè peccatum dicitur, eum nitantur nequaquam offendere, tales arbitremur minimè damnandos esse: & quæ illum ad salutem necessum est addiscere, ante vitæ terminum à Deo reuelari siue per inspirationem, siue per aliquem dire-

ctum quo de his instruatur, sicut in Cornelio factum esse legimus de fide Christi ac perceptione baptismi. Quod & patenter illa videtur astruere sententia. *Si cor nostrum non reprahenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*: & cùm Dominus dicat, *maiorem hac dilectionem nemo habet*, vt animam suam ponat quis pro amicis suis, nequaquam de his diffidendum videtur qui zelo legis, quamuis Christum non nouerint, mori pro Deo sustinent: cùm sit facile Deo talibus statim inspirare quid de Christo sit credendum antequam de corpore recedat anima, ne infidelis transeat ex hac vita.

Problema Heloissæ XIIII.

QVID est quod fidelium mentes Dominus componens, & ea computans bona, quibus beatitudinem promereri possunt, modò in singulis dicit eos beatos, in quibus sunt, tãquam vnum quodque facere sufficiat beatum sicut esse declaratur ex remuneratione eorum subjecta? Sic quippe dicitur. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et similiter in cæteris singulis remuneratio supponitur, ex qua vnaquæque gratia sufficere videtur ad salutem. Quas etiam distingui petimus diligenter, quò meliùs appareat, vtrùm singulæ sufficiant, si non in eodem homine simul occurrant.

Solutio Abaelardi.

SEPTEM sunt bona tanquam septem beatitudinibus distincta, quibus ad supernæ gaudia vitæ meremur pertingere. Nam illa, quæ quasi octaua supponitur, probatio magis est præcedentium beatitudinum, quàm illis tanquam diuersa, connumeranda; vbi videlicet dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Nam quia fidelibus beatis persecutiones maximè cõstat imminere, ne quis eos propter hoc crederet minùs esse beatos, ideo prædictis beatitudinibus istud supposuit tanquam si diceret. Nec minùs isti tales beati sunt, cùm persecutiones sustinent; sed magis hinc probantur, cùm in eis non deficiũt. Tres autem fidelium ordines constat esse; vnum videlicet cõtinentium, alterum rectorum, tertium coniugatorum. In tribus

bus autem præcedentibus beatitudinibus continentes diligenter describi arbitror: post has autem tres, duas proximas ad rectores maximè referendas arbitror, sicut duas vltimas ad coniugatos, & est ordo congruus secundum meritorum gradus. Ordo quippe continentium, perfectione vitæ prior est cæteris. Secundus est rectorum, qui, quamuis sint potestate ipsis quoque continentibus digniores; gratior tamen extitit patriarchæ pulchra Rachel & sterilis, quam Lia lippa & fœcũda: & melior pars Mariæ tanquam in otio vacãtis, quàm Marthæ cibum ministrantis. Vltimus ordo est coniugatorum: qui longè à continentibus distant, & rectoribus æquari non merentur quamuis vtrique in actiua sint occupati. Nam, vt postmodum Veritas ait, *Qui docuerit & fecerit legem* (quod est doctorum, & Ecclesiæ Prælatorum) *magnus vocabitur in regno cælorum*, sicut continens, maximus, & coniugatus minimus. Ab his ergo, qui virtute sunt maximi, & priores apud Deum dignitate religionis, inchoans, in tribus eorum sanctitatem cõprehendit: cùm eos videlicet pauperes spiritu, mites, ac lugentes describit. Beatus dicitur, quasi bene actus, hoc est in bonis moribus compositus. Pauperes spiritu dicuntur, qui paupertatẽ non necessitate sustinent, hoc est Dei, quo feruẽt, edocti ratione, hanc appetant, diuitias contemnentes, & eas tanquam nociuas fugientes, attendentes quod Dominus ait: *Facilius est camelum intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnum cælorum.* Spiritum itaque hoc loco rationem dicit, sicut & Apostolus id secutus ait, *Caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem.* Quis enim nesciat concupiscentiã animæ potiùs quàm corporis esse? Sed tunc caro aduersus spiritum concupiscit, cùm in eadem anima sensualitas, hoc est delectatio ex infirmitate carnis veniens, rationi repugnat, vt, iuxta eundem Apostolum, sæpe victi faciamus, quæ nolumus; hoc est quæ facienda esse non approbamus. Cùm ergo spiritus, hoc est ratio, suggesserit nos facere quod debemus, & nos inde carnalitas retrahit; in quo perficiendo nonnulla difficultas incumbit: vincitur spiritus dominante carne, & ei subijcitur, vt homo iam carnalis vel animalis sit dicendus, desiderijs carnis more pecudum deditus. *Quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Inde pauperes spiritu probat esse beatos; quia qui rationabiliter terrena contemnunt, cœlestia

promerentur. Pauperes itaque spiritu sunt, qui tam possessionis quàm honoris ambitionem propter Deum postponũt, & nihil ad voluptatem appetunt: sed contenti necessarijs, à licitis quoque abstinent, ne voluptatibus terrenis capiantur, & Deo magis quàm sæculo dare operam contendunt. Tales sunt, qui à tumultuosa sæculi vita transeunt ad quietem monasticam, vt tanto puriùs Deo & sibi vacent, quantomagis remoti sunt à curis sæculi: & tanto faciliùs ad cœlos euolent, quanto magis terrenis sarcinis exonerati sunt. Quod & Hieronymus in illo principe Monachorum præfiguratum attendens, quodam loco ait: *Helias ad cœlorum regna festinans, melotem reliquit in terris.* Hi tales cùm pauperes spiritu facti fuerint, mites ac mansueti necesse est fiant. Qui enim in terrenis nihil ambiunt, nequaquam de amissione rerum, vel illatis iniurijs in iram accenduntur. His benè se possidentibus, & impetus carnis regendo frangentibus, terra viuẽtium, hoc est vera stabilitas beatorum in prẹmium supponitur, cùm ait: *Quoniam ipsi possidebunt terram.* Istam in talibus mansuetudinis & patientiæ virtutem Hieremias describens, ait: *Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius & tacebit: quia leuauit se super se. Ponet in puluere os suum, si fortè sit spes. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs: quia non repellit in sempiternum Dominus.* Iugum Monasticæ ab adolescentia sua portat, cum quis hoc suscipere non differt, quousque in senio viribus exhaustus hoc præsumat tollere, quod non possit portare; & quietem corporis magis quàm pacem animæ quærens, voluptates sæculi, quas fugere se mẽtitur, in Monasterio quærit. Et nihil iam valens operari, tanquam inter apes burdio factus, quod illæ congregant, deuorat impudenter. Et iam consumptis viribus corporis, quas, quoad potuit, in seruitio diaboli expendit, occasione senilis infirmitatis, luxurioso vacat otio, quando eum tanto restrictiùs viuere decuit, & contra vitia dimicare, quanto se minùs victurum nouit, & ad percipiendam brauij sui palmam citius peruenturum, si hanc meruerit. Iste talis miser ab adolescentia sua iugum portare non assuetus, sub ipso, quod non potest ferre, cogitur succumbere. Sedet solitarius & tacet professor Monasticæ disciplinæ, cùm & nomen Monachi & vitæ perfectionem sibi vendicat. Monachus quippe, solita-

rius interpretatur, quem beatus increpans Hieronymus, ait: *Quid facis in turba, qui solus es?* Quem omni tempore debere silentio studere beatus asserit Benedictus, cultum iustitiæ silentium ex testimonio comprobans Esaiæ. Et Apostolus hanc præcipuè virtutem commendans, ait: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Leuat se super se, cùm se ipsum regens, & opprimens, carnem spiritui subdit: & voluntatem propriam voluntati subijciens Dei, de seipso gloriosè triumphat, attendens quod scriptum est, *Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Tunc autem maximè tacere debet, cùm alij virtutem eius diuulgant: ne ipse sui præco factus, in leuē euanescat auram, & quanto altior in virtutibus videtur, grauiorem superbiendo casum perferat. Taceat ergo quia leuauit se super se, ne videlicet hæc si fecerit recognoscat, & pauidus oret ne corruat; quia in hac vita, nulli secura est victoria. Quòd si fortè de se loqui præsumat: non virtutem suam, sed infirmitatem prædicet. Vnde & subditur. *Ponet in puluere os suum, si fortè sit spes.* Quod est dicere: Tanquam puluerem tentationibus dæmonum agitatum, & in operibus non constantem, sed dissolutum profiteatur: & si quando mentis elatio titillauerit, statim se obiurgans dicat, *Quid superbis terra & cinis?* Quid præsumis leuissime puluis, quem proijcit ventus à facie terræ? hæc dicens, & de se pauens, cum terrore cogitet, si fortè sit illi spes, ne nouissimè superbia vincatur, quæ nō nisi de virtutibus triumphat. Et ne virtutibus extollatur, persecutionibus est humiliandus: vt per patientiam virtus eius probata coronetur, quæ spiritu pauperes facit veros mites. Dabit igitur percutienti se maxillam, & saturabitur opprobrijs: quia siue factis, siue verbis iniurietur, his tanquam quadam dulcedine saporis oblectatus reficietur. Dat percutienti se maxillam, qui pro Deo gaudet iniuriari. Subtrahit econtrario maxillam, qui iniurias refugit, vel inuitus patitur. Cur autem iustus libenter hæc toleret, & in passionibus gaudeat, iuxta illud, quod de Apostolis dictum est, *Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati?* Et etiam supponitur. Et Propheta ait, *Quia non repellet in sempiternum Dominus.* Repulsus à gratia Domini, & miserijs in vita hac expositus videtur iustus: vnde & de ipso

iustorum capite scriptum est: *Desiderauimus eum despectū & nouissimum virorum, & putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.* De hoc despectu vel repulsione Dei, cùm nos in aduersis non protegit, scriptum est: *Deus repulisti nos.* Sed quia hic, vt dictum est, repellit nos, vt probemur, quos post victoriam assumit, vt coronemur: spes afflictorum, qua triumphant, exponitur cùm dicitur, *Quia non repellet in sempiternum Dominus*: hoc est, pœnas finiet afflictorum, qui pœnas non finiet affligentium. Et notandum quòd Dominus Apostolis nouum testamentum tradens, cùm in exordio statim ad paupertatem admonet, vt fœcunditatem terrenorum cœlesti commutemus felicitate: patenter remunerationem Euāgelij à remuneratione legis distinguit, cùm ibi cœlestium, hic terrenorum tantùm promissionem in remunerationem obedientiæ constituat. Carnalis quippe populus Israel terrena magis quàm cœlestia desiderans, hoc in remuneratione accepit, quod magis concupiuit, & per ea ad magis obediendum trahendus magis fuerat, quæ concupiscebat, vt hac saltem promissione à peruerso retraheretur opere, si nondum animus mundari poterat ab iniquitate. Vt enim Apostolus ait, *Nihil ad perfectum adduxit lex*, nec perfectionem habuit in promissis, sic nec in præceptis. *Beati qui lugent.* Luctus salubris propriè conuenit Monachis, siue ille sit pœnitentiæ de peccato, siue dilationis à regno. Quę duo lachrimarū genera, in Axa filia Caleb prębfigurata sunt; cui conquerenti ad patrē, quòd ei terram aridam dedisset, & irriguā postulanti, ei pater dedit tā superius irriguū quàm inferius. Quantum autem de peccatis tam suis quàm aliorum lugere conueniat monachū, Hieronymus huius professionis maximus profitetur dicens: Monachus non doctoris, sed plangentis habet officium, qui se & mundum lugeat, & Domini pauidus præstoletur aduentum. Quid enim vita monastica, nisi quædam est districtioris pœnitentiæ forma? Lugeant ergo monachi siue hoc, vt dictum est, siue illo modo: vt risum mereantur consolationis de quo verè dicitur, *Quoniam ipsi consolabuntur*: attendentes illud, quod Apostolis Dominus promisit. *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Vnde & econtrario reprobis ait. *Væ vobis, qui nūc ridetis: quia plorabitis.* Con-

trariæ quippe vitæ contrarios status & exitus habent: cùm nunc iusti flentes postea rideant, & iniqui modò ridentes, e-contrario fleant. Iusti siue de perpetratione peccati, siue de dilatione regni consolationem accipiunt: quando ad vitam illam, quæ à dolore penitus est immunis, perueniunt. *Beati qui esuriunt*. Post vitam continentium ad ordinem transit rectorum, ita istos instituens in duobus, sicut illos fecerat in tribus. Rectores in populo Dei, non solùm Ecclesiasticæ sunt potestates in Sacerdotibus, verumetiã sæculares in Regibus. Et notandum quòd cùm binarius numerus, qui coniugatis conuenit teste Hieronymo, immundus sit, vnde & opera secundæ diei laudem habere non meruerunt, & bina & bina de immundis animantibus in archam iussa sunt mitti, non incongruè continentes per ternarium, qui impar numerus est, magis quàm binarium describendi esse videntur. Cæteris verò, vbi continentiæ virtus omnino non præminet, magis conuenire binarius videtur. Esuries vel sitis iustitiæ, desiderium magnum est in rectoribus debitæ vindictæ: vt videlicet mala commissa tantùm vindicare velint, quantum se debere cognoscunt, & si non tantùm quantùm illi meruerint, qui deliquerunt. Alioquin misericordia in eis locum non haberet, si videlicet nihil de pœna, quam rei meruerunt, relaxarent. Nam & cœlestis iudex, quem terreni debent imitari, ita iustitiam temperat per misericordiam, vt non tantùm reos puniat, quantùm illi merentur, sed quantùm ipsi conuenit, cuius miserationes super omnia opera eius. Hinc enim de ipso scriptum est: *Aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas*. Et rursum, *Et cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis*. Superexaltat quippe misericordia iudicium, & magis iudicem commendat quàm vindictam. Hęc ergo duo in iudice semper esse debent coniuncta, vt & reum puniat per iustitiam, & minùs quàm meruerit per clementiã, quam hic dicit misericordiam. Misericordia quippe à miseris dicta, humana compassio est ex miserijs aliorum progressa, qua ex infirmitate animi magis quàm ex virtute pœnas abhorremus, ex hoc vno quòd patiẽtem affligunt, tam eas, quæ sunt iustæ, quàm quæ iniustæ. Talis est animi compassio naturalis, siue rationalis sit siue minimè, misericordia propriè dicitur, teste Seneca. Clementia autem, quæ hoc loco dicta

est misericordia, rationabilis tantùm dicitur compassio, per quã videlicet eis subuenire volumus, quibus debemus. Quisquis iustitiam habet sine misericordia, vt videlicet vindicare velit, nec pœnam relaxare: crudelis est. Sin autem è conuerso, remissus est. Vndè bene Dominus hoc loco rectorũ mores instruens, nunquam iustitiam sine misericordia exerceri approbat: ideóque hoc loco tanquam inseparabiles comites eas sibi sociat. Potest autem remissio pœnæ in his etiam, qui occiduntur, nonnulla esse: si videlicet eas abbreuiare, vel genus mortis leuius eligere studeamus. Alioquin illam incurrimus sententiam, *Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam.* Contraria quippe contrarijs conueniunt, vt videlicet quemadmodum misericordes misericordia sunt digni: ita immisericordes hac mereantur priuari. Denique post continentes & rectores ad coniugatos veniens, ait: *Beati mundo corde.* Cùm ait corde & non corpore, vitam coniugatorum voluptati carnis plurimùm indulgentem, & concupiscentiæ libidini cedentem insinuat. Etsi enim admixtio coniugum habeat indulgentiam, cùm in ea incontinentiæ suæ remedium quærunt, non ob voluptatẽ & carnis delectationẽ more pecudum hanc appetunt: caro tamen ex labe luxuriæ nonnullum trahit contagium & immunditiam vel fœtorem maculæ. Mundi tamen corde sunt, sed non corpore, qui hãc tantùm appetunt non ad voluptatem, vt diximus, sed ad necessitatem: ne fornicando Deum offendant. Et hi quoque saluandi, non carebunt visione Dei, in qua veræ beatitudinis summa consistit. Hi quoque pacifici dicuntur, qui pugnam carnis maximam per indulgentiam coniugij vitantes, sic eo rationabiliter ac mediocriter vtuntur, vt ad Deũ quoque pacem habeant, quem per intemperantiam non offendunt. Vnde & filijs Dei sunt aggregandi, qui nunc per vinculum matrimonij seruire inuicem coguntur carni. De qua quidem seruitute Hieronymus Apostolum dixisse intelligit, *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ. Qui enim positus in coniugio, conuersus est ad fidem Christi, tanquam seruus Deo inspirante est vocatus & tractus.* Quippe quæ maior seruitus est dicẽda, quàm vt proprij corporis vir aut vxor potestatem non habeat, nec ab vsu carnis abstinere, vt vel orationi vacent, nisi ex cõsensu, queant? Hi tamen tales filij Dei vocabuntur, cùm de hac

ſeruitute ad libertatem venerint ſupernæ vitæ, vbi neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli in cœlo. Hæc ad diſtinctionem prædictarum beatitudinum, hoc eſt virtutum, vel donorũ diuinæ gratiæ, quibus beati efficimur, nunc à nobis vtcunque breuiter dicta ſufficiant: ſupereſt autem qualiter ex ſingulis donis beati ſint dicendi, qui vnum ſine cæteris habuerint, cùm vnum mandatum Dei obſeruare nequaquam ſufficiat, immo qui omnia præter vnum impleuerit, ex vno etiam prætermiſſo damnationem incurrat. Sed, quantùm mihi videtur, qui primùm dixit, *Beati pauperes*, & adiecit, *ſpiritu*: eandem adjectionem in cæteris ſubintellexit, tanquam mites ſpiritu, vel lugentes ſpiritu diceretur: vt hæc quoque vel cætera, quæ ſequuntur, per ſpiritum Dei, quæ caritas eius intelligitur, in iſtis, quæ hîc memorantur, fideles non ſolùm eſſe, ſed etiam alios aliorum operatione faciat præminere atque abundare. Sicut enim quæ de quatuor elementis conſtare certum eſt, ex obtinenti vocabula ſortiũtur, hoc eſt ex illo elemento, quod in eis abundat, eſſe maximè dicuntur: ita & hic fidelium gratiæ diſtinguntur ſecundum hoc quod in eis abundare probatur. Illos quippe pauperes caritas Dei facere dicitur, quos in contemptu diuitiarum vehementiores ac perfectiores facit. Similiter mites, quos in virtute patientiæ reliquis præfert: ac ſimiliter de cæteris nobis ſentiendum videtur. Omnes tamen beatos vel beatitudine dignos caritas Dei facit, cum qua nemo perire poteſt, quamuis in donis Dei iſtos illis perfectiores faciat. Diuerſa autem verba, quæ in remuneratione ſupponuntur, cùm dicitur, *Quoniam ipſorũ eſt regnum cælorum*, vel, *Quoniam ipſi poſſidebunt terram, &c.* Nequaquam in ſignificatione percipiendi præmij videntur diuerſa: ſed identitatis faſtidiũ fugiens, hoc Dominus variauit quadam conuenientia, quam habent ad præmiſſa iuxta proprietatem ſermonis, & ſimilitudinem rei. Quod in ſingulis leue eſt intueri. Congruè quippe pauperibus regnum cœlorum promittitur, vt qui terrenas diuitias propter Deum contemnunt, cæleſtes mereantur. Mitibus, qui ſe bene gerendo poſſident, poſſeſſio terræ viuẽtium, lugentibus conſolatio conuenit. Eſurientibus & ſitientibus iuſtitiam, ſaturitas, hoc eſt impletio deſiderij ſui apud Deum obtinendi; cuius amore plurimùm intendunt exerci-

tio iustitiæ in vindictam malorum. Sic & in cæteris remunerationis verbis quædam concinnitas ad beatitudines præmissas assignari potest. Non ergo Dominus tam beatitudines ipsas haberi præcipit, quàm in eis illos abundare admonet, qui in singulis ordinibus desiderant esse perfectiores. Nam ad perfectionis abundantiam, ipse consequenter nouum se tradere testamentum hîc Deo profitetur, dicens, nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.

Problema Heloyssæ XV.

QVID est quod postmodum Dominus ait, *Nolite putare quoniam veni soluere legem*, cùm Ioannes dicat, *Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere*: quia non solùm soluebat sabbatum, sed etiam patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo?

Solutio Abaelardi.

CVM dixit, *Non veni soluere*, & postmodum addidit, *sed adimplere*, in moralibus scilicet præceptis potiùs quàm figuratiuis, sicut sequentia continent ex adimpletione quam supposuit: innuit quam solutionem mandatorum legis priùs intellexerit, in moralibus scilicet præceptis. Moralia quidem præcepta sunt agendæ vitæ, sicut figuralia figurandæ. Et moralia quidem quæ naturaliter ab omnibus semper complenda fuerunt, & antequam lex scripta daretur, mores hominum ita necessariò componunt: vt nisi impleatur quod in eis præcipitur, nemo vnquam saluari meruerit. Qualia sunt, diligere Deum & proximum, non occidere, non mœchari, non mentiri, & similia, sine impletione quorum nemo vnquam iustificari potest. Figuralia verò sunt legis præcepta, quæ iuxta literam accepta, nihil iustitiæ conferunt ex operatione sua: sed ad tempus instituta fuerunt, ad aliquid figurandum iustitiæ, vt obseruatio Sabbati, circuncisio, quorundam ciborum abstinentia, & his similia. Ad moralia itaque tantùm legis præcepta referendum est quod Dominus ait, se non venisse soluere legem, sed adimplere: hoc est nequaquam ces-

ſare facere quod in moralibus præceptis lex continet, ſed in eis per Euangelium ſupplere quod legi deeſt. Lex quippe Moyſi nequaquam inimicum diligi præcipit, ſed amicũ: nec peccatum in mente conſummari docet, ſed opera magis quã intentionem interdicit. Etſi enim concupiſcentiam quoque lex prohibeat, non tamen ex ea reum ſtatuit eſſe putandum: nec concupiſcere prohibet, niſi res eius, quem, iuxta literam, proximum definit, hoc eſt eius, qui de populo ſuo nunquam eſt alienigena. Non enim omnem hominem, iuxta literam, lex proximum dicit: ſed patenter alienigenam à proximo diſtinguit, cùm dicit Iudæum nequaquam fœnerari proximo, ſed alieno.

Problema Heloiſſæ XVI.

QVOMODO etiam Euangelij abundantiam pręfert imperfectioni legis, dicẽs, *Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra plus quã Scribarum aut Phariſeorum, non intrabitis in regnum cælorum?* Aut quòmodo, vt Apoſtolus ait, reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem? Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Cùm enim Dominus diuiti quærenti, quomodo vitam æternam poſſideret, reſpondit de duobus mandatis dilectionis, quæ in lege ſunt: *Hoc fac, & viues*, & Apoſtolus dicat, *Qui diligit proximũ, legẽ impleuit. Nam, non adulterabis, non occides, &c.* Et iterũ, *Dilectio proximi malũ non operatur. Plenitudo ergo legis, eſt dilectio.* Quomodo ad perfectionẽ mandatorũ deeſt aliquid legi, cùm illa etiã duo pręcepta dilectionis Dei & proximi ſufficere omnino videantur, nec aliquid perfectionis deeſſe?

Solutio Abaelardi.

CVM ait Dominus, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quã Scribarum & Phariſæorum*, ſubaudis iuſtitia: non ait, iuſtitia legis. Vnde & in ſequentibus ait, *Audiſtis quia dictum eſt antiquis: diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum*, nequaquam hoc in lege reperiri poteſt, ſed magis in traditionibus Scribarum & Phariſæorum legi ſuperadditis, de quibus Dominus ait, *& irritum feciſtis mandatum Dei propter traditiones veſtras.* Præſertim cùm de dilectione inimici, vel etiam de beneficijs ei impendendis, lex ipſa præcipiat dicens: *Si occurreris boui ini-*

mici tui aut asino erranti, reduc eum. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed leuabis cum eo. Et in Psalmista: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis.* Et Salomon in Prouerbijs. *Ne dicas, Reddam malum pro malo: expecta Dominum, & liberabit te. Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum: ne fortè videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam. Ne dicas, Quomodo fecit mihi, sic faciam ei, reddam vnicuique secundum opus suum.* Item. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere. Prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi.* Et beatus Iob. *Si gauisus sum,* inquit, *ad ruinam eius, qui me oderat, & exultaui, quòd inuenisset eum malum: Non enim ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.* Non ergo antiquis hoc iustum vel concessum fuit in lege, vt odio haberent inimicum: sed magis, vt dictum est, in traditionibus hominum, quàm in præceptis Dei habebatur. Cùm ergo dicit Dominus, *Plus quàm Scribarum & Pharisæorum,* non plus quàm legis: nequaquam hinc cogimur fateri Dominũ hanc abundantiam Euangelij præferre imperfectioni legis. Non tamen ideò minus concedimus legem in præceptis suis ita imperfectam fuisse, vt ei necessarium esset Euangelium succedere: sicut & Apostolus, vt suprà meminimus, patenter profitetur. Sed nec præceptum de dilectione proximi, ante aduentum Christi perfectum esse potuit, quod ipse veniens, & proximus noster factus, tam susceptione carnis, quàm exhibitione dilectionis, perfectum fecit: vt iam quilibet eum tanquam proximũ diligens, ex hac perfectus dilectione fiat. Vnde & eidem diuiti requirenti quis esset proximus eius, parabolicè respondens, se illum proximum esse significauit, quẽ ille Samaritanus expressit, qui vulnerati misertus est: & quem ex affectu compassionis ipse quoque diues verè proximum fuisse professus est. Siue ergo in lege habeatur, *Diliges amicum tuum,* siue *proximum,* vt eum videlicet ibi proximum intelligamus, qui vel cognatione, vel amore est nobis coniunctus: nemo rectiùs proximus noster, quàm Christus est dicendus, vt in eo nunc dilectio proximi perfecta sit facta, quæ antea fuerat imperfecta, quandiu videlicet statum suum lex habuerit, quæ vsque ad Ioannem vigorem suum custodiuit. Priùs ergo imperfecta, quandiu lex propriè fuit dicẽda, vt ei

obediendum esset per omnia: pro hac ipsa imperfectione sui reprobata est, Euāgelicæ doctrinę superueniente perfectione, vbi quicquid est necessariū, liquidè magis, quàm parabolicè est expressum. Nam etsi diligenter legis literæ insistamus, quæ soli populo Iudæorum data est, nequaquam proximus nisi eorum est intelligendus. Vnde nec per Christū illud præceptū de dilectione proximi, ad alios pertinere videtur, cùm ipsi soli sub lege continerentur. Quapropter necessariò succedere legi Euangelium debuit, omnibus generaliter iniunctum, vt omnes debeant saluari per ipsum. Ad prædictum itaque proximum, id est Christum Apostolus respexit, cùm eo premisso, *Qui diligit proximum, legem impleuit*: statim hoc tanquam pro probatione adiunxit: *Nam non adulterabis, non occides, &c.* Si enim Iudæus hunc inter proximos suos cōprehensum diligat, sicut ipse ait, *Si quis diligit me, mandata mea seruabit*, in nullo adulterio, in nullo peccabit homicidio: & omnia similia, quæ in lege sunt, euitabit, & iustitias eius complebit.

Problema Heloissæ XVII.

QVID est etiam, quod in sequentibus Dominus ait, *Neque per caput tuum iurabis: quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum*: tanquam si hoc facere posset, iurare per caput liceret?

Solutio Abaelardi.

REPLICANDA sunt, quæ in proximo sunt præmissa, vt ex illis, & de hoc faciliùs iudicemus. *Dico*, inquit, *vobis, non iurare omnino: neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas magni regis est; neque per caput tuum, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* Quatuor itaque sunt, cælum scilicet, terra, Hierosolyma, caput nostrū, per quæ iurare prohibemur: quia hæc maximè in iuramento ponimus, quæ venerabiliora æstimamus, vt ex his ampliùs nobis credatur. Hæc autem veneratione digna maiore videntur, quę ad Deū maximè constat pertinere: vt cœlum, quod dicitur thronus Dei, hoc est anima Christi, cui specialiter diuinitas insidet,

&in ea plenius per gratiam inhabitat. Terra, quæ ſcabellum Dei dicitur, humanitas eſt Chriſti, tanquam terrena & inferior in Chriſto creatura. Hieroſolyma ciuitas Dei, ſancta eſt Eccleſia: cuius caput ipſe eſt Chriſtus. Capilli adhærentes capiti, & ipſum adornantes vel protegentes, eloquia ſunt diuina quibus Chriſtus commendatur, & per fidem in nobis conſeruatur: horum quædam alta, quædam nigra dicuntur, cùm aliorum intelligentia clara ſit, & manifeſta: aliorum obſcura, ſicut illorum maximè quæ ſunt allegoricè dicta. Quorum quidem nullum ſiue album ſit, vt dictum eſt, ſiue nigrum, noſtrum non eſt facere: quia eloquia Dei non ſunt inuentionis humanæ, nec noſtra ſunt documenta, ſed diuina. Quod ergo ait, *Non iurabis per caput tuum: quia non potes* &c. tale eſt: Non debes Chriſtum in iuramento ponere, quòd eius ſolius ſummæ Dei ſapientiæ ſit hęc inuenire, quorum alia, vt diximus, alba ſunt, alia nigra. Similiter cùm iubet vt nec iuremus per cœlum, quod thronus Dei eſt, ſic accipe: vt non ideo per ipſum iurare eligamus, quia tantæ dignitatis eſt, quòd cæteris eminet creaturis. In his itaque verbis negatiuum aduerbiũ præpoſitum orationi, cauſam ipſam excludit, non interpoſitũ ipſam relinquit atque conſtituit. Aliam quippe vim negatiua particula habet toti orationi præpoſita, vt totam ſcilicet ſimul neget, aliam interpoſita, vt vni tantùm illius orationis parti appoſita. Aliud quippe eſt dicere, Non quia hoc feciſti, peccaſti: aliud dicere, Peccaſti, quia hoc non feciſti. Ibi nanque cauſa remouetur peccandi, vt videlicet non propter hoc peccauerit, vt hinc eum certum ſit non peccaſſe, vbi cauſa ad hoc interceſſerit: ibi verò non oſtenditur quòd non peccauerit, ſed hoc tantùm quòd non propter hoc peccauerit, vt videlicet cauſa peccati potiùs quàm peccatum ipſum remoueatur. Tale eſt ergo quod de iuramento Dominus præcipit vel adhortatur, vt, quia periculoſum eſt iurare, ne periuremus, omnino, quantum poſſumus, hoc caueamus, ne aliqua dignitate, quam res habeat, per ipſam iurare appetamus, ſiue ipſa ſit Deus, vt pote Chriſtus, ſeu quæcumque creatura ex Deo præ cæteris aliquid dignitatis adepta. Iurare autem per aliquid, eſt nos ei cui iuramus cõcedere, vt nihil vtilitatis in ea re, per quam iuramus, habeamus vlteriùs, niſi hoc, quod iuramento firmamus, verum ſit.

Cùm autem in Ecclesiasticis causis omnis controuersiæ, vt Apostolus ait, finis sit iuramentum; non hoc loco Dominus præcipit non iurare, sed magis adhortatur. Quædam nanque præcipiuntur, quædam prohibentur, quædam suadētur, quædam permittuntur. Præcipiuntur illa siue prohibentur, siue quibus vel cum quibus nos saluari dffidimus. Mala itaque prohibentur omnia, & bona præcipiuntur, non omnia, sed illa tantùm, quæ saluti necessaria vidētur: vt credere in Deum, & diligere non tam ipsum quàm proximum, non adulterari & similia. Illa berò bona, quæ non ita necessaria sunt, siue quia strictioris, vel laxioris sunt vitæ, & tanquam nimis alta, vel nimis infima, sub præcepto non clauduntur: sed vel persuasionem consilij habent, vt virginitas, vel indulgentiæ permissionem, vt nuptiæ. Quippe si præceptum ad virginitatem cogeret, damnarentur nuptiæ: vel si ad nuptias, damnaretur virginitas. Consilium itaque siue persuasio, est de potioribus bonis: permissio verò, de minoribus, hoc est, quæ minoris sunt meriti, quando consilium de melioribus aliqua diffidentia vel dispensatione non suscipitur. Quæ ergo tam fieri, quàm dimitti licet, præceptum non habent: sed admonitionem, vt omnino non iurare, vel permissionem, vt hoc fiat pro necessitate: veluti cùm ad inquisitionē veritatis, testibus opus est. Permissio autē est, cùm dicitur, *Vnusquisq; habeat vxorē suam propter fornicationem*: præceptio verò, cùm dicitur, *Alligatus es vxori? noli quærere solutionem.* Persuasio verò consilij, cùm statim supponitur, *Solutus es ab vxore? noli quærere vxorē.*

Problema Heloissæ XVIII.

QVID est in eodem Euangelista, *Nolite soliciti esse dicentes, Quid manducabimus*? Et rursum, *Nolite soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi. Sufficit enim diei malitia sua.* Nunquid enim prouidentiam prohibet futurorum? Nunquid & ipse Dominus eum qui turrem vult ædificare, de sumptibus cogitare admonet? Et Apostolus, *Qui præest*, inquit, *in solicitudine*; sicut & ipse faciebat, de seipso dicens, *Instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum.*

Solutio Abaelardi.

SOLICITVDINEM propriè Dominus dicit ſuperfluam curam de futuris, quando videlicet pro aliquibus præparandis, magis neceſſaria dimittuntur: vt ſi pro apparatu craſtinorũ ciborũ, prætermittamus orando quærere à Deo regnũ ſuũ, hoc eſt tales nos facere, vt in nobis ipſe, nõ peccatum regnet. Craſtinus enim vt tanquam ſi diceret, ne affligatis vos ſuperfluis curis, pro tempore futuro, antequam veniat: quia cùm ipſum venerit, ſatis ſolicitudinis afferet ex ſe ipſo, illis, qui de neceſſarijs minùs in Dominico confidunt, non attendentes illud Prophetæ: *Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet. Sufficit enim diei, &c.* Hoc eſt, vnicuique tempori vitæ huius ærumnoſæ, ſuæ ſolicitudinis pœna ſufficere debet, quam videlicet affert nobis ex ſuperfluis curis pro tẽporalibus, dum pro his æternorum obliuiſcimur. Solicitudinem verò in bono, vel in his, quæ ad æternam pertinent vitam, dicit Apoſtolus prouidentiam, hoc eſt, rationabilem de futuris, vel profuturis curam: ſi videlicet temporalia prouideamus propter æterna, vt his ſuſtententur quodam viatico neceſſario qui ad illa feſtinant.

Problema Heloyſſæ XIX.

QVID illud eſt, quod ſequitur, *Nolite iudicare, vt non iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini?* Quid enim ſi iniuſtum fecerimus iudicium? nunquid ſimile recipiemus?

Solutio Abaelardi.

NOLITE iudicare, hoc eſt, ne præſumatis, de incertis, aliquem certa ſententia grauare. Cùm enim iratus patet, de ſe ipſa res iudicat, non tu. Hinc & Apoſtolus: *Nolite ante tẽpus iudicare, quoaduſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita cordium.* Venit Dominus occulta reuelando, cùm eius diſpoſitione, quæ latebant, apparent, vel cùm ſecundum legem eius aliquid diſcutiendum inueſtigamus, vel de probatis pœnam inferimus: & tunc potiùs ipſe iudicat, vel punit,

quàm nos. *In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini.* Ac si diceret. Ideo non debetis in iudicio præsumere, vt alios appetatis grauare: quia consimile iudicium grauaminis incurretis apud Deum. Non ait denique, ne iudicetis; sed, *Nolite iudicare*, vt non hoc scilicet sponte appetamus, quod tamen nonnunquam facere cogimur, officio iudicis nobis cõmisso.

Problema Heloyssæ XX.

QVAERIMVS & illud, quod in sequentibus adiungit, *Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex, & prophetæ.* Si quis enim vult vt in malo sibi quisquam consentiat, nunquid debet illi præbere consensum in re consimili?

Solutio Abaelardi.

DVO legis naturalis præcepta sunt circa dilectionem proximi, vnum scilicet, quod hoc loco ponitur, alterum, quod in Tobia legimus, ipso ad filium dicente: *Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri tu aliquando facias.* Sicut ergo id de malis, ita illud de bonis accipiendum est. Vt videlicet, sicut mala nolumus nobis inferri, sic nec alijs inferamus: & econtrario, bona, quæ nobis ab alijs volumus conferri, alijs impendere simus parati. Cùm ergo dicitur, *Quæ vultis vt faciant vobis homines*, tale est: Quod approbatis in conscientia vestra vobis ab alijs debere fieri. Nullus enim in consciẽtia approbat sibi consentiendum esse in malo, sed in his, quæ bona æstimat, & fieri digna. Sic & Apostolus, cùm ait, *Non quod volo, hoc ago: volo* dixit, pro fieri approbo. Sed quid est, quod ait, *Omnia quæcunque vultis?* Multi quippe pro dignitate, vel diuersitate personarũ, multa sibi debere fieri censent, quæ nequaquam alijs se debere recognoscunt: vt in prælatis videmus & subiectis, cùm isti multa exigant ab illis, vt sibi fiant, quæ nequaquam illis facere debent. Sed profectò sic est accipiendum, vt quæcunque fieri debere nobis ab hominibus credimus; parati essemus & illis facere, non quidem quibuscunque, sed nostri similibus, hoc est, qui hæc à nobis suscipere digni essent, sicut nos ab illis. Illud quoque Tobiæ, *Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri*

tu aliquando facias, nonnihil habet quæstionis, cùm is scilicet, qui alium propter iustitiam occidit, nunquam ab alio id sustinere velle possit. Sed quia cùm quis iustitiam propter Deũ exercet; Deus potius id quàm ille facit, sicut dudum superius diximus, præcipitur vt quod odit fieri sibi, ipse alteri ne faciat: quia cùm aliquem rectè punit, Deus hoc potius, vel lex, quàm homo facit.

Problema Heloyssæ XXI.

QVID est, vt ait Apostolus, sine intermissione orare?

Solutio Abaelardi.

NVLLVM tempus, quo debeamus orare, prætermittere.

Problema Heloyssæ XXII.

QVID est illud in Matthæo de fide Centurionis rogantis pro seruo, *Audiens autem Iesus, miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel?* Non enim aliquid mirari dicuntur, nisi qui insperatũ aliquid accidere vident, quod nullatenus euenturum antea sciebant, vel credebant.

Solutio Abaelardi.

MIRATVS esse dicitur, quia similẽ miranti se fecit; quia mirari alios fecit de fide Centurionis, quem in tãtum extulit.

Problema Heloyssæ XXIII.

QVID est illud in Luca, *Omnipotenti tribue, & qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas?*

Solutio Abaelardi.

CVM ait, *tribue*, non subiunxit, illud quod petit: sed in hoc innuit neminem petentem nos vacuum à dono dimittere, vt saltem in nostra responsione nos conuenienter excusando, non illum exacerbare, sed caritate in eo studeamus ędificare: vt blanda vel conueniens responsio, aliquod sit gratiæ donum.

num. Tua ne repetas, hoc est, quia tua sunt, vt in te videlicet potiùs quàm in Deo repetitionis finem constituas. Non enim religiosus excedit, si qua sibi oblata, quæ propter Deum possidebat, propter ipsum repetat, & illa in bonos vsus expendat, & violentum liberet à rapina. Nam & cùm in proximo supponit, *Et si diligitis eos qui vos diligunt, & si benefeceritis eis qui bene faciunt vobis: quæ vobis est gratia?* Cùm dicit, *qui vos diligunt*, simile est ei, *Ne repetas quæ tua sunt*, hoc est, quia vos diligunt sicut, quia tua sunt. Alioquin iniquum esset non nos diligere eos à quibus diligimur, cùm omnes diligere præcipiamur: nec ipsum etiam, qui nos diligit, Deum, sicut ipsemet ait, *Ego diligentes me diligo*, Quem potiùs propter ipsum, quia summè bonus est, quàm quòd nobis vtilis est, summo amore debemus diligere. Hæc est ordinata caritas, vt vnumquemque, prout melior ac dignior est, ob hoc amplius diligamus; hoc est, vt ei meliùs sit desideremus, sicut & iustum est.

Problema Heloyssæ XXIIII.

QVOMODO dicit Dominus, *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore?* Nunquid qui comedit de rapina, vel quod illicitum credit, etsi licitum sit, vel qui sacrificium indignè accipit, ex his peccati maculam non incurrit? Dicit Apostolus de quibusdam Iudæis ad fidem conuersis, & adhuc propter legem quosdam cibos ab alijs discernentibus, tanquam immundos. Dicit inquam: *Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.* Dicit & de his, qui pro reuerentia idoli vescebãtur idolothytis, *Quidam vsque nunc consciẽtia idoli, quasi idolothytum manducant; & conscientia ipsorum cùm sit infirma, polluitur.* Quomodo ergo nunc dicit Dominus, quia quod in os intrat, non coinquinat hominem: sed magis quod de ore procedit?

Solutio Abaelardi.

Ex hoc loco præcipuè in quo sit peccatum accipiendum Dominus diligenter distinxit: & Iudæos redarguens super hoc, nos instruxit. Illi quippe ad opera magis quàm ad ani-

mum respicientes, ex his, quæ fiunt exteriùs, magis ex hoc, quod in mente habetur, tam bona, quàm mala dijudicant. Dominus verò ad intentionem cuncta reducẽs, ex his potiùs, quæ in corde sunt, quàm ex his quæ apparent, in opere, damnari hominem censet: nec animam pollui iudicat, nisi ex his, quæ in ea sunt, & ipsam contingunt, vt sint animarum maculæ spiritales, sicut corporum sunt sordes corporales. Vnde & consequenter exponens quod dixerat, *Sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem*, ait: *Quæ autem procedunt ex ore, de corde exeunt: & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem.* Ac si apertè dicat: Sordes manuum corporales animam non attingunt, vt eam polluere peccato possint. Cogitationes, quæ inquinant, de corde exeunt, cùm ad hoc perpetrandum consentimus, quod cogitauimus. Vbi autem non est sensus, non potest esse consensus, sicut in paruulis, aut stultis: Qui sic faciunt, quod non debent, nullum in hoc eis peccatum imputatur; nec homicidium, vel adulterium, nec aliquod peccatum Dominus dicit, nisi quod ex corde procedit, hoc est, nisi cùm hæc illicita recognoscimus, ad quæ nos inclinat consensus. Sicut ergo cogitationes exeunt de corde, cùm per cõsensum ad opera tendunt, ita homicidiũ, & adulteriũ & cætera peccata de corde docet exire, nec aliter peccata esse, nisi per consensum priùs fuerint in corde, quàm exhibeantur in opere. Postquã enim his agendis, quæ scit sibi non licere, aliquis consentit, is consensus propriè peccatum dicitur: & homicida seu mœchus, ex hoc vno apud Deum tenetur. Vnde & Veritas ipsa, *Qui viderit*, inquit, *mulierem, ad concupiscendum eam*, hoc est qui inspecta illa, venerit ad concupiscentiæ consensum: *iam mœchatus est eam in corde suo*, hoc est, peccatum habet in animo perfectum, etsi nondum sit in opere consummatũ. Cùm aliquid manducandũ malè sumimus, quia hoc nobis illicitũ credimus, nequaquam cibus ille, qui in os intrat, animam polluit: sed iam hoc fecerat præcedens conscientia nostra, nec quicquam ad peccatum refert, quod nunc ore sumimus, sed quod ad sumendum consenseramus.

Problema Heloyssæ XXV.

QVID est illud in Matthæo, quod Dominus quibusdam ciuitatibus improperans, ait: *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim pœnitentiam egissent in cilicio & cinere?* Saluare quippe Dominus homines venerat, vnde & Iesus, id est, Saluator proprio dictus est vocabulo. Cur ergo Tyro & Sidoni ciuitatibus gentilium illa beneficiorum miracula subtraxit, per quæ saluarentur, & ea illis exhibuit, quibus nocitura magis, quàm profutura sciebat? Sed inquies: quia sicut ipsemet profitetur, non erat missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Sed dico: Cur ad eas, nisi vt saluarentur? Si autem vt saluarentur, quid eis profuit ea sibi fieri, per quæ grauiùs damnarentur: nec sunt ad pœnitentiam conuersi, sed in sua obstinatione permanentes? Vnde & ipsemet Dominus supponit: *Veruntamen dico vobis, Tyro, & Sidoni remissius erit in die iudicij, quàm vobis.* Denique & Samaritanorum multos refert Ioannes ad verbum eius credidisse, & eum nonnulla miraculorum beneficia gentilibus etiam tam in viris, quàm in feminis exhibuisse, per quæ illi crederent, vel in fide firmarentur: sicut est illud de puero Centurionis, & de filia Syrophœnissæ, de ipsius Tyri finibus egressæ.

Solutio Abaelardi.

REVERA Dominus Iesus ad solos Iudæos in persona propria missus fuit. Quod ergo circa Gentiles misericorditer egit, non ex officio missionis fecit, sed ex gratia, debito superaddidit, attendens quod & ipsemet ait: *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Ac si apertè dicat: Ne pro magno habeatis, si obedientiæ debitum impleatis, nisi insuper aliquid gratiæ debitis adiungatis, sicut illi faciunt, qui virginitati vel continentiæ student, virtuti nequaquam sub præcepto comprehensæ. Denique nec illa beneficia Gentilibus præstita, tam missus facere venit, quàm inuitatus, & quasi precibus ad hæc agenda tractus. Quòd verò illis prædicationem subtra-

xit, quos ad pœnitentiam sic fuisse conuertendos testatur; nequaquã cogimur per hoc fateri eos in hac pœnitẽtia perseueraturos vt saluarentur. Multi quippe leues sunt homines, qui ad pœnitentiæ compunctionem facilè cõmouentur, & eadẽ facilitate, quasi ad vomitũ reuertentes, in mala, quæ fleuerãt, relabuntur: & cùm auditum verbum prædicationis auidè susceperint, firmitatem non habent radicis, vt in eo perseuerent, quod cœperint. Quòd si etiam ponamus illos ad prædicationem Domini fuisse conuertendos, atque saluandos, quibus ipse tamen prædicationis gratiam subtraxit: penes ipsum est, cur hoc facere non decreuerit, qui nihil sine ratione facit; sicut de Esau, cui subtracta est gratia, quæstionem Apostolus mouit, & eam indiscussam reliquit.

Problema Heloissæ XXVI.

QVAERENDVM etiam videtur, quo mysterio, vel qua ratione Dominus in ficulnea quærens fructum, & non inueniens, quando, vt Marcus ait, non erat tempus ficorum: eam tamen sua maledictione percussam, continuò effecit aridam, vt deinceps arefacta permaneret, tanquam ex culpa quacunque arboris, hanc maledictionem in eam intorsisset?

Solutio Abaelardi.

ARBOR sine fructu reperta, Iudæa est pro sua nequitia tunc à Domino reprobata, vt boni operis fructu priuari mereretur, nequaquam recognoscens suæ visitationis tempus. Culpa autem eius accidit, quòd tunc tempus fructuum eius non fuerit: quando videlicet dominicæ prædicationis gratiam sibi oblatam repulit.

Problema Heloyssæ XXVII.

QVID est, *Oratio eius fiat in peccatum?*

Solutio Abaelardi.

ITA in reprobum sensum tradatur, vt magis eligat orare

nociua, quàm profutura, & obtinere precibus ea, quæ ad peccatum magis pertrahant, quàm ad salutem perducant.

Problema Heloissæ XXVIII.

EX Epistola prima Pauli ad Tessalonicenses: *Ipse autem Deus pacis sāctificat vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela in aduētu Domini nostri Iesu Christi seruetur.* Quid est spiritus & anima, tanquam anima non sit spiritus, aut duo spiritus sint in vno homine?

Solutio Abaelardi.

SPIRITVM pro ratione, hoc est animi discretione hoc loco ponit Apostolus, sicut & ibi, *spiritus aduersus carnem.* Tale est ergo, Integer sit spiritus vester, hoc est, ratio ita perfecta vel incorrupta, vt in nullo per errorem exorbitet à veritate. Animam verò dicit voluntatem, iuxta illud: *Qui amat animam suam perdet eam.* Hoc est, qui suam hic voluntatem sequitur, postmodum sua voluntate priuabitur: vt qui hic voluntatem suam impleuerit, quod voluerit in futuro non habeat. Anima itaque nostra, id est voluntas, integra est: quando à diuina non discrepat. Corpus quoque integrum seruatur, cū exercitium corporalium sensuum nō corrumpitur illecebris carnalibus, nec oculus noster animam nostram deprædetur, neque mors intret per fenestras nostras. In his verò tribus per omnia sanctificamur, cùm nec in discretione rationis, nec in exæstuatione nostræ voluntatis, nec in oblectatione sensuum excedimus, vt caro spiritui dominetur. Sic tunc profectò sine querela, hoc est, sine reprehensione seruamur vsque in aduentum Domini: cùm tales perseueramus vsque ad extremam iudicium, vel tales tunc inueniri meremur.

Problema Heloissæ XXIX.

QVID est illud ad Ephesios, *Vt possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas, & profundum: scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi: vt impleamini in omnem plenitudinem Dei?*

Solutio Abaelardi.

Possitis comprehendere, hoc est, in vobismet ipsis experiri, quanta sit latitudo ipsorum, scilicet sanctorum, in caritate, per quam se vsque ad inimicos etiam dilatant. Longitudo, id est longaminitas perseuerantiæ, caritatis, vel patiẽtiæ in aduersis, per ipsam scilicet caritatem, quæ omnia suffert, omnia sustinet, sublimitas eorundem & profundum, hoc est, quàm magni sint ex his duobus apud Deum per meritorum quantitatem, & quàm parui vel infirmi apud se per humilitatem. Profundum quippe imum dicit vel humile. Quàm magni verò sint ac sublimes Deo, in remuneratione sua experientur, vbi tanto ampliùs merentur exaltari, quanto hîc humiliores extiterint: & tanto plus à Deo recipere, quanto minùs hîc ex se recognoscunt habere. Hæc autem quatuor, latitudo scilicet Sanctorum, vel Ecclesiæ, quæ corpus Christi est, in ipsa eius cruce, cui eius corpus affixum est, præfiguratum esse intelligunt. In latitudine quidem crucis, ad dexteram & in sinistram, vbi manibus affixis extensus est: latitudo caritatis inimicos etiam amplectentis, qui nobis tãquam in sinistra sunt, hoc est, in aduersitate, sicut amici in dextera, designatur. Manus affixæ in dextera & sinistra crucis parte, opera sunt caritatis, ad inimicos pariter & amicos in beneficijs dilatata. Quam profectò latitudinem caritatis de ipsa cruce Dominus nobis exhibuit, cùm & curam matris gerens, eam discipulo commendauit, & pro crucifigentibus exorauit. Sicut autem latitudo dextrorsum & sinistrorsum tendit, ita longitudo sursum & deorsum respicit, in qua ipse Dominus à capite vsque ad pedes in cruce stetit erectus. Ex qua quidem longitudine, illa eius perseuerantia patientiæ figuratur, vsque ad consummationem vitæ ipsius, siue redẽptionis nostræ. De qua ipsemet ait: *Consummatum est*. Et Apostolus, *factus*, inquit, *obediens vsque ad mortem*. Sublimitas crucis, additio illa est, in qua titulus scriptus est super caput Domini. In quo certè titulo nomen eius præscriptum, quod est, Iesus, illud est excellentissimum, de quo idem Apostolus adiecit. *Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen*. In electis quoq; illa superior pars ad-

dita, significat illud in remuneratione Sanctorũ, quod supra merita ipsis est collatũ ex gratia, iuxta illud eiusdẽ Apostoli: *Non sunt cõdignæ passiones huius tẽporis ad futurã gloriã, quæ reuelabitur in nobis.* Profundũ, hoc est, inferior pars crucis, per quam terræ affixa stat, humile est, & abjectũ crucis patibulum, siue genus mortis ignominiosum, quo maxima Christi humilitas cõmendatur, & ipse ampliùs exaltari meruit, sicut suprà meminimus ibi, *Propter quod & Deus exaltauit illũ, &c.* De hoc genere mortis prædictum fuerat ex persona impiorum: *Morte turpissima condemnemus eum.* In electis etiam illa pars inferior crucis, qua terræ infixa tenetur; virtutem exprimit humilitatis, qua ipsi se pulueri & terræ comparantes quanto se ampliùs hic humiliant, & minores reputant, tanto postmodum exaltari merentur. Et hæc quidem humilitas eorum, firmos & erectos eos tenet in culmine virtutum: sicut illa pars terræ affixa firmam eam, & erectam tenet. Post caritatem sanctorum, transit ad summam Christi caritatem, quam nobis exhibuit, & nos eam scire, ac semper attendere admonet, vt eius comparatione humiliores ac feruentiores in eius dilectione teneamur. Hanc vtique Christi caritatem supereminentem scientiæ nostræ dicit: quia longè maior est, quàm nos comprehendere intelligentia, vel experientia possimus. Cùm autem hanc Christi caritatem considerantes, eam nostræ conferemus incomparabiliter superiorem: tunc, vt dictum est, humiliores ac feruentiores effecti, implebimur omni perfectione virtutum à Deo nobis collata.

Problema Heloissæ XXX.

QVID est illud in primo libro Regum, quod de Helchana dicitur, *Et ascendebat vir ille statutis diebus, vt adoraret?* Qui, vel à quo statuti sunt dies isti?

Solutio Abaelardi.

RABANVS Maurus in libris Regum, ex sententia cuiusdam Hebræi, quem in plerisque sequitur secundum literam: *Quod autem dicit, statutis diebus, hoc est, tribus festiuitatibus, Pascha videlicet, Pentecoste, & solemnitate Tabernaculorum.* Vnde

Dominus in Exodo præcepit, dicens: *Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis.* Et item: *Ter,* inquit, *in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo, in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus.* Ergo in Silo cùm esset eo tempore arca Domini, ibi hic Helchana, cùm esset ipse Leuita, post oblatas victimas, cum vxoribus, & filijs, atque filiabus pariter vescebatur.

Problema Heloissæ XXXI.

QVID est postmodum, quod Anna respondit Heli sacerdoti, *Nequaquam,* inquit, *Domine mi: nam mulier infœlix nimis ego sum, vinúmque, & omne, quod inebriare potest, non bibi: sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancillam tuã, sicut vnam de filiabus Belial?*

Solutio Abaelardi.

INFELICEM se dicit, quasi probrosam; quia maledicta sterilis, & quæ semen non reliquit in Israel. Vnde & illud est Elizabeth, *Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.* Vnde & illud est Deuteronomij cap. 24. quod Dominus inter cætera promittit populo, pro præceptorum obseruantia: *Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis.* Quod verò ait, *Vinum, & omne, quod inebriare potest, non bibi:* magnam laicæ feminæ vel coniugatæ perfectionem exprimit. Quam profectò abstinentiam si tunc agebat, vt eius orationem faciliùs exaudiret Dominus, de partu, quem postulabat quantomagis virgines Christi, quæ spiritali, ac longè meliori fructui student, ista decet abstinentia? filias Belial specialiter appellat, quas sibi Diabolus, tanquam propriam prolem generat. Ebrietas quippe statum mentis euertit; & quicquid imaginis Dei per rationem habemus, extinguit; vt iumentis insipientibus comparandi, efficiamur sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus. Antiquus hostis, & diabolus dicitur, hoc est, deorsum fluens: & Zabulus, siue Satanas, quod in Latinum sonat aduersarius, siue transgressor; & Belial, hoc est, absque iugo. Quod quidem nomen hoc loco propter ebrios rectè positum est: cùm ebrij, tanquam insani, nulli Dei, vel disciplinæ

disciplinæ iugo subjaceant. Tales ergo dicit filias Belial, quales furibundæ Bacchi Sacerdotissæ describuntur.

Problema Heloyssæ XXXII.

QVID est etiam illud de Anna, *Vultúsque illius non sunt ampliùs in diuersa mutati?*

Solutio Abaelardi.

HILAREM tantùm faciem, & non mæstam vel flebilem deinceps exhibuit.

Problema Heloyssæ XXXIII.

QVID & illud est, *Orauit Anna, & ait: Exultauit cor meum in Domino? &c.* Hoc quippe Canticum verba gratiarum, vel prophetiæ potiùs habet, quàm orationis.

Solutio Abaelardi.

QVANTVM æstimo, ante Canticum orationem præmisit: quò eius Canticum, vel actio gratiarum acceptabilius Deo fieret. De oratione itaque præmissum est, *orauit*: & de Cantico subjunctum, *Et ait, exultauit cor meum, &c.* Nam & mos Ecclesiæ est in singulis horis orationem præmittere his, quæ in laudibus Dei decantanda sunt. Plura autem Cãtica sanctarum feminarum legimus, vt Debboræ, Iudith, & istud Annæ matris Samuelis, sicut & Mariæ matris Domini, de partu sibi à Domino commisso, illi quidem sterili, vt mater fieret tanti prophetæ, isti verò virgini, vt mater fieret Saluatoris. Et hoc profectò canticum Annæ, sicut & illud Virginis summæ, Ecclesia maximè frequentare consueuit, non solùm pro sanctitate matris, vel dignitate partus ei concessi in Samuele, scilicet à quo specialiter Prophetæ dicuntur incœpisse, & qui primus à matre Domino est oblatus: verumetiam quia nullus ante Prophetarum tempus tam manifestè Christum, & eius imperium in suis Canticis, sicut nunc Anna, prophetasse videtur. Sic quippe ait de patre Christi, &

ipso: *Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.* Nondum quippe Rex in Israel erat constitutus, ad quem hæc prophetissæ gratulatio pertineret. Ipsa primo Christum, hoc est Messiam verum patenter exprimere meruit: ipsa manifestè prænuntia futurum, quod Maria decantat completum tanquam fidem virginis, tam prophetia, quàm partus instrueret sterilis.

Problema Heloyssæ XXXIIII.

ILLVD etiam mouet, quod hîc dicitur, *Donec sterilis peperit plurimos.* Et si enim Scriptura postmodum referat, quòd post Samuelem adhuc tres filios, & duas filias Anna pepererit; nondum tamen, dum hoc diceret Cãticum, nisi Samuelem habuisse refertur. Quomodo etiam de filijs suis dicit, *plurimos* & de filijs æmulæ suæ Fenennæ, dicit multos, tanquã ipsa plures habuerit, quàm illa? Quamuis enim scriptura non definiat, quot filios habuerit Fenenna: nonnulli tamẽ astruũt eam plures habuisse, quàm Annam, hoc est, septem.

Solutio Abaelardi.

NON est necesse vt plurimos hoc loco, pro plures cõparatiuè accipiamus, respectu pauciorum: sed plurimos dicit absolutè, sicut & multos, verbis in eodem sensu variatis. Nec impedit, si iam multos filios habuisset Anna, quando Canticum istud Domino persoluit, quamuis scriptura nondum retulerit eam habuisse nisi Samuelem. Sæpe namque series scripturæ non tenet ordinem historiæ; sed nonnulla narrat præposterè. Potuit etiam istud per prophetiæ spiritum Anna dicere, cùm solum adhuc haberet Samuelem. Denique nec incongruè dicere potuit pro solo Samuele, vt ipse scilicet pluris esset in pretio, quàm filij Fenennæ, licet vnus in numero. Hoc enim modo nonnunquam contingit, vt illum dicamus plus habere quàm alium, qui pauciora numero, sed pretiosiora possidet.

Problema Heloissæ XXXV.

OBSECRAMVS & quid illud sit, *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus ephod lineo, & tunicam paruam faciebat mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam solemnem.* Siue enim Leuita, vt probabilius est, siue Sacerdos Samuel fuerit: nequaquam ætas pueritiæ ministerio eius conuenire secundum legem poterat, vt videlicet ephod accinctus tãquam Leuita, vel Sacerdos vitam tenera ætate ministraret. Quærimus & quam tunicam vel quibus temporibus statutis mater puero afferret.

Solutio Abaelardi.

MINISTRARE puer in aliquibus officijs minoribus poterat, ephod quoque lineo accinctus. Vnde & illud est Rabani secundum Augustinum: *Samuel accinctus ephod bad, hoc est superhumerali lineo, quod distat ab illo ephod, quod induebatur Pontifex: quia istud tantummodo lineum fuit, & concessum minoribus gradibus ad vtendum. Illud enim, quod vestiebat pontificem, ex quatuor coloribus, id est, hiacinto, bisso, cocco, purpura, & ex auro habebatur contextum.* Statutos dies patet esse supradictos trium festiuitatum secundum legem, vt in singulis illis præcipuis solemnitatibus anni, mater solicita filio nouam tunicam afferret, in qua ipse Domino mundiùs vel honestiùs ministraret, superhumerale lineum desuper habens, quo accinctus, & non oneratus, expeditiùs ministrare posset. Quem, ni fallor, habitum Monachi nunc imitantur, cùm opera manuum in tunica & scapulari desuper accincto soleant exercere. Quid enim aliud scapulæ quàm humeri? Aut quid scapulare nisi superhumerale? Denique, quis improbet Samuelem, licet puerum, in officio Leuitarum, pro necessitate ministrare, hoc etiam Heli iubente, cùm nullus tunc in domo Heli reperiretur hoc officio dignus? Notum quippe prouerbium est. Necessitas non habet legem.

Problema Heloissæ XXXVI.

ROGAMVS quippe & quærimus, quis fuerit ille vir Dei à Domino missus ad Heli, vt eum corrigeret, & mala domui eius ventura prædiceret? Quid & illud sit, quod inter cætera dicitur, de sacerdote meliore successuro Heli, *Suscitabo*, inquit, *mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciat: & ædificabo ei domũ fidelem, & ambulabit corã Christo meo cunctis diebus. Futurum est autem, vt quicunque remanserit in domo, veniat, vt oretur pro ea, & offerat nummũ argenteum, & tortã panis, dicátq;. Dimitte me, obsecro, ad vnam partem Sacerdotalẽ, vt comedam buccellã panis.* Scimus quidem Samuelem, qui Heli superuixit, fidelissimum extitisse Domino. Sed quòd Leuita potiùs quàm Sacerdos extiterit, communis opinio est, nec domum eius fidelẽ extitisse, cuius filij reprobati sunt. Quod etiã dicitur, *Ambulabit coram Christo meo*, vtrùm de ipso Sacerdote, an de domo eius accipiendũ sit, & quis ille Christus sit quærimus. Denique quod supponitur de oblatione nummi argentei, & tortæ panis, tanquam oblatione noua, quam lex non habuit, & cæteris, quæ adduntur, exponi postulamus.

Solutio Abaelardi.

VIR ille Dei, creditur Angelus fuisse apparens in humana specie. Sacerdos successurus Heli, non tam Samuel, qui Leuita fuerit, nec fidelem, sed reprobam domum habuit, quàm quicunque alius vir sanctus, qui in ordine Sacerdotij Heli successerit, intelligendus esse videtur, qualis fortassis Aminadab fuit, in cuius domum arca Domini Cariathiarim reducta est à Philistæis, vel Eleazarus filius eius sanctificatus ibi ad custodiendam arcam, vel denique ipse Achimelec, quẽ cũ alijs Sacerdotibus Saul interfecit in Nobe ciuitate sacerdotum. Quod verò dictum est, *Ambulabit coram Christo meo*, non de Sacerdote, sed de domo eius accipe sub ipso ministrãte. Denique quod additur, *Futurum est enim, &c.* ita Hebræum quendam audiui exponentem. Nummus argenteus, siclus argenteus est, quo vnusquisque redimebat se à Sacerdote. Torta panis, quicar id est quarta panis pars, quæ pauperum oblatio erat. Pars Sacerdotij armus dexter, & pectusculum, id est superior pectoris pars, maxillæ, ventriculus, &

cauda, (Quæ tamen non ſemper eadem erat) quia ſecundũ diuerſos ſacrificiorum ritus, vt in Leuitico legitur, pars Sacerdoti dabatur. Nuntiatur itaque Heli, quòd domus eius ad tantam ventura ſit paupertatem: vt qui modò redemptionum & oblationum ſuſceptores erant, quibus etiam propter ipſum Heli pars Sacerdotalis dabatur, ab alijs ſe redimendos Sacerdotibus, alimoniã petant, orãtes, vt eis quantulacumq; Sacerdotij particula, & buccella panis, quæ torta ſuperiùs appellata eſt, dimittatur.

Problema Heloiſſæ XXXVII.

QVID eſt illud in exordio Marci Euangeliſtæ, quod ait, *Sicut ſcriptum eſt in Eſaia: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto, &c.* Cur enim dicit in Eſaia, cùm primum teſtimonium, quod ſtatim addit, ſit Malachiæ; ſecundum Eſaiæ? Sin autem econuerſo feciſſet, ſtare veritas poſſet; ita ſcilicet, vt illud, quod præmiſerat, *Sicut ſcriptum eſt in Eſaia*, ad primũ tantùm pertineret teſtimonium.

Solutio Abaelardi.

SED quia eadem ſententia in verbis vtriuſque Prophetæ continetur: breuiloquus Euangeliſta idipſum, quod Malachias dixit, Eſaiæ aſcripſit, qui maioris erat auctoritatis, & à quo fortaſſis ille hoc didicerat. Miſſio quippe Angeli, ad parandam viam Domini, vel ipſa eius præparatio, & vox clamantis in deſerto, Ioannis eſt prædicatio. Quem etiam diligentiùs Eſaias deſcribit, cùm eum nõ Angelum appellat, ſed clamantem in deſerto prænuntiat, Vnde & bene Euangeliſta poſt teſtimonium Eſaiæ, quod poſterius poſuit, ſtatim adjecit: *Fuit Ioannes in deſerto baptizans, & prædicans.* Quod quidem cùm ait, *in deſerto, & prædicans*, apertiùs verbis conſonat Eſaiæ dicẽtis, ſcilicet, *Vox clamantis in deſerto.* Prouidè quoque Marcus cùm præmiſerit, *Scriptum eſt in Eſaia*, addidit, *Propheta.* Tanquã Eſaias teſtimonij quoque Malachiæ Propheta potiùs eſſet, quàm ille: qui hoc, vt arbitror, teſtimoniũ ex Prophetia Eſaiæ, quã legerat, nõ hac ſola inſpiratione ſpirit' acceperat. Ad hũc etiã modũ illud poſſe ſolui arbitror teſtimoniũ,

quod Matthæus inducit de duobus Prophetis collectum, Zacharia scilicet & Hieremia, cùm ipse totum tribuat Hieremiæ dicens, *Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filijs Israel, & dederunt eos in agrũ figuli, sicut constituit mihi Dominus.* Cùm igitur tam primum testimonium Zachariæ, quàm secundum Hieremiæ, in eadem de Domino sententia sint coniuncta: Hieremiæ tamen, qui maioris erat auctoritatis, & à quo Zacharias illud quod dixit accipere potuit, Matthæus totum Hieremiæ tribuit.

Problema Heloissæ XXXVIII.

ILLVD quoque testimonium Zachariæ Prophetæ, quod Dominus in Matthæo inducit de se ipso dicens, *Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis,* nonnullam generat quæstionem. Hoc enim Zacharias de pseudopropheta potiùs quàm de Domino dicere videtur. Sic quippe in eo scriptum est. *Et erit, cùm prophetauerit quispiam vltrà: dicit ei pater eius, & mater eius, qui genuerunt eum. Non viues, quia mendacium loquutus es in nomine Domini. Et configent eum pater eius, & mater eius, genitores eius, cùm prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, vnusquisque ex visione sua, cùm prophetauerit, nec operientur pallio saccino, vt mentiantur: sed dicet. Non sum propheta: homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei. Quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicit. His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oues.*

Solutio Abaelardi.

QVAMVIS Zacharias illud pro pseudopropheta dixerit, Dominus verò pro se ipso induxerit: tamen tale est illud Domini testimonium ex Zacharia sumptum, quod tam bono pastori, quam malo conueniat. Siue enim bonus pastor, siue malus, aliqua aduersitate percussus, à cura illa pastorali, quã acceperat, præpediatur: ab eius regimine grex, quem aduna-

uerat, dispergitur, & disgregatus in diuersa vagatur, sine pastore & duce factus. Quia ergò persecutio aduersariorum, tā in bono pastore, quàm in malo hanc dispersionem gregis operatur, non incommodè Dominus, quod generaliter de pastoribus dicitur, ad suam etiam passionem applicuit: tanquā si diceret. Quod generaliter de pastoribus verum est, hoc etiam in se complendum esse, & sic etiam in se futurum, sicut in pseudopastore fuerat prædictum: vt in hoc etiam cum iniquis sit reputatus, quòd eis etiam in hoc assimilatus.

Problema Heloyssæ XXXIX.

QVAERIMVS etiam quomodo illud, quod de galli cantu Dominus Petro prædixit, tam variè scriptum sit ab Euangelistis. Matthæus quippe ita scribit: *Ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.* Marcus verò, qui Euangelium suum ipso Petro dictante dicitur scripsisse, sic ait. *Amen dico tibi, quia hodie in nocte hac priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.* Lucas verò ita: *Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.* Ioannes verò sic. *Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.* Quid ergo sibi vult tanta verborum diuersitas, si semel vnum ex his Dominus Petro dixerit? Quid est etiam quod dicit Marcus, *Hodie in nocte hac*: cùm nequaquam nox in die sit, & in cātu galli addiderit, *bis*, quod cæteri tacent.

Solutio Abaelardi.

CONSVETVDO est Scripturæ, nomine diei pariter diem & noctem comprehendere: veluti cùm dicimus, quia ille vixit, vel sedit tot annis & tot diebus, vel quia ibi fuit per tot dies. Sic & cùm Marcus dixit *hodie*, noctem etiam cum suo die comprehendit. Quod verò adiunxit, *in nocte hac*, noctem non tempus, sed imminentis noctis aduersitatem dixit. Vt verò vtraque soluamus de galli cantu dicta, ponamus Dominum ita temperatè Petro dixisse priùs, vt Marcus refert, antequam gallus scilicet bis vocem dederit, & postea, tanquam Petrus constantiam suam promitteret, adjecisse, quòd etiam illud faceret, antequam gallus cantaret. Nam & Marcus

Petrum quasi nimiùm confidentem sæpiùs verbis Domini quasi procaciter contraire commemorat, dicens. *Petrus autẽ ait: Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus Amen dico tibi, quia hodie in nocte hac, priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. At ille ampliùs loquebatur, Et si oportuerit me simul commori tibi: non te negabo.* Qui priùs dixerat se non esse scandalizandum, plus aliquid nunc addit, dicens, se etiam paratum commori antequam neget. Ad quam maiorẽ suæ cõstantiæ præsumptionem, & ipse Dominus plus aliquid adjecisse non incongruè creditur, dicẽdo scilicet, quòd priusquam etiam gallus cantet, ter sit negaturus, vt diximus. Sed illud plurimùm quæstionis generat, quod negationes Petri, & cantum galli Marcus sic ordinat, vt post primam negationẽ, gallus primo cãtaret; & post duas alias, secundò; ex quo videtur nequaquam posse stare, quòd, sicut dicunt cæteri Euangelistæ, Petrus ter negaret, antequam gallus cantaret: nisi fortè in verbis quoque ipsorum subaudiatur, bis, quod Marcus ponendo subaudiendum innuit, & quòd Dominus tantummodo dixerit. Cùm enim aliquid vno loco magis determinatè, quàm in alio dicitur: sæpe determinationem subaudiri oportet, vbi etiam ipsa non ponitur, vel quod alibi est exceptum, diligenter annotandum, ne falsitas confundat sensum. Quod nec ipsos etiam latet infideles. Vnde cùm Iudæis nonnunquam opponimus, *Ad vsuram non accommodaueris*, tanquam nec nobis etiam fœnerare debeant: dicunt, *proximo tuo*, subintelligendum esse, quod alibi legitur determinatum esse. Sed & cùm veritas habeat Euangelica, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnũ Dei*, subintelligendum est, vel sua passione sanctificatus: Cùm alibi quoque de Martyribus generalem habeamus sententiã, Domino dicente, *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Augustinus verò lib. 3. de consensu Euangelistarum, hanc diuersitatem de negatione Petri ita dissoluit, vt quod Marcus ait, ad prolationem vocis referat negantis; quod cæteri dicunt, ad propositum animi iam tanta formidine percussi, atque perturbati: vt paratus esset tertiò negare, antequam omnino gallus cantaret. Quòd si quis fortè requirat, cur dixerit Dominus, ter, & non quater, vel ampliùs, quod similiter ex magnitudine formidinis facere paratus esset: videtur

tur

tur mihi nonnulla etiam ratio in hoc negationis haberi ternario, quo comprehensu intelligatur omnis negatio. Omnis quippe Christum negans, vel per errorem id facit, vel timore aliquo, siue cupiditate compulsus id præsumit. Ter igitur negaturus Petrus cùm à Domino prædicitur, ad omnem paratus esse negationem insinuatur. Neque enim dubitandum est ex his, quæ iam in Domino gesta conspexerat, antequam primùm negaret, in desperationis scandalum vnà cum cæteris ipsum corruisse: à quo postmodum liberatus, Domino eum respiciente, amaro pœnitentiæ fletu deleuit, quod commisit. Nec illud fortassis absurdè dici potest quòd ille prior cantus galli, post primam negationem Petri, naturalis non fuit: sed ex aliquo strepitu, vel Petri de atrio foras exeuntis, vel quorumcunque illic deambulantium, gallus aliquis propè assistens, excitatus ante horam, primò cantauerit: vt non esset ille prior cantus naturaliter factus, sed vi quadam extortus. Nec tamen sine ratione id Dominus ordinauit, vt ad primam statim negationem Petri, statim gallus, quasi Petrum arguendo, cantaret, nec sic Petrus negãdo desisteret, vt veritas ipsa appareret. Cùm itaque Dominus prædixerit Petrum ter negaturum, antequam gallus cantaret: horam naturalis cantus galli intellexisse videtur. Marcus verò qui solus apposuit bis; tam naturalem, quàm accidentalem cantum galli indifferenter accepit.

Problema Heloissæ XL.

QVID est quod solæ bestiæ, vel aues commemorantur adductæ esse in Paradisum ad Adam, vt videret, quid vocaret ea: & non etiam reptilia terræ, vt serpentes, vel reptilia aquæ, vt pisces?

Solutio Abaelardi.

BENE quidem, quantum ad mysterium, hoc credimus actum. In Ecclesia namque præsenti, continentes, qui se maximè per desiderium ad cœlestia subleuant, & quasi volucres in altum volant, auibus comparantur. Boni verò coniugati bestijs, quæ terram ex parte contingunt, pedibus videlicet, & ex parte ab ea separantur, cùm corpore in ea non volutentur.

KKk

Qui enim matrimonio coniunctus est,diuisus est;partim Deo seruiẽs,partim sæculo intentus,propter instãtes cõiugij necessitates. Quasi ergo pedibus,hoc est,inferiori parte sui terram contingit; quia terrenis curis,propter occupationem matrimonij, quod lapsioris vitæ est, deseruit. Reptilia verò , quæ toto corpore in imo iacent, nec se vllatenus erigere possunt, reprobi sunt terrenis desiderijs penitus vacantes , & in profundo vitiorum commorantes. De qualibus scriptum est: *Peccator cùm in profundum vitiorum venerit,contemnit.* Vnde nec pisces vnquam in sacrificio Dei permissi sunt offerri. Rectè igitur volatilibus tantùm & gressibilibus animantibus in Paradisum adductis,non etiam reptilibus,Adam nomina imposuisse dicitur:quia de toto præsentis Ecclesiæ populo , in qua granis paleæ adhuc sunt permixtæ, soli continentes , & boni coniugati ad verum cælestis patriæ Paradisum sunt peruenturi,& Dei vocatione digni: quorum nomina iam in libro vitæ sunt scripta. De qua quidem vocatione Dei , illud est Apostoli. *Quos autem prædestinauit , hos & vocauit ; & quos vocauit , illos & iustificauit.*

Problema Heloissæ XLI.

QVAERIMVS quis illud addiderit in fine Deuteronomij librorũ scilicet quinque Moysi nouissimi,quod de morte Moysi & deinceps narratur : vtrùm videlicet ipse Moyses id quoque prophetico spiritu dixerit, vt etiam id libris eius cõnumerari possit,an ab alio postmodum sit superadditum.

Solutio Abaelardi.

SICVT Beda super Esdram meminit,ipse Esdras,qui non solùm legem,sed etiam,vt communis maiorum fama est,omnem sacræ scripturæ seriem , quæ pariter igni absumpta est, prout sibi videbatur legentibus sufficere, rescripsit : tam hoc quàm pleraque alia scriptis veteris testamenti adjecit. Sic & nonnulla scriptis etiam Euangelicis superaddita videmus à translatoribus : quale est illud in Matthæo. *Heli,Heli,lamasabathani? hoc est Deus meus,Deus meus,vt quid me dereliquisti?* Sic & in cæteris Euãgelistis,quæ nõ Hebraicè, sed Græcè scripta

sunt, simul expositio istorum Hebraicorum verborum addita reperitur. Libro etiam Hieronymi de illustribus viris, vbi se ipsum in fine operis posuit, eius vitæ quantitas & finis à quodam addita reperitur.

Problema Heloyssæ XLII.

VTRVM aliquis in eo quod facit à Domino sibi concessum, vel etiam iussum, peccare possit, quærimus.

Solutio Abaelardi.

QVOD si, vt oportet, verum concedatur; quæstione graui pulsamur, quomodo coniuges, vel in antiquo populo, vel in nouo, carnalem concupiscentiam exercentes, in eo peccare dicantur, vnde in posteros peccatum originale trãsfundunt. Priorem quippe populum ad procreationem filiorum Dominus ex præcepto, & legis maledicto in eos, qui semen in Israel non relinquerent, constringebat. Vnde non solùm primis parentibus ante peccatum dixit, *Crescite & multiplicamini, & replete terram*: verumetiam hoc ipsum Noe & filijs eius post diluuium iniunxit. De supradicto autem legis maledicto, quo ad propagationem filiorum homines cogebantur; illud est Hieronymi contra Heluidium de perpetua virginitate sanctę Mariæ. Quandiu lex illa permansit, *Crescite, & multiplicamini, & replete terram*, &, *Maledicta sterilis, quæ non facit semen in Israel*, nubebant omnes, & nubebantur. Hinc & illud est beati Augustini in libro de bono coniugali. *Continentiam Ioannes & in opere, Abraham verò in solo habitu habebat. Illo itaque tempore, cùm & lex dies Patriarcharum subsequens, maledictum dixit, qui nõ excitaret semen in Israel, & qui poterat non promebat, sed tamen habebat.* Idem ad Iulianum de viduitate seruanda. *Nec quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem, cùm illa bis nupserit; hæc vniuira citò viduata diu vixerit, continuò etiam te meliorem putes esse quàm Ruth: alia quippe propheticis temporibus sanctarum feminarũ dispensatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiscentia compellebat, vt propagaretur populus Dei, ex quo nasceretur etiã caro Christi.* Vt ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis sententiam, qui non suscitaret semen in Israel. Vnde &

ſanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, ſed pietate pariendi, vt rectiſſimè credantur coitum non fuiſſe quæſituræ, ſi proles poſſet aliter prouenire. Et viris vſus plurimarum viuarum concedebatur vxorum. Proinde ſancta Ruth quale cum ſemen illo tempore neceſſarium fuit in Iſrael non haberet in mortuo viro, quæſiuit alterum de quo haberet. Ad hoc vtique legis maledicto, quod prædictus cõmemorat doctor, & quaſi ſummo fidelium opprobrio, intantum etiam ipſa lex illi prouidebat populo, vt poſteriores fratres, etſi de vxoribus ſuis proprium ſemen haberent, ad ſemẽ quoque priorum fratrum ſuſcitandum, vxores eorum ducere compelleret, & illis iam defunctis potiùs quàm ſibi filios generare, vt vel ſic à maledicto legis illos abſolueret, qui prole priuati non eſſent. Ipſe etiam Dominus obſeruatoribus legis id quoque in remuneratione conſtituit, vt ſteriles apud eos non permaneant, tam in hominibus, quàm in iumentis. Sic quippe ſcriptum eſt in Deuteronomio: *Si poſtquam audieris hæc iudicia, cuſtodieris ea, cuſtodiet te Dominus, diliget & multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, & terræ tuæ armentis, gregibus ouium. Benedictus eris inter omnes populos. Non erit apud te ſterilis vtriuſque ſexus, tam in hominibus quàm in gregibus tuis.* Vnde & nullos ſanctorum Patrum legimus ſemine priuatos, quamuis ſteriles haberent vxores, quas non ad voluptatem concupiſcentiæ carnalis exercendam, ſed ad populũ Dei propagandum ducebant: vt non tam ſibi quam Deo filios procrearent. Quale & illud eſt Thobiæ. *Et nunc, Domine, tu ſcis, quia non luxuriæ cauſa accipio ſororem meã; ſed ſola poſteritatis cauſa, in qua benedicetur nomen tuum in ſæcula ſæculorũ.* Hac intentione Abraham matrimonio copulatus, de vxore ſterili prolem ſuſcipere meruit. Sic quoque Iſaac, Manue pater Samſonis, Helchana de Anna, Zacharias de Elizabeth optatam adepti ſunt prolẽ, ne maledictum legis vel opprobrium incurrerent matrimonij. Quod inde matrimonium eſt dictum, quòd ad matrem familias faciendam ſit initum. Hoc maledictum legis Iepte filia conſiderans, virginitatem ſuam deflebat: quòd virgo moritura, ſemen in Iſraël non eſſet relictura. Ab hoc opprobrio ſe liberari Helizabeth exultabat, dicens. *Quia ſic fecit mihi Dominus, in diebus, quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines.* Hæc omnia ſuprà memoratus doctor diligenter attendens, illum coniugatorum concubitum, qui

fit propter filios non tam generandos, quàm in Christo regenerandos, ita commendat, vt illum magis à peccato immunẽ dicat, quàm eum qui fit causa vitandæ fornicationis: quam tamen solam Apostolus causam constituit, ad continentiam plurimùm nos adhortans: *De quibus*, inquit, *scripsistis mihi, bonũ est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem, vnusquisque suam vxorem, & vnaquæque suum virum habeat.* Tanquam ergo melius fit, concubitum quoque coniugalem Deo magis quàm nobis impendi; vt ei scilicet filios generare magis quàm vtilitati nostræ intendamus prouidere. Adeo prædictus doctor illam intentionem isti præponit, vt nequaquam illum concubitum ad indulgentiam referat, quem à culpa penitus alienat: vt non solùm tanquam culpabilis non vitetur, sed tãquam laudabilis expetatur. Qui etiam nuptiarum bonum commendat, vt si causa qua conuenit, ineantur, procreandi videlicet filios: illos etiam concubitus excusent, qui non hac intentione, qua conuenit, fiunt: atque in seipsis, magis quàm in operationem vitandæ fornicationis, nuptias esse bonas cõuincit. Vnde & in prædicto Libro, de bono scilicet coniugali, sic ait. Bonum ergo coniugij, quod etiam Dominus in Euangelio confirmauit: non solum quia prohibuit dimittere vxorem nisi ex causa fornicationis, sed etiam quia venit inuitatus ad nuptias, cur sit bonum merito quæritur. Quod mihi non videtur propter solam filiorum procreationem, sed propter ipsam etiã naturalem in diuerso sexu societatem. Item: Tantum valet illud sociale vinculum cõiugum, vt cùm causa procreandi colligitur, nec ipsa causa procreãdi soluatur. Posset etiam homo dimittere sterilem vxorem, & ducere aliam, de qua filios habeat, & tamen non licet habere. Item. Sanè videndum est alia bona Deum nobis dare, quæ propter seipsa expetenda sunt, sicut est, sapientia, salus, amicitia: alia quæ propter aliquid sunt necessaria, sicut doctrina, cibus, & potus, somnus, coniugium, concubitus. Horum enim quædam necessaria sunt propter sapientiam, sicut doctrina: quædam propter salutem, sicut cibus, & potus, & sommus: quædam propter amicitiam, sicut nuptiæ vel concubitus. Hinc enim subsistit propagatio generis humani, in quo societas amicabilis magnum bonum est: his itaque bonis, quæ propter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc vtitur, propter quod instituta

ſunt, peccat, aliàs venialiter, aliàs damnabiliter. Quiſquis verò eis propter hoc vtitur, propter quod data ſunt, benefacit. Item. Mihi videtur hoc tempore ſolos eos, qui ſe non continent, coniugari oportere, ſecundum illam eiuſdem Apoſtoli ſententiam, Quòd ſi ſe non continent: nubant. Melius eſt enim nubere, quàm vri. Nec ipſis tamen non peccatum ſunt nuptiæ. Qui ſi in operationem fornicationis eligerentur, minus peccatum eſſet, quàm fornicatio; ſed tamen peccatum eſſet. Nunc autem quid dicturi ſumus aduerſus euidentiſſimam vocem Apoſtoli dicentis, Quod vult faciat, non peccat ſi nubat, &c, Si acceperis vxorem, non peccaſti, &c, ſi nupſerit virgo, non peccat? Hinc certè iam dubitare fas non eſt, nuptias non eſſe peccatum. Non itaque nuptias ſecundum veniam concedit Apoſtolus. Nam quis ambigat abſurdiſſimè dici non eos peccaſſe, quibus venia datur? Sed illum concubitum ſecundum veniam concedit, qui fit per incontinentiam, non ſola cauſa procreandi, & aliquando nulla cauſa procreandi: quem nuptiæ non cogunt fieri, ſed ignoſci impetrant: ſi tamẽ non ita ſit nimius, vt impediat, quæ ſepoſita eſſe debent tempora orandi, nec immutetur in eum vſum, qui eſt contra naturam. De quo Apoſtolus tacere non potuit, cùm de corruptelis nimijs immundorum & impiorũ hominum loqueretur. Concubitus enim neceſſarius cauſa generandi, inculpabilis & ſolus ipſe nuptialis eſt. Ille autem, qui vltra iſtam neceſſitatem progreditur, iam non rationi, ſed libidini obſequitur. Et hunc tamen non exigere, ſed reddere coniugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad perſonam pertinet coniugalem. Si autem ambo tali concupiſcentiæ ſubiguntur, rem faciunt non planè nuptiarum. Veruntamen ſi magis in ſua cõiunctione diligunt quod honeſtum, quàm quod inhoneſtum eſt, id eſt, quod eſt nuptiarum, quàm id quod non eſt nuptiarum, hoc eis, auctore Apoſtolo, ſecundum veniam conceditur. Item. Ille naturalis vſus, quando prolabitur vltra pacta nuptialia, id eſt vltra propagandi neceſſitatem, venialis fit in vxore, in meretrice damnabilis: iſte, qui eſt contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, ſed execrabiliùs in vxore. Tantum valet ordinatio creatoris & ordo creaturæ, vt in rebus ad vtendum conceſſis, etiam cum modus exceditur, longè ſit tolerabilius: quàm in eis, quę con-

cessa nō sunt, vel vnus vel rarus excessus: & ideo in re cō cessa, immoderatio coniugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiā quòd longè minùs peccat quālibet assiduus ad vxorem, quàm vel rarissimus ad fornicationem. Cùm verò vir membro mulieris non ad hoc concesso vti voluerit, turpior est vxor si in se, quàm si in alia fieri permiserit. Decus ergo coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides; hoc est opus nuptiarum, hoc ab omni crimine defendit Apostolus, dicendo, Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si virgo nupserit, non peccat: &, quod vult faciat: non peccat, si nubat. Exigendi autem debiti ab alterutro sexu immoderatior progressio, propter illa, quæ suprà diximus, coniugibus secundum veniā conceditur. Quod ergo ait, Quæ innupta est cogitat ea, quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu, non sic accipiendū est, vt putemus non esse sanctam corpore Christianam coniugem castam. Omnibus quippe fidelibus dictum est, Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis à Deo? Sancta sunt etiam corpora coniugatorum, fidem sibi & Domino seruantium. Cui sanctitati cuiuslibet eorum, nec infidelem coniugem obsistere, sed potiùs sanctitatem vxoris prodesse infideli viro, aut sanctitatem viri prodesse infideli vxori: idem Apostolus testis est, dicens, Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore fideli: & sanctificata est mulier infidelis in fratre fideli. Proinde illud dictum est secundum ampliorem sanctitatem innuptarū quàm nuptarum. Item. Manet vinculum nuptiarum, etiam si proles, cuius causa initum est, manifesta sterilitate non subsequatur: ita vt iam scientibus coniugibus non se filios habituros, separare se tamen, vel ipsa causa filiorum atque alijs copulare non liceat. Quod si fecerint, cum eis, quibus se copulauerint, adulterium committunt; ipsi autem coniuges manent. Planè vxoris voluntate adhibere aliam, vnde comunes filij nascantur vnius commixtione, ac semine, alterius autem iure ac potestate, apud antiquos patres fas erat: vtrùm & nunc fas sit, non temere dixerim. Non est enim propagandi necessitas, quæ tunc fuit: quando & parientibus coniugibus alias propter copiosiorem posteritatem, superducere licebat, quod nūc certè non licet. Item. Quod est cibus ad salutem hominis,

hoc est concubitus ad salutem generis, & vtrumque non est sine delectatione carnali. Quæ tamen modificata, & temperantia refrænante in vsum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est autem in sustentanda vita illicitus cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et quod est in luxuria ventris & gutturis illicitus cibus, hoc est in libidine nullam prolem quærente illicitus concubitus. Et quod est in cibo licito nonnullus immoderatior appetitus, hoc est in coniugibus venialis ille concubitus. Sicut ergo satius est mori fame, quàm idolothytis vesci: ita satius est defungi sine liberis, quàm ex illicito coitu stirpem quærere. Vndecunque autem nascantur homines, si parentũ vitia non sectentur, & Deum rectè colant, honesti & salui erunt. Semen enim hominis ex qualicunque homine, Dei creatura est, & eo malè vtentibus malè erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filij boni adulterorũ, nulla defensio est adulteriorum: sic mali filij coniugatorum, nullũ crimen est nuptiarum. Idem supra. Sunt viri vsqueadeo incontinentes, vt coniugibus nec grauidis parcant. Quicquid ergo inter se coniugati immodestum, inuerecundum, sordidumve gerunt, vitium hominum est, non culpa nuptiarum. Iam in ipsa quoq; immoderatiore exactione debiti carnalis, quã eis non secundũ imperium præcipit, sed secundũ veniam concedit Apostolus, vt etiã præter causam procreãdi sibi misceantur: & si eos praui mores ad talẽ concubitũ impellunt, nuptiæ tamẽ ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neq; enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi cõiugati non solùm ipsius sexus sui cõmiscendi fidẽ, liberorũ procreandorũ causa, quæ prima est humani generis in ista mortalitate societas: verumetiam infirmitatis inuicem excipiendæ ad illicitos concubitus euitandos, mutuam quodam modo seruitutem: vt & si alteri eorum perpetua continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Et ad hoc enim vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: vt & quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis & incontinentiæ causa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, non sibi alterutrum negent: ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tentãte

Satana

Satana propter incontinentiam, vel amborum, vel cuiusquam eorum. Coniugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpam. Item. Reddere debitum cõiugale, nullius est criminis: exigere autem vltra generandi necessitatem culpæ venialis. Idem ad Valerianum Comitem, de nuptijs & concupiscentia, libro primo. Quis autem audeat dicere donum Dei esse peccatum? Anima & corpus, & quæcunque bona animæ & corporis, naturaliter insita etiam peccatoribus, dona Dei sunt: quoniam Deus, non ipsi, ista fecerunt. De his quæ faciunt dictum est, omne quod non est ex fide, peccatum esse. Absit ergo pudicum veraciter dici, qui non propter verum Deum, fidem connubij seruat vxori. Copulatio itaque maris & fœminæ, generandi causa, bonum est naturale nuptiarum. Sed isto bono male vtitur, vt sit ei intentio in voluptate libidinis, non in voluntate propaginis. Hac intentione cordis, qui suum vas possidet, id est coniugem suam: proculdubio non possides in morbo desiderij, sicut gens quæ ignorat Deum, sed in sanctificatione & honore, sicut fideles qui sperant in Deum. Illo quippe concupiscentiæ malo vtitur homo, non vincitur, quando eam inordinat aut indecoris motibus æstuantem frænat & cohibet: neque nisi propagini consulens relaxat atque adhibet, vt spiritualiter regenerandos carnaliter gignat, non vt spiritum carni sordida seruitute subijciat. Item de coniugio Ioseph & Mariæ. Omne nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Iesum. Fidem, quia nullum adulterium. Sacramentum, quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit: quia in carne peccati fieri non poterat, sine illa carnis concupiscentia, quæ accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato, non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati: vt hinc etiam doceret omnem, quæ de concubitu nascitur, carnem esse peccati: quandoquidem, sola quæ non inde nata est, non fuit caro peccati. Quamuis coniugalis concubitus, qui fit intentione generandi, non sit ipse peccatum: quia bona voluntas animi sequentem ducit, nec ducentem sequitur corpus voluptatem, nec humanum arbi-

confitetur malum: si autem non confunditur, addit impudentiam peius malum. Rectè ergo diximus ita nuptiarum bonum malo originali, quod inde trahitur non potest accusari: sicut adulterorum malum bono naturali, quod inde nascitur, non potest excusari. Quoniam natura humana, quæ nascitur vel de coniugio vel de adulterio, Dei opus est; quæ si malum esset, non esset generanda, si malum non haberet, non esset regeneranda.

Deus est. Itẽ in Actibus Apostolorum inuenitur, quòd omnes Apostoli & discipuli in vnum congregati vocẽ suam vnanimiter leuauerunt, dicentes: *Domine Deus tu qui fecisti cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, &c.* Itẽ & quod Ioannes in Apocalypsi dicit: *Et Angelus quem vidi stantem supra mare, & super terram, leuauit manum suam ad cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorum: qui creauit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, &c.* Item in eodem: *Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, & fontes aquarum.* Item Paulus in Epistola ad Hæbræos dixit: *Et tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.* Item in Euangelio secundum Matthæum; *Confitebor tibi, Domine, Pater cæli & terræ.* Item Ioannes de eodem: *Et mundus per ipsum factus est.* Et istæ auctoritates noui Testamenti vobis sufficiant. Quamuis multæ auctoritates in nouo & in veteri Testamento, & in Prophetis eadem testificantes; quòd Deus creauit & fecit omnia visibilia & inuisibilia, inueniuntur. Item in Actibus Apostolorum Paulus & Barnabas: *Viri fratres, annunciamus vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum & verum, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt; dans pluuias de cælo, & tempora fructifera, implens cibo & letitia corda vestra.*

CAP. II.

HOc quod Hæretici dicunt, duos esse Deos, vnum omnipotentem, & alium malignum, contra omnem diuinam Scripturam sentiunt: quia omnis Scriptura diuinitus inspirata, noui videlicet & veteris Testamenti, & omnium Prophetarum, vnum Deum solũmodò affirmat. Dicit enim beatus Paulus, *Vnus est Deus, & pater omnium, qui est super omnia, & in omnibus nobis.* Item Marcus in Euangelio: *Quidam de Scribis interrogauit Dominum Iesum, quod esset primum omnium mandatum. Iesus autem respondit ei quia primum omnium mandatum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Et, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Et ait illi Scriba: *Benè, magister, in veritate dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum.*

CAP. III.

DICVNT Hæretici, Legem Moysi, quam veterem dicimus, ab omnipotenti Deo non esse datam, sed à Principe malignorum Spirituum. Cui errori plurimæ auctoritates diuinarum Scripturarum contradicunt. Dicit enim Dominus in Euangelio secundum Mathæum: *Nolite putare quia veni Legem soluere, aut Prophetas. Non veni Legem soluere, sed adimplere.* Ipse, qui Filius Dei est, si lex à diabolo data fuisset, non dixisset se eam adimplere, immò destrueret. Item secundũ Lucam: *Postquam consummati sunt dies purificationis Mariæ secundum Legem Moysi, tulit Iesum in Hierusalem, vt sisteret eum Domino, sicut scriptum est in Lege Domini, &c. & vt darent hostiã secundum quod scriptum est in Lege Domini.* Et iterum. *Et vbi fecerunt per omnia secundum Legem Domini, reuersi sunt in ciuitatem Galilææ suam Nazareth.* Et hoc certum est, & sine dubitatione: Christus, qui verus Deus & verus homo est, non consentiret diabolicæ Legis præcepta in se seruari vel impleri. Item in Euangelio secundum Ioannem Dominus dicit: *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui vos accuset Moyses, &c. Si ergo crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Ac si dicat: Qui non credit verba veteris Legis, & in fide sua non recipit verba Euangelij, ad suam salutem credere vel recipere non potest. Item in Euangelio secundum Lucam: *Dominus dixit cuidam legisperito se interroganti, quid facere deberet vt vitam æternam possideret: quærens ab eo quid esset scriptum in Lege. Ille perito respondens dixit ei, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Dixitque illi Iesus, r. res. hoc fac, & viues.* Si enim lex Moysi à Deo data non fuisset, nunquam Christus pro ea obseruanda vitam promisisset. Item in eodem Dominus testatur: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos.* In hoc apparet quod obseruatio Legis & Prophetarum non permittit hominem ire ad pœnarum loca inferni. Item in eodẽ: *Cùm Christus resurrexisset à mortuis, duobus discipulis euntibus in castellum Emaus apparens legem testificans dixit: Nónne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis*

quæ de ipso erant. Si enim data esset lex à Diabolo Moysi, nũquam Christus suis discipulis eam doceret & interpretaretur. Item in eodẽ Veritas dixit: *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Item in Euangelio secundum Matheum, Dominus Pharisæis quærentibus quare discipuli eius traditiones seniorum transgrediuntur, dicit: *Et quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem tuum & matrem tuam. Et quicunque maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Et certum est hoc testimonium de Lege Moysi, & Christus dixit hoc testimonium à Deo esse dictum & datum. Ergo Lex à Deo data est. Item in actibus Apostolorum Paulus ait: *Annuncio vobis Deum, qui fecit cælum, mundũ, & omnia quæ in eo sunt.* Hic cœli & terræ cum sit Dominus. Item Paulus in eodem, excusans se aduersus Iudæos de his, de quibus accusabatur ante Felicem Præsidem Cæsareæ, dicit: *Confiteor tibi hoc, quòd secundum sectam, quam Iudæi dicunt hæresim, sic deseruio modo Patri, credens omnibus quæ in Lege & Prophetis scripta sunt.* Item Paulus in Epistola ad Romanos, Capitulo VIII. *An ignorans dicis, lex peccatum est? Absit, lex quidem sancta & bona, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.*

CAP. IIII.

ETIAM sunt quidam Hæretici, qui Moysen magum fuisse asserunt, & omnipotentem Deum non ei fuisse locutum, nec ei dedisse Legem. Contra quem errorem Paulus in Epistola ad Hebræos scripsit dicens: *Multifariè, multísque modis olim Deus locutus Patribus in Prophetis: nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio.* Sed Moyses est vnus ex Prophetis, quibus Deus locutus est. Dicitur & fidelis in Domino, cui Deus locutus est. Item in eodem: *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creauit Deus est.* Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tanquam famulus in testimonium eorum verborum quæ dicenda erant. Christus verò tanquam filius in domo sua. Quæ domus sumus nos si fiduciam & gloriam spei vsque ad finem firmam retineamus. Apostolus vero non eum magum, sed fidelem in domo Dei esse famulum testatur. Item Moyses in multis scriptis

noui & veteris Testamenti, ac Prophetarum, amicus & fidelis Dei dicitur. Sicut beatus Paulus in Epistola ad Hebræos de eo commemorauit, dicens: *Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharonis; magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem: maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum Imperium Christi. Aspiciebat enim in Dei remunerationem.* In hoc apparet certissime quoniam beatus Paulus de Moyse, & de Lege Moysi, & de Deo Hebræorum non diffidebat. Sed Moysen sanctum & bonum, & legem sanctam & bonam, & Deum Hebræorum omnipotentem Deum verbis asserebat, & corde credebat.

CAP. V.

HÆRETICI secundum Tacianum hæreticum, qui matrimoniũ damnabat, omne matrimoniũ maris & feminæ adinuicẽ commiscentes, nullo modo posse saluari dicunt & credunt. Sed huic errori multa testimonia diuinarũ scripturarum noui & veteris Testamenti sunt contraria. Habetur in Euangelio secundum Mathæum, quòd Dominus Pharisæis se interrogantibus dixit: *Si licet homini dimittere vxorem suam quacumque ex causa?* Qui respondens ait illis: *Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaque iam nõ sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet, & feminam similiter.* Sed omne quod impedit hominem à vita æterna malum est, sed si malum esset matrimonium, nunquam Christus prohiberet separari, nec etiam consentiret, qui nullum malum consentit. Item in Marco de eodem: *Ab initio autem creaturæ masculum & feminam fecit eos Deus, &c.* Item in Lucam: *Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ Sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, &c. Erant autem ambo iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Sequitur: *Itaque cùm iusti erant, saluabantur, & non erat filius illis, eò quòd esset Helizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.* Et est notandum quòd non stetit per virum quòd non haberet filium; sed per mulierem, quia sterilis erat. Et Angelus Domini apparens Zachariæ in tẽplo, dixit ei: *Ne timeas Zacharia,*

vxor enim tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem, &c. Erit enim magnus coram Domino, &c. Item, *Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis.* Et nota quia hoc dixit, non credens verbis Angeli propter vxoris senectutem, quia ipsa præcesserat conceptiuam ætatem. Item, *Innuebant patri eius quo vocabulo vocaret eum.* Euangelista non vocaret eum patrem nisi filium haberet. Nemo enim potest esse pater naturalis, nisi filium naturalem habeat. Item, *Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto.* Ecce trina paternitatis affirmatio, & Euangelium non aufert eis, quin sint iusti ambo ante Deum pro generatione filij, si incedant in omnibus mandatis Domini; nec in veteri Testamento, & in nouo. Itē in Epistola ad Corinthios prima. Apostolus dans consilium fidelibus Christianis dixit. *Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque virum suum. Vir vxori suæ debitum reddat, similiter & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi*: id est, Nolite continere, altero nolente. Item in eodem, *Dico autem non nuptis & viduis, Sic permaneant sicut ego. Quòd si non continent, nubant. Melius est nubere, quàm vri. His autem, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere. Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Item sequitur. *Si quis ergo vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, &c. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & econuerso, &c. Alioquin filij vestri immundi essent. Nunc autem mundi sunt.* Non credidit Apostolus viros & vxores si sint fideles pro redditione maritalis debiti amittere suam sanctitatem, si cetera eorum opera sint bona. Item Apostolus in eodem: *Si acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit.* Item in eodem Apostolus ait: *Qui matrimonio coniungit virginem suam, benè facit: & qui non coniungit, meliùs facit.* Hæc præcepta supradicta Apostolus suis discipulis non daret, & hæc verba non scriberet eis, si propter hoc coniugale factum crederet eos esse damnandos. Item Apostolus in Epistola prima ad Timotheum: *Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide; attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, prohibentium nubere.* Et nota quòd Spi-

ritus sanctus apertè manifestauit quosdam à fide discedere, & eos adhærere doctrinis dæmoniorum, & mendacium in hypocrisi loqui, & illi tales nubere prohibent. Item in eodem: *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersarij maledicti gratia.* Et nota quòd Apostolus non credidit pro hoc facto esse aliquam damnationis occasionem in coniugatis. Item habemus in Epistola prima beati Petri. Beatus verò Petrus Apostolus, qui Princeps omnium Apostolorum à Deo constitutus fuit, & etiam totius Ecclesiæ caput, vt in Euangelio Christus ait, *Tu vocaberis Cephas.* Et in eodem. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Postquam viris fidelibus Christianis doctrinam suam scripsisset, scripsit mulieribus, qualiter proprijs viris suis subjectæ essent, humilitatem seruantes, & modestiã, dicens: *Similiter & mulieres subditæ sint viris suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulieris conuersationem sine verbo lucrifiant. Sic aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabant se suis viris; sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans. Cuius estis filiæ benefacientes, &c.* Hic innuit beatus Petrus viros ab vxoribus & vxores à viris non discedere: quia Abraham à Sara vxore sua non discessit nisi per mortem, sed nutu cognouit eam, & filium genuit sicut Elcana Susannam, & Ioachin Annam. Itẽ beatus Paulus in Epistola ad Corinthios, *Volo vos scire quòd omnis viri caput est Christus, caput autem mulieris est vir, caput verò Christi est Deus. Non vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.* Item habetur secundum Ioannem, quòd Iesus Saluator noster, & mater eius, & discipuli eius vocati venerunt ad nuptias; & in eisdem nuptijs initium signorum suorum coram discipulis suis fecit, scilicet de aqua vinum. Propter hoc certissimum est nuptias esse bonas, quia non est credendum, nisi bonæ essent, Christum venisse, nec tantum miraculum fecisse. Item Paulus in Epistola ad Corinthios: *Mulier alligata est legi viri, quanto tempore eius vir viuit. Quòd si dormierit vir vir eius, liberata est à lege viri, & cui viro vult nubat; tantum in Domino.* Item Paulus ad Thimotheum: *Saluabitur mulier per generationem filiorum*, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.

CAP. VI.

ITEM Ioannem Baptiſtam non à bono Angelo, ſed à dæmoniaco nunciatum fuiſſe dicunt, nec bonum eum eſſe credunt. Sed contra hunc errorem multa in Euangelijs teſtimonia inueniuntur, vt in Euangelio beati Ioannis, ipſe Ioannes ſcripſit dicens: *Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in teſtimonium, &c.* Item idem in eodem teſtatus eſt de Chriſto, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Item teſtimonium perhibuit Ioannes de ipſo: *Qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum Dei deſcendentē, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto, &c.* Item in eodem, *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. Amicus autem ſponſi qui ſtat & audit, &c. Hoc ergo gaudium meum impletum eſt.* Item in Euangelio ſecundum Mathæum Chriſtus ipſum Ioannem commendat, dicens: *Amen dico vobis, inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.* Item, *Quid exiſtis in deſertum videre? Prophetam. Etiam dico vobis plus quàm Prophetam. Hic enim eſt de quo ſcriptum eſt; Ecce mitto Angelum ante faciam tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Qui de Ioāne ſentit malè vel peruersè, contra Chriſtum, & contra Apoſtolos, & contra Catholicam fidem eſt. Habemus in Euangelio quòd ipſe Ioannes Baptiſta in flumine Iordanis Chriſtum baptizauit, & Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ ſuper eum deſcendentem vidit, & vocem Patris dicentis audiuit: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Si ipſe eſſet à maligno ſpiritu nunciatus, vt hæretici dicunt, nunquam Chriſtus ab eo ſe permitteret baptizari, nec tantum ſacramētum ab eo vellet initiari. Item in Matthæo ipſe Chriſtus approbat eum, dicens Phariſæis: *Amen, amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit enim Ioannes Baptiſta ad vos in via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei. Publicani, & peccatores, & meretrices crediderunt ei. Vos autem eum vidētes, nec pœnitentiam habuiſtis poſtea vt crederetis ei.* Ecce Chriſtus de Ioanne Baptiſta aſſeuerat, dicens, quòd in viam iuſtitiæ, in qua itur ad regnum Dei, ipſe Ioannes ambulabat in ea, & eam prędicabat. Quod non ageret, ſi malignus, vel à maligno ſpiritu fuiſſet nunciatus. Item in Euangelio ſecundum Ioannem, de

commendatione Ioannis Baptistæ: *Vos misistis ad Ioannem, ipse testimonium veritati perhibet. Ego autem non ab homine testimoniũ acipio: sed hoc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens. Voluistis autem vos exultare ad horam in luce eius.*

CAP. VII.

De Incarnatione Christi sunt quidam hæretici inter istos Condonianã hæresim sequentes, qui dicunt Christũ nõ ex femina natum, nec habuisse veram carnem, nec verè mortuum, nec quicquam passum; sed simulasse passionem: nec credunt eum manducasse, nec bibisse, & quasi fantasticum corpus habuisse, nec eum resurrexisse. Contra hunc errorem hæreticorum, qui non credunt Christum de vera virgine femina fuisse natum, destruendum; testimonium habemus in Mathæo. *Cùm natus esset Iesus in Bethleem Iudæ, &c. Videntes stellam Magi, gauisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum inuenerunt Puerum cum Maria matre eius, &c.* Item in eodem. *Apparuit Angelus Domini in somnis Ioseph, dicens; Surge, & accipe Puerum cum Maria matre eius.* Item in Euangelio secundum Lucam. *Ascendit autem Ioseph à Galilæa in Bethleem ciuitate, vt profiteretur ibi cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. Et impleti sunt dies vt pareret, & peperit filium suum primogenitum.* Itẽ in eodẽ. Angelus Domini eius natiuitatem Pastoribus nunciauit, dicens: *Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus in carne Dauid: & hoc vobis signum. Inuenietis puerum Iesum positum in præsepio.* Item in eodem: *Postquàm consummati sunt dies octo, vt puer circumcideretur, vocatum est nomen eius Iesus. Quod vocatum est ab Angelo priusquàm in vtero conciperetur.* Item in eodem. *Cùm factus esset Iesus annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cùm redirent, remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius, &c. Et Iesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia, & Spiritu sancto apud Deum & homines.* Item in Epistola ad Galatas, Paulo attestante Christum fuisse natum ex muliere, cùm dixit: *At vbi venit plenitudo temporis m. d. f. s. natum ex muliere factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret.* Hæretice, ecce plura testimonia de Christi conceptione, nati-

uitate, circumcisione, pueritia, ætate, adolescentia, & etiam natum esse Christũ ex muliere, & esse factum sub lege. Item Ioannes de natiuitate Christi. *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.*

De Incarnatione Christi testimonia aduersus hæreticos, qui non credunt Christum habuisse veram carnem, sed aeriũ corpus eum dicunt assumpsisse. Sed contra hunc errorem Ioannes Euangeliũ suum scripsit, dicens: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Itẽ in eodem. *Iudæi rogauerunt Pilatum, quoniam parasceue erat, vt non remanerent corpora in cruce Sabbato, vt eorum crura frangerentur. Et milites quidam primi fregerunt crura latroni, & alteri qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius.* Item Ioannes in Epistola prima dicit: *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus, qui soluit Christum, ex Deo non est*: id est, qui negat eum carnalem esse hominem, & hic est Antichristus. Item in eodem: *Et scimus quoniam filius Dei venit, & induit carnem pro nobis, & mortuus est, & resurrexit à mortuis pro nobis.* Item idem Ioannes in secunda Epistola. *Quoniã multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum in carne venisse. Hic est seductor & Antichristus. Omnis qui præcedit, & non manet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui permanet in doctrina*, id est in doctrina Apostolica, *hic Filium & Patrem habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, sed Christum in carne venisse negat, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dicatis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus illius malignis.* Item Paulus in Epistola ad Romanos, *Quod ante promiserat per Prophetas suos in Spiritu sancto, dicens: Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Qui prædestinatus est filius Dei in Verbo.* Item Petrus in Epistola prima: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne desiit à peccatis.*

Item contra eosdem hæreticos, qui non credunt Christum passum, nec fuisse mortuum. Contra hunc errorẽ Mathæus in Euangelio scripsit, dicẽs: *Iesum flagellatũ Pilatus tradi-*

dit Iudæis vt crucifigeretur. Tunc milites Præsidis suscipiẽtes Iesum in Prætorio, exuentes chlamydem coccineã circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem in dextra eius, & genu flexo illudebant ei, dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius, &c. Item in eodem, *Tunc crucifixerunt, &c.* Item in eodem: *Tunc vnus militum accepta lancea punxit latus eius, & exiuit sanguis & aqua. Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.* Hæc de Christi passione & eius morte. Cæteri Euangelistæ in Euangelijs suis hac eadem testificantur. Item in Actibus Apostolorũ, Petrus stans cum omnibus Apostolis inter Iudęos, dixit illis: *Viri Israelitæ audite verba hæc. Iesum Nazarenum, virum approbatum à Deo, etiam verbis, virtutibus, & prodigijs, & signis; quæ fecit per illum Deus in medio vestri, sicut vos scitis. Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis, quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni.* Et hoc testimonium de passione & morte Christi, & etiam de resurrectione, quod omnes Apostoli in eodem loco manentes testificati sunt. Item Petrus de passione Christi in Epistola prima. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, &c. Cùm pateretur non comminabatur, qui peccata nostra ipse tulit in corpore suo super lignum, cuius morte sanati sumus.* Item Paulus ad Romanos de morte eius dixit: *Quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Item in eodem: *Christus Iesus qui pro nobis mortuus est, imò qui & resurrexit.* Et de his plura testimonia habentur.

De resurrectione Christi contra hæreticos qui non credunt Christum resurrexisse à mortuis. Mathæus in Euãgelio de resurrectione Christi dicit: *Angelus dixit mulieribus, Nolite timere, scio quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis. Non est hic. Surrexit enim sicut dixit vobis.* Hoc idem testantur Marcus & Lucas in Euangelijs suis. Item Ioannes in Euangelio suo dicit: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, &c.* Item in Euangelio secundum Lucam, humanam carnem Christum habere testimonium affirmans: *Videte manus meas & pedes meos, quia ipse ego sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non*

habet, sicut me videtis habere. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus, & pedes, & latus. Item Ioannes in Euangelio de carnis resurrectione: *Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum, & dixit eis: Pax vobis. Deinde dixit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.*

SVNT quidam hæreticorum qui non credunt quòd Christus manducauit & bibit, dum erat cum suis discipulis ante passionem. Sed contra hunc errorem destruendum, habemus in Euangelio secundum Mathæum testimonium, quòd ipse Christus, qui est Veritas, protulit dicens: *Venit enim Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicunt: dæmonium habet. Venit enim Filius hominis manducans, & dicunt: Ecce homo vorax est, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus.* Item Lucas in Euangelio testimonium perhibet quòd ipse manducauit, dicens: *Rogabat autem quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo.* Certissimum est eum manducasse, aliter non inuitaretur ab aliquo ad manducandum. Item in eodem Lucas. *Rogabat quidam Pharisæus illum vt pranderet apud se. Et ingressus recubuit.* Idem in eodem testatur. *Et factum est, cùm intraret Iesus in domum cuiusdam Principis Pharisæorum Sabbato, manducare panem.* Item Ioannes in Euangelio: *Rabi, manduca.* Hoc dixerunt ei discipuli sui, cùm venissent à Samaria, cibos afferentes quos emerant, & viderunt eum cum muliere Samaritana loquentem. Si aliquis obijciat eum illis dixisse: *Habeo alium cibum manducare quem vos nescitis.* Verum est, quia ipse Christus duobus cibis vtebatur, scilicet carnali & spirituali. Hoc de spirituali dixit. Nec tamen minus est credendum, quoniam cæteri Euangelistæ testificantur eum vsum fuisse cibo temporali. Item in Euangelio secundum Mathæū quando interrogauerunt eum discipuli dicentes: *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* dixerunt *tibi*, non sibi parere Pascha, quod certificat eum manducasse cibum temporalem dum erat cum illis. Item in eodem testimonio quod ipse Christus dixit: *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Non est credendum quòd ipse Christus manum in paropside intingeret, nisi manducaret. Hoc idem Marcus & Lucas testificantur in Euangelijs suis. Hæc testimonia sunt de Christi comestione antequam pateretur. Post passionem verò suam testa-

tur Lucas in Euangelio eum coram Discipulis suis manducasse, dicens: *Habetis hîc aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Et cùm manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Isdem Lucas in Actibus Apostolorum testatur, dicens: *Et conuescens præcepit eis ab Hierosolimis ne discederent.* Et ita certissimum & firmum est, antequam pateretur omnibus actibus humanis vti; excepto peccato, & Paulus in Epistola ad Philippenses testatur, dicẽs: *Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo; sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & inuentus est vt homo. Humiliauit semetipsum vsque ad mortem.* Et hæc de Christi humanitate sufficiant.

CAP. VIII.

DE Ecclesiarum institutionibus legitur, quòd Duminus Moysi tabernaculum non manu factum in monte ostendit, dicens: *Vade, & fac tabernaculum non manufactum simile huic, in quo habitem inter illos quando loquar ad te, in quo offerantur à Sacerdotibus dona, & libamina, & sacrificia, & hostiæ, & oblationes allatæ cum populo Israelitico.* Tunc Moyses secundum præceptum Domini fideliter peregit, & post Moysen, quando populus Israel intrauit terram promissionis detulit illud secũ in Sylo, in quo erat Arca Testamenti, infra quam erat vrna aurea continens manna, & tabulæ Testamenti, & virga Aaron quæ fronduerat. Deinde post multum tempus, Salomon filius Dauid iussu Domini ædificauit templum manu factum in Hierusalem, in quo omnis populus Israeliticus ad orandũ & sacrificandum conueniebat. Sicut & patres eorũ in priori tabernaculo venire consueuerant; ita obseruantes legalia præcepta dominica vsque ad aduentum Christi. Veniens autẽ Christus, nolens destruere legem, sed adimplere; à suis parentibus voluit in eo præsentari: & secundum legem datam à Deo sicut mos erat offerri. Inuenitur post hæc eum venisse in templum in adolescentia cum parentibus suis, cùm XII. esset annorum. Post triginta verò annos suæ ætatis venit in Hierusalum, sicut inuenitur in Euangelio secũdum Mathæũ, & intrauit templum, & omnes ementes & vendentes eiecit de templo, dicens: *Scriptum est, domus mea domus orationis vocabitur.*

tur. Nam & ipse Christus testificatus est templum domũ Dei esse orationis. Itẽ Marcus idẽ testimoniũ ijsdẽ verbis protulit in Euãgelio suo. *Et etiam prohibebat vt quisquã non ferret vas per templum.* Item Lucas his verbis testatur in Euangelio suo. Item Ioannes in Euangelio suo scripsit dicens: *Et Iesus inuenit in templo vendentes boues & oues, & columbas, & nummularios sedentes. Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo. Oues quoque & boues, & nummulariorũ effudit æs, & mensas subuertit; & his qui columbas vendebant dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negociationis. Recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.* Inuenitur in Euangelijs quòd Christus multotiens venit in templum, ibique docebat populum, & in eo multa signa & miracula in curationibus infirmorum faciebat, vt Mathæus Euangelista narrat. *Et accesserunt ad Iesum in templo cæci, & claudi, & sanauit eos.* Habemus in Euangelijs, dum Iesus prædicando perambulasset ciuitates Israeliticas, intrabat potius Synagogas Iudæorum, ibique docẽs populum de regno Dei, & in eis multa signa & mirabilia peragebat: vt dicitur in Mathæo, *Et circuibat Iesus ciuitates omnes & castella, docẽs in Synagogis eorum & prædicans Euangelium, & curans omnem languorẽ, & omnẽ infirmitatẽ.* Item in Euangelio Mathæi ipsemet testatur dicens vobis. *Quotidie apud vos sedebam in templo, dicens;* Iisdem verbis testatur Lucas in Euangelio. Item Ioannes testatur in Euangelio, *Ego semper docui in Synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil.* Si obijcitis nobis, quòd sæpiùs prædicabat in alijs locis quàm in templo, vel in Synagogis; verum est. Sed propter multitudinem venientium, ne essent impedimentum ministris templi & Synagogarum: ne minus redderent vota sua, & ea quæ sibi iniuncta erant, in montibus & in alijs locis discedebat.

POST ascensionem verò eius discipuli Christum magistrũ suum & Saluatorem imitari cupientes, quamdiu in Hierusalem morarentur, cotidie in templum orare veniebant, vt in Actibus Apostolorum inuenitur dicens: *Cotidie erant Apostoli perdurantes, & orantes vnanimiter in templo.* Et iterum: *Petrus & Ioannes ascendebant in templum vt orarent ad horam orationis nonam.* Item in eodem, Cùm Annas princeps Sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, injecerunt manus in Apostolos, & posuerunt illos in custodia publica. Angelus autem Do-

mini per noctem aperiens ianuas carceris, & educens eos dixit: *Ite & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius.* Vnde habuit initiũ domus orationis manufacta, quã nos vocamus Ecclesiam.

CAP. IX.

CVM Apostoli, & eorum discipuli ab Hierusalem essent expulsi, & per diuersas mundi partes volũtate Dei essent dispersi, & in ciuitatibus vniuersis Iudæorum vidissent ædificia Synagogarum, transeuntes ad gentes diuersorum templa idolorum intra ciuitates eorum inuenientes, in quibus sua vota & sua sacrificia dæmoniorum idolis offerentes, & ad hęc persoluanda assiduè erant cõuenientes; habuerunt Apostoli consilium à Spiritu sancto, vt à tanto errore & malicia faciliùs possent euellere, & à diabolicis vinculis eos eruere; vt in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti domus manufactas ædificari iuberent, & ad instar templi eas ædificare ostenderent: in quibus fidelis populus ad baptizandum, & ad orandum & sacrificandum, & ad verbum Dei audiendum, & ad omnia Christianitatis sacramenta percipiẽda fideliter ac deuotè conuenirent; & in eas domos, quas propter congregationem populi in eis Ecclesias vocamus, Apostoli ministros, videlicet Episcopos, Presbyteros, Diaconos, ad Christi mysterium perficiendum constituerunt. Sicut in Actibus Apostolorum legitur: *Et cùm constituissent per singulas Ecclesias Presbyteros, & orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos Domino in quem crediderunt.* Et hoc habemus, quòd ab Apostolis Presbyteri primitus in Ecclesia Dei fuerunt ordinati Diacones. Habemus in Epistola ad Corinthios, quòd Apostolus eos redarguens, domum in qua erant fideles congregati vocauit Ecclesiam dicens: *Nunquid non habetis domos ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc non laudo.* Item Paulus in Epistola ad Corinthios: *Mulieres in Ecclesiis taceant. Nõ enim permittitur eis loqui, sed subditas esse sicut lex dicit. Si quid autem volunt dicere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.* In hoc & multis alijs dat Apostolus intelligendum, quod omnem domum vbi fideles congregati sunt ad participandum Christi sacramenta constituta, Eccle-

ſia Dei nominetur. Item Ioannes in Epiſtola comminando Diotrepi ſcripſit, dicens: *Propter hoc ſi venero, commoneam eius opera quæ facit verbis malignis garriens in nos. Et quaſi non ei iſta ſufficiant, neque ipſe ſuſcepit fratres, & eos qui ſuſcipiũt probibet, & de Eccleſia eijcit, &c.* Item Paulus ad Timotheum: *Si autem tardauero, vt ſcias quomodo oporteat te conuerſari in domo Domini, quæ eſt Eccleſia Dei viui.* In his teſtimonijs Apoſtolorum ſupra ſcriptis, & in alijs multis in hoc Tractatu non ſcriptis planè oſtenditur, quòd domus Dei domus orationis Eccleſia manufacta dicitur & intelligitur, in qua Chriſti ſacramẽta à miniſtris ordinatis ad ſalutẽ fideliũ Chriſtianorũ perficiuntur.

CAP. X.

ET quoniam hæretici Eccleſiam manu factam, & altaria quæ in eis ſunt, & ſacramenta quæ in his à miniſtris Dei fiunt, & omnia ornamenta Eccleſiaſtica ad nihilum deputant, & ad ſalutem animarum nihil proficere dicunt, & deſpiciunt: Ad hunc tantum errorem & tam nepharium deſtruendum teſtimonia breuiter proferemus, & primùm de altari, ſine quo Eccleſia manu facta eſſe non debet, in quibus munera, oblationes & hoſtiæ pro peccatis offeruntur. Habemus in Euangelio ſecundum Mathæum quod ipſa Veritas offerentem docet, & qualiter offerre debeat inſtruit dicens: *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Hic innuit ipſe Chriſtus vt fideles habeant in Eccleſijs altaria, in quibus munera offerant. Iterum in Euangelio ſecundum Lucam, quando Chriſtus voluit offerri à parentibus ſuis in templo ſecundum legem Domini, & offerri pro ſe hoſtias ad altare quod erat in templo, ſcilicet par turturum aut duos pullos columbarum, hîc datur intelligi, quia ſicut Chriſtus offerri voluit, & pro ſe hoſtiam dari, vt omnes fideles qui ſunt in partibus mundi vniuerſis altaria habeant, in quibus pro ſuis peccatis Deo munera & oblationes offerãtur. Item Paulus de eodem in Epiſtola ad Corinthios diſcipulos ſuos inſtruens, vt habeant altaria, & his Deo ſeruiant, & de altariorum donis Deo ſeruientes fiant participes ita ſcripſit: *Qui altari deſeruiũt, cum altari participentur.* Itẽ Paulus

vbi scriptum est in Actibus Apostolorum, *Obtulit in templo pro se & pro cæteris qui cum eo erant purificati hostias ad altare nolentes despicere vel ad nihilum deputare altaria, sed exemplificauit.* Item in Apocalysi Ioannes testificatur se vidisse altare in cœlo in quo incensa multa quæ sunt orationes Sanctorum ab Angelo offerebantur. Vnde beatus Ioannes quia in cœlo coram Deo altare aureum vidit, in terra in Ecclesijs manufactis altare manufactum, mundum & purificatum ædificari voluit. Contra istos supradictos errores quasi maximam nubem testium veteris testamenti, scilicet Legis, Prophetarũ, Psalmorum possumus inducere. Sed quoniam Hæretici respondere, nec rationem reddere ad objecta sibi testimonia veteris Testamenti, Legis, & Prophetarum nolunt, videlicet quia ignorant, sed statim conuicti essent, propterea in his laborare nolumus, nisi tantum in his testimonijs, quæ de libris noui Testamenti decerpsimus, quibus respondere & nullam rationem reddere possunt, nec iustam occasionem habent.

ITEM hæretici improbant Ecclesiæ cantũ, & laudes quas Clerici de nouo & veteri Testamento reddunt creatori suo. Contra hunc errorem proferimus testimonium Pauli dicentis in Epistola ad Ephesios: *Et impleamini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis & Hymnis, & Canticis spiritalibus cantantes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri.* Item de eodem Paulus ad Colossenses dicens: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, & commonentes vosmetipsos Psalmis, Hymnis, Canticis spiritalibus, & gratia cantantes in cordibus vestris Domino.* Item Ioannes in Apocalypsi vidit XXIIII. seniores, & ceciderunt coram Agno, habentes singuli cytharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorũ, & cantabant quasi canticum nouũ dicentes: *Dignus es Domine soluere librũ, & aperire signacula eius, quoniam occisus es & redemisti nos Deo in sanguine.* Item in eodem Ioannes dicẽs: *Et vocem quam audiui sicut cytharizorum cytharizantium in cytharis suis; & cantabant quasi canticum nouum ante sedem.* Et in alio loco, *Habentes cytharas Dei, & cantantes cãticum Dei serui Moysi, &c.* Item Ioannes in eodem: *Audiui vocem magnam turbarum multarum in cœlo dicentium, Alleluya, laus & gloria, & virtus Deo nostro est, quia vera & iusta iudicia eius sunt.*

CAP. XI.

POSTQVAM de domo Domini quæ est Ecclesia, aliqua & nõ omnia quæ nobis occurrunt perstrinximus testimonia, de Sacramento corporis & sanguinis Christi, quod omnibus Sacramentis est dignius, à quo & cuius cõsecratio in domo Domini quæ est Ecclesia Dei viui Paulo attestante celebratur, contra hæreticũ prauitatem, diuinam auctoritatẽ in mediũ proferamus. Christus videns imminere sibi mortẽ, volens cõmendare nobis Sacramentũ corporis & Sanguinis, accipiens panem, & gratias agens benedixit & fregit, deditq; discipulis suis, & calicẽ similiter. Vnde Mathæus Euangelista: *Cœnãtibus autem eis accepit Iesus panẽ, & benedixit ac fregit, & dedit discipulis suis, & ait, Accipite & comedite, hoc est corpus meũ. Et accipiens calicẽ gratias egit, & dedit illis dicẽs: Bibite ex hoc omnes, hoc est enim sanguis meus noui Testamenti qui pro multis effundetur in remißionem peccatorũ.* Item de eodem Marcus: *Et manducantibus illis, accepit Iesus panẽ, & benedicens fregit, & dedit eis & ait: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes; & ait illis: Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur.* Item Lucas: *Et accepto pane gratias agens fregit & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic est enim calix noui Testamenti in sanguine meo qui pro vobis effundetur.* Euangelistæ nãque asserunt quòd Dominus accepit panem & benedixit, & dedit discipulis suis dicens: *Hoc est corpus meum.* Nota singula: *Accepit panem, benedixit & fregit, & dedit.* Non habetur in Euangelio quòd Dominus acceperit corpus suũ, & benedixerit, quòd fregerit, quòd dederit discipulis suis: sed testantur Euãgelistæ quòd acceperit panẽ, & benedicens fregerit, & dederit eis dicens: *Hoc est corpus meũ*: sed, *hic est calix noui Testamẽti, in sanguine meo, qui pro vobis effundetur.* Sed hæretici dicunt, quòd hoc demonstratiuũ pronomen non refertur ad panem quem in manibus tenebat, & quem benedicebat, & quem frangebat, & suis discipulis distribuebat, sed refertur ad corpus suum quod hæc omnia perficiebat. Vnde eorum error tam nequissimus originem & initium habuit ignorantes, pronomen nominis *hoc* non

potest relatiuè referri, nisi his de quibus sit facta mentio. Sed in traditione huius sacramenti de corpore suo, mentio nulla tunc facta fuerat. Ergo falsissimum est quod autumant. Sed sicut farina & aqua & sal cum his ita fuerint commixta & decocta, quòd scilicet non sunt farina, nec aqua, nec quæ ante fuerant, sed verè panis purus est & dicitur: ita panis quē post cœnam Iesus Christus manibus suis accepit, postquam hunc benedixit & fregit, corpus Christi non panis intelligitur esse, & creditur quod Christus Saluator ac Redemptor in cœna suis Discipulis dedit dicens: *Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Eandem rationem & de calice, per quem gratias agēs, & dedit Discipulis suis dicimus, etiam dixit eis: *Bibite ex hoc omnes; hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in redemptionem peccatorum.* Et addidit: *Quotienscunque feceritis hoc, facite in meam commemorationem.* Hæc verba quæ à Christo in cœna super istud Sacramentum prolata fuerunt, maximè quasi vltimum Testamentum notari debent. Sed cum dixit: *Quotienscunque feceritis hoc, facite in meam commemorationem;* in his verbis indicatur quòd Christus istud tantum & tam sanctissimum Sacramentum noluit vt ibi finem haberet. Sed Apostolis sicut suis cohæredibus & eorum successoribus hoc Sacramentum post suam passionem & resurrectionem, & ascensionem suam in sempiternum facere præcepit, in memoriam suæ passionis & in spe æternæ salutis. Cùm Dominus Iesus Christus discipulos suos congregasset, carnem suam in specie panis, & sanguinem suum in specie vini se daturum illis promisit, vt in Euangelio beati Ioannis continetur, & dicit: *Panis quem ego dabo vobis caro mea est pro mundi vita.* Iudæi autem hoc audientes inter se litigabant dicentes: *Quomodo potest nobis dare carnem suam ad manducandum?* Propter hanc litigationem, & quia intellexit eos spiritualem intellectū non habere sub certa assertione, dixit eis *Amen amen dico vobis, nisi māducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: & qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habebit vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* In his verbis notandum est, quòd nemo potest habere vitam æternam, nisi manducauerit carnem ipsius, & biberit eius sanguinem: secundum hoc quod ipse dixit. Sed ipse Christus noluit discipulos suos fallere, nec suum

promiſſum inaniri. Carnem ſuam verò & ſanguinem ſuum in ſpecie panis & vini, in vltima cœna vt manducarent ſine oris abhorritione ſuis diſcipulis dedit. Sed quæcunque verba Chriſtus dixit, certiſſima & veriſſima ſunt, neque in aliquo fallunt. Multa enim dixit quæ vera ſunt, quæ ſi alius dixiſſet, nec vera eſſe viderentur nec crederentur. Ille enim dixit: *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur: Ego ſum paſtor bonus: Ego ſum panis, &c. Ego ſum vitis vera & vos palmites: Ego ſum via, veritas, & vita.* Tanta enim eſt vis verbi Dei atque virtus, vt omnia quæcunque dixit quod nunquam fallit nec præterit ſicut dixit Pſalmiſta: *Dixit & facta ſunt, mandauit & creata ſunt.* Et hoc notandum eſt, quòd Euangeliſta non poſuit præteritum, ſed præſens, quamuis poſt paſſionem ſuam ſcriberet, intelligens & credens hoc quod Chriſtus dixit ſe eſſe, & eſt, & ſemper erit, ita ea verba quæ Chriſtus in cœna protulit coram ſuis diſcipulis, & eos docuit, in ſe retinent quam habuerunt in Apoſtolis in Sacramento panis & vini, ſcilicet corporis & Sanguinis Domini, & eandem vim & virtutem, & efficaciam in Dei minſtris retinebunt vſque in finem ſeculi. Poſtquam Dominus noſter Ieſus Chriſtus pro Iudæorum litigio, quod faciebant de carne ſua audiuit & dixit eis, Niſi manducauerint carnē filij hominis & biberint eius ſanguinem non habebunt vitam æternam; ſed qui manducauerint & biberint eius ſanguinem, habebunt vitam & æternam reſurrectionem, promiſſio manducationis eius Sacramenti non videatur illi eſſe difficilis & inutilis, ſed certa & vtillima, & in præſenti tempore ſuſceptibilis, in ſpecie panis & vini, quam eis in cœna dedit, & corpus ſuum diſtribuendo aſſeruit, addit: *Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Sed ſunt quidam hæretici qui credunt audiendo verbum Dei manducare carnem filij hominis, & eius ſanguinem bibere, quaſi Chriſtus neſciret dicere qui omnia ſcit: *Verbum meum verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*; aliud verbum pro alio ponens. Sed cum hoc dixit: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*, non dixit, Caro mea verè eſt auditus & intellectus, ſed operante ſpirituali gratia, *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Et hoc propriè Chriſtus dixit. Et certiſſimum eſt de Sacramento panis & vini quod in cœna eius tribuit. Et quotidie à miniſtris Dei ordi-

natis hoc Sacramentum super altare in Ecclesia Dei consecratur cum ipsius commemoratione. Sed quia vim manducationis huius Sacramenti & vtilitatem bene percipientibus ostendere voluit, addidit. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Et qui mãducat me, ipse viuet propter me*; & hæc virtus huius Sacramẽti & vtilitas bene percipientis quod consequitur fidelis, scilicet eum in Deo manere, & Deum in eo: & hic talis affert fructum multum, vt Ioannes testatur: *Quia sine me*, vt dicit ipsa Veritas, *nihil potestis facere*. Beatus verò Apostolus Paulus, huius tanti & tam certissimi Sacramenti vim & vtilitatem audiens, & cognoscens suos discipulos instruere verbis & actibus, volens nihil vtile ad eorum salutem eis subtrahere, vt suis semper subsequentibus in memoria haberetur, in Epistola directa ad Corinthios scripsit dicens: *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis: Quoniam Dominus noster Iesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem*. Et hoc notandum est quòd Christus iussit suos discipulos hoc Sacramentum in sui memoriam facere, & vt illi suis discipulis traderent, sicut ipsi ab eo accipiebant, vt memoria ipsius passionis per hoc Sacramentum in seculum seculi in fidelibus haberetur. *Item Similiter & calicem postquam cœnauit dicens: Hic calix noui Testamenti est in meo sanguine, hoc facite quotiescunque biberitis in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Itaque quicunque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini*. Sed si, vt hæretici dicunt, panis & vinum consecratum: nullam haberent dignitatem, quare Apostolus poneret indignum accipientem panem consecratum corporis & sanguinis Domini esse reum? Quia si quis panem simplicem comedat, reus esse corporis & sanguinis Domini non dicitur nec creditur. Et ideo Apostolus aut quislibet hoc Sacramentum videlicet panis & vini percipere voluerit, probet seipsum, id est purget seipsum à peccatis suis, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Item ipse Apostolus reddit causam quare percipiens purgatus à peccatis esse debet cum dicit: *Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi*

manducat

manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Item non est in merito consecrantis, sed in virtute & veritate Spiritus sancti spiritus approbans, confirmans hoc Sacramentum panis & vini esse corpus Domini, quod Corinthijs ostenderat verbo & facto, cùm in Epistola eis transmissa scripsit dicens: *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus nonne participatio corporis Domini est? Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane participãtur**. In hoc capitulo manifestat Apostolus Paulus quòd ipsemet Sacramentum quod à Domino acceperat faciebat. Similiter & cæteri Apostoli. Item Paulus Apostolus in eadem: *Conuenientibus vobis in vnum, iam non est Dominicam cœnam manducare. Vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum, & alius quidem esurit, alius ebrius est.* Sed conuenire in vnum & sua cibaria propria comedere, & nihil alijs largiri, sed inebriari. Hæc facta non sunt Dominicam cœnam manducare. Apostolus reprehendendo Corinthios interrogans dicit: *Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum?* scilicet cibaria simplicia, *aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? Laudo vos* in hoc quod simul conuenitis in vnum in nomine Domini nostri Iesu Christi: *non laudo vos* in hoc quòd comeditis vestra propria cibaria, & confunditis eos qui non habent, sed esuriunt. Non enim habent quod manducent. In hoc apertè manifestum est quod discipuli Apostolorum ipsos imitantes, huius Sacramenti traditionem per vniuersum mundum memoriter peregerunt, & nos dicimus & credimus, & omnis Romana Ecclesia à beato Petro & Paulo primum fundata hoc dicit & credit, quòd nullus homo qui in hoc Sacramento fidem non habet, & in cæteris Apostolorum traditionibus, sicut in Baptismo, in Confessione, in Pœnitentia, cæterisque Apostolicis institutionibus, quæ fiunt in Ecclesia præsenti, alienus est ab vnitate sanctæ Ecclesiæ, & Catholicæ fidei, & segregatus à consortio sanctorum fidelium, videlicet præteritorũ & huc* degentium, & est damnatus in secula seculorũ.

* *f.* participamus

* *f.* hic

CAP. XII.

POSTQVAM expediuimus, licèt indigni, de corporis & sanguinis Iesu Christi tractatu in Catholica Ecclesia per-

vniuersum mundum extensa vniuersaliter celebrato, de baptismo incipiamus, & contra hæreticorum errores baptismi aquæ inficiantiū sacramentum, testimonia quæ Spiritus sanctus administrauerit nobis infringendos, auctoritates noui Testamenti proferamus. Dicunt enim quidam hæreticorū, quòd hoc sacramētum baptismi aquæ sine eorum manus impositione recipienti ad salutem perpetuam consequendam nihil prodest adultis, nec etiam paruulis. Et hic error inter ceteros errores maximus est. Habemus in Euāgelio Ioannis, quòd Ioannes Baptista vt esset præcursor Christi & ver⁹ præco, ab omnipotenti Deo missus est baptizare in aqua, vt ipsemet baptista testatur dicens: *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritū Dei descendentem, & manentē sicut columbam, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto.* Item in baptismate Christi aperti sunt cœli, & vox Patris audita est, Spiritus sanctus apparuit. Vide magnum diuinæ pietatis sacramentum. Tota enim Trinitas in baptismate Christi operata est, & dignata est interesse. Pater auditur, Filius baptizatur, Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ. Filio Dei baptizato cœli aperti sunt. Et quoniam tantæ dignitatis est institutio & sacramentum baptismatis, ideò Dominus ait Nicodemo, sicut Ioannes in Euangelio suo testatur: *Non potest homo quicquam accipere, nisi datum ei fuerit de cælo. Amen, amen dico tibi, nisi qui natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Quod natum est ex carne caro est, & quod natum est ex Spiritu sancto spiritus est.* Audi hæretice. Duas oportet nos habere natiuitates, carnalem scilicet & spiritualem, attestante diuino eloquio. Qui spirituali caret natiuitate, nō potest videre regnum Dei, nec intrare in illud. Sed spiritualis natiuitas non potest haberi, nisi carnalis habeatur. Quomodo tu dicit malam esse carnalem natiuitatem, quam sequitur spiritualis natiuitas, quæ confert videre regnum Dei, & intrare in illud, cùm spiritualis sine carnali haberi non possit? Nunquam enim potest renasci. Habemus in Euangelijs, quòd Ioannes Baptista Spiritu sancto afflatus in desertum abijt, & pœnitentiam & baptismum aquæ sibi aduenientibus prædicauit & docuit. Vnde Christus Baptistæ Ioanni aquam sanctificare & confirmare volens, ad eum veniens, ab eodem baptismum aquæ in se accipere dignatus est, præbens omnibus fidelibus exem-

plum, sacramentum baptismi aquæ ad animarũ salutem percipiendam debere recipere; in quo ab omnibus peccatis tam ab originalibus tam actualibus mundantur; & sine quo non est fides vniuersalis Ecclesiæ, quòd omnis despiciens hoc Sacramentum, & accipere nolens, æternam vitam nullo modo mereri, nec consequi potest, vt Saluator noster Iesus Christus in Euangelio beati Ioannis testatur, dicens: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Habemus in Euangelio quòd discipuli eius eo iubente ante passionem credentes in Filium Dei baptizabant, vbi dicit: *Cùm audisset Iesus quòd Pharisæi dicerent, Plures facit discipulos quàm Ioannes, & baptizabant: quanquam ipse non baptizaret, sed eius discipuli, reliquit Iudæam, &c.* Sed sciendum est quòd Baptista Ioannes in nomine Domini, qui eum miserat, baptizabat. Sed Dominus noster Iesus Christus, qui à Patre de cœlis missus fuit, humano generi æternam salutem secum afferens, huius Sacramenti baptismi formam discipulos suos docens, per vniuersum mundum mittens, iussit eos prędicare regnum Dei, & baptizare, addens: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, vt in fine beati Mathæi Euangelistæ inuenitur. Apparens Discipulis suis in montem dixit eis. *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, &c. & adiunxit. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui verò non crediderit, condemnabitur.* Ex hac authoritate intelligere possumus, quòd nulli huius sacramenti baptismi incredulitas, etsi susceperit, ad salutem proficit.

DICVNT etiam Hæretici, quòd nulli, nisi proprio ore & corde hoc sacramentum petat, potest prodesse. Inde adducentes hunc errorem, quod paruulis baptismus aquæ nihil prodest. Sed nos habemus in Euangelio beati Marci, quòd Dominus Iesus Christus post resurrectionem suam discipulis suis apparuit, & dixit eis: *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* In hoc loco non fecit aliquam exceptionem magnorum vel paruulorum, seu masculorum vel feminarum, cùm dicit omni creaturæ. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et ideò fides est Catholicæ Ecclesiæ per vniuersum mundum, in quacumque parte nomen Christi celebratur & creditur, siue sint paruuli siue magni, siue viri siue mu-

lieres, si hoc sacramentum baptismi receperint, sine dubio saluantur, & ab omnibus peccatis siue ab originalibus, siue ab actualibus, cooperante gratia Spiritus sancti nundantur & purificantur, nisi in corruptione peccati ceciderint post lauacum baptismi antequam moriantur. Quod dicunt de paruulis hæretici, in baptismo non posse saluari; contra hunc errorẽ beatus Paulus in Epistola ad Corinthios: *Si quis fidelis frater habet mulierem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat illum. Sanctificatur enim vir infidelis per mulierem fidelem, & mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Apostolus dicit filios fidelium parentum esse mundos & sanctos; multomagis etiam credendũ, quòd immersione aquæ facta à ministris, & inuocatione nominis Patris, & Filij, & Spiritus sancti, paruuli baptizati in fide patrinorum creduntur mundari & saluari. Vnde habemus in Euangelio Matthæi, quòd filia mulieris Chananææ fide matris suæ salua facta est. Item habemus in Euangelio, quòd quidam deferentes Paralyticum ad Iesum iacentem in lecto, non potuerunt eum adire præ turba, & summiserunt Paralyticum per tegulas ante eum vt eum sanaret. Ipse verò respiciens deponentes Paralyticum, fide illorum ægro reddidit sanitatem. Item potestas diaboli expellitur. Et inuenitur in Euangelio beati Mathæi de quodã Centurione pro sanitate pueri adeunte, quòd à Domino audiuit: *Vade, sicut credidisti fiat tibi.* Et sanatus est puer illius ex illa hora. Item filia Principis Synagogæ defuncta, rogatu patris à Domino suscitata est. Item filius cuiusdam mulieris viduæ, dum extra portam ciuitatis ad sepeliendum deferretur, fletu & vlulatu matris Dominus misericordia motus eum suscitauit, & matri suæ reddidit. Et iccirco his Euangelicis auctoritatibus, & alijs quamplurimis testimonijs, quæ in Apostolicis scripturis continentur, vniuersalis Ecclesia per vniuersum mundum credit & tenet, quòd fide patrinorũ per inuocationem sanctæ Trinitatis factam à ministris Ecclesiæ, infantibus & pueris spiritalis gratia à Deo omnipotenti in baptismo donatur, vt Paulus testatur dicens: *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementũ dedit. Itaque neque qui plãtat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementũ dat*

Deus. Et quia Apoſtolus dixit, *dat Deus incrementum*; vnuſquiſque fidelis credere debet, vt qualiſcumque ſit qui baptizat cum inuocatione facta, ſcilicet, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, Deus dat incrementum, videlicet ſpirituale hoc ſacramentum recipienti, etiamſi ſit paruulus vel magnus. Vnde Petrus in Actibus Apoſtolorum dixit: *Baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & accipietis donum Spiritus ſancti.*

ITEM dicis hæretice, quia peccator baptizare non poteſt. Quomodo ergo baptizant Apoſtoli, qui peccatores erant, atteſtante Ioanne & dicente: *Si diximus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt?* Item dicis quia per miniſterium Sacerdotis non datur Spiritus ſanctus, quem te dare mentiris. Et quomodo dicis te dare Spiritum ſanctum, cùm ipſe Spiritui ſancto in quantum potes contradicis, & cùm ſit ſolius Dei dare Spiritũ ſanctum? Item in Actibus Apoſtolorum habetur, quòd Apoſtoli imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. Non dicitur quòd darent, ſed per impoſitionem manuum eorum accipiebant homines Spiritum ſanctum. Item in Actibus Apoſtolorum: *Et deſcenderunt vterque in aquam, Philippus & Eunuchus. Et baptizauit eum, & deſcendit Spiritus ſanctus ſuper eum.* Item de infantibus ſiue paruulis in Euangelijs inuenimus, quia Deus noſter Ieſus Chriſtus talem paruulorum ætatem probauit, vt diceret diſcipulis offerentes ad ſe paruulos prohibentibus: *Sinite paruulos venire ad me, talium eſt enim regnum cælorum.* Quicumque ergo non crediderit paruulorum baptiſmum atque infantium ad ſalutem vitæ æternæ valere, cõtra Euangelium credit, & eſt quaſi qui contradicat paruulos ad Chriſtum venire. Item habemus in Epiſtola beati Pauli ad Corinthios, quòd in primitiua Eccleſia diſcipuli Apoſtolorum pro mortuis baptizabantur, credentes eis conferre ad eorum ſalutem animarum. Dicit etiam Apoſtolus: *Si mortui non reſurgunt, vt quid etiam baptizantur pro illis? vt quid & nos periclitamur omni hora?* Si ergo fides primitiuæ Eccleſiæ erat, quod baptiſmus viuorum pro mortuis ſalutem æternam illis mortuis conferebat*; quod illi non audierant nec acceperãt, & ideò pro illis baptizabantur: Quantomagis fideles credere debent modò, quòd fide patrinorum baptizati paruuli ſa-

* *Hic errat, non enim Eccleſia hoc tenet.*

lutem æternam & gratiam ſpiritualem in baptiſmo conſequuntur? Et iſta de baptiſmo ſufficiant.

CAP. XIII.

DIXIMVS de ſacramento Baptiſmi, qui eſt prima tabula poſt naufragium, id eſt poſt immerſionẽ peccatorum. Et quia pœnitentia eſt ſecunda tabula poſt naufragium, ideò ſecundo loco poſt baptiſmum dicendum eſt de pœnitentia, quam autenticè contra hæreticam prauitatem confirmare nos oportet. A pœnitentia incipit prædicatio Ioannis. ait enim: *Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Et Petrus in Actibus Apoſtolorum ad eos, qui prædicatione ſua compuncti fuerant corde: *Pœnitentiam*, inquit, *agite*, *& baptizetur vnuſquiſque veſtrum.* Item Petrus: *Pœnitemini igitur, & conuertimini vt deleantur veſtra peccata.* Sed quia in pœnitentia neceſſaria eſt interior cordis contritio, & oris confeſſio, & digna ſatisfactio iniuncta à Preſbytero; de vnoquoque exépla proferamus.

QVOD interior cordis contritio ſit neceſſaria, habemus ex auctoritate Ezechielis, qua dicitur: *Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra.* Et etiam ex auctoritate Pſalmiſtæ dicentis: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Contritio enim eſt compunctio cordis, quæ naſcitur ex recordatione præteritorum malorum, vt in Euangelio: *Et recordatus Petrus verbi Ieſu, quod dixerat, Priuſquam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras fleuit amarè.* Ecce quomodo compunctus eſt corde. Recordatus enim mali præteriti ad lacrimas recurrit.

ITEM neceſſaria eſt oris confeſſio, quæ duobus modis dicitur, ſcilicet confeſſio Dei, & peccatorum. Confeſſio Dei eſt, de qua Dominus in Euangelio loquitur: *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Confeſſio peccatorum eſt, de qua Dauid Pſalmo ait: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.* Bonum dixit Dominum & miſericordem, quia ſi quis confiteatur paratus eſt miſereri. Eius namque miſericordias præuidebat de longinquo per Spiritum ſanctum cùm dicebat: *Miſericordias Domini in æternum cantabo tibi Domine.* Item, *Miſeri-*

cordiæ tuæ multæ Domine. Item Dauid, *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam,* Confessio enim est proprij actus cum sui accusatione execratio. Vnde illud: *Iustus in principio sermonis accusator est sui.* Et Iacobus in Epistola Canonica: *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem vt saluemini.* Et Paulus Apostolus: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Ecce habemus ex auctoritate Iacobi, quòd peccata nostra confiteamur. Et non dixit soli Deo, sicut dixit hereticus; sed, *confitemini alterutrum.* Et quòd Sacerdotibus debeamus confiteri, dicit Dominus in Euangelio: *Vade, ostēde te Sacerdoti.* Et Iacobus, *Infirmatur quis in vobis? Inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, &c.*

QVOD item satisfactio sit necessaria, habetur in Euangelio vbi Ioannes ait. *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Nam facite fructus dignos pœnitentiæ, nihil aliud est, quàm dignam agere satisfactionem iniunctam à Presbytero. Satisfactio est sententia vel iudicium quod à sacerdote datur pœnitenti super peccatum. Et hoc est iudicium de quo dictum est: *Non iudicabit Dominus in idipsum.* Et Paulus? *Si nos iudicaremus, non vtique iudicaremur.* Et Petrus: *Quoniam tempus est vt incipiat iudicium de domo Domini.* Et hæc est potestas, quam Dominus dedit omnibus, scilicet potestas ligandi, & soluendi. Dicit itaq; ipsa Veritas: *Quorumcumque remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Sicut enim in veteri Testamēto leprosi iubebantur ostendere se sacerdotibus, vt discernerent qui essent mundi vel immundi: ita & nunc pro officio suo Sacerdos, cùm audiret peccatorum varietates, sciat qui ligandus sit, vel qui soluendus. Item, postquam Christus Lazarum suscitauit, ait Discipulis: *Soluite eum*, voluit Dominus, vt quem suscitauerat ipsi soluerent, & solutum ostenderent. ..... Deus dimittit peccata per ministros. Cùm enim Deus dimittat peccata, & homo dimittat; aliter Deus, & aliter homo. Deus ex semetipso, quia per semetipsum quando vult peccata dimittit; homines non ex se, sed ex gratia in eis & per eos operante. Et ita verum est quòd solus Deus peccata dimittit, sicut ipse Dominus ait in Propheta. *Ego solus deleo iniquitates & peccata populi.* Item, *Tu es solus qui facis mirabilia.* Et non negatur, quin & homines mirabilia faciant; sed non ex se, sicut & Deus, Item, *Nemo bonus, nisi solus Deus*, quia ex se bo-

nus. Nec tamen negamus bonos homines esse. Et sic homines peccata dimittunt non ex se, sed Deus dimittit per ministerium eorum.

Sed dicis aliquem posse saluari sine confessione, & obijcis illam auctoritatem qua dicitur: *Quacumque hora peccator ingemuerit, saluus erit.* Ad quod dicendum est, quòd verè vniuersalis Sacerdos, scilicet Deus, qui vult confiteri, sed non potest, soluit à debito pœnæ æternæ per cordis cōtritionem. Sed quamdiu potest nisi ore confiteatur non absoluitur. Est namque certum, quòd ille, qui habet cor contritum, vult cōfiteri. Sed istam bonam voluntatem potest deserere. Non enim vult homo dum est in hac vita quod non possit nolle. Et si hac voluntate amissa nollet confiteri, & tunc moreretur; nulli dubium est tum damnari pro illo peccato quod confiteri noluit. Nullum enim peccatum impunitum. Aut enim homo punit, aut Deus. Apparet igitur quòd solus Deus dimittit peccata viuificando intus per gratiam; & quòd Sacerdos dimittit non intus viuificando, sed à debito æternæ pœnæ absoluendo per eam quam iniungit satisfactionem. Quod verò dicis peccatorum, *Quacumque hora ingemuerit peccator, saluus erit*, de his dictum est, qui instante periculo mortis tempus satisfactionis habere non possunt. Ac si diceret: Peccator quacumque hora verè pœnituerit, in futura vita non peribit vel de omnibus potest dici, *Qua hora ingemuerit, saluus erit*, quia tunc peccantis saluus incipit. Sed postquam diximus de eis, quæ in pœnitentia consideranda sunt, dicendum est quid sit pœnitentia. Pœnitentia enim est perpetrata mala plangere, & plangenda non committere. Nam qui sic acta deplorat, vt alia tamen committat, adhuc pœnitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Item irrisor est non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnituit, nec videtur Deum quærere subditus, sed subsannare superbus. Isaias peccatoribus dixit: *Lauamini, mundi estote.* Lauatus & mundus est qui præterita plangit, & plangenda iterum non committit. Et hæc est vera pœnitentia, de qua dicit Dominus in Euangelio: *Maius gaudium est in Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouē iustis qui non indigent pœnitentia.* Non quòd sit aliquis adeò iustus, qui non indigeat pœnitentia, sed qui non indigent, id est qui æstimant non indigere. Et hoc est

eſt quod adhuc retinét hæretici de ſupercilio Phariſæorum. Ipſi ſunt, de quo Salemon ait: *Lætantur cùm male fecerint, & exultant in rebus peſſimis.* Hæc quæ diximus ad præſens negotium de pœnitentia ſufficiant.

CAP. XIV.

POST Tractatum pœnitentiæ ſequitur de manuum impoſitione: quoniam hæretici manuum impoſitionem, quod conſolamentum vocant, contra Dominica præcepta, & Apoſtolorum conſtituta agere vſurpant. Quomodo, & à quibus perſonis fiat, & ...... ſentiant, primum eſt dicendum. Modus conſolamenti talis eſt ...... populo vel Epiſcopus, vel Diaconus, nominatus Rector aliorum hæreticorum ſibi ſubjectorum. Et quando volunt facere conſolamentum alicui viro vel mulieri; ille qui Maior & Ordinatus dicitur, ablutis manibus; & omnes ſimiliter illi, qui ibi adeſſe volunt, lotis manibus, Librum Euangeliorum in manibus ſuis tenens, eum vel eos, qui ad recipiendum conſolamentum adueniunt, admonet, vt in eo conſolamento omnem ſuam fidem & ſpem ſalutis animarum ſuarum in Deo & in illo conſolamento ponant. Et ſic ſuper capita eorum Libro poſito, orationem Dominicam ſepties dicunt. Et deinde beati Ioãnis Euangelium ab *In principio* incipientes, vſque ad hunc locum Euangelij, *Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*: omnibus audientibus dicit, & ſic finitur illud conſolamentum. A quibus perſonis fit dicamus, ſcilicet ab illis, qui inter eos Ordinati dicuntur. Si ipſi defuerint; ab alijs qui Conſolati dicuntur, ſuppletur: & ſi viri non aſſint, mulieres tantum infirmis faciunt. Quid de eo ſentiant dicamus. In illo enim generaliter omnes ſaluandi fidem ſuam & ſpem habent, & omnium remiſſionem ſuorum peccatorũ, & emundationem ſuorum delictorum abſque ſatisfactione aliqua in eo conſequi credunt ſi ſtatim morte deficiunt: & non ſolum veniam de venialibus peccatis quę commiſerunt, ſed etiam de criminalibus perpetratis dari in eo ſibi credunt. Dicunt etiam, quòd nemo magnus vel paruus vir ſiue mulier, niſi illud conſolamentum ab ipſis conſolatis receperit, cœleſte regnum & Angelorum ſocietatem aliquo opere vel beneficio, vel contemplatione religionis, nec etiam martyrio: &

etiam si ab omnibus, quod est impossibile, peccatis & delictis se abstineat, consequi potest. Credunt etiam hoc, quòd si ille qui facit illud consolamentum in aliquo peccatorum, quæ ipsi criminalia vocant, lapsus fuerit, sicut est comedere carnem, vel ouum, vel caseum, vel interficere auem, vel aliquod animal, præter repentia: vel etiam in illa peccata quæ Ecclesia Romana nominat, veluti homicidium, adulterium, fornicatio, immunditia, furtum, falsum testimonium, periurium, rapina, consolamentum illius accipientibus nihil prodest. Dicunt enim eum talem sic lapsum Spiritum sanctum non habere, & quod non habent credunt non posse alicui dare. Imò eundem credunt iterum oportere illud consolamentum recipere ab alio, si saluari desiderat. Et hoc vniuersaliter de omnibus tam viris quàm mulieribus lapsis ita oportere fieri vt dictum est.

ROMANA verò Apostolica Ecclesia omnia ita præfata, quæ ab hæreticis conficiuntur, pessimos & mortales errores multis auctoritatibus iudicat; quia non sunt à talibus personis facta, à quibus fieri debent. Neque à Iesu Christo institutum est, neque ab Apostolis, neque in tempore eorum factum est. Habemus etiam in Euangeliјs quod Dominus Iesus Christus & Saluator noster paruis ad se delatis, & etiã ægris, imponebat manus super eos; & benedicebat eis, & sanabantur: & hoc . . . . . non inuenimus vt alicui discipulorum ante passionem, quousque à mortuis resurrexit; sed post resurrectionẽ potestatem baptizandi, & manus imponendi in nomine Domini tantum Apostolis dedit, & . . . . ordinati fuerint, eamdem potestatem baptizandi & manum imponendi habeant, videlicet quos Deus elegerit, & ipsi dignos iudicauerint. Vnde habemus in Actibus Apostolorũ, quòd beatus Petrus Simoni Mago offerenti pecuniam sibi, & petenti Spiritum sanctum talem potestatem dari sibi, vt cuicumque ipse imponeret manus Spiritum sanctum acciperet; respondit, *Non est tibi sors neque pars in sermone isto, quia æstimasti donum Dei pecunia possideri. Sed roga Dominum, & age pænitentiam ab hac tanta nequitia tua, quæ in cor tuum ascendit.* Et ita illum indignum huius diuini officij respuendum esse iudicauit. Habemus etiam in eodem libro, quod Apostoli per omnes ciuitates, in quibus nomẽ Domini nostri Iesu Christi

celebrabatur, & Christiani fideles persistebant, Presbyteros & Diaconos ad eadem sacramenta peragenda eis ordinabāt. Verbi gratia, *Cùm constituissent per singulos Ecclesias Presbyteros.* Item in eodem, cùm Paulus vellet ab Asia ire Hierosolimam transiens per Ecclesias in quibus Presbyteros & Episcopos ordinauerat, venit Miletum; & mittens Ephesum vocauit maiores natu Ecclesiæ, dixítque eis, *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam adquisiuit sanguine suo.* Et postquàm Dominus noster Iesus Christus Apostolos elegit, & post eius ascensionem populi per vniuersas Ecclesias Episcopos, & Presbyteros & etiā Diaconos ad peragenda omnia diuina mysteria constituerunt; & eandem potestatem & traditionem quam ipsi à Christo acceperant, illi à se ordinatis concedebant. Quisquis contra hanc Apostolicam.... facit & credit, multum errat, & mortem sibi operatur. Vnde & Iacobus ait: *Qui totā legem seruauerit, offendit autem in vno, factus est omnium reus.* Item Paulus: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Et contra personas hæreticorum ista sufficiant.

ITEM contra modum consolamenti eorum. Hæretici dant illud consolamentum tam magnis quàm paruis, viris ac mulieribus: quod nunquam ab Apostolis, neque inter discipulos eorum factum fuit, neque mandatum fuisse ab eis inuenitur. Quia Apostoli quos ordinare volebant Prædicatores, Presbyteros, vel Diaconos super populum, manus tantū imponebant. De alijs non inuenimus in diuina Scriptura, nisi quòd prædicabant, & baptizabant eos cum inuocatione Spiritus sancti, vt Dominus noster Iesus Christus eos docuerat, & eis mandauerat, vt dicit: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,* & formam & modum dedit eis, qui vsque hodie in Ecclesia assiduè retinetur. Vnde valde mirandum est, à quo talis consuetudo consolamenti hæreticorum habuit initium, vel sumpsit exordiū: quia neque à Prophetis, neque à Christo, neque ab Apostolis neque ab Apostolicis viris Apostolorum successoribus initiū habere videtur: quia multum discrepat à dictis & à factis, & etiam à scriptis istorum omnium. Et ideò credendum est vt sint de illis, de quibus Apostolus Paulus in Epistola ad Timotheū scripsit. *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustine-*

bunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & à veritate ..... auditum auertent. Quia isti nec dicta Prophetarum, nec traditiones Apostolorum, nec mores virorum Apostolicorum, nec etiam scripta Sanctorum .... obedire. Ipsi hæretici omnes homines cuius .... illud consolamentum ab eis non acceperint.......... & in hoc contradicunt verbo Domini nostri Iesu Christi, qui...... dixit: *Nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et ideo possunt esse de illis, de quibus subiunxit: *In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini; & in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis.* Et quia iudicant & condemnant alios omnes qui de ...... non sunt, condemnatio & iudicium suum Deo volente erit super capita eorum. Quia consilia beati Pauli Apostoli non attendunt, neque obediũt, qui dicit: *Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque Dominus veniat, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Et in alio loco. *Dominus nouit qui sunt eius.*

CAP. XV.

OMNIVM hæreticorum est fides, quod nullus post suum consolamentum receptum, si carnẽ, vel caseum, vel oua comederit, potest saluari; nisi pœnitentiam receperit ab eis, & post etiam ab eis reconsoletur. Sed tantum errorem destruẽdum testimonijs Euangeliorum, & etiam Epistolarum Apostolorum, & Actuum obuiare conemur. Habetur namque in Euangelio quòd Dominus dixit discipulis suis: *In quãcumque domum intraueritis, manete edentes & bibentes quæ vobis apponentur.* Nullam ciborum exceptionem, scilicet carnium, vel aliarum escárum fecit eis, sed vniuersaliter dixit: *Quæcumque vobis apponentur manducate.* Item in Euangelio secundum Mathæum inuenitur quòd dixit: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, quia de corde procedunt veluti homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, &c.* Item habemus in Euangelijs, quòd Dominus Iesus Christus in cœna cũ discipulis suis Agni Paschalis carnem comedit, sicut Lucas in Euãgelio scripsit manifestè. *Venit autem dies azimorum; in qua necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha vt manducemus. At illi dixerunt: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? &c. Dicit tibi Magister: vbi est diuersorium, vbi Pas-*

cha cum discipulis meis manducem, &c. Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis. Et parauerunt Pascha. Et cùm facta esset hora discubuit, & duodecim cum eo, & ait illis: Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur in regno Dei. Et etiam ceteri Euangelistæ similia verba his scripserunt, quòd Christus comedit Pascha, & illud Pascha, quod necesse erat occidi, erat Agnus Paschalis, de quo præceperat Dominus Moysi. Et Christus comedit agnum Paschalem, & ille agnus erat caro, ergo Christus comedit carnem. Item Apostolus dicit in Epistola ad Corinthios: *Omne quod in macello venditur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis infideliũ vocat vos ad cœnam, & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit vobis de immolatis etiam idolis, nolite comedere propter illud quod indicauit, & propter conscientiam; conscientiam non tuam, sed alterius.* Item Apostolus ad Timotheum: *Omnis creatura Dei bona, & nihil reyciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* Et nos scimus & credimus quòd Christus, qui est Verbum, & sapientia Dei Patris, ad nihil aliud venit in mundum carne assumpta de vtero Virginis, nisi ad salutem animarum. Hæc supra scripta non fecisset, nec fieri iussisset, si esset iudicium & damnatio animarum fidelium. Nec .... Apostoli spirituali sapientia imbuti, imitatores Christi ...... scripsissent neque comederent comestionem carnis .... ciborum, si scirent esse damnabile peccatum manducare. Item Paulus ad Romanos. *Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus curationum. Alius enim credit manducare se omnia, qui autem infirmus est olus mãducet. Is qui manducat, non manducantem spernat, & qui non mãducat manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit. Tu qui iudicas alienum seruum. Suo Domino stat, aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. Vnusquisque enim in suo sensu abundat. Qui sapit Domino sapit, & qui manducat Domino mãducat. Gratias enim ago Deo. Nemo enim sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus; siue morimur, Domino morimur. Siue ergo morimur, siue viuimus, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit, vt & mortuorũ & viuorum domi-*

ducæorum errorem imitantes, corporum mortuorum hominum resurrectionem non credunt. Et hunc errorem Christus, cum Saducæis loquens de resurrectione mortuorum, destruxit, ita dicens: *Erratis nescientes scripturas, neque virtutẽ Dei. In resurrectione enim neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuorũ.* Item in eodem Mathæus: *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum qui dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.* Audis hæretice, corpora surrexisse. Item Dominus in Euangelio secundum Ioannem: *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei; & procedent qui bona egerunt in resurrectionẽ vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionẽ iudicij.* Item in eodẽ, *Cùm autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cũ eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem sicut qui segregat oues ab hædis.* Et non solum resurrectio mortuorum ex Euangelicis testimonijs confirmatur, sed etiam in Epistolis suis Paulus disputando de resurrectione multa locutus est ad Corinthios: *Si autem Christus prædicatur, qui resurrexit à mortuis; quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum nihil est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides nostra.* Sed hoc est quod hæretici obijciunt, *Quoniam caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.* Hoc autem non dixit Apostolus de substantia carnis & sanguinis, sed de operibus carnis & sanguinis. Quod exponit Apostolus in sequentibus, dicens: *Neque corruptio incorruptionem possidebit.* Apostolus videns Corinthios esse seductos in hoc errore, volens eos de resurrectione rectificare scripsit eis: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloriam. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est spirituale, &c.* Item Paulus ad Thessalonicenses, dicens: *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, vt non cõtristemini, sicut & ceteri qui spẽ non habent. Si enim credimus*

quòd Iesus mortuus est & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini; quia nos qui viuimus, qui residui sumus, in aduentu Domini non praeueniemus eos, qui dormierunt. Quia Christus in iussu & in voce Angeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi ....
Dico autem vobis quòd multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum. Filij autem regni huius eijcientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & stridor dentium. Si fletus oculorum, qui pertinet ad carnem, ... & stridor dentium qui ossa demonstrat: vera est ergo eorumdem corporum, quæ ceciderant, resurrectio.

CAP. XVII.

CONTRA quorumdam hæreticorum peruersam opinionem, qui asserunt Sanctos, & eorum orationes viuis adhuc in mundo pro Christo certantibus non prodesse; nec defunctos viuorum beneficijs & orationibus releuari, fide nostra, & omnium Catholicorum Doctorum Ecclesiæ Dei auctoritatibus muniamus. Aliquando orant viui pro defunctis, & mortui pro viuis, vt habetur in Euangelio secundum Lucã. Sic enim diues ad Abraham: *Rogo ergo te, Pater, vt mittas eum in domum patris nostri. Habeo enim quinque fratres, vt testetur illis ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum.* Hic diues erat sepultus in infernum, & tamen orabat pro viuis. Quid ergo dicendum est de Sanctis, qui consecuti sunt misericordiam, & non suam, sed aliorum desiderant salutem, & saluti futurorũ electorum exultant? Et Ioannes in Apocalypsi. *Et alius Angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum in manu sua, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum.* * *.

Cetera in MS. exesa & lacera.

MAGISTRI

MAGISTRI
PETRI ABAELARDI
NANNETENSIS,

COMMENTARIORVM SVPER S. PAVLI EPISTOLAM AD ROMANOS LIBRI V.

EX BIBLIOTHECA S. MICHAELIS DE MONTE.

MAGISTRI

PETRI ABAELARDI

NANNETENSIS,

COMMENTARIORVM SVPER S. PAVLI EPISTOLAM AD ROMANOS LIBRI V.

PROLOGVS.

MNIS Scriptura diuina more orationis Rhetoricæ aut docere intendit aut mouere. Docet quippe, dum quæ fieri vel vitari oportet insinuat. Mouet autem, dum sacris admonitionibus suis voluntatem nostram vel dissuadendo retrahit à malis, vel persuadendo applicat bonis: vt iam videlicet implere velimus quæ implenda esse didicimus, vel vitare contraria. Iuxta hanc itaque rationem tam veteris quàm noui Testamenti tripertita est doctrina. In veteri nempe Testamento lex, quæ in quinque libris Moysi continetur, præcepta Domini primum docet. Deinde Prophetæ vel Historiæ cum cæteris scripturis ad ea quæ iam præcepta erant opere complenda adhortantur, & affectus hominum ad obediẽdum præceptis commouent. Cùm enim Prophetæ vel sancti Patres populum sentirent præceptis minus obedire diuinis, admonitiones adhibebant, vt per promissiones vel comminationes eos ad obediendum traherent. Exempla quoque ex Historijs necessarium erat adiungi, in quibus tam remunera-

tio obedientium quàm pœna transgressorum ante oculos poneretur. Hi autem sunt veteres illi panni, qui ad extrahendũ Ieremiam de lacu funibus circumligati sunt: exempla videlicet antiquorum Patrum, quæ sacris admonitionibus adhibentur ad extrahendum peccatorem de profundo vitiorum.

SIMILITER & noui Tripertita est disciplina Testamenti, vbi quidem Euangelium pro lege est, quod veræ iustitiæ ac perfectæ formam docet. Deinde Epistolæ cum Apocalypsi loco Prophetarũ ponuntur, quæ ad obediendum Euangelio cohortãtur. Actus vero Apostolorũ & pleræq; narrationes Euãgelicæ sacras historias continent. Ex his itaq; liquet, quod cùm sit intentio Euãgelij docere, hãc intentionẽ Epistolę vel Actus Apostolorũ tenent, vt ad obediendũ Euãgelio nos moueant, vel in his quæ Euangeliũ docet nos cõfirment. Nemo itaque post Euangeliũ, quod perfectæ est doctrinæ, quasi superfluè Epistolas calũnietur, cùm has ad admonitiones poti⁹ quã ad doctrinam scriptas esse meminerimus; quamuis nonnulla in eis salubria documenta siue consilia contineantur, quæ Euangelium non habet. Vnde ad Corinthios scribens ait, *Nam cæteris ego dico, non Dominus. Si quis frater vxorem habet infidelem, &c.* Nec non etiam circumcisionem vel ceteras legis carnales obseruantias cessare iam debere docet: quod nondum in Euangelio reuelatum erat. Qui etiam ad Timotheum scribens multa de Episcopali vel Sacerdotali seu leuitica dignitate docet, quæ Euangelium non expresserat. Perfectam tamen Euangelij dicimus doctrinam traditam esse, quantum ad veræ iustitiæ formam, & ad animarum salutem sufficiebat, non ad Ecclesiæ decorem vel ipsius salutis amplificationem. Sunt quippe de bonis ciuitatis quædam ad incolumitatem eius pertinentia, quædam ad amplificationem. Sicut & in fine secundi libri Rhetoricæ Iulius meminit. Quæ verò ad incolumitatem pertinent, ea sunt sine quibus incolumis ac salua consistere ciuitas non potest, vt ager, siluæ, & cætera huiusmodi quæ valde ciuitati sunt necessaria. Alia vero non sunt ita necessaria, sed magis egregia: cùm videlicet vltra quàm necesse est quædam obtinet, quæ eam cæteris ciuitatibus digniorem efficiunt aut tutiorem reddunt; sicut ædificia pulchra, thesaurorũ copia, dominatio multa, & similia.

Sufficere autem saluti fortasse poterant ea quæ Euangelium de fide & spe & charitate seu sacramentis tradiderat, etiam si Apostolica non addantur instituta, neque aliquæ sanctorum Patrum disciplinæ vel dispensationes, vt sunt canones; vel decreta, Regulæ Monachorum, & plurima sanctorum scripta sacris admonitionibus plena. Neque enim aliqua his prætermissis imputanda esset transgressio, si nulla de eis fieret præceptio. Voluit tamen Dominus & ab Apostolis & à sanctis Patribus quædam superaddi præcepta vel dispensationes, quibus adornetur vel amplificetur Ecclesia velut ciuitas sua, vel ipsa ciuium suorum tutius muniatur incolumitas; sicut in singulis promptum est assignare. Vnde Dominus nonnulla discipulis suis vel posteris præcipienda vel disponenda reseruauit, vt quibus in miraculis quoq; maiora facere quàm sibi ipsi permisit, nonnullam etiam eis præceptorum auctoritatem reseruaret, quibus eos amplius exaltaret, & Ecclesiæ suæ tanto eos efficeret amplius gratos, quanto eos ipsa sibi magis esse cognosceret necessarios. Cùm itaque, vt dictum est, Euangeliorum intentio sit, ea quæ sunt saluti necessaria nos docere; hanc intentionem Epistolæ tenent, vt ad obediendum Euangelicæ doctrinæ nos moueant, vel nonnulla etiam ad amplificandam & tutius muniendam salutem tradant. Et hæc quidem est omnium Epistolarum generalis intentio. In singulis verò proprias intentiones requiri conuenit, seu materias aut tractandi modos; sicut in hac ipsa Epistola. Cuius quidem intentio est, Romanos ex Iudæis & Gentilibus conuersos superba contentione se alterutrum præponentes ad veram humilitatem & fraternam concordiã reuocare. Id vero duobus modis efficit: tam diuinæ scilicet gratiæ dona amplificando, quàm operum nostrorum merita extenuando: vt nemo iam de operibus gloriari in se præsumat; sed totum diuinæ tribuat gratiæ quicquid valet, à qua quidem recognoscat se accepisse quicquid boni habet. In his itaque duobus, tam operibus scilicet nostris quàm diuina gratia, totius materiæ summa consistit. Modus vero tractãdi, in attenuationem est nostrorum operum, sicut dictum est, & exaggeratione gratiæ: vt iam nemo de operibus gloriari præsumat, sed qui gloriatur in Domino glorietur. Gloriabantur autem Gentiles, quòd tam citò Euangelio acquieuerunt,

ſicut ſcriptum eſt, *Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu obediuit mihi.* Et minimè antea deliquiſſent in his quæ egerant, qui nulla adhuc lege Dominum cognouerant. Iudæi verò de corporalibus legis obſeruãtijs maximè intumeſcebant. Ad conterendam itaque vtrorumque ſuperbiam alternis inuectionibus modo hos, modo illos, & nonnunquam vtroſque ſimul aggreditur, vt & gentes inexcuſabiles in ſuis fuiſſe peccatis oſtendat; quæ ſi legem ſcriptam non acceperant, naturalem habebant qua & Deum cognoſcere, & mala à bonis poſſent diſcernere: & Iudæos non ex operibus legis iuſtificari, vt æſtimant, poſſe; ſed vtroſque ſola Dei vocantis gratia miſericordiam, qua iuſtificentur, aſſecutos. Quæritur autem de Romanis iſtis, quibus hæc Epiſtola dirigitur, quorum Prædicatione antea conuerſi fuerant. Eccleſiaſtica quidem hiſtoria, & Hieronymus ſiue Gregorius Turonenſis, per Petrum Apoſtolum eos iam conuerſos fuiſſe tradunt. Haymo verò è contra ſentit, dicens eos non à Petro primum de fide fuiſſe inſtructos, vel ab aliquibus duodecim Apoſtolorũ: ſed ab alijs quibuſdam Iudæis fidelibus à Ieroſolymis Romam venientibus. Ait autem Eccleſiaſtica Hiſtoria libro ſecundo cap. decimo quarto. *Claudij temporibus, clementia diuinæ prouidentiæ Petrum ad Vrbem Romam deducit. Iſte adueniẽs primus in vrbe Roma Euangelij ſui clauibus ianuam Regni cæleſtis aperuit.* Igitur cùm Romanæ vrbi clarum verbi Dei lumen fuiſſet exortum, Simonis tenebræ cum ſuo autore reſtinctæ ſunt. Hieronymus quoque ſuper hanc Epiſtolam, vbi ſcriptum eſt, *vt aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritalis*, ait ſic. *Romanos prædicatione Petri fidem tenẽtes confirmare ſe velle Paulus dicit. Non quo minus accepiſſent à Petro, ſed vt duobus Apoſtolis atteſtãtibus atqu doctoribus, eorum corroboraretur fides.* Greg. etiam Turonenſis Hiſtoriarum lib. 1. cap. 25. ita meminit. *Petrus Apoſtolus ſub Imperatore Claudio Romam aggreditur; ibique prædicans in multis virtutibus manifeſtiſsimè Chriſtum eſſe Dei Filium comprobauit. Ab illis diebus enim Chriſtiani apud ciuitatem Romanam eſſe cæperunt.* At vero Haymo in prooemio expoſitionis præſentis Epiſtolæ ita loquitur. *A Corintho ſcripſit Apoſtolus Romanis hanc Epiſtolam; quos non ipſe Petrus, non quilibet duodecim diſcipulorum primùm inſtruxit; ſed quidam Iudæorum credentium, qui ab Ieroſolymis Romam venientes, vbi Princeps orbis reſidebat, cui*

erant ipsi subjecti, fidem quam apud Ierosolymã didicerant Romanis euangelizauerunt. Notandum verò, quia si diligenter attendamus quæ dicta sunt, nulla erit superiorum doctorum & Haimonis contrarietas. Si enim integrè supra memoratum capitulum Ecclesiasticæ Historiæ percurramus, inueniemus Petrum primũ ex omnibus Apostolis, non ex omnibus doctoribus Romanis prædicasse. Hieronymus quoque cùm dicit Romanos à Petro per prædicationem eius fidem accepisse, siue tenere, nihil obest: cùm per discipulos Petri à Hierosolyma venientes non per ipsum Petrum id fieri potuerit. Haymo verò negat per ipsam Petri personam id factum esse. Vnde & cùm Petrus ab eo nominatur, additur *ipse*. Præterea nõ dicit Haymo, quòd eos Petrus non instruxit; sed quòd non primùm id fecerit. Quod vero ait prædictus Gregorius Petrum Romæ prædicasse sub Claudio, non addidit primum eum prædicasse, sed multis miraculorum virtutibus manifestè Christum esse Dei filium comprobasse. Quod autem tunc addidit, ex tunc Christianos esse Romæ cœpisse; potest intelligi, eos tunc per Petrum manifestos fuisse, qui prius occulti esse potuerunt. Hæc autem Epistola, quamuis primùm scripta fuisse non credatur, prima tamen à sanctis Patribus ordinata est, quia contra primum vitium & cæterorum radicem, quod est superbia, dirigitur; sicut scriptum est, *Initium omnis peccati superbia.* Vel etiam quia ad primę sedis Ecclesiam destinatur. De hoc autem ita Haymo meminit. *Epistola autem ista non illum ordinem tenet in corpore Epistolarum, quo est conscripta: sed causa dignitatis Romanorum, qui tunc temporis vniuersis gentibus imperabant, primatum obtinuit. Hoc autem factum est, non ab Apostolo, sed potius ab illo, qui omnes eius Epistolas sub vno corpore curauit colligere.* Item idem. *Interpretantur autem Romani sublimes, siue tonantes: quia illo tempore quo Apostolus hanc Epistolam eis misit cunctis gentibus principabantur, & intonabant præcepta.* Creditur autem Apostolus præsentem Epistolam Romam misisse à Corintho per Phœben, ministrum Ecclesiæ Cenchris; qui est locus vicinus Corintho, immo portus ipsius Corinthi, sicut Origenes super hanc Epistolam meminit. De qua quidem Phœbe ipse Apostolus in fine Epistolæ ait sic. *Commendo vobis Phœbem sororem nostram, &c.* Quem quidem locum Hieronymus exponens ait. *Hic monstrat Apo-*

ſtolus non accipiendam perſonam eſſe viri vel feminæ, quando Romanis per mulierem vt fertur, litteras mittit, &c.

LIBER PRIMVS.

CAP. I. AVLVS] More ſcribentium Epiſtolas ſalutationẽ præmittit, qui ad veram eos ſalutem adhortatur. Quam quidem ſalutationem cum quibuſdam quæ annectit quaſi loco procemij præſcribit. Vbi eos videlicet attentos aut dociles ſeu beneuolos breuiter efficiat. Attentos quidem facit tam à perſona ſua, quàm à perſona Chriſti eum mittentis, quàm etiam ab ipſa re, hoc eſt Euangelica doctrina, ad quam obſeruandam eos adhortatur. A perſona quidem ſua, dum eam commẽdat tanquam in Apoſtolatum ſegregatam, & ad prędicandum Euangelium à Deo vocatam. Cõmendat autẽ & Domini Ieſu Chriſti perſonam, quẽ & Filium Dei nominat, & eum eſſe aſſerit, qui Patribus promiſſus erat tanquã humani generis redemptor, & qui ex Spiritu ſancto conceptus ſit, & mortuorum ſuſcitator magnificus extiterit. Sed nec Euangelij commendationem præterit, dum ipſum per ſcripturas ſanctas Prophetarũ Dei promiſſum eſſe commemorat. Docilitas verò in hoc ipſo notatur, quòd per hoc quod ſibi dicit iniunctum Euangelicæ prædicationis officium, de his quæ ad Euangelij doctrinam pertinent ſe ſcripturum eſſe inſinuat. Qui etiam cùm ſe ſeruum Chriſti, & ſe eorum ſeruum eſſe confitetur, tam ex humilitate ſua, quàm ex amore quem illi in Chriſtũ habebant, necnon & ex his quæ ſubjungit de amore quem habet in eos, quòd videlicet per conuerſionem eorũ maximè gratias Deo agat, & ad eos venire deſideret, vt eos amplius inſtruat aut confirmet, ſibi ipſi beneuolos reddit. Nunc litterarum * inſiſtamus. Notandum verò quia iuxta expoſitionem Rufini in hanc Epiſtolam, quæ quidem expoſitio tranſlatio expoſitionis Originis creditur; iſte Apoſtolus antea etiam quàm conuerteretur binomius erat; vt tam videlicet Paulus quàm Saulus antea vocaretur; ſicut ſcriptum eſt, inquit, in Actibus Apoſtolorum; *Saulus qui & Paulus*. Iuxta Hieronymũ & Auguſtinũ ſeu cęteros, ipſe ſibi Apoſtolus nomen mutauit à Paulo Proconſule,*

Proconsule, quem per miraculum primum conuertit. In Actibus Apostolorum scriptum est, *assumens hoc nomen*, vt nunc Paulus sicut antè Saulus vocaretur, vt post eius conuersionem sicut nouam vitam vel nouum prædicationis assumpsit officium, ita & nouum sortiretur vocabulum. Sicut & de Apostolo Petro Dominus fecit, à quo ipse post conuersionem Petrus est vocatus, qui antea Simon vocabatur. Vnde & Romana Ecclesia iam in consuetudine duxit, vt quos in cathedram Beati Petri sublimat, nomina eis mutet. Saulus autem quasi à Saule antea dictus erat, qui de eadem Tribu, id est de Benjamin erat, & in persecutione fidelium Saulem imitabatur, qui Dauid & suos persequebatur, sicut iste Christum atque membra eius. Cui ab ipso dictum, *Saule Saule quid me persequeris?* Teste autem Hieronymo, sicut Iacob in nostram linguam trãslatum Iacobus dicitur, & Ioseph Iosephus, ita & Saul nunc Saulus dicitur, tanquam sit trissyllabum nomen, cum tamen per diphtongon proferre ipsum bissyllabum soleamus. Videtur etiam quasi diminutiuum esse à Saul Saulus, sicut à Iulio Iulius. Sicut autem Saul primo humilis, postea superbus factus est; ita hic è contrario primo superbus & maximus Ecclesiæ persecutor, nunc Paulus, id est per humilitatem iam modicus siue quietus appellatur. Nam iuxta Augustinum Paulus Latinè modicus sonat. Vnde & dicimus, *Paululùm expecta*, idest modicum. Quantum vero humilis ipse fuerit, audi ab ipso. *Ego enim sum*, inquit, *minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus.* Iuxta Ambrosium verò, ex Saulo Paulum se dicit, hoc est immutatum; vt quia Saulus inquietudo seu tentatio interpretatur; hic cùm ad fidem Christi accessit Paulum se dicit, idest quasi iam quietum: cùm prius tentationes æmulatione legis Dei seruis inferret. Quantum verò iam quietus & patiens extiterit, & ne quem scandalizaret semper studuerit, ipse quoque docet, qui ne quem grauaret manibus laborabat, non vt cæteri Apostoli de Euangelio victitans. A Hieronymo autem in libro Hebraicorum nominum Paulus mirabilis, siue electus, interpretari dicitur. Quem & Dominus ipse vas electionis vocauit, & tam vita quàm doctrina inter Apostolos mirabilem fecit. Quem quidem tam virginem esse, quàm Martyrem constat: vt quæ in magnis Apostolis, Petro scilicet & Ioanne,

diuisa sunt merita, in isto reperiantur coniuncta; & præ ceteris tam prædicationis quàm virtutis gratias assecutum; per quem ferè vniuersus conuersus est mundus; atque ipse quoque Apostolorum Princeps de perniciosa simulatione necessario correctus, vt in eo quoque mirabiliter illa veritatis impleretur sententia, *Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi.* In cuius etiam typo Benjamin fratrum suorum extremum, & à patre vehementer dilectum fuisse non ambigimus. De hoc autem præclaro Christi signifero & tuba Domini vehemente ipse humiliter qui ab eo correctus fuerat Petrus, in excellentiæ eius laudem prorumpens, *sicut & carissimus*, inquit, *frater noster Paulus secundum sibi datam sapientiam scripsit vobis, sicut in omnibus Epistolis loquens de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum damnationem.* Quam quidem difficultatem, ex nimia subtilitate rationum procedentem, & professi & veriti sunt Doctores sancti. Vnde & Ambrosius in Epistola quadam quæ sic incipit, *Etsi sciam quod nihil difficilius sit, quàm de Apostoli lectione disserere, cùm ipse Origenes longe minor sit in nouo quam in veteri testamento, &c.* Augustinus Retractationum lib. 1. *Epistolæ ad Romanos expositionem inchoaueram, sed huius operis, si perficeretur, plures libri essent futuri. Quorum vnum solum in sola disputatione salutationis absolui: sed deinde cessaui ipsius magnitudine ac labore deterritus.* Et Beatus Hieronymus ad Pammachiũ. *Paulũ*, inquit, *Apostolum quotiescumque lego, videor non mihi verba audire, sed tonitrua.* Idem ad Paulinum. *Paulus nouissimus in ordine, primus in meritis est, quia plus omnibus laborauit.* Idem ad Eustochium, *De virginibus*, inquit Apostolus, *præceptum Domini non habeo. Quod & ipse vt esset virgo non fuit imperij, sed propriæ voluntatis. Neq; enim audiendi sunt* inquit, *qui eum vxorem habuisse confingunt. Cum suadens perpetuam castitatem intulerit; volo autẽ omnes esse sicut meipsum.* Quãtus autem & apud Philosophos habitus sit, qui eius vel prædicationem audierunt, vel scripta viderunt, insignis ille tam eloquentia quàm moribus Seneca in Epistolis, quas ad eum dirigit, his verbis protestatus est. *Libello tuo lecto, de plurimis ad quosdam litteris, quas ad aliquam ciuitatem seu caput Prouinciæ direxisti, mira exhortatione vitam mortalem contemnentes vsquequaque refecti sumus. Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te: certè*

aliquando & ex te, & per te. Tanta etenim maiestas earum rerum est, tantaque generositate clarent, vt vix confecturas puto ætates hominum quibus illustrari perficique possint. Meminit & Hieronymus huius laudis Senecæ erga Paulum in libro de Illustribus viris cap. 12. ita scribens. *Lucius Annæus Seneca Cordubensis Photini Stoici discipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentissimæ vitæ fuit: quem non ponerem in catalogo Sanctorum, nisi me Epistolæ illæ prouocarent, quæ leguntur Apostoli Pauli ad Senecam, aut Senecæ ad Paulum. In quibus cùm esset Neronis magister, & illius temporis potentissimus, optare se dicit esse eius loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos.* Quod & si Prophetiæ autoritatis laudem Philosophico adiungas præconio, inuenies huius Apostoli excellentiam supra cæteros tam apud Patriarchas quàm Prophetas insigne aliquid laudis specialiter adeptam esse. Hic quippe, sicut ipse ait, de tribu Benjamin exordium ducens, ille est, in typo cuius tam Patriarcha Iacob quàm Prophetarum & Regum maximus Dauid, exultantes præcinerunt. Iacob quidem sic ait: *Beniamin lupus rapax mane rapiens prædam, vespere diuidet escas.* Siue iuxta aliam trãslationem, *vespere spolia distribuet.* Dauid vero futuræ Ecclesiæ Princeps in spiritu præuidens, & quasi hunc ceteris anteponens; *Ibi,* inquit, *Beniamin adolescentulus in mentis excessu.* Ille quippe Benjamin filius Iacob, qui huius typum gerebat de semine suo futuri, inter fratres ordine extremus, primus apud Patrem per gratiã erat, à quo ipse in senio susceptus potissimũ diligebatur. Sic & Paulus inter Apostolos ordine vocationis & conuersionis vltimus, meritis, vt dictum est, apud Deum primus. Beniamin quoque nascens matrem parientem peremit, quæ præ dolore partus moriens Benoni .i. filium doloris appellauit: Pater vero nomine commutato eum Benjamin .i. filium dexteræ appellauit. Paulus quippe in Christo iam renascens, matrem suam Iudæam, quæ eum in doctrina legis genuerat & educauerat, quasi peremisse dicitur, cùm ipse præcipuè carnalium obseruationum præcepta, in quibus ipsi viuebant, euacuauerit, & totam eorum gloriam ad nihilum redegerit, quasi de vtero matris exiens, & à scholis Synagogæ per conuersionem recedens, iuxta quod ipsemet ait, *Qui me segregauit ex vtero matris meæ, & viuificauit per gratiam suam.* Vnde & bene mater eum Bennonim .i. filium doloris sui vocauit, quia

quo plus errorem eius Paulus infestauit, amplius eam dolere fecit: & quopræ sapientiæ suæ excellentia gratior ei extiterat, amplius eam contristauit amissus. Benè autem Pater nomen commutare voluit, vt potius eum filium dexteræ.i.prosperitatis seu fortitudinis appellaret, quàm doloris; quia hic vt diximus interitus Synagogæ, qui per Paulum factus est, in prosperitatem potius fidelium,& communem Ecclesię exultationem, quàm in dolorem reputandus. Qui etiam quanta fortitudine animi viguit, innumeræ in eum persecutiones indicant. Quod verò dicitur mane rapere prædam, & vespere escas diuidere; significat eum primitus persecutorem Ecclesiæ fuisse, & postea spiritalis verbi refectionem doctrina suæ prædicationis administrasse. Quod verò iuxta aliā translationem dicitur distribuere spolia, significat eum posteaquā conuersus est multas animas diabolo eripuisse, & quasi spolia fugato hoste hos retinuisse, quos postea per Ecclesiastica officia & quæcūq; fideliū ministeria ordinauit. Hieronymus vero in prologo libri Hebraicarum quæstionū in Genesim, asserit secundum Hebræos, quod altare in quo immolabantur hostiæ,& victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte tribus Beniamin erat. Quo quidem conuenienter iste Christiani sanguinis effusor intelligitur, de quo scriptum est, *Spirans minarum & cædis in discipulos Domini,&c.* Vt Christi membra tanquam lupus oues laniaret in terris. Iste est Beniamin adolescentulus, quasi inter Apostolos ipse extremus, mente & ratione cæteris præcellens: vt pote qui raptus est ad tertium cœlum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. A quo etiam ipse primus Apostolorum à perniciosa simulatione correctus est,& vniuersa Ecclesia spiritaliter instructa, vt inter vniuersa sanctorum scripta eius Epistolæ priuilegium tam vtilitate quàm subtilitate adeptæ sunt. Quarum nunc istam, quæ ad Romanos dirigitur, exponendā suscepimus; quæ omnium eruditissimorum iudicio tam litteræ difficultate quàm rationum subtilitate implicita est.

SERVVS] Cùm dicat Apostolis Dominus; *Iam non dicam vos seruos, sed amicos*, quare nunc Apostolus se seruum appellauit? At vero vt prætermittamus distinguere duo genera seruorum, id est subjectorum, quorum videlicet alios timor pœnæ subjectos tenet; de qualibet dicitur, *quia seruus non*

manet in domo in æternũ. Et iterum illud, *Cùm feceritis omnia quæcunque præcepta fuerint vobis dicite, Serui inutiles sumus.* Alios quoque amor obedientes facit. Quibus quidem dicitur, *Euge serue bone & fidelis, &c.* Facile est, prædictæ quæstioni etiam hoc modo respondere, quod alio modo dicitur seruus simpliciter, alio modo seruus dicitur Christi, siue seruus bonus. Ibi enim quasi coactio quædam ex seruili timore non voluntaria subiectio monstratur, hîc per amorem filialem obedientia designatur. Nec fortasse necesse est ex nomine serui simpliciter prolato coactam semper & non voluntariam subiectionẽ signari: nisi fortè per adiunctũ aliquod amicalis subiectio remoueatur, veluti cum dicitur: *Iam non dicam vos seruos, sed amicos.* Cùm enim subditur, *sed amicos*, quasi aduersando ad illud quod est, *seruos*; intelliguntur non præmissi serui illi qui tantum sunt serui, non etiam amici. Alioquin modo generaliter serui dicuntur omnes illi tã boni vel mali, quibus talenta sua Dominus commisit. Serui itaque generaliter dicuntur, siue eos qui præsunt diligant siue non, dummodo eis ita subiecti sint, vt in eorum penitus potestate tam res eorum quàm ipsi permaneant: vt nec seipsos, nec aliquid ij qui serui dicuntur possideant proprium. Hoc itaque modo se hoc loco Apostolus seruum Christi nominat: cui se penitus ita subiecerat, vt nihil suo relinqueret arbitrio; sed totum se Christi subderet voluntati, dicens illud ei per omnia, *Fiat voluntas tua.* Quis etiam culpet, cùm Dominus per gratiam nolit iam Apostolos appellare seruos, ipsi tamen per humilitatem se seruos profiteantur? Non enim ait, Iam non dicetis vos seruos, sed amicos: sed, *iam non dicam vos seruos, sed amicos.* Bene autem Apostolus, cùm ad obediendum alios inuitet, se primitus obedientem profitetur: vt non solùm verbo, verùm etiam magis exemplo auditores commoueat, sectatus quidem eum, de quo scriptum est, *quæ cœpit Iesus facere & docere.* Prius videlicet facere, & postea docere. Cùm verò pręmiserit nomen Christi, quod est commune omnium tam in Regem quàm Sacerdotem inunctorum, secundum quod scriptum est, *Nolite tangere Christos meos*; subiecit proprium nomen eius, quod est Iesus, vt hunc videlicet Christum à cæteris tam singularitate personę, quàm dignitate distingueret. Solus quippe propriè Iesus dicitur, qui solus verè & in perpe-

tuum saluare potest. Cùm itaque dicitur Christus .i. vnctus, quoniam tam Reges quàm Sacerdotes inungebantur, ostẽdit eum à Domino tam in Regem quàm in Sacerdotem nobis esse constitutum, per quæ duo nos saluet, quod sonat Iesus. Sacerdos quippe nobis extitit, seipsum pro nobis in ara crucis immolando. Rex vero pro fortitudine & potentia dictus est: qua potest sibi subicere omnia, & tanquam fortior fortem alligare diabolum, vt pote illi cui Pater omnia dedit in manu.

VOCATVS *Apostolus.*] Hoc est vocatus à Deo & electus in Apostolatum, non à seipso veniens ad prædicandum: alioquin fur esset & latro, iuxta illud Veritatis, *Omnes quotquot venerunt fures sunt & latrones. Venerunt*, inquit Hieronymus, *non qui missi sunt.* Vnde & bene Apostolus missus siue legatus interpretatur. Attende etiam humilitatis suæ commendationem, cùm dixerit *vocatus* potius quàm electus. Vocatio quippe clamor vocis est ad longe positos vt accedãt vel audiant. Tanto autem iste remotior erat à Deo, quantò immanior erat Ecclesiæ persecutor. Diligenter itaque ait non electus, vel assumptus, sed *vocatus* quasi à longe à Domino tractus ad Euangelium illius prædicandum.

SEGREGATVS *in Euangelio Dei.*] Idest, seorsum & per se, non cum alijs Apostolis electus, non à Christo adhuc in terra consistenti mortali, sed iam in cælestibus ad dexteram Patris constituto, & tam per resurrectionem quàm assensionem glorificato. Vnde & ad Galathas scribens, vt suam commendaret electionem aduersus eos qui calumniabantur cum cæteris Apostolis non esse connumerandum, quòd non fuerit à Domino Iesu Christo in terra cum cæteris electus, ait Paulus Apostolus, *non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum Patrem, qui suscitauit eum à mortuis*: ac si diceret Paulus Apostolus non per hominem .i. mortalẽ, sed per Christum iam resurrectione glorificatum, & nihil iam mortalis naturæ vel corruptibilis habentem. Dicitur etiam segregatus in prædicatione Euangelij, dum cæteris adhuc Apostolis circa prædicationem Iudæorum occupatis iste specialiter ad gentes tanquam eorum proprius Apostolus destinatus est. Vnde & doctor gentium specialiter ipse dictus est. Hinc est illud in Actibus Apostolorum dicente Spiritu sancto, *Segre-*

gate mihi Barnabam & Paulum in opus ministerij quo assumpsi eos. Euangelium bona annunciatio dicitur, eo videlicet quod Euágelica prædicatio enunciet completum quod antea erat promissum.

QVOD *ante promiserat.*] Commendatio est Euangelij quod olim à Deo nobis promissum dicit. *Per Prophetas suos.*] Nemo enim rem vilem, vt ait Ambrosius, magnis præconibus nunciat. Per Hieremiam Dominus dicit, *Ecce dies veniũt, & consummabo Testamentum nouum, &c.* Suos dicit Prophetas ad differentiam falsorum siue reproborum, sicut Balam vel qui per spiritum malignum nonnunquam futura prædicunt. Propheta quippe est qui futura prædicendo reuelat. Vnde & Propheta quasi à prophetando.i.prædicendo dicitur. *In scripturis.*] Vt non solum verbis hoc Prophetæ annunciarent, verum etiam scripturis confirmarent. *Sanctis.*] Hoc est ad sanctitatis doctrinam & Religionis formam conscriptis, & Spiritu sancto dictante compositis. *De filio suo.*] .i. proprio & substantiali, non adoptiuo. *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.*] .i. humanam naturam qui secundum diuinam solummodo est genitus, *Ei.*] s. Deo Patri .i. ad honorem ipsius qui semper in filio glorificatus est & honoratus: cùm ipse dicat filius Dei propriam gloriam se non quęrere, sed eius qui misit eum. *Ex semine Dauid.*] .i. ex Maria, quæ fuit ex stirpe Dauid, cùm tam Abraham quàm Dauid promissio de Christo facta sit; vt videlicet de eorum semine per matrem suam nasceretur. Hîc tamen solum commemorat Dauid, qui grauiter nonnunquam deliquit, non Abraham, qui maximè iustus apparuit: vt videlicet diuinæ gratiæ, non meritis hominum totum huius incarnationis tribuatur mysterium. Sufficit etiã nominare Dauid tacito Abraham, cùm per Dauid, qui de genere Abrahæ est, Christũ de genere Abrahæ esse doceat.

QVI *prædestinatus est secundum carnem.*] s. hoc est diuina præparatus, pro qua & Matri eius dictum est. *Aue gratia plena.* Prædestinatio quippe dicitur diuinæ gratiæ præparatio. Prædestinatus est inquam *Filius Dei in virtute.*] Hoc est, vt esset virtus & fortitudo omnium ei cohærentium per fidem. *Secundum Spiritum sanctificationis.*] Ad duo præmissa duo alia subnectit quasi singula singulis reddens. Ad illud quidem quod primo dixit, *qui factus est ei ex semine Dauid secũ-*

dum carnem, istud subiungit, *secundum Spiritum sanctificationis*, hoc est per operationem diuinæ gratiæ, quæ Spiritus sanctus dicitur, mundantem prius & sanctificantem à peccato Matrē eius; vt de semine peccatoris Dauid sacrosanctam carnem assumeret. Ad illud verò aliud quod secundo promiserat, *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute*, istud annectit: *Ex resurrectione mortuorum Iesu Christi.*] Ac si diceret, ex tunc factū est, vt esset virtus seu fortitudo omnium per fidem ei cohærentium, ex quo eius resurrectio completa est, testificata per resurrectionem mortuorum eodem die factam, de quibus scriptum est: Quia *venerunt in sanctam ciuitatem & apparuerūt multis.* Tunc enim omnis infidelitatis dubitatio abscessit, quæ de passione quoque Discipulis acciderat, quorum quidam iam desperati dicebant: *Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus Israel.* Mortuos Iesu Christi dicit .i. ad honorem ipsius, qui ad hoc mortui fuerant, vt eum resurrectionis suæ testimonio glorificarent. Possumus & resurrectionem spiritalem animæ à vicij accipere, de qua Simeon ait: *Quia positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum.* Solus quippe est Christus qui à morte animæ liberare potest, Agnus videlicet Dei qui tollit peccata mundi. Notandum verò quod, vt ait beatus Augustinus in Enchiridion, cùm dicatur Christus natus ex Spiritu sancto & Maria, non tamen ideo filius Spiritus sancti dicitur sicut Mariæ, cùm videlicet non sit natus aut conceptus ex substantia Spiritus sancti sicut ex substantia Mariæ, sed potius per operationem Spiritus .i. diuinæ gratiæ excellens eius conceptio siue natiuitas facta est, & ideo ex illo quoque natus, hoc est conceptus per illum dicitur. Non enim omne quod ex aliquo nascitur filius eius dicitur, vt capilli ex capite, vel pediculi ex nobis nascentes. Ex aqua quoque & spiritu denuo renascentes nequaquam filij aquæ dicimur. Solent & filij dici eorum, à quibus non nascuntur vt filij adoptiui, filij diaboli, filij gehennæ, vel filij per doctrinā. Si quis tamen Christum secundum hominem filium Dei aut Spiritus sancti dicat, eo quidem modo quo cæteros fideles per filialem ei amorem subiectos, non absurdum arbitror. Nō tamen ideo plures habent patres propter Deum, scilicet Patrem & Spiritum sanctum; cùm præsertim nec cæteri electi plures patres Deo habeant propter personarum diuersitatē.

Neque

Neque enim ibi plures Patres dicendum est, sicut nec plures Deos aut Dominos; cùm nulla sit ibi rerum diuersitas, aut nominũ differentia. Si vero quæratur vtrum homo ille in Christo à Verbo assumptus sit adoptiuus Dei Filius sicut cæteri electi, cùm hoc bonum quoque per gratiam habeat, non puto concedendum. Qui enim adoptantur & sic filij efficiũtur, vtique prius erant non eo modo filij quo facti sunt. At vero homo ille à Verbo assumptus omnino sine peccato & natus & conceptus, statim ex quo extitit Filius Dei per gratiam fuit. Nos verò alij qui cum peccato nascimur, & filij iræ dicimur, renati baptismo per adoptionem esse incipimus quod non prius eramus. Ille itaq; licet per gratiã secundũ humanitatem filius dicatur, non tamen per adoptionem hoc accepit qui hoc ex quo fuit habuit. Vnde Hilarius de Trinitate lib. XII. Et nos qui Filij Dei, sed per facturã filij, fuimus enim aliquando filij iracundiæ, sed Filij Dei per adoptionem effecti, & dici id meremur potius quàm nascimur. Et quia omne quod fit antequam fiat non fuit, nos cum filij non fuissemus, ad id quod sumus efficimur. Ante enim filij non eramus, sed postquam meruimus hoc sumus. Sumus autem non nati, sed facti; neq; generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim sibi Deus populum, & per hoc genuit. Genuisse autem Dominum filios nunquam cum proprietatis significatione cognoscimus.

PER *quē accepimus gratiã & Apostolatũ.*] Cõmendata Christi persona adnectit commẽdationẽ suæ, siue officij sui, cùm se à tãto auctore mitti perhibet ad prædicandũ, vt saltẽ ex authoritate mittẽtis suscipi eius prædicatio debeat. *Gratiã & Apostolatũ*, hoc est prædicandi officiũ gratis, nõ ex meritis suis, ei collatũ; vel primo gratiã in conuersione ipsius & remissione peccatorũ, seu collocatione virtutũ, vel miraculorũ aut quorũlibet donorum, & postea Apostolatum, dum ad prædicandum missus est. Possent Romani Apostolo dicere, Etsi ad Apostolatum vocatus es, non tamen super gentes; vel super gentes aliquas, non tamen super nos. Ideo subdit, *In omnibus gentibus.*] Hoc est, vt omnibus vbicumque prædicaret gentium nationibus. Gentes siue nationes dicuntur quasi tales quales genitæ vel natæ, hoc est sine disciplina legis quasi pecudes viuentes. Pagani autem à pago dicti sunt .i. nulla seu quacunque mansione extra ciuitatem, vt sint pagani quasi

rustici, & non vrbani; qui nondum legibus ciuitatis ad rectè aut honestè viuendum instructi sunt. Est quippe ciuitas conuentus hominum, æquo iure viuendum. Qui ergo à ciuitate Dei penitus alieni erant, nullis adhuc diuinis legibus instructi, merito pagani erant appellati, qui nunc se Saracenos magis quàm Agarenos vocari volunt, quasi à Sara libera magis quàm ab Agar ancilla nuncupari se gloriantes. *Ad obediendum fidei.*] Hoc est, ad ea opera implenda quæ ante crediderint implenda. Primo quippe sciri oportet quę facienda sunt quàm opere compleantur. *Pro nomine eius.*] .i. Dei siue Christi, vt videlicet ipse cognoscatur, & sic ametur secundũ quod ipse Christus de se & Patre loquitur, vt cognoscant te solum & quem misisti Iesum Christum. Quælibet res nomine suo significari & cognosci habet, ideóque nomen hic pro notitia ponitur. Cognosci autem verè tantum bonum non potest, nisi & statim diligatur. *In quibus estis & vos.*] .i. in quarum gẽtium vocatione & vos Romani iam estis. *Vocati Iesu Christi.*] Hoc est ex glorioso eius nomine Christiani appellati.

OMNIBVS *qui sunt Romæ.*) Hucusque littera tota præmissa huius salutationis suspensiua est, quasi dicatur repetitis omnibus præmissis, Paulus seruus, &c. mandat, subaudis hoc omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis, hoc inquam mandat, *Gratia sit vobis & pax, &c. Dilectis Dei.*) Ac si diceret, Non dico simpliciter omnibus qui sunt Romæ, tam fidelibus scilicet quàm infidelibus, tã electis quàm reprobis: sed his tantum qui per conuersionem suam iam amicitiam cum Deo inierunt, subiecti iam ei more Christianorum, .i. ex amore potius quàm timore. Quibus quidem dictum illud conuenit, *Iam non dicã vos seruos.* Et iterũ, *vos autem dixi amicos.* Vel *dilectis Dei* .i. à Deo, qui eos prior dilexit, vt præueniente gratia eius non meritis eorum ipsos eligeret. *Vocatis sanctis.*) Hoc est vocatis per inspirationẽ internam, seu prædicationis gratia, ad hoc vt sancti sint. Cùm dicit eos vocatos à Deo esse potius quàm eos Dominum inuocasse; gratiã Dei exaggerat, quæ nonnũquã inuitis vel non petentibus beneficia præstat.

QVAESTIO. SED cum hæc salutatio ad omnes illos pertineat, ad quos Epistola dirigitur, quomodo dicit dilectis Dei vel vocatis sanctis, cùm maximè ad eos vel propter eos corrigendos Epistola sit directa, qui superba contẽtione, vt dictum est, se ad alteru-

trum præponere volebant? quippe qui ſuperbè agunt, quomodo dilecti Dei dicuntur? Nunquid propter eorum beneuolentiam captandam mentiri aut falſum ſcribere aliquid Apoſtolum oportuerit? Sed profectò ad omnes quidem hęc ſalutatio pertinet, licet non omnes adhuc ſint dilecti Dei: vt cùm videlicet eos tantum ſalutet qui ſunt dilecti Dei, eos tantùm ſalutatione ſua dignos iudicet, alioſque ad imitationem ipſorum inuitet, vt & ipſi .s. dilecti Dei eſſe nitantur. Conuenienter etiam, etſi nonnulli ibi eſſent Dei dilecti, dicere eos dilectos Dei potuit, iuxta eorum opinionem quidem qui hoc de ſe profitebantur, ſicut etiã nonnulli ironicè quandoque loquuntur. Non enim mendacium, beato atteſtante Auguſtino, dicitur, niſi falſa ſignificatio cum voluntate decipiendi. Hîc verò Apoſtolus non decipere, ſed admonere intendit. *Gratia vobis & pax.*) Gratiam dicit donum gratuitũ .i. non ex meritis præcedentibus collatum. Gratia & pax .i. donum pacis, qua ipſi qui contendunt ſuperbè, inuicem & cum ipſo Deo reconcilientur. Qui enim proximum quem videt non diligit, Dominum quem non videt quomodo poteſt diligere? *A Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto.*) Donũ Dei, quod gratiam dicit, Spiritus ſanctus dicitur. Vnde & cùm ſeptiformem ſpiritum dicimus, vel ſeptem Spiritus Dei nominamus, ſeptem diuinæ gratiæ dona demonſtramus. Rectè ergo donum Dei quod Spiritus ſanctus dicitur, à Patre & Filio ſimul dari poſtulat, à quibus ſimul procedere ſpiritus ipſe habet. Sic conſtrue, A Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto, Deo Patre noſtro dico, tam Domini ſcilicet Ieſu Chriſti Patre quàm noſtri. Hinc & ipſe Filius Deum Patrem tam ſuũ quàm noſtrum appellat dicens, *Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum.* Illius quidem per naturam, noſtri vero per adoptionem. Ex quo maximè gratiam Dei erga nos commẽdat, per quam fratres efficimur & cohæredes Domini Ieſu Chriſti. Filij quidem dicimur per amorem, & magis quàm per timorem ſubijcimur. Dominum Ieſum dicit, quia ei aſſidua & perpetua debetur obedientia, ſicut Domino à ſeruis, iuxta quod ſuperius & ſe ſeruum dixit.

PRIMVM *quidem.*) Ne præmiſſa Epiſtolæ ſalutatio magis ex occaſione & conſuetudine ſcribendi Epiſtolas quàm ex affectu caritatis prolata videretur, quanta eos charitate am-

plectatur annectit, dicens se primum .i. maximè pro conuersione & fide Romanorum, Deo gratias agere, cùm pro omnibus tamen conuersis id faciendum sit. Oportebat etiam gratiam, quam in eos Apostolus habebat, priùs eum ostendere; vt cùm eos grauiter postmodum reprehenderet, ex amore id factum intelligerent, & libentiùs eius correctionē vel admonitionē susciperent. Quasi ergo blandiendo more solertis Oratoris priùs eos allicit, vt ad audiendum attentiores ac beneuolos eos magis reddat. Gratias alicui agere, est pro beneficio ab eo gratis collato eum laudare, benedicere, glorificare. *Deo meo per Iesum Christum.*] Hoc est qui mihi propitius factus est, sicut & cæteris peccatoribus per filium suum redemptorem ac mediatorem nostrum. Vel *gratias ago* per Iesum Christum, quia id factum esse de conuersione Romanorum per Christum recognosco, non per nostram virtutem siue cæterorum hominum. Qui etiam in laudem Dei me idoneū ex me esse non recognosco, sed ex gratia filij eius cui deseruio: de hoc, inquam, gratias ago. *Quia fides vestra annunciatur.*] Hoc est diuulgatur ad laudem Dei, & ad exēplum conuersionis aliorum in toto mundo .i. vbicunque terrarum vel in maxima parte earum. Quo vero magis notus erat Romanus populus quasi caput totius mundi, magis vbique innotescebant quæ apud Romanos fiebant: & quo superiores erant, magis exemplo sui cæteros ad conuersionem inuitabant. Vnde Quintilianus de cæco. Quo, inquit, ad altiorem quisque honoris gradum extenditur, magis in exemplū spectantibus patet. Item hæc conditio superiorū est, vt quicquid faciunt præcipere videantur. Ex his quidē & consimilibus Apostoli verbis, quibus dicit se gratias Deo agere per Iesum Christum, Ecclesia ni fallor in consuetudine duxit, vt in celebrationibus Missarum cùm Deo Patri gratiæ referuntur, vel in ipsis orationum petitionibus semper adiungatur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum*, vel simile aliquid: ac si omne quod agimus recognoscamus Deo Patri minimè placiturum, nisi per ipsum mediatorem qui nos ei reconciliauit, neque nos ab eo aliquod bonum adeptos nisi per eundem qui nobis ipsum pacificauit. *Testis enim.*] Ostendit quasi à causa, quòd pro gratia eis collata maximè Deo gratias agat; quia eos tanto affectu complectitur, vt in suis semper oratio-

nibus eorum memor sit.i.quotiescunq; pro se orat, oret etiam vt ad eos peruenire valeat, vt in ipsis quoque aliquem habeat fructum. Vnde, inquit, mihi testis est Deus, cui ipsam orationem facio, & decipi non potest, & qui solus intentionem discutere potest. Non dicit simpliciter, *sine intermissione*; sed *sine intermissione in orationibus suis*, vt videlicet nulla eius oratio sine memoria eorum fiat. *Cui seruio in s. m.*] Hoc est interiori homine, ex toto videlicet cordis affectu sicut amicus, non ad oculum sicut seruus qui flagellari timet. *In Euangelio f. e.*] Hoc est in prædicatione Euangelij, quod Dominus Iesus ipse nobis tradidit atque docuit. *Obsecrans etiamsi quomodo.*] siue per tranquillitatem, siue per tribulationem, siue terra, siue mari, ad vos corpore etiam perueniam. Prosperum iter dicit secundum Dei voluntatem, non suam, qui quælibet sanctorum pericula cooperatur eis in bonum, & melius eis prouidet quàm ipsi sibi prouidere queant; cum in omnibus decantat quisque religiosus: *Fiat voluntas tua*, non .s. mea.

DESIDERO *enim.*] Causa est cur oret venire ad eos, vt videlicet sua prædicatione aliquod spirituale donum eis impendat, confirmando eos suis adhortationibus in ipsa doctrina quam acceperant. Quod videlicet confirmare eos dicit esse, seipsum simul consolari in eis sicut & ipsi consolarentur in eo; hoc est, dicit hoc cõmune fore solatiũ tam sibi qui instrueret, quàm illis qui instruerentur. Illis quidẽ, quia confirmarentur per eius rationes, si in aliquibus dubitarẽt ac titubarent; ei verò qui illis cõ firmatis securior esset de perseuerãtia corũ. Hoc est illud commune solatium, quod in ipso hypotheticorum syllogismorum exordio inter docentes & discentes Boetius commemorat, dicens: *Cùm in omnibus Philosophiæ disciplinis ediscendis atque tractandis summum in vita solatium positum esse existimem, &c.* *Spiritalis gratiæ.*] .i. alicuius spiritalis, non corporalis doni gratis ab Apostolo impensi, non spe temporalis lucri. *Per eam fidem.*] Quam iam habetis mecum communem .i. ad confirmandos vos in ea fide, quæ iam vobis prædicata est, non in alia noua. *Quæ est inuicem.*] .i. quã inter nos habemus communem, vel quæ omnium communis est fidelium. Vnde & Catholica dicitur .i. vniuersalis, non priuata aut particularis; sicut hæreticorum, quæ in aliquo esse potest terrarũ angulo, non vbique dilatatur. Cum subdit,

Vestram atque meam, ostendit fidem suam, quæ omnium est fidelium, tam ipsorum Romanorum quàm Apostoli esse. Potest etiam dici tunc esse fides inuicem, quando ipsos fideles vicaria caritate ad inuicē constringit. Hæc est enim vera illa fides, quæ, sicut ipsemet dicit, per dilectionem operatur.

NOLO *autem*.] Ne paruum videatur desiderium Apostoli veniendi ad eos nisi id facere iam aggressus esset, dicit se iā id sæpiùs ipso paratu aggressum esse, sed adhuc permissus non est id complere occulta Dei dispensatione ita disponente. *Venire* inquam *ad vos, propter hoc vt aliquem*.] .i. aliquam vtilitatem in vobis conferam. Fructus quippe arboris non serenti, sed accipienti vtilis est, & Apostolo bonæ voluntatis desiderium sufficit si effectus desit; nec quicquam de merito illius minuitur si impeditur effectus. *Græcis ac barbaris*.] Ac si diceret, Et hoc quidem oportet me velle quia secundum prędicationis officium mihi iniunctum omnibus gentibus debitor à Deo constitutus sum. Præter Græcos omnes cæteras gentes barbaras vocat tam à cultu vniùs Dei quam à lege Dei penitus alienas. Apud Græcos verò iam vnius Dei fides per Philosophos innotuerat. Lex per septuaginta interpretes translata nota erat. *Sapientibus & insipientibus*.] .i. tam fidelibus iam per Christum & Dei sapientiam illuminatis, sicut vos estis, quàm infidelibus. Illis quidem vt eos confirmem, istis verò vt ipsos conuertam. *Ita quidem in me*.] Debitor sum, inquam, & voluntarius in soluendo quæ debeo: & hoc est, ita debitor sum, quod in me promptum est euangelizare vobis .i. quantum in me est iam pronus sum & voluntarius in soluendo quod debeo ex iniuncto mihi officio, ad prædicādum scilicet vobis, sicut & cæteris Gentibus prædicaui. Licet enim iam conuersi essent ad fidem, in multis tamen adhuc eis prædicatione vel exhortatione opus erat. Potest etiam quantum ad cæteros Romanos id accipi, qui nondum conuersi fuerāt. Vnde & generaliter dicit vobis qui Romæ estis, non qui conuersi estis. *Non enim*.] Ideo promptū est in me, quia non erubesco prædicare Euangeliū, licet in eo quædam erubescentia digna videantur, quæ videlicet iuxta infirmitatem assumptæ humanitatis de Domino Iesu prædicātur. Aliter. Nō erubesco Euangeliū .i. prędicationē Euangelij .i. cōfutari non possū sicut illi qui rationibus reddēdis deficiunt. *Virtus enim*.] Ac si

diceret, Ideò in me promptũ est euangelizare, vel non erubesco Euangelium propter infirmitatem assumptæ humanitatis quia Euangelium omni credenti & suscipienti illud est virtus Dei .i. s. hoc est collata à Deo nobis ad saluandum non tanquam virtus, per quam quisque proficit. Euangelium .i. bonum nuntium, per excellentiam nouum Testamentum dicitur, non solum vt superius insinuauimus, quia completum docet quod in veteri Testamento erat promissum, verum etiã quia eius perfecta penitus & veræ prorsus iustitiæ sufficiens doctrina est; cùm lex vetus, vt ipse Apostolus ait, ad perfectionem nihil adduxerit, opera magis quàm intẽtionem corrigens. *Iudæo primum.*] Tempore, & postmodum Græco. Primum enim Apostoli ex Iudæis conuersi sunt, per quos inde ad Græcos prædicatio Euangelij descendit, tandem ad Latinos. Vnde etiam illud quod dictum est, primum respectu Romanorum siue ceterarum gentium ad Iudæos simul & Græcos referri potest. Vel *primùm* .i. maximè dicamus quod in tempore Apostoli Pauli de alijs populis conuersi iam essent.

IVSTITIA *enim Dei.*] Verè in salutem, quia ibi totius salutis doctrina continetur, vbi videlicet iustitia Dei .i. iusta eius remuneratio siue in electis ad gloriam, siue in impijs ad pœnam liquidè & perfectè continetur & traditur. Et hoc est, *In eo.*] Scil. Euãgelio reuelatur .i. in eius prædicatione docetur iustitia Dei .i. iusta eius in quibuscunque remuneratio tã electis vt dictum est, quàm reprobis. Reuelatur, inquam, ex fide in fidem .i. ex fide pœnarum dirigente nos in fidem præmiorum. Consequens est enim quasi à contrarijs, vt dum nouerimus quòd pœnam apud Deum mereantur, subintelligamus & quòd præmium assequantur. Quia necesse est eum qui mala oderit bona diligere, sicut scriptum est: *Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem.* Maximè autem hæc in Euangelio reuelari & distingui arbitror, vbi Dominus cuncta quæ fiunt secũdum radicem intentionis examinat, dicens: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si oculus tuus fuerit tenebrosus, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Et hoc quidem est examen veræ iustitiæ, vbi cuncta quæ fiunt secundum intentionem pensantur magis quàm secundum operum qualitatẽ. Quæ quidem opera Iudæi magis quàm intentionem atten-

debant, cum nunc Christiani naturali suscitata iustitia non tam attendant quæ fiunt quàm quo animo fiant. Habemus etiam ibi in Euangelio manifestè vtramque retributionem, vbi dicitur à Domino, *Ite maledicti*, & *venite benedicti*. Iuxta quod alibi ait: *Eadem quippe mensura, &c.* Cùm dicitur ex fide puniendorum, in fidem glorificandorum, ordinem diei iudicij tenemus, vbi impijs punitis coronabuntur electi.

SICVT *scriptum est in Abachuc*, s. Propheta, *Iustus ex fide viuit.*] .i. secundum quam reuelationem factam, de his videlicet quę credenda sunt, tam de pœnis impiorum, quàm de præmijs iustorum, quilibet electus in sua perseueratus * iustitia, dum hæc videlicet cauet quæ punienda credit, & contraria quæ placitura Deo credit appetit; vt animi terrorem superbis incutiat Romanis, illam partem hîc diuinæ iustitiæ prosequitur, qua punit eos, dicens: *Reuelatur ira.*] Quod dixit iustitiam Dei reuelari ibi ex fide, scilicet iniustorum, vt diximus, puniendorum; nunc manifestè determinat dicens, quia ibi .i. in Euangelio manifestatur ira Dei .i. iusta eius vindicta super iniquos. *Dei de cælo.*] Dicit ad differentiam falsorum Deorum, siue vicariorum Dei in Ecclesia, quibus dicitur, *Ego dixi, dij estis.* Vel reuelatur de cœlo .i. ex ruina superbientiũ Angelorum de cœlo factam, ab æterna scilicet beatitudine irrecuperabiliter alienatorum. Si enim tam preciosas creaturas tam cito pœna irrecuperabili damnare sustinuit, quid de hominibus sperandum est tot peccatis eum offendentibus? Aliter de vindicta illa præuaricationis Angelicæ patenter ostenditur, vnde ad damnandum irascatur, de peruersa scilicet voluntate priusquam de opere. Non enim diabolus hoc quod superbiendo voluit, dicens apud se, *Ponam sedem meam, &c.* opere compleuit. Vnde nequaquam eum effectus operis, qui subsecutus est, sed voluntas damnauit. Sic & Simon Magus donum miraculorum concupiscendo, quod non obtinuit, non ex opere; sed ex infidelitate, quod venalẽ scilicet Spiritum sanctum credidit, damnatus est, sicut & ei Petrus ait: *Quia existimasti, &c. Impietatẽ.*] Quantũ ad maiorẽ trãsgressionẽ Iudęorũ, qui lege etiã scripta instructi erant. *Et in iustitiã.*] Quãtũ ad transgressionẽ Gentiliũ, qui sola naturali lege vtebantur. Super omnẽ impietatẽ .i. ad puniendũ omnem, &c. Et bene super esse dicitur, quasi præualere in illis qui

* f. perseuerat

Prima inuectio in Iudæos & Gentiles.

qui ſe ab eo tanquam ſuperiori defendere nullatenus valent. *Veritatem m. i. i. d.*] Hoc quod de vero Deo ſentiunt fructificare non permittunt, iniuſta deſideria ſua ſectantes, & volũtatem ſuam diuinæ voluntati præponentes.

QVIA *quod notum eſt Dei.*] Nota quoniam Apoſtolus in hac Epiſtola, ſicut ſuprà meminimus, ad reprimendam tam Iudæorum quàm Gentilium ſuperbè contendentium elationem, alternatim in vtroſque, modò in Gentiles, modò in vtroſque ſimul inuehitur. In vtroſque autẽ pariter iam quandam præmiſit inuectionem, cùm ait, *Super omnem impietatem & iniuſtitiam*, oſtendens Dominũ ad vltionem præparatum. Nunc maximè ac ſpecialiter in Gentiles inuehitur, qui iuxta rationes ſuas minus reprehenſibiles videbantur, ac penè omnino inexcuſabiles, quod Deo vero non ſeruierant, quem ſine lege ſcripta vt aiebant, cognoſcere non valebant. Quã quidem excuſationem manifeſtè retundit, etiam ſine ſcripto à Gentibus per naturalem legem Dominum antea notum fuiſſe, ipſo eis de ſeipſis per rationem quam dederat, hoc eſt legẽ naturalem, ac per viſibilia ſua opera notitiam conferente. Et hoc eſt quod ait, *quod notum eſt.* Tãquam diceret: dixi eos detinere quod de Deo vero ſentiunt, & bene dixi quod ſentiũt. *Quia quod notum eſt Dei.*] .i. de natura diuinitatis modo reuelatum eſt mundo per legem ſcriptam, etiam ſine ſcripto per naturalem rationem manifeſtum ante fuerat. *In illis.*] .i. non tantum illis, verum etiam per illos alijs. Vnde & multa de Trinitate teſtimonia aperta in Philoſophorum Libris reporiuntur, qui Gentium magiſtri erant: quæ etiam ſancti Patres in noſtræ fidei commendationem aduerſum Gentilium impugnationem diligenter collegerunt. Quorum pleraque & nos etiam in Theologiæ noſtræ opuſculo contulimus. *Deus enim illis reuelauit.*] Saltem per effecta ſuorum operum. Et hoc eſt quod ſubdit.

Secũda inuectio in Gentiles.

INVISIBILIA *enim, &c.*] Totum hic myſterium Trinitatis diſtinguit, vt non ſolùm vnitatem Dei, verùm & Trinitatem ex ipſis operibus perpendere poſſent: quemadmodũ ex qualitate operis cuiuſlibet, qualis & cuius ſolertia fuerit artifex eius conijcimus. Et attende diligenter dictum quod notum eſt Dei illis reuelatum fuiſſe, hoc eſt eos crediſſe ea quæ nunc credimus de his quæ ad diuinitatem quidem perti-

nent potius quàm ad diuinæ Incarnationis mysteriũ. Mysteriũ quippe Incarnationis ex visibilibus Dei operibus nequaquã cõcipi humana poterat ratione, sicut potentia Dei, & sapientia eius, & benignitas ex his quæ videbant liquidè percipiebantur. In quibus quidem tribus totam Trinitatis distinctionẽ consistere credo. Id quippe Deus Pater sonare mihi videtur quod sonat diuina potentia diuinam generans sapientiam, .i. filium, & Deus quidem filius tantumdem quantum diuina sapientia ex Deo Patre genita, & Deus Spiritus sanctus quãtum amor Dei siue benignitas ex Deo Patre procedens & Filio. Cõtinuatio. Deus illis reuelauit, quia per rationem, quam Deus eis contulit, ex visibilibus ipsius operibus diuina eius Trinitas innotuit, & per effecta sua ipse artifex sui notitiam eis impersit. Et hoc est quod ait, *Inuisibilia enim ipsius* .i. Dei, quod est dicere multiplex eius seu septiformis Spiritus, qui etiam septem spiritus nonnunquam dicitur, sicut septiformis gratiæ dona: ipse, inquam, septiformis spiritus Dei conspicitur intellectus .i. perpenditur non oculis corporis, sed intelligentia rationis.

A CREATVRA *mundi p. e. q. f. s. i.*) .i. intelligi per effecta mũdanorum operum, quæ tam optimè fieri voluit ac disponi. *Sempiterna eius.*) hîc sapientiam eius .i. Dei intelligimus, quæ est, vt diximus, Filius Dei: de quo alibi idem Apostolus dicit: *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Quã quidem sapientiam Euangelista Verbum .i. mentis conceptum, Philosophus mentem nominat, quam ex Deo natam affirmat. Virtus quidem Dei sapientia eius dicitur, secundum id quod in sapientia omnia optimè facit ac disponit. Debile quippe atque inualidũ opus est, quod solerter factum non est. Diuinitas verò hoc loco pro maiestate diuinæ potentiæ accipitur, quæ specialiter ex nomine Patris, sicut reor, innuitur. Deus quippe teste Isidoro, θεὸς .i. timor interpretatur, & potestas quælibet timor est subjectorum. Vnde meritò nomine Dei siue diuinitatis .i. deitatis, diuina specialiter exprimitur potentia. Quod diligenter maximus Episcopus in expositione Symboli, quod dicitur Apostolorũ, quæ legitur in v. Quadragesimæ Dominica his verbis insinuat. *Credis*, inquit, *in Deum Patrem omnipotentem.. In Deo natura innascibilis, in Patre ingeniti veritas, in omnipotente plenitudo virtutis ostenditur. Est namque*

per ingenitam diuinitatem omnipotens, & per omnipotentiam Pater. De his autem in primo Theologiæ nostræ prout potuimus satis diligenter disseruimus. Apparet itaque maximè ex ipsa mundanæ fabricę vniuersitate tam mirabiliter facta, tam decenter ornata, quantæ potentiæ, quantæ sapientiæ, quantæ bonitas eius artifex sit, qui tantum & tale opus de nihilo facere potuit & voluit, & tam solerter & rationabiliter cuncta temperauit, ita vt in singulis nihil plus aut minus quàm opportuerit actum sit. Vnde & Plato ipse? cum de genitura mundi ageret, in tantum diuinæ potentiæ & sapientiæ bonitatem extulit, vt astrueret Deum nullatenus potuisse mundũ meliorem facere quàm fecerit. Non solum autem Philosophi Gentium ex ipsa mundi compositione vel ornatu mirabili mirabilem eius artificem perceperunt, verum & ex optima eius dispositione optimam diuinæ gubernationis prouidentiam rationibus congruis assignarũt. Quorum vnus Tullius in primo Rhetor. suæ, mundum ipsum prouidentiâ, non fortuitu Regi valida ratione monstrauit; cùm videlicet ea quæ consilio ac prouidentia reguntur, melius procedere atque administrari proponeret quàm alia: ac statim nihil melius & ordinatius administrari vel disponi, quàm mundum ipsum assumeret, atque hoc quoque illico manifesta ratione conuinceret, ostendens scilicet quàm vtiliter & rationabiliter ea quæ in mũdo sunt in sua ordinatione perseuerent. Possumus & quod ait Apostolus, *Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, &c.* non solum ita exponere, quod ex compositione & ex ornatu mundi potuerit per humanam rationem ipsa artificis potentia, sapientia atque bonitas percipi, secundum quæ, vt diximus, tres in Deo personæ distinguntur: verum & dicere eousque per similitudinem corporalium rerum humanam rationem conscendisse, vt ipsam Dei vnitatem atque in eo personarum Trinitatem, & quomodo ipsæ personæ inuicẽ se habeant congruis similitudinum exemplis assignare valeret, ponendo videlicet ante oculos aliquam mundi creaturã sicuti æream substantiã*, & attendendo aliquid quod fiat in ipsa ærea substantia, vt per imaginem æream, quæ nostra operatione ipso ære facta est: ita quidem vt ipsum æs & ærea statua, quæ in ære ipso vel ex ære facta est, eadem res sint essentialiter siue numero, sed tamen proprietatibus suis diuersa

* *S. Bernardus Ep. 190. hanc similitudinem refellit.*

sint; cùm videlicet aliud sit proprium æris, aliud ęreæ statuæ. Et quamuis idem sint essentialiter æs & ærea statua, ærea tamen statua ex ære est, non æs ex ærea statua. Sic & in diuina Trinitate cùm sit eadem substantia trium personarum .i. Patris, & Filij, & Spiritus sancti, diuersæ tamen sunt in suis proprietatibus personæ; cùm sit aliud proprium Patris, aliud Filij, aliud Spiritus sancti. Et quamuis sit vnaquæque persona idem essentialiter cum cæteris, Filius tamen ex Patre tanquã ærea imago ex ære, nõ Pater ex Filio sicut nec ipsum æs est ex ærea imagine; & Spiritus sanctus à duabus alijs habet esse personis, non illæ ab eo. Sed & de his quidem quantum oportuit in II. Theologiæ nostræ nos tractasse arbitramur. Nunc ad litteram reuertamur.

A CREATVRA *mundi per ea quæ facta sunt in ea.*] .i. per aliquã creaturã mundi, sicuti per ipsum æs, & per illa quæ in ipso ære facta sunt, sicut est imago ærea vel aliquid simile. Cætera in expositione non mutantur. *Ita vt sint inexcusabiles.*] .i. iam non possint se Gentiles per ignorantiam excusare, de notitia scilicet vnius Dei, quamuis legẽ scriptam non habuerint. Et vnde sint inexcusabiles exponit. *Quia cum cognouissent Dominum.*] per humanam scilicet rationem, quæ lex naturalis dicitur. *Non sicut Deum glorificauerunt.*] .i. debitum reuerentiæ cultum ei per humilitatem non exhibuerũt. *Nec gratias egerunt.*] Recognoscentes scilicet ex dono gratiæ eius esse hanc notitiam de ipso habitã quam præ cæteris habebãt, & ob hoc eum laudantes. *Sed euanuerunt in cogitationibus suis.*] More videlicet fumi, qui quò altiùs conscendit, magis deficit atque annullatur. Sic & isti quò magis ex arrogantia intumescebãt propter scientiã quã adepti erant, suo studio vel ingenio, non diuinæ gratiæ eam ascribentes; magis excæcari meruerunt, & in errorẽ amplius deuolui. Et hoc est quod exponens subdit: *Et obscuratũ est insipiens cor eorũ.*] Insipiens fuit, qui sibi, non Deo propriũ ipsius donum tribuerunt: & ex se, non ab ipso hoc se habere crediderunt. Vnde meritò est cor obscuratum, & ipsa in eis naturalis ratio obtenebrata. Verè obscuratum, *Quia stulti facti sunt,*] & illa nobili cognitione priuati. *Dicentes se esse sapientes.*] .i. iactãtes se esse potius sapientes ex seipsis, quàm sapientes esse factos à Domino. Et in quantam stultitiam, immò insaniam proripuit, tam per infidelitatis errorem

quàm per ignorantiam vitæ, ſubiungit dicens.

Et *mutauerunt gloriam.*] .i. honorem & ſacrificia, quæ debuiſſent vero Deo exhibere, qui videlicet corrumpi aut mutari in aliquo non poteſt, exhibuerunt falſo homini .i. imaginariæ ſimilitudini hominis corruptibilis & mortalis, idololatræ ſcilicet facti; & non ſolum in ſimilitudinem hominis, verum etiam quorumlibet irrationalium animalium, tam *volucrum*, ſcilicet quàm *quadrupedum & ſerpentum*. Fortaſſe autem credebant quoſdam ſpiritus, quos Deos vocabant, præeſſe hominibus; quoſdam cæteris animantibus. Et ideò eos colebant in formis eorum, quibus præeſſe videbantur. Haymo. Aſſyrij ſimulacrum Beli patris Nini Regis pro Deo colebant, & Babilonij ipſum quem vocant Bel, Sidonij Baal, Indi Belzebuth, & Philiſtæi. Romani colebant anſerem, & Ægyptij accipitrem. Item Ægyptij colebant Apim, hoc eſt vaccam albam, Babilonij draconem, & Ægyptij crocodillum, qui eſt ſerpens aquaticus natans in aqua vt piſcis, paſcens in terra vt bos. *Propter quod.*] videlicet quia à Domino deſipuerunt, vt falſa animalia .i. animalium ſimulachra pro Deo ederent; *tradidit illos Deus.*] .i. permiſit abire poſt immunda deſideria ſua, vt quòd turpiter mente conceperant, turpius etiam opere complerent. *Vt afficiant.*] .i. affligant, & in quandam contrariam naturam cogant, & dedecorent corpora ſua contumelioſis immundicijs ſodomiticis peccati in ſemetipſis commiſſi, vt ſeipſos mutuò polluant.

Qui *commutauerunt.*] ſubmiſſio ſiue repetitio cauſæ, quare id videlicet permiſerit de illis Deus, quia in eum, inquit, maximè deliquerunt. *Commutantes veritatem Dei i. m.*] .i. ſub nomine & honore veri Dei colentes falſos Deos: & ſeruierunt creaturæ .i. demoniacis ſpiritibus, quos inhabitare ſimulacra credebant. *Qui eſt benedictus.*] .i. qui glorificatur, hoc eſt laudabilis apparet ex vniuerſis ſuis creaturis per omnes temporum ſucceſſiones. *Secula.*] quaſi à ſequendo dictæ ſunt ipſæ temporum ſucceſſiones. *Amen.*] .i. verum eſt. Modò enim confirmandi, modò optandi aduerbium eſt hoc. *Propterea tradidit.*] Quia videlicet interim excellentiæ diuinæ derogauerunt, non ſufficit ſemel hoc dicere, vt magis deterreat auditorem à talibus. Paſſiones igno-

miniosas dicit pollutiones non naturalis libidinis. Pati merito dicitur quælibet substantia, & quasi quandam sustinere violentiam, quoties cõtra naturam aliquid in ea agitur. Quæ verò sint huiusmodi turpitudines statim annectit, tam feminis quam viris eas assignando ad maiorem vindictam Dei probandam. Feminæ eorum dicuntur, quas ipsi pessimi exempli doctrina quasi suas in hoc fecerant. *Qui est contra naturam.*] & ideo magis abusio dicendus est quàm vsus. Contra naturã, hoc est contra naturæ institutionem, quæ genitalia feminarum vsui virorum præparauit, & è conuerso; non vt feminæ feminis cohabitarent. *Exarserunt.*] .i. contra legem naturæ accensi sunt in suis desiderijs, vel naturæ voluptatibus. *Et mercedem.*] .i. retributionem, debitã sui erroris, hoc est excæcationis atque idolatriæ. *Recipientes in semetipsis.*] mutuo scilicet se inuicem polluentes in corpore, sicut animo corrupti erant infidelitate. *Et sicut non prob.*] hoc est laudauerunt atque elegerunt. *Dominum.*] quẽ cognouerant, *Habere in notitia.*] hoc est retinere in memoria ei cohærendo. *Tradidit illos i. r. s.*] hoc est ita penitus excæcari permisit, vt omninò conscripserant, *ita vt faciant.*] .i. opere impleant ea quæ non conueniunt, non solum quæ mala sunt apud Deum, sed quæ nulli hominum disciplinæ concordant, aut aliqua ratione excusari etiam apud impios valeant. Illos dico *repletos omni immunditia.*] Hoc est non omnibus simul tantùm peccatis, sed singulis repletos; ita scilicet vt vnaquæque iniquitas in eis plena & perfecta reperiatur. Vnde statim enumerando subdiuidit iniquitatis partes, quibus eos repleri ostendit.

MALITIA.] Per quam student alijs damnum inferre. *Fornicatio.*] Quæ est omnis illicitus concubitus, extra vxorem videlicet. *Auaritia.*] .i. immoderato terrenorum desiderio. *Nequitia.*] Qua & alios corrumpere gaudent, quibus non sufficit vt soli moriantur. *Inuidia.*] De bonis alterius dolendo. *Homicidijs.*] Tam opere si possunt quàm voluntate. *Contentione.*] Apertè veritati contradicendo, *Dolo.*] .i. simulatione, quando scilicet occultè aliud agitur, & aliud simulatur. *Malignitate.*] In ipsos, & benefactores suos, *Susurrones.*] .i. latenter cùm apertè non valent detrahentes, & cùm audent etiam in aperto. *Detractores.*] Et per hoc non solum hominibus quibus detrahunt, vel nocere volunt, verum etiam *Deo*

odibiles, contumeliosos.] Inferendo conuitia, *Superbos.*] Appetendo esse super æquales. *Elatos.*] Appetendo æquari superioribus. *Inuentores malorum.*] .i. cogitantes nouum aliquod peccandi genus in quo delectarentur. *Parentibus non obedientes.*] Et in hoc inhumani, & feris ipsis indomitiores. *Insipientes.*] Iam ex consuetudine mali discretionem boni non habentes. *Incompositos.*] quantum ad exteriorem habitum, qui malè ordinatæ mentis nuncius. *Sine affectione.*] scilicet naturalis benignitatis in proximos sui generis. *Sine misericordia.*].i. compassione alienarum miseriarum. *Sine fœdere.*] .i. mutuo caritatis vinculo in aliquos, vel alicuius pacti obseruatione. Qui etiam in tãtam deuoluti sunt excæcationem, vt non per pœnitentiam redire sciant, non iam intelligentes .i. non attendentes vel curantes. *Quoniam qui talia agunt digni sunt morte,*) videlicet æterna, cùm .i. quamuis, iustitiam Dei primitus cognouissent .i. eius debitam vindictam de singulis peccatis. *Sed & qui consentiunt.*) Consentire hìc dicit non resistere aliquem peccato alterius cùm possit & debeat. Multorum enim fortasse Deus resistere peccatis posset, disturbando scilicet, ne fierent, nec tamen debet culpis nostris exigentibus, vel ipsis peccatis, in melius vtendo: ideoque consentire peccatis nullo modo dicendus est. Notandum verò non de omnibus Philosophis vel naturali lege vtentibus hanc excæcationem vel malitiã prædictam esse intelligendam, cùm plerique illorum tam fide quàm moribus Deo acceptabiles extiterint, veluti Iob gentilis, & nonnulli fortasse Philosophorũ Gentium, qui continentissimæ vitæ fuerunt ante ipsum Domini aduentum. De qualibus beatus Hieronymus super Mathæum commemorans ait: *Ex eo quod malus seruus ausus est dicere, Metis vbi non seminasti; & congregas vbi non sparsisti, intelligimus etiam, Gentium Philosophorum bonam vitam recipere Dominum, & aliter habere eos qui iustè, aliter eos qui iniustè agunt ad comparationem eius qui naturali legi seruiat, condemnari eos qui scriptam legem negligunt.* Metere itaque Dominum vbi non seminauerit, iuxta Hieronymum, intelligimus eos etiam qui per naturalem legem benò agunt ad vitam colligere: in quibus scilicet nullum prędicationis verbum seminatum est. Sed quia fortassis inter Philosophos pauci tales extiterunt, quasi generaliter sine aliquorũ exceptione hoc de eis supra dictum

est, vt sapientes minus de sua sapientia præsumant, quæ magis inflare quàm ędificare solet; ipso alibi attestante Apostolo. *Scientia inflat, charitas ædificat.* Sufficiebat enim etiam hoc loco Apostolus ad reprimendam superbam Romanorum Gentilium contentionem, & humilitatem conseruandam, ostendere per aliquos Philosophorum Gentilibus notitiam siue fidem Dei innotuisse, & eosdem ipsos fidei magistros grauiter deliquisse; vt vsque & ad idolatriam eorum cæcitas duceretur, & cum summo idolatriæ errore ad summam etiam ignominiam vitæ deuoluerentur, vt supra memorauit. Quæ omnia pœnam esse peccati superbiæ docet, vt secundum intentionem præsentis Epistolæ, quæ tota etiam contra superbiæ pestem scripta est, à superbia in ipso statim Epistolæ exordio dehortetur. Pœna præcedētis peccati sequēs peccatū dicitur iusta eius remuneratio ad pœnā, cùm ex præcedenti peccato quod corrigere negligit promeretur aliquis in aliud peccatū deuolui; vt iuxta illud Apoc. *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.*

Quæstio 1. TRES in hoc loco quæstiones occurrunt. Quarum quidem vna est; Quid sit quod idolatriam faciat, cum nos etiam Christiani nonnulla in cultu Dei vel Angelorum aut sanctorum hominum sculptilia siue picturas habeamus. Alia verò

Quæstio 2. quæstio est, Cur dicitur Deus aliquem pro præcedētibus peccatis in alia peccata tradere, atque hoc ex iustitia agere; cum scilicet ille qui traditur hoc meruit. Vtrum Deus quoque author vel causa peccati sit, cùm subtrahendo gratiam suam eum compellere ad peccandum videatur, qui ea subtracta à peccato sibi minimè possit cauere. Quemadmodum si quis ei qui inter fluctus in naui nauim subtrahat quacunque de causa, & eum ibi dimittat; eum profectò non cōpellit. Tertia au-

Quæstio 3. tē est quæstio, Quomodo iustū sit impio Dominū subtrahere gratiam suam, qua subtracta ille deterior fiat, & ampliùs peccet, nisi etiam iustum sit illum deteriorem fieri, & amplius peccare; hoc est ampliùs creatorem suum offendere atque contemnere. Quis hoc autem, quod iniquissimum est, iustū esse dicat; cum videlicet potius resipiscere peccator debeat quàm augere peccata? Quippe si iustum esset eum amplius peccare, quomodo reus statueretur, aut etiam peccare diceretur id faciendo, quod vtique eum facere iustum esset? Sed harum quidem trium propositarum quæstionum solu-

tiones

tiones Theologiæ nostræ examini reseruamus.

PROPTER *quod.*] A singulari inuectione in Gentiles ad generalem transit, ac si ita dicat. Quandoquidem hi se excusare non possunt per ignorantiam Dei à peccato. i. à contemptu Creatoris, quibus lex scripta non data est, ergo nullus, & hoc est. *Ergo inexcusabilis es homo omnis qui iudicas.*] Omnis inquam qui iudicas .i. iudicium rationis & discretionem boni habes & mali. Ab hoc quippe contempti paruuli qui nondum discretionem habent liberi sunt. *In quo enim vere inexcusabiles.*] Quia etiam proprio tuo iudicio condemnandus, cùm in alijs reprehendas eadem quæ facis, aut similia. Hoc autem maximè spectat ad superbam Romanorum contentionem, qua se alterutrum præponere volebant, & seipsos singuli defendentes alios criminosos iudicabant. *In quo enim iudicas.*] .i. de eodem peccato de quo iudicas .i. reprehendis alterum & censes damnandum, te ipsum condemnas i. ea operando damnabilē facis vel asseris, & in teipsum proprio iudicio sententiam profers, & quare vel quomodo supponit dicens. *Eadem verò agis quæ iudicas.*] i. quæ in alijs reprehendis, scilicet mala opera quæ contra propriam consciētiam cōmittis. Et dixi quę iudicas reprehendēdo, sed bene iudicas hæc arguendo quæ Deus ipse iudicat puniendo: & hoc est, *Scimus enim, &c.*] vel ita. Dixi, te ipsum condemnas. i. dānabilem facis ea operando. Et verum est quidem. Scimus enim nos .s. diuina gratia illuminari; quoniam iudicium Dei, quod est secundum veritatem ipsam rei, non falli potest. *Est in eos.*] .i. contra illos. *Qui talia agunt.*] Ad ipsos scilicet puniendos atque dānandos. Et cum ita sit, quòd videlicet Deus tales damnet. *Existimas tu qui iudicas.*] .i. arguis vel accusas *eos qui talia agunt, & facis ea.*] Existimas, inquam, quia tu effugies iudicium Dei .i. iustam eius de talibus vindictam, & nunquid etiā ignoras, quia tanto dānabilior es quantò maiori patientia Deus te expectat, & expectando diu ad pœnitentiam eius inuitat benignitas, & hanc eius benignitatem patientiæ in contemptum eius conuertis, & tanto minus eum vereris quanto amplius sustinet offensas tuas, nec statim punit. Et hoc est quod ait, *An ignoras.*] Nunquid contemnis diuitias bonitatis eius .i. Dei, hoc est diuitem & copiosam eius animi dulcedinem: bonitatis dico, patientiæ & longanimi- CAP. I.

tatis .i. longæ eius patientiæ. *Ignorans quoniam benignitas Dei.*] i. hæc bonitatis eius exhibitio, qua expectat te. *Adducit.*] quā-tum in ipsa est .i. inuitat, adhortatur ad pœnitentiam peccatorum tuorum potius quàm ad contemptū expectantis. *Sed tu secundum duritiem tuam & cor impœnitens thesaurizas tibi.*].i. studiose tanquā preciosas diuitias accumulas tibi. *Iram.*] .i. vindictā exercendā in te. *In die.*].i. in tēpore iræ, & reuelationis.i. vindictæ Dei in te reuelādæ, & vt ira illa potius iustitiæ quàm crudelitatis intelligatur. Et deliberationis magis quàm præsū-ptionis addit: *Iusti iudicis.*].i. iræ dico .i. vindictæ prouenietis ex iudicio iustæ deliberationis Dei, qui iniustè agere non potest. Quàm vero iustum sit diuinum iudicium supponit dicens.

QVI *reddet vnicuique.*] Quod videlicet meruerit. *Secundum opera.*] .i. qualitatem operum, quæ magis in intentione quàm in actione consistit. Secundum qualitatem operū est qualitas retributionis, quia qualia sunt opera, talis & retributio, pro bono scilicet bonum, pro malo malum; cùm apud Deum voluntas ipsa pro opere facti reputetur. Vnde & ipse probator cordis & renum in abscondito videre dicitur. Opus hoc loco pro affectu operis ponit. Ab effectu videlicet ad causam vocabulo translato. Alioquin non ostenderetur æquum esse iudicium Dei, cùm opera indifferentia sint in se, scilicet nec bona nec mala, siue remuneratione digna videantur, nisi secundum radicem intentionis, quæ est arbor bonum vel malum proferens fructum. Tale est ergo quod ait: *Secundū opera eius*, ac si diceret: secundum voluntatem eorum quæ fieri vel non fieri appetunt. Alioquin superbia diaboli, vel cupiditas Simonis, quæ non obtinuerunt operis effectum, ad hoc iudicium pertinere non viderentur. Paruuli autem qui intra annos discretionis morientes iudicium habere non videntur, ad huius iudicij reuelationem non pertinent, qua videlicet dicitur: *Reddet vnicuique secundum opera eius* .i. tribuet ei quod meruerit. Diligenter itaque expressit Apostolus quid sit accipiendum iudicium Dei, cùm ait reuelationem iudicij. Nō enim verbis, sed exhibitione operis quisque ibi iudicabitur, i. manifestabitur an præmio vel pœna dignus fuerit. Cuius quidem dum viueret occultus etiā sanctis exitus habebatur. Vtrum videlicet prædestinatus esset ad vitam vel non. Hoc autem iudiciū .i. hæc reuelatio seu discussio diuini examinis,

& singulariter quotidie fit in exitu singulorum morientium, & generaliter in fine seculi facienda est. Vbi quidem omnes omnibus reuelabuntu r, quales videlicet antea fuerint, an præmio scilicet an pœna digni. In illa verò generali discussione bini in electis & reprobis ordines esse dicuntur. Quidã enim electorum .i. prædestinatorum ibi iudicabunt tantum & non iudicabuntur. Sic & reproborum duo erunt ordines cùm alij eorum iudicandi sint tantum, alij minimè iudicandi sint. Quicunque enim electi purgati ante diem iudicij non inuenientur, iudicandi .i. reuelandi ibi erunt: de qualibus alibi ait: *Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Qui vero perfectæ vitæ inuenti fuerint, vel ante ipsum iudicium purgati, non erunt ibi iudicandi .i. reuelandi; sed potius cum ipso Christo pariter iudicabunt. Cuius quidem maiestatis & gloriæ participes ita fulgebunt, vt statim ex ipsis appareat sicut ex ipso Christo, quàm bene egerint, qui eis adhæserunt, quàm malè qui eos contempserunt. Et ita ipsi quoque tanquam iudices cum Christo residebunt, securi penitus de se, & alios iudicantes; hoc est, vt dictum est, reuelantes an benè cum eis an in eos malè egerint, vt præmio ex hoc vel pœna digni sint. Reprobi verò, qui in infidelitate sua moriuntur, iam in ipso exitu suo iudicati sunt .i. reuelati, nec vlterius generaliter reuelandi sunt, iuxta illud Veritatis: *Qui non credit, iam indicatus est.* Ij verò qui fidem habentes dubiam in occulto gesserunt vitam, propter quod eorum incertus est exitus, ibi iudicandi sunt .i. reuelandi.

HIS *quidem qui secundum.*] Quomodo secundum qualitatem operis sit qualitas retributionis ostendit, vt videlicet pro bono bonum reddatur, & è contrario. Et hoc est hic dicere, *Qui secundum patientiam boni operis.*] Subaudi sunt, vt videlicet ostendat bene agentibus tribulationes non deesse, per quas purgantur aut proficiunt. *Gloriam & honorem.*] .i. gloriosum honorem, cùm nostra videlicet humanitas ad celsitudinem Angelorum peruenerit, & nos pariter hæredes Dei & cohæredes Christi cum ipso regnabimus. Et ne ista gloria ad animam tantum referatur, addit etiam de glorificatis corporibus quæ incorruptibilia erunt, dicens. *Et incorruptione.*] videlicet corporum, his inquam, *quærentibus vitam.*] non transitoriam sicut vidimus, sed æternam sicut Christiani; vt ostẽ-

dat meritò id eos obtinere ad quod toto desiderio anhelauerunt, nec sua spe esse fraudatos, sicut de quolibet scriptum est iusto. *Vitam petijt à te, & tribuisti ei.* Et item: *Desiderium animæ eius tribuisti ei. His autem quæ ex contentione.*] sunt subaudis .i. qui scienter diuinæ repugnant voluntati. Quod statim exponit dicens, *qui non acquiescunt veritati quam norunt*] vt videlicet operentur secundum quod operandum esse veraciter credunt. *Sed magis credunt.*] i. acquiescunt vel assentiuntur iniquitati, vt malum quod animo concipiunt opere cōpleant i. adimplere studeant. Reddetur subaudis, *Ira & indignatio.*] Quam videlicet meruerunt .i. vindicta Dei sine eorum patientia. Electi vero si qua in ipsis quandoque puniuntur, vt videlicet purgentur patienter sustinent, nec indè irascuntur, sed potius gaudent, atque grates referunt: attendentes quod scriptum est, *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.* Et rursum, *Quos diligit Deus corrigit, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Vnde Hieronymus ad Castricianum, *Magna ira est quando peccantibus non irascitur Deus.*

TRIBVLATIO *& angustia.*] Ostendit ex quibus prædicta ira & indignatio proueniat. Tribulatio enim angustia est, vbi is qui torquetur omni spe euadendi destitutus est, vt nec spes ei ad remedium aliquod sit relicta, sed ipsa quoque desperatione torqueatur. Et quia dixerat his indefinitè, addit generaliter id fieri. *In omnem animam hominis operantis malum.*] Tam Iudæi scilicet quàm Gentiles .i. tam scripta quàm naturali lege instructi. *Operantis.*] inquit non operati .i. perseuerantis in malitia, non desistentis. Qui etiam inter ipsa tormēta nec malam voluntatem deponent cum diabolo confirmati, nolentes adhuc si liceret eadem agere, atque ideo perpetua erit merito pœna, quia perpetua in animo perseuerabit culpa. Vnde & beato attestante Hieronymo meritò Dominus in die iudicij dicturus est, *Discedite à me qui operamini iniquitatem* .i. qui non solum operati estis, sed adhuc in ipsis cordibus vestris operamini. Vbi, vt suprà diximus, apud Deum voluntas pro opere facti computatur. Benè dicit in animam, non in corpus hominis, vindictam fieri, quia solius animæ est non corporis dolere siue sentire, & contristari vel delectari, irasci vel gaudere. Et si diligenter consideremus sola ipsa quæ velle potest, apud Deum voluntatis remuneratorem vel præmium

vel pœnam ex bona vel mala voluntate promeretur; & sola propriè dicenda est peccare, sicut & virtutes habere, & sola beata effici ex visione diuinæ maiestatis, quæ oculis tantum mentis non corporis conspicitur. Quod autem quinque animæ sensus corporei dicuntur, cùm sola tantum est, anima sentiat; vel quod quædam peccata carnalia, quædam spiritalia vocentur, cùm sola tantum anima peccet: quæ sola rationē habet, & velle potest: non ita est accipiendum, vt corpus ipsum vel sentiat, vel peccet, sed quia per ipsum vel sensus exercentur vel voluntates implentur, vt ingluuies gula, libido genitalibus. Sola itaque anima ex bona vel mala volūtate præmium vel pœnā apud Deum meretur & obtinet, & sola beatitudinis vel miseriæ particeps esse potest; licet ex corpore resumpto pœna eius vel gloria augeatur. Vnde duplicem contritionem impiorum, & geminam stolam sanctorum, tam secundum animam scilicet quàm secundum corpus dicimus. Gaudebit amplius bona anima & creatorem magis glorificabit, cùm corpus ipsum, quod hic tam infirmum & passibile gessit, viderit ibi ita aptatum, quod vlteriùs dissolui non possit, nec ipsa ex contractu eius aliquam contrahere læsionem. Et hæc ipsa corporis humani reparatio, corporis glorificatio vel beatitudo dicitur. Sic & pœna corporis dici potest, quam anima ipsa per corporea sustinebit membra. Nec tamen cum ex corporibus geminetur animarum gloria vel pœna, ideò geminā istam gloriā vel pœnā simplici Angelorū vel dęmonū gloriæ vel pœnæ præferimus, qui corporeæ non sunt naturæ. Quod verò, vt dictū est, sola anima doleat vel sētiat, ipsi quoq; asserunt sancti. Vnde August. de ciuitate Dei lib. 20. c. 11. *Si consideremus diligentius, dolor qui dicitur corporis magis ad animam pertinet. Animæ est enim dolere, non corporis, etiam quando ei dolendi causa existit à corpore, cùm in eo loco dolet vbi læditur corpus.* Idem super Genesim, *Sentire non est corporis, sed animæ per corpus.* Item, *Neque enim corpus sentit, sed anima per corpus.* Idem ad Dioscorum in ea Epistola, *Tu me innumerabilium quæstionum. Non igitur accipit animus à corpore vel summum bonum vel partem aliquam summi boni. Hoc qui non vident cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum, quam ex indigentia sanitatis venire non intuentur. Sanitas autem perfecta corporis illa extrema totius hominis immortalitas erit. Tam potenti enim natura Deus fecit animam, vt ex*

eius plenissima beatitudine, quæ in fine temporum sanctis promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam quæ est corpus, non beatitudo quæ fruentis & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis & incorruptionis vigor.

IVDAEI *primum & Græci.*] Iudæũ vocat omnẽ scripta lege edoctũ, Græcũ omnẽ Gentilium more Philosophorũ qui Græci fuerunt, ratione prædictum .i. naturali lege optimè instructum; quorum quo maior est discretio, maior est transgressio. Et ideo ait, *Iudæi & Græci primum* .i. maximè; *operantis malũ.*] i. delinquentis, comparatione scilicet aliorum hominum quasi brutorum. *Gloria autem & honor.*] Repetit iustorum remunerationem, quam præmisit, vt ad eam sæpius memoratã nos accendat ampliùs. Pacem quidem dicit, non solum quietem ab infestatione exteriorum inimicorum, verùm etiam concordiam illam spiritus & carnis, vt in nullo vlteriùs caro spiritui reluctetur, omnibus prorsus finitis carnalium suggestionum molestijs. *Iudæo primum & Græco bonum*, scilicet *operanti.*] Quo enim isti amplius summum bonum Dominũ vel scripto vel ratione cognouerant, amplius eius voluntati sobrie viuendo inhærebant. Primum itaque & hoc loco pro maximè supraponit. *Non est enim.*] Dixi generaliter omni atque differenter, nullam faciens differentiam retributionis ex dignitate personarum. Et meritò, quia non est personarum acceptio apud Deum, hoc est, nunquam diuinum iudicium minus aliquem ibi punit vel magis glorificat pro aliqua dignitate vel excellentia, quam hic habere videbatur; sed æquè omnibus secundum merita reddit tam habentibus quàm nõ habentibus legem, tam ijs qui se esse de genere Israel gloriantur, quàm cæteris. Et quod secundum merita tantum reddat ostendit, cùm secundùm quantitatem transgressionũ sit quantitas pœnarum. Vnde similiter de præmijs subintelligendum constat.] Sicut itaque maior est transgressio eius, qui legem quoque scriptam accepit, quàm illius qui sola naturali est instructus: ita maiorem eius esse pœnam ostendit, & alterius minorem, dicens: *Qui peccauerunt sine lege,*] scilicet scripta sicut Gentiles .i. non eam habentes qua instruerentur, peribunt quidem .i. damnabuntur, sed sine lege peribunt .i. nullam ex transgressione legis scriptæ pœnam incurrent, sed ex transgressione naturalis legis tantum. *Et quicunque in lege pec-*

cauerunt.] .i. per transgressionem quoque scriptæ legis, sicut Iudæi. *per legem.*] .i. hoc est conuinci apertè rei poterunt per professionem legis susceptæ, quam non seruauerunt. Sed cum maior sit istorum transgressio qui legis quoque scriptæ transgressores sunt, quàm legis naturalis, quare ibi dixit *peribunt*, hîc dixit *iudicabuntur*? Cùm videlicet ea quæ iudicio reseruantur peccata non tantùm videantur, quantum illa quæ iudicium non expectant, sed statim damnant, & perire reum cogunt, absque vllo scilicet iudicij examine. Sed profectò vt diximus, *iudicari* dixit, pro apertè conuinci; vt tantò maius peccatum appareat, quantò apertiùs conuinci potest, ex trãsgressione scilicet scriptæ legis, quæ apertè à Deo coram omnibus est tradita, & miraculis confirmata. Quæ enim publico iudicio damnantur, apertè arguuntur, nec post sententiã iudicij approbatam defensorem inueniunt. Quæstio.

NON *enim auditores.*] Incipit inuectio in Iudæos......... Dixi, *per legem iudicabuntur*, tanquam rei scilicet, quia licet legem audiant, non ideò iusti sunt nisi opera faciant quæ lex videlicet præcipit. Et hoc est, *Non enim auditores.*] Hoc est non quia sunt auditores legis iusti sunt apud Deum .i. diuino iudicio quamuis humano, *sed factores.*] .i. quia faciunt quæ lex præcipit. At verò cùm alibi dicat neminem iustificari ex operibus legis, quomodo nunc dicit factores legis iustificari; nisi hoc loco factores dicat qui amore Dei ad faciendũ spontanei sunt, secundũ quod bona voluntas pro opere facti reputatur vt diximus? Non enim exteriori opere Deo placemus, sed potius ex voluntate. Hic igitur de voluntate, ibi de exteriori opere loquitur. Possumus & hîc naturalem legem accipere, qua sola vtuntur Gentiles. De quibus verò ait & in sequentibus illud de lege scripta operum intellige, vt videlicet ita intelligatur, quòd non illi tantum qui audiunt verba legis naturalis iusti sunt, sed qui opere complent. Verba autem legis naturalis illa sunt, quæ Dei & proximi caritatem commendant, sicuti ista. *Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris.* Et, *Quod vultis vt faciant vobis homines & vos facite illis.*

CVM *enim gentes.*] Et verè non in auditu scriptæ legis, sed in opere eius, vt dictum est, vis iustificationis consistit. Quod apparet ex Gentilibus, qui quamuis legem scriptam non habeant quam audire possint, cùm tamen faciunt ea opera quę

lex præcipit, æquè vt Iudæi saluantur. Et hoc est, *Cum enim Gentiles*] i. Gentiles qui legem scilicet scriptam non habent, *naturaliter faciunt.*] i. naturali lege instructi, hoc est cognitione Dei ac discretione rationis, quam naturaliter, hoc est ex sua creatione habent, non ex scripta alicuius doctrina: ipsi dico non habentes huiusmodi legem, .i. scriptam exterius sicut habent Iudæi, ipsi sibi sunt lex, hoc est eandem remunerationem assequuntur per seipsos sine lege scripta, quam illi per obedientiam scriptæ legis. Quippe qui exhibent exteriùs in opere voluntatem bonam quam habent in mente, hoc est opus legis scriptum in cordibus. Cum dicit *scriptum*, perseuerantiam bonæ voluntatis innuit. Vt enim beatus ait Gregorius, quod loquimur transit, quod scribimus permanet. Qui itaque legis auditores sunt, quasi legem loquútur quam in membranis scriptam, non in cordibus tenent affixam. Sicut è contrario isti faciunt, *Bonum eis testimonium reddente conscientia ipsorum.*] Hoc est securos eos facientes de iustitia operum suorum, bona ipsorum conscientia atque recta intentione, quæ illis non alijs cognita est. Secundum quam quidem intentionem Deus opera pensat. *Et inter se inuicem*] Diuersa littera hic legi solet. Modo enim genitiui plurales ponuntur hoc modo, *cogitationum & accusantium*, aut etiam *defendentiũ*; modo ablatiui sic, *cogitationibus accusantibus, &c.* Vnde Augustinus de Ciuitat. Dei lib. 20. *In cogitationibus enim, sicut scriptũ est, impij interrogatio erit. Et Apostolus*, *Cogitationibus*, inquit, *accusantibus*, vel etiam excusantibus, *in die qua iudicabit Deus occulta hominum, &c.* Idem in Psal. 118. *Omnia opera vel bona vel mala à cogitatione procedunt. In cogitatione quisque innocens, in cogitatione reus est. Propter quod scriptum est, cogitatio sancta seruabit te. Et alibi in cogitationibus impij interrogatio erit. Et Apostolus, Cogitationibus, inquit, accusantibus aut etiam excusantibus, &c.* Idem in Psal. v. *Decidant à cogitationibus suis, dictum est decidant accusantibus se cogitationibus suis, conscientia sua, sicut Apostolus dicit, cogitationum accusantium seu defendentium, &c.* Puto autẽ hanc litteræ narrationem maximè ex consuetudine Græcæ linguæ contigisse; cum videlicet Græci ablatiuo carentes, genitiuo pro ablatiuo vtuntur. Vnde factum est, vt secundum diuersas translationes ex Græco in Latinum modo in genitiuis retentus vt in Latino sicut erat in Græco, modo prout

sententia

sententia requirebat in ablatiuum apud nos sit commutatus. Quamuis enim hæc Epistola, quæ ad Romanos dirigitur, primo Latine scripta intelligatur, etsi in Gręcia apud Corinthū scripta fuerit; credimus tamen diuersos postea eius translatores vel expositores extitisse, qui Græcos, vt dictum est, imitarentur, cum illam fortassis scripturam Latinam ad manū non haberent, & ideò ad exemplaria Græca recurrerunt. Nunc igitur vtramque litteram exponamus. Cum itaq; præmissum sit, *testimonium reddente illis conscientia*, addit, *& conscientia cogitationum, &c.* Ac si diceret, & tali conscientia quæ non erret in discretione operum, ea scilicet discutiens secundum ipsas animi cogitationes, hoc est intentiones. Quæ quidem cogitationes habēt accusare vel defendere apud Deum potius quàm exteriora opera. Et hoc est, conscientia dico cogitationum .i. quæ ipsas cogitationes magis attendit quàm opera. Et quare eas maximè penset annectit, qua accusant vel excusant apud Deum. Cogitationum dico inter se inuicē, scilicet habitarum, vt de ipsis videlicet existimaret agendum sicut de alijs; iuxta illam videlicet suprapositam naturalis legis regulam: *Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris.* Et, *quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. In die.*] Hoc est in tempore. *Quo iudicabit Deus.*] Per filium suum .i. Iesum Christum, secundum quod scriptum est, *Pater omne iudicium dedit filio. Occulta hominum.*] .i. intentiones potius quàm exteriora opera. *Secundum Euangelium meum.*] .i. sicut ego prædico, asserere videlicet Deum potius intentionem, quàm operum remunerationem. Si vero sit ablatiuus absolutus hoc modo, *Et inter se inuicem cogitationibus accusantibus, &c.* continuabitur ad præmissum alium ablatiuum sic, *Dixi conscientia ipsorum reddente illis testimonium, & cogitationibus suis quas habent inter se inuicem* .i. per quas sese ita vt alios pensant vt dictum est; ipsis, inquam, suis cogitationibus .i. proprijs intentionibus, subaudis reddentibus illis testimonium. Et est quasi expositio eius quod præmissum est, *conscientia*, scilicet, *ipsorum.* Ac si diceret .i. *cogitationibus eorum, &c.* Et quare testimonium reddatur eis .i. securos eos faciāt cogitationes suæ apud Deum subdit, quia videlicet solæ, vt dictum est, cogitationes apud Deū habent accusare vel defendere. Et hoc est quod supponit, *Accusantibus aut etiam defendentibus, &c.* Quæritur autē quo-

modo post datum circumcisionis mandatum, *Omnis anima cui caro præputij circumcisa non fuerit, &c.* Gentiles incircumcisi saluabantur, sicut Iob & fortasse plerique alij, de qualibus dictum est: *Cum enim gentes, &c.* Sed si diligenter attendamus verba ipsa scripturæ, atque ipsum circumcisionis exordium, quæ primo Abrahæ est iniuncta, videbimus præceptum circumcisionis non fuisse generale, sed ad Abraham tantum & semen illius pertinere, .i. Isaac, dicente Domino ad Abrahã, *quia in Isaac vocabitur tibi semen*, non in Ismael videlicet. Vnde & cum circumcisionem Dominus Abrahæ præciperet ait, *Hoc erit pactum inter me & te, & semen tuum post te.* Origenes quoque super hanc Epistolam in sequentibus apertè conuincit ex ipsis alijs scripturæ verbis, soli populo Israeli & vernaculis eorum vel emptis pecuniâ, circumcisionis signum fuisse præceptum. Exposito namque illo versiculo, *Si sibi præputium iustitias legis custodiat, &c.* diligenter circumcisionis mandatum atque rationem discutiens ait: *Non importunum videtur circumcisionis* generalem discutere rationem. Dixit Dominus ad Abraham. *Tu autem testamentum meum seruabis, & omne semen tuum post te in generationes suas. Et hoc est testamentum inter me & vos, & inter me & inter medium seminis tui post te. Circumcidetur omne masculinum vestrum, & puer in octaua die. Circumcidetur in vobis omnis masculus in generationibus vestris, vernaculus & pecunia emptus.* Discutiamus vtrum mandatum & eos qui ex gentibus crediderant constringat. Nunquam fecit proseliti i. aduenæ mentionem, sed vernaculum seruum, vel pretio mercatum circumcidi iubet, non liberũ? Perscrutemur ergo Leuitici legem. *Loquere*, inquit, *filijs Israel, & dices ad eos: Mulier si pepererit masculum, octaua die circumcides, &c.* Intuere & hoc quemadmodum de lege circumcisionis tantum ad filios Israel Moyses loqui iubetur, & alienigenarum nulla sit mentio, cùm in quibusdam mandatis non solum filijs Israel, sed & proselitis & aduenis loquatur. Necessario vtique obseruanda distinctio est, quia sicut ibi dicitur, *loquere ad Aaron*, & alibi, *ad filios Aaron*, & alibi *ad Leuitas*, certum est nõ subiacere reliquos his legibus; & quæ filijs iubentur, nec alienigenæ memoria vlla fit, non est putandum commune esse mandatum vbi appellationis habetur exceptio. Si ergo non alius quisquam circumcisionis lege constringitur nisi ex Abraham ori-

ginem trahens, vel vernaculus eorum, vel pretio emptus, vis autem videre quia ſicubi vult etiam alienigenas lege connectꝭ ſignificanter oſtendatur? Audi quid ſcriptum ſit, *Homo ex filijs Iſrael & aduenis, quicunque manducauerit omnem ſanguinem animam illam diſperdā, quia anima omnis carnis ſanguis illius eſt, & ego dedi vobis vt ex ipſo ſuper altare propitiaretur pro animabus veſtris, quia ſanguis pro anima expiabit.* Vides ergo hanc legem, quæ & aduenis data eſt, obſeruari à nobis qui ex gentibus credimus. Ergo legem de obſeruatione ſanguinis communē cum filijs Iſrael & Gentium ſuſcipit Eccleſia. Hæc namque ita intelligens in lege ſcripta, tunc beatum illud Apoſtolorum Concilium decernebat decreta, Gentibus ſcribens vt abſtinerent ſe à ſanguine & ſuffocato. Verum requires fortaſſe, ſi etiam de ſuffocato communis filijs Iſrael cum aduenis data ſit lex? Audi, *Homo,* inquit, *ex filijs Iſrael & ex aduenis qui ſunt in vobis, quicunque venatus fuerit feram aut auem quæ manducatur, effundat ſanguinem eius & cooperiat terram, quia anima omnis carnis ſanguis ipſius eſt.* Verum quia inter illa quæ de Leuitico ſuperius protulimus, etiam hoc refertur, *Homo ex filijs Iſrael vel ex aduenis qui ſunt in eis quicunque fecerit holocauſtum aut ſacrificium, & ad oſtium tabernaculi non addixerit facere illud Domino, exterminabitur de populo ſuo.* Et per hoc etiā videtur Eccleſia ex Gētibus holocauſtis obnoxia fieri. Non vt faciat iubet, ſed ſi forte fecerit quomodo facere debeat docet. Certū eſt enim, quòd dum Hieroſolymis templum conſtaret, & religio tradita patribus vigeret, plurimi etiam Gentium veniebant ad templum adorare & offerre ſacrificia. Sed hoc quoniam in loco vno tantummodò fieri præceptum eſt, de quo etiam hîc mandat vt ad oſtium tabernaculi iugulanda victima deducatur, tamdiu potuit legitimè fieri, quamdiu ſtatus loci permanſit incolumis. Denique & Saluator ad decem leproſos, quos mundauerat inquit, *Ite, oſtendite, vos Sacerdotibus, & offerte pro vobis hoſtias ſicut præcipit Moyſes.* Nunc verò quomodo expoſcitur ab aduenis, quod exhibere nec proprijs quidem cultoribus licet? Hæc dicta ſunt à nobis, vt oſtenderemus præcipuè de circumciſionis præcepto, quòd non alijs quàm his, qui ex Abraham genus ducant, vernaculiſque eorum vel precio emptis, eſſet iniunctum. Liberos eſſe ab huiuſmodi legibus eos qui per Chriſtum Deo gentibus cre-

dunt. Item, Recuperent ergo prius ſtatutum templum, &c.

Si *autem cognominaris Iudæus.*] Gentiles, qui à genere ſanctorum Patrum hæreditate remoti, ô Iudæe, tibi videntur, cùm dicat Dominus Abrahæ, *quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen*, & inſuper lege ſcripta non ſunt inſtructi, & ita bene operantur, ſed in te contra eſt. Quod cum in compoſitione quadã, & improperij indignatione proferens exagerat, dicens, *ſi tu cognominaris Iudæus*, hoc eſt, non ille Iudæus exiſtens, imitatione ſcilicet fidelium Patrum, ſed ſolo nomine cognominaris, à Iuda ſcilicet Patriarcha, ſeu à Iuda Machabæo ſic vocaris, &c. Origenes, Non diceres, ſed cognominaris docet inſequentibus, quia verè Iudæus ille ſit, qui in occulto circumciſus eſt. Qui autem in manifeſto vt videatur ab hominibus, non eſt verè, ſed cognominatur Iudæus. Et in Apocalyp. *Qui dicunt ſe Iudæos eſſe, & non ſunt.* Qui verè Iudæus eſt ab illo Iuda vocabulum trahit, de quo ſctiptum eſt, *Iuda te laudabunt fratres tui, &c.* quæ in Saluatore prophetata ſunt. Auguſt. in Pſal. 71. *Iudæi maximè à Iuda Patriarcha appellati ſunt*, quia primò de alia tribu datus eſt Saul & reprobatus, tanquam malus. Rex primus de tribu Iuda Dauid, & ex illo de tribu Iuda ſemper Reges habuerunt. Vnde Iudæi dicti ſunt, & cœperunt Reges alienigenæ ab Herode. Itaque veniente Domino euerſum eſt regnum Iudæorum, & ſublatum eſt ex Iudæis quia noluerunt cognoſcere verum Regem. Iam videte ſi Iudæi ſunt appellandi. Ipſi voce ſua abdicaueruut ſe ab iſto nomine, vt Iudæi non ſint digni appellari, niſi tantùm carne. Sequiebant in Chriſtum .i. genus Iuda, ſemen Dauid, dicebant: *Non habemus Regem niſi Cæſarem.* O Iudæi, ſi non habetis Regem niſi Cæſarem, defecit iam Princeps ex Iuda, venit cui repromiſſum eſt. Illi ergo veriùs dicuntur Iudæi qui Chriſtiani facti ſunt ex Iudæis. Iudæa vera Chriſti Eccleſia eſt. Credimus in illum qui venit ex tribu Iuda per Mariam. Haymo. Si autẽ tu Iudæus cognominaris, ſubaudis à Iuda Patriarcha, &c. Ambroſ. Iudæo primum & Græco. Iudæi ex tempore Iudæ Machabæi dici cœperunt, qui in cauſa cladis reſtitit ſacrilegis, & fiducia Dei collegit populum, & defendit genus ſuum. Notandum vero quia hoc loco Ambroſius non dicit Iudæos dici à Iuda Machabæo, ſed à tempore eius ſic dici, præſertim cum à cæteris libris veteris Teſtamenti non in-

ueniantur sic appellati sicut in libris Machabæorũ. Quietiãsi à Iuda Machabæo sic essent appellati, videntur & à Iuda Patriarcha sic nominari, cum ipse quoque Iudas Machabæus ab illo Iuda sic esset appellatus.

ET *requiescis in lege*] Vt non fatigeris erroribus inquirendo quæ facienda sint tibi, & totum in ea studium habes occupatum, vt non ipsas alias petendas, ad scripta scilicet Poetarum & Philosophorum, *Et gloriaris in Deo.*] Iactando scilicet te gloriosum de cognitione Dei & lege tibi ab ipso data, ex qua videlicet lege nosti voluntatem eius, quod videlicet ei fieri placeat. *Et probas.*] i. discernis non solum vtilia ab vtilibus, verum etiam vtiliora ab vtilibus. *Confidis.*] vt videlicet possis ostendere alijs viam iustitiæ in mãdatis Dei. Cæcos siue in tenebris existentes, siue insipientes & infantes ideò intelligit, & similiter ducem, & lumen, & eruditorem, & magistrum pro eodem accipit: vt sit quædam verborum inculcatio ad cõfusionem eorum, non diuersa significatio. Vnde autem se ducem esse cæcorum confidat. i. sufficientẽ ad alios docendos, supponit: Te dico *habentem* ex lege *formam scientiæ & veritatis*] i. veram scientiam quæ instruere alios & informare potest ad bene agendum. Tu ergo talis ac tantus secundum iudicium tuum, qui alios doces .i. corrigis, &c. In quo autem se debeat corrigere supponit dicens. *Qui prædicas.*] Ex verbis scilicet legis, &c. *Qui abhominaris idola.*] i. simulachrorum formas propter significatũ, cùm non euitas sacrilegium propter ipsum, quia in seipsum malũ est. Sacrilegium dicitur violatio rei sacræ, scilicet eorum maximè quæ ad cultum Dei pertinent, veluti templum, & quæ ad ipsum spectant. Templum verò Dei siue materiale & figuratiuum, siue spirituale & verum Iudæi violarunt, in ipso manufacto templo negociationem exercẽdo, propter quam à Domino indè sunt expulsi; vel ipsum Dominum crucifigendo, qui de templo corporis sui loquens, ait: *Soluite templum hoc, &c. Dominum inhonoras.*] .i. facis despicabilem alijs quantum in te est. Colorem in hoc loco Rhetoricũ facit, qui repetitio dicitur, habens in diuersis clausulis orationis idem principiũ, sicut est, qui, quod, quantum est repetitum.

NOMEN *enim.*] Cum superius singulariter dixerit, *si autẽ tu*, nunc verò pluraliter dicat *per vos*, plane insinuat generalẽ

Iudæi personã se introduxisse, quasi generaliter rebellẽ redarguens populũ, de quo se esse gloriabãtur isti cõuersi Iudæi, qui Romæ erant. In quo quidem populo alios dicit reos furti esse, extitisse, vel adhuc esse: alios adulterij, &c. Continuatio. Bene dico inhonoras tu videlicet popule Iudęorũ, quia per vos blasphematur inter gentes. i. infideles nomen Dei, & notitia eius quam vos habere gloriamini. Vt enim Tullius meminit, sæpe ex vitio hominis culpari scientia solet, quasi scientia illa malè operari doceat. *Sicut scriptum est.*] In Propheta Ezechiele his verbis, *Nomen sanctum meum quod polluistis in gentibus.* i. cõtemptui vel irrisioni haberi fecistis, & cum in se preciosissimũ esset viuificastis*.

CIRCVMCISIO *quidem.*] Superius abstulit gloriationẽ legis datæ, per hoc quod non faciunt quæ lex præcipit, & ideò magis à lege arguuntur quàm iustificentur. Nunc verò per hoc ipsum quod legi non obtemperant, aufert gloriam circumcisionis. Quia sicut legis latio nil prodest suscipientibus, nisi eam seruent; ita circumcisio, nisi legi obtemperent : vt videlicet cætera præcepta impleant sicut præceptum circumcisionis. Quippe qui in vnum offenderit, vt alius dicit Apostolus, reus est omnium .i. transgressor est seu contemptor totius legis, vniuersa scilicet Dei præcepta continentis. Cùm enim lex omnia simul, non vnum tantùm præcipiat, quisquis vnum transgreditur legem non seruat. Ac sic per vniuscuiusque præcepti transgressionem legis violatæ reus efficitur. Nihil ergo circumcisio carnalis ad salutem prodest si lex in cæteris violetur. Sicut & Baptismus, cuius locum beato attestante Gregorio, circumcisio tenebat, si in cæteris transgressores permaneamus, non saluat. Cùm autem circũcisio in hoc tempore iam nullius sit momenti, iuxta illud ipsius Apostoli ad Galatas scribentis, *si autem circũcidimini, Christus vobis nil proderit* .i. nihil iam vtilitatis vobis ex illo signo conferet, apparet hoc loco Apostolum ad statum priorem legis spectare, in quo vtilis erat circumcisio. De quo quidem statu legis quamuis iam præterito & quãtum ad carnales obseruantias defuncto, ibi nunc etiam Iudæi conuersi gloriabãtur. Si vero Apostolus ad suum nunc tempus respiciens dicat, *Circumcisio quidem prodest si legem obserues*] tale est ac si dicat, circumcisio nunc prodest, si sit spiritualis, potius quàm

carnalis, quæ gentili æquè sicut & Iudæo communis est. Custodia igitur legis spiritualem circumcisionem facit .i. separationem à vitijs, quæ per carnalem circumcisionem figuratur. Tale est ergo si legem custodias, ac si diceret: si sit spiritualis circumcisio cordis potius quàm corporis, quia superfluum est signum vbi deest per negligentiam signatum.

SI *autem præuaricator.*] .i. transgressor, &c. *Præputium*] vocatur illa particula genitalis membri, quam de summitate illius præcidebant circumcidentes. Et dicitur præputiũ quasi amputando .i. præscindendo, quamuis putare modo pro incidere non sit in vsu, sicut amputare. Dicitur tamen in Canticis, *tempus putationis aduenit* .i. amputationis. Quemadmodũ autem circumcisio carnis circumcisionem cordis .i. separationem à carnalibus vitijs significat, ita præputium retentum immunditiam carnalium desideriorum demonstrat. Vnde & Iudæi & Gentiles, qui præputium habebant, non præputiatos .i. immundos, verum ipsum præputium .i. ipsam immunditiam vocabant. *Circumcisio tua.*] In sola videlicet carne tua, inquam, quam approbas, quam facis, non Deus. *Præpucium facta est tibi.*] .i. quodammodo immundicia, quoniam magis reus conuinceris post susceptum circumcisionis sacramentum & professionem obseruandæ legis, si eam non obserues, quàm si hoc non fecisses. *Si ergo.*] Quasi à contrarijs infert, Quandoquidem tua circumcisio .i. carnalis, præputium sit tibi .i. magis te inquinat & damnat si legem non obserues. Igitur præputium Gentilis, si ipse lege naturali quod scriptũ est impleat, *reputabitur ei à Domino in circumcisionem.*] i. ipsi corporale præputium habentes ęstimabuntur diuino iudicio eiusdem esse meriti, cuius sunt & spiritualiter circumcisi. Nõ enim hic repetit circumcisionem tuam, vt carnalem intelligat, sicut superius posuit: sed simpliciter dicit circumcisionem, vt spiritualem insinuet à Deo factam. Qui etiam cum dicit *præputium illius*, sicut superius *circumcisionem tuam*, carnaliter intelligit præputium, corporis .s. particulam, non cordis immunditiam. Alioquin non diceret reputari præputium in circumcisionem. Si præputium .i. ipsa præputiata Gentilitas, quam vos scilicet Iudæi quasi ad ignominiam præputium vocatis. *Custodiat legis iustitias*] potius quàm figuras .i. impleat moralia caritatis præcepta, quæ vnumquemque iustificant,

nonne præputium illius .i. ipsa Gentilitas proprium habens præpucium, carnale videlicet cum quo ipsa nascitur, reputabitur à Deo digna præmio? Verè & spiritaliter, vt dictum est, circumcisorũ& ipsum præpucium legem consumans.i.adimplens. Plenitudo enim legis, vt postea dicitur, est dilectio. Quod videlicet consummare legem, est ei ex natura .i. ex instructione legis naturalis illa, quæ duo dicimus, continentis præcepta caritatis, *quod tibi non vis, &c. Iudicabit te.*] .i. reum manifeste conuincet, qui lege etiam scripta instructus, de qua gloriaris, bene agere negligis. Te dico Iudæe, *Qui præuaricator es legis.*] .i.transgressor per litteram occidentem .i. literalem sensum, carnale signum in quibus confidis significantibus maximè non significatis adhærens .i. figuris potius quàm rebus ipsis, & similitudini potius quàm veritati.

NON *enim qui.*] Bene dico præputiũ per bonorũ operũ exhibitionẽ reputari in circũcisionẽ, & bene dico circũcisionẽ per mala opera transire in præputiũ. Nã illi carnaliter circumcisi etsi in manifesto dicantur Iudæi, non tamen verè .i. corde sunt Iudæi, sed potius illi supradicti Gentiles, quanquam nullo modo reputarentur Iudæi vel circumcisi. Manifesti Iudæi dicuntur, qui solo nomine & natione Iudæ Iudæi nuncupantur, foris Dominum voce confitentes, & mente ab eo recedentes. De quibus dicitur, *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sed qui in abscondito Iudæus est.*] Confitentes Deum in corde vbi Deus videt, & qui Deo seruire satagant, non ad hominum aspectum. *Neque quæ in manifesto est circumcisio.*] .i. quæ manufacta est, *In carne.*] .i. in carnis ablatione, non est circumcisio .i. non vera vitiorum damnatio & concupiscentiæ destructio, sed vera circumcisio est illa quæ est cordis, .i. per quam ab animo vitia & concupiscentiæ amputantur. Circumcisio, dico, in spiritu, non littera .i. iuxta spiritualem & mysticum, non literalem sensum facta. *Cuius.*] .s. Iudæi vel circumcisionis spiritualis, *Laus est ex Deo*] quia Deus eam approbat, non homines, .i. carnales, qui videlicet legem carnaliter tantùm, non spiritualiter intelligunt, & opera magis quàm animum pensant, videntes in facie, non in corde.

CAP. III. QVID *ergo amplius.*] Oppositionem quam possent Iudæi facere

facere contra prędictam rationem obijcit sibi Apostolus, vt eam soluat. Dicerent enim Iudæi. Tu dixisti circumcisionem transire in præputium, & præputium transire in circumcisionem. Ergo quid amplius Iudæo quàm Gentili est? quæ maiora beneficia contulit Iudæis quàm Gentilibus, qui dicebantur canes & immundi? aut quæ vtilitas circumcisionis .i. circumcisorum? Hoc quidem, quasi expositio præcedentis subditur. Poterant quippe cum ait, *Iudæo soli*, intelligi illi qui ad Tribum Iudæ pertinent, à quo dicti sunt Iudæi. Et quod dicitur, *quid amplius*, poterat tam ad bonum quàm ad malum se habere, & fortasse magis ad malum, cùm Iudæos in proximo maximè vituperasset. Est autem consuetudo Apostoli sicut per præpucium gentes, ita per circumcisionem Iudæos accipere. *Multum*] videlicet amplius vtilitatis Iudæo quàm Gentili olim à Domino collatum est. *Per omnem modum.*] .i. modis omnibus, lege scilicet eos instruendo, & miraculis innumeris, & beneficijs confirmando, & ad amorem suum prouocando. *Sed hoc primum*] .i. maximum illud fuit inter bona Dei; quod legem eis dedit; vt non solum naturali sicut Gentiles, verum insuper scripta lege instruerentur. Et hoc est quod ait *primum* .i. maximum fuit illud beneficium quod sunt illis *credita.*] .i. cõmissa, *eloquia Dei in lege & Prophetis.*] Quod quidem donum & eos erudire, & in perpetuum retinere potest. Nota tamen quod non ait commissa, sed credita; quasi ad tempus eis sit hæc doctrina accommodata. Quæque ad nos per spiritualem & rectam eius intelligentiam transitura erat, & in carnalibus eius obseruantijs, in quibus maximè confidebant Iudæi, cessatura. Quasi & creditor eloquiorum suorum Deus dicitur, pro quibus ab his quibus ea credit, quasi pretium obedientiam requirat. Verba Dei eloquia dicit, quasi extra alia locutionum genera per excellentiam, *Propter eorum.*] .i. obedientiæ fructum & salutiferam doctrinam.

QVID *enim.*] Quæ causa, diceret aliquis, de eloquijs diuinis datis illi populo, tamen propter incredulitatem eius bona ipsi promissa Deus non compleuerit, siue de reparatione humani generis per filiũ suũ, siue de quibuscũq; promissionibus. Quod quidẽ duobus modis refellit Apostolus ostẽdendo non omnes in populo fuisse incredulos, vt penitus illi populo promissa negarẽtur, nec Deũ quia verax est, promissiones suas

posse cessare. Sic lege, Bene dixi maximum illud esse de eloquijs diuinis, per quæ sibi alliceret populum suum. Nam quid impedit propositum diuinum? *Si quidam illorum non crediderunt.*] illis eloquijs, hoc est his quæ ibi promittebãtur vel prædicebantur. *Nunquid incredulitas illorum.*} Qui videlicet non crediderunt, *Fide Dei.*] .i. per quam Deo crediderunt, *Euacuauit*] vt videlicet non euenerit quod ipse Moyses, Iosue & cæteri fideles crediderunt? *Absit,*] vt scilicet eorum fides sit euacuata .i. frustrata in his promissis ibi prædictis quæ crediderunt. *Est autem Deus.*} Dixi absit, nec inconsideratè, sed prouide, cum sit *Deus verax*] .i. stabilis seu immobilis, in his quæ promittit aut prædicit.

OMNIS *autem homo mendax*] .i. mutabilis in suo proposito, vt videlicet facilè eius consilium aut voluntas mutari queat. Forte quęritur si homo in Christo vnit⁹ diuinitati mẽtiri aut peccare potuerit, quamuis in eo quod præmissum est, *est autem Deus verax*, & statim subiunctũ est, *omnis autem homo mendax*, Deus homo exclusus videtur; vt de puro homine tãtũ accipi debeat quod dictũ est, *omnis homo mẽdax*, nõ de homine qui Deus est. Nemo autẽ ambigere debet hominẽ illum Deo vnitũ, postquã ei vnitus est, aut dũ ei vnitus est, nullaten⁹ peccare posse: sicut eum qui prędestinatus est, postquã prędestinatus, vel cũ prædestinatus sit, damnari non posse. At verò si simpliciter dicitur hominem illũ, qui vnitus est, nullo modo peccare posse, potest quilibet ambigere. Si enim penitus peccare non potest, aut malè facere, quod meritum habet, cauendo peccatum quod nullo modo potest committere, aut quo etiam cauere id dicitur quod nullatenus incurrere potest. Vnde Boetius contra Eutichen & Nestorium de homine quem Deus assumpsit. Quando, inquit, fieri potest, vt talem assumpserit hominem, qualis Adam fuit ante peccatum, cùm in Adam potuerit esse peccandi voluntas atque affectio? Scriptum præterea est in laude iusti, *Qui potuit transgredi, & non est transgressus; facere mala, & non fecit, iste in excelsis habitabit, &c.* Et hoc quidem ad liberum hominis arbitrium pertinet, vt in eius sit potestate agere bene & male. Quod si Christus non habuit, libero videtur priuatus arbitrio, & necessitate potius quàm voluntate peccatum cauere, & ex natura potius quàm ex gratia id habere. Quippe quod per gra-

tiam cuiuis collatum est, ex dono ei potius quàm ex naturæ suæ proprietate venit, non tam naturale quàm gratuitum est dicendum, quod ex dono alterius potius quàm ex nobis habemus. Quis etiam neget hominem illum ex anima & carne consistere, qui Deo vnitus est, in vnam videlicet personam; etiam sine illa vnione, sicut ceteros homines, in sua natura cõsistere posse? Alioquin minoris valitudinis esse videretur, si per se ipse subsistere non posset, sicut cæteri homines; non & magis accidentis quàm substantiæ natutam habere. Quòd si per se etiam existere posset, cur non & peccare sic posset vt cæteri? Videtur itaque nobis vt in hac quoque, sicut in cæteris rebus vires propositionum diligenter attendamus, quando videlicet cum determinatione possibile aut necesse ponit, & quando simpliciter prædicatur .i. sine apposita determinatione. Verum quippe est si simpliciter dicatur, quòd eum qui prædestinatus est, & qui saluandus est, possibile est damnari, cùm omnino possibile sit eum fuisse non prædestinatum, nec saluandum: non tamen cum determinatione verum est dicere, quod eum possibile est damnari, cùm sit pędestinatus, vel cùm sit saluandus. Sic & eum, qui curtatus est, possibile est habere duos pedes, cùm sit omnis homo bipes, & eum qui cæcus est possibile est videre; non tamen possibile est postquàm curtatus est, vel postquam cæcus. Alioquin possibile esset regressionem de priuatione ad habitum fieri, quod penitus falsum est. Sic & fortasse non est absurdum nos concedere simpliciter, quòd eum hominem, qui Deo vnitus est, possibile sit peccare, non tamen postquam vnitus vel dum vnitus est. Christum verò .i. Deum simul & hominem modis omnibus impossibile est peccare, cùm videlicet ipsum Christi nomen Dei & hominis exprimat vnionem. Ac sic quod dictum est, *omnis homo mendax*, modis omnibus vera videtur esse enũciatio.

SICVT *scriptum est, vt iustificeris.*] Probat per authoritatem Psalmi, quàm verax sit Deus in promissis suis complendis, & stabilis in suo proposito. Promiserat quippe Dominus ad Dauid, quòd de semine eius Christus nasceretur. Quæ quidem promissio post adulterium Dauid cassanda omninò videbatur, & omninò incongruum videbatur vt vlterius de semine tam peccatoris hominis Filius Dei car-

nem susciperet, & ita Deum qui hoc ei promiserat, mendacem fieri oporteret. Quod nequaquam posse contingere, idem qui tam grauiter deliquerat attendens aiebat: *Tibi soli peccaui*.i. ad honorem tui tātum, qui etiam iniquitatem bene ordinas, & ad gloriam tuam omnia conuertis, *Et malum coram te feci*.i. te sciente, quem nihil latet: vt per hoc appareat quàm iustus sis, qui videlicet cum scias me promeruisse, vt non mihi promissa custodias; tamen quia iustus es & verax, non potes promissionem tuam frustrare. Si enim peccatum hoc Deum lateret, non videretur causa quare promissionem non impleret. Nunc autem cùm sciat peccatum committi, & peccantem meruisse contrarium, seruat tamen immobilem suæ veritatis constantiam, adimplendo scilicet promissa. *Vt iustificeris in sermonibus tuis*.] .i. vt exequendo sermones tuos, de promissionibus quas mihi fecisti iustificeris, i. iustus & verax appareas. *Et vincas*.] scilicet humanum iudiciū, *cùm iudicaris*] ab hominibus, i. argueris mendacij, tanquam qui non possis vlterius propter delicta mea tuam promissionem adimplere.

S I *autem*.] Oppositionem ad præmissa ipse inducit Apostolus, quasi diceret: Dictum est Deum iustificari .i. iustum & veracem maximè apparere ex peccatis; cùm illam scilicet, promissionem illius impedire nequeant, immò etiam ipsa ad gloriam suam conuertat. Sed si peccata mea ita vt dictum est in præmisso exemplo de Dauid, *Iustitiam Dei commendant*.] .i. ad laudem & gloriam veritatis eius proficiunt: *Quid dicemus*] i. quid poterimus respondere objectioni sequenti, quæ ait, *Nunquid iniquus est Deus qui infert iram?*] .i. vindictam propter peccata, quę eius, vt dictum est, iustitiam commendant. i. eum maximè laudabilem ostendunt de incommutabili suæ veritatis proposito. Et quoniam non ex persona hoc sua Apostolus objicit, quasi non ei videretur vt in hoc ageret iniquè, addit, *Secundum hominem dico*.] .i. secundum animalem, qui non sapit ea quæ Dei sunt; non secundum spiritualem, qui diiudicat omnia, tam in diuinis quàm in humanis æquum rationis iudicium tenet, & ideò, *Absit*.] vt hoc scilicet recipiamus, Deum iniquè agere, puniēdo peccata, quæ etiam ad eius prosiciūt gloriam; vt quamuis peccata non sint bona, bonū tamē sit esse peccata. Vnde est illud August. in Enchirid. *Non fit aliquid nisi Omnipotēs fieri velit vel sinēdo vt fiat, vel ipse faciēdo. Non dubitandū est Deum facere bene, & sinendo fieri quæcunq; fiunt male. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profectò bonum est omne quod*

iustū. Itē, *Nā nisi esset hoc bonum vt essent mala, nullo modo esse sinerētur ab omnipotēte bono. Alioquin.*].i. si aliter esset quā dicimus, hoc est, si iniq; faceret Deus, inferēdo vindictā pro peccatis; quomodo mundū.i. vniuersos, tā bonos scilicet quā malos iudicaret, eis videlicet pro meritis vel gloriā vel pœnā retribuendo?

S i *enim veritas.*] Ad suprapositā obiectionē iterū redit, quasi eam cōmendās, quod.s. benè iniquus videtur Deus puniendo peccata, si ipsā iustitiā eius cōmendāt, quia nec iam pro peccatis reputari debēt, sed pro bonis quæ eius veritatē cōmendāt. Et hoc est, *si enim veritas Dei abūdauit in gloriā ei⁹ ex meo mēdacio*] i. immobilitas suæ veritatis laudabilior efficitur ex mutabilitate & incōstantia meæ professionis, qui licet ei mentiar, ipse tamen mihi mentiri non potest. *Qui diiudicor.*] Adhuc dū videlicet id quod facio ad eius gloriā proficit, tāquā peccator.i. qua ratione ea quæ facio pro peccatis reputanda sunt. *Et cur non potius faciamus mala vt veniāt bona.*] .i. peccemus, vt ex nostris peccatis glorificetur Deus? *Sicut blasphemamur*] à quibusdā, & sicut *aiunt nos dicere.*] Me.s. & cæteros spiritales, qui dicimus etiā mala tā bene ordinari, vt ad gloriā Dei proficiāt. Vnde & ipse etiā prædictus Doctor in xi. de Ciuit. Dei, cū de bonitate & malitia diaboli loqueretur, ait: *Deus sicut naturarū bonarū optimus creator est, ita malarū voluntatū iustissimus ordinator.* Itē ibidē de diabolo, *Deus cum eū cōderet, futuræ malignitatis non erat ignarus, & præuidebat quæ bona de malis eius esset ipse facturus.* Itē post aliqua. *Neque enim Deus vllū non dico Angelorū vel hominū creasset, quem malū esse futurū præscisset; nisi pariter nosset quibus eos bonorū vsibus cōmendaret.* Idē in Enchiridion, *Neq; enim Deus omnipotens cum summè bonus sit, vllo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis; nisi vsq; adeo esset omnipotens & bonus, vt bene faceret & de malo. Quorū*].s. nos blasphemantiū.i. non tā pro existimatione sua quàm propter nos blasphemādos id dicentium. Adeo nāq; mala quoq; à Deo bene ordinari datum est, vt hoc etiam Gentilis ille Philosophus Plato manifestè professus sit, dicēs: *Nihil enim fit, cuius ortū non legitima causa & ratio præcedat.*

Q v i d *ergo.*] Dixi talium nos blasphemantiū iustam esse dānationem, ex quo nos maximè cōmendasse videmur, quasi tales simus ex nostris meritis, in quibus nihil sit blasphemādū. *Quid ergo*.i. num quid potest dici quia præcellimus tales iustè dānandos.i. ex proprijs meritis & nostra virtute digniores sumus illis? *Nequaquā*] sed potius ex Deo quā ex nobis est,

si quid boni habemus, sicut & in sequentibus ait. Quia nõ est volentis neque currentis, sed miserentis Dei, quia eius misericordia sufficiens est ad salutem potius quàm nostra valitudo, quoniam ex nobis omnes simul culpabiles sumus, sicut superius ostendimus tam de Iudæis quàm ex Gentibus, omnes inexcusabiles esse. Et hoc est, *Causati enim sumus.*] .i. quasi in causam accusando traximus tam Iudæos quàm Græcos, quos sapientiores esse conuenit. *Omnes sub peccato esse.*] .i. & reos esse & pœnæ debitos, tanquam transgressores. Et hoc quidem ad generalem reuertitur inuectionem, colligens ex scripturis testimona, quibus oẽs pariter reos & inexcusabiles cõuincat.

SICVT *scriptum est.*] In Psal. videlicet XII. *Quia non est iustus quisquam, &c.* Psalmus hic vbi testimonia hæc apud nos continentur, quasi generalem inuectionem facit in omnes, qui tempus suæ visitationis non cognoscentes, quasi pro abominatione habuerunt Dominum .s. pro humana redemptione incarnari & pati. Vnde & alibi idem Apostolus, *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Ait itaque Psalmus, *Dixit insipiens* .i. animalis homo, qui non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, de arcano videlicet illo nostræ reparationis mysterio, cùm infirmitatem assumpti hominis inspiceret. *Non est Deus,* Dixit hic quidem non verbis negando tantummodo, sicut Petrus eum negando: sed & corde, quia etsi credidit, hoc est, paucissimi & quasi nulli sunt qui iusti sunt .i. vnicuique reddentes quæ sua sunt. Absit enim, vt credamus Ecclesiam à primo electo vsque ad nouissimum in aliquibus saltem fidelibus non perseueraturam, quæ & ante legem multos & post legem plures: sicut & ipsum qui hunc Psalmum composuit, & sub gratia colligit multos. Vnde & in ipso aduentu Domini iam ex maxima parte in Israel facta cæcitate nonnullos legimus superesse, velut Simeonem, Annam, atque ipsam Domini Matrem cum sponso suo Ioseph, & patrem & matrem Ioannis Baptistæ cum ipso. Sæpe autem cum dicitur *omnis,* vel *nullus*; non generaliter, sed ad maximam partem dicitur. Veluti si dicatur de ciuitate, in qua pauci sunt boni, Omnes mali sunt qui in ea habitant: vel, Nulli boni sunt in ea. Hinc est illud Hieronymi ad Damasum Papam de filio prodigo; *Fili tu semper mecũ es, & omnia mea tua sunt.* Nunquid Angeli Throni? Omnia ergo, intellige Prophetas, eloquia diuina, secundum illud

quod sæpe exposuimus, nō omnia ad totum esse referendum, sed ad partem maximam: vt, *Omnes declinauerunt*; & Omnes qui ante me venerunt fuerunt fures & latrones. Et, *Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem.* Et, *Omnes quæ sua quærunt, non quæ Iesu Christi.* Quare autem non sit iustus quisquā, supponit. *Quia non est intelligens Dominum aut requirens ipsum*] Non est intelligens Dominum .i. non curat eius promissis vel minis attēdere, quia animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, sed est sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Et quia non est intelligens Dominum, nescit requirere eum per pœnitentiam, quem amisit per negligentiam. Quam quidem negligentiam annectit, dicens, *Omnes declinauerunt.*] Hoc est studium suum relicto Deo conuerterunt ad seculum, vt pro temporalibus contemnerent æterna, atque ita omnes pariter tam Iudæi .s. quàm gentes, *Inutiles sibi facti sunt.*] Nemo quippe tam iniquus est, vt omninò inutilis fiat: cùm ipsis etiam malis Deus, vt dictum est, optimè vtatur, sicut nequitia Iudæ siue diaboli. In vno quippe & eodē facto, & Deus Pater, & Filius, & Iudas cooperati sunt. Quia Pater Filium, & Filius seipsum, & Iudas tradidit Dominum. Traditio illa, quam & Iudas operatus est, communem omnium redemptionem est operata. Per prædicationem quidem Petri Apostoli aliqui conuersi sunt & saluati. Iudæ verò nequitiam in salutem omnium Dominus conuertit. Ad maiorem vtilitatem nobis malo istius quàm illius bono diuina vsa est gratia. Diaboli quoque nequitiam quis dubitet à Deo semper benè ordinari, cùm & ipse nihil nisi Deo permittente faciat, vel puniendo reos, vel probando iustos, vel quidlibet agendo? Vnde & potestas illius non nisi iusta esse potest, sicut voluntas illius non nisi iniusta: qui à Domino potestatem, à se vero habet voluntatem. Non est enim potestas ipso attestante postea Apostolo, nisi à Deo. Vnde & Veritas iniquo Præsidi ait: *Non haberes in me potestatem, nisi datum tibi esset desuper.* Qui itaque malè agunt, sibi potiùs inutiles quàm omninò inutiles intelligendi sunt; cùm in ordine rerum nihil inutiliter aut superfluè agi diuina, vt ostendimus, dispositio permittat. Quomodo autem declinauerunt omnes, aut à quo declinauerunt? à bono .s. opere, supponit, dicens: *Non est qui faciat bonum.*] Qui bene operetur, & quod debet impleat. Quamuis enim bona videatur traditio Domini, quæ à Iuda

facta est, & simul vt dictum est à Patre siue à Filio, non tamen id Iudas benè fecit, quod peruersa intentione .i. ex cupiditate pecuniæ commisit. Omnia quippe opera ex intentione pensanda esse Dominus docuit, dicens: *Si oculus tuus simplex fuerit, &c.* Alioquin Iudæ quoque opus, in quo tam Pater quàm filius misericorditer sunt operati, bonum dicendum esset. *Non est vsque ad vnum.*] Repetitio est præmissi illius, videlicet quòd dictum est, *non est qui faciat bonum*, vt determinatio subderetur, ne generaliter dictum putaretur. Tale est itaque ac si diceret: Non est qui faciat bonum, inquam, vsquequo veniat credendo & per amorem se copulando ei qui verè vnus est, & immutabilis per naturam, & singularis per eminentiam .i. Deo siue Christo, qui est vnus Dei & hominum mediator, per cuius fidem in sequentibus saluari nos astruet sine operibus legis. Potest etiã ita intelligi. *Non est qui faciat bonum vsque ad vnum,* ac si diceret, Vix est qui faciat bonum .i. ferè nullus est qui faciat. Fere enim nullus est, nec vnus tãtùm superest. *Sepulchrum patens.*] Tres isti sequentes versiculi, qui in nostro Psalterio habentur, in Hebræo, teste Origene siue Hieronymo, minimè ita continuè leguntur. Vnde Origenes super hanc Epistolam: In nonnullis, inquit, exemplaribus Latinorum, ea quæ subsequuntur in XIII. Psalmo consequenter inueniuntur, in Græcis autem penè omnibus in XIII. Psal. scriptum est, *vsque non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnũ.* Sed & quod dixit Apostolus, sicut scriptum est, *Quia non est iustus quisquam, quoniam vsque non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*: Sed & quod dixit Apostolus, *sicut scriptum est, quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum.* Et quod dixit, *Non est iustus quisquam*, puto ex eo sumpserit, *non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Quod vero dicit, *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant*, in quinto Psalmo reperies. *Venenum aspidum, sub labijs eorum*, ex quodam Psalmo assumptum puto immutatis sermonibus. *Quorũ os maledictione & amaritudine plenum est*, ex nono Psalmo videtur acceptum. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinẽ*, vel in Isaia inuenies, vel in Prouerbijs. *Sed contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non agnouerunt*, non quidẽ ad integrũ recordor, vbi scriptum sit, suspicor tamen in vno Prophetarum inueniri posse. In Psalmis autem scriptum est,

Non

Non est timor Dei ante oculos eorum. Hæc autem testimonia videtur congregasse vt ostenderet, quia quod causatur Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, non tam sua quàm scripturæ sententia pronunciat, omnes sub peccato esse quos vel naturali vel scripta lege ne peccent constat edoctos. Hieronym. in Præfat. lib. XVI. in Isaiam ad Eustochium, Quæstiunculam detulisti, quod VIII. versus, qui leguntur in Ecclesijs, & in Hæbraico non habentur, tertijdecimi Psalmi Apostolus vsurparet. *Sepulchrum patens, &c.*] Animaduerti hoc testimonium de Psalmis in Isaia esse contextum. Nam duo primi versus, *sepulchrum patens est, &c.* quinti Psalmi sunt. Illud autem quod sequitur, *venenum aspidum sub labijs eorum.* 139. Psal. Rursum quod dicitur: *Quorum os maledictione & amaritudine plenum*, de nono Psalmo scriptum est. Tres autem versiculi qui sequuntur, *veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, Contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis*, non in Isaia reperiuntur. Vltimus versus .i. octauus, *Non est timor Dei ante oculos eorum*, in tricesimi Psalmi quinti principio est. Item denique omnes Græciæ tractatores qui nobis eruditionis suæ in Psalmos commentarios reliquerunt, hos versiculos ...... annotant atque prætereunt, liquido confitentes in Hæbraico nec haberi, nec esse in 70. Interpretibus, sed in editione vulgata quæ Græce κοινὴ dicitur, & in toto orbe diuersa est. Nunc autem literam persequamur. Dictum est, *Omnes declinauerunt & non est qui faciat bonum.*] & non solum declinauerunt, verum etiam vt alios faciant declinare, & plurimũ noceant nituntur. Quasi eis non sufficiat vt soli damnentur, sed quasi ad defensionem sui sociam quærunt multitudinẽ. Guttur quoniam formandæ vel proferendæ vocis instrumentum est, sermonem significat, qui per guttur emittitur. Sermo itaque eorum ad malum persuadens, quasi sepulchrum patens est ex concepta mente nequitia, quasi ex fœtore inclusi cadaueris alios corrumpens atque astantium nares offendens .i. naturalem eorum discretionẽ perturbans, ac vicians. *Linguis suis.*] Quasi expositio est præmissi parabolicè dicti, cùm dicit eos in dolo loqui .i. contra conscientiam suam ea cõmendare ad quæ persuadent, vel vituperare à quibus dehortantur.

VENENVM *aspidum.*] Quod & ipse Moyses insanabile dicit, ac per hoc cæteris pœnis testatur esse mortifera .i. cri-

minalia peccata ſignificat, quæ quaſi venenum ſuis perſuaſionibus infligunt alijs. Hæc autem videlicet peccata, ad quæ perſuadent, ſub labijs eorum eſſe dicuntur .i. callidis eorum ſermonibus ita occultari, vt animaduerti ab audientibus non poſſint. Poſſumus & per venenum aſpidum inſanabile, illud in Spiritum ſanctum irremiſſibile peccatum accipere, quando quis videlicet per inuidiam vel cupiditatem aliquam opera illorum, quæ à Deo fieri non dubitat, diabolo tribuit: ſicut nonnulli Iudæorum faciebant, qui vt populum à Christo auerterent, opera eius tanquam diabolica vituperabant: quæ tamen ſpiritu Dei .i. diuina gratia fieri non dubitabant, & ideò in Spiritum Dei .i. diuinæ gratiæ donum peccare dicebantur, cùm ſcienter diabolo tribuerent vnde glorificare Deum deberent, contra propriam mentientes conſcientiam. Quod quidem peccatum etſi per pœnitentiam deleri poſſet, ita tamen diuino ſancitũ iudicio, vt nullus in hoc lapſus reſipiſcendo redeat, atque ideò irremiſſibile dicitur. Hoc autem peccatum ſub labijs eorum latebat, non in labijs apparebat; quia dum ſic contra propriam conſcientiam delinquerent, aliud in corde habebant quàm ore proferebant. *Quorum os.*] i. tam ſibi ipſis quàm acquieſcentibus, maledictionem acquirit à Domino, & amaritudinẽ illã, videlicet de qua per Prophetam dicitur, *Vox diei illius amara, tribulabitur ibi fortis.* Tale eſt *maledictione & amaritudine*, ac ſi diceretur amara illa maledictione, qua dicetur reprobis in damnationem eorum, *Ite maledicti in ignem æternum.* Eſt quidem alia maledictio quaſi dulcis & paterna, quãdo aliquibus anathematis maledictionem inferimus ad correctionem potius quàm ad damnationem.

VELOCES *pedes.*] i. affectus habent pronos ad homicidia, etſi opere non permittantur implere. Pes enim, quo incedimus, affectum .i. voluntatem ſignificat, quo ad operationem perducimur. *Contritio & infelicitas.*] .i. infelix contritio eſt, *in vijs eorum*] .i. in operibus, per quæ ad mortem præparantur æternam, alios etiam ſecum conterentes, ac per exempla etiam corrumpentes, vt ſint quaſi puluis diſſoluti, quem proijcit ventus à facie terræ .i. diabolica tentatio, quæ huc & illuc impellit & deijcit à ſtabilitate terræ viuentium. *Et viam pacis*] .i. omnino in vijs ſuis damnatione conterentur, quia

viam Dei non cognouerunt .i. Christum,per quem tanquam mediatorem Dei & hominum Deo pacificati & reconciliati sumus,qui est pax nostra, vt idem ait Apostolus, & facit vtrũque vnum. Qui & de semetipso ait, *Ego sum via , ego sum ostiũ; Per me si quis introierit, saluabitur.* Hanc quidem viam non cognouerunt, .i. Christum qui pro infirmitate carnis eum contempserunt , aut purum hominem crediderunt , ac per hoc tanquam Dominum eum reueriti non sunt , nec Ioanni crediderunt de eo quidem comminanti & dicenti ; *Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis enim arbor quæ non facit fructum, &c.* Hoc est quod supponit. *Non est timor Dei.*].i.oculis carnalibus suis,quibus infirmitatẽ eius percipiebant,actum est vt eum tanquam Deum non metuerent, cùm sola eius infirmitas humanitatis , non maiestas appareret diuinitatis.

LIBER SECVNDVS.

SCIMVS *autem.*] Redit Apostolus ad inuectionem Iudæorum, vt sicut abstulit eis gloriationem de circumcisione , auferat & de lege vel quibuscumque carnalibus obseruantijs, ne fortè maximè legem in eo commendasse videretur,quod dixerat *primum quidem*,quia credita sunt illis eloquia Dei. Legis ergo gloriationem per hoc primum aufert, quòd eos per legem magis argui quàm iustificari conuincit. Continuatio. Induxit testimonia ex lege .i. veteri Testamento , per quæ omnes reos esse , tam Iudæos scilicet quàm Gentiles, astrueret. Sed scimus Iudæos maximè his argui, quibus quidem solum non de solis lex loquitur, cùm eis solis data fuerit atq; imposita. Et hoc est quod ait, *scimus autem,&c.*ac si diceret. Quamuis præmissa testimonia contra Gentiles quoque ex lege collegerimus, tamen scimus legem non eis fuisse locutam,quibus data non fuerat, licet de eis. *Sed his tantum qui in lege sunt.*].i.professioni susceptæ legis tenentur astricti. Notandum legis nomine quandoque propriè quinque tantum libros Moysi comprehendi , quandoque etiam totum vetus Testamentum , sicut in hoc loco. Vnde Augustinus de Trinit. lib. xv. legis nomine aliquandó

omnia veteris instrumenti eloquia, aliquando autem propriè lex dicitur, quæ per Moysem data est. *Vt ita omne os obruatur*] i. compescatur & conticeat à sua gloriatione, & non aperiatur nisi in glorificationem Dei, cùm scilicet intellexerimus illius quoque peculiaris populi Dei maximam gloriam, quam ex lege habebant tanquam per eius opera se iustificari arbitrantes, nullam esse reputandam. *Et ita subditus.*] .i. humiliet se Deo, nihil de sua gloriatione pręsumens, quæ eis etiam, qui magni apud Deum videbantur, ablata est. *Quia ex operibus legis.*] .i. corporalibus eius obseruantijs, quæ maximè populus ille attendebat, veluti circumcisionem, sacrificia, obseruationem sabati, & cæterorum huiusmodi figuralium pręceptorum. *Non iustificabitur coram illo*] .i. apud Deum, *Omnis caro*] .i. omnis ea carnaliter tantùm, non spiritualiter adimplens, licet coram hominibus .i. humano iudicio, quod de exterioribus & visibilibus iudicat, iusti tales reputentur.

PER *legem enim.*] Ad duo præmissa duo refert. Ad illud quod ait, *Vt omne os obstruatur, & subditus, &c.* istud subiungit, *Per legem enim.* Ad illud verò aliud, *Quia ex operibus, &c.* istud supponit, *Nunc autem siue, &c.* Sic continua. Quare per legem compesci à sua gloriatione homines debeant, quia per eam inexcusabiles à peccatis suis maximè reddũtur, quæ per eam cognouerunt potius quàm amiserunt, immò etiam auxerunt, & in sequentibus dicturus est. *Vt fiat supra modũ peccans peccatũ per .... Nunc autẽ.*] Dixi ex operibus proprijs legis scriptæ .i. figuratiuis illis præceptis quæ lex naturalis ignorat, neminẽ iustificari apud Deũ, sed nunc .i. in tẽpore gratiæ iustitiæ Dei .i. quã De⁹ approbat, & per quã apud Deũ iustificamur .i. caritas est manifesta, per Euangelicam .s. doctrinam. *Sine lege.*] .i. carnalibus illis & propijs obseruantijs legis, Illa tamen dico, *Iustitia testificata à lege & prophetis.*] qui eam quoque præcipiunt. Vnde verò hæc iustitia pendeat, statim annectit dicens, *Iustitia autem Dei.*] Fidem Christi dicit quam de ipso habemus, cum siue ei vel in eum credendo. Vnde & cùm adiecit, *qui credunt*, non addidit horum aliquem, vt æquè ad omnia se haberet. Ex fide, quam de Christo habemus, caritas in nobis est propagata, quia per hoc quod tenemus Deum in Christo nostram naturam sibi vnisse, & in ipsa patiendo summam illam caritatem nobis exhibuisse, de qua ipse ait, *Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c.* tam ipsi quàm proximo propter ipsum

insolubili amoris nexu cohæremus. Vnde & in sequentibus scriptum est, *Quis ergo nos separabit à caritate Dei? tribulatio, &c.* Et rursum, *certus sum enim quia neque mors, &c.* Iustitia dico habita supra omnes fideles .i. in superiori eorum parte, i. in anima, vbi tantum dilectio esse potest, non exhibitione operum exteriorum.

NON *est enim*] Benedixi super omnes pariter, tã Gentiles scilicet, quàm Iudæos, quia nulla est eorum differẽtia ex hac iustitia Dei per fidem Christi, sicut olim erat ex operibus legis. Quia sicut omnes peccauerunt, ita indifferenter iustificati sunt per hanc summam gratiam à Deo nobis exhibitam. Et hoc est quod ait, *Omnes enim peccauerunt & egent gratia Dei.* i. opus habent quasi ex debito Dominum glorificare. *Iustificati gratis.*] .i. quia iustificati sunt non præuenientibus meritis eorum, sed per gratiã ipsius .i. Dei qui prior dilexit nos. Quæ verò sit illa gratia .i. gratuitum & spirituale ipsius donũ, supponit dicens, *Per redemptionem nostram factam per Christum, quem proposuit nobis Deus Pater propitiatorem.*] .i. reconciliatorẽ *In sanguine suo.*] .i. per mortem suam, & quia non omnibus, sed solis credentibus hæc propiciatio proponitur à Deo .i. constituitur, addit: *Per fidem,*] quia eos solos hæc reconciliatio contingit, qui eam crediderunt & expectauerunt. *Ad ostensionem suæ iustitiæ.*] .i. caritatis, quæ nos, vt dictum est, apud eum iustificat .i. ad exhibendam nobis suam dilectionem, vel ad insinuandum nobis quantum eum diligere debeamus, qui proprio filio suo nõ pepercit pro nobis. *Propter remissionẽ.*] .i. vt per hanc iustitiam, .i. caritatem remissionem peccatorum assequamur, & sicut per semetipsam Veritas de beata Peccatrice ait, *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Remissionem dico habitam, vel præcedentium, inquam, delictorum. *In subtentatione Dei.*] .i. propter patientiam Dei, qui non statim punit reos & perdit peccatores, sed diu expectat vt redeant per pœnitentiam, & cessent à peccato, & sic indulgentiam consequentur. *Ad ostensionem.*] Primo dixerat simpliciter ad ostensionem iustitiæ suæ, nunc vero addit: *In hoc tempore gratiæ.*] .i. amoris potius quàm timoris. Cùm itaque ait iustitiæ eius .i. suæ in hoc tempore scilicet gratiæ, apertè insinuat quam iustitiam primo intellexerit .i. caritatem quæ hominibus nostri temporis .i. temporis gratiæ tanquam pro-

pria conuenit. Poteſt & quod dicitur *in ſuſtentatione Dei*, ad conſequens referri .i. ad hoc quod ſubiungitur, *ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore*, vt ſit videlicet ſenſus, Dominum ad hoc ſuſtinuiſſe vel diſtuliſſe in præcedenti tempore, vt manifeſtaret iuſtitiam ſuam quam diximus .i. caritatem in hoc tempore. *Vt ſit ipſe iuſtus.*] voluntate, & iuſtificans operatione .i. vt & velit implere per Chriſtum quod promiſerat, de redemptione ſcilicet vel iuſtificatione noſtra, & ſicut voluerit opere adimpleat· *Eum qui ex fide eſt Ieſu Chriſti*] .i. qui credit eum Ieſum .i. ſaluatorem, per hoc quod Chriſtus eſt .i. Deus & homo.

QVAESTIO. Maxima hoc loco quæſtio ſe ingerit quæ ſit iſta videlicet noſtra redemptio per maiorem Chriſti, aut quando in eius ſanguine iuſtificari Apoſtolus dicat, qui maiori ſupplicio digni videmur, quia id commiſimus iniqui ſerui, propter quod innocens Dominus occiſus ſit. Primo itaque videtur quærendum qua neceſſitate Deus hominem aſſumpſerit, vt nos ſecundum carnem moriendo redimeret, vel à quo nos redemerit qui nos vel iuſtitia vel poteſtate captos tenet: & qua iuſtitia nos ab eius poteſtate liberauerit, qui præcepta dederit, quæ ille ſuſcipere vellet vt nos dimitteret. Et quod dicitur, quòd à poteſtate diaboli nos redemerit qui per tranſgreſſionem primi hominis, qui ſe ei ſpõte obediendo ſubiecerat iure quodam, omnem quoque eius poteſtatem poſſidebat, ac ſemper poſſideret niſi liberator veniret. Sed cum ſolos electos liberauerit, quando eos diabolus poſſidebat ſiue in hoc ſeculo ſiue in futuro magis quàm modo. Nunquid & pauperem illum, qui in ſinu Abrahæ requieſcebat, ſicut diuitem damnatũ diabolus cruciabat, licet minus eum torqueret, aut & in ipſum Abraham dominium habebat, cæteroſque electos? Quando in eum malignus ille tortor dominium haberet, qui portatus ab Angelis in ſinum Abrahæ commemoratur, de quo etiam ipſe Abraham teſtatur dicens: *Nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris?* Et inſuper chaos magnum firmatum eſſe aſſerit inter electos & reprobos, vt nequaquam hi ad illos tranſire poſſint, ne dum diabolus omnibus nequior ibi dominium habeat, vbi nullus iniquus locum vel & tranſitum habet. Quod etiam ius in poſſidendo hominem diabolus habere poterat, niſi fortè quia

eum Domino permittente aut etiam tradente ad torquendum ipsum susceperat. Nunquid enim si aliquis seruus Dominum suum deserere vellet, & alterius potestati se subdere, & sic agere liceret, vt non iure si vellet eum Dominus requireret, atque reduceret? Quis etiam dubitet quòd si seruus alicuius Domini persuasionibus suis conseruum suum seducat, & ab obedientia proprij domini declinare faciat; quantò amplius apud Dominum suum reus constituatur seductor quàm seductus, & quàm iniustum sit vt is qui alium seduxerit aliquod inde priuilegium vel potestatem in eum quē seduxit habere meruerit, qui etiāsi quod prius in eum ius haberet ex hac ipsa seductionis suæ nequitia ius illud amittere meruerit? Scriptum quippe est, *Priuilegium meretur amittere, qui commissa sibi potestate abutitur.* Quòd alter alteri ex his conseruis præponēdus esset, & potestatem in eum accepturus, nequaquam oporteret nequiorem præesse qui nullam penitus habet priuilegij rationem: sed magis rationi consentaneum esset, vt is qui seductus est, in eum qui sibi seducendo nocuit, districtionem exerceret vindictæ. Præterea diabolus immortalitatem quam homini ex transgressione promisit, dare non potuit; vt per hoc iure aliquo retinere posset. His itaq; rationibus conuinci videtur quod diabolus in hominem quem seduxit nullum ius seducendo acquisierit, nisi forte vt diximus, quantū ad permissionem Domini pertinebant, qui eum illi quasi carcerario vel tortori suo ad puniendum tradiderat. Nec enim ille nisi in Dominum suum peccauerat, cuius obedientiam deseruerat. Si ergo Dominus suus ei dimittere peccatum vellet, sicut & Mariæ Virgini factum est, & multis etiā ante passionem suam Christus fecit, vt dictum est de Maria Magdalene, & quemadmodum scriptum est ad paraliticum Domino dicente, *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*: Si ita, inquam, sine passione homini transgressori ignoscere Dominus vellet, & dicere tortori suo, Nolo vt amplius eum punias: quid iustè torqueri posset tortor, qui nil, vt ostensum est, iuris in torquendo acceperat, nisi ex ipsa Domini permissione? Si ergo Dominus hoc permittere cessaret, nullum tortori ius superesset, cui quidem conquerenti vel murmuranti aduersus Dominum statim responderi à Domino conueniret, *An oculus tuus nequam est quia ego bonus sum*? Non fecit Dominus iniu-

riam diabolo, cum de massa peccatrice carnem mundam & hominem ab omni peccato immunem susceperit. Qui quidē homo nō hoc meritis obtinuit, vt sine peccato conciperetur, nasceretur, & perseueraret: sed per gratiam suscipientis eum Domini. Nunquid eadem gratia si cæteris hominibus peccata dimittere vellet, liberare eos à pœnis potuisset? Peccatis quippe dimissis, propter quæ in pœnis erant, nulla superesse ratio videtur, vt propter ipsa amplius punirentur. Qui ergo tantam exhibuit homini gratiam, vt eum sibi vniret in personam; non posset minorem impendere, dimittendo scilicet ei peccata? Quæ itaque necessitas, aut quæ ratio, vel quid opus fuit, cùm sola visione sua diuina miseratio liberare hominem à diabolo potuisset: quid, inquam, opus fuit propter redemptionem nostram filium Dei carne suscepta tot & tantas inedias, opprobria, flagella, sputa, denique ipsam crucis asperrimam & ignominiosam mortem sustinere, vt etiam cùm iniquis patibulum sustinuerit? Quomodo etiam nos iustificari vel reconciliri Deo per mortem filij sui dicit Apostolus, qui tantò amplius aduersus hominem irasci debuit, quantò ampliùs homines in crucifigendo filium suū deliquerunt, quàm in transgrediendo primum eius in paradiso præceptum vnius pomi gustu? Quo enim amplius multiplicata sunt per homines peccata, nasci Deum hominibus ampliùs iustum fuerat. Quod si tantum fuerat illud Adæ peccatum, vt expiari non posset nisi per mortem Christi, quam expiationem habebit ipsum homicidium quod in Christum commissum est, tot & tanta scelera in ipsum vel in suos commissa? Nunquid mors innocentis filij in tantùm Deo patri placuit, vt per ipsam reconciliaretur nobis, qui peccādo commisimus, propter quod innocens Dominus est occisus? Nec nisi hoc maximum fieret peccatum, illud multo leuius potuit ignoscere, nec nisi multiplicatis malis tantum bonum facere. In quo etiam iustiores facti sumus per mortem Filij Dei, quàm ante eramus, vt à pœnis iam liberari debeamus. Cui etiam pretium sanguinis datum est vt redimeretur, nisi ei in cuius potestate eramus .i. ipsius vt dictum est Dei, qui nos tortori suo commiserat? Neque enim tortores, sed domini eorum captiuorum componunt aut suscipiunt. Quomodo etiam precio hos captiuos dimisit, si ipse prius hoc precium exegerit aut instituerit,

rit, vt captiuos dimitteret. Quàm verò crudele & iniquum videtur, vt sanguinem innocentis in precium aliquod quis requisierit, aut vllo modo ei placuerit innocentem interfici, nedum Deus tam acceptam filij sui mortem habuerit, vt per ipsam vniuerso reconciliatus sit mundo? Hæc & his similia non mediocrem mouere quæstionem nobis videntur, de redemptione scilicet vel iustificatione nostra per mortem Domini nostri Iesu Christi.

SOLVTIO. Nobis autem videtur quòd in hoc iustificati sumus in sanguine Christi, & Deo reconciliati, quòd per hãc singularem gratiam nobis exhibitam, quòd filius suus nostrã susceperit naturam, & in ipso nos tam verbo quàm exemplo instituendo vsque ad mortem perstitit, nos sibi ampliùs per amorem astrixit: vt tantò diuinæ gratiæ accensi beneficio, nil iam tolerare propter ipsum vera reformidet caritas. Quod quidem beneficium antiquos Patres etiam hoc per fidem expectantes, in summum amorem Dei tanquam homines temporis gratiæ non dubitamus accendisse, cùm scriptum sit: *Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant dicentes; Osanna filio Dauid, &c.* Iustior quoque .i. amplius Dominum diligens quisque fit post passionem Christi quàm ante, quia amplius in amorem accẽdit completum beneficium quàm speratum. Redemptio itaque nostra est illa summa in nobis per passionem Christi dilectio, quæ nos solum à seruitute peccati liberat, sed veram nobis filiorum Dei libertatem acquirit; vt amore eius potius quàm timore cuncta impleamus, qui nobis tantam exhibuit gratiam, qua maior inueniri ipso attestante non potest. *Maiorem hac*, inquit, *dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat pro amicis suis.* De hoc quidem amore Dominus alibi ait, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Ad hanc itaque veram caritatis libertatem in hominibus propagandam se venisse testatur. Quod diligenter attendens Apostolus in sequentibus ait, *Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vt quid enim Christus. &c.* Iterum. *Commendat autem suam caritatem Deus in nobis. Quoniam sicut adhuc, &c.* Quæ quidem plenius suo loco exponemus. Nunc autem succinctè, quantum ad expositionis breuitatem pertinet, de modo nostræ redemptionis quod videtur nobis sufficiat. Si qua verò desunt

perfectioni, Theologiæ nostræ tractatui reseruamus; *Vbi est.*] Dixi sine lege iustitiam manifestari nunc per fidem Christi super omnes pariter qui credunt. Igitur ô Iudæe vbi est ampliùs gloriatio tua, illa scilicet singularis, quam habebas de lege & corporalibus eius obseruantijs? Nam exclusa est .i. ablata tibi & annullata. *Per quam legem.*] .s. est exclusa per legem *factorum.*] .i. aliquorum exteriorum operum? *Non,*] *sed per legem fidei,*] vt dictum est, Iesu Christi .i. caritatem ex fide nostræ saluationis per Christum venientem. Nam & antequã aliquis baptizaretur, si iam credit & diligit, sicut Abraham de quo scriptum est, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam,* & fortasse Cornelius nondum baptizatus, cuius eleemosinæ susceptæ sunt à Deo, & de preteritis peccatis verè pœnitet, sicut publicanus qui de templo descendit iustificatus: eum iustum dicere non dubito, seu iustitiam habere, qui vnicuique reddit quod suum est. Vnde & ex vtero sanctificatos Ieremiam & Ioannem dicimus, vbi specialiter illuminati Dominum iam cognoscebant, & diligebant; quamuis eis adhuc necessarium esset suscipere circumcisionem, quæ tunc locum obtinebat baptismi. Quare ergo, inquies, istos tales postea circuncidi vel baptizari oportuit, qui iam antea erant, ex fide .s. & caritate quam habebant, & quos si tunc morerẽtur saluari necesse esset? Nemo quippe iustè mori potest, vel habens caritatem, qui damnatur. Rursus nemo sine baptismo vel martyrio post datam de baptismo sententiam saluari potest. Mori tamen poterat cùm caritatem habebat ante baptismum vel martyrium, eo quidem tempore quo inquies si moreretur & saluari eum necesse esset & dãnari. Nos autẽ cùm dicimus omnem, qui Dominum sincerè & purè propter ipsum iam diligit, prædestinatum ad vitam, nec vnquam præueniendum morte, donec ei vel per prædicationem vel per Spiritum sanctum Dominus reuelet quicquid ei de sacramẽtis fuerit necessarium, & insuper facultatem hoc percipiendi tribuit. Quod verò opponitur, tum qui ante baptismum iam iustus erat, credendo atque diligendo Deum in eo tempore etiam esse, in quo si moreretur & saluari eum & dãnari oporteret. Hoc opponi potest de quolibet criminaliter peccante, qui ad vitam prædestinatus est, sicuti de Dauid adulterante. Sicut enim illum, qui iustus erat, saluari oporteret; sic iustũ

qui prædestinatus est sicut non baptizatum damnari necesse esset, sic istum adulterantem. Fuit itaque & Dauid in quodam tempore, in quo si moreretur, & damnari eum & saluari oportebat. Sed rursus, si in illo tempore fuit, in quo non posset mori benè, & in nullo in quo nō malè posset mori, quamdiu habuit liberum voluntatis arbitrium: non tamen omninò in aliquo fuit, in quo necesse esset eum & benè & malè mori. Immò in nullo tempore necesse fuit aliquem benè mori, vel in nullo aliquē malè mori, sed in singulis temporibus, in quibus potest aliquis benè mori, potest in eisdem malè mori. In nullo tamen coniunctim verum est dicere, eum posse mori simul benè & malè. Sic & de illo qui caritatē habet ante baptismum, & per hoc iustus est, concedimus quòd in nullo tempore fuerit, in quo necesse esset eum saluari & damnari simul si moreretur. Posset quippe is qui caritatem habet ante baptismum sine caritate tunc esse, & sic mori & damnari tantum. Posset & mori baptizatus in eo tempore, in quo nondum est baptizatus, & sic saluari. Quòd si dicas coniunctim eum posse simul & habentem caritatem & non baptizatum, non recipio magis quàm si diceres aliquem posse mori adultum & prædestinatū. Sic verò eum qui prædestinatus est bene agere oportet, vt saluetur: sicut eum, qui iam iustus est, credendo & diligendo baptizari propter fixam Domini sententiam de baptismo, vel propter ipsam iustitiæ perseuerantiam. Si enim is qui caritatem antequàm baptizari habet, priusquàm baptizetur vitam finiret, nequaquam in ipsa caritate perseuararet vt de æterna beatitudine penitus desperaret, & se statim in ipso exitu esse in perpetuo damnandum præsentiret. Sicut autem ante baptismum aliquem ex fide .i. dilectione iustum iam dicimus, cui tamen in baptismate nondum sunt peccata dimissa .i. pœna eorum penitus condonata: sic & post baptismum paruulos & qui nullius discretionis sunt, quamuis remissionem perceperint peccatorum, nondum tamen iustos dicimus, quamuis mundi sint apud Deum, qui nondum aut caritatis aut iustitiæ capaces esse possunt, nec aliqua merita habere. Qui tamen si in hac imbecillitate moriantur, cùm incipiunt de corpore exire, & vident sibi per misericordiam Dei gloriam præparatam, simul cum discretione caritas Dei in eis nascitur. Nequis itaque Iudæorum nobis, immò Apo-

ſtolo poſſet opponere, nos quoque per legem factorum .i. exteriorum operum, ſicuti baptiſmi iuſtificari : ſufficiat nos hoc de noſtra iuſtificatione, immò omnium quæ in caritate conſiſtit interpoſuiſſe, & antequam ſacramenta ſuſcipiantur ſiue noſtra ſiue illorum. Quod & Propheta conſiderans ait : *In quacunque hora peccator ingemuerit ſaluus erit.*

ARBITRAMVR *enim.*] Nos ſcilicet, quos Domin⁹ præpoſuit i. cenſemus vel teſtificamur. Vnde vt ait Haymo, arbitros dicimus Iudices ſiue teſtes. *Hominem omnem.*] ſcilicet tam Iudæum quàm Gentilem, *Per fidem*] tanquam ſcilicet ei neceſſariam, quia ſine fide impoſſibile eſt Deo placere. Per fidẽ dico, *Sine operibus legis*] illis videlicet exterioribus & corporalibus obſeruantijs. *An Iudæorum.*] Arbitrantur & bene, quia etiam Gentes gratiam Dei aſſequuntur per fidem, quæ tamẽ legis opera non ſeruant, ſicuti Iob Gentilis olim, & nunc etiã Gentiles conuerſi. Et hoc eſt quod oſtendit dicens, *An Iudæorum tantum* eſt Deus per gratiam. *Quoniam quidem*] Ac ſi diceret, vtrorumque eſt per gratiam, quia vtroſque iuſtificat per fidem, quæ ad caritatem, vt diximus perducit. *Circumciſionem*].i. Iudæos. *Præputium*].i. Gentiles. Quod dicit, *ex fide in fidem*, diuerſitas eſt locutionis, non ſententiæ. Vnde Auguſt. in lib. de ſpiritu & littera, *non ad differentiam dictum eſt tanquam ſit ex fide aliud per fidem, ſed ad varietatem locutionis. Legem ergo.*] Quoniam quidem per fidem ſine operibus legis dicimus homines poſſe ſaluari, ergo legem deſtruimus per fidem .i. per commendationem fidei eam irritam mõſtramus. *Abſit: immò legem ſtatuimus.*].i. volumus vt lex per omnia cõpleatur. Ille enim veraciter etiam figuralia nunc implet præcepta, qui illud facit vel credit, quod nunc tantum illa habent figurare, non efficere; non tam ſonum vocis, quàm ſenſum & intentionem attendens iubentis. Denique vt ipſe ait Apoſtolus, *plenitudo legis eſt dilectio*, de qua etiam commemoratis eius præceptis Dominus ait diuiti, *Hoc fac & viues.*

QVID *ergo.*] Quoniam quidem exteriora illa opera legis iuſtitiam non habent conferre, quid ergo iuſtitiæ vel vtilitatis? *Dicemus inueniſſe Abraham ſecundum carnem.*].i. per illas carnales obſeruantias, veluti circumciſionis vel ſacrificiorũ. Ac ſi diceret, nihil. *Cum dicit patrem noſtrum.*].i. quem imitari debemus quaſi filij eius per doctrinam : quæſtionem ſuam

agitat, quasi & nos eam in istis sequi debeamus. *Si enim.*] Et verè non est per illa exteriora iustitiam assecutus, diuino iudicio, quia per illa nullum apud Dominum pretium habet, & hoc est: *Si iustificatus est ex operibus* .i. si exteriora, quæ iustitiæ hominibus videbantur, exercuit. *Habet quidem gloriam, sed non apud Deum.*] .i. apud homines, qui de visibilibus iudicant, magnus per hoc habetur: nec apud Dominum, qui cordis inspectator est & renum probator, & in abscondito videt. *Quid enim.*] Et bene dico, non ex operibus Abraham iustificari apud Deum, sed ex fide, quia sic habemus ex testimonio scripturæ. Et hoc est, *Quòd enim dicit scriptura.*] hoc est, attendimus quod scriptum est in Genesi, hoc videlicet quod sequitur.

CREDIDIT *Abraham Deo.*] .i. promissionibus diuinis, siue exeundo de terra sua, vt multiplicaretur in aliena, siue de promissione filij sui, de quacunque ei promisit, quantumcumque incredibilia vel magna videntur. Hæc autem est vera illa fides, quæ per dilectionem operatur. Cùm itaque dicit, *credidit Deo*, tale est: credendo executus est libenter iussa Domini. *Et reputatum est hoc ei à Domino ad iustitiam.*] .i. ad obedientiam fidei eum apud Dominum iustum constituit: non circumcisio, vel cæteræ corporales obseruantiæ, quæ in lege postea scripta sunt. *Ei autem.*] Ac si diceret, Non sine causa dico quòd Abraham si ex operibus iustificaretur haberet gloriam .i. maximam laudem inter homines, sed nõ apud Deum: sed propter hoc dico, quod ei *qui operatur, imputatur.*] ab hominibus, *Merces secundum debitum.*] hoc est suæ acquisitionis & propriæ virtutis id dicitur esse, non ex aliena gratia conferri, cum apud Dominum sola amantis fides ad iustitiã sufficiat. Et hoc est quod sequitur, *Ei verò qui non operatur.*] legalia videlicet opera, sed per fidem ei verè cohæret, qui iustificat impium, & hoc est, *Credenti in eum qui iustificat impium*] deputatur ab eo scilicet, qui iustificat impiùm .i. à Deo. *Fides autem ad iustitiam.*] .i. remunerat eum pro hac fide tanquam iustum. Hic apertè Apostolus determinauit, cùm ait, *credenti in eum*, qualem fidem intelligit. Aliud est enim credere Deum, vt videlicet ipse sit: aliud est Deo .i. promissis vel verbis eius, quòd vera sint: aliud in Deum. Tale quippè est credere in Deum, vt ait August. super Ioannem, amare,

credendo dilegere, credendo tendere vt membrum eius efficiatur. Credunt itaque dæmones quoque & reprobi Deum, credunt Deo, sed non in Deum; quia non diligunt, nec diligendo se ei incorporant .i. Ecclesiæ, quæ eius corpus est, per deuotionem aggregant. Quomodo autem deputatur supponit, *Secundum propositum gratiæ Dei.*] Secundum hoc quod in proposito diuinæ bonitatis consistit, quæ magis animum quàm opera remunerat. Alioquin multi, qui facultatem operandi non habent, cùm tamen habent voluntatem, reprobarentur.

SICVT *& Dauid dicit.*] .i. exponit nobis, *Beatitudinem hominis cui Deus accepto.*] .i. per suam misericordiam susceptionis ipse surgere per se ad Deum non valeret. *Fert iustitiam*] quia ipse cui affertur sumere per se non poterat. Fert, inquã, *sine operibus legis,*] scilicet legalibus. Quod enim ait, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c.*] generaliter dicitur, Quicunque sint siue Iudæi siue Gentiles, remittitur iniquitas quando pœna eius condonatur per gratiam, quæ exigi poterat per iustitiam: ac per hoc iam ipsam gratiam quasi fundamentum scriptura constituit, vt quicquid deinceps superædiferetur, præeunti gratiæ deputetur. Remissis autem iniquitatibus qualiter ad perfectionem diuina gratia hominem perducat prosequitur, cùm deinde addit peccata tegi, ac denique nec imputari. Remittuntur quidem peccata per pœnitentiæ gemitum, de quo dicitur: *Quacunque hora peccator ingemuerit.* Quia priusquã ei verè displicet iniquitas, & omnis mala eius voluntas abscedit: iam ita est Deo peccator reconciliatus, vt à gehennæ pœnis sit liberatus, nec vnquam gehennam incurrat si in hoc gemitu moreretur, paratus ad omnẽ quam posset satisfactionem. Tunc autẽ tecta sunt peccata, quando in hoc seculo satisfactio sequitur. Quæ quidem satisfactio & purgatorias extinguit seculi alterius pœnas, cùm prius pœnitentia pœnas deleuerit damnatorias & gehennales. Tunc ergo tecta sunt ante oculos Iudicis peccata, quando nec pro eis nihil videt quod puniat.

BEATVS *vir.*] Eum primum plurali numero beatum enunciat, & virum nominat dicens, *Beatus vir, &c.* Nisi quia diuinæ gratiæ beneficia vsque & ad singularem illum hominem ostendit, qui in vnam Christi personam Deo vnitus est.

Cuius etiam beatitudinem eodem Propheta describente, in ipso statim capite libri scriptum est, *Beatus vir qui non abijt.* Vir quippe à viribus dictus est ideò, quia ille qui nihil debilitatis ex corruptione peccati traxit, qui fortior fortem alligauit, & arma diripuit, quasi vir singulariter per excellentiam dicitur. Alij verò cooperatione ipsius quasi effeminati & molles omnes existunt, terrenis voluptatibus subjacentes. Huic autem omninò si sit immunis à peccato, nullum Dominus imputauit peccatum, quia nulla eum pœna pro peccato dignũ iudicauit aliquo vel originali vel proprio, qui nec in peccato conceptus fuerit, nec peccatum aliquod commiserit. Possumus etiam tunc beatitudinem nominata hominum saluatotorum vel saluandorum genera intelligere. Vnum quidem genus est paruulorũ baptismo vel martyrio sanctificatorum, & quorumlibet verè pœnitentium, quibus in hac vita satisfactionem pœnitentiæ non licet explere. Aliud verò genus est, quasi per condignam satisfactionem peccata corrigere. Tertium verò genus in vnius saluatoris singularitate, vt expositum est, permanet. Cum itaque ait, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, solam intelligit remissionem, quam scilicet nulla hîc satisfactio sequitur. Paruuli autem, iuxta Psalmistam, in iniquitatibus concepti sunt: illi, in quibus concepti & nati, iniquitates remittuntur, dum originalis peccati damnationem pro eis, vt diximus, non incurrunt. Cæteri enim, sicut suprà meminimus, per satisfactionem bonorum operum peccata corrigunt præterita. Et hoc quidem ipsa constructionis proprietas exigere videtur, vt cùm hæc dicuntur, *quorum* & *quorum*, non eosdem intelligamus, sed diuersos. Alius enim sensus si semel proferatur *quorum*, hoc modo: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates & tecta sunt peccata.* Alius si repetitum bis dicatur, sicut præsens habet littera. Semel quippe dictum eosdem, duplicatum diuersos insinuat.

QVAESTIO de gratia Dei & meritis hominum hoc loco se ingerit, quæ sint apud Deum videlicet merita nostra, cùm omnia bona eius tantùm gratiæ tribuenda sint, qui in nobis operatur, eodem attestante Apostolo, & velle & perficere pro bona voluntate. Vnde & alibi ait: *Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Quærendum est in quo merita nostra consistant, in volũtate

ſcilicet tantùm, an etiam in operatione .i. quid ad gloriam ſine pœna Deus in nobis remuneret, & vtrum virtus ad beatitudinem ſufficiat, & ſi in operatione non prorumpat, & vtrũ opus exterius quod bonam vel malam voluntatem ſequitur, meritũ augeat, & cùm omnis virtus ſit animi, & in ipſo fundata conſiſtat, vtrum omne peccatum ſimiliter animi ſit, & quid inter vitium animi & peccatum differat, & quot modis peccatum dicatur. Sed quia hoc maximè ad Ethicam pertinet conſiderationem, & diutiùs in his dirimendis immorandum eſſet, quàm breuitas expoſitionis poſtulat, noſtræ id Ethicæ diſcuſſioni reſeruemus.

BEATITVDO *ergo.*] Quandoquidem oſtenſum eſt quot modis beatitudo dicatur ſiue habeatur, illud etiam videamus à quibus habeatur .i. à circumciſis tantùm an etiam à præputiatis. Et hoc eſt, quod quærendo ait: ergo hæc beatitudo, quam videlicet in Deum aſſequimur ſi non operibus etiam legis credendo, *Manet in circumciſione tantum.*] .i. in circumciſis, an etiam in præputiatis? Quæ verò ſit hæc beatitudo, quam videlicet in Deum aſſequimur, determinat; dicens eam eſſe quam Abraham conſecutus eſt, cùm ex fide fuit iuſtificatus. Et hoc eſt quod ſubdit, *Dicimus enim.*] .i. ex ſuppoſito conuincimus teſtimonio, *quia Abrahæ fides.*] qua, vt expoſitum eſt, in Deum credidit, *reputata eſt ei apud Deum ad iuſtitiam.*] .i. Deus eum iuſtum eſſe reputauit, & remuneratione iuſtorum dignum iudicauit. Dixi reputata eſt, ergo quæramus in ipſo Abraham *quomodo.*] .i. quando ſit ei reputata fides eius ad iuſtitiam, vtrum videlicet antequam circuncideretur, vel poſt, vt per eum videlicet, & de cæteris hominibus iudicare poſſimus, vtrum videlicet ſoli circũciſi hanc beatitudinem iuſtitiæ aſſequantur, an non. Et hoc eſt quod ait, quomodo ſcilicet requirendo, & ſtatim ſoluendo. *In circumciſione.*] .i. priuſquam circumciſus fuit, *In præputio.*] .i. antequam circumcideretur, dum adhuc videlicet præpucium retineret. *Et ſignum accepit.*] Forte quæreret aliquis quare ſuperfluè circumciſionem acceperit Abraham, cum ante iuſtificatus fuerit, nihilque in ea iuſtificationis acceperit. Et ideò hanc quæſtionem præueniens ait, non ad iuſtificationem aliquam eum hoc ſignum exteriùs ſuſcepiſſe, ſed ad ſanctificationem & oſtenſionem iuſtitiæ, quam iam

habebat

habebat in mẽte dũ adhuc in præputio esset. Et hoc est quod dicitur *signũ accepit, &c.*.i. circumcisionẽ accepit pro signo, & cuius rei signo statim supponit. *Signaculum.*].i. pro signaculo i. signo, *Iustitiæ fidei.*] quæ est etiã in præpucio .i. in præputiatis nihilominus quàm in circumcisis, vt videlicet tali signo iustitiam potiùs designaret quàm adipisceretur. Iustitia fidei dicitur, quæ est in mente, ad differentiam illius quam solent homines iustitiam appellare, quam scilicet exteriùs exercẽt in vindicta malorum, vel in beneficijs aliquibus exigendis. Vnde scriptum est, *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis.* Possumus etiam ita variare signũ & signaculum, vt circumcisio ipsa alterius rei signum sit, alterius verò signaculum: signum quidem sit carnalium Abrahæ filiorum, & signaculum spiritualium; cùm ipse tam Iudæorum secundum carnem quàm Gẽtilium per fidem pater sit constitutus. Est quippe iuxta Haimonem signaculum quasi sigillum quod alicui rei imprimitur vt lateat, atq; ideo bene referendum videtur ad spirituales filios Abrahæ ex Gẽtibus futuros, qui nondum apparebant. Circumcisio itaque, quæ in ipso incœpit, & in carnali eius posteritate est reseruata, tam signum quàm signaculum fuit, quia & per eam distinguebantur à cæteris populis filij Abrahæ carnales, & præsignabantur futuri ex gentibus filij eius spirituales, qui v. per fidem imitarentur. Vnde & bene Ismael, quẽ secundũ carnem, nõ secundũ virtutẽ miraculi genuit, circumcisus legitur, per quod v. carnalium Abrahæ filiorũ circumcisio signaretur: exterior per quam, vt dictum est, carnalis Israel cognosceretur. Isaac verò qui postea natus est, gentilis populi postea vocati spiritualem à vicijs circũcisionem exprimit, quam & proseliti figurabant. Rectè itaque Apostolus signum & signaculũ distinguens quantum ad Iudæos carnales Abrahæ filios, & Gentiles filios eiusdem etiã spirituales dixit primitus signum circumcisionis .i. signum carnalis Israel, per quod videlicet populus ille à cæteris distinguebatur, & post modũ signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præpucio .i. sacramentum spiritualis circumcisionis, quam solam habent fideles ex gentibus co .ecti. Potest etiam signaculum quasi expressum signum intelligi, iuxta quod in laude apostatæ Angeli dicitur, *Tu signaculum similitudinis, &c.* Per hoc quippe circumcisionis

signum maximè iustus ac spiritualis homo exprimitur, qui voluptatibus carnis propter Deum renunciat, & à se illas amputat, quæ maximè in renibus dominantur, & per genitalia exercentur. Potest & signaculum quasi diminutiuum accipi à signo .i. primum signum iustitiæ Abrahæ. Non enim erat magnum illam cuticulam ad imperium Dei amputare, ad comparationem eorum quæ postea spirituales Abrahæ filij tam Martyres quàm reliqui Sãcti pro Christo sustinuerũt. Potest & sic distingui signum & signaculum, vt quod signum magnum est in carne tam bonis videlicet quàm malis commune, paruum est signum iustitiæ, quia pauci sunt qui Abrahæ ita per iustitiam cohæreant sicut per carnem. Signum itaque est secundum carnem, sed signaculum .i. paruum signum secundum iustitiam, quia in multis Abrahæ posteris secundum carnem est dilatatum, sed in paucis secundum iustitiam contractum. Vnde bene dicit signum circumcisionis, scilicet exterioris, quæ omnibus ęquè conuenit, & signaculum iustitiæ quæ paucorum est.

NVNC verò pauca de virtute & sacramento circumcisionis discutienda sunt, quid videlicet ipsa conferret aut figuraret, & quare potiùs in membro genitali & virili, non femineo instituta sit, & in octaua die iussa fieri in infantibus. In adultis quippe nullum erat circumcidendi determinatum tempus, nisi quando ad Iudaismum conuerterentur. Constat autem hoc idem apud antiquos circumcisionẽ valuisse, quod nunc apud nos baptismus efficit. Vnde ait August. de nuptijs & concupiscentia lib. 1. *Ex quo enim instituta est circumcisio in populo Dei, quod erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad significationem purgationis valebat & in paruulis veteris originalis peccati, sicut & baptismus ex illo valere cœpit ad innouationẽ hominis, ex quo est institutus.* Greg. in Moral. lib IIII. *Quod valet apud nos aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sanctificij, vel pro his qui ex Abrahæ stirpe descenderant mysteriũ circumcisionis.* Ex his itaq; liquet circũcisionem apud Antiquos eandẽ vim obtinuisse in remissione peccatorũ, quam habet modo baptismus: & tamẽ qui modo baptizati statim moriuntur, regnũ cœlorũ statim ingrediuntur: quod tunc non fiebat, quia scilicet hostia nondũ erat soluta, in effusione videlicet sanguinis Christi, sicut nec illi qui baptismo

Christi baptizati fortassis ante passionẽ ei⁹ mortui sunt, ianuæ cælestis aditũ adhuc habere poterant. Non enim nisi per mare rubrum transitum habuerunt Israelitæ ad terram promissionis, hoc est baptismus qui per mare designatur non potest sine rubore .i. sanguinis Christi effusione quenquam ad veram promissionis terram .i. cœlestem Ierusalem transmittere. Quemadmodum verò baptismo Christi hostia postmodum adiuncta regnum cœlorum contulit, ita eadem circumcisione præcedentium subsecuta idem eisdem præstitit. Est autem circumcisio carnis signum interioris animæ circumcisionis, sicut ablutio exterior baptismi signum interioris animæ mundationis per peccatorum remissionem. Maximè autem in genitali membro, quo per carnalem concupiscentiam culpæ originalis peccatum vna cum prole propagatur, hoc sacramentũ fieri oportuit; vt illo merito membro plecteretur peccatum quod per ipsum ad posteros transmittitur. Mulier verò cui dictum est, *In dolore paries filios*, non huiusmodi pœna afficienda fuit, cui ad pœnam satis esse debuit in genitali suo, per quod similiter peccatum transfunditur, partus grauissimus dolor, quem in eo sustinet: cui ni fallor sexui sacrificium pro eo oblatum ad indulgentiam sufficit, atque ad originalis peccati remedium. Videtur insuper nobis ob hoc præcipue genitale viri potiùs quàm mulieris circuncidendum fuisse, vt in hoc significaretur omnibus in populo illo, qui per illud membrum gignerentur, huius sacramenti remedium esse necessarium, per quod ipsi à veteris hominis expiarentur contagione. Quod non ita est de muliere, cùm Dominus Iesus ex muliere absque omni peccato natus fuerit. Potest etiam viri circumcisio beatum eundum virum spiritualiter designare, qui solus sine concupiscentia conceptus carnem puram & penitus absque præputio immunditiæ suscepit. In cuius quidem typo femur Abrahæ, quod primo circumcisum est, seruus eius in sacramento suscepit, quasi in eum iurãs qui ex semine illo nasciturus ei primo fuerat promissus .i. in Christum. Circumcisioni verò infantium certa dies .i. octaua recte præfixa est, vt in hoc videlicet præfiguraret illius octauæ claritatem, & beatitudinem quæ sanctis promissa est illis solis deberi qui innocenter more paruulorum vixerunt, nec purificationis sacramentum ad hoc sufficere, nisi innocentia

custodiatur vitæ. Ad quod nos Dominus adhortans constituto in medio paruulo ait, *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, &c.* Octaua dies, qua circunciditur paruulus, futuram Sanctorũ claritatem in die resurrectionis significat, quãdo v. resumptę carnis veritas permanebit, siue superaddita corruptela peccati, quæ erit vera circũcisio, in expoliatione scilicet veteris hominis cum actibus suis, cùm iam videlicet carnalis concupiscentiæ stimulis manentibus angelicè nobis viuendum fuerit: vbi, inquit Veritas, *neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei.* Quia verò totum præsentis vitæ tempus per septem dies peragitur, rectè illa vitæ futuræ perpetua claritas per octauam intelligitur. Vnde & Psalmos, qui intitulantur pro octaua, ad diem resurrectionis certum est pertinere.

QVAERITVR autem de infantibus ante octauam diem morientibus, vtrũ dãnentur, cùm eos videlicet nondũ iuxta præceptum Domini circuncidi liceat, nec pro eis legamus sacrificia esse offerenda ante diem maternæ purificationis .i. à natiuitate masculi quadragesimum. At verò cum scriptũ sit, *Omnis anima cuius caro præputij non fuerit circumcisa, peribit de populo suo.* Et rursus si præcepto Domini ante octauam diem à circumcisione parui inhibeantur, videtur crudelis diuina sententia in damnationem talium, qui & his circumcisionem necessariam instituit, & circumcidi quando possent nõ permittit. Neque autem à Saluatore quicquam præcipi vel institui oportuit quod saluti obsisteret, nec eneruari debuit remedium quod pluribus proficere posset, vt pote fides parentum, siue sacrificiorum ritus, quibus antea paruulos siue adultos mundari constat, iuxta illud Gregorij quod nouissimè adiecimus. Sed hoc quidem obiectioni in nostri quoque sacramenti institutione .i. baptismi redundare videtur, cum v. propter aquæ tantum absentiam deesse nonnullis baptismum contingat, quem in aqua solummodo Dominus constituit, nec tamen eos cùm vel ipsi ad hoc nitantur, vel alij propter eos, saluandos esse definimus absque baptismo, nisi interueniat martyrium. Prouidentiæ itaque diuinæ omnem eius dispositionem committentes, qui solus nouit quare hũc elegerit, illum verò reprobauerit, authoritatem scripturæ quam ipse dedit immobilem teneamus; vt videlicet tẽpore

circumcisionis nullos de semine Abrahæ sine illa mortuos temerè asseramus saluari, nisi fortè pro Domino interfecti sint, sicut de innocētibus creditur. Attende autē quod dictū est, *de semine Abrahæ*, cùm nonnulli fideles etiam post institutionem circumcisionis ante aduentum Christi circumcisi morientes lege naturali nihilominus quàm circumcisi saluati sunt, sicut Iob & nonnulli fortasse alij gentiū naturali lege contenti, & sacrificiorum ritu quæ Iob quoque pro filijs obtulisse legitur, ab originali peccato seu proprijs expiati, sicut Abel vel Noe ante legem, vel circumcisionis institutionem: de qualibus supra Apostolus meminit, dicens, *Cum enim gentes quæ legem non habent, &c.* Vnde & Isidorus de summo bono lib. I. cap. XV. *Christi*, inquit, *aduentum non tantum plebis Iudeæ sancti prophetantes expectauerunt, sed fuisse etiam in nationibus plerosque sanctos viros prophetiæ donum habentes, quibus per Spiritum sanctum Christus reuelabatur, & à quibus expectabatur, sicut Iob, Balaam, qui Christi vtique prædicauerunt aduentum.* Licet autem Iob ex Abraham quoque & Isaac per Esau descēdisse credatur, non tamen in semine Abrahæ vel Isaac quisquam est computandus, qui ex Patriarcharum filijs in cultu Dei minimè remanentibus sit procreatus. Vnde & Dominus Abrahæ leniens molestiam eius, de expellenda scilicet Agar ancilla & Ismaele filio suo ad imperium Sarræ, *Non tibi*, inquit, *videatur asperum super puero & super ancilla tua. Omnia quæ dixerit tibi Sarra, audi vocem eius, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.* Hoc etiam Apostolus in inferioribus præsentis Epistolæ prosecutus & quasi spiritualiter exponens ait, *Non enim omnes qui ex Israel hi sunt Israelitæ; neque qui semen sunt Abrahæ omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen* .i. nō qui filij carnis hi filij sunt Dei, sed qui filij promissionis sunt æstimantur in semine. Itaque iuxta historiæ veritatem, neque Iob neque alij multi licet de genere sint Abrahæ, tamen semen Abrahæ vocandi non sunt, quia de infidelibus vt dictum est nati sunt. Patres tamen talium, licet infideles fuerint, vt pote Ismael siue Esau, semen Abrahæ sunt, quia non de infidelibus geniti, iuxta quod Dominus Abrahæ supradixit de Ismael, *quia semen tuum est.* Et tamen nullum semen Abrahæ vocandum erat sicut in Isaac. Aliud est itaque Isaac siue Is-

mael vocari semen Abrahæ. Tale quippe est, *In Isaac vocabitur tibi semen*, ac si diceret, in posteris Isaac, tam videlicet carne quàm fide ei coniunctis, non aliquibus interuenientibus patribus in posteris Isaac, tam videlicet carne quàm fide eis à cultu Dei recedentibus. Hoc enim credo significari, cùm Dominus circumcisionis pactum cum Abraham & semine eius iniens præmissis istis, *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis*, mox adiunxit, *fædere sempiterno, vt sim Deus tuus & Deus seminis tui post te*. Tale quippe *est in generationibus suis fædere sempiterno vt sim Deus tuus, &c.* Ac si diceret, In posteris tuis mihi continuè per obedientiam fœderatis, nec à cultu meo per interpositionem infidelium patrum disiunctis. Hoc autem modo neque Iob neque cæteri Gentiles ab Ismael vel Esau descendentes in semine Abrahæ sunt ęstimandi, nec ad eos quicquam vel circumcisio vel cætera legis figuralia præcepta pertinent; cùm hæc solummodo Abrahæ & semini eius, vt supra determinauimus, iniuncta sint. Scriptum quippe est de circumcisione, Domino sic eam Abrahæ primò præcipiente, *Statuam pactũ meum inter me & te, & semen meum post te in generationibus suis fædere sempiterno, vt sim Deus tuus & seminis tui post te, daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaam in possessionem æternam, eróque Deus eorum. Et tu ergo custodies pactum meum & semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum quod obseruabitis inter me & vos & semen tuum post te. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fæderis inter me & vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus vestris tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur, & quicunque non fuerit de stirpe vestra, eritque pactum meum in carne vestra in fædus æternum. Masculus, cuius præpucij caro circumcisa nõ fuerit, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Et post aliqua, *super Ismael quoque exaudiui te, & multiplicabo eum valde. Pactum verò meum statuam ad Isaac quem pariet tibi Sarra.* August. de nuptijs & concupiscentia lib. 1. de circumcidendis. *Deus sic manifestauit infantibus, Masculus qui non circunciditur præputij sui carne octauo die, disperiet anima eius de genere suo, quia testamentum meum dissipauit. Dicat iste si potest quomodo puer ille octo dierum testamentum dissipauit. Quantũ ad ipsum*

propriè attinet, innocens infans. Tunc ergo dissipauit testamentum Dei, nec hoc de imperata circumcisione, sed illud de ligni prohibitione, quando per vnum hominem peccatum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines transiit, in quo omnes peccauerunt. Ecce beato exponente Augustino quomodo vnusquisque in primis parentibus testamentum siue pactum Domini .i. primã eius à Domino legem datam in Paradiso transgressi sunt, vt saltim originalis peccati vinculo teneatur, & paruulus cum de Abraham cæterisque fidelibus natus parentibus de populo suo .i. à sorte & beatitudine fidelium patrum suorum sit excludendus, nisi ei vt dictum est circumcisionis remedio subuentum fuerit. Quod verò in præcepto circumcisionis additũ est, *tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur, & quicunque non fuerit de stirpe vestra*, ita est intelligendum, vt de vernaculis vel emptitijs eorum, siue fuerint Hebræi .i. de stirpe sua, siue non, hoc præcipiat Dominus, non de alijs nationibus. Tale ergo, *Tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur, & quicunque non fuerit, &c.* Ac si diceret, de vernaculis & empticijs etiam omnes illi qui non fuerint de stirpe vestra. Non est igitur circumcisionis generale præceptum, sicut est baptismi, sicut Euangelij, sed populo tantùm Israel eam esse traditam, non gentilibus. Quod diligenter Origenes in posterioribus ostendit, distinguens ex ipsis litteræ testimonijs quæ præcepta legis sint generalia, tam ad Iudæos scilicet quàm ad Gentiles pertinentia, quæ non. Vnde etiam constat nec traditionem legis esse generalem. Quod ipse quoque Moyses diligenter distinguens, in Deuteronomio ait: *Et nunc Israel audi præcepta & iudicia quæ ego doceam te, vt faciens ea viuas, & ingrediens possideas terrã quam Dominus daturus est vobis.* Itẽ. *Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat cerimonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem quam ego proponam hodie ante oculos vestros?* Et iterum, *Docebis eam filios tuos ac nepotes.* Et post aliqua, *Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram.* Et Psalmista, *Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Apostolus quoque patenter legem non omnibus loqui, vel datam esse suprà professus est, dicens: *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.*

His autem à nobis de circumcisione prælibatis, licet succinctè antiquorum dicta ad eam pertinentia non preterire. Orig. super hanc Epistolam Pauli verbis superiùs citatis *Si igitur præputium, &c. Dixit Deus ad Abraham, Tu autem testamentũ meũ seruabis, & omne semen tuum post te in generationes suas. Et hoc est testamentum inter vos & me, & inter me & inter medium seminis tui post te. Circumcidetur omne masculinum vestrum, & puer octaua die. Circuncidetur in vobis omnis masculinus in generationibus vestris vernaculis & pecunia emptus*. Discutiamus vtrũ mandatum etiam eos, qui ex gentibus crediderunt constringat. Nunquam fecit proseliti mentionem .i. aduenæ, sed vernaculum seruum vel precio mercatum circumcidi iubet, non liberum. Perscrutemur etiam Leuitici legem. *Loquere*, inquit, *filijs Israel, & dices ad eos: Mulier si pepererit masculum, octauo circuncidet die.* Intuere etiam hic quemadmodum de lege circumcisionis tantum ad filios Israel Moyses loqui iubetur, & alienigenarum nulla sit mentio, cùm in quibusdam mandatis non solum filijs Israel, sed proselitis .i. aduenis loquatur. Necessario vtique obseruanda distinctio est. Quia sicubi dicitur, *loquere ad Aaron*, & alibi, *ad filios Aaron*, & alibi, *ad Leuitas*, certum est non subjacere reliquos his legibus, quæ filijs iubentur Israel, nec alienigenæ memoria vlla fit. Non ergo putandum est commune esse mandatum, vbi appellationis habetur exceptio. Sic ergo nec alius quisquam circumcisionis lege constringitur, nisi ex Abraham originem trahẽs, vel vernaculus eorum, vel pretio emptus. Item, Hæc dicta sunt à nobis vt ostenderem præcipuè de circumcisionis præcepto, quod non alijs quàm his qui ex Abraham genus ducunt, vernaculisque eorum vel precio coemptis esset iniunctum circumcisioni. Liberos vero esse ab huiusmodi legibus eos qui per Christũ Deo ex gentibus condicitur *. Item de circũcisione quid etiam allegoricis legibus sit videamus. Circumcisione ex genitali membro, per quod carnalis propago ministratur, amputare aliquam partem. Per hoc indicari figuraliter reor amputandam esse ab anima si qua excusatio† ei carnis adhæret impuritas. Idcirco ista dissectio genitalibus infligitur, quòd huiusmodi vitia animæ non ex propria substantia, sed ex incentiuo carnis adueniant. Præsenti seculo septimana deputata est. Octauus dies autem futuri

seculi

seculi mysteriũ tenet. Illorũ ergo est circumcisio spiritalis qui futuro seculo militant, in quo neq; nubẽt neq; nubẽtur, & eorũ qui seipsos castrauerũt propter regnũ Dei, & quorũ in terris ambulantiũ in cælis est cõuersatio. Sed apud Ezech. dicit Dominus, *Omnis filius alienigena incircumcisus corde & carne non introibit in sancta mea.* Sed videamus ne forte referri queat ad duo generalia pręcepta, vt sit incircũcisus corde qui nõ habet fidẽ, incircũcisus carne qui nõ habet opera. Altera nãq; sine altera reprobatur, quia & fides sine operibus mortua dicitur, & sine fide nemo viuificatur. Item, & dicitur circuncidi auribus, cùm secundum Salomonis monita non recipit auditionem vanam, & incircuncisus labijs dicitur, qui non circuncidit blasphemiam, scurrilitatem, turpiloquium de ore suo, qui non posuerit ori suo custodiam. Cur non simili forma incircumcisus præpucio carni suæ dicatur qui erga naturalem coitus motum immoderatiùs effluit? Circumcisus vero habeatur qui huiusmodi negotio legitimis & quãtum posteritati sufficit vtatur officijs? Vnde quoniam de circumcisionis ratione tractauimus, & illud adiungere non absurdum videbitur, quòd filius Naue ex præcepto Domini filios Israel secundo circumcidisse cultris saxeis memoratur. Quod vtiq; quantũ ad litterã impossibile videtur. Semel enim circumcisis in carne præpucijs, quid inuenire potest secunda circumcisio? Iesus verò noster qui verè post Moysem filios Israel in terram sanctam induxit, euidens est quomodo secundo circumcidat † credentium populorum. Prima namque est circumcisio, quæ ab eis vel idolorum cultum vel cõmenta Philosophicæ persuasionis resecuit. Secunda autem veteris hominis consuetudinem ac vitia carnis abscidit. Et tunc impletur quod in Iesu Naue scriptum est, *Hodie à vobis abstuli opprobria Ægypti*.i. Ægyptiorum morem & motus animi barbaros. Stoici aiunt, Indicet aliquid mysticum circumcisio, & figuram teneat allegoriæ. Itáne opportuit, vt cum pœna & periculo paruulorum, cum cruciatibus teneræ & innocentis infantię figurarum species & legis ænigmata crederentur? Sic non habebat legislator vbi firmas iustitias poneret nisi in deculcatione verecundorum locorum, & Dei signaculum nisi in obscœnis partibus? Itáne Deus & animæ creator & corporis, superfluò se plasmasse partem illam corporis notat,
CCcc

quam postmodum abscindi mandat, & per miserorum supplicia proprium emendat errorem, aut quod vtiliter fecit nõ rectè mandat auferri? Propterea, si curæ est Deo plurimos ad cultum sanæ religionis adduci, maximum ex circumcisione obstaculum nascitur. Cùm eo enim quod supplicium vnusquisque declinat, tunc etiam quod irrisionis turpitudinem refugit. Quibus respondere necessarium puto. Nemo sapiens in alijs notat quæ apud se honesta ducit & magna. Etenim circumcisio apud nos Gentiles ita manifesta habetur, vt non passim vulgo ignobili, sed solis Sacerdotibus, & hijs qui inter ipsos electioribus studijs mancipati fuerint, credatur. Nam apud Ægyptios qui in superstitionibus vestris vetustissimi habentur & eruditissimi, à quibus prope omnes reliqui ritum sacrorum & ceremonias mutuati sunt; apud hos, inquam, nullus aut Geometriæ studebat, aut Astronomiæ, quæ apud illos præcipua ducitur. Nullus certè Astrologiæ & Geneseos, qua nihil diuinius putant, secreta rimabatur nisi circumcisione suscepta. Sacerdos apud eos aut aruspex, aut quorumlibet sacrorum minister, vel vt illi appellant propheta omnis circumcisus est. Litteras quoque Sacerdotales veterum Ægyptiorum nemo discebat nisi circumcisus. Omnes vates, omnes cœli vt putant infernique simiustes & conscius apud eos esse non creditur, nisi circumcisus fuerit. Hoc ergo apud nos turpe iudicatis, quod apud vos ita honestum habetur & magnũ, vt cœlestium infernorumq; secreta nonnisi per huiuscemodi insignia enunciari nobis posse credatis. Vnde si replicetis historias vestras, inuenietis non solũ Ægyptiorum Sacerdotes vsos esse circumcisione, sed etiam Arabas, & Ætiopas, & Phenices, aliosque quorum studia erga huiusmodi superstitiones nobiliùs viguere. Hæc dicta sunt aduersus Gentiles. Nunc ad eos sermo dirigatur, qui Christo quidẽ credunt, sed legem non recipiunt & Prophetas. Scriptum est in Epistola Petri, quia redempti sumus precioso sanguine vnigeniti, ab aliquo sine dubio empti cuius eramus serui, qui & pretium proposuit quod voluit, vt dimitteret quod tenebat. Tenebat autẽ nos diabolus, cui distracti fueramus peccatis nostris. Poposcit ergo pretiũ nostrũ sanguinẽ Christi. Vnde donec Iesu daretur, necessarium fuit eos qui instituebantur in lege, vnumquemque pro se ad imitationem

quandam futuræ redemptionis ſanguinem ſuum dare. Et propterea nos, pro quibus completum eſt pretium ſanguinis Chriſti, non neceſſe habemus pro nobis precium ſanguinem circumciſionis offerre. Si ergo culpabile videtur quod Deus inferri iubet infantibus, hoc etiam in Chriſto factum culpabitis, qui & circumciſus eſt, & cum crucis pœna ſanguinem effudit. Quod verò circumciſionis horrore difficilis ad religionem videtur acceſſus, difficiliùs multo videbitur ingreſſus ad Euangelium; vt non partem exiguam corporis, ſed ipſam quis animam ponere iubetur. Sed & exempla Martyrũ ſecundum nos prohibebunt homines accedere ad fidem. An eo magis creditur firma religio, quòd nihil remiſſum, nihil delicatum pollicetur aut molle? Quòd ſi & nihil ſacramenti circumciſio teneret, quid eſſet abſurdi ſi ad diſtinctionẽ ceterarum gentium populus, qui ſub lege Dei inſtruebatur, proprium aliquod geſtaret inſigne? Et ſi neceſſaria viſa eſt partis alicuius amputatio, quid tam conueniens fuit quàm eam minuere, quæ videbatur obſcena, & illa auferre quorum diminutio nihil ad officium corporis impediret? Quod vero dicunt, quia ſi neceſſaria non erat pars illa membri, à creatore fieri non debuit: ſi neceſſaria facta eſt, non debuit auferri. Interrogemus & nos, ſi neceſſariam dicant filiorum procreationem. Neceſſariam ſine dubio reſpondebunt. Erũt ergo culpabiles, qui continentiæ & virginitatis obtentu neceſſarijs naturæ officijs nõ miniſtrant. In sũma verò dicendũ eſt, quòd ſicut neceſſariæ erant multæ hoſtiæ antequam vna hoſtia agnus immaculatus ſemetipſum patri offerret hoſtiam Chriſtus, ita etiam multis circumciſionibus opus fuit quouſque vna in Chriſto circumciſio omnibus traderetur: & multorum ſanguinis effuſio præceſſit quouſque per vnius ſanguinem omnium redemptio fieret.

AMBROSIVS in Epiſtola ad Conſtantium maximè Origeni in ſupradictis de circumciſione conſentiens: Pleroſque, inquit, mouet quæſtio, qua cauſa circumciſio & veteris teſtamenti authoritate quaſi vtilis imperetur, & noui Teſtamenti magiſterio quaſi inutilis repudietur? Quod ergo dicemus ſecutum Patrẽ Abraham, vt id primus inſtrueret, quod eius non ſequeretur hæreditas? Item, Reperimus autem in hiſtoria veterum non ſolum Ægyptios, ſed etiam Ætiopum

& Arabum, & Phœnicum aliquos circumcisione erga suos vses; & hanc putant se adhuc probandæ viam seruare rationis, eò quòd sui corporis primitus & sanguinis iniciati insidias dæmonum, quas illi generi suo molliuntur, exiguæ partis arbitrantur consectionibus destruenda. Sed arbitror iam nō ociosam causam in hanc portiunculam mēbri æstimare, qua circuncidatur puer octaua die, quando incipit mater in sanguine esse puro, quæ ante octauam diē fertur in sanguine immūdo sedere. Hierony. in Epist. ad Rom. Quæritur quare data sit circumcisio si per se non prodest. Primum vt agnosceretur Dei populus inter gentes. Quando soli erant in heremo, circumcisi non fuerunt. Siue vt corpora illorū cognoscerentur in bello. Nam quod in tali membro signatur, hæc causa est, primum ne aliud membrum aut debile fiat aut turpe, quod publicè videtur. Item, propter gratiæ promissionem, in qua erat per castitatem placendum, siue vt Christus significaretur ex eius semine nasciturus, vsque ad quem futura erat ista carnalis, quia spiritualem habebat afferre, cuius typum gerens Iesu Naue, qui populum secundo circumcidere iubetur.

f. quare SOLET, memini, nonnulla esse quæstio, quando videlicet Iosue cultris petrinis ex præcepto Domini filios Israel secundò circuncidit, quasi qui antea circumcisi essent rursus circumcidi potuissent. Beatus verò Augustinus in lib. quæstionis veteris & nouæ legis omnem huius dubitationis errorem remouens, docet secundam hanc circumcisionem non in eisdem personis, sed in eodem populo factam fuisse. Quod & patenter continent verba ipsa historiæ libri Iosue, hæc videlicet. *Eo tempore, ait Dominus ad Iosue, fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundò filios Israel. Fecit quod iusserat Dominus, & circuncidit filios Israel.* Hæc autem causa est secundæ circumcisionis. Omnis populus qui egressus est ex Ægypto generis masculini vniuersi bellatores viri mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus, qui omnes circumcisi erant. Populus autem qui natus est in deserto per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisus fuit, donec consumarentur qui non audierant vocem Domini. Horum filij in locum successerunt patrum, & circumcisi sunt à Iosue, : quia sicut nati fuerant in præputio erant, neque eos in via aliquis

circumciderat. Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco donec sanarentur, dixitque Dominus ad Iosue: *Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis.* Miror itaque Origenem tam litteratum virum in hac secunda circumcisione per Iosue factam adeò errasse, vt eam superiùs assereret nullo modo iuxta literam fieri potuisse. Quam tamen historia ipsa mox à Iosue factam adiecit, dicēs: *Fecitque quod iusserat Dominus, & circumcidit filios Israel.* Nunc ad expositionem Epistolæ redeamus.

V T *sit pater omnium*] Duo dixerat, quòd videlicet Abrahæ in præpucio .i. dum præpucium haberet, reputata est fides sua ad iustitiam, tanquam iam spiritualiter circumciso: & quòd postea carne quoque circumcisus est, vt per hæc duo videlicet sit pater atque author cæteris in exemplo & doctrina propositus, tam de spirituali quàm carnali circumcisione. Et hoc est, *vt præpucium*, in quo iustificatus antequam circumcisus sit pater credentium, in hoc scilicet quod credentes sunt reputetur etiam illis ad iustitiam, quamuis desit exterius signum. *Et sit pater circumcisionis.*] Videlicet exterioris.i. primus omnibus in spirituali simul & carnali circumcisione in exemplo & authoritate propositus. *Non his tantum.*] scilicet pater. *Qui sunt ex circumcisione.*] .i. quibus præcepta est carnis circumcisio. *Sed & his qui sectantur, &c.*] .i. qui habent fidem cum præpucio. Sic construe. Vestigia fidei patris nostri Abrahæ, quæ scilicet fides est in præpucio .i. in præpuciatis æquè vt in circumcisis. *Non enim per legem.*] Cùm superiùs ostenderet hominem ex fide sine operibus legis iustificari, & per hoc glorificationem legis Iudæis auferret, manifestum de Abraham patre ipsorum interposuit exemplum. Vnde nunc ad glorificationem legis euacuandam reuertitur, ac si iterum supradicta vt ea probet repetens dicat: Dixi superiùs me arbitrari hominem iustificari per fidem sine operibus legis, quod in ipso etiam patet Abraham, qui opus maximum, legis scilicet circumcisionem suscipiens, potiùs per iustitiam fidei, quàm per opus ipsum legis iustificatus est, & merito. Non enim per legem .i. per aliquod legis, vel per obedientiā legis, quæ nondū data erat, meruit promissionē hæreditatis accipere, sed per *Iustitiam fidei.*] .i. per fidem iustificantē, siue per iustitiā ex fide venientē, aut semini eius .i. exēplo eius in-

ſtructi, *Vt hæres eſſet mundi.*] .i. perpetuus poſſeſſor vniuerſorum bonorum quæ per fœcunditatem terræ promiſſæ ſignificantur. Vniuerſa quippe poſſidet bona, qui omnia habet neceſſaria,& ei nihil deeſſe dicitur qui nullo indiget. Vnde Apoſtolus de his qui exemplo Abrahæ peregrinantes terrena deſpiciendo cœleſtia appetunt ait, *Tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes.* Vel eſſet hæres mundi .i. ſoli ex vniuerſo muudo eligerentur, vt fierent hæredes. *Si enim qui*]. Bene dico per opera legis non perueniri ad hæreditatē fidelibus promiſsā. *Alioquin fides eſſet exinanita.*].i. meritū fidei euacuatū, cùm æquè infideles ſicut fideles opera illa legis habere poſſint, & per hoc hæredes fieri. *Et promiſsio abolita.*] .i. inefficax & irrita facta. Per quam quidem promiſſionem in ſemine Abrahæ gentes ſunt benedicendæ, quæ legis opera non habent. Et hoc eſt, ſi qui ex lege ſunt, ſubaudis ſunt hæredes .i. qui opera legis habent, pro hoc hæreditatem merentur, &c.

LEX *enim.*] Iterum probat per legem .i. opera illa legis exteriora, quæ lex præcipit, non acquiri hæreditatem, immò magis reos conſtitui homines per legem , vt hæreditatem amittant. Multa quippe ſunt opera legis ita grauia, vt eos à quibus vel in quibus fiunt adeo affligant, vt vix eis aut nunquam præcepta eorum placeant, nec voluntariè poſſint impleri, ſicut eſt, dentem pro dente & oculum pro oculo tollere, & nonnullis mortem inferre. Quis enim in his quos diligit hæc libenter exerceat, aut in ſe ea libenter excipiat? Vnde Petrus in Actibus Apoſtolorum eos refellens, qui Chriſtianis opera legis imponere volebant, vt ea videlicet ipſi quoque ſeruarent, ait: *Viri fratres, quid tentatis Dominum imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus: ſed per gratiam Domini Ieſu credimus ſaluari, quemadmodum & illi.* Lex itaque carnalem & duræ ceruicis populum ex operibus legis magis reum effecit, quàm purgauit. Spiritualibus verò nihil iuſtitiæ contulit, per illa videlicet propria ſua opera exteriora. Et hoc eſt quod ait: Lex enim illa legalia opera iram Dei in eos potius operatur quàm veniam vel aliquam iuſtificationem. Et quare iram? Quia tranſgreſſores ſui facit eos, non alios ſ. & hoc eſt: *Vbi enim non eſt lex, &c.*] Idem illi quibus illa legalia præcepta non ſunt data,

præuaricationis & trãſgreſſionis reatum per illam non incurrunt, cùm eis voluntarie non obediunt. *Ideo ex fide.*] ſcilicet ſunt hæredes. Quandoquidem non ex lege. Vel ita continua. Dixi non per legem eſſe factam promiſſionem hæreditatis, ſed per iuſtitiam fidei. Ideo, ex fide ſunt hæredes. Et hoc eſt, *Vt ſit firma promiſſio.*] ſcilicet hæreditatis .i. ad effectum perducta. *Omni ſemini Abrahæ.*] .i. fidem eius imitanti, tam Gentili ſcilicet, quàm Iudæo. Et hoc eſt quod ſubdit, *Non ſolum ei qui eſt ex lege.*] .i. Iudæo qui legi ſubiacet, *ſed ei etiam qui ex fide eſt Abrahæ.*] .i. gentili, qui ſola fide Abraham imitatur, ſecundum gratiam ſcilicet Dei, ſit firma promiſſio eius non ſecundum merita legalium operum. *Qui eſt pater.*] ſcilicet Abraham. *Omnium noſtrum.*] tam Iudæorum ſcilicet quàm gentilium .i. in exemplo ad imitandũ hominibus propoſitus eſt. *Sicut ſcriptum eſt.*] in Geneſi ſcilicet, ac ſi diceret: Eo videlicet modo pater eſt atque author omnibus in exemplo ad imitandum propoſitus, quo promittitur à Domino pater eſſe multarum gentium, .i. diuerſarum regionum, credẽdo ſcilicet magis quàm opera legis exercendo. Quod patenter inſinuat, cùm ſubdit, *An Deum cui credidiſti*] Verba Domini loquentis ad Abraham ſunt iſta. *Quia patrem, &c.* Sic quippe ſcriptum eſt. *Non vocabitur nomen tuum Abraham, ſed vocaberis Abraham, quia patrem multarum gentium conſtitui te.* Innuitur itaque ex his verbis interpretatio nominis Abrahæ, quod ſonat pater multorum. Sed quod additur *gentium*, explanatio eſt potiùs quarum rerum multarum ſit intelligendum, quàm interpretatio. Sed & quod ait Apoſtolus, *ante Deum, cui credidiſti*, vel noſtræ tranſlationis eſt ſubtractum, vel ex parte Apoſtoli additum, vt videlicet determinaret Abraham ex fide in omnibus in patrem eſſe propoſitum magis quàm ex circumciſione. Pater ponitur .i. conſtituitur ante Deum, .i. in beneplacito eius, qui filios non quærit ſibi generare, ſed Deo: nec concumbendo ſuæ voluptati ſatisfacere, ſed exemplo fidei magis quàm propagatione carnis filios Dei præparare. Quod patenter inſinuat cùm ſubdit, *Cui credidiſti.*] De omnibus ſcilicet eius promiſſis. Ac ſi diceret, Poſui te patrẽ añte Deũ cui credidiſti .i. vt per hoc quod ei credidiſti miniſtros ſibi ſimiles exẽplo tuæ fidei illi generares. Quod Deus loquens ad Abrahã ita fatur: *Patrẽ multarum gentiũ poſui te ante*

Dominũ. Et nō dicit, ante me: ſed ita de ſe quaſi de alio loquitur. Cōſuetudo eſt Hebraici ſermonis. Vnde & ipſe legiſlator, qui hoc ſcripſit, ſemper de ſe ipſo quaſi de alio conſueuit loqui: veluti cùm ait, *Dixit Dominus ad Moyſem*. Et item: *Et erat Moyſes mitiſſimus, &c.* quod tamen non ſine cauſa factum videtur, vt .v. alius quaſi de alio loquatur. Cōſtat quippe in ſanctis & maximè in Prophetis, Dominum potius quàm ipſos loqui. Vnde Prophetæ aliquid dicturi frequētet aiunt. *Hæc dicit Dominus.* Et Veritas in Euangelio ad diſcipulos: *Non enim vos eſtis, inquit, qui loquimini.* Apparens quoque & loquens Dominus Abrahæ olim vel cæteris, quoniam id per Angelum exhibebat, veritatem ipſius apparentis vel loquentis Angeli à ſeipſo prouidè diſtinguebat, vt ipſo quoque locutionis genere alius intelligeretur qui verba firmaret, quàm ipſe de quo verba erant .i. Angelus à Domino.

QVI *viuificat.*] Et merito ei credidiſti de ſuis promiſſis, quia talis eſt qui viuificat mortuos .i. infideles prout vult ad fidem conuertit. Mortui dicuntur infideles, vulnerati, peccatores. Vita quippe iuſtorum fides dicitur, iuxta illud: *Iuſtus ex fide viuit.* Qui infidelis eſt, nihil penitus boni habet, quo Deo placere poſſit, *quia ſine fide*, vt ipſe dicit Apoſtolus, *impoſſibile eſt Deo placere. Et vocat.*] .i. ita ſuis verbis facit obedire non exiſtentia. *Dixit enim, & facta ſunt: mandauit, & creata ſunt*, ſicut exiſtentia. *Qui contra ſpem.*] Commendata potentia Domini, vt de eius promiſſis nullatenus ſit dubitandũ, commendat & conſtantiam fidei Abrahæ, ad quam imitandam adhortatur. Cùm primitus Abraham deſperaſſet de Sara, ſperauit de Agar ſe hæredem ſuſcipere. Poſtea verò è contrario per promiſſionem Domini credidit, ac ſperauit: & hoc eſt; *credidit in ſpe contra ſpem* .i. credendo diuinis promiſſis ductus eſt in ſpem ſuſcipiendi ſcilicet hæredis contrariam priori ſpei. Aliter. Quando duxit Sarram credidit eam fœcundam & ſecundum naturam ei filios in iuuentute parituram. Poſtea verò fruſtratus hac ſua ſpe è contrario penitus credidit & ſperauit, propter promiſſionem Domini .i. eam ſterilem in ſenectute contra naturam parituram. Quod mirabile fuit eum potuiſſe credere, iuxta illam Dialecticæ regulam. Si enim quod magis videtur ineſſe non ineſt, nec quod minus videtur ineſſe inerit. *Vt fieret pater.*] .i. vt per

tantam

tantam constantiam fidei de promissionibus Dei mereretur proponi in exemplo etiam gentibus. *Secundum quod dictum est ei à Domino.*] scilicet in ipsa Genesi. *Sic erit semen tuum.*] .i. homines exemplo fidei tuæ mihi generandi, ita scilicet innumerabiles. *Sicut stellæ, &c.* Possumus & per stellas & arenam Iudaicum & Gentilem populum distinguere, ex quibus spirituales Abrahæ filij pariter sunt collecti, vt non solùm filiorum multitudo, verùm & populorum diuersitas exprimatur. Stellis Iudæi comparantur per fidem ex lege iam illuminati, & à fluxu mundanarum concupiscentiarum per legem coerciti, & quasi cœlestes in spe sua facti, cùm è contrario Gentiles nulla lege constricti per omnem concupiscentiam libere effluerent terrenis tantùm desiderijs inhiantes. Sed quia de gentibus tantùm, in quibus maximè fides Abrahæ fructificatura erat, promissionis verba sunt. Possumus fortassis conuenientius in stellis & arena maris tres Ecclesiæ ordines distinguere, per stellas quidem quæ & igneæ sunt & lucidæ duos sublimiores, continentium scilicet .i. contemplatiuorum, qui diuini amoris igne vehementiùs feruent, & prædicatorum qui alios doctrina sua illuminant: per arenam verò maris coniugatorum, qui quasi in mari & in humidis habitant luxuriæ indulgentes, & mundanarum sollicitudinum curis fluctuant, & earum amaritudinem grauiter tolerant. Credidit inquam, *Et non est infirmatus in fide:*] .i. non fuit remissa in aliquo vel debilis fides eius quantumcumque differretur promissio, vel impossibilis videretur: sed æquè firmiter credidit id quod cōtra naturam esse penitus sciebat, sicut illud quod per naturam fieri prius expectauerat.

NEC *considerauit corpus suum emortuum.*] .i. non attendit impossibilitatem suæ naturæ vel vxoris, sed potentiam promittentis. Corpus emortuum dicit .i. omninò iam per naturam impotens ad generationem quæ promittebatur. *Cùm*] .i. quamuis iam ipse Abraham. *Ferè esset centum annorum.*] .i. nonaginta nouem, *Et emortuam vuluam Sarræ.*] ad opus similiter generationis, tam propter senectutem .s. quàm propter sterilitatē. Et attende cùm ait de Abraham, eum ferè centū esse annorum, innuit eum propter ætatem tantùm, non propter sterilitatem ad generandum minimè valere, nec tamen tam impotens penitus ad generandum Abraham credendus

est, qui mortua Sarra postea Cethuram duxit, de qua filios generauit. Quippe potuit in iuuẽcula id natura senis, quod non potuit in vetula & sterili. Quod & satis ipsa verba Apostoli determinant. Non enim ait simpliciter emortuum corpus Abrahæ, sed statim adiunxit, *& emortuam vuluam Sarræ*, vt per adiunctionem Sarræ Abraham impossibilitatem ostẽdat, & cùm Sarra scilicet non cum alia. Non repetijt negatiuam cõiunctionem, sed copulatiuam interposuit. Non enim ita dixit: Non considerauit corpus suum emortuũ, nec emortuam vuluã Sarræ. Sed potiùs ita adiunxit, *& emortuã vuluã Saræ*. Ex quo intelligi innuit, nec vnumquẽque per se ad generandum penitus esse impotentem, sed coniunctum inuicẽ. Notandum verò quòd hæc promissio, *Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli & sicut arena maris*, non inuenitur facta fuisse Abrahę quando ei promissus est Isaac, sed postquam iuxta præceptũ Domini voluit eum immolare Domino. Sic enim scriptum est, *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, nec pepercisti filio tuo vnigenito propter me; benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam quæ est in littore maris*. Scimus quidem antequam Ismael etiam natus esset Deum Abrahæ promisisse sic fore semen eius innumerabile sicut puluerem terræ, & alia vice postea sicut stellas cœli. Sed nihil de arena maris tunc addidisse. Hæc autem ideò notauimus, quia videtur Apostolus ita extremam promissionem & conceptionem .i. Isaac disponere, vt ante facta illa promissio videatur quàm Isaac conciperetur. Sic enim superius ait: *Qui contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est: Erit semen tuum sicut stellæ cœli & sicut arena maris*; & statim adiunctum est, *& non est infirmatus in fide, &c.* Ad illud verò tantũ quod interponitur, *vt fieret pater, &c.* illud spectat quod subditur, *secundũ quod deinde est, sic erit, &c.* Quærendum existimo quãdo non fuerit Abraham infirmus in fide de promissione Isaac, cùm ipse quoque sicut & Sarra de promissione hac quasi diffidenter loqui, & risisse narretur. Sic enim scriptum est in Genesi: *Cecidit Abraham in faciem, & risit, dicens in corde suo: Putas ne centenario nascetur filius, & Sarra nonagenaria pariet?* Dixit ad Dominum: *Vtinam Ismael viuat coram te.* Sed profectò cùm præmittitur, *Cecidit Abraham in faciem suam*.i. adorãdo atque supplicando gratias retulit pro-

missioni, pariter innuitur quia de ea non desperauit. Quod nequaquam Sarra fecisse legitur, cùm riserit. Dicitur etiam de Sarra, quòd riserit occultè post ostium: de Abraham verò, quod riserit corde potiùs quàm ore. Videlicet, risus cordis gaudiũ intelligitur mentis, non risio promissi. Et verba illa quæ sequuntur, *putasne centenario, &c.* admirationis potius quàm desperationis sint. Et quod adiunxit, *vtinam Ismael viuat coram te*, ostendit humilitatem Abrahæ non tam præsumpsisse de bonitate diuinæ gratiæ quantum Deus ipse non petenti offert, sed potiùs Abrahæ satis esse, si vel Ismael viuat ei pro semine.

IN *repromißione, &c.*] De duobus factæ sunt Abrahæ promissiones, de semine scilicet ei dando vel multiplicando, & de terra Chanaam ei danda, vel semini eius. Sæpius autem vtramque promissionem factam ei fuisse legimus, dum compleri differretur. Sed maximam illa de possessione terræ dilationem accepit, quæ longe post mortem illius complenda esse promittitur. Hanc itaque secundam promissionem repromissionem dicit Apostolus, ac si diceret: Non solum in prima promissione, de semine scilicet non dubitauit, sed nec etiam in secunda, de possessione, videlice terræ. Licèt longè postea futura, in quarta scilicet vel in quinta generatione filiorũ Iacob in Ægypto profectorũ. *Non hæsitauit diffidentia.*] i. non habuit dubitationẽ in corde, sicut in ore verba quidõ dubitationis habuisse videtur, & non statim credidisse. Non prius in visione signo accepto sicut statim credidit promissioni priori de semine. Sic enim scriptum est de Domino & de Abraham. *Qui egredietur de vtero tuo ipsum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, & ait: Suspice cœlum, & numera stellas si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum. Credidit Abraham & reputatum est illi ad iustitiam. Dixitque ad eum: Ego Dominus, qui eduxi te de Hur Chaldæorum, vt darem tibi terram istam, & poßideres eam. At ille ait: Domine vnde scire poßum quòd possessurus sum eã? Et respondens Dominus: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, &c.* Hæc itaque dubitationis verba signum requirentia ad confirmationem posteriorum magis quàm suam Abrahã assumpsisse credimus. Sicut & Ioannes Baptista Dominum non sibi, sed discipulis requisiuit dicens: *Tu es qui venturus es, &c. Sed confortatus fide.*] .i. expectatione, non reipsa, quæ longe

DDdd ij

scilicet post mortem eius erat futura, dans gloriam Deo .i. grates ei pro his referens, non meritis suis quicquam tribuēs. *Plenissimè sciens.*] .i. firmiter credens, *quia quæcunque.*] Prouidam repromissionem ostendit & rationabilem, nihil scilicet promittentis nisi quod implere potest, vel etiam debet. Certum quippe est quia nō potest facere nisi quod debet .i. quod conuenit ei. *Ideo reputatum est.*] quia scilicet confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, &c. Hoc est, etiam hæc fidei firmitas, si opera cessarent exteriora, imputatur ei à Domino pro iustitia, vt videlicet ad eum iustificandum sufficiat.

NON *est autem.*] Quasi quis diceret, Quid ad nos relatio tantæ laudis Abrahæ? Respondet quòd hæc laus eius *non est scripta tantum propter ipsum.*] .i. ad commendationem ipsius, sed & *propter nos.*] quibus videlicet exemplo eius instructis .i. reputabitur ad iustitiam. *Credentibus in eum, &c.*] .i. si credendo in Deum Abraham imitemur. In eum dicit, non eum, vel ei, sicut superiùs exposuimus. *Qui suscitauit.*] .i. qui iam cōpleuit in semine Abrahæ per Christum quod Abraham expectabat futurum, & quod sibi in promissione terræ vel benedictione ipsius seminis intelligebat figuratum. Tota quippe exultatio Abrahæ de figurato Isaac .i. Christo, potiùs quàm de figuratiuo fuisse intelligitur. Vnde & per se ipsam Veritas ait, *Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, vidit & gauisus est.* Totam autem humanæ reparationis & salutis summam tam in capite quàm in mēbris Apostolus hoc loco paucis comprehendit, dicens videlicet Christum resurrexisse à mortuis qui traditus est, &c. Nota autem quod dum ait Apostolus Deum patrem suscitasse Christum, & quod potentiæ est specialiter Deo patri assignat, diuinam potentiam ad personam Patris maximè pertinere insinuat, sicut diuinā sapientiam ad filium, & diuinæ gratiæ bonitatem ad Spiritū sanctum. Quod plenius Theologiæ nostræ textus edisserit. *A mortuis.*] .i. de inter mortuos corpore, quorū ipse vnus erat. *Qui mortuus est.*] Causa mortis Christi, quam resurrectionis causam ad nos reducit. Duobus modis propter delicta nostra mortuus dicitur, tum quia nos deliquimus propter quod ille moreretur, & peccatum commisimus cuius ille pœnam sustinuit, tum etiam vt peccata nostra moriendo tolleret .i. pœ-

nam peccatorum introducens nos in Paradiſum precio ſuæ mortis auferret, & per exhibitionem tantæ gratiæ. Quia, vt ipſe ait, *maiorem dilectionem nemo habet*, animos noſtros à voluntate peccandi retraheret, & in ſummam ſuam dilectionẽ intenderet. *Et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.*] Iuſtificationem dicit perſeuerentiam iuſtitiæ quæ iuſtum facit. Non enim iuſtus dicitur qui aliquando iuſtè agit, ſed qui hoc in conſuetudinem habet. Quod itaque dicitur, *Reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*, tale eſt vt ſpe gloriæ reſurrectionis, quam in ſeipſo nobis exhibuit, nos in operibus iuſtis perſeuerantes faciat.

IVSTIFICATI *ergo à fide.*] Quandoquidem & propter nos ſcriptum eſt de iuſtificatione Abrahæ per fidem, vt videlicet exemplo eius ſimiliter iuſtificemur. Ergo ex fide potius quàm ex operibus legis nos iuſtificati. *Pacem habeamus apud Deum.*] .i. ſic reconciliemur ei, & quantumcumque iuſti fuerimus, mediatore Chriſto nobis opus eſt. Addit, *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*] à quo ad nos tanquam à capite ad membra omne bonum emanat tum exemplo vitæ tum prædicatione doctrinæ. Et hoc eſt, *per quem habemus acceſſum in gratiam iſtam in qua ſtamus.*] & quæ ſit illi gloria ſupponit dicens, *in ſpe gloriæ filiorum Dei.*] .i. ex ſpe illa quã habemus adipiſcendi illam ſummæ beatitudinis, quæ filijs non ſeruis eſt debita. Et hoc eſt per fidem præeuntem. Ex fide enim ſpes naſcitur, cùm electi ex fide quam habent ad ſpem ſupradictã aſſurgunt, ac nemo ſperare aliquid poteſt niſi quod primitus credit. Gratiam dicit gratis datam non pro meritis ſcilicet collatam, quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam. *Non ſolum autem.*] ſcilicet gloriamur in ſpe gloriæ Filiorum Dei, *ſed & gloriam in tribulationib.*] .i. magno nobis honori imputamus affligi pro Deo, ſecundũ quod in Actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, *Ibant gaudentes à conſpectu Concilij, &c. Scientes etiam,*] hoc eſt attendentes maximum fructum, in his tantùm gloriamur quod videlicet tribulatio. *Patientiam operatur.*] .i. in opere virtutem exhibet patientiæ atque ipſum tribulationis exercitium fortiores ad eas tolerandas nos reddit. *Patientia autem.*] ſecundum quod ſcriptum eſt, *Tanquam aurum in fornace probauit electos Dominus.*] .i. tam tibi quàm alijs eorum conſtantiam .i. probitatẽ CAP. V.

exhibuit. *Probatio verò spem.*] vt iam videlicet tã nos ipsi quàm alij de nostris per gratiam Dei meritis cõfidamus. Et ne spes ista irrita videretur sicut de impijs dicitur, *spes autem impiorũ peribit*, addit, *spes autem.*] scilicet hæc, *non confundit.*] .i. erubescentiam nobis non acquirit in futuro, quia speratum obtinebimus, & quasi qui requiret vnde hoc scire possumus, adiungit: *Quia charitatem habemus per quam speramus*, promeremur. Et hoc est, *quia charitas Dei, &c.*] Dei dicitur .i. purè propter Dominum habita, ad differentiam carnalis dilectionis. Caritatem .i. dilectionem diffusam dicit, quæ inimicum quoque complectitur. De qua scriptum est, *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis* .i. perpendi atque intellexi latum tuum de caritate mandatum finem esse omnis consummationis .i. illud esse ad quod vniuersorum tuorũ mandatorum intentio dirigitur. *Propter Spiritum sanctum qui datus est nobis.*] .i. per operationẽ gratiæ diuinæ nobis collatæ. Aug. de doctr. Christia. lib. IIII. *Patientiã operatur tribulatio, &c.* agnoscitur figura quæ Latine à quibusdam est appellata gradatio, cùm verba vel sensus connectuntur alterum ex altero, sicut hic ex tribulatione patientiam, ex patientia probationem, ex probatione spem connexam videmus.

VT *quid enim.*] Merito dixi caritatem diffusam in cordibus nostris. Nam propter quid aliud, nisi videlicet vt in nobis dilataretur caritas Dei? *Christus mortuus est secundum tempus.*] .i. quasi ad horam & in transitu mortis detentus, qui citò resurrexit. *Pro impijs mortuus est.*] vt eos videlicet à damnatione liberaret. *Cùm adhuc infirmi essemus.*] Notandum verò est Apostolum hoc loco modũ nostræ redẽptionis per mortem Christi patenter exprimere, cum videlicet eum pro nobis non ob aliud mortuum dicit, nisi per veram illam caritatis libertatem in nobis propagandam, per hanc videlicet qua nobis exhibuit summam dilectionem, sicut ipse ait: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c.* De quo quidem redemptionis modo suprà nos satis arbitror disseruisse. *Vix enim.*] Dixi Christum pro impijs mortuum esse, vt caritas in cordibus nostris diffunderetur, quasi hoc magnum esset quod fecerit. Et verè magnum hoc & salutarium fuit, Deum scilicet pro impijs mori, quia vix pro homine iste homo mori sustinet. Dixi vix, ex toto negaui, quia fortasse etsi rarissimè potest reperiri, qui

pro amore boni hominis .i. iusti mentiuntur. Et hoc est, *Nã pro bono.*] scilicet homine, *forsitan quis.*] .i. aliquis, *audeat mori.*] Sciens se à Domino remunerandum. Cùm dicit *forsitan*, & *audeat*, difficultatem insinuat. Christus autem non solum ausus mori, sed & mortuus est pro peccatoribus, & per exhibitionem tantæ gloriæ, *Commendat Deus.*] .i. ædificat siue confirmat *suam caritatem in nobis.*] quoniam scilicet Dei *Christus Filius pro nobis mortuus est cum adhuc peccatores essemus.*] Quod si ita respexit cùm essemus peccatores, morti scilicet vnicum suum pro nobis tradendo. *Multo magis ergo.*] .i. multo faciliùs siue libentius vel probabiliùs nunc respiciet nos ad saluationem iam iustificatos in sanguine suo .i. iam per dilectionem, quam in eo habemus, ex hac summa gratia, quam nobis exhibuit, pro nobis scilicet adhuc peccatoribus moriendo. Et hoc est, *salui erimus ab ira.*] scilicet futura .i. à peccatorũ vindicta, *per ipsum.*] videlicet Christum pro nobis semel morientem, & sæpius orantem, & assiduè nos instruentem.

S i *enim cum.*] Dixi quia iustificati in sanguine Christi salui erimus ab ira Dei per ipsum. Et merito, quia iam reconciliati sumus Deo per mortem illius, cùm prius nos pro inimicis haberet ad puniendum. Et si tantum mors eius potuit vt nos scilicet iustificaret vel reconciliaret, multò magis vita ipsius nos protegere poterit & saluare ab ira sua. Constat quippe plùs posse vnumquemque viuum quàm mortuum. *In vita ipsius.*] .i. ipsum iam suscitatum & viuentem. *Non solum autem.*] scilicet salui erimus .i. saluari per ipsum impetrabimus. Et hoc est, gloriationem maximam adepti sumus, & maximo honori nobis imputamus, quòd talem nobis reconciliationẽ Dominus dedit. Et hoc est, *gloriamur in Deo.*] non in nobis .i. de tanto beneficio eius, ex gratia eius, non ex meritis nostris nobis per Christũ collato. *Propterea sicut.*] Littera ideò hæc defectiua videtur, nisi cũ superioribus vel inferioribus quoquomodo cõiungere nitamur. Sic autẽ superioribus fortasse cõtinuabitur, ac si dicamus: Reconciliationẽ, inquã, per Christũ accipimus, propterea .i. propter hoc quod supradictũ est, quia .v. pro nobis mortuus est, sicut è contrariò damnationem per Adam incurrimus. Et hoc est quod addit, *Sicut & per vnum hominem.*] videlicet Adam, *peccatum intrauit.*] quia prior peccans aditum peccato dedit. *in hunc mundum.*] .i. in hanc

partem mundi scilicet terrenam, in qua homines habitant, non veri homines qui antea peccauerant. *Et per peccatũ mors.*] scilicet corporis. *Et ita.*] videlicet ab Adam incipiendo tam mors quàm peccatum, saltem originale, *Pertransijt in omnes homines.*] vnum inquam hominem .i. Adam, *in quo omnes reliqui peccauerunt.*] .i. pœnam peccati incurrerunt. Poterit & fortassis versus incipere, *propterea*, & ad inferiora longe postea constructio dirigi, illuc scilicet sic, *& per vnius iustitiam in omnes homines, &c.* Ac si diceretur propter, quia scilicet per Christum reconciliationem accepimus, sic per vnius iustitiã, subaudi iustificationem vitæ, in omnes homines, sicut per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, &c. Cætera vero quæ interponuntur suspensiuam litteram tenent.

VSQVE *ad legem enim.*] Bene dico in omnes pertrãsijt peccatum, cùm nec vlli, qui ante legem fuerunt à peccato immunes extiterint. De quibus magis videtur, cùm adhuc nullius scriptæ transgressionis eos reos faceret, *vsque ad legem*, id est toto tẽpore illo antequam lex per Moysem daretur, peccatum erat in mundo, licet non imputaretur .i. ab hominibus argueretur, vel puniretur per aliquam legem, cum videlicet lex nondum scripta esset, sed tantum naturalis per quam boni vel mali discretionem nonnullam habebant, ex qua cognoscere peccatum possent. Potest etiam sic dici peccatum ante legem non imputari ab hominibus, .i. à nullis vel paucis cognosci quid esset peccatum, antequam scilicet concupiscentiam lex tanquam peccatum interdiceret, & doceret in corde potiùs quàm in opere peccatum consistere. Quod quidem in sequentibus patenter Apostolus edocens ait, *Lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, &c.* Peccatum itaque non imputabatur siue originale siue proprium, idest ignorabatur ab hominibus donec ipsum lex diceret. Nam & ipsum primorum parentum peccatum etiam in concupiscentia fuit, sicut scriptum est: *Vidit ergo mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit.* Et licèt peccatum ante legem, vt dictum est, non imputetur ab hominibus, tamen etiã tunc imputabatur à Deo, quoniam pro ipso pœnam corporalis mortis omnibus inferebat, insinuans per hoc nobis à pro-

prijs

prijs maximè peccatis esse cauendum, cùm hoc sustineremus propter alienum. Et hoc est: *Sed regnauit mors.*] scilicet corporalis .i. quietum obtinuit dominium, & ante legem, idest, *ab Adā vsque ad Moysem etiā in eos qui non peccauerunt.*] scienter transgrediendo sicut Adam fecit .i. in paruulos vel quoslibet innocentes, qui scilicet Adam vetus est *forma futuri.*] .i. similitudo noui Adæ .i. Christi post eum futuri. Adam sicut homo commune nomen est tā viri quàm feminæ. Ideò cùm dicitur nouus Adam, tale est ac si diceretur nouus homo, & veteri homini per obedientiam omninò contrarius. Similitudinem Adæ & Christi ipse Apostolus aperit, ostendens videlicet ita Christum omnium spiritualium esse patrem, sicut est Adam carnalium. Hoc est, ita præesse omnibus ad generandum in Deo, sicut ille est ad generandum mundo: & hūc sic ad vitam & requiem esse authorem, sicut ille est ad mortē & pœnam. Potest etiam ad hanc similitudinem, Adæ videlicet & Christi, illud reduci quod alibi idem Apostolus intelligens ait: *Sacramentum magnum ego dico in Christo & in Ecclesia,* sed litteræ præsenti sufficit similitudo prædicta, quam ipse Apostolus prosequitur, de carnali .s. & spirituali generatione.

SED *non sicut delictum.*] Adæ, *ita est & donum.*] Christi .i. non sunt æqualia in istis quæ ad posteros suos transmittuntur, & plura per Christum ad posteros transmittuntur in salutem, quàm per Adam in damnationem: & merito, quia plus conueniens fuit diuinæ iustitiæ siue pietati, vt per Christum plus prodesset, quàm per Adam noceret .i. plura per hūc cōmoda quàm per illum incommoda daret. Lōge quippe est pronior Deus ad bonum conferendum, quàm ad malum inferendum. Et hoc est, *si pro vnius delicto.*] scilicet Adæ, vno videlicet non pluribus, *multi mortui sunt.*] .i. damnati, sicut paruuli non baptizati, qui ob aliud non sunt perditi: multò magis in plures .i. multos similiter, non in vnum tantùm hominem, vt absolutè videlicet non comparatiuè intelligatur, abundare debuit gratia Dei, & donum in gratiam Christi .i. per dona Dei homini illi collata, de plenitudine cuius nos omnes accepimus, & qui nobis meritis suis impetrauit quicquid boni habemus, & non sicut per vnum scilicet hominē, Adam pertransijt, subaudi vt supra diximus *peccatum.*] scilicet vnum in omnes, hoc est originale, *ita & donum.*] similiter

vnum pertransijt per vnum hominem videlicet Christum, immò multa dona ad multos. Et hoc est quod Apostolus in superiori versu iam comprehenderat, sed repetijt vt probaret dicens.

NAM *iudicium quidem,&c.*] .i. ex vno peccato, Adæ scilicet, est iudicium Dei *in condemnationem.*] posterorum eius .i. deputat eos æternæ pœnæ tradendos. Sed gratia Dei .i. gratuitum remissionis donum ex multis delictis, tam originali scilicet quàm proprijs per Christum condonatis est nobis *in iustificationem.*] idest ad pœnarum absolutionem. Apparet itaque plura nobis à Christo collata esse ad salutem, quàm ab Adam ad condemnationem: cùm ille videlicet Adam vnum peccatum intulerit mundo, idest vnius peccati scilicet originalis pœnam, iste vero remissionem tam illius quàm cæterorum. Et meritò quia plus oportuit tot & tanta bona istius iuuare quàm illius vnum delictum, nec magnum aliorum cõparatione nocere. Vnde Hieronymus ad filiam Mauricij hoc etiam peccatum extenuans ait: Adæ magis parcendum fuit, qui adhuc nouellus erat, & nullius ante peccantis, & propter peccatum suum morientis retrahebatur exemplo. Tibi verò post tanta documenta, post legem, post Prophetas, post Euãgelia, post Apostolos, si delinquere volueris quomodo indulgere possit ignoro. Sic expone. Quandoquidem per delictum vnius scilicet Adæ, & per vnum scilicet delictum *mors.*] etiam animæ *regnauit.*] idest quietè posteros obtinuit: multò conuenientiùs & iustiùs per vnum Iesum Christum omnium bonorum plenitudine perfectum posteri eius spirituales accipientes abundantiam diuinæ gratiæ, idest plura bona super merita ipsorum eis collata, bona dico donationis & iustitiæ. Donationis solummodo illa dona dicuntur quibus nullum est meritum adiunctum, sicut in paruulis. Iustitiæ verò, vbi aliquid pro meritis datur. Iustitia quippè dicitur, quæ vnicuique reddit quod suũ est. Regnabunt in vita scilicet æterna, idest vitam quasi regnum, non quasi consulatum instabilẽ obtinebunt. Ne mireris hanc sententiam sæpius Apostolum memorare, cùm maximè Christum in hoc attendat commẽdare, & ratione valida velit astruere plus de Christo omnibus esse confidendum, quàm de Adam timendum. Quod vt firmiter memoriæ commendet, sæpius replicat.

IGITVR *sicut per vnius.*] Quandoquidem per Adam incurrimus damnationem, & per Christum assequimur iustificationem, idest remissionem: igitur per vnum, idest per vnum illud confertur, & hoc est sicut per vnius delictũ, agitur subaudi. *Ad condemnationem.*] vt videlicet obnoxij sint etiã propter illud morti ęternę. *In omnes homines.*] tam videlicet in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, vt suprameminit, quàm in alios: vel tam in eos qui ante legem fuerũt, quàm in alios vt supra quoq; meminit. Ita & per vnius iustitiã agitur ad iustificationẽ vitæ, idest ad remissionẽ peccatorũ, quæ vitam conferat æternam, in omnes similiter homines, non quidem in singulos, sed in vtraq; hominũ genera determinata. Quod enim non de singulis dicat Apostolus statim sequentia insinuant, vbi solummodò *multi.* Multi nõ omnes dicuntur. Et plane Apostolus exprimit quomodo superiùs supradixerit priorem Adam formam, idest similitudinem secundi, idest Christi, in hoc videlicet quod sicut quod suum est trãsfundit ad posteros idest peccatum, ita ille quod suum ad suos, idest gratiam iustificationis.

SICVT *enim.*] verè per delictum & iustitiam sic actum est, quia per inobedientiam & obedientiam. Et hoc est, *sicut enim, &c.* Per peccatum Adæ multos dicit, non omnes constitui peccatores .i. æternæ pœnæ tradi. Vt enim prætermittamus hominem Christum ab omni peccato semper immunem, sunt multi quibus iam per sacramenta Ecclesiæ peccatum originale condonatum est, & postea proprijs condemnãtur peccatis, quos nequaquam eo modo quo dictum est peccatores Adam constituit, sed ipsimet ipsos, quia iam non peccatum Adæ in eis puniri videtur, quippe quod iam eis condonatum est, sed propria ipsorum tantum peccata. Quamuis nonnulli iuxta parabolam Domini de duobus conseruis dimissa etiam peccata in damnatis atque ingratis redire, & iungi ad pœnam ita velint, vt quod iam condonationem accepit iterum puniatur. Cùm id plane Apostolus in sequentibus contradicat, dicens sine pœnitentia esse dona Dei & vocationem. De quo quidem suo loco diligentiùs disseremus. Possumus etiam fortasse nullos saluandos ab Adã peccatores vt determinatum est constitui .i. æternæ morti subijci, sed solos sine sacramento damnatos.

PER *vnius obedientiam.*] Qui videlicet factus obediens vsque ad mortem, *constituentur iusti.*] idest ab omni peccato penitus immunes etiam per pœnam. Nota quòd in Adam dicit: *constituti sunt*, in Christo, *constituentur.* Ipsum quidē Adæ peccatum in nobis transfusum quasi præsens & determinatū est per pœnam sui. Iustificatio autem illa per Christum quasi futura est adhuc, cùm sit occulta, & maximè, quia Christiani qui sunt, afflictionibus in hoc mundo subjaceant. Vnde Ioannes Apostolus, *filij Dei sumus & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit similes ei erimus, &c.* Et ipse Paulus, *Vita*, inquit, *nostra abscondita est cum Christo in Deo.* Non autem segniter prætereundum est, quod hoc loco Apostolus de peccato & gratia per Adam & Christum transfusis toties replicat, & quod quasi necessaria ratione ac manifesta iustitia exigente astruit plura per Christum bona, licet non pluribus debere conferri quàm per Adam mala, quasi plus in iuuando iste potuerit quàm ille in nocendo: quod apertum est. Sed ex hoc ni fallor contuendo nobis Apostolus reliquit Deum in incarnatione filij sui id quoque sibi machinatum fuisse, vt non solum misericordia, verum & iustitia per eum subueniret peccantibus, & ipsius iustitia suppleretur quod delictis nostris præpediebatur. Cùm enim filium suum Deus hominem fecerit, eum profectò sub lege constituit quam iam communem omnibus dederat hominibus. Oportuit itaque hominem illum ex præcepto diuino proximum ipsum tanquam se diligere, & in nobis charitatis suæ gratiam exercere, tum instruendo nos, tum pro nobis orando. Præcepto itaque diuino & pro nobis, & maximè pro dilectione ei adhærentibus orare cogebatur, sicut in Euangelio Patrem sæpissimè interpellat pro suis. Summa verò eius iustitia exigebat, vt in nullo eius oratio repulsam sustineret, quem nihil nisi quod oportebat velle vel facere vnita ei diuinitas permittebat. Quod ipse Apostolus duobus alijs locis diligenter insinuauit, scribens de eo ad Galatas, *factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret.* Et ad Hebræos, qui in diebus .... preces supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lacrimis offerens, est exauditus pro sua reuerentia, &c. Homo itaque factus lege ipsa

dilectionis proximi constringitur, vt eos qui sub lege erant, nec per legem poterant saluari, redimeret: & quod in nostris non erat meritis, ex suis suppleret. Et sicut sanctitate singularis extitit, singularis fieret vtilitate in aliorum etiam salute. Alioquin quid magnum sanctitas eius promeretur, si suæ tantùm saluationi, non alienæ sufficeret? Nunquid Adam obediendo seipsum saluasset, quod vnusquisque etiam Sanctorum per gratiam Dei obtinet? Multò plus aliquid in illo singulari iusto diuina operari gratia debuit. Non sunt etiam copiosæ potentis diuitiæ, quæ alios ditare non sufficiunt.

De Originali peccato quæstiones siue obiectiones.

NVNC ad illam veterem humani generis querelam & interminatam quæstionem, de originali scilicet peccato, quod à primo parente in posteros redundare Apostolus præsenti loco commemorat, veniendum nobis est, & prout poterimus in eius solutione laborandum. Primò itaque id quæritur, Quid originale peccatum dicamus, cum quo singuli homines procreantur. Deinde qua iustitia pro peccato Patris innocens filius apud misericordissimum Iudicem Deum reus constituatur, quod non apud seculares Iudices approbaretur, & quod iam ei qui commisit dimissum credimus, vel in cæteris per baptismum deletum, in filijs puniatur, qui nec adhuc peccato consentire valuerunt: & quos proprium non obligat peccatum damnet alienum, & prioris iniquitas Patris magis quàm proximorum quantocumque grauiores in damnatione trahant. Quantum etiam sit crudele, & summæ bonitati Dei incongruum, qui saluare magis quàm perdere animas desiderat, vt pro peccato parentis filium damnet, quem pro eius minimè iustitia saluaret. Pluribus autem modis peccati nomẽ Scriptura sacra accipit, vno quidem modo & propriè pro ipsa animæ culpa & contemptu Dei, idest praua voluntate nostra, qua rei apud Deum statuimur. Altero autem modo peccatum dicitur ipsa peccati pœna quam per ipsam incurrimus, vel cui propter ipsum obnoxij tenemur. Secundum quam quidem significationem dicuntur peccata dimitti, idest pœnæ peccatorum condonari, & Dominus peccata nostra portasse.i. pœnas peccatorum nostrorũ

Quot modis peccatũ dicitur.

ſuſtinuiſſe. Et cùm aliquis dicitur habere peccatum, vel cum peccato adhuc eſſe, qui tamen per voluntatem malam non peccat, ſicut eſt aliquis iniquus dormiens: tale eſt ac ſi adhuc eum obnoxium pœnæ proprij peccati fateamur. Tertio autem modo ipſe Chriſtus ab Apoſtolo peccatum dicitur, ideſt hoſtia pro peccato. Cùm itaque dicimus homines cum originali peccato procreari & naſci, atque hoc ipſum originale peccatum ex primo parente contrahere: magis hoc ad pœnã peccati, cui videlicet pœnæ obnoxij tenentur, quam ad culpam animi & contemptum Dei, referendum videtur. Qui enim nondum libero vti arbitrio poteſt, nec vllum adhuc rationis exercitium habet, quaſi eum recognoſcat authorem, vel obedientiæ mereatur præceptum, nulla eſt ei tranſgreſſio, nulla negligentia imputanda, nec vllum omnino meritũ, quo prẹmio vel pœna dignus ſit magis quàm beſtijs ipſis, quãdo in aliquo vel nocere vel iuuare videntur. Vnde Auguſt. in libro de fide ad Petrum, de anima irrationaliũ differens animalium: Ideò, inquit, nec æternitas irrationabilibus ſpiritibus data eſt, nec aliquod eis iudicium præparatur, in quo eis vel beatitudo pro bonis, vel damnatio pro malis reddatur operibus. Ideo in eis nulla operum diſcretio requiretur, quia nullam intelligendi facultatem diuinitus acceperũt. Propterea ergo eorum corpora reſurrectura non ſunt, quia nec ipſis animalibus aut æquitas aut iniquitas fuit, pro qua eis aut æterna beatitudo ſit retribuẽda, vel pœna. Idẽ in lib. quæſt. LXXXIIII. Cap. XVI. Deus iuſtus eſt gubernans vniuerſa, nullam pœnam cuiquam ſinit immerito infligi, nullum præmium immerito dari. Meritum autem pœnæ peccatum, & meritum præmij rectè factum eſt. Nec peccatum aut rectè factum imputari cuiquam rectè poteſt, qui nihil propria fecerit voluntate. Eſt ergo & peccatum & rectè factum in libero voluntatis arbitrio.

Breuiter perſtringit quid ſit originale peccatum.

De libero arbitrio.

BOETIVS autem lib. III. editionis ſecundæ in Perihermenias, quid ſit liberum arbitrium diligenter aperiens ait, Nos enim liberum arbitrium ponimus nullo extrinſecus cogente in id quod pro nobis faciendum vel non faciendum iudicantibus perpendentibuſque videatur: ad quam rem præſumpta prius cognitione perficiendã & agendã venimus, vt id quod ſit ex nobis ex noſtro principiũ iudicio ſumat, nullo

extrinsecus aut violenter cogente aut impediente. Item: Nos autem liberum voluntatis arbitrium non id dicimus quod quisque voluerit, sed quod quisque iudicio & examinatione collegerit. Alioquin multa quoque animalia habebunt liberum voluntatis arbitrium. Illa enim videmus sponte quædam refugere, quibusdam sponte concurrere. Quod si velle aliquid vel nolle hoc rectè liberi arbitrij vocabulo teneretur, non solum hoc esset hominis, sed cæterorum quoque animalium, quibus hanc liberi arbitrij potestatem abesse quis nesciat? Sed est liberum arbitrium, quod ipsa quoque vocabula produnt, liberum nobis de voluntate iudicium. Quotiescumque enim imaginationes animo concurrunt, & voluntatem irritant, eas ratio perpendit, & de his iudicat: & quod ei melius videtur cùm arbitrio perpẽderit & iudicatione collegerit, facit. Atq; ideo quædã dulcia & speciẽ vtilitatis mõstrãtia spernimus, quædã amara licet nollentes, tamen fortiter sustinemus: adeò non in voluntate, sed in iudicatione volũtatis liberum constat arbitrium, & non in imaginatione, sed in ipsius imaginationis propensione consistit. Atq; ideo quarundam actionum nos ipsi principia non sequaces sumus. Hoc est enim vti ratione, vti iudicatione. Ex his itaq; verbis Boetij patet, liberum arbitrium nihil aliud esse quàm ipsam animi facultatem deliberandi ac dijudicandi id quod velit facere, an scilicet sit faciendum, an non quod elegerit sequẽdum. Vnde & qui nihil actu deliberat, quia tamen ad deliberandum aptus est, libero non caret arbitrio. Quam quidẽ facultatẽ nemo sani capitis paruulis deesse contradicet, siue furiosis aut mente captis, qui discretionis iudicium non habent, nec in his qui agunt sola voluntate, vel impetu mentis agitati, non aliqua deliberatione animi commoti, aliquid eos promereri concedet vel pœnæ vel præmij: nec legibus etiam hominum subjaceret, vt vel humano iudicio rei pro aliquo censeantur. Vnde & ipse Aug. in lib. quæst. veteris & nouæ legis: Quomodo, inquit, reus constituitur qui nescit quid fecerit? Et Hieron. super Ezechiel: Quamdiu anima in infantia constituta est, peccato caret. Ac rursus: Obijcies mihi illud suprapositum B. August. dictum, quòd Deus nullam pœnam cuiquam sinit immerito infligi, nullum præmium immerito dari. i. nulli qui non meruit aut pœnam aut

Quib sit liberum arbitrium.

præmium conferri. Quod quidem non ſolum in paruulis tam propter originale peccatum damnatis quàm per ſolam gratiam baptiſmatis ſaluatis reprehenſibile videtur, verum etiã in pleriſque alijs, ſicut in Iob percuſſo, & illo quem Dominus ſanauit, à natiuitate cæco facto: non vt ait Dominus, quia ipſe peccaſſet aut parentes eius, ſed vt manifeſtarentur opera Dei in illo. Quod diligenter beatus Gregorius attendens, diuerſa promiſſionum genera in 1. diſtinguit Moraliũ. Quis etiam neſciat Deum non ſolum promittere, verum & iubere vt inimicis noſtris non ſecundum merita eorum bona retribuamus pro malis, & nos à Deo per gratiam, quæ nos præuenit vel ſubſequitur, multa obtinere, non per merita. Vnde Apoſtolus, *Si autem ex operibus, iam non ex gratia. Alioquin gratia iam non eſt gratia.* Quid itaq; illud Aug. velit quod primo poſuimus & poſtmodũ oppoſuimus, Dominũ .v. nulli immerito aut pœnam inferri, aut præmium conferri permittere, non facile abſolui poſſe video: niſi in eo vim quandam notemus, quod cum dixerit Deus, addidit iuſtus, vt videlicet notet non id Dominum ex iuſtitia permittere quod tamen aliqua permittat diſpenſatione, aut ex abundantia caritatis potiùs fieri iubet, quàm ex æquitate iuſtitiæ. Eſt quippe iuſtitia quæ reddit vnicuique quod ſuum eſt, non pluſquàm quod ſuum eſt, aut minus: hoc eſt id tantum quod ille cui redditur meruit. Si quis autem alicui plus boni conferat quàm ille meruit, aut minus infligat mali, gratiæ id eſt potiùs quàm iuſtitiæ. Sicut è conuerſo iniquitatis eſſe videtur, ſi quis alicui minus boni conferat, vel plus mali reddat quàm ille meruit. Vt ergo ad propoſitum reuertamur, quanta eſt illa crudelitas æſtimãda, quam Deus in paruulis exercere videtur, vt videlicet cùm nullum inueniat meritum, grauiſſimam tamen infernalis incendij pœnam inducit? Hinc enim illud eſt Auguſtini in lib. de fide ad Petrum, Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites non ſolum homines iam ratione vtentes, verùm etiam paruulos, qui ſiue in vteris matrum viuere incipiunt & ibi moriuntur, ſiue iam nati ſine ſacramento baptiſmatis, quod datur in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, de hoc ſeculo tranſeunt, ignis æterni ſupplicio ſempiterno puniendos. Quia etſi peccatum propriæ actionis nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione & natiuitate

natiuitate traxerunt. Nunquid etiam apud homines iniquissimum iudicaretur, si quis innocentem filium pro peccato patris flammis istis transitorijs traderet, nedum perpetuis? Esset vtique inquam hoc in hominibus iniquum, quibus etiã interdicitur propriæ vindicta iniuriæ. Sed non ita in Deo qui dicit, *mihi vindictam, ego retribuam.* Et alibi, *Ego occidam, & ego viuere faciam.* Non enim iniuriam creaturæ suæ Deus facit; quocunque modo eam tractet, siue ad pœnam eam deputet, siue ad requiem. Alioquin animalia, quæ ad laborem humani obsequij creata sunt, iustè conqueri & murmurare aduersus Creatorem possent. Quibus quidem murmurantibus super se illud Euangelij responderet, *An non licet mihi quod volo facere?* siue illud Apostoli, *O homo, tu quis es qui respondeas* Deo? *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* Nulla profecto ratione cum eo posset contendere. Hac quidem ratione profiteor, quoquomodo Deus creaturã suam tractare velit, nullius iniuriæ potest argui. Nec malum aliquomodo potest dici, quod iuxta eius voluntatem fiat. Non enim aliter bonum à malo discernere possumus, nisi quod eius est consentaneum voluntati, & in placito eius consistit. Vnde & ea quæ per se videntur pessima, & ideo culpanda, cùm iussione fiunt Dominica nullus culpare præsumit. Alioquin Hebræi spoliãtes Ægyptios furti grauiter arguendi essent, & qui suos occiderunt proximos cùm Madianitis fornicãtes non tã vltores quàm homicidæ iudicarentur. Adeo autẽ boni vel mali discretio in diuinæ volũtatis dispositione consistit, cui hoc attendẽtes quotidie clamamus, *fiat volũtas tua*, ac si ita dicamus: Ordinentur optimè cuncta, vt ad eius iussionem vel prohibitionem eadem fieri alio tempore bonum sit, alio malum: cùm pro temporum diuersitate antiqui & noui contrariæ pœnitus nonnullæ videantur obseruantiæ. Quis enim nesciat antiquo populo prius esse præceptum, vt de sua quisque tribu duceret vxorem, & omnino modo est inhibitum: & tunc præcipuè nuptijs implicari, nunc libertate continentiæ frui; & circumcisionem & cætera legis sacramenta, quæ in summa veneratione ex præcepto diuino tunc fuerunt, nunc abominabilia esse? Constat itaque, vt diximus totam

boni vel mali discretionem in diuinæ dispensationis placito consistere, quæ optimè cuncta nobis ignorantibus disponit, nec quicquam benè fieri dicendum aut malè, nisi quod eius optimæ voluntati consentaneum est aut aduersum: vt quemadmodum proposuimus, quocunque modo Deus tam paruulos quàm cæteras eius creaturas tractare velit, id optimo fieri non dubitemus, & si eas omnes vt voluerit ad pœnam ordinet, nec eum iniuriæ argui posse, quocunque modo eas ordinet, siue ad gloriam siue ad pœnam.

SED quia parum est ad diuinæ dispositionis cõmendationem in hac paruulorum damnatione ab iniuria Deum absoluere, nisi & aliquam bonitatis eius gratiam valeamus astruere, videtur quoq; id nobis agi ex multiplicis gratiæ ipsius dispensatione, tam in ipsos scilicet paruulos, quàm in alios redũdãtis. Scimus quippe hanc esse mitissimã pœnam, B. in Enchir. Aug. sic attestante: Mitissima sanè omniũ pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt. Quam quidem pœnam non aliam arbitror quàm pati tenebras, idest carere visione diuinæ maiestatis sine omni spe recuperationis. Quod ni fallor conscientiæ tormentum ignem perpetuum B. August. supra nominauit. Credimus etiam huic mitissimæ pœnæ neminem deputari morte in infantia præuentũ, nisi quem Deus pessimum futurum si viueret præuidebat, & ob hoc maioribus pœnis cruciandum. Vnde nonnullam in hac remissione vel alleuiatione pœnæ diuinæ bonitatis gratiam percipere paruuli non immeritò videntur. Bene etiam Deus ad correptionem nostram hac mitissima paruulorum pœna vtitur, vt videlicet cautiores efficiamur ad euitandum propria peccata, cùm tales & tam innocentes, quibus nec sepultura vel orationes fidelium conceduntur, damnari quotidie credamus propter aliena, & ampliores Dei gratias referamus: Cùm nos ab illo perpetuo igne post multa etiam perpetrata crimina per gratiam suam immunes habeat, à quo minimè illos saluat. Voluit etiam statim ostendere in prima & fortasse modica primorum parentum transgressione, quam ita in posteris nihil adhuc merentibus vindicat, quantum omnem abhorret iniquitatem, & quantam pœnam maioribus culpis & frequentibus reseruet, si hoc semel commissum in vnius pomi repara-

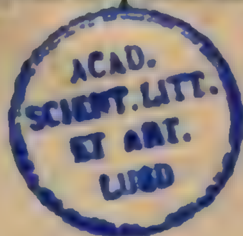
bilis esu ita in posteris punire non differat. Vnde Hieron. in Epistola ad filiam Mauricij, siue ad virginem Deo consecratam. Adæ, inquit, magis parcendum fuit, qui adhuc nouellus erat, & nullius ante peccantis, & propter peccatum suum morientis retrahebatur exemplo. Tibi verò post tanta documenta, post Legem, post Prophetas, post Euangelia, post Apostolos, si delinquere volueris, quomodo indulgere possit ignoro. Sunt & in singulorum paruulorum damnatione propriæ & familiares quędam causæ, licèt nobis occultæ, quas ille nouit qui nihil non optimè disponit. Et nos quidē aliquas huiuscemodi ex his quæ frequenter accidere videmus, conijcere possumus. Sæpe quippè accidit, vt talium paruulorum mortem in vitam suorum parentum diuina gratia commutet, cùm ipsi videlicet maximè de eorum damnatione quęrentes quanta eis per concupiscentiam propriam generatis intulerint, propriæ id culpæ totum tribuant, & sibi ascribant, & tam ipsi quam cæteri hoc videntes timidiores in Deum, & de proprijs peccatis magis compuncti vel resipiscentes efficiantur, cùm tam seueram in paruulos ex concupiscentia, in qua omnes genuerunt, viderint sententiam. Ex quo etiam ad continētiæ bonum potius inuitamur, quod tam periculosæ indulgemus concupiscentiæ, per quam tot animæ incessanter inferis transmittuntur. His vel consimilibus rationibus apparere arbitror, Dominum de mitissima illa damnatione paruulorum non solum iniuriæ non esse arguendum, verùm etiam ex nonnulla gratiæ suæ tam in paruulos, vt dictum est, quàm in cæteros collatione glorificandum.

EST ergo originale peccatum, cum quo nascimur, ipsum damnationis debitum quo obligamur, cùm obnoxij æternæ pœnæ efficimur propter culpam nostræ originis. i. primorum parentum, à quibus nostra incepit origo. In illo enim vt supra meminit Apostolus, peccauimus, idest peccati eius causa æternæ damnationi ita deputamur, vt nisi diuinorum sacramentorum nobis remedia subueniāt ęternaliter damnemur. Et notandum quòd licet dicamus peccasse paruulos in Adā, vt expositū est, non ideò simpliciter annuamus eos peccasse, sicut nec cùm dicimus aliquem tyrannum adhuc viuere in filijs suis, ideò eum simpliciter viuere concedimus. Damnan- *Plena diffinitio originalis peccati.*

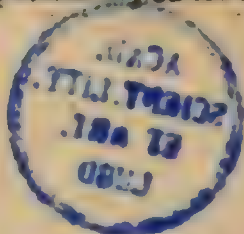
tur itaque, inquies, qui non peccarunt, quod est iniquissimum: puniuntur qui non meruerunt, quod est atrocissimum. Sed hoc fortasse quantum ad homines, non quantũ ad Deũ est concedendum. Alioquin quomodo paruulos quoq; pœna diluuij vel incendij Sodomitarum Deus affligens non arguitur? Aut quomodo B. Iob & Martyres sanctos affligi vel occidi permisit? denique & vnicum suum morti tradidit? dispensatione, inquies, commodissima gratiæ suæ id fecit, bene & argute: sic etiam, inquam, homines aliqua saluberrimi cõsilij dispensatione & innocentes pariter vt nocentes affligere possunt, nec in hoc peccare: veluti cum propter alicuius Tyranni malitiam boni Principes terras eorum depopulantes atque deprædantes, & bonis fidelibus qui eis subjecti sunt & possessione non mente coniuncti nocere compelluntur, vt paucorum electorum damno plurimorum vtilitati prouideatur. Potest etiam contingere, vt aliqui falsi testes, quos tamen refellere non valeamus, aliqua de aliquo imputent quem innocentem scimus. Quorum quidem testimonia postquam id egerint quod eis adiudicatũ fuerit, cogimur etiam cõtra cõscientiam nostram grauare innocentem, vt quod mirabile dictu est, dum legibus obtemperamus, iustè eum puniamus qui iustè non punitur, & iustè id agamus quod iustum non est, competenti super hoc deliberatione habita, ne vni parcendo pluribus noceamus. Sic etiam in paruulorum damnatione, cum quod non meruerint plectuntur, multæ possunt existere causæ diuinæ dispensationis saluberrimæ, præter has etiam quas assignauimus, vt non sit iniquum eos sic puniri, licet non meruerint: quoniã Deus qui talium pœna tam ipsis quàm alijs non inutiliter vtitur, vt suprà aliquibus non improbabilibus assignauimus opinionibus, vt magis ad gratiam Dei quàm ad iustitian hæc mitissima paruulorum pœna referenda videatur, & in quo maxima Dei videtur crudelitas, magnæ dispensatio gratiæ sit prædicanda. Nec hoc rationi contrariũ est, si quod dimissum est in parentibus, puniatur in filijs: licet hoc filij non ex culpa contrahunt parentũ. Aliqua enim pro parentibus satisfactio intercedit, & eis tantum sufficiens est, non etiam filijs. Verbi gratia, egerunt Adam & Eua eiecti de paradiso in sudore vultus & dolore partus vel cæteris afflictionibus pœnitentiam de cõmissa trangressione,

& propiciatus est eis Deus propria ipsorũ satisfactione. Morte denique temporali cùm sint pro illa transgressione quam commiserant ipsi puniti, nequaquam propter ipsam æternæ morti sunt reseruandi, iuxta illud Propheticum, *Non iudicabit Dominus bis in idipsum, & non consurget duplex tribulatio*, idest nemo de vno eodemque proprio peccato & corporali & æterna morte puniendus est. Filijs autem illorum, videlicet primorum parentum, quibus pariter omnibus etiam pro culpa ipsorum patrum iratus est Deus, tanquam in peccato carnalis concupiscentiæ conceptis, quam ipsi videlicet patres ex prima trãsgressione incurrerũt, singulis propria necessaria est absolutio, quæ leuissima nobis instituta est in baptismo, vbi pro alieno quo obligantur peccato aliena fides patrinorumque confessio intercedat. Quippe qui obligatus peccato nascitur, pro ipso quo tenetur nondũ satisfacere vel pro se valet, sed diuinæ gratiæ sacramento mũdatur. Non mirum videri debet si quod indulgetur parentibus, exigatur à filijs; cum ipsa vitiosa carnalis concupiscentię generatio peccatum transfundat, & iram mereatnr. Vnde Apost. *natura filij iræ*, à qua quidem ira parentes primi satisfactione propria sunt liberati. Potest autem vsu euenire vt cùm aliquis pauper Domino alicuius se subiugauerit, & paruulos suos; ipse tamẽ postea proprię virtutis facto aliquo vel precio libertatem sibi, non filijs acquirat. In ipsis etiam rerum naturis non incongruam nobis Dominus huius rei similitudinẽ impressit, quæ huiusmodi objectioni satisfacere quodãmodo videatur, cùm tam .v. ex oliuæ quàm ex oleastri semine non nisi oleaster nascatur, sicut tam ex carne iusti quàm ex carne peccatoris non nisi peccator nascitur, & ex frumento à palea purgato non purgatum, sed cum ipsa palea frumentum producatur: sicut ex parentibus per sacramentum à peccato mundatis nemo nisi cum peccato nascitur.

VTRVM autem ex proximis quoque parentibus sicut ex primis peccata contraxerimus, & multiplicatis originalibus peccatis tantò quisque nascatur deterior quanto posterior, ante ...... quæritur. Beatus verò August. in Enchiridion cap. XVI. hoc probabiliter dici consentit, vt proximorum quoque parentum peccatis filij obligentur, vbi videlicet ait parentum quoque peccatis paruulos obligari, non solùm

primorum hominum, sed etiam ipsorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur. Illa quippe diuina sententia, *reddam peccatum patrum in filios*, tenet eos vtique antequam per regenerationem ad testamentum nouum incipiãt pertinere, quod testamẽtum prophetabatur cùm dicitur per Ezechielem, non accepturos filios peccata patrum, nec vltra futuram in Israel parabolam hanc: *Patres manducauerunt vuã acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt.* Item ideò est instituta regeneratio, quia vitiosa est generatio vsq; adeò, vt de legitimo matrimonio procreatus dicat, *in iniquitatibus cõceptus sum, & in peccatis cõcepit me mater mea.* Neq; enim hic dixit, in iniquitate vel peccato, quia & in verbo vno quod in omnes homines pertransijt, tam magnum est vt mutaretur vel conuerteretur in necessitatem mortis humana natura. Reperiuntur, sicut supra disserui, plura peccata, & alia parentum, quæ & reatu obligant filios, nisi gratia diuina subueniat. Sed de peccatis aliorum parentum ab ipso Adam vsque ad patrem suum disceptari potest, vtrum omnium malis actibus & multiplicatis delictis originalibus qui nascitur implicetur, vt tantò peius quantò posterius quisque nascatur. Hæc tamen Beati Augustini dicta magis ad opinionem aliorum, sicut ipsemet innuit, probabilem, quàm ad ipsius assertionem referenda videntur. Quis namque Hieremiam & Ioannem Baptistam sanctificatos in vtero longe posteriores quàm Cain deteriores nasci arbitretur? Denique & Dominus Iesus ex multis peccatoribus patribus originem ducens secundum carnem longe post Cain natus est ex virgine. Et cùm plures quàm Cain peccatores haberet antecessores, nihil tamen ei obfuit numerositas talium patrum, quorum carnem accepit in virgine. Sed verò illud in admirationem venire debet, quòd cùm originale peccatum condonatur, status immortalitatis, qui per ipsum amissus est, non recuperatur. Satis quippe ad diuinæ gratiæ largitatem nobis debet esse, si vel grauissimam & æternam euitemus mortem: quia per illud peccatum incurrimus vtramque. Non est enim aliud Deum condonare peccatum, quàm ęternam eius relaxare pœnam. Ad hoc enim vt arbitror pœna ista corporalis & transitoriæ mortis reseruatur, vt eo minus vitam habere temporalem appetamus, quò faciliùs eam finiri prospicimus, & ærumnis subjacere, & eam

amplius diligamus quæ verè beata est, & finem non habet. Hæc de originali peccato non tam pro assertione quàm pro opinione, nos ad præsens dixisse sufficiat. Nunc ad expositionem litteræ redeamus.

LEX *autem subintrauit.*] Ac si aliquis quæreret. Quid ergo egit lex ante aduentum Christi, si postea Christus aduenìens peccata abstulit? Respondet quia lex non solum peccata non abstulit, sed auxit, vt necessariò Christus ad auferendam quoque habitudinem peccatorum descenderet. Et hoc est lex scilicet scripta, *subintrauit*, post naturalem, *vt abūdaret delictum.*] Hoc autem dictum est, quomodo si dicatur de aliquo, *exiuit vt moreretur*, idest exiuit, & propterea mors est subsecuta, non quod hac intentione exiret. Sic & per hoc quod lex data est populo rebelli, peccatum per transgressionem plurimam abundauit. *Vbi autem.*] idest in eodem populo, in quo per transgressionem etiam legis scriptæ, *abundauit peccatum, superabundauit & gratia.*] Christi, idest bona ab eo gratis non pro meritis collata, tum quia ibi salutem nostram specialiter operatus est, tam patiendo scilicet quàm prædicando. Vnde ait, *Non sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israel*, vel remittendo peccata, aut miracula faciendo, siue patiendo, resurgendo, ascendendo, Spiritum sanctum mittendo: quàm Apostolos & priores electos indè colligens, per quos vniuersus postmodum orbis acquisitus est Deo. Abundasse peccatum dicit, & superabundasse gratiam, quæ non solum peccatum abstulit, verum etiam virtutes contulit & multiplicauit, tam visibiliter in miraculis, quàm spiritualiter in interioribus animæ bonis, *vt sicut.*] id est ad hoc abundauit hæc gratia, idest dona à Christo gratis collata, *vt ipsa regnat per iustitiam,*] idest regnum iustitiæ in nobis ædificet, quæ omnibus imperet libidinibus, & illicitos refrænet motus, præparando nos ita, *in vitam æternam.*] & hoc, *per Christum.*] seipsum pro nobis hostiam offerentem. *Sicut antea regnauit.*] idest regnum suum & dominium habuit, *in nobis peccatum.*] ducens nos ita, *in mortem.*] scilicet æternæ damnationis.

QVID *ergo dicemus p. &c*] Quandoquidem vbi abundauit delictum. s. g. diceret aliquis, quid dicemus nisi vt perseueremus in peccato, vt sic in nobis *gratia abundet.*] sicut in CAP. VI.

illis? *Absit.*] Inquit Apostolus ex sua parte, hoc concedamus, scilicet perseuerandum vnquam esse nobis aliqua occasione in peccato. *Qui enim mortui sumus peccato.*] Ac si diceret: Non est nobis permanendum in peccato, quia nec manendũ aliquo modo, cum ei sumus iam mortui, per gratiam scilicet nobis collatam de remissione etiam peccatorum, *An ignoratis.*] Ac si diceret, etiam ipso sacramento & similitudine mortis Christi, quam accepistis in baptismo, admonemini postquam mortui facti estis peccato, non esse viuendum in illo. Sicut enim ille semel mortuus corpore semel resurrexit à morte, non vltra scilicet moriturus: ita & vos à morte animæ, idest peccato, per gratiam baptismi Christi, non Ioannis, liberati, redire ad peccatum non debetis. Et hoc est, Nunquid vos qui ita opponitis, ignoratis sacramentum, idest sanctificationem baptismi Christi, idest ignoratis quod *quicunque baptizati sumus in Christo Iesu.*] idest baptismate eius potius quàm Ioannis, *sumus baptizati in morte ipsius?*] idest in similitudine & significatione corporalis mortis. Sicut dictum est, vt videlicet sicut ille semel mortuus est corpore, & resurrexit; ita & nos semel mori peccato nitamur, & non vltra velle peccare, etiamsi per pœnitentiam valeamus resurgere. *Consepulti enim.*] Post similitudinem mortis & sepulturæ adiungit etiam resurrectionis, dicens nos ad hoc in baptismo consepultos esse Christo in morte peccati, idest similitudine tridua eius sepulturæ, per quam morimur peccato, accepisse, ad hoc inquam vt, *Quomodo Christus semel resurrexit.*] semel iterum casurus in mortem, *per gloriam Dei Patris.*] idest per potentiam diuinitatis, quæ specialiter nomine patris exprimatur, ita nos ambulemus per gradus virtutum, quæ nouum hominem faciunt, non reuertentes ad vitia quæ sunt mors animæ. *Si enim.*] Dixi nos accepisse similitudinem mortis & sepulturæ Christi in baptismo, vt similitudinem resurrectionis per nouitatem vitæ teneamus. Et merito, *Quia si complantati fuerimus similitudini mortis Christi.*] idest si in gratia baptismatis, quæ est similitudo mortis, Christi firmiter radicati fuerimus, sicut ille obedientia mortis sibi iniunctæ à patre immobilis extitit. Quæ quidẽ mors eius fuit quasi plantatio grani fructificãdi, & multiplicandi sicut ipse dicit, *Nisi granũ frumenti, &c. simul erimus & resurrectionis eius.*] idest perueniemus

mus per gradus virtutum ad resurrectionis eius gloriam, siue ad ipsam nouitatem vitæ, quæ est etiam in terris quædam similitudo futurę vitæ, quam resurgendo primus Christus nunciauit. Nouitas vitæ est, vt ait Origenes, vbi veterem hominem cum actibus suis deponimus, & induimus nouum qui renouatur in agnitione Dei. Quotidie sic dici potest ipsa nouitas innouanda esse. Sic enim dicit: *Nam & is qui foris est homo noster corrũpitur, sed qui intus renouatur de die in diem.* Qui in fide proficiunt, semper bonis operibus adijciunt meliora.

HOC *scientes.*] .i. attendentes & considerantes, in ipso genere mortis Christi significari quod non simul cum Christo sit, *Crucifixus* .i. in nobis, *vetus homo.*] .i. transgressor Adã, vt quemadmodum scilicet Christus corporaliter crucifixus mortuus est, ita spiritualiter in nobis veterem hominem per baptismum mori credamus & crucifigi .i. omnem transgressionem, per quam imitamur veterem & priorem Adam, condonari. Et hoc est quod exponens subiungit, ita vt *destruatur in nobis totũ corpus peccati.*] non vnum membrũ .i. vniuersa peccata, tam originale scilicet quàm propria, non hoc tantum vel illa condonentur. Crucifixus quilibet ita totum corpus extensum habet, vt mouere membra non possit, tanquam omnia sint mortificata. Per quod significatur in baptizatis omnia deleta esse peccata. *Vt vltrà.*] .i. ad hoc nobis gratia remissionis est collata, vt ei quantum possumus cohærentes, & in hac mundicia permanentes *non seruiamus* vltra *peccato.*] i. non dominetur nobis longa peccati consuetudo, quæ etiã nolentes quasi seruos in perpetuum retinet, non tanquam famulos ad horam subjectos habet. *Qui enim.*] Bene dixi crucifixum esse & mortuum in nobis veterem hominem, vt amplius ille in nobis peccato non seruiat, quàm mortuus quilibet, vt ait Hieronymus, iustificatus est à peccato .i. ab opere peccati iam alienus, licet penitus voluntate peccandi non careat, sicut libero caret operandi arbitrio: *Si autem.*] .i. si morte peccati imitamur mortem Christi. *Credimus.*] .i. mente firmiter tenemus, *quia simul etiam viuemus cum Christo.*] tam corpore quàm anima glorificati in perpetuum. Cuius quidẽ vitæ perpetuitatem subiungit dicens, *scientes*] nunc per experimentum quia nunc credimus, *Quod scilicet Christus resurgẽs ex mortuis.*] idest de inter mortuos, quorum vnus erat. *iam*]

i. in præsenti seculo, *Non moritur*] neque etiã in futuro: & hoc est, *Mors illi vltra non dominabitur.*] Sed quid est quod ait, *non dominabitur*, quasi prius dominata fuerit, & eum tanquam inimicum oppresserit. Et fortasse qui vsque adeo mortem visus est expauisse vt diceret, *Pater, si possibile est, &c.* & iterum, *verumtamen non sicut ego volo, &c.* mori nullatenus voluit, sed permisit? Secundum diuinitatem verò, sicut vnum est cum Patre, ita & vnius voluntatis est: iuxta quod ipse de se ait, *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam.* Et iterum: *Potestatem habeo ponendi animam, & iterum sumendi eam.* Et Isai. *Oblatus est,* inquit, *quia voluit.* Desiderauit quidẽ anima hominis illius salutem nostram quam in morte sua consistere sciebat, & propter illam quam desiderabat hanc tolerabat: sicuti infirmus vel sauciatus aliquis propter sanitatem quam desiderat, multa tolerat aspera coactus, non spontaneus, per quam sanitatem se adepturum existimat. Quæcunque autem coactus quis sustinet, non vtique velle, sed magis tolerare dicendus est. Nihil quippe affligendo grauat aliquem, nisi quod contra eius geritur voluntatẽ. Et in nullo quis patitur, nisi quod eius voluntati aduersatur. Anima itaque Christi non tam afflictiones passionum velle quàm tolerare dicẽda est. Sed quia etiam Christus ipse alibi profitetur non se venisse voluntatẽ suam facere, sed voluntatem Patris. Vnde & pro magno id merito & virtute reputandum est, cùm amore quis Dei suæ penitus abrenuntiat voluntati, immo & vt ipse alibi Christus ait, adhuc & animam suam oderit. Quodam itaque modo mors ipsa humanitati Christi dominata est, quando eam videlicet præ augustia sua reformidabat, & transire potiùs quàm venire volebat, quasi nolens sustinuit propter iniunctam sibi à Patre obedientiam. Qui etiam sub lege factus est, cùm omnino legi nil deberet. Tale est itaque quod ait Apostolus, *Mors illi vltra non dominabitur.*] ac si diceret; Non opprimet nolentem, vel non affliget violenter innocentem. Quasi enim violentiam mors in eum exercuit, cum innocentem, & nulli peccato penitus subjacentem oppressit, quæ nõ nisi peccati causa homini est immissa. Potest enim conueniẽtiùs distingui quod dictũ est, *iã non moritur, & mors illi vltra non dominabitur*, vt videlicet illud primum ad mortẽ corporis, secundum verò ad mortem animæ referatur. Tale quippe est,

non moritur iam, ac si dicatur, præsentem vitæ mortem .i. corporalem non incurret. Tale est verò, *mors illi vltra non dominabitur*, ac si dicatur, mors illi vlterior, quæ in reprobis corporalem sequitur, & etiam post resurrectionem impijs dominatur, eum nullatenus opprimet. Quæ videlicet mors omnibus quos arripit dominatur, & neminem nisi inuitum detinere potest. Hanc autem distinctionem sequens littera exigere videtur quæ ait. *quia enim mortuus est, &c.*] Hinc enim probat quod mors illa, quæ vltima est .i. quæ post hanc transitoriam sequitur, æterna illi non dominabitur, quia ille semel mortuus est in corpore tantum.

QVOD *enim mortuus est peccato penitus.*] .i. in nullo penitus vnquam fuit peccato, siue actuali siue originali, pro quo videlicet peccato mors illa damnationis debetur, ideo semel tantùm mori potuit vt dictum est.i.corpore tantùm, non anima. *Quod autem viuit*] Mortuus est, inquam, sed viuit iam suscitatus. Et quod viuit, *viuit Deo.*] sicut mortuus fuerat peccato, immo quia mortuus existit in præsenti sæculo peccato, necesse est vt in futuro viuat Deo. Viuit peccato qui viuẽdo peccat, viuit Deo qui ab eius voluntate non discordat. Quod quidem soli Christo siue in ipso capite siue in eius glorificatis membris veraciter assignatur. *Ita & vos.*] Quod præmisit de capite per similitudinem quandam ad membra reducit, vt videlicet peccato moriantur & Deo viuant. Et quia possent illi dicere se ignorare quando peccato, quando Deo viuerent, præueniens atque auferens hanc excusationem, dicit vt saltem pro existimatione sua & capacitate suæ intelligentiæ id implere studeant. Et hoc est quod ait. *Existimate, &c.*] hoc est ita saltem viuatis, vt vos non reprehendat vestra cõscientia, sed mundum ad plenum qualiter viuendum sit cognoscatis: quia & si aliter sapitis, vt ipse alibi Apostolus ait, id quoque Deus vobis reuelauit, corrigendo scilicet vestræ simplicitatis minus doctam existimationem. *In Christo Iesu.*] i. per gratiam vobis in Christo collatam, cum quo vobis collata sunt omnia, non per merita vestra.

NON *ergo*,] Ad superiora illa reuertitur vbi dictum est. *Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato? vt gratia hac. &c.* Et multis rationibus interpositis concludit non esse permanendum in peccato .i. non oportere aliqua de causa pecca-

tum regnare in nobis. Continuatio. Quandoquidem sic viuendum est vt existimetis vos mortuos esse peccato. Ergo *non regnet peccatum in vestro mortali corpore*, hoc est non perseueret in fragilitate vestræ carnalitatis. Non dicit, non sit, sed *non regnet* .i. non dominando perseueret. Quod autem non dicat, non sit, insinuat dicens. *In vestro mortali corpore* .i. in fragili & ad peccandum prona humanæ naturæ substantia. Difficile quippe est, immò quodāmodo impossibile, vt quandoque nostra hæc mortalitas ad peccatum inclinetur, sed cùm humanum peccare, diabolicum est, non humanum perseuerare. Quomodo autem regnet in nobis peccatum, & dominium obtineat, determinat subiungens: *vt obediatis c.e.*] Quasi transitum, non regnum in nobis habet peccatum, quando quod suggerit concupiscentia ratio refrenat. Tunc verò quasi regnans & dominans stabilem in nobis mansionē facit, quando malum quod mente concipimus, opere implemus, vel quod peius est, in consuetudinem ducimus, nolentes id per pœnitentiam emendare. Est itaque obedire concupiscentiæ peccatum ita ad affectum ducere, sicut praua concupiscentia quæ peccati est persuadet. *Sed neque.*] Non solum non obediatis malæ concupiscentiæ, verùm & ipsam ita præuenire vestra prouidentia studeat, vt cùm voluerit dominari non possit. Quod quidem facietis, si non exhibueritis, *membra vestra a. i. p.*] .i. non præparabitis ea instrumenta cōceptę animo iniquitatis .i. malæ concupiscentię, ad peccatum opere cōplendum. Tunc autē præparamus mēbra nostra ad malam concupiscentiam quæ ad actum perducitur, quando nimio cibo vel potui indulgemus, vnde lasciuire facile caro possit, vel quando cōponimus nos atq; adornamus, vt mulieribus placere valeamus, vel quādo pugillatoriè vel gladiatoriè insistimus, vt per ea quos voluerimus opprimamus, vel in causis linguam exercemus, vt indè pecuniam acquiramus, & quibuscunque modis vel aliquam partem nostri corporis ad aliquid mali operandum facilem siue habilem efficimus. *Sed exhibete.*] .i. præparate vos Deo, hoc est diuinæ voluntati dicate, vt pote per fidem ab eo spiritualiter suscitati à morte animæ. Et hoc est *tanquam exhibete membra vestra.*] Et quia fides sine operibus mortua est, addit *& membra vestra,* scilicet exhibete *arma iustitiæ Deo.*] .i. instrumenta quibus omnis ad

iusta opera vtatur, veluti si quis abstinentia gulam domet, vt quod sibi subtrahit alteri largiatur: vel manus in labore exerceat, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti: vel aures prædicationi & oculos sacræ lectioni applicet, vt alios quoque valeat erudire, &c. *Peccatum enim.*] Dixi vt exhibeatis membra vestra Deo, & id præcipue debetis propter appositã gratiam Euangelij, & grauissimam pœnam legis remotam. Et hoc est peccatum .i. lex peccati.i. pœnæ potius quàm gratiæ. *Vobis.*] ad Christum iam conuersis, *non dominabitur.*] .i. non opprimet atque affliget illis intolerabilium pœnarũ vindictis. Vnde causam annectit, dicens.

NON *enim sub.*] .i. non estis iam sub legalibus institutionibus obnoxij, tanquam illo legis iugo grauissimo pressi, dentem pro dente, oculum pro oculo, &c. sed sub gratia scilicet Euangelij. Quod scilicet Euangelium testamentum amoris & misericordiæ est dicendum, sicut illud timoris & vindictæ extitit. Vnde & in laudem Christi Psalmista præcinit, *Diffusa est gratia in labijs tuis*, hoc est dilatatã vsq; ad inimicos caritatem, iuxta quod alibi dicit: *latum mandatum tuum nimis*, & tota tua resonat prædicatio. Quæ quidem omnia ita dimitti præcipit, seu persuadet, vt incassum speremus remissionem à Deo peccatorum, nisi omnibus omnes iniurias dimittamus. *Quid ergo peccabimus?*] occasione præmissorum quæstionem interserit atque soluit dicens. Quid ergo, scilicet dicendum est aut tenendum? hoc est, quæstionem quasi rationabiliter incurrimus hanc, peccabimus quoniam non sumus sub lege: i. libertatem hanc gratiæ quam accepimus conuertemus ad peccãdum, quia scilicet vindictam hanc corporalẽ non timemus? *Absit.*] quod videlicet non esset hæc libertas, sed seruitus. Et hoc est quod subdit. *An nescitis.*] .i. tã stolidi estis quod ignoratis, *quod serui estis eius cui vos præparatis seruos ad obediendum.*] .i. cui vos sponte traditis non coacti, vt quod præcipit exequamini, non attendentes videlicet an non sit faciendũ, sed quod sit ab eo præceptum, *siue peccati.*] .i. prauæ voluntatis ducentis ad mortem .i. damnationem, quasi suggerem præcipientis praua opera, *siue obeditionis.*] scilicet serui .i. bonæ voluntatis, seu præceptionis, cui est obediendum ad iustitiam .i. ad aliquam iustam operationem. *Gratias autem.*] Dixi siue peccati siue obeditionis, quasi dubitarẽ cuius serui sitis,

ſed gratias .i. grates Deo, ſubaudi refero, quòd cùm fuiſſetis priùs ſerui peccati, nunc eſtis facti ſerui obeditionis. Et hoc eſt, *obeditis autem ex corde.*] .i. amore potiùs quàm timore, in eam formam .i. ſecundum illum modum doctrinæ, in qua à prædicatoribus eſtis eruditi, & ſic liberati à ſeruitute peccati, cui videlicet priùs obediebatis. *Serui facti eſtis iuſtitiæ.*] .i. iuſtæ vel rectæ voluntatis, ſeu diuinæ præceptionis, quæ non ſolum iuſta, verum etiam ipſa eſt appellata iuſtitia. *Humanũ dico.*] Ac ſi diceret, & quia nunc à iugo peccati liberati ad obedientiam iuſtitiæ eſtis traducti.

LIBER TERTIVS.

VMANVM *dico.*] Adhortando vos, vt in ea perſeueretis, & quia vos infirmos adhuc & carnales intueor .i. pronos relabi ad peccata, humanitus vobis loquor .i. remiſſiùs quàm iuſtum ſit, vt videlicet ſi non plus ſaltem tantùm ſtudeatis implere opera iuſtitiæ, quãtum ſtuduiſtis iniquitati deſeruire. Et hoc eſt illud humanitus dictum, *propter infirmitatem carnalitatis eorum.*] .i. quam ex carnalibus trahunt deſiderijs, quod ſtatim adiungit dicens: *Sicut enim.* Ac ſi diceret, verè humanum vobis dico, quia hoc vt videlicet ſicut olim *exhibuiſtis.*] .i. apertè atque impudenter præparaſtis, *membra veſtra ſeruire immundiciæ.*] .i. carnalibus turpitudinibus, luxuriæ vel gulæ, *iniquitati.*] .i. ſpiritalibus vicijs, ſicut eſt ira vel odium in alterum, ſeu cupiditas rei alienæ: illis, inquam, exhibuiſtis ſeruire ad iniquitatem, ſcilicet perpetrandam, vt videlicet peruerſum mentis deſiderium in effectum duceretis, ita præparate nunc illa *ſeruire iuſtitiæ.*] .i. iuſtis deſiderijs *in ſanctificatione.*] .i. in effectum ſancti operis. Qui non tam ex infirmitate quàm ex ſtudio peccant, membra ſua præparant ad iniquitatem: ſicut nonnulli calidis vtuntur, vt luxuriæ; vel ſalſis, vt potui vacare diutiùs poſſint, atque ipſa ſui corporis membra ſæpè contra ipſorum naturam ad turpitudines cogunt. Manum quoque ſuam ad iniquitatem perpetrandam præparat, ſi ei gladium prouidet, quem in eum quem odit exerceat. E contrario

membra sua iustitiæ præparat, si ea sic temperare satagit, & coercere, ne ad illicita prorumpant; sed ad coronam proficiant; quibus quidem cum potuit non est transgressus, immò viriliter in eis omnem prauæ suggestionis impetum extinxit, & quæ eis potuit ad bene operandum monstrauit, vt oculis sacras litteras, auribus lectiones, manibus elemosynarũ munera vel religiosi laboris instrumenta.

CVM *enim.*] Bene dixi, quia liberati modo à peccato serui facti estis iustitiæ, quia è contrario olim serui existentes peccati liberi fuistis iustitiæ .i. à seruitio iustitiæ alieni. Locus à contrarijs. Sicut seruus iustitiæ dicitur qui ei famulatur, ita è contrario liber eius dicitur qui ab eius seruitio remotus est, i. qui eam implere non curat. *Quem ergo.*] .i. quandoquidem olim ita peccato seruistis à iustitia penitus alieni, quem tunc fructum .i. vtilitatem habuistis, scilicet supra positis, immunditia scilicet & iniquitate, in quibus .i. de quorum perpetratione, nunc erubescitis. Et hic est finis illorum, scilicet ad quod ducit, vel effectus priùs eis debitus mors est, animæ videlicet .i. perpetuæ cruciatus pœnæ. *Nunc verò liberati à peccato.*] .i. à graui malæ consuetudinis iugo, *habetis* iam hic *fructum vestrum in sanctificationem.*] .i. ipsam remissionem peccatorum, qua sanctificati estis, habetis pro remuneratione. *Finem vero.*] .i. exitum, ad quem hæc sanctificatio perducit, habetis iam vobis præparatum. *Vitam æternam.*] Merito finem dicit tam vitam quàm mortem animæ æternam, quæ vita ista corporis & morte temporali finitis extremæ consequuntur. *Stipendia enim.*] ad duo illa præmissa, *Nam finis illorum, &c, Hinc vero liberati, &c.* ista duo subnectit, *stipendia enim, &c, gratia autem Dei, &c.* ostendens videlicet qualiter ad duos illos fines, quos distinxit, mortem scilicet ac vitam perueniatur. Ad mortem quidem ex iustitia, ad vitam autem ex gratia per Iesum ante collata. Non sunt enim condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Vnde bene remunerationem peccati de morte vocat stipendium, remunerationem autem obedientiæ Dei de vita æterna non stipendium sed gloriam nominat. Stipendium quippe à stipe nomine, & penso pensas verbo dicitur. Stipes autẽ vel stips dicitur merces quæ militibus redditur pensato eorũ labore, siue considerata dominorum vtilitate. Haimo verò

ſic ait: Stipendia .i. remuneratio ſtipendium dicitur à ſtipe pendenda .i. ſubſtantia ponderanda. Antiquitus enim potius ponderabatur pecunia quàm numerabatur. Sic continua. Dixi quia finis illorum .i. immundiciæ & iniquitatis, mors eſt,& bene quia omnis peccati ſtipendia ſunt .i. iuſta & debita remuneratio mors, his videlicet qui in eo perſeuerãt: ſed vita æterna potius eſt gratia Dei dicenda quàm ſtipendia noſtra .i. gratis potius nobis collata, quàm meritis noſtris debita. Et hoc eſt per Chriſtum Ieſum, per quem Deo reconciliati ſumus.

CAP. VII. AN *ignoratis.*] Dixerat ſuperius Apoſtolus, *Non enim ſub lege eſtis,ſed ſub gratia*: & rurſus hic nouiſſimè adiecit, *per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.*] potius quàm per legem; nos hanc gratiam vitæ æternæ aſſecutos. Vnde quia aliquis poſſit quærere: Poſt legem datam quando aliquis ſine eius obſeruationibus poteſt ſaluari cuicunque apponatur gratia, cõuenienti ſimilitudine Apoſtolus talẽ præuenit & ſoluit quæſtionem; oſtendens videlicet quòd quemadmodum mulier priore viro defuncto poteſt ad alium inculpabiliter tranſire, ita populus Dei prius iugo legis alligatus quaſi mulier viro cui debet obedire, poteſt iam lege defuncta ad libertatem Euangelij ſine culpa meare. Vſque ad Ioannem enim,qui interpretatur gratia Dei .i. ad tempus gratiæ ſingularis aduentus Chriſti,lex & Prophetæ. Quod quidem tempus ſicut in Epiſtola ad Hebræos ipſe commemorat Apoſtolus,de mutatione ſcilicet teſtamenti .i. de interitu veteris & natiuitate noui, Dominus per Hieremiam promiſerat dicens: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, &c.*] Continuatio. Dixi nos iam non eſſe ſub lege ,nec iam poſt Chriſtum eam nobis eſſe neceſſariam inſinuaui. Nec hoc quidẽ mirabile videri debet. Quia, *nunquid ignoratis fratres* .i. non credo quod ignoretis,quia lex in homine dominatur .i. ei ab homine eſt obediendum,quãdiu ipſa viuit .i. tanto tempore quod ei à Domino præfinitũ eſt & conceſſum, vt eius obedientia valeat & integrè in ipſis etiam figuralibus præceptis cuſtodiatur. Quod autem interponit, *ſcientibus autem loquor* .i. vobis qui legem iamdudum didiciſtis: oſtendit hanc inuectionem ad eos qui ex Iudæis crediderant, ſpecialiter ſpectare, de quibus quaſi cauſam hîc interſerit, quod id quod dicit non ignorent, quia legem didicerunt,

dicerunt, quæ hoc docet, tempus videlicet eam habere præfixum, vel à Deo determinatum, vt non semper vt dictum est viuat, sicut supposito Hieremiæ testimonio confirmatur, siue alijs veteris testamenti locis.

NAM *quæ.*] Probat competenti similitudine, quia lex eo tempore tantum quo viuit dominari habet populo subiecto. Quia & vir quilibet vxori sibi alligatæ non habet dominium nisi dum viuit. Et hoc est, *Nam quæ sub viro est mulier.*] i. ei tanquam superiori copulata est, *eo viuente alligata est legi ipsius.*].i. legi maritali, vt videlicet alij nubere non possit. *Ergo viuente.*] quia scilicet alligata est ita legi matrimonij. *Itaque fratres.*] Præmissam adaptat modo similitudinē, dicens & ita i. quēadmodū vos qui primitus legi viuebatis per obedientiam ei subiecti, mortui iam facti estis ei per corpus Christi, i. per ipsam præsentiam veritatis in Christo vobis exhibitam. Cuius quidē veritatis vmbra in lege præcessit. Postquā enim res ipsa venit, quæ per se sufficit, iam non est opus figuris illis, quæ in signū rei futuræ præcesserūt, & in spe tātū illius venerabiles æstimantur, ne si& figuræ illæ adhuc perseuerarēt adhuc expectaretur futurū quod iam est præteritū: & Iudæi de sua adhuc votustate gloriantes nostrę insultarent nouitati, & amplius de operibus ipsis quàm de fide Christi nonnulli confiderent, quam sine operibus minime sufficere crederēt. Notandum verò quod cum iuxta similitudinem inductam conuenientiùs dicendum videretur legē nobis fuisse mortuam, quàm nos legi: quia tamen eadem est sententia nil refert siue hoc siue illo modo dicatur. *Vt sitis alterius.*] .i. Christi, eius tantùm obedientiæ atque Euangelicæ doctrinæ pręceptis alligati. At ne quis opponeret ipsum quoque Christum iam fuisse mortuum, & sic à iugo eius iam suos absolutos esse, prouidè adiunxit, *qui ex mortuis resurrexit*] idest de inter mortuos propria virtute in vitam se erexit perpetuam, vt spe & desiderio eius gloriæ accensi *fructificemus* non mundo, sed *Deo.*] idest spiritualibus bonis quibus oblectatur Deus potius abundemus quàm mundanis & terrenis, quæ Iudæi semper auidè requirebant: quorum, iuxta literam quā insistunt, nulla nisi terrena promissio reperitur: vt ita mundo potius quàm Deo fructificare ex promissione legis dicendi essent. Quod enim Deus illum duræ ceruicis populum ampliùs desiderare nouerat, eis promittebat; vt sic magis eos

qui carnales erant, i. carnalibus potius quàm ſpiritualibus bonis intenti, ad obedientiam alliceret. Et attende quòd cũ ad hoc quod promiſit, *vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit*, adiunxit vt *fructificemus Deo*; non ait vt fructificetis, ſed vt vos & nos pariter .i. omnes fructificemus, ſiue prædicando ſiue obediendo.

CVM *enim eſſemus*.] Dixi vt ſitis alterius diſcipuli ſcilicet & imitatores quàm hucuſque fuiſtis, vt fruſtificetis Deo.i. vt ſitis ſpirituales per deſiderium potius quàm carnales, ſicut olim fuiſtis temporalem legis promiſſionem ſequentes. Et merito ſic monet, quia tunc per illam legis promiſſionem vos carnalium deſideriorum amatores nequaquam ſpiritualem Deo fructum reddere poteratis, ſed morti potiùs.i.mortalem & damnabilem habebatis fructũ magis ac magis ſemper per concupiſcentiã terrenis adhærentes: iuxta quod ſcriptũ eſt,

Creſcentem ſequitur cura pecuniam,

Et alibi.

Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit.

Sic lege, *Cum eſſemus in carne* .i. carnalibus, non ſpiritualibus deſiderijs inhiantes, paſſiones peccatorum .i. concupiſcentiæ diuerſæ nos peccare facientes, vt ſit quaſi intranſitiuè dictum, *paſſiones peccatorum* .i. quæ peccata erant, ſicut dicitur *Creatura ſalis*, vel ſubſtantia aut corpus lapidis, ideſt creatura quæ eſt ſal, vel ſubſtantia aut corpus quod eſt lapis. Quæ quidem paſſiones, *erant per legem*.] laudantem ſcilicet atque pollicentem eorum quæ multum deſiderabant magnam abundantiam, terram videlicet optimam lacte & melle manãtem, & pacem & proſperitatem in ea maximam, & vitam longæuam, & quicquid ad terrenam pertinet fœlicitatem, quam præcipuè deſiderabant. Et quorum quidem laude, promiſſione, & ſpe amplius in eorum deſiderium accendebãtur, quàm ſi ea minimè ſperarent, vel tanta eſſe didiciſſent. A quibus enim ideò deſperamus, non multum aut diu eorũ deſiderio tenemur. *Operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti*.] hoc eſt damnationis mortalem nobis acquirebant exitum. Concupiſcentiæ operantur in membris, quando conceptum mente deſiderium per aliquod membrum opere implemus, vt per genitalia libidinem, per manus furtum aut rapinam. Nunc autem abſoluti ſumus ab obedientia illa legis, quæ pro remuneratione, vt dictum eſt, tempo-

ralium impendebatur. *Ita vt iam seruiamus Deo.*] mente potius quàm opere spiritualiter illas legis figuras magis quàm corporaliter adimplentes, sicut alibi dicitur: Littera enim occidit, spiritus autem viuificat. *In nouitate spiritus.*] .i. in spiritualibus desiderijs & intelligentia, quæ ante non erant, & non in vetustate litteræ .i. in antiquis operibus quæ iuxta litteram tantum fiebant, sicut erat carnalis circuncisio, obseruatio Sabbati, sacrificia & alia innumera.

QVAERIT fortassis aliquis, cur etiam promissionem æternæ vitæ lex non habuerit, vt non solum terrenorum, verùm & cœlestium donorum desiderijs amplius ad obediendũ populus alliceretur, sed quia imperfecta habuit præcepta, sicut alibi idem Apostolus commemorat, dicens quòd *lex ad perfectũ nihil adduxit.* Et Veritas per semetipsam, *Audistis quia dictũ est antiquis, &c.* Et, *nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Nõ potuit eius esse remuneratio perfecta, nec terrenis desiderijs cœlestia cõpetebant, neq; Deo aliquis tã pro terrenis quàm pro cœlestibus seruiens aptus esse potest. Vnde Veritas per semetipsam admonet dicẽs, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* .i. ne admisceas in aliquo tuo opere terrenam intentionem cœlesti, vt simul pro transitorijs & æternis bonis obedias Deo. Sed fortasse dum propositæ quæstionis nodos soluere cupimus, maiores ex ipsa solutione incurrimus. Cùm enim in lege de dilectione & Dei & proximi præceptum sit, & hæc duo præcepta sufficiant ad vitam: Vnde & Dominus diuiti quærenti quid faciẽdo vitam æternam possideret, respondit vt hæc duo præcepta seruaret & sufficerent, & Paulus ipse plenitudinem legis esse dilectionem profitetur; Mirabile videtur quòd lex ad perfectionem nihil duxerit, & quòd ipsa non suffecerit ad vitam, vt merito propter hoc Euangelica deberet abundare iustitia. Reuera quia præcepta legis siue de dilectione siue de alijs ad perfectum non duxerint, idest ad salutem sufficere non poterant: sed necesse erat vt veniret Christus, qui est finis & consummatio legis, cùm videlicet sine ipso in lege promisso lex adimpleri nullatenus valeret. Sed & si diligenter verba legis scrutemur, nusquam lex nomen proximi nisi ad homines eius populi .i. Iudaici extendit, nec vsquam apud nos in tota lege Moysi scriptum reperitur, *diliges proximum*, sed, *diliges amicum tuum.* Quæstio.

Quod quidem & Dominus ipse diligenter attendens, cùm ei mandata legis diues interrogatus recitaret, & diceret: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, proximum pro amico vel benefactore poni ex adiuncta parabola patenter insinuauit: ostendens ex ipso diuitis iudicio eum tantum qui misericordiam impenderat illi qui inciderat in latrones, proximum eius extitisse. Ac per hoc manifestum est cùm dilectio proximi ad amicum tantùm secundum litteram legis accommodetur, nequaquam præceptum dilectionis, quod in lege est, perfectum esse sicut est Euangelij, in quo præcipimur & inimicos diligere, atque eis quoq; benefacere, vt simus perfecti sicut Pater cœlestis, qui solem suum facit oriri super bonos & malos. Quod quidem ipse Apostolus attendens, non ait, *qui diligit proximum*, iustitiam vel Euangelium adimplet: Sed, *legem adimplet*.

At verò rursus grauem quæstionis nodum incurrimus, quòd diuiti interroganti quid faciendo vitam æternam possideret, & ab ipso postea recitatis duobus de dilectione Dei & proximi mandatis, respondit ei dicens: *Hoc fac, & viues*, præsertim cùm ipse alibi dicat. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Sed profectò nemo meliùs vel proximus vel amicus intelligendus erat, quàm is quem designabat Samaritanus ille, qui misericordiam vulnerato impenderat .i. Christus qui profectò proximus erat Iudæis tam cognatione quàm veræ caritatis affectu, vel beneficijs innumeris, siue scilicet prædicando, siue miracula faciendo. Si ergo diues ille omnem tunc proximum siue amicum diligeret, vtique per Christum. Et sic ei & præceptis eius cohærẽdo vitam vtique meretur æternam. Nec tamen ideò præceptũ de dilectione proximi & amici vel benefactoris, quod lex dederat, perfectum extiterat, cùm nequaquam omnem hominem comprehenderet, tam amicum scilicet quàm inimicum, licet etiam in tempore Christi videretur, immo per ipsum Christum qui iam aduenerat, & proximus vt dictum est factus fuerat: perfectionem autem tunc haberet mandatum siue lex, si ex se ita sufficeret vt nihil vnquam ad integritatem iustitiæ deesset obedientibus sibi, nec opus esset aliud adiungi. Quod nequaquam verum est, cùm ante aduentum Christi, illorum qui tunc erant proximorum & amicorũ dilectio

imperfecta esset, nec vsque ad inimicos extenderetur, sicut postea per Christum extensa est. Quod verò supradiximus proximum in lege secundum litteram non omnem hominē accipi, non solum ex ipsa lege, verùm etiam ex nonnullis Ecclesiasticorum doctorū testimonijs astrui potest. Vnde Ambros. super Epistolam Pauli ad Romanos, vbi dictum est, *Nemini quicquam debeatis, &c.* Pacem vult, inquit, nos habere, fieri si potest, cum omnibus; dilectionem verò cum fratribus. Et hoc erit nulli quicquam debere, vnicuique pro loco suo officium exhibere. Item infra. Dilectio proximi malum non operatur. Malum non operatur, quia bona est dilectio, nec peccari potest per illam, quæ legis perfectio est. Sed quia tēpore Christi addi aliquid oportuit, non solum proximos, sed etiam inimicos diligi præcepū est. Vnde plenitudo legis dilectio est, vt iustitia sit diligere proximum, abundans vero & perfecta iustitia etiam inimicos diligere. Hæc cœlestis iustitia est, hæc Deo Patri similes facit, qui & non colentibus se annua dona largitur. Nec nos latet plurimos Sanctorum Patrum in ipso de dilectione proximi mandato omnem hominem proximum intelligere, atque id verisimilibus confirmare rationibus. Vnde August. de doctr. Christ. lib. 1. vtrum ad illa duo præcepta & dilectio Angelorum pertineat quæri potest. Nam quod nullum hominum exceperit qui præcepit vt proximum diligamus, & Dominus ostendit, & Paulus Apostolus. Item duo præcepta protulerat, atque in eis pendere totam legem & Prophetas dixerat. Item Dominus ait, *Vade & fac similiter*, vt videlicet eum esse proximum intelligamus, cui vel exhibendum est officium misericordię si indiget, vel exhibendum si indigeret. Ex quò est iam consequens, vt & ille à quo nobis vicissim exhibendum est, proximus sit noster. Proximi enim nomen ad aliquid est. Nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Item Paulus dicit. *Nam non adulterabis, non homicidium facies, non furtum facies, non concupisces*, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, *Diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Itē: Quisquis ergo arbitratur non de omni homine Apostolum præcepisse, cogitur fateri quòd scelestissimum est visum fuisse Apostolo non esse peccatum. Si quis aut non Christiani aut inimici adulterauerit vxorem, &c. Item, Iam verò si vel cui

præbendum, vel à quo à nobis præbendum officium misericordiæ, rectè proximus dicitur; manifestum est hoc præceptum, quo iubemur diligere proximum, & sanctos Angelos cõtineri, à quibus misericordiæ impenduntur officia. Hæc quidem diligentissimi doctoris nostri Augustini verba, omninò conuincere videntur proximum in lege omnem hominẽ intelligendum. Alioquin per proximi dilectionem nequaquam impleri lex videretur, quæ etiam de alienigenis multa præcipit, quorum offensio sicut & proximorum vitanda est. Sed cùm duo dilectionis sint rami, dilectio scilicet Dei, cuius Veritas ipsa primum & maximum dicit esse mandatum, & dilectio proximi, quando per dilectionem proximi lex impletur, nisi hæc dilectio illam quoque complectatur: cùm nemo rectiùs nobis proximus vel amicus sit intelligendus quàm ipse conditior noster & redemptor, à quo tam nos ipsos quàm omnia bona habemus, sicut ipse Apostolus commemorat dicens: *Quid autem habes quod non accepisti?* De cuius quidẽ circa nos ineffabili caritate alibi dicit: *Commendat autem suam caritatem Deus in nobis, quoniam sic cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Item rursum, *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et per semetipsum Filius ait: *Maiorem caritatem nemo habet vt animam suam, &c.* Vnde hunc spiritualiter proximum in hoc dilectionis mandato Origenes intelligens, in sequentibus huius Epistolæ ait. Si diligentius requiras quis sit proximus noster, disces in Euangelio illum esse, qui iacentes nos inclinatos ad stabulum Ecclesiæ detulit, & stabulario Paulo, vel ei qui Ecclesiæ præest duos denarios veteris ac noui Testamenti ad nostræ curæ cõcessit expensas. Hunc proximum si diligamus, legem implemus. Finis enim legis Christus. Cum itaque proximi nomen etiam Deum, & maximè ipsum comprehendat (neque enim aliter dilectio proximi impleret legem) constat profectò per ipsam quoque, sicut & per dilectionem Dei, legem impleri, quia qui Deo verè per dilectionem cohæret, nullum eius pręceptum contemnit sicut scriptum est, *si quis diligit me, sermonẽ meum seruabit:* Quomodo etiam vera potest esse dilectio, quæ caritas dicitur, nisi ad Dominum referatur. Et ipse August. de doctr. Christ. lib. quarto, caritatem voco motum animi ad fruendum Deo propter Deum. Idem lib. de moribus Ec-

clesiæ contra Manichæos, scriptum est quia *propter te afficimur tota die.* Caritas non potuit signari expressiùs quàm quod dictum est *propter te*. Quisquis ergo caritate Deo cohæret, qua scilicet sola discernuntur filij Dei à filijs diaboli, atque ideo eius satagit obtemperare præceptis, implere studet tã ea quæ pertinent ad alienos quàm quæ attinent ad proximos, & in vtrisque pariter diuinam sequi voluntatem nititur. Nihil ergo refert vt salua reuerentia patrum seu fratrum loquamur & longè à perfectione Euangelij legem absistere fateamur, omnemque insuper tam Apostolicam quam Euangelicam authoritatem conseruemus. Nihil, inquam, refert siue proximum in lege omnem hominem intelligamus, siue minimè: dummodo, vt dictum est, in proximo cõprehendatur Deus, & dilectionem quoque Dei dilectio includat proximi. Quippe cùm dicitur, *diliges proximum tuum*, atque additur *sicut teipsum*, quomodo implere id possemus, nisi & nos ipsos diligeremus? Quomodo autem diligere vel nos ipsos possumus, si mandata Dei contemnentes iniquè agamus? Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.

QVID *ergo dicemus? lex peccatum est?*] Continuatio. Dixi passiones peccatorum per legem olim operari, vt vtile etiam nobis esset à lege absolui quasi à peccato. Quid ergo dicemus, idest quid de lege sentiendum est, quam bonam putabamus? nunquid iam ipsa non videtur potius mala dicenda esse quàm bona? Et hoc est quod quasi sibimet obijciẽdo ait: *Nunquid lex peccatum est*, i. ad damnationem potius quàm ad salutem pertrahens, vt videlicet damnationem potius quàm salutem nobis promereatur, & solummodo nocere, non iuuare queat, & in se nihil boni habeat magis quàm peccatum? *Absit.*] vt hoc videlicet credamus. *Sed peccatum.*] i. immò potiùs peccato contraria est, ipsum penitus docendo & prohibendo vt caueatur, ita vt non solummodo facta, verum etiam concupiscentias inhibeat, sicut & Euangelium: sed longe minus, cùm ipsa videlicet ad ea tantum quæ proximi sunt, eas restringat, dicens: *Non concupisces rem proximi tui, nec desiderabis quæ illius sunt.* Quare autem necesse esset peccatum doceri à lege prætermittit, dicens quia ante documentũ legis, in quo præcipuè peccabatur, ignorabatur: in corde videlicet magis quàm in opere. Et hoc est quod de se dicit in

persona generali hominum, quorum iam per transgressionem priorum parentum obtenebrata tunc erat, vt potius opera quàm desideria culparent, peccatum non cognoui .i. discretionem ad veram notitiam peccati non habui, nisi per documentum legis; quia id in quo tantummodo videlicet vel maximè peccatur .i. concupiscentiam peccatũ esse ignorabam. Et hoc est quod supponit, *Nam concupiscentiam.*] .i. prauum animi desiderium, in ambitione scilicet terrenarum vel carnalium voluptatum nesciebam esse, videlicet quod ipsa esset peccatum, nisi lex id docendo diceret: *Non concupisces* .i. non interdiceret concupiscentiam, licet non generaliter, sed de rebus, vt dictum est, proximi. Nota quòd cùm dicitur: *Non concupisces*, simul & docetur peccatum, & prohibetur vt vitetur. Vnde legem penitus bonam esse conuincit, quia quicquid suum est bonum, siue in docendo scilicet siue in prohibendo, nec vitio legis, sed hominum est imputandum, si peccatum post legem abundauit, & deteriores & inexcusabiliores effecti sumus post doctrinam præceptorũ & negligentiam eorum, quàm ante; secundum quod scriptum est. *Seruus sciens, & non faciens voluntatem Domini sui, vapulabit multis.* Item: *Melius est non cognoscere viam veritatis, quàm post agnitam retrò abire.* Benè itaque dictum est, *Absit, vt lex peccatum sit* .i. inutilis & mala ex se, sed tamen occasione peccati quod ante non erat ex ipsa accepimus, sicut ex nonnullis bonis quæ Deus erat, sæpè concupiscentiam incurrimus si his careamus: vel superbiam, si ipsa habeamus. Non tamen ideo mala sunt ipsa dicenda, si malè ipsa desideremus, vel male ipsis vtamur. Sic lege, *peccatum.*] .i. pœna & afflictio huius vitæ temporalis, quam ex culpa priorum parentum sustinemus, operata est in nobis omnem *Concupiscentiam.*] quorumlibet scilicet terrenorum bonorum, vt per eorum videlicet abundantiam omnem præsentium ærumnarum euitemus anxietatem. Et quomodo id operata sit demonstrat dicens.

ACCEPTA *occasione per mandatum.*] .i. per legis obedientiam hæc terrena bona promittentis. Quod enim lex propter obedientiam sui hoc promittebat, non videbamur peccare, quantumcumque illa cõcupisceremus, si requisitam obedientiam impenderemus. Hoc autem quod hoc loco peccatũ nominat,

nominat, ipſum fomitem & nutrimentum peccati eſſe inſinuat, de quo nobis in præcedenti libello, cùm de originali peccato ageremus, non eſt prætermiſſum. *Sine lege enim.*] .i. antequam lex præcepta & promiſſiones auferret, peccatum illud .i. fomes ille vt dictum eſt peccati, etſi tunc etiam erat quia minores habebat vires ad exſuſcitandam concupiſcentiam, quàm poſtea. Quo enim certiùs id quod deſideramus expectamus, amplius in eius concupiſcentiam accendimur, ſicut ſuprà meminimus. *Ego autem viuebam aliquando.*] .i. aliquo modo, ſi non ex toto, morte illius fomitis carebam, & quaſi ſine concupiſcentia eram ad comparationem ſubſecutę poſt legem concupiſcentiæ. *Sed cum veniſſet mandatum.*] lege data, *reuixit peccatum.*] .i. poſt præceptum inualuit concupiſcentia, vel reuixit in prole quod præceſſit in parente, ideſt concupiſcentia ita eſt nobis poſt præceptum excitata, ſicut in primis parentibus poſt præceptum inchoata; præſertim cùm ſæpe etiam ardentiùs deſideretur quod prohibetur, iuxta illud poeticum,

Nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata.

Ego autē mortuus ſum.] Qui prius quaſi infirmus, non mortuus erã, & quaſi corrigendus, non damnandus; flagellandus, non occidendus, minore merito ſi qua erat concupiſcẽtia ſtimulatus. *Et inuentum eſt mihi.*] .i. occaſione legis, vt dictum eſt, ex qua melior eſſe debui, factus ſum longè deterior, & vnde vitare peccatum debui, amplius incurri. Et hoc eſt quod ſubiungit: *Nam peccatum accepta occaſione.*] .i. inuenta cauſa incitandi nos ad concupiſcentiam per mandatum, ideſt legem, de cuius obedientia nimium præſumebamus, *ſeduxit me*] .i. fefellit reputans me ſcilicet ſingulariter Deo carũ eſſe, propter obedientiam legis quam ei exhibebam; vt vix aut nunquam de damnatione mea vererer quicquid facerem, & maximè concupiſcentiam promiſſorum quantacumque eſſet non arbitrans eſſe damnabilem, cùm præceptis obediremus, pro quorum obedientia illa erant promiſſa. *Et per illud me occidit.*] .i. damnauit. *Itaque lex quidem.*] Quandoquidem lex ad cognitionem peccati, & ad vitam data eſt potiùs quàm ad mortem: ergo lex quidem ſancta eſt .i. in nullo vitioſa ſiue culpabilis, & mandatum eius ſanctum, nihil iubens atque prohibens, niſi quod oportet, atque ideo iuſtum in ſe & bo-

num, ideſt vtile ac ſalubre obedientibus.

QVOD *ergo bonum eſt.*] Duo dixit, ſcilicet & mandatum eius bonum, & per illud tamen accepta occaſione ſe eſſe occiſum. Vnde quaſi rationabiliter obijciens quærit ergo quod bonum eſt in ſeipſo, videlicet præceptum factum eſt mihi mors .i. damnatio. *Abſit.*] Nulli enim debet dici damnabile præceptum, niſi cuius obedientia damnoſa eſt, ſicut fuit præceptum diaboli ad Euam. *Sed peccatum.*] Dixi quia mandatum bonum eſt, nec mihi nec alicui mors .i. damnabile dicēdum eſt, ſed tamen ipſum cauſa quodammodo mihi damnationis factum eſt, ex ipſo vt dictum eſt occaſione concupiſcentiæ accepta, iuxta illud Hiſtoriographi: *Omnia enim mala orta ſunt ex bonis initijs.* Sic lege. *Sed peccatum* .i. fomes ille, vt diximus, peccati; *per bonum*, ſubaudi mandatum legis, ſiue per legem ipſam vt ſupra monſtrauimus, *operatum eſt mortem animæ* .i. omnem concupiſcentiam, ita vt *appareat peccatum*] ideſt culpa illa concupiſcentiæ ſit manifeſta, & inexcuſabilis, & ita vt ſit maxima. Et ſtatim quòd maxima ſit oſtendit, dicens: *vt peccatum* .i. fomes ille ſupradictus peccati, *fiat peccans ſupra modum* .i. ad peccandum nos maximè inclinans, *per mandatum* .i. occaſione accepta, vt dictum eſt, ex lege.

Quæſtio. FORTE quærat aliquis, quomodo mandatum legis, ſeu ipſa lex bonum dicatur, vel ad vitam datam: vel quare etiam Deo datum, ſi ſaluare obedientes non poterat? Ad quod reſpondemus, legem in hoc eſſe datam ad vitam, vt etiam populo Dei vitæ æternæ meritum iniciaret, non perficeret: & ideò bona tantummodo, quia omnia eius, vt dictum eſt, iuſta ſunt præcepta, etiam ſecundum litteram ſi non perfecta, & cauſas habent rationabiles quæcunque Dominus præcepit, etſi ea ignoremus. Fuit autem magnæ diſpenſatio prouidentiæ, rudi adhuc penitus & indiſciplinato populo ac duræ ceruicis ſemper atque rebelli inchoationis aliqua, nō perfectionis dare mandata: vt ſaltem in aliquo addiſcerent obedire qui nullam adhuc, aut penè nullam expertus fuerat obediētiam, vt Poeta meminit.

Eſt quodam prodire tenus, ſi non datur vltra.

Nec nos cùm iumenta domamus, magna eis onera primùm imponimus, ſed in paruis eorum primitus excitatam inſolentiam ad magna perferenda paulatim conducimus. Credimus tamen eos omnes qui imperfectioni mādatorum amore Dei

potiùs quàm timore obtemperabant, ante diem sui exitus, quod de perfectione ei per ignorantiam deerat, quod lex tacuerat, vel per spiritualem aliquem doctorem, vel per internam diuinæ gratiæ inspirationem ei reuelari. Multos quippe homines spirituales, atque iam per inspirationem doctrina Euangelicæ predicationis instructos prior ille populus, qui etiam habuit inimicorum quoque dilectionem, non solum scriptis, verùm etiam factis plurimum docuerunt. Vnde Psalmista; *Si reddidi*, inquit, *retribuentibus mihi mala, &c.* Et iterum, *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.* Qui etiamsi inimicum suum Saulem sibi à Domino in manus traditum non solum non occidit, sed etiam occisum grauiter planxit, & eum qui se eius occisorem professus est morte statim puniuit. Salomon quoque beneficientiam in inimicos commendans ait, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, &c.* Longe tamen à perfectione Euangelica tam legis quàm Prophetarum dicta disiuncta sunt. Ad quam quidem perfectionẽ discipulos adhortans Veritas dicebat. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inimicos vestros, sicut dilexi vos.* Hæc est illa vera & sincera dilectio, quã Apostolus describens ait: *Non quærit quæ sua sunt, Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet*; vt etiam pro fratribus animam parata sit ponere, nec sua tantum illis, sed seipsam impendere. Ac si diligenter attendamus quod ait Veritas, *sicut dilexi vos*, & Apostolus, *Caritas non quærit quæ sua sunt*, reuera inueniemus Euangelicũ de dilectione proximi mandatum singulare ac nouum. Tam syncera enim circa nos Christi dilectio extitit, vt non solùm pro nobis moreretur, verùm etiam in omnibus, quæ pro nobis egerit, nullum suum commodum vel temporale vel æternum, sed nostrum quæreret; nec vlla propriæ remunerationis intentione, sed totum nostræ salutis desiderio egit. Reuera hæc vera & sincera dilectio, quam diligenter attendens Apostolus tam scripto nobis quàm exemplo commendans, ait: *Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant.* Certus tamen debet esse qui sic agit, de amplissima tantæ dilectionis remuneratione: nec tamen hac intentione hic agit, si perfectè diligit. Alioquin sua quæreret, & quasi mercenarius, licet in spiritualibus esset. Nec iam est caritas dicenda, si propter nos eum .i. pro

nostra vtilitate, & pro regni eius felicitate, quam ab eo speramus, diligeremus potius quàm propter ipsum: in nobis videlicet nostræ intentionis finem, non in Christo statuentes. Tales profectò homines fortunæ potius dicendi sunt amici quàm hominis, & per auaritiam magis quàm per gratiā subiecti. Quod quidem diligenter B. attendens August. in lib. quæst. 73. cap. 37. Nihil aliud, inquit, est amare quàm propter semetipsam aliquam rem appetere. Rursus idem id quod scriptum est exponēs, *Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo quoniam bonum est.* Quid offeram, inquit, nisi quod ait, *sacrificium laudis honorificabit?* Cur voluntariè? Quia gratis amo quod laudo, gratuitum sit quod amatur & quod laudatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud. Si enim laudas Deum, quod tibi det aliquid, iam non gratis amas Deum. Erubesce, si te vxor tua propter diuitias amaret, & forte tibi paupertas accideret, de adulterio cogitaret. Cú ergo te à coniuge gratis amari vis, tu Dominum propter aliud amabis? Quod præmiū accepturus es, ô auare? Non tibi terrā, sed seipsum seruat qui fecit cœlum & terram. *Voluntariè sacrificabo tibi.* Noli ex necessitate. Si enim propter aliud laudas, ex necessitate laudas. Si adesset tibi quod amas, non laudares. Item contemne omnia, ipsum attende: & hæc quæ dedit, propter dantem bona sunt. Item ipsum gratis dilige, quia melius ab eo non inuenis quid det quàm seipsum: aut si inuenis melius, hoc pete voluntariè quod gratis. Quoniam bonū est nihil aliud nisi quod bonum est. Ex his itaque B. Augustini verbis apertè declaratur, quæ sit vera in aliquem ac syncera dilectio, ipsum videlicet propter sua diligi. Denique si Deum quia me diligit diligam, & non potius quia quicquid mihi faciat, talis ipse est qui super omnia diligendus est, dicitur in me illa Veritatis sententia: *Si enim eos diligitis qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Nullam profectò mercedem iustitiæ, quia non æquitatem rei dilectæ, sed vtilitatem meā attendo. Et æquè alium plus diligerem, si æquè mihi vel ampliùs prodesset; immò nec eum iam diligerem, si in eo vtilitatem meam non sperarē. Vnde quamplures & penè omnes in tam reprobum sensum deuoluti sunt, vt planè fateantur se nullatenus venerari Deum siue diligere, si eum sibi minimè profecturum crederent: cùm tamen ipse non minus di-

ligendus esset, si eum puniret, cùm id non nisi iustè faceret, & eius præuenientibus meritis, vel aliqua causa rationabili, quæ hoc ipso quod iusta esset omnibus placere deberet. Denique quis aliquem dignum gratia censeat, quem non sibi gratis, sed cupiditate retributionis deseruire nouerit? Si pro hoc seruitio gratiæ cuiquam rei sunt referendæ, magis rebus nostris, pro quibus nobis seruitia; quàm ijs qui deseruiunt exhibendæ sunt. Veluti cùm mihi mercenarius, quem conduxi, pro multa mercede multum deseruit ac proficit, aut cùm mihi aliquis amore alterius, non meiipsius mihi famulatur. Sed quæ est gratia referenda ijs, pro quibus id fit, non eis qui faciunt est reddenda. At fortasse dicis, quoniam Deus seipso nos non alia re est remuneraturus, & seipsum, quo nihil maius est, vt B. quoque meminit August. nobis est daturus. Vnde cùm ei deseruis pro eo quod expectas ab eo .i. pro æterna beatitudine tibi promissa, vtique propter ipsum id purè ac sincerè agis, & pro illa qua debes remuneratione, sicut ipsemet admonet, dicens beatos illos qui seipsos propter regnum cœlorum castrauerunt. Et Psalmista, *Inclinaui*, inquit, *cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem*. Ac tunc profectò Deum purè ac sincerè propter se diligeremus, si pro se id tantummodò, non pro nostra vtilitate faceremus: nec qualia nobis donat, sed in se qualis ipse sit attenderemus. Si autem eum tantùm in causa dilectionis poneremus, profecto quicquid ageret vel in nos vel in alios, quoniã non nisi id optimè faceret, eum vt dictum est æquè diligeremus, quia semper in eo nostræ dilectionis integræ causam inueniremus, qui intregrè semper & eodem modo bonus in se & amore dignus perseuerat. Talis est verus paternæ dilectionis affectus in filium, vel castæ vxoris in virum, cùm eos etiam sibi inutiles magis diligunt, quàm quoscunque vtiliores magis habere possent; nec si qua propter eos incommoda sustinent, potest amor minui: quoniam amoris integra causa substitit in ipsis quos diligunt, dum eos habent non in commodis suis quæ per eos habeant. Quod bene in consolatione Iuliæ vxoris Corneliæ Pompeius victus & profuga commemorans ait; *Quod defles id amasti*. Sæpè etiam qui liberalis sunt animi homines, etiam magis honestatem quàm vtilitatem sequuntur. Si qui forte sui consimiles viderint, à quibus tamẽ nihil emo-

lumenti ſperent, maioris eos dilectionis amplectuntur affectu, quàm proprios ſeruos à quibus quotidiana ſuſcipiunt cõmoda. Vtinam & in Dominum tam ſincerum haberemus affectum, vt ſecundum quod bonus eſt in ſe magis, quàm ſecundum quod nobis vtilis eſt, eum diligeremus, & ei quod ſuũ eſt noſtra integrè iuſtitia ſeruaret, vt quia videlicet ſummè eſt bonus, ſummè ab omnibus diligeretur. Quòd autem fidelis anima ſupradixit in Pſal. ſe inclinatam ad bona opera fuiſſe propter retributionem, inchoationem bonæ operationis, non perfectionem oſtendit. Quiſque etiam imperfectus primò ad bene operandum .i. ad præcepta Dei implenda ſpe retributionis allicitur, & timore potiùs quàm amore, ſicut ſcriptum eſt, *Initium ſapientiæ timor Domini*. Cuius quidem caritas eſt conſummatio, ſiue finis .i. perfectio, ſicut alibi dicitur: *Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis*. Benè, inquam, dixit, *inclinaui* .i. in initio ſuæ operationis, ſpe & deſiderio retributionis id aggreſſus eſt. Quod vero eos Veritas laudat beatos, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum .i. còntinenter vixerunt propter beatitudinẽ æternam; ita intelligendum puto, quòd hi per continentiam illam ſunt aſſecuti, ſicuti cùm de aliquo dìcimus eum exiſſe vt moreretur .i. exiſſe, & ideò mortem conſecutum eſſe nõ hac intentione vt ei accideret.

SCIMVS *enim.*] Probat quod dixerat, legem videlicet Moyſi bonam eſſe, licet occaſionem inde in peccatum acceperit: quia videlicet eſt ſpiritualis lex, non ſecularis, tanquã digito Dei ſcripta .i. Spiritu ſancto dictãte compoſita & data, non ab hominibus inuenta. *Ego autem carnalis ſum.*] .i. carnalibus voluntatibus & terrenis inhians deſiderijs, atque adeo carnalis ſum, *vt ſim venundatus ſub peccatum.*] .i. ſponte me peccato & eius ſeruituti ſubijciens pretio terrenorum bonorum .i. exercens omnem concupiſcentiam propter illa acquirenda & obtinenda, vel etiam in primis parentibus venundatus cum ipſis ſub peccato, ob dilectionem ſcilicet & guſtũ pomi quod Eua concupiuit. Ecce vnde facti ſumus captiui, vendere non potuimus, redimere non poſſumus. Sanguis innocens datus eſt pro nobis, nec noſtris nos viribus à dominio peccati liberari poſſumus, ſed gratia Redemptoris. *Quod enim operor.*] Quantum carnalis & infirmus ſit factus, & quanto

prauæ consuetudinis iugo depressus ostendit, dicens se committere scienter malum ipsum quod non vult, quasi si aliquis cogēte Domino id quod non vult operetur. Et hoc est quod *non operor*, non intelligo esse operandum .i. non credo vt fieri debeat, immò indubitanter scio esse malum, & ideo non esse faciendum. *Non enim quod.*] Probat se malè agere contra propriam conscientiam, quia etiam quod bonum esse regnoscit dimittit, & quod non dubitat esse malum facit. Et hoc est quod dicit, *si ago.*] .i. non facio bonum, *quod volo.*] .i. quod approbo debere fieri, & cui per rationem consentio. *Sed malum quod odi.*] .i. quod vt dictum est non volo, sed non rationis iudicio reprobo atque damno. *Si autem.*] Redit ad commendationem legis, vt ex nostro quoquè iudicio eam bonam esse conuincat, quia id videlicet prohibet quod nos per rationem esse malum deprehendimus, sicut est concupiscentia, cùm ait, *non concupisces.* Et hoc est, *si facio quod nolo* .i. quod non approbo, consentio & concordo legi de hoc quòd bona est, cùm eam videlicet ea prohibere video, quæ ego ipse mala esse iudico: sicut concupiscentia, de qua superius dixit, siue ira, odium, inuidia. Quod etiam nolentes habemus, quia profectò concupiscere nollemus, licet quod concupiscimus volentes & cum dilectione peragamus.

Determinationes quędam.

CVM itaque dicitur, *Omne peccatum voluntarium*, & cum dicitur, *Nemo peccat inuitus*, de actu hoc peccati, non de concupiscentia est intelligendum. Omnis quippe actus peccati .... voluntarius potius quàm necessarius dicitur, quia ex voluntate quacunque præeunte tempore descendit, siue per aliquam fiat coactionem. v.g. iacit aliquis lapidem improuidè, & fortuitu, non scienter hominem interfecit: hoc profectò ex voluntate iaciendi lapidem, non interficiendi hominem procedit. Est & alius qui irruentem super se hostem coactus interficit, ne ab eo scilicet interficiatur, & peccare inuitus dicitur, cùm id quoque ex voluntate euadendi mortē potius quàm ex desiderio antea habito occidendi hominem agat. Omnis itaque actus peccandi voluntarius & non necessarius in eo dicitur, qui ex quacunque vt dictum est voluntate descendit. Si quis tamen dicat occasionem illam hominis per iactum lapidis voluntariam, non concedo, sicut iactum lapidis voluntarium dico. Frequenter enim nomina ex ad-

iunctis suas variant significationes, vt cùm omnem substantiā concedamus, non tamen ideò omnem hominem: ita & cùm omne peccatum dicamus voluntarium, & omnem peccati actum ex aliqua vt dictum est voluntate procedere; non tamen occasionem illam concedimus voluntariam .i. ex voluntate quam aliquis haberet occidēdi illum esse cōmissam. Hoc itaque modo cum coacti peccata committimus, simul & quod volumus & quod nolumus efficimus, vt supraposito exemplo dum coacti hominem occidimus, mortem per hoc euitamus quod volumus, & homicidium facimus quod nolumus. Sic & in coitu vxoris alterius ipse nobis placet concubitus, non adulterij offensa, vel reatus quem incurrimus. Coitu itaque tantùm, non adulterio delectamur, quia nihil ad voluptatem adulterij reatus pertinet, sed magis ad conscientiæ tormentum. Et quominus peccaremus atque adulterium vitaremus, eam cum qua fornicamur nequaquam cōiugatam esse vellemus. Cùm itaque dicitur, *non quod ago, sed quod nolo*, nihil obest si nolle & velle proprio & vsitato modo sumamus pro placere & displicere; quia frequenter, vt dictū est, in eodem actu & quod placet & displicet inuenimus, sicut in ipso coitu carnalis voluptatis & adulterij culpa. Possumus & iuxta superiorem velle & nolle pro approbare & improbare accipere, quando & Deus nonnulla velle & nolle dicitur. Neque enim in eo potest esse commotio animi, quæ in nobis voluntas seu voluptas .i. delectatio dicitur: sed est cum velle aliquid dicimus, aut eius approbationem aut dispositionem significamus. Alioqui cùm dicit Veritas: *Quotiens volui congregare filios tuos, & noluisti*, vel Apostolus, *Qui vult*, inquit, *omnes saluos fieri, & neminem perire*: & rursus Psalmista, *Quæcunque voluit fecit*, vel idem Apostolus, *Voluntati enim eius quis resistit*? maximam incurreremus controuersiam. In superioribus itaque duobus locis velle Dei approbare dicitur, vt id videlicet quod approbat seu consulit vt fiat, & quod si factum sit tanquam sibi placitum remunerat, velle dicatur. Reliquis vero duobus inferioribus locis velle eius disponere dicitur, atque apud se stabilire quod facturus est. Quæ quidem voluntas nunquam effectu carebit, nec ei ab aliquo resistetur.

NVNC *autem*.] Postquam ita videlicet legi consentio per rationem,

rationem, & à me ipso dissideo per ipsam rationem, & per carnalem concupiscentiam, dum spiritus videlicet aduersus carnem, & caro aduersus spiritum concupiscit. *Iam non ego illud* malum *operor, sed peccatum.*] .i. praua concupiscentia. Nō dicit simpliciter, *non ego illud operor*, sed ita dicit, *non ego, sed peccatum*: quod est dicere, Non ad hoc ex natura, sed ex vitio naturæ iam ei dominante pertrahor, immò ex natura, per quam rationalis sum à Deo creatus, reluctor concupiscentiæ, & eam damno potius quàm consentio. Cùm dicit, *quod habitat in me peccatum*, & non dicit, quod est in me, quasi aduenientem incolam, non naturalem ciuem ipsum demonstrat, & iam habitaculum in se habentem per diutinam consuetudinem, non transitum. *Scio enim.*] In me iam, vt dictum est, carnali facto peccatum inhabitat .i. assiduè manet, vt iam quasi in habitum sit mihi conuersum. *Quod bonum.*] .i. virtus quæ est optimus animi habitus, iam non manet in me carnali facto, quod significat cùm dicit, *Hoc est in carne mea. Nam velle.*] Probat se virtute destitutum cùm bonum quod vult i. per rationem faciendum esse approbat, implere per infirmitatem carnalis concupiscentiæ non queat. Perficere bonum, est bonæ voluntati factum adiungere: quod in me, inquit, non inuenio, si bene me circumspiciam, & diligenter discutiam. Velle itaque mihi naturaliter adiacet, quia ex me ipso & propria creatione rationem habeo, per quam bonum faciendum esse approbo, sed ex me illud perficere non habeo, nisi videlicet ex apposita mihi gratia. *Non enim quod.*] ac si diceret, Non inuenio me perficere bonum. *Quod volo*] quia ex contrario illud dimitto, & malū facio, & ita vt supra quoque meminit. Sed *quod nolo illud facio. Non ego operor, &c. Inuenio igitur.*] Quandoquidem lex vt supradictum est cognitionem peccati mihi attulit, per quam quidem cognitionem volo bonum facere, quod ipsa docet; & ei per rationem consentio, licet inde peccatum occasionem acceperit. *Igitur inuenio* .i. per memetipsum propriæ rationis iudicio comperio, legē esse bonā & rem vtilē mihi vel ministrā magni boni, cùm per eius doctrinā boni seu mali discretionē adeptus sim: mihi, inquā, volenti eā facere .i. bonū quod ipsa præcipit implere. In hoc quippe ipso quod id quod præcipit facere volo, & per rationē appetere, reuera recognosco quòd bona est, in suis vi-

delicet præceptis. Quare autem dixerit, *volenti potius quàm facienti*, ſupponit dicens, *Quoniam mihi malum adiacet.*] ideſt graui conſuetudinis iugo premor, quæ bonam impedit voluntatem.

CONDELECTOR *enim.*] Quia dixit ſe velle facere bonum quod lex præcipit, & tamen non facere, vnde vtrumque accidit exponit dicens, quia ſe condelectari legi ſecundú interiorem hominem .i. placere ei quod lex præcipit, & ſe illud per rationem appetere, quod hoc loco interiorem hominem appellat .i. ſpiritualem & iuuiſibilem Dei imaginem, in qua factus eſt homo ſecundum animam, dum rationalis creatus eſt, & per hoc cæteris prȩlatus creaturis. Et rurſus dicens ſe videre aliam legem in membris ſuis, &c. i. ſe cognoſcere ipſum peccati fomitem carnis vel concupiſcentiæ ſtimulos, quibus tãquam legi per carnis infirmitatem obedit, in membris corporis ſui regnare & ſibi dominari, ſicut guloſitatem in gula, luxuriam in genitalibus, & cætera vitia in cæteris partibus corporis per quas exercentur. Legem illam concupiſcétiæ dico repugnantem .i. contrariam, *Legi naturali meæ mentis.*] .i. rationi, quæ me quaſi lex regere debet. Per rationem quippe bonum, per concupiſcentiam appeto malum. *Et captiuantem me.*] .i. quaſi captiuum & nolentem me trahentem, *in legem.*] .i. in obedientiam peccati mente concepti, vt opere illud impleam. Quæ ſcilicet lex ita me captiuans, & à Deo proprio Domino meo auertens, ſicut iam dictum eſt, *In membris meis.*] Vnde & cõcupiſcentia dicitur oculorum, per quam viſa concupiſcimus, & ſimiliter dici poteſt cæterorum membrorum, ſecundum videlicet ſua exercitia in carnalibus voluptatibus. Quod verò repetit, *quæ eſt in membris meis*, ad exagerandam & amplius noſtræ memoriæ commendandam infirmitatem noſtram facit, qui quia quot membra habemus, tot fere in eis hoſtes iugiter ſuſtinemus & inſeparabiliter nobiſcum ipſos portamus. Vnde vehementer exterritus querendo exclamat.

INFELIX *ego homo.*] ſubaudis reuera ſum, qui tot hoſtibus in ipſo corpore modo circumſeſſus ſum, quibus, vt ſuperiùs dixi, à meipſo ſum venundatus & captiuus traditus, nec iam per me ab hac ſeruitute liberari poſſum aut redimi. Et quia ita eſt, *Quis me liberabit.*] .i. quis erit tam potens & tam

benignus mihi, vt me liberet *à corpore huius mortis.*].i. ita prono & præparato ad interficiendam animã, ne carnales .s. suggestiones mihi præualeant, & cedat spiritus carni .i. ratio victa succũbat & consentiat voluptati. *Gratia Dei.*] .i. non lex, non propriæ vires, non quælibet merita, sed diuina beneficia gratis nobis per Iesum .i. saluatorem mundi collata. Cùm autẽ subdit Christum & Dominum nostrum potentiam & iustitiã qua saluare queat, nos ostendit. Christus quippe.i. vnctus, regiã quam habet, potestatem exprimit. Cùm verò ait, Dominum nostrum ius quod habet in nobis tanquam seruis suis demonstrat vt nos iustè à dominio peccati siue diaboli possit eruere, & à captiuitate prædicta tanquam suos reducere. *Igitur ego.*] Quandoquidem per rationem, vt dictum est, bonũ quod lex præcipit volo, sed per peccatum quod habitat in carne mea malum operor. *Igitur mente*] .i. ratione seruio legi Dei ...... Dominus videlicet ad obediendum ei per rationem. Sed ego ipse carne .i. carnalis desiderio voluptatis stimulante, *seruio legi peccati.*] .i. prauis concupiscentiæ suggestionibus quasi legi obedio.

NIHIL *ergo.*] Quia videlicet vt dictum est, gratia Dei per Christum suos liberat, ergo *nil damnationis his qui, &c.*] .i. qui in hoc superædificati sunt fundamento. Quomodo autem hos cognoscere valeamus determinat. *Qui videlicet non ambulant secundum carnem.*] .i. si quando per infirmitatem carnis aliquam labuntur, sicut fecit Petrus mortem timens corpoream, non perseuerant post concupiscentias suas eundo de vitio in vitium. Lex enim dixit quia gratia Dei liberabit eum per Christum, & quomodo id fiat nunc aperit, quia lex spiritus vitæ .i. lex caritatis & diuini amoris potiùs quàm timoris, sicut erat lex vetus, *in Christo Iesu*].i. per eum nobis data & exhibita, liberabit me à lege peccati, & ideò mortis .i. à præceptis vel suggestionibus carnalis concupiscentiæ, ne eis scilicet consentiendo obediam. Spiritus vitæ .i. Spiritus sanctus, qui est vita animarum quia amor est, ideò lex huius spiritus lex amoris dicitur filios generans, non seruos constringens .i. Euangelium, quod totum caritate refertum est. Vnde & ad Christũ dicitur, *diffusa est gratia in labijs tuis*, quia tota eius prædicatio caritate plena est. Vnde & Spiritus Apostolos replens scientiã sicut promiserat filius dicens, *Ille vos doce-* CAP. VIII.

bit omnia. Quæ etiam doctrina significatur, cùm dicitur, *factus est repente de cælo sonus* .i. sermo intelligentiæ factus eis per inspirationem in mente, merito in igneis demonstratus est linguis, cùm eorum scilicet linguæ nihil nisi caritatis feruorem essent prædicaturæ.

NAM *quod*] Exponit quomodo in Christo sit liberatus à lege peccati. *Nam Deus Pater.*] .i. diuinæ potentiæ maiestas. *Misit filium suum in similitudinem carnis peccati.*] .i. coæternam sibi sapientiam fecit humiliari vsque ad assumptionem passibilis & mortalis hominis, ita vt per pœnam peccati cui subiacebat, ipse etiam carnem peccati .i. in peccato conceptam habere videretur. *Et de peccato.*] .i. de pœna peccati, quam pro nobis sustinuit in carne .i. in humanitatē assumptam non secundū diuinitatē, *damnauit peccatū.*] .i. pœnam peccati à nobis remouit, qua etiā iusti tenebantur antea, & cælos aperuit. *Vt iustificatio legis.*] Nō dicit opera legis, quæ nequaquā iustificāt, sed quod lex præcipit de his quæ ad iustificationē attinet, sine quib⁹ iustificare nō possumus, sicut est Dei & proximi caritas; quā lex imperfectā facit, sicut supra monuim⁹: sed per Christū in nobis perficitur. Et hoc est quod ait, *vt caritas Dei & proximi,* quam lex præcipit, in nobis perfecta nos iustificaret. Ipsum quippe Christum tanquam Deum ipsum proximum verè diligere, summum illud beneficium, quod nobis exhibuit compellit: quod est in nobis peccatum damnare .i. reatum omnem & culpam destruere per caritatem ex hoc summo beneficio. Quod verius, inquit, habetur apud Græcos *pro peccato damnauit peccatum ipse hostia pro peccato factus.* Per hanc hostiam carnis quæ dicitur pro peccato, damnauit .i. deleuit peccatum, quia remissionem quoque peccatorum nobis in sanguine suo, & reconciliationem operatus est. Vel de peccato à diabolo vel à Iudæis in se commisso, damnauit peccatum in nobis, vt dictum est, malis etiam ipsis optimè vtens, & in bonum conuertens. Duo illa quæ præmissa sunt ad duo supposita sunt referenda & copulanda. Ad hoc quidem quod ait, *De peccato damnauit peccatum,* illud subiungit quod impossibile erat legi scilicet damnare vel auferre peccatum. Ad illud verò quod subditur, *vt iustificatio legis impleretur,* illud est annectēdum, in quo infirmatur ipsa lex scilicet per carnem .i. ad habendam plenam & perfectam iustificationem lex in-

firma fuit propter carnalem populum, cui data fuit, vt suprà ostendimus, de imperfectione mandatorum eius agendo. Impossibile itaque erat legi per obedientiam sui peccatum auferre; cùm perfecta, vt dictum est, non haberet præcepta. Ad quam præcipuè perfectionem infirmabatur & impediebatur propter insolentis populi carnalitatem.

QVI *enim secundum.*] In nobis dico impleretur per Christum qui eius doctrina & exemplo, & summa illa caritatis exhibitione spirituales, per desiderium carnales effecti sumus. Et hoc est, *qui non ambulamus secundum carnem* .i. carnalibus desiderijs iam non inducimur, sed gratia Dei .i. Spiritu sancto regimur, & de virtute in virtutem promouemur. *Qui enim.*] Dixi iustificari eos qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant. Et meritò, quia qui secundũ carnem sunt .i. carnalibus desiderijs irretiti, illa *sapiunt.*] .i. illorum experimentis vtuntur, *quæ carnis sunt.*] .i. quæ carnales attinent voluptates. Qui verò secundum spiritum sunt .i. qui spiritualibus accenduntur desiderijs, sentiunt experiendo dona ipsa Spiritus sancti. *Nam prudentia.*] verè qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, quia mortem scilicet animæ, idest damnationem, per ipsa carnalium desideriorum experimenta, quæ nos alliciunt, acquirimus: sicut è contrario prudentia spiritus .i. experientia virtutum & bonorum Dei *Vita*] fiunt nobis & *Pax*] .i. quietam ab omni perturbatione conferunt vitam. *Quoniam sapientia.*] Ideo prudentia carnis mortem acquirit, quia Deo contraria est, & omninò displicens: & quare displiceat statim annectit, quia legi Dei non est subjecta .i. præceptis diuinis obedire non sinit. *Neque enim potest.*] obedientiam Dei seruare. *Qui autem*] Exponit quid sapientiam carnis dicat Deo inimicam, hoc est esse in carne .i. in carnalibus delectari voluptatibus, & per hoc displicere. Continuatio. Dixi sapientiam carnis inimicam Deo, nec sine causa, sed ideo quia *qui in carne sunt, &c. Vos autem.*] Ne desperarent Romani, quibus scribebat, audiẽtes quòd qui in carne sunt Deo placere non possunt, quasi propter se etiam dictum esset, consolatur eos dicens: Vos autem gratia Dei iam, *Non estis in carne, sed in spiritu.*] .i. non in carnalibus, sed spiritualibus desiderijs. Et ne iterum de hoc quod testatur quasi certus esset nimis, confidenter & ad su-

perbiam amplius incitarentur, quibus maximè ad elationem eorum reprimendam ſcribit, quaſi dubitatiuè hoc ſe profiteri inſinuat, dicens: *Si tamen ſpiritus.*] hoc eſt ſpiritum Dei habetis habitatorem potiùs quàm hoſpitem .i. permanentẽ in vobis per inhabitantem gratiam ſuam, non à vobis recedentem vel per vos tranſeuntem. Quantum autem ſit periculum ſpiritu Dei carere annectit dicens; *Quod ſi quis non habet ſpiritum Chriſti, hic non eſt eius.*] videlicet membrum, quia ſpiritus eius ipſe eſt amor & vinculum, quo huic capiti membra ſua cohærent. De quo quidem ſpiritu ſpecialiter dicitur, quia Deus caritas eſt. Cùm autem primò dixit ſpiritum Dei, & præterea Chriſti, ipſum profectò Chriſtum, cuius etiam dicit diuinum ſpiritum, dictum eſſe demonſtrat. *Si autem.*] ac ſi diceret, ſed ſpiritum Chriſti Dei habemus: quod eſt dicere, ſi Chriſtus per ſpiritum ſuum .i. per gratiam donorum ſuorum, vtpote remiſſionem peccatorum, & collationem virtutum in nobis eſt, *Corpus quidem noſtrum mortuum eſt.*] .i. corporali morti obnoxium. *Propter peccatum*] ſcilicet primorum parentum, ſiue carnalis concupiſcentiæ maculam, in qua eſt conceptum. *Sed ſpiritus noſter viuit propter iuſtific.*] .i. ex virtutibus quæ eam iuſtificant, mortem damnationis euitat. Ac ſi apertè dicat, licet in Chriſto remiſſionem etiã carnalis originalis peccati conſequamur, cuius quidem mors peccati etiã carnis eſt pœna, non tamen hanc abſtulit pœnam qui remouit cauſam.

Quæſtio. VNDE non minima fieri quæſtio ſolet, quare videlicet pœna hæc reſeruatur vbi peccatum, quod eius cauſa eſt, condonatur: vt qui videlicet in baptiſmo plenã peccatorum remiſſionem percipiunt, ſtatim illam ſaltem quam in paradiſo ante peccatum habebant, immortalitatem recuperent? Ad quam quidem quæſtionem Iſidorus de ſummo bono reſpõdens lib. 1. cap. 23. ait, Si à pœña præſenti homines liberarentur per baptiſmum, ipſum putarent baptiſmi precium, nõ illud æternum. Ergo ſoluto reatu peccati, manet tamẽ quædam temporalis pœna, vt illa feruentiùs vita requiratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena. Quis etenim neſciat omnes ferè homines plus temporalem vitam quàm æternam appetere, cùm pro ea quam retinere non poſſunt multò ampliùs quàm pro æterna laborent, & plus corporis quàm animæ mortem

pauere, & magis sollicitari de præsentis vitæ ærumnis quàm futuræ? Si huius itaque animalis vitæ felicitatem se detinere consideret, amplius ad Ecclesiæ sacramenta propter istam quàm propter æternam præpararent; & huius qualicunque refrigerio contenti, illius profectionem gloriæ vel omninò contemnerent, vel minùs appeterēt: in hoc ipso iniqui, quòd summo bono inferius anteponerent.

QVOD *si spiritus.*] Dixi quia corpus nostrum mortuum est .i. morti temporali subjectum remanet, etiam post remissionem peccatorum omnium. Sed ab hac etiam mortalitate ipsum liberabitur in resurrectione, vt non solùm animā, verùm etiam corpus diuina glorificet gratia. Et hoc est quod ait, *si spiritus eius* .i. patris, quo videlicet patre diuina specialiter designatur potentia. *Eius*, inquam, *qui* per propriam potentiam *suscitauit* iam caput nostrum *à mortuis* .i. *Iesum.*] habitans vt dictum est in nobis, ipse idem qui suscitauit Iesum non ab infirmitate, sed à morte, &c. Ideò resuscitationem Christi repetit, vt ea sæpiùs memorata securiores nos reddat. *Viuificabit etiam nostra mortalia corpora.*] vt eandem resurrectionis gloriam in capite & membra participent, viuificabit non quomodo corpora reproborum, quæ passibilia erunt, & cruciatui apta; sed propter *inhabitantem spiritum.*] .i. prout debetur reuerentiæ spiritus Christi, qui in corporibus illis quasi in templo iam habitat & quiescit, iam per eius gratiam repressis motibus carnalibus.

NON parua est quæstio, cùm diuina substantia humanam sibi in vnam Christi personam coniunxerit, & eadem sit penitus Patris & Filij & Spiritus sancti substantia indiuidua, cur Filius potiùs quàm Pater aut Spiritus sanctus dicatur incarnatus: vel cùm sint opera Trinitatis indiuisa, videlicet vt quicquid vna personarum facit & cæteræ faciant, quomodo filius carnem assumpsisse dicitur, & non Pater aut Spiritus? sed hoc ex Atropologia* nostra petatur. *Ergo fratres.*] Quandoquidem qui in carne sunt Deo placere non possunt, ergo non sumus debitores carni, idest desiderijs carnalibus obedire non debemus, quia nihil cuiquam contra Deum debemus, qui etiam propter Deum animam ponere rectè iubemur. Hoc seculares attendant Potestates, nullā sibi scilicet à subjectis obedientiam deberi, cùm aliquid quod

Quæstio.

*f. Antropologia.

Deus prohibet eis iniungunt, etiam si fide vel sacramento eos sibi in hoc astrixerint. *Vt scilicet carnem vestrã.*] Exponit quod promisit, quomodo videlicet intelligendum sit nos non esse debitores carni, ne fortè hoc aliquis de substantia carnis dictum acciperet, cui quidem debitores sumus quãtum ad necessariam eius curam pertinet, in victu videlicet & vestitu, vt hæc ei ministremus. Tale est ergo ac si dicat: Non sumus, inquam, debitores carni, ita vt secundum carnem viuamus, licet in carne .i. vt carnalia sectemur desideria. *Si enim.*] .i. non estis obnoxijs carni, quia eius obedientia vos damnaret. Et hoc est, *moriemini.*] .i. mortem animæ, quæ est peccatum, incurretis ei consentiendo, si ea stimulante non quantũ potestis reluctemini. *Si autem spiritu.*] .i. dono aliquo diuinæ gratiæ magis quàm vestra virtute *mortificaueritis facta carnis.*] si nondum penitus suggestiones extirpare potestis, *Viuetis.*] E contrario vera animæ vita, siue hîc in virtutibus, siue in æterna beatitudine, facta mortificantur, tanquam si paruulus in vtero conceptus antequam nascatur extinguatur, dum mala quę mente concipimus ne vsque ad opera prodeant præuenimus, omnem eis quantum possumus occasionem auferentes, sicut scriptum est: *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petrã,* i. concepta per aliquam suggestionem mente peccata adhuc quasi paruula sint mortificabit atque interficiet, allidendo ad petram .i. confringendo ea & dissipando ad illud bonorũ omnium stabile fundamentum, quod Christus est: dũ quod per infirmitatem carnis mens humana concupiscit, per amorem Christi ratio roborata ne perficiatur satagit. Sicut alibi idem Apostolus commemorat dicens: *Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem* .i. ratio carnis suggestiones reprimens, ne scilicet vsque ad opera procedant. Et Salomon, *Melior est,* inquit, *patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.*

QVICVNQVE *enim.*] Bene, inquam viuetis, si spiritu scilicet facta carnis mortificaueritis, quia quicunque aguntur potiùs quàm coguntur .i. amore alliciuntur magis quàm timore compelluntur, *Spiritu Dei.*] Filij sunt Dei potiùs quàm serui .i. per amorem ei magis quàm per timorem subiecti. *Nõ enim.*] Ac si aliquis quæreret: Habétne Deus plures filios, cùm eius vnigenitus dicatur Christus? Respondet, habet quidem

quidem plures, ſed per adoptionem, non per naturam. Quia & vos ipſi ſpiritum adoptionis accepiſtis, in quo efficiuntur Filij Dei. Vnde & ipſe alibi dicit, *Quòd caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.* Spiritus itaque adoptionis donum dicitur caritatis, per quod adoptamur à Deo in filios. *In quo.*] ſcilicet ſpiritu .i. in profeſſione & recognitione cuius doni, nos ad Dominum *clamamus* intentè, atque exultanter dicimus, *Abba Pater.*] i. eum potius profitemur eſſe patrem quàm Dominum, ac per hoc nos potius filios quàm ſeruos recognoſcimus. Sic enim & Veritas in Euangelio frequenter docuit nos ſcilicet Deum potius vocare Patrem quàm Dominum, vt ex hoc quoque ad filialẽ nos hortaretur ſubjectionẽ. Vnde & cùm illã diſcipulis ſpiritualẽ traderet orationẽ: *Orantes*, inquit, *dicite, Pater noſter qui es in cœlis, &c.* Vnde bene Abbates Monaſteriorũ Patres dicimus, vt ex ipſo nomine magis amari tanquã patres, quã timeri tanquã Domini apertè admoneantur. Clamamus, inquit, nos Hebræi *Abba*, nos ex gentibus *Pater*, cùm hoc .ſ. nomen ſit Hebræum ſiue Syrum; illud Græcum ſiue Latinum. Auguſt. in Epiſt. ad Galatas. *Abba Pater*, duo ſunt verba, quæ poſuit, vt poſteriore interpretetur primum. Nam hoc Abba quod pater, propter vniuerſum populum, qui de Iudæis & Gentibus vocatus eſt; vt Hebræum verbum ad Iudæos, Græcum ad gentes pertineat. Idem lib. III. de conſenſu Euangeliſtarũ. Hoc eſt Abba Hebraicè quod eſt Latinè Pater. Haymo ſuper hunc locum: Abba Hebræum eſt & Syrum, Pater Græcum & Latinum. Præuidens ergo Apoſtolus vtroſque populos ad fidem colligendos, poſuit duo nomina ſub vna ſignificatione, vt qui credunt ex Hebræis & Syris dicant, *Abba miſerere*, qui ex Græcis alijſque dicant, *Pater.* Tale quid in Euangelio Marci habetur, dicente Domino: *Abba Pater ſi poßibile eſt tranſeat calix iſte à me.*

SPIRITVM *ſeruitutis in timore.*] Dicit donũ illud ſeruilis timoris, quo non à mala voluntate, ſed à mala cõpeſcimur actione, formidine pœnę; ſicut antea Iudęi per pœnas legis corporales. *Non accepiſtis ſpiritum.*] Per Euang. ſicut olim Iudæi per legem. *Ipſe enim ſpiritus.*] Adoptionis quem diximus & habemus facere recognoſcere ſpiritum noſtrum. i. rationem. *Quod ſumus filij Dei.*] .i. ei per amorem ſubjecti. Nihil enim

melius quisque quàm propriam recognoscit conscientiam, & vtrum seruus an filius potiùs dicendus sit. Notandum verò Apostolum in his, quibus loquitur Romanis, quorum nonnulli vehementer erant reprehendendi, generalem fidelium Patrē hoc loco se intelligere, & nō tam quales illi essent quàm quales esse deberent exponere. *Si autem filij.*] scilicet adoptionis, vtique *& heredes*] quia ad hoc adoptantur .i. gratis eliguntur, vt hereditatem assequantur. *Hæredes quidem Dei*] .i. Patris, & *Cohæredes Christi.*] .i. naturalis eius filij, in illa scilicet beatitudinis professione perpetua. Ostendit quantum sit assequi illam hereditatem Dei, per quam filio eius Christo similes efficimur. *Si tamen.*] Dixi *hæredes sumus*, hac tamen intentione, si compatimur ipsi Christo, quia non coronabitur quis nisi qui legitimè certauerit, aduersus hostium videlicet seu vitiorum impugnationem. Et quia vt ait Cyprianus, martyrem non facit pœna, sed causa: addit vt conglorificemur .i. si ita patimur vt Christo glorificari digni simus. Quod tunc fit quando caritas ad patiēdum præparat, non necessitas trahit, & pro Christo sicuti pro nobis; vt sic ei mutuum soluamus. Omnes itaque quantum in ipsis est pro eo compatiuntur, quicunque vt diximus pro eo pati parati sunt, si videlicet ipsi persecutori non desunt, licet eis desit persecutor. *Existimo enim.*] Ac si aliquis quæreret: Estne tanta illa hæreditas, vt pro ea promerenda patiendum sit vsque ad mortem sicut Christus passus est? Respondet, immò tantam esse existimo, vt omnia merita hominum, quantumcumque ipsi patiendo mereantur, longe excedat. Et hoc est quod ait, *Non sunt condignæ passiones huius temporis.*] .i. temporales illæ & transitoriæ tribulationes, quantæcumque fuerint, non sunt tanti meriti, vt eis debeatur illa ineffabilis & æterna gloria futuræ vitæ, quæ reuelabitur in nobis: quia *iam filij Dei sumus*, sicut scriptum est, *sed nondum apparet quid erimus.* Nulli enim transitorio, quamuis sit bonum ex debito, redditur perpetuum bonum, sed per gratiam Dei meritis nostris superadditam id obtinemus, ad quod nequaquam meritis ex nostris sufficiebamus. Et si diligenter attendamus, nihil transitorium etiam boni remuneratione dignū est. Sola quippe caritas, quæ nunquā excidit, vitam promeretur æternam: & quicunq; æquales sunt caritate, pares apud Deum habent remunerationes: et-

ſi alter effectu caritatis priuetur aliquo caſu præpeditus. Vnde & merito B. Auguſt. æqualem de martyrio coronam aſſerit habere Ioannem, qui paſſus non eſt, quantam & Petrus habet qui paſſus eſt, vt non tam paſſionis effectum quàm affectum Deus attendat.

NAM *expectatio.*] Bene dixi futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, ſcilicet filijs Dei; quia hanc reuelationem ſcilicet gloriæ filijs Dei debitæ expectatio fidelium omnium expectat. Ac ſi diceret: Expectans vnuſquiſque expectat, ſicut dicitur, *Euntes ibant*, hoc eſt perſeueranter atque confidenter ſperant, bonis ſcilicet operibus eam promerentes. *Reuelationem filiorum Dei.*] .i. remunerationem illam, in qua reuelabitur qui filij Dei ſint, & ad vitam prædeſtinati, quod adhuc occultum eſt. Creaturam eos dicit, quia creationem Dei in ſeipſis incorruptam ſatagunt cuſtodire, ac reformare imaginã Dei in qua creati ſunt, peccatis quæ eã delent vel maculant quantum valent reſiſtendo. Et verè hanc reuelationẽ expectant fideles, quia propter eam contemnunt vitæ præſentis vanitatem, & nolentes eam ſuſtinent; concupientes etiam iam potiùs diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et hoc eſt quod ait, *Creatura ipſa ſubiecta eſt nolens.* .i. hanc vanam vitam, quæ & tranſitoria eſt, & ærumnis plena, ſuſtinet inuita, quantum in ſe eſt. *Sed propter eum*] ſcilicet eam tolerat, *qui ſubjecit eam in ſpe illius*] ſcilicet futuræ reuelationis .i. in hac eam affligendo humiliat, vt in illa quæ ſperatur exaltet. Quod verò ſit ſpes illa creaturæ .i. quòd ſperent hic afflicti fideles, ſupponit dicẽs, *Quia & ipſa, &c.*] .i. hic ſperant qui liberabuntur ibi à iugo paſſibilis & corruptibilis carnis, quo hoc opprimuntur inuiti. Libertatem dicit illius vitæ gloriam, in qua nulla erit oppreſſio, cum nemo aliquid contra voluntatem ſuam incurrerit.

SCIMVS *enim.*] Oſtendit per partes creaturam hic afflictam ad illam, quam ibi ſperat, libertatem gloriæ toto deſiderio anhelare, quia videlicet tam hi qui inter fideles ſunt minores, quam illi qui maiores. Minores autem diſtinguit per hoc quod dicit, *Omnis creatura.* Maiores verò per hoc quod ſupponit, *primitias ſpiritus habentes.* Quod itaque dicitur, *omnis creatura*, tale eſt ac ſi diceret, hi qui omnino ſunt creatura, vel qui toti ſunt creatura, non creatores, nullos videlicet creare

vel generare Deo per prædicationem volentes. Apoſtoli verò & eorum vicarij tanquam aliorum, vt diximus, creatores quodammodo ſunt, iuxta quod alibi ipſe dicit Apoſtolus: *In Chriſto enim Ieſu per Euangelium ego vos genui.* Et iterum, *Filioli mei quos iterũ parturio donec formetur, &c. Ingemiſcit & parturit.*] i. ingemiſcendo parturit. Gemitus autem fidelium hi vel de terrena afflictione proueniunt, ſecundum iſtud: *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua*, vel de cœleſtis patriæ deſiderio, ſicut eſt illud: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus eſt.* Et rurſum, *Super flumina Babilonis illic ſedimus & fleuimus donec recordaremur tui Sion.* Parturiunt autem .i. labore maximo fructum bonorum operum proferre meditantur. *Et ſatagunt vſque adhuc*] .i. non horariè, ſed quamdiu viuit. Parturio enim verbum eſt meditatiuæ formæ, non perfectæ: & ideò benè minoribus atq; imperfectis aptatur, qui quaſi ſunt in initio cogitationis, non in perfectione operationis. Hæc autem Apoſtoli verba cum ait, *Ingemiſcit & parturit*, illis Dominicis concordant verbis quibus dicitur, *Mulier cùm parit triſtitiam habet &c. Primitias ſpiritus habentes.*] .i. maiora ſancti Spiritus dona, ſicut prædicatores ſancti, qui ſecum & alios Deo acquirunt. Ad quod quidem prædicationis officium tanquam ad maximum Spiritus ſancti donum ipſe nos Apoſtolus in 1. Epiſt. ad Corint. adhortatur dicens, *Emulamini enim cariſmata meliora, & adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro.* Et poſt pauca, *Sectamini caritatem, emulamini ſpiritualia, magis autem vt propheteis* .i. vt officium Prophetarum prædicando aſſumatis.

E T *ipſi gemimus.*] gemimus, grauati ſcilicet paſſibilitate & corruptione carnis, ſicut cæteri ſcilicet ex ſpe conſolationem habentes, quæ ſcilicet ſpes quaſi anchora eſt nauis noſtræ inter huius ſeculi fluctus, quia ſtatim conſolationem adiecit, dicens: *Expectantes.*] .i. cum fiducia ſperantes, *adoptionem filiorum Dei.*] de ipſis Gentibus .i. ipſos adoptari à Deo & conſtitui heredes in regno celeſti. Adoptionem hanc dico *redẽptionem carnis noſtræ.*] .i. Eccleſiæ, cuius membra ſumus. Nihil quippe eſt aliud nos à Deo ſic adoptari, quàm per Vnigenitum ſuum à diaboli poteſtate ſeu iugo peccati nos redimi: vt hæc tota adoptio diuinæ gratiæ, non meritis noſtris tribuatur. *Spe enim.*] Dixit ſuperius quia reuelationem filiorũ Dei expectamus ſperando, & quod præſentis vitæ vanitati in

hac ſpe ſubjecti ſumus, ne propter labores diffidamus. Et ne quis obijceret ſpem iſtam non eſſe certitudinem, & ideò in ea non eſſe confidendum, ideò dicit, quòd omnes quotquot ſaluamur, per ſpem ſaluamur. Et ſtatim quod ſpes de non apparentibus tantum dicatur annectit, dicens: *ſpes autem*] .i. cognitio quæ de apparentibus eſt, nequaquam ſpes dicenda eſt. *Nam quod videt*] hoc eſt, quid ſperat aliquid quod videt? Ac ſi diceret, nihil eſt quod videndo ſperet ipſum, vt ſi quis videat ſe diuitem factum eſſe, & fortaſſe antea ſperauerat: iam non de hoc ſpem vel exiſtimationem, ſed certitudinem habet. *Si autem quod.*] Oſtendit quomodo ſpe ſalui facti ſiamus, quia videlicet illa ſpes, quæ dicta eſt vitæ futuræ, nos patientes reddit; ne in tribulatione vitæ præſentis deficiamus. Et hoc eſt, *Si enim*, quia ſcilicet quod non videmus ſperamus, pacienter illud expectamus non in agone præſentis certaminis deficientes, *Similiter autem*, Sicut videlicet ſpes nos adiuuat patientiam præſtando, ita & Spiritus ſanctus in hoc agone noſtram adiuuat infirmitatem, neceſſarias nobis oratione ſuggerendo. Et hoc eſt: *Nam quid ita*; ſcilicet *vt oportet*, & nobis neceſſarium eſt, *Oremus.*] in tribulationibus videlicet poſiti, frequenter ignoramus, in multis ſcilicet dubitantes quid eorum videlicet nobis vtile ſit, ſicut & ipſe Apoſtolus quando ter Dominum rogauit ſtimulum ſatanæ ſibi auferri. *Sed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis.*] .i. poſtulare nos facit, quod ſcilicet neſciebamus docendo, & eius deſiderium maximum inſpirando. *Qui autem.*] Dixi quòd nos poſtulare facit gemitibus inenarrabilibus .i. tantis deſiderijs vt potiùs ſentiri quàm ediſſeri queant. Sed licet ſint inenarrabiles, ei tamen ſunt cogniti, qui ſcrutatur corda, & inſpector eſt cordis, ea videlicet potius attendens quæ verſantur in corde, quàm quę proferuntur de ore. *Quid deſideret.*] ideſt deſiderare nos faciat, quia poſtulat pro ſanctis .i. ſanctos poſtulare facit, *ſecundum Deum.*] .i. ſecundum hoc quod ipſe ſpiritus Dei à Deo accepit, qui à Deo habet eſſe, procedendo ſcilicet ab ipſo, & ſecundum quod in ipſa Dei diſpoſitione ordinatum eſſe nouit. Vnde certum eſt Deum non poſſe latere quid agat ſpiritus eo diſponente.

SCIMVS *enim*] Tanquã aliquis opponens diceret, quomodo adiuuet ſpiritus quos tot videmus afflictionibus laborare,

dicit quia & ipsas afflictiones & quæcunq; accidunt sanctis, tã prospera .s. quã aduersa, in bonũ eis cõuertit, & ad eorũ vtilitatẽ perducit. Qui verò sint diligentes Deũ, supponit dicens: *His qui vocati sunt sancti.*] .i. internæ vocationis inspiratione sanctificati, *secundũ propositum Dei*] potiùs quàm secundũ eorum præcedentia merita .i. secundũ hoc potius quod diuinæ gratiæ placuerit, quàm secundum hoc quod ipsi meruerunt. *Nam quos præsciuit.*] Exequitur diligenter quomodo secundũ propositum Dei .i. diuinæ gratiæ placitum sint sanctificati, dicens quia quos præsciuit postmodum, & prædestinando conformes Christo reddidit. Scire dicitur Deus ea quæ approbat, & quæ eius notitia sunt digna, iuxta illud: *Nouit Dominus viam iustorum*, sicut è contrario mala ignorare vel nescire dicitur. Iuxta quod ipse filius reprobis ait; *Nescio vos.* Illos itaque præscisse dicitur, quorum antequam essent futuram electionẽ approbauit. Quoscunque itaque sic pręsciuit, eos postmodum *prædestinauit.*] .i. donis gratiæ suæ preparauit. Prædestinatio quippe diuina, dicitur præparatio gratiæ, quæ in electis tantum est. *Prædestinauit*, inquam, *Conformes fieri.*] i. ad hoc vt similes fierent, *Imaginis filij sui.*] .i. Christo, qui est imago Dei .i. expressa similitudo Patris, in omnibus scilicet bonis ei æqualis secundum diuinitatem, iuxta illud quod ait: *Philippe, qui videt me videt & Patrem*, ac si diceret, quia ex me integrè cognosci potest qualis vel quàm bonus ipse sit Pater. Tunc autem Christo conformamur, si veterem hominem cum actibus suis deponentes, ipsum induamus Christum, sicut scriptum est: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare.* Ita, inquam, conformes fieri, *vt sit ipse videlicet Christi primogenitus in multis fratribus.*] .i. inter multos qui eiusdem Patris sunt filij per adoptionem, ipse qui per naturam filius est more primogenitorum excellat dignitate, non eis adæquetur similitudine, sicut & ipse Patri æqualis est, cuius imago est. *Qui autem.*] prædestinantur electi .i. ad vitam æternam præparantur per fidem illuminati, quam primò tanquam omnium bonorum fundamentum suscipiũt, vocantur postmodum per spem illexi, cùm iam misericordia Dei & virtute sacramentorum cognita ad bene operandum alliciuntur, propter æternorum scilicet retributionem: deinde iustificantur sinceræ caritatis affectu, non iam Deo tàm

propter sua quàm propter ipsum adhærentes, & denique magnificantur in cælesti scilicet patria sublimati.

QVAESTIO se hoc loco ingerit de diuina scilicet prouidentia, seu prædestinatione, quæ liberum nobis arbitrium auferre videtur, cùm omnia videlicet sicut à Deo præuisa sunt, necessire sit euenire, nec aliquẽ prædestinatum possibile sit perire. Certũ quippe est omnia antequã fiant eo modo quo futura sunt à Deo esse præuisa, siue bona sint siue mala; nec in aliquo prouidentiã eius posse falli. Cùm itaq; hunc hominẽ, qui forte mœchatur' est, præuiderit mœchaturũ esse, necesse est eũ mœchaturũ esse. Quod si eum necesse est esse mœchaturũ, hoc est ineuitabile, iam non est libero eius arbitrio seu potestate peccatũ hoc euitare. Nõ ergo propter hoc peccatũ, quod nullatenus euitare potuit, reus est constituendus. Atque ita omnia mala in Dei prouidentiam tanquam eorum necessariam causam retorquenda videntur, & sic omnia eo modo quo eueniunt necessariò prouenire: cum scilicet sic à Deo præuisa fuerint, nec vllo modo aliter posse contingere. Nos autem concedimus, eum qui mœchaturus est necessario mœchaturum esse, cùm id Deus præuiderit; sed non ideo simpliciter dici conuenit eum esse necessariò mœchaturum. Non enim hæc modalis cum determinatione illam simplicẽ infert, de quo quidem diligentius differendum Theologiæ nostræ reseruamus, & quæ differentia sit prouidentiæ ac prædestinationis seu fati.

QVID *ergo.*] Quandoquidẽ Deus ita de nostra sollicitus est salute, vt præscierit, prædestinet, prædestinatos vocet, vocatos iustificet, iustificatos magnificet. Quid dicemus ad hæc i. cõtra hæc quod impedimentũ poterimus inuenire? Nullum vtique: quia etsi ex nobis infirmi sumus, *Quis contra nos*] preualere poterit? *Si Deus pro nobis* .i. cùm Deum habeamus patronum. De cuius quidem patrocinio vel defensione quia securi esse valeamus, adnectit commemorans eius singularẽ dilectionem, quam nobis exhibuit, dicens: *Qui non pepercit etiam proprio filio suo.*] consubstantiali, non adoptiuo: sed *tradidit illum.*] videlicet ad mortem pro nobis omnibus, scilicet quos præsciuit, seu vt dictum est prædestinauit; vt in eius sanguine nostrorum maculas dilueret peccatorum. Quod verò ait, *etiam proprio filio*, innuit Deum & alijs adoptiuis filijs

antea pro nobis non pepercisse sicut Isaiæ, seu Ieremiæ, vel nonnullis alijs Prophetarum, qui ad populum Dei missi, tanquam Martyres pro salute hominum sunt occisi. *Quomodo enim etiam*] .i. qua ratione potest dici vt in tanto de traditione filij sui dono non dederit nobis omnia, nostræ scilicet saluti necessaria? *Quis accusabit?* Quandoquidem Deus de nostra ita, vt dictum est, sollicitus est salute, cuius accusatio quicquam aduersus nos obtinere poterit? Nunquid accusatio ipsius Dei, qui non solum non accusat, verum etiam vt dictum est iustificat? ac si diceret: non. Aut si etiam accusator esset quis, in nostra condemnatione perstiterit. Nunquid ipse Christus, qui tantam nobis exhibuit dilectionem, sicut ipse ait: *Maiorem hac dilectionem, &c.* vt pro nostra moreretur salute? ac si diceret, non. *Immo qui.*] Quasi corrigens quod dixerat, qui mortuus est, quod est infirmitatis, supponendo resurrectionis gloriam in ipso nobis exhibitam, atq; promissam, quæ nos in omni tribulatione maximè consolatur, & quoniam resurrectio nonnullorum fuit iterum mortuorum sicut Lazari, vt etiam reproborũ erit ad sinistram constituẽdorũ, subdit. *Qui est ad dexterãDei.*] .i. secundũ ipsam humanitatẽ resuscitatã in æterna beatitudine perseuerat, ibi quoque non immemor nostræ salutis, vbi tanquã aduocatus Patrẽ interpellat pro nobis, ipsam .v. in qua tãta pro nobis passus est, humanitatẽ oculis Patris semper præsentando, & sic nos ei tanquam mediator reconciliando. Interpellat igitur vt dictũ est, tãquam inter nos & Deum medius intercedat, per ipsam vt dictum est nostræ naturæ substantiam. Sanctos etiam ipsos intercedere & orare pro nobis dicimus affectu potiùs caritatis vel meritorum suorum suffragijs, quàm prolatione vocis. Vnde & cùm dicimus, *Sancte Petre ora pro nobis*, tale est ac si dicamus, *Miserere nostri Deus propter merita B. Petri.*

QVIS *ergo nos*] Quandoquidem tantis beneficijs tantam nobis gratiam Deus exhibuit, & in seipso confirmauit, quæ res nos vlteriùs poterit auellere ab eius dilectione? Ac si diceret, nulla. Atque id statim cõprobat per ea quæ maximè videntur posse homines à Deo auertere. Ac primò de aduersis sic ait, *Tribulatio*,] ac si diceret, Non. Tribulatio dicitur quæcunque corporis afflictio vel verberatio, angustia, mentis anxietas, vt & metus, persecutio de loco ad locum, propul-

sio,

ſio, periculum, mortis apparatus, gladius, ipſa mors. *Sicut ſcriptum*] in Pſal. XLIII. ac ſi diceret, vtique verum eſt quod nihil horum poterit ſeparare, quia ſicut dicit Propheta *propter te*] i. quia inſeparabiliter tibi adheremus, periculis vitæ afflicti ſubiacemus. *Tota die.*] .i. toto tempore vitæ noſtræ, quod quidem ad comparationem vitæ infidelium, qui in tenebris ambulant, dies eſt dicenda, fide videlicet illuminata. *Æſtimati*] ſicut ſcriptum eſt de impijs dicentibus de iuſtis: *Nos vitam illorum æſtimabamus inſaniam, &c. Oues occiſionis.*] .i. dignæ occiſione, & nihil alterius vtilitatis habentes, nec de ipſa etiam morte ſua fructum aliquem ad eſum tribuentes, nec vllatenus interfectoribus ſuis tum pro imbecillitate ſuæ naturæ, cùm etiam pro manſuetudine ſua reſiſtentes. *Sed in his*] Dixi, non poterunt omnes oppreſſiones iſtæ conſtantiam noſtram ſuperare, vt videlicet à Deo ſeparet, ſed è contrario hæc omnia perſeuerando vincimus per gratiam Dei potius quàm per noſtram virtutem. Et hoc eſt quod ait, *Propter eum qui datus nobis*] .i. propter eius adiuuantem gratiam. *Certus ſum.*] Ideò tam fiducialiter loquor de diuina gratia fideles adiuuante, vt nullis .v. de cauſis à Deo poſſint ſeparari, quia iam de his non ſolum fidem, verum etiam certitudinem imaginis aſſecutus ſum experimentis, quod videlicet neque mors comminata. *Neque vita*] promiſſa ſcilicet in hoc mundo, *Neque Angeli*] .i. angelica dignitas, à quocunque nos tentante nobis promiſſa, ſicut diabolus Euæ promiſit, quod eſſent ſicut dij. *Neque etiã principatus, neque virtutes*] .i. iſtorum ordinũ excellentia, quæ maior eſt dignitate Angelici ordinis, quos quidem ordines diligenter Beatus Gregorius diſtinguens, ait, Græca lingua Angeli nuncij, Archangeli ſummi nuntij vocantur. Qui minima nunciant Angeli, qui verò ſumma Archangeli vocantur. Hinc eſt quod ad Mariam non quilibet Angelus, ſed Gabriel Archangelus mittitur. Item Virtutes vocantur illi, per quos ſigna & miracula frequentius fiunt. Poteſtates vocantur qui hoc potentius cæteris in ſuo ordine perceperũt, vt eorũ ditioni virtutes aduerſæ ſubjectę ſint, quorum poteſtate refrenantur ne corda hominum tantũ tentare præualeant, quantum volunt. Principatus vocantur qui ipſis quoque bonis Angelorum ſpiritibus præſunt, qui ſubiectis alijs dum quę ſunt agenda diſponũt, eis ad explenda myſteria principan-

tur. *Neque instantia*].i. præsentia bona vel mala, *Neque fortitudo*].i. violentia cuiuscunque potestatis, *Neque altitudo, neque profundum.*].i. sublimatio alicuius humanæ gloriæ, vel deiectio atque humiliatio in quamcumque vtilitatem. Ac si diceret, neque prosperitas aliqua humana, neque aduersitas. *Neque creatura aliqua*] quam videlicet suprapositæ .i. Angeli, potestates, &c. *A caritate Dei*] quia videlicet eum sincere propter ipsum diligimus. *Quæ est in Christo Iesu*].i. per Christum Saluatorem nostrum nobis inspirata, siue in ipso ædificata atque radicata, & fundata.

CAP. IX. VERITATEM *dico.*] Quod dixit se & consimiles sui fideles à caritate Dei non posse auelli, experimento proprio vult probare dicens videlicet se dum maximus Ecclesiæ persecutor existeret, ad hoc laborasse, vt seruos ad fidem Christi conuersos inde auerteret, & hoc est in Christo Iesu. hoc est per Christum Iesum iurans veraciter dico, quantum ad ipsius rei euentum, & ita se habet vt dico. *Et non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea.*] .i. reus mendacij non sum, cùm sic credam sicuti dico. Potest quippe aliquis quantum ad rei euentum veritatem in verbis per ignorantiam habere, & tamen contra conscientiam loqui, & per hoc incurrere mendacij reatum. Non enim mentitur apud Deum .i. reus mendacij non reputatur à Deo, nisi qui per duplicitaté loquitur. Loquenti conscientia sua perhibet testimonium, quando non dissidet animus à verbis .i. quando creditur ab ipso sicut dicitur: Mihi, inquit, qui eam noui, etsi non nobis, conscientia dico mea existens. *In Spiritu sancto.*] .i. fundata & radicata in caritate Dei. Ex qua scilicet caritate pullulare mendacium non potest. Vnde & bene spiritus veritatis dicitur, hanc videlicet dico veritatem. *Quoniam tristitia est mihi magna*] quantum ad computationis quantitatem, *& continua*] quantum ad diuturnitatem. *Cordi meo*] .i. non simulata in exteriori habitu, sed vera in ipso animi affectu, & vnde se tristitia supponit, quia videlicet *optabam*] olim, non modo. *Ego ipse*] qui modo aliquid magni esse videor, & præ cæteris aduersari Iudaismo, & pristinæ vitæ contrarius, *Optabam*, inquá, *pro fratribus meis esse anathema à Christo.*] .i. nitebar modis omnibus fieri separatio nostratum .i. Iudæorum à Christo, vt non solum scilicet ego separatus essem à Christo, sed ipse aliorũ

essem separatio, & tam verbis quàm factis eos quoque, qui ei iam per fidem adhæserāt, ab eo auerterem, sicut scriptum est: *Saulus adhuc spirans minarũ, &c.* Vel ita vt fratres meos auerterem à Christo, omnes generaliter auertere cupiebam, sicut scriptum est, vt si quos inueniret huius viæ viros, non videlicet solum Iudæos, &c. Quod autem fratres generaliter dicat quicunque de suo genere sunt .i. quoslibet Iudæos declarat subdens: *Qui sunt cognati mei secundum carnem*] .i. de cognatione mea carnali, & ideò tunc vehementiùs animo meo inhærentes, vt plurimum pro eis agerem, & ne tantum eos intelligamus, qui ad tribum Beniamin pertinent, vnde erat Apostolus, immo generaliter totum genus Iudæorum, addit, *qui sunt Israelitæ* .i. de genere Iacob Patriarchæ, qui prius Iacob à parentibus, postmodum Israel à Domino appellatus est .i. vir videns Dominum. Vnde & præcipuè nomine eius tota posteritas insignita gloriabatur, quasi solis ipsis Deum videre .i. cognoscere concessum esset, quasi iam vlterius nec Christi, nec alicuius doctrina indigerent, vt hinc quoque ipse Paulus Christi disciplinam nonnulla de causa se præmisisse insinuet, necnon ex iis quæ sequuntur, de condemnatione scilicet illius olim peculiaris populi Dei, cùm ait, *Quorũ adoptio est filiorũ*] hoc est de primo per gratiam adoptati sunt à Deo in filios, qui specialiter ab eo dilecti innumerabilium beneficiorum exhibitione monstrantur. *Et gloria*] .i. glorificatio in præsenti ex adoptione ista procedens, qua se & nunc in Ecclesia gentibus conuersis præponere volebant. Vnde autem adoptio vel glorificatio eorum maximè processerit, diligēter prosequitur, dicens eorum esse testamentum, & ad eos primitus, non ad gentes latum fuisse, sicut scriptum est: *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Ad hoc quidem illud pertinet quod superiùs dixerat. *Quid ergo amplius Iudæo, &c. Multum per omnia.* Primum quidem quia *credita sunt .i. e. d. Et obsequium*] .i. publicum diuini cultus officiũ, in tabernaculo vel in templo, & *Præmissa*] munera tam de terra Chanaam possidenda, & terrenis commodis, quàm de spiritualibus etiam bonis per Christum ex eis nasciturum, sicut mox annectit dicens, *Quorum sunt patres secundum carnem* potius, quàm secundum fidei imitationem illi, ex quibus & ipse Christus est secundum carnem, vt pote ipsi patriarchæ Abra-

ham, Isaac, & Iacob, quibus de Christo promissiones factæ sunt, quod in semine eorum scilicet benedicerentur omnes gentes. Quod vero dixerat Patres Christi, ne per hoc videretur Christus à patribus illis incœpisse, addit. *Qui est super omnia benedictus,*] & laudandus & glorificandus *in secula.*] .i. per omnes temporum successiones ab ipso tanquam à diuina sapientia optimè ordinatas. *Amen.*] .i. verum est. Geminatio assertionis tam oris quàm cordis professionem indicat, sicut & ibi, *Amen amen dico vobis.* Et, *sit sermo vester est est, non non.*

LIBER QVARTVS.

ON *autem quod exciderit.*] Diceret fortasse aliquis, Et quomodo promissa diuina Israelitis facta sunt, quæ pro nequitia sua obtinere populus ille non potest, semper Deo rebellis existens, & iam ab ipso penitus reprobatus? Ad hoc Apostolus, *Non ita*, inquit, promissa eis facta sunt, quod exciderit verbum ipsum promissionis .i. quod sit cassa promissio, & nullatenus impleatur. Stare quippe, siue manere promissio dicitur, quæ impletur; excidere autem è contrario. Tale superiùs animaduerte. Cum enim quæsitum fuisset, quæ vtilitas circumcisionis, & responsum multum per omnem modum, primum quidem, &c. subjunctum est, Quid enim si quædam illorum non crediderunt, nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuat? Ita igitur & hoc loco dicitur, quod promissio, vt dictum est, Israelitis facta non est cassata, si in quibusdam qui de genere Israel, secundum carnem sunt, nequaquam sit completa. *Non enim omnes.*] Soli quippe illi inter filios Israel computandi sunt, qui in cultu vnius Dei permanentes fidem sui patris Israel .i. Iacob imitantur, sicut mox per simile in Abrahā demonstrat dicens: *Neque qui semen sunt Abrahæ*] secundum carnem scilicet omnes in filijs Abrahæ computantur. Quod statim testimonio ipso ex Genesi sumpto confirmat, dicente Domino ad Abraham, postquam Sarra Agar ancillam expelli cum filio iusserat: *Omnia quæ dixerit tibi Sarra, audi vocem eius, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Id est non qui.*] Exponit Apostolus quod præmissum est, *In Isaac vocabitur tibi semen.* Filios carnis dicit, qui ex Patre Abraham solam carnis originem ducunt, non fidei sumunt exemplum. Cùm autem dicendum videretur, hi filij sunt Abrahæ, dicit potius Apostol⁹, *Hi filij sunt Dei*]

ostendens .v. non alios dicendos esse filios Abrahæ, nisi qui filij sunt Dei, i. qui fideles sunt. Abrahã quidem fidem significat. Ideoq; Abrahæ filij illi soli recte dicuntur quos sibi Dominus per fidem adoptat tam ex Iudæis quàm ex gentibus, sicut & ipse superiùs meminit Apostolus, cùm de Abraham loqueretur dicens, Vt sit pater credentium omniũ, non his tantum qui sunt ex circũcisione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quę est in prępucio. *Sed qui filij sunt promißionis*] filios promissionis dicit, qui ad fidelẽ Isaac pertinent, eum .s. fide imitando, quoniã .s. Abrahã ex senili & sterili matre per solã promissionẽ Dei, non per naturã carnis generauit. *Estimantur in semine*. v. Abrahæ. i. inter filios Abrahæ reputandi sunt. Quibus autem verbis promissio facta sit Abrahæ de futuro filio Isaac, supponit dicens.

PROMISSIONIS *enim, &c.*] Hæc sunt verba Angeli ad Abrahã loquentis, *secundum hoc tempus*] .i. in tali tẽpore quale modo est anno .s. reuoluto, *veniã & erit*]. i. per aduentũ, & operationẽ meam potius quàm per naturã tunc Sarra concipiet. Hæc autẽ sententia his verbis in Genesi est expressa: *Reuertẽs veniã ad tę tẽpore isto vita comite, & habebit Sarra filium vxor tua.* Itẽ infra: *Visitauit Dominus Sarrã sicut promiserat, & impleuit quod loquutus est, concepitq; & peperit filiũ in senectute sua, tẽpore quo prædixerat eũ Dominus.* Ex quibus quidẽ verbis non satis liquet cũ dicitur, *erit Sarræ filius*, an de cõceptu eius siue partu sit intelligendũ. Cùm autẽ dicitur *in senectute sua*, patenter innuit quod dixit, filiũ hunc non tam esse carnis quàm promissionis. i. non naturæ, sed gratiæ. Et licet dictũ sit, *In Isaac vocabitur tibi semẽ*, non tamẽ in omnibus ex Isaac secundũ carnẽ nascituris, cùm ipse statim Esau reprobatus sit, & solus Iacob à Deo electus. Quod nunc prosequitur dicens, *Non solũ autẽ illa*]. i. Sarra, subaudi promissionẽ habuit de prole à Deo, sed etiã Rebecca iã quidẽ habẽs in vtero, antequã .s. promissionẽ illã haberet, *habens* inquã in vtero, *ex vno concubitu Isaac Patrẽ nostrũ*] non tam per carnẽ quàm per fidẽ. Et verè promissionẽ hanc quomodo habuit, quia istã de electione .s. minoris filij, quod .v. maior seruiret minori. Et hoc est, *Cũ enim nõdũ nati essent.*] Illi. v. quos ista habuit ex Isaac, *Aut aliquid*] .i. nec aliquod adhuc meritũ haberent ex bono vel malo opere suo. Posset quippe contingere vt more Hierem: vel Ioan. Bapt. in vtero illuminati Deũ

cognoscerent, & iam eum diligendo vel non diligendo aliquid mererentur, vt [illegible] scilicet qui nondum aliquid promeruerant. *Maneret propositum Dei secundum electionem*] ipsius in altero ipsorum .i. in Iacob, non in Esau .i. secundum hoc quod Deus apud se proposuerat, & in altero prouidentia sua ab æterno disposuerat, maneret electio Iacob .i. perseueraret immobilis eius prædestinatio. *Non ex operibus*] .i. propter meritum aliquod operum eius, qui electus est; sed tantum ex Deo, *Vocante eum*] .i. ex sola gratia eius, qui eum per internã inspirationem postea ad se traxit.

DICTVM *est ei*] .i. Rebeccæ, quia *maior*] .i. Esau qui primogenitus futurus erat, *seruiet*] posteriori fratri .i. Iacob. Quæ quidem seruitus non tam in personis duorum fratrum quàm in posteritatibus eorum accipienda est .i. in populis qui ex ipsis nascituri promittuntur, Domino ad Rebeccam dicente: *Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populus populumque superabit, & maior seruiet minori.* Si enim ad personas fratrum respicias, nunquam Esau deseruisse, vel in aliquo subjectum extitisse Iacob reperies, immò magis Iacob semper Esau maximè timuisse, & ei se plurimum humiliasse. De populis autem planum est hoc accipi, cùm etiam secundum præceptum legis interdictum sit Israelitis seruos habere de populo suo, sed de gentibus tantum. Vnde in Leuitico scriptum est, cap. 84. *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit, vsque ad annum Iubileum operabitur apud te*, & postea egredietur cum liberis suis, & reuertetur ad cognationem & possessionem patrum suorum. Mei enim sunt serui. Non veniat conditione seruorum, non affligas eum per potẽtiam. Seruus & ancilla sint vobis de nationibus, hos habebitis famulos, & hereditario iure trãsmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum. Vocante dico eum *sicut scriptum est.*] In Malachia scilicet Propheta, his quidem verbis: *Nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui* .i. hunc eligendo vocaui, illum autem respui. De quali quidem electione superius idem dicit Apostolus, *& quos vocauit hos & iustificauit.*

QVID *ergo.*] Congruam sumit Apostolus ex proximè dictis objectionem, quasi in accusationem & iniuriam Dei, qui

antequam aliquid Esau promereri posset, cum non prædestinando dignum odio suo iudicauit, & quia alteri fratri dedit gratiam, qui similiter antea nil meruerat, ei subtraxit, qua ei subtracta constat eum benè agere non posse, atque ita non tã culpa Esau accidere videtur quod iniquus fuerit quàm ipsius Dei qui ei gratiam, qua bene operari posset, dare noluit. Huius autem objectionis ipsemet Apostolus postmodum solutionem ponit, vbi ait: *O homo tu quis es*, *&c.* vsque illuc verò totum quod interpositum est, de obiectione est. Continuatio. Quandoquidem Iacob electionem suam & vocationem non magis quàm Esau ex meritis suis, sed ex arbitrio tantum vocantis obtinuit, neque Esau ex meritis antea suis illam amisit, quid diceremus, quid poterimus dicere, & ad huiusmodi objectionem respondere, quæ statim sequitur: *Nunquid iniquitas est apud Deum*].i. qua ratione poterimus Deum à culpa defendere, atque astruere quòd non sit reus iniquitatis, qui gratiam scilicet suam subtrahendo ei qui nondum meruit eum reprobum fecit? Sic enim dictum est, Cùm nondum nati fuissent aut aliquid boni, &c. *Absit*,] inquit statim Apostolus ex sua parte, vt videlicet vllo modo iniquitas credatur vnquam in Deo esse, sed priùs quidẽ quàm hoc ostendat quod propter objecta non sit Deus iniquus dicendus, ipsam adhuc objectionem more boni argumentatoris corroborat, vt quantò validior fuerit objectio, tantò difficilior ac mirabilior appareat postmodum solutio. *Mors verò*,] Ac si diceret, Bene quæsitum est ad propositam quæstionem, vt videlicet Deum à culpa defendere valeamus, & penitus ex ipsis quoque scripturæ testimonijs in talibus culpabilis atque inexcusabilis videtur Deus, cùm habeat in potestate quibuscunque velit misericordiam impendere qua saluẽtur, & sine eius misericordia nemo saluari possit. Quod vero hanc habeat potestatem præmittit dicens: *Miserebor*, *&c.* Quod verò non nisi preueniente misericordia eius quisquã saluari queat, statim adiungit dicẽs, *Igitur non volentis & currẽtis. Cuius misereor*] prædestinando, antequam .s. vllum sit hominis meritũ, *miserebor*, postea vocando eum per internam inspirationem, & ei denique cuius miserebor vocando misericordiam præstabo, in ipso scilicet supernæ vocationis brauio. Ergo, inquit Apostolus ex persona componentis, h. subaudi, diuinæ col-

latio misericordiæ, non est hominis quantumcumque eam *volentis neque currentis*] .i. quantumcumque festinantis atque nitentis ad eam obtinendam, sed tamen *Dei miserentis*] .i. non est in potestate nostra eam accipere, sed in manu eius eam dare, vt per hoc astruendum videatur neminem esse in culpa si ab ea sit alienus misericordia, non eum qui largiri eam habuit nec voluit.

DICIT *enim*] Ostendit à contrarijs quòd miserentis est Dei quod homines saluantur: quod obdurantis est quod dãnantur, sicut in Pharaone ex ipso Dei testimonio patet. Nec dicit tamen obdurantis, sed quasi impellentis ad malũ, cum ait: *Excitaui*. Et vt culpam Dei augeret, addit: *Vt ostendam in te, &c.* quasi ideò damnaret alios Deus, vt se glorificet, & gloriam suam in morte aliorum quærat, quod iniquissimum videtur. *In hoc ipsum*] .i. ad affligendum populum vel persequẽdum, siue etiam me non exaudiendum, sicut scriptum est: *Indurabo cor Pharaonis. Excitaui te*] .i. resistendo tibi feci magis exardescere malitiam tuam contra me, vt sicut scriptum est: *Qui iustus est amplius iustificetur*. Per quod quasi aurum in fornace tribulationis purgatur, *& qui in sordibus est amplius sordescat*. *Virtutem meam*] idest potentiam, tam in plagis scilicet Ægypti quàm in submersione Ægyptiorum. *Vt per hoc annuncietur nomen meum*] idest dilatetur notitia potentiæ meæ vbique terrarum. Quod dicit vt per hoc magis effectiuũ esse quàm causatiuũ videatur. Quomodo solet dici de aliquo, exiuit vt moreretur. i. exiuit, & mortis nõ consecutus est effectus: ita & hic dicitur excitaui te, ac per hoc postea ostendi in te virtutem meam .i. in his quæ egi circa te, & tuos.

ERGO *cuius vult*] .i. Et ita apparet, inquit Apostolus, ex persona adhuc opponentis, quòd cuius vult miseretur, & quem vult indurat .i. pro velle eius atq; arbitrio potius quàm pro meritis suis homines vel saluãtur per eius misericordiam, vel damnantur per eius in peccatis suis indurationem, quam videlicet obdurationem ipse non miserando efficit, vt sic diuino totum arbitrio de saluatione vel damnatione hominum tribuendum esse videatur. *Dicis itaque mihi*] Inquit Apostolus ex propria persona, vel quorumlibet fidelium Deum in omnibus laudantiũ .i. tu aliquis quicunque sis rationabiliter

dicere

dicere videris,& opponere,vt ſupradictis teſtimonijs& rationibus id ſcilicet quod ſequitur: Quid adhuc queritur.j. conqueritur Deus .i. vnde poteſt iuſtè querimoniam vllam aduerſum nos mouere, de offenſis ſcilicet noſtris, quia omnis videlicet culpa eius ſola vel maximè videtur accidere, cùm vt dictum eſt quos vult induret,& vt nunc dicitur, voluntati eius nemo queat reſiſtere. Adhuc .i. poſt tam manifeſta teſtimonia vel rationes in accuſationem illius, *Voluntati eius* .i. diſpoſitioni, de qua ſcriptum eſt, *Quæcunque voluit fecit*. Alio etiam modo dicitur Deus velle, non diſponendo ſcilicet,ſed conſulendo nobis, vt faciamus per quæ ſaluemur iuxta illud. *Quoties volui congregare, &c.* Et quia vult omnes ſaluos fieri i. conſulit vt faciant.

O homo tu.] Hoc loco Apoſtolus ſuprapoſitis objectionibus,quæ Deum penitus in culpam trahere videntur, ex ſua parte reſpondet,eaſq; ſufficienter diſſoluit congrua de figulo inducta ſimilitudine. Dicit itaq; quęſtione quæſtionē diſſoluens & ſatisfaciens, ô homo .i. carnalis & potius animalis quàm ſpiritualis,qui hucuſque in Deum inuectus es, quaſi eum de iniquitate arguendo,ſicut ibi inceptum eſt: *Nunquid iniquitas apud Deum?* Et poſtea exemplis vel rationibus exageratum eſt: *Tu quis es*, inquam, *qui reſpondeas Deo*] .i. qui iuſtificas te, qui Deum modis ſupradictis accuſas, ipſi reſponde vt teipſum defendas ab inconuenienti,ſi te ipſe ſcilicet ita interroget,dicens: *Nunquid dicit*] .i. iuſtè poteſt conqueri de figulo quod tale ipſum fecerit, *Figmentum*].i. vas de luto fictũ. i. compoſitum. Fingere namq; cōponere dicitur. *An non habet poteſtatem*].i. non licet figulo ſine iniuria aliqua, quam vaſi .ſ. inferat, *aliud quidem vas facere in honorem*] .i. ad aliquod honorabile officium, *aliud in contumeliam*] .i. ad aliquod vile & abjectum miniſterium? Et hoc eſt, *Ex eadem maſſa terræ*] ideſt etiam ſi nulla ſit huius contumeliæ cauſa ex qualitate materiæ quæ eſt eadem. *Figulus luti*] .i. formator humidæ & mollis terræ, non creator ipſius materiæ. Ex quo quidem apparet eum minus iuris habere in opere ſuo quàm Deus habeat in ſuo, qui non ſolum formator, ſed etiam materiæ creator eſt. Quicquid ad propoſita homo iſte reſpondeat,quaſi cornuto vulneratur ſtillo. Si enim reſpódeat quia non habet figulus hanc poteſtatem, penitus officium damnat

figulorum,& vtilitatem publicam, & commune commodũ atque necessarium impudenter accusat. Sin autem quod manifestum est eligat, vt videlicet sine iniuria aliqua, quam vasis contumeliæ inferat, ea faciat talia, liquet similiter, immò multo magis Deo licere quocunq; modo voluerit creaturam suam tractare atque disponere, qui obnoxius nullo tenetur debito, antequam quicquam illa promereatur. Alioquin vniuersa animalia ad laborem creata rectè aduersus eum murmurare & conqueri possent, quare ipsa scilicet tantum ad laborem & ad seruitium hominum condiderit, cùm huiusmodi afflictionem, quæ vsque ad mortem perseuerat, ipsa non meruerint. Quod si ad glorificationem sui, vel ad aliquam vtilitatem hominum, hoc est ad laborem creata esse rectè cõceduntur, eadem profecto ratione concedendum est quibusdam merito Deum gratiam suam subtraxisse, nec eos ab iniquitate liberasse, cùm nulla sit iniquitas qua Deus optimè non vtatur, & nihil accidere sine causa permittat, ipso etiam secularis sapientiæ iudicio. Vnde & Plato in Timæo suo; Nihil fit, inquit, cuius ortum non legitima causa, & ratio præcedat. Quis enim fidelium nesciat quàm optime vsus sit summa illa impietate Iudæ, cuius execrabili proditione totius humani generis redemptionem est operatus? Multo profectò vtilius est operatus in nequitia Iudæ quàm in iustitia Petri, & huius opere malo quam illius bono longe melius vsus: est nõ, inquam, quantum ad Iudam pertinet, sed ad communẽ omnium vtilitatem, quæ familiari semper est præponenda. Prædicatione quidem Petri & exemplo vitæ aliqui conuersi sunt & saluati, sed illa Iudæ traditio in salutem omnium conuersa est, quæ à Patre quoque & filio pariter facta est, sed intentione diuersa. Ita etiam quantæcumque fiant malitiæ, diuina dispositione optimè ordinantur, & in omnibus quæ facit vel facere permittit, causas ipse nouit, licet occultas nobis & ininuestigabiles, quia sic .s. eum facere vel permittere conueniat. Alioquin quædam irrationabiliter faceret vel permitteret.

RECTE autem quærendum arbitror, etsi iniuriæ Deus argui non possit, quod aliquibus gratiam suam dare nolit: quomodo tamen iniquis hominibus, quibus ipse gratiam dare noluit vt saluarentur, imputandũ sit quod damnantur,

vt videlicet sua culpa damnari dicantur. Aut si nulla eorum culpa est, quo merito suo ipsi damnari dicantur à Deo, qui vnicuique reddit secundum opera eius. Sed quæ rursus culpa est hominis si non saluetur, cui Deus gratiam per quam saluaretur nunquam dare voluit, nec ipse sine illa potuit? Sed fortasse quis dicat, quòd culpa eius sit quòd Deus gratiam ei illam dare noluerit, quam illi æqualiter obtulit sicut & iustis, sed oblatam ipse accipere noluit. Ad quod respondeo, quòd nec ipsum accipere sine gratia Dei potest esse. Quia quidem gratiam accipiendi oblatum donum, cùm Deus illi eam dare noluit, nec ipse sine hac gratia queat illud accipere, falso id culpæ eius ascribitur quod oblatam gratiam non accepit: veluti si medicus ad infirmum veniens potionem offerret qua curari ille posset, sed nequaquam infirmus ad suscipiendum medicamentum erigere se valeret, nisi ipse quoque medicus eum subleuaret: quæ est culpa infirmi si curationem oblatam non suscipit, aut quæ est commendatio medici in offerendo, si efficaciam medicaminis auferat non subleuando? Dicimus itaque non esse necesse * in singulis bonis operibus nouam nobis gratiam à Deo impertiri, vt nequaquam scilicet bona operari vel velle possimus sine nouo diuinæ gratiæ præeunte dono, sed sæpe Deo æquale gratiæ suæ donum aliquibus distribuente, non eos tamen æqualiter operari contingit, immò sæpe eum minus operari qui plus gratiæ ad operandum susceperit. Vt enim de amore vel desiderio temporalium rerũ euenit, ita de veris & æternis bonis accidit. Venit præpotẽs aliquis, & opes suas aliquibus egenis pariter exponit in mercede atque offert, si quod eis præcipit impleuerint. Alius itaque ex eis desiderio ostensæ & promissæ sibi mercedis accensus laborem operis arripit ac perficit. Alius autem cum piger sit ac magni laboris impatiens, tantò minus desiderio illo accenditur, quantò ampliùs laboris magnitudine deterretur, ac sæpe id euenit vt qui fortior est corpore, ignauior sit mente, & qui pauperior est pigrior existat. Quid est ergo quod cùm æqualiter ostensæ sint & oblatæ pro mercede vtriusque diuitiæ, alius desiderio earum accensus laborem tolerat vt ditetur, alius laborare negligit, & diutinam magis eligit paupertatem quàm ad horam sustinere laborem? Quid est hoc quæso, nisi huius probitas & illius ignauia? Quid amplius

Super hoc videtur fuisse notatus Abaelardus. Impositum enim ei fuit, quòd diceret liberum arbitrium per se sufficere ad aliquod bonũ. Sed longe aliud dicit. s. sine noua gratia, non tamen sine gratia.

vni quàm alteri diues ille fecit, qui vtrisque pariter parem mercedem exhibuit & promisit? In isto, inquies, tamen desiderium accendit, vt laboris eum patientem efficeret & consummâtorem. Sed hoc, inquam, ex actione illa diuitis consecutum est, non aliquid de ipsa actione est .i. non eius aliqua pars est. Quod ergo impedimentum in altero habuit, quod similiter eum non permouet? Nullum profecto ostendere poteris, nisi eius ignauiã, qui laborẽ renuit. Sic & Deo nobis quotidie regnũ cœlorũ offerente, alius regni ipsius desiderio accensus in bonis perseuerat operibus, alius in sua torpescit ignauia. Æquè tamen Deus vtrisq; offert illud, & quod suũ est efficit, tantumq; erga vtrumq; operatur regni ipsius beatitudinem exponendo & promittendo, quòd ad desiderium vniuscuiusque accendendum sufficiat, absque noua alia gratia apposita. Quo enim maior esse merces cognoscitur, magis vnũquodq; naturaliter suo allicitur desiderio, præsertim cùm ad ipsum obtinendũ sola sufficiat, multoque minori impensa vel sudore seu discrimine ab omnibus perueniri possit, quàm ad acquisitionem terrenorum regnorum. Ad desiderium itaque nostrum in Deo accendendum, & ad regnũ cœleste concupiscendum, quam præire gratiam necesse est nisi vt beatitudo illa, ad quã nos inuitat, & via qua peruenire possimus, exponatur atque tradatur? Hanc autem gratiam tam reprobis ipse quàm electis pariter impertit, vtrosq; .v. de hoc instruendo æqualiter, vt ex eadẽ fidei gratia, quam perceperunt, alius ad bona opera incitetur, alius per torporis sui negligentia inexcusabilis reddatur. Hęc itaq; fides quæ in isto per dilectionem operatur, in illo iners & segnis atque otiosa vacat; gratia Dei est quæ vnumquemque electum præuenit, vt bene velle incipiat, ac rursus bonæ voluntatis exordium subsequitur, vt voluntas ipsa perseueret: nec necesse est vt per singula quæ quotidie noua succedunt opera, aliam Deus gratiam pręter ipsam fidem exponat, qua .v. credimus pro hoc quod facimus tantũ nos præmium adepturos. Nam & negociatores seculi cùm tot & tantos sustineãt labores, vna spe mercedis terrenę, quam ab initio conceperunt, omnia tolerant, & cùm diuersa operentur, non diuersa spe ad illa permouentur, sed vna & eadem trahuntur.

QVOD *si volens.*] Ostendit Apostolus cõgrua similitudine

inducta de figulo Deum nequaquam iniuriæ argui posse, si aliquibus gratiam nolit dare, per quam saluentur, sicuti Pharaoni vel Esau, de quibus objectio præcessit. Nunc verò ad ipsam Dei commendationem conuertit hoc ipsum quod de eis actum est, ostendendo .s. Deum multa patientia sua malitiã Pharaonis sustinuisse vt resipisceret, & cum illum incorrigibilem omnino monstrasset malitia eius, vindicta ad communem aliorum vtilitatem optime vsum fuisse, vt. v. populus ille liberatus. i. Iudæus siue vniuersus mundus hoc audiens timore saltem pœnarum à malo coerceatur, & ad bonum inuitetur. Continuatio. Sicut ostensum est, non est arguendus iniuriæ Deus, si quibuscunque velit gratiam suam non conferat, qua saluentur. Neque tu homo, qui Deum primitus arguebas, habes quid ad eum respondeas de pręsenti similitudine pulsatus; sed multò magis vnde eum laudes; cùm in his etiam, in quibus tibi maximè crudelis videtur, eius sit misericordia prædicanda. Et hoc est, *Quod*] .i. sed quid respondeas vel dicere poteris, cùm ipse in hoc, quod de Pharaone fecit *nolens*] ad alios impios deterrendos, *Ostendere iram suam*] .i. vindictam, quam exercet in impijs, & potentiam suam in miraculis, quæ fecit tam in plagis Ægypti quàm in submersione Ægyptorum. *Sustinuit in multa patientia*] .i. per multam suam patientiã, *vasa iræ*] i. diu tolerauit iniquos illos, cùm ipsi penitus ab eo deleri mererentur. Vasa iræ dicit eos, qui omnibus vicijs pleni sunt, quibus statim irascendũ est. Et hoc est quod subdit determinans, *apta in interitum*] .i. digna penitus deleri. *Sustinuit, inquã*] nõ sine causa, sed propter hoc vt secundũ hoc quod abundat oppressionis malitia, abundaret in oppressis diuinæ miserationis potentia, qua suos eruat ad glorificationem sui. *Diuitias gloriæ*] .i. excellentiam potentiæ suæ, qua glorificetur in *Vasa misericordiæ*] .i. erga electos suos, quos misericorditer cõseruat, ne aduersitatibus frangãtur: Bene vasa iræ & vasa misericordiæ dicit secundum propositam de vasis figuli similitudinem. Quæ .s. vasa misericordiæ *præparauit in gloriam*] .i. prædestinauit ad æternæ vitæ beatitudinem, vel in gloriam suam, vt & ipsi eum laudando de misericordia percepta glorificent. *Quos & vocauit.*] Iuxta rei significationem, non pręmissi nominis proprietatẽ, relatiuum nomẽ supponit dicens: quos, masculino genere, non quæ neutro, cùm tamen

permissum nomen quod est & vasa, ad quod relatio sit neutri sit generis. Tale est & apud virgiliũ mutatio generis secundũ significationẽ cũ dicitur, *Praneste subipsa*. Quos.s. & ipse vocauit.i. interna inspiratione ad se traxit, nõ per se ad eũ venerũt, maximè & in istis, quæ omnibus exhibuit, de Pharaone miraculis, sicut supradictum est, vt enuntietur nomen meum in vniuersa terra. *Non solum ex Iudæis*] inquam vocauit eos, sed etiam *ex gentibus*] cùm videlicet audissent gentiles quantum manum in Pharaonem exercuisset, sicut & Raab receptis exploratoribus confitetur, *sicut in Osee*] .i. per Osee Prophetam dicit ipse, scilicet Dominus. De vocatione gentium primo testimonium inducit, prætera de Iudæorum ibi. *Isayas autẽ &c. Vocabo*] .i. gẽtiles, qui prius mihi subjecti nullatenus erãt, timore terribilium mihi subiugabo, quia initium sapientiæ timor Domini, sed consummatio caritas, cùm de seruis fiunt amici, sicut & mox adiungit dicens: *Et non dilectum dilectum*] .i. postmodum eos de seruis in amicos transferam, sicut scriptum est, *Iam non dicam vos seruos, &c.* Vocabo .i. veraciter vocari faciam, *& non misericordiam consequutam, misericordiam consecutam.*] Multo plus est filium fieri quàm misericordiam cõsequi. Illud quippe inchoationis est, hoc est perfectionis, misericordiam consequimur cum nos Deo vocante, & nisi conuertamur comminante, ad ipsum conuertimur, ne ab ipso puniamur. Filij vero efficimur cùm iam perfecta caritas foras mittit hunc timorem. Duobus itaque præmissis duo hæc sigillatim referuntur, quasi confirmatio & expositio præmissorum. *In loco*] .i. in terra Gentilium, vbi nec plebs mea primitus erat, hoc est nec etiam per timorem mihi subjecti. *Filij*] i. filiali reuerentia seruientes. *Dei viui*] dicit differentiã Deorum, quos scilicet antea gentilitas vario delusa errore, vel ex insensatis rebus, vel ex mortuis hominibus constituerat.

ISAIAS *autem*] supradictam vocationem gentium Oseæ prophetæ scilicet ita Isayas apertè de futura conuersione Iudæorum, *Si fuerit*] quamuis innumerabiles fuerint Iudæi in sua sterilitate .i. in infidelitate perseuerantes. *Sicut arena maris*] quæ innumerabilis est & sterilis. *Tamen reliqui eorum saluabuntur*] quos videlicet sibi Dominus reliquit alios à gratia sua repellens atque abijciens à se, vel reliquias dicit populi simplices & idiotas, qui abiecti sunt inter eos, sicut Apostoli

fuerunt,& multi de turba Christo adhærentes, sicut & ipsi profitentur impij dicentes: *Nunquid alicui ex principibus crediderunt in eum?* Sed turba hæc quæ non nouit .i. m. &c. Quia vero aliquis quæreret cuius prædicatione ista vocatio fiat vtriusque populi, Respondet prædicatione scilicet propria ipsius, Domini incarnati. Et hoc est, *Quod faciet Dominus*] per semetipsum *verbum breuiatum super terram*] .i. prædicationem compendiosam scilicet quod dicitur sapiens paucis innotescit verbis: *Super terram*] .i. quæ super & omnem terrenæ & humanæ sapientiæ doctrinam, sicut & magnus ille Domini Ioannes profitetur dicens: *Qui de terra est, de terra loquitur, &c.* Quomodo autem supereminеat hæc doctrina cæteris omnibus præmittit dicens, Quia *verbum consumans & abbreuians*] videlicet faciet. Consummare est perficere, quando videlicet id quod inchoatum est ad perfectionem ducitur. Euangelica itaque prædicatio, quam per semetipsum Dominus attulit, ædificationem necessariam in veteri lege inchoatam consummauit .i. perfecit, addendo scilicet quæ ad plenitudinem iustitiæ deerant, sicut ipsemet profitetur dicens: *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Consummans in æquitate .i. supplens quod de equitate minus fuerat .i. quod de perfectione iustitiæ atque virtutum defuerat. Et prætermissis innumeris obseruantijs carnalibus, abbreuians scilicet in duobus præceptis caritatis ipsam æquitatem, vbi videlicet diuiti illi, qui de salute animæ suæ consuluerat eum, respondit: *Hoc fac & viues. In his enim duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ.* Possumus etiam dicere quantum ad multitudinem verborum in nouo testamento, quod vetus præceperit abreuiatum, quia pauca sunt quæ in monte Dominus cùm nouum traderet testamentum Apostolis dixit, ad comparationem eorum quæ per Moysem præcepit: & parua sunt quatuor Euangeliorum volumina ad comparationem quinque librorum Moysi. Magna itaque est Euangelij commendatio, vt & in sententia sit perfectius, & in verbis breuius. *Et sicut prædixit idem Isayas, nisi Dominus sabaoth*] .i. exercituum, qui aduersum regnum diaboli suos quotidie dirigit bellatores, sicut scriptum est, Vt castrorum acies ordinata. *Reliquisset nobis semen*] .i. cũ pro culpa sua nostrum populum .i. Iudaicum excæcaret, & à gratia sua remoueret, & quasi ab arca sua cor-

ruptam annonam proijceret, retinuissetque sibi aliquos tanquam semen, sicut Apostolos & cæteros Ecclesiæ primitiuæ fideles. *Sicut Sodoma fuissemus & sicut Gomorra*] Vbi pariter cũ prole sua parentes sunt exterminati, vt nec semen relinquerent. In semine conseruatur vtilitas prioris annonæ, & antiqua reuiuiscunt & renouantur, & ex paucis multa procreantur. Sic in Apostolis & cæteris primitiuæ Ecclesiæ membris præcedentium patrum vtilitas est recompensata, & reuixit religio, magnaque inibi diuinæ messis per vniuersum mundũ pullulauit vtilitas. *Quid ergo.*] Quãdoquidẽ non dilectã fecit dilectã, & nunc è conuerso videmus dilectã factã non dilectã .i. electo populo gẽtili totũ fere Israel reprobatũ esse, qua causa id accidisse dicemus, de reprobatione .v. populi sui? Et hoc est, quid dicemus, super hoc .s. quod gentiles, qui primitus nõ nouerant iustitiã .i. fidẽ quæ ad iustitiã perducit. *Nũc apprehẽdunt iustitiam*] illã .s. verã animi iustitiam quæ ex fide est, non quæ in exterioribus consistit operibus. *Israel vero*] .i. populus Iudæorum *sectando legem iustitiæ*] .i. exercendo authoritatem corporalis vindictæ, *non peruenit in legem*] .i. non recepit perfectam Euangelij doctrinam, quæ sola iustificat. Quare hoc, inquit? quia non apprehendit, subaudi iustitiam, quæ ex fide est, sed quasi iustitiam non verè iustitiam, quæ ex operibus .i. legis litteram occidentem sequens in exterioribus & carnalibus obseruantijs, spirituali & mistica intelligentia quæ ex fide Christi ædificat, non est iustificatus, & iustificatus sicut scriptum est: *Iustus ex fide viuit.* Et hoc ideo quia *offenderunt in lapidem offensionis*] .i. per Christum scandalisati sunt quem propter humanæ naturæ infirmitatem Deum minimè crediderunt. Solent pedes impingere atque offendi in paruis lapidibus, qui præ paruitate sua vix aduerti possunt. Sic & Christus pro paruitate suæ humilitatis, quam mundo exhibuit, à Iudæis contemptus lapis eius offensionis factus est, vt in eum Iudæi non credentes, ad ea quæ diceret indignarentur. *Sicut scriptũ est*] in ipso videlicet Isaya, *Ecce pono*] verba Patris sunt & promissio de filio suo mittendo, *Ecce pono* .i. iã apud me ponendum delibero, in Ecclesia humile fundamentum, sed forte .i. verbum incarnatum. Quia enim lapis est, forte: quia offensionis, humile, & ab offendẽtibus in eum conculcãdum. *Omnis*] siue Iudæus siue gentilis, *in eum*] non ei tamen, vel eum,

non

non confundetur].i.non erubescet frustratus sua spe. Ideo dicit lapidem offensionis, & petram scandali, & hoc in Prophetis frequenter euenit, vt in eadem sententia varientur verba. *Sion*].i. specula dicitur Ecclesia, quæ in altum se per desiderium attollens omnem suam sollicitè quam habet actionem circumspicit, ne supernum eius impediat desiderium.

FRATRES.] Ne videretur Apostolus, qui à Iudæis recesserat, ex aliquo odio magis quàm ex studio corrigendi eos vituperasse, ostendit in effectu quantum caritatis affectum in eos & compassionem habeat, dicens se intentè pro salute eorum Deum exorare. Cùm enim dicit, *Voluntas cordis & obsecratio*] ex deuotione cordis orationem procedere demonstrat, & magis eam in deuotione quàm in verbis consistere. Ac si dicat; Licet sic eos vituperem, tamen ô vos fratres orare pro illis vt saluentur non desisto. Vnde & Ecclesia singulis annis specialem pro Iudęis orationem habet, vt Deus auferat velamen à cordibus eorum, & agnita veritate, quæ Christus est, ad ipsum conuertantur. Fratres eos, quibus scribit Apostolus, dicit, secundum quod Veritas ait: *Vnus est enim pater vester qui in cælis est*, vt eius correptionem quasi à fratre & cõpare non superiore libentiùs susciperent. Vnde hæc & in Ecclesia inoleuit consuetudo, vt in exordijs lectionum, quæ de Epistolis Apostolicis sumuntur, fratres prænuncietur. Quia autem pro Iudæis orandum est, vel eorum maximè errori sit compatiendum, supponit dicens, *Testimonium enim*] Ex me ipso qui olim similiter faciebam. *Æmulatio est non secundum scientiam*].i. zelum in Deum non rationabilem nec bonum, quia erroneum putantes scilicet quod non est iuxta illud Veritatis, scilicet. *Venit hora n.o.q.v.a.o.s.p.d. & hæc facient, quia non nouerunt Patrem, neque me*. Zelus siue bonus siue malus dicitur feruor quilibet atque commotio accensi animi, ad aliquid gerendum. Quomodo autem non secundum scientiam statim adiungit, dicens: *Ignorantes enim*] quæ Deus approbat, quæ est videlicet ex fide Christi, *& suam*].i. quam ipsi pro iustitia reputant & approbant, in obseruantijs scilicet carnalibus, *volentes statuere*].i. immobilẽ conseruari, *Iustitiæ Dei*].i. illis Dei præceptis quæ obediẽtes iustificant non sunt subjecti.i. obedientes; quale est illud: *Creditis in Deum? & in me credite. Finis enim*] verè ignorantes Dei iustitiam, quia

CAP. X.

fidem Christi non habent, qua vnusquisque fidelis iustificatur. Quod verò ex fide Christi quisque iustificetur, & non ex sua iustitia, legalium scilicet operum, sic dicit. *Quia omni credenti*] .i. vnicuique fideli, *Christus*] .i. fides Christi, *ad iustitiam*] .i. ad hoc vt per ea iustificetur, vel finis legis .i. legaliũ operum, quæ gaudium in illis operibus spem salutis constituunt, Christus eis non proderit. Vnde & ad Galatas dicit, *si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit.* Et per semetipsum Christus dicit, *vsque ad Ioannem lex & Propheta.*

MOYSES *enim.*] Ostendit ipsius legislatoris Moysi testimonijs ex iustitia legis impleta, in operibus scilicet illis carnalibus, neminem assequi vitam æternam, nec fuisse promissam, sed potius ex fide Christi. *Iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo*] .i. legalia opera impleuerit, *Viuet*] super terram s. *in ea*] .i. propter ipsius legis obseruantiam vitæ huius bonis fructur, non æternæ. *Quæ autem ex fide est*] .i. quoniam fides de non apparentibus est, vitam illam æternam, quæ in Christo abscondita est, potius promittit, quàm præsentem; & inuisibilia potius, quàm visibilia bona. Et hæc est illa iustitia, quæ ex fide est Christi .i. ipsa fides in Christum habita nos iustificans. Sic loquitur ibidem, scilicet in Deuteronomio, per ipsum Moysem, qui per eam verè iustus erat, nos corroborãs, vt in nullis deficiamus vel desperemus aduersis. Hoc est, ipse ex illa iustitia, quam iam habebat, sicut dicit. *Ne dixeris in corde tuo*] .i. non cogites tu homo quicunque, vel tu popule Israel, *Quis ascendet in cœlum*] .i. ne desperes de vita illa cœlesti, in qua fides Christi consistit, & cuius nos promissione maximè Christus allicit, quasi ad vitam illam conscendere humana minimè possit natura: quia hoc esset, inquit Apostolus, ex sua parte Christum ipsum ab illa vita deducere .i. credere nec ipsum illuc ascẽdisse in humana quam assumpsit natura. *Aut quis descendet in abyssum*] .i. vsque ad ipsum etiam infernum, aut quos videlicet non liberauit ad cœlestia secum perducat, quia hoc esset Christum in abyssum, hoc est credendo reducere Christum siue retrahere ab illo descensu, quo fideles suos mortuos ab inferno liberauit & secum ad cœlestia transtulit. *Sed quid dicunt*] .i. inquit Apostolus, attende quod ibidem subiunctum est ab ipso Moyse, hoc videlicet, *prope est verbum, &c.* .i. facile est te in Christo hoc profiteri completũ

vel credere, de assensu scilicet hominis ad cælestia, & descẽsu hominis ad inferna. Ideò facile quia rationi non est aduersum, sed maximè congruum diuinæ clementiæ, hoc est, inquit Apostolus *verbum fidei*] .i. verbum de eo quod fides habet, & de eo quod creditum fideles facit. Quod verbum scilicet nos Apostoli prædicare missi sumus. Et merito, quia in huius verbi confessione & fide salus nostra consistit.

Et hoc est, *quia si tu*] quicunque sis, *&c.* Ore suo confitetur, qui quod enunciat intelligit. Corde suo credit qui cor & voluntatem suã applicat his quæ credit, vt ipsa videlicet fides eũ ad opera trahat: veluti cùm quis credendo Christũ à mortuis resurrexisse in vitã æternã, satagit prout potest vt vestigia eius sequẽdo ad eiusdẽ vitæ beatitudinẽ perueniat. Notandũ verò frequẽter euenire, quòd cùm de veteri testamẽto aliqua in nouo testimonia inducũtur, facile est inducta testimonia applicari ad id confirmandũ ad quod inducta sunt, si per seipsa considerentur. Si vero loci illius vnde sumpta sunt circumstantias simul attẽdamus, & quomodo superiora scripturæ vel inferiora ei quod inde sumptum est cohęrere queãt, plurimũ nostra angustatur intelligentia. Quod in hoc quoque ipso, quod nunc expositum est, contingit testimonio. Quod vt diligentiùs intueamur, ipsius Scripturæ verba latiùs replicemus. Scriptum est enim in Deuteronomio cap. LVII. cùm post legem datam Moyses ad obseruantiam legis populum exhortaretur his verbis: *Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est neque procul positum, nec in cælo situm vt possis dicere: Quis nostrum valet conscendere vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere impleamus? Neque trans mare positum vt causeris & dicas, Quis ex nobis transfretare poterit mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est?* Item cap. LVIII. *Sed iuxta est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum.* Ecce ex his verbis si ea iuxta litteram sequamur, hoc totum Iudæos admonere videtur, vt non cõquerantur de difficili intelligentia legis, quasi per ænigma aliquid obscurè sit dictum, sed omnia ita apertè præcipi, vt per se queant intelligi, nec aliquam habere excusationem si præceptis differat obedire, quia ea non valeat intelligere. Sed quoniam Apostolum legis peritissimum maximè nos sequi conuenit, oportet nos iuxta eius sensum ad fidem Christi

quæ dicta sunt accommodare. Sciens itaque Moyses legem ipsam, quam dederat, mysticis & obscuris sensibus esse plenã, qui non nisi per aduentum Christi, & assensionem eius aperiendi essent, sicut scriptum est. *Et incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur eis scripturas*, & sicut ipse dicit, *nisi ego abiero, &c.* Et iterum, *Paracletus autem, &c.* admonet populum ne desperet de spirituali illa legis intelligentia tanquã aperienda, quasi non esset mundus habiturus qui de cœlo veniret, vt sensum Dei quem in lege habuerat aperiret, quia reuera filius Dei de cœlo venturus erat, & iterum assensurus vt hanc mundo intelligentiam ministraret tam per seipsum quàm per Spiritum sanctum post assensionem ad hoc ipsum mittendum. Notandum verò hoc quod adiunxit Apostolus, *aut quis descendet in abyssum*, nequaquam in suprapositis Moysi verbis contineri, sed pro hoc ibi esse dictum, *neque trans mare positum, &c.* Hæc itaque verba, vel ipse Apostolus sensum prosecutus adiunxit, vel forte iuxta aliam, qua nunc vtimur, trãslationem, ea tantum collegit quæ congruere propositæ sententiæ vidit. Potest quippe quod dicitur, *non est trans mare positum*, ita intelligi vt non sit in abysso .i. in inferno locatum: vt videlicet propter ipsum illuc oporteat aliquem descendere, & mare huius seculi vt ad illud profundum inferni perueniat penetrare vt tale sit vltra mare. Ac si dicatur deorsum post mare .i. in illa vlteriori amaritudine inferni post miseriã præsentis vitæ.

CORDE *enim.*] Benè dixi, confitearis & credas, quia vtrũque necessarium est, quia corde creditur ad hoc vt iustificetur ipse qui credit, quia sine fide impossibile est Deo placere. Et postea confessio fit de hoc ipso quod credit vt Ecclesiæ fidelis aggregetur, & sacramenta eius participet. *Dicit enim*] vt superius in Isaia comprehensum est, *non enim*] dixi omnes siue scilicet Iudæos siue Gentiles, & merito quia ad hãc obtinendam salutem nihil refert diuersitas populorum dummodo vna sit fides, quia in eum credamus potiùs quàm ei vel eũ, vt supra meminimus. *Diues in omnes*] .i. sufficiens veris omnes ditare diuitijs, *qui inuocant*] non qui vocant. Vocatio quippe exteriorum sonus est verborum, de qua dicitur. *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum.* Inuocatio verò est interior clamor .i. deuotio animi ad Deũ

suspirantis, de qua Moysi dicitur, *Quid clamas ad me? Omnis enim*] ab authoritate Isaiæ, *nomen Domini*] .i. notitiam eius & manifestationem deuotione postulat, de qua dicitur, *Et manifestabo ei meipsum.* Et Psalmista: *Satiabor*, inquit, *cùm apparuerit gloria tua. Quomodo ergo*] suum & aliorum Apostolorũ officium commendat, ostendendo scilicet quàm necessaria sit eorum prædicatio vt credant homines & saluentur. Continuatio. Quandoquidem qui inuocauerit saluabitur, ergo inuocandus est hominibus vt saluentur. *Sed in quem nondum crediderunt*] ergo quomodo inuocabunt? ac si apertè dicat, nullo modo *ei*] .i. non solum in eum, sed nec ei .i. præceptis vel admonitionibus eius, *Quem non audierunt*] neque per seipsum prædicantem neque per alium qui eum prædicaret, *sine prædicante* [vel ipso vel alio, *prædicabunt* aliqui *nisi mittantur*] sicut ipse filius à Patre, & Apostoli ab ipso filio, ita eis dicente: *sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Hic pseudo tangit Apostolos, qui non missi à Deo per seipsos ad prædicandum veniunt, de quibus ipsa Veritas: *Omnes*, inquit, *quotquot venerunt, fures sunt & latrones, sicut scriptum est.*] Orig. exemplum hoc de Isaia videtur assumptum. Ambr. hoc propheta dicit Naum Apost. pedes speciosi fuerunt, quia affectus eorũ à cõtagio terrenæ cupiditatis mũdi extiterũt, & puri in Deo non quæ sua sunt de prædicatione quærẽtiũ, sed quæ Iesu Christi, nec vẽtri, sed Deo seruientiũ. Vndè & benè eorũ pedes à Domino abluti sunt, quos etiam propter hãc misticã eorũ speciositatem calceamentis abscondi prohibuit, quia deforme est quod occultatur, & vbi malè agitur lux absconditur. *Euangelizantiũ pacem*] .i. prædicantium atque docentium reconciliationem ad Deum. In quo etiam mysterio omni domui quã intrarent dicere præcipiuntur, *pax huic domui. Bona*] scilicet vera, quæ nec oculus vidit, &c. In hac quidem vita pacem hanc & reconciliationem ad Deum per pœnitentiam iam assequimur, sicut scriptum est: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Bona verò illa postmodum in futura vita. Vnde benè præmisit pacem, & postea bona. *Euangelio*] .i. diuinæ prædicationi.

QVIS *credidit*] .i. quis per hoc quod à nobis audiuit fidẽ habuit? Ac si diceret, nulli vel pauci, *Ergo*] .i. ex isto testimonio apparet, quod fides habetur ex auditu, *per verbum Christi*]

potius quàm nostrum, quia non ex nobis loquimur, sed ex eo quod nos ipse docuit, vt ad ipsius gloriam vel offensam specialiter spectet quicquid de prædicatione nostra accidat. *Nũquid non*] .i. potest se aliqua mundi pars excusare de infidelitate sua per ignorantiã quasi ad omnes non venerit vel ventura sit Euangelica prædicatio? Ac si diceret, nequaquam. Quod statim testimonio Psalmistæ conuincit, dicens: *Et quid*] licet non omnes obediant, *sonus eorum*].i. fama Apostolorum siue prædicatorum Euangelij, &c. vsque & *in fines orbis terræ verba* per quæ prædicabant, Dixi *in fines* .i. ad externas etiam partes mundi, quas incoli certum est à gentilibus. Sed nunquid ideò non cognouerunt Iudæi, quod scilicet prædicatio transiuit tam longe ad gentes? i. nunquid ideo se possunt excusare quasi eis non fuerit oblata prædicatio, & hoc prædicantium culpæ imputare? Nec dicit tantum, non audiuit, sed etiam non cognouit .i. non aduertit ipsius prædicationis veritatem. Ac si diceret: Reuera fecit, licet malitiæ & inuidiæ, seu terrenæ cupiditatis zelo resisteret. Vnde & peccatum eius irremissibile in Spiritum sanctum persistit. Et hoc ipsius Moysi testimonio astruit, qui sicut primus Prophetarũ scripserit, ita & prius hanc eorum malitiã scripto etiam prophetauit. *Ego ad.*] Verba sunt Dei, *ad emulationẽ*] .i. per me ipsum prædicando dicit filius Dei, *Adducam vos*] in inuidiã & odium tam meipsius quam meorum. Cùm autem inuidia sit odiũ alieni boni, monstratur profectò eos scienter in Christum deliquisse. *In non gentem mittam vos per insipientem gentem*] .i. per dispersionem vestram faciendam ab infidelibus Romanis, faciam vos non esse populum. Non enim rectè populus vel gens dicitur, nisi hominum congregatio. *In iram vos mittam*] aliorum hominum etiam dispersos, vt duris exactionibus vos semper opprimant atque affligant. *Isaias autem.*] Non solum Moyses, sed etiam Isaias patenter de reprobatione eorum & electione gentium sic audet dicere, etsi se ab eis occidendum præuideret. *A non quærentibus me*] dicit Dominus .i. à gentilibus, *Palam*] quia multo amplius Ecclesia de Deo quàm Synagoga erudita est, *non interrogabant*] .i. nihil etiam à me requirere nouerant, quem penitus ignorabant. *Ad Israel autem*].i. Iudæos tota die .i. toto tempore prædicationis meæ, quæ verè dies & illuminatio mundi est di-

cenda, *expandi manus meas*] .i. ad eos colligendos vltroneum me obtuli, per manus .i. opera eis quotidie exhibita, à via scilicet gentium penitus declinans, vt eis omnino vacarem. *Sed contradicentem*] quod peius est modis omnibus me calumniantem.

Dico *ergo.*] Quia tot authoritatibus confutauerat Iudæos & nouissimè gentium electionem & eorum reprobationem manifestè prophetatã docuerat, ne hinc maximè occasionẽ gloriandi aduersus Iudæos Gentiles in sua altercatione præsumerent, quasi intelligentes populum illum penitus esse reprobatum: incipit etiam Gentilibus hanc gloriationem & Iudæis desperationem auferre, & iam ad inuectionem gentilium redit, vt eorum quoque superbiã conterat. Continuatio. Quandoquidem tam manifestis testimonijs reprobatio Iudæorum confirmata est, dico .i. arbitror quærendum quod sequitur & soluendum *Populum suum* .i. Iudæos ex toto repulit, vt nullum inde vlterius assumat. Israelita .i. vidẽs, non proselitus, & de genere Abraham, non Ismael vel Esau, descendens; sed per Beniamin & de generatione maledicti Saul, cuius reprobata est à regno posteritas. *Plebẽ suã quã præsciuit*] .i. illos quos de populo illo quondam .s. peculiari suo prædestinauit. *In Helia*] .i. vbi de Helia loquitur in lib. Reg. *Quemadmadum*] scilicet ipse Helias, *interpellat Deum aduersum Israel*] .i. orando vel conquerendo prouocat Deum ad vindictam in nequitia persequentium se Iudæorum. *Occiderunt*] subaudi Iesabel, *suffod.erunt*] .i. à fundamento penitus euerterunt, vt idola tantum colerentur. *Sed quid dicit*] .i. putauit ita se solum remansisse, sed ipsius Dei testimonio errare comprobatur. *Reliqui mihi*] .i. non abieci à gratia mea *Baal*] .i. idolum Baal & Iesabel. *Sic ergo*] Quandoquidem de Helia exemplum induximus, ad quid inductum sit assignemus. Et hoc est quod dicit, sic etiam nunc, *Reliquiæ*] .i. illi quos non abiecit Dominus, *secundum electionem gratiæ Dei*] non merita ipsorũ. *Si autẽ gratiæ*] .i. per gratiam, subaudi saluæ factæ sunt, *iã non ex operibus*] .i. ex meritis suis. Non dicit per merita, sed ex meritis, quia & gratia Dei merita Pauli & aliorũ non excludit. Sed ex meritis esset, non ex gratia, si ... à meritis nostris procederet, nec gratia Dei præiret, quæ fidem saltem inspiraret, vel prædicatores dirigeret. *Alioquin*] .i. si aliter, .i. con-

trario modo quàm dico euenisset, id quod modo est gratia .i. gratis collatum, non præuenientibus meritis nostris gratia Dei, *non esset gratia*] sed meritum solum. Conuenienter ab Helia similitudinem ad tempus nostrum Apostolus induxit & conuenienti exemplo temerarium iudicium gentium cōfutare incipit, cum etiam tantum virum de consimili præsumptione à Domino viderint reprehensum. Scimus Ioannem Baptistam quasi alterum Heliam primum Domini aduentum præcessisse, & populum Iudæorum quasi de eorum desperaret salute grauiter arguisse his verbis, *Genimina viperarum, &c.* vt in hoc quoque tempore gratiæ de quo scriptum est, *vsque ad Ioānem lex & Prophetæ*, ea quæ nunc de Helia dicta sunt consonare videantur.

QVID *ergo*] Quādoquidē ex electione gratiæ Dei potiùs quàm ex meritis suis reliquiæ tantum Israel saluæ vel saluatæ factæ sunt, igitur quid subaudi dicendum sit patet, hoc .s. quod sequitur quia *quod quærebat Israel*] .i. requirebat à Deo quasi suum, & per opera sibi debitum, *non est consecutus*] vitā .s. æternam, vel æternā hæreditatem. *Electio verò*] .i. Pauli qui de populo illo per gratiam Dei electi sunt, quod quærebat, idest vitam æternam, *consecuta est: cæteri verò excæcati sunt*] non solū non assecuti, quod quærebant, sed ne vlteriùs credant penitùs reprobati. *Sicut scriptum est, Dedit illis spiritum communionis*] Orig. vbi scriptum sit, dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vsque in hanc diem hactenus inuenire non potui: puto autem hoc modo dixisse Apostolum: *Cæteri vero excæcati sunt, & sicut scriptum est de illis, dedit eis spiritum compunctionis*, Sed ea quæ de cęcitate oculorum & de auditu aurium per Isaiam dicta sunt: *Auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius*, &c. Nunc ergo sensum Isaiæ videtur Apostolus suis sermonibus protulisse. Similiter & de his faciendum quæ de Dauid scriptura pronunciat, *fiat mensa eorum, &c. Spiritum compunctionis, &c.*] .i. inuidiæ & odij, quibus eorum mentes pungerentur .i. stimularentur aduersus Christum, & suos. *Oculos*] .i. rationem per se videre non valentem, *& aures* .i. non alio docente intelligentes, *fiat mensa eorum.*] Quod ex Isaia vel ex Dauid videtur assumptum, in vtroque vnus sensus quodammodo exponitur

nitur. Item idem quod dixit *in captionem*, in Psalmo non habetur scriptum, neque in LXX. neque in Hebræo. Et rursum in Psalmo habetur *coram ipsis*, Apostolus autem non posuit coram ipsis. *Mensa eorum coram illis* .i. scriptura veteris Testamenti eis tradita, & ab eis frequentata, vnde cibum animæ intelligentes sumunt, *in laqueum & in captionem*] .i. vt laqueũ, quo ipsi non alios capiant, sed capiantur, & detineantur ne via veritatis incedant, quæ ait: *Ego sum via, veritas, & vita*, dum.s. nihil ibi misticè accipiant, sed ad litteram, quæ occidit, cuncta exponunt, vel in captionem, dum sæpe Domino vel sanctis Doctoribus confligentibus cum eis, his quæ de scriptura eis objiciuntur testimonia ita capiuntur & constringuntur, vt se expedire ab objectis non valeant. Quale est illud quod Dominus eis opposuit dicens: *Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, &c. In scandalum & in retributionem*] hoc est in retributionem scandali animæ suæ .i. damnationis, non salutis. Sed verbum Domini, quo ait: *Est qui accuset vos Moyses*, Et secundum quod Apostolus dicit, Et qui in lege peccauerint per legem iudicabuntur. Scandalum etiam lex eis facta est offensæ & indignationis causa cũ multa Christum & suos vel dicere vel facere viderent, quæ legi contraria crederent. Vnde illud est quod dixerunt. *Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Obscurentur*] vnde scãdalũ hoc procedat, vel illaqueatio supponit, ex excæcatione scilicet ipsorum, & cupiditate terrenorum, quæ semper in Iudæis maxima regnat. *Incurua*] verbum est imperatiuum, ac si dicatur. Tu Deus incurua dorsum eorum, vt cupiditate appetendi terrena non erigantur ad cœlestia. Notandũ verò huiusmodi verba quæ imprecationis videntur cum à sanctis dicuntur, magis ad propheticam enunciationem quàm ad desiderium vindictæ pertinere, vt videlicet cum dicitur fiat, tale sit ac si prædiceretur. Sicut enim quandoque futuro indicatiui modi verbi imperatiue vtitur scriptura, vt *diliges Dominum* pro dilige: *Non occides*, pro non occide: ita è conuerso nonnunquam facit. Quid etiam obest si aliquis sanctus per spiritum illuminatus diuino assentiens iudicio optet fieri de vindicta etiam malorum quod rectè faciendum esse intelligit, & in diuina præfixum videt esse sententia? Velle quippe fieri quod iustum est fieri, quæ est iniustitia? Alioquin quædã

nobis displiceret iustitia, & ipsam quoque Domini sententiã cognitam haberemus exosam. Sed de hoc diligẽtius Theologiæ nostræ tractandum reseruamus.

DICO *ergo*] Quandoquidem sic de eorum reprobatione prophetatum: *Nunquid offenderunt Deum*] videlicet vt non tantum titubarent in fide, sed penitus *Caderent*] .i. sine recõpensatione alicuius commodi damnarentur à Deo, qui omnibus malis bene vtitur, *sed illorum delicto*] dum videlicet prædicationem Christi à se repellerent, & Apostoli ad gentes transirent, tanto facilius à gentibus essent recepti; quantò à Iudæis summis earum inimicis repulsos eos & afflictos viderent, vel in hoc etiam quod dispersi per mundum in perpetuam captiuitatem pro peccato in Christum commisso fidei nostræ plurimum attestantur & magna potentiæ Christi prçconia præbent. *Vt illos æmulentur*] .i. vt deinceps è conuerso gentes faciant Iudæis quod olim Iudæi faciebant gentibus in proselitis .i. zelo Dei illos ad imitationem sui conuertant vel prouocent. Emulari aliquem est zelum .i. vehemens desiderium erga eum habere vt illum imitetur vel ille eum è conuerso, iuxta quod statim dicturus est, *si quomodo ad æmulandum prouocem, &c. Quod si*] emulantur illos, & meritò. Quod si delicto eorum tam benè vsus est Deus .i. tanta inde consecuta est vtilitas, vt vniuersus inde mundus in gentibus profecerit, quanta erit vtilitas de ipsorum pariter conuersione cum gentibus? Et hoc est, *Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi*] .i. ex delicto illorum, & reprobatione populi mundus in cæteris spiritualiter est ditatus, *& diminutio eorum*] .i. quod minus in illis modo habet mundus, de spiritalib. bonis recompensatur in gentibus. *Quanto magis plenitudo*] ei erit, subaudi, diuitiæ mundi .i. si & ipsi pariter cum gentibus mundũ impleãt bonis operibus, multò ampliùs ipse ditabitur. Et hoc est quidem istud, quod quidam, sed aduersatiuum, ad hoc scilicet quod primitus dixerat de eorum peccato, & nunc de conuersione loquitur: vt sic videlicet iuxta litteram continuetur ad præmissa. Ita delicto eorum ditatus est mundus in gentibus. Quod si delictum illorum, &c. Vobis enim] Et quasi aliquis de hac plenitudine futura desperaret, iam penitus Iudæos vlterius à Deo reprobatos esse ostendit, proposito exemplo desperandum non esse, quia & ipse ad hoc quotidie

laborat, cùm sit Apostolus gentium, vt etiam aliquos ex Iudæis conuertat. Quod quidem est officium suum prædicandi scilicet honorare .i. maximè commendare, cum ex abundanti hos etiam dico lucretur, quorum Apostolus .i. prædicator non est ipse constitutus *Apostolus gentium*] Etsi videlicet minimè Iudæorum, *si quomodo*] tam verbis quàm exemplis, tam authoritate quàm ratione, tam aperta veritate quàm vtili simulatione vel dissimulatione, de qua alibi dicit, *factus sum Iudæis Iudæus, & omnibus omnia factus vt omnes lucrifaciam. Carnem meam*] .i. Iudæos, qui de genere meo sunt, *ad æmulandum*] .i. imitandum me in conuersione, *Aliquos*] saltem si non multos. *Si enim*] Et merito in hoc persisto, vt etiam eos conuertam, quia cum amissio illorum reconciliatio sit mundi in gentibus, ac per hoc vtilis, multo mirabilior & vtilior erit assumptio eorum quæ erit quasi mortuorum resuscitatio. Mirabilius est enim mortuum suscitare, quam illum qui non vixit animare .i. vitam reddere quàm dare. Quotidie enim scimus in vteris matrum naturaliter carnes animari nec miramur, mortuos autē reuiuiscere miraculi esset potiùs quàm naturæ. Gentes itaque conuersas ad Deum, quarum populus antea per fidem non vixit, animari .i. viuificari potius dicere possumus quam resuscitari. Iudæos verò, si redeant ad Deum, & conuertantur corda Patrum in filios, quasi mortui suscitantur, cùm populus ille .s. antea per fidem vixerit. Et certè difficilius est iustum cum lapsus fuerit suscitare, quàm qui iniquus perstiterit ad iustitiam trahere. Quod quotidie in ipsis conuentibus Religionum experimur, cùm eos qui de seculi malitia ad monachatum conuertuntur facilè in bono perseuerare videamus proposito: seculares verò monachos vix aut nunquam redire. Amissio Iudæorum merito dicitur cùm eos Deus per infidelitatem amiserit, quos priùs subjectos per fidem tenebat. Mundi nominie gentiles designat, qui magis inter insensibiles mundi partes sensu ac ratione carentes dum idola colerent, quàm inter homines rationales creaturas computandi fuerant.

QVAE *erit.*] .i. cuiusmodi .s. *assumptio*] Iudæorum amissorum, *nisi vita ex mortuis*] .i. nisi resuscitatio mortuorum in peccatis? *Quod si*] delibatio est degustatio alicuius partis sumptæ de toto, per quam explorari possit quale illud sit totū.

i. cuius saporis. Semper autem in populo Iudæorum fuit aliqua massa fidelium incarnationem Dei & passionem in suam redemptionem expectantiũ, quales Zacharias & Elizabet, Simeon & Anna, Natanael & Nicodemus, & nonnulli alij in tempore etiam Christi reperti sunt, quibus quidem reuelata est persona ipsa diuinitus & determinatè ostensa, in qua promissum quod expectauerant crederẽt esse complendum. Et fortasse tales antea omnes sancti fuerunt Apostoli; vnde tam facile vocantem Christum sequerentur siue antea diuinitus inspirati, siue testimonio Ioannis edocti. Quorum vnus Andreas discipulus Ioannis Simoni fratri dixit, *Inuenimus Meßiam*. Et Philippus Natanael, *Quem scripsit Moyses & Prophetæ in lege inuenimus Iesum*. Ex quibus quidem verbis ostenditur eos ex lege & Prophetis instructos Christũ expectauisse, sed nondũ præfinitum tempus nec determinatam personã cognoscere. Ad quod quidẽ cognoscendũ siue etiã alijs manifestãdũ diuina eos gratia assũpsit, & eis assumptis de massa præcedentiũ fideliũ, & tã facile ad vnius iussionis vocẽ Christũ secutis omnibus suis quasi delibatio facta est, in qua possit ostẽdi cuius fidei massa illa extiterit. Vnde ipsi quasi reliquiæ sunt assumpti ad hoc quod fide tenuerãt, visibiliter vel reipsa exhibendum. Continuatio. Et quomodo, inquit Apostolus, ex tam nequam populo & tam rebelli semper possunt aliqui assumi? Bene, inquit Apostolus, & secundum suæ originis naturam faciliùs quam ex gentibus, quia massam oportet ibi sanctam fuisse, vnde delibatio facta est. Quia qualis delibatio, talis massa: & è conuerso, sicut mox adiungit. *Et si radix sancta, & rami*] Radicem quippe massam illam fidelium præcedentiũ dicit ramos, modo credentes dicit eos qui inde assumpti sunt. *Quod si quidam ex ramis*] .i. aliqui de massa illa fidelium, quod antea recte crediderant adhuc futurum expectantes, *fracti sunt*].i. statum pristinum fidei, quem habebant, amiserunt. *Tu autem*] gentilis scilicet, *cum Oleaster esses*] .i. sterilis naturaliter & siluestris, *insertus es in illis*] .i. aliena operatione loco illorum substitutus. *Et socius radicis*] oliuæ frugiferæ factus per fidem, & pinguedinis per caritatem. Pinguedo enim calidæ naturæ est, & ideò caritatis ignem significat, & fides radix est & fundamentũ caritatis. *Noli gloriari aduersus ramos*].i. eis insultare de suæ fractionis detrimento, & de suo superbire statu, id. s. meritis vel virtuti tuæ tribuẽs. *Quod si glo-*

riaris] ſcias quod *nõ tu radicẽ portas*].i. à radice eorum proceſſit ad te quod habes,non à te ad radicẽ,quia populus Iudęorũ fidelis aſina eſt mater pulli.i. pariẽs in fide gentilem populum.

Dicis *ergo*] quia v. contra radicem nõ potes gloriari, vis te ſaltem ramis illis præferre, in hoc quod *fracti ſunt* illi vt tu inſeraris .i. fracti ſunt illi & .... iterum ſitu inſerti loco eorũ. Benè quidem dicit Apoſtolus .i. verum eſt quod dicit, ſed non ideo potes gloriari, quia non ſunt illi fracti propter bonum tuum quod ante haberes, vnde te Deus eligeret inſerendum, ſed propter malum ſuum .i. incredulitatem. *Noli altum ſapere*] ſuperbiendo .ſ. aduerſus eos, *ſed time*] .ſ. committere tale quid vnde & tu frangaris. Et reuera oportet te timere. Quid autem timeat ſubiungit, *Si enim non pepercit*] à fractione .ſ. ramis nationalibus, illi videlicet ſuæ radici, ex qua erant, time ſubaudi ne forte, &c. Et vt hoc timeas ſiue exemplo aliorum correptus, ſiue ſuſceptæ gratię amore ſuccenſus,attende memoriter bonitatem gratiæ & ſeueritatem iuſtitiæ ſi permanſeris in ipſa bonitate ſuſcepta .i. ſi culpa tua ſuſceptam gratiam amiſeris. Alioquin .i. aliter ſi erit quàm moneo, *etiam tu excideris*] à radice ſancta in qua per accidens es inſertus, non ex ea natus. *Sed & illi*] etiam poſt fractionẽ ſuam inſerentur loco tui exciſi, ſicut tu è conuerſo priùs loco illorum fractorum.Et quaſi quæreretur,quid hoc poſſit facere, cùm Deus pro culpa ſua eos fregerit, dicit quia ipſemet per miſericordiam ſuam id facere pôteſt qui eos fregit propter ipſorũ culpam. Et hoc eſt quod dicit, *Potens eſt enim Deus iterum*] .i. poſt tuam inſertionem, & ſuam fractionem. Dixi quia potens eſt Deus & illos inſerere, nec mirum,quia multo id facilius & conducibilius naturæ videtur ſecundum ſuprapoſitã de oliua ſimilitudinẽ,vt proprij rami inſeri poſſint, quã alieni.Et hoc eſt quod à minori oſtendit,dicens:*Nã ſi tu gentilis exciſus es ex Oleaſtro*]tibi naturali.i. ex arbore infœcũda gentilis populi aſſũptus,*contra naturã*] .i.conſuetudinẽ inſerendi. Neq; enim infructuoſæ arbores inſeri ſolent fructuoſis, nec ſiluestres domeſticis,nec ſurculus fructum radicis ferre ſolet. Sed propriæ naturæ quanto magis .i. quàm facilius ſecundũ naturam ſuæ originis *inſerentur ſuæ origini*] ex qua videlicet nati fuerunt. *Nolo enim*] ac ſi diceret: Ideo cõmemoro toties ô gentiles veſtræ electionis gratiam & reprobationis illorum

iustitiam, & postmodum conuersionem ipsorum futuram. *Quia volo vos i. h. m. i. h.*] diuinæ dispensationis occultum iudicium, quia videlicet *Cæcit* *us conting. in Israel ex parte*] .i. quidam Iudæorum excæcati aduentum Christi, per quem de fide illuminarentur non recognouerant, donec plenitudo gratiæ intrauit, idest de vniuersitate omnium gentium multi cõuertentur, & spiritualem Dei ciuitatem, .i. Ecclesiam intrabũt, & *sic*] tandem post eorum introitum *omnis Israel*] secundum singulas videlicet tribus, vnde multi conuertentur in fine per prædicationem Enoch & Heliæ, non tamen omnes, cùm de Antichristo Veritas eis dicat: *Alius in nomine suo veniet, illum suscipietis*, vt nec in fine mundi, sicut nec in aduentu Christi omnes Iudæi conuertentur, sed solæ Domini reliquiæ. Vnde Ieronymus ad Edibiam de quæstione nona scribens, Clamat Isaias pro Israel: *si fuerit numerus filiorum Israel, &c.* .i. etiamsi multitudo non crediderit, tamen pauci credent. De fine autem seculi ita Isidorus loquitur lib. 2. contra Iudæos cap. VI. Malachias quoque ante finem mundi Heliam sic esse dicit mittendum ad conuersionem Iudæorũ; *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & terribilis, & conuertet corda patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* Item, Hic est populus in nouissimis conuertendus, quem Iacob Patriarcha sub figura Beniamin lupum mane comedentem & vespere spolia diuidentem prophetat, quia initio legem accepit, in vespera autem mundi crediturus diuidet inter nouum Testamentum & vetus. Idem cap. 12. Amos Prophetæ, *domus Israel cecidit, non adyciet vt resurgat.* Ergo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Sequitur in eodem Propheta, *venit finis super populum meum Israel.* Quæ omnia pertinent ad carnale ipsius regnum vel obseruãtiam quia vltra in reprobabilia erũt. Nam illæ repromissiones reparationis, quas earum sermo cõplectitur illi parti promittuntur, quæ ex Iudæis creditura est. Nam nec omnes Iudæi redimendi sunt, nec omnes salui erũt, sed qui fide electi fuerint saluabuntur. Quod autem nonnulli sanctorum dicunt in fine per prædicationẽ Heliæ & Enoc conuertendos esse, quibus & ipse Apostolus concordare videtur dicens: & sic omnis Israel saluus fiet, aut secundum vniuersitatem tribuum, non personarum, est accipiendum vt

diximus, aut fortasse hi qui primitus Antichristum susceperint ritus Iudaicos reducentem, postea per prædicationem Heliæ & Enoch correcti, vel viso interitu eius de quo Veritas dicit, *& nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro*, conuersi ad Christum saluabuntur. Greg. in Moral. lib. .... sed in extremo Israelitæ omnes ad fidem cognita Heliæ prędicatione occurrent, & tunc illud eximium multiplici aggregatione populorum conuiuium celebratum. Remigius in Psal. XII. Cum auerterit Dominus cap. &c. Dum Iudaica perfidia in sua crudelitate impœnitens extitit, duriori se captiuitatis laqueo irretiuit. Quæ tamen captiuitas soluetur ad prædicationem Heliæ & Enoch, cùm ad eorum prædicationem omnes in Christũ Iudæi crediderint. Haimo. Impietates à Iacob auertet pleniter sicut scriptum est, *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Et cùm plenitudo gentium *intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Vt non sitis vobis ipsis sapientes*] .i. Ideo nolo vos istud occultum ignorare, ne visa illorum excæcatione de illuminatione sapientiæ quam habetis superbè illis insultantes, de dono Dei quasi de vestro proprio gloriemini, quod esset sapientẽ esse sibi potiùs quàm Deo .i. ad gloriam sui non dantis sapientiam suam accommodare. Haimo. Mysterium est res occulta, & secretum aliquod in se continens, quare Iudæos quondam peculiarem populũ abjecerit, & gentiles peccatores per fidem sibi copulauerit.

SICVT *scriptum est*] Or. In Isaia, vnde testimonium istud Paulus assumpsit, scriptum est, *veniet propter Sion*, & quod ait hic, *cùm abstulero peccata eorum*, ibi omnino scriptum non est. Apostoli tamen authoritate præsumptum est, Sion .i. Ierusalem pro Iudæa ponit, partem videlicet quæ caput regni est, pro toto ipso. Et tale est quod dicit, *veniet de Iudæa*] nascendo scilicet in ea qui Iudæos saluet, vel secundum Origenis verba, veniet propter Sion .i. saluandum sicut determinat dicens: *Qui eripiat*] eam, & liberet à captiuitate diaboli siue iugo peccati, quod animam captiuat à Deo. Et hoc statim aperiens dicit. *Et auertat impietatem à Iacob*] .i. à populo Iudęorum. Possumus etiam sic distinguere, eripiat scilicet à peccato cum quo nascimur, originali vel eo quod ipse in eis inuenit, & auertat à reliquis quæ commissuri essent, nisi ipse illa auerteret. Attende cum dicit eum nasciturum in Iudæa, vel

propter Sion venturum quandam in Iudæis gloriam ascribere, qua superbam gentium insultationem reprimat. *Et hoc à me illis*] vbi nos dicimus testamentum in Hebræo dicitur pactum .i. firma promissio. *Dicit Dominus*] Nam & quæ testamento confirmantur maximè stabilia sunt: promissio, inquã, tunc implenda. *Cùm abstulero*] .i. remisero *peccata eorum secundum Euangelium.*] Isti duo nominatiui plurales *inimici, & carissimi*, vnde pendeant secundum seriem constructionis non satis apparet, nisi longe superius ad præmissa referantur, vbi videlicet dictum est, quanto magis hi secundum naturam inserentur s. o. ipsi quidem inquam subaudi etiam *inimici* modo secundum Euangelium propter vos, &c. Et fortassis iuxta Hebraicæ linguæ cõsuetudinem nominatiuis sine verbo absolutè vsus est Apostolus, sicut ibi dicitur. *In conuertendo Dominus, & Dominus in cælo sedes eius.* In Epistola ad Galatas ipse Paulus de perniciosa simulatione Petrum arguens, *Si tu*, inquit, *cum Iudæus sis gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo gentes cogis iudaizare?* Item, *Ego autem fratres si circumcisionem p. q. a. p. p.* Ex quibus apparet Paulum maximè & cæteros libertatis Euangelicæ prædicatores maximas à Iudæis & conuersis inimicitias sustinere propter onera legis, quæ gentibus nolebant imponere, scientes iam legales illas obseruantias omnino inutiles, & gentes vix aut nunquam in eas induci posse. Et hoc est quod nunc Paulus meminit, dicens: *illi dico inimici*] .i. aduersantes mihi & consimilibus meis secundum Euangelium .i. sicut ex nostra patet prædicatione eorum gloriationi maximè infesta, cùm onera legis penitus interdicat, & hoc propter vos ô gẽtiles, quibus hæc onera imponere nolumus. *Sed tamen carissimi nobis*] .i. pro cæteris nostro inhærentes desiderio, vt conuersi saluentur *propter patres ipsorum*] iustissimos & magnæ authoritatis, Patriarchas scilicet & Prophetas. *Secundum electionem*] tamen Dei magis quàm secundum propria eorũ merita, qui eos per gratiã suam gentibus reprobatis elegit, ac miraliter sublimauit. Nam & Deum ipsum erga filios propter patres gratiam suam exhibuisse non ignotum est, quem Salomoni idolatræ propter iustum patrem pepercisse nouimus, & Moysem veniam delinquenti populo propter merita patrum implorasse atque impetrasse.

SINE *pænitentia enim*] Quasi aliquis diceret, quæ cura de illa

electione antiquorum patrum, seu promissionibus vel beneficijs à Deo illis olim factis, cum nunc prorsus appareat in malitia filiorum eorum quæ in precibus egerit Dominus ipsi displicere. Respondens Apostolus, immò, inquit, sine pœnitentia sunt dona Dei & v. d. i. nunquam ei displicet se alicui quicquam donasse, vel ad fidem quenquam vocasse, quia videlicet incommutabilis est omnino eius voluntas, nec vnquam quod semel faciendum esse iudicat se illud fecisse improbat: quod vtique esset de facto suo pœnitere. Alio tamen modo etiam Deus nonnunquam pœnitere dicitur, mutando scilicet vel dolendo quod fecerat, non improbando factum suum .i. non iudicando illud fuisse malum, quod proprie pœnitentia diceretur iuxta illud Philosophi, Pœnitentia enim malum factum comitatur. In electis Dei dona eius eorum vocationem præcedunt, dum eorum scilicet prosperat voluntatem, vt vocanti eos ad se assentiant, & iubenti obediant. *Sicut enim*] Dixi plenitudine conuersarum gentiũ, etiam Iudæos ad fidem conuertendos. Nec mirum si fiat ita de illis, ô vos gentiles, sicut & de vobis factum est. Et hoc est, *Sicut enim, &c. Propter illorum*] .i. dum videlicet illis repellentibus à se prædicationem Apostoli ad gentes transire cito cõpulsi sunt. *Ita & isti* .i. Iudæi *nunc non crediderunt in vestram misericordiam*] .i. non receperunt prædicationem qua vos misericordiam à Deo consecuti estis, vt post vos ad fidem postmodum & ipsi veniant, & eò humiliores efficiantur quod ad fidem vos sequantur, quasi exempli vestri magisterio hinc edocti. *Conclusit autem*] .i. cæcitate infidelitatis iam constringi omnes, tam Iudæos scilicet quàm gentes promisit, vt in omnium postmodum conuersione magnam suam clementiã ostenderet, quibus videlicet ante fidem nullum inesse meritum constat, quia sine fide impossibile est placere Deo.

O altitudo.] Exclamatio admirantis est super istam multã abyssum diuini iudicij, de prima scilicet electione Iudaici populi, & reprobatione gentilium, & de noua nunc electione gentilium in conuersione multorum, & reprobatione Iudæorum, tam paucis modo scilicet conuersis, sed post modũ pleniùs conuertendis: vt qui olim in fide gentes præcesserant, postmodum sequantur, & fiant nouissimi primi. *Altitudo*] .i. profunditas occulta nobis diuitis & copiosæ *sapientiæ*] Dei, quantum ad præscientiam ipsius, & scientiæ quantũ ad ipsius

operis effectum, ex quo præuisa illa iam sciri possunt. *Quam incomprehensibilia*].i. quam impossibiles sumus ad causas illas cognoscendas dispensationum vel dispositionum eius, quare videlicet sic decuerit agendum esse antequam fierent, & post effectum operum, *Ininuestigabiles viæ eius*] viæ quippe Dei, quibus videlicet ad cognitionem eius venitur, eius sunt opera, sicut idē Apostolus supra meminit, dicens: *Inuisibilia enim ipsius à creatura, &c.* Opera itaque Dei, quæ sensu quotidie experimur, inuestigabilia nobis sunt, quia occultas eorū naturas nondum discutere ratione suscipimus. Nec mirū. *Quis enim cognouit sensum Dei*].i. rationem quam habuit in sua præsciētia de his quę facturus erat comprehendere per se potuit, aut quem de his quæ facturus erat consuluit, vt eius instrueretur consilio quid vel qualiter agendum esset? *Aut quis*] post summam incomprehensibilem Dei sapientiam ostēdit summam eius bonitatem, quia omnia nobis priùs largitur quàm à nobis quicquam accipiat. Deinde in actione gratiarum Apostolus admirationem suam terminans, ait: *Quoniam ex ipso sunt omnia*] .i. quælibet substantiæ natura tanquam ab ipso creata vt esset, *per ipsum*] scilicet conseruata vt maneret, *in ipso*] tanquam fine optimo consummata, dum eorum videlicet opifex optimus atque dispositor in ipsis glorificatur atque laudatur, propter quod ea condidit atque conseruat, sicut in Prouerbijs scriptū est, *vniuersa propter semetipsum creauit Deus, impium quoque ad diem malum.* Vt quinto super Genes. B. meminit August. quælibet creaturarū quātum in se vespera est, quantum verò ad laudem creatoris relata mane dicitur, & in se considerata quasi defectum habet, in laude verò Creatoris profectum. Quærat fortasse aliquis quomodo natura quælibet substantiæ conseruetur, vt maneat, cùm spiritus irrationalium animalium carne regi, & cum carne deficere penitus credantur. Sed profectò si illi quoque spiritus sicut & nostri substantiæ sunt, quædam scilicet raritas elementorū vt quibusdam videtur, cum deserunt esse spiritus .i. viuificare cessant corpora illa, non tamen deserunt esse substantiæ sicut & caro, cum qua deperire dicuntur: cum caro deseret esse, non tamen corporeæ substantiæ naturam amittit. Quæri etiam potest cùm Deus ipse propter se potius quam propter opera sua sit laudandus, quomodo dicat Apostolus, cum propter

opera sua esse glorificandum .i. maxima laude dignum. Ex se ipse quippe bonus vel laude dignus est, potiùs quàm ex operibus suis & propter ipsum opera eius potius sunt laudanda vel bona quàm ipse propter opera. Sed licet ex seipso potius quàm ex effectis suis ipse bonus sit, vel dignus laude, actio tamen ipsa gratiarum vel effectus laudis nostræ, quam ei persoluimus ex operibus quę per ipsum cognoscimus, consequitur sicut & cuiuslibet artificis laus in operibus eius cognoscitur, & quamuis propter sciẽtiam quam habet iam dignus sit laude, ex notitia tamen operum eius laudatio eius consequitur. Nec Apostolus hoc loco dicit Deum dignũ laude propter opera quæ fecit, sed nos ad eius hortatur laudem propter opera eius quæ cognoscimus. *Ipsi gloria*] inquit, sit .i. optima & summa & late patens fama, *In secula*] .i. per omnes successiones temporum, *Amen*] .i. fiat quod est aduerbium optandi, aliquando etiam confirmandi, quando videlicet ponitur pro, ita est, vel verum est.

OBSECRO *itaque*] quia videlicet talis vel tantus est, ex quo omnia, per quem, &c. obsecro vt vos ipsos ei hostiam præparetis potius, quàm pecora vestra ipsi mactetis. Quasi adiurando eos coarctat, cum dicit: *per misericordiam Dei*] ac si diceret, sicut de misericordia eius confiditis, ita & ad ipsam obtinendam quantum valetis vos præparetis. Corpora pecorum cum offerebantur in sacrificio occidebantur, nostra autem corpora cum Deo immolantur vitijs ita moriuntur, vt vita non priuentur. Et hoc est quod dicit, hostiam viuentem, & tunc profecto immolationis nostræ obsequium rationabile est, si nos ipsos ita immolemus potius quam pecora nostra ei mactemus, vel nos ipsos propter eum interficiamus. *Conformari huic seculo*] .i. seculares qui præsentem vitam diligunt imitari, *sed reformamini*] .i. studete reparare ac renouare humanæ rationis sensum peccatis iamdudũ obtenebratũ. *Vt sic probetis*] .i. cognoscere valeatis, vel etiã alijs ostendere, & ratione probare possitis: *Quæ sit voluntas Dei*] .i. quid Deus à nobis fieri velit vt boni simus in nobismet ipsis, imò alijs quoque, vel ipsi Deo beneplacentes, & tandem perfecti in virtutibus consummati, crescendo semper in melius, vel in cœlesti vita perfectæ beatitudinis. *Dico enim.*] Dixi, *nolite conformari huic seculo, sed reformamini, &c.* & merito id vos moneo, CAP. XII.

quia hoc dico *per gratiam quæ data est mihi*.i. per magisterium mihi super vos iniunctũ dicere compellor omnibus qui sunt i. v. i. apud gentes confusis, quare specialiter Apostolus sum destinatus, *Non plus sapere quàm oportet, sed sapere vsque ad sobrietatem*] Ille sapit plusquàm oportet, qui mala ipsa non solum notitia rationis à bonis discernit iuxta illud Philosophi, mali quippe notitia iusto deesse non potest, verum etiam experiẽtia dicit, secundum quam lignum scientiæ boni & mali dictũ est. Et hic quidem est sensus, seculi .i. secularium & carnaliũ hominum, vt experientia voluptatum, quasi quadam saporis dulcedine illecti mala ipsa cognoscunt. In qua quidem experientia sobriæ & honestæ vitæ terminos excedũt dum voluptatibus suis turpiter inseruiunt. *Et vnicuique*] scilicet nostrũ hoc ipsum dico .i. non plus sapere. &c. *Sicut Deus diuisit mensurã fidei*] .i prout credit faciendum esse, ita hoc impleat, *sicut enim.*] Ac si aliquis quæreret, Est ne in discretione boni & mali diuersa existimatio infidelibus? Respondet Apostolus quod est, sed & diuinæ gratiæ dona in eis sunt diuersa, & hoc est quod cõpetenti similitudine demonstrat, dicens: *Sic enim & non eundem actum habent*] .i. non idem officium ita multi nos secundum personarum diuersitatẽ in vno corpore Christo & in eisdem sacramentis vniti sumus. *Alter alterius membra*] .i. supplentes officium suum pro altero, & ei administrantes quod iste implere non potest. Tunc enim oculus quasi membrum manus efficitur, cum visum subministrat, vt illa operari queat: & similiter vnusquisque fidelium donum gratiæ quod habet in alterum ministrare debet, vt maximè sibi inuicem caritate colligẽtur fideles cùm sibi vicissim subueniũt, & vnusquisq; alterũ esse recognoscit. Dixi, singuli alter alterius mẽbra, sed merito quia *habẽtes*] dona diuersa gratiæ Dei illis collatæ. Quæ statim dona sub diuidit dicens, *siue prophetiã*].s. habentes .i. gratiã interpretãdi.i. exponẽdi verba diuina. vnde & ad Corin. dicit: Nã qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationẽ *secundum rationem fidei*] Prophetam habet qui in sua prædicatione secundum hoc quod credit auditoribus esse necessarium verba sua moderatur, & quid his siue illis pro capacitate eorum prædicari oporteat discernit vt modo lac paruulis, modo solidum cibum maioribus ministret, sicut & ipse Paulus ad eosdem Corinthios scribẽs proprio docet exemplo. Quam quidem Apostolorum discretio-

nem Psalmista præuidebat cum diceret, *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Tale est ergo secundum rationem fidei suæ, ac si diceretur, secundum discretionem quam se credit habere, vbi forte si errauerit, caritas eius ignorantiam eam excusat. *Siue ministerium in ministrando.*] Per hæc omnia subaudiendum est secundum rationem fidei, vt videlicet omnia discrete faciamus, secundum quod faciendum esse credimus. Ministerium dicit corporalis operis officium, sicut est suendi vel fabricandi. Ministerium habet in ministrando alijs, qui inde maiorem vtilitatem aliorum quam propriam quærit, sicut idem Apostolus alibi ait: *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.*

SIVE *qui docet in doctrina sit*] .i. doceat quæ docenda credit. Similiter *qui exhortatur*] .i. ad persuadendum. Loquitur secundũ rationem fidei, qui prophetiã quam superius intellexit per doctrinam & exhortationem non distinguit. Quisquis enim ad ædificationem loquitur, aut docendo aliquid, aut exhortando aliquid loquitur. Sic expone', siue qui docet. s. rationem fidei, *in exhortando* sit discernens scilicet quantum valet, quæ quibus hominibus persuadenda sint, sicut & docẽda, iuxta illud Veritatis, *Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas ante porcos.* *Qui tribuit*] .i. sua largitur egentibus, *In simplicitate*] subaudi id faciat .i. non duplicem ibi habeat intentionem, tam pro temporali scilicet quàm æterna remuneratione. Quod & alibi prohibet Dominus dicens, *Cùm facis elemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Aliter in simplicitate .i. non sit duplex finis in intentione, vt videlicet elemosynæ suæ finem tam in se quàm in Deo constituat, sed tantummodo in Deo, vel ita vt non dolosè id faciat, sicut hypocritæ faciunt, qui aliud simulant quàm intendant, cùm se videlicet propter Deum id facere fingant, quod magis propter humanã gloriam agunt, vel sicut faciunt qui aliquid largiuntur alicui, amplius inde se recepturos sperantes, se id ex caritate facere simulant, quod ex cupiditate potius agunt. *Qui præ alijs*] .i. Prælati vicem gerit. *In solitudine*] subaudis præsit, eorum scilicet lucra quærendo potius quàm sua. De qua quidẽ solicitudine Prælatorum erga subditos Salomon admonet, dicens: *Fili mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris sui, &*

captus es proprijs sermonibus tuis. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipsum libera quia incidisti in manum proximi, discurre, festina, suscita amicum tuum. Ne dederis somnum oculis tuis, ne dormitent palpebræ tuæ.

QVI *miseretur*] .i. ignoscit delinquentibus in se, lætus & sine omni rancore animi hoc faciat, non erubescentiam inferat pœnitenti, neque illi turpiter peccatum suum improperans, quasi magis tristem se ostendat de propria læsura quam hilarem de conuersione peccatoris. *Dilectio*] subaudis sit immutabilis, vera, non simulata: sicut alibi scriptum est, *filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Odientes*] vicia. *Adhærentes*] virtutibus, vel recedentes conuersatione seu moribus à peruerso homine, & imitantes bonum, attendentes quod scriptum est: *Cum sancto sanctus eris, &c. Caritatem fraternitatis*] .i. effectus fraternæ caritatis inuicem exercentes, vt vnusquisque alijs tãquam fratri subueniat, & Deo tãquam Patri obediat. Non solùm de vtilitate proximorum, verum etiam de honore ipsorum prouidendum admonet, dicens, *honore*] scilicet alter alterum .s. *prauenientes*] .i. inter vos hoc prouidentes, vt cùm alius vos honorare voluerit, vos prius eum honoretis, & beneficium eius vestrum præueniat, vt quasi debitum vobis reddatur potius quàm tribuatur. Sũt autem qui nostris non egent beneficijs, & qui magis ad dilectionem honore quàm vtilitate trahuntur: ideoque post vtilitatem beneficij de honore quo diligunt Apostolus prouidit. *Sollicitudine non pigri*] hoc est effectus prouidentiæ nostræ erga subjectos implere non differentes, sicut scriptum est, *Quæcunque potest manus tua instanter operare, &c. Spiritu feruentes*] Ac si diceret, Et si non poteritis hæc supradicta penitus implere, zelo saltem caritatis ad hæc implenda ferueatis, & boni desiderij voluntas apud Deum sufficiet. *Domino seruientes.*] Post fraternam caritatem erga proximum, ad caritatem Dei, qua deseruitur conscendit. Benè autem cùm dicturus esset, *Domino seruientes*, præmisit Apostolus, *Spiritu feruentes*, vt hæc seruitus filialis reuerentiæ subjectio ex amore potius quàm seruilis ex timore intelligatur, Christiana magis quam Iudaica. Soli Domino seruimus, cuicunque seruitium impendamus, si totum nostræ subjectionis finem in Deo constituamus, si videlicet solam reuerentiam, quam Prælatis exhi-

bemus, propter Deum, cuius vicarij sunt, & à quo prælationis potestatem acceperunt, eis exhibemus. Qui enim legato vel vicario alicuius prælati obsequium impendit, propter ipsum tantummodo prælatum, à quo destinantur, ipsi solummodo prælato in hoc deseruire dicuntur, & ei soli propter quem tantum id agitur seruitium vel honorem impendere. *Spe gaudentes*] vt videlicet sitis, *in tribulatione patientes.*] Vnde & Apostolus Iacobus, *Omne gaudium*, inquit, *existimate fratres mei, cum in tentationes incideritis, scientes quòd probatio, &c.* Dicturus, *in tribulatione patientes*, benè præmisit, *spe gaudentes*, vt spes remunerationis præcedens fortes efficiat contra passiones, dum illud attendunt quod scriptum est, *in paucis vexati, in multis bene disponentur, &c. Spe gaudentes*] .i. expectatione futuræ beatitudinis, cùm spes non nisi de bono sit & de futuro, & quia ex nostra virtute hanc in passione constantiam habere non possumus, vt orationem super hoc frequentemus admonet, dicens: *Orationi instantes*] .i. in oratione superstantes potius quàm iacentes. Quasi enim iacentes sunt, qui se ad Deũ per deuotionem nòn erigunt, vt oratio suũ consequatur effectum, & verba solummodo præparant, non corda: de quibus Dominus per Isaiã conqueritur. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Necessitatibus sanctorũ communicantes*] .i. fidelibus penuriam vel aduersitatem patientibus ita compatientes, vt eorum penuriæ vel tribulationis participes efficiamur, dum videlicet quod nobis subtrahimus eis impendimus, vel pro ipsis etiam eripiendis seu defendendis periculum vel damnũ incurrimus. Vnde alibi dicit: *Alter alterius onera portate. Hospitalitatem sectantes*] non solum impendentes, cùm videlicet recedentes à nobis insequimur, vt etiam reluctantes ad hospitium trahamus, sicut Loth in susceptione Angelorum egit.

BENEDICITE *persequentibus vos*] hoc est, illis etiam vt bene sit orate, vt sic in eis caritatem ædificetis, sicut scriptum est: *tunc enim carbones ignis congeres super caput eius:* vel ideo vt oratio vestra tanto faciliùs effectum assequatur, quanto Deo gratior erit, qui ait. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Quam quidem dilectionis perfectionem tam Dominus ipse quàm Protomartyr eius Stephanus in passionibus suis pro inimicis orando nobis exhibuerunt. *Benedi-*

cite & nolite maledicere.] Bis dicit, *benedicite*, vt tam in ore quā in corde benedictionē habeamus. Nec dixit, ne maledicatis, sed *nolite maledicere*. Cùm enim aliquem pro suæ culpæ obstinatione excommunicamus, profectò in eum maledictionis sententiam intorquemus. Ipse etiam Paulus in Actibus Apostolorum ei maledixisse legitur cui ait, *destruat te Dominus paries dealbate*. Sed quia zelo iustitiæ cōpulsi talia sancti faciunt, maledictionis actionem habent, non voluntatem. Hoc vno loco non dicitur, vt penitus non maledicant, sed vt maledicere non velint, vt videlicet voluntas maledictionis nō actio prohibeatur sicut & Dominus dicit: *nolite iurare*. Voluntatē potius iurandi interdicit quam actionem. Sic & iudex cùm aliquem lege sua coactus occidit, non voluntariè ab homicidio excusatur, quia id ab eo voluntate non geritur, cui omnino displicet quod ille qui punitur illud commiserit, pro quo lex eum interfici præcipit, vt magis eum lex ipsa quàm homo puniat, immò ipse Deus legem instituens qui ait: *Ego occidam & ego viuere faciam, & mihi vindictam, ego retribuam*, quia ipse minister Dei. Non immerito quærendum videtur cùm ad corda potius Deus quam ad verba respiciat, tamen verbis etiam ipsum deprecemur. Sed duabus id causis geri existimo. Vna quidem ad honorem Dei, altera est ad vtilitatem nostram accommodata. Cùm enim aliquid à Deo orando postulamus, ex ipsis verbis nostris ostendimus non nisi ab eo id nos posse habere, quod oramus. Ipsa verba quæ proferimus affectum nostrum & deuotionem intellectu suo in Deum excitant, & commouent: vt tanto efficacior ipsa sit oratio, quāto in orante maior est deuotio.

GAVDERE *cum gaudentibus*.] Infinitiuis pro imperatiuis vtitur, dicendo scilicet *gaudere & flere* pro gaudete & flete .i. cum fidelibus de profectu eorum exultate, vel de ipsorum effectu compatiendo contristemini. Est enim falsa lætitia iniquorum, cui congaudendum non est, & falsa eorum tristitia, cui contristandum minimè est. Vnde Dominus; *Mundus*, inquit, *gaudebit, vos autem contristabimini*. Et Salomon in Prouerb. de peruersis, *Qui lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis*. Cùm autem idem Salomon alibi dicat; *Non contristabit iustum quicquid ei acciderit*. Et ipse Apostolus supra, *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*

bonum,&c. Quid poteſt accidere electis vnde flendum ſit, aut quomodo rationabiles ſunt illæ lacrimæ Rachel de interfectione filiorum, de miſeria ſic ad beatitudinem tranſeuntium? Vnde & de illo fletu fidelium in tranſitu B. Martini ſcriptum eſt: Cùm ſentiret magis eſſe gaudendum, ſi rationem vis doloris amitteret. Ieronymus ad Tyraſium de morte filiæ, Tantas taleſque tempeſtates vitæ, tot impugnationes diaboli, tot corporis bella, tot ſeculi clades euaſit: & lacrimas fundimus, quaſi ipſi neſciamus quid quotidie patiamur. Propter quod & Dominus ſic admonet diſcipulos: *Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem.* Plane mortuum Lazarum fleuit, doluit non morientem, ſed potius reſurgentem, & flebat quem cogebatur pro ſaluandis alijs ad ſeculum reuocare. Hanc vitam dans Dominus ingemiſcebat, quam tu doles eſſe ſublatam. Contra lacrimas eius pugnant tuæ. Ille nolebat reddere laboribus quem dilexerat, & tu amare te credis, cui laborum volebas adhuc reſtare tormenta. De hoſtili patria migrauit ad cœlum. Apoſtolus memorat, *Quamdiu ſumus in hoc ſeculo, peregrinamur à Deo.* Vnde ergo illæ lacrimæ Rachel? vnde compaſſio fidelium ſuper interfectione iuſtorum quæ finit in eis miſeriam & cõfert gloriam? vel etiam cùm omnia quæ accidunt electis, eis vt dictũ eſt cooperantur in bonum? vel quicquid eis accidat non contriſtentur? Vnde nos ſuper eos dolere conuenit, vel ipſos de aliquo pœnitere, quos in alia vita licet ſuorum peccatorum memores, conſtat tamen nullo modo dolore pœnitentię affici: attendentes ſcilicet ipſa etiam peccata ſibi in bonum fuiſſe cooperata. Denique cùm omnia optimè à Deo non dubitemus, adeo vt ipſa quoque mala bonum ſit eſſe, & iuxta veritatis vocem neceſſe ſit, vt veniant ſcandala; quid contingere poteſt vt rationabiliter doleant? Si enim vt B. meminit Auguſtinus, bonum eſt malum eſſe, quiſquis de malo dolet, de hoc profecto dolet quod bonum eſt eſſe: & quiſquis vult ipſum non eſſe, vtique vult non eſſe id quod bonum eſt eſſe: & ita tam diuinæ diſpoſitione quam rationi contrarius eſſe videtur, & fruſtra dicitur ad Deum, *fiat voluntas tua*, cuius ſcilicet voluntati ſeu diſpoſitioni quantũ in ſe eſt aduerſatur. Sed quia hæc diſcutere altioris eſt philoſophiæ, perfectioni noſtræ reſeruamus Theologiæ.

ID *ipsum inuicem sentientes*] per caritatis videlicet affectum ita alios sicut seipsos reputantes, iuxta illud Veritatis, *Quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem illis facite.* Et illud: *Quod tibi non vis, alij ne feceris*, vel ita idipsum cum alij sentiẽtes, quasi bona eorum sicut detrimenta nostra esse reputantes, vel idipsum de fide sentientes, vt nulla sint scismata in fide Catholica. Ad quod maximè pertinere videtur quod subditur: *Non alta sapientes*] .i. non superbe aliquid per hæresim præsumentes, dum ex nouitate aliqua quærimus gloriari. *Sed humilibus*] quibus videlicet Deus dat gratiam, superbis resistens, *Consentientes*] in fidei scilicet vnitate nos eis sociantes. Quod qualiter faciamus docet cùm adiungit, *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*] .i. prudentiam vestram, si quam habetis nolite ad gloriam vestram conuertere, nec de illa in vobis gloriari, vos etiam dico *Nulli malum pro malo reddentes*] .i. neminem quia nos lesit, sed potius quia iustum est punientes. Possumus etiam quod dictum est, *nolite esse prudentes, &c.*] ita accipere, vt hoc illi competentiùs adiungatur, ille etenim prudens apud semetipsum dicitur, qui totus suo iudicio nititur, vt quicquid istum esse decreuerit, exequi velit: vt cum nemini irascenti sua ira videatur inuisa in quocunque offenditur vlciscendum putat. Cui quidem periculo occurrit, dicens: *Nulli malum pro malo reddentes.* Superius dixerat, *nolite maledicere persequentibus vos:* hic facta mala sicut etiam verba mala prohibet. *Prouidentes bona, &c.*] .i. nitentes quantum possumus vt opera nostra non solum Deo, sed etiam hominibus bona videantur, vt ea scilicet imitari velint, vel Deum indè glorificent, sicut & Veritas ait: *luceat lux vestra coram hominibus, &c. Si fieri potest cum omnibus hominibus pacem habẽtes*] itaq; vt diximus nulli.v. malũ pro malo reddentes, & prouidẽdo bona etiam corã hominibus. *Quod*] .s. pacem habere cum omnibus, *ex vobis est*].i. ex propria natura habetis, vt.v. eis maximè concordes sitis, quos per naturam affiniores conspicitis. Vnde alius dicit Apostolus, *Qui enim proximum quem videt non diligit, Deum quem non videt quomodo potest diligere?* Quo enim natura magis sumus affines, ampliùs ipsa nos ad dilectionem inuitat. Adeo inquam cum omnibus pacem habentes, vt si aliquem offendendo excesseritis, *non vosmetipsos defendatis*] .i. proprias culpas excusetis, *sed date locum iræ*] .i. cedite irato

& offenso fratri patienter, scilicet eius iram ferentes, non cũ iterum per excusationem vestram commouentes. Tũc enim iræ eius resisteremus vt amplius æstuaret, vel in eo remaneret, non cederemus vt ab eo transiret.

SCRIPTVM *est enim*] scilicet in Prouerbijs, *mihi vindictam*] Ac si diceret, ideò cum offenditis alios debetis offensos patienter tolerare, & eorum iram quantum poteritis lenire, quia etiam si ab eis offensi essetis, hortatur vos Dominus ne vos indè vindicetis: sed ei vindictam reseruetis dicenti: *Mihi vindictam*, subaudi reseruate, *& ego retribuam*, illam, vt scilicet vlciscar vos. Et notãdum quòd si hoc intelligatur exhortatio ad perfectionem potius quàm præceptum, sicut & quod veritas ait, *& tua ne repetas*: potest & illud quod dictum est superius, *non nosmetipsos, &c.* ita exhortatio perfectionis intelligi, vt cùm à persecutoribus defendere nos possimus, perfectiùs tamen dicat esse omnino non defendere, sed potius inde nobis illatam sustinentes, quàm defendendo corpus animam nostram vulnerãtes, eum videlicet per iram interficiẽdo, à quo fortasse nos aliter defendere non possumus. Sed sicut & illud superius pro præcepto exposuimus, potest forsitan & hoc pro præcepto intelligi, *Mihi vindictam, &c.* sicut enim iudex lege vel amore Dei qui legem instituit constrictus reum interficit, non tantum ipse hoc facere dicitur quam lex vel Deus ipse qui hoc facere præcipit, & ad hoc faciendum tanquam instrumento vtitur, ita & cum zelo iustitiæ vel amore vindicta est imputanda. Quod itaque præcipit Deus, sibi vindictam reseruari, vt ipse illam faciat, tale est vt nemo vindicare præsumat, nec vt dictum est, Deus hoc per ipsum agat, qui ait: *Ego occidam, & ego viuere faciam*: Vnde August. quæst. in Leuit. cap. 71. Cùm homo iuste occiditur, lex eum occidit, non tu. Idem de Ciuit. Dei lib. 1. Non occides, his exceptis quos Deus occidi iubet. Non autem ipse occidit qui ministerium debet iubenti, scilicet adminiculum gladio vtenti. Tunc itaque homo occidit cùm ex se id, non ex Deo agit. Cùm vero ex diuina institutione vel iussione id facit, Deus potius tanquam instrumentum id facit, quàm homo ipse. Sic quippe quemlibet potentem aliquid ædificare vel facere dicimus, cum ad eius imperium illud geritur. Homini itaque, non Deo prohibitum est occidere. Sic & for-

tasse nostra repente prohibemus, qui a .v. nostra sunt, sicut & diligere eos qui nos diligunt .i. quia nos diligunt. Quæ enim propter nos habere non debemus, vt huius .s. possessionis in nobis finem constituamus, multo minus propter nosmetipsos repetere ablata debemus: quod videlicet fortasse Deus per alios melius quàm per nos disponere vult, vel qui nobis nocitura præuidebat. Itaque repetere licet nos quæ Dei sunt potiùs quàm quæ nostra sunt .i. propter Deũ potius, vt secundum voluntatem ea disponamus quæ propter nos, & tunc potius Deus in nobis sua repetit, quam nos nostra, dum hoc videlicet agimus vt potius Dei faciamus esse quàm nostra.

SED *si*.] Dixi, non vindicetis vos, sed potius Deus, vt dictum est, sed è contrario benefacite malè facientibus. Et hoc est, *sed si, &c. Hoc enim*] Reddit causam quare sic faciendũ sit inimicis, quia propter hoc facile poterimus ad salutem trahere. Caput quidem est principalis pars in corpore, tanquã in omnibus sensibus corporis ornatum, mentem siue animã nostram significat. Carbones ignis incendia sunt caritatis, vel lamenta pœnitentiæ quibus anima penitus excruciatur, & contra semetipsam indignationis flammis accenditur. Hos itaque carbones super mentem inimici nostri congeramus, ei benefaciendo; dum per hoc eum ad amorem erga nos vel ad pœnitentiam malorum, quæ nobis intulit, accendimus. *Noli vinci*] .i. superari à vitio tuo, si .v. ira tibi adeo dominatur, vt reddas malum pro malo: sed vince & reprime ipsam iram tuam per bonum malo recompensatum. Non enim malum est seruire homini, sed vitio. Vnde statim adiungit.

CAP. XIII. OMNIS *anima*] .i. quælibet rationalis creatura *subdita sit*] .i. libenter obediat. Quod quidem aduersus quorundam fidelium opinionem dicit, quibus omnino iniustum & inconueniens videbatur vt quislibet iam ad fidem Christi conuersus terrenæ potestati amplius deseruiret, seu obediret: quasi tales omnino potestates à Deo constitutæ non essent. Vnde & Dominus ipse pro seipso & Petro censum Cæsari persoluere dignatus proprio ad hoc nos hortatus est exemplo. *Sublimioribus*] .i. sibi prælatis à Deo .s. sicut statim annectit dicens, *Non est enim potestas*] siue bona scilicet siue mala videatur, *nisi à Deo*] .i. per eius dispensationem constituta. Cum enim Principes boni sunt, diuini muneris est. Cùm autem mali,

vel ad vindictam peruersorum hominum, vel ad purgationem seu probationem bonorum à Deo sunt institui, qui quālibet impietatem etiam benè disponit. Vnde & potestas diaboli vel cuiuslibet impij bona perhibetur, licet voluntas eorū sit pessima, vel operatio peruersa. Potestatem quippe à Deo accipiunt, à se verò voluntatem malā habent. Vnde & iniquo Pilato Veritas ait: *Non haberes in me potestatem, nisi datum tibi esset desuper.* Et diabolus in nullo aggredi Iob poterat, donec huius potestatis licentia sibi à Deo concessa. *Quæ autē sunt à Deo*] scilicet instituta, sed non tamen permissa. Nam & peccata Deus ipse permittit, non instituit. *Ordinata sunt*] .i. rationaliter instituta. *Itaque qui.*] Quandoquidem omnis potestas à Deo est instituta. *Damnationem acquirit*] .i. hoc faciendo damnari merentur, quia Deo potius quàm homini resistunt. Aliud est autem resistere tirannidi mali Prælati, aliud iustæ eius potestati quam à Deo suscepit. Cùm enim aliquid per violentiam agit quod ad eius potestatem & institutionem non pertinet, profectò cùm ei in hoc resistimus, tirānidi magis quàm potestati obuiamus, homini potius quàm Deo: quia hoc ex se præsumit, non ex Deo agit. Quando vero in his ad quæ legitimè constitutus est ei resistimus, tunc potestati contraimus. *Nam Principes*] .i. eorum potestas non est timenda his qui bene operantur, sed male. Quod statim ostendit dicens: *Vis*] tu aliquis, *non timere potestatem*] potius quā hominem, bene operare, & parcendo tibi approbabit opera tua, & te bene agere testificabitur. *Gladium portat*] .i. non irrationabiliter ad occidendum etiam est instructus, quia .v. in hoc Deo deseruit, qui super hoc eum instituit, vt vindicet mala. Et hoc est, *Dei enim, &c. vindex in iram*] .i. vindex irascendo male agenti potius quam homini .i. malitię potius eius quam substantiæ. Ideo quia .s. minister est Dei, obedientes ei estote tāquā Deo, & hoc *necessitate*] .i. pro manifesta vtilitate, quam ex ministerio Principū percipitis, *non solum propter iram*] eorū .s. *sed & propter conscientiā vestrā*] .i. nō solū propter fortitudinē vindictę ipsorū qui nos inobediētes sibi statim punirent, verū etiā quia vobismetipsis cōscij estis eos vobis necessarios esse ad malitiam reprimendā. *Ideo enim*] quia .v. ita vobis necessarij sunt, vindicādo .s. de his qui malè agūt vt dictū est, *tributa*] eis persoluitis, *In hoc ipsi*] .s. Deo seruiētes, quod vindicāt

mala, vt de hoc ipso quod tributa suscipiunt officium suum implere valentes, quod nequaquam sine his expensis possent exercere, & ideo quia sic conscij estis, vel quia hic ita Deo militant.

REDDITE *illis omnibus*] quæ pro hoc debetis. *Cui tributum*] scilicet debetis *tributum*] reddite. Origenes, Tributa terræ vectigalia negociationis. Haymo. Cui tributum debetis reddere, reddite: sicut & ipse conditor pro se & pro Petro didragma. Tributum dicitur à tribunis, & Tribuni à tribus, siquidem Romulus in tres partes populum sibi subditum diuisit, in Senatores scilicet qui & Cōsules vocabantur, in milites & agricolas, & vnicuique parti principem vnum constituit, qui etiam tribunus dicebatur eo quod vni ex partibus præesset. Census verò qui à subditis exigebatur tributum dicebatur. *Cui vectigal*] vectigal est tributum fiscale, & dicitur à vehendo, eo quòd accipiatur de vecticijs .i. deportatis mercibus. *Cui timorem*] Iracundis maximè Prælatis timor est exhibendus, ne ira commoti plus vindicent quàm oporteat. Mansueti verò tanto amplius sunt honorandi, quo eos patientia digniores vel benigniores facit.

LIBER QVINTVS.

EMINI *quicquam debeatis*] .i. ita ab omnibus debitis absoluite, vt nihil præter caritatem debere vos recognoscatis. Quæ sic semper est soluenda vt semper debeatur, & sic semper est impendenda, vt tunc maximè retineatur cùm impenditur. Pecunia autem cùm persoluitur ei cui redditur accedit, & à reddente discedit. Diligere alterum est ei propter ipsum bene optare. *Inuicem*] .i. inter vos vt sit mutua dilectio. Proximum intellige omnem hominem qui humanitatis natura nobis coniunctus est, & ex eodem patre Adam cōmunem nobiscum dicit originem: si enim Apostolus proximum intelligat Iudæum tantum secundum quod in lege dicitur, *non fænerabis proximo tuo*, sed alieno: nequaquam stare potest quod ait, eum qui diligit proximum non adulterari, &c. cùm videlicet hæc etiā

committi in infidelibus possint. *Legem*] Moysi dicit vbi quæ subiungit præcepta continentur. *Nam non adulterabis*] Adulterari siue mœchari pro omni illicito concubitu lex ponere videtur alioquin nusquam illam fornicationem excluderet, quæ ab eis committitur qui coniugati non sunt. Cùm itaque dicit, non adulterabis, speciem pro genere ponit, sicut è conuerso subdit: *Non occides*, genus pro specie. Non enim occidi ab homine bestiam, sed hominem vetat. Tunc autem homo hominem occidit, non Deus per eum, vt supra quoque innuimus, quando id propria gerit voluntate, non diuinę legis sanctione constrictus, de qua quidem iniusta occisione Dominus Petrum instruens ait: *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Qui per se acceperit ait, non cui à potestate traditur, ad iustitiam scilicet exercẽdã, gladio perire dignus est. Tunc etiam ipse tantummodo absque Deo id facit .i. cum ad propriam voluntatem implendam non ad iustitiam exercendam id agens homicida sit. Vnde August. quæst. in Exod. cap. XXVII. Cùm minister iudicis occidit eum quem lex iussit occidi, profectò si id sponte faciat, homicida est, & si eum occidat quem scit à iudice occidi debuisse. *Non furaberis*] .i. non fraudulenter aliena tolles. Non enim Hebræi furtum fecerunt, cùm iussu diuino Ægyptios spoliauerunt ab his quæ Dei magis quàm ipsorum erant. *Falsum testimonium*] contra conscientiam scilicet loquendo. *Non concupisces*] aliena scilicet non tantummodo non tolles. *Et si*] mandatum subaudi dilectionis in hoc præcepto completur, *diliges, &c.* Aliud est dicere sicut te, aliud est quantum te. Ibi quippe similitudo, hîc æqualitas ostenditur. Vnde & cùm Veritas ait, *Estote misericordes, sicut & pater vester cælestis*, similitudinem potius misericordiæ quam æqualitatem expressit. Si autem vnumquemque quantum me diligere deberem, omnes æqualiter à me diligendi essent. At verò cùm nemo nisi propter Deum diligi debere videatur, tanto amplius quisque diligi dignus est, quanto Deo carior habetur & melior est. Si enim Deus quia melior est super omnes est diligẽdus quicunq; post eum meliores sunt, amplius diligendi sunt quàm alij. Aliter quippe caritas ordinata non est. Eum autem plus diligimus cui vt beatior sit optamus, licet ei de corporalibus bonis minus quam de nostra vel eorum qui specia-

liter nobis adhærent curam agamus. Tunc autem quemlibet ſicut nos diligimus, cùm eum ad beatitudinem ſicut nos peruenire volumus, eadem ſcilicet intentione circa eum habita, qua circa nos, quia videlicet hoc ei bonum exiſtimamus eſſe ſicut & nobis. Fortaſſis enim cùm quis alium odit, eum in paradiſo iam eſſe vellet, quo nil melius ei optare poteſt: nec tamen ideo eum diligit, cùm id non tam propter eum quàm propter ſe ab eo liberandum faciat. *Dilectio proximi*] vere qui diligit proximum non adulterabit, non occidet, &c. quia nullum penitus malum operatur. Vnde apparet Dauid dum cum Berſabee fornicaretur vel Vriam ad mortem proderet, nequaquam proximum dilexiſſe: ſed & cùm alius dicat Apoſtolus: *Qui enim non diligit proximum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere?* vtique nec Deum tunc dilexiſſe videtur. Quomodo etiam dici poteſt alterum diligere ſicut ſemetipſum, cum nec ſemetipſum vere diligat, qui à morte animæ ſibi parcendo non parcit? Scriptum quippe eſt, *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.*

PLENITVDO *ergo.*] Quandoquidem .ſ. proximi etiam dilectio legem implet, vt dictum eſt: ego multo magis de genere ipſius, quod eſt dilectio, id recipi conſtat. Cùm verò tota meritorum noſtrorum ſumma in dilectione Dei conſiſtat, & proximi, diligenter vtraque ſi poſſumus à nobis eſt deſcribenda, & inſuper demonſtrandũ quomodo prætermiſſa Dei dilectione, quæ maior eſt, auſus ſit Apoſtolus dicere dilectionem proximi legem implere. Dilectio Dei ex toto corde in nobis eſt optima illa erga Deum voluntas, qua ei tantò amplius placere ſtudemus, quantò amplius ei placendum eſſe recognoſcimus. Ex toto autem corde ſeu ex tota anima id agimus, quando ſic ad eum penitus noſtræ dilectionis intentionem dirigimus, vt non tam quid nobis vtile ſit quàm quid ei placitum ſit attẽdamus. Alioquin nos potius quàm ipſum dilectionis noſtræ finem .i. finalem & ſupremam inſtitueremus cauſam. Dilectio vero Dei erga nos eſt ipſa diuinæ gratiæ de ſalute noſtra diſpoſitio. Proximum verò tanquam ſe diligit qui propter Deum tam bonam erga eum voluntatem habet, vt ſic ſe propter eum gerere ſtudeat, ne ille de ſe iuſtè conqueri poſſit, ſicut nec ipſe ſibi ab illo vult fieri, de quo iuſtè conqueri queat. Ad hanc autem proximi dilectionem illa

duo

duo naturalis legis præcepta pertinent: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*: Et, *quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis*. Quorũ quidem præceptorũ intelligentia quæ sit habenda, non fortassis omnibus patet. Sæpe enim alijs ex caritate honorem aut beneficium impendimus, quod ab alijs suscipere recusamus, vel sæpe alios pro iustitia punimus, vel etiam interficim°, cùm hoc ab alijs nullo modo pati velimus. Quis etiam nesciat nonnunquam nos velle ipsa nobis fieri quæ non conuenit? non tamen ideo nos alijs ea facere debere. Vt si velim mihi assentiri in malo, nũquid alijs similiter assentiri debeo ad peccandum? Sæpe etiam Prælati de subditis exigunt talia obsequia quæ nequaquam conuenit eos subditis reddere, & pauperes à diuitibus multa sibi fieri volũt, quæ minimè ipsi alijs facere possunt: vt videlicet hoc implere queant, *quæ vultis vt faciant vobis, &c.* nisi forte dicatur hoc non esse generale præceptum, sed his tamen hoc præcipi, qui vicem beneficiorum referre possunt, sicut & cùm dicitur, *date eleemosynam*, vel, *frange esurienti panem tuum*, ijs tantum qui hoc possunt iniungitur. Vt autem breuiter objectis respondeamus, cum dicitur, *Quod tibi non vis, &c.* & *quod vultis vt, &c.* sic accipi debent, vt illud de iniurijs cauendis, istud de beneficijs impendendis intelligas, ac si dicatur: Sicut iniuriari non vis, sic ab alienis abstine offensis, & sicut tibi in necessitatibus tuis vis misericorditer subueniri, ita & alijs subueni si possis in suis. Nemo autem bonus se id posse fatetur, qui sui iuris non esse, vel sibi minimè conuenire credit. Cùm autem Deus propter se tantum sit diligendus, proximus autem propter Deum, constat in dilectione proximi dilectionem Dei includi: cùm videlicet sine dilectione Dei esse non possit. Vnde & cùm eam describeremus prouidè propter Deum adiecimus. Dilectio vero Dei cum naturaliter prior sit dilectione proximi, sicut & Deus naturaliter prior est proximo, non ita è conuerso dilectionem proximi necessariò cõprehendit, vt sine proximo Deus diligi sicut esse potest. Vnde benè dilectionem proximi, quam dilectionem Dei legem adimplere videtur Apostolus dixisse. Non immeritò quæri potest, si eos quoque diligere debeamus, qui in inferno sunt, vel qui prædestinati ad vitam non sunt, aut si sancti in alia etiam vita omnem proximum ita vt se diligant, tum eos scilicet quos dam-

natos iam vident vel damnatos Deo reuelante præuident, quã electos. Sed cùm in proximo sicut diximus omnis homo sit intelligendus, quomodo dilectionẽ proximi retinebunt, si quosdã non diligant, aut quomodo ibi quàm hic perfectiores habentur si in eis dilectio proximi sit cõtracta vel diminuta? Neque enim cũ sanctos Angelos diligamus, peruersos diligere debemus. Quomodo ergo rationalis est vel eorum vel nostra dilectio, si in ipsa etiam diaboli mẽbra cõplectamur? Nunquid quia in hac vita qui prædestinati sint vel non sint ignoramus, ideo rationabiliter omnes diligimus, vel pro omnibus etiam oramus? aut si hoc fieri rationabile non est, quomodo id facere iubemur pro ipsis, & non potius pro nobis, cùm nobis magis quàm ipsis proficiat? Quomodo etiam recta intentio quæ erronea? quia enim id eis profuturum esse credimus id agimus, aut si nos adhuc ignorantia excusat, quid de hoc respondemus quod cum non omnes saluandos esse sciamus, vel paucissimos iuxta illud veritatis, *multi vocati pauci verò electi*: &, *arcta est via quæ ducit ad vitam, &c.* tamen omnes saluari volumus, & pro omnibus oramus, scientes scilicet nec nostram voluntatem nec orationem effectum consequi debere? Sed dicis illud Augustini: Habe caritatem, & fac quicquid vis. Et recordaris illud Hieronymi, Caritas mensuram non habet. Vnde sępe caritas modum nos ita excedere compellit, vt fieri velimus quod fieri nequaquam bonum est aut iustum, & è contrario nolle fieri quod fieri bonum est, sicut interfici sanctos vel affligi qui etiam eis cooperantur in bonum. Sed hanc Ethicæ nostræ reseruamus discussionem.

ET *hoc scientes.*] Sic construe. Et hoc scientes tempus, quia *hora est iam nos de somno surgere.*] Abijciamus opera tenebrarum, &c. de somno & negligentia vel torpore boni operis. Cùm dicit, hora quæ modicum est tẽpus, non dicit vel hebdomadam seu mensem vel annum, sine dilatione nos id facere adhortatur. Quo enim breuius est tempus quo aliquid est agendum, citius hoc faciendum est. *Non enim*] Ideo celeriter surgendum nobis est à somno, quia non iam fidei nostræ bonis operibus superadditis propinquiores sumus ad percipiẽdum æternæ vitæ brauium, *quia eum* primo *credimus*] in ipso scilicet nostræ conuersionis exordio. Metaphora quæ ducitur à somno, iam nobis surgendum esse conuenientibus

prosequitur verbis, dicens iam noctem præcessisse, quæ dormitionis est tempus, & diem aduenisse. Nox ignorantia salutis est, dies cognitio vel illuminatio. Non mirum dum hac nocte premebamur, si pigri ad operandum eramus. Expulsa est cæcitas infidelitatis de cordibus aduenięte doctrina Christi qui ait, *Ego sum lux mundi.* Nec tam nos ab hac nocte quàm ipsa à nobis recessit, nec tã nos ei quàm ipsa nobis appropinquauit: quia nobis nequaquam id requirentibus diuina sic operata est gratia, sicut de ipso scriptum est Domino, *Inuentus sum à quærentibus me, &c. Abijciamus ergo.*] Quandoquidē .s. nox ista iam præcessit, & dies appropinquauit. Nec dicit iã abijciantur sed abijciamus, quia iam per fidem illuminati operari valemus. *Opera tenebrarum.*] Dicit mala opera iuxta illud veritatis, *Omnis qui male agit odit lucem*, vel opera infideliũ & tenebrosorum, quibus nondum sol iustitiæ ille ortus est, vt eorũ illuminet corda. *Arma lucis*] virtutes sunt fidelium quibus contra vitia vel diabolicas tentationes dimicant. Sic, inquam, induamur arma lucis, vt ita induti honestè ambulemus tanquã in die, quando preciosioribus indumentis quisque induitur, *Non in*] quæ sint abiicienda opera, prius docet, *Non in commessationibus*, subaudi ambulemus. i. pedes nostros qui affectus animi intelliguntur, in istis non ponamus. Commessatio dicitur conuiuium de diuersis familiis cōgregatum, vbi quisque de suo aliud ponit, & ideo securius comedit tanquam de suo vescens atque auidius, ne quasi minus cibi consumens & æqualiter expendens iniuriari videatur, & tanto licentius gulæ indulget, quando plurimorum exemplis incitatur. Dicitur itaque commessatio quasi corporis vt dictum est esus, à comedendo. i. simul edēdo. Hieron. Commessatio est mensæ collatio. Quales quidē commessationes & Salomon in Prouerbiis interdicens ait, *Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in commessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus & dantes symbola consumentur.* Haymo. Cōmessatio dicitur mensæ alternatio: sunt enim conuiuia quæ celebrantur alternatim, & præparantur à socijs per dies & vices. Sunt alia quæ ex communione, quando vnus affert panem, alius carnes, alius vinum, &c. Bria genere masculino dicimus calicem aptum potationi, à quo dicitur ebrietas, quæ est potatio nimia. Quod autem hoc loco dicit Apo-

ſtolus, *non in commeſſationibus & ebrietatibus*, ad illud reſpicit quod in Euangelio Dominus ait, *videte ne grauentur corda veſtra crapula & ebrietate* .i. ſuperfluo cibo & potu.

NON *in cubilibus*] Quæ commeſſationes & ebrietates ſequantur, conſequenter adiungit, vt eo amplius vitentur, quo ex eis peiora proueniunt. Cubilia proprie ferarum ſunt, vel irrationalium animalium, quibus ebriorum lecti comparantur, in quibus, imagine Dei .i. ratione per ebrietatem extincta, facti ſunt ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Ebrietatem quoque impudicitia ſequitur. Vnde & idem alibi adhortatur Apoſtolus: *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria.* Quod peſſimo nobis exemplo B. Loth ebrietas exhibuit. Tale eſt ergo in cubilibus & impudicitijs, ac ſi diceret in cubilibus impudicis, vbi abſque omni reuerentia quaſi pecudes ebrij luxuriantur. Ad has maximè commeſſationes & ebrietates impudicitiæ prædicator Ouidius fornicarios venire adhortatur, vt inde facile fornicationum ſuarum occaſionem aſſumant. *Non in contentione*] Tumultuoſa eſt ebrietas, & facile in contentionem prorumpit, vt litiget. Emulationem dicit zelum malum, ideſt commotionem odij in alterum, quod maximè ex conuicijs vel iniurijs contentiones ſequantur: fere enim omnes & maximè liberales homines magis ex turpitudine verborũ quàm ex iactatione dãnorum in odium accenduntur. Poſt opera tenebrarum, quæ abijciénda dicit, arma lucis .i. virtutes Chriſti quas induamur ſupponit dicens, *ſed induimini*] Agnum vel leonem induere dicitur quicunque habitum manſueti vel crudelis aſſumit: Sed & Chriſtum qui plenitudo eſt omnium virtutum induere dicitur, qui eius ſequendo veſtigia, omnibus pro poſſe ſuo ſtudet ſe adornare virtutibus. Dicit idem Apoſtolus alibi de Chriſto: *Qui factus eſt ſapientia nobis à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio.* Ac ſi apertè dicat. Eum nobis omnes virtutes fieri, vt cùm virtutibus adornamur Chriſtum induere recte dicamur. Et vt ſpecialiter Chriſtum induere poſſitis, carnaliter ne viuatis, cùm videlicet caro aduerſus ſpiritum concupiſcat .i. Chriſtum, *Curam ne feceritis in deſiderijs*] in deſiderijs, inquit .i. non in ſuperfluitate voluptatum, ſed in neceſſitate alimentorum. Oportet enim & corpori quoque noſtro neceſſaria impendi, ſicut ſuperflua ſubtrahi: vt vide-

licet naturæ substantia conseruetur, & vitiorum fomenta denegentur. Non ergo ait simpliciter, *carnis curam ne habueritis*, sed, *in desiderijs* .i. in voluptatibus potius quàm in necessitatibus. Non enim naturæ, sed vitiorum hostes esse debemus.

INFIRMVM *autem.*] Cum superius dixisset, *non in contentione*, hîc præcipuè cuidam peruersæ contentioni in primitiua Ecclesia statim expositione finem imponere studet. Quidam enim ad fidem nouiter conuersi Iudæi & nondum de libertate Christianæ fidei satis instructi, putabant adhuc etiam carnales obseruantias legis retinendas esse, & præcipuè à carne porcina, & cæteris cibis quos lex interdixit, nostrum quoque abstinendum esse eo maximè fortassis quod quicquid abstinentiæ esse videtur virtuti deputatur. Sicut ergo superiùs superfluas commessationes interdixit, hic ita superfluis abstinentijs consulit, ne per huius contentionis dissensionem infirma adhuc .i. imperfecta Iudæorum conuersorum à Deo scandalizaret, vt ad Iudaismum redirent, si ab his .s. interdicerentur abstinentijs, quas lex antea sanxerat, immò ipse Dominus per legem, vnde his qui inter Romanos perfectæ fidei vel doctrinæ iam ..... erant, consulit Apostolus, vt si quis de nouiter conuersis Iudæis adhuc infirmus .i. imperfectus in fide sit, nondum .v. credens Christum seu Euangelicam doctrinam ad salutem sufficere sine carnalibus legis obseruantijs, non ideo eum abijciant, sed assumant eum venientem scilicet ad conuersionem, non disceptantes de cogitationibus eius .i. de hoc quod in talibus credit, non contendentes: facile enim contingere potest vt qui in exordio suæ conuersionis imperfectæ est fidei, paulatim postmodum instructus ad perfectionem perueniat. *Alius enim*] vnde disceptationes huius sint exponit dicens, quia alius quam ille s. præmissus, qui imperfectæ est fidei. *Credit se manducare omnia*] .i. licere sibi quibuslibet cibis vesci, vt nullum .v. indè reatum propter legem incurrat. *Qui autem*] Ac si diceret, sed qui hoc non credit, abstineat ab his .s. quos v...... cibis, ne .v. contra conscientiam propriam agens peccet. Et hoc est: Qui infirmus est, in hac scilicet fide verborum timens .s. se contaminari quibusdam cibis, *olus manducet*] .i. id ei consulo, vt eis vtatur cibis, quos & facile possit habere, & minus scãdali alijs inde præbere, & nonnullam etiam suæ Religionis commen- Cap. XIIII

dationem acciperè. Si enim alias carnes ederet, alias non; facile iudaizare conuinceretur. Sed cùm ab omnibus communiter abſtinet, & vilioribus cõtentus eſt cibis, religioni potiùs quàm errori fidei deputatur.

Is *qui*] Poſtquam dixit in talibus non eſſe contendendũ; dicit etiam non ab altero in corde ſuo, & quaſi damnandum cenſeat, qui non manducat omnia .i. à quibuſdam abſtinet. *Et qui non manducat*] ſcilicet omnia ſimpliciter, nõ ideo iudicet i. damnandum cenſeat manducantem, quaſi legis tranſgreſſorem. *Deus enim illum*] tam ſcilicet qui manducat quàm qui abſtinet, aſſumit, non abjicit: multi etenim ad fidem conuerſi ſunt in multis adhuc errantes, & poſtea paulatim inde correpti & edocti ſunt. Nota quod ait *aſſumpſit*] potiùs à Deo quàm per ſe venientem iuxta illud veritatis: *Nemo venit ad me niſi Pater meus traxerit eum. Tu quis es.*] Ac ſi diceret, Quem te eſſe exiſtimas, qui præſumis ſeruum alterius iudicare. i. de his quæ agenda ſunt ei pro tuo arbitrio diſponere? Quod eſt dicere: Dimitte hanc ordinationem vitæ ſerui Domino ſuo, qui vel per ſeipſum vel per vicarios ſuos de his cùm voluerit eum inſtruat, non tu qui conſeruus es nec veniſti imperare, ſed obedire ſicut & ille: *ſuo Domino*] .i. arbitrio Domini ſui tam bonus eius ſtatus in fide, vnde lapſus in errorẽ relinquendus eſt, & ad ipſum tantummodo ſpectat vtrumque à quo ipſe quod meruerit recepturus eſt. *Stabit autẽ*] ac ſi diceret, dixi, *ſtat aut cadit*. Sed quia quæ dicta ſunt in meliorem partem interpretari vel exponere debemus, dico potius ſtabit .i. non propter hoc damnabitur, quod vel zelo legis abſtinet, ne contra conſcientiã peccet. *Potens eſt enim*] Ac ſi diceret, Ideo quidẽ melius eſt opinor vel caritatiue aſſero, quia nil aduerſari videtur quin hoc ſperandum non ſit. Et hoc eſt, *Potens eſt Deus, &c.* Ideo enim Deus poſſe dicitur quod ne ab eo fiat nulla impediri ratione videtur .i. vel authoritate contradicitur. Tale eſt ergo, *potens eſt Deus*, ac ſi dicatur. Nulla ne hoc faciat contraire ratio videtur. *Nam alius*] vnde ita alij alios iudicent vel repræhendant ſubiungit Apoſtolus, ex proprijs ſcilicet conſcientijs, cùm alius ſcilicet cenſeat obſeruandum in abſtinentia ſupradictorum *diem inter diem*] .i. diem aliqua alia die interpoſita, ſicut modo quarta & ſexta feria, quibus maximè ab omnibus quoque carnalibus abſtineri ſolet prop-

ter edomandam ſcilicet carnem, non propter aliquod legis mandatum. *Alius omnem diem*] ſcilicet obſeruandum eſſe, ab his videlicet carnibus, quas lex interdicit.

VNVSQVISQVE] in talibus his ſcilicet diiudicandis vel deliberandis, de quibus nulla adhuc diſcuſſio vel ratione vel authoritate facta eſt. *Abundet in ſuo ſenſu*] .i. ſuam magis opinionem quàm alterius ſequatur. Nondum enim ab Apoſtolo vel alijs doctorib⁹ manifeſta ratio tradita Romanis iſtis fuerat, cur propter præceptum legis hæc abſtinentia ſeruanda non eſſet. *Qui ſapit diem*] Ac ſi diceret, Ideo quiſque noſtrum in talibus adhuc prorſus iudicio relinquatur, quia aliter contra conſcientiam agendo peccaret, ſicut poſtmodum ſcilicet dicitur quia omne quod non eſt ex fide peccatum eſt, & hoc eſt, *Qui ſapit diem*, hoc eſt credit aliquam obſeruari debere, ad honorem Domini hoc facit, cui .ſ. per abſtinentiam hanc moderatam placere ſe credit. *Et qui manducat*] .i. à nullis ſibi vnquam abſtinendum credit, cùm videlicet nullam rebellionem carnis quæ domanda ſit ſentiat, vel infirmitatem patiatur quæ abſtinentiæ contraria ſit. Nondum enim in tempore Apoſtolorum quadrageſimæ vel ſextæ ferię ſic inſtitutam eſſe abſtinentiam vel confirmatam credimus. *Domino manducat*] .i. ad honorem eius ſimiliter, propter hoc videlicet quod ſtatim ſubiungit, quia *gratias ei agit*] .i. laudẽ refert, de refectione ſcilicet ab eo ſibi præſtita. Ex quo propendendum eſt, quantæ ſit culpæ has grates poſt cibum Domino non referre. *Et qui non manducat*] .i. penitus abſtinet propter legem ab his quæ ipſa prohibet ad honorem Domini, non manducat .i. abſtinet. Non enim hanc obodientiæ reuerentiam legi exhibet, niſi propter Deum qui eam dedit, & cùm abſtineat inſuper de perceptione alterius cibi conceſſi, & à Deo præſtiti, gratias agit. *Nemo enim*] Ideo & manducans & abſtinens ad honorem Dei hoc agit, quia ſemper tam viuendo ſcilicet quam moriendo electi Dominum honorant atque glorificant: viuendo quidem glorificant iuxta illud veritatis, *luceant opera veſtra bona, vt glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* Mors quoque iuſtorum Dominum glorificat, ſicut de Petro dicitur *ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum*, quãdo nec in exitu quoque ſuo iuſtus à bonis operibus & oratione & à laude ſui creatoris ceſſat. Tanto enim

sollicitius quisque se præparat, quanto amplius ad coronæ suæ perceptionem propinquat. Sibi viuere vel sibi mori dicitur, qui ad cōmoda sua vel propter gloriā potius quàm ad honorem Dei disponere intendit. Multi etenim morte quoque sua magnitudinem animi sui ostentantes, gloriam sibi acquirere cupierunt, vel sibi etiam inferentes manus morte cruciatus suos finendos esse crediderunt.

SIVE *ergo*] Quandoquidem scilicet nos electi Deo, non nobis, vt dictum est, viuimus aut morimur. ergo morimur. Ac per hoc siue viuimus .i. tam vita nostra quàm mors Deo potiùs, ad cuius honorem fit, quàm nobis est ascribenda .i. eius potius pro hoc dicenda est quàm nostra. *In hoc enim*] ac si diceret. *In hoc quod mortuus est*] pro nobis scilicet & propter iustificationem nostram, sicut idem supradixit Apostolus, meruit tam morti nostræ quàm vitæ dominari, vt sicut vtrūque fecit pro nobis, ita tam moriendo quàm viuendo non nisi ei obedire, & eius voluntatem implere quæramus. Aliter enim mortuorum Dominus non est, sed quasi hostis puniendo, nisi etiam vsque ad mortem in eius obedientia persistamus, parati animam non solum propter eius confessionem, sed etiam pro fratribus ponere. *Tu autem qui*] Post quam dixit, *Tu quis es qui i. a. s.* addit nunc, *fratrem tuum*, vt si hoc videlicet pro iniuria quam facit Domino suo non dimittit, saltem pro fraterna dilectione, ne scilicet fratrem suum scandalizet, cum sic iudicare desistat. Aut si non iudicas, quare *spernis*] in talibus vbi magis intentio quàm actio discutienda est, cum nondum videlicet inde certa sit prælata sententia. Pro talibus enim & similib⁹ diffiniēdis vnde Romani altercabantur, in ipso Epistolæ suæ principio Apostolus dixit se ad eos desiderare venire, vt aliquē in eis sicut & in cæteris gentibus fructū haberet. *Quis enim*] Ac si diceret, Non ita præsumatis dubia iudicare, qui de cæteris à Deo cū alijs omnibus hominibus estis iudicandi: sed ei potiùs hoc iudiciū reseruate, qui omnibus habet iudicare. Et hoc est, *oēs enim*] vnde & Veritas, rectè de *Nolite iudicare, & non iudicabimini* .i. nō appetatis iudicare, ne hinc quoq; iudicemini atq; damnemini. Et ipse alibi cens Apostolus, *Nolite ante tempus iudicare quoadusque, &c.* Si autem diligentiùs consideremus, sicut Dei est potius occidere quàm nostrum, sic & iudicare. Et postremò sicut omnia

ad

ad gloriam eius debemus facere, ita ipse potius per nos cuncta hæc operari debet; quàm nos ipsi. Tunc vero Deus iudicium facit potius quàm homo, quando ipse vel per legem aliquam vel inspirationem internam quid dicendum sit nos instituit, vt à nobis recitandum postea sit eius iudicium non faciendum. Tribus itaque modis de aliquo prius dubio iudicari videtur, per Dominum videlicet ipsum sicut exposuimus, per aliquam rei manifestationem, per hominem de sua scilicet opinione præsumentem. Cum autem aliquo euentu rei quod dubium fuerat manifestatur, ipsa res iudicare, non homo dicitur. In dubijs itaque tantum homo iudicare dicitur, quod omnino prohibetur, quando videlicet propriam tantum existimationem sequens præsumit definire, cùm nec per Deum adhuc, nec per ipsam rei experientiam contingit eum certum esse. *Stabimus*] dicit quasi erecti, vt cognosci ab omnibus possimus, *ante tribunal*].i. sedem iudiciariam Dei potius qui falli non potest, & iustus est, quàm hominis. Hanc quidem sedem Dei hominem à verbo assumptum intellige. Pater enim omne iudicium dedit filio, quia filius eius est. In hoc quippe homine assumpto filius Dei tam mortuus est quã resurrexit sicut nunc diximus, & inde maximè iudiciũ damnationis imminet, si mortuo pro nobis, vt dictum est, & resuscitato pro nobis tam mors nostra quam vita inseparabiliter non adhæreat, atque ad obediendum parata sit.

SCRIPTVM *est enim.*] Isaiæ testimonio probat quod omnes à Deo sint iudicandi. *Viuo ego*] Ac si diceret, per memetipsum indeficienter viuẽtem iuro. Genu flectitur iudici quãdo suppletur eius sententia; exspectatur cui resisti non potest. Omnis lingua in illo iudicio confessionem laudis Deo faciet, quia nullius conscientia contra illius iudicis rectitudinem murmurare poterit. Vnde mali quoque pœnitentiam inter te agentes & ingemiscentes, hoc ipso quod facient attestabuntur iustam te damnationis accipere sententiam. In illo itaque iudicio tam iudicantes quàm iudicandi, vel qui iam etiam iudicati sunt genu flectent, quoniam omnes vel timore pœnarum vel perceptæ gratiæ beneficio sub tanto se iudice humiliabunt. Itaque quia videlicet ita omnes astabimus ante tribunal tanti iudicij. *Rationem reddet*] .i. quantum ratio exegerit recipiet à Domino de pœna vel præmio. *Non ergo.*]

Quia videlicet ipſe ita de omnibus & maximè de his quorum dubia eſt intentio iudicare habet. *Amplius*] .i. poſt admonitionem hanc noſtram ſeu præceptionem. *Inuicem*] Alter videlicet alterum pro talibus damnandum eſſe reputando, *ſed hoc magis*] .i. potius obſeruandum cenſere ne *Ponatis offendiculum fratri*] .i. ne aliquid faciatis, cuius exemplo corruptus ipſe corruat, vel ſcandalizatus & exaſperatus reprehenſione veſtra à fide recedat. Et quoniam tota hæc contentio ex cibis lege interdictis naſcebatur, dicit neminem ex qualitate ciborum contaminari, ſed ex conſcientia tantum tranſgreſſionis ſi eis contra conſcientiam veſcatur. Et hoc eſt, *ſcio*]. i. nõ ex me, ſed confidenter hoc dico, ex doctrina Domini qui ex his ſolummodo quæ de corde exeunt, non ex his quæ intrant in os, coinquinari hominẽ dicit. Et mittens ad prædicandũ diſcipulos ait, *edentes & bibentes quæ apud illos ſunt*, quia nullus cibus communis & immundus eſt per ipſum .i. ex ſemetipſo, ſed potius ex conſcientia comedentis. Et hoc eſt, *Niſi ei*] Ac ſi diceret, ſed ei qui exiſtimat quem .i. aliquem cibum eſſe immundum .i. animam ſuam inde pollui, illi immundus eſt, quia contra conſcientiam ſuam illum comedendo peccat. Quæ communicantur ſiue publicantur, tantò amplius immunda ſunt quanto minus cuſtodiuntur: ideoque commune pro immundo ponitur. Vnde & in actibus Apoſtolorum inquit Origenes, Dominus dicit ad Petrum, *Quod Deus mundauit tu ne commune dixeris.* Marcus etiam Euangeliſta communicare pro coinquinari ponens ait, *Non intelligitis quod omne extrinſecus introiens in hominem non poteſt eum communicare, quia non introit in cor eius, ſed in ventrem vadit. Quæ de homine exeunt illa communicant hominem. Si enim.*] Dixi, non ponatis offendiculum fratri, Quia quiſquis es, ſi propter cibum tuum, &c. i. ſi ſuſtines eum ſic offendere. *Noli*] Poſt offendiculum vetat etiam ſcandalum, quia offenſus facile recederet à fide, *pro quo*] ſcilicet ſaluando, *etiam Chriſtus*] Ac ſi diceret, ne paruipendas ſalutem eius, pro quo tantum precium datum eſt.

NON *ergo*] generaliter admonet nos vitare blaſphemiam omnem, per quam videlicet à noſtra fide alios repellamus, ac ſi dicat: Quia videlicet exemplo Chriſti lucrandi ſunt potius homines nobis quàm perdendi, caueamus facere quantum

possumus per quod bona nostra fides blasphemetur. *Non est*] .i. nullo genere cibi vel potus promeremur vt Deus in nobis regnet vel habitet. Quæcunque enim exterius bene fieri videntur, & maximè quæ ad abstinentiam pertinent, æquè reprobis vt electis communia sunt, & hypocritis sicut veris fidelibus, *Sed iustitia*] æquitas illa per quam quod tibi non vis alteri ne facias, *& pax*] inde .i. proueniens à concordia cum fratribus, & deinde *gaudium*] spirituale hinc exortum, *in hoc*] scilicet quod dixi, vt scilicet scandalum fratris vitet & iustitiam sectetur & pacem, vt dictum est. *seruit Christo*] hoc est, ei hoc præcipienti obedit, *& probatus est*] .i. hominum quoque iudicio probatur, laudatur atque commendatur. *Itaque*] i. & ita .s. vt dixi scandala vitando prius quæ ad pacem pertinent, vt dixi *sectemur*] .i. maximè studeamus concordiam teneri, cum fratribus quoque vt dictum est infirmis, & sic postmodum quæ sunt ædificationis, *inuicem custodiamus*] .i. alter qui perfectioris est fidei alterius imperfectam adhuc fidem instruat, & ad perfectionem promouere intendat. *Noli*] tu .s. qui perfectiorem habens fidem omnia comedis, scandalizando nouiter conuersum, & adhuc infirmum fratrem, *Opus Dei*] .i. illud fidei quod iam habet in eo destruere. *Omnia quidem*] Ac si diceret, Reuera tecum assentimur, quia nulla genera ciborum esu suo polluunt animam, sed damnosum est tamen hoc scienter comedere, vbi offenditur frater. *Bonum est homini*] Ac si diceret, ita vt dixi comedere malum est, sed è contrario penitus abstinere propter offendiculum fratris vitandũ salubre est, exẽplo Daniel qui à vino quoque infidelis regis abstinebat, Iudæi etiam conuersi ab omni vino infidelium abstinendum censebant. *Offenditur*] penitus à fide recedendo vel saltem scandalizatur .i. apud se perturbatur quasi talem fidem, ad quam conuersus sit, iudicans legi contrariam & peruersam. *Aut infirmatur*] in fide scilicet suæ professionis de ipsa dubitando si non penitus eam damnando. *Tu fidem*] Ac si diceret, tu quidẽ qui omnia credis manducanda, *habes fidem apud te*] .i. hoc est tuo iudicio approbatam, sed, *habe illam & coram Deo*] .i. vt ei placeat & eius iudicio approbetur. Ea enim quæ coram nobis sunt videre possumus atque cognoscere, & ea Deus scire dicitur quæ approbat, & nescire quæ reprobat.

BEATVS *est*] subaudi *qui non iudicat semetipsum*] hoc est qui non acquirit sibi damnationem ex his quæ ipse potiùs quàm Deus probat .i. approbat, vel non improbat esse faciẽda: ac si diceret, qui tantæ discretionis est vt etiam de his quæ credit licite fieri ita peruidet, ne ipsa indiscretè faciendo dãnationẽ vel iram Dei incurrat. Vt enim Salomon ait, *sunt viæ hominis quæ vidẽtur rectæ, nouissima autẽ illarũ deducunt ad mortẽ.* Et ad Cain Dominus ait, *Nonne si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti? Qui autem*] Ac si diceret, sicut ille beatus est, qui à licitis abstinet, ne his indiscrete vtendo ad scandalũ, scilicet fratris damnationem incurrat, ita è contrario ille qui contra conscientiam suam illicitis vtitur, peccat. Et hoc est, Qui autem discernit .i. distinguit quosdam cibos edendo, eos scilicet propter prohibitionem legis non esse comedendos, & tamen contra cõscientiam suam eos comedit, dum videlicet credit ab ipso non debere comedi, reus per hoc statuitur, quia non ex fide est quod facit, immò contra fidem suam agit, idest contra hoc quod credit agit. Credit enim non esse comedendum, & tamen comedit, ac per hoc peccat. *Omnem enim*] ac si diceret, Quia quicquid contra hoc quod creditur fit, siue in esu siue in alijs, *peccatum est*] Deus enim qui cordis inspector est, non tam quæ fiunt quàm quo animo fiunt attendit. Non immeritò autem quæri potest de his qui interficiebant fideles quos seductores putabant, iuxta illud veritatis, *venit hora vt omnis qui interficit vos a. o. s. p. Deo*, vtrũ in hoc peccauerint. Si enim credebant eos seductores animarum, & ideo dignos morte, quomodo contra conscientiam suam eis parcere debebant? Quippe si parcerent, contra conscientiã suam agerent, & ita peccarent. Sed rursus cum interficiunt innocentes, immò electos Dei, quod iniquum est, dicemus eos non peccare, aut eos in hoc bonam intentionem habere, quia maximè errat, ideoq; bona æstimatur potius esse quàm sit. Quomodo etiam ignorantia excusat eos à peccato cùm cõstet nõnulla etiã peccata ignorãtię dici? Alioquin quomodo Psalmista diceret ad Deũ: *Effunde iram tuã in gentes, quæ te non nouerunt.* Et Veritas de persecutoribus suis, *Pater ignosce eis, quia nesciũt quid faciũt.* Vbi enim culpa non præcessit, quid est opus ignoscere? Si enim ignorantia vel etiã fidei error excuset penitus à culpa, vnde Iudæi aut Gentiles, vel quilibet infideles de infidelitate sua dãnandi sunt, cùm vnusquisq; fidem

suã rectã esse putet? Quis enim sponte in ea persistat fide, quã erroneam credat, vt sibi partem eligat deteriorem? De talibus tamen Veritas ait, *Qui non credit, iam iudicatus est*. Sed huius rei discussionem Ethicæ nostræ reseruamus.

QVAERENDVM quoque arbitror cur hoc loco Apostolus consulat alimentis & cibis propter scandalum infirmorũ fratrum abstinendum, cùm in Epistola ad Galatas dicat se in hoc Petro restitisse, quia reprehensibilis erat, sed hoc definiẽdum illi loco reseruamus. Quærendum etiam si iuxta ipsum Apostolum omnia munda mundis, & nil reijciendum in cibis quod cum gratiarum actione percipiatur. Cur enim Apostoli vel sancti Patres quædam nobis in cibo sicut etiam lex interdixit? Vnde etiam in Actibus Apostolorum continetur, *Surrexerũt quidam de hæresi Pharisæorum qui crediderant, dicentes quia oportet circuncidi eos, præcipere quoque lege Moysi, Surgens Petrus dixit ad eos, Quid tentatis Dominum imponere iugum super ceruicem discipulorum quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini Iesu credimus saluari quemadmodum & illi.* Item respondens Iacobus & dicens, *Notum à seculo est Domino opus suum, propter quod ego iudicio non inquietari eos, qui ex gentibus conuertuntur ad Deum, sed scribere ad eos vt abstineant se à contaminationibus simulacrorum & fornicatione & suffocatis & sanguine.* Moyses enim à tẽporibus antiquis, habetur in ciuitatibus singulis qui eum prædicant, in synagogis vero per omne sabbatum legitur. Origenes in hac Epistola supra vbi scriptum est, *si igitur præputium legis, &c.* Vis autem videre vsque sanguis est ipsius, quod inuenies superius in 11. quaternione Ambros. in Epis. ad Galat. de Apostolis. Præterea cum legem dedissent, non molestari eos qui ex gentibus credebãt, sed vt ab ijs tantum obseruarent. i. à sanguine & fornicatione & idololatria, non vtique ab homicidio prohibiti sunt, cum videntur à sanguine obseruare: Sed hoc acceperunt quod Noe à Deo didicerat vt obseruarent à sanguine edendo cum carne. Quæ sophistæ Græcorum non intelligentes, scientes tamen à sanguine abstinendum adulterarunt, scriptum quartum mandatum addentes, & à suffocato obseruandum, quia iam supradictum erat quod addiderunt. Hieronymus in Ezechiel. Omne morticinium & captum à bestia de auibus & pecoribus non comedunt Sacerdotes, & iuxta litteram omni

generi electo, regali ſcilicet & ſacerdotali, quod propriè ad Chriſtianos refertur, qui vncti ſunt oleo ſpirituali, de quo ſcriptũ eſt: *Vnxit te Deus oleo exultationis præ participibus tuis.* Hęc præcepta conueniunt, vbi morticinium non comedant tam de auibus quàm de pecoribus, cuius nequaquam ſanguis effuſus eſt. Quod in actibus Apoſtolorum dicitur ſuffocato, & quia neceſſario obſeruanda Apoſtolorum Epiſtola monet, & capitur à beſtia, quia & ipſe ſimiliter ſuffocatus eſt. Ex pœnitentiali Theodori. Animalia quæ à lupis ſeu canibus lacerantur non ſunt comedenda, nec auis nec capra ſi mortui inuenti fuerint, niſi forte ab homine adhuc viua occidantur priùs, ſed porcis & canibus dentur. Aues verò & animalia cætera ſi in retibus ſtrangulentur, non ſunt comedenda, nec ſi oppreſſerit accipiter, & ſi ſic mortua inueniuntur, quia in Actibus Apoſtolorum præcipitur abſtinere à fornicatione, à ſanguine ſuffocato, & idololatria. Itẽ ſi porci vel gallinæ ſanguinem hominis comederunt, mox occidantur, & penetralia proijciantur, & cætera caro manducetur: ſi autem tardatur occidi non comedantur: ſi autem cadauera lacerauerint mortuorum macerentur, & poſt anni circulum comedantur. Si autem porci occiderint hominem, ſtatim interficiantur, & ſepeliantur. Item, Qui manducat carnem immundam aut morticinam aut dilaceratam à beſtijs, quadraginta dies pœniteat. Si autem neceſſitate famis contingat, multo leuius eſt. Item, Qui ſanguine vel quocunque immundo polluitur, ſi neſcit quod manducat leue eſt. Item, Qui ſanguinem aut ſemen biberit pro aliqua re, iiij. annis pœniteat. Item, piſcis mortuus inuentus in flumine non eſt edendus. Si verò piſcando tactus fuerit & ipſo die inuentus, qui non hæſitat mãducet: qui autem dubitat, non manducet. Ex Concilio Gangrenſi poſt Nicenum Concilium cap. 11. Si quis carnem mãducans ex fide cum religione præter ſanguinem & idolis immolatum & ſuffocatum ediderit, condemnandus tanquam ſpem non habens quid eas manducat, anathema ſit. Auguſt. de fide ad Petrum, Firmiſſime tene, & nullatenus dubites omnem creaturam Dei bonam eſſe & nil rejiciendũ eſſe quod cum gratiarum actione percipitur: & Dei ſeruos qui à carnibus aut vino abſtinent, non tanquam immunda quæ à Deo facta ſunt reſpuere, ſed à fortiori cibo & potu pro

ſola corporis caſtigatione abſtinere. Sed ſi hæc in Apoſtolis & Apoſtolicis viris, quæ contraria videtur diliguntur, in ipſa radicis intentione diſcutiamus, reperiemus hæc & illa pro tēpore & loco modo prohibenda eſſe modo concedenda, & nonnunquā in aliquibus prohibēdis magis de honeſtate vitæ quàm de religione fidei præuiſū eſſe. Sic enim in Examer. B. Ambroſ. allium quod ad medicamen ſumi concedit, ad cibū ſumi interdicit: quod .ſ. fœtore ipſi⁹ honeſti viri facile ſcādalizētur. Sic & de nōnullis alijs vilibus cibis propter honeſtatem conſeruandam fieri credimus. Nec mirum etiam ſi ea diſcretione, qua Apoſtolus hic à cibis quibuſdam eſſe abſtinendum propter ſcandalum ſcilicet infirmorum fratrum, & Iacob in primitiua Eccleſia quæ infirmæ adhuc fidei erat, eorum interdixit eſum, in quibus fideles tunc maximè offendi conſiderabat. Nam & Apoſtolus ipſe cùm penitus circūciſionem interdicat, ad horam tamen ei ceſſit, Timotheum circumcidi permittendo, vel ſeipſum etiam in ritu Iudaico cum quibuſdam conuerſis Iudæis conſecrando. Quod ergo aliqui ſanctorum Patrum in quibuſdam locis vel temporibus propter ſcandalum eorum, cum quibus conuiuebant, rationabiliter prohibuerunt, poſtmodum alij fide noſtra iam optimè roborata laudabiliter conceſſerunt. Alioquin Moyſi Apoſtolus inueniretur contrarius, ſi videlicet quod vno tempore prohibitum eſt vel permiſſum, ſemper eſſet tenendum. Nonnulla etiam quæſtio eſſe poteſt de Iudæis ſeu proſelitis ante aduentum Chriſti per legis obſeruantias profeſſionem ſuam ſeu votum facientibus, vtrum poſtmodum ad fidem conuerſi votum illud vel in cibis vel in alijs tranſgredi queāt. Tunc quippe ſtatum ſuum adhuc lege retinente legitimè factum fuiſſe votum huiuſmodi videtur. Vnde nequaquam violandum eſſe videtur, nec ille qui tunc illud fecit poſtea factus Chriſtianus ab abſtinentia illa ciborum abſolutus eſſe videtur: maximè cùm remiſſius viuatur à nullis abſtinendo, quàm à quibuſdam: nec votum legitime votum bene quis intermittat, niſi ad maiora conſcenderit, quæ illud tenere impediant. Ad quod quidem reſpondendum arbitror, quod ſi hoc non tam pro antiſtate legis non obſeruet, quàm pro voti ſui diſpoſitione, nequaquam culpandus eſt, nec ab hoc abſoluendus eſt voto, niſi fortè propter aliquorum ſcandalū eum

adhuc in hoc Iudaizare credentium, quasi nunc quoque statum suum legitime retinere crederet, & ob hoc abstineret. Videtur nec tale votum legitimè vel rationabiliter tunc esse factum, sed per errorem ab eo in professionem illud promissum esse, cum legem scilicet in pristino vigore suo perseueraturam crederet.

DEBEMVS] Dixi superius nil esse commune, immò omnia munda fidelibus, sed tamen debemus eorum qui aliter credunt & infirmiores sunt in fide debilitatem tolerare, & *non nobis placere*] .i. non nostram de eis voluntatem implere, ipsos scilicet repellendo, sed eorum quærere salutem, eos scilicet tolerando. Placeat, .i. placere studeat in eo quod culpabile non est, propter *ædificationem*] scilicet ipsius. Aliter enim à nobis ædificari non poterit nisi nostram doctrinam susceperit, & hoc exemplo Christi faciamus. Et hoc est, *& enim.*] .i. homo ille assumptus à verbo, qui secundum eius vnctionem specialiter Christus dicitur, non tā humanę quàm diuinæ voluntatis placitum implere studuit. Vnde & ipsemet ait, *Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Voluntas quippe hominis ea propriè dicitur, quæ ex infirmitate vel passibilitate carnis illata eā naturaliter quietare appetit, quæ nullis affligatur molestijs, sed ab omni penitus pœna sit immunis, sicut & primis parentibus ante peccatum concessum est, & in futura vita pleniùs nobis concedendum est. Sicut enim miseriæ pœnam, sic quietem constat esse, & sicut quod beatitudinis vel quietis est quisque appetit, sic quod miseriæ vel laboris est, refugit. Talis itaque appetitus humana in nobis voluntas dicitur, quā voluntatē quisq; obediendo sequitur. At inquies, Quomodo Christ⁹ nō sibi placuit si placuit Deo patri? Nūquid alteri placere potest quod alteri displiceat? Nunquid omnes iusti Christo placent sicut & patri? An voluntas Patris est alia quàm voluntas Christi? Quid itaque est, Christus non sibi placuit, vel non venit facere voluntatem suam, nisi quod nūquam homo ille assumptus aliquid facere appetiuit quod hic sibi suaue esse sperauit, sed quia hoc Deo placere credidit? Omnes vero alij quantumcumq; sint sancti, quia omnino expertes peccati .i. non sunt, nonnulla ex infirmitate vel passibilitate carnis appetunt, non alia de causa nisi vt ipsi infirmitati satisfaciant, & præsentem passionem

ſionem vel afflictionem euitent. Quod quidem eſt ſibi placere, vt ſuam voluntatem facere .i. ad tantum vel præcipuè agere, quia ſibi credat illud eſſe ſuaue, in ſeipſis ſcilicet huius actionis ſuæ finem conſtituentes. Quod à Chriſto longe penitus fuit. Tale eſt ergo, Chriſtus non placuit ſibi, ſed videlicet Deo patri, quia nil homo ille appetiuit quod ſuaue ipſi eſſet, ſed quia hoc Deum approbare ſciret, vel eius in hoc præceptum haberet. Cui & ipſemet ait, *Propter verba labiorum tuorum e.c.v.d.* Quam quidem paſſionis aut laboris pœnam propter obedientiam ſuſceptam Apoſtolus ſtatim adiungit, vt videlicet per hoc oſtendat eum Patri magis quàm ſibi placuiſſe, ſed ſicut ſcriptum eſt in Pſal. 78. *Improperia, &c.* Quiſquis enim exprobrat nuntio alicuius, vel eum in aliquo deturpat ſeu honorat, non tam ei qui mittitur, quàm ei qui mittit imputandum eſt. Vnde & Saulo dicitur, *Saule Saule quid me perſequeris*? me, inquam, potiùs quam meos, quia propter me potiùs quam propter ipſos. Quid autem improbare * Deo patri, niſi irridere generationem eſſe in diuinitate, quam carnaliter eorum intelligentia capere non poterat? Hæc ergo irriſio ſuper Chriſtum cecidit, quia dum hanc genarationem prædicaret, vel ſe filium Dei diceret, Patris in hoc gloriam, non propriam quærendo, nõ ſolum irriſioni indè eſt habitus, ſed ad mortem quoque traditus, ſicut ſcriptum eſt, *Deum ſe Patrem habere gloriatur, videamus ſi ſermones illius veri ſint, &c.* Et in Euangelio, *Confidit in Deo, liberet eum nunc ſi vult. Dixit enim quia filius Dei ſum.*

*ſ impro-perare

QVAECVNQVE *ſcripta ſunt*] ac ſi diceret, Quid ad nos nouę legis profeſſores teſtimonium veteris teſtamenti, maximè cùm eius opera reſpuamus? Reſpondet quia quæcunque ſcripta ſunt, tam in veteri ſcilicet quam in nouo Teſtamento, ad noſtram .i. Chriſtianorum, &c. Non enim illi in veteri Teſtamento docentur, ſed excæcantur qui litteram occidentem ibi ſequuntur, ſed illi maximè qui frangentes exteriorem cruſtam mica interiore ſaginãtur, ſed & ſeculares litteras nõ niſi ad doctrinam aliquam vel morum vel literaturæ, vel vt in aliquo ſacræ ſcripturæ opitulentur Deus ſcribi permiſit, licet hoc illarum ſcriptores ignorarẽt. *Vt per*] Ad hoc inquam eis inſtruimur, & docemur, vt per *patientiam*] videlicet in aduerſis, *& conſolationem*] in ſcripturis factã de brauio videlicet

æternæ beatitudinis, ſpe per omnia corroboremur in Deo, ſcientes quia ſi compatimur & conregnabimus, & in patientia veſtra poſſidebitis animas. Hæc autem ſpes illa eſt, de qua ſuperius dictum eſt, *Spes autem non cõfundit.* Bene autem cum de aduerſitatibus præmiſiſſet dicens, *Improperia improperantium, &c.* patientiam contra illa ſcilicet neceſſariam & conſolationem ſcripturarum appoſuit. Cum autẽ in exordio huius Epiſtolæ prædixiſſet omnem ſcripturam diuinam aut docere aut mouere intendere, quomodo nunc dicit, *quæcunque ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta eſſe?* ſed profecto ea etiam quæ admonerent ad doctrinam ſcripta ſunt, non quidẽ vt doceant quod fiat, ſed vt doctrina efficaciam habeant. i. vt implere velimus quod edocti ſumus. *Deus autẽ*] .i. ſicut Christi non placuit ſibi, ſed Deo, nec propriam gloriam, ſed Patris quæſiuit: ita ipſe Deus, cuius eſt & patientiam & conſolationem dare, det vobis idipſum ſ.i. a. i. inter vos hoc quærere, vt alter alteri placeat in bonum *ſecundum Ieſum Chriſtum*] .i. eius vt dictum eſt exemplo, *vt vnanimes*] .i. communiter tam infirmi in fide quàm firmi, concordi *ore*] laudetis, *Deum*] de miſericordia ſcilicet redemptionis noſtræ per filiũ ſuum nobis exhibita. Vnde & cùm dixiſſet Deum, addit eundem, & *Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti*] Qui non ſolum ad gloriam ſuam, ſed ad noſtram etiam ſaluationem habere talem filium gloriatur, vt per eum etiam noſter ſit pater, qui deſcẽdit quærere fratres. *Propter quod*] vt videlicet ita communiter ab omnibus honorificetur Deus, *ſuſcipite*] vos inuicem, .i. non abijciat vel exaſperet alter alterum, ſed qui firmior eſt in fide atque perfectior infirmum toleret. Et hoc exemplo Chriſti facite, qui nos videns & duræ ceruicis non ſolum infirmos fide, ſed mortuos in infidelitate non repulit, ſed ſuſcepit; immò etiam traxit ad glorificandum Deum ſcilicet & laudandum tam de noſtra ſcilicet conuerſione quàm de aliorum per nos, *miniſtrum fuiſſe circonciſinis*] .i. Iudæorum, quibus ſolis per ſemetipſum prædicando verbum vitæ miniſtrauit, ſicut & ipſemet ait, *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Propter veritatem Dei*] .i. vt promiſſio Dei conſiſteret, qui ſpecialiter & frequenter eis ſe mittere ſaluatorem promiſerat. Et hoc eſt quod ſubdit *ad confirmandas*] .i. vt firmæ & inconcuſſæ permaneant promiſſiones illæ antiquis patribus

factæ de Christo eis mittendo. Voluit enim debitorem se teneri promittendo, vt solutor fieret propitiando.

GENTES *autem*] Ac si diceret, Dico Christum ministrum, &c. sed & gentes dico, subaudis *super misericordia*] sibi à Deo impensa, præcipuè nunc *honorare Deum*] Qui videlicet quanto ampliùs olim per idololatriam à Deo remoti fuerant, tanto nunc ad cultum Dei maiori copia propinquauerunt, vt vbi abundauit peccatum superabundaret & gratia. Et nota quod superius propter promissionem Iudæis factam non tam misericordiam dixit quàm debitum intellexit. In gentibus verò tantum rectiùs misericordiam vocauit, quantò eis pro multiplici sui erroris culpa minus debebatur, *sicut scriptum est*] in Psalm. loquēte scilicet ad Patrem in persona Christi dicentis Patri, *Confitebor tibi in gentibus* .i. laudari te faciam etiam à gentibus conuersis, & tibi per me acquisitis. Quarū quidem primitiæ Magi fuerunt, siue Samaritani etiam illi, quibus per Samaritanam illam innotuit, & fortasse etiam Gentiles illi, qui circa passionem per Philippum & Andream ad eum accesserunt, eum videre cupientes: de quibus ait, *Nunc clarificatus est filius hominis. Et nomini tuo*] ad honorē tuum v. tuam dilatandam notitiam spiritalibus canticis eos vacare faciam. Quod verò ait propterea superiùs, continuatur in Psalmo vbi præmissum est, *Et ab insurgentibus in me erue me, &c.* Exaltatus quippe est per ipsos qui eum crucifigentes nomen eius delere crediderūt, de qua quidem exaltatione ipse quoque prædixerat, *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*, non solum videlicet Iudæos, sed & gentes conuertendo. *Et iterum*] per Isayam scilicet præuidens Ecclesiam tam ex Iudæis quàm ex gentibus congregandam, hortatur communiter vtrosque ad exultandum & laudandum Deum de sua conuersione. Plebem Dei & quondam peculiarem populum eius Iudæos dicit, *Et iterum*] per ipsum Dauid *magnificate*] idest bonis operibus glorificate, *omnes populi*] idest quælibet fidelium multitudo, non solum ex gentibus congregata, *Erit radix*] Aliud testimonium de conuersione gentium post incarnationem scilicet Domini ab eo regendarum, & in eo sperandarum, sicut radix residuum est arboris incisæ, & si in terra sit recondita, multas ramusculorum emittit propagines. Ita Iesse patre Dauid olim de-

functo, & tanquam arbore de vita præsenti abscisso, quasi radicem & residuum sui Christum habuit longe postea de semine suo nasciturum. Radix hæc in terra recondita est, dum in ipsa carne sua, quæ terrenæ substātiæ est, sepultus iuxta quod de semetipso ait, *sicut fuit Ionas in ventre ceti, &c.* in multam propaginem fidelium resurgendo pullulauit, secundum illā ipsius parabolam, *Nisi granum frumenti, &c.* Scimus autem & tunc maximè radicē quālibet generari, & quasi impinguari, vt multiplicetur, si ei fimus adhibeatur, & stercora iuxta illud Dominicæ parabolæ, *dimitte & hoc anno, vt mittam stercora.* Quid autem fimus vel stercora sunt huic radici admota, nisi sordes peccatorum nostrorum quæ suscepit . . . . . & portauit in corpore suo, vt de ipso tanquam radice & omnium origine in numeri propaginis fructus in Ecclesia nascerentur? Nil quippe nasci profuit, nisi redimi profuisset. Hoc itaque Spiritus per Isaiam promittens, ait: *Erit radix Iesse* .i. eo defuncto, supererit ei de suo semine posteritas per quam restauretur vberius in prole quod deperijt in arbore, quia plures fideles orientur quàm antea de Iesse extiterant, *Et qui*] Ac si diceret, & ille erit ista radix, *qui exurget*] conscendendo vehementer donec eius corpus quod est Ecclesia vbique dilatetur, quarum regimini ipse semper tanquam caput præerit, sicut & promittit dicens, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* De quo etiam regimine idō Propheta alibi dicit, *Et puer paruulus minabit eos, In eum*] .i. de gratia eius, non de lege vel suis viribus confident, hoc est radix, de qua idem etiam quodam loco dicit Propheta, *Radix Iesse quæ stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum*, de quo scilicet sepulchro radix illa exurgens in magnam creuit ramorum fructicem. *Deus autem.*] Dixi, *lætamini gentes*, &c, *in eum gentes sperabunt*, & hoc in vobis Romanis ipse impleatur. Et hoc est Deus spei, de cuius gratia sperandum est omnibus, soli electi omne gaudium habere possunt tam in hac scilicet vita in spe quàm vel illa in re & *pace*] remouendo scilicet à vobis superbam illam contentionem, pro qua sedanda hæc scripta est Epistola. *In credendo vt*] ac si diceret, vt ex fide, per quam creditur, & quæ omnium bonorum est fundamentum proficiatis in spe & caritate, quæ naturaliter inde sequūtur. Virtutem quippe Spiritus

ſancti amorem Dei in nobis dicit qui contra omnia fortis eſt, ſicut ſcriptum eſt, *valida eſt ſicut mors dilectio.* Et iterum, *omnia ſuffert, omnia ſuſtinet.* *Certus ſum*] Quos culpando diu terruerat, laudando ne deſperent in fine mitigat, dicendo ſcilicet etiam apud eos eſſe qui & dilectione & ſcientia pleni ſunt, vt ſcilicet alios inſtruere velint & poſſint. Et hoc eſt, *certus ſum*, ac ſi diceret: Ac ſi ita corrigam vel moneam, *& ipſi*] .i. ſicut in quibuſdam perſonis pleni eſtis ſuperba contentione vel ignorantia, ita & ipſi in quibuſdam pleni, &c. *Omni ſcientia ita vt*] .i. ad hoc ſufficientem habetis ſcientiam, vt poſſitis inuicem vos adhortari ad bene operãdum. *Audacius autem ex parte*].i. aliquantulum maiori fiducia ſcripſi vobis, qui in loco mihi commiſſo eſtis, qui ſcilicet doctor ſpecialiter ſum tam gentium quàm Iudæorum. Et hoc eſt quod exponit, dicens, vt pote ſollicitus de vobis, *propter gratiam*] .i. officium Apoſtolatus prædicandi gentibus mihi iniunctũ, de qua quidem gratia ipſemet ait, *Gratis accepiſtis, gratis date.* Miniſter Chriſti prædicator eſt, dum non ſua lucra, ſed Chriſti quærit, & quia nonnulli benè prædicantes malè viuunt, addit, *ſanctificans*] .i. vita quoque mea commendans prædicationem quã de Deo facio, vt oblatio .i. oratio etiam mea quam pro ipſis facio, *fiat accepta Deo*] .i. *ſanctificata in Spiritu ſancto*] .i. per Spiritum ſanctum, qui vt ſupra dictum eſt, docet nos quid orandum ſit, & poſtulat pro nobis gemitibus .... .i. ſanctum conſequatur effectum vt nos omnes ſanctos efficiat.

HABEO *ergo*] Quia videlicet ita facio quæ Chriſti ſunt quærendo, habeo *gratiam*] hinc pro Chriſto, cui in hoc deſeruio, ad quod *Deum*] .i. pretium diuino iudicio, ſi non humano, hinc acquiro. Quod quidem dicendo exemplo ſuo ad fraternæ dilectionis ſollicitudinem eos adhortatur. *Non enim*] oſtendit quomodo ſanctificet vel commendet prædicationem ſuam, dicens ſe non præſumere aliquid loqui .i. ſibi imputare per iactantiam, quorum non habeat efficaciam, ſicut pſeudo Apoſtoli faciebant. *In obedientia gentium*] .i. propter hoc vt obedientiam inter gentes traham, hæc efficit inquam, *in verbo*] .i. per verbum ſuum, *& factis*] .i. per miracula. Quæ ſtatim facta ſubdiuidit dicens, *in virtute*] .i. per potentiam mihi collatam, *ſignorum & prodigiorum*] .i. ſignorum mirabilium. Sunt enim ſigna quædam naturalia, de quibus

non miramur, ſicut de planetis ſcriptum eſt, vt ſint in ſigna & tempora. Quæ verò contra naturam,.i. vſitatum naturæ curſum veniunt, vt leproſos mundare, vel mortuos ſuſcitare, hæc prodigia .i. admiratione digna dicuntur. Vnde prodigiũ quaſi prodendum digito dicitur. *Virtute Spiritus ſancti*] .i. ex poteſtate per gratiam Dei mihi collata, ad differentiam ſcilicet miraculorum Antichriſti ſeu magorum. O R I G. Signa appellantur, in quibus cùm ſit aliquid mirabile indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia verò in quibus tantummodo mirabile aliquid oſtẽditur. Scriptura interdũ abuſiuè & prodigia pro ſignis, & ſigna pro prodigijs ponit. Signa & prodigia pro vno accipiuntur hoc loco, *Ita vt*] gloriam, inquam, habeo apud Deum, tantum ſcilicet de labore meo, vt totam illam terram ab Ieruſalem vſque ad Illiricum repleuerim prædicatione Euangelij, vt videlicet oſtendat dignum ſe à Romonis exaudiri, qui à tot & tantis ſit exauditus. Haymo. Illiricum Prouincia eſt finis Aſiæ ad principium Europæ. *Sic autem*] ſcilicet verbo & factis & virtute ſignorum in his locis, vbi priùs de Chriſto nil omnino auditum fuerat, vt videlicet non ſit mirabile ſi apud vos iam Chriſtum confeſſos prædicatio mea locum habeat. *ne ſuper*] ac ſi diceret, hoc ſcilicet mihi contingente, vt niſi ædificium fidei collocarem ſuper aliorum prædicationem præcedentem, quæ quaſi meæ prædicationis fundamentum eſſet. In quo difficilius oſtendit quod ibi fecit quàm quod apud Romanos facere cupit. *Scriptum eſt*] in Iſaia .i. vt per me contingeret quod per illum prophetatũ eſt *de eo*] .i. Chriſto, *videbunt*] ſcilicet intelligendo. Quod ſtatim exponens ait, *& qui, &c. propter quod*] quia videlicet ad tot penitus ignaros intendebam conuertendos. *Impediebar*] vt pſeudoapoſtolorum commenta excludat dicentium eum ad tales vel tantos accedere non audere, & maximè præſentibus, vel vt ſe rationabili cauſa excuſet, *plurimum dicit*].i. maximè quia & aliæ nonnullæ potuerunt huius impedimenti eſſe cauſæ, *locum*] ſcilicet prædicandi vel cauſam morandi omnibus bene confirmatis. O R. Videtur hoc in Achaïa poſitis dicere apud Corinthum. In Hiſpania, in tranſitu ſe eos videre promittit, quaſi innuens apud eos qui iam conuerſi erant non diu ſibi immorandum eſſe, ſicut & in exordio Epiſtolæ eos in aliquibus confirmandos dixit potiùs quàm con-

uertēdos,decet etiam quemquam bonum virum minus promittere quàm facere,& boni doctoris tanto gratior mora fit, & amplius desideratur, quantò breuior speratur. Præuenit ita illos, vt in aduentu suo se præparent, & de quibus instrui velint præuideant. *Spero.*] Nil videlicet ex meipso de me præsumens,sed totum Deo committens,*& à nobis*] Vult enim eos comites itineris sui esse, tum vt authoritate Romanorum cæteræ gentes faciliùs subjectæ conuertantur, tum etiam vt aduersus pseudoapostolos & quoslibet ei detrahentes prædicationem eius quàm ipsi audierint valeant attestari,& eis diu secum in prędicatione circumeuntibus sic saltem recompenset quod in transitu eos viderit. Bene dicit deduci se ab illis, quasi tutum se ostendens per conductum eorum quæ cæteris imperant. In quo & eos de mora sua apud illos consolatur, quasi in eorum arbitrio hanc constituens. *Si vobis*] Haymo. Frui est aliquid cum delectatione possidere,& amplecti & videre,& attende quod cùm propriè Dei frui sit,vt B. meminit Augustinus,hic non dicit frui simpliciter, sed frui ex parte,sicut & ad Philemonem cum diceret, *fruar te*, adiunxit statim *in Domino*, Deo quippe omnino fruimur dum illum propter se tantum obtinere cupimus,proximo verò fruimur ex parte, dum sic eum propter vtilitatem ipsius per amorem amplectimur, vt tamen huius fruitionis finem.i.finalem & supremam causam in Deo ponamus. Partim quippe proximus in causa est, sed causa Deus suprema est. Ex parte itaque fruimur proximo, sed ex toto fruimur Deo, quia ipse fruitionis suæ tota est causa, proximus verò non tota suæ frucionis vt diximus causa est, cum sit superior Deus, cum videlicet de proximo quoque propter Deum cogitemus. Nota quod dicit proficisci cœpero, quia cum ad Romanos propter ipsos veniat, non sibi imputat proficisci ad Hispaniam, nisi cum ab ipsis recesserit, quando videlicet propter Hispanos totum egerit. Et attēde quòd cùm dicit,si vobis primum,iterum eorum beneuolentiam captat, quasi necessarium sibi iudicet, nec se aliter de Hispanis facere posse, nisi priùs eos visitet.

NVNC *ergo.*] Quia videlicet hic vltimus, non habeo locum, *nunc*.i. antequam veniam ad vos, cùm in gentibus specialiter Apostolatū accepissem. Vnde & solus doctor gētium

appellatur quantam etiam de Iudæis cõuersis habeat curam ostendit, sed quod alibi ait, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quod etiam fortassis ad excusationem quandam sui prætendit, si ad eos scilicet venire differat, *Ministrare sanctis*] .i. illis qui ibi sunt fidelibus ex Iudæa conuersis, cibum ad necessitatem eorum à me collectum illis deferre. Habebat quippe in consuetudine Apostolus sicut sæpe testatur de illa Ierosolimitana Ecclesia per ipsum Christum olim & per Petrum & Iacobum cæterosve Apostolos conuersa, in corporeis necessitatibus maximam sollicitudinem, vt eis saltem corporalem cibum ministraret, quibus aliorum prædicatio spiritualem. Præcipuè verò eis subueniendum putabat pluribus de causis. Plurimam quoque authoritatem fidei nostræ dabat populus ille conuersus, qui locus à Deo legem suscipiens peculiaris eius populus vocatus est, & cùm primo credidisset quasi in nostræ fidei fundamento & cæteris exemplo positus plurimũ ne deficeret sustentandus erat. Denique sicut in Act. Apost. legitur, tanta deuotione conuersi sunt vt omnino propriũ relinquẽtes, omniaquæ habebant ad pedes Apost. ponerẽt, & sicut ipse in Epist. ad Heb. meminit, maiorẽ violentiam Iudæorum in amissione suarum rerum sustinuerant. Hinc autem præcipuè formam & exemplum Epistolis Apostolus proponit, vt cùm pauperes Ecclesias seu Monasteria conspexerint, eorum prædicatio eis alimẽta colligat. *Probauerunt enim*] Vide quàm cautè Romanos aliorum exemplo ad hanc elemosynam similiter Hierosolymitanis faciendam inuitet, dicens eos qui hanc tribuant, per seipsos id faciendum probasse .i. laudasse potiùs quàm aliqua coactione vel exhortatione Apostoli. Vnde & dicit, *probauerunt* .i. quasi suo id iudicio approbantes ad hoc me compulerunt. Haymo. Isti qui scientiam prædicandi non habebant, vt ad prædicandas gentes possent ire, erant in Ierusalem vacantes orationibus & ieiunijs. Quibus etiam Apostoli de singulis prouincijs & locis in quibus prædicabant, quicquid pecuniarum, argenti & auri & frumenti & vestimentorũ accipiebant, eis mittere satagebãt. Maximè tamen Paulus, qui pluribus gentibus prædicabat. Vnde dicunt doctores, quòd aliquandò amplius quàm tres aut quinque modios argenti eis mittebat. Item, Macedonia & Achea, quæ Achaia vocatur, à qua & populi eius dicuntur

cuntur Achei, Prouinciæ ſunt nobiliſſimæ Græcorum ſibi adjacentes, quas Apoſtolus Eccleſijs repleuit. Cum dicitur Macedonia & Achaïa, continens ponitur pro contento, ideſt nomina terrarum propter nomina habitatorum, ſicut & potū calicem appellamus. *Collationem*] quam ſymbolum Græcè dicimus, vbi ſcilicet diuerſa conferuntur à diuerſis, ſicut in cōmeſſationibus fieri ſolet. Iſti verò ſubſtantias, ſed paupertim commeſſationes de ſuo congregabant. *Placuit enim*] ac ſi diceret, benè dixi, *proba*, vt hoc voluntarij potius quàm coacti agant. Quia ex eorum voluntate magis quàm ex noſtra concitatione id geritur, & merito placuit, quia ſcilicet *debitores ſunt*] Quod ſtatim à minori conuincit dicens, *nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt, Gentiles debent & in carnalibus miniſtrare eis*] .i. cùm ſpiritualium bonorum, quæ illi habebant, ſicut legis, Prophetarum, vel etiam orationum & obſequiorum diuinorum, quæ quotidie ibi pro ſalute gentium celebrant, *hoc ergo*] quia videlicet illis ſicut iuſtum eſt placuit.

CVM *conſummauero*] .i. perfecero hanc legationem, & perueniens illuc *aſsignauero eis fructum hunc*] videlicet eleemoſynæ, hoc eſt, diſtinxero qui benè eis mittant, vt pro eis tanquam benefactoribus ſuis orent, *proficiſcar, &c.*] Quamuis dicat Apoſtolus ſe profecturum in Hiſpaniam, incertum eſt adhuc vtrum id fecerit, propter diuerſorum opiniones. Iero. in Iſai. lib. IIII. *Volabunt in nauibus alienigenarum, & mare ſimul deprædabuntur.* Quod de vnius Pauli Apoſtoli intelligamus exemplo, qui per Pamphiliam & Aſiam & Macedoniam & Achaïam, & diuerſas Inſulas atque prouincias ad Italiam quoque, & vt ipſe ſcribit ad Hiſpanias alienigenarum portatus eſt ratibus. Caſſiodor. ſuper hanc ipſam Epiſtolam Pauli, *proficiſcar per vos in Hiſpaniam*, quod frequenter dicit, ſed nūquam legimus fuiſſe completum. Vnde deſideratur quod dicitur, ſed non prophetali veritate completur. Nemo tamen Apoſtolum reum mendacij arguat, ſi hoc quod credidit non impleuit. Non enim per duplicitatem locutus eſt, vt videlicet aliud diceret quàm intenderet .i. ore quàm corde. *Scio autem quoniā veniens ad vos*] .i. ſpiritu reuelāte didici, quāuis ſcilicet me tranſitum per vos habere dixerim. In quo quidem notandum eſt, quòd dum hoc ſibi reuelatum dicit, vt

ſciat, innuit illud quod de Hiſpania præmiſit ex opinione potius quam ex aſſertione protuliſſe. *In abundantia benedictionis Christi veniam*] vt videlicet ſicut de Ioſeph legitur, ad introitum meum Dominus largam vobis cæleſtis gratiæ benedictionem infundat .i. in ſpiritualibus multiplicet. *Obſecro ergo vos fratres*] vt videlicet quod volo poſſim *per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum & per caritatem Spiritus ſancti, vt adiuuetis me,*] ſi videlicet in eo amplius perficere vultis, & dilectionem Dei habetis, *in orationibus ad Deum vt liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa, & obſequij mei.*] Multorũ enim princeps fidelium quamuis imperfectorum multum apud Deum obtinere credit. *Ab infidelibus*] dum ita ſcilicet pro fidelibus qui ibi ſunt laboro, *obſequij mei*] .i. mihi inimica ab his qui per me hoc mittunt, vel etiam à Domino qui me miniſtrum ſiue diſpenſatorem Eccleſiæ conſtituit. *Oblatio*] eis tanquam ad altare Dei ſacrificium per me delatum, *accepta fiat in Ieroſolymæ ſanctis vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei*] .i. placens & læta. Si enim mihi graue aliquod ibi propter hoc acciderit, maximè contriſtabuntur, *refrigerer vobiſcum*] tum à longo labore requieſcendo, tum deſiderium meum implendo. *Deus autem*] ſiue ſcilicet veniam ſiue non. *Pax ſit cum omnibus vobis amen*] .i. vos inuicem à ſuperba contentione pacificãs. Quod quidem in fine Epiſtolæ reſeruans, ad quod præcipue ipſa tendat Epiſtola inſinuat, & quæ in ea finalis ſit cauſa ſiue intentio.

CAP. XVI. COMMENDO *autem vobis Pheben*] .ſ. precibus meis. Phebe per quam hanc Epiſtolam Romanis de Corinthio mittere creditur, diues quædem & nobilis mulier dicitur, quæ de facultatibus ſuis vel aliorum fidelibus illis qui erant Cẽchris neceſſaria miniſtrabat, exemplo ſcilicet ſanctarum feminarũ, quæ Domino ſeu Apoſtolis feciſſe memorantur. Hæc autem negotium quoddam habebat, pro quo Romam venire neceſſe habebat. Pro hac ergo Romanos Apoſtolus adhortatur & rogat vt eam honorificè ſuſcipiant, & in ſuo negocio quantum poſſint adiuuent. *Sororem noſtram, & aſſiſtatis ei in quo negocio veſtro indiguerit*] fide, non carne. Miniſterio .i. obſequium illorum fidelium qui ſunt Cenchris .i. in eo loco qui ſic vocatur, & dicitur eſſe portus Corinthi. *Suſcipiatis*] hoſpicio, *in Domino*] .i. amore Dei, & ita honorificè ac benignè

ſuſcipiatis, prout dignum eſt atque conueniens ſanctis ſuſcipere ſanctam. *Et aſsiſtatis ei*] .i. adiuuetis eam. *Et enim ipſa quoque aſsiſtit multis & mihi ipſi*] Quod enim debetur ex multis eius præcedẽtibus meritis, vt non tam hoc ei tribuatur quàm reddatur. OR. Apoſtolica authoritate docet etiam feminas in miniſterio Eccleſiæ conſtitui, in quo officio poſitam Pheben apud Eccleſiam, quæ eſt Chone, magna cum laude & commendatione proſequitur, quia in neceſſitatibus Apoſtolicisque laboribus aſtiterit. Locus hic duo docet, & haberi feminas miniſtras in Eccleſia, & tales debere aſſumi in miniſterium, quæ aſtiterint multis, & per bona officia vſque ad Apoſtolicam laudem meruerint peruenire. Hieron. In miniſterio Eccleſiæ & nunc etiam in oriẽtalibus locis Diaconiſſæ mulieres in ſuo ſexu miniſtrare videntur in baptiſmo ſiue in miniſterio verbi, quia priuatim docuiſſe feminas inuenimus, ſicut Priſcillam cuius vir Aquila vocabatur. Idem in Epiſtola ad Timoth. *Adoleſcentiores autem viduas deuita*, in miniſterio diaconatus præponere. Sanctus Epiphanius Ioanni Ieroſolimitano: Nunquam ego ordinaui Diaconiſſas & ad alias miſi prouincias, neque feci quicquam vt Eccleſiam ſcinderem. Quas itaque antiquitus Diaconiſſas.i. miniſtras, nunc Abbatiſſas.i. matres vocamus. Caſſiodorus ſuper hunc eundem locum Pheben ſignificat Diaconiſſam fuiſſe matris Eccleſiæ, quod in partibus Græcorum hodie quaſi militiæ cauſa peragitur, quibus & baptizandi vſus in Eccleſia non negatur. Claudius quoque in expoſitione huius Epiſtolæ. Hic locus docet etiam feminas in miniſterio Eccleſiæ conſtitui, in quo officio poſitam Pheben apud Eccleſiam, quæ eſt Cenchris, Apoſtolus cum magna laude & commendatione proſequitur.

SALVTATE *Priſcam & Aquilã adiutores meos*] In fine Epiſtolæ quoſdam nominatim ſalutando plurimum commẽdat, vt eorum præcipue conſilio & authoritati qui perfectiores erant cæteris acquiſcant. Priſcam hic appellat Apoſtolus, quæ in Actibus Apoſtolorum Priſcilla nominatur, pulchra quadam fortaſſis nominis alluſione, vt eam .ſ. ſu . . . . . ſenſu, & moribus matrem inſinuet. Erat autem Priſcilla vxor Aquilæ, & ambo de Iudaiſmo conuerſi ad Chriſtum. *In Chriſto Ieſu qui*] .i. pro Chriſto adiutores in multis fuerunt, quas

olim cum cæteris Iudæis per Claudium Româ expulsas Apostolus Corinthum veniens ibi inuenit, & quia eiusdem artis erat penitus .i. scenefactoriæ, iunxit se illis, vt simul operarētur. Vnde Beda in Act. Apost. Erant enim scenefactoriæ artis quasi exules & peregrini, tentoria sibi quibus in via vtantur ædificant. Scenæ enim Græcè tabernacula dicuntur, etymologia ab obumbrando ducentia, apud quos vmbra scena dicitur. Scenæ enim vel scenomata quasi vmbracula sonant, quæ ex lineis aut laneis aut cilicinis, siue ex arborũ frõdibus, aut virgultis veteres esse ponebant. Misticè autem sicut Petrus piscando nos à fluctibus seculi extraxit, ita Paulus vmbracula protectionis erigendo ab imbre nos criminum, ab arbore tentationum, & à ventis insidiarum verbo factisque defendit. Chrysost. in Epistola ad Heb. serm. 1. Qui est splendor gloriæ & caracter substantiæ eius Apostolica sententia, magis autē Spiritus sancti, miranda gratia. Non enim ex intellectu proprio hæc loquebantur. Vnde enim ille hoc? Nũ & ex scalpellis, aut pellibus, aut in ... hæc operatio majestatis? Non enim has intelligentias sua mente procurabant, quæ tunc erat tam debilis & extrema, vt nil amplius haberet à plebeis & populis. Quomodo enim aliquid diuinum posset ille sentire, qui circa precia vendendi & circa confectionem pellium totam suam vitam, totumque suum studium continebat? Ambros. de Priscilla & Aquila: Hi credentes facti sunt socij laboris Apostoli, vt etiam ipsi exhortarentur ceteros ad fidem. Denique & Apollo quamuis fuerit exercitatus in scripturis, ab istis iam viam Domini diligentiùs instructus est. Ideo socios laboris sui dicit eos in Christo Iesu. Cooperarij enim eius fuerunt in Euangelio. Vnde præcipuè docet quantum obedire eis Romani debeant. O R. Potest autem fieri, vt quia illo tempore pulsis ex vrbe Iudæis per præceptũ Cæsaris Corinthum venerunt, rursus edicti cessante sæuitia regressi salutarentur à Paulo. Quod tamen apparet Iudæorũ insidijs Paulo periclitante semetipsos objecisse, vt ille liber abscederet. *Qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, quibus non ego solus gratias ago, sed &*] .i. vita conseruanda morti se opposuerunt. *Cunctæ Ecclesiæ.*] quarum .v. Apostolus prædicator seu doctor specialiter dicitur, *domesticam eorum Ecclesiam. Salutate Ephenetum dilectum mihi qui est*] .i. totam ipsorum familiã ad fidem similiter conuersam, *primitiuus Asiæ in Christo. Saluta-*

te Mariam] Haymo. Siue quia priùs omnium credidít, seu etiã quia magnæ dignitatis atque nobilitatis erat, vt ostenderet nobiles etiam ad fidẽ venire, ac per hoc inuitaret primos Romanorũ ad fidem. *Quæ multũ*] O R. Docet etiam debere etiã feminas laborare pro Ecclesijs. Laboratur cum docetur adolescentulas omnia quæ de officijs mulierum scripta referuntur. *Laborauit in nobis. Salutate Andronicum & Iuliã*] Ambros. Ad exhortationem illorum. Haymo. laborauit officium .s. prædicationis feminis sui sexus impendẽdo per domos. Nam in Ecclesia non docebant mulieres. *Cognatos*] Ambros. etiam iuxta carnem & S. Spiritum. *Concaptiuos meos qui sunt nobiles*] Haym. Isti sunt exules effecti propriæ sedis ob gratiam Dei, sicut & Paulus. *In Apostolis qui & ante me fuerunt*] .i. inter prædicatores. Videtur hoc loco etiam feminam Apostolicã dicere, nisi forte istum *qui ad* Andronicũ tantũ & supradictos viros violenter referamus. *In Christo. Salutate Ampliatũ dilectũ mihi in Domino. Salutate Vrbanum adiutorẽ nostrũ in Christo & Stachin*] .i. in fide Christi. *Nostrũ*] mei .s. & aliorum. *Dilectũ meum salutate*] etsi non ita adiutorẽ, *Appellẽ*] O R. Puto hũc Appellẽ post multas tribulationes transisse sapienter, & ideò pronunciauit probũ secũdũ quod ipse in alijs dixit quia operatur patiẽtia probationẽ. Videndũ est ne ipse sit qui in actibus Apostolorũ nuncupatur Alexandrinus in scripturis eruditus. Ambros. hunc Apellem non quasi amicũ aut principem operis salutat, sed propterea quod tentationibus probatus est in Christo fidelis inuentus. Haymo. Licet quidã faciant ex hoc duo nomina propria, dicentes ita, salutate Apellem & Probum .i. probatũ in fide, & laude dignũ. *Aristoboli domo. Salutate Herodionẽ*] fortasse hic iam defunctus erat, quem satis laudat, familiam eius salutando, & fidem eius in ea commendando. Ambros. Iste congregator intelligitur fuisse fratrũ in Christo. *Cognatũ meum. Salutate eos qui sunt ex*] Ambros. Quem cognatũ tantum appellat ostendit deuotũ in caritate, non tamen vigilantiam eius designat. *Narcisci domo, qui sunt in Domino. Salutate Triphænam & Triphosam quæ,*] O R. Neque dilectos neque probos neque adiutores nominat, sed forte nil vtile habebant in meritis, idcirco eos solo titulo salutationis honorauit. *Ex Narcissi domo*, Videntur plures fuisse ex Narcissi domo vel familia, sed non omnes in domo fuisse. Ambros.

Narcissus hic illo tempore Presbiter dicitur fuisse, sicut legitur in alijs codicibus, & quia præsens non erat, salutat sanctos qui ex eius erant. Hic ergo Narcissus Presbyter peregrini officio fungebatur exhortationibus firmans credentes. *Laborāt in Domino. Salutate Rufum.*] O R. Multi laborant, sed non in Domino. Ambros. Has vno ore dignas declarat in Christo, laborant .s. ministrando sanctis. *Quæ multum*] O R. Videtur hic magis laudari & in exhortatione & in ministerio sanctorum, & in pressura, & in egestate propter Christum, quia & domus suas relinquebat fugatis, & opprobrio erat infidis. *Electum in Domino, & matrem*] Haymo .i. promotum ad sacerdotium eius, *& meam.*] Sic prius legi matrem eius & matrem meam, vt duæ sint vel vt eadem sit illius scilicet mater secundum carnem, Apostoli secundum beneficium quod fortassis eum olim alibi de sua substantia tanquam mater aleret, vel pro reuerentia sanctitatis eam matrem suam dicit cui .s. tanquam matri honor sit deferendus. *Asincritum & Phlegontem, Hermem, Patrobam, & qui cum eis sunt fratres. Salute Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate*] Ambros. Hos simul salutat, quia sciebat eos esse concordes in Christo .i. vnitos in amicitia Christiana, nec fideles in amicitijs. *Hermen*] O R. Puto quòd Hermes iste sit scriptor libelli illius qui Pastor appellatur, quæ scriptura mihi valde vtilis videtur, & vt puto diuinitus inspirata. Quod verò nil laudis scripsit, illa opinor est causa, quia videtur sicut scriptura illa declarat, post multa peccata ad pœnitentiam fuisse conuersus. Intelligatur quod simul habitauerint hi quorum salutatio sociata est. Ecclesiastica Historia lib. III. cap. I. Et libellus Hermæ qui appellatur Pastoralis, cuius Paulus in Epistolis suis meminit, à plurimis non est receptus, ab alijs autem necessarius iudicatus est propter quē primi ad fidem institutionis imbuuntur. Vnde & in nõnullis Ecclesijs legitur, & multi veterum scriptorum vsi sunt testimonio eius. Hieronym. de illustribus viris cap. X. Hermem, cuius Apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit, *salutate Phlegontem, Hermem,* asserunt authorem esse libelli qui appellatur Pastor, & apud quasdam Ecclesias Græciæ publicè legitur. Reuera vtilis liber, multique de eo veterum scriptorum vsurparunt testi-

monia. Sed apud Latinos penè incognitus est. *Philologum & Iuliam.*] O R. Potest fieri vt coniuges fuerint, cæteri domestici eorum. Hieron. suo exemplo nos docet quales debemus nostris litteris salutare non diuites seculi facultatibus honoratos, sed gratia Dei & fide locupletes. Ideo paulò ante primitiuos Ecclesiæ Asianæ istos omnes quos salutat intelligimus, vel ex omnibus fuisse peregrinos quorum exemplo atque doctrina non absurdũ existimat credidisse Romanos. *Inuicem in osculo*] .s. nos ipsos. Quia sigillatim omnes salutare non poterat, præcipit vt ex parte eius & loco eius mutuo se salutent, sicut ipse faceret si adesset, & sic inuicem sibi osculo reconciliati superbam finiant contentionem. Osculo salutant vos non luxurioso aut subdolo quale fuit Iudæ proditoris, sed quod nos in amore fraterno conciliet. *Omnes Ecclesiæ Christi*] .i. congregationes Christianorum, ad differentiam scilicet Ecclesiæ malignantium, quam Psalmista denotat, eodem affectu dilectionis quo ego optant vel orant vobis salutem. Qui enim alterum salutando dicit ei, saluè, profecto vt saluus sit precatur.

ROGO *autem vos fratres vt obseruetis eos qui.*] Pseudoapostolos tangit, vt ab ipsis caueant, ne fides eorum per illos corrumpatur *obseruetis*, .i. discernatis, *dissertiones*] .i. pericula errorum in fide. Illi dico existentes, *propter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri, & per*] idest mollicijs carnalibus intenti, *dulces sermones*] .i. adulationes. Hieron. in Amos lib. II. Pulchrè adulator apud Philosophos definitur blandus inimicus, vertens amara. Vnde Apostolus, *Inimicus vobis factus sum veritatem dicens, & amicus, obsequium amicos, veritas odium parit. Quapropter & Pascha cum amaritudinibus comedamus, &c.* Vas electionis docet Pascha celebrandum cum veritate & sanctitate. *Benedictiones, seducunt corda*] quasi dona Spiritus sancti per manuum impositionem vel cõsignationem conferentes, *Innocentium*] .i. simplicium vel imperitorum, qui eos deprehendere non valent. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est.*] Ideo id vos rogo, quia tanto periculosior esset seductio vestra, quantò fidei vestræ obediẽtia magis est diuulgata, tanquam in capite scilicet mundi cõstituta. *Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono*]

Quia .v. ita est diuulgata in bono . s. discernendo. *Et simplices in malo*] .i. quasi nescientes cuiquam illud machinari, iuxta illud Veritatis, *prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Deus autem pacis conterat.*] Ac si diceret, Ego quidem ita rogo, vt fiat, sed Deus pacis potius quàm dissentionis ita vt postulo efficiat. *Satanam*] .i. omnem animæ vestræ aduersariũ *conterat sub pedibus vestris velociter*] .i. quasi impotentem vobis subijciat, vt ei per omnia præualere possitis, & eorum omnia machinamenta conculcare, sicut ea quæ sub pedibus præmuntur, *velociter*] scilicet in aduentu meo. Quos iterum sicut deprecor obseruetis. *Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus.*] Quamuis dixerit, salutant vos omnes Ecclesiæ, specialiter tamen & nominatim ex parte illorum quos habebat præcipuos salutare ipsos decreuit, vt tãtorum testimonio virorum scripta Epistola roboraretur. *Adiutor meus, & Lucius & Iason.*] In prædicatione scilicet tanquam Coepiscopus vt ait Ambros. Hic est ille discipulus Pauli filius cuiusdã mulieris Iudææ fidelis ex patre gentili, quem ipse Paulus circuncidere compulsus est, sicut in Act. Apost. continetur. Orig. Lucium quidam perhibent esse Lucam, qui Euangelium scripsit, pro eo quod soleant nomina interdum secundum primam declinationem Græcam Roman. proferri. Iason ille est, de quo etiam in Actibus Apostolorum scribitur, quod dum Tessalonicam pro Paulo & Sylea seditionem commouentibus turbis semetipsum dederit, vt Apostolis discedendi faceret libertatem. *Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego*] Suspicor quod ipse sit qui in Actibus Apostolorum scribitur Sosipater Piriberonensis. Mouebit quomodo Paulus ex Hebræis Timothei consanguineus dicatur, vel Iasonis vel Sosipatris. Nunc verò cum cæteris nequaquã hoc nomen indulgeat, certum est eum quandam nominationem nominare quam cognationem vel consanguinitatem sine dubio sciat. Ambros. Cognatos dicit partim generis, partim fidei causa. *Tertius, qui scripsi Epist. in Domino. Salutat vos Gaius*] hoc est primum nomen eius qui dictante Paulo hanc Epistolam scribebat, tanquam notarius Apostoli sicut nũc est Cancellarius Apostolicus, quod fortasse diuino quodam factum est præsagio, vt videlicet ille tertius diceretur nomine, qui tertius erat in operatione. Spiritus quippe sanctus inspirabat

quæ

quæ Apoſtolus dictabat ſeu proferebat, quæ iſte qui Tertius dicitur vt dictum eſt ſua manu ſcribebat. Ambroſ. Hic eſt ſcriba Epiſtolæ cui Apoſtolus conceſſit ſuo nomine ſalutare populũ Romanum. Quia nec immerito factum eſt vt proprijs ſcilicet ille vteretur verbis, quæ humano tantum ſenſu probata ſunt. *Hoſpes meus.*] Orig. Videtur indicare de eo quod vir fuerit hoſpitalis, qui non ſolum Paulum receperit, ſed & Eccleſiæ vniuerſæ in domo ſua conuenticulum præbuit. Fertur traditione maiorum, quod iſte Gaius primus Epiſcopus fuerit Teſſalonicenſis. Ambroſ. Hic eſt Gaius, vt arbitror, ad quem ſcribit Ioannes Apoſtolus exultans in caritate eius, quam exhibebat fratribus præbens ſumptus illis neceſſarios. Haymo. Iſte eſt Gaius etiam captiuus, qui baptizatus eſt ab Apoſtolo, ſicut dicit in Epiſt. ad Corin. *Neminem veſtrũ baptizaui niſi Criſpũ & Gaium. Et vniuerſa Eccleſiæ. Salutat vos Eraſtus*] Ambroſ. Hic nominatiuum pluralem intelligit, ac ſi diceretur, ſalutant vos vniuerſæ Eccleſiæ. Sed melius eſt, ſecundum Orig. genitiuus ſingularis, vt dictum eſt, vt videlicet ita intelligatur, hoſpes meus, & hoſpes vniuerſæ Eccleſiæ. Cùm enim iam ſuperius dixiſſet Apoſtolus, *ſalutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti*, quid opus erat vt hoc repeteret, *ſalutant vos vniuerſæ Eccleſiæ? Eraſtus arcarius ciuitatis.*] Orig. Puto eſſe Eraſtum quem dicit, quia remanſit Corintho, arcarium eum .i. diſpenſatorem illius ciuitatis, cuius conditor eſt Deus. Secundum Hieronym. vocatur archarius ciuitatis ſecundum hoc quod olim fuerat, non modo. Haymo. Archarius, id eſt princeps vel diſpenſator qui præerat archæ, vbi cenſus ponebantur Regis tributorum & vectigalium. *Et Quartus frater*] Proprium nomen eſt, ſicut & Tertius, *Gratia Domini noſtri.*] Iero. hæc eſt ſcriptio manus eius in omnibus Epiſtolis, vt in ea etiam commemoret beneficia Chriſti. Haymo. Gratia dicitur gratis data, & nomine gratiæ debemus intelligere quicquid boni gratis accipiunt electi à Deo, vt videlicet ſpem, caritatem, remiſſionem peccatorum.

E i *autem qui potens eſt vos.*] Capitulum hoc Marcion, à quo ſcripturæ Euangelicæ atque Apoſtolicæ interpollatę ſunt, de hac Epiſtola penitus abſtulit. Sed & ab eo loco vbi ſcriptum e[illegible] *nne autem quod non eſt ex fide peccatum eſt*, vſque ad finem cuncta diſſecuit. In alijs verò exemplarijs quæ non ſunt à

Marcione temerata, hoc ipsum capitulum vel diuerse positũ inuenitur. In nonnullis etiam codicibus post eum locum, *Omne autem quod non est ex fide peccatum est*, statim habetur. *Ei autem qui potens est vos confirmare.* Alij verò codices in fine id vbi nũc est positum continent. Consummata salutatione eorum terminat Epistolam suam in actione gratiarum, quasi de expleto Opere suo ei grates referens, qui hoc ei inspirauit. Ac si ita continuet, vobis inquam sit gratia, sed ei qui potens est &c. perpes sit gloria. Et notandum quod cum dictum sit, *ei qui potens est*, videtur superfluere ad sensum vel constructionem, quod in fine subposuit, *cui*, cùm in principio scilicet dixisset *ei*, nisi forte propter longam interpositionem id fieri dicatur. Multa quippe sunt interposita inter illud *ei*, quod est præmissum, & hoc quod in fine subiungitur, *honor & gloria.* Ideoque quasi oblitus sit imperitus lector cui adiungatur honor & gloria, suppositum est *cui.* Vt ergo litteræ constructio quoquomodo texatur, ita huius versiculi principium fini coniunge. *Ei autem qui potens est vos, &c.*] honor & gloria sit, subaudi & rursus, *cui* subaudiatur est, ac si videlicet dicatur: Ei sit honor & gloria, cuius est, ac si dicatur sicuti reuera est, sit inquam per Iesum Christum, per quem glorificandus est Pater. Ex hac quidem fine Epistolæ arbitror Ecclesiasticos doctores expositiones & sermones suos consimili fine concludere, in actione videlicet gratiarum Dei. *Confirmare*] in fide scilicet quæ est omnium bonorum fundamentum, *iuxta Euangelium meum & prædicationem Iesu Christi*] secundum doctrinam meæ prædicationis, quæ est etiam Iesu Christi, non alia prædicatio, quia idem quod ille prędico Euãgeliũ meum siue prædicationẽ Iesu Christi dico factam, *secundũ reuelationẽ mysterij*] vel confirmari secundum reuelationem meam. Mysterium dicitur secretum & occultum. Vnde & mystica locutio dicitur significatiua, quæ non est aperta. Mysterium quod nunc patefactum est, ipse est redemptionis nostræ modus, qui olim latebat in propheticis scriptis nondum expositis: sed nunc ipsis tam à Christo quam à nobis expositis, reuelatus est. De Christo quippe scriptum est, quia *incipiens à Moyse & omnibus prophetis* .i. *s. taciti æternis temporibus*, *q[illegible] patefactum est per scripturas prophetarum secundum præcepti[illegible] [illegible]ni Dei ad obeditionem fidei*] .i. absconditi vsque nunc semper, nec

per expositionem reuelati vnquam vlterius. Quippe cùm ipsi quoque septuaginta interpretes in suis translationibus quæ de filio Dei dicuntur maximè reticuisse, vel velasse credantur, prophetarum dicit potius quam legis, quia maximè hoc mysterium in Prophetis continetur, vbi apertiùs siue pleniùs de Christo erat prophetatum. Patefectum est dico in omnibus gentibus secundum præceptum æterni Dei .i. Christi dicentis, *Euntes in mundum vniuersum, &c.* Dei dico, *Æterni*] licet secundum hominem initium habuit. Ad hoc, inquit, est patefactum, non solum vt credant omnes gentes, sed magis vt ei obediant .i. secundum fidem operentur. *Et*, inquam, *cognito nunc per Iesum Christum soli sapienti Deo*] .i. qui nunc singulariter sapiens apparet ex hoc quod per Christum egerit in hoc redemptionis nostræ mysterio, de quo ait Ioannes. *Ex prudentia sua percussit superbum*. Solus sapiens dicitur in cuius comparatione nullus est sapiens dicendus, sicut & bonus iuxta illud Veritatis, *Nemo bonus nisi solus Deus*. Solus quoque sapiens dicitur, quia solam illam & singularem habet sapientiam quam nil latere potest. *Honor & gloria*] .i. gloriosus & singularis honor, *Amen*.

MAGISTRI
PETRI ABAELARDI
NANNETENSIS,

SERMONES PER ANNVM LEGENDI,

Ad Virgines Paraclitenses in Oratorio eius constitutas.

EX VETERI COD. MS. NOBILISS. *Viri* FRANCISCI AMBOSII, *Regis in sanctiore Consistorio Consiliarij, &c.*

MAGISTRI PETRI ABAELARDI NANNETENSIS,

SERMONES PER ANNVM LEGENDI,

Ad Virgines Paraclitenses in Oratorio eius constitutas.

EPISTOLA AD HELOISSAM.

LIBELLO quodam Hymnorum vel Sequentiarum à me nuper precibus tuis consummato, veneranda in Christo & amanda soror HELOISA, nonnulla insuper Opuscula Sermonum, iuxta petitionem tuam, tam tibi quàm spiritalibus filiabus tuis in Oratorio nostro congregatis, scribere præter consuetudinem nostram vtrumque maturaui. Plus quippe lectioni quàm sermoni deditus, expositionis insisto planitiem, non eloquentiæ compositionem: sensum litteræ, non ornatum Rhetoricæ. Ac fortasse pura minus quàm ornata locutio quanto planior fuerit, tanto simplicium intelligentiæ commodior erit; & pro qualitate auditorum ipsa inculti sermonis rusticitas quædam erit ornatus vrbanitas, & quoddam condimentum saporis paruularum intelligentia facilis. In his autem scribendis seu disponendis ordinem Festiuitatum tenens, ab ipso nostræ redemptionis exordio sum exorsus. Vale in Domino eius ancilla, mihi quondam in seculo cara, nunc in Christo carissima: in carne tunc vxor, nunc in spiritu soror, atque in professione sacri propositi consors.

IN ANNVNTIATIONE BEATÆ VIRGINIS MARIAE,

Ad Virgines Paraclitenses.

SERMO. I.

EXORDIVM nostræ Redemptionis, hodiernus est Conceptus Dominicæ Matris. Concepit Dominum femina, vt Creatorem pareret creatura. Communis quidem salus hæc est hominum, sed specialis gloria feminarum. Primus Adam de terra plasmatus, non de femina est natus: imò de eius costa femina est formata. Secũdus Adam, ac prioris & omnium tam factor quàm Redemptor, nostri sexus formam de femina decreuit assumere: vt in vtróque sexu consisteret gratia, sicut in vtróque præcesserat culpa: & eædem naturæ, per quas vulnus est inflictum, curationis afferrent medicamentum: & vnde illata est plaga, inde mirabiliter conficeretur cataplasma. Actor plagæ diabolus, minister curationis Angelus. De quo nunc dicitur: *Missus est Angelus Gabriel à Deo, &c.* Serpens à diabolo immissus, hic à Deo memoratur missus; vt ex ipsa statim fronte lectionis, spe diuinæ gratiæ saucij releuentur ad nuncium salutis. Benè autem Angelus ex nomine designatur, cùm dicitur Gabriel; vt cùm idem referatur missus ad Mariam, quem jam superiùs Euangelista dixerat missum ad Zachariam: sic & ista promissio complenda credatur, sicut illa completa iam noscitur. Vnde & ipse postmodum Angelus illam in huius argumentum inducens: *Et ecce*, inquit, *Elizabeth cognata tua, &c.* Quò verò mittatur, diligenter Euangelista describit, cùm ait: *In ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth*. Ciuitas quippe non paucorum, sed multorum est. Et ista curatio non vnius languidi, sed totius humani generis est futura. Et quia non singulorum hominum, sed eorum tantùm, qui in sua non remanentes ignauia, de valle vitiorum migraturi sunt ad montem virtutum; rectè ciuitas ista memoratur esse de Galilęa. Quæ & benè Nazareth, hoc est flos, nominatur; vbi hodie ille flos con-

ceptus

ceptus est à virga, de quo Isaias prædixerat: *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdet.* Qui etiã de semetipso ait: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Vt ergo hunc florem virga illa producat, ad Virginem ipsam Angelus mittitur, qui eam ad hoc præparet, & quasi quodam suæ annunciationis sarculo ad fœcunditatem excolat. Vnde & post locum, quò mittitur, de persona subditur, ad quam iste legatione fungitur: *Ad virginem*, inquit, *desponsatam*. Virginem pręmittit desponsatæ, non tam temporis quàm dignitatis ordine. Sed quæ ista, quæso, est dignitas, esse Virginem in carne, si iam per consensum corrupta fuerat mente? non enim desponsari, vel matrimonium contrahi, nisi pari duorum consensu potest; nec aliter ipsa coniunx vel vxor Ioseph vocaretur ab Euangelista. Quis igitur iste consensus fuit? Nunquid commixtionis carnalis, vt in hoc iam Virgo consensisset, quòd florem dignitatis amitteret? Absit hoc à pijs mentibus, vt quæ prima virginitatis munus obtulisse Deo creditur, in hunc consensum ducta æstimetur, in quem tot virgines ne venirent vitæ dispendium elegerunt; & sic Agnum sequi quocumque ierit, non solùm permanentes virgines, verùm etiam factæ mulieres. Quis hic autem consensus intelligendus sit, tam in sponsa quàm in Virgine, sequentia ni fallor insinuant. De sponso quidem, cùm nec nomen ipsius reticetur, cùm dicitur: *viro cui nomen erat Ioseph.* Ioseph quippe, quod interpretatur augmentum, quid aliud nobis innuit, quàm magnam in eo perfectionem virtutum? Quem etiam, vt beatus meminit Hieronymus, virginem sicut sponsam ipsius constat permansisse. A qua profectò virginitatis perfectione si per consensum imminutus esset carnalis concupiscentiæ, nequaquam dignum esset ab Euangelista commemorari eum Ioseph nominari. Qui postmodum comperto Virginis conceptu, tantò grauiùs id eum ferre non est mirabile, quanto se magis illusum dolebat, quem ad continentiæ consensum sponsa pertraxerat. Ipsa etiam Virgo, cùm de se postmodum ait *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*, patenter innuit, nequaquam in vsum carnis eam consensisse, nec in concupiscentia se viro fœderasse. Vt quid enim diceret, *quomodo fiet hoc, quia virum non cognosco*, si in mente haberet viro commisceri? Et si enim jam commixta non esset, posset vtique postmodum commisceri, vt miran-

dum non esset, si ipsa quoque, sicut Elizabeth per diuinæ gratiæ donum ex viro conciperet. Sciebat etiam nec homines latere integritatem virginitatis suæ. Cur ergo quasi admirans quæreret, qualiter id fieri posset; cùm virum ipsa non cognosceret? Si hanc, inquam, cognitioné viri ad commixtionem carnis referret, quomodo de Adam vel nonnullis aliis dictum est, quia cognouerunt vxores suas? Quid est ergo quod ait, *virum non cognoui*, nisi quia nulli vmquam consensu carnali me commisceri adquieui? In quo ergo consenserat Ioseph cùm ab eo desponsaretur, nisi vt castimoniæ virtutem pari custodirent consensu? Videbat quippe se à parentibus ad nuptias cogi, ex ipsa maximè Legis sanctione, quæ sub maledicto ponebat omnes, qui non relinquerent semen in Israël. Nouerat virgo virginem Ioseph, quem ex castimoniæ amore, & cognationis propinquitate familiarem habebat. Hunc igitur elegit in sponsum, quem in suum trahere confidebat consensum, ne si alium cogeretur accipere, quod vouerat Deo non posset custodire. De qua etiam cùm dicitur, *Et ingressus est ad eam Angelus*, diligenter sanctum eius propositum describitur, quæ non in plateis exterius cum secularibus feminis reperitur: sed clauso cubiculi sui ostio Deo deuotè supplicans & orans; vt continentiæ quod fecerat votum tam sibi quàm sponso suo custodiat inuiolatum. Vnde & in ipsis suis precibus de sua petitione statim consolationem meruit accipere, & securitatem obtinere. De hoc autem cubiculi sui secreto tanquam oraculo diuino, quàm sancto ibi occupata esset studio, beatus Ambrosius libro de Virginitate secundo his scribit verbis. Hæc ad ipsos ingressus Angeli, inuenta domi in penetralibus sine comite, ne quis intentione arrumperet, ne quis obstreperet. Neque enim comites feminas desiderabat, quæ bonas cogitationes habebat. quin etiam tunc sibi minus sola videbatur, cùm sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ? Denique & Gabriel eam virginem vbi reuisere solebat inuenit, & Angelum Maria quasi virum specie mutata trepidauit, quasi non incognitum audito nomine recognouit. Ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in Angelo, vt agnoscas aures religiosas, oculos verecundos. Denique salutata obmutuit, & appellata respondit. Sed quæ primò turbauerat affectũ, postea promisit obsequium.

Ecce studium non tam desponsatæ quàm virginis, non se ad nuptias præparantis, sed Deo penitus vacantis; non curis seculi, sed sacræ prorsus intentæ lectioni, non sponsi quærentis solatium, vt colloquium mereretur Angelicum. Attendite Virgines, quæ non virum, sed Deum elegistis sponsum, & sacrę formam professionis à Maria sumpsistis. Desponsata illa homini, non hominem in publico, sed Deum quærebat in secreto. Non oculos retorquebat ad mundum, sed eregibat ad cœlum. Non canticis nuptiarum aures præbebat, sed sacræ lectionis pabulo mentem reficiebat. Ex quo liquidum est quàm sit verum, quod diximus, nunquam eius animum ad nuptias declinasse, quia nullam certum est curam eam suscepisse. Vnde & ab Angelo salutata, cuius vita non carnalis erat, sed Angelica, audire meruit:

AVE *gratiâ plena.* Gratiam dicimus gratis datam, hoc est beneficium diuinum supra merita collatum. Vnde & Apostolus: *Si autem ex operibus, iam non ex gratia. Alioquin gratia iam non esset gratia.* Constat vero vnumquemque fidelium nonnihil gratiæ prępter merita sua collatum habere. Mariæ verò non participatio gratiæ, sed plenitudo ascribitur, vt tantum ei conferri demonstretur, quantum humanæ naturæ infirmitati promittitur. Quod quidem qualiter fieret, si iam in consensum carnalis concupiscentiæ tracta fuisset, nulla ratio habet. Vnde autem amplitudinem gratiæ adepta sit, subinfertur cùm dicitur, *Dominus tecum.* Tecum, inquit, potius quàm in te. Qui enim vbique per præsentiam diuinitatis iam se vnire disponebat carni virginis per assumptionem humanitatis; vt tecum, hoc est, cum carne tua vnum fiat in persona. *Benedicta tu in mulieribus.* Numquid & in viros non redundat benedictio Mariæ? Numquid & ipsá de semine Abrahæ, & per illam Christus descendit: in quo videlicet semine omnium gentium benedictio fuerat promissa? Quid est quæso in mulieribus, & non magis in omnibus viris pariter ac mulieribus? Hæc iterum dico virgines attendite, & in vos specialiter istam benedictionem Mariæ redundare gaudete. Paucos quippe virorum reperimus, qui in virtute virginitatis Christum imitentur. Múltas sequaces hæc Marię gratia in vobis habet, quarum tanto virtus, gratior, quanto sexus infirmior. Virtus quippe in infirmitate perficitur. Quid est autem benedictio, nisi diui-

næ gratię multiplicatio? Benedicta igitur Maria in mulieribus potiùs quàm in viris dicitur, quia hæc eius gratia virginalis propositi in feminis maximè per eius imitationem multiplicanda fuerat, sicut & Psalmista antea prædixerat, dicens: *Astitit Regina à dextris tuis, &c.* Et rursum: *Adducentur Regi Virgines post eam, adducentur in templum Regis.* Post eam, inquit, adducentur in templum Regis, quia per imitationem huius summæ Reginæ, virgines innumeræ in verum Dei templum sunt consecrandæ. *Quæ cum audisset, turbata est.* Ad verba loquentis, & magno præconio laudis eam salutantis turbata memoratur esse, non eum qui loquebatur aspicere. Fixis quippe oculis in lectione, vel terrę affixis in oratione, quò animus intendebat tota inhiabat, atque immobilis hęrebat; nec humanum curabat aspectum, quæ tantum intendebat diuinum. Vnde autem turbata? Diuersis vndique de causis. Tum quia viri consortium fugiebat, tum quia lectioni vel orationi totam operam impendebat, quarum assiduitatem præpediri grauiter sustinebat. *Et cogitabat*, inquit, *qualis esset ista salutatio.* Ex qua videlicet intentione procederet vtrum adulationis verba hæc essent, an veritatis: qua temeritate, quo aditu ille cubiculi sui secretum inquietare præsumeret? Quam ita perturbari Angelus non perferens, *Ne timeas*, inquit, *Maria.* Non quidem ait, Ne perturberis; sed, ne nimia sollicitudine affligaris: ne aut te obtinere desperes quod vouisti, aut tanquam rea maledictum incurras legis. Et hoc quidem loco cùm ait, *Maria*: primum eam vocat ex nomine, vt quasi familiarem sibi maiori releuet consolatione. Cur autem non sit ei timendum, hoc est de petitione sua differendum, adnectit cùm ait: *Inuenisti gratiam apud Deum.* Hoc est, supra omnia merita illi grata facta es, atque accepta. Quomodo autem tam legis maledictum euitet si virgo permaneat, quàm propositi sui votum incorrupta custodiat, patenter exponit dicens eam pariter tam esse parituram quàm Virginem permansuram. Parituram, inquam, non solùm hominem, verùm etiam hominum Saluatorem; hoc est Iesum. Cuius quidem virginei partus quanta sit excellentia, diligenter describit dicens: *Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur.* Ac si apertè dicat: Attende in hoc ipso incomparabilem gratiam, singularem gloriam

tuam, vide ipse qui Dei filius dicatur & tuus. *Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius*, hoc est, id in eo perficiet quod in typo eius Dauid promissum est, sicut & ipsemet profitetur dicens: *Iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternũ præparabo sanctũ tuũ. Et ædificabo in generatione & generationem sedem tuã.* Domus Iacob, in qua regnaturus in ęternum promittitur, Ecclesia est gentium, quæ tempore præteritorum, & gratiâ priorum Synagogã supplantauit, & benedictionem ei surripuit. Finem hoc regnum non accipit, quia nec cum vita præsenti deficit: quod tantò in cælestibus est verius, quantò felicius. *Dixit autem Maria, quomodo fiet istud?* Tanquam si diceret: Magna quidem promissio, & incomparabiliter nõ solum feminæ virtutem, sed omnem humanam transcendens dignitatem. Quo itaque modo quóve ordine futura est completio rei tãtæ? *Virum enim*, inquit, *nõ cognosco.* Ac si diceret: Longè hoc à meo remotum proposito videtur, vt videlicet partum habeam, quæ virgo persistere decreui. Et hoc est, vt suprà jam meminimus, eã virũ nequaquam cognoscere, nulli vmquam in commixtione carnali per consensum adquieuisse. Legerat quidem Abrahæ factam de Christo promissionem, sicut & ipsa postmodũ profitetur, inquiens: *Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad Patres nostros, Abrahã & semini eius.* Vnde nequaquam de hac promissione dubia, de modo requirebat quo esset complẽda, vtrum scilicet per admixtionem viri sine dilectione peccati, sicut in paradiso fieret si homo nõ peccasset, an integritate corporis pariter & mentis conseruata, sicut in eius proposito fuerat. Benè autem Angelus, cùm ei filium promitteret, modum conceptionis reticuit, donec ipsa videlicet manifestato voti sui proposito, cũ ab eo requireret: ne videlicet quia eã audieramus desponsatam, crederetur per concupiscentiam hanc inisse copulam.

SPIRITVS *sanctus superueniet in te.* Hoc est, superiori dono Dei ditaberis, vt virgo pariter ac mater sis. Venit Spiritus in multas fidelium animas, per aliquod diuinæ gratiæ donum, sed in Mariam superuenit, cùm ei superiorem & excellentiorem omnibus gratiam contulerit. Quid autem Spiritus Dei, nisi diuinæ bonitatis amor seu donum intelligitur, cùm aliquid nobis supra merita confertur? Cùm ergo mysterium hoc Incarnationis totum per operationem

bonitatis diuinæ magis quàm per solitam institutionem naturæ fuerit gestum, rectè Spiritui sancto est ascriptum. *Et Virtus Altißimi obumbrabit tibi.* Virtus Dei Filius, hoc est coæterna eius sapientia intelligitur, iuxta illud Apostoli: *Nos autem prædicamus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.* Sicut enim Deus omnia in sapientia sua fecit, sic & per ipsam perdita restaurauit: ab hoc, vt suprà meminimus, nostræ redẽptionis exordio restaurationem istam inchoans. Virtus itaque Dei Filius dicitur, qui brachium eius seu fortitudo, ad omnia quæ disposuerit peragenda sufficiens. Hæc Virtus obumbrauit Virgini, dum in ipsa suæ diuinitatis fulgorem velamine carnis operuit, & sic ad nos quasi calciata Diuinitas processit; vt in nostra Deus visibilis appareret natura, qui permanet inuisibilis in sua. Hæc autem diuinæ Majestatis obũbratio in illo præfigurata est electro, cuius speciem de medio ignis Propheta Ezechiel conspexit. Electrum quippe est metallum ex auro simul & argento commixtum. In qua quidẽ mixtura argentum ad claritatem proficit, aurum verò à suo temperatur fulgore. Electrum igitur istud ipse intelligitur Christus, in cuius vna persona diuinitatis & humanitatis duæ naturæ ita sibi adinuicem sunt vnitæ; vt inferior natura, quæ per argentum exprimitur, sese visibilem præbeat, & diuinæ maiestatis splendor carnis velamine obumbratus, qui per aurum figuratur, inuisibilis persistat. Hoc electrũ in igne, Deus homo est in passione.

IDEOQVE *& quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Ac si apertè dicat: Ac per hanc vnionem Verbi Dei ad hominem vitæ factam, non solummodò ipsum Verbum Filius Dei dicetur, verumetiam ipse homo à Verbo assumptus Filius Dei vocabitur. Et attende, quod ait, *vocabitur*, de homine potiùs, quàm de verbo, cui competit esse. Quod diligenter Euangelista considerabat, cùm diceret: *In principio erat Verbum.* Non enim dixit, vocabatur Verbum, sed *erat.* Esse namque proprium est incommutabilitatis diuinæ, sicut ipse ad Moysem loquitur. *Hæc dices filijs Israel, Qui est misit me ad vos.* Qui est, inquit, hoc est, qui incommutabiliter consistit: quia nequaquam verum habet esse, nisi quod est incõmutabile. Vbicumque mutatio fit, esse pariter & non esse concurrunt. Illi ergo proprium est esse, qui penitus ignorat

non esse. Vnde benè dictum est, *erat Verbum*, potiùs quàm vocabatur. Vocatio quippe non est æternitatis, sed temporis; nec ad naturam, sed ad placitum hominum spectat impositio nominum. Vnde rectè cùm de homine assumpto à Verbo loqueretur, cuius natura non est æterna, nec per naturam, sed per gratiam & vnionem Verbi habet esse Filius Dei, dictum est *vocabitur*, potiùs quàm erit. Quòd si etiam personam totam in duabus naturis consistentem dicamus ex Virgine nasci secundum corpus, quod indè traductum est, & totam illam personam, non solum humanitatem, Filium Dei vocari, non incongruè dicitur. Nam & surculus trunco alterius naturæ insertus toti arbori propriæ naturæ confert vocabulum: vt si esculus coctano inseritur, esculus, non coctanus tota arbor dicetur, à digniori scilicet parte quæ fructum affert ita nominanda, sicut & ex fructu suo cognoscenda. Quædam autem insertio diuinitatis in humanitate facta est hodie, & tanquam vna arbor facta est ex duabus naturis in vnam sibi personam conuenientibus. Scriptum quippe est de sapientia, quæ Dei Verbum intelligitur, quia *lignum vitæ est his qui apprehendunt eam*. Quid autem humanitas, nisi arbor maledicta, & tanquam lignum mortis antea erat? Quasi ergo lignum vitæ ligno mortis insertum intelligite, cùm in Virgine velut in bona terra hæc insertio sit facta. Cuius quidem insertionis ipse spiritus in eam superueniens operator fuit, tanquam illam præuidens diem, quæ ad inserendum commodior videtur; sicut communis hominum opinio tenet, qui inserendi peritiam habent, & longa hoc experientia didicerunt. Vnde & confidenter asserunt, vix aut nunquam aliquam insertionem quæ hac die fiat inutilem esse.

ET *ecce Elizabeth*. Ne de possibilitate partus Virginis quicquam suboriretur dubitationis, quasi hoc esset impossibile quod solitus cursus non haberet naturæ: in memoriam reducitur Elizabeth conceptus, quæ cùm tam senio quàm sterilitate esset infœcunda, obtinuit ex gratia quod habere non poterat ex natura. Vnde benè ab Angelo tam senectus eius quàm sterilitas memoratur. *Quia non erit impossibile apud Deũ omne verbum*. Verbum Dei hoc loco ipsa est diuina locutio, quæ à beato describitur Augustino, diuina dispositio non habens sonum strepentem & transeuntem, sed vim in perpetuo

manentem. Nullum igitur verbum Dei impoſſibile eſt ipſi, cùm quicquid ipſe diſponit vt faciat, nullo impediri caſu queat. *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini.* Quid eſt quod ais Domina? quid eſt quod reſpondes Regina non ſolum hominum, ſed & Angelorum ex hoc futura? Non dicis, Ecce mater Domini, vel etiam dilecta Dei, vel etiam ab ipſo electa; cùm ſis ſingulariter prælecta. Quantò te ad ſublimiora promiſſio intollit Angelica, tanto ſumma humilitatis virtus te deijcit ad inferiora. Vbi, obſecro, illud eſt honorabile nomen quod Vnigenitus tuus fidelibus ſuis imponit, cùm ait, *Iã non dicam vos ſeruos, ſed amicos?* Ille de honore ſuorũ in ipſo quoque nomine dignatus eſt prouidere, tu econtratio ſeruilem tibi conditionem non erubeſcis aſcribere. Ita Domina, vt ex te præcipuè illa humilitatis exempla ſumantur, ad quæ nos Scriptura exhortans ait: *Quanto maior es, humilia te in omnibus.* Ex hac maximè humilitatis virtute ad huius promiſſionis celſitudinem meruiſti conſcendere. Ex hac tuæ diſciplinæ regula virgo illa tui imitatris Agatha, & vna de numero prudentum, inſtructa dicebat: Ancilla Chriſti ſum, ideò me oſtendo ſeruilem perſonam. Et iterum, Summa ingenuitas iſta eſt, in qua ſeruitus Chriſti comprobatur. In hanc tamen regulam & humilitatis formam tuus ipſe, ni fallor, quaſi auus te induxerat, dicens: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, &c.* Cùm enim de altitudine huius promiſſionis ad te filiam ſuam factæ præmiſiſſet, dicens: *Aſtitit Regina à dextris tuis, &c.* ſtatim de humilitate conſeruanda admonuit, ſubiungens, *Audi filia, &c.* Ac ſi apertè dicat: magnum eſt, filia incomparabile bonum te cœleſtis Regis ſponſam effici ſpiritualem, vt quaſi Regina cœlorum ei iuncto latere aſſiſtas, & cum eo ceteros omnes præcedas in veſtitu deaurato; hoc eſt in corpore ſolido & incorrupto, omni virtutum diuerſitate intus adornata. Sed quia magna ſunt femineæ naturæ tanta præconia, & humanæ infirmitatis tam excellens gloria, audi quæ dicuntur, & intelligendo vide: vt cùm hæc tibi nunciabuntur, non diffidas impleri, & tantæ promiſſionis altitudinem aure humili ſuſcipe, quaſi obliuiſcendo populum tuum, & domum patris: hoc eſt, non ſuperbiendo de genere Iudæ & regia ſtirpe, nec attendendo quid habeas ex natura; ſed quid tibi conferatur ex gratia. Atque ita Rex ille cœleſtis concupiſcet

piſcet decorem tuum, qui ſuperbis reſiſtit ſemper & humilib· dat gratiam. Cuius quidem exhortationis Domina non immemor facta, dixiſti: *Ecce ancilla Domini.* Et rurſum, *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.* Ex qua profectò humilitate meruiſti quod ſequitur obtinere. *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Hoc eſt, vt ipſum Dei Verbum iuxta tuæ promiſſionis verbum concipiam integra, & pariam incorrupta, Amen.

IN NATALI DOMINI,

Ad eaſdem Virgines,

SERMO II.

LÆTENTVR cœli, & exultet terra; quoniam hodie cœlorum Rex ortus ſingulas terras inſigniuit, vt hinc cœleſtes ciues colligeret, per quos cœleſtia reſtauraret damna. Vnde & Angeli de reparatione ſui lapſus & noſtro profectu exultantes, in ipſo ſtatim huius Natiuitatis die, tam ſuum quàm noſtrum commune gaudium nunciarunt, dicentes: *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Ac ſi apertè fateantur: Natus eſt hodie, de quo ſpiritualiter * à ſupernis Spiritibus ſit laudandus, & per quem forti armato alligato, immò proſtrato, credentes in eum & ſperantes veram pacem adipiſcantur. Natus eſt hodie Deus in terris, vt homines naſcerentur in cœlis. Natus eſt hodie de Virgine matre, qui ante tempora genitus eſt ex Deo patre. Hinc enim ad eum Pater ipſe loquitur: *Ex vtero ante Luciferum genui te*, hoc eſt, ex ipſa mea ſubſtantia, antequam Lucifer crearetur, es genitus. Vtraque Natiuitas eius mirabilis, vtráque ipſius generatio ineffabilis: vt ad vtramque pariter, tam ad temporalem videlicet ex matre, quàm ad æternam generationem eius ex patre, illud Iſaiæ non incongruè referatur: *Generationem eius quis enarrabit?* In huius itaque typo ille præceſſit Rex & Sacerdos Melchiſedech, quem tantum ſine patre vel matre, hoc eſt ſine genealogia commemorat Apoſtolus extitiſſe. Non quòd ille quidem patre vel matre caruerit; ſed quod

* al. ſpecialiter.

eius genealogiam ſcriptura non doceat, vt à nobis commemorari queat. Sic & Chriſtus Rex vniuerſorum per diuinitatis potentiam, Sacerdos hominum factus per aſſumptæ humanitatis hoſtiam; ſine patre vel matre dicitur eſſe, non quòd vtrumque non habeat, ſed quòd neutrum quis quomodo ſit diſcere queat, vt ſicut ibi Scripturæ teſtimonium, ita hîc rationis humanæ deficiat ingenium; & tantò eius vtráque Natiuitas ſit mirabilior, quantò ineffabilior: cùm illa videlicet ex patre ſit ſine matre, iſta ex matre ſit ſine patre.

De huius quoque nouitate mirabili, quam habet ex matre, ſcriptum eſt Hieremia prophetante: *Creauit Dominus nouum ſuper terram, femina circumdabit virum.* Ac ſi apertè dicat: Ille qui, ſicut ſcriptum eſt, fecit quæ futura ſunt; iam altiſſimo ſuæ diſpenſationis conſilio, futuram cuiuſdam hominis creationem nouam, & ceteris omnibus diſſimilem prędeſtinauit. Qui cùm adiunxit, non in terra, ſed *ſuper terram*, oſtendit hanc creationem non tantum ſupra merita hominum eſſe; ſed etiam ſuperiorem & excellentiorem ceteris omnibus creationibus terrenis exiſtere. Quæ ſit autem huius creationis nouitas, ſubſequenter exponit dicens: *Femina circumdabit virum.* Hoc eſt ex propria ſubſtantia mulier ſola ſine virilis ſeminis ammixtione præbebit corpus, quo ſe diuinitas circumdet ac veſtiat, viri formam in ea ſuſcipiens. Vnde & benè virtus Virginis, quaſi circulus omni parte integer, virum illum in ſe conceptum, non per coitum extrinſecus immiſſum, vndique circumdare dicitur. Totum quippe corporale indumentum ex ſubſtantia Virginis eſt cõtextum, & vir ille in ea quaſi in circulo continuo fuit: quia eius integritatem nec conceptus nec natus diſſoluit. Quantùm verò noua, & à ceteris ſit diuerſa huius creationis nouitas, animaduertemus; ſi ceteras hominum creationes ab exordio reuoluamus. Primus homo de terra formatus, nec ex patre nec ex matre carnis originem traxit. Eua autẽ, quæ de coſta eius formata eſt, ex patre ſolo eſt, non ex matre. Ceteri vero homines ex patre ſimul & matre generantur: hoc vno quidem excepto, qui ex ſola matre, vt dictum eſt, naſcitur. Vnde & proprie ipſe ſolus filius hominis, nõ hominũ, dictum eſt: quia eum videlicet ſecundum carnem ſola virgo

genuit, & ipſe ei quoque ſolus & vnicus filius extitit ſicut & patri, vt eius excellentiæ ſingularitas per omnia commendetur.

Hvivs quidem caro Virginis, qua ſe verus Agnus induit, illud eſt niueum vellus innocentiſſimæ ouis, de quo Pſalmiſta longè antè cecinerat: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, &c.* Legimus in Libro Iudicum, ad petitionem Gedeon, vt confirmaretur ad prælium per viſibile ſignum, vellus in area poſitum rore ita fuiſſe madefactum, vt circumquaque ſicca terra maneret: ac poſtmodum ad petitionem eiuſdem econuerſo contigiſſe. Quo quidem ſigno præfiguratum dicitur, gratiam Dei, quæ rore deſignatur, Iudaico populo in medio terrarum olim habitandi, quaſi velleri in area poſito, collatam primò fuiſſe, gentili populo reprobato: ac poſtmodum ab hac gratia vellere ſiccato, id eſt Iudæa priuata, eam circumquaque terrarum in gentes defluxiſſe. Sed quia ros comparatione pluuiæ tenuis eſt, & minus irrigare ſufficit; deſcenſum diuinæ gratiæ in Virginem pluuiæ ſeu ſtillicidijs magis quàm rori Pſalmiſta comparauit. Omnẽ quippe, vt diximus, tam Iudaici quàm Gentilis populi gratiam ea tranſcendit, quæ Matri Domini collata eſt: & eius dona, quæ quaſi terra & ſtillicidia ſuſcepit, ceteris donis longè ſunt eminentiora. Vellus cùm ſit de corpore, carnis infirmitatem ex læſura non ſentit in dolore, & ab omni corporeo ſenſu penitus alienum eſt. Et Virgo virginum cum infirmitate carnalis concupiſcentiæ concepta fuerit vt ceteri homines; hanc tamen penitus infirmitatem ipſa numquam ex conſenſu pertulit in mente, nec vllum illecebræ carnalis attactum experta eſt in carne. Vnde factum eſt, vt ſic de carne orta eſſet, vt vitia carnis ignoraret, & ſic de carne eſſet quaſi caro non eſſet; & tanquam mortua in carne, & tota viuens in ſpiritu, carnalium ſenſuum, qui maximè in concupiſcentia carnis vigent, oblectationem neſciret. Vnde meritò ipſam præ ceteris cæleſtis Regis filius quaſi palatium ſuæ habitationi congruum, quod ante non inuenerat, adipiſci gauiſus eſt, & in ipſa quaſi pluuia in vellus à ſupernis placido deſcendit illapſu. Pluuia quippe in vellus veniens, ipſum ita inundat & abluit, vt nullo ei ſenſu paſſionem ingerat: & dum ab eo non ſentitur, ſic in eo eſt quaſi non ſit. Ita & ſuperna ſapientia,

cuius haustus aquæ comparatur, iuxta illud: *Aqua sapientiæ potauit eos Dominus*, quia de plenitudine eius omnes accepimus, vt de Virgine carnem acciperet, ipso suo descensu gratiæ suæ donis eam irrigando, ab omni humanæ infirmitatis contagio inundauit, & nullam ei passionem carnis vel in conceptu vel ex partu attulit; & dum eam tam ante partum, quàm post partum Virginem consecrauit, sic in ea fuit quasi non fuerit: & sic ipsa grauida facta est quasi grauida non esset, cùm nullum indè passionis grauamen incurreret. Stillicidia autem pluuiæ terram, quam inebriant, ab ariditate sua in fœcunditatem conuertunt. Et spiritus sui donis ita eam Filius Dei repleuit, vt non solum ipsa Deum pariendo fructum afferret, verumetiam fidelibus omnibus ipsum conferret, quæ salutem omnium mundo peperit.

HAEC illa est fidelium omnium terra communis, & ager specialis*, cuius & Spiritus sanctus colonus, & verbum Dei semen extitit. Quod etiam suprà memoratus Propheta per spiritum præuidens, ad singularem secum exultationem, & diuinæ laudis confessionem, omnes pariter admonet dicens: *Confiteātur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum.* Quod quidem si quis de terrenæ segetis fructu accipiat, quid ad Dauid ista exhortatio laudis; quasi in diebus eius terra inciperet fructificare, vel copiosiorem fructum afferre? Isaac seminasse, & centuplum collegisse tanquam in admirationem diuini beneficij meminit Scriptura: sed nullam inde gratiarum actionem, de tanta scilicet fructus abundantia eum Domino persoluisse. Intelligamus itaque Dauid in Prophetia huius fructus, quem alibi sibi à Domino commemorat promissum esse, dicens: *De fructu vētris tui ponam super sedem tuā*, ad congratulandū sibi omnes pariter adhortari, quorum in hoc communē considerat salutem. Hic est ille fructus terræ sublimis, quem & Isaias præuidens, *Erit*, inquit, *germen Domini in magnificentia, & in gloria, & fructus terræ sublimis: & expectatio his qui saluati fuerint de Israel.* Quid enim germen Domini, sublimē fructū terræ, cōmunēq; omniū hinc exultationē fideliū, nisi Christū oportet intelligi: qui & ante secula genit⁹ ex Patre, & hodie quasi de terra prodijt natus ex Virgine? Cuius quidē sublimationē ac magnificentiam definit Apostolus, dicens: *Propter quod & Deus illū exaltauit, & donauit*

*ſ. spiritalis

illi nomē quod est super omne nomē. Quod etiā nomen, id est Iesum, quod Saluator interpretatur, idem Propheta, cùm de ipso terræ fructu alibi præconaretur, ait: *Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, aperiatur terra, & germinet Saluatorem: & iustitia oriatur simul. Ego Dominus creaui eum.* Quid enim cœli vel nubium nomine, nisi Angeli vel sancti Patres dignitate cæteris præminentes, & tanquàm in supernis animo cōuersantes, intelligendum est? Qui dum aduentum Mediatoris vel parabolicè, vel manifestè prænunciauerunt: quasi rorem vel pluuiam verba ipsorum fideles susceperunt. Ros quippè pluuia subtilior, & minutissimas habens guttas, vt vix conspici queat: verba sunt allegorica ad intelligendum difficilia. Quæ verò aperta sunt, pluuiæ comparantur. Hæc igitur verba terram sanctam, id est immaculatam irrigarunt Virginem, vt hunc nobis fructum afferret: quia promissionibus tam per Angelos quàm per Prophetas de Christo factis erudita, dum eorum auditui credidit, quasi aure concepit; & ex fide audibilis verbi illud concipere Verbum Dei meruit; de quo scriptum est: *In principio erat Verbum*, sicut & consequenter ostenditur cùm dicitur, *Et Verbum caro factum est.* Ad hunc itaque rorem seu pluuiam diuinarum promissionum suscipiendam terra se aperuit, cum per intelligētiam & fidem non solùm corporis, sed etiā cordis aures eis apertas habuit: vt quæ videlicet dicerentur simul intelligeret & crederet. Vndè benè in eam verba ista pluere iustum potiùs quàm peccatorem dicuntur; quia solus iste sine concupiscentia carnali cōceptus ab omni penitus peccato fuit alienus. Tale est ergo, *pluant iustum*, ac si diceretur: doctrinæ suæ Verba conceptum, à peccato prorsus immunem, conferant Virgini: & ad illa per fidē suscipienda se se aperiat terra, hoc est, de impossibilitate talis cōceptus nec dubitet femina, quando videlicet hæc semina in eam tanquam in terram promissio jecerit Angelica, dicens: *Ecce concipies, &c.* Cum quo simul justitia oritur, quia ipse non solum justus in se, sed etiam nos per fidem sui, non per opera legis iustificans, *factus est*, vt ait Apostolus, *sapientia nobis à Deo & iustitia. Ego Dominus creaui eum.* Hoc est, ab æterno iam disposui hāc eius creationem, non per concubitum virilem, sed per meæ potentiæ peragere virtutem. Quod ergo ibi tanquam futurum prædicitur, *aperiatur terra & germinet Saluatorem*, hîc quasi iam completum ostenditur, *Terra dedit fructum suum.*

Qvod verò ſubditur, *Benedicat nos Deus*, oratio eſt poſtulantis efficaciam huius fructus, in illa videlicet benedictione in-demundo promiſſa, quæ Abrahæ primò facta eſt, cùm ei à Domino dicitur, quia *in ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* In primo quippe Adam terra maledicta, in ſecundo benedictionem recepit: quia ille in condemnationem omnes ſecum pariter traxit, à qua nos iſte ſolus liberans, vt propriè Ieſus, id eſt Saluator vocaretur, obtinuit. Ante aduentũ quippe ipſius iuſti etiã apud inferos propter peccatũ primi hominis plectebantur; pro quib. indè liberandis ipſe quoque ad inferos deſcendere dignatus eſt, illud Oſeæ complens vaticinium: *O mors, ero mors tua: norſus tuus ero, inferne.* Aperta itaque per ipſum iam nobis ianua Paradiſi, vt videlicet nullus electorum ampliùs à regno diſſeratur, illam iam querimoniam fidelium ſopiuit: *Patres noſtri comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt.* Quorum quidem querimoniæ ſtatim ipſe reſpondens, & tẽpus gratiæ de aduentu ſuo promittens, ait: *Viuo ego, ſi erit vltra fabula hæc in prouerbium in Iſrael.* Et in ſequentibus, *Anima*, inquit, *quæ peccauerit ipſa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, &c.* Quid eſt autem comeſtio vuæ acerbæ, quæ à patribus facta, in pœnam etiam filiorum redundat, tanquam ipſi quoque vuam illam comediſſent; niſi tranſgreſſio priorum parentum, quę poſteros omnes ante aduentum Domini opprimebat, vt nullus quantumcumque iuſtus ad beatitudinem tranſiret: ſed vnius vetitæ arboris comeſtionem tota poſteritas plecteretur? Eam verò arborem, quam ſcientiæ boni & mali Dominus appellat, plerique Iudæorum vitem eſſe autumant, cuius fructus hoc loco vua eſſe dicitur. Quam etiam indè ſcientiæ boni & mali, ſicut Dominus appellat, meritò dici volunt, quia ſicut vinum moderatè ſumptum acuit ingenium, ita cùm modum excedit obtundit ipſum. Vnde quaſi bonum & peruerſum ſenſum conferens, ſcientiæ boni & mali arbitrantur dici. Cui etiam opinioni non mediocriter illud ſuffragari videtur, quòd poſt comeſtionem ſtatim in ſe illi motum luxuriæ ſentientes, erubeſcentiâ confuſi pudenda texerunt. *Luxurioſa* quippe *res vinum eſt*, ſicut ſcriptum eſt. Et Apoſtolus, *Vinum*, inquit, *in quo eſt luxuria.* In medio autem paradiſi tam lignum vitæ, quàm lignum ſcientiæ boni & mali fuiſſe referuntur, quaſi ſibi inuicem ita copulata, vt alterum alteri adhæreret, ſicut vitis ab vlmo ferri ſolet,

& quasi in vno mors & vita simul sint collocata, tanquam lignum vitæ ex proprio fructu vitam ministraret, & ex adiacente vite mortem inferret. Dominus quippe Iesus in ruinam & in resurrectionem multorum positus est, & ex se ipso vitam credentibus præstat: & reprobos, quos diu tolerando portat, per iustitiam condemnat. In cuius, vt dictum est, aduētu illud præmissum prouerbium cessare promittitur, quia in electis, qui per Israel designantur, iam illa pœna originalis peccati finem accepit: vt iam vlteriùs nullus credentium nisi ex proprio delicto differatur à regno, sed anima, quæ peccauerit in Israel, hoc est inter videntes Deum, etiam rationis compotes, ex proprio tantum peccato, non ex alieno puniantur: nec iam filius peccatum patris portet, vbi nullum fidelium iam originale peccatum à beatitudine separat. Vndè benè hoc tempus gratiæ, quo plenam remissionem consequimur, sicut illud iræ dici conuenit. De hac plenitudine temporis & abundantia diuinæ gratiæ, qua decreuerat Deus implere quod cœperat, & consummare quod promiserat, ait Apostolus. *At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, &c.*

HAEC igitur mulier sexu, sed infirmitatis ignara muliebris, quę virgo perpetua diuino consecrata est partu, porta illa est Orientalis semper clausa, quam Ezechiel sibi per spiritum reuelatam describit, dicens: *Porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Per hanc quippe Virginem quasi portam quandam ad nos quasi in templum suum Dominus ingreditur, dum se in ea nostræ copulat naturæ. Sed hęc eadem porta semper clausa permanet, & vir per eam non transiet; quia nullus virilis coitus. Quæ benè porta ad Orientē respicere dicitur, secundum quod ipsa Orienti congruè comparatur. Sicut enim ibi sol iste corporalis oritur, & indè ad ceteras mundi partes diffunditur: sic in ista sol verus iustitiæ Christus, secundum quod scriptum est, nascens, (quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est) claritatis suæ radios ad illuminandas totius mundi tenebras dilatauit. Vnde & Euangelista Ioannes: *Erat*, inquit, *lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, &c.* Hæc itaque lux, idest Verbum Patris, & coæterna eius sapientia, sic ad nos per Virginem, quemadmodum claritas per solidissimi vitri specular ingreditur. Omnibus quippe metallis vitrum so-

lidius est ac splendidius, sed tamen fragilius, nec post fracturam ita reparabile vt cetera. Et sanctæ Virginis integritas, quam definiens Apostolus ait, *Vt sit sancta corpore & spiritu*, maximam habet soliditatem, & tantò Deo resplendet acceptabilior, quantò est huius virtus sublimior. Sed quia hæc facile deperire potest, statim videlicet si vel mens corrupta fuerit, nec iam vlteriùs recuperari vel integrari valet: quàm sit hoc tamen bonum fragile liquet, & quàm diligenti custodia indiget. De hoc itaque tanquam fragilj vitro ipsa Dei virtus & sapientia, cui velle posse est, quasi specular quoddam in Virgine sibi composuit; per quod se nobis summus ille diuinæ claritatis splendor infudit, & nec per conceptum ingrediens, nec per partum egrediens illud dissipauit. Et notandum quòd specular quidem plenam lucis claritatem suscipit, sed adeò plenam non refundit; nec tantam reddere potest, quantam capit. Sic & ille diuinus fulgor, cùm se ad nos per illud virginale specular immittit, longe ampliore gratia Virginem quàm nos illustrat per Virginem. Vnde & benè ab Angelo gratia plena salutatur, & in eã superuenire Spiritus sanctus nunciatur. Ipsa quippe, quantum humana capere potest natura, omnibus diuinæ gratiæ donis cumulata totum simul accepit quod particulatim distribuitur aliis. Venit itaque sæpe Spiritus sanctus in alios fideles per aliquod gratiæ suæ donum, sed in istam superuenit: quia longe superiorem hic aduentum habuit, vbi fidelium omnium operatus est salutem. Secundum quam quidem operationem Saluator ipse non solum ex Virgine natus, sed de ipso quoque Spiritu natus esse dicitur; seu conceptus. Aliter tamen ex illa, aliter ex illo. Ex illa videlicet tanquam ex matre, de cuius substantia carnem accepit: de illo autem non vt de patre, sed tanquam de huius natiuitatis operatore. In hac quippe conceptione vel natiuitate non consuetudo naturæ, sed diuinæ operatio gratiæ consideratur: nec quid natura possit, sed quid omnipotens voluit attenditur. Quòd verò ad gratiam Dei magis quàm ad merita hominum respicit, Spiritui sancto specialiter tribuitur, quia ipse amor seu bonitas Dei propriè nuncupatur.

HVIVS tanquam artificis cuiusdam operatione, lapis ille de monte sine manibus abscissus est, qui in Daniele statuam comminuisse legitur, ac postmodum in montem magnum creuisse,

& vniuersam terram impleuisse dicitur. Quem etiam lapidem per Isaiam nobis Dominus promittens, ait: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, preciosum, &c.* De quo & Psalmista antè cecinerat: *Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factũ est istud &c.* Huius lapidis de monte sine manibus abscisio facta, ipsa est incarnatio diuina, in quam illa, quæ Virginem repleuit, sola operata est Spiritus sancti gratia. Ipse quippe sua operatione carnẽ illum, qua indueretur filius Dei, de carne Virginis separauit, & in membra formauit. Quid autem manus, nisi humanã operationem significant? Sine manibus igitur id actum est, vbi nulla humani coitus operatio fuit. Mõs, de quo lapis hic est abscisus, virginalis eminentia est dignitatis, quæ cælestem in terris ducebat vitam. De cuius quidem substantia secundum carnem homo ille est assumptus, qui in vnam personam Verbo Dei est vnitus, quod totum est Iesus Christus. Hic grandem & sublimem statuam comminuit, quia dilatatam in gentibus idololatriã destruxit, sicut & ipse per Isaiam antea promiserat, dicens: *Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum: & mouebuntur simulacra Ægypti à facie eius.* Ægyptus quippe, quæ tenebræ interpretatur, mundus est summa idololatriæ cæcitate percussus? In quem Dominus per carnem manifestè veniẽs, huic ipsi carni quasi leui nubi insedit, quia homo ille à Verbo assumptus, de quo scriptum est, *Verbum caro factum est*, nullum ex corruptibili corpore, quod aggrauat animam, pondus traxit peccati. Sol vapore suo exhalationes terræ generans nubem attrahit, de qua postea manans pluuia terram inebriat vt fructificet. Vapor itaque siue calor solus, Spiritus ipse est à Deo procedens, qui & ipsius amor dicitur. Hic vbi vult spirans, & terrena corda in Deum accendens, quasi quasdam exhalationes terræ generat, dum ipsorum gemitus atque suspiria in Deum excitat. Vnde & Apostolus, *Ipse*, inquit, *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, dum nos videlicet postulantes facit, & orantes quæ suggerit. Summa ergo in antiquis Patribus hæc ad Deum oratio fuit expectatio, vt promissum eis mitteret Saluatorem: sicut & de beato illo legitur Simeone. Quod & beatus commemorans Augustinus intelligit: Fratres, inquit, quantum desiderium habebant antiqui Sancti videre Christum! Sciebant illum esse venturum, & om-

nes qui cupiebant dicebant: O si me inueniet illa natiuitas! O si quod credo in Scripturis Dei videam oculis meis! Idem post aliqua de beato illo prædicto sene quasi desiderante & suspirante, quotidie in orationibus suis dicente: Quando veniet, quando nascetur, quando videbo? Putas durabo? putas hic me inueniet? putas isti oculi videbunt, per quem cordis oculi reuelabuntur? Dicebat ista in orationibus suis, & pro desiderio suo accepit responsum, quòd nō gustaret mortem donec videret Christum Domini. De his quoque Sanctorum desideriis & vehementissimo clamore cordis illud est Isaiæ: *Clamabunt ad Deum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem. &c.* Tales igitur clamores vel gemitus fidelium, quasi quædam erant exhalationes terrarum. Ad quorum quidem postulationem & expectationem, sol sibi verus vapore suo nubem attraxit, dum operatione Spiritus sancti Verbum Dei de Virgine carnem accepit. De qua etiam carne tanquam de nube pluuiam dedit, cùm incarnationis eius mysterium prædicatio terris omnibus nunciauit, & fidei fructum indè extulit. Cum hac itaque, vt dictum est, carne, ipso in Ægyptum veniente, mota sunt simulacra Ægypti, quia inde remota est idololatria, conuersis ad ipsum gentibus. Et tunc profectò iuxta Danielem, statua comminuta lapis ille in montem magnum creuit, & vniuersam terram repleuit: quia eius corpus non solum hanc morientium, quod est Ecclesia, vbi terrarum fides, dilatauit, cùm infidelitatem expulerit. Quod denique corpus non solum hanc morientium, sed magis illam viuentium est terram repleturum. Hic est mons ille DOMINI præparatus in vertice montium, qui per diuinitatis eminentiam omnium transcendit cacumina Sanctorum. Qui nobis hodie quasi de valle nascitur, quia de inferiori sexu & humillima Virgine, summus ille diuinæ maiestatis splendor ad humanos hodie prodit obtutus, carnis velamine obumbratus, vt in nostra saltem videri possit substantia, qui inuisibilis persistit in sua.

HAEC illa species electri, quam Ezechieli Prophetæ legimus reuelatam. Electrum quippe quædam est auri & argēti mixtura; in qua & argentum ad claritatē proficit melioris s. admixtione metalli, & aurum à suo fulgore temperatur, dum inferiori metallo sociatur. Sic & Christum vnā ex duabus naturis intelligimus personam, in quo diuinitas auro, humanitas verò infe-

riori comparatur metallo. In hac igitur persona, quę Christus est, hoc est Deus & homo, sic sibi diuina & humana coniunctæ sunt naturæ, vt ille incomprehensibilis diuinæ claritatis fulgor carnis velamine obumbratus, humanis se oculis temperaret, & suscepta humanitas ad claritatem proficeret: cùm videlicet homo ille quasi quædam lutea testa sapientiæ supernæ illius, cui est vnitus, incomparabili luce accensus, nostræ illuminans tenebras, tam verbis quàm exemplis, omnium nobis plenitudinem virtutum exhiberet, & longè puriorem & intelligentia potiorem, quàm in paradiso creata esset, nostram repararet naturam. Vt autem Verbum Dei carnem de Virgine sumens, hoc se velamine obumbraret, ipsum quoque Virgini priùs obumbrasse dicitur, vt postmodum ex illa sic obumbratum nasceretur. Cùm enim magnus ille cælestis Paranymphus Gabriel Archangelus Virgini prædixisset, *Spiritus sanctus superueniet in te*: statim exprimens in quo hic superior aduentus Spiritus sancti consisteret, adiecit dicens: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Virtus quippe Patris Filius dicitur, quem Dei virtutem & Dei Sapientiā Apostolus nominat; eo quòd quæcunque per sapientiam facta disponit, per eandem potenter efficit. Hæc igitur Patris coæterna Sapientia obumbrasse Virgini dicitur, quasi videlicet eam occultasse, & de vniuersa humani generis massa ipsam sibi specialiter elegisse, atque attraxisse, in qua nostræ reparationis operaretur mysterium, & altissimum suæ dispensationis compleret arcanum. Quod autem nunc à Gabriele dicitur, *Virtus altissimi obumbrabit tibi, & quod nascetur ex te sanctum, &c.* hoc in Isaia diligenter iuxta Hebraicæ linguę proprietatem iam expressum fuerat. Vbi enim nos dicimus, *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*, in Hebræo pro virgine ponitur *alma*, quod sonat abscondita. Quam igitur ibi Propheta dicit absconditam, hanc nos secundum assertionem Angelicam dicimus obumbratam.

QVALITER autem diuina Sapientia obumbrauerit Virgini, id est, quàm sapienter Deus, vt dictum est, eam sibi occultauerit, illæ quoque rationes nos docent, quibus de desponsata nasci voluit, nec eam grauidam à viro separari permisit: quem ipsa etiam occurrens infamiæ hominum vnigeniti sui patrem appellare decreuit, ne videlicet conceptus sui vel

partus veritas audita nec credita pœnam ei vel infamiam apud infideles magis compararet quàm gloriam. Duobus itaque modis à Deo dicitur obumbrata, cùm & veritatem partus eius occultauerit mundo, & eam absconderit protegendo: ad illum videlicet modum, quo dicitur à Propheta, protectio in vmbraculum & in absconsionem esse. Et illud Psalmistæ, *sub vmbra alarum tuarum protexit me*. Quod enim protegimus, ne lædatur occultamus. Hanc verò Virginis absconsionẽ illa etiam quæ in ea pręcesserunt vel quę subsecuta sunt, non incongruè insinuant. Missus quippe ad illam Angelus ad eam ingressus esse memoratur, vt eam scilicet non in publico cum secularibus feminis ludentem, sed in occulto vacantem Deo, & tanquam orantem cubiculo clauso reperisse doceretur. Cuius etiam corpus nunc vsque absconditum humanis obtutibus penitus est subtractum. Benè etiam abscondita dicitur, quę in hoc conceptu vel partu nec viro est cognita, nec naturæ vel sexus sui legem experta: vt ei soli huius mysterij ratio reseruetur, qui de abscondita natus est absconditus, & de obumbrata processit obumbratus: vt sedentem in tenebris & vmbra mortis vera suæ lucis claritate mundum illustraret, & qua rediremus ad patriam ipse nobis viam ostenderet, & facultatem præberet, & aditum patefaceret. Denique nec ipsam Christi genealogiam, quam enarrandam susceperunt Euangelistæ, vsque ad matrẽ ipsius texuerunt, sed potiùs ad Ioseph sponsum eius perduxerũt: innuẽtes quidem huic, non tamen exprimentes, Mariam quoque de stirpe Dauid pręcedere; cùm referant eam secundum legẽ contribuli suo desponsatam fuisse, tanquam in hac quoque sua narratione illud supradictum attendentes Propheticũ, *Generationẽ eius quis enarrabit*? Narrant quippe vtrumque, sed non enarrãt, & rem tangunt, sed non pertingunt, quia Mariæ proximos parentes non exprimunt, magisque seriem generationis ad sponsum, vt dictum est, quàm ad sponsam perducunt, vt illius patefacta, huius relinquatur abscondita. Vnde & huic quoque benè Apostolus Christo Melchisedech comparauit, quòd eum sine genealogia esse dicit. Sicut enim illius generationem scriptura non exprimit, ita nec humanam etiam Christi generationem, vt dictum est, ipsa definit. Quod ergo supputata genealogia Ioseph Matthæus adiecit, *Christi autem generatio sic erat*, non tam ad præcedentia spectare videtur, quàm ad se-

quentia vbi mox subinfertur: *Cùm esset desponsata mater eius, &c.* Ac si apertè diceretur: Talis est generatio Ioseph ex supradictis Patribus vsque ad ipsum deducta, sed humana generatio Christi patrem nesciens ex sola est Virgine per operationem Spiritus sancti facta. Quam etiam absconsionẽ ipsi infideles Iudæi ex promisso vaticinio profitentes dicũt: *Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cùm venerit nemo scit vnde sit.* Legimus homines olim naturalium suorũ venerationem celebrare solitos esse, sicut & Euangelista commemorat de Herode. Postquàm verò Creator omnium tantam nobis exhibuit gratiam, vt nascendo de Virgine nostram super Angelos sublimaret naturam; statim totam hanc natalium nostrorum deserentes vanitatem, ad eius Natiuitatis conuertimur celebrationem, non iam attendentes quando hîc nascamur, sed quomodo per ipsum cœlo renascamur. Cui est cum Patre & Spiritu sancto vna essentia, eadem majestas, & inseparabilis gloria per infinita seculorum secula, Amen.

IN CIRCVMCISIONE DOMINI,

Ad easdem Virgines,

SERMO III.

CIRCVMCISIONIS Dominicæ seu Baptismi rationem quærentibus, prima nobis occurrit quæstio, cur illa in antiquo populo præcesserit: Deinde cur postmodum ea cessante Baptismus ei successerit. Denique cur post Ioãnis aduentum, vsque ad quem Lex & Prophetæ, Dominus vtráque susceperit: maximè cùm id,, pro quo auferendo instituta dicuntur, nullatenus habere potuerit. Quas quidem tres quæstiones, si Domino annuente soluere poterimus, præsentis intentionis operam consummabimus. Nunc de prima primùm videamus. Constat ante Abraham, à quo circumcisio incœpit, nonnullos extitisse iustos, velut Abel, & Enoch, siue Noe, & ipsum quoque Abraham per veram cordis circumcisionem priùs quàm circumcideretur carne, iustum fuisse: sicut ex testimonio Genesis apertè conuincit, sic de hoc inter cetera

ſcribens ad Romanos: *Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem? Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum.* Quid enim dicit Scriptura? *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Et poſt aliqua: *Dicimus quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam.* Quomodo reputata eſt? in circumciſione, an in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio. *Et ſignum accepit circumciſionis ſignaculũ iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio, &c.* Ex quo liquidè conuincit Apoſtolus, quòd is qui ex Dominico præcepto primus eſt in carne circumciſus, ante hanc circumciſionem dum adhuc præputiatus eſſet, ex fide ſit iuſtificatus, nec iuſtitiam ex circumciſione ſit conſequutus. Pro ſigno autem iuſtitiæ iam habitæ circumciſionem ſuſcepit, vt videlicet interiorem mentis à vicijs circumciſionem, hoc eſt iuſtitiam fidei, exterior circumciſio carnis oſtenderet potiùs quàm faceret. Interim autem præcedentium Patrum iuſtitia Deo acceptabilis extitit, vt vnus eorum, id eſt Enoch, vitæ præſentis ærumnis ſubtractus, in Paradiſum viuus à Domino ſit tranſlatus, ſicut Eccleſiaſticus quoque meminit, & Iſidorus de ortu & obitu Patrum his aſſerit verbis: Enoch meruit in eum locum transferri viuens, vnde fuerat protoplauſtus expulſus, in conſummationẽ mundi reſtituens cum Helia mortalis vitæ conditionem. Alius verò cum tota domo ſua, id eſt Noe, à diluuio liberatus, in ſeminarium humani generis ſolus reſeruari meruit. Iob quoque gentilis ſanctitas, quem longè poſt Abraham conſtat extitiſſe, adeò Dominico teſtimonio commendatur, vt non ſit ei vir ſimilis in terra, nimirum eo tempore quo multi de filijs Abrahæ iam circumciſi ſupererant. Quem quidem lex naturalis, ſicut & pleroſque alios Gentiles veriùs iuſtificauit, quã Iudæos ſcripta fecerit. De qualibet quidem in eadem Epiſtola, ſupra commemorans Apoſtolus ait: *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Cùm enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordib. ſuis teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum.* Et poſt aliqua: *Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circumciſionem reputabitur, & iudicabit quod ex natura eſt præputium legem conſummans te, qui per litteram & cir-*

cumcisionem carnis præuaricator legis es? Non enim, qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto est in carne circumcisio; sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non littera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Et rursum: *Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis. An Iudæorum Deus tantùm? nónne & Gentium? Imò & Gentium. Quoniam quidem vnus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Quod & beatus Hieronymus diligenter attendens, & talium vitam tanquam Deo acceptam commendare non veritus, quodam loco Mathæum exponẽs, ait: Ex eo quòd malus seruus ausus est dicere, *Metis vbi non seminasti, & congregas vbi non sparsisti,* intelligamus etiam Gentilium & Philosophorum bonam vitam recipere Deum, & aliter habere eos qui iustè, aliter eos qui iniustè agunt: & ad comparationem eius, qui naturali lege seruiat, condemnare eos qui scriptam legem negligunt. Constat ergo in antiquo populo æquè incircumcisos sicut & circumcisos ex fide iustificari: nec eos qui circumcisi sunt, ex circumcisione hoc, vt iusti fierent, assecutos esse; sed magis ex fide per dilectionem, vt ait Apostolus, operante. Quid igitur causæ fuerit vt hoc circumcisionis signum solus Abraham cum semine suo, vel quos possidebat tam de cognatione sua quàm de alienigenis ex præcepto Domini susceperit, merito quæritur. Ipsã quippe iustitiam, cuius hoc signum esse Apostolus ait, æquè in cæteris, vt dictum est, sicut in Abraham, constat extitisse: nec tamen ad hoc signum eos constringit præceptum, sed solùm, vt diximus, Abraham cum semine suo, vel ad possessionem suam pertinentibus. Hinc enim scriptum est, Domino ad Abraham dicente: *Statuam pactum meum inter me, &c. & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno; vt sim Deus tuus, & seminis tui post te. Dabóque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ.* Et rursus: *Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est, quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidetis carnem præputij vestri: vt sit in signum fœderis intra me & vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris. Tam vernaculus quàm emptitius circumcidetur, & quicumque non fuerit de stirpe vestra: eritque pactum meum in carne mea in fœdus æternum.*

Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, peribit animam illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Et post aliqua: *Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen eius Isaac. Et cõstituam pactum meum illi in fœdus sempiternum, & semini eius post eum. Super Ismael quoque exaudiui te, ecce benedicam ei, & multiplicabo eum valde. Pactum verò meum statuam Isaac.* Quem quidem Isaac solum ad semen Abrahæ pertinere, postmodum Dominus patenter indicauit, dicens: *quia in Isaac vocabitur tibi semen.* Iuxta quod etiam ipsum Isaac vocat vnigenitum Abrahæ, dicens: *Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito, &c.* Constat itaque neminem circumcisionis præcepto constringi, nisi Abraham cum semine suo, & his qui ad domum vel possessionem eorum pertinent. Cuius quidem circumcisionis causam Dominus quoque interserens, ait: *Vt sit in signum fœderis inter me & vos.* Ac si apertè dicat: non vt vos mihi fœderet atque iungat, sed vt fœderatos ostendat. Rufinus quoque iuxta Origenem Epistolam Pauli ad Romanos exponens, occasionem huius præcepisti de circumcisione facti tam in hoc quàm in ceteris diligenter assignat ex verbis ipsius legis, quæ præcepta eius ad solos Iudæos, quæ ad omnes generaliter homines pertineant. Discutiamus, inquit, vtrum hoc mandatum etiam eos, qui ex gentibus crediderãt, constringat. Nunquam fecit proselyti, idest aduenæ mentionem: sed vernaculum seruum vel precio emptum circumcidi iubet, non liberum. Perscrutemur ergo Leuitici legem: *Loquere*, inquit, *filijs Israel, & dices ad eos, Mulier si peperit masculum, octaua die circumcidetur, &c.* Intueamur & hîc, quemadmodum de lege circumcisionis tantũ ad filios Israel Moyses loqui iubetur, & alienigenarum nulla fit mentio: cùm in quibusdam mandatis non solùm filijs Israel, sed & proselitis, id est aduenis, loquatur. Necessariò vtique obseruanda distinctio est, quia sicut ibi dicitur: *Loquere ad Aaron*, & alibi, *ad filios Aaron*, & alibi, *ad Leuitas*: certum est non subjacere reliquos his legibus etiam quæ filijs iubentur, nec alienigenæ memoria vlla sit. Non est putandum comme esse mandatum, vbi appellationis habetur exceptio. Sic ergo nõ alius circumcisionis lege constringitur, nisi ex Abraham originem trahens, vel vernaculus eorum, vel precio emptus. Vis autem videre quia sicubi vult etiam alienigenas lege connecti,

uecti, significanter ostendatur? Audi quid scriptum sit: *Homo ex filijs Israel & aduenis, quicumque manducauerit omnem sanguinem, animam illam disperdam: quia anima omnis carnis, sanguis illius est. Et ego dedi vobis vt ex ipso super altare propitiaretur pro animabus vestris, quia sanguis pro anima expiabit.* Vides ergo hanc legem, quæ aduenis data est, obseruari & à nobis, qui ex Gentibus credimus? Ergo legem de obseruatione sanguinis communem cum filijs Israel & gentium suscepit Ecclesia. Hæc namque ita intelligens in lege scripta, tunc beatum illud Apostolorum Concilium decernebat, decreta gentibus scribens, vt abstinerēt à sanguine & suffocato. Verùm requires fortassè, si etiam de suffocato communis filijs Israel cum aduenis data sit lex. Audi, *Homo,* inquit, *ex filijs Israel, & ex aduenis qui sunt ex vobis, quicumque venatus fuerit feram aut auē quæ manducatur, effundat sanguinem eius, & cooperiat terra, quia anima omnis carnis sanguis illius est.* Verùm quia inter illa, quæ de Leuitico superiùs protulimus, etiam hoc refertur: *Homo ex filijs Israel vel aduenis qui sunt in eis, quicumque fecerit holocaustum aut sacrificium, & ad ostium tabernaculi non adduxerit illud facere Domino, exterminabitur de populo suo.* Et per hoc videbitur etiam de Gentibus Ecclesia holocaustis obnoxia fieri. Nō vt faciat iubet, sed si fortè fecerit, quomodo facere debeat docet. Certum est enim quòd cum Hierosolymis templum constaret, & Religio tradita patribus vigeret, plurimi etiam gentium veniebant ad templum, adorare & offerre sacrificium. Sed hoc quoniam in loco vno fieri præceptum est, de quo etiam hîc mandat, vt ad ostium tabernaculi iugulanda victima deducatur: tamdiu potuit legitimè fieri, quamdiu status loci permansit incolumis. Denique Saluator ad decem leprosos, quos mundauerat, inquit. *Ite, ostendite vos sacerdotibus, & offerte pro vobis hostias, sicut præcepit Moyses.* Nunc verò quid exigitur ab aduenis, quod exhibere quidem nec proprijs cultoribus licet? Quam quidem Dominicæ rationis causam si diligentiùs inspiciamus, facile est ad omnem objectionem nos satisfacere.

PRIMVS Abraham de terra Chaldæorum & cognatione sua diuino eductus imperio, propriæ terræ promissionem sibi & semini suo suscepit à Domino. In qua videlicet terra populus Dei à gentibus viueret separatus, & diuino cultui ser-

uiet expeditus: cùm antea fideles passim cum gentibus habitare & victitare consueuissent. In hac igitur terra tanquam in ciuitate quadam populum suum Dominus congregaturus, & à Gentibus eum tam loco quàm vita segregaturus, decreuit ei legem instituere, à circumcisione inchoans. Vnde vt suprà meminimus, facta promissione terræ, qua populus Dei ab infidelibus disiungeretur, & Domino firmiùs coniungeretur ac fœderaretur, statim circumcisionis præceptum inducitur, quod sit videlicet in huius fœderis signum. Ex genitali quippe membro humanę generationis est propagatio. Hoc igitur membrum circumcisum Abraham & suos à ritu & moribus originis suæ, idest infidelium Chaldęorum, segregatos esse ostendit, & hac carnis expoliatione iam eos veterē & carnalē exuisse hominem, & nouum ac spiritalem induisse, qui secundū Deum creatur & renouatur de die in diem. Ad quod etiam huius signi consideratione præcipuè admonerētur. Cuius insuper signi, quasi diuini cuiusdam in homine signaculi non mediocre commodum Dominus præuidebat ad fidelium salutem tutiùs muniendā, & eos ab infidelibus maximè diuidendos. Constat quippe tātas esse carnalis voluptatis illecebras, vt facilè homines ad idololatriam quoq; istam cōcupiscentia inclinet, sicut de summo sapiente actum est. Ne igitur fideles infidelibus feminis copulati, in ritu earum transirent, & à Domino recederent, quasi quadā maceria interposita, hoc signo maximè, talium copularum familiaritatem abscidit: vt si videlicet rursum filij Dei filias hominum cōcupiscerent, illæ tamen eorum copulam spernerēt, huius membri detruncationem tanquā turpissimam abhorrentes: & illi cōtrà hoc signo fœderis Dei membra sanctificata à turpitudine infideliū seruarent intacta. Vnde & populus Israel eo tēpore, quo in deserto segregatus à Gētibus fuit, nequaquā circūcidi cōpulsus est. tūc verò maximè hāc maceriā interponi necesse fuit, cùm in Abrahā fideliū peregrinatio inter infideles cœperit, & in ea cuius iā acceperat promissionē terra. Facilè nāq; peregrinantes ab incolis qua possunt occasione familiaritatē captant, quā ex matrimonijs maximè contrahi constat. Quo quidem contactu si populus Dei populo Chananæorum vinciretur, difficile illum delere, vel à terra expellere sustinerent, sicut postmodum diuino actum est consilio. Solet etiam

communio mensæ maximum familiaritatis vinculum esse. Vnde & lex postmodum delicatos interdicens cibos, hanc quoque familiaritatis abstulit occasionem. Et quo difficilioribus obseruantijs Iudæos implicuit, tantò ampliùs ab eis gẽtes remouit, & maiores inimicitias hac interposita maceria peperit. Quod quidem tunc fieri opus fuit, cùm nondum Gentilem populum vocare Deus decreuerit, sed tantùm Iudaicum. In plenitudine verò temporis gratiæ, cum Gentilẽ quoque populum sua vocatione dignaretur Deus, vt Ecclesiam in duos populos dilataret, & eos sibi capiti in vno corpore coniungeret, & magna inuicem concordia ligaret; illam legalium obseruationum maceriam remouit, quæ inimicitias pepererant, vt sic eos adinuicem vinculo caritatis colligaret. Quam quidem diuini consilij prouidentiam summus Ecclesiæ Doctor & specialis Gentium Magister ad Ephesios scribens his aperit verbis: *Propter quod memores estote, quòd aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta: quia eratis illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes; sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu, vos, qui aliquando eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans; vt duos condat in semetipsum, in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconciliet ambos in vno corpore Deo, &c.* Iudæi quippe quasi peculiaris populus Dei de legitimis suis gloriantes, quamdiu lex statum suum obtineret, semper Gentes despicerent, nec se illis æquari paterentur. Qui etiam post Euangelium de præterito statu legis adeò intumescebant, vt hoc sibi priuilegio singularem in Ecclesia prærogatiuam vendicarent. Ad quam quidem superbiam maximè reprimendam Apostolus frequenter in Epistolis opera legis & eius gloriationem deprimere vel extenuare compellitur, & ea omnino remouere decreuit; ne videlicet de his Iudæi Gentibus insultarent, aut Gentes eorum Legi se subdere prorsus dedignarentur, de qua illi maximè aduersus eos gloriabantur. Quā quidem Apostoli discretionem intantū postea sancti Patres æmulati sunt, vt cùm in Gẽtibus Ecclesiasticas dignitates secundum pristinos ciuitatum

gradus ordinarent, in illo Hierosolimam honore illam quondam Dei egregiam ciuitatem extulerunt; imò ipsam adeò depresserunt, vt eam Metropoli subiugarent: ne forte priuilegio ciuitatis suæ vel templi gloriari superbus ille posset popul⁹, sicut nec vel cerimonijs suis. Vnde nec in illis parasceuæ solénis orationib⁹, cùm pro Gẽtilibus & Hereticis quoq; siue Schismaticis genua flectam⁹, solos in hoc Iudæos prætérimus, qui genu flexo illudentes Domino dicebant: *Aue Rex Iudæorũ.*

SICVT autem lege cessante perfectior Euangelij doctrina successit, ita post circumcisionẽ, Baptismi subijt sacramẽtum, quod tam viros quàm feminas æque sanctificat, & eum iã venisse demõstrat, qui nos à peccato penitus abluat, & ipsam etiã peccati pœnã cœlos reserando deleat. Vnde & bene hoc sacramentum super totum hominem, non in aliqua eius parte agitur: quo post Saluatoris hostiam ita penitus peccatũ deletur, vt pœna quoque peccati omnino relaxetur. Quod etiam Sacramentum tantò ampliùs Dominici aduentus gratiã cõmendat, quanto & ad salutem perfectius est, & ad tolerandũ leuius, vt tantò lex noua sit gratior, quanto quæ præcessit fuerat onerosior: & qui legis iugum ferre consueuerant Gẽtiles, nulla Sacramentorum difficultate vel multitudine territi repellerentur. A quo quidem oneris grauamine ad Euangelicam libertatem Dominus inuitans aiebat: *Venite ad me qui laboratis & onerati estis. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Vt enim legalium vindictarum seueritatem prętereamus, vbi dicitur, *dentem pro dente, &c.* quis vitam tenera parte corporis acutis lapidibus circũcidi non horreat? Non enim alio instrumento hanc fieri lex monstrat, cùm & Sephora vxor Moysi sic filium circumcidisse scribatur, & Iosue cultris lapideis ex præcepto Domini populũ circumciderit: quanquam id modo pro difficultate rei nequaquã Iudęi obseruent. Quod diligenter Apostolorũ Princeps considerans, manifestè fatetur, neque se, neque Patres suos iugum legis portare potuisse. Nec solùm perfectione vel lenitate sui baptismus commendatur; verumetiam quadam in semet specie decoris adornatur, cùm videlicet quælibet anima Deo copulanda huius ablutione sacramenti cõuenienter innuat, neminẽ ei, nisi qui à sordibus peccati lotus fuerit, sociari. Quoddã namq; specialis desponsationis cõiugium in baptismate cum Deo inimus,

cùm priùs in ſcrutinio catechuminorum ei ſponſione noſtra fœderati & quaſi deſponſati, poſtmodum in baptiſmo corpori eius, quod eſt Eccleſia, conuenimur; * tanquam ſi ſponſa poſt balneum in amplexus ſponſi ſuſcipiatur. Sunt qui etiam circũciſionem ad originalis peccati, ſiue actualium quoque remiſſionem dixerint fuiſſe neceſſariam, & ob hoc inſtitutam. Nobis autem illa, quam ſuprà reddidimus, cauſa probabilior atque rationabilior videtur; cùm videlicet conſtet priores iuſtos hoc ſacramento nequaquam eguiſſe, nec feminas, quæ eiſdem obligatæ ſunt peccatis, & à quibus peccatum incœpit in nobis, hoc ſacramento ſanctificari. Quis etiam dubitet antiqua ſacramenta excellentiæ nouorum multum derogatura eſſe, & in maximum errorem nos tractura, ſi ipſa quoque cum nouis pariter remanerent: tanquam hæc ſcilicet ſine illis ſufficere non valerent? Hæc ad propoſitas duas priores quæſtiones: de inſtitutione ſcilicet circumciſionis ſeu legis, & poſtmodum ceſſatione, dicta nunc ſufficiant.

* f. conuenimur

SVPEREST autẽ, vt tertiæ reſpondentes, præſentem operam conſummemus. Cur videlicet Dominus legem finiens, & Euangelium inchoans, ipſa etiam quæ finiuit legalia ſuſcepit, quaſi nos ſuo adhortans exemplo, vt à lege incipientes, in Euãgelio conſummemur, nec ſic ad noua tranſeamus ſacramenta, vt derelinquamus antiqua. Et quippe, vt Salomon ait, *Oculi ſapientis in capite eius.* Quod quaſi exponens Apoſtolus: *Qui dicit ſe in Chriſto*, inquit, *manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare.* Sicut ergo Dominus, qui ait, *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere*, poſt circunciſionem ſuſcepit baptiſmum, poſt veteris Paſchæ ſacrificium celebrauit nouum; ita nos eius veſtigia ſequentes, ab his minimè, inquiens, cõuenit declinare. Sed id profectò rectè diceretur, ſi eadem nunc in nobis ratio eſſet, quæ in illo quondam extitit. Vt enim ſcandalum declinaret, & hoc quoad poſſemus vitandi formam nobis præberet, antiqua ſuſcepit ſacramenta. Alioquin apertè reus legis crederetur, & à ſemine Abrahæ & toto Iudæorum populo penitus alienus, vnde promiſſus expectabatur. Iuxta namque Domini ſententiam, quiſquis in illis circumciſus non fuerat, de populo ſuo peribat, cùm ſine hoc ſacramento nemo tunc poſſet connumerari Iudæis, ſicut nec modo ſine baptiſmo Chriſtianis. Vnde & pro ſcandalo Iudæorum vitando in exordio naſcentis Eccleſiæ,

nondum Euangelica veritate roborata, intantum Apostoli superfluis iam legis operibus dispensatiuè ad tempus consenserunt, vt Paulus ipse maximus Legis persecutor Timotheum discipulum circumcideret, & ipse postmodum ex consilio Iacobi, & qui Hierosolymis erant fidelium, assumptis quibusdam alijs viris secundum Nazaræorum ritum obseruare se legem exhiberet. Qui tamen postmodum de ipsa legis simulatione Petrum manifestè arguit, vbi iam videlicet Euangelicam veritatem confirmatam esse intellexit: Diuersis itaque de causis, sed vtrisque rationabilibus, Deus tam antiqua quàm noua suscepit sacramenta. Illa quippe, vt dictum est, pro vitando scãdalo, hęc in nostræ imitationis exemplo. Sicut enim mediator Dei & hominum factus duas in se naturas habuit, diuinam scilicet atque humanam, quas reconciliare venit: ita duos populos sibi coniungens, & quasi duos parietes lapis angularis colligans, tam priorum fidelium quàm posteriorum sacramenta suscepit: vt iuxta illud Apostoli, omnibus omnia factus omnes lucri faceret. Si enim se à sacramentis Iudæorum subtrahens eos scandalizaret, magis eos à se repelleret, quàm sibi alliceret. quisquis enim ab his inter quos viuit, dissimilem vitam eligit, magis eorũ familiaritatem sibi tollit. Vnde & Angeli hominibus olim apparentes, cum nec hospitio nec cibo egerent, hæc tamen pro necessitate postulantes vel accipientes, tantò nos sibi eos familiariores reddebant, quantò infirmitati nostræ magis condescendebant, & eorum ad quos veniebant consuetudinem nõ respuebant. Hanc & Dominus prouidentiam tenens, nihil in cibis vel in humana conuersatione præter peccatum tam à se quàm à discipulis vitari decreuit. Qui si etiam legis onera non suscepisset, nequaquam postmodum hanc remouisse videretur, tam propter mutilationem eius, quãtum propter grauamen ipsius. Qui nunc profectò ampliùs à nobis dilegendus videtur, quoniã & illius onera propter nos ipse suscepit, & ab ipsis postmodum nos liberauit. Sunt & alia nonnulla, quæ & Dominum egisse meminimus, & ea tamen salubriter declinamus omninò, vel alio tempore & alio modo conuenienter celebramus. Legimus quippe ad nuptias Dominum inuitatum cum matre & discipulis conuiuio illi interfuisse: quod nunc quidem prouida dispensatione sacerdotibus Christi locis specialiter obtinentibus à Sanctis Patribus interdictum est penitus. Alia quippe in

illo ratio fuit,alia in nobis.Nostra namque infirmitas ad tentationem prona, in conuiuijs maximè non solùm religionis, verum etiam communis honestatis modum excedit. Nec ille ad nuptias tam propter conuiuium,quàm propter miraculi beneficium,quo se manifestaret, & in se discipulos confirmaret, venire dignatus est. Quod diligenter Euangelista considerans, ait: *Et crediderunt in eum discipuli eius*. Scimus & ipsum post baptismum statim in heremum condescendisse, & XL. dierum ieiunium tunc inchoasse,& sic consummasse,nec ipsos Apostolos ab eo sacramentum corporis & sanguinis sui ieiunos accepisse. quæ tunc quidem sic fieri oportebat, & nunc aliter alia ratione in consuetudinem venerunt Ecclesiæ. Sic & Dominus ne Iudæos scandalizaret,circumcisionem suscepit, & nos postea vt dictum est repelleremus,hāc omnino respuimus. Multa quippe sunt,quæ secundum temporis oportunitatem alio tempore sunt probanda, & alio improbanda: etsi ab eisdem priùs & postmodum gerantur personis. Habent quippe in omnibus loca & tempora suas rationes,secundum quas in eis eadem modo fieri,modo vitari conuenit. Adeo pro scandalis vel repulsione gentium vitandis, quædam nunc à nobis legitima caueri manifestum est,vt pote circumcisionem & sabbati seu festorū obseruationes, & sacrificiorum ritum, siue quorumdam abstinentiam ciborum ; quòd in quibus Apostoli vel sancti Patres nullum præsenserunt scandalum, imò aliquid vtilitatis vel decoris intellexerunt,ea retinere non abhorruerunt.Vnde & adhuc IIII. Temporum ieiunia celebramus, & ipsos Ecclesiasticorum Officiorum gradus,ab Ostiario scilicet,vel ab ipsa etiam clericatus tonsura vsque ad Episcopum : necnon & sacerdotalis vel Ecclesiastici cultus ornamenta ex antiqua retinemus & confirmamus auctoritate. Veluti candelabra,coronas, & vela; Ecclesiarum quoque dedicationes, vel altarium consecrationes,in tantum ex antiquitate suscepimus, vt in his peragendis nihil fere nisi de veteri testamento cantetur vel recitetur: vbi & ad antiquæ aspersionis exemplum hysopum & cinerem adhibemus.Quis etiam illud intelligens,*Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, ignoret nostri sacrificij formam legem etiam præcessisse, & indè originem seu testimonium accepisse ? In quo quidem nos Latino azimo vescentes aliquam etiam de veteri Pascha retinemus figuram,iuxta illud Apostoˌ

li: *Itaque epulemur non in fermento veteri, sed in azimis sinceritatis.* Ipsam denique mixturam salis & aquæ in aspersionem fidelium quotidianam exemplo Helisæi conficimus, sicut & ipsa benedictionis verba testantur.

CVM igitur aliqua ex antiquitate retineamus, aliqua respuamus; causæ vel opportunitates pensandæ sunt in singulis. Quod quidam minus attendentes, indè omnia iam respuenda iudicant, quia figuræ fuerunt subsequutæ veritatis, & per Christum iam completæ. Vnde meritò illa iam omnino superflua cẽsent, vbi quam præfigurabant veritas completa est: ne fortè si adhuc cum ipsa veritate retinerentur figuræ, quæ ipsam præsignarunt, adhuc expectaretur futurum quod iam est completũ. Sed iuxta hanc profectò rationem, omne rei futuræ sacramentũ vel figuram mysticam manere non conuenit postquam res eius completa est. Vnde & coniugium, quod Christi & Ecclesię continet sacramentum, vel ipsam Regum & Sacerdotum vnctionẽ, cum his, quæ prædiximus à nobis retineri, cessari iam oportet. Vt iam videlicet nec sacrificium Melchisedech in figuris sequamur, nec altaria chrismate consecremus, nec Ecclesias dedicemus, nec candelabra in Ecclesiis erigamus, & cetera quæ diximus penitus remoueamus. Quod quia nemo fidelium vel discretorum approbat, constat aliquas esse rationes, cur ex veteri testamento nonnulla in rerum signis sicut in verbis omnia retinemus. Quamuis enim prolationes verborum manifestius quàm figuræ sacramentorum demonstrent id quod significant; nulla tamen veteris Testamenti verba respuimus, etiam cùm aliter loqui videntur quàm se iam rei veritas habeat: veluti cùm dicitur, *Ecce virgo concipiet.* Quid ita mirũ, cùm tam rebus quàm verbis ea quæ nunc completa sunt vetus Testamentum prænũciet, nonnulla eius sacramẽta post rerum etiam completionem suscipiamus, cuius nulla respuere verba præsumimus? Tantò quippe maior est concordia veteris & noui Testamenti, & hoc ex illo magis confirmatur, quantò non solum verbis verumetiã rebus ipsis coniuncta videntur.

NOTANDVM verò quod solis infantibus circumcidendæ certum præfinitum tempus, id est octaua dies, quia eos solos, qui innocenter viuunt, quasi modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo, certum est ad illius veræ octauæ gaudia peruenire: vbi tam animarum quàm corporum veram ac perfectam circumcisionem

circumcisionem assequimur, veterem penitus hominem tam per culpam scilicet quàm per pœnam exuentes, vbi mens omnino sit libera, & caro à corruptione vel passibilitate pariter aliena. Totum quippe tempus vitæ præsentis VII. diebus comprehenditur. Vnde meritò perpes illa Sanctorum claritas, quæ post septenarium huius vitæ sequitur, octaua nominatur. Iuxta quod Psalmi qui specialiter ad resurrectionem pertinere videntur, intitulari pro octaua dicuntur. Legimus à Iosue filios Israel cultris petrinis secundò circumcisos esse: cùm post transitum Iordanis iam in terra promissionis essent introducti. Populus quippe de Ægypto egressus, & in heremo defunctus, filios in deserto natos incircumcisos reliquerat. Quos postmodum Iosue circumcidens, secundò circumcidisse filios Israel dicitur: non quidem iuxta historiam in eisdem personis conuenientius accipere possumus. Multi quippe alij in populo Iudæorum multos circumciderunt, & nemo præter Iosue secundam circumcisionem dicitur peregisse. Legimus Abraham priorē circumcidi vel circumcidisse, primò quidem Ismahelem & vernaculos suos, postea vero Isaac. Sephoram quoque vxorē Moysi cum acutissima petra filium circūcidere Dominus coegit. Nulla tamen harum circumcisionum secunda siue prima dicta est, vel ex ordine distincta, nisi quæ à Iosue memoratur facta. Vnde igitur iste solus secūdò circumcidisse dicatur, vel cuius primę cōparatione hęc secunda circumcisio vocetur, non facilè solui credo, nisi ad allegoriam stilo conuerso. Ad quam nos quidem Apostolus inuitans: *Hæc*, inquit, *omnia in figura contingebant illis*. Secunda autem circumcisio dicitur, cùm terræ promissionis heredes efficimur, hoc est cùm terram viuentium in illa felici, quam diximus, octaua consequimur. Prima verò est circumcisio, quæ hic mentem & carnem à vitiis, vel carnalibus illecebris, quantum nobis datum est abscindimus, vt illam quam suprà meminimus, veram & integram circumcisionem illic assequamur, à vero s. Iosue, id est Iesu nostro, imò omnium Saluatore. Hic quippe ille Iosue, qui Moysi successit, & in terram promissionis introduxit, tam nomine ipso quo Iosue dicitur, id est Iesus, quàm factorum suorum excellentia specialiter exprimere videtur. Qui, vt dictum est, Moysi succedens, & populum de Ægypto profectum in terram promissionis introducens, quod ille incœpit consummauit: quia

lex per Moysem tam significata quàm data, nihil, vt ait Apostolus ad perfectum adduxit. Impossibile enim est, inquit, sanguine hircorum aut taurorum auferre peccata. Vnde Moysi Iosue succedere necesse fuit, quia frustra processisset legislator, nisi sequeretur Saluator. Qui profectò post transitum Iordanis introductos in terram promissionis cum petra circumcidit, dum videlicet nos in baptismo regeneratos, atque ad supernæ vocationis hereditatem perductos, veram sibi nobis circumcisionem per semetipsum in petra figuratum tribuit, cui est cum Patre & Spiritu sancto æqualis gloria, coæterna maiestas, per infinita seculorum secula, Amen.

IN EPIPHANIA DOMINI,

SERMO IIII.

EPIPHANIAE præsens sollemnitas vocabuli sui proprietatem multis & varijs rerum euentibus mundo exhibuit. Quod enim Theophania vel Epiphania Græcè dicitur, id Latinè Dei Apparitio, vel Superapparitio nuncupatur. Saluator igitur mundi post illam temporalis sui ortus apparitionem, qua de vtero prodiens Virginis carne se visibilem mundo præbuit, & in præsepio Pastoribus innotuit: vna postmodum per reuolutionem temporum die signis mirabilibus sese ampliùs manifestare decreuit: vt qui eum ex scriptura non cognoscerent, rerum saltem admiratione traherentur ad fidem. Nouum quippe cœlestis Regis ortum in terris noua stella Magis reuelauit: & super baptizatum Dominum cœlis apertis, & columba in eum descendente, & paterna voce de filio testificante, non solum populo circumstanti, verum etiam ipsi Baptistæ Ioanni plenariè quantus esset inuotuit, sicut & ipse Ioannes profitetur dicens: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum. Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum: hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.*

Denique miraculo aquæ in vinum cõuersæ diuinitatis eius potentia declaratur, sicut Euangelista cõmemorat dicens: *Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilææ, & manifestauit gloriam suam. Et crediderunt in eum discipuli eius.* Nunc igitur singulas istas reuelationes Domini ordine prosequentes, ad præsentis diei gloriam incœptam consummemus operam.

BENE' Magi primitiæ gentium ad fidem primò tracti fuerunt, vt qui maximè erroris tenuerant magisterium, ipsi postmodum etiam suæ conuersionis exemplo fidei facerent documentum, & magistrorum conuersio discipulorum maxima fieret ædificatio: sicut & in Gamaliele, Nicodemo, Paulo, Dionysio Areopagita, & multis alijs tam in lege quàm in Philosophia præminentibus, postmodum actum est. Quis enim Magos, siue Ariolos intantum detestandos esse ignoret, vt non solum ipsos, sed etiam quemlibet ad eos declinantem lex interfici iubeat? quorum nefariam & execrabilem doctrinam à dæmonibus inuentam atque assumptam, ipse quoque Hieronymus in Esaiam his asserit verbis: Magi ab Oriente docti à dæmonibus, vel iuxta Prophetiam Balaam intelligentes natum filium Dei, qui omnem artis eorum destrueret potestatem, venerunt Bethleem, & ostendente stella adorauerunt puerum. Isidorus quoque etymologiarum lib. IX. Magorũ etiam proprietatem distinguens, Magi sunt, inquit, qui vulgò malefici, ob facinorum magnitudinẽ nuncupantur. Hi elementa conuertũt, turbant mentes hominum, ac sine vllo veneni haustu violentia tantum criminis interimunt. Vnde & Lucanus:

Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Incantata perit ——— ———

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, vt quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Quod verò ait Hieronymus, quòd edocti à dæmonibus Magi venerint quærere Saluatorem, per quem magisterium suum destrui formidabant, non ita accipere cogimur, vt hac eos intentione diabolica suggestio vel exhortatio mitteret, vt se ad Dominum Christum conuerterent, sed magis vt eum inquirẽdo proderent, quem Herodis siue Iudæorum nequitia ad perdendum inueniret; quasi ab eo metuentes, vel summum eum magum, vel maleficum opinantes, ad quem tam citò magos cõfluere vi-

derent. Vnde & callidè eos ad Herodem & metropolim Iudæorum vrbem primò direxit, vt consulendo eos proderent quem quęrebant. Qui enim cōcubitus hominum quando fuerit non ignorat: nō immeritò videtur agnouisse eū de Virgine natū fuisse, cuius nullū nouerat cōcubitum, & siue per Angelum ad Mariā primò missum, siue per Angelos postmodum Pastorib. apparentes, vel certum habere vel suspicatum esse quàm excellēs ipse fuerit, & suę contrarius malignitati. Cui etiam nonnulla alia præcedentia signa, quæ in Historijs continentur Ecclesiasticis, satis indicio potuerunt esse, quanta rerum in proximo naturus excellentia prę mineret. Qualia quidem sunt illa, quę Paulus Orosius Antiquitatum ab Vrbe condita libro VII. commemorat. Docet quippe ibi, Augusto Cæsare ab Oriente triumphos importante, tantam à Domino pacem mundo esse collatam, vt ipse Augustus sopitis finitisque omnibus bellis, iam portas pacis prorsus obstruxerit, cuius in templo arma conseruabantur. Vt etiam iuxta litteram illa impleretur Isaiæ Prophetia, qua pax mundo maxima in aduentu Domini fuerat promissa, cum dicitur: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lances suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium.* Hodie, inquit prædictus Paulus, primùm ille Augustus consalutatus est, atque ex ea die summa rerum & potestatum penes vnum esse cœpit & mansit, quod Græci Monarchiam vocant. Porro autem hunc esse eumdem diem dicit VIII. Idus Ianuarij, quo nos hodie Regi summo Epiphaniæ laudes excolimus. Ad quem etiam hodie quasi salutandum atque adorandum, fideles gentium primitiæ Magi conuenerunt, quasi eum alterum Augustum, imò plus quàm Augustum æstimantes, quem cœlum pariter & terra tantis signis prædicarent tam apud Romam, quæ caput erat Gentium, quàm apud Hierosolymam Metropolim, vt dictum est, Iudæorum.

REFERT quippe idem Paulus in eodē tractatu, prędicti tēpore Imperatoris hora circiter tertia repentè liquido serenóque die circulum ad speciem cælestis arcus orbem solis ambisse, & Romæ sub eodem Cæsare de taberna meritoria olei largissimum liquorem per diem integrum emanasse. Quæ profectò quid aliud prætendebant, nisi eum eodem tempore nasciturum esse, qui tam cæli quàm terræ Monarchiam obtineret?

Quid enim prędicta solis corona, aut de terra vnctio profluēs, nisi cœli pariter ac terræ promittebat Regem? Ipse quippe Saluator tam Sol iustitiæ, quàm Christus à chrismate, id est vnctus ab vnctione nuncupatus est. Hæc autem secundum humanam naturam larga eius vnctio, illa est spiritalium donorum & septiformis gratiæ plena & perfecta ei facta collatio, de qua ipsi dicitur: *Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* De huius plenitudine vnctionis, sicut scriptum est, omnes accepimus, tanquam de taberna exuberanter oleum manat, secundum quod ei dicitur: *Oleum effusum nomen tuum.* Quasi namque taberna quædam eius seu tabernaculum assumpta humanitas fuit, in qua, vt Apostolus meminit, plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitabat. De hac itaque ipsius humanitate, diuinæ gratiæ donis, vt diximus, inuncta; hoc in nobis gratia deriuante, quasi de taberna oleum per totum diem manans exuberat. Diem autem totum hoc tempus gratiæ vocat, quod aduentus sui præsentia Dominus illustrauit, de quo illud est Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquauit.* Per hanc totam diem oleum indeficienter à capite illo nostro defluit ad membra, cùm de eius plenitudine tempus hoc gratiæ specialiter dicatur. Vnde hoc ipsum eius nomen, quod Christus est, ad huius quoque gratiæ abundātiam denotandam, quasi vnguentum in nobis effusum atque dilatatū rectè dicitur, dum ex eius nomine insigniti, à Christo vocamur Christiani. Meritoria autem taberna illa domus æstimatur, vbi emeriti milites fouebantur. Quæ tanto magis eorum necessitatibus quotidianis sufficere poterat, quanto amplius eius porticus venalium rerum abūdabat copia. Hoc in loco Basilica S. Mariæ, quæ ideò fundentis oleum agnominata Romæ adhuc ostenditur, celebris habetur. Merito autem domus illa, quæ propitiationis benè merentibus existebat, assumptæ à Domino humanitati comparatur, per quam vniuersis fidelibus propitiatus est Deus. Quis enim Spiritu sancto suggerente factum esse non videat, vt cùm in tantam sublimatus gloriam Augustus præmineret, se Dominum vocari omnino interdixerit, nec vel ioco id se appellari, sed solummodò Augustum permitteret; quasi quadam diuina dispositione venturo Christo huius appellationis decus reseruaret, qui discipulis ait: *Vos vocatis me Magister & Domine, & benè*

dicitis: sum etenim. Vnde & eius humilitatem Dominus ipse respiciens, qui ait, *qui se humiliat exaltabitur*, ipsum Augusti nomen proprium adeò extollere decreuit, vt deinceps Romani Imperatores se generaliter Augustos vocitari gloriarentur: & quod priùs erat proprium atque personale, factum est generale vocabulum & Imperiale. Patenter eum auunculo suo Iulio Cesari in humilitate cõtrarium videmus, cùm ille, vt Lucanus quoque meminit, omnium dignitatum gradus in se retinens, iam non se numero singulari, sed plurali proferri permittet; non se iam quasi vnum hominem, sed plures iuxta dignitatum multitudinem considerans. Quem adhuc nostra superbia quantum valet æmulans, non solum rerum, sed etiam nominum gloriam intantum amplectitur, vt non solum Abbates, verumetiam Domni vocari gloriemur; & magnæ imputemus iniuriæ nos, qui humiliores esse debemus, si in appellatione nostra subjecti alterum prætermittant vocabulum. Sed nec illud à tempore gratiæ & veræ libertatis alienum est, quod omne seruorum genus à suo penitus dominio remouit, nec à se aliquem seruitute opprimi ferret; sed omnium libertate gauderet, quibus tanquam amicis prodesse magis quàm tanquam seruis præesse eligeret, & amari potiùs quàm timeri appeteret. Qui etiam intantum seruitutem à regno suo studuit extirpare, vt sicut prædictus Historiographus meminit, omnes seruos, quorum dominos reperit, eis restituerit, ceteros verò seruos omnes necari fecit: ne videlicet eorum posteritas in regno remaneret. In quo quid aliud præsignabat, quàm Christianam libertatem futuram, & seruitutem tam legis quàm peccati per Christum remouendam, qui ait: *Iam non dicam vos seruos, sed amicos.* Et alibi, *Si vos*, inquit, *filius liberauerit, verè liberi eritis.* Hinc & Apostolus tempus timoris sub lege à tempore gratiæ distinguens conuersis inter Romanos Iudæis scribit: *Non enim subditi estis iterum in timore, &c.* Idem ad Galathas: *Vos*, inquit, *in libertatem vocati estis fratres: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per caritatem seruite inuicem.*

SVNT qui prædictos Magos non sic appellari autumant, quia fuerint malefici; sed quod Astrorum periti, quasi Astronomici, vel quacumque alia de causa sic vocati. De quibus quid antiquitus scriptum fuisse Chrysostomus referat,

non est incongruum hoc loco subijcere. Ait quippe sic prædictus Doctor, cùm Mathæum exponeret. Legi apud aliquē Magos istos, ex libris Balaam Diuinatoris appariturae illius stellæ scientiam accepisse, cuius diuinatio posita est & in veteri Testamento. *Orietur stella ex Iacoq, &c.* Et audiui aliquos referentes de quadam scriptura, etsi non certa, non tamen destruente fidem, sed potiùs delectante; quoniam erat quædam gens sita in ipso principio Oriētis iuxta Oceanum, apud quos ferebatur quædam scriptura inscripta nomine Seth, de apparitura hac stella, & muneribus eiusmodi offerendis, quæ per generationes studiosorum hominum patribus referentibus filijs suis habebatur deducta. Itaque elegerunt seipsos XII. quidam ex ipsis studiosiores, & amatores mysteriorū cælestium, & posuerunt seipsos ad expectationem stellæ illius: & si quis moriebatur ex eis, filius eius, aut aliquis propinquorum, qui eiusdem voluntatis inueniebatur, in loco constituebatur defuncti. Dicebantur autem Magici lingua eorū, quia in silentio & voce tacita Deum glorificabant. Hi ergo per singulos annos post messem trituratoriam ascendebant in montem aliquem positum ibi, qui vocabatur lingua eorum mons victorialis, habens in se quandam speluncam in saxo, fontibus & electis arboribus amœnissimus, in quem ascendentes & leuantes se orabant & laudabant Deum in silentio tribus diebus. Et sic faciebant per singulas generationes expectantes semper ne fortè in suas generationes stella illa beatitudinis oriretur, donec apparuit eis descendens super montem illum victorialē, habens in se quasi formā pueri parui, & super se similitudinē crucis: & locuta est eis, & docuit eos, & præcepit vt proficiscerentur in Iudæam. Proficiscentibus autem eis per biennium præcedebat stella, & neque esca neque potus defecit in peris eorum. Cetera autem, quæ gesta esse referuntur ab eis, in Euangelio compendiosè posita sunt. Tamen cùm reuersi fuissent, manserunt colentes & glorificantes Deum studiosiùs magis quàm primùm, & prædicauerunt omnibus in genere suo, & multos erudierunt. Legimus mortem terrenorum Regum, vel commutationes Regnorum stellis quibusdam, quas Cometas appellant, designari solere: non tamen nouis, sed nouiter de se quasi quendam crinem producentibus. Vnde & Cometæ, quasi à coma, crinitæ sunt appellatæ. Summi verò Regis nouum natiuita-

tis modum, sicut & conceptum, noua stella & incomparabili splendore præsignare debuit. Cuius etiam mortem tanquam expauescens, vel de sceleris magnitudine dolens sol obscuratus, mundo indicauit vniuerso; vt tam ortum quàm occasum veri solis & cælestis Regis gloriam cælestia protestarentur signa.

SVNT qui non mediocri admiratione mouentur, quomodo tam paucis diebus, à Natali scilicet Domini vsq; ad Theophaniam, Magi ab Oriente vsque Bethleem peruenire potuerunt. Quod quidem tunc rectè mirarentur, & quærerét, si constaret hanc stellam nequaquam ante Dominicam natiuitatem apparuisse, nec Magos iter hoc arripuisse. Cùm verò Chrysostomus ex supradicta Scriptura commemoret eos per biennium proficiscentes stellæ apparentis ducatum habuisse, & tandem Domino iam nato Hierosolimam peruenisse, nihil quæstionis relinquitur. Illud autem fortassis plurimum mouet, quomodo tantus, vt dicitur, splendor stellæ solos commouerit Magos, nec ab Herode vel ceteris comperiri potuerit; maximè cùm eam propinquiorem quàm ceteris extitisse plerisque arbitrentur, quo meliùs super puerum veniens locum magis designaret. Sed cùm nihil impossibile Deo esse credatur, non est dubitandum eum quibus voluerit hanc stellam occultasse, & eis tantùm qui digni fuerant reuelasse. Potuerunt & isti Magi tanquam præ ceteris Astrorum habuisse notitiam, vt soli nouam animaduerterent stellam, & in eius progressu vel statione non oberrarent. De quibus cùm scriptum sit, quia *viderunt eam in Oriente*; & rursum quia *antecedebat eos stella, vsque dum veniens staret suprà vbi erat puer*: patet profectò eos à terra sua vsque Hierosolymam, & rursum à Hierosolyma vsque Bethleem, præcedentis stellæ ducatum habuisse. Quòd ergo illis ab Herode recedentibus scriptum est, *Et ecce stella quã viderant in Oriente antecedebat eos*: Et iterũ, *Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde*, satis innuitur quòd ex consortio Herodis, vel impiæ Vrbis ad quam diuerterunt, stellę apparitionem quamdiu ibi fuerunt amiserunt. Quod eo maximè factum esse credimus, vt per hoc eis Dominus intimaret, nequaquam se ab Herode & sceleratis illis hominibus cognosci voluisse.

NONNVLLI hos Magos Reges arbitrantur fuisse, iuxta illam

illam Psalmistæ Prophetiam: *Reges Arabum & Saba dona adducent.* Vnde & Isidorus contra Iudæos cap. XIII. ita meminit, Quia ei magi munera obtulerunt, Isaias ait: *In tempore illo deferetur munus Domino à populo terribili.* Hoc autem propter Persarum gentem terribilem, & cuius potentiæ nullus populus comparabatur. De his muneribus & Dauid, *Reges Tharsis & Insulæ*, &c. Nam & Magos Reges habuit Oriens. Quot verò isti Magi fuerint, ex numero trinæ oblationis tres eos fuisse multi suspicantur; cùm hoc tamen nulla auctoritate scripturæ definiatur, & iuxta hoc quod Chrysostomus superius retulit, XII. Magi fuisse memorentur; ac si iam in ipsis gentium primitijs, primi discipulorum Christi præsignarentur Apostoli. Cùm autem præsens solemnitas, vt suprà meminimus, non solùm ex apparitione stellæ mirabilis, verumetiam ex Dominico baptismo, vel nuptiarum miraculo habeatur insignis, iuuat & de istis pauca memorare in huius maxima diei laude.

FACTVM *est*, inquit Euangelista, *cùm baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante apertum est cælum, Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. Et vox de cælo facta est, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te complacui.* Quòd Dominus cum populo ad baptismum venerit, vel inter turbas dignatus sit baptizari, magnum est humilitatis indicium, atque congruum mysterij signum. Baptizatus quippe cum ceteris, nequaquam circumcisus fuisse legitur cum alijs. Ex quo non absurdum est præsignare, non iam populo Dei circumcisionem necessariam esse, sicut baptismi sacramentũ, quod constat generaliter cunctis ab ipso institutũ esse. Quòd baptizatus ad orationem se conuertit, innuit patenter his qui baptizati sunt semper necessarium esse opem diuinam postulare, vt in ea quam perceperunt sanctificatione valeant permanere, & sic sibi aperiri ianuam cælestis vitæ. Quod statim declaratur, cùm eo iàm baptizato & orante cœli aperiri referuntur, & spiritus descendere commemoratur. Baptismus quippe cœlos reserat, & perseuerantiæ gratiam oratio nobis impetrat. Multis cum Iesu pariter baptizatis, nemo est præter eum, super quem aperiri cœlum, vel spiritus descendere memoretur: quia quicumque in corpore eius, quod est Ecclesia, non continentur, tam à ianua cœli quàm à gratia Dei

sunt exclusi. Solus quippe ipse est qui aperit, & nemo claudit, per quem vnumquemque saluandum ad vitam ingredi necesse est.

De columba autem, in qua Spiritus sanctus figuratus ostenditur, sicut & de stella, sciendum est, vt ex elementis scilicet creata nouiter vtræque credantur: quæ officio suo ad quod creatæ sunt completo esse desierunt, in elementa ipsa resolutæ. Spiritus autem, qui per præsentiam diuinitatis vbique est, nec localiter quoquam descendere potest in sua substantia incorporali atque inuisibili, dicitur tamen descēdisse super Dominum in specie corporali sicut columba: eò videlicet quòd ad plenitudinem Spiritus sancti, quam semper habuit, demonstrandam, vera illa columba licèt nouiter facta, super eum insederit iuxta illud Propheticum: *spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me: ad annunciandū mansuetis misit me.* Vnde & benè in huiusmodi aue, quæ præ cæteris intantum blanda & mansueta esse creditur, vt iracundiæ felle carere dicatur. Quanta mansuetudine vel innocentia iste Agnus Dei, sicut de ipso Baptista protestatur, præminuerit, vniuersa eius opera loquuntur atquæ præcepta, quæ tantam suauitatē redolent caritatis, vt nec inimicis liceat irasci. Nec putandū est ita Spiritum sanctū in specie columbę visum esse, vt vllatenus ei incorporaretur, aut in personam vniretur; sed solummodo ea vsum esse pro signo, sicut & linguis illis igneis, quib° super Apostolos ostensus est. Vnde & beatus meminit Augustinus, numquam Spiritum sanctum patre minorem dici legimus, secundum aliquem vnionem naturæ: cùm tamen filius secundum humanitatis assumptionem, Patrē se maiorem esse testetur. Columba super Dominum insidente, & eum à ceteris distinguente, & tanquam digito suo, qui Spiritus intelligitur, Patre ipsum demonstrante, vox desuper Patris audita est. Quæquidem vox in persona patris in aere facta est siue per Angelum, siue quocumque alio modo formata. Non enim Pater corpus habet, aut ipsum vnquam assumit, vt corporalibus instrumentis ipse vocem formare possit. Diligenter verò dictum est, non in quo placuit, sed in quo complacuit, vt non solùm caput ipsum sibi placere insinuet, sed cum ipso etiam ac per ipsum membra eius grata sibi denunciet.

RESTAT denique tertiam Dominicæ manifestationis apparitionem, in miraculo scilicet nuptiarum, breuiter comprehendere. De quo quidem Ioannes refert, quòd post vocationē Philippi die tertio, ab hac videlicet eius vocatione nuptiæ factæ sunt, ad quas Iesus & discipuli eius conuocati fuerunt. Quod autem Dominus ad nuptias venire dignatus est, & eas tam præsentia sui, quàm beneficio miraculi decorare, eorum hæresim patenter damnat qui nuptias damnant. Sunt nonnulli Clericorum, qui hoc ipsum Domini factum in exemplum trahentes, molestè sustinent, & grauiter ferunt quòd ad conuiuium nuptiarum Sanctorum auctoritas Patrum parcere decreuit atque inhibere. Non quidem attendentes, Dominus qua illud ratione gesserit, & quòd opportunè hoc eis postmodum interdictum sit. Venit quippe ad nuptias Dominus, qui nulla tentatione commoueri poterat, sed vt pręsentia sui magis eas sanctificaret, & ipsum de nuptijs vt dicitur, sponsum magnitudine miraculi ad se traheret, & nuptiarum copulam non esse improbandam, virgo ipse probaret. Si quis igitur Clericorum tantæ opportunitatis occasionē se habere confidit, accedat intrepidus: gerat quæ Christus, & ei indulgemus. Cùm autem vita hominis tentatio sit, & inter epulas maximè sobrietas pereat, honestas periclitetur, luxuria conualescat: tantò hæc conuiuia amplius vitanda sunt, quantò eorū in virtutibus præminere decet. Quod verò aquis in vinum conuersis conuiuas Dominus refecit, patenter ostendit nequaquā ex indigētia cibi se ad nuptias venisse, sed quasi more illorum qui symbola conferunt plus illic posuisse quàm sumpsisse. Ipse quippe est, qui nihil gratis accipit, teste Apostolo qui ait, *Beatius est dare magis quàm accipere.*

QVANTVM igitur præsenti sollemnitati vniuersa debeat Ecclesia, ex his quæ dicta sunt attendat. Magos primitias Gētium noua hodie stella quasi quodam prædicationis modo ad fidem conuertit, & ad Christum adduxit. Vnde nos, qui de Gentibus vocati venimus, hanc præcipuè festiuitatem tanquam nostræ conuersionis exordium celebremus. In baptismo etiam Christi ipsum totius Christianitatis initiū nobis commendatū veneremur. Honor denique nuptijs exhibitus per ipsum, magnum est solatium infirmitati coniugatorum. Benè omnia fecit, & benedictus in secula sit, Amen.

IN PVRIFICATIONE S. MARIÆ,

SERMO V.

CVM *essemus paruuli*, Apostolus ait, *sub elementis mundi eramus seruientes. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factũ sub lege; vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba Pater. Itaque iam non est seruus, sed filius. Quòd si filius, & heres per Deum.* Quanta perfectione doctrinæ pariter & vitæ Christiani debeant præminere, præsens Scripturæ locus patenter insinuat, plenitudinem temporis gratiæ ab imperfectione præcedentium temporum & perfectionem Euãgelij ab inchoatione distinguens legis. *Cùm essemus*, inquit, *paruuli, &c.* Tota hæc Epistola, quæ Galatis scripta est, ad eos specialiter intẽdit, qui de Iudaismo conuersi pristinum onus Legis reducere volebant, non arbitrantes sufficere ad salutem Euangelicę doctrinæ perfectionem. Quibus se connumerans Apostolus tanquam similiter conuersus ait: *Cùm essemus paruuli, &c.* Constat paruulos, cùm ad disciplinam litterarum applicantur, priùs litteralium elementorum figuras vel pronunciationes addiscere, quàm integras orationes valeant formare. Elemẽta itaque mundi hoc loco dicuntur imperfecta documenta legis, quæ carnali populo & amatoribus mũdi, tam doctrinâ quàm vitâ paruulis, primò per Moysem lata est. Vt enim ad Hebræos idem Apostolus scribit, *Nihil ad perfectum adduxit lex*, sed quod illius imperfectioni ad consummationem iustitiæ defuit, abundantia suppleuit Euangelij. Vnde & nouum Testamentum Discipulis Dominus tradens; *Nisi abundauerit*, inquit, *iustitia vestra, &c.* Benè etiam documenta legis rudi populo data, litteris cõparantur potiùs quàm dictionibus vel orationib. Litterę quippe carent significatione. Et intellectus Legis tanquã litterę occidẽtis mysticis obũbratus verbis rudi illi populo nõ patuit. Verba itaq; legis quasi litteras Iudæi habuerunt, quia in eis spiritales & mysticos sensus nõ intellexerunt, in quibus præcipuè vtilitas cõsistit intelligentiæ. Quæ quidẽ spiritalis intelligentia legis spiritus vitæ est in rotis, sine

qua lex ipsa literę comparatur occidenti. Qui enim solo litterę sensu cōtenti sunt,& in hoc iustitiæ finē sibi constituunt, ipsam sibi literā in mortē conuertunt. Vt enim b. meminit Hieron. Timere seruorum est, amare filiorum. Sub elementis istis seruiunt qui timore pœnarum in lege constitutarum, cùm dicitur, *dentem pro dente, &c.* ad obedientiam coguntur vt serui, non amore ducuntur vt filij. Vnde & postmodum ipse Apostolus duo Testamenta per Agar ancillam, & Saram liberam distinguens, illud in seruitute, istud in libertate declarat populum Deo generare, & quasi ad obediendum ei creare. Vnde & illud seruitutis, hoc Testamentum dicitur libertatis: illud timoris, hoc amoris: illud inchoationis, hoc perfectionis. De qua nunc perfectione subiungit. *At vbi venit plenitudo temporis.* Plenitudinem temporis perfectam mundi ætatem dicit, post illud tempus paruulorum quod præmisit. Non enim iam paruuli vita vel doctrina Christiani dicendi sunt, sicut illi fuerunt. Dicitur etiam plenitudo temporis consummatio eorum, quæ promissa fuerant de aduentu Christi. Quale est illud Iacobi Patriarchæ: *Non auferetur sceptrum de Iuda, &c.* Et illud in Daniele de numero hebdomadum annorum, & de institutionis defectu vel sacrificij, quando inungetur Sanctus Sanctorum. Hæc ergo plenitudo quasi quidam est defectus legis, vt cùm ritus eius deficeret, & Moyses defunctus esset, Euangelium legi, & verus Iosue succederet Moysi, vt consummarentur in istis quæ incœpta fuerant in illis. *Vbi venit*, inquit. Nam etsi Deus quod promittit differat, nullatenus tardat, sed singula tempora sic disponit, vt in eis peragat quod promittit. Hinc & Abacuc dicit: *Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Longe ante aduentum Christi de ipso promissum id fuerat. Aliud est itaque moram facere, aliud tardare. Moram quippe facere est differre per aliquod tempus spacium quod faciendum est. Tardare verò propriè dicitur, cùm differtur aliquid, quando debere fieri videtur. Deus itaque etsi differat implere quod promittit, tardare nullatenus potest, quia nō segniùs id agit quàm debet. Quod patenter & in geminatione illa monstratur qua dicitur; *quia veniens veniet*, hoc est, indilatè, & absque impedimento, cùm oportuerit id aget. Sollicitus de nostra salute Dominus non tardat implere promissum, prout nobis iudicat necessarium. Vtinam sic & de illa solli-

citi, ad obediendum sine tarditate essemus prompti!

MISIT *Deus filium suum*, videlicet Pater. Pater quippe sicut à nullo est, sic à nullo mitti potest. Filius verò, vel Spiritus sanctus ab illo mitti ad nos dicuntur, cùm aliquid pro nobis vel in nobis agunt: quia sicut ab ipso habent esse, ita & ab ipso quod faciunt habent facere. Quod & patenter Filius tam de ipso quàm de Spiritu profitetur, dicens; *A me ipso non loquor*: vel, *à me ipso facio nihil*. Et rursum de Spiritu: *Non enim loquitur à semetipso*. *Suum*, inquit, hoc est proprium & consubstantialē, non adoptiuum. *Factum ex muliere*, quia temporalem secundum humanitatem, quam assumpsit de matre qui natus est; non factus secundum æternitatem, quam habet ex patre. Quidam hoc loco natum ex muliere potiùs quàm factum ex muliere dicunt. Sed diligentiùs Apostolus factum quàm natum hoc loco dixit, vt hanc natiuitatem ab illa, quæ de patre est, patenter distingueret, cùm eam temporalem his verbis ostenderet. Beda super Lucam: *Beatus venter qui te portauit, &c.* Neque enim audiendi sunt qui legendum putant, *natum ex muliere, factum sub lege*, sed *factum ex muliere*. In vtero Virginali carnem non de nihilo, non aliundè, sed materna traxit ex carne. Alioquin nec filius hominis diceretur, qui originem non haberet ex homine. Ne parum videretur pro nobis actum ad humilitatis exemplum, quòd de inferiori sexu Dominus est incarnatus, additur quòd etiam sub lege factus, hoc est, obedientiam legis non necessitate, sed dispensatione complens. Non enim in eo erant peccata, cui legis sacramenta essent necessaria. Circumcisus tamen est more aliorum, & cum hostiis templo præsentatus, & more feminarum mater eius purificationem obseruauit legalem, in qua nihil purificandum fuerat purgandum. Quæ enim Virgo de Spiritu sancto concepit & peperit, nihil legi debebat in ritu purificationis.

QVOD igitur Euangelista dicit, *dies purgationis eius*, in qua, vt dictum est nihil culpæ purgandum fuerat in lege: ritum, non effectum purgationis purgationem vocauit. Qui profectò ritus in lege sancitus, cùm his tantùm mulieribus iniungatur, quæ suscepto viri semine pepererunt, patenter ostenditur, nequaquam subiacere huic legi, quæ Virgo concepit & peperit. Quod insuper dicitur, *adaperiens vulnam*, nihil ad eam pertinere censetur, cuius integritas nulla est apertione dissoluta. Ille

quippe clauso vtero matris est natus, qui clausis ianuis postmodum ad discipulos est ingressus. Sic ergo mater, sicut & filius, legem in sacramentis tenuit, non aliqua, vt dictum est, necessitate, sed magna humilitatis dispensatione. Nec solùm sub lege diuina obtemperando facti sunt, verumetiam sub humana. De matre quippe legimus, quòd cum viro profecta est Bethleem, vt persoluendi census Cæsaris susciperet legem: ac sub illa profectione cum ibi morarentur, ipsa peperit vnigenitum. Qui etiam postmodum non solum, vt dictum est, legi Dei, sed etiam legi obtemperans mundi, censum Cæsari persoluit, quem & persoluere ceteros admonuit, dicens: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Scriptum in Matthæo. *Cùm venissent Capharnaum, accesserunt qui didragma exigebant ad Petrum, & dixerunt: Magister vester non soluit didragma? At ille, Etiam. Et cùm intrasset in domum, præuenit eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à filijs suis an ab alienis? At ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum. Et eum piscem qui primus ascenderit tolle: Et aperto ore eius inuenies staterem: Illum sumens, da eis pro me & pro te.*

BENÈ ergo factus sub lege dicitur, qui cùm nihil penitus legi deberet, sub lege tamen tam Dei quàm seculi sese humiliauit, & filius Dei pariter & hominis tam Deo quàm homini se per legem subiecit: ne quis fortè per elationis timorem cuiuscumque potestatis contemneret prælationem. Ecce, fratres, à censu vel tributo secularium potestatum liberos nos absoluit, qui sibi libertatem vendicare voluit. Filii hominum sumus, & de seruili conditione, vel vilissima plebe Deo nos ipsi mancipauimus, & propitios in hoc terrenos Dominos habuimus, qui cum suæ dominationis dispendio manumissos dedicauerunt Deo, & eius dominum prætulerunt proprio. Ipsi Domini nostri cùm ante nos venerint, submissis capitibus habitum nostrum venerantes, Deum in nobis adorant. Securi iam supplicationem illorum suscipimus, ad quorum conspectum priùs trepidabamus. Tanquam Dominos suos ipsi nos recognoscũt, quorum graue dominium fugientes, necessitate magis quàm voluntate hanc fortasse libertatem elegimus. A lege seculi & intolerabili iugo liberati, illius suaue iugum, & onus leue suscepimus, cui seruire regnare est. Magna hæc dignitas, & egre-

gia libertas, si non tam corporalis sit quàm spiritalis, nec tam seruitutem hominum fugiamus quàm vitiorum. Non enim turpe est aut damnosum hominibus seruire, sed vitiis; nec istá tollere seruitutem, sed illam Dominus venit. quem nec Apostolus dicit sub lege factum, vt eos qui sub lege erant redimeret. quid est hoc, fratres, quod legis onus suscepit, & sic ab eo liberauit, & vt nobis parceret sibi non pepercit? Quæ est ista quæso, vel ratio fuit, vt non in se illam prius quassaret, & sic postmodum proprio exemplo nos ab ea liberaret? Attendite ergo summi Consiliarij summum consilium, & supernæ sapientiæ magnum prouidentiæ profundum. Certè si legis onus suscipere renuerit, de qua ipse ait, *vsque ad Ioannem lex & Prophetæ*, videretur eam tanquam non à Deo datam improbare, nec tam eam pro eius inutilitate, quàm pro difficultate præceptorum à se remouere. Vnde illud est in Homelia Ioannis Episcopi de proditione Iudæ: *Vbi vis paremus tibi mãducare Pascha?* Non illud quod nostrum est, sed Iudęorum. Illud quidem discipuli præparabant, istud autem quod nostrum est ipse constituit. Sed ipse factus est Pascha. Et cur illud mãducauit? quia omnia quæ legis sunt adimpleuit. Nam quando baptizabatur dicebat: *Sic enim decet nos implere omnem iustitiã.* Item, Deus filiũ suum misit natum de muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erãt redimeret, & ipsi legi requiem daret: & vt nemo dicat quia ideò eam euacuauit, quia eam complere vt molestam & arduam non valuit, ipse priùs eam compleuit, & sic fecit requiescere.

FACTVS est itaque sub lege, vt sic competentiùs nos liberaret à lege, & de seruitute legis in libertatem transferret Euangelij, & de timore seruorum in amorem traduceret filiorum. Liber quippe est, quem timor ad seruiendum non cogit, sed ad obediendum amor spontaneum facit. Quæ duo diligẽter idem Apostolus attendens, & libertatem filiorum, quorum perfecta caritas foras mittit timorem, à conditione seruorum distinguens, quodam loco Romanis scribit. *Non enim accepistis Spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis in quo clamamus, Abba pater.* Et in hac ipsa Epistolà: *Vos*, inquit, *in libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per caritatem seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Attendite,

Attendite, fratres, quòd cùm dixisset, *In libertatem vocauit nos Deus*, statim adiecit, *tantum ne libertatem detis in occasionem carnis*. Tanquam si diceret: Hoc vnum in hac obedientia libertatis prouidentes, ne fortè quia legis pœnam non timemus, occasionem de impunitate sumentes securiùs carni seruiamus, & libertas corporalis deleat spiritalem. quam & alibi præueniens occasionem, Romanis dicebat: *Peccatum vobis nō dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Nescitis quoniam exhibetis cui vos seruos ad obediendum: serui estis cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.* quibus patēter verbis dedecorosam & damnosam inhibet seruitutem peccati, qui hominibus seruire sæpè iubet. quale est illud: *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit.* Non est enim potestas nisi à Deo. Et rursum: *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ: sed si potes liber fieri, magis vtere. Qui enim in Domino vocatus est, seruus est, Christi pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Quo enim expeditius Deo deseruire possimus, minus hominum seruitutem appetere debemus. quam vtique si iam incurrimus, iniustum est vt debitum eis seruitium subtrahamus, cum quo seruitus Christi humiliùs conseruatur. Hinc iterum dicit, *Serui obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes: sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei ex animo: cum bona voluntate seruientes sicut Domino, & non hominibus.* Cùm enim propter Deum homini seruitur, Deo magis quàm homini seruitium impenditur. Vnde scriptum est. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Quod vt liberum possit esse seruitium, ipse Dominus sub lege factus nos à seruitute legis redemit, vt adoptionem filiorum reciperemus. Filius Dei, fratres, facere venit, & vt nos in filios sublimaret de seruis. Vnde & Euangelista meminit dicens, *In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Propter quam causam, vt hic idem Apostolus ad Hebræos scribit, non confunditur fratres eos vocare, dicens ad Patrem: *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.* Et in Euangelio ad Mariam loquitur: *Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.* Qui & omnino seruorum nomen à filiis

remouens iuxta illud Isaiæ, *Et seruos suos vocabit alio nomine*, ait illis: *Iam non dicam vos seruos, sed amicos.* Hoc quippe sunt amici Christi, quod filij Dei, amore iustitiæ magis quàm timore pœnæ Deo subiecti. Hæc vera libertas de qua ipsemet dicit: *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Moyses quanquam fidelis in domo Dei, sicut ipse Apostolus Hebræis scribit, tamen famulus eius, non filius erat, nec liberare potuit qui seruitutem legis attulit.

CHRISTVS verò factus pro nobis maledictus, sicut factus sub lege, nos à maledicto legis, & eius intolerabili iugo quod suscepit, absoluit. Factus est pro nobis maledictum secundum legem, dum ignominiosum crucis patibulum sustinuit, quod in maledictionem, hoc est pœnam reorum, maximéque blasphemorum lex instituerat. Hanc ergo legis maledictionem, hoc est pœnam subiens, ab vniuerso legis maledicto nos absoluit; vt iam nemo nostrum quicquid delinquat, propter præceptum legis debeat puniri: magisque seculi leges ad vindictam malorum sunt reseruatæ, quàm lex diuina, & instituta Cæsaris potiùs quàm Dei: ne videlicet superbus ille Iudæorum populus habeat aliquid vnde possit gloriari. Has tamen seculi leges nequaquam iussas, sed permissas Christianis intelligimus, vt misericordiæ locus reseruetur. Quod nequaquam in lege licebat, quæ ad vindictas omnes ex præcepto cogebat, cùm nullum vindictæ præceptum, sed misericordiæ tantum nouum habeat testamentum, nec timore pœnæ, sed amore iustitiæ malitiam reprimit. Nemo quippe tam innocens est dicendus, qui timore, non voluntate à malo cessat, magisque animi quàm corporis esse malitia est dicenda; sicut virtutes vel vitia ad animum tantum, non ad corpus pertinent. Vt ergo veros innocentes Christus efficeret, necessitatem in voluntatem, & timorem conuertit in amorem. Quem videlicet amorem per hoc plurimum ampliauit, atque ad perfectum duxit, quod onus legis voluit suscipere, à quo nos venerat liberare: tanquam per hoc nobis propitius magis factus quàm sibi. Vnde nunc rectè dicitur, sub lege factus, qui legi non erat obnoxius, vt à seruitute legis redimeret, quos in Dei filios adoptaret. Ipse quippe vnigenitus Dei solus eius est filius naturalis atque consubstantialis, cuius summa bonitas, cùm fratres ha-

bere non posset proprios, quæsiuit adoptiuos; nec solus hereditatem patris habere voluit, qui cohæredes sibi fecit. Quomodo autem hanc adoptionem filiorum Deus compleret, post missionem filij adnectit Apostolus missionem Spiritus sancti: vt nihil pater consubstantiale habuerit quod nobis per gratiā non impertierit, tàm videlicet proprium filium quàm Spiritum sanctum ad nos dirigens. Et de filio quidem ipse Apostolus ad Romanos dixerat, *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Tanquam si diceret, Qui post tantum donum noluit dare donum. Nunc verò cùm dicitur, non solum filius, sed & Spiritus ad nos missus, maxima circa nos diuinæ bonitatis sollicitudo monstratur, qui nihil proprium habuit per naturam, quod non communicaret nobis per gratiam. Misit primò filium suum, hoc est coæternam sibi sapientiam, cuius doctrina nos instrueret, vbi salutis summa consisteret. De quo & alibi scriptum est: *Erat lux vera, quæ illuminat, &c.* Misit & Spiritum sanctum, hoc est sui castum nobis infudit amorem, quo sincerè eum diligeremus propter ipsum, nec tam in eo commoda nostra quàm eius gloriam, & honorem quærentes.

Hunc Spiritum & ipse Filius tanquàm suum dedit. Vnde & discipulis insufflans ait: *Accipite Spiritum sanctum.* Hunc & ipse qui misit ait: *Cùm assumptus fuero mittam eum ad vos.* Hic amor cùm nos voluntariè operari facit quod Filius docuit, nos adoptat in filios, quos timore pœnæ non constringit vt seruos. Vnde nunc dicitur: *Quoniam nunc estis*, hoc est ad efficiendum id quod iam estis, missus est Spiritus, hoc est, caritas Dei diffusa est in cordibus nostris. *Spiritum*, inquit, *filij sui*, vt sicut ille naturalis filius per dilectionem patris obtemperat, factus obediens vsque ad mortem, sic & nos adoptiui pro nostro faciamus modulo. *Clamantem Abba*, hoc est recognoscere firmiter nos facientem, quòd eum magis pro patre quàm pro Domino habeamus, reuerentiâ filiali, non timore seruili obedientes. *Abba*, Hebraicum nomen vel Syrum, id est quod Græcè vel Latinè *pater dicitur*. Ne igitur hæc filiorum adoptio ad solos eos pertinere videretur, quibus de Iudaismo conuersis superius dixerat, *Cùm essemus paruuli, &c.*

ponit diuersa nominia linguarum, quibus nunc in diuersis terris inuocatur Deus, qui priùs in Iudæa tantùm habebatur notus. Itaque quia videlicet Spiritum filij sui nobis dedit, iam non est aliquis nostrum seruus per Deum, quia neminem iam cogit obedire timore pœnarum, sed amore spontaneos ducit. *Quod si filius*, inquit, *& heres*. Seruus quippe non manet in domo in æternum, nec perpetuam hereditatis possessionem meretur, quamuis non omnino mercede priuetur. Scimus & Iudæos nullam de obedientia sua in cælestibus promissionis remunerationem accepisse, sed tantum abundantiam terrenorum in mercedem eis constitutam esse, quos timor seruos, non amor faciebat filios. Vt autem nos homines efficeret filios Dei, & cohæredes suos in regno patris, id est Dei filios, fieri dignatus est filius hominis, vt nostræ particeps infirmitatis, communicaret nobis suæ fortitudinem æternitatis: & cùm ad ima descenderet, nos ad sublimia subleuaret. Felix commercium nobis Domine non tibi, participans nostra, communicans tua, infirmus factus, vt nos fortes efficeremur.

IN huius tantæ gratiæ typum, qua de Adam secundo fuerat Ecclesia formanda, de costa primi Adæ ita est femina creata, vt pro costa Dominus nequaquam in viro costā reportaret, sed pro costa carnem suppleret. Quid enim costa, quæ est osseæ naturæ, nisi fortitudinem, vel quid caro mollis nisi debilitatem figurat? Cum ergo de costa viri mulier creatur, & nec caro pro costa suppletur, vnde vir infirmatus est, inde femina fortis facta est: quia nostræ infirmitatis in Christo susceptio nostra facta fortitudo: & vnde ille est infirmatus, nos fortes, vt dictum est, facti sumus. Et hæc quidem costa de Adam dormiente in mulierem est traducta, quia memoria Dominicæ Passionis ad omnia pro ipso toleranda, fortes nos facit, & vnde ipse pro nobis obdormiuit in morte, indè nos in præceptis suis facit vigilare, tanquam illud semper cum Propheta dicentes: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Calicem salutaris accepit, qui passioni communicat Christi. Ex qua & ipse Iesus, hoc est Salutaris siue Saluator est dictus, quia per eam nos saluauit, quam sustinuit. In hoc maximè Christo pro nobis mortuo vicem reddimus,

dum vsque ad mortem pro eo dimicamus: illud totum implentes quod possumus. Vnde & ipsemet ait: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Sed quia hæc virtus non est ex nobis, ipse est inuocandus vt hanc nobis conferat, qui exemplo suæ passionis nos ad eam inuitat. Ipse nomen dicitur Dei, qui plenam eius notitiam mundo attulit. Nomine quippe suo res quælibet declaratur, & quodammodo dignoscitur. Quædam nobis tribuit Deus, quædam retribuit. Nos verò nihil ei possumus tribuere, sed nonnihil retribuere. Ipse quippe est, qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Ipse nos præuenit vt velimus, ipse nos subsequitur vt possimus; & ipsam voluntatẽ quam inspirat, adiuuat ne deficiat, voluntatem qua mereamur gratis tribuit, & ipsa merita quæ in nobis efficit remunerat retributione mercedis. Non enim in nobis remunerat, nisi dona sua, vt tam meritum quàm retributio non ex nobis sit, sed ex ipso. Ipse nobis tribuat per quod mereamur, cuius est retribuere cum meruerimus. Ipse nos offerrat Patri suo, cui hodierna die cum nostræ carnis substantia præsentatus est in Templo. Ipse quod fidelibus promisit, in nobis compleat, vt vnusquisque nostrum qui eum expectat cum beato Simeone dicere queat, *Nunc dimittis Domine seruum tuum in pace*, Amen.

IN SEPTVAGESIMA,

SERMO VI.

ECCLESIASTES ad huius vitæ vanitatem & inconstantiam contemnendam nos adhortans ait: *Omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub cælo.* Et post aliqua, quid nobis in hac mutabilitate & incertitudine vitæ sit faciendum vel expectandum supponit dicens: *Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangendi & tempus saltandi. Omnia,* inquit, *sub cælo tempus habent*, hoc est temporaliter mutantur, & more temporis incessanter defluunt. *Sub cælo,* inquit, non super cœlum: quia hic vanitas, ibi veritas: hìc defectus, ibi perennitas: hìc incerta prosperitas & miseriæ semper lætitia permixta, ibi sicut indeficiens,

ita & inæstimabilis felicitas. *Suis*, inquit, *ſpatijs vniuerſa tranſeunt*, quia quò maius ſpatium vitæ quilibet habuit, tantò breuius eſt habiturus, & ſingulorum vita quanto longior extitit, tanto breuior eſt futura, & ſuis incrementis ſemper ad defectum properat. Id quoque ipſum, quod vitæ dicitur, ita miſerijs eſt implicitum, vt mors potius quàm vita ſit dicendum; defectus, non profectus ſit appellandum: nocti potius quàm diei, mœrori magis quàm gaudio ſit comparandum. Quod Philoſophi mundi, mundum maximè contemnentes, adeò cenſuerunt, vt cùm ſe multis annis vixiſſe cernerent, eos tantum dies aſcriberent vitæ ſuæ, quos ſe ſine moleſtia recordabantur egiſſe: vix in centũ annis inuenientes duos dies, quos ipſi morientes ſepulturæ ſuæ titulo inſcriberent, cum dierũ vitæ numerum aſſignarent. Iacob Patriarcha verior Dei Philoſophus quàm mundi, interrogatus à Pharaone quot vitæ dies haberet, cùm Rex eum conſpiceret longæuũ, reſpondit, *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum ſunt*. In qua quidem interrogatione vel reſponſione diligenter nobis intuendum eſt, quòd cùm homo Gentilis quaſi veræ vitæ ignarus de diebus vitæ requireret; nequaquam homo ſanctus vitam iſtam reputans vitam ſuam, peregrinationem vitæ potiùs quàm vitam cenſuit appellandam eſſe. Vt enim Apoſtolus ait: *Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Deo*, & per exilium properamus ad patriam, & quaſi per mortem feſtinamus ad vitam. Quibus idem alibi Apoſtolus ait. *Si conſurrexiſtis cũ Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*. Abſcondita, inquit, eſt vita fidelium, ſicut manifeſta vita reproborum, qui hoc exilium pro patria ducunt, & quaſi conciues iumentorum tam corpore quàm mente in terram proni, nequaquam quæ ſurſum ſunt quærunt, nec conciues eſſe ſatagunt Angelorum. Terra quippe iſta brutis animalibus pro patria, & vita præſens eorum eſt propria, ad quam ſolam ipſa cõſtat eſſe creata tam corpore quàm anima hîc deſitura. Horum igitur rectè conciues dicendi ſunt, qui ſenſibus magis quàm ratione reguntur, & cæleſtium obliti, ad quæ ſunt conditi, ſolis inhiant terrenis, pecudes magis quàm homines vocandi. Qui tantò ardentius vitæ huius amaritudinem appe-

tunt, quanto futuræ dulcedinem minus aduertunt. Ad quam ille vehementer suspirabat inter regias epulas, qui dicebat. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.* Timentibus Deum potius quàm mundum, & animæ magis quàm corporis damnum. Hæc dulcedo dicitur abscondita, tanquam eis solis in futurum reposita & reseruata, non pro reprobis communicanda.

Hoc illud est Manna absconditum quod in Apocalypsi legimus à Domino fidelibus promissum. *Vincenti*, inquit, *dabo manna absconditũ*, hoc est cælestis panis refectionem. In cuius typum corporale manna refecit in deserto populum, cuius satietatem is quoque vt diximus confidenter expectabat cùm diceret: *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Quibus vtique hîc se semper esurire demonstrat, vt ibi satiari mereatur, iuxta illud Veritatis: *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.* Cùm apparuerit, inquit, gloria tua, satiabor: quia cùm de ipsa visione, quæ nunc latet, me refeceris, nihil superest requirendum, quousque, donec perueniam: quantiscumque interim delicijs affluam, semper mendicum me recognoscã. Qui & alibi ad patriæ suæ beatitudinem totis votis anhelans & vitæ presentis exilium deplorans, ingemiscit dicens, *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.* Tanquam si diceret: Væ mihi peregrinanti in huius exilio vitæ, & tam tardè ad patriam venienti! Quid enim est incolatus nisi peregrinatio extra proprium solum? Vnde & exilium meminimus dictum. Prolongatum itaque suum dolet incolatum, quia præsentem vitam, qua, dum sumus in corpore peregrinamur à Deo, & tanquam exules patriam desideramus, qui, vt ait Apostolus, *non habemus hîc manentem ciuitatem, sed futurã inquirimus*: sicut & ipse qui dicebat: *Cupio dissolui, & esse cum Christo*, grauius sustinemus, & longiorem quàm vellemus esse, cùm quærimus quãtò ad illã, quæ sine fine est, citiùs peruenire cupimus. Nec solùm hanc vitam peregrinationi, verumetiam tenebris cõparans, quo grauiorem eam demonstret, *Habitaui*, inquit, *cum habitantibus Cedar*, hoc est cum his qui in tenebris commorantur. Cedar quippe interpretatur tenebræ. Et comparatione supernæ claritatis tenebræ dicendus est status vitæ præsentis, & nox potius quàm dies appellandus. Vnde &

longæ peregrinationis grauamen replicans, adhuc ingemiſcit dicens: *Multum incola fuit anima mea.* Ac ſi apertè dicat: Multum hîc & diu me peregrinari doleo, qui alibi patriam recognoſco.

IN cuius profectò peregrinationis & patriæ figuram ipſe Iſraelitici populi longe poſtmodum per Babylonios captiuati deplorationem deſcribens, ait: *Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur Syon. In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra, &c.* Duæ quippe ſunt electorum & reproborum ciuitates, quæ hoc loco ſub ſpecie Hieruſalem & Babylonis deſcribuntur. Altera hîc proſperatur, quæ reproborum eſt, & Babylonia dicitur. Altera hîc iugiter per illum afflicta tantò ampliùs ad ſupernæ pacis viſionem anhelat, quantò grauiores preſſuras hîc tolerat. De hac itaque vita fideles ad ſupernam mentis oculos erigentes, & tanquam de exilio ad patriam ſuſpirantes, & de captiuitate Babylonica liberari, ad libertatem ciuitatis ſuæ Hieruſalem ſemper anhelant hi, quorum nunc perſona Pſalmus iſte cõpoſitus ipſos ad modum exulum deplorantes inducit, cùm ait: *Super flumina Babylonis, &c.* Flumina Babylonis vitia ſunt, quibus conſentiendo ſi quis ea intrauerit, ad Babyloniam, id eſt confuſionem defluit, quia damnationem incurrit. Habet quoque ciuitas electorum propria flumina, de quib. ſcriptum eſt: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Et rurſum, *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ad differentiam igitur horum bonorum fluminum noxia flumina ſunt Babylonis dicta, ſicut eſt guloſitas, luxuria, auaritia, & his ſimilia. Quæ vtique tanquam flumina Babylonis fideles attendentes, nequaquam hæc per conſenſum intrant: ſed quaſi deſuper ſedendo premunt, dum eorum motus quaſi quoſdam intumeſcentes fluctus in ſeipſis reprimũt, contrarijs virtutibus quaſi quibuſdam nauigij remis ipſos ne præualeant contundentes. Sic igitur ſuper flumina peſtifera ſedentes, quæ tanquam obſtaculum & impedimentum maximum ad tranſitum patriæ conſpiciunt more captiuorum, in recordatione illius à qua ſe adhuc differri dolent, flere memorantur, cùm dicitur: *Et fleuimus, dum recordaremur tui Sion.*

SION mons eſt, in quo ciuitas Hieruſalem ſita eſt. Per hunc

hunc ergo montem celsitudo supernæ patriæ; in qua est Hierusalem, id est continua visio veræ pacis exprimitur. Cuius desiderio fideles accensi ad illam iugiter quasi flentes suspirant, & de hac valle lacrimarum tanquam de captiuitate Babylonica, quo ampliùs conscendere cupiunt, differri ab illa grauiùs gemunt. Ordo congruus priùs sedere super flumina, & postmodum fletus referuntur lamenta:, quia nemo dum vicijs subijcitur, & voluptatibus subiugatur, erigere se per desiderium ad supernam valet ciuitatem: nec nisi priùs à malo declinemus, bonis faciendis operam damus. Quantum autem voluptates seculi fugiant electi, ne libidinibus depressus animus minus se attollere ad superna valeat, sequentia declarant: *In salicibus*, inquiunt, *in medio eius suspendimus organa nostra.* Salices infructuosæ sunt arbores, & in humidis locis abundant, vbi diabolus quasi sus immunda volutatur, & quiescit; qui loca inaquosa perambulans requiem non inuenit. Vnde benè in descriptione Behemot dicitur; *Sub vmbra dormiuit in secreto calami, in locis humentibus.* Infructuosæ itaque reproborum mentes, in fluxu carnalium voluptatum radicatæ, salices sunt in medio Babylonis plantatæ, & carnalis concupiscentiæ vitijs irretitæ, atque in profundo vitiorum, quod Babylonis intelligatur medium, iam submersæ. Inter tales electi conuersantes, quamdiu præsens vita tanquam area quædam simul grana continet & paleas, suspendunt organa sua; dum fletibus magis & lamentis vacantes, à canticis exultationis cessant, tam ærumnas suas vel dilationem patriæ, quàm aliorum mortem deflentes. Vt autem organa sua inter tales suspendant, hoc est à vocibus gaudij cessent; ne illas in terra maledictionis deponant, quas cœlo potiùs reseruandas iudicant, subinferunt: *Quia illic, &c.* hoc est qui nos captiuauerant, nobis insultantes, & sollemnitatum nostrarum celebrationem irridentes; tanquam Deus quem colimus nos de manibus eorum liberare non possit, *Interrogauerunt nos verba cantionum*, hoc est, illudentes improperabant nobis, vt nunc quoque cantaremus more pristino. Ac si apertè dicerent, causam huius rei manifestam esse, quia vanis canticis illi nos constat deseruisse, de cuius plurimum confidebamus ope. Vnde & has laudes diuinas non tam cantica quàm cantilenas, & fig-

menta quædam iudicant appellandas.

SATELLITES isti prædonesque Babylonici, per quos captiuamur, & de amœnitate Paradisi, quo quiete vix vnus tanquam de terrena Hierusalem in has miserias dejecti sumus, dæmones intelliguntur. De quibus adhuc subditur: *Et qui abduxerunt nos*, hoc est ab illa nos excusserunt amœnitate, dicebant, subaudis: *Hymnum cantate nobis de Canticis Sion.* Quod est dicere: Laudem illam Dei, quam dicebatis Hierusalem in illis canticis vestris, ad nos conuertite: tanquam diuino cultu derelicto dæmonibus seruiendo, qui subiectis promittunt quæ dare non possunt. Quorum vnus in tantam prorupit insaniam, vt ipsi fidelium capiti dicere auderet: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Quorum quidem illusioni competenter respondent electi, & eorum electionem manifesta refellunt oratione, dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Hoc illud est veritatis documentum, quo fidelibus præcipit: *Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas vestras spargatis ante porcos*, quia immundis & irrisoribus diuinorum verborum, & more canum adhoc oblatrantibus, non sunt eloquia committenda diuina, ne vilescere videantur irrisa. Terram alienam dicit infidelium vitam à sorte fidelium exclusam, & dæmonibus magis quàm Deo subjectam. In hac itaque tam manifesta dæmonum possessione laudes Dei penitus sunt reticendæ, & lamenta potius assumenda quàm cantica. Quibus, vt dictum est, lamentis non solum patriæ dilationem in miserijs huius peregrinationis deploremus, sed magis diabolicas fraudes, per quas tot miseri deluduntur.

HIC tempus flendi nobis debetur, alibi ridendi promittitur. De quo & Ecclesiastes post illa, quæ in exordio Sermonis præmisimus, verba, subjecit post aliqua. *Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangendi, & tempus saltandi.* Prius inquit, flendi siue plangendi, & postmodum ridendi seu saltandi: quia deplorandæ sunt præsentes miseriç, vt de his liberatis veræ succedant gaudia lætitiæ. Vnde & Psalmista: *Qui seminant in lacrimis, in gaudio metẽt.* Quod per semetipsum Veritas: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cùm vos oderint homines, & exprobrauerint propter filium hominis: Gau-*

dete in illa die, & exultate. Ecce enim merces vestra multa est in cœlo. Verumtamen væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Væ vobis saturati; quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quoniam lugebitis & flebitis. Væ vobis cum benedixerint vobis omnes homines. Et alibi hanc reproborum & electorũ sortem distinguens: *Mundus*, inquit, *gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Quam mox tristitiam & subsecuturum gaudium, in comparationem mulieris parientis conferens ait: *Mulier cùm parit tristitiam habet. Cùm autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium.* Quid enim partus mulieris cum dolore parientis, nisi opera fortia sunt animæ fidelis, quæ per filium magis quàm per filiam designantur? Hæc illa sunt fidelium semina, de quibus suprà meminimus: *Qui seminant in lacrimis*, hoc est in huius vitæ pressuris tanquam hieme quæ colligant in æstate. Seminemus & nos, carissimi, flentes, quæ metamus ridentes. Ad quod nos præcipuè ipsa quoque præsentis temporis institutio admonet, quòd in lamentis pœnitentiæ præuenit lætitiam Resurrectionis Dominicæ. Vbi & illæ speciales gaudij voces *Alleluia*, &, *Gloria in excelsis Deo*, substractæ, mœroris potiùs quàm lætitiæ tempus istud insinuant esse, & planctus magis quàm cantici. In quo ad modum captiuorum, quos diximus, organa nostra suspendentes, & à canticis cessantes, mœrori magis quàm exultationi vacare nos conuenit, semper attendentes exilium quod sustinemus, & ad patriam suspirantes, ad quam creati sumus. Cuius quidem patriæ felicitas in resurrectione capitis membris est exhibita, sed nondum in ipsis completa. Vnde tantò ardentiùs nos conuenit ad illam suspirare, quantò certiùs in capite nouimus hanc completam esse; vt nec post luctum pœnitentiæ perfectis desint dilationis lacrimæ dissolui cupientibus, & cum Christo esse. Totum itaque tempus vitæ præsentis in lacrimis deducendis vel pœnitentiæ vel dilationis, sicut est prædictum, hoc temporis intercapedo, à præsenti scilicet die vsque ad octauas Paschæ, vnde ipsa dicta est Septuagesima, nobis figurat. Quid enim dies octauus Dominicam Resurrectionem subsequens, nisi communem fidelium exprimit resurrectionem? Quæ tanto se-

curius expectatur à membris, quanto illa certiùs in capite præcessit. Cuius desiderium ipse sic in nobis semper augeat, vt de hac peregrinatione ad patriam, de hac valle lacrimarum ad supernæ felicitatis trahat gaudium, Amen.

IN RAMIS PALMARVM,

SERMO VII.

HODIERNA solemnitas & tanquam Imperialis pompæ triumphalis iocunditas, qua Dei filius Regio more à turbis est susceptus, & tanquam filius Dauid recognitus & salutatus, longè antea fuit ab ipso Dauid prophetata exhortante nos ad eam reuelatione prophetica: *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hac est dies quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea. O Domine saluum me fac, ô Domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis. Constituite diem solemnem in condensis vsque ad cornu altaris.* Quos enim ædificantes hoc loco dicit, nisi Sacerdotes Iudaici populi, qui subjectos per fidem Christi ædificare deberent in templum Dei? Hoc ipsum destruere nitebantur fundamentum, in quo erigendum fuerat ædificium. Vt enim Apostolus ait, fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Hæc est illa petra, in cuius fide fundata perseuerat Ecclesia, sicut & ipse Petro ait, cui eam commisit. Hic est lapis sine manibus de monte abscisus, qui hoc loco ab ædificantibus dicitur reprobatus, à turbis hodie recognitus est & susceptus: vt cùm ædificatores respuerent, ædificandi susciperent; & excæcatis magistris illuminarentur discipuli, & in condemnationem seniorum resonarent pueri laudem Dei. Referente Ioanne nouimus, quòd hodie Hie-

rosolymis multa iam erat turba non solum ex Iudæis, verumetiam ex gentibus qui conuenerant ad proximam Paschæ sollennitatem. Sic enim de gentilibus & ipse adiecit: *Erant autem gentiles quidam ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galileæ, & rogabant eum dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursus & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora vt clarificetur filius hominis.*

AB his itaque gentilibus pariter & plebe Iudaica Dominus hodie susceptus, tanquam lapis reprobatus ab ædificantibus in caput anguli est à Domino constitutus: sicut de illo lapide sine manibus abscisso dictum est, quòd in mõtem magnum cresceret & vniuersam terram impleret. In angulo domus duo parietes conueniunt, nec nisi conuentu duorum angulus fieri potest. Nouimus in Ecclesia, quæ domus Dei est ex Iudæis & gentibus congregata, quasi duos parietes sibi conuenientes erigi, sicut hodie cœptum esse legimus. Vnde & ipse Dominus ait: *Venit hora vt clarificetur filius hominis.* Tanquam si diceret: Iam est incœptum de multiplicatione fidelium in vtroque populo, per quod maximè filius hominis sit postmodum glorificandus, vt dum à Principibus Iudæorum reprobatur, ab vniuerso mundo suscipiatur. Factus est itaque in caput anguli, hoc est à Domino constitutus, vt in hac iunctura duorum parietum, tanquam in angulo quodam conuenientium ipse fidelibus præsit vniuersis, sicut caput in corpore ceteris membris, & tanquam vna persona ex ipso fiat Ecclesia, in qua ipse sit caput, & illa corpus. Hoc & ipse Dominus hodie per semetipsum declarauit, cùm Hierosolymam veniens tam asinæ primùm quàm pullo postmodum insedit. Asina quippe mater pulli fidelis est populus primo ad Christum ex Iudæis conuersus, sicut Apostoli & ceteri fideles in primitiua Ecclesia, qui postmodum sua prædicatione gentilem populum ad fidem conuertendo, tanquam mater illum pariendo genuerunt Deo. Quorum vnus ex eis dicebat: *Filioli mei quos adhuc parturio donec Christus formetur in vobis.* Et iterum: *In Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui.* Sedere autem Christum super vtrumque populum, est eis tanquam equitem & rectorem præsidere, & eos quos iustificat per gratiam inhabitare. Vnde & in Prouerbiis anima iusti se-

des dicitur Sapientiæ, hoc est habitatio Christi, quia sapientia dicitur Dei. Cũ his, super quos sedet, Hierosolymã venit, quia eos tantummodo quibus hic regendo præsidet ad cælestem Hierusalem æternæ pacis visionem introducit. Hos quoque duos populos per asinam & pullum Iacob Patriarcha designauit, cùm in typo Christi Iudam filium suum, de quo ipse ortus est, benedicens ait: *Et ipse erit expectatio gentium, ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi asinam suam.* Ipse quippe Dominus discipulis ait, *Ego sum vitis, & vos palmites.* Ad vitem itaque, hoc est ad teipsum, Domine Iesus, asina est ligata, & ad vineam pullus, hoc est ad palmites ipsius vitis: quia tu Domine propria prædicatione primos ex Iudæis fideles tibi copulasti, per quos & postmodum gentiles conuertisti, & eis aggregasti, qui tuam minime viderunt in carne præsentiam.

Hoc ipsum igitur quod tam asinæ quàm pullo Dominus insidens exhibuit, hoc præsens versiculus Psalmi, lõge antè præcinit, dicens: *Hic factus est in caput anguli,* hoc est constitutus à Deo in caput, vt diximus, duorum parietum, in vna domo Dei sibi coniunctorum. A quo verò tam magnum quid factum sit, supponitur cum dicitur: *A Domino factum est istud.* In quo patenter ostendit frustra eos laborasse, qui quod disposuerat Deus nitebantur euertere. Vnde & in mortem eius conspirati dicebant: *Videtis quia nihil proficimus. Ecce mũdus totus post eum abijt. Et est mirabile in oculis nostris.* Quid enim mirabilius in oculis hominium, quàm diuinæ dispositionis profundum, de quo ipse ait: *In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant?* Ecce Doctores legis quem in lege promissum expectabant venturum, venientem tanquam incognitum reprobauerunt. Errauerunt magistri, in quo non errauerunt discipuli. Cæcitas ex parte facta est in Israel, vt plenitudo gentium subintraret. Fracti sunt oliuæ rami naturales, vt syluestris insereretur oleaster. Peculiaris ille quondam Dei populus ex magna parte Deum reprobando meruit reprobari à Deo, & quasi filijs alienatis, in eorum locum successerunt alieni. Quod altissimum Dei consilium in tantam admirationem venit mentibus fidelium, vt ipse Apostolus super hoc exclamans dicat: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis Consiliarius eius fuit?* Ad

huius temporis plenitudinem gratiæ exultare admonemur, & lætari, cùm dicitur: *Hæc est dies, &c.* Tanquam si diceret: Hoc est illud tempus fidelibus optatum, quod per semetipsum Dominus copia repleuit omnium bonorum. *Exultemus*, inquit, *& lætemur.* Ingeminat gaudium, præuidens in duobus populis Ecclesię crementum. Ad hanc itaque temporis gratiam totis votis ipse Psalmographus anhelans, in quam suam & omnium fidelium salutem expectabat futuram, exorat dicens: *O Domine saluum me fac.* Me, inquam, qui te recognosco, qui in te solum tanquam omnium Iesum, id est Saluatorem, spem totam constituo; quantacumque cæcitate populus meus sit percutiendus. Et vt saluum facias, *benè prosperarę.* Hoc est, prospere agas in omnibus quæ disponis, tuæ voluntati obtemperãtibus sibi causa salutis æternæ. Quantum autem prosperari debeat in his quæ agit, demonstrat cùm supponit: *Benedictus qui venit in nomine Domine.* Benedictus, inquit, hoc est à Deo sanctificatus, & ex vtero matris omnibus donis Spiritus sancti consummatus. In nomine Domini, sicut & ipse ait: *Ego veni in nomine Patris mei: & alius veniet in nomine suo, & eum suscipietis.* In nomine Patris venit, qui non propriam gloriam, sed Patris quærit; nec tam nosci vult vt honoretur, quàm eum cognosci facit vt glorificetur. Qui venturus est, inquit, quoniam tempore Prophetiæ hoc erat futurum, quod in nostro nouimus esse completum.

Adeo autem ad præsentem diem Psalmus iste pertinet, vt hęc ipsa verba Psalmi populus hodie acclamauerit in laudem Domini. Vnde & Mathæus meminit. Turbæ autem quæ pręcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes: *Osanna filio Dauid: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hinc & Hieronymus Damaso de Osanna scribit his verbis: Ipsa Hebræa verba ponenda sunt. In CXVII. Psalmo, vbi nos legimus, *O Domine saluum me fac, &c.* In Hebræo legitur. *Anna Adonay Osianna, &c.* Et quia *Osianna*, quod nos corruptè propter ignorantiam dicimus *Osanna*, saluifica, siue saluum me fac, exprimatur, omnium interpretatione signatum est. Et post aliqua: Hebræi habent interiectionem, vt quando volunt Dominum deprecari, dicant, *Anna Domine*, quod Septuaginta interpretati sunt, ô Domine. *Osi* ergo saluifica interpretantur, *anna* interiectio deprecantis est. Si ex duobus velis compositum verbum facere, di-

ces Osianna, siue vt nos loquimur osanna, media vocali littera elisa. Item, vbi nos legimus in Latino: *O Domine saluum me fac, ô Domine benè prosperare*, iuxta Hebræum legere possumus, Obsecro Domine saluum me fac, obsecro Domine prosperare. Mathæus, qui Hebræo sermone scripsit, ita posuit, *Osanna barrama*, id est Osanna in excelsis. Tale est ergo iuxta Hieronymũ, *Osanna in excelsis*, tanquam si diceret: Precamur Domine, vt veram nobis salutem conferas in cælis.

Benediximus *vobis*. Post benedictionem saluationis Domini, qui factus est in caput anguli, ad benedictionem quoque membrorum tanquam duorum parietum ad eum coniunctorum conuertens verba dicit Psalmista, vobis de domo Domini existentibus, & in ea tanquam duobus erectis parietibus; vobis, inquam, benediximus, &c. hoc est, pro sanctificatione vestra, & Ecclesiæ multiplicatione futura, nos Prophetæ Domini sæpe rogauimus, & tanquam de re iam completa certi eum laudauimus. In huius typo futuræ benedictionis super vtrumque populum, Iacob Patriarcha filios Ioseph, Effraim, & Manasse, manibus cancellatis, hoc est in modum crucis obligatis, legitur benedixisse. Vbi quidem pątẽter innuitur vtriusque populi saluationem futuram in Christi consistere passione, & hanc benedictionem tam ipsi Iacob, quàm Isaac & Abrahæ in eorum semine promissam esse. Ac ne fortè quisquam quęreret à Propheta tam longè ante aduentum Christi existente, quis hoc ei ceterisque reuelauerit de longinquo, tanta cæcitate in Israel facta de proximo, vt subintraret gentium plenitudo? quasi respondens ait: Ipse idem Dominus, qui nunc per semetipsum apparens istos illuminauit, nobis quoque super hoc longè ante illuxit. *Constituite diem sollemnem.* His pręmissis, quasi conclusionem supponit, qui nos exhortatur ad sollennitatem præsentis diei, tanquam sic inferens dicat: Quandoquidem ita Dominus in duobus populis Ecclesiam multiplicauit in figura, quorum qui præcedebant & qui sequebantur hodie Dominum suscepisse referuntur & benedixisse. Igitur & quicumque fideles in memoria tanti beneficij gratias acturi, *Constituite diem sollemnem in condensis*, hoc est in magna multitudine populi, & quasi densitate quadam spiritalium arborum incomparabilibus illis ramis palmarum vel oliuarum, quas hodie populus accepit, significatarum. Quid enim illi rami vel frondes de arboribus

busanulsæ prætendebát, nisi vtriusque populi aggregationem de massa peccatorum assumptam? In quorum repræsentationem populus fidelium hodierna die arborum ramis vel frondibus, quas gestauit, totam Ecclesiam vsque ad altare, quasi fructetorum replent densitate: vt iuxta litteram quoque videatur accipi quod dicitur, *In condensis vsque ad cornu altaris.* Mysticè autem cornu altaris dicitur sacrificium Christi. Per altare quippe sacrificium, per cornu altaris extremitas eius intelligitur. Sacrificium itaque Christi, quod veteri sacrificio legis successit, per cornu altaris figuratur, cum sit extremum hoc sacrificium, & suprema hostia complens ceteras. In cornu quoque altaris tāquam in angulo quodam duo altaris latera sibi iunguntur: vt quemadmodum Christum factum superiùs diximus in capite anguli, ad quem duo populi iunguntur; ita etiam dicamus ad sacrificium Christi duos ritus sacrificij cõuenire, sacrificij s. Melchisedech in pane & vino, & sacrificij legis in carnalibus hostijs. Vtraque quippe sacrificia in figura nostri præcesserunt, & in significatione illius conuenerunt. Constat etiam animalia cornuta, cùm in transgressum pugnæ venerunt, vim maximan & robur pugnandi in rigore & fortitudine cornuum habere. Cùm igitur Christus pro nobis immolatus virtute huius sacrificij diabolum strauerit, quasi cornu suo eum vulnerauit, atque vulneratum deiecit.

BENE` itaque per cornu altaris, sacrificium Christi tanquam vituli nostri figuratur, cùm hoc efficax & forte, vt dictum est, fuerit in pugna, corneum magis dicendum quàm carneum; rigidum, non molle; robustum, non debile. Vsque ad hoc cornu altaris celebratio nostræ porrigitur sollennitatis, cùm tantæ victimæ dignitate festiuitates decorantur Christianæ. Ad hoc cornu altaris specialiter hodierna sollēnitas peruenit, cùm in eius Missa primùm Christi Passio recitatur, qua pro nobis ipse est immolatus. Hac die Dominus Hierosolymam veniens passioni se obtulit, decima videlicet tunc die mensis, sicut ex Euangelio perpenditur Ioannis. Ibi quippe habemus quòd post resurrectionem Lazari, Iudæis in mortem Domini iam omnino conspiratis, ipse Dominus iam nõ palam ambulabat apud eos, sed abijt in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulus suis. Deindè cum iam Pascha proximum esset, venit Bethaniam ante sex dies Pas-

chæ, quaſi ad victimam verus Agnus accedens, capiendus in Paſcha vt immolaretur. Inde in craſtinum veniens Hieroſolymam ſuſceptus eſt hodie à turbis, & tanquam Rex Iſrael, & Dauid regius heres recognitus & ſalutatus. Quintò itaque die ante illud Paſcha Iudæorum, hoc eſt hodie, qui decimus dies menſis huius, venit Rex in Hieruſalem. Paſcha enim celebratur in quartodecimo die. Decimo autem voluit ideò ingredi, quia ita præfiguratum erat in lege, vbi præcipitur. *Decima die menſis huius tollat vniuſquiſque agnum per familias & domos ſuas.* Et paulò poſt: *Et ſeruabitis eum vſque ad quartamdecimam diem menſis huius. Immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam.* Decima autem die menſis primi agnus qui in Paſcha immolaretur, domum introduci iuſſus eſt, quia Dominus decima die eiuſdem menſis, hoc eſt ante quinque dies Paſchæ in ciuitatem in qua pateretur erat ingreſſurus. Hanc igitur diē ſecundum myſterium legis competenter elegit, qua ſe vt dictū eſt offerret paſſioni, quam antea nonnunquam refugerat ſeſe abſcondendo, vel tentus à Iudæis liberè per medium eorum tranſeundo, vel frequenter ab eis declinando, quia nondum venerat eius hora. Qua profectò die quo magis honorificè ſuſcipi voluit à turbis, & ingreſſus templum ejecit indè liberè omnes vendentes & ementes, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & his expulſis, accedentes ad eum cæcos & claudos in ipſo templo ſanauit, eo ampliùs inuidiam peruerſorum contra ſe commouit, vt quod iamdudum voluerant perficere maturarent, & ab eo daretur facultas, in quibus præceſſerat voluntas. Ipſe quippe eſt, qui ait: *Nemo tollit à me animam meam, ſed ego pono eam.* Nemo quippe vim ei facere potuit, vt tanquam inuitum & coactum occidere, vel etiam comprehendere poſſet. Vt autem maiori incitarentur inuidia, qui de morte Domini iam tractabant, & Deo magis indignarentur, quo amplius eum honorari viderent, tantum ſibi honoris hodie permiſit exhiberi, quantum nulli Regum legimus exhibitum. Vt enim de diuinis laudibus taceamus, & ramos vel frondes quos in via ſternebant prætereamus, quàm mirabilis fuit illa ſingularitas honoris, qua plurima turba ſub pedibus vilium iumentorum proſternebant veſtimenta, nec pedibus illis, quibus ipſa Dominum baiulabat, contingi tolerabant. In quo nec modicum aduertendum eſt my-

sterium. Quibus enim cælestis prę́sidet diis * nequaquam terram suis contingunt pedibus, quia quorum desiderium conuersatur in cælis, eorum affectus non adhærent terrenis; nec animos suos deijciũt in caducis, qui sursum Christum quę-rentes solis inhiant æternis. Quos vt imitari possimus, rogamus te, Domine Iesu vt nos quoque tua facias iumenta, quibus in fidem & regendo digneris praeesse, Saluator mundi, cui dicitur in alio Psalmo, *Homines & iumenta saluabis Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.* Amen.

IN EADEM DIE,

Sermo VIII.

ERAT *autem spelunca & lapis superpositus, & ait Iesus: Tollite lapidem &c.* Miserationes Domini vniuersis operibus eius Psalmista præferens ait; *Et miserationes eius super omnia opera eius.* Miserationum itaque Domini recordantes, tantò hinc eum ampliùs glorificare debemus, quanto hæc eius opera ceteris præesse, & magis necessaria nobis cognoscimus esse. Vnde & à turbis hodiè meruit honorari, maximè quod mœrentium sororum Lazari miseratus, suscitatum eis reddidit fratrem iam in monumento quatuor dies habentem. Vt enim Ioannes scribit, propter hoc hodie turba ei obuia venit, quoniam hoc audierant factum. Ad quod tanquam hodiernæ festiuitatis originem oculos mentis reducentes, tantò diligentiùs eius mysterium intueri debemus, quantò hæc magna Domini misericordia maiorem tribuit peccatoribus consolationem. Tres quippe mortuos à Domino legimus suscitatos, quibus vniuersa peccatorum genera Doctores nostri dixerunt figurari. Suscitauit enim filiam Archisynagogi adhuc in domo iacentem antequam foras efferretur. Suscitauit filium viduæ extra portam ciuitatis Naim iam deportatum. Suscitauit & hunc, de quo nunc nobis sermo est, videlicet Lazarum, cum iam in monumento quatuor dies habe-

ret. Vnde & quatriduanus mortuus dicitur. Tres igitur isti mortui tria peccantium genera signant, qui per præsentiam diuinam inspirante gratia reuiuiscere dicuntur: & feliciùs isti à morte animæ, quam illæ à morte corporis per Dominum suscitantur.

Pvella quidem mortua, quæ adhuc in domo tenebatur clausa quando est suscitata, illos significat peccatores, quorum peccata mente tantum concepta, nondum per operationem exteriùs sunt progressa. Iuuenis autem extra portam delatus eos significat, quorum peccata iam in effectum proruperunt, vt videri iam ab omnibus possint. Lazarus verò non solum sepultus, verumetiam quatriduanus, eos significat, qui longa consuetudine peccandi magna peccatorum mole premuntur, & diuinæ consuetudinis exemplo alios etiam corrumpunt: vnde & fœtere dicuntur. Tres itaque mortes animæ, tres isti mortui, vt diximus, designant: peccatum s. cogitationis, hoc est contemptum Dei adhuc in mente latentem, nondum progressum in operationem; & peccatum operationis, hoc est, iam per operationem apparens, atque peccatum consuetudinis, & iamdudum in operatione habitum. Hæc tria genera peccatorum tanquam tres animæ mortes in capite primi Psalmi à beato viro dicuntur remoueri, cùm talis ipse describitur, qui non abierit in consilio impiorum, non steterit in via peccatorum, non sederit in cathedra derisorum. At quoniam resurrectio Lazari ad præsentem, vt diximus, sollemnitatem maximè pertinere dignoscitur, mysterium eius sermo noster vt cœpimus prosequatur. quod vt faciat diligentiùs, paulò historia altiùs replicetur.

Refert itaque Ioannes, quod cùm facta essent encænia in Hierosolymis, & ibi esset Dominus Iesus, & quærerent eum Iudæi apprehendere, exijt de manibus eorum, & abiit iterũ trãs Iordanem, vbi fuerat Ioannes baptizans, & mansit illic. Et tunc Lazaro iam languente, miserunt ad eum sorores eius Maria & Martha, dicentes: *Domine, quem amas infirmatur.* quo audito mãsit Dominus in eodem loco duobus diebus. Deinde cùm dixisset discipulis, Lazarum interim mortuũ esse, venit Bethaniã cum ipsis, & inuenit Lazarum quatuor dies iam in monumento habẽtem. Et suscitaturus mortuum peruenit ad sepulchrũ. Erat autem, vt diximus, spelunca & lapis superpositus ei. Et ait Iesus:

Tollite lapidem. Vt ergo tulerunt lapidem, voce magna clamauit Iesus, *Lazare veni foras.* Et statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus, *Soluite eum, & sinite abire.* Multi ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & viderant quæ fecit, crediderunt in eum. Quidã autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant: *Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, &c.* Ex quo profectò liquet, ex hoc denique miraculo aduersus Dominum Iudæos maximè cõmotos fuisse, & in eius nece ex tunc præcipuè conspirasse: tanquam eum occidendo possent delere, per quem mortuos nouerant suscitatos esse, quasi mortuus non posset resurgere post triduum, qui quatriduanum suscitauerat Lazarum. Cuius quidem ressuscitatio tanto diligentiùs descripta est ab Euangelista, quãto pleniùs nostræ salutis continet mysteria, quos quotidie diuina misericordia feliciùs, vt diximus, resuscitat à morte animæ, quàm tunc & semel Lazarum à corporis morte. Lazarus quippe, vt diximus, iam sepultus, & quatriduanus mortuus, illum significat peccatorem, qui longa consuetudine peccati interim dejectus est in profundum, vt in illo profundo tãquam in sepulchro putrescat quatriduanus, nec se tantum perimens, verumetiam alios exemplo quasi fœtore quodam suæ putredinis corrumpens. Vnde & benè fœtere describitur quasi quatriduanus. Quatuor enim dies quos in monumento habuit, vniuersitatem peccatorum exprimunt, quibus quisque pessimus est inuolutus, tanquam in illo profundo vitiorum sepultus, de quo scriptum est: *Peccator cùm in profundum vitiorum venerit, contemnet*: quia cùm in longa perstiterit consuetudine peccandi, quæ iam ei facta est quasi altera natura, graui iugo ipsum deprimit, salutiferas fidelium exhortationes vel diuina monita respuens cõtemnit. Vnde ipsi necessarium est, vt pro illius obstinatione deuotio fidelium intercedat, vt interuentu eorum diuinæ gratiæ respectum assequatur, quo illi pœnitentiæ gemitus inspiretur, & conuersus saluetur. Vnde benè pro fratre Lazaro sanando sorores eius interuenerunt, eius infirmitatem Domino nunciando. Quem ad subueniendum inuitantes, satis hoc esse

censuerunt, vt Domino nunciarent amici sui mortem, & propriam de infirmitate fratris desolationem. Sic enim mandantes dixerunt. *Domine, ecce quem amas infirmatur.* nec addiderunt, veni & cura eum: nec tam orando quàm nunciando quod volebant postulauerunt. Satis enim crediderunt Domino nunciare anxietatem amici sui, atque suam; tanquàm illud prouerbiũ attendẽtes. Amicus & medicus in necessitate probantur. Vnde satis æstimauerunt amicitiam fieri cùm dicunt: *Ecce quem amas.* Magna fiducia earum in hac sua petitione plurimum nos confirmat, vt nihil hæsitantes à Domino necessaria constanter postulemus. Interueniunt pro infirmo nondum mortuo, quia viuis adhuc, non defunctis supplicatio fidelium proficit vt salubrem pœnitentiam habeant.

In Maria & Martha vniuersi fideles comprehenduntur, tam contemplatiuæ scilicet vitæ quàm actiuæ. Quarum orationes dum sibi coniunguntur, facilè pro alijs quoque impetrant quæ illi non merentur. Et notandum quod adueniente Domino Bethaniam Martha occurrit illi. Maria autem domi sedebat. Ex quo diligenter actiuorum & contemplatiuorum vita describitur. Actiui quippe sunt, qui circa proximi causam maximè occupati temporalia bona procurant, vt habeant vnde tribuant necessitatem patienti; & in exterioribus actionibus laborantes, illa implent opera misericordiæ, de quibus illis Dominus dicturus est. *Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c.* Contemplatiua verò est vita, quæ amore Dei vehementer succensa, tantò sinceriùs ei vacat, & in eius contemplationẽ, & status supernæ vitæ oculos meritis perfectiùs erigit, & eò magis in hac speculatione suspensa delectatur, quanto à curis seculi amplius remota quiescit. Martha itaque tanquam in exteriori administratione occupata, Domino venienti statim occurrit, Maria verò domi sedens quiescit, nequaquam istis visibilibus intenta bonis, sed supernis inhians gaudijs, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit. Quam etiam Euangelista in tantum quietem suam amare describit, vt nequaquã de domo egressa, nisi à Domino priùs vocata; cùm ei videlicet Martha diceret: *Magister adest, & vocat te.* Nonnumquam viri contemplatiui de secreto intimæ quietis Deo inspirante coguntur exire, & populo illo po-

stulante curis implicantur Ecclesiasticis, sicut in beato factū est Martino. Quanto autem contemplatiuorum maior religio feruentiori studio adhæret Deo, tantò Mariæ deuotionem Euangelista magis commendans ait: *Maria autem cùm venisset vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. Et dixit ei: Domine, si fuisses hîc, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, &c.* Nequaquam enim Martha, quæ Domino prior occurrerat, vel ad pedes eius adorando prostrata, vel super fratre dicitur lacrimata. Prior ad Dominum Martha venit, quoniam actiua vita licet in meritis sit posterior, naturaliter tamen in ordine temporis est prior. Vt enim beatus meminit Gregorius à minimis quisque inchoat, vt ad maiora perueniat. Et imperfectior actiuorum vita quædam est fidelium inchoatio, in qua se priùs exerceant, quàm ad perfectionem contemplationis conscendant.

QVOD verò Dominus Lazarum suscitaturus infremuisse spiritu, & seipsum turbasse dicitur, hoc in seipso exhibuit quod misericorditer in nobis agit. Quo enim quisque pœnitens maiora commiserit, magis horrore gehennæ infremere ac turbari cogitur de peccatorum suorum magnitudine. Hic verò qui quatriduanus mortuus dictus est, per hos quatuor dies, quos iam in morte habuerat, omni peccatorum genere contaminatus fuisse innuitur. In eo quippe tam cogitationis quàm operationis peccatum præcedens in consuetudinem venerat, & tandem alios per exemplum corrumpendo, in morte pariter tam aliorum quàm propria consummatū erat, primò vt dictum est, in cogitatione, secundo habitum in opere, tertiò dictum in consuetudine, quarto in aliorum corruptione. Quòd verò Dominus interrogat, *Vbi posuistis eum*? tanquam ignorans sepulcri locum; hoc nobis insinuat, tales maximè à Deo ignorari, quorum opera magis improbat, iuxta illud quod reprobis ait: *Amen dico vobis, nescio vos.* Primò lapidem præcipit tolli qui mortuum premit, vt sicut mortuus resurgere possit; quia talibus, ne de magnitudine peccatorū desperent, indulgentia Euangelij magis est prædicanda, quia dictum est adulteræ: *Vade, & ampliùs noli peccare*, quàm legis in lapide scriptæ duritia in contaminationem inducēda. Hic itaque longa consuetudine peccandi detentus, & prauæ con-

ſuetudinis iugo grauiter depreſſus, atque intantum libero arbitrio in ipſo iam debilitato, vt non ſolùm ad eum ſurgere non poſſet, vt eum requireret, ſed nec pro ſe orare ſatageret; venit ad eum miſericors Dominus, cùm ei genitum pœnitentiæ inſpirat, & viribus omnino deſtitutum erigat ægrotum. Ad quem voce magna clamans, *Lazare veni foras*, ipſo clamore inſinuat, quàm longe remotus hic ab eo abſiſtat. *Veni foras*, inquit, hoc eſt, per temetipſum culpam, quæ eſt in mente, propala confeſſione, & ſpiritali medico vulnus oſtende, à quo ſuſcipias cataplam medicinæ. Vocat Dominus Lazarum, cùm peccatori ſalubris pœnitentiæ inſpirat gemitum. In quo quidem gemitu mortuus reuiuiſcit, quia mors animę, quod eſt peccatum, per eum abſcedit. Quippe qua hora peccator ingemuerit peccatum ſuum, ſaluus erit. Et quia poſt pœnitentiam confeſſio reſtat peccati, vocatus Lazarus foras exit, dum ſe pœnitens per confeſſionem peccatorum prodit, & de profundo vitiorum tanquam de ſepulcro ſurgit.

SED quia hic talis excommunicari meruerat, & ab Eccleſia expulſis vinculis anathematis adhuc relegatus erat pro tam manifeſtis criminibus ſuis, procedere dicitur ligatus pedes & manus, & ſudario faciem inuolutus. Quiſlibet excommunicatus à Prælatis, qui iam per pœnitentiam & confeſſionem Deo ſit reconciliatus, tamen ab ipſis Eccleſiæ miniſtris anathematis vinculis eſt abſoluendus; vt ſatisfactione peracta conſortium ei reddatur fidelium ab ipſis per quos fuerat excluſus. Pedes & manus ligatos habet, cui adhuc introitus Eccleſiæ non eſt conceſſus, vt ſatisfactionis opera ſint iniuncta, quæ pro qualitate vel quantitate peccatorum à Prælatis ſunt imponenda: vt ſicut non eſt liber ad incedendum quò voluerit, ita nec ad operandum quod ipſe decreuerit. Qui enim diu malè viuendo abuſus eſt poteſtate ſua, iam non proprio, ſed alieno quod deliquit corrigere debet arbitrio, nec iam ſui iuris eſt in talibus agendis, ſed alieni. Faciem quoque inuolutam habet, quia ante ſatisfactionis impletionem deuotio pœnitentis, & verus pœnitentiæ gemitus non poteſt cognoſci. Per faciem quippe, qua quiſque cognoſcitur, notitia deſignatur. Faciem itaque pœnitentis inuolutam aperiunt, qui eius inſtituta ſatisfactione, ipſius, vt dictum eſt, deuotionem cognoſci faciunt, & reddendo ei Eccleſiam tanquam

quam fidelem eum recognoſcunt, qui eum habebant priùs tanquam incognitum, & ſicut Ethnicum vel publicanum. Soluunt itaque diſcipuli reſſuſcitatum à Domino, & liberum ire ſinunt, qui priùs extra Eccleſiam fuerat relegatus, dum introitum Eccleſiæ, & conſortium fidelium ei reddunt, & in arbitrio eius proponunt quocumque vitæ tramite velit ad Deum tendere, & quibus operibus id poſſit eligere. Et hoc eſt quod eis Dominus ait: *Soluite eum, & ſinite abire.* Ecce Dominus mortuum corporaliter ſuſcitando, diſcipuli ſuſcitatũ ſoluendo multum meliorem tam ſuſcitationem, quàm ſolutionem iuſtitiæ nobis proponunt, prout exponendo proſecuti ſumus.

ILLVD ſemel miraculum Dominus egit in corpore, quod multo feliciùs in animabus pœnitentium agit quotidie. Reddidit Lazaro vitam, ſed rurſum morituro temporalem. Tribuit pœnitentibus vitam, ſed ſine fine manſuram. Illud mirabile in oculis hominum, ſed iſtud maximum iudicio fidelium. Quo verò maius, eo appetendum ampliùs. Scriptum eſt hoc de Lazaro, non ipſo Lazaro, ſed pro ipſo; ſed nobis, & pro nobis. *Quæcumque*, inquit Apoſtolus ſcripta ſunt, *ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.* Semel vocauit Dominus Lazarum, & ſuſcitatus eſt à morte corporali. Sæpiùs nos vocat, vt meliùs reſurgamus à morte animæ. Semel ei dixit, *Veni foras*, & ſtatim prodijt ad vnum Domini præceptum. Quotidie nos Dominus per ſcripturã inuitat ad confeſſionem, hortatur ad emendationem, promittit vitam quam dare paratus eſt nobis, qui mortem non vult peccatoris. Negligimus vocantem, ſpernimus inuitantem, cõtemnimus promittentem, Inter Deum & diabolum tanquam inter patrem & hoſtem conſtitũti, paternis monitibus ad vitam hoſtiles præponimus ad mortem. *Non ignoramus*, inquit Apoſtolus, *aſtutias Sathanæ*: aſtutias, inquam, illas eius maximas, quibus nos ad peccatum inducit, & ab emendatione retrahit. Peccatum ſuggerens, duobus nos exuit, quibus illi maximè poteſt reſiſti, timore ſcilicet, ac pudore. Quod enim vitamus, aut timore cuiuſque damni, aut reuerentia pudoris dimittimus. Honeſti quippe viri pluſquàm rerum cauent detrimentum, ſicut econuerſo inhoneſti faciunt. Cùm ergo Sathanas quemlibet ad peccatum impellit, facilè hoc efficit, ſi primo illum ti-

more, vt diximus, & pudore priuauerit. Cùm autem id effecerit, eadem ei reddit quæ priùs abstulit, vt sic eum à confessione retrahat, & in peccato suo mori faciat. Tunc ei latenter susurrat in animo: Leues sunt Sacerdotes, &, difficillimum est compescere linguam. Si hoc vel illud talibus confitearis, secretum esse non poterit: & cùm in notitiam venerit, imminebit periculum, vel incurres famæ detrimentum, vel damnum te sustinere, vel confundi necesse est ex vilitate. Sic misero diabolus illudens, cùm ea primum ei abstulerit, quæ per peccatum vitare debuit, eadem postmodum ei reddidit, per quæ ipsum in peccato detinere possit. Timet captiuus temporale, non animæ damnum. Erubescit homines, contemnit Deum. Pudet hoc in notitiam hominum venire, quod non puduit eum in conspectu Dei, & totius Curiæ supernæ committere. Formidat humanum iudicium, qui non veretur diuinum. De quo Apostolus ait: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Et per semeipsam Veritas: *Nolite,* inquit, *eos timere qui occidunt corpus, animæ verò non habent quid faciant: sed potiùs timete eum qui potest corpus & animam mittere in gehennam.*

SVNT animæ morbi, sicut & corporis. Et ideò diuina pietas medicos vtrisque sanandis prȩuidit. Ipse quippe Dominus Iesus se spiritalem Medicum appellans, ait: *Non est opus valentibus Medico, sed malè habentibus.* Huius locum Sacerdotes in Ecclesia tenent, quibus tanquam animarum medicis peccata confiteri debemus, vt ab eis satisfactionis cataplasma sumamus. Qui mortem corporis timet, qualicumque corporis parte patiatur, quantumque secreta, quantumlibet obscœna, medico reuelare, & ad curandum exponere, non differt. Quælibet dura, quælibet aspera sustinet, vt mortẽ differat, non euadat. Quicquid preciosum habet, dare non dubitat, vt ad modicum mortem hanc corporalem depellat. Quid ergo pro morte animæ faciendum est, quantumcumque sit grauissima, sine magno labore, sine magnis sumptibus imperpetuum medicari potest. Nos ipsos Dominus, non nostra quȩrit, nec nostris indiget qui omnia præbet. Ipse quippe est, cui dicitur: *Bonorum meorum non eges.* Apud eum quisque tanto maior est, quanto apud se per humilitatẽ minor. Tantò magis iustus, quantò proprio iudicio magis reus. Tantò am-

pliùs ibi nostra tegimus, quantò hîc ea prōptiùs per confessionem propalamus. Ab hac itaque, fratres, nos retinentes, attendamus quod scriptum est: *Est confusio adducēs gloriam, & est confusio adducens peccatum.* Et rursum: *Veniensque Babylonem; ibi liberaberis.* Confusio quippe duplex est erubescentiæ. Altera quidem salubris, cum erubescimus nos turpia cōmisisse in conspectu Dei. Altera lethalis, cùm magis homines quàm Deum verentes ad confessionem venire nos pudet: vel quotiens aliqua humilia propter Deum agere recusamus, ne viliores apud stultos habeamur. Hæc profectò confusio est adducens peccatum, quia ne vilescamus hominibus, vilescere Deo sustinemus. Illa verò confusio veram nobis adquirit gloriam, qua vilescere hominibus nō refugimus, vt gloriosi Deo efficiamur, & magni diuino veriùs quàm humano iudicio simus. Ad hanc vtique Babylonem, id est confusionem laudabilē cùm peruenerimus, vt de peccato scilicet erubescamus, ab ipso statim liberabimur, parati iam ad confessionem, & condignam satisfactionem. Vnde & Psalmista: *Delictū meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam, &c.* Delictum suum cognitum Deo facit, qui Vicario eius locum ipsius in Ecclesia tenenti confiteri peccatum nequaquam erubescit. Sicut enim ipse in membris suis persecutionem sustinere vel beneficium suscipere se testatur, dicens: *Saule, Saule quid me persequeris?* Et, *Quod vni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti*: ita & in vicarijs suis Sacerdotibus cognitū sibi fieri peccatum dicit. Quod statim Psalmographus exponens adnectit, *Et iniustitiam meam non abscondi*, hoc est, non solum opera, verumetiam meritis nequitiam in confessione accusans.

DIXI, *confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino.* hoc est, Stabiliui apud me, ac deliberaui iniustitiam meam confiteri Sacerdoti. Confitebor, inquit, aduersum me, nullum alium in me indè accusans. Sunt enim nonnulli, qui in sua confessione, vt suam minuant culpam, alios magis trahūt in culpam, dicentes, ad ea quæ commiserunt ab alijs se inductos & quasi compulsos, siue diabolo, seu hominibus. Qualis quidem illa confessio fuit, cùm ille in vxorem, illa in serpentem culpam retorquens, se magis excusare quàm accusare videbatur. Vnde & statim debitæ pœnæ sententiam excipere

meruerunt. Iustus verò, qui sicut scriptum est, in primordio accusator est sui, quo se amplius accusat, eo se magis apud supremum ac misericordissimum Iudicem excusat; & veniam impetrat se accusando, qui pœnam incurreret se excusando. Vt enim Tullius in Rhetorica docet, Confessio peccati, quæ à Iudicibus pœnam institutam suscepit, apud superiorem Senatus potestatem indulgentiam potest assequi. Iudices quippe à superiori potestate instituti, & legibus iurati, pœnæ sententiam non habent relaxare, sed inferre. Superior autem potestas, cuius est tam legem promulgare quàm Iudices instituere, in arbitrio suo habet rigorem legis temperare, & pœnas institutas misericorditer relaxare. Non enim super se habet potestatem quam metuat, vt non liberè misericordiam cui decreuerit impendat. Quantò magis summa illa cœlestis potestas, quæ de misericordia illa cœlesti nos consulens ait: *Euntes discite quid est, misericordiam volo, & non sacrificium: & iustitiam Dei plus quàm holocausta.* Iustitiam Dei quasi propriam eius dicit, quam ipse sibi, quod maximè suum est, & eum specialiter decet, reddit: tùm ipse videlicet misericordiam impendit, quia maximè glorificandus est à nobis. Vnde & idem Propheta: *Et miserationes*, inquit, *super omnia opera eius.* Cùm autem præmisisset, *Dixi, confitebor aduersum me, &c.* statim quasi Deo sibi apparente & appropinquante, sermonem ad eum conuertit, & gratias agens dixit: *Et tu remisisti impietatem peccati mei.* Quisquis enim iam paratus est ad confessionem, & suscipiendam indè peccati satisfactionem, ex hoc statim suo proposito ita reconciliatus est Deo, vt si aliquo casu præuentus hoc implere præpediatur, nequaquam de eius salute sit desperandum, cùm in eo non remanet quod totis appetit desiderijs.

PRO hac scilicet impietate remittenda sanctus etiam quilibet orat, tantò minus de se præsumens, quantò magis est humilis, & de se ampliùs sollicitus attendens semper quod scriptum est: *Beatus homo qui semper est pauidus.* Orat, inquit, in tempore opportuno, & orationi congruo: hoc est in præsenti vita tentationibus & ignorantijs plena. Vnde & illa est exhortatio Apostolica: *Qui stat, videat ne cadat.* Qui etiam cùm maximis præmineret virtutib⁹, nec quid in se accusaret, conscientia eius reperiret: nequaquam tamen in hoc se iu-

ſtum eſſe cenſuit, qui in iudicio ſui errare potuit. *Sed neque meipſum*, inquit, *iudico*, hoc eſt, in nullo propria me arguit cõſcientia. *Sed non in hoc iuſtificatus ſum.* Hoc eſt, iuſtus eſſe ideò dicendus non ſum. Vt enim Salomon ait, *Stultorum infinitus eſt numerus, & eſt via quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.* Et rurſum, *Quis poterit dicere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? In multis enim offendimus omnes.* Denique quicumque in infidelitate permanent, hoc eis accidit per errorem. *Qui autem*, ait *iudicat me, Dominus eſt.* Ac ſi diceret, Ille in iudicio mei non errat, & qualis ſim verraciter penſat, cuius oculis omnia nuda ſunt & aperta. Quòd ſi viri ſancti tantò minus de ſe præſumunt, quantò humiliores fiunt, nec pro ſeipſis quamuis iuſti ſint orare deſiſtunt: quid nobis miſeris faciendum eſt, quibus tantò ampliùs frequentanda eſt oratio, quantò nos magis recognoſcimus reos? Tantò ſollicitiùs ira Dei eſt placanda, quanto contra nos eius indignatio magis eſt accenſa? Quibus, ne quis fortè deſperet de venia, reſuſcitatio prædicta Lazari in exemplo myſtico eſt propoſita. Vocatus à Domino ſtatim eſt viuificatus. Viuificato dictum eſt vt prodiret, nullaque eſt mora retardatus. Progreſſus foras, & adhuc ligatus, confeſtim à diſcipulis eſt abſolutus.

OREMVS itaque, fratres, Dominum, vt quod tunc in corpore mortuo eſt actum, ipſe compleat feliciùs in noſtris mortuis animabus. Ipſe per internam inſpirationem verum pœnitentiæ genitum immittat, quo pœnitens viuificatus à morte animæ reſurgat. Ipſe nos omni depoſito pudore ad confeſſionem promptos efficiat, qui hoc vnum erubeſcere debemus, nequid turpe in oculis eius committamus. Ipſe per Eccleſiæ miniſtros ita nos abſoluere dignetur, vt nullis deinceps peccatorum vinculis conſtringi mereamur. Ipſe nos de peccatis ita hic ſatisfacere concedat, vt quid in futuro puniendum ſit, Iudex ipſe diſtrictus non inueniat, ſpes noſtra, ſalus noſtra. Cuius honor & imperium tam finem ignorat quàm principiũ, Amen.

IN EADEM DIE,

SERMO IX.

ERCVLVM *fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum. Media caritate constrauit propter filias Hierusalem.* Ferculum hoc loco à ferendo, id est portando, vehiculum dicitur, quasi lectica potentum vel infirmorum, quâ molliter deferantur. Ligna Libani, duo ligna sunt crucis. Libanus quippe candidatio interpretatur. Ligna itaque crucis, ligna sunt candidationis & emundationis nostræ: quia in illis verus immolatus est Agnus, cuius sanguine à peccatis mũdati sumus. Vnde & Apocalypsis ita meminit: *Hi sunt, qui lauerunt stolas suas & dealbauerunt eas in sanguine Agni.* Hæc ligna Libani, ex quibus Dominicà Crux fuit composita cedrina; & ob hoc imputribilia esse dicuntur. Vnde Hieronymus in Cantico Canticorum: Ferculum Crucis secundum Historiam de lignis Libani cedrinis factum est. Quid autem per hæc imputribilia ligna, nisi Dominicæ passionis perpes memoria in cordibus fidelium est expressa? Quam præcipuè nobis Dominus commendans ait: *Hoc facite in meam commemorationem.* Et Apostolus: *Quotienscumque*, inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.* Hæc Domini passio dum per prædicatores annunciatur, quasi quodam ferculo atque vehiculo Crucis verus Salomon per mundum defertur.

CRVX itaque duobus lignis composita, vehiculum est Salomonis. Qui dum crucifixus prædicatur, in ipsa cruce tanquam vehiculo, vt dictum est, quodam vbique circumfertur. Hoc vehiculum ipse sibi Salomon fecit, qui bonis operibus Iudæos in inuidiam accẽdẽs, ipsos ad hoc commouit vt eum crucifigerent. Quod nequaqnam factum est per illorum coactionem, sed tantummodo per eius præmissionem, atque optimam ipsius dispensationem. Ipse quippe est qui ait: *Nemo tollit à me animam meam, sed ego pono eam.* Et rursum: *Potestatem habeo ponendi animam meam, &c.* Ferculi columnas ipse idem fecit ar-

genteas, quæ sunt Apostolicæ prædicationis eloquia, & de ore ipsius accepta documenta. De quibus eloquiis Psalmista prædixerat: *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum.* Casta eorum prædicatio dicitur, quia sicut vnus eorum dicit, non erant adulterantes verbum Dei, quia prædicationem suam gratis impendebant: non spe alicuius terreni lucri vendere intendebant, nec se in pretio more adulterarum siue meretricum ponebant. Argentea dicuntur Apostolicæ prædicationis verba, quia claritatem habent intelligentiæ, non obscuritatem velaminis, sicut lex & Prophetiæ, quę mysticis magis quàm apertis vtuntur verbis. Hæc tanquam columnæ ferculum sustentant, & Dominicam crucem corroborant, dum passionis Dominicæ Crucis virtutem annuntiant. Et quod dicunt edixerunt. Vnde benè per excellentiam eloquia dicuntur, quasi extra ceteras sacræ doctrinæ locutiones, quibus sunt ex vtilitate longè commodiores. Omnis quippe locutio ad intelligentiam est accommodata, & propter eam in auditore faciendam etiam reperta, & ad hoc vnum instituta. Quælibet itaque verba quò intelligibiliora sunt, & ita quod debent magis efficiunt: cęteris vtique præponenda sunt.

SICVT autem Apostolicæ prædicationis verba columnas ferculi diximus, sic & ipsos ex virtute verborum suorum, vel gratia miraculorum eis collata, qua corroborant sua dicta, columnas nouimus appellatas. Vnde & vnus eorum, nomen cuius suprà meminimus, Galatis scribit: *Iacobus, & Cephas Ioannes, qui videbantur columnæ esse.* Reclinatorium dicitur, non lectus in quo iacendo moriamur, sed loculus quidam in quem se reclinando qui sedent paululum quiescendo se refouent, & fatigatos se ad horam recreant. Reclinatorium igitur in ferculo à Salomone præparatum, somnus est Dominicæ mortis in Cruce, de quo scriptum est: *Et inclinato capite tradidit spiritum.* Hic somnus sicut velociter aduenit, ita & velociter transijt. Scimus quippe Dominum hora sexta crucifixum, circa nonam expirasse, & Pilatum miratum fuisse quod tam celeriter obierit, antequàm latrones fractis cruribus mori cogerentur. Velox quoque ad transeundum iste somnus fuit, quia citò Dominus resurrexit. Quasi ergo in reclinatorio Dominus obdormiuit, quia mortis somnum velocem & transitorium habuit. Somno, qui maxime fessos recreat, mors fidelium comparatur, qui quantò

amplius hic pro Deo laborauerunt, ad maiorem requiem moriendo transire meruerunt. De hac igitur dormitione & matura eius resurrectione Psalmista in eius persona prædixerat. *Ego dormiui, & seporatus sum, & exsurrexi.* Dormit fidelis & separatur, quia moriendo ad illum requiem transit, qua maximè oblectatur, & eo iam Dei visione fruente, summum desiderium ipsius impletur. Vnde & Hieronymus de prædicta Christi dormitione ait: dormire Dei est, cùm vnigenitus Patris in assumpta carne mori pro nobis dignatus est. Cuius mors rectè dulcis somnus prædictus est, ipso dicente per Hieremiam: *Ideò quasi ex somno excitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis est mihi.* Aureum dicitur reclinatorium Salomonis, quia cùm sit preciosa mors Sanctorum in conspectu Domini, preciosissima dicenda est Christi, quem non solummodo sanctum, verumetiam constat esse Sanctum Sanctorum. Quanti quippe pretij mors illa est dicenda, quæ in nostræ Redemptionis pretium data vitam omnibus emit, & Paradisi ianuam aperuit? Vnde bene hoc singulare precium excellentiori metallo est comparatum, vbi reclinatorium est descriptum aureum.

AD quod denique reclinatorium ipsius, Salomon purpureum aptasse memoratur ascensum: & horum media, tam reclinatorium scilicet quàm ascensus purpurei, interposita caritate constrauisse, & tanquam hæc sibi coniunxerit illius interpositione. Ascensus iste purpureus ad illud reclinatorium iam in Christo completum, nobis etiam ab ipso est factus; cum per eius exemplum & exhortationem malis resistimus vsque ad sanguinis effusionem, & sic tanquam purpureum ascensum ad supernæ quietis, quò iam ille præcessit, peruenimus reclinatoriú. Sed quia humanæ infirmitatis non est, mortem excipere, sed naturaliter fugere, caritate media hic ascensus & illud reclinatorium sibi coniunguntur, quia nullus hominum in tanto agone persisteret vt illuc perueniret, nisi caritas, quæ omnia suffert, omnia sustinet, interueniret. Denique cum adiungit propter filias Hierusalem hunc ascensum ad reclinatorium fieri, vel media eorum caritate consterni: patenter innuit per hanc caritatis interpositionem, hoc tam arduo ascensu illuc conscendere nostram infirmitatem. Quod enim filias dicit potiùs quàm filios, ex infirmiori sexu humanam exprimit imbecillitatem. Sicut filiæ Babylonis animæ intelliguntur reprobæ, sic filiæ Hierusalem

lem electæ. Duæ quippe sunt istæ ciuitates Dei & diaboli, quarũ hæc in malo, sicut illa generat in bono. Potest etiam quod dicitur, *media caritate*, accipi intransitiuè: ad eundem casum, s. ablatiuum, sibi sociantur substantiuum & adiectiuum. Et tunc quidem ita est legendum, quòd illum ascensum purpureum media caritate constrauit, dum eius videlicet gradibus eam interpositam inseruit. Tres quippe sunt gradus, quibus ad supernæ quietis reclinatorium conscenditur; fides videlicet, caritas, & spes. Primus itaque gradus fides est, secundus caritas, tertius spes habetur. Non enim rectè speranda est illa felicitas, nec de ea confidendum, nisi cùm eam ex caritate meruerimus: nec caritas haberi potest, nisi fide præeunte, tanquam omnium bonorum fundamento. Caritas ergo his duobus extremis gradibus quasi media inseritur, quia de fide ad caritatem, de caritate ad spem, vt diximus, est procedendum. Quod quidem est, ascẽsum illum purpureum media caritate consterni.

HIS igitur præmissis de illo s. ferculo Salomonis, & reclinatorio aureo, & ascensu purpureo, filiabus Hierusalem per Christum præparato, ipsæ filiæ consequenter inuitantur egredi ad videndum ipsum Salomonem in diademate suo. Sic quippe subinfertur. *Egredimini filiæ Sion, &c.* Vt enim in agone passionum viriliter pro Christo persistamus, ipse semper prę oculis est habendus, & eius passio nobis semper esse debet in exemplo ne deficiamus. In cuius videlicet passionis recordatione, ipse corporis & sanguinis sui sacramenta frequentari præcepit in Ecclesia, vnde & Apostolus: *Dominus*, inquit, *Iesus qua nocte tradebatur accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem. Quotienscumque manducabitis panem hũc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Sed quid prodest nobis hoc in nostram reducere vel aliorum memoriã, nisi sic ei compatiamur, sicut idem dicit Apostolus, vt & cõglorificari resurgẽdo mereamur? Alioquin illud terribile iudicium incurremus, quod ipse consequenter adnexuit, dicẽs: *Itaque qui manducauerit vel biberit calicẽ Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Qui enim maducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Per ascensum, vt dictum est, purpureum condescendendum nobis est ad reclinatorium aureum; quia nisi cõmunicemus passioni Christi, parti-

cipes nõ erim⁹ suę resurrectionis. quod vt eo trahẽte possimus, ipse manum porrigat, qui vt conscendamus inuitat, Amen.

IN EADEM DIE, SERMO X.

EGREDIMINI *filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate suo quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Quò egredi admoneantur filiæ Sion, ipse textus Cantici Canticorum ex illis quæ præmissa sunt patenter insinuat. Cum enim dixisset, *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani*, atque ipsum miraculum quàm mirabile fuerit diligenter descripsisset, statim filias Sion egredi hortatur ad ipsum Regem in hoc ferculo suo conspiciendum. Hæ verò sunt ipsæ, quas in proximo dixerat filias Hierusalem, cùm ait: *Media caritate constrauit propter filias Hierusalem.* Quas tanquam ad conscendendum in ipsum ferculum admonens, iubet eas egredi, vt in ipso ferculo Rege conspecto eius amore ad eum ascendere niterentur in ipsum eius ferettrum, hoc est eius imitatione crucem eius tollendo, sicut ipsemet admonet dicens: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*, hoc est, passiones sustinens me imitetur. Filiæ itaque Sion, id est Hierusalem, non Babylonis, fideles animæ sunt, quæ ad ciuitatem Dei tanquam ciues pertinent, non diaboli. Has tanquam filias vera Hierusalem, hoc est mater Ecclesia Deo parit vel generat, dum eas prædicando instruit, vel baptizando regenerat. Vnde & Apostolus tam matri quàm patri se comparans ait: *Filioli mei, quos adhuc parturio, donec Christus formetur in vobis.* Et rursum: *Nam & si multos habetis pædagogos, sed non multos patres. In Christo enim Iesu per Euangeliũ ego vos genui.* De hac matre nostra, cuius conuersatio in cælis est, & per desiderium semper sursum inhabitat, idem Apostolus ait: *Illa autẽ, quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra.*

HVIVS itaque Sion prædictas filias Salomon exhortatur egredi, vt verum Salomonem nostrum, id est Christum, egressæ mereantur videre. Egressæ, inquam, maximè de terrena conuersatione, vt in his tam sanctis diebus Dominicæ passionis per abstinentiam carnem macerantes, crucem eius tollamus: attendẽ-

tes quod scriptum est, quia *si compatimur, & conregnabimus. Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare.* Mactantes in nobis vitia, nos ipsos prępáremus tanquam hostiam viuentem & Deo placentem. Nemo enim ad eius hostiam, quę nûc generaliter Pascha imminente vniuersis proponitur Christianis, dignè accedere poterit, nisi se ille prius talem, vt diximus, hostiam præparauerit. Alioquin de mensa vitæ mortem sumemus, & quasi pro cibo venenum hauriemus. Vnde & Apostolus Corinthijs ait: *Quicumque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Idem ad Hebræos: *habemus*, inquit, *altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Non enim hîc habemus manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Altare nostrum altare Christi est, in quo sacrificium eius celebramus, immò ipsum in sacramento proprij corporis & sanguinis patri offerimus. De quo s. altari edere non habent qui tabernaculo deseruiunt, quia de hoc tanto ac spiritali sacrificio digni sumere non sunt qui carnaliter viuunt. Tabernaculum quippe dicit huius mortalis corporis, quod nunc habemus habitaculum, quod dissolubile est atque infirmum, sicut tabernacula, id est vmbracula pastorum vel peregrinantium, quæ non sunt firmæ domus ac stabiles; sed mobiles, & ad modicum inhabitandæ mansiones. Tabernaculo ergo deseruit, qui mortalis carnis concupiscentijs obedit. Regendum est corpus, & caro spiritui subiicienda, seruire potius quàm dominari digna. *Quorum enim, &c.* Ac si apertè dicat: Benè dixi eos nequaquam sacrificio Christi dignos, qui tabernaculo deseruiunt, hoc est, carnalibus indulgent concupiscentijs. Hoc enim & in sacrificio veteri, quod figura nostri fuit, Dominus præsignare decreuit, cum animalium corporibus extra castra in heremo crematis, purus eorum sanguis offerretur à Pontifice in Sancta Sanctorum. San-

guis quippe, in quo maximè vita carnis consistit, iuxta illud Moysi, *quia anima omnis carnis in sanguine est*, bona fidelium vita vel anima est. Quod quidem per Pontificem Christum, qui pro nobis interpellat, quasi sacrificium offertur in Sancta Sanctorum, quod est secundum tabernaculum, dum dignando efficitur, vt ad supernam mansionem assumatur, vbi pura & perfecta est sanctitas, per Sancta Sanctorum significata. Sed vt hoc fiat, necesse est priùs in hac vita horum animalium corpora cremari extra castra: hoc est carnem affligi atque macerari zelo diuini amoris nobis sic extra castra positis, hoc est extra voluptates carnis constitutis. Hæ quippe voluptates quasi quædam castra vel carceres animæ sunt, qui ipsam constringunt & comprimunt, ne se omnino erigat ad superna, & liberè toto affectu surgat ad cælestia. Propter quod etiam significandum ipse noster Pontifex passus est extra portam, hoc est extra septa Hierusalem, non intra: vt videlicet significaret non aliquos per suum sanguinem sanctificandos atque redimendos, nisi qui, vt dictum est, extra castra positi, id est voluptates carnis, ipsum imitarentur. Ad quod consequenter nos adhortans Apostolus, ait: *Exeamus igitur*, hoc est, imitando eum sequamur, extra castra, vt determinatum est, facti: vt eum apprehendere possimus in supernis. Improperium hoc est pati, pro eo quæcumque probrosa vel turpia tolerare, sicut & ipse pro nobis nulla respuit perferre. *Non enim &c.* Exeamus, inquam, ad eum relictis castris, hoc est properemus ad ipsum peruenire per quęcumque aduersa, postpositis voluptatibus carnis: quia non habemus in hac vita stabilem mãsionem, nec ad hanc vitam creati sumus, sed futurã, quæ indeficiens est, apprehendere nitimur.

QVOD igitur Apostolus hoc loco nostrum exire dicit, hoc Salomon superiùs nostrum egredi præsignauit, dicens: *Egredimini filiæ Sion, &c.* Tanquam si diceret, egredimini mente semper ad eum conspiciendum, qui extra portam crucifixus pro vobis, vestrum factus est sacrificium. A nobis ad eum egredimur, cùm ab renunciãtes proprijs voluptatibus, eius voluntati nos dicamus, & eum imitando sequimur, qui patri vsque ad mortem obediens ait: *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Hoc vtique modo crucem post Iesum portamus, quod de illo Simeone Cirenæo Lucas

refert, cùm vſque ad mortem in eius obedientia perſiſtere parati ſumus, crucifigentes corpora noſtra cum vitijs & concupiſcentijs, ſicut & Apoſtolus præcipit. Simon quippe obediens interpretatur, qui poſt Chriſtum crucem eius baiulans eos ſignificat, qui per imitationẽ eo vſque Chriſtum ſequuntur, vt conſummatam obedientiam vſque ad mortes ei exhibere parentur. De qua profectò perfectione obedientiæ etiã ipſe Simoni Petro ait: *Sequere me*, vt videlicet id quod ille Simon Cirenæus egit in miniſterio, iſte Simon Petrus Eccleſiæ typum gerens conſummaret in facto. Refert ſuprà memoratus Euangeliſta, quòd Simone poſt Ieſum Crucem eius baiulante, ſequatur illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Non enim hic Simon ſolus per paſſionem Chriſtum imitatur, verùm innumera fidelium multitudo tam in viris quàm in feminis per martyriũ Chriſtum ſequitur, & ad Deum extra portam paſſum hoc modo egrediuntur. Quem & nos hodie egreſſum præſentamus, cùm de vrbibus, vel caſtellis, aut villis, Clerus pariter ac populus cum ſanctuario Crucem adorare procedunt in campo, ipſa videlicet die qua primùm in anno Dominica recitatur paſſio. Qua quidem generali fidelium proceſſione, tanquam ad Dominum extra portam paſſum egredientes, paſſionis ipſius nos memores eſſe profitemur, quaſi eum præ oculis crucifixum pro nobis aſpicientes. Ad quem vtique aſpectum admonemur cùm dicitur, vt poſt egreſſum noſtrum videamus Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua: mater, inquam, ſua, hoc eſt Iudæa, de qua ipſe natus eſt ſecundum carnem.

DIADEMATE *coronauit eum*, hoc eſt, ad modum victoris eum exaltauit, qui in ipſa morte maximè de diabolo triumphauit. De hac exaltatione in ipſa crucis ſuſpenſione, ipſemet Nicodemo ait: *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis.* Legimus & à Iudæis ipſum Dominum corporaliter ſpinea corona eſſe coronatũ. Quod cùm illi ad irriſionem & pœnam intenderent, myſteriũ ignari geſſerunt rei conuertendæ in gloriam. De qua & Pſalmiſta dudum prædixerat: *Minuiſti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum: & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.* Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Quod quidem

testimonium Apostolus prosequens, Hebræis scribit: *Eum autem, qui in modico quàm Angeli minoratus est, videmus Iesum per passionem mortis gloria & honore coronatum.* Scriptum quoque est in Ioanne, quia *exiuit Iesus portans spineam coronam*: vt etiam iuxta litteram nobis ad eum sit exeundum, sicut prædictum est, in diademate suo videndum.

SIVE ergo coronatus, siue crucifigendus exire Christus memoratur, vt reprobatis Iudæis, qui in eum ista commiserunt, gratiam suam præsignaret transituram in latitudinem Gentium, vbi videlicet crucifixionis salus, & exaltatio ipsius in acquisitione multorum populorum vno Iudęo reprobato, sese dilatauit. Vnde & benè hodie ad crucem eius in campo adorandam procedimus, in hoc mysticè demonstrantes, tam gloriam quàm salutem de Iudæis egressa esse, & in Gentibus sese dilatasse. Quod autem postmodum reuertimur ad loca nostra, vnde fueramus egressi, significat in fine mundi ad Iudæos redituram gratiam Dei: quando videlicet per prædicationem Enoch & Heliæ constat eos conuertendos esse. Vnde & Apostolus. *Nolo*, inquit, *vos ignorare, fratres, quia cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem à Iacob.* Vnde & ipsum Caluariæ locum, quo Dominus crucifixus est, nunc intra ciuitatem nouimus contineri, cùm priùs extra fuerit. *Coronauit*, inquit, *eum mater sua in die desponsationis illius.* Tunc enim magna iocunditas Regibus exhiberi solet, quando desponsatis vxoribus sollemnia celebrant nuptiarum. Dies autem Dominicæ crucifixionis quasi dies ei fuit desponsationis, quia tunc Ecclesiã veraciter sibi quasi spõsam sociauit, cùm eodem die animas fidelium ad inferos descendens, hoc in eis indè assumptis compleuit, quod latroni promisit dicens: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.* Hæc itaque dies desponsationis dies lætitiæ illi fuit, quando illud ad quod venerat, & quod maximè in eius desiderio erat, in salute credentium compleuit.

LAETITIAE, inquit, *cordis eius*, quia tanquã tristis in corpore fuit, in quo molestias doloris tolerauit: sed dum caro tristitiam doloris afferret de his quæ inferebantur exteriùs, cordis, id est animæ, summa exultatio erat inferiùs, de nostra scilicet salute, quam sic operabatur. Vnde & cùm ad

crucifigendum exiret, benè mulieres ſuper eum lamentantes compeſcuit, dicens: *Filiæ Hieruſalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros.* Tanquàm ſi diceret: non eſt propter me dolendum in his paſſionibus, tanquã hinc aliquod incurrant damnum; ſed potiùs vobis imminet ſuper vos ipſas & filios veſtros, grauiſſima vindicta, quæ in me committuntur plexuros. Sic & nobis, fratres, ſuper nos potiùs quàm ſuper ipſum flendum eſt, quòd ea .v. commiſerimus ex culpa, quæ ille tam grauiter portauit in pœna. Sic de ipſo gaudeamus cũ ipſo, vt de noſtris doleamus offenſis, quod huius ſ. ſeruorum reatus commiſerit, quod innocens Dominus tantã pœnam ſuſtinuit. Ipſe nos docuit flere nos ipſos, qui numquam ſe flere legitur; ſed nos fleuit Lazarum ſuſcitaturus, pro cuius ſuſcitatione honor hodiernus eſt ei à turbis exhibitus. Fleuit & hodie cùm à turbis exultantibus ſuſciperetur, ſicut Lucas meminit, dicens: *Et cùm appropinquaret iam ad deſcenſum montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ deſcendentium gaudentes laudare Deum voce magna, ſuper omnibus quas viderat virtutibus dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini, pax in cælo, & gloria in excelſis. Et vt appropinquauit, videns ciuitatem fleuit ſuper illam, dicens: Quia ſi cognouiſſes & tu, &c.* Fleuit Lazarũ, quem de refrigerio & ſinu Abrahæ reuocaturus erat ærumnis præſentis vitæ. Flebat ruinam ciuitatis noſtra videlicet damna, non propria. Vtinam ſic nos mala noſtra deplorare poſſemus ſicut & ille, ſic ſolliciti de nobis eſſemus ſicut ipſe. Qui de ipſo lætamur tanquam de Saluatore noſtro, cuius morte redempti ſumus, ſuper nos defleamus, qui quod ille tam grauiter plexus eſt commiſimus. Egredientes itaque ſemper mẽte ad eum, vt diximus, & ipſum ſic pro nobis coronatum memoriter intuentes, ſequamur ipſum, crucem eius tollentes. Quòd ſi iam in eo tempore non ſumus, vt pro eo mori cogamur: quotiens tamen nos pro ipſo affligimur, crucem eius tollimus. Crux quippe à cruciando dicta eſt. Crucem eius tollimus, cùm quaſlibet aduerſitates pro eo ſuſtinemus, vel abſtinentiæ virtute carnem noſtram macerando, dominio ſpiritus eam ſubijcimus. Quod his præcipuè diebus nobis eſt prouidendum, quibus ſpiritaliter nos præparari conuenit, ad ipſum Dominum in ſacrificio propriæ carnis & ſanguinis ſuſcipiendum. Certè, ſi quis potentum vel amicorum hoſpitio

ſuſcipiendus à nobis expectaretur, cum omni diligentia domũ noſtram præpararemus, ne quid immundum vel indecens oculos intrantis offenderet. Quanta igitur cura, quanto ſtudio prouidendum eſt, ne ipſum creator ac redemptor à nobis, vt diximus, ſuſcipiendus, immundum reperiat habitaculum; cùm propriã iniuriam tantò grauiùs vindicet, quantò amplius poteſt ac debet? Et quoniam eius quoque eſt gratiæ in nobis ſibi manſionem parare, ipſe ſibi hanc præparet, qui hoc nobis ſacrificium ad ſalutem inſtituit, non ad iudicium, Amen.

DE REBVS GESTIS IN DIEBVS PASSIONIS,

SERMO XI.

QVo magis noſtræ Redemptionis tempus, & Dominicæ Reſurrectionis appropinquat ſolemnitas, crebriùs ædificandi ſacris exhortationibus ſumus; vt tantis beneficijs digni reperiamur, & redemptionis participes ſimus, & reſurrectionis conſortes. Et quoniam plerumque ipſa rerum geſtarum hiſtoria deuotionẽ ſimplicium excitat magis quàm myſtica; iuuat ſecundum litteram omni dulcedine refertam, omni pietate plenam, ea quæ Dominus his diebus geſſit referendo contexere, & ad exhortationem noſtram in mentem reducere. Refert itaque Ioannes, quòd reſuſcitato Lazaro multi Iudæorum, qui hoc viderant, crediderunt in Ieſum. Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis quæ fecit Ieſus. Collegerũt ergo Pontifices & Phariſæi concilium, & dicebant, *Quid facimus, &c.* Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum. Interficerent, inquam, mortuos ſuſcitantem, & pro vita reddita mortem inferrent. O cæci pariter & peruerſi! Nunquid qui vitam reſtituit mortuus, à morte ſibi non poteſt prouidere, & machinamenta veſtra ſi velit diſſoluere? Et de poteſtate quidem eius non ambigitis, quem totiens in his vel in alijs experti eſtis. Alioquin non tanquam ignarum dolo tenere ad occidendum cogitaretis, ſed ipſum vi comprehenderetis. Sed quàm ſtultè hoc veſtrum conſilium & peruerſam cogitationem cum latere credatis, Euangeliſta patenter oſtendit. Cùm enim præmiſiſſet: *ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum,* ſtatim

ſtatim hoc eum nequaquam ignorare patenter inſinuat, dicens: *Ieſus ergo non iam palam ambulabat apud Iudæos, ſed abijt in regionē iuxta deſertum in ciuitatem quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis.* Quod itaque percutionem ſcienter ad horam declinat, nequaquam hoc per ignorantiam, ſed per diſpenſationē ab eo fieri conſtat. Nondum quippe tempus aduenerat, quo in eum iſta compleri deberent. Propterea paſſionem declinando diſpenſatione, vt dictum eſt, magis quàm timore, nos exemplo ſui reuocat à præſumptione: ne fortè Deum tentando, certo nos quando non oportet obijciamus periculo. Quod enim ad hoc eum nequaquam metus impulerit, vt videlicet paſſionem declinans ad prædictum locum ſecederet, ibique cum diſcipulis ſuis moraretur, ſequentia declarant cùm dicitur: *Proximum autem erat Paſcha Iudæorum.* Et rurſum: *Dederant autem Pontifices & Phariſæi mandatum, vt ſi quis cognouerit vbi ſit, indicet vt apprehendant eum. Ieſus ergo ante ſex dies Paſchæ venit Bethaniam.*

Attendite, fratres, quid illa velit concluſio, qua dicitur, *Ieſus ergo, &c.* & vnde iſta pendeat illatio: & videbitis Domini, vt dictum eſt, non timorem, ſed diſpenſationem. Præmiſſo quippe, quia proximum erat Paſcha, in quo ipſe poſtmodum ſe tradendum nouerat, dicens: *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur.* Et hoc inſuper adiuncto, quia *dederant Pontifices & Phariſæi mandatum, vt ſi quis cognouerit vbi ſit, indicet vt apprehendant eum*: ſtatim ſubinfertur; *Ieſus ergo ante ſex dies Paſchæ, &c.* Ac ſi apertè dicatur: Quia tempus paſſionis appropinquabat, & ad hoc perficiendum iam omninò Iudæi conſpirauerunt: ergo ipſe Dominus ad hoc ſe iam præparat intrepidus, & Hieroſolimam accedit, vbi ſe nouerat eſſe paſſurum; vt de ſe iam Iudæis præbeat facultatem ad peruerſam eorum complendam voluptatem, vt cùm ſua damnatione noſtram operarentur ſalutem. Venit quidam à prædicta regione iuxta deſertum, vel in ciuitatem gentium, quæ dicitur Effrem, tanquam per hoc etiam ad literam compleret illam orationem propheticam: *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion.* Quid enim petra deſerti niſi gentilitas eſt à Deo derelicta, cuius per gratiam mundi in amorem ſui Dominus emollierat corda? Hunc etiam locum tanquam petram Dominus inhabitabat, in quo ſibi tutum ac firmum habitaculum prouiderat. Inde igitur Agnum ſuum Dominus mittit ad montem Syon filiæ ſuæ, quando Chriſtus à prædicta gen-

tium ciuitate iuxta desertum sita Bethaniam primò venit. Deinde passurus Hierosolymam peruenit in monte Sion positam. Quam profectò ciuitatem quasi filiam Deus olei habuit, cùm eam ceteris per gratiam extulit, vt specialiter ipsa nuncupetur ciuitas sancta, tàm videlicet Dei templo quàm sanctuario adornata, & in capite regni constituta.

ANTE sex dies Paschæ venit Bethaniam, inde in crastino, id est quinto die ante Pascha processurus Hierosolymam; vt tempore quo decebat mystici Agni perageret sacramenta, sicut iam superiùs in alio sermone meminimus. Cùm autem Dominus Bethaniam venisset, fecerunt ei cœnam ibi, & Martha ministrabat. Lazarus verò erat vnus ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici preciosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti. Qui verò cœnam istam parauerint, vbi Lazarus cõuiuatur, Martha cibum, Maria ministrat vnguentum, Euangelista non exprimit; quia per has personas quas nominat satis insinuatum intelligit. Vt enim de Lazaro taceamus, nequaquam congruũ erat, vt sanctæ feminæ in domo alterius, vel de alienis ministrarent sumptibus. Conuiuatur Lazarus cum Domino, vt bina eius probetur resurrectio. Vnde & Hieronymus in II. contra Iouinianum, de ipso Domino ait: Comedit quidem post resurrectionem, vt veritatẽ sui corporis cõprobaret. Nam quotienscumque mortuum suscitauit, iussit ei manducare dari, ne resuscitatio phantasma putaretur. Et Lazarus post resurrectionẽ ob hãc causam scribitur cum Domino inisse conuiuiũ. Benè autem mulieres, quę Dominũ suscipiunt quem viri persequuntur, & eum insuper reficientes, generale maiorum Christũ persequentium non verentur edictum. Quæ, vt diximus, Christo ministrantes, fratre ipsarum Lazaro recumbente, tantò feliciùs in anima insinuantur suscitatæ, quanto maiore Christo assistere m onstrantur deuotione.

LEGIMVS Dominum ministrasse mensis discipulorum, sicut & ipse profitetur, dicens: *Nunquid maior est qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Solas autem feminas Scriptura cõmemorat Domino ministrasse. Nouimus & ipsum pedes discipulorũ abluisse, nullũ autem virorum hoc ei obsequium exhibuisse; sed solam peccatricem illam, quæ pœnitentiæ lacrimis pedes eius lauit, capillis tersit, vnguentis recreauit. Nec solum pedes, verũ etiam caput

ipsius mulier inungens, corporaliter eum Christũ fecit, & tam Regis quàm Sacerdotis in eo sacramẽta peregit. Attendite viri humilitatem Domini ita vt diximus ministrantis: perpendite feminæ dignitatem vestram, quæ sic ei in omnibus ministrare meruistis. Quòd verò sæpiùs pedes Christi mulier vnxisse perhibetur, patenter innuitur nequaquam eum calciatum incedere, cuius pedes ad vngendum ita inuenirentur parati; cùm tamen ipse discipulis sandaliorum calciamenta indulserit. Ex quo apertè iuxta literam patet, quia duras habuerit vias, de quibus ipse ad patrem loquitur: *Propter verba labiorum tuorum, &c.*

QVOD verò in crastino de Bethania primo Betphage ad mõtem Olíueti venit, deinde Hierusalem peruenit; nequaquam à mysterio vacat. Betphage quippe viculus est sacerdotum, & interpretatur domus buccæ, sicut Bethania domus obedientiæ. De Bethania itaque Betphage venitur, quia solus is dignus est prædicare, qui priùs didicerit obedire; vt antè discipulus fuerit obsequendo, quàm magister fiat præcipiendo. Benè autẽ hic viculus sacerdotũ, hoc est prædicatorum, ad montem Olíueti esse describitur; quia qui tales vt diximus fuerint, altiores in Ecclesia tam dignitate ordinis quàm meritorum habentur. Vnde & Dominus: *Qui autem fecerit & docuerit sic homines, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Oliuetum quoque, quod oleum ministrat, sanctis prædicatoribus rectè congruit. Oleum quippe de igne, quem nutrit, lucem spargit: & prædicatores sancti igne caritatis accensi tanquam lucerna sunt ardens & lucens: ardens videlicet in se, lucens alijs, qui eorum illuminantur prædicatione. Lucas verò refert quòd cùm appropinquaret iam Dominus ad descensum mõtis Olíueti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, dicentes: *Benedictus qui venit Rex in nomine Domini: pax in cælo, & gloria in excelsis.* Benè autem descendens de monte Dominus à turbis glorificatur; quia nisi se quis humiliauerit, nequaquam meretur exaltari, sicut & de ipso scriptum est Domino: *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, &c.* Deinde turbis ei, vt dictũ est, laudes acclamantibus, vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: *Quia si cognouisses & tu, quia venient dies, &c. Et non relinquẽt in te lapidem super lapidem, eo quòd non cognouisti tempus visitationis tuæ.*

O SVMMA erga impios pietas, & incomparabilis erga crudeles benignitas! Inter laudes quæ ei dantur, & occurrentium gaudia turbarum, quæ tam sollicitè ab his exhibētur, non exultat laudibus, non congaudet gaudentibus: sed condolens perituris, quos à morte reuocare non valet, iam quasi mortuos deflet. Deplorat eorum mortem vt resipiscant, deterret ne pereāt. Ventura denunciat mala, per quod sibi prouidere possent à pœna. Dolet quòd non exauditur, deflet illorum casum, non contemptū suum, qui saluare venerat, non perdere. Vnde & Iesus proprio nomine est vocatus. Deplorat supremam & irreparabilem gentis illius exterminationem per Romanos Principes, Titum videlicet ac Vespasianum futuram. Hi sunt duo vrsi, qui de saltu prodeuntes, quadraginta duos pueros perdiderūt, qui Heliseo de Hierico, vbi sanauerat aquas, ascendenti Bethel illudebant, dicentes: *Ascende calue, ascende calue*. Vrsi quippe siluestres, Principes sunt Gentiles à disciplina legis alieni, & à ciuitate Dei remoti, & more ferarum indomiti. Hos cùm Gentilitas mittit, quasi de inculto saltu prodeunt, quia de illo prodeunt populo, qui nullā diuinæ doctrinæ culturam nouerat. Qui dum imbellione Iudaici populi suam iniuriam intenderent vindicare, diuina hoc actum est dispensatione, vt Christi magis iniuriam punirēt ignari quàm propriam. Sic quippe & de Assur Dominus ait: *Assur virga furoris mei, ipse autem non sic arbitrabatur*. Cùm enim per populum Assur Dominus in populo suo vindictam exercet, ipse Assur quasi virga est iræ Dei, hoc est flagellum vindictæ ipsius: Quòd tamen hoc diuina dispēsatione geratur ignorat, quia hoc totum quod præualet non diuinæ ordinationi, sed proprijs virtutibus ascribit. Tale quid & de istis Romanis Principibus Psalmista præuidens, exterminationem suæ gentis deplorabat, sic ad eum conquerens: *Quanta malignatus est inimicus in sancto?* Ac si diceret: O quantas malitias & abominationes ille Romanorum populus exercuit in ipso etiam Templo & Sāctuario diuino. Et gloriati sunt qui oderunt te verum Deum, tanquam idololatriç cultores, quia dæmones. Gloriati, inquam, in medio solēnitatis tuæ, hoc est inter dies Paschales, quos tu ipse ad honorem tui solemnes institueras. Iustū quippe fuit vt Iudæi, qui in sollemnitate Paschali Christum occiderant, locum & gentē per eum amittere metuentes; in eadem sollemnitate capti per istos in perpetuum exterminarentur, vel omnino perderentur. Per istos, inquam, Vespasianum s. patrem, & Titum eius filium

punirentur illi, qui in Deum Patrem & eius Filium tam grauiter deliquerunt. Gloriati sunt de victoria quam obtinuerunt, nesciẽtes quòd propter peccata illius populi hæc Deus permiserit fieri. Vnde & sequitur. *Posuerunt signa sua*, hoc est vexella erexerunt, tãquam victoriæ signa. *Sicut in exitu*, hoc est more triumphantium, qui in portis captarum ciuitatum erigunt sua trophęa super summũ, hoc est in altiore loco ciuitatis, vnde magis ab introeuntibus vel exeuntibus conspici possint. Et cùm tanta Deo permittente agerent, non tamen cognouerũt, quid s. agerent, quia suam tãtum iniuriam vlcisci crediderunt, sed non diuinam: & suis viribus hoc magis potuisse, quàm promissione diuina, qua tradidit impios.

PVERI itaque paruuli, quos prædicti perdiderunt vrsi, quia illuserunt Helisæo, ipsi sunt Iudæi tanquam sensu carentes, neque per legem, neque per tot signa Christum cognoscentes, & sic à vera sapientia, quæ ipse est, alieni & in reprobum sensum traditi. Non enim taliter Christo illuderent ante crucifixionem, nec Pilato inclamarent, *Crucifige, crucifige eum*; Quod est quasi dicere Christo, *Ascende calue, ascende calue.* Cruxifixu quippe Christi ascensio est crucis. Caluum vocant, quem terrenis auxiliis vel opibus destitutum vident. Tale est ergo, *Ascende calue*, tanquàm si dicerent, Tu miser omnibus bonis destitute, qui te à nobis exaltandum esse prædixeras, veni huc, ascendẽs crucem exaltare. Hoc enim per ironiam illudentes dicebant, quod in veritate de exultatione crucifixi, & de electione gentium Dominus disponebat. Bene illi perditi pueri quadraginta duo fuisse memorantur, secundum videlicet numerum annorum, quos eis Dominus ad pœnitentiam indulserat. Quadragesimo quippe anno secundo à passione Domini, hæc eis calamitas accidit. Sed nec à mysterio vacat, quòd sanatis aquis Hierico Elisæus Bethel, hoc est ad domũ Dei ascendebat: cùm & Dominus in Ramis Palmarum Hierosolymam veniens, cùm per Hierico transiret, egressus indè duos cęcos sanauerit. Qui profecto antequam per Christum tam corpore quàm anima illuminarentur, & ob hoc eum sequerentur, quasi aquæ steriles erant, dum adhuc omni vento doctrinæ fluctuantes quid credere deberent certum non habebant, & ob hoc fructu spiritali carentes.

VT autem nostræ narrationis textum superioribus, quæ intermissa fuerant, copulemus, cùm, vt diximus, Dominus Hierosolymam veniens futuram ciuitatis ruinam deplorasset ac prædixisset, ciuitatem ingressus cum multo exultantium turbarum co-

mitatu ad templum tanquam propriam domum perueniſſe refertur,& in ipſo tam iuſtitiam quàm miſericordiam exercēs ,cùm indè negociatores potenter expuliſſet,cæcoſque ibidem & claudos ſanaret, ipſam Domini domum reconciliauit. Eiecerat iam alia vice tales de templo,quod ſolus Ioannes commemorat. Sed de hac vltima eiectione ſcribunt alij,quando videlicet facto flagello de funiculis omnes eiecit.Marcus verò refert hanc eiectionem non in Ramis Palmarum,ſed ſequenti die cùm rediret Dominus Hieroſolymam,factam fuiſſe.In Ramis tamen Palmarũ ipſe quoque Dominum commemorat intraſſe templum, ſed in eo nihil exegiſſe,niſi circumſpectis omnibus quæ aderant,cum iam veſpera eſſet in Bethaniam cum XII. rediſſe.Quod igitur alij Euangeliſtæ,Mathæus ſ. ac Lucas,hoc prætermiſſo eiectionem illam commemorent,ſuccinctè per anticipationem dixiſſe videntur, & ad ea quæ præmiſerant congruè connexuiſſe. Mathæus quippè cum præmiſiſſet Dominum dixiſſe diſcipulis , *Ite in caſtellum quod contra vos eſt, &c.* & Lucas retuliſſet Dominum ruinam ciuitatis defleuiſſe , conſequenter exprimere curauerunt, quorum culpa præcipuè illa contrarietas vel iſta ruina contingerent,hoc eſt ſacerdotum vel ceterorum templi miniſtrorum.Vnde in ipſo templo hanc in eos vltionem decreuit exercere , tanquam per hoc patenter inſinuans eorum malitiam,& circa Deum negligentiam,horum quæ diximus cauſam exiſtere.

PRIMO itaque cum magno comitatu turbarum laudes acclamantium templum ingreſſus,& omnibus circumſpectis hinc egreſſus Bethaniam redijt,& in craſtinum vt diximus hanc poteſtatem exercere diſtulit. In quo quidem nos moraliter inſtruit, & potentiæ ſuæ magnitudinem oſtendit. Prius enim mala quæ corrigamus diligenter inquirere,& prænoſcere debemus , quàm ea vindicemus,& per patientiam ad horam ſuſtinere, ne præcipitanter ſentētiam inferamus vindictæ. Vnde benè Dominus priùs conſpicere voluit mala domus ſuæ, quàm in ea ſeueritatem exercere iuſtitiæ. Sicut enim & de ipſo Geneſis refert,quòd cùm ſuperbiam ędificantium turrem ex confuſione linguarum vellet reprimere,& ſic eos per regiones diſpergere,priùs Dominus deſcēdit vt videret illam ſuperborum ſtultitiam , quàm in eā daret ſententiam. Sic & peccata Sodomæ & Gomorræ puniturus , *Deſcendam,*inquit, *& videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint , an non eſt ita,vt ſciam.* Sic & hoc loco priùs in templo circumſpectis malè agentibus, oſtendit ſe cognouiſſe quid de-

beret vindicare. Exhibuit patientiam differendo vindictam. Noluit vindictam exercere, quasi prædictarum turbarum confisus ope, quo maior eius potestas appareret, cùm hoc sine turbis perageret. Solos quippe pueros tunc adesse, & clamantes in templo, *Osanna filio Dauid*, Mathæus commemorat, vt in laudibus horum recompensaretur quod commiserat in Helisæo puerorum irrisio. Vespere facta, vt dictum est, de templo Dominus egressus in Bethaniam cum Apostolis rediit, tanquam de domo inobediẽtiæ ad domum se conferens obedientiæ. Nemo enim Deum habitatorem meretur habere, nisi qui præceptis eius præsto est obedire. De ciuitate ad modicam procedit villam, quia vt ipsemet ait, multi vocati sunt, pauci verò electi. Hierusalem & templum tanquam propriam ciuitatem & domum relinquens, cùm ibi nõ haberet vbi caput reclinaret, illud quod de seipso scriptum est adimplet.

IN *propria venit, & sui eum non receperunt.* Hierusalem, imò iam non Hierusalem, quæ dicitur visio pacis, sed asylum factam tyrannidis. Iam enim in eum ita manifestè conspirauerant maiores ciuitatis vt in ea hospitium non inueniret. Nec tamen hoc eius impotentiæ, sed patientiæ tribuendum est. Posset nisi vellet securus hospitari, cui certum est à nemine posse vim inferri, cuius potentiæ est corda hominum quò voluerit inclinare. Nam & cùm voluit liberè ibidem quicquid decreuerat egit. Discipulos illuc dirigens vt asinam & pullum soluerent & sibi adducerẽt nemine contradicente, sicut dixerat impleuit, cùm tamen in se conspirationem factam nõ ignoraret: De qua his, quos mittit, discipulis ait: *Ite in castellum quod contra vos est*, hoc est in locum Deo pariter & vobis aduersantem, nec iam ciuitatem dicendum, hoc est conuentum hominum ad iure viuendum, sed tyrannicæ munitionis castellum. Ite, inquit, confidenter in locum quamuis talem, atque adeò vobis contrarium, & quod præcipio securi peragite. Vnde & subnectit, *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet, & confestum dimittet eos.* O mira potentiæ confidentia! tanquam Dominus ex imperio mandat id eis, quos in mortem suam iam omnino conspirasse nouerat. Sic mandat, sic pręcipit, & sic obedire compellit. Nec dubitant missi quod eis iniungitur peragere, confisi de mittentis potestate. Quam & illi qui hanc maximè conspirationem fecerant experti, de templo nõ semel sunt eiecti, cùm vni resistere non valerent multi. Qui etiam post hanc eiectionem, & eorum, vt diximus conspirationem, cùm

esset cotidie docens in templo, quàm intrepidus esset patenter ostendebat, cui omnia pater in manus dederat. Denique cum voluit secũdum legem Pascha celebrare in ipsa qua disposuerat tradi nocte, missis iterum discipulis vbi voluit, domum sibi in qua is faceret in ipsa ciuitate parauit. Qui ergo totiens in talibus potenter egit, nũc quoque si vellet vbicumque vellet parare hospitium posset, nec in Bethaniam coactus rediret. Duo itaque in hoc egit prouidè, vt videlicet illos quos vitabat habitatione sua indignos ostenderet, & dilectis hospitibus copiam sui in extremis daret, vt hoc ipsum iam quasi mercedem hospitalitatis haberent.

MANE autem facto ipse cum discipulis de Bethania Hierosolymam reuertens esurijt, vt Marcus ait. Et videns à longè ficũ habentem folia, venit quærens si quid forte inueniret in ea, & nihil inuenit præter folia. Non enim erat tempus ficorum. Et ait illi: *Numquam ex te fructus nascatur in perpetuum.* Et audiebant discipuli eius, & arefacta est continuo ficulnea, & veniunt Hierosolymam. Et cùm introissent templum, cœpit eijcere vendentes & ementes in templo, & mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euertit. Et non sinebat vt quisquam transferret vas per templum. Et cùm vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate, & abijt rursum in Bethaniam, sicut refert Mathæus, ibiquè mansit. Et hæc secunda die à Ramis Palmarum, hoc est die Lunæ, sicut Marcus scribit, gesta fuerunt. Quid est, Domine Iesu, quòd esuriens mane, cibum quæris in arbore, quem præ omnibus constat esse solitum ieiunare? Neminem discipulorum legimus tunc esurire, sed te solum. Ministrabas aliis quod tibi nunc indulgebas. Ieiunus aliis ministrabas, & esuriens discipulos reficiebas, qui ministrare veneras, non ministrari. Pauperes fortassis, etsi spontaneos, habueras hospites. Nimium reputasti, quod larga eorum paupertas discipulos refecit. Pepercisti impensæ solus abstinendo, pro quo impensa omnia constat esse. Cibum requiris in arbore, quem natura sponte præbeat, non quem hominum præparet cura, aut qui largiores augeat expensas. Quæris vtique cibum, vbi certus es nequaquam haberi eum. Non ergo id pro refectione corporali, sed magis pro mysterio agis. Quippè cùm non ignores, non tunc tempus esse ficorum. Tanquam iratus maledicis arbori, quòd fructum non habeat, eo tamen tempore quo secundum naturam nequaquam habere debebat. Maledicta statim aruit, & potentiam maledicentis inuisibilis sensit, &

quasi

quasi damnata est quæ non meruit. Cur ita Domine? Nequaquam id crudelitate, sed magis pietate nouimus gestum esse. Ad terrorem hominum, & correptionem malorum gestum est in arbore, quod gerendum erat in homine. Exhibita est virtus potentię in re insensibili, cuius offensa caueri debuit à rationali. Factis terret, verbis docet incredulam plebem; ne in sua malitia pereat, quam etiam crebris miraculorum beneficiis ad pœnitētiam inuitat. Ipse Angelus consilij quibus potest modis ne pereant, consulit perituris, vt vel pœnitentes saluentur, vel inexcusabiles damnari mereantur. Et hæc quidem in secunda gesta sunt feria.

DIE autem tertio, sicut Marcus & Mathæus referunt, cùm à Bethania rediret Hierosolymam, viderunt discipuli arefactam ficulneam. Et recordatus Petrus dixit ad Iesum. *Rabi, ecce ficus cui maledixisti aruit.* Et cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentem Principes Sacerdotum, & Seniores populi. Quibus ipse plura in parabolis locutus, & multa eis improperans peccata, grauiter eos contra se commouit, quòd maturiùs perficerent quod de morte ipsius tractauerāt: qui deinceps cùm egressus de tēplo iret in montem s. Oliueti, sicut Mathæus & Marcus patenter insinuant, adnectendo videlicet quod ibi sedens discipulos doceret, vnus discipulorum ait illi: *Magister, aspice quales lapides & quales structura.* Cui respondit Iesus: *Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* Deinde profectus ad mōtem Oliueti, cùm ibi sederet, sicut Mathæus scribit, accesserunt ad eũ discipuli eius secreto dicentes: *dic nobis quando hæc erunt*, de destructione s. Hierusalem, *& quod signum erit aduentus tui*, in fine s. mundi, & ipsius consummationis seculi. De qua cùm plura Dominus prædixisset, & prolixum eis sermonem habuisset, subiungit Mathæus: *Et factum est, cùm consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Post biduum, hoc est in fine quintæ feriæ, quando tunc oportebat vetus Pascha celebrari de immolatione agni seu hœdi ad vesperũ. Hoc enim Pascha hoc loco dicit, quod secundum legem omnibus erat notum. Tertia itaque feria, hoc est die Martis, sermonem illum habuit in monte Oliueti, & eo finito dixit discipulis, quia post biduum Pascha fiet. Tunc quippe illo anno accidit, vt post illud biduum in quinta, vt diximus, feria, quartadecima eueniret luna, vt eo die ad vesperum secundum legem veteris Paschæ fieret sacrificium. Quo quidē fi-

nito, veteri s. Paschæ sacrificio in carnibus hædi vel agni cum azimis & lactucis agrestibus, statim ipse Dominus nouum Pascha cùm fecerit in sacramento corporis & sanguinis sui, & sic vetus Pascha terminauit.

COMPLETIS autem vtriusque Paschæ sacramentis, de eadẽ nocte est traditus ad passionem. De qua consequenter traditione subiungit vt dictum est, *Et filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tũc congregati sunt*, inquit Mathæus, *Principes Sacerdotum, & Seniores populi consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent & occiderent: Dicebant autem, non in die festo*, subaudis hoc faciendum esse, *Ne forte tumultus fieret in populo*: hoc est, ne turbæ, quæ illum cum exultatione susceperant, vel sicut Prophetam habebant, in eos commouerentur, & ipsum eriperent. O cæci & pessimi! Dolo eum vultis tenere, tanquam ignarum machinationis vestræ. Nec in die festo istud perficere, non quidem pro reuerentia diei, sed pro metu quem diximus populi. Diem festum dicit primum diem asimorum post Pascha. Pascha quippe propriè vocatur in quartadecima luna, vbi immolatio fiebat ad vesperum. A quinta verò die decima sequente vsque ad septimum diem erant dies azimorum, quòd videlicet post diem Paschæ septem diebus azimis vescerentur. In quibus quidem videlicet diebus azimorum, primus dies eorum & septimus celebriores erant ceteris & sollennes, cum ipse dies Paschæ nullam sollemnitatis dignitatem ex auctoritate legis obtineat. Hinc in Exodo scriptum est de his septem diebus azimorum: *Dies prima erit sancta atque sollennis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis.* Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. Illum ergo primum diem azimorum intelligunt, cùm dicũt, *non in die festo*. Tunc enim omnes pariter secundum legem ab operibus vacantes congregati in ciuitate, faciliùs tumultum credebantur excitare. quod verò Mathæus ait, *Tunc congregati sunt, &c.* Illud *tũc*, referendum est ad prædictam feriam tertiam, quando ait Dominus, *Scitis, quia post viduum, &c.*

QVID autem ipse Dominus postea egerit in illa tertia die, vel in quarta sequente, non exprimit Scriptura manifestè. Credimus autem vt hoc definitum consilium Iudæorum euitaret, nec eis facultatem peragendæ malitiæ pręberet, ante diem traditionis siue passionis eius congruam. Quod vero adiecit Euangelista, *Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, &*, vt Marcus ait ibidem; *recumberet, accessit ad eum mulier habens*

alabastrum, &c. Incertum est vtrum hoc fieret in prædicta die tertia, an in quarta sequente. Nonnulli tamen istud recumbere in domo Simonis, putant illam fuisse cœnam, de qua Ioannes ait, *Quia ante sex dies Paschæ venit Iesus Bethaniam, fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat, &c.* Et quidem illi, qui hanc cœnam, quam Mathæus & Marcus commemorat, illam eandem esse voluit, quam Ioannes ante sex dies Paschæ factam asserit, dicunt nũc eam nequaquam secundum ordinem rei gestæ ab Euangelistis narrari; sed tanquam indè priùs factam ad memoriam reduci, vt videlicet innuerent indè Iudam occasionem accepisse vendendi Dominum, quasi hoc precio illud suum damnum restauraret. At verò si diligenter hanc & illam cœnam sibi conferamus, videbimus quia nequaquam decebat in alterius domo, vel de alienis sumptibus Domino ministrare. Præterea Ioannes ibi Mariam non refert nisi pedes Iesu vnxisse & capillos extersisse, nec isti Euangelistæ referunt hic eam nisi super caput ipsius recumbentis vnguentum posuisse. Quod non incommodè in aliena domo facere potuit, cùm fortasse qui cibum daret vnguẽtum non præberet. Benè autem priùs Domini longa via fatigati pedes vnxit mulier, vt sic eum à labore viæ recrearet. Nunc autem satis esse arbitrata est caput quiescentis inungi, tanquam hoc vnguento remedium conferens contra illius feruentissimæ terrę calores. Denique in illa priore cœna, qua Martha ministrauit, Ioannes neminem refert de vnguento murmurasse nisi Iudam proditorem. In hac verò secunda cœna nequaquam Iudas de hoc ab Euangelistis notatur, sed indefinitè super hoc discipulos indignatos fuisse referunt. Ex quibus omnibus quasi quibusdam cõiecturis hanc & illam cœnam nequaquam eandem fuisse, & deuotionem mulieris tanto circa Dominum maiorem extitisse, quantò sæpius hoc ei beneficium ministrauit. De hac autem & secunda cœna, sicut Mathęus patenter ostendit, Iudas abijt ad Principes Sacerdotum, & iniit cum eis pactum, vt pro triginta argenteis Iesum traderet illis. Cùm enim retulisset Mathæus, Dominum approbasse effusionem vnguẽti super caput eius à muliere factam, statim adiunxit: *Tunc abijt vnus ex duodecim qui dicitur Iudas, &c.* In quo & Marcus similiter consentit. quod ergo vtrique tunc Iudã ad hoc quod diximus abisse referunt, satis diligenter innuũt, ad hoc eum indè commotum fuisse atque indignatum, quòd hac etiam vice confusus precium vnguenti non potuit obtinere.

QVID autem Dominus quinta feria egerit, hoc est die cœ-

næ, quo tunc vt diximus, Pascha Iudæorum contigit, ex ipsis certum est Euangeliis, vbi scriptum est. Prima autem die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Et misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. At illi dixerunt, vbi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis ciuitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans. Sequimini eum in domum, in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister, vbi est diuersorium, vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt Pascha. Et cùm facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo.* Discubuit quidem ad vetus Pascha primò celebrandum. Quòd verò tam Mathæus quàm Marcus dicunt, hoc esse factum prima die azimorum, quæ videlicet dies propriè Pascha dicebatur, vt suprà meminimus, sicut septem dies sequentes azimorum vocabantur; sciat lector ipsum diem Paschæ nomine quoque azimorum comprehendi posse, cùm in eo etiam azimis cum lactucis agrestibus vescerentur. Paschæ quoque nomine nonnunquam è conuerso dies azimorum continetur iuxta illud Ioannis, *Ante diem festum Paschæ.* Sæpe etiam Pascha ipsa hostia Paschæ potiùs quàm dies appellatur, iuxta illud: *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Et alibi: *Venit autem dies azimorum, in qua necesse erat occidi Pascha.* Et Apostolus, *Pascha nostrum immolatus est Christus,* hoc est ipse nostra hostia. Paschalis. Quod verò Ioannes ait: *Et cœna facta, cùm diabolus iam misisset in cor vt traderet eum Iudas, surgit à cœna,* vt videlicet pedes lauaret discipulorum. Et postmodum ablutione facta subiungit: *Cùm recubuisset iterum dixit eis, Scitis quid fecerim vobis, &c.* hoc insinuare videtur, quòd intra cœnam veteris Paschæ, & cœnam Dominicam, pedes Dominus ablueret, per hoc patenter innuēs, neminem ad sacrificium Christi dignum accedere, nisi priùs ablutis pedibus, hoc est affectionibus animi mūdatis, alioquin iudicium sibi comedit & bibit. Quod verò dictum est, *Et cùm recubuisset iterum*, innuit eos post sacrificium veteris Paschæ ad cœnam conuiuiū ciborum accessisse. Non enim tantæ virorum familiæ vnius comestio agni vel hœdi ad refectionem diei sufficeret. Præterea Lucas cùm retulisset Dominum de veteri Pascha dixisse discipulis, *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum, &c.* duos calices postea commemorat Dominum discipulis dedisse, vnum quidē statim post vetus Pascha,

alterum in celebratione noui Paschæ. Et de illo quidem primo calice Dominus discipulis ait: *Accipite & diuidite inter vos. Dico enim vobis, quia non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.* De alio verò calice scriptum est, quia dedit illis, dicens: *Hic est sanguis meus noui Testamenti. Dico autem vobis, non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.* Prior itaque calix post vetus Pascha, & ante nouum susceptus, & ille secundus recubitus post ablutionem pedum, non ad sacrificium, sed ad refectionem corporum pertinere videretur. Nihil enim de potu in veteri Pascha lex præcipit, sed tantũ de carnibus agni vel hœdi cũ panibus azimis & lactucis agrestibus. In hac itaq; conuiuij refectione, discipulis edentibus, videtur Dominus de panibus illius mensæ, non de azimis Paschæ accepisse, & nouum Pascha cõfecisse. Non enim illo die Paschæ interdictum erat, ne panes etiam fermẽtati, qui propriè panes sine adjectione dicuntur, in domibus reperirentur; sed sequentibus tantum septem diebus, qui ob hoc dies azimorum specialiter dicebantur. Vnde & Græci non de azimo pane, sed de fermentato Dominum dicunt nouum Pascha confecisse; quasi nihil de veteri Pascha in nouo vellet retinere. Qui etiam, vbicumque nos habemus in nouo Pascha dictum à Domino, quòd *accepit panem & benedixit*, pro pane in Græco habetur ἄρτον, quod fermentatum significat.

QVOD verò discipulis edentibus Dominus ait, quòd vnus eorum esset eum traditurus, & eum deinde præsignauit, dicens: *Qui intingit mecum manum in parapside*, siue in catino, *hic me tradet*, ad esum veteris Paschæ referendum est; vt cùm illud ederent hoc eis diceret. Signum autem parapsidis, quo proditor designatur, sic accipiendum videtur, quòd cùm proditor audisset Dominum dixisse, quia vnus discipulorum esset eum traditurus, ne hoc de se dici putaretur, quem iam conscientia sua super hoc accusabat, temeritate quadam prouidit demonstrãdũ, nequaquam de se suspicandum esse, qui sic de Domino confideret, vt in eodem vase cibum communem habere non trepidaret. Vnde tunc in eius parapsidem manum illam sceleratus intulit, qua eum ipsa nocte traditurus ad mortem fuerat. Sicut quoque intelligi potest signum illud parapsidis, quod Dominus, qui mẽsis ministrabat discipulorum, in consuetudinem haberet postquam mensæ deseruisset cum Iuda refici, qui quasi procurator communis loculos impensæ deferebat. Tertiò Dominus prodi-

torem designare curauit, quo eum amplius à sua compesceret iniquitate. Cùm enim primò dixisset, *qui intingit mecum manum in parapside, hic me tradet*, ac postmodum traditor tanquam conscius sui, & quasi iam designatus ex parapside, requireret dicens: *Nunquid ego sum Rabi?* Respondit ei Iesus, *Tu dixisti.* Ac si diceret. Tu iam pacto cum Iudæis inito, & te hoc facturum esse pollicitus, quod nunc dico eis prædixisti. Refert etiam Ioannes, quòd cùm ipse Dominus dixisset, *Qui manducat panem meum leuabit contra me calcaneum suum.* Et ipse Ioannes recũbens super pectus Iesu requireret ab ipso quis ille esset, respondit. *Ille est cui intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem dedit Iudæ, & post bucellam tunc introiuit in illum Sathanas. Dixit ei Iesus: Quod facis fac citius. Cum autem accepisset ille buccellam, exiuit continuò. Erat autem nox.* Ecce hoc tertio proditor manifestè designatus, potest buccellam statim exijt ad conceptum scelus peragendum, tanquam iam omnino de Domini gratia desperans, cùm eius mentem ita diabolus omnino possideret, vt redire ad veniam nullatenus posset. Mirum tamen est quomodo adquieuit vt intinctam buccellam acciperet, si priùs audierit Dominũ hoc dixisse in signum fieri futuræ proditionis. Credimus ergo Dominum hoc priuatim Ioanni recumbenti super pectus eius respondisse, itaut proditor id nequaquam intelligeret. Nam & Petrus secretò hoc demonstrari petijt, innuens Ioanni potius quàm loquens, vt à Domino requireret quis ille esset de quo diceret. De illa autem buccella panis, quam ad proditorem designandum intinctam ei porrexit, plerisque videtur quòd de ipso pane sacrato eam acciperet, vnde inter ceteros ita eum communicaret. Quam quidem communionem cùm indignè sumeret, iudicium potius quàm salutem ibi acciperet, sicut & Apostolus asserit de indignè communicatis. Vnde & post buccellam Sathanas in Iudam introisse, & sic eum pleniùs possedisse memoratur. Nam & quod huic quoque communioni proditor interfuerit, Lucas patenter insinuare videtur. Qui, dum nouũ Pascha celebraretur à Domino, refert eum dixisse: *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa.* Continuò tamen accepta buccella proditor non expectat communionem finiri, vel hymnum post refectionem Domino persolui; sacrum statim collegium egreditur, quo prauum desiderium amplius maturaret, sicut & Dominus prædixerat dicens: *Quod facis fac citiùs.* Ideò autem panem intinctum soli proditori dedit, vt eius mentem

iam conceptione peccati infectam & maculatam significaret. Ceteris autem, qui putam habebant conscientiam, sacramenta corporis & sanguinis sui separatim distribuit, quasi panem per se & vinum per se separatim ministrans. Vnde benè statutum est in Ecclesia, vt quando fideles communicantur, hæc separatim accipiant. Sunt verò qui panem illum intinctum nequaquam de sacrificio Christi fuisse intelligunt, sed buccellam illam de quocumque pane acceptam esse ad proditorem solummodò designandum. Quorum etiam nonnulli volunt Iudam in sacramento Dominici corporis participasse. Augustinus super Ioannem: Et cùm intinxisset panem dedit Iudæ. Non autem, vt putant quidam, tunc Iudas corpus Christi accepit. Intelligendum est enim, quòd iam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut Lucas euidentissimè narrat. Deinde per buccellam tinctam atque porrectam suum exprimit traditorem. Hilarius super Mathæum, Vbi vis paremus tibi Pascha manducare? Post quæ Iudas proditor iudicatur, sine quo Pascha accepto calice & fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat. Nam discessisse statim intelligitur, quòd cum turbis reuersus ostenditur. Neque sane bibere cum Domino poterat, qui non erat bibiturus in regno, cùm vniuersos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros secum postea polliceretur. Notandum tamen nequaquam in verbis Domini vniuersos haberi, quamuis hoc beatus intelligat Hilarius, sed ita indefinitè à Domino dici: *Cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.* Multa quippe nouimus ad hunc modum Apostolis Dominum loqui, quæ monita generaliter sunt accipienda, vt Iudæ quoque possint conuenire. Quale est illud: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis*, &, *sedebitis vos super sedes duodecim, &c.* &, *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis*. Et rursum, *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo.* Sæpè etiam cùm generaliter aliquid dicitur, non est tamen generaliter accipiendum. Vnde illud est Hieronymi ad Damasum in parabola Domini de filio frugi & luxurioso. Et omnia mea tua sunt, Quomodo autem Dei omnia Iudæorum sunt? Numquid Angeli throni? Omnia ergo intellige Prophetias, eloquia diuina, secundum illud quod sæpè exposuimus, non semper omnia ad totum esse referenda, sed ad partem maximam, vt, *Omnes declinauerunt*: &,

Omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt & latrones: & , *Omnibus omnia factus sum*: &, *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.* Denique si ponamus Iudam quoque communioni interfuisse, qua completa Dominus illud ait: *Non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei*, non cogimur ideò fateri tunc Iudam adfuisse, cùm hoc Dominus dixerit, nec eum expectasse finem Cœnæ Dominicæ, qui continuò, vt supradictum est, exiuit post acceptionem buccellæ, vt eos conuocaret quibus Dominum traderet. Post cuius quidem egressum, Dominus, vt Ioannes refert, prolixum sermonem ad discipulos habuit. Cuius primam partem, dum adhuc recumberet, dixit vsque ad eum s. locum, vbi ait: *Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatũ dedit mihi pater sic facio. Surgite, eamus hinc.* Quem quidem locũ beatus exponens Augustinus, ait: Tanquam diceretur, Cur ergo moreris, si non habes peccatum, cui debetur mortis supplicium? continuo subjecit: *Sed vt cognoscat mundus, &c. Eamus*, dixit. Quò, nisi ad illum locum, vnde fuerat tradendus ad mortem? Habebat vt moreretur mandatum Patris.

POSTQVAM autem dixit discipulis suis, *surgite, eamus hinc*, illis de accubitu mensæ surgentibus, & hymno gratiarum dicto, de quo Mathæus & Marcus scribunt, aliam partem sermonis confirmauit, vsquequo de domo illa exierit secundum consuetudinem suam in montem Olivueti. Vnde & Lucas de Domino meminit, dicens: *Erat autem diebus docens in templo, noctibus verò exiens morabatur in monte qui vocatur Olivueti.* Et iterum: *Egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum.* Secuti sunt autem illum & discipuli. De nostra quippe salute Dominus sollicitus, die prædicationi intendebat, nocte in oratione pernoctabat. Ad quam quidem faciendam secretum requirebat locum, & à tumultu seculi remotũ, quò puriùs suis discipulis esset orãdum. Quò cùm ipse peruenisset atque orasset, eos quoque ad orationem inuitat, dicens: *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Tanquã si diceret, prolatio vobis facilis est ad me confitendum, & cum Petro dicendum, quia parati estis mecum & in carcerem & in mortem ire; sed adhuc infirmi estis ex carne ad resistendum tentationibus. Quòd humanitas Christi imminente passionis articulo se ad orationem conuertit, & discipulos hinc scandalizandos ad orationem hortatur; patenter nos instruit,

instruit, ne vnquam de viribus nostris in aliquo periculo præsumamus constituti, quia non est homini mortem constantia superare, nisi hanc virtutem nobis Domino ministrante. Ter in die Daniel in anxietate positus orasse Dominum legitur, tanquã hunc vnum in tribus personis intelligens. Trinam & nunc Dominus orationem assumit, qua veram infirmitatem carnis se habere demonstrans verum se hominem probaret, & similem nobis in omnibus absque peccato, vt vera eius passio, sicut & carnis susceptio credatur. Orans itaque dicit, *Pater si possibile est, &c.* Et rursum: *Pater, si non potest hic calix transire, &c.* Si possibile est, inquit, hoc est conueniens, vt alio modo redemptionis quàm per mortem meam possit humanum genus saluari. Calicem dicit mortem suam transitoriam, citò resurrecturus. Qua videlicet morte tanquam poculo quodam desiderium suum de nostra redemptione, quasi sitim suam erat refecturus. Sed nunquid mortem timuit, ad quam nos minimè timendam adhortatur, dicens: *Nolite timere eos qui occidunt corpus?* Certè neminem Martyrum, cùm ad agonem venirent, quod passuri erant, orasse memini vt ab eis passio transiret: sed læto animo & magno desiderio eam suscipere, tanquam illud implentes Apostoli, *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Nunquid ipse morti se offerens, plus eam timuit quàm ceteri, aut tristis ad eam venit, ad quam alij occurrere dicuntur læti? Sic quippè de ipso Marcus refert, quòd cœpit pauere & tædere; & tam ipse Marcus quàm Mathæus eũ scribunt dixisse, *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Nec non & eum passionis amaritudinem profiteri non velle, & suam in hoc voluntatem à voluntate patris dissidere, cùm ait: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* vel ita: *Sed non quod ego volo, sed quod tu.* Et in Luca legitur: *Pater, si vis transfer à me calicem istum. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Vbi & subditur: *Apparuit autem illi Angelus de cœlo, confortans eum, & factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Neminem alium præ timore mortis sanguinem legimus sudasse, quod supra naturam humanam constat esse. An fortè plus quàm ceteri timuit, quem timor passionis ad hoc coegit? an sponte magis quàm anxietate timoris hunc sudorem emisit? Quem denique fortem athletam ita periculo mortis anxiatum, & tanquam ex desperatione legimus esse perturbatum, vt de Domino scriptum esse videtur? *Nunc anima mea*, inquit, *turbata.* Et quid dicã? *Pater saluifica me ex hac hora.* Et post aliqua;

Cùm hæc dixisset Iesus turbatus est spiritu. Vt autem ponamus in quibusdã videtur * in his verbis, timoris vel tristitiæ eum membra sua in se transformasse, vt ex persona s. membrorum hæc dicerentur aut fierent: nunquam certè in eorum persona sudor iste iuxta literam accipiendus est. Beatus autem Ambrosius plus eum quàm ceteros passionem mortis horrere non veretur asserere. Sic quippe ait de fide ad Gratianum scribens, in Libro II. Petrus dicit, *Animam meã pono pro te.* Christus dicit, *Anima mea turbatur.* Vtrumque verum est, & plenum vtrumque rationis, quòd inferior non timet, & superior gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat, iste quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit; vt eorum qui sacramentum Incarnationis abhorrent excluderetur impietas. Ex quibus patenter verbis ostenditur, re vera eius animam, quæ per vnionem Verbi omnia scientis tam bene summum mortis cruciatum tanquam .... esset experta nouerat magis eum horruisse, quàm ceteræ possent animæ. Quanto autem plus mortem timuit, & in passione constantior perstitit, tanto virtus obedientiæ maior in eo claruit, & maiorem nobis, pro quibus passus est, dilectionem exhibuit. Vbi & infirmioribus membris consolationem proponere voluit: ne cum ad agonis passionem trepidarent, pro hoc infirmitate sua desperarent à venia. Quam constanter autem Dominus passioni occurreret, & in passione persisteret, quisquis diligenter attendit, iudex secundum magnitudinem timoris, incomparabilem in eo fortitudinem .... enim omittam cetera, quis non illud miretur, quòd à Pilato interrogatus cùm respondere nollet, ab eo audierit, *Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo dimittere te, &c.* Qui etiam ab ipso ad Herodem missus, tanquam ad eius potestatem pertinens, cùm esset Galilæus, vt sic per eum facilè liberari posset, nil ei respondere dignatus est, cùm multis interrogaretur sermonibus, nedum ei signum aliquod ostendere, quod ille maximè cupiebat.

QVOD ergo pauendo tædere, vel perturbari adeò videtur, vt quasi desperans diceret, *& quid dicam*? signa sunt omnia non ignauiæ vel diffidentiæ, sed timoris maximi ad infirmitatis probationem assumptæ: vt quod mortem præuenit, ipsa iam grauius videatur morte. Angelus apparens in persona patris eum confortat, sicut & antea factum fuerat, ipso ad eum dicente,

Et clarificaui, & iterum clarificabo. Hæc quippe consolatio orationis complendæ, qua pro suis orabat; intelligenda est responsio, qua discipuli audita consolarentur. Quis fidelium, Domine, hanc etiam tuæ passionis anxietatem sine compassione possit audire? hanc pro nobis tuam perturbationem queat sustinere? Ait Apostolus: *Si vnum patitur membrum, compatiuntur omnia membra, &c.* pro se inuicem sollicita. Quid ergo pro capite dolores nostros & peccata portante nos oportet facere? Quis siccis oculis hoc intelligat? cuius cor lapideū dolor iste non scindat? Scissum est velum templi in tua Domine passione, & ad terræmotum ipsa etiam fissa est duritia petrarum. Sol obscuratus est tanquam immunitatem sceleris cōspicere non ferret. Ipsa quoque insensibilia, tanquam tuam sentirent passionē, compassionis exhibuerunt affectum. Vt autem & hæc compassio nostra penetret ac scindat corda, ad intermissa, non dimissa, caritas suspirans stilum reducat.

EGRESSVS itaque Dominus ad montem Oliueti, sicut Mathæus refert, venit inde cum discipulis in villā quæ dicitur Gessemani. Quem profectò locum Marcus prædiū nominat, Ioannes dicit, *trans Iordanem Cedron vbi erat hortus, in quem frequenter Iesus conueniebat cum discipulis*, tanquam secretissimum, atque ad docendum discipulos, siue orandum conuenientem. Idem itaque intelligitur, *villam Gessemani*, quod, *locum illum trans torrētem Cedron*, ad radicem montis Oliueti existentem. Cum dicitur, *torrentem Cedron*, genitiuus Græcus est *Cedrôn*, pro *Cedrorum*. Torrentem dicunt, quia in valle Iosaphat aqua illa vicissim currit, non semper, in qua & cedri crescunt. Qui locus Abrahæ hortus erat, qui circa Salē plures hortos & mansiones habebat. Quē locum Iesus cum discipulis suis frequentabat, qui & benè erat indè notus. Igitur hic eum quærit ad tradendum, & ibidem inuenit quæsitum, sicut statim ipse Ioannes prosequitur, dicens: *Iudas ergo cùm accepisset cohortem, & à Pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis & facibus & armis.* Cohortem quidem Gentilium à Pilato præside, vt nec Gentiles in eius traditione deessent, qui hos quoque sua venerat morte redimere; vt videlicet tam à Iudæis quàm à Gentilibus ad mortem traderetur, qui pro salute omnium mortem pateretur. Lucas verò refert ipsos etiam Principes Sacerdotum, hoc est Pontifices & Magistratus templi, & seniores venisse. Quod sic accipiendum videtur, vt hoc in ministris suis, non in personis proprijs

agerēt. Ceteris quippe referentibus Euāgelistis, nouimus Dominum à cohorte & ministris cōprehensum, ad Annā siue Caypha Pontifices fuisse perductum. Venientes afferunt laternas, vt qui sunt in tenebris cæcitatis ipsam lucem capiant mundi. Fustibus & armis veniunt muniti, vt per hanc resistenti vim facerent, vel eum à se propulsarent. Iesus itaque omnia quæ ventura erāt super eum præcessit. Dum homines Deo vim facere parant, sponte Dominus non intractus occurrit passioni, sicut ipse dixerat: *Nemo tollit à me animam meam, sed ego pono eam. Sciens*, inquit, *omnia*: hoc est, non ignorans eorum machinamenta, & per dirum mortis supplicium se salutem vestram consummaturum, ac deinceps tam Resurrectione quàm Ascensione, vel sancti Spiritus aduentu glorificandum. Qui antè à passione declinauerat, quia nondum venerat hora eius, & discipulis præceperat, *Cùm vos persecuti fuerint de ciuitate in ciuitatem, fugite in aliam*; sciens iam aduenisse tempus congruum passioni, offert se in Pascha, tanquam Pascha vel Agnus ad immolandum. Processit, & dicit, *Quem quæritis?* Verè, inquam, tanquam ignorans eorum nequissimam inquisitionem, quia tuum est ignorare malà quæ improbas, & cognoscere bona quæ approbas. Sic quippe Adam, quem ante peccatum noueras, post peccatum tanquam incognitum requiris dicens: *Adam vbi es?* Qui etiam mulieris factum quod improbas, tanquam incognitum interrogans, ais: *Quare fecisti?* Et fatuis virginibus respondens, dicis: *Amen dico vobis, nescio vos.* Cùm econtrario Moysi dicas, *noui te ex nomine*, & scriptum sit, *nouit Dominus qui sunt eius*. Responderunt ei, IESVM *Nazarenum*. Ocæci & verè in tenebris venientes contra lucem, & in nocte aduersum diem, cùm ei vos ipsum quærere respondetis quem perdere venitis! Procedit ad bellum tanquam signifer ante suos. Non eum recognoscitis Dominum, quem occurrere videtis solum. Si enim recognosceretis, nequaquam vestræ machinationis dolum responsione vestra ei panderetis. Contra sapientiam venientes, quia eam non cognoscitis, stulti permanetis, nec præsentem potestis animaduertere, nisi eo se vobis indicante. Iesum respondetis, & ne ipse de semetipso in vestra responsione possit errare, tanquam eum & de seipso docentes, subnexà determinatione additis, *Nazarenum*. Et vtinā Iesum, quem profitemini tanquam Iesum, id est Saluatorem, quæreretis, vt quod in ore habetis, corde teneretis; ne, dum Saluatorem perdere quæritis, vos ipsos potius perdatis.

DICIT ei Iesus, *Ego sum.* Non enim cognoscere eum nisi ipso poterant indicante, sicut nec ipsum capere nisi ipso se tradente. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eũ, cum ipsis. Lucas refert, quia antecedebat eos, & Marcus quòd cùm venisset statim accedens ad eum ait, *Rabbi*, & osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in eum, & tenuerunt eum. Vnde mihi videtur, quòd quando proficisci cœperunt, Iudas tanquam dux eos antecedebat. Vbi autem appropinquare cœperunt, ipse conscientia sua confusus & perturbatus, vel hesitans, ita se retinuit, & gradum suppressit, vt illi præcederent. Vnde nunc Ioannes dicit, illis ad Iesum peruenientibus, Iudam stare cum illis potiùs quàm præcedere. Stabat quidem cum ipsis, non vt cæteri cum Domino. Stabat tanquam stupefactus & concepti sceleris immanitate perturbatus, & ex cõspectu Domini maximè confusus, aut fortasse tanta cæcitate percussus, vt nec eum posset cognoscere, nisi eo seipsum indicãte. Vt tamen impleret quod dixerat, *Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum*, omni pudore postposito non Deum, sed homines veritus accessit ad osculum, tanquam eum designans, qui iam semetipsum indicauerat, vt nil in se fieri nisi seipso disponente Dominus declararet. Vnde & sequitur: *Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.* Quid agitis missi? Ecce præsto est quem quæritis, & seipsum offerens, dicit, *Ego sum*, nec istam eius vocem ferre sustinetis, cui vim facere confidebatis. Abeuntes retrorsum, non ei valentes appropinquare, quem venitis comprehendere, in terram resupini corruistis. Hic quippe casus proprius est reproborum, sicut cadere in faciem proprium est electorum: Vnde & illud est beati Gregorij in Ezechielem Homil. Electi in faciem, & reprobi retrorsum cadi, quia qui post se cadit, ibi cadit vbi non videt. Iniqui verò qui inuisibilib. cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt, vbi quid eos tunc sequatur modo videre non possunt. Iusti verò, quia in istis visibilibus semetipsos sponte deijciunt, vt in visibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. Iterum ergo eos interrogauit, *Quem quæritis*: Illi autem dixerunt: *Iesum Nazarenum.* Respondit Iesus, *Dixi vobis quia ego sum.* Qui abierunt retrorsum, non solum corpore corruentes, verum etiam in tantam extasim pauoris & perturbationis facti, vt Dominum nec ad indicium suum, nec ad proditoris osculum agnoscere possent. Secundo interrogat eos quem quærant, & se iterum illum esse docet, quem se illi quærere respondent. In quo patenter osten-

ditur & ipsius perseuerantia in passione, & illorum in obstinatione suæ malitiæ.

S i ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo, &c. Si me, inquit, non alium quæritis, sicut ex duabus iam patet responsionibus vestris, sufficere vobis debet vestram in me complere malitiam, hoc inquit, discipulos qui aderant intelligens, vt solus ipse torcular passionis intraret, sicut ex persona eius Isaias prædixerat: *Torcular calcaui solus, &c.* Sermo, inquit Euangelista, quẽ ipse Dominus antea dixerat, ad Patrem loquens: *Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex ijs perijt nisi filius perditionis.* Augustinus in Ioanne super hunc locum: Cur si tunc morerentur perderet eos, qui nisi quia nondum sic in eum credebant, quomodo credunt quicumque non perituri? Item, Petrus si negato Christo hinc iret, quid aliud quàm periret? *Sinite,* inquit, *hos abire,* sed non adiecit, & capite me: ne videlicet pietatem præcipiens, impietatem quoque quam fieri permittebat iubere videretur. Accedens autem proditor ad Dominum dixit; *Aue Rabbi.* Et osculatus est eum. Iesus autem dixit ei: *Amice ad quid venisti?* Siue vti Lucas ait, *Iuda, osculo filium hominis tradis?* Hoc osculum non pacis, sed proditionis signum est illud, de quo Mathæus commemorat: *Dederat autem traditor eius signum eis, dicens, Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum, & ducite cautè.* Ecce dux cæcorum & miserrimè miserorum, quæ est ista cautela, ad quam eos hortatur insania tua? tanquam sapientiæ Dei præualere hominum cautela possit. Impudentissime proditor, omnium scelerum abhominationes tuis iustificans sceleribus. Dispensatoris curam inter ceteros à Domino susceperas, loculos habens, & ea quæ poteras furto surripiens, marsupium tuum, non Dominicum volens augere, ipsum præsumpsisti Dominum vendere, & in precio pecuniæ ipsum mundi pretium ponere. Ad cumulum malitiæ tuæ, ipsos conceptæ proditionis gradus intuere, vt nullam abhominationem impudentiæ deesse cognoscas proditioni tuæ. Ipsa nocte qua tractabas eum tradere, ad cœnam præsumens accedere, in eius parapside manũ sceleratam, & tanquam ipsius sanguine cruentatam inserere non timuisti, vt hoc facto quasi teste tuæ cõscientiæ bonę omnem suspicionem à te remoueres. Consors in participatione tam veteris quàm noui Paschæ, ac deinceps in ipsa traditione eum vt Magistrum salutans, & vt lupus agnum osculans, fili perditionis à mansueto patre audis, *Amice ad quid venisti?* Amice quidem non amans, sed amate, non diligens, sed dilecte, quantum ad exhibitio-

nem familiaritatis & amicitiæ. Ad quid, inquit, venisti? tanquam si diceret: Attende miser quantam sine causa præsumis execrationem cùm prædictis gradibus ad conceptam peruenis proditionem. In quo & Dominus signum proditionis detestans, ait: *Iuda osculo filium hominis tradis?* hoc est, Cur infelix osculum in signo proditionis elegisti, quod inter inimicos etiam summa fœderatio solet esse pacis? Infelicissime omnium hominum, bonum tibi esset si natus non fuisses, quia more abortiuorum in vtero moriēs grauissimam non meruisses pœnam.

VIDENTES autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: *Domine, si percutimus in gladio?* Simon ergo Petrus ardentior ceteris habens gladium, eduxit eum, & percussit seruum Pontificis, & abscidit eius auriculam dexteram. Respondens autem Iesus ait: *Sinite vsque huc.* Et cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Quærunt alij à Domino, vtrum percutiendo debeant eum vindicare. Non sustinet Petrus responsum, vt audiat documentum; nec mensuram habet amor vehemens, nec immensa caritas attendit quid excedat. Nouerat Dominicæ mansuetudinis patientiam, quem iam olim prædicentem suam passionem cùm secretò correpsisset, dicens, *Propitius esto tibi Domine, ne fiat hoc*, audiuit ab ipso, *Vade post me satana, non sapis ea quæ Dei sunt.* Nouerat & qui generaliter ipse discipulis præceperat, dicens: *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo. Sed si quis te percusserit in dextra maxilla tua, præbe ei & alteram.* His & similibus patientiæ documentis Petrus instructus nouerat, Dominum nequaquam hanc ei vindictam concessurum. Ne ergo reus inobedientiæ percutiendo fieret, si hoc responsum expectaret, præuenit ipsum, tanquam alijs in hoc quid agerent, præbens exemplum, vt pote Princeps vel primus eorum: vt sicut Iudas ex aduersa parte dux erat ad malitiam, sic iste in acie Domini dux fieret ad vindictam. Dum ergo alij quærunt an percutiant, iste percutere non differens materialis gladij vindictam vsurpat sibi nequaquam commissam. Vnde & à Domino sine mora corrigitur. Quod tamen non rectè tunc gestum est in opere, in mysterio vacuum est assumptione. Luca quippe referente nouimus duos gladios in Cœna Domini fuisse. Sic quippe scriptum est de Domino, & discipulis, Et dixit eis: *Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calciamentis, num quid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram, & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.* Dico

enim vobis, quoniam adhuc quod scriptum est oportet impleri in me: Et cùm iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis, satis est. Et egressus ibat secundum consuetudinem in mõtem Oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Sacculus maior est quàm pera, & ideò necessarius est ad plurimorum viaticum deferendum. Pera verò singulis sufficere videtur. Benè ergo Dominus, dum præsens hic esset, eorum necessitudinibus omnino prouidebat, ne quid eis in via deferre necessarium esset, vt post eius recessum à terris, tantò eius præsentia ampliùs amaretur ac desideraretur, quanto hi eam sibi magis necessariam experti fuerant. Sed nunc qui habet, hoc etiam deinceps tam vobismetipsis quàm alijs in pera vel sacculo prouidete sumendo: & qui non habet, subaudi sacculum vel peram vnde comparare gladium possit, vendat tunicam quæ magis necessaria videtur, vt hinc eum emat. Quod quidem iuxta literam, vt sequentia innuũt, ob hoc videtur dictum, vt cùm armati ad locum traditionis venirent, tanto maior patientia Domini probaretur, quanto potentior ipse veniret in sua defensione. Finem habent, id est consummationem, vt ipsa omnia perficiantur in me quæ scripta sunt de me. Duo autem gladij illi siue in Cœna Domini fortuitu reperti, siue ab aliquibus discipulorum imminente passione ad protectionem illic allati, duos in Ecclesia gladios significant, materialem quo Rex vtitur in vindicta corporali, & spiritalem quo animam Sacerdos percutit per sententiam excommunicationis. Hunc spiritalem gladium Petrus assumens, auriculam eius dextram abscidit, qui aduersus Christum venit, quia qui Christi contrarius est pręceptis, sententia feriendus est anathematis: & sic ei auricula dextra amputatur, dum à diuini verbi prædicatione remouetur, & ei Ecclesiæ aditus interdicitur. Sinistra quippe auris est, qua terrenis intendimus, dum die his instruimur. Dextera verò auris est, quæ his auditum præbet, quæ de celestibus, vel quæ ad salutem animæ pertinent, prædicantur. Quod ergo Petrus egit, quamuis in opere sit reprehendendum, in mysterio tamen est officiosum. Officium quippe dicitur actus cuique personæ congruus. Benè autem auris dextra non tam auris hoc loco dicitur quàm auricula, hoc est auris parua. Pauci quippe sunt electi, ad ea quæ de salute animæ dicuntur accommodantes auditum: & quod de cælestibus prædicatur vix capi potest, & pro subtilitate intelligentiæ, quasi tenui auris foramine ad animi peruenit intellectum. Quod verò de duobus

duobus prædictis gladijs Dominus ait, *satis est*, & post amputationem auriculæ dixit, *sinite huc vsque*, ad mysterium respexit rei significatæ. Duo quippe gladij superius distincti ad exercendam iustitiam sufficiunt Ecclesiæ, vt quemadmodum homo ex anima constat & carne, ita in his duobus duo exerceantur gladij, Regis quidem in corpore, sacerdotis in anima. *Sinite*, inquit discipulis, *vsque huc*, vt videlicet contenti vestra potestate, non plus, vt dictum est, præsumatis vindictæ, quàm dextram auriculam amputare. Amputatam à Petro auriculam Dominus restituens, percussum sanat, quia eius est pœnitentiam inspirare, qua peccator redeat, & verbo salutis reconciliatus intendat. O misericordia Saluatoris! ô impietas persequentis! Sanat percussum Dominus, & persequi non cessat sanatus. Beneficium suscipit, & in obstinatione sua ingratus persistit. Vident persecutores miraculum, nec persequendi immutant animum. Corrigitur persecutor, vt cesset persecutio.

CONVERTE, inquit Petro, *gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui acceperit gladium, gladio peribit.* Qui acceperit, inquit, ad occidendum, non cui traditus est à potestate, ipse gladio dignus est interire. *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plùs quàm* XII. *legiones Angelorum?* Ac si apertè dicat: Non egeo vestri duodecim hominum patrocinio, cui si vellem in auxilio adesset tanta Angelorum multitudo. In illa hora dixit Iesus turbis: *Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me. Cotidie apud vos sedebam in templo, & non me tenuistis. Cùm cotidie vobiscum in templo fuerim, non extendistis in me manus. Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Hoc autem totum factum est, vt implerentur scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. Adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille relicta sindone nudus profugit foras ab eis.* Latrones in viis insidias tendunt, fures in domibus. Quod autem ait, *tanquam ad latronem*, tale est tanquam ad eum, qui viam obsidens transeuntibus insidiatur, nec tutum aut liberum ei transitum promittit, cùm tu Domine, ipsa sis potius via, qui dixisti: *Ego sum via, veritas, & vita.* Cotidie, hoc est frequenter in templo, vbi omnes conueniunt, sedens quasi securus, non in abscondito more latronis latens. Vnde & à latendo latro est appellatus. Et cùm manifestè sic sederem & docerem, nec manus in me ausi estis extendere, nec tunc etiam cùm eos flagellatos eijcerem de templo. Nondum

enim venerat eius, hoc est tempus passioni congruum, quod in eius dispositione fuerat præfixum. Ex quo patenter ostendit, nihil eos in eo agere posse, nisi eo permittente ac disponente. *Hora vestra sicut & mea.* Vestra quidem ad perdendum, mea verò ad saluãdum. *Potestas tenebrarum*, hoc est vobis cæcis à me ipso in me permissa. *Si enim cognouissent, nunquam gloria Dominũ crucifixissent. Hoc autem totum*, de captione s. Domini, & proditione Iudæ. Hęc etiã verba non tam Euangelistæ quàm Domini esse videntur. Vnde & subditur, *Tunc discipuli omnes.* Acsi diceretur: Cùm eum audirent asserere de sua passione sancitum in Prophetis esse, nec vllatenus eis vindictam permittere, fugerunt innocente impijs derelicto, & lupis agno. Hoc enim & ipse prædixerat ex testimonio Prophetiæ dicentis, *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Hunc adolescentem quidam intelligunt Ioannem per cæteris à Domino dilectum, qui cæteris iunior ęstimatur, nõnulli Iacobum fratrem Domini. Beda in Marco super hunc locum, Quis iste adolescens fuerit, Euangelista non dicit. Item, neque aliquid vetat intelligi hunc Ioannem. Hieremias in minori Breuiario, Psal. xxxvi. Iudęi vim faciebant vel Petro cùm dicerent, *Nam & tu ex illis es*: vel Iacobo, qui cum traderetur, sindone relicta nudus aufugit. *Super nudo*, sub ipso existente, cum super sindonem nullum haberet indumẽtum. Fortassis enim ad dominicum dictum tunicam suã, vel aliud indumentum pro gladio emendo dederat, vel pro mutuando posuerat. Quod dicitur, *tenuerunt eum*, cùm ceteris iam dispersis eum sequentem inuenirent solum, patenter innuitur nequaquam eos fuisse ausos aggredi Apostolos, dum simul armati Domino assisterent.

COHORS ergo, & Tribunus, & ministri Iudæorum, qui apprehẽderunt Iesum, ligauerunt eum, & adduxerũt ad Annã primum. Tribunus cohorti gẽtili pręerat. Dicitur autẽ Tribunus siue à tribus, vel à tribubus, id est plebib. & minoribus. Tres quippe huiusmodi pręlatos dicitur primùm Roman⁹ populus sibi præcepisse, vt quẽadmodũ Duces militib. ita isti præęssent plebibus. Ligauerunt eũ tanquã ex consilio illius qui dixerat, *& ducite cautè*, ne videlicet posset effugere. O cæci! numquid is qui aurem tã citò restituit, vincula dissoluere nõ posset si vellet? Sed vincula sustinet impiorum, vt in omni patientia probatus vincula solueret peccatorũ. Ligatur à seruis Dominus ad horã, qui fortẽ armatũ religaret perẽniter satanã. Vinctus vt latro ducitur humano destitutus auxilio, cui Angelorũ assistebat multitudo. Primũ adducitur ad

Annã Põtificẽ socerum Caiphę, qui videlicet Caiphas erat Põtifex anni illius. Vices quippe suas diuersi Põtifices iam facti agebãt per diuersos annos. Primum ad Annam illudendus ibi adducitur, deinde ad Caipham, tandẽ ad Pilatum, vt sæpius illusus erubescẽtia cõfunderetur, sępiùs afflictus deficere cogeretur. Põtificib. tanquã legisperitis primo præsentatur: vt ab his, qui legem se cognoscere testabãtur, secundũ legem iudicaretur, & ab eis inciperet malitia, per quos potiùs esset refrenanda. Quamuis Caiphas administraret eo anno Pontificatum, non indignatur tamen priùs adduci Iesum ad Pontificem alium, vt tantò liberiùs & securiùs damnaret reum, quantò eum conspiceret iam ab alio damnatum, vt sic in ore duorum testium staret verbum.

SEQVEBATVR *autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autẽ ille notus erat Pontifici: Et introiuit cũ Iesu in atriũ Põtificis. Petrus autẽ stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.* Ceteri Euãgelistę de solo Petro referunt, quòd à longè sequeretur Iesum. qui enim propinquior ei astiterat in captione, &in vindicta feruẽtior, aurem serui Pontificis amputãdo; cùm iã ceteri in fugã dispersi essent, & vt Marcus refert, adolescẽs cõprehẽsus relicta sindone nudis profugisset, iam tremefactus Petrus à lõge Dominum sequebatur, à quo eum penitus separari non patiebatur vis amoris: quia quãtũcumque in aduersis trepidet Ecclesia per Petrum significata, etiamsi timore in aliquibus membris cogatur eum ad horã negare; fundamẽtum tamen caritatis non sinit eam periclitari, nec à Christo prorsus separari. quod verò Ioannes refert aliũ discipulũ Petro sequenti Christum fuisse adiunctum, quamuis nõ exprimat quis ille fuerit, humiliter tamen se videtur innuere. qui, vt beatus meminit Augustinus, talibus se verbis solet significare, vt videlicet dicat, *alius discipulus*. Nam & ipse solus, ceteris iam dispersis, vnà cum Domini matre ei crucifixo astitit, sicut & ipsemet Ioannes scribit. Quod enim Petrus plus Christum diligere & Ioannes plus à Christo diligi cum dicitur, & dicitur, maiorem eo tempore dilectionem vtrunque illi decebat exhibere.

PONTIFEX ergo interrogauit Iesum de discipulis & doctrina eius. Respõdit ei Iesus: *Ego palã locutus sum mundo. Ego semper docui in Synagoga & in tẽplo, quò omnes Iudæi cõueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierũt, quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciũt quæ dixerim ego.* Hoc autẽ cùm dixisset, vnus assistentiũ ministrorũ dedit alapã Iesu, dicens; *Sic respõdes Pontifici?*

Respondit ei Iesus: *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem benè, cur me cadis?* Tanquam superfluam & inconuenientē Dominus arguit Pontificis interrogationē. Superflua quidē, quia quod palam dictū fuerat, & omnibus notum, documento nō eget. Incógrua verò, quia nemo proprio cōmendādus est testimonio. Vnde benè Dominus eos, qui audierunt, potius quàm se super his censet interrogādos esse. *Hoc autē cùm dixisset, vnus aßistēs ministrorum, &c.* Tāquam cōtemptor præcepti Pontificis, qui de se ad eius imperium testimoniū nō dedit, alapa cæditur. *Testimonium perhibe de malo*, quia ante pœnam criminis testes sunt inducēdi. Principes autem sacerdotum & omne consilium quærebāt falsum testimoniū cōtra Iesum, vt eum morti traderent. Et non inuenerūt, cùm multi falsi testes accessissent. Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, & dixerūt: *Hic dixit, Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud.* Tāquam occasionem hinc sumētes, quod dixerat Iesus, *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo.* Falsos testes inquirunt de maledictis eius, qui veros inducere nō possunt, nec facta eius arguere. Duo falsi testes, tanquam in ore duorū falsorum veritas staret, falsos esse conuincuntur in his quæ Domino imponūt. Qui enim dixerat: *Soluite templum hoc*, nequaquam se illud facturū esse vel facere posse prædixerat, sed hoc ab illis potius esse faciēdum innuerat, non quidem de tēplo manu facto, sicut illi mentiebantur, sed de templo corporis sui morte per eos dissoluēdo. Et surgens princeps sacerdotum ait illi: *Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur?* Iesus autē tacebat, & princeps Sacerdotum ait illi: *Adiuro te per Deum viuū, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei viui.* Surgens Pontifex, & impatiens, cùm non inueniret locum calumnię, motu corporis indicat insaniam mentis, & prouocat ad respondēdum, vt quamlibet occasionē accusandi inueniat. Tacet Dominus ad obiectum testimonium, quod tam manifestè falsum nulla ex occasione vel responsione censet dignum. Quod & Pontifex intelligens adiurando eum extorquere nititur blasphemiam, qua manifestè conuinci videatur, & summæ falsitatis reus, summam profitens veritatem. Adiuratus Dominus per Deum viuum ne tantæ maiestatis læsę reus fieret, veritatem profitetur pro veritate damnandus, qui & ipsa est veritas. Dicit itaque illis Iesus * * *

Cetera desunt.

IN DIE PASCHÆ, SERMO XII.

QVANTVM ad deuotionem vel honorem feminarum Paſchalis exultatio ſollemnitatis pertineat, tam veteris quàm noui Teſtamenti paginæ teſtantur. Veteri quippe Paſcha in Ægypto à populo Dei primum celebrato, & ea nocte per ſubmerſionem Ægyptiorum fidelibus liberatis, Canticum gratiarum non ſolum viri, ſed etiam feminæ, vt Exodus narrat, Domino perſoluunt. Scriptum quippe ibidem eſt: *Tunc cecinit Moyſes & filij Iſrael carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino, glorioſè enim, &c.* Vbi & de cantu quoque feminarum ſeorſum adiungitur: *Sumpſit ergo Maria Prophetiſſa ſoror Aaron tympanum in manu. Egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam, cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino glorioſè enim, &c.* Quod quidem feminarum Canticum quanto myſterio plenum deſcribatur, diligenter attendite. Hîc quippe Maria, quæ choro illi feminarum præcinebat, quæ cùm virum habuiſſe non legatur virgo intelligitur, vt non ſolùm vocè Cantici, ſed etiam priuilegio dignitatis præiret cæteris, non ſolum cantaſſe memoratur ſicut Moyſes vel populus; ſed etiam Prophetes eſſe deſcribitur, & tympanum in manu tenuiſſe. Quid enim Prophetes niſi videns interpretatur? Cùm viſionem autem, id eſt reuelationem cantat, cui verborum quoque myſteria Dominus reuelat; cùm in illa videlicet populi liberatione, & hoſtium ſubmerſione non tam corporum ſalutem attenderet, quàm animarum figurari proſpiceret, quam quotidie in ſacramento baptiſmatis diuina operatur gratia. Tympanum autem quod manu geſtabat, mortificationem carnis inſinuat, quam habebat in opere, quò eius Canticum Deo magis eſſet acceptum. Vnde & Pſalmiſta in tympano Deum laudare nos adhortans, ait: *Laudate eum in tympano, &c.* Sæpe autem tympanum in ore magis quàm in manu habemus, cùm ſanctorum mortificationem carnis ita prædicamus, vt eam opere non imitemur. Tanto diligentiùs Mariæ Canticum deſcribitur, quantò ipſum deuotius & Deo gratius fuiſſe intelligitur.

QVOD ſi noui quoque Teſtamenti reuoluamus ſeriem, &

in hac Maria & ceteris cum ea feminis alteram Mariam & cum ipſa deuotas feminas, quibus primum Dominus ſuæ reſurrectionis gaudium exhibuit, competenter intelligamus, reperimus ſingula his conuenienter aptari. Illa quippe Prophetes memoratur, hæc Apoſtolorum Apoſtola dicitur. Illa corporale tympanum ſumpſit, hæc ſpiritale habuit. Quo enim hæc viuentem Dominum ampliùs dilexerat, ſuper eius morte ampliùs afflicta, & quaſi mortificata fuerat. Vnde & prima de reſurrectione cōſolationem meruit, quæ de eius morte ampliùs anxia & mœſta fuit. Apoſtolorum autem Apoſtola dicta eſt, hoc eſt legatorum legata: quòd eam Dominus ad Apoſtolos primum direxerit, vt eis reſurrectionis gaudium nunciaret. Maria illa ceteris in Cantico præcinebat, & hæc ante alias gaudio reſurrectionis primo eſt potita; & hæc prima nunciando præcinit quod prima viderat. Poſt ipſam verò ad ceteras feminas hoc gaudium reſurrectionis priuſquàm ad Apoſtolos vel quoſlibet viros peruenit. Quas etiam Dominus ad Apoſtolos dirigens ait: *Ite, nunciate fratribus meis vt eant in Galilæam, &c.* Vbi præpoſterus quidem ordo beatior & honorabilior penſandus eſt. In veteri quippe Paſcha prædicti viri primitus, etiam poſtmodum feminæ ceciniſſe memorantur. In noſtro autem Paſcha, hoc eſt Dominicæ Reſurrectionis die ſpiritale Canticum exultationis de apparitione. Reſurrectionis priùs feminæ quàm viri adeptæ ſunt. Paſcha autem Hebraicè, Phase Græcè, Latinè tranſitus dicitur. In veteri quippe Paſcha Dominus per Ægyptum tranſiens, primogenitis interfectis, & per tranſitum maris rubri populum ſuum liberans, de nomine tranſitus hanc ſollemnitatem inſigniuit. Præſens quoque Dominicæ Reſurrectionis dies non incongruè Paſcha dicitur. Ipſa quippe immutatio humanæ naturæ de mortalitate ad immortalitatem, de corruptione ad incorruptionem, quidam in Chriſto tranſitus & motus fuit. Tranſit quippe in aliam ſtatim, & quodammodo mouetur, quia in aliud quàm priùs fuerat, commutatur; veluti cùm quod mortale erat fit immortale, & quod corruptibile & paſſibile ſiue mutabile in contrarium vertitur.

HVNC quidem tranſitum & Euangeliſta conſiderans: *Sciens* inquit, *Ieſus, quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, &c.* Quid enim nomine patris, niſi potentia diuinæ Maieſtatis *exprimitur*? In hoc autem mundo, hoc eſt in præſenti vita ærumnoſa & miſera, quaſi impotens & infirmus ſecundum

fragilitatem assumptæ humanitatis extiterat, & quasi à Patre, hoc est, diuinæ potentiæ virtute se humiliando descenderat, ac quodammodo recesserat, minor etiam Angelis in hoc effectus. Nunc autem in resurrectione omnem hanc infirmitatem deponens, ad Patrem ascendere vel transire dicitur, cùm iam in se nihil infirmitatis vel potentiæ retinet: sed totum quod habet, potentiæ ac virtutis est, vt quasi iam totus in Deum transit, qui iam non vt ceteri homines, homo propriè, id est animal rationale mortale dicendus est. Quod & beatus Apostolus diligenter attendens, cùm electionem suam à cæteris Apostolis distingueret, ad Galatas scribens ita exorsus est: *Paulus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem qui suscitauit eum à mortuis, &c.* Ceteri quippe Apostoli, vt beatus meminit Augustinus, à Christo tanquam homine, id est adhuc mortali, sunt electi. Hi verò postmodum Christo iam quasi toto Deo facto, id est iam diuinitus magis quàm humanitus in perpetuum viuente, singularem sortitus est electionem. Quod quidem, vt ita dicam, deificationem, & immortalitatis gloriam statim Apostolus exponens, ait: *Qui suscitauit eum à mortuis.* Et attẽde quod iuxta hanc immutabilitatis & stabilitatis gloriam, quam à die resurrectionis in Christo humanitas est adepta, non incongruè tam dies ipsa Resurrectionis quàm Ascensionis Domini, quæ iam non de mortali & mutabili, sed de immortali & immutabili celebrantur, feriarum variationem non habent, sed in eadem feria semper obseruantur. Ceteræ verò Christi sollemnitates à die conceptionis eius vsque ad Pascha, sicut & Sanctorum quælibet festiuitates per ferias variantur, vt modo videlicet in prima feria, modo in secunda vel in alia celebrẽtur.

SOLET nonnullos mouere, cur dies Dominicæ passionis, quæ maximè nostram operata est salutem, celebritatis non habeat exultationem, sed in mœrore potiùs quàm in lætitia peragatur: præsertim cùm singulorum passionibus Sanctorum festiuam iocunditatem Ecclesia persoluat. Ad quod respondendum arbitror pro Dominicæ Resurrectionis gloria, quæ tertio die passioni succedit; diligenter ab Ecclesia id esse constitutum, vt quò maior præcesserit in nobis de passione Domini compassio, gratior de resurrectionis gloria sequatur exultatio. Vnde & Paschalis sollemnitatis lætitiæ non solum proximum mœstitiæ biduum præponitur, verumetiam totius Quadragesimæ abstinentia præmittitur. In qua quidem Quadragesima, voces illæ

gaudij, *Alleluia, Gloria in excelsis Deo*, & apud Clericos etiam, *Te Deum laudamus*, reticentur, & Paschalibus gaudijs reseruantur: vt eò tunc gratiores sint quasi nouæ; quominus antea fuerant vsitatæ. Constat quippe Quadragesimam Dominicæ abstinentiæ, ad cuius exemplum vel imitationem nostra est instituta, nequaquam eo tempore extitisse, quo nunc nostra peragitur: sed à die Theophaniæ ipsa incœpisse, ipsumque Dominum post baptismum statim ad desertum transisse, sicut Marcus commemorat, ibíque quadraginta dierum & noctium abstinentiam habuisse; non in diebus proximis Paschæ, sicut nunc nostra fit Quadragesima; ea quam diximus congrua dispensatione, vt videlicet eò gratior Dominicæ Resurrectionis exultatio fiat, quo maior abstinentiæ maceratio, vel pœnitentiæ præcessit afflictio. Quid igitur mirum, si & biduum illud Dominicæ passionis ac sepulturæ in luctu compassionis præcipuè ducimus, vt post fletum gratior habeatur risus, nec iam Dominicæ pressuræ recordemur, resurrectionis gloria superueniente. Vnde & Apostolus: *Etsi Christum nouerimus secundum carnem, sed iam non nouimus.* Ac si apertè dicat, Etsi olim corpus Christi carnale, hoc est infirmum ac passibile seu mortale fuisse non dubitemus, iam ipsum quasi spirituale factum nouimus; nec iam tam infirmitatem illam quæ præcessit, quàm gloriam resurrectionis, quæ subsecuta est, attendimus. quæquidem gloria si in ipsis quoque membris Christi, sicut in ipso capite iam esset completa, nequaquam eorum passiones vel dormitiones solemnem haberent celebrationem. *Cum enim*, inquit Apostolus, *venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Perfecta autem glorificatio Sanctorum in Resurrectione est futura, vbi tunc singulis erunt geminæ stolæ, quibus iam datæ sunt singulæ. Adeò autem propter excellentiam Resurrectionis proximæ dies Crucifixionis sollemnitatem non habet, quòd vbi Paschæ sollemnitas imminet, festiua iocunditate Crucis venerationem celebramus; quod totum ad Dominicæ Passionis honorem pertinere dubium non est: propter quam solummodò hæc tota reuerentia Cruci exhibetur. Vnde & hymni vel cetera quæ de Passione sunt, ibidem decantantur.

ILLVD quoque non prætermittendum æstimo, primitias dormientium Christum ab Apostolo dictum esse: quòd primus in hanc immortalitatis gloriam surrexerit. Nam etsi plures ante eum, vel ab ipso, vel à Prophetis suscitati sunt, iterum

mortui

mortui esse non dubitantur. Illi quoque, quos in testimonium suæ Resurrectionis suscitatos Euangelium narrat, cùm dicitur: *Et petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum qui dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumento post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis*; nequaquam ex his verbis intelligendi sunt ipso die Dominicæ Crucifixionis resurrexisse, sed tunc tantum in fissura petrarum eorum sepulchra aperta fuisse, & postmodum ipso die Resurrectionis post eius resurrectionem suscitatos esse, & statim in ciuitatem venisse, & fidelibus apparuisse. Quod itaque dicitur, *exeuntes de monumentis*, post resurrectionem eius manifestè indicat non ante eos resurrexisse. Quod igitur Euangelista & apertionem sepulchrorum, & resurrectionem eorum, breuiter & succinctè commemorat, quasi simul facta sint, per anticipationem rei futuræ narrationem suam breuiauit. Notandum quoque ad gloriam Dominicæ sepulturæ, de qua Isaias præcinit, *Et erit sepulchum eius gloriosum*, non minimum profuisse tam horum fidelium quàm ceterorum Sanctorum sepulturas, qui Hierosolimis fuerant, ita nunc occultas esse, vt vbi fuerint ignoretur, nullasque ibi reliquias Sanctorum ibidem tumulatorum apparere: sed omnes indè vel asportatas esse, vel Deum eas occuluisse, vt tota celebratio honoris Dominico vacet sepulcro.

QVONIAM verò infidelium multi in tantum de resurrectione hominum dubitant, vt nullatenus corpora nostra in puluerem reducta, & dissoluta iterum suscitari æstiment posse, decreuit diuina pietas non solum verbis, verumetiam rerum exemplis hanc nobis exhibere, ne quod in minimis sæpiùs operatur natura, nonnunquam in maximis facere diuinæ potentiæ dubitetur gratia. Nemo quippe est qui Phœnicis naturam cognouerit, & quam ei gloriam sæpiùs morienti & suscitatæ diuina gratia contulerit, qui de nostra quandoque resurrectione futura diffidere debeat. Cuius quidem auis naturam & resurrectionis modos si ad Christum mysticè referamus, conuenienter singula ei conuenire videbimus. Hæc quippe auis quia vnica esse perhibetur, nec masculini, nec feminini sexus esse cognoscitur; & quia pullos non generat, nequaquam nidificat. Quæ cùm sibi mortem post annos plurimos imminere præsenserit, struem quandam & domunculam sepulcri ex ramusculis aromaticis vel ipsis aromatibus sibi præparat, tanquam fœtorem cadaueris sui per fragrantiam exprimere sa-

tagat. In hanc itaque aromatum ſtructuram ſe conferens expirare dicitur, & ſole deſuper æſtuante, & aromata ipſa calefaciente, combuſtus in cinerem ſoluitur. Vnde poſt aliquot dies in modum apis ſuſcitatus, paulatim alas & plumas induens in priſtinum redit ſtatum. Quæ ſingula nulli tã congruè vt Chriſto videntur conuenire. Quod enim vnica eſt auis, nec parem vel dignitate vel coitu cognoſcit, tam excellentiæ quàm virginitati Chriſti pulcherrimè aptatur. Quis enim vnicus & dignitate ſingularis itaut Chriſtus? In quo quoq; nec maſculum, nec feminam Apoſtolus eſſe dicit: quia in Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia, nullam dignitatem diuerſitas ſexuum operatur; nec ſexuum qualitatem, ſed meritorũ Chriſtus attendit. Nidũ hæc auis vt ceteræ non curat, & Filius hominis vbi caput reclinet nõ habet; nec etiam in proprio, ſed in alieno natus eſt. Sepulcrum ſibi præparat, quo & aromata congregat. Et Dominus ipſe per Ioſeph ſiue Nicodemum tam ſepulcrum ſibi quam aromata præparauit, quibus ipſe hanc deuotionem inſpirauit. Concrematio quoque Phœnicis à Chriſti myſterio non diſcrepat, in cuius typo carnes Paſchalis agni non elixæ, ſed aſſæ præceſſerunt. Reſurgens Phœnix formam apis induit, quæ corruptionẽ carnis neſcit; quia in illa reſurrectionis gloria neq; nubẽt neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cœlo. Quam quidẽ gloriam & vos Chriſti virgines iam in terris adeptæ, nec tam humanè quàm Angelicè viuentes; tanto huius ſollemnitatis diem deuotius colite, quantò eam, vt ante præfati ſumus, ad excellentiam veſtri honoris amplius pertinere conſtat.

EXPOSITIO DOMINICÆ ORATIONIS,

In diebus Rogationum, quæ Litaniæ dicuntur.

SERMO XIII.

Habetur & alia huius Orationis Expoſitio ſuprà poſt Epiſtolas.

PRAESENTES Rogationum, id eſt Orationum, dies ex ipſo quoque nomine ſuo nos nunc præcipuè ad orationem inuitant. Conſtat autem inter vniuerſas Orationes eam tam dignitate quàm vtilitate præminere, quæ ab ipſo Domino diſcipulis tradita Dominica indè eſt appellata, & ob hoc à fidelibus potiſſimum frequentanda, vt de ipſa præcipuè Iacobus videatur dixiſſe: *Multum enim valet oratio iuſti aſſidua.* Quantum autem valeat & poſſit oratio iuſti, illud Hie-

ronymi super Hieremiam manifestè declarat, Domino ad Prophetam dicente: *Tu autem noli errare pro populo hoc; & non obsistas mihi, quia non exaudiam te.* Hieron. Quod autē dicit, *& non resistas mihi*, ostendit quòd Sanctorum oratio iræ Dei possit resistere. Vnde & loquitur ad Moysen: *Dimitte me, vt percutiā populum istū.* Quod si tantumdem oratio Sanctorum posse habeat, vtpote Moysi vel Hieremiæ; quid de ipsa Domini sperandum est Oratione, quam ipsemet dictauit, ipse misericorditer instituit, vt sic eius iram vertamus in misericordiam? Sed quoniam orationis fructus aut nullus est, aut paruus, quam deuotio intelligentiæ non comitatur, cùm cordis potiùs quàm oris sit inspector Deus, iuuat Orationis huius præcipuè sensum aperire; vt eò magis fructuosa sit orātibus, quò deuotius intellecta dicatur. Quod quidem Apostolus diligenter attendens, Corinthijs ait: *Nam si orem linguâ, spiritus meus orat; mens autem, anima mea sine fructu est. Quid ergo? orabo spiritu, orabo & mente. Psallam spiritu, psallam & mente.* Lingua tantum sine spiritu orat vel psallit, qui flatu suæ prolationis verba tantum format quæ non intelligit. Mente insuper hoc agit, qui intellectum applicat his quæ dicit. Vnde & illud est beati Benedicti: Sic stemus ad psallendum, vt mens nostra concordet voci nostræ. Intantum autem verborum intelligentiam Apostolus commendat, vt nihil in Ecclesia dici permittat, quod non comitetur intelligentia. Alioquin eos pro insanis habendos iudicat, qui quod prædicant prophetare, hoc est exponendo interpretari minimè sufficiunt; aut benedictionibus, quas non intelligunt, amen supponit. Sic quippe consequenter adnectit: *Si ergo conueniat vniuersa Ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent quod insanitis?* Idem suprà: *Ceterùm, si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? quomodo dicit amen super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit. Nam tu quidem benè gratias agis, sed alter non ædificatur.* Et post aliqua de vniuersis quæ in Ecclesia dicuntur concludens, ait: *Quid ergo? cùm conuenitis, omnia ad ædificationem fiant.* Et ad Ephesios: *Implemini*, inquit, *Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino.* Et quisque ei loqui propriè dicitur, à quo eius verba intelliguntur, cùm hoc vnū sit verborum officium, vt in auditore generēt intellectum. Tūc itaque nobismetipsis loquimur, cùm ex his quæ dicimus intellectis deuotionem excitamus mentis: & tunc corde pariter &

ore psallimus, cùm quòd exteriùs profertur, interiùs per intelligentiam capitur. Quid autẽ magis ridiculũ, quàm cùm aliquid orando petimus, quod oramus ignoremus? nec vtrum salubria sint vel nociua discutere valemus? Duabus denique causis verbis quoque Domini constat orandum, vt hoc videlicet ad eius honorem, & ad nostram fiat vtilitatem. Ad eius quidem honorem, cùm quod ab ipso postulamus, ab ipso potiùs quàm à nobis hoc esse fateamur quod petimus; & eius gratiæ potiùs quàm virtuti nostræ hoc acceptum tribuamus. Ad vtilitatẽ quoque nostram verba quoque commendantur, cùm intellecta deuotionẽ excitant, & compunctionem generant, vt eo faciliùs audiantur à Domino, quò deuotiùs proferuntur à nobis. Solet quippe dolentium hoc esse naturale vel quasi proprium, vt cum hoc vnde dolent verbis exprimunt, ipsa in eis verba dolorem accendant, & suis querimonijs mens compuncta facile prorumpat in lacrimas ex ipsis suis quas refert miserijs. Sic & pœnitentes cum in orationibus suis ea quæ commiserunt referunt, ipsa eorũ verba quasi quædam punctiones mentes gementiũ vulnerant, vt lacrimas inde producant, vt medullatũ vel pingue sacrificiũ offerant.

CONSTAT autem orationem Dominicam tam à Mathæo quàm à Luca conscriptam esse, sed ab illo plenius, qui non solũ Euangelista, verum & Apostolus ipsam ex ore Domini audierit, quando eam Dominus in monte ipsi ceterisque simul Apostolis tradidit. Vnde nunc eam pręcipuè nostra prosequitur expositio, quæ plurimũ auctoritatis, sicut & perfectionis habet, in VII. videlicet petitionibus distincta, cum illa Lucæ quinque sit contenta, quæ non Apostolis, sed cuidam discipulo memoratur tradita. Sic quippe in ipso scriptum esse Luca meminimus de Domino: *Factum est, dum ipse esset in quodam loco orans, vt cessauit dixit vnus ex discipulis eius ad eum; Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos. Et ait illis. Cùm oratis, dicite, Pater, sanctificetur nomen tuũ. Adueniat regnũ tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Panem nostrũ quotidianũ da nobis hodie, & dimitte nobis peccata nostra. Siquidẽ & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationẽ.* Mathęus verò Dominicã Orationẽ Apostolis tanquã doctoribus & perfectioribus perfectius traditã eam interserit sermoni ad eos in monte habito, quẽ & perfectiorẽ esse constat quàm ille fuerit, quem Lucas refert in cãpestrib. ad turbas factũ. Sic quippe scriptũ est in Mathæo, Domino ad Apostolos dicente: *Cùm oratis, non eritis hypocritæ, qui amant in Synagogis*

in angulis platearum stantes orare vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedẽ suam. Tu autẽ cùm orabis, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio tuo ora patrem tuum in absconso. Et pater tuus, qui videt in absconso, reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici. Putãt enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis: scit enim pater vester quid vobis opus sit, antequam petatis ab eo. Sic autem orabitis: Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Diligẽter nos Dominus de oratione instruens, non solum verborum pronuntiationem tradit, verum etiam de intentione nos erudit, vt oratio fructuosa nobis esse possit.

SICVT *hypocritæ*, inquit, hoc est, non ea intentione qua illos constat orare. Quorum quidem intentionem aperiens, ait, vt videantur ab hominibus potiùs quàm à Deo, dum eis placere appetunt, à quibus sic laudes vel terrena commoda requirunt. Qui vt à pluribus conspici possint, *amant*, inquit, *in synagogis & in angulis platearum*, hoc est in publicis conuentibus hominum hoc agere: Non dicit simpliciter eos ibi orare, quia ibi à pluribus videri possunt. Nec dicit in plateis, sed in angulis platearum, quasi conspectum hominum fugere videantur, se in angulis occultãdo, quem maximè appetunt. Stantes orant potiùs quàm sedentes vel procubantes: vt eo religiosiores putarentur, quo se in oratione magis affligere creduntur. *Perceperunt*, inquit, *mercedem* orationis ab hominibus in præsenti, non eam postmodum à Deo percepturi. Merces siue remuneratio orationis his redditur, cùm laudes humanas vel terrena commoda, quas indè requirunt, adipiscuntur. *Tu autem quicumque es cum orabis, &c.* Cubiculum nostrum, in quo requiescimus, mens nostra est, à perturbationibus mundanis semota, vt Deo vacantes priorem habeamus orationem tota intentione nostra in eum directa. Ingressi cubiculum, ostium eius claudimus, ne ab alijs, sed à solo Deo videamur, cùm modis omnibus prouidemus, ne sic per orationem nostram hominib. placeamus, vt Deo displicere mereamur. In abscondito magis quàm in manifesto Deus videre dicitur, quia probator cordis & renum non tã quæ fiunt, quàm quo animo fiant attendit, nec tam opera quàm intentionem remunerat. *Orantes autem nolite, &c.* Hoc est, ne appetatis prolixitate verborum in oratione, ea qua infideles faciũt

intentione. Putant enim, quòd quanto prolixior verbis oratio sua fuerit, tanto magis à Deo exaudiri posset, quem non vbique præsentem æstimant, & verbis indigere putant, quib. ei quod volumus insinuemus. Nolite ergo in hac s. intentione similes ei fieri.

PATER *noster*. Octo autem partibus hæc secundū Mathæum oratio distinguitur. quarum prima pars est inuocatio qua dicitur, *Pater noster qui es in cœlis*. Deinde septem petitiones sequuntur. Tres verò priores ad Deum pertinent, quatuor verò reliquæ ad nos. Huius igitur ordinis intendentes expositioni, ipsum priùs oremus Dominū, vt orationis suæ nobis conferat intelligentiam, quæ ipsam nobis faciat fructuosā. Cùm dicit, *Pater*, potius quàm, *Domine*, nos ei per amorem potius quàm per timorem admonet deseruire. Timere quippe seruorum est, amare filiorum. Vnde & Apostolus Christianam seruitutem à Iudaica distinguens, conuersis iam Iudæis aiebat: *Non enim subditi estis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater*. Notandum verò hoc loco, cùm dicitur, *Pater*, non vnā tantum Trinitatis personam intelligi, sed indifferenter ad Deum orationem dirigi, cui communiter à fidelib. per amorem deseruitur. Non mediocris videtur beniuolentiæ captatio, cùm eum quem oramus patrem vocamus, quasi ex tam dulci nomine ad paternæ dilectionis affectum moueatur, & non tam quòd seruis quàm quod filijs debeat recordetur. Cùm dicit vnusquisque *noster*, potius quàm, *meus*, filium se Dei per adoptionem, quod commune multis est, potius quàm per substantiam, quod solius Christi est, profitetur. Benè autem hęc orationem non singulariter, sed pluraliter ab vnoquoque fit, cùm dicitur, noster, vel nostrum, nobis vel nos, potius quàm meus vel meum, vel mihi vel me: quia tantò faciliùs impetramus quod postulamus, quanto per fraternæ dilectionis affectum alios nobis in orationem sociamus. *Qui in cœlis es*, hoc est per gratiam inhabitas, in his qui quasi cælestes sunt, cælum potius quàm terram habitantes, & in superioribus, non in infimis cōstituti. De qualibus Dominus ait; *Cœlum mihi sedes est*, hoc est anima sublimis virtutibus & desiderijs feruens spiritalibus.

SANCTIFICETVR *nomen tuum*. Post inuocationem petitiones adiungit, & quia plus gloriam Dei quàm vtilitatem nostram quærere nos conuenit (hic quippe finis esse debet in omnibus quæ agimus, vt glorificetur Deus) tres istæ petitiones vt diximus priores glorificationem eius postulant. Per Hezechielem

Dominus de reprobis Iudæis conquerens, & eos increpans, ait: *Nomen sanctum meum quod polluistis in Gentibus.* Quæ & Apostolus sententiam inducens, ait: *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est*, in hoc ipso scilicet vt dictum est per Prophetam. Quemadmodum ergo nomen Dei pollui siue blasphemari, hoc est irrideri vel vilificari ab infidelibus videtur cùm peruersè agere videret eos qui se populum Dei vocabant: ita ecõtrario ipsum sanctificatur atque benedicitur, seu laudatur & glorificatur, cùm eius populus sanctè ac religiose vixerit, & illud viuendo compleuerit, quod ipsemet præcipit, dicens: *Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* De qua etiam glorificatione Dei, vel sanctificatione diuini nominis per eundem Prophetam consequenter Dominus adiungit: *Et sanctificabo nomen meum, quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio earum.* Quod etiam qualiter fiat, subsequenter exponit, dicẽs: *Et faciam vt in præceptis meis ambuletis, &c.* Sicut enim quantum in nobis est, inhonoramus Deum, cùm eius præcepta contemnimus; ita & econtrariò nostra eum honorat obedientia. Nomen itaque eius, quod in se sanctum est, in nobis etiam sanctificatur, cum sic sub nomine eius viuimus, vt ipse, cuius filij esse dicimur, ex vita nostra glorificetur. Vt autem ita nomen eius sanctificetur in nobis, orandum nobis est vt expulso à nobis regno diaboli siue peccati. De quo dicit Apostolus: *Non regnet peccatum in vestro mortali pectore ad obediendum concupiscentijs eius.* Regnum Dei adueniat in nobis. Et hoc est quod secundo petimus dicentes: *Adueniat regnum tuum*, hoc est tuum in nobis ita sit dominium, vt tibi spontaneam in omnibus exhibeamus obedientiam. Quod vt fiat à nobis, *Fiat voluntas tua in nobis*, quæ est tertia petitio. Tua inquam, quæ errare non potest, vel mala esse. Tunc autem voluntatem Dei facimus, cum quod ipse approbat & nobis consulit implemus. *Fiat*, inquam, *sicut in cælo, & in terra*: vt ipsa etiam in cœlum conuertatur terra. Hoc est sic à carnalibus & terrena quærentibus illa impleatur, sicut à spiritalibus & cælestia desiderantibus.

PANEM *nostrum supersubstantialem da nobis hodie.* Præmissis, vt dictum est, tribus petitionibus, ad honorem Dei pertinentibus, ad quatuor reliquas stilum conuertit, quibus quatuor postulantur virtutes, in quibus fidelis animæ perfectio consistit, prudentia s. iustitia, temperantia, fortitudo. Sicut autem prudentia tam tempore prior est quàm natura, ita & eius petitio prior

ponitur, cùm dicitur, *Panem nostrum &c.* quæ est petitio quarta. Sic iunge, vt ab omnibus tua voluntas impleatur. Has nobis virtutes impertire, quæ perfectionem confirmant animæ. Cibus animæ est, & spiritalis eius panis, intelligentia diuini verbi, de quo per Moysen dicitur. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Hunc panem, id est intelligentiam sacræ scripturæ qui non ruminat, & in eo diuisionē vngulæ non habet, immundum animal lex iudicat, quia nulla est mentis munditia, vbi eorum quæ præcipit Deus manet ignorantia. Verbum Dei ruminat, qui ipsum frequenter reuoluit, vt diligentiùs intelligat sicut scriptum est; *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.* Diuisio autem vngulæ qua incedimus, discretio est quam in verbis diuinis habemus; cùm videlicet diligenter attendimus, quid iuxta litterā sit accipiendum, quid ad sensum mysticum vel moralem sit applicandum. Ex qua quidem intelligentia triplici, dum quasi quibusdam ferculis anima reficitur, vera prudentia illustratur, nec generare potest fastidium ista diuersitas ferculorum. Panis autem supersubstantialis hic intelligentia dicitur, quia longe hic cibus animæ excellentior est, quàm quodlibet substantiale, id est corporale alimentum, quod cum animalibus nobis est commune. Benè ergo nostrum dicit panem istum, hoc est proprium rationalium animarum. Quod dicit *hodie*, tale est ac si diceret, in hac præsenti vita, hic nobis viaticum ministra, ne deficiamus in via. Non sine admiratione videtur accipiendum quod apud nos in consuetudinem Ecclesiæ venerit, vt cùm orationem Dominicam in verbis Mathæi frequentemus, qui eam vt dictum est perfectius scripserit, vnum eius verbum ceteris omnibus retentis commutemus, pro *supersubstantialem* s. quod ipse posuit, dicentes *quotidianum*, sicut Lucas ait: præsertim cùm huius panis dignitas non minus exprimi videatur, cùm supersubstantialis dicitur, quàm cum cotidianus appellatur. Denique si arbitremur à Mathæo melius dicendum fuisse *quotidianum*, quàm *supersubstantialem*, quis hoc præsumptioni non imputet, vt non solum Apostolum, verumetiam Dominum corrigere velimus, cùm ille sic eam scripserit sicut eam audierat Apostolis tradi, & ab eis ipsam credimus frequētari sicut eis est tradita, & ab Apostolo in eadē etiam lingua priùs scripta?

QVINTA autem petitio, quæ dicitur, *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib. nostris,* æquitatem postulat iustitiæ. Aequum quippe est; & hoc iustitia exigit, vt quales per misericor-

misericordiam nos exhibemus proximo, talem nobis inueniamus Deum. Debita dicit, pœnas pro peccatis debitas. Cùm dicit, *sicut & nos dimittimus alijs sua debita*, adeò nos ad misericordiam constringit, vt hæc oratio à nobis potiùs ad dānationem quàm ad salutem dicatur, si misericordes non fuerimus. Debitores nostros hic dicit, sicut sequentia Euangelij patenter insinuāt, qui pro his quę in nos commiserunt quodam debito pœnæ astringuntur, vt pro his scilicet puniri sint digni. Quib. quidem hanc pœnā quantum in nobis est remittimus, cùm in eis ad satisfactionem paratis nullū propter hoc vindictā exerceri volumus. Et hoc est nos pœnas delictorum ad similitudinem Dei ignoscere, cùm illis de illatis iniuriis pœnitentibus & ad satisfactionem paratis, omnem eis vindictam relaxamus, vt iam eos in nullo penitus pro his puniri velimus. Alioquin nō sunt digni venia quamdiu impœnitentes in sua persistūt malitia, nec debere volumus, vt quādiu tales sint à pœna penitus absoluantur: nec nos velle cōuenit quod scimus fieri non posse, vel minimè conuenire. Sed dicis, qua ratione his qui iā verè pœnitent, nec in peccato persistunt, pœnę pro peccato debeātur, maxime illæ quæ sunt damnationis æternæ? Aut si iam non debētur, quomodo dimitti possunt? Sed profectò cùm nullū peccatum credatur impunitum, nequaquam à debito pœnę ipsi etiam pœnitentes prorsus sunt absoluti: vt si non damnatoriis, saltē purgatoriis in hac vita siue in futura subiaceant pœnis. Quarum quidem pœnarum, futuræ s. vitæ, quālibet grauiorē esse beatus asserit Augustinus, quàm quæcūque pœna sit vitæ præsentis. Has ergo pœnas, quæ adhuc pœnitentibus debētur, nobis dimitti postulamus, ne de magnitudine ipsarum per impatientiam ad peccata relabamur, sicut illi faciunt, qui supra id quod possunt tentati succumbunt victi: à quo quidem patientiæ defectu, dum probamur in aduersitatibus, liberari precamur, cùm subditur: *Et ne nos inducas in tentationem.* Talem temperantiæ virtutem rogat, ne suggestionibus voluptatum præbeam' assensum. Tale est ergo, *ne inducas nos in tentationem*, ac si dicatur: ne permittas nos ita tētari, vt in aduersitatibus deficiamus, vel prauis concupiscentijs succumbamus victi. *Sed libera nos à malo*, hoc est da fortitudinem & robur animi inuictum ad aduersa quælibet toleranda, ne motu aliquo vel pusillanimitate declinemus à rectitudine. Notandum verò quòd velut beatus meminit Augustinus in Enchiridion cap. xx. septem has petitiones, quas Mathęus distinxit, Lucas in quinque, quas posuit, breuiter comprehēdit. Lucas quippe in duabus primis petitioni-

bus,quas & ipſe ponit,hoc eſt, *Sanctificetur nomen tuum,&,Adueniat regnum tuum*,tertiam comprehendit quam Mathæus diſtinguit,ſcilicet, *Fiat voluntas tua*;tanquam arbitremur illa non fieri, niſi hoc etiam compleatur. Vltimam verò,quam Mathæus ſupponit,& Lucas tacet, *Sed libera nos à malo*, ita ex præcedenti pendere Lucas autumat,vt illi in vnam petitionem ſit coniungenda. quod & ipſa innuit coniunctio, *ſed*, interpoſita. *Amen*, id eſt fiat.

DE CRVCE, SERMO XIV.

VANTA deuotione Dominicæ Crucis venerationem proſequi debeamus, beatus Apoſtolus ad Galatas ſcribens diligenter declarat: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in Cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Tanto quippe ampliùs Crux Dominica,in qua ſumus redempti, à nobis eſt glorificanda: quantò veriùs ex hoc genere redemptionis homo redemptus gloriari valet. Quid eſt autem gloriari,niſi quemcũque ſe aliquid magnum & precioſum æſtimare? In nullo autẽ quælibet res quãti ſit ita cognoſci poteſt,ſicut in precio eius. Sic & homo quãti fuerit apud Deum,quantam ſemper ſollicitudinem diuina ſuper eũ geſſerit clementia,quãtæque pietatis viſceribus eum ſit amplexatus,pretium ipſum pro redemptione hominis datum patẽter inſinuat. Quod diligenter Apoſtolus intuens,& de hoc ſingulariter glorians,ſicut ſuprà meminimus,ait: *Mihi autem abſit gloriari,&c.* Acſi patenter dicat: Gloriẽtur alij in quocumque voluerint, precioſos ſe æſtimẽt quibuſcumque diuitijs vel honore. Mihi autem abſit gloriari niſi in hoc redemptionis meæ genere,quod apud infideles ignominioſius iudicatur & vilius. Quo enim Dominus indigniora pro homine ſuſtinuit, digniorẽ apud ſe & gratiorem eũ haberi demõſtrauit. Nullũ autem patibulũ execrabilius cruce antiquitus cẽſebatur,nulla mors adeò turpis & deteſtabilis iudicabatur. Vnde & hoc genus patibuli non ſolum ad pœnam Chriſti, verumetiam ad ignominiam impij eligere decreuerunt,ſicut ante per ſapientiam de ipſis prophetatum fuerat dicentibus, *Morte turpiſsima condemnemus eum.* Et Apoſtolus cùm dixiſſet, *factus obediẽs vſque ad mortem*,quaſi parum hoc videretur,niſi etiam ipſum genus mortis tanquam abhominabile determinaret, ſtatim adiecit, *mortem autem crucis*, Quod eſt dicere,non ſolum vſque ad mortẽ, ſed vſque ad tam ignominioſam mortem,qua ſpecialiter blaſphe-

mi,hoc est qui in aliquam blasphemiam Dei pręsumebant,puniebantur. Vnde & Domino improperantes quòd se filium Dei diceret,aiebant: *Blasphemauit. Quid adhuc desideramus testes ?* Et quasi hoc genus mortis ex blasphemia promeruisset,exclamabant: *Crucifigatur.* De quo etiam genere mortis,quàm detestabile videretur,& diuina maledictione plenum,Deuteronomij liber his verbis profitetur. *Quando peccauerit homo quod morte plectendum est,& adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo,non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur,quia maledictus à Deo qui pependit in ligno: & nequaquam contaminabit terram tuam, quam Dominus dederit tibi in possessionem.* Cuius quidem capituli memor Apostolus cùm Galatis scriberet ait: *Christus nos redemit de maledicto legis,factus pro nobis maledictum, quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

Ex his itaque verbis liquidè monstratur,quàm ignominiosum Crucis patibulum apud Iudæos præcipuè habebatur,qui solam literę superficiem,non mysticos sensus in lege perquirũt. Sed quid est magis absurdum, quàm omnes eos diuinæ maledictionis damnatione dignos credi,qui hoc genere mortis potius quàm alio puniãtur? Non enim modus pœnæ,sed lapsus culpæ reum efficit. Vnde & scriptum est: *Iustus qua morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.* Sin autem velamen Moysi detrahentes reuelata facie legem interiùs speculemur,conuenienter hanc maledictionẽ tam singulis hominibus per culpam quàm ipsi Christo per pœnam poterimus applicare. Pro peccato quippe priorum parentum, quod in ligno vetito commissum est,omnes indè damnationem incurrimus,& tanquam in ligno morimur, qui cum originali peccato nascimur iuxta quod & Dominus Adã increpãs, & quasi maledictionis sentẽtiam intorquẽs ait: *Maledicta terra in opere tuo.* Omnes itaq; sententiam hanc damnationis ab Adam cõtrahẽtes,quasi cadauer sine vita nascimur & permanemus,antequã ex aqua & spiritu renati,ab hac animæ morte viuificemur. Cadauer autẽ suspensione ligni mortuũ eadem die sepeliri præcipitur, quia in hac ipsa vita pręsenti qua nascimur,cõsepeliendi Christo per baptismũ sumus; ne videlicet terra nostra cõtaminetur,hoc est, ne in cõtagio terrenę generationis remaneamus,si regenerati specialiter nõ fuerimus. Benè itaque dicitur maledictus à Deo qui pendet in ligno, quia etsi nondum propria incurramus peccata,illud tamen vnum quod originale dicitur peccatũ in ligno,vt dictum est,sciẽtię boni & mali cõmissum ad dãnationẽ nostrã sufficit, cui diuino iudicio

deputati sumus,& ob hoc à Deo quadam maledictione percussi. Quæ quidem maledictio,& in Christum retorquetur per pœnam, quem percussum à Deo & attritũ propter scelera nostra Propheta longè ante prędixerat. Et sicut ceteri in ligno,vt dictũ est,mortem animæ incurrerunt,sic iste mortem corporis,vt per hãc ab illa nos liberans maledictionem nostrã in benedictionẽ cõuerteret. Vnde & Apostolus cùm præmisisset,*factus pro nobis maledictum,sicut scriptum est*,statim adiecit,vt in gentibus benedictio fieret. Sicut ergo in ligno,id est pro trãsgressione ligni vetiti,Christus corporaliter est mortuus,ita & corporaliter per pœnam à Deo maledictus,hoc est ex sententia Dei pœnæ huic deputatur. Hinc enim & peccata nostra suscepisse seu portasse dicitur, hoc est peccatorum nostrorum pœnam tolerasse, & sic quodammodo nostræ maledictioni communicasse. Cuius quidem pœnam vel passionem,qua perductus est ad mortem,si per singula reuoluamus,reperiemus ea quæ mortem præcesserunt , longe grauiora & intolerabiliora morte ipsa fuisse. Imminente quippe passionis articulo in tantam animã eius anxietatem legimus * vt sudor eius fieret tanquam guttæ sanguinis decurrentis in terram. Qui enim nouerat quantus passionis dolor in illa dissolutione corporis & animæ futurus esset, mirabile nõ est si iuxta infirmitatem assumptæ humanitatis hanc supremam passionem ampliùs horreret. Captus autem postmodũ & tentus,& insuper Ioanne referente vinctus,ad sacerdotes primũ adductus est,vbi,sicut Marcus meminit,cœperũt quidã conspuere eum,& velare faciem eius,& vt scribit Mathæus in eã conspuere,& tam colaphis quàm alapis ipsum cædere,atque illudere dicẽtes; *Prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit?* Vbi inter cetera, cùm à Pontifice interrogaretur de discipulis suis & doctrina eius, & ipse respondisset,*Ego palam locutus sum,&c.* Vnus assistens ministrorum dedit alapam ei,dicens: *Sic respondes Pontifici?* Hæc autẽ in nocte captionis suæ constat in eum facta esse. Mane autẽ facto, de Concilio Sacerdotum ad Pilatum præsidem ipsum adhuc vel iterum vinctum perduxerunt. Quo adducto ,vt Mathæus ait , stetit ante præsidem. Stetit,inquam;vt dictum est,ligatus, potiùs quàm sedit,vt videlicet in vtroque,tam statione s. quàm ligatione eũ affligerent. Quanta autem constantia illic persisteret,patenter ostẽditur,vbi interrogatus à Pilato,responsũ ei non reddebat. De qua eius confidentia,& quasi de suo contemptu Pilatus admirans: *Nescis*, inquit, *quia, potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?* Qui etiam à Pilato ad Herodem missus,cùm multis

ab ipſo quoque interrogaretur ſermonibus, nihil ei reſpondebat. Vnde tam ab ipſo quàm ab exercitu eius ſpretus & illuſus eſt, veſte alba indutus, & ſic ad Pilatum remiſſus.

A PRINCIPIBVS itaque interrogatus, qui ad eum liberandum plurimum poterant, reſponſione ſua dignos eos non cenſuit; qui tamen vt ſuprà meminimus à miniſtro Pontificis percuſſus, blandam ei reſponſionem non negauit, dicens: *Si malè locutus ſum, perhibe teſtimonium: ſi autem benè, cur me cædis?* Quāta denique apud Pilatum ſuſtinuerit, non ignoramus. Qui cùm tertiò, vt Lucas meminit, eum innocentem eſſe confeſſus eſſet, idque ipſum ex ablutione manuum demonſtraret, ipſum tandem flagellauit, quaſi illud implens quod antea dixerat, *Corripiam eum & dimittam*, vt ſic ſaltem ad miſericordiam Iudæorum flecteret ſæuitiam. Quod cum efficere non poſſet, cęſum eū flagellis tradidit eorum voluntati. Tunc milites, vt Mathæus refert, ſuſcipientes eum, congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem. Quibus quidem congregatis, & hoc ei obijcientibus & improperantibus quòd ſe Regem faceret, quaſi in modum Regis illudentes ei, exutum veſtimentis ſuis vili purpura induerūt, & pro diademate ſpinis coronauerunt, & pro ſceptro arundine ipſum inſignierunt, & genu flexo ipſum quaſi Regem ſalutantes, ac dicentes: *Aue Rex Iudæorum*, ſimul & in faciem eius iterum ſpuebant, & caput eius arundine percutiebant. Item Pilatus, vt Ioannes refert, exiens ad eos, ipſum ſecum tam crudeliter tractatum adduxit, tentans vtrum ex hoc ſi quomodo eorum duritiam molleſcere poſſet, & ad pietatem inclinare. Ad quos quidem egreſſus: *Ecce*, inquit, *adduco eum vobis foras, vt cognoſcatis quia in eo cauſam nō inuenio.* Exijt ergo Ieſus portās ſpineā coronam, & purpureum veſtimentum, & dicit eis, *Ecce homo*. Ac ſi diceret: Ecce quod humanæ infirmitatis eſt, in me vobis apparet, non quod diuinæ fortitudinis. Poſtquam autem, vt prædictum eſt, illuſerunt ei, exuerunt eum purpura, & induerunt veſtimentis ſuis, quibus iterum nudauerunt eum cum crucifigendus eſſet: quæ poſtea inuicem partiti ſunt, ſicut Ioannes commemorat. Suſceptus tandem vt ad crucifigendum duceretur, ipſum quoque crucis patibulum geſtare compulſus eſt, vt nec interim ei parceretur, ipſo Crucis pondere priùs afflictus, quàm in ea crucifixus. Qui cùm pro vinculis ſuis vel pro prædictis afflictis expeditè vel celeriter nō guſtaret, moras mortis eius impij non ferentes, quendam alium Simonem nomine crucem

coegerunt portare. Crucifixus denique ad summam eius ignominiam inter latrones constituitur, vt ex similitudine pœnæ simul reus crederetur culpæ. Pœna autem huius patibuli quanta sit, nemo est qui possit ignorare. Quæ tanto prolixior est, nec statim suspensum interimit; quantò eius passio grauior diutiùs affligit. Quid etiam hoc patibulo grauius, vbi totum corpus ita clauis confixum extenditur, vt non minus ex pondere suo, quàm ex ipsa fixura clauorum suspensus crucietur? Vnde rectè hoc vnum mortis patibulum, crux à cruciando cognoscitur dictum.

ECCE seriem Dominicæ passionis, prout memoriæ occurrit, ex Euangelicis collegimus scriptis; quæ super singula vt dictum est consideremus, ea quæ mortem præcesserunt ipsa morte profectò grauiora, vel intolerabilia fuerunt. Vnde nec vt moreretur, frangi ei crura sicut latronibus vel lancea vulnerari necesse fuit, qui ad celerem mortem ex tot & tantis, quæ ante crucem tulerat, perductus est. Conferant martyres quæ passi sunt, & videant in comparatione Dominicæ passionis nulla esse vel parua quæ passi sunt. Vnde & benè in eius persona suspirantis, Hieremiæ lamentatio proclamat: *Attendite & videte si est dolor similis sicut dolor meus.* Attendant hoc mulieres, & vt Ezechiel meminit, facta voce supra firmamentum, stent animalia, & submittant alas suas. Quid autem firmamentum aliud, quàm beati Angeli ceteris corruentibus confirmati, est intelligendum? Qui cum nobis adhuc mortalibus dignitate quadam sint superiores, longè tamen supra eos Deus homo præminet. Fit autẽ quandoque nobis vox de firmamento, cùm videlicet de illa beatitudine Angelorum, quæ nobis promittitur, aliquid prædicatur, vel interiori verbo mente concipitur. Desuper firmamentum alia fit vox, cum ea quæ Deus pro nobis humanitus gesserit, corporis vel mentis auribus concipitur: quod profectò cum fit, quasi in admiratione vel in timore sancta stant animalia, & alas deponunt, dum in consideratione tantæ rei propriæ virtutes illis vilescunt. Cùm autem de firmamento, vt dictum est, aliquid audiunt, quasi erectas adhuc alas habent; quia pro magno vel mirabili non ducunt, quòd per tot agones ad illam Angelorum beatitudinem perueniunt, quam illi per Dei gratiam humilitate seruata perceperunt. Ecce Martyres multa propter Deum passi, & in magnis virtutibus probati, plurimam gloriandi occasionem viderentur adepti, nisi occurreret Dominum

vel tanta vel maiora pro ipsis fuisse passum. Quod profectò dum occurrit, statim vt dictum est, summittunt alas, pro nihilo ducentes quæ passi sunt serui in considerationem Dominicæ Passionis. Quæ tantò grauior ac miserabilior, quanto ignominiosior extitisse probatur. Vt enim omittamus cetera, quis tam turpiter, quis tam diu illusus, vt ipse? De captione quippe primum ad Iudæos adductus, post tot colaphos & alapas, quos velata facie suscepit, impijs improperantibus vt prophetaret, ita est consputus & sputis deformatus, vt iuxta Isaiam non esset ei species neque decor: & pro tanta vilitate nouissimus omnium videretur virorum. Qui & indè postmodum Pilato presentatus, hanc quoque iniuriã cum ceteris ibidem sustinuit. Quis vnquã Martyrũ ita sputis oblitus & deformatus iniuriari legitur? Quis totiens illusus modo apud Iudæos, modo apud Pilatum vel Herodem nunc expoliatus, nunc indutus suis vel alienis vestibus, & per tot loca tam impiè distractus, vt ab omnibus magis illuderetur? Quis denique Sanctorum ipsum, quo necandus esset, patibulum baiulare compulsus est? quid ad hoc, fratres, recogitare, vel dicere valemus, nisi illud Propheticum in nobis semper ingemiscere: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* & pro viribus nostris ad vicem tantæ caritatis eius reddẽdã nos præparare, sicut & subditur: *Calicem salutaris accipiam, &c.* quod quia virium nostrarum non est, vt calicem salutaris accipiamus, hoc est passioni Iesu patiendo communicemus, & nostram quoque crucem baiulando eum sequamur; ipse sua gratia nobis conferat, ad honorem cuius ipsam, qua redempti sumus, Crucem die veneramur hodierna, Amen.

IN DIE ASCENSIONIS, SERMO XV.

SCENSIONIS Dominicæ festiua iocunditas, quædam est ab Angelis Christo triumphanti pompa victorialis exhibita. Ipse quippe Rex hominum pariter atque Angelorum, alteram ab hominibus, alteram ab Angelis huiusmodi venerationem sicut iustum fuerat suscepit. In Ramis quippe Palmarum Hierosolymam veniens, Imperiali more à turbis cum laudibus est susceptus, tanquam Rex Israel & heres Dauiticæ stirpis ab eis salutatus ac benedictus. Cuius humili, cui insidebat, iumento deuotione populi non solum

ramos arborum, ſed etiam propria veſtimenta ſubſternente, aliquid ſupra conſuetudinem terrenorum Regum hæc eius veneratio habuit. Inde ad templum tanquam ad proprium palatium populis laudes acclamantibus deductus, ſacrilegium negotiatorum inde potenter expellens, tanquam Regia vſus poteſtate ipſum expiauit, & diuina virtute cæcos illic illuminans miraculorum beneficijs domum ſuam conſecrauit. Sicut autem ibi tūc ab hominibus more triumphalis pompæ, vt diximus, eſt honoratus; ita hodierna die aſcēdens in cœlum ab Angelis ei occurrentibus eſt ſuſceptus. Quorum duo aſſiſtentes in albis ſollemnibus pia allocutione diſcipulos conſolantur, dicentes: *Viri Galilæi, &c.* Huius autem aſcenſus mirabilem gloriam illis mutua laude concinentibus, cùm alijs admirantibus ſæpiùs quærerent, *Quis eſt iſte Rex gloriæ?* alij reſpondentes dicebant, *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Et rurſum, *Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.* Horum duplex reſponſio, quorum & duplex præceſſerat iuſſio, bis ita dicentium: *Attollite portas Principes veſtras, & eleuamini portæ æternales.* Super quo alij hoc audientes, quaſi quadam admiratione commoti, geminatæ iuſſioni geminatam ſubnectunt interrogationē, cùm videlicet aiunt: *Quis eſt iſte Rex gloriæ?* Legimus Dominum eiectis à terreſtri Paradiſo primis hominibus, diligentem atque ſolertem Angelorum cuſtodiam, quæ minimè falli poſſit, ibi conſtituiſſe. Vnde & benè Cherubim, id eſt plenitudo ſcientiæ à Propheta vocantur. Hi ergo gladio quodam flammeo atque verſatili eiectos illos ab aditu paradiſi arcentes atque inhibentes, hoc ipſo gladio quaſi quibuſdam portis introitum clauſerant atque obſtruxerant paradiſi. Ad quos quidem Principes, ideſt Angelos ibi ad cuſtodiam illam præſidentes in figura cœleſtis Paradiſi, hodie nobis in aſcenſu Chriſti reſerati, nunc dicitur: O vos Principes, id eſt præpoſiti Paradiſi cuſtodes, attollite iam veſtras portas, id eſt ſummouete illam veſtram quam diximus obſtruentem clauſuram, & illum verſatilem auertite gladium, qui proinde verſatilis, id eſt mobilis potiùs quàm fixus eſt dictus, quia quandoque auertendus & ſummouendus eſt. Et ô vos portæ eleuamini æternales, id eſt ſublatæ & ſummotæ in æternum eſtote, & introibit Rex gloriæ: non quidem terrenus, ſed qui ad cæleſtis gloriæ celſitudinem ſuos de poteſtate diaboli ereptos in hoc hodierno triumpho ſecum pariter introducat. Super quo tam glorioſo & admirabili triumpho, alijs quærentibus

rentibus, & cum summa admiratione dicentibus: Quis est iste, vt dicitis, tantus Rex, quem in humana forma, & à nobis olim despecta super omnem naturam, id est Angelicam conscendere videmus altitudinem; vel vnde inferior natura hanc adipisci meruit dignitatem? Alij respondentes concinunt. *Dominus iste est fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Fortis s. ad omnia aduersa toleranda, nec remissus in aliquo; quamuis in forma humanæ infirmitatis appareat. Potens, sicut statim determinans, subiungit, *potens in prælio*, nec ita vt vetus Adam à tentante superatus diabolo, sed ipso mortis auctore morte sua triumphato, quasi spoliorum trophæa in suis, quos eruit, captiuis, nunc refert gloriosa: sicut & de ipso olim Psalmographus præcinerat dicens, *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Captiua quippe captiuitas genus humanum bis à diabolo captiuatum dicitur. Primò videlicet eius persuasione à Paradiso exulatum, & præsentibus ærumnis expositum, postmodum de hac luce ad inferni tenebras dejectum. Suos itaque, vt diximus, bis captiuatos, nunc secum ad cœlestia perducens, quasi victor hodie de antiquo hoste superato, triumphat. Dominus ipse virtutum, non solum videlicet hominum quos sic liberat, verumetiam supernarum virtutum; per quas vbicumque vult operatur magnalia. Conferamus autem cum gloria huius triumphi illam, quam diximus venerationem in Ramis Palmarum ei primum exhibitam, & qua similitudine iungantur per singula videamus: ita tamen vt hanc illi longè præcellere consideremus.

Vt igitur Ioannes refert, illa prior generatio pro resuscitatione Lazari ei facta est, cui nec ipse Lazarus cum eo Hierosolimam veniens defuisse credendus est. Sicut ergo suscitatio Lazari illud præconiũ laudis ab hominibus meruit, ita prædictæ liberatio captiuitatis triumphales hodie laudes ab Angelis habuit. Et ibi quidem Hierosolimam veniens, vt dictum est, benedictus à turbis. Hic autem cœlos ascendens benedixit discipulis, vt tanto excellentior hæc dies habeatur, quanto felicior ex benedictione diuina efficitur. Nec solum qui præibant, verumetiam qui sequebantur, laudes ibi præcinebant. Sic & hodie tam præcedentium Angelorum chori, quàm captiui liberatorem suum sequentes, summa & ineffabili iubilatione victori laudes acclamabant, sicut scriptum est, *Ascendit Deus in iubilatione, & Dominus in voce tubæ*, id est cum signo victoriæ. Denique

illo ibi ingrediente ciuitatem, cum tanta turbæ circumstantis exultatione, alij admirãtes quærebant: *Quis est hic?* Et alij quærentibus respondebant: *Hic est Iesus Propheta à Nazareth Galilææ.* Sic & in hodierno triumpho, alijs Angelis vt diximus interrogantibus, *Quis est iste Rex gloriæ?* alij respondebant, *Dominus fortis, &c.* Turbis comitantibus vsque ad templum, id est propriæ domus palatium, Dominus perductus est. Et sicut legimus in Daniele, in illo Angelorum comitatu quasi oblatus paternæ maiestati, vsque ad antiquum dierum filius hominis eductus ab Angelis peruenit. Et ibi quidem pigro iumento insidere, hîc leui nubi describitur præsidere. Tunc quippe adhuc corruptibile corpus, quod aggrauat animam, id est mortale gestabat. Iã verò omni mortalitatis põdere deposito, nubi præsidere voluit, & sic ascendere; vt quantæ leuitatis hæc grauia, quæ nunc gestamus, corpora futura sint, in se nobis primum exhiberet. Sicut enim nascendo ex nobis, & patiendo pro nobis summũ nobis honorem vel caritatem exhibuit; ita postmodum resurgendo, vel discipulis apparendo, & nunc denique ascendendo futuram corporum gloriam demonstrauit: vt tantò libentiùs corporalium passionum agones sustineant membra, quantum in ipso capite habent experimentum de futura corporum gloria. In resurrectione quippe corporum immortalitatem nobis exhibuit. Ianuis verò clausis ad discipulos intrans appariturus illis, subtilitatem eorum qua quælibet solida penetrare possint ostendit. Nunc verò super altitudinem cœlorum ascendens quantã sit habitura leuitatem demonstrat, vt videlicet vbicumque voluerit animus, illuc statim sine difficultate transferatur corpus. Vt igitur Apostolus ait, ipsum nunc mente sursum quæramus, vbi est in dextera Dei sedens, vt postmodum etiam corpore ad ipsum, nunc mente mereamur peruenire, non tam ascensuri quàm ab ipso trahendi, cui honor est & gloria per infinita seculorum secula, Amen.

IN OCTAVA ASCENSIONIS, SERMO XVI.

MINIMIS Dominus inchoans, vt ad maiora perueniat, tanquam à minore ad maius argumentum ducẽs, fidem ex infimis astruit summis; vt cùm in istis magna viderimus, in illis talia mirari desistamus. Vnde contra

infidelium errores de his, quæ in ſeipſo mirabiliter geſſit, quædam in creaturis exempla præmiſit, quibus quælibet hereſeos ſciſmata ſcindi ac diſſipari poſſint. Verbi gratia, Partum virginis adeo nonnulli abhorruerunt heretici, vt dicerent; Si virgo peperit, phantaſma fuit. Cuius quidem erroris vulneri medicamentum Dominus apponens, nonnumquam equas, vt beatus in Ciuitate Dei aſſerit Auguſt. à ſpiritu ventorum concipere facit; quò mirari deſiſtamus, ſi ex Spiritu ſancto virgo cōceperit. Coruos quoque in oſculo concipere & numquam coire, pluribus non eſſe ignotum nouimus. Apes quoque ſine detrimento ſuæ integritatis fructu non priuantur prolis. Cotidie inſuper ex inſenſibilibus & viliſſimis rebus, vermes innumeros, & animantium diuerſa genera procreari videmus. Vnde nec vermi comparari Dominus dedignatur, cui dicitur: *Noli timere vermis Iacob*. Qui etiam de ſemetipſo dicere non erubeſcit: *Ego ſum vermis, & non homo.* Deſperationem quoque reſurrectionis Phœnicis defuncti ſæpius in tanta viuificatio tollit. Denique & Domini Aſcenſionem raptus Heliæ præceſſit, qui mortale adhuc corpus & corruptibile geſtans, curru igneo tranſlatus eſt in paradiſum. Conſtat ignei elementi naturam ceteris longè ſubtiliorem eſſe atque leuiorem. Si ergo Heliæ corpus adhuc terrena grauitate ponderoſum illa ignis leuitas ſuſtinere, nec comburere potuit, quid mirum ſi Chriſti vel noſtra corpora iam immortalia facta, nec tam animalia quàm ſpiritualia dicenda, illud quoque igneum & ſupremum cœlum, quod agnis contegi conſtat, conſeruare poſſit illæſa.

QVONIAM autem ad Aſcenſionis Dominicæ fidem, Heliæ tranſlationem induximus, iuuat denique myſterium huius aſcenſionis ab Helia ſumere. Quem ergo rectiùs Helias ex ipſa quoque nominis interpretatione vel affinitate, quàm Chriſtū verum animarum ſolem figurat? De quo, vt beatus meminit Gregorius, in Cantico Abacuch Prophetæ ita continetur: *Eleuatus eſt ſol, & luna ſtetit in ordine ſuo.* Poſt aſcenſionem quippe Domini miſſus ab eo Spiritus ſanctus, ſicut ipſe promiſerat, dicens: *Niſi ego abiero, &c.* Eccleſiam, quæ per Lunam ſignificatur, intantum ordinare ſtuduit, vt peruerſos in ea nequaquam toleraret, ſed ſtatim à palea grana purgaret: ſicut per Petrum de Anania & Saphira egit. Quod & Petrus Ananiam increpans profitetur. *Cur, inquit, tentauit Sathanas cor tuum,*

mentiri te Spiritui sancto? Et post aliqua: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Cùm enim Veritas Apostolis dicit: *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*, quotiens spiritus aliquid occultum reuelat fidelibus, de quo interrogant, ipse potius quàm ipsi hoc agere dicitur, cum inspiratione vel suggestione hoc faciunt. Sublato etiam Helia in cœlũ, & spiritu eius in Helisæo geminato, cõgregatis filijs Prophetarũ ad Helisæũ, tantò magis ordinatã duxerunt vitam, quantò maioris abstinentiæ vel continentię virtutem arripuerunt, in solitudine monasticæ vitæ perfectionem inchoantes, quam & Apostoli post ascensionem Domini per Spiritus sancti missionem non minus seruare studueruut. Helias sublatus in cœlum, dimisit in terram pallium suum. Christi verò pallium, corpus quod se Verbum induit intelligitur, de quo per Iacob prædictum fuerat: *Lauabit vino stolam suam, & sanguine vuæ pallium suum.* Hoc itaque pallium Christus ascendens ad dexteram Patris in sacramento dereliquit, cuius participatione purgati, & sic quodammodo Christum induti, præcedentium peccatorum fœditatem tegimus. Helisæus pallio Heliæ assumpto, Deíque ipsius nomine inuocato, aquas Iordanis eo percussas diuisit. Et nos virtute diuini sacrificij, & inuocatione superni auxilij aquas diuidimus, ne in ea submersi pereamus, dum carnales concupiscentias quasi quosdam noxios humores in nobis reprimimus vel exsiccamus: vt quasi sicco vestigio ad veram promissionis terram perueniamus, ad quam caput nostrum conscendisse nouimus. Quod quia nostrarum virium non esse scimus, ipse nos illuc post se gratia sua trahat, cuius regnum & imperium permanet in secula seculorum, Amen.

IN DIE PENTECOSTES SERMO XVII.

V Æ sunt solemnitates Dominicæ tam auctoritate præclaræ, quàm vtilitate præcipuæ. Hæ verò sunt Pascha & Pentecoste, quæ tam in veteri quàm in nouo sancitę sunt Testamẽto. Etsi enim prior populus Abraham magis vmbrã rerum quàm veritatem haberet, nec Pascha tamẽ, nec Pentecosten mysticis eius figuris defuisse certum est. Illi quippe vt de seruitute liberarentur Ægyptia, primũ Pascha

in Ægypto celebrauerunt, assas igni carnes cum lactucis agrestibus immolantes. Inde quadragesimo die in monte Sinai lege suscepta, ritu postmodum perpetuo diem Pẽtecostes, id est quinquagesimæ singulis annis ex Dominico celebrauerunt præcepto. A Pascha quippe VII. hebdomadas dierum, id est quinquaginta dies iussi sunt computare, & extunc sollennitatẽ Pentecostes celebrare, quando in susceptione legis digito Dei scriptæ perceperunt à Domino potioris donum gratiæ. Cuius quidem gratiæ prærogatiuam nulli tunc alij populo concessam Psalmista considerans, & hinc maximè populum illum ad gratiarum actionem exhortans, cùm præmisisset, *Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Siõ*, vnde id præcipuè debeat subiunxit, atque ita consummauit: *Qui annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Hanc & Paulus gratiã longè ceteris præferens donis, *Quid*, inquit, *amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.* Acsi apertè dicat: Hoc amplius & hoc primum, id est maximum donum, Iudaicus populus præ cæteris à Domino habuit, quod ei credita sunt, id est commissa scripta diuina. Vnde & idem Apostolus, horum scriptorum ampliùs scientiam adeptus, ad hanc sollennitatẽ Pentecostes plurimum anhelans, cum summo quoque periculo vitæ eam Hierosolymis festinabat celebrare, sicut in Actibus Apostolorum his continetur verbis; *Nauigantes sequẽti die venimus contra Chium, & alia die applicuimus Samum, & sequenti die venimus Miletum.* Proposuerat enim Paulus transnauigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, vt diem Pentecostes faceret Hierosolymis. A Mileto autem mittentes Ephesum, vocauit maiores natu Ecclesiæ. Qui cùm venissent ad eum, & simul essent, dixit eis: *Vos scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omnem tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrimis, & tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidijs Iudæorum: quomodo nihil subtraxerim vtilium, quominus annunciarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos, testificans Iudæis & Gentilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum. Et nunc ecce alligatus ego spiritu vado in Hierusalem, quæ in ea mihi ventura sunt ignorans, nisi quod Spiritus sanctus super omnes ciuitates protestatur mihi dicens, quoniã vincula & tribulationes me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meam preciosiorem quàm me, dummodo consummẽ cursum meum,*

& ministerium quod accepi à Domino Iesu, testificari Euangelium Dei. Multas tam in antiquo quàm in nouo populo solẽnitates institutas legimus, verùm ad nullam earum Hierosolymis celebrandam, vel hunc Apostolum, vel ceteros, postquam ad gentes transierunt, nisi ad istam vt dicimus, redisse nouimus. Venit itaqne Paulus Hierosolymam cum summo, vt dictum est, vitæ suæ discrimine, præscius eorum quæ ibi pateretur. Venit, inquam, celebraturus Pentecosten, non tam veterem cum Iudæis in templo, quàm nouam cum Christianis in cœnaculo. Ibi quippe vberiore Spiritus sancti gratia discipulis infusa, Angelicam custodiam de templo migrantem nouerat consistere, & antiquam gloriã Synagogæ ad nouitatem Ecclesiæ translatam esse. Quod & beatus cõmemorans Augustin[illegible] Epistolæ Ioannis Homelia II. sic ait: Vbi inchoat Ecclesia, nisi vbi venit de cœlo Spiritus sanctus, & impleuit totũ locum? Et factus est sonus quasi ferretur flatus vehemens, & linguæ diuisæ sunt velut ignis.

LIQVET itaque quantum huic sollemnitati debeat Ecclesia, qua[illegible]do, vt dictum est, vberiore gratia suscepta, quam discipulis Dom[illegible]us promiserat, dicens: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies*, vitæ spiritalis sumpsit exordium donis omnibus cumulata, tantò proindè à carnali Synagoga amplius discreta, quanto spiritalior effecta. In huius quidem Cœnaculi typo, carissimæ sorores, & Virgines Paraclitenses, vestrum Oratorium constructum, & ipsius summi Paracliti nomine glorioso insignitum, quanta sit deuotione tam vobis quàm toti populo Dei venerandum perpendite, quantum vos spiritales oporteat esse semper attendite: quæ Spiritus sancti proprio templo, eique spiritaliter consecrato, ex professione vestra estis dicatæ. Sic ergo viuite in hoc manufacto & corporali templo, vt ipsius spiritale templum effici mereamini. Huius quanta sit offensa, & quam periculosa in eam trãsgressio facta, ipsa Veritas testatur, dicens: *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.* Si autem offensa in Spiritum dicti tantam habet pœnam, quæ vindicta manet facti transgressionem? Non autem sufficit vobis à transgressione cauere, nisi & ei toto affectu studeatis placere, à quo speranda sunt omnia dona diuinæ gratiæ. Qui cũ ea singulis prout vult diuidit, prout vult distribuit, adeò vt nõ solùm dator eorum, verumetiam ipsum Dei dicatur donum: quãtum satagere debemus, vt hunc talem ac tantum dispensatorem

habeamus propitium? Quisquis in cuiuslibet potentis familia cōuersari desiderat, nihil aut parum ei prodest habere gratiam Domini, si careat gratia dispensatoris: præsertim cùm ipse idem simul & Dominus domus sit & dispensator, sicut de Spiritu sancto manifestè clamat Apostolus. *Diuisiones*, inquit, *gratiarum sunt, idē autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus.* Qui etiam consequenter enumerans dona diuinæ gratiæ, quæ Spiritus ipse distribuit, dicens: *Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c.* ita hanc donorum distributionem conclusit. *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ex quibus quidem patenter insinuat eundem distributorem ac dispensatorem diuinorum donorum, tam Dominum esse quàm Deum, & pro arbitrio suo ipsum tanquam Dominum, non sub Domino dispensatorem cōstitutum, ea quibus voluerit liberè impertire. Cuius hodie largitas vberior ampliore gratia præsentem diem tanquam propriam sollemnitatem ditauit, in qua diuinorum beneficiorum promissiones compleuit. Post aduentum quippe filij in mundum, post eius ad patrem in ascensione reditum, Spiritus sancti hodiernus restabat aduentus, per quem complerentur omnia quæ per Filiū ad salutem nostram fuerunt inchoata. Vnde & ipse Filius: *Mitto*, inquit, *promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtu[te e]x alto.* Et rursum: *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet [P]ater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.* Et iterum. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*

Ex his itaque testimonijs veritatis liquet quanta gratia sit prædita sollemnitas hodierna, in qua discipuli Christi tam virtute constantiæ, quàm perfectione scientię sunt cōsummati. Quid est enim virtute indu[i ex] alto, nisi fortitudine animi contra terrores seculi, & quaslibet [a]duersitates armari? Quid enim Apostoli ante S. Spiritus aduentum fuerant, nisi quædam vt ita dicam lutea figuli vasa nondum ignis coctione solidata, vt alicui vsui fierent apta? Hæc vasa tanquam figulus antea Christus de terra plasmauerat, cùm eos à terrena carnalis populi conuersatione assumptos fide instruxerat. Quos postmodum Spiritus adueniens zelo diuini amoris accensos, quasi quædam lutea & adhuc cruda vasa hoc igne solidauit & coxit, vt cum fiducia verbum Dei deinceps

vbique prædicarent. Vnde factum est, vt ipse Apostolorum Princeps, qui priùs vnius ancillæ voce territus Christum negauerat: nec semel id, sed ter præsumpserat, ante gladios Neronis, & erectũ sibi crucis patibulum in confessione & prædicatione Christi intrepidus staret. De hoc igne dilectionis, & flamma caritatis, ipse olim Filius dixerat: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat*? Ac si apertè dicat, Omnia quæ in mũdum veniens egi tam nascendo quàm prædicando, tam moriendo quàm resurgẽdo, seu etiam ascendendo, ad hunc vnum terminum & supremum finem spectabant, vt hoc igne s. terram concremarem, hoc est Spiritu sancto, qui diuini amoris dicitur ignis, terrena ipsius & frigida corda hominum inflammarem. Ascendit Filius, vt descenderet Spiritus sanctus, sicut ipsemet testatur, dicens: *Expedit vobis, vt ego vadam. Nisi ego vadam, paraclitus non veniet, &c.* O quàm gloriosus, quàm dignus iste sancti Spiritus est descensus, qui nequaquàm potuit fieri, nisi per ascẽsum Filij, nec ita mitti potuit Spiritus, nisi ad eum mittendum ascenderet Filius. Ipsa itaque Christi ascensio quasi parasceue hodiernæ festiuitatis est, & quædam preparatio. Passio quoque Christi quantum ad hoc diuini amoris donũ pertineat, Apostolus diligenter declarat. Cùm enim præmisisset, *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, consequenter adiecit: *Vt quid enim Christus cùm adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impijs mortuus est?* Ac si diceret: Propter quid aliud, nisi propter hanc caritatis effusionem in cordibus nostris faciendam, mortuus est ad tempus, id est transitoriam & quasi horariã sustinuit mortem, cùm adhuc infirmi essemus, hoc est debiles in fide, vel in toleranda persequutione? Diffusa caritas est, dilata & ampla in cordibus facta, & vsque ad inimicos etiam extẽsa; de qua & per Psalmistam Christo dicitur: *Diffusa est gratia in labijs tuis*, hoc est tota prædicatio tua nihil aliud quàm perfectionem resonat caritatis. De qua & Apostolus, *Finis præcepti caritas, de corde puro & conscientia non ficta.*

SICVT ergo præcepta Dei, sic & præcepta Christi ad hunc vnicum finem, id est ædificandam in nobis caritatem, tota intendit. Cuius quidem intentionis perfectio per Spiritum sanctum hodie consummata, & omnium bonorum gratia distributa, tantò præsentem sollemnitatem fecit gratiorem, quantò potioribus donis hanc esse præstitit ditiorem, quam vt dictum est tam fortitudine quàm scientia peregit clariorem. Simul quippe Spiritus hodie aduenien̄s corda discipulorum & corroborat, vt dictum

est;

est: & illuminat, vt promissum est, eorum s. quæ Filius dixerat intelligentiam suggerendo, & omnem eos veritatem docendo. Cuius quidem aduentum diligenter hodie descriptum audiuimus, cùm illud Actuum Apostolorum legeretur, *Factus est repente de cælo sonus, tanquam aduenientis Spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis diuersæ linguæ tāquam ignis, &c. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, &c.* Aduentus Spiritus sancti in sono declaratur venti, quem ventū hoc loco dicit vehementem spiritum. Flatus quippe venti cùm sit inuisibilis, tamē est audibilis. Sic & inspiratione spiritus in discipulorū cordibus videri non poterat interiùs, sed exteriori auditu ex diuersitate linguarum spiritalis gratiæ donum perpendebatur. Repentinus sonitus iste fuit, quia super humanam existimationem huius inspirationis gratia creuit. Vehemens iste venti flatus dicitur, vt virtus verbi hodie collata, contra quælibet obstacula vel humanæ sapiētiæ rationes ostendatur valida. De qua quidem virtute verbi loquens Apostolus Corinthijs: *Arma*, inquit, *militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potētia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiā* DEI, *& in captiuitatem redigentes omnem intellectum*. Et per semetipsam Veritas Apostolorum corroborans animos, ne de imperitia sua contra sapientes seculi desperarent aut trepidarēt, ait: *Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respōdeatis. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.* Et alibi: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.*

RECTE igitur hęc impremeditatę responsionis per spiritum facienda suggestio præfiguratur hodie flatu venti repentino. De cœlo sonus fieri dicitur, quia de commotione aeris, quæ ventus dicitur, audiebatur sonitus, in typo videlicet sūmi spiritus loquuturi per Apostolos linguis omnibus, sicut scriptū est: *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, &c.* Et attende quod nō ait, sonus aduenientis spiritus, sed *tanquam aduenıētis*, vt cùm in veritate corporalis sonus venti fuerit, quadam tamen similitudine sonum validū exprimeret prædicationis futurę: vel quādam in cordibus factam vocem locutionis internæ, spiritu s. suggerente interiùs, vnde loquerentur exteriùs. Meritò vehemens sonus ille dicitur quasi flatus fortissimus, vt videlicet designaret prędicationē Apostolicā, non infra terminos vnius Iudææ, sicut Prophetarum, esse conclu-

dendam, sed quasi per vniuersum mundum flaturam & dilatandã. Flatus ille vehemens donũ replet, non concutiendo vel impellẽdo subruit, quasi Spiritus sancti est supplere imperfecta, non destruere inchoata bona. Vnde veritas: *Nõ veni soluere*, inquit, *legem, sed adimplere*. Et de hoc ipso aduẽtu spiritus, & de perfectione doctrinæ promiserat, dicens: *Ille docebit vos omnem veritatem, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.*

LEGIMVS ventum à Sathana immissum, cum ruina domus quam concussit [illegible]ios & filiæ Iob extinxisse, quia illius est perdere, non saluare, & destruere magis quàm ædificare. Hic autem flatus venti nequaquam domum labefactat, sed incolumem conseruatã intrat, & vehementis motus agitatione ignem concitans in aere ipsam quam intrat illuminat. Ignis, qui & splendet & calet, hoc flatu venti super Apostolos generatus in aëre, illuminatio mentis est, & flamma caritatis Apostolorum cordibus hodie inspiratæ, & in superiore hominis parte, hoc est in animam per spiritum factæ. Ignis iste in forma linguarũ exteriùs apparuit, quia per verba prædicationis, quid intus scientię, quid caritatis habeatur, audiẽtibus innotescit. Linguæ igneæ, hoc est de igni factę memorantur, cùm Apostoli ex ipsa caritate qua feruebant, & scientia quam ob hoc a[illegible]eperant, prędicare compulsi: his quoque duobus corda audito[illegible]um illuminaturi erant atque accensuri. Dispertitæ in se sunt linguæ, non solum pro diuersitate earum, verumetiam pro discretione prædicantium. Sicut enim pro diuersitate gentium diuersis vtendum est linguis, ita etiam pro qualitate auditorũ prædicationem temperari conuenit, vt paruulos lacte nutriamus, adultos pane reficiamus. Super sedentes in domo ignis ille apparẽs sedisse dicitur, quia super humilem & quietum spiritum suum requiescere Dominus testatur; & qui superbi sunt, diuini amoris ignem suscipere non merentur. Hinc quoque benè illis insedisse dictus [illegible] ignis ille, quia percepta illa gratia cum eis erat perseueratura: sicut & antea Dominus de ipso spiritum promiserat dicens: *vt maneat vobiscum in æternum*. In vna domo congregati spiritum perceperunt, quia quicumque non sunt de Ecclesia, sunt alieni à gratia. Vnde & Agnus Paschalis in vna domo comedi præcipitur, quia extra [illegible]clesiam veri sacrificij locus non habetur: & quicumque in Arca non fuerunt, submersi diluuio perierunt. Iam iuxta quædam dona Spiritum sanctum acceperant, quibus insufflans Veritas dixerat, *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c.* sed repleti Spiritu sancto non erant, sicut ho-

die factum esse monstratur cùm dicitur: *Repleti sunt omnes Spiritu sancto*. Primò itaque quibusdam donis initiati, hodie cumulati sunt & consummati. De qua quidem repletione spiritus quasi statim eructuantes, cœperunt loqui alijs linguis, sicut in Græco habetur, quàm antea fecerant. Nam sua propria lingua, id est Hebraicā, nequaquam tunc loqui incipiebant, sed alijs quas ignorauerant, pro diuersitate s. hominum ex omni natione, quæ sub cœlo est, ad diem festum Hierosolimis congregatorum. De qua quidem diuersitate linguarum, quo mirabilior habeatur, id quidam senserunt, vt cùm omnes vnius linguæ prolatione vterentur, singulis auditoribus propria cuiusque lingua loqui viderentur. Sed hoc profecto nequaquam esset loqui alijs linguis, sed videri alijs loqui; nec veritas esset linguarum, sed opinio deceptorum hominum: nec de linguis quicquam esset Apostolis collatum, sed de intelligentia auditoribus inspiratum. Falsum denique & illud esset quod ab auditoribus dicebatur: *Audiuimus eos loquentes linguis nostris*. Si enim locutio linguarum non erat, sed videbatur, falsum est eos audisse in illis verbum quod non erat in ipsis.

NON solum igitur de intelligentia interioris verbi, verumetiam de pronunciatione soni hodie sunt instructi, nequid desit eis in vlla gratia. Vnde præsens sollemnitas quanto multipliore gratia fit prædita, tanto maiore deuotione est celebranda, & omnium linguarum laudibus honoranda, quando ad prædicandum gentibus vniuersis genera omnia linguarum Apostolis sunt collata. Atque vtinam vos, Sponsæ Christi gloriosę, quibus vt suprà meminimus, hæc sollemnitas specialiter incumbit celebranda omnium linguarum generibus, diuinas in ea laudes resonare possetis! Quod quia non sufficitis, vel hoc saltem efficite, vt doctrinæ trium principalium linguarum, quibus duo testamenta conscripta sunt, & Dominicæ Crucis titulus insignitus, operam dantes, aliquid amplius quàm ceteri fideles his festiuis addatis præconijs. Quod & ipse spiritus ad honorem sui vobis suggerere dignetur, qui vbi vult spirans sine sono docet interiùs, siue calamo scribit in mentibus: nec moras patitur in docendo, nec dilationem habet in scribendo. Ipse infirmitatem vestram in sancto roboret proposito, qui hodie Apostolos induit ex alto. Ipse fictilia vasa vestra, & luteam adhuc crudam testam igne diuini amoris excoquendo solidet, quo discipulorum corda hodie repleuit. Ipsum sponsus vester Dominus Iesus Christus ve-

ſtris ſemper men   us inſpiret, & tanquam arrham deſponſationis & ſpiritale pignus dotis vobis cuſtodiat, vt ſicut Apoſtolis promiſit, maneat vobiſcum in æternum, Amen.

FERIA II. PENTECOSTES, SERMO XVIII.

AXIMAM apud vos feſtiuitatem Pentecoſtes quantò maiore ſtudiò celebrare nitimini, tantò pluribus exhortationum Sermonibus ad hoc cupitis incitari. Octo itaque diebus eam celebrantes, in ſingulis iſtis ſingulos exigitis Sermones. Quod vt perficere queam, hoc ab ipſo ſpiritu mihi veſtris precibus impetrate. Et quoniam iuxta Dominicam aſſertionẽ, ſcriba doctus in regno Dei ſimilis eſt homini, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera, hanc imperitia mea doctrinam quantum valet, cupiens imitari, de nouo Teſtamento ad veteris teſtimonia ſtilum conuertere curat: vt eò gratior hæc ſollemnitas habeatur, quo eius dignitas amplius commendatur. Hanc itaque ſancti Spiritus tam glorioſam ſollemnitatem per eundem Spiritum Pſalmiſta præuidens, eamque vt oportet Aſcenſioni Dominicæ copulans, ad eius iocunditatem celebrandam nos vehementer admonens quodam loco ait: *Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino. Pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem. Ecce dabit voci ſuæ vocem virtutis, date gloriam Deo ſuper Iſrael: magnificentia eius & virtus eius in nubibus. Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, Deus Iſrael: ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebis ſuæ benedictus Deus.* Diuino itaque ſpiritu illuminatus Pſalmiſta, etiam poſt aſcenſionem Domini deſcenſionem eiuſdem ſpiritus mirabilem, & gratiam in nationes vniuerſas effuſam: nec iam vt ante in Iudæa Deum intelligens, vniuerſa regna iam per hanc gratiam Deo adquiſita, ad ipſum glorificandum inuitat, dicens: *Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino*, hoc eſt vniuerſæ gentes, quæ iam à ſeruitute diaboli liberatæ regnare cœpiſtis, glorificate ſuper hoc Deum voce cantando, ac ſimul operatione pſallendo. Ac ne Deum negaremus, quem iuxta humanitatem aſſumptam localem vel mobilem audiremus, *ipſi*, inquit, *pſallite qui aſcendit, &c.* Superiùs quidem dixerat, *Iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum.* Nunc verò dicit, *qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem.* Priùs

itaque de resurrectione; sicut primum facta est, illud dixit. Nunc verò de ascensione hoc subjungit. Occasum itaque veri solis corporalem eius obitum dicit, de quo ipse dixerat. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, &c.* Super hunc igitur occasum ascendit, quando de morte resurrexit, more videlicet solis, qui post occasum conscendit ad ortum. Ita ei faciunt discipuli, qui se dignos præparant, eum confidenter expectando: vt sicut promiserat ad eos resuscitatus redeat.

QVOD autem hîc dicitur, *qui ascendit ad Orientem*, potest Psalmista non incongruè dicere secundum loci positionem. Ipse quippe mons Oliueti, de quo Dominus ascendit in cœlum, ciuitati Hierusalem assistere dicitur versus Orientem. Potest quoque intelligi quod vbicumque mons ille fuerit, Dominus ad Orientem ascenderit, si facie sua illuc versa hoc egerit. Qui enim ad Occasum dorsum habet, faciem ad Orientem intendit. Ei autem post dorsum iam omninò erat Occasus, quia resurgens à mortuis vltra non moritur, nec amplius ad illũ quem sustinuit occasum est rediturus. Super cœlum cœli conscendit, quia celsitudinem ætherei, quæ aerio præminet transcendit. Quid autem post ascensionem suam, misso Spiritu sancto discipulis sit facturus, consequenter adiungitur: *Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.* Vocem suam, hoc est propriam Dei locutionem dicit internam eius inspirationem, quæ hodie per Spiritum plenior facta est, cùm sine sono interiùs omnem eos veritatem docuerit. Huic autem interiori locutioni cum per eundem Spiritum exterioris locutionis diuersa sint genera addita, quasi diuinæ voci, quæ interiùs fit, vox humana est adjuncta: vt videlicet verbum mente conceptum interiùs, per audibile verbum proferatur aut manifestetur exteriùs, & ita voci diuinæ vox humana datur; vt quod Deus inspiratione sua intus nobis loquitur, nos prolatione nostra homines doceamus. Benè itaque dicit, Domino ascendente, quia vocis suæ per Spiritum, vt dictũ est, in Apostolis factæ, dabit etiam vocem prolationis humanæ; vt quod rectè senserunt, congruè quibuslibet proferre ac disserere possint. Quam insuper vocem virtutis dicit, quæ hodie super Apostolos vento præfigurata est vehementi, sicut in hesterno Sermone meminimus. Virtutem prædicatio habet, & valida est, cùm quis quod dicit disserere sufficit, vt confutari non possit, vel cùm animo præstanti prædicat, nec timore aliquo, veritatem; vel cùm ea, quæ prædicat, moribus non oppugnat, nec

conſcientia reprobæ vitæ erubeſcentiam timet de prædicatione. Quæ omnia in Apoſtolis clarum eſt præminere, vt eorum prædicatio vox virtutis merito dicenda ſit. Ipſis quippe Dominus promiſerat, *Ego dabo vobis os & ſapientiam*; cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij. Os ſ. ad loquẽdum, ſapientiam ad intelligendum, vel quid cui dicatur, quando & quomodo diſcernendum. Scriptum & de ipſis eſt, quòd cùm fiducia verbum Dei prædicarent. Qui etiam quàm religioſæ vitæ eſſent, vel quanta ſollicitudine prouiderent, ne turpitudine ſuæ vitæ adulterarent, aut infamarent verbum Dei, vnus eorum teſtatur, dicens: *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.* Et attende quòd cùm dicit in his, quos Spiritus ſanctus replet, interiori verbo exteriùs coniungi, patenter eos à dæmoniacis ſecernit. Quos enim dæmonia replent, & torquendo in inſaniam vertũt, verba eis tantùm, non ſenſum miniſtrant, & caliginem fumi potiùs quàm ſplendorem ignis mentibus eorum immittunt. Spiritus autem ſanctus cùm in electis loquitur, primum intus illuminat ipſos, quàm exterioribus eorum verbis alios. Vnde benè hoc loco voci diuinæ, vt dictum eſt, vox humana dicitur addita; vt quod per inſpirationem alijs nuncietur. Nec tamen ideò creden[illegible]m eſt, vt quotiens per Prophetas Spiritus ſanctus loquutus eſt [illegible]uicquid in verbis illis intellexerit, hoc totum eis per quos loquebatur inſpirauerit: ſed modo vnum tantummodò, fortaſſis plures quos ibi prouidebat ſenſus haberi, eis reuelabat. Vnde cùm aliquam prophetiam variè à Doctoribus exp[illegible]i videmus, nequaquam neceſſe eſt vt omnes illos ſenſus ibi P[illegible]ophetam habuiſſe credamus: ſed quicquid ibi conuenienter intelligi potuit, ſpiritus præſciuit.

SICVT ergo diues aliquis per œconomum ſuum diuerſis artificibus proprium tradit aurum, vt diuerſa ei faciant ornamenta: ita & Spiritus per Prophetas ſua nobis tradit eloquia diuerſis ſententijs referta, quæ cum diuerſis exponimus modis, quot indè ſententias producimus, quaſi tot opera de vna materia fabricamus. *Date gloriam Deo.* Regna terræ, quæ ſuperiùs ad cantandum & pſallendum Deo inuitauerat, rurſum ad glorificandum ipſum adhortatur ea, vt de tanta his diebus collata gratia vberiorem laudum dent gloriam Deo. Tanto enim hæc gratia vbique terrarum eſt ampliùs prædicanda, quantò ipſa vbique melius eſt operanda, & per eam vniuerſa Deo ſunt adquiſita re-

gna, & de regno diaboli in regnum Christi translata. Quod quidem per quos factum sit, consequenter adjungit; dicens: *Magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.* Ac si diceret, Inde date gloriam Deo, quia ipse nubibus suis, id est Apostolis, magnificentiam & virtutem dedit, per quem vos in regnum suum conuerteret. Nubes de imo surgunt in altum, & de alto imbrem emittunt, quo irrigata terra fructificat, & sedentes Apostoli spiritũ perceperunt; quia humilibus Deus dat gratiam, & superbis resistit semper. Per hanc gratiam hodie in virtutibus sublimati, & vberioribus donis magnificati tanquam de alto terram compluunt, dum diuini eloquij verbis corda terrenorum hominum omnium linguarum generibus loquentes erudiunt. Quos itaque Deus sic magnificauit, & in tantas virtutes tot donis ipse promouit, rectè magnificentiam & virtutem eis contulisse dicitur, quos & miraculis coruscare, & tam verbi quàm animi virtute fecit præminere. De quibus adhuc subditur: *Mirabilis Deus in sanctis suis*, per quos videlicet maiora quàm per semetipsum operari dignatus est, tam miraculorum exhibitione quàm prædicationis operatione, tanquam spiritu Heliæ in Helisæo geminato. Vnde & eis promiserat, dicens: *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Scimus & primogenitum fratrem, id est Christum, quasi sine liberis defunctum, & fratres eius, id est Apostolos, sponsam eius, id est Ecclesiam suscepisse, & in ea prolem filiorum innumeram generasse, & ab his deinceps diebus vniuersum mundum collegisse.

VNDE quantum huius sollemnitatis gratiæ mundus debeat, semper attendat, ad quem vndique colligendum collata sint modo vniuersa genera linguarum. Intuemini vniuersas Christi sollemnitates ab ipsa eius Natiuitate vsque ad Ascensionem, & quid tunc mundus perceperit huic gratiæ comparate, & longè ceteris hanc festiuitatem videbitis præmine[illegible]. In hac quippe centum viginti discipulis in Cœnaculo cõg[illegible]egatis Spiritus sanctus infusus, per ipsos eadem die circiter tria millia hominum lucratus est. Quod quidem vt fieret, dispersos olim sub Antiochi persecutione Iudæos de vniuersis nationibus Hierosolimis in præsenti festiuitate congregauerat; quod nunquam in alia festiuitate legimus factum esse. Ex quo etiam liquet, quantum ad præsentem gratiarum festiuitatem populi vndique conuenire debeant, qui spiritalis gratiæ dona desiderant. Hæc vna festiuitas vbique terrarum Ecclesiam dilatauit, & cum ipsa pariter

diuinas sollemnitates per vniuersum mundum plantauit celebrandas, & omnium linguarum generibus laudes Dei dispersit; vt hinc appareat quantum huic festiuitati cetere omnes sint obnoxiæ, per hanc videlicet vbique terrarum disseminatæ. Vnde & ad huius diei præconia cùm præmissum sit, mirabilis Deus in sanctis suis; & vt dictum est, quodammodo in eis mirabilior quàm in semetipso, statim adnexuit, vnde nunc maximè mirabilis apparuit: *Ipse*, inquit, *dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ.* Plebem quippe suam discipulos dicit, illiteratos, rusticanos, de humili plebe assumptos, per quos mirabile est tanta eũ operari. De quibus vnus eorũ Corinthijs scribens, & reprobatis sapientibus & potẽtibus seculi, tales idiotas & impotentes eligi considerans, ait: *Non misit me Christus baptizare, sed Euãgelizare. Non in sapiẽtia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, his autem qui salui fiunt, idest nobis, virtus Dei est. Scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens, vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultiam prædicationis saluos facere credentes. Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus vt confundat sapientes, & ignobilia & cõtemptibilia mundi elegit Deus & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* Nõ enim mirabile esset si super potentes vel sapientes seculi magna operaretur, quod humanæ virtuti potiùs quàm diuinæ ascriberetur. Vnde benè sicut hîc dicitur, ipse Deus Israel, qui videlicet antiquum populum elegit; ipse, inquam, non alter aut recens Deus. His plebeis & pauperibus viris de populo eodem assumptis, & nunc virtute ex alto indutis, dabit virtutem verborum contra seculi sapientes, & fortitudinem animorum contra potentum impugnationes. Benedictus Deus, subaudis, sit: hoc est ab omnibus glorificatus & laudatus, qui per tales talia operatus est his diebus, Amen.

FERIA

FERIA III. PENTECOSTES, SERMO XIX.

ESTERNUM Sermonem ex teſtimonijs ſexageſimi ſeptimi Pſalmi collegimus. Nunc autem ad ſeptuageſimum Pſalmum cõuertentes ſtylum, iuuat hinc quoque huius ſollemnitatis præconium ſubinferre. Scriptum ibi eſt: *Notam feciſti in populis virtutem tuam, in brachio tuo populum tuum, filios Iacob & Ioſeph. Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt & turbatæ ſunt abyſſi. Multitudo ſonitus aquarum, vocem dederunt nubes, &c.* Ad Deum Pſalmiſta loquitur, præuidens in ſpiritu, quæ per eundem ſpiritum his diebus Apoſtoli mirabilia ſunt operati: *Notam feciſti*, inquit, *in populis multis virtutem tuam*, illã.v. quàm Apoſtolis promiſerat, dicens: *Vos autem ſedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto.* Atque ita in brachio tuo, hoc eſt, in illa virtute vel fortitudine redemiſti populum tuum à ſeruitute ſ. peccati, liberaſti per ſpiritum videlice iatum: de quo dicit Apoſtolus: *Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.* Quiſquis enim ex caritate, quæ per Spiritum ſanctum infunditur, potius quàm ex timore Deo ſeruit, amicus potiùs quàm ſeruus dicendus eſt, & liberum, non coactum impendit obſequium. *Filios Iacob & Ioſeph.* Cùm ſuperiùs dixiſſet populos ſecundum multitudinem hominum, vel diuerſitatem terrarum, aut regionum; & nunc adjeciſſet populum ſecundũ vnitatem fidei, vel dilectionis vinculum, quomodo & diuerſas Eccleſias & vnam diximus, ne videretur populi nomine aut Iudaicum tantum, aut Gentilem accipere, addit *Filios Iacob & Ioſeph*, id eſt poſteros tam Iudaici quàm Gentilis populi, vt videlicet in Eccleſia duo parietes, ad vnum angularẽ lapidem, id eſt Chriſtum iungerentur. Iacob quippe ſupplantator Eſau, qui eum hereditate ſua priuauit, Iudaicus eſt populus, qui expulſo Gentili terram promiſſionis obtinuit. Ioſeph verò, qui augmẽtum interpretatur, Gentilis eſt populus, qui ſicut multitudine hominum tranſcendit Iudaicum, ita & munero conuerſorum fidelium magnum Eccleſiæ dedit augmentum. Paucos quippe vel nullos ex Iudæis cõparatione Gentilium Eccleſia continet. Quod quidem augmentum Eccleſiæ de conuerſis Gentibus ſtatim proſequitur, dicens: *Viderunt te aquæ Deus*, hoc eſt credendo te intellexerunt populi nationum, qui priùs quaſi aqua omni

vento doctrinæ circunferebantur, nec quicquam certitudinis quid sequi deberent ex lege didicerant. De quibus in Apocalypsi scriptum est, *aquæ populi multi.* De quibus adhuc subditur, quia viso Deo timuerunt, non tam videlicet seruili timore, quàm pro cõmunicatione pœnarũ, quàm casto vel filiali ei⁹ quẽ diligunt offensam præcauentes. *Et turbatæ sunt abyssi*, hoc est profunditates secularis Philosophiæ, quæ priùs quasi limpidissimæ aquæ videbantur, & gratissimum habebant haustum: quasi turbatæ ac cœnulentæ viluerunt comparatione simplicitatis Euangelicæ.

MVLTITVDO *sonitus aquarum*, subaudi vocem dedit. Et quare? quia *vocem dederunt nubes.* Multus quippe sonus diuinæ laudis resonat in conuersis populis, voce nubium, id est prædicatione Apostolorum edoctis. *Etenim sagittæ tuæ ô Deus*, per has nubes de Iudæa transferuntur ad gentes. Sagittæ quippe sunt verba Euangelicæ prædicationis, quæ quasi quibusdam diuini amoris iaculis corda vulnerant auditorum, sicut in Cantico Sponsa dicit: *Vulnerata caritate ego sum.* Et hæ quidem sagittæ priùs in Iudæa tanquam in pharetra tenebantur conclusæ, donec Iudæis Euangelium repellentibus transierunt ad gentes Apostoli, sicut vnus eorum ad ipsos ait: *Vobis oportebat primùm prædicare verbum Dei; sed quia vos repulistis illud, ecce conuertimur ad Gentes. Vox tonitrui*, hoc est de supernis per Spiritum in Apostolis facta per totum orbem est dilatata. Et quia de his scriptum est, quod *profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante sequentibus signis*; tonitruo illi verborum coruscationes sunt additæ miraculorum. De quibus nunc dicitur: *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ.* Et quoniam infideles magnitudine signorum magis, quàm auctoritate scripturarum mouentur ad fidem, visis coruscationibus commota est terra; quia miraculorum admiratione terrena hominum corda de pristina infidelitate sunt mutata. Atque ita Deus petit habere in mari vias, & in aquis semitas: cùm videlicet à Iudæa tãquam à propria terra recedens, & gratiam suam gentibus impertiens, vno reprobato populo multos acquisiuit. Mare maius est aquis & amaritudine plenum: & vita coniugatorum quæ multos capit, & curis seculi est implicita, quot molestias sustinet, tot amaritudines habet. Via latior est quàm semita, & vita coniugatorum laxior est quàm continentium. Venire autem ad nos siue propinquare Deus dicitur vt nos ad se trahat, cùm bonorum ope-

tum nobis affectum inspirat. Per vias igitur incedit in mari, quia laxiora opera habet in non coniugatis, sicut strictiora in continentibus quæ semitis operantur. Et hæc quidem vestigia Domini in Gentibus non cognoscentur, vt videlicet de peculiari populo suo Iudaico gratiam suam ad gentes transferat, & sic eo derelicto ad gentes transeat, quia nullus eo tempore id potuit prænoscere. Vnde & ipse Apostolorum Princeps cùm adhuc de vocatione Gentium per prædicationem suam facienda certus non esset, vase quodam omni genere reptilium pleno per visum sibi ostenso de hoc ipso admonetur atque docetur. Cur autem hæc vestigia Dei in Gentibus ignorarentur, vt cæcitate facta in Israel Gentes illuminarentur, fine Psalmi concluditur. Ac si videlicet diceret. Ideo ab homine prænosci non potuit, vt reprobatis Iudæis Gentes illuminarentur, quia illum priorem populum quasi gregem proprium semper habueras, cui Moysen & Aaron tantos pastores deputaueras, & tantam manum in Gentibus delendis propter illum exercueras, & hoc est quod ait, *Deduxisti, &c.* de Ægypto videlicet eum adducens, & in terram repromissionis inducens, sub regimine & ducatu Moysi Ducis & Aaron Sacerdotis.

FERIA IIII. PENTECOSTES, SERMO XX.

QVID etiam Amos Propheta, imò ipse Spiritus per eum in huius sollemnitatis suę præconio dixerit audiamus. *Dominus*, inquit, *Deus exercituum, qui tangit terram, & tabescet; & lugebunt omnes habitantes in ea. Et ascendet sicut riuus annis, & defluet sicut fluuius Ægypti. Qui ædificat in cælo ascensionem suã, & fasciculum suũ super terram fundabit. Qui vocat aquas maris, & effundet eas super faciem terræ. Dominus nomen eius.* Exercitus Dei, quibus ipse præsidet, tanquam principes, & aerias debellat potestates. Castra illa sunt Angelorum vel fidelium hominum, quæ plerumque scriptura commemorat. Refert Genesis quòd de Mesopotamia Iacob in terra Chanaan ad patrem reuertenti, fuerunt obuiã Angeli Dei, tanquam in protectionem ipsius milites missi. Quos cùm vidisset, ait: *Castra Dei sunt hæc.* Et appellauit nomen loci illius Manahim, id est castra. Ecclesiam quoque in castrorum aciem ordinatam, tanquam in pręcinctu belli procedentem, Canticum Canticorum describit.

Militia est vita hominis super terram. Tanquam in castris semper militant, qui minimè pacem hîc habentes contra diabolicas tentationes vel impetus carnis, aut impugnationes iniquorum hominum, iugem pugnæ sustinent conflictum: in agone illo vel pugna constituti, de quo Apostolus ait: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Et rursum: *Sic pugno, non quasi aerem verberans.* Et iterum in alia eius Epistola: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores, contra spiritales nequitia in cœlestibus.* Sed vt horum Deus exercituum proprio exemplo nos pugnare doceret, & vincere daret, sicut ipse promittens ait: *Confidite, e[illegible] vici mundum*, terram tetigit sicut prophetica lectio nunca[illegible], dum terrenæ substantiæ nostræ naturam in vnam sibi vniuit personam primo de Spiritu sancto in Virgine conceptus, & postmodum ex ea natus. Vnde & ad Spiritus sancti gratiam commendandam, per quem ille quoque factus est conceptus in nostræ redemptionis exordium, benè hîc videmus Prophetam exorsum, & narrationem suam in beneficijs diuinis deinceps perducere, vsque ad missionem eiusdem Spiritus factam in præsenti tempore. Ab illo quippe Dominicæ conceptionis exordio, quo vt expositum est, terram tetigit, ita diligenter quid in hac terra egerit, comprehendere curauit, vt nec mortem ipsius, nec resurrectionem, nec ascensionem prætermittens, ad excellentiam festiuitatis hodiernæ commendandam perueniret. Congruo quidem ordine tanquam à capite ad membra per mirabilem sancti Spiritus operationem deducens, cùm ipse scilicet, cuius operatione cõceptus est, Dominus Apostolici virtutem consummauit exercitus.

TRIA itaque à Domino tacta quodammodo tabescunt, dum ab ipso humanitas assumpta vsque ad dissolutionem perducta est mortis. Vnde & ipsemet de hac dissolutione mortis ad patrem ait: *In puluerem mortis deduxisti me.* Et quia de morte ipsius maximè contristati Apostoli fuerunt, hanc maximam eorum iustitiam luctum appellat Propheta cum subiungit: Et lugebunt omnes habitantes in ea. De quo etiam luctu quasi vespertino ante matutinam resurrectionis eius lætitiam Psalmista prædixerat: ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. In terra quasi tabescente fideles habitant, dum in assumptæ humanitatis morte spem suæ redemptionis collocant. Quam videlicet spem nequaquam retinerent, nisi de

mortis casu conscenderet resuscitatus. Vnde & subditur: *Et ascendet sicut riuus amnis, & defluet sicut fluuius Ægypti.* Riuus quamdiu in alueo suo conclusus cohibetur, nec se erigens alueum excedit, nequaquam terras circumiacentes irrigare valet. Quasi ergo de alueo viuus amnis ascendit, cùm incarnata Dei sapientia de ipso mortis loco, quo depositus fuerat, hoc est de sepulcro resurgit. Tunc circumiacentem terram irrigat, vt fructificare possit, dum desperata priùs discipulorum corda fide corroborauit; vt spe futuræ beatitudinis, quam eis resurgẽs exhibuit, bonorum operum fructus proferant. Quod autem riuum amnis priùs appellauit, consequenter fluuium Ægypti nuncupans diligenter describit congrua parabola illi fluuio Ægypti, qui Nilus appellatur, Dominum comparans. De hoc quippe fluuio, & singulari quadam eius natura Beda in libro de natura rerum ita meminit: Nili flumine pro pluuijs vtitur Ægyptus, propter solis calorem imbres & nubila respuens. Mense enim Maio dum ostia eius quibus in mare influit, zephiro flante vndis ejectis arenarum cumulis perstruuntur, paulatim intumescens ac retro propulsus plana irrigat Ægypti. Vento autem cessante, ruptisque arenarum cumulis, suo redditur alueo. Nilus itaque de paradiso manans ipsa Dei sapientia est de supernis descendens, vt nos de fonte vero potaret, & huius mundi Ægyptum, id est tenebras ipsa carnis assumptæ præsentia illustraret, de qua scriptum est: *Erat lux vera, quæ illuminat, &c.* Hic fluuius per septem ostia in mare dicitur defluere. quæ scilicet ostia dum vento flante arenis obstruũtur, refluxum habent in terram. Habent non liberum exitum in mare. Sic post resurrectionem Domini antequã septiformis gratia spiritus effunderetur in magnum mare nationum, quibusdam quasi arenis vento flante obstruebatur fluuius iste; dum metu Iudæorum Apostoli compressi de Iudæa, in qua erat facta cæcitas, tanquam de Ægypto egredi non permittebantur, vt de hoc fluuio per prædicationem suam Gentes reficerent. Quid enim ventus nisi diabolica suggestio? Quid arenæ, nisi qui influxu seculi per concupiscentiam terrenorum huc illucque defluunt? Vento itaque flante arena cumulata fluuium obstruit, dum cupiditas Iudæorum locum vel gentem amittere metuens, Apostolicam compescit prædicationem. Sed hoc postmodum metu de cordibus eorum per Spiritum sanctum expulso, ruptis arenis liberè fluuius in mare defluit, dum ad Gentes de Iudæa prædicatio Apostolica omni timoris obstaculo repulso constanter exiuit, sicut

vnus eorum intrepidus ait, *Vobis oportebat primùm prædicare verbum Dei: sed quia vos indignos æternæ vitæ judicastis, ecce conuertimur ad Gentes.* Quia tamen dum in Iudæa tenebantur conclusi, nequaquam à fructu prorsus erant vacui, cùm ibi quoque nonnullam hominum multitudinem Deo lucrarentur. Prædictus fluuius, id est Christus, quodam ibi suo refluxu fructificauit, antequam in immensum mare gentium defluens Ecclesiam vndique colligeret.

ASCENSVM itaque fluuij Ægypti refluxum expositum in Iudæam dicit, ac deinde ordine cógruo defluxum eius in vniuersum mundum ad corda gentium irroranda supponit. Quod cum nonnisi post ascensionem Domini, & Spiritus sancti aduentum constet esse factum, rectè de vtrisque subditur: *Qui ædificat in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundabit.* Non ait solum modo, *qui ascendit in cælum*, sed, *qui ædificat in cælo ascensum suum*: vt non transitoria hæc eius ascensio intelligatur, tanquam ad conuersationem terrenam ipse iterum reuertatur: sed absque huiusmodi reuersione firmam ibi deinceps habeat mansionem. Fasciculum suum iam in cœlo consistens super terram fundauit, cùm ipso Spiritu sancto corda discipulorum adhuc dissoluta, & timore mortis titubantia, nec vlla fortitudine animi solidata, per Spiritum sanctum in modum fasciculi tam sibi quàm inuicem summæ caritatis vinculo astrinxit, & sic etiam super terram eos fundauit, hoc est in omnibus confirmauit bonis: vt ipsi etiam in Ecclesia quædam aliorum fierent fundamenta, iuxta illud quod de ipsa prædixerat Psalmista; *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Aquas autem maris salsas esse cóstat. Et ampliùs benè ait: *Vos estis sal terræ*, quo videlicet terrena corda condienda sunt, & vestra prædicatione quasi quodam sale sapientiæ in bonis moribus componenda. Aquæ itaque huius salis verba sunt Apostolicæ prædicationis. Istæ aquæ à Deo vocantur, & super terræ faciem effunduntur, dum Apostoli Christi ad officium prædicationis ab ipso vocati admittuntur, non more pseudoapostolorum per se veniunt. Quales quidem veritas arguens dicit: *Omnes quotquot venerunt, fures fuerunt & latrones.* Tanquam si diceret, venerunt per se, non missi à me. Vocat itaque Dominus aquas maris, dum Apostolicæ prædicationis verba in omni genere linguarum, & per vniuersum mundum dirigit. Et hæc non solum super terram, verumetiam super faciem terræ effudit, dum non solum exteriùs sonant, verumetiam intellecta mentem intus illuminant. Per fa-

ciem quippe, qua vnusquisque cognoscitur, non incongruè notitia designatur. Super terram itaque verba fiunt, sed vsque ad faciem non peruenerunt, cùm ęnigmata legis vel prophetiarum velamen habent in littera, non adpertionem in intelligentia Euangelica vel Apostolica doctrina, quia non ita mysticis referta est verbis: super terræ faciem effunditur, dum quæ pro feruntur intellecta cognoscuntur. Quis verò iste sit, qui hæc tanta peragit, competenter subdit: *Dominus nomen illi.* Quē cùm simpliciter Dominum vocat, nec quorum sit determinat, generale ipsius dominium, & vniuersale innuit imperium, quo cūcta regit atque optime disponit in secula seculorum, Amen.

FERIA V. PENTECOSTES, SERMO. XXI.

TAM ipsum diem Paschæ quàm Pentecostes dono Spiritus sancti legimus insigniri, vt non solùm hanc, verumetiam illam sollemnitatem, quæ præcipuæ habentur, ad honorem quoque Spiritus sancti referendas esse sciamus. Vt enim Ioannes commemorat, cùm esset serò die illo, & fores essent clausæ vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & stetit in medio eorum, & dixit eis, *Pax vobis.* Et cùm hæc dixisset, ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dicit ergo eis iterum Iesus: *Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cùm dixisset, insufflauit & dixit illis: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Et quidem actum esse constat in extremæ eius apparitione illarum quinque, quas illo die legitur habuisse, videlicet quinta vice apparens, tunc spiritum daret in terra, quem postmodum de cœlo missurus erat, quinta decima completa. Quam quidem missionem, & supremum Spiritus sancti aduentum, quem nunc colimus, ipse antea promiserat. *Ego*, inquit Veritas, *veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Quæ est ista, obsecro necessitas, ad Spiritus sancti [illegible]uentum, vt prius abire oporteat Christum? Numquid in terra c[illegible]sistens eum dare non poterat, cuius plenitudinem ipse semper habebat? Quid causæ extitit, vt in cœlum ascenderet tanquam missurus spiritum de lōginquo, quem dare poterat de proximo? Non enim localis est spiritus non solum diuinus, sed nec

humanus, nec more corporum ſpiritalis natura moueri habet de loco ad locum. *Cælum*, inquit Deus, *& terram ego impleo*. Et ſicut Veritas ait, *Spiritus eſt Deus*, qui *vbi vult ſpirat, diuidens ſingulis prout vult*. Cuius immenſitatem & diuinitatis potentiam locis omnibus præſidentem Pſalmiſta conſpiciens, ad Dominum ait: *Quo ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades*. Ac ſi apertè dicat, ſi ſumma tua bonitas, de quo illud eſt, *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem*, meis te peccatis iratum reddiderit, quò mihi patebit à præſentia tua locus fugiendi? vel .... tua abditus abſcōdendi? Quem ſtatim per hanc incircumſcripti ſpiritus ſui maieſtatem vbique conſpiciens præſentem, adiecit, *Si aſcendero in cælum, &c.* Tanquam ſi diceret, Nullus mihi tutus locus refugij, tam in ſupernis quàm in infimis, cùm me perſequi decreueris, cùm ad quælibet agenda tibi ſint cuncta loca præſentia. Denique & in ipſo die reſurrectionis, vt iam ſuprà meminimus, Spiritum ſanctum ab eo Apoſtolis datum eſſe nouimus.

QVI ergo iam dederat in terra ſpiritum, quid ad eum iterum dandum neceſſe fuit eum aſcendere in cœlum? tanquam eum ibi reperiret, quem in terra nō haberet, aut inde illum mitteret, quem in terra iam ſicut priùs de ſe inſufflando dare nō poſſet. Adeo, inquam, neceſſe fuit vt diceret: *Niſi ego abiero, &c.* Aut fortaſſis hæc miſſio ſpiritus ſuperior fuit ac maior, vt de cœlo dāda eſſet, quàm illud prædictum donum in remiſſione peccatorum per inſufflationem Apoſtolis in terra collatum. Reuera lōgè ſuperior & eminentior dignitate, ſi diligenter & illud donum diſcernere valeamus. Ibi quippe poteſtas illa collata eſt Apoſtolis, quæ omnibus eorum vicarijs, hoc eſt Epiſcopis, creditur eſſe communis, in remittendis ſ. vel retinendis aliorum peccatis. Hæc vero Spiritus ſancti gratia, quæ die Pentecoſtes Apoſtolis eſt infuſa, quantomagis eſt rara, tantò amplius pretioſa. Quid enim illæ igneæ linguæ ſuper Apoſtolos apparentes, niſi ſummam hominis exprimunt perfectionem in tribus conſiſtentem? tribus his, inquam, quæ in omnibus bonis hominem cōſummant. Hæc verò ita ſunt. Illuminatio mentis, ne ſimplicitas eorum vllis deinceps oberraret infidelitatis tenebris, ſicut & ipſe Dominus eis promittens, ait: *Cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Sed quia vt beatus meminit Petrus, melius eſt non noſſe viā veritatis, quàm poſt agnitam retrorſum abire, poſt fidei lucem neceſſe eſt infundi caritatis ardorem, vt quæ jam agenda eſſe per Deū nouimus

nouimus; per eius amorem implere studeamus, qui Spiritus sanctus intelligitur. Vnde & Apostolus, *Caritas* inquit, *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritū sanctū, qui datus est nobis.* Ignis itaque, in quo dispertitæ apparuerunt linguæ, quia ex propria natura tam lucem habet quàm calorem, duas prędictas gratias tam de illuminatione fidei, vel saluberrimis documētis, quàm de inflammatione caritatis diligenter exprimit. Forma verò linguarū, quæ dispertitę memorātur, prędicatio est futura, non vno genere linguæ, non in vna parte per Apostolos proferenda, vt non solum sibi, sed omnibus viuant. Duæ quippe priores gratię hominem in se moribus consummant, & beatitudine dignū efficiunt. Sed qui adhuc prædicare non sufficit, quasi sibi tantum ad hoc proficiens nō aliis viuit. Etsi enim pręcepta Dei iā tenet in vita; quia tamen alijs prædicare non sufficit illa, nondum magnus est in regno cœlorū, iuxta illā Domini sentētiam: *Qui autem fecerit & docuerit sic homines, hic magnus vocabitur in regno cælorū.* Nullus quippe in Ecclesia maior est, quàm qui præcepta Dei viuendo custodit, & ad imitationē sui alios prędicando trahit. Quid ergo de Apostolis æstimādū est, quorum prædicatione non pars vna terrarum; sed vniuersus mūdus conuersus est ad Deum? Quæ diuinæ dona largitatis huic, quā diximus, eorum trinę gratiæ poterit comparari? Quam quidem vt Apostoli mererentur accipere, in cœlum primitus Dominum oportebat ascendere, & sic eis ibi locum quodammodo conuersationis, sicut ipse promiserat parare. Vnde & Paulus: *Nostra*, inquit, *conuersatio in cælis est.* Illuc ergo Christus conscendit opere, vt eum Apostoli sequerentur mēte, & tātò ardētiùs appeterent esse, quod Dominum suū nouerāt præcessisse. Vnde & prædictus Apostolus nos adhortās ait: *Quæ sursum sunt, quærite; vbi Christus est in dexterā Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Vt enim beatus meminit Hieronymus, nihil maius potest parari seruo, quàm esse cū Domino. Et profectò quisquis præsentiā alicuius plurimū diligit, maioribus in absentē desiderijs inardescit. Abire ergo in cœlum eum oportuit vt spiritum mitteret, quia recedendo ab eis, quanto amplius ad sequēdū se desideria ipsorū accendebat, tanto perceptione maioris gratię dignos eos efficiebat. Benè prius spiritum quo peccata dimitterētur dedit eis in terra: quia vbi committur, ibidem remissio est facienda, & quisquis indulgentiā non meretur in hac vita, frustra eā expectat in futura. Hāc ergo, Domine, per spiritum tuum, qui pro sanctis postulat, nobis hic impetra: illic te comprehendere mereamur, quò vt tę sequi tua membra va-

lerent, spiritum nunc illis misisti de supernis. Illum, inquam, spiritum, de quo Propheta confidens, ait: *spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*. Quæ enim terra recta, nisi illa viuentium ab iniquitate penitus aliena? per hunc nobis spiritum in hac terra nō recta remissionem tribue peccatorum, vt ad eam quæ recta per ei⁹ veniamus ducatum, Saluator mundi, qui cum Patre & eodem spiritu vnus es Deus in æternum, & vltra, Amen.

DE S. PETRO, SERMO XXII.

EATI Petri Apostolorum Principis solemnitas tantò celebriùs ab Ecclesia veneranda est, quantò ipsi à Domino amplior Principatus in Ecclesia concessus est. Ipsum quippe quasi fundamētum Ecclesiæ Dominus collocauit, cùm in confessione fidei suæ, qua dictum est, *Tu es Christus filius Dei viui*, tanquam in petra quadam firmissima Ecclesiā suam ædificandam esse prædixit: & ei specialiter ligandi atque soluendi potestatem commisit. Cuius quidē petræ fundamentū beatus cōsiderans Cyprianus in Epistola quadam ad Iubaianū ita meminit: Manifestū est autem & per quos remissa peccatorū dari possit. Nā Petro primū Dominus, super quem ædificauit Ecclesiā, dedit vt id solueret in terris quod ille soluisset. Idem de eodem ad Quintum, Petrū quem primum Dominus elegit, & super quē ædificauit Ecclesiā suam. Ambrosius quoq; ipsum Petrum, super quē . . . intelligens quodam loco ait: Hoc ipsa petra Ecclesiæ canente culpā diluit. Et Hieronymus ad Marcellam, de fide nostra & Mōtani heretici dogmate scribens, de hoc ipso ait: Si igitur Apostolus Petrus, super quē Dominus fundauit Ecclesiā, &c. Quanta autē firmitas & cōstātia Petri esset in fide, vt hinc ipse meritò petra vocaretur, Dominus ipse alibi protestatur, dicens: *Ego pro te rogaui Petre, vt nō deficiat fides tua*. Ac si diceret: quantumcūq; alij titubent, quātūcūq; de morte mea desperent, tua fides incōcussa manebit. Ex qua quidem fidei firmitate, & ipse Petrus fratres confirmare admonetur, cùm ei statim à Domino dicitur: *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos*. Neq; enim credendum est tunc fidem Petri defecisse, cùm diuina dispēsatione Dominum permissus est negare, ex infirmitate s. carnis & timore mortis. Hic est Petrus, vt dictū est, tanquā vnicum ceterorum firmamentum & confirmatio, cui post trinam amoris sui cōfessionem Dominus oues suas & agnos committēs,

ipſum toties Eccleſiæ ſummum conſtituit paſtorem. Vnde & merito Sedes eius, quam paſſionis ſuæ martyrio decorauit, inter vniuerſas Eccleſias Primatum accepit, vt ſicut ille omnibus Apoſtolis, ita Epiſcopatus eius prælatus ſit ceteris. Scimus antiquitus tres tantum Patriarchatus, hoc eſt tres principales Epiſcopatuum ſedes Eccleſiam habuiſſe, Romanã ſcilicet, Alexandrinam, Antiochenam. Quarum quidem dignitas ad honorem B. Petri maximè reſpicit: cùm videlicet tam Antiochena quàm Romana Sedes eius propriæ fuerint, & tertia id eſt Alexandrina, Marco eius diſcipulo ceſſerit. Hic eſt Petrus poſt Chriſtum quaſi alter Heliſæus poſt Heliam.

LEGIMVS poſt raptum Heliæ, ad Heliſæum filios Prophetarum congregatos eſſe, eoſque iuxta fluenta Iordanis in caſulis habitantes, quaſi monaſticam & cœnobialem vitam cum ipſo duxiſſe. De quorum conuerſatione B. Hieronymus quodam loco meminit, dicens; Filij Prophetarum, quos *Monachos legimus in veteri Teſtamento, &c.* Sicut autem tunc ad Heliſæum illi, vt diximus, ſunt congregati, Monaſticè & communiter cum ipſo viuentes: ita & poſt aſcenſionem Domini fideles ad Petrum adunati hanc vitæ perfectionem vel etiam maiorẽ arripuerunt. Quod quidem in Actibus Apoſtolorum Lucas diligenter deſcribens, *Multitudinis*, inquit, *credentium erat cor vnum & anima vna*, nec quiſquam eorum quę poſſidebat aliquid ſuũ eſſe dicebat, ſed erãt illis omnia cõmunia. Conſtat etiã Heliſæum, quia vidit Heliam, quando à ſe tollebatur, duplicatũ ſpiritum Helię, id eſt ampliorẽ gratiam in miraculis accepiſſe. qui nõ ſolũ viuus ſicut Helias mortuos ſuſcitauit, verũ etiam mortuus cum tactu oſſium ſuorũ defunctum vitæ reddidit. Quid eſt Heliã intueri, quãdo ſuſtollitur, in cælum ſcilicet aëreũ, niſi Chriſtum ad Patrem aſcendentem cernere, hoc eſt cũ Patre nõ eſſe inferiorẽ credere, ſed per diuinitatis naturã ipſum ei tanquam æqualem occurrere? Vnde & Pſalmiſta: *A ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius*. Summũ quippe cælum Dei Patris excellẽtiam dicit, qui per hoc quod ab alio nõ eſt ſummus per exiſtentiam dicitur potius quàm per dignitatem. Ex hoc vtiq; cœlo filius naſcendo procedit, quia Platoni mens ex ſummo Deo nata dicitur, hoc eſt ſapientia de ipſa Patris ſubſtãtia exiſtens tanquã genita. De hoc quidẽ egreſſu generationis Filij de Patre illud eſt Propheticum, *Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis*. Et ipſe Filius, *Exiui*, inquit, *à Patre*. qui ne inferior vel indignior patre videretur, occurſus eius vſque ad ſummũ eius annectitur, quia per ple-

nitudinem diuinitatis Patri coæqualis assurgit. Cuius quidem æqualitatis dubitationem ipse increpans in Maria dicit: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Ac si diceret, non es me digna manib. tuis contingere in terris, quæ nondum fide me tanquam Patri ęqualem contingis in supernis, quod est, me nondum tibi ad Patrē ascendisse: hoc est, te nondum credere me illi per plenitudinem diuinitatis ęqualem occurrere. Quod quia Petrus ceteris firmior in fide amplius credidit, quasi alter Helisæus Heliam sustolli vidit. Vnde & spiritum Heliæ quasi geminatū vel multiplicatum accipere meruit, qui ab ipso Christo maiorem miraculorū gratiā accepit, quàm ipse Christus per semetipsum exhibuit, sicut & ipse antea promiserat, dicens: *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, quia ad Patrem vado*: hoc est in corde ipsius per fidem ad æqualitatem Patris conscendo. quo itaque Petrus in hac fide firmior extitit, maiorem quàm ceteri gratiā miraculorum meruit. qui non solùm infirmos & vmbra corporis curauit, verum etiam eadem vmbræ suæ virtute dicitur suscitasse. Vnde August. in Psal. cxxx. In Christo, inquit, maiora fecisse videntur Apostoli, quàm ipse Dominus Iesus. Ad vocem Domini surrexerunt mortui. Ad vmbram transeuntis Petri surrexit mortuus. Isidorus de vita & obitu Sanctorum Patrum: Simō Petrus pręteriens vmbrâ mortuos suscitauit. quod ergo Dominus ait, *Qui credit in me, maiora horum faciet*, vt dixit generaliter quicūque, sic specialiter ad singularem cōstantiā fidei Petri visus est retulisse. Mirabilius autē fuit miraculum vmbræ Petri, quàm fimbriæ Christi. Fimbria quippe aliquid veritatis habet, vmbra verò similitudinem tenet, & illa permanet, hæc præterit.

QVOD si post hanc miraculorum gratiam, dignitatem quoque honoris, quam Petrus à Domino est adeptus, consideremus: videbimus Sedem Petri ipsi quoq; propriæ sedi Dei, quā ab initio Hierosolymis habuit, præminere, vt ex hoc etiam quodāmodo in terris Christus videatur præferre. Quis enim nesciat ipsam quoque Hierosolymitanā Ecclesiam, sicut & ceteras Romanæ subiacere? Quam tamē Ecclesiā ipsum fratrem Domini Iacobum primū habuisse constat Episcopū: nec tamē illa eius prima Cathedra vel ceterorum Apostolorū festiuitatē in Ecclesia meruerunt, vt hoc soli Petro priuilegiū reseruaretur. Qui etiā successorib. suis in Syluestro Papa id proprijs acquisiuit meritis, vt deinceps Roman⁹ Pōtifex Vicarius quoq; Cōstātini in vrbe Imperiali ab ipso cōstitutus, à quo & insignia, quę hanc exornāt dignitatē cōcessa sunt: quasi iuxta ordinem Melchisedech perfectus tam sacerdotali quàm re-

gia præmineret dignitate, vt in Ecclesia Petrus, in vrbe Cæsar habeatur. Geminam quippe gratiam tam in constantia fidei quàm in feruore dilectionis adeptus, tam Ecclesiasticam quàm regiam meruit sibi Monarchiam vendicare. Ceteris quippe discipulorum opinionem hominum magis, quàm assertionem suam de Christo proferentibus, & cùm ipse Dominus ab eis requisisset, *Vos autem quem me esse dicitis?* quasi adhuc hæsitando reticentibus, Petrus vt fluctuantes confirmaret respondere non distulit: *Tu es Christus filius Dei viui.* Vnde statim specialiter ac solus beatus à Domino prædicatur, ac singulariter priuilegiũ Ecclesiasticæ potestatis suscipere meretur, cùm ei à Domino totum cœlorum regnum, non pars, ei commendandum à Christo promittitur: *Tibi dabo*, inquit, *claues regni cœlorum.* Quamuis enim generabiliter dictum sic omnibus Apostolis, *Quæcumque ligaueris super terram, &c.* Soli tamen Petro insuper claues regni cœlorum datæ sunt. Sicut enim multæ ciuitates sunt in vno regno, ita multæ partes in populo Christiano. Regnum itaque Christi vniuersalis est Ecclesia, ita in potestatem Petri tradita, vt nihil in ea fieri nisi ordinatione vel permissione liceat Romani Pontificis: nullus alius generalem super omnes habet excommunicationem vel absolutionem. Qui etiam nonnullis discipulorum recedentibus, & omnibus plurimum dubitantibus, cum eis Dominus requireret: *Nunquid & vos vultis abire?* tanquam scilicet in quodam anxietatis articulo constitutus; nequaquam reticere Petrus sustinens respondit: *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Ex hac denique intrepidus constantia, quam tunc in animo gerebat, & maxima semper dilectione flagrabat, profiteri non timuit, *Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Et rursum: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Et iterum: *Domine tecum paratus sum, & in carcerem & in mortem ire.* Non enim minori caritate succensus, quàm fuerat fide firmus. Quæ namque illa erat in eo amoris flamma, cùm Dominũ nec pro redemptione sua pati toleraret, cũ ei passionẽ suam prædicenti respõderet: *Propitius esto tibi Domine ne fiat hoc.* Quẽ deniq; zelum amoris in ipsa captione Domini ceteris omnibus fugientibus ita exhibuit, vt in tanto trepidationis articulo seruo Principis aurem amputaret. A qua quidem vltione nec ceteris Dominum comprehendentibus parceret, nisi ab ipso Domino citò correptus fuisset.

MEMOR itaque illius Dominici sermonis, *Maiorẽ hac dilectio-*

nem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis, morti se opponebat à qua Dominũ liberare volebat. Qui cõtra vitia ipsamque radicem omnium malorũ cupiditatem quanto armaretur zelo, vindicta illa in Ananiam & vxorem eius patenter ostendit; quos non gladio sicut dictum seruum percussit, sed mirabiliùs serui sui virtute peremit. Tolerauit diu Dominus auaritiam Iudæ, iste nec ad momentum sustinuit sacrilegium cupiditatis commissæ. Quo enim amplioris zeli virtute feruebat, omne virtuti contrarium minus tolerabat. Et quo se ampliùs à Domino sublimari nouerat, magis se pro Domino semper humiliare studebat. Vnde & ad passionem crucis tandem veniens: quo videlicet genere mortis Dominum maximè secutus est, sicut ei antea prædixerat, non tam de passione sua trepidus, quàm de honore Domini sollicitus, nequaquam crucifigi se permisit vt Dominum, sed capite deorsum versum pedibusque sursum erectis, ex ipsa quoque corporis sui positione augmentum elegit pœnæ. Ex qua etiam sua humiliatione quantum à Domino meruit exaltari, dubium non potest esse, à cuius etiam honore nec id reor alienum esse, quòd quantociùs mundi caput præminebat Romana Sedes eius facta est, vt hoc etiam iure in toto mundo Principatum obtineret. Per eam videlicet omnium regnorũ Principem, quam ipse proprio sanguine Domino consecrauit; & hoc tanquam indissolubili bitumine quasi aliarum fundamentum fundauit. Ad cuius insuper ciuitatis gloriam id à Domino collatum est, vt cùm ceteræ Sedes Apostolorum reliquijs eorum sint priuatæ, hoc de Romana Dominus non tulerit, ne ad comparationem eius ceteræ possint gloriari: imò & de corpore Coapostoli Pauli eam voluit insigniri, vt hæc quoque ciuitas ex his duobus gratiæ donis quasi geminatum acciperet spiritum, sicut & de hoc Helisæo nostro præfati sumus. Vnde factum est, vt hæc ciuitas à duobus fratribus Remo videlicet & Romulo prius ædificata, multò feliciùs à maioribus fratribus Petro & Paulo sit postmodum in Christo fundata. His duobus tota distributa est grãtia quæ ad totius mundi confessionem sufficeret, cùm Petrus in miraculis, Paulus emineret in verbis. Quæ videlicet duo ipse Paulus distinguens: ait: *Iudei signa potuit, & Græci sapientiam quærunt*. Ne quem fortè moueat, quòd ex priuilegio diuini amoris, Ioannes Petro præferri videbatur in meritis; cùm iste plus à Domino diligeretur, sicut ille amplius Dominum diligere creditur: agnoscat secundum bea-

tum August. hoc nequaquam de personis ipsis esse accipiendũ, sed de duabus viribus per eos significatis intelligẽdũ. Nec enim dubitat eum, qui plus diligit Christum, esse meliorẽ, nec eum qui plus à Christo diligitur beatiorem. Quòd si cui fortè displiceat nos ad mysterium hic declinare, nec in ipsis personis veritatem historiæ dissentire: si in eo, vt opinamur, Ioannes magis à Christo diligi dicatur, quod Christus maiorem ei caritatem vel familiaritatem exhibebat in opere: tum pro mundicia carnis, qua ille tanquam virgo præminebat: tum etiam quia pro iuuenili ætate maiorem circa eum prouidentiæ curam habebat. Plus igitur ipsum Christus amare dicitur per effectum operis, non per affectum dilectionis. Habeat itaque Ioannes hunc dilectionis effectio à Domino tanquam virgo, ita tamen vt Martyri, & per affectum amoris meliori non inuideat Petro. Vtrique autem suis nos magnis meritis ita iuuent apud Dominum, vt ad eorum pertingere valeamus consortium.

IN CONVERSIONE S. PAVLI, SERMO XXIII.

PRAECIPVI Gentium Doctoris conuersio tantò deuotiùs à conuersis per eum Gentibus est celebranda, quantò ipsas ipsi amplius esse constat obnoxias. Sola eius conuersio, per quam vniuersus conuersus est mũdus, vel diligentiùs de fide instructus, ac perfectiùs edoctus, sollemnitatem in Ecclesia meruit obtinere. Solus inter Apostolos ipse est, qui Propheticis præconijs olim mundo promissus est, atque proprijs vaticinijs designatus, & à ceteris discretus itaque segregatus. Hic est rinoceros seu monoceros ille diuinis hodie loris adstrictus, qui pristinam feritatem deposuit, & Domini iugo deditus, diuinumque aratrum trahens, glebas vallium frangere cœpit. De cuius mirabili conuersione & ipse Dominus ad beatum Iob loquens, & virtutem suam, qua id potuit, magnificans, ait: *Nunquid rinoceros volet seruire tibi?* ac si diceret, sicuti mihi, *aut morabitur ad præsepe tuum? Nunquid alligabis rinocerotem ad arandum loro tuo, aut confringet glebas vallium post te? Numquid habebis fiduciam in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nunquid credis ei, quòd reddat sementẽ tibi, & aream tuam congreget?* Quod B. Gregorius libro Moralium, xxxi. de beato denique Paulo diligenter exponit. Rinocerotus

inquit, indomitæ omnino naturæ est, itaut si quando captus fuerit, teneri nullatenus possit. Impatiens quippe, vt fertur illicò moritur. Eius verò nomen Latina lingua interpretatum sonat, in nare cornu Rinocerus, qui etiam monoceros Græcis exemplarijs nominatur, tantæ esse fortitudinis dicitur, vt nulla venantium virtute capiatur. Sed sicut hi asserunt, qui describendis staturis animalium laboriosa inuestigatione sudauerunt, virgo ei puella proponitur. Quæ venienti sinum aperit, in quo ille omni ferocitate deposita caput deponit. Sicque ab eis, à quibus capi quæritur, repente velut eneruis inuenitur. Buxei quoque coloris esse describitur. Qui etiam cum elephantis quando certamen ingreditur, eo cornu, quod in nare singulariter gestat, ventrem aduersantium ferire perhibetur; vt cùm ea quæ molliora sunt vulnerat, impugnantes se facile sternat. Potest ergo per hunc rinocerotem, vel certè monocerotem, vnicornẽ, ille populus intelligi, qui dum de accepta lege non opera, sed solam inter cunctos homines elationem sumpsit, quasi inter ceteras bestias cornu singulari certauit. Inde passionem suam Dominus, Propheta canente, prænuncians ait: *Libera me de ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.* Tot quippe in illa gente vnicornes vel rinocerotes extiterunt, quot contra prædicationem veritatis de legis operibus gloriati, & fatua elatione confisi sunt.

BEATO igitur Iob Ecclesiæ typum tenenti dicitur: *Numquid volet rinoceros seruire tibi?* Ac si dicatur, nunquid illum populum, quem superbire in nece fidelium stulta sua elatione cõsideras, sub iure tuæ prædicationis inclinas, subaudis vt ego? qui & contra me illum singulari cornu extolli conspicio; & tamen mihi cum voluero protinus subdo? Sed hoc melius ostendimus, si de genere ad speciem transeamus. Ille ergo ex hoc populo & primus in superbia, & postmodum præcipuus testis in humilitate nobis ad medium deducatur. Qui dũ contra Deum sequasi de custodia legis nesciens extulit, cornu in nare gestauit. Vnde & hoc ipsum naris cornu per humilitatem postmodum inclinans dicit: *Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.* In nare cornu gestabat, qui placiturum se Deo de crudelitate confidebat, sicut ipse postmodum semetipsum redarguens dicit: *Et proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.* Huius autem

autem rinocerotis fortitudinem omnis venator extimuit, quia Sauli sæuitiam vnusquisque prædicator expauit. Scriptum namque est: *Saulus autem adhuc spirans minarum & cædis in discipulos Domini, &c.* Cùm flatus nare reddendus trahitur, spiratio vocatur. Et illud sæpe per odorem nare deprehendimus, quod oculis non videmus. Rinocerus ergo iste nare gestabat cornu quo percuteret: quia minarum & cædis spirans postquam præsentes interfecerat, absentes quærebat. Sed ecce omnis ante illum venator absconditur, omnis homo, id est rationale sapiens opinione mortis eius effugatur. Vt ergo hunc rinocerotem capiat, sinum suum virgo, id est secretum suum ipsa per se inuoluta carne Dei sapientia expandit. Scriptum quippe est quòd cùm Damascum pergeret, subitò circumfulsit eum die media lux de cœlo, & vox facta est, dicens: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Qui prostratus in terra respondit: *Quis es Domine?* Cui illico dicitur: *Ego sum* IESVS *Nazarenus quem tu persequeris.* Virgo nimirum rinoceroti sinum suum aperuit, cum Saulo incorrupta Dei sapientia incarnationis suæ mysteriũ de cœlo loquendo patefecit. Et fortitudinem suam rinocerotus perdidit, quia prostratus humi omne quod superbum tumebat amisit. Qui dũ sublato cœlorum lumine manu ad Ananiam ducitur, patet iam rinocerus iste quibus Dei loris astringitur, quia videlicet vno in tẽpore cæcitate prædicationis baptismate ligatur. Qui etiam ad Dei præsepe ligatus moratus est, quia ruminare verba Euangelij dedignatus non est. Ait enim: Ascendi Hierosymam cum Barnaba assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum illis Euangelium. Et qui priùs ieiunus audierat: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare?* mira postmodum virtute præsidentis pressus, ex verbi pabulo vires obtinuit, & calcem superbiæ amisit. Loris quoque Dei non tantum à feritate restringitur; sed quod magis sit mirabile, ad arandũ ligatur: vt non solum homines crudelitatis cornu non impetat, sed eorum etiam refectioni seruiens, aratrum prædicationis trahat. Ipse quippe de Euangelizantibus quasi de arantibus dicit: *Debet enim in spe qui arat, arare: & qui triturat in spe fructus percipiendi.* Qui ergo tormenta priùs fidelibus irrogauerat, & pro fide postmodum flagella libenter portat: qui scriptis etiam Epistolis humilis ac despectus prædicat: qui dudum terribilis impugnabat, profectò benè ligatus sub aratro desudat ad segetem, qui viuebat in campo malè à timore liber. De quo rectè dicitur: *An?*

confringet,&c. Iam ſ. Dominus quorumdam mentes intrauerat, qui illũ veraciter humani generis redemptorem credebãt. Qui tamen cùm nequaquam à priſtina obſeruatione recederẽt, cùm dura litteræ prædicamenta cuſtodirent, eis prędicator egregius dicit: *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.*

QVI ergo in humili mente fidelium legis duritiam redarguendo contriuit, quid aliud quàm in valle poſt Dominũ glebas fregit, ne. v. grana ſeminum quæ excuſſus aratro fidei ſulcus cordis exciperet, per cuſtodiam litteræ preſſa deperirent. De quo adhuc benè ſubditur: *Nunquid fiduciam habebit, &c?* In rinocerotis huius fortitudine fiduciam Deus habuit, quia quanto illum crudeliùs dura ſibi inferentem pertulit, tanto pro ſe conſtantiùs tolerantem aduerſa præciuit. Cui labores etiam, quos ipſe in carne pertulerat, dereliquit; quia conuerſum illum vſq; ad imitationem propriæ paſſionis traxit. Vnde & per eundem rinocerotem dicitur: *Suppleo ea quæ deſunt paſsionum Chriſti in carne mea.* De quo adhuc ſubditur: *Nũquid credes ei quod reddat ſeminãtibus, & aream tuam congreges?* Conſideremus Paulum quis fuerit, cùm ab ipſa adoleſcentia lapidãtium adiutor exiſteret, cum alia Eccleſiæ loca vaſtaret, & acceptis Epiſtolis vaſtando alia peteret, cùm mors ei fidelium nulla ſufficeret, ſed ſemper ad aliorum interitum alijs extinctis anhelaret. Et profectò cognoſcimus, quia tunc nullus fidelium crederet, quòd ad iugum Deus ſuæ fortitudinis veritatem elationis inclinaret. Vnde & Ananias voce Dominica hunc & poſtquam conuerſum audiuit, extimuit dicens: *Domine, audiui à multis de viro hoc, quanta mala ſanctis tuis fecerit in Hieruſalẽ.* Qui tamen repente commutatus, ab hoſte prædicator efficitur, & in cunctis mundi partibus Redemptoris ſui nomen inſinuat, ſupplicia pro veritate tolerat, pati ſe quæ irrogauerat exultat. Alios blandimentis vocat, alios ad fidem terroribus reuocat. Iſtis regnum pollicetur cæleſtis patriæ, illis minatur ignes gehennæ. Hos per auctorem corrigit, illos ad viam rectitudinis per humilitatem trahit, atque in omni latere ad manum ſe ſui rectoris inclinat. Et tanta arte Dei aream congregat, quanta illam priùs elatione ventilabat.

SED neque hoc abhorret à Paulo, quòd rinocerus buxei coloris dicitur, & elefantorũ vẽtres cornu ferire perhibetur. Quia enim viuere ſub rigore legis aſſueuit, artiùs in illo ceteris cuſtodia vniuſcuiuſque virtutis molliuit. Quid enim per colorẽ buxeum, niſi abſtinentiæ pallor exprimitur? Cui ipſe ſe tenaciter

adhærere testatur dicens: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo; ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Qui diuinæ legis eruditione præditus, dum aliorum ingluuiem redarguit, cornu elefantos in ventrem ferit. In ventremque elephantos percusserat, cùm dicebat: *Multi ambulant, quos sæpè dicebam vobis. Nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi. Quorũ finis interitus, quorũ Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum.* Et rursum: *Huiusmodi Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri.* Cornu suo igitur rinocerotus iste non iam homines, sed bestias percutit: quando illas Paulus doctrinæ suæ fortitudine nequaquam perimendos humiles impepetit, sed superbos ventris cultores occidit.

QVOD si de prædicta Iob gentilis Regis prophetia trãsire ad Patriarcharum vel Prophetarum vaticinia iuuat, primum illud nobis occurrit, quòd in benedictione nouissimi & dilectissimi filij sui Benjamin, Iacob Patriarcha prædixit, in typo videlicet huius Apostoli, qui de tribu Benjamin, sicut ipsemet asserit, fuit. *Beniamin,* inquit, *lupus rapax: mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia,* vel secundum aliam translationem, *diuidet escas.* Libet autem ea quæ de Benjamin fuerunt altiùs repetere, vt quòd congruè singula Paulo aptari possint euidenter appareat. Benjamin ergo inter fratres nouissimus, & patri carissimus, matrem suam Rachel nascendo peremit. Quæquidẽ moriens eum Benonim, id est filium doloris mei nuncupauit. Pater verò postea commutans, ipsum Benjamin, id est filium dextræ vocauit. Benjamin itaque, fratres, fratrum nouissimus, & patri dilectissimus Paulus ipse est, qui nouissimè post Apostolos à Deo vocatus, tãto extitit Deo carior, quanto in meritis fuit excellẽtior. De quo Hieronymus ad Paulinũ: Paulus, inquit, nouissimus in ordine, primus in meritis est; quia plus omnibus laborauit. Cõstat insuper eum non solum martyrem, sed & virginem extitisse; vt quæ in Petro & Ioanne Apostolo diuisę videntur meritorum palmę, in ipso reperiantur conjunctæ. De prærogatiua autem virginalis palmæ ipsius illud est Ambrosij in prima ad Corinthios. *Dico autem non nuptis, &c.* Non diceret, *Bonum est innuptis vt sint sicut & ego,* nisi esset integer corpore. Nec diceret, *Omnes homines volebã esse sicut meipsum.* Si enim habuit vxorem, & hoc dixit, virgines esse voluit. Sed absit. Sic enim à pueritia spiritu ferbuit, vt huius rei studium non haberet, quippe cùm iuuenculus anticipatus sit à gratia Dei. In eo adiuuatur quis quod videtur auiditate mentis appetere. Item in ij. Epistola ad Corinthios, Omnes Apostoli

excepto Ioanne & Paulo vxores habuerũt. Hinc Hieronymus docet ad Eustochiũ virginẽ*, inter cetera sic scribit: *De virginibus* inquit Apostolus, *præceptũ Domini non habeo*, quòd ipse vt esset virgo non fuit imperij, sed propriæ voluntatis. Nec enim audiendi sunt, inquit, qui in eum vxorem habuisse cõfingunt: cùm suadẽs perpetuam castitatem intulerit, *Volo autẽ omnes esse sicut meipsum*, Qui etiam in libro Hebraicorũ nominũ, & ipsa interpretatione nominis Pauli excellentiã eius cõmendans, ait: Paulus mirabilis siue electus interpretatur, quem Dominus ipse vas electionis vocauit, & tam vita quàm doctrina inter Apostolos mirabilẽ fecit. Benjamin, vt dictum est, nascens matrẽ parientem peremit, quæ præ dolore partus moriens, Benonim eum, id est filium doloris appellauit. Pater verò nomine cõmutato, eum Benjamin, id est filium dextræ nominauit. Paulus quippe in Christo iam renascens, matrẽ suam Iudæã, quæ eum in doctrina legis genuerat, & educauerat, quasi peremisse dicitur; cùm præcipuè carnaliũ obseruationũ præcepta, in quibus viuebant, euacuerit, & totã eorum gloriã ad nihilum redegerit, quasi de vtero matris exiens, & à scola synagogæ per conuersionẽ recedens, iuxta quod ipsemet ait: *Qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiã suam.* Vnde & bene mater eum Benonim, id est filium doloris sui vocauit: quia quo plus errorem eius Paulus infestauit, ampliùs eam dolere fecit, & quo præ sapientiæ suæ excellentia gratior extiterat habitus, ampliùs eam contristauit amissus. Benè autem pater nomen cõmutare voluit, vt potius eum filiũ dexteræ, id est prosperitatis seu fortitudinis appellaret quã doloris: quia, vt hîc diximꝰ, interitus Synagogæ, qui per Paulũ factus est, in prosperitatẽ potius fideliũ & communẽ Ecclesiæ exultationem, quam in dolorẽ reputandus est. Qui etiã qua fortitudine animi viguerit, innumeræ in eũ persecutiones indicant. Quod verò dicitur manè rapere prædam, & vespere escas diuidere, significat eum primitus persecutorem Ecclesiæ fuisse, & postea ei verbi refectionem doctrina suæ prædicationis administrasse. Quòd autẽ iuxta aliã translationẽ dicitur distribuere spolia, significat eum posteaquã conuersus est multas animas diabolo eripuisse, & quasi spolia fugato hoste hos retinuisse: quòd postea per Ecclesiastica officia, vel quæcumque fidelium ministeria ordinauit. Hieronymus verò in libro Hebraicarum Quæstionum asserit secundum Hebræos, quòd altare in quo immolabãtur hostiæ & victimarũ sanguis ad basim illius fundebatur, in parte tribus Bẽjamin erat.

Quod quidem conuenienter iste Christiani sanguinis effusor intelligit, de quo scriptum est, *spirans minarum & cædis in discipulos Domini*, vbi Christi membra tanquam lupus oues laniaret in terris.

VT autem de Patriarchis ad Prophetas transeamus, quid de hoc Benjamin nostro maximus ille Regum & Prophetarum Dauid prædixerit, audiamus: *Præuenerunt Principes coniuncti psallentibus: in medio iuuencularum tympanistriarum. In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.* In initio quippe nascentis Ecclesiæ Apostoli principes eius in electione præcesserunt, quia prius à Christo sunt electi, per quos conuerterentur ceteri. qui si non tantæ perfectionis fuerunt vt verbo prædicationis alios generare possent, psallentes tamen, id est psalmum in bona operatione habentes dicuntur. Psalmus quippe, id est melodia instrumenti, quod Psalterium dicitur, impulsione manuum in cordis affectum bonæ operationis actiones significat. Manibus quippe ad operandum magis quàm cæteris vtimur membris. Ideoque per manus opera significantur. Principes itaque in Ecclesia coniuncti sunt psallentibus, quia qui verbo prædicationis insistunt, subiectis plebibus, quæ ad hoc non sufficiunt, sed tamen bona operantur quæ possunt, in vna fide sociantur. Prælatis autem & subiectis plebibus adolescentulas tympanistrias coniungit, id est vitam continentium, qui magnæ tympanum mortificationis gestant, & tantò ad nouitatem Christi ampliùs accedunt, quanto à vetustate primi hominis longius recedunt. Quasi ergo in medio istarum duo præmissi ordines consistunt, quia vita continentium quo maioris est meriti, ampliùs rectorum & subiectorum plebium ordines quasi ambiendo suis virtutibus munit, & orationibus protegit. Sed quia tam continentes quàm subditæ plebes de doctrina prædictorum principũ, quasi de haustu quorundam fontium imbuuntur: hortatur vt de his fontibus Deum maximè glorificemus, qui tales Ecclesiæ suæ præesse disposuit. Quorum ille Benjamin noster, quo perfectioris doctrinæ aqua imbuit corda fidelium, tantò rectiùs à Domino vas electionis, & crater præclari nuncupatur. De cuius excellentia statim adnectitur: Ibi, hoc est inter illos fontes, quasi vnus ex ipsis est Benjamin per electionem, vt dictum est, nouissimus, sed per dignitatem primus. De cuius excellentia & gratia singulari ei collata statim subditur, *In mentis excessu*, hoc est in extasi mentis factus, & tanta contemplatione vsque ad tertium cœlum assumptus,

& ſuprà hominem raptus,vt ipſemet ignoret vtrum in illa ſublimitate reuelationis anima eius in corpore fuerit,an extra. Cùm enim Dominus Moyſi quærenti eum videre reſpondit, *Non videbit me homo & viuet*, profectò ſupra hominem fuiſſe tunc videtur,qui tanta viſione in cæleſtibus fruebatur,vbi tanta ſe audiſſe commemorat,quæ homini loqui non liceat.

QVANTO autem ibi perfectius inſtructus fuit, tantò nobis perfectiorem doctrinam reliquit. quæ quidem doctrina quantum cæteris præferatur,non ſolùm à Chriſtianis, verum & à Philoſophis non ignoratur. Ipſe quippe Coapoſtolus eius atque Apoſtolorum Princeps Pauli Epiſtolas, in quibus tamen ſe reprehendi nouerat,plurimum commendans, *Et ſicut charißimus*,inquit, *frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis.* Sicut in omnibus Epiſtolis loquens de his in quibus ſunt quædam difficilia,intellectu,quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & ceteras ſcripturas,ad ſuam ipſorum damnationem. Hinc & Hieronymus Pammachio ſcribit; Paulum Apoſtolum quotienſcumque lego, videor non mihi verba audire,ſed tonitrua. Quantus autem & apud Philoſophos habitus ſit qui eius vel prædicationem audierát, vel ſcripta viderant, inſignis ille tam eloquentia quàm moribus Seneca in Epiſtolis quas ad eum dirigit his verbis proteſtatur: Libello tuo lecto de plurimis ad quoſdam litteris, quas ad aliquam ciuitatem ſeu populum caput Prouinciæ direxiſti,mira exhortatione vitam mortalem contemnentes,vſquequaque refecti ſumus. Quos ſenſus non puto ex te dictos, ſed per te: certè alioquin & ex te,& per te. Tanta etenim maieſtas earum rerum eſt, tantaque generoſitate clarent,vt vix ſuffecturas putem hominum ætates,quibus inſtitui perficique poſſint. Meminit & Hieronymus huius laudis Senecæ erga Paulum in libro de Illuſtribus viris, cap. XII. ita ſcribens: Lucius Anneus Seneca Cordubenſis Fotini Stoici diſcipulus & patruus Lucani Poëtæ, continentiſſimæ vitæ fuit, quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, niſi me Epiſtolæ illæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, vel Senecæ ad Paulum. In quibus,cùm eſſet Neronis Magiſter, & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit eſſe eius loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. Tempus me,fratres,deficeret, ſi per ſingula laudem Pauli proſequens virium mearum facultatem excedere præſumam. Sed quia ſcriptum eſt, *Si quid reſiduum fuerit igni comburatur*, Deo cetera relinquamus,& ad Miſſarũ ſollemnia ſuper his hoſtiam laudis immolaturi nos præparemus.

DE S. IOANNE EVANGELISTA, SERMO XXIV.

QVI Sermones in Sanctorum festiuitatibus componunt, à prærogatiua, hoc est dignitate ipsorum non incongruè sumunt exordium; vt eorum festa tantò deuotiùs à fidelibus celebrentur, quanto ampliùs ipsorum commendatione audita & eos gratiores intelligimus, & de meritis ipsorum magis confidimus. Constat autem inter vniuersos Apostolos, sicut & beatus meminit Augustinus, Epistolam Pauli ad Galathas exponens, tres honorabiliores extitisse, Petrum videlicet, Iacobum, & Ioannem: qui vt memoratus ait Apostolus, videbantur columnæ esse, quasi fulcimentum scilicet ac robur aliorum. Hos quippe tres familiarissimos Christo fuisse ex multis locis Euangeliorum colligimus, & his seorsum Dominum sua secreta sæpiùs commisisse, & tanquam inseparabiles comites eos habuisse. His enim seorsum assumptis transfigurationis suæ gloriam in monte reuelauit, & ad passionem veniens eisdem secreto assumptis ait: *Tristis est anima mea vsque ad mortem. Sustinete hic, & vigilate mecum.* Ad quos etiam post orationem regressus, *vigilate*, inquit, *& orate, ne intretis in tentationem.* Vnde patenter innuitur, quàm inseparabiliter isti tres ei semper adhæserint, quos & in gloria trãsfigurationis, & in agonia passionis, & tam in vigilijs quàm in oratione tanquam comites indiuisos habuerit, nec à se vmquam sicut ceteros separari permiserit.

CVM itaque isti, vt dictum est, inter Apostolos non dubitentur honorabiliores, quanto præmineat honore Ioannes quis dubitet, qui inter hos quoque qui honorabiliores extiterunt, ex priuilegio Dominicæ dilectionis ampliorem quendam honorem est adeptus, & ab ipso Domino matri eius virgini tanquam alius filius pro ipso est virgo substitutus? Sic enim vtrisque cruci eius adstantibus de ipsa cruce loquitur, dicens: *Mulier, ecce filius tuus.* Ad discipulum autem: *Ecce mater tua.* Vbi & ipsemet Ioannes adnexuit, *Ecce filius tuus*, dicens: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* In sua, inquam, subaudis stipendia, & quasi virginitatis suæ primi*, non in sua quasi vxorem. Felix hæc incomparabilis remuneratio discipuli, cui virgine matre saluatoris commendata, quasi alter filius ei à Domino deputatus est, vt eius gaudijs, eius colloquijs assiduè frueretur, ei sedulius vsque ad exitum ministra-

ret, eius corpusculum immaculatum virgineis & quasi Angelicis manibus sepulturæ præpararet, & præparatum in sepulcro componeret: beatos illos oculos clauderet, Angelicam illam faciem aptaret, & tam manibus quàm ceteris membris deuotè compositis officij sui deuotionem sacerdos magnus consummaret. Cuius sanctissimæ postmodum vitæ atque immarcessibili carni nec rosam martyrij, sicut nec lilium virginitatis certum est defuisse, sequenti, vt scriptum est, Agnum quocumque ierit. Hic quippe & in feruentis olei dolium missus, & in exilio diutino relegatus, illud constantiâ mentis impleuit, quod de calice Dominicæ passionis bibendo Dominus antea tam ipsi quàm fratri eius prædicens, *Calicem*, inquit, *meum bibetis*. Cuius quoque constantia & insuperabilis caritas maximè circa crucem probata est, cùm ipse solus Apostolis per fugam dispersis cruci assisteret intrepidus, & cum matre Domini crucifixo Domino compateretur. Ex qua denique perseuerantia constantiæ stipēdium illud quod diximus singulare de commendatione matris à Domino meruit suscipere. O beatum commercium! ô commutatio incomparabilis! Abstractus à nuptijs virgo est, & ab vxore diuisus, & à lecto concupiscentiæ sequestratus, vt immaculatus immaculatam susciperet Domini matrem, filius efficeretur virginis, & spiritalis frater Christi, potius quàm maritus vxoris. Cui profectò tam in hoc quàm in ceteris Christus quantam exhibuerit dilectionem, multis manifestum est indicijs. Soli quippe ipsi concessum est suprà pectus Domini in cœna recumbere, & tanquam impauidum & fide constantem quiescere in illo imminentis passionis articulo, vbi iam omnium corda fluctuabant, vt hinc quoque constantia eius probaretur, sicut Ionæ Prophetæ, qui de imminente periculo ceteris desperatis securus in sentinam vt dormiret descendit. Quod quidem Apostolus nequaquam præsumeret, nisi de nimia eius familiaritate confideret, vt in eius gremio tanquam in stratu aliquo, & in eius pectore quasi in puluinario quodam sese reclinaret. De quo quidem pectore, vbi, sicut Paulus meminit, omnes sapientiæ & scientiæ thesauri erant absconditi, fluenta Euangelij ceteris altiùs exhaurire meruit: vt plus ex hac quasi dormitione sua perciperet recumbendo, quàm ceteri prolixum illum Cœnæ sermonem audiendo. Vnde & ab ipso tantum sermo ille postmodum est descriptus, cuius spiritalibus auribus per reuelationem ampliùs fuerat impressus. Cuius etiam vitæ longitudo vsque ad senium porrecta patenter indicat quàm necessarium Dominus ad instructionem

Ecclesiæ

Ecclesiæ suæ tamdiu eum reseruaret in mundo. Quem nec ita vt ceteros Apostolos passionibus exposuit, nec affligi permisit, cùm & eum in feruenti oleo custodierit illæsum, & vt eius citius terminaret exilium, in persecutorem eius vindictam maturauit Domitianum. Cuius omnibus decretis à Senatu quassatis occulta Dei dispensatione ab exilio ipse reductus fidelibus populis cũ summa exultatione est restitut⁹. In quo etiã exilio ei à Domino quę sit collata cõsolatio, reuelatio ibidem ei facta, quæ Apocalypsis dicitur, manifestè testatur. Qui etiam quàm mirabilem & iocundum vitæ habuerit terminũ, in morte quoq; circa eum summa dilectio Domini claruerit, multorum relatione didicimus. Solum quippe ipsum ab ipso Domino legimus inuitatum, vt ad supernum fratrum suorum conscenderet conuiuium: vt eo veniente sic omniũ compleretur gaudiũ. Qui & vt voluit, & quando voluit, animam suã in manus Domini cõmendans, tam alienus extitit à dolore mortis, quàm ignarus fuerat à corruptione carnis. Cuius denique corpus nec corruptione vel putredine corruptum in specie mannæ perhibetur conuersum, vt ex eius speciei candore munditia carnis probaretur immaculatæ. Quod nonnulli quoque Sanctorum iam gloria resurrectionis donatũ astruere non dubitauerunt. Vnde illud est Augustiniani sermonis in Natale Martyrũ, Vt taceam⁹ quia omnia possibilia sunt Deo, & quod clausis tumulis possit corpus spirituale educere, Ioannis tantũ Apostoli habemus exemplum, quem tumulus susceptũ claudere potuit, costodire nõ potuit. Nã depositum corpus perdidit, nõ assumpsit. Hic enim clausis tumuli foribus gratiâ resurrectionis ablatũ est, vt constaret sepultura, nec inueniretur sepultus. Denique cum sacerdotes honorandi causa corpus inquirerẽt, reserato aditu tumulus nõ potuit reddere quẽ suscepit. Cuius etiam locum, quo castissimũ corp⁹ eius tenebatur cùm Euangeliũ scriberet, vel orationi instaret, quanta gratia Deus insignierit, Gregorius Turonẽsis lib. Miraculorum 1. commemorat, dicens: In Epheso habetur locus, in quo hic Apostolus Euangelium scripsit. Sunt autẽ in summitate mõtis illius proximi IIII. parietes sine tecto, vbi orationi insistens Dominum exorabat, obtinuitque ne in loco illo imber & ... descenderet, donec ille Euãgelium ad impleret. Sed vsque hodie ita præstatur à Domino, vt nulla ibi descendat pluuia.

Ex his itaq; specialis iste dilectus Domini quàm honorabilis inter ceteros, quàm acceptus extiterit Deo, quantis præmineat meritis, quantis sit extollendus præconijs, & vos Deo dilectæ Virgi-

nes attendite, tantoq; deuotiùs eius sollemnitatem celebrate, quãto amplius eius excellẽtiã sanctam imitamini puritate. Cuius nos intercessio ita in sancto confirmet proposito, vt ad illud supernũ, quo ipse inuitatus est, conuiuiũ perueniatis: vt illic mentẽ feliciùs quàm hic carnem reficiatis, sponso vestro cælesti perenniter coniunctæ, cuius præsentiæ visio ipsa summa est beatitudo.

IN ASSVMPTIONE B. MARIÆ, SERMO XXV.

ICVT ex dictis Ecclesiasticorum doctorum collegimus, Domino ascendente in cœlos quidam Angelorum dubitantes, vel potius admirantes, de tanta glorificati hominis magnificentia, ceteros assistentes non semel interrogabant, *Quis est iste Rex gloriæ?* Sic & in hodierna Dominicæ matris Assumptione de tanta infirmi sexus exaltatione nõ incongruè per Angelicã admirationem dictũ esse credimus: *Quæ est ista quæ ascendit sicut Aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?* Aurora quippe consurgẽs primam claritatem diei affert. Surgere autẽ electorum est, hoc est ad culmen virtutũ, & ad comprehendẽdum Deũ sese attollere: sicut è contrario reproborum cadere, atque in profundũ vitiorum se immergere. Vnde ad torpentes somno negligẽtiæ, & in sua iacẽtes ignauia, vox illa est exhortationis. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Surgunt quidam & per pœnitentiã à morte animæ quasi suscitati resurgunt, sed ad tanta virtutũ merita nõ excreuerunt, vt in exemplum perfectionis assumi queant, nec quasi Aurora claritatem doctrinæ, his, qui ad perfectionem vitæ se student attollere, valent exhibere. Beata verò Dei genitrix quanto in virtutibus excreuit perfectiùs, tantò perfectionis suæ claritatem more surgentis Auroræ amplius dilatauit, & cãdoris virginei proposito prima resurgens, huius perfectionis viam, qua solæ virgines agnum sequuntur quocumque ierit, proprio declarauit exemplo: sicut & Aurora, vt dictũ est, prima diei claritatem affert. Etsi enim nõnulli virgines eam præcessisse credãtur, sicut de Helia, vel Hieremia, vel Daniele, vel quibusdam alijs æstimant; non hãc eos virtutem tam ex deuotione sacri propositi quàm ex necessitate quadam, atque oppressione persecutionis credimus habuisse: præsertim cùm eo tempore maledictioni subjacerent ex lege, qui semẽ in Israel non relinquerẽt, & quędam legis coactiones ad nuptias cõ-

pelleret. Vsque adeò nãq; lex ista matrimonij vigebat, vt ipsa quoque mater Domini tam à parẽtibus quàm à lege coacta desponsari sustineret. Diuina tamẽ reuelatione confidens, virginẽ quoq; illũ, cui & virgo nubebat, ad virginitatis seruandæ cõsensum se trahere non desperabat. Pro quo maximè impetrãdo in ipso desponsationis tempore secretum orationis cubiculum tenere credenda est, quo ingressus fuisse Angelus memoratur ad eã missus. Non enim eã exterius cum secularib. feminis morantem reperit, sed abditam pudicitiæ & cubiculi ostio clauso deuotè Dominũ orantẽ, & sinceræ orationis puritate propositi sui concordiã Domino cõmendantem. Vnde & in medijs precibus suis Angelicam visionem meruit, qua sic ad integrũ cõfortaretur, vt & votũ virginitatis ei Dominus custodiret, & à maledictione legis de ipsa nascendo ei pariter prouideret, & per eã in mulierib. benedictam, sicut & ipse mox Angelus cõmemorat, vniuerso mũdo benedictionẽ infunderet, illud ei s. semen largiendo, de quo Abrahæ promiserat, dicens: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*

HAEC itaq; tanquã Aurora cõsurgens, prima claritate mũdum illustrauit, quia prima castimoniæ nitorẽ, & sãctę virginitatis propositum in exemplũ proposuit. Sed quia nõ satis est ad laudem ipsius vnũ virginitatis bonum, si ceterorum gratia desit: Lunæ quoque cõparatur eius pulcritudo, quia toti⁹ Ecclesię dona in ea sunt collata, & quod per partes diuersi fideles perceperũt, in eã transfusum est totum: & quæ in cęteris diuisa sunt dona, in ipsa reperiũtur coniũcta. Et quoniam parũ est quantamcũque gratiam donorum habere, si desit in eis virtus perseuerãtiæ, de qua scriptũ est, *Qui perseuerauerit, hic saluus erit*, adiunctũ est, *electa vt sol.* Non enim sicut Lunæ, claritas Solis defectui subdita est, sed in suo vigore perseuerat. Tria itaq; in laude hui⁹ Virginis præmissa sunt. Primo quippe cõparata est auroræ pro exẽplo pudicitiæ, quæ per eam mũdo innotuit: postmodũ Lunæ, pro plenitudine omniũ gratiarũ: deinde Soli, pro perseuerantia in eis accepta. quibus quidẽ donis adornata, & quasi quibusdam spiritalibus armis munita, tandẽ terribilis memoratur vt castrorum acies ordinata. Talis quippe acies & suis est amabilis, & aduersarijs terribilis: si videlicet ita vt cõuenit ordinata fuerit. Tunc verò benè est ordinata, cùm aduersus singulos irruentes hostes prouisi sunt, qui eis resistere valeant, ne quis locus pateat, quò irrumpere ad feriẽdũ hostis queat. Scimus scriptum esse, quia *militia est vita hominis super terrã*: & qui in agone illo contendit, de quo dicitur, *Nõ coronabitur nisi qui legitimè certaue-*

rit, ab omnibus se abstinet, ne coronam s. victoriæ perdat. Hostes fidelis animæ, & inimici satellites, qui eam suis tẽtationibus persequuntur, dæmoniaci spiritus sunt, sicut est spiritus fornicationis, & qui ceteris præsunt vitijs. Aduersum quos Principes & Potestates, vt ait Apostol⁹, colluctatio nobis est, qui omnibus fulti virtutibus nõ apparemus. Nec tã de victoria metuẽdi sum⁹ illis, quàm illi nobis. Dei verò genitrix omniũ munimẽ est virtutũ adornata, & cõtra impetus quarũcũq; tentationũ vel vitiorũ, singulariter habitu virtutum roborata, magis illis terribilis, quam ei ipsi apparent.

LEGIMVS ascendenti Domino Angelos astitisse, qui discipulos eius consolantes dixerunt, *Viri Galilæi, &c.* A quibus etiam ceteris præ admiratione quærentibus Angelis, *Quis est iste Rex gloriæ?* responsum fuisse credimus, *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Et rursum, *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Vtrorumque verò Angelorũ quasi quadam triũphali põpa deductus ad Patrẽ, à dextris eius cõsedisse noscitur. At vero si diligẽter illũ tũc occursum Angelorũ, & triumphalem põpam Christo exhibitam, hodiernę festiuitatis comparemus iocumditati: videbimus plus aliquid in assumptione matris ei deferri, quam in ascẽsione Filij ipsi exhiberi, & huius pompæ occursum illo non mediocriter digniorem. Soli quippe Angeli ascendenti Christo occurrere potuerũt: ipse verò pariter cum tota superna curia, tã Angelorũ quàm fideliũ animarũ eius animam suscepit, in qua ipse tã animã quàm carnem antea susceperat. Nec animã solùm, verũ etiam corpus ad cælos hodie sustulisse creditur, vt animæ pariter & carnis glorificatione eã remuneraret, in qua, vt dictum est, simul animam & carnẽ decreuit assumere. Cui quidem rei plurimũ attestatur sepulchrũ vacuũ penit⁹ repertũ, sicut & antea fuerat Dominicũ: vt ipsa quoque resurrectionis gloriã & geminã stolam adepta credatur, sicut manifestè festiua huius diei oratio cõtinet, his verbis: *In qua sancta Dei genitrix mortẽ subijt temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit &c.* Cùm enim præmissum sit, *mortẽ tẽporalem*, patenter ostẽditur, id quod subiũctũ est de vinculis mortis, ad mortẽ illã carnis referẽdum esse, nõ ad mortẽ animæ, cuius vinculis nõ detineri cõmune est omnibus electis. quod diligẽter beatus quoq; Gregorius Turonensis attendens cũ de trãsitu eius scriberet, maturę quoque resurrectionis eius gloriã asserere nõ dubitauit. Vnde Miracul. li. I. ca. IIII. ita meminit: Post Dominic. Ascens. gloriã Apost. Domini cũ B. Maria matre eius in vnã cõgregati domũ, omnia ponebãt in medio, nec quisquã suũ aliquid esse dicebat, sed vnusquisq; cuncta

possidebat in caritate, sicut sacer Apostolicæ actionis narrat stilus. Post hæc dispersi sunt per regiones diuersas ad prædicādum verbum Dei. Denique impleto beata Maria huius vitæ cursu, cùm iam vocaretur à seculo, congregati omnes sunt Apostoli de singulis regionibus ad domum eius. Cumque audissent quia esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul. Et ecce Dominus Iesus aduenit cum Angelis suis, & accipiens animam eius, tradidit Michaeli Archangelo, & recessit. Diluculo autem leuauerunt Apostoli cum lectulo corpus eius, posueruntque illud in monumento, & custodiebant ipsum aduentum Domini præstolantes. Et ecce iterum astitit eis Dominus, & susceptum corpus sanctum in nube deferri iussit in paradisum, vbi nunc resumpta anima cum electis eius exultans æternitatis bonis nullo occasuris fine perfruitur. Ex qua quidem tanti viri assertione, quàm gloriosus iste summæ Virginis transitus sit liquet. Ad quē videlicet consecrandum seu celebrandum tam ipse Dominus cum Angelis de supernis occurrit, quàm Apostoli de vniuersis regionibus sunt congregati, vt exequias eius isti præpararent, quam illi susciperent.

SCIMVS Apostos in morte Domini metu fuisse dispersos, & in fugam conuersos. Nunc autem diuina dispensatione factum est, vt quod in filio minus est auctum, in obsequio matris recompensetur; & quod ibi deliquerant dispersi, hîc emendarent cōgregati. Ex quo etiam apparet, quantò amplius de honore matris ipse Dominus, quàm de proprio fuisse videatur sollicitus, si quis tam vitam matris quàm exitum penset. Ipse quippe, non solum in passionne, verumetiam antea tanta sustinuit probra, vt homo vorax, & potator vini, & dæmonium habēns diceretur, nulla prorsus infamiæ macula matris excellentiam respergi pertulit. Vnde & de ipsa nasciturus sponsum ei prouidit, per quem non solum eius corporalibus necessitudinibus prouideret, verumetiam tam maledicti quàm infamiæ crimen ab ea propulsaret. Triduo Dominicum corpus in sepulchro iacuit, & à die resurrectionis quadraginta diebus ascēsionē suā distulit. Quam quidē dilationem nequaquam, vt dictum est, in matre pertulit. Deniq; & sacrum corpus clam prius in paradisum sustulit quàm resuscitauit, quo mirabilior exanimis corporis assūptio fieret ac resurrectio, nullatenus iam ipsum suscitatum terreno contactu iudicans dignum. Creatum extra paradisum legimus Adam, in paradiso Euam: resuscitatum in terris Dominum, in cœlestibus

verò corpus maternum. Perpendant feminæ quanta inferiorem earum sexum gloria Dominus sublimauit, & quàm eis esse naturalis videatur tam cœlestis quàm terrestris paradisus. In hoc quippe femineus sexus tam corpore quàm anima primum creatus, in istum hodie anima pariter cum corpore sublimatur. De veteri Adam creata est Eua: nouus autem Adam & veteris redemptor generatur ex Maria. Illa de paradiso illum suum tam virum quàm parentem expulit: hanc hodie suus tam sponsus quàm filius ad feliciorem paradisum assumpsit. Qui quemadmodum cœlos ascendens, à dextris Dei sedisse describitur, ita hodie matrem assumptam à dextris suis collocasse non dubitãt, cui olim per Prophetam dictum fuerat, *Astitit Regina à dextris tuis, in vestitu deaurato*, hoc est in corpore semper immaculato, etiam immortali & incorruptibili facto. Aurum quippe ceteris metallis splendidius & solidius, nec igne consumi, nec rubigine potest corrumpi.

SICVT ergo Dominus in seipso viris, iã in matre feminis gloriam resurrectionis exhibuit: quo videlicet vtriusque sexus desideria spe futuræ beatitudinis amplius in se concitaret. Ad hãc specialiter illa vox Sponsi dirigitur, qua tam dulciter inuitatur: *Surge, propera amica mea, & veni. Iam enim hiems transiit, imber abijt, & recessit.* Amicam simul & formosam eam appellat, quæ tanta est caritate Dei vulnerata, vt nulli inimici telo in ea locus pateat. In cuius singulari laude, & ab ipso ei dicitur: *Immaculata mea, & macula non est in te.* Etsi enim multi amici Dei dicantur, iuxta quod ipse Sponsus Apostolis ait, *Vos autem dixi amicos*: comparatione tamen Dominicæ Matris, cui ab Angelo dicitur, *Aue gratia plena*, nulla est fidelium anima immunis à macula. *Surge, propera*, hoc est, matura resurrectionem, ad me filij mater es perducenda. Per hiemem & imbrem, hoc est gelu & pluuiam, totam hiemalis temporis comprehendit grauitatem. Tanto autem quisq; ampliùs in hac vita grauatur, & inuitus tenetur; quanto securior de futura, maiori desiderio ad eam festinat. Quis autem fidelium sic ad Dominum, sicut mater peruenire cupiebat ad filium? Tanto ergo hanc vitam magis pro hieme habebat, & grauius sustinebat, quanto ad æstatem supernæ serenitatis amplius anhelabat. Vnde rectè nunc dicitur ei iam hiems transijsse, & imber abijsse, quæ finitis omnibus molestijs, non ad illum Abrahæ sinum & refrigerium fidelium, quo pauper Lazarus perductus est, sed ad ætherei throni culmen est

assumenda. Non ignoramus beatum Hieronymum, cùm huius Assumptionis sermonem scriberet, intantum dubitasse de resurrectione hac, quam diximus in Matre Domini completã, vt diceret nihil pro certo hinc haberi, nisi quòd hodierna die migrauit de corpore. Sed cùm in Daniele scriptum sit: *Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia*, & beatus Benedictus in Regula dicat, quia reuelat Deus sæpè iuniori quod non reuelat maiori: potuit contingere, vt quod tempore Hieronymi latuit incertum, postmodum reuelante spiritu fieret manifestũ. Quod si etiam à minori ad maius argumentum ducamus; quis in hoc mendacij arguere præsumat prædictum Gregorium, quòd Domini matrem iam resuscitatam asserit, cùm hoc etiam de Ioanne Apostolo ipsius Dominicæ Matris Paranympho beatus Ambrosius astruere non vereatur, sicut in sermone Natalis eius cõmemorauimus?

ASCENSVRVS Dominus discipulis promisit, se ire parare illis locum. Et vos ergo virgines, vel quæcumque feminæ Christo deuotæ, huius summæ Virginis tanquàm discipulæ, à qua sancti propositi documentum suscepistis, & per continentiæ votum eam secutæ, templum Dominicum estis factæ, sicut scriptũ est: *Adducentur Regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi. Afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.* Ita & vos in eius discipulatu perseuerate, vt per eam vobis æternas parari mansiones mereamini; & quæ vos proprio exemplo incitauit ad cursum auxilio suo perducat ad brauium. Quanta hodie in terris, quanta exultatio est habenda in cœlis? quanta Angelis pariter atque hominibus lætitia confertur, cùm hæc eorum collegio sursum est aggregata, & per quam hominibus patuit via, & ex hominibus Angelorum restaurata sunt damna? Hæc nostra est mediatrix ad filium, sicut & ipse filius ad patrem. Rogantem pro nobis matrem filius non exaudire non potuit, nec nulla eam repulsa offendere, qui honorem parentum maxime commendat. Iræ Domini sanctorum preces intantum resistere legimus, vt nequaquam debitam possit exercere vindictam. Quod diligenter beatus attendens Hieronymus cùm illum Hieremiæ locum exponeret: *Tu autem noli orare pro populo hoc, ne roges vt misericordiam consequatur, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te*, ait: Quod autem dicit, *& non resistas mihi*, ostendit quia Sanctorum oratio iræ Dei possit resistere. Vnde & loquitur ad Moysen, *Dimitte me ne percutiam populum istum.* Si

ergo Sanctorum oratio tantum valet ad placandam superni Iudicis iram; quid de oratione matris sperandum est, de qua tantò amplius peccatoribus est confidendum, & quodam debito in hoc ipsam teneri; quanto magis apud omnes constat, huius gloriæ singularem honorem vt mater Dei esset, non nisi pro peccatoribus adeptam fuisse. Ad quod quidem debitum persoluendum, quàm prompta, quàm spontanea sit ipsa, & omnibus qui eam inuocant in necessitatibus subuenire parata, multorum iam comperimus experientia Sanctorum, quorum nonnulla deducentes in medium, sic à minimis inchoamus vt perueniamus ad maxima: vt cùm eam de paruis meminerimus curare, de maioribus ipsam non dubitemus sollicitam esse.

VINVM in nuptijs defecisse legimus, ad quas filius eius cum ipsa & discipulis venerat inuitatus. Vino itaque ibi deficiente, dicit mater Iesu ad eum, *Vinum non habent. Et dicit ei Iesus. Quid mihi & tibi mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris. Quodcumque dixerit vobis facite.* Et post aliqua: *Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua, &c.* Ecce mater Christi de corporali beneficio sollicita, intercedendo inuitat filium ad præstandum beneficiũ, & quasi ab ipso objurgata grauiter, non destitit, donec quod intendebat obtinuit. Et quidem si diligenter attendimus, non tam beneficium eam videbimus rogasse, quàm defectum vini nunciasse. Cùm enim dixerit quia defecisset vinum, nequaquã rogasse legitur vt hoc ipse præberet; sed hoc solum sufficere arbitrata est ad impetrandum quod volebat, si nunciaret quod deerat: nec iam apud filium precem suam esse necessariam, cùm videretur suam insinuasse voluntatem. Nec rogata quidem à conuiuis fuerat, vt hoc eis beneficium impetraret. Quid ergo per precem factura est, cùm à fidelibus exorata, pro ipsis apud filium intercesserit, & pro salute quorum se ab ipso electam, & eis debito obligatam esse recognoscit? Quæ quanto sanctior & iustior est, tanto in persoluendo debito sollicitam magis esse constat. Quod non solum ratione, verumetiam exemplorum manifestum est luce. Ad Collocenses Apostolus scribens, quodam loco de Deo patre & Domino Iesu Christo sic ait: *Et vos cùm mortui essetis in delictis, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat cyrographum decreti, quod erat contrarium vobis; & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, expolians Principatus & Potestates.* Ad hunc itaque modum & Domini mater miserrimo atque desperato Theophilo execrandum ac detestandum

testandum restituens cyrographum, ad consolationem multorum in vno tunc egit homine, quod filius eius in humano genere cognoscitur egisse. Denique quantum velox & prompta sit his qui eam inuocant, ferre opem non solum contra dæmones, verumetiam contra terrenorum Principum tyrannidem, ille Iuliani Imperatoris interitus protestatur, quem in vita beati Basilij legimus. Quanto ergo securius de protectione & suffragio confidimus, tanto nos deuotius eius interesse festiuitati conuenit, & vnumquemque nostrum ad eam suspirantem incessanter clamare: *Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Tracta quippe est vt trahat, assumpta est vt assumat, quæ creata est vt saluet, & formata vt reformet. Quo enim mirabilior in reparatione nostra fieret operatio diuina, per eadẽ quibus corruimus erecti surreximus, si naturas potius quàm res ipsas pensemus. Diabolus quippe in serpente de ligno vetito primos parentes tentauit, virum & feminam captiuauit, & per hæc quatuor damnati sumus, scilicet lignum prohibitum, serpentem suadentem, Euam seductam, Adam deceptum. Per totidem etiam reparati sumus. Dum Angelo ad se misso Maria credidit, sicut diabolo Eua consensit. Adam nouus in ligno Crucis redemit, & de ligno ligni damna reparauit, & noxij pomi lethiferum gustum quasi medicamine quodam curauit; fructibus illis de arbore Crucis assumptis, de quibus ipsemet ait: *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.* Quid enim per palmam, qua victoria designatur, nisi Crux Dominica significatur, qua ipse diabolum triumphauit, & in ea nostram redemptionem operans, ea quæ ad salutem nostram pertinent consummauit? Vnde & expirans ait: *Consummatum est,* hoc est completum humanæ salutis medicamentum. Quo quidem medicamine ipse animæ nostræ morbos curare dignetur, qui se verum medicum quodam loco profitens ait: *Non est opus valentibus Medicus, sed malè habentibus.* Quod quia nostris obtinere meritis nequaquam sufficimus, ipsa eius genitrix hoc nobis impetret, quæ eum ad hoc genuit, vt hoc ipse nobis medicamentum afferret. Vnde & Saluator solus propriè nuncupatur; hoc, vt ait Apostolus, nomen quod est super omne nomen patre ipsi donante, cum quo viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus per infinita seculorum secula, Amen.

EXPOSITIO IN EVANGELICA LECTIONE IPSIVS DIEI.

NTRAVIT *Iesus in quoddam castellum.* Castellum munitio est & refugium defensionis ab incursu hostium. Hoc intrat Iesus, dum Verbum Dei naturam nostram in Virgine assumpsit, in qua nostram operatus est redemptionẽ; & diabolum triumphans, quandam in eam nobis constituit munitionem. Hanc ingrediens in domo Marthæ suscipitur, quia in terram Iudææ exterioribus operibus intendentis est incarnatus, & à quibusdã illius populi primo est per fidem susceptus, sicut à Simeone, Anna, vel à populis indè collectis. Soror Marthæ Maria Gentilitas est conuersa, id est Ecclesia Gentium vnum patrem Deum habens cum Martha, hoc est cum fideli Synagoga quæ iam Christum susceperat, paucis Iudæorum primò ad Christum conuersis. Martha suscepto per fidem Christo refectionem parat, dum Iudæa de obseruatione corporalium operum obsequium Deo ministrat, & cum Esau exteriùs egressa de venatione siluestri patrẽ reficere laborat. Sollicitatur Martha circa diuersa, dum Legem simul & Euangelium, vmbram & veritatem conseruare nititur. Vnde conuersis Gentibus indignata grauiter perturbatur, & scandalizatur, quòd eis quoque iugum legis non potest imponere; ob hoc quasi murmurans à Domino requirit, vt sibi in omnibus Mariam societ: dum videlicet primitiua illa Iudæorũ Ecclesia postulat à vicarijs Christi Apostolis, vt gentes quoque iudaizare compellant. Sed dum Martha constat in opere laborando, & foras ad exteriora progreditur, Maria secus pedes Domini sedens, & iam lege sepulta soli Christo adhærens quasi Iacob de domesticis animalibus interiorem atque meliorem parat refectionem, iuxta illud Psalmistæ: *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi.* Quæ quàm sollicitè Christo intendat, monstratur & dicitur, quia audiebat verbum illius, & sedens iuxta pedes, non à longè. Sicut enim in vna Christi persona diuinitas, quæ superior est natura, capiti cõparatur; ita per pedes humanitas eius intelligitur. His pedibus quasi sedendo adhærens, audit verbum Christi potiùs quàm Moysi, sequendo scilicet Euangelium magis quàm legem: quæ tam firma fide humanitatem eius amplectitur, vt

hanc eius vnam hostiam ad salutem sufficere non dubitet, nullumque iam legis sacrificium necessarium fore putet. Vnde & subditur; *Porro vnum est necessarium*, quia cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: hoc est, cùm accesserit veritas, recedet vmbra; & superueniente Euangelica perfectione cessabit inchoatio legis. Optima pars Mariæ, veritas, quam elegit reprobata vmbra, intelligitur. Quæ non auferetur ab ea, quia finem non accipient Euangelica præcepta, sicut ea quæ de lege sunt Marthæ sunt ablata: quia conuersis Iudæis legalia sunt interdicta, cùm per Paulum dicitur: *Si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit.*

IN DIE SANCTI MARCELLINI PAPÆ ET MARTYRIS,

Ad Monachos Rothomagenses reliquias habentes.

SERMO XXVI.

SVPERNA pietas, fratres, membris suis omnibus ex omnipotentia prouidens, sicut fortibus à præsumptione, sic infirmis prouidet à desperatione. Vnde & in vtróque seipsum primo constituens in exemplum, nũc persecutionem declinans se abscondit, nunc passionis imminente articulo in tantum pauere ac tædere scribitur, vt in agonia factus, quasi sanguineas guttas pro sudore contra humanam naturam emitteret, & sæpius ad patrem orans calicem passionis à se transire, si possibile esset, postularet. Qui etiam infirma mẽbra in tantum transferre in seipsum dignatus est, vt diceret: *Nunc anima mea turbata est.* Et quid dicam? *Pater saluifica me ex hac hora.* Ac si diceret; Da mihi constantiam in passione, ne timor præualeat infirmitati humanæ. Quare, ô fratres, Christus dixerit securus per omnia se nullo timore passionis, nullo cruciatu doloris posse superari? nostram vtique, fratres, infirmitatem his verbis intendebat consolari, non aliquam imbecillitatem quam haberet exponere. Nobis in his omnibus consulebat, non sibi prouidebat, ne forte si aliqui fideles tempore passionis trepidarent, aut ab ea declinarent, desperatione percussi & de venia diffidentes dicerent se ad Christum minimè

pertinere. Contra quam etiam desperationis plagam non solum Thomæ dubitationem, verumetiam trinam Petri negationem infirmis opposuit, & saluberrimum indè cataplasma confecit. Denique & Marcellinum nostrum beati PETRI Vicarium, cuius tempore crebræ passiones multos terrebant, nōnullos etiam abnegare cogebant, titubare ad horam Dominus pertulit, & ad tempus cadere, sed non confringi, sicut scriptum est: *Cùm ceciderit iustus non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.*

TERTIO negauit Petrus, nec simpliciter negauit, sed sicut scriptum est, *cœpit detestari & iurare quia non nouisset hominem.* Quòd verò Mathæus ait *detestari*, Marcus discipulus ipsius Petri, & per ipsum de scribendo Euangelio instructus, dixit *anathematizare*, hoc est excommunicationi se subdere, à quo alij absolutionem expectabant. Nec in vna tantum negatione Petri Mathæus iuramentum commemorat, sed quasi leuioribus culpis grauiores adnectens primò dixit Petrum negasse, postea cum iuramento, tandem cum detestatione simul & iuramento. Marcellini verò iuramentum vel detestationem siue anathematizationem non nouimus, nec etiam verba negationis ipsius legimus: sed quasi timore mortis extra se factum, nec deliberare aliquid permissum. Audiuimus ipsum in sacrificio idoli incensum solummodo posuisse, nec istam transgressionem eum tolerasse, sed statim conuocatis Episcopis in seipsum sententiam depositionis dedisse: cùm nequaquam Petrus de trina sua negatione tantam egerit satisfactionem, nec etiam ad confessionem venisse legatur, aut satisfactionem aliquam inde suscepisse.

QVÒD si post Petrum, Paulum quoque summum Coapostolum eius Marcellino conferamus, leuissimā Marcellini culpam in hac transgressione censebimus. Legimus quippe Paulum secundum ritum legis, cuius corporales obseruantias maximè impugnabat, compulsum à Iudæis, vt more Nazareorum Deo se consecraret, necnon & Timotheum discipulum suum ad circumcidendum eis traderet: quando tamen circumcisionem intantum superfluam vel periculosam iudicabat, vt diceret, *Si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit*: & generaliter de obseruantijs legis, *Qui in lege*, inquit, *iustificamini, à gratia excidistis.*

NEGATVRO Petro Dominus prædixerat quòd negaret, & ille constantiam sui promittēs econtrario maiora promittebat,

& se omnibus præponẽs dicebat: *Et si omnes scãdalizati fuerint, sed non ego.* Et rursum: *Tecum paratus sum & in mortem & in carcerem ire.* Quanto præsumptio promissionis maior extiterat, tantò reprehensibilior Petri ruina, & lapsus est grauior, quantò contra hunc professio fuerat maior. Nemo Marcellinum de transgressione, quę facta est, pręmunierat: nullius exhortatione ne id pręsumeret præuentus erat. Mendax in promissione Petrus, sicut & in negatione repertus est. Nec in vna tãtum, vt dictum est, negatione, sed trina, nec simplici, sed cum anathematizationis detestatione. Qui quãuis pœnituerit, multo tamen tempore passionem suam distulit. Quam denique fugiens, sicut scriptum est, à Domino illi obuiante quasi nolens redire compulsus est, iuxta quod ei Dominus prędixerat; *Cùm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis.* Scriptum denique esse vestra nouit fraternitas, *Septies cadit iustus, & resurgit,* ac si apertè dicat: Quamquam fidelis crebris tentationibus pulsatus septem principalibus vitijs succumbat victus, diuino tamen non destitutus auxilio, à profundo tanto vitiorum emergit, illam à Domino postulationem adeptus: *Nõ me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.* Tertio negauit Petrus, septies cadit iustus. Semel Marcellinus titubauit magis quàm cecidit, qui tam citò surrexit, & titubationem suam confestim non tam pœnitentiæ lacrimis vt Petrus, quàm virtute passionis expiauit intrepidus. De qua quidem perfectione virtutis Dominus ait, *Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c.*

SCIMVS, fratres, diuina disponente gratia summos in virtutibus viros magnos quandoque peccatorum pertulisse casus, tamen propter humilitatis concordiam ac prouidentiæ curam .... contra desperationis insaniem Domino per Psalmistam nos ita consolante, *Nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat?* Quis enim dormiens non piger ad operandum, & per negligentiam torpens atque ad horam deficiens? Quales quidem adhortans Apost. ait: *Surge que dormis, & exurge à mortuis &c.* Ecce Petrus, qui priùs Simõ dictu, postmodum à Christo Petra Petrus est appellatus, hoc est à firmitate firmus, cui & Dominus dixit: *Ego rogaui pro te, vt non defi.iat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Tertiò lapsus ore solummodo, non mente Christum abnegat. Ecce Marcellinus Petri successor, & tã infirmitatis trepidatione quàm postmodum cum fortitudine Vicarius eius, semel labitur titubans, nec deficiens, confestim conualescens; his quibus præerant

in exemplo ſunt poſiti,ne propter quemlibet lapſum de venia deſperent. Dictum eſt Petro à Domino quamuis negaturo, vt confirmaret fratres. Nouimus & Marcellinum confirmatam à ſe Thebeam legionem in fide ad cælos præmiſiſſe. Cuius & diſcipulus Marcellus Papa & Martyr ei ſuccedens ſanctum Magiſtri exitum confirmauit,ſicut & ante actam eius vitam Thebæana legio comprobauit: vt tam priora eius quàm poſteriora commendatione digna totam medij dubitationem tollant vel deſperationem. Sicut autem iſtos Dominus in clero,ita Dauid Salomonem præmiſit in populo, qui graui ſuo lapſu peccata .... ſolarentur, ne poſt quantamcumque crimina de indulgentia deſperarent. Maximus ille Regum ac Prophetarum Dauid, adulter ſimul, proditor, & homicida, quanto in virtutibus amplius creuerat, tanto maius præcipitium de culmine pertulit virtutum. Quo enim altior gradus,tanto grauior caſus. Salomon ille Idida, hoc eſt dilectus Domini,de quo & Dominus prædixerat: *Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium*, in tantum abominationibus lapſus eſt puteum, vt concupiſcentia carnis deuictus diuinum cultum omnino deſereret,& tanto tempore idolis deſeruiret,à quo nec idolorum excelſa ſunt ablata. Nec id timore mortis, ſed concupiſcentia egit mulieris. De cuius tamen indulgentia, ne deſperemus, ipſe quoque nos Dominus conſolatur. Cùm enim præmiſiſſet quod dictum eſt, *Ego ero illi in patrem,& ille erit mihi in filium*, ſtatim adnexuit,dicens, *Qui ſi iniquè aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorũ, & plagam filiorum hominum. Verumtamen miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem amoui à facie mea.* Quid enim facies Dei niſi notitia ipſius, cùm vnuſquiſque homo ex facie ſua cognoſcatur? Quid eſt itaque Deum ſic alicui miſericordiam impendere,vt non amoueat eum à facie ſua,niſi hanc ei gratiam reſeruare;vt cum ille peccãdo quaſi oblitus creatoris ſui per negligentiam fuerit,poſtmodum, per pœnitentiam rediens eum recognoſcat,& tam timore diſtricti iudicis,quàm amore Domini eum expectantis peccata corrigat?

BENE ergo binos tam in clericis quàm in laicis de rectoribus ipſorum,ibi,videlicet Petrum & Marcellinum,hîc Dauid & Salomonem,contra ſummam illam deſperationis ruinam præmiſit; ne quis tam in clero quàm in populo,poſt quantacumque flagitia diffidat à venia, dummodo præuideat de pœnitentia. Benè, inquam,binos tam hic quàm ibi quaſi teſtes ſperandæ reconcilationis & indulgentiæ impetrandæ. Vt enim ſcriptum eſt, quantum-

cumque splendida fuerit persona, vnius testimonium non sufficit, sed iuxta diuinam legem *in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*. Si autem in ore, quātomagis in opere? Vt autem, fratres, finem nostri sermonis ad diuinam misericordiam circa nos habitam deducamus. Perpendite, quæso, quantum de salute nostra Dominus prouiderit, quantum Saluator noster sollicitus sit nostri, ex cuius etiam nomine insignitus est locus iste. In multis, fratres, delinquimus, in multos incidimus lapsus, sed ne desperemus, ne correptionem differamus, magnus Domini martyr & patronus noster nobis à Domino missus est, in exemplo propositus, quem apud Deum habemus aduocatum, & de quo præcipuè si volumus nobis est confidendum. Princeps iste est ordinatus à Domino, vt dictum est, tentari, & grauiter labi, vt de potestate tāta quam accepit, amplius possit, & de lapsu quem pertulit ad indulgentiam lapsorum & veniam postulandam pronior fiat, qui sicut de Patre dicitur, in seipso didicit qualiter aliorū infirmitati compati debeat, atque misereri. Festum igitur eius tanta deuotione celebremus, vt quod nostris precibus non valemus, eius meritis assequamur, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui est &c.

IN DEDICATIONE ECCL. SERMO XXVII.

DEDICATIONIS sollemnitas quantum ceteras antecedat, non tam Scripturarum auctoritas, quàm ratio manifesta declarat. Ab hac quippe ceterarum omnium exordium manat, cùm in hac locus consecretur, quo ceteræ celebrentur, & Dominica sacramenta conficiantur. Hic est ille locus, quem sibi Dominus specialiter eligens, & propriæ domus vocabulo insigniens per Moysen ait: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco, sed vbi fuerit memoria nominis mei*. Et rursum: *Domus mea domus orationis vocabitur*. Et ceterarum quidem celebratio festiuitatum, quas antiquo populo tanquam præcipuas Dominus instituit, nequaquam septenarium dierum excesserunt. Templi verò dedicationem septenario geminato Salomon & vniuersus Israel in holocaustis innumeris, & multiplici musicorum instrumentorum modulatione XIIII. diebus exsoluit. Ex quo liquidum est quanta dignitate pariter atque auctoritate celebritas ista sit prædita, & quanta deuotione sit ab omnibus peragenda. Cuius quidem institutio non à lege, non à Propheta, sed à Patriarcha Iacob initium habuit. Qui & futuri postmodum templi locum desi-

gnasse dicitur,& sacramenta dedicationis primus exhibuisse, sicut in Historia Genesis continetur. Hic nempe relictis parentibus persecutionem primogeniti fratris declinans, cùm veniret ad quẽdam locum vespere,& in eo requiescere vellet, tulit vnum de lapidibus qui iacebant in terra, & capiti suo supponens obdormiuit. Viditque in somnis scalam stantem super terram, cuius cacumen cælum tangebat. Angelos quoque per eam ascendentes & descendentes,& Dominum inuixum scalæ dicentem sibi: *Terram in qua dormis tibi dabo,& semini tuo.* Cumque euigilasset Iacob ait: *Quàm terribilis est locus iste! non est hîc aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Surgens ergo mane tulit lapidem, quem supposuerat capiti, & erexit in titulum, fundens oleum desuper. Votum etiam vouit, dicens: *Si fuerit Deus mecum,& custodierit me, cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi.*

Ecce, fratres, historiam succinctè percurrimus. Nunc ad ædificationem nostram intelligentiam præcipuè moralem in ea perquiramus, & melioris dedicationis typum in his quæ gesta sunt aperiamus. quid enim dedicatio Ecclesiæ, nisi illa est fidelis animæ sponsio, quæ à seculo recedens se penitus Deo dedicat, & quasi propriam Sponsam Christo se copulat, vt ei deinceps tota vacet, & sic ei voto suæ professionis obligans tanquam proprium templum Deo se consecrat? Sicut enim in vna villa multæ hominum domus,& vna Dei dicitur, quam Ecclesiam vocamus, ita & in populo Dei inter illos qui coniugati sunt, quælibet anima conueniẽte voto Deo cõsecrata proprium eius habitaculum facta est. qualem quidem animam Apostolus describens,& eius prerogatiuam à ceteris distinguens, ait: *Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu.* Iacob itaque persecutionem, vt dictum est, primogeniti fratris fugiens, relicta domo parentum peregrinatus, fidelis anima est de seculo ad Dominum conuersa, quæ carnalium affectionum ruptis vinculis more Abrahæ, de terra sua & de cognatione progreditur,& de domo parentum procedit ad claustrum, illud Psalmistæ non solum audiens, verùm exaudiens: *Audi filia, & vide, & inclina,&c.* Nec non & illud Domini documentum amplectens: *Qui non odit patrem suum & matrem, non est me dignus.* Primogenitus talis animæ frater caro est in vnam personam animæ coniuncta,& prius in vtero formata quàm ei anima sit infusa. Cuius quidem

dem carnis tentationes, de quibus ſcriptum eſt: *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum*, dũ fugimus à ſeculo recedentes, quaſi primogeniti fratris impugnationem vitamus. Et quia hæc virtus continentiæ & remuneratio ſeculi ab aduentu Chriſti, quæ vltima ætas eſt mũdi, maximè cœpit. Vnde Iacobus poſt ſolis occubitũ, id eſt in veſpere, ad locum peruenit, vbi dormiens requieſcat. Hic autẽ locus clauſtralis vita eſt cõtinentiũ, qui à tumultuoſa ſeculi vita ad quietem Monaſticã tranſeunt, & Marthæ ſollicitæ & circa plurima turbatę tranquilitatem præferunt Mariæ. Quæquidem tranquilitas à Domino nomine lecti, à Spõſa in Cãtico nomine lectuli deſignatur cùm dicitur: *Erunt nocte illa duo in lecto. In lectulo meo per noctes, &c.*

In hoc itaque lectulo dormiturus Iacob, de lapidibus quos intuetur eligit vnum, quo ſuppoſito capiti ſuo dormiat, cùm anima quælibet locũ ſanctæ congregationis ingreſſa, multos circũſpicit fideles tanquã lapides viuos & fortes ad omnia tolerãda, in ſummo lapide Chriſto fundatos; vt eorũ ſ. exẽplis ad perfectionẽ inſtituatur. Sed quia vnũ Chriſtum omnibus præfert, cui ſe fidelis anima quaſi ſpõſam copulat, & dedicat, & velut in amplexib. eius lectulo contẽplationis dormit corpore, ſed vigilat mente, iuxta illud Spõſæ: *Ego dormio & cor meũ vigilat*, vnus ex vniuerſis eligitur lapidib⁹. Iuxta quod & ipſemet de dilecto ait, *Electus ex millibus*. Hũc capiti ſuo ſupponit vt dormiat, cùm totã ſuæ mẽtis intentionẽ in eo defigit, vt à curis ſeculi penitus quieſcat, & tota ei per deſideriũ inhęreat. Caput quippe principalis pars corporis mẽtẽ deſignat in nobis. Hũc profecto ſomnũ continẽtiũ dilectus ille Domini & virgo Ioannes ſpecialiter expreſſit, qui in Dei gremio recũbẽs, quaſi hoc lapide ſuppoſito capiti obdormiuit. Scalã dormiens Iacob intuetur, quia tanto ampliùs ſcripturã ſacram quiſque intelligit, quãto ab occupatione ſecularium curarũ magis quieſcit. Scala hæc dormiẽti appoſita vſq; ad cœlũ porrigitur, quia per doctrinã ipſius de terrenis ad deſiderãda cæleſtia ſubleuamur, & illuc mẽte conſcendimus, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedẽs. Huic ſcalę Dominus innititur, & indè nobis loquitur, quia per eius doctrinã noſtris imprimitur mẽtibus, & de ei⁹ verbis noſtras in ſe mẽtes erudiẽs accẽdit. Huius ſcalæ, hoc eſt ſacræ ſcripturæ, quaſi duo latera duo ſunt Teſtamẽta, quęquidẽ ad inuicem quaſi quibuſdã gradibus inſertis cõnectũtur, dũ per expoſitiones Doctorũ rota rotæ applicatur, & quod in veteri fuerat prædictũ, in nouo mõſtratur exhibitũ. Angeli per hanc ſcalã aſcendentes & deſcẽdentes, ſancti ſunt Prædicatores, quorũ vnus de ſe & aliis ait: *Quomodo prædicabũt, niſi mittãtur?*

& & & & &

De qualibus & per Malachiã dicitur: *Labia sacerdotis custodiũt scientiam, & legem inquirent ex ore illius, quia Angelus Domini exercituum est.* Ascendunt verò per scalam istã vel descendunt dũmodò in sua prædicatione de natura diuinitatis vel secretis cælestibus nos instruũt, modò de assũpta humanitate, vel cõponẽdis moribus nostris erudiũt; vel cùm modò ad altã cõtinentię virtutẽ nos hortãtur, modo infirmitati nostræ per indulgentiã nuptiarũ consulunt. Terrã in qua dormit Iacob ei & semini eius Dominus promittit, quia terrã viuentium, cuius desiderio anima cõtemplatiua à terrenis curis quiescit, in remuneratione pollicetur tã ei quàm sequacibus eius, & in hoc proposito ipsam imitãtibus. Euigilãs de somno cõtẽplationis anima illa, & de illa cælesti habitatione ad sancta studia totius contẽplationis oculos reflectens, & quasi homines pariter ammonẽs, vt spe promissæ sibi terræ in proposito perseuerent, *Verè Dominus est*, inquit, *in loco isto, & ego nesciebã.* Ac si diceret: Qui vbiq; est per diuinitatis pręsentiã, hic specialiter inhabitat per gratiã. Pauẽs quoque, *Quàm terribilis*, inquit, *est locus iste.* Terribilem, hoc est summa reuerentia dignũ esse recognoscit: in quo, vt dictũ est, tanquã in spiritali tẽplo, ac sibi penitus dicato, per abũdãtioris gratiæ dona Deus inhabitat. Sed quia multi hanc reuerentiã loco deberi recognoscunt, nec tamẽ illi hãc exhibẽt, nec illam Apostoli comminationem expauent, *Si quis violauerit templum Dei, disperdet illum Deus.* Benè præmissum est, *pauens*, vt quod pauendum esse nõ dubitat, offendere in eo non præsumat. Et attende, quòd cùm pręmiserit, *Domus Dei*, statim adnexuit, *& porta cæli.* Hic est talis aditus, regni cælestis, ex quo sine dilatione, de huius vitæ obseruatione illuc introeatur, nulla videlicet purgatione interposita.

SVRGIT mane Iacob, & lapidem, quem supposuerat capiti suo erigit in titulũ, ipsumq; oleo desuper infuso, more Pontificis votũ explet dedicationis: quasi in hoc primogenitorũ dignitatẽ quam emerat exercens. Primogenita quippe tũc fuisse dicũtur vestis seu dignitas sacerdotalis, quã primogeniti fratres per benedictionem paternã accipiebãt, vt soli inter fratres sacerdotali fungerẽtur officio. Et à matre vestibus Esau valde bonis indut⁹ fuisse Iacob memoratur. Et nota, sicut Melchisedech sacramenta Ecclesiæ antiquiora videntur quàm Synagogæ: ita in Patriarcha Iacob noster dedicationis ritus videtur præcessisse, qui tã altare quàm Ecclesiã ipsam oleo cõsecramus. quod nequaquã in tabernaculo vel templo factũ esse legimus. Mane surgit Iacob de loco, in quo quiescens viderat visionẽ, & eius loci sanctitatẽ cognouerat, cùm anima quali-

bet prædicta, peracto iã suæ probationis tẽpore, ad professionẽ cõscẽdit regulæ, experta iã huius propositi simul ac loci religione: & tũc se penitus Deo dedicãs, & proprio voto illi se obligãs, spiritalis tẽpli dedicationẽ in seipsa celebrat. Tũc lapidem, in quo dormierat, erigit in titulũ, hoc est, oculis suis affigit in signũ, quasi nihil aliud vlteri⁹ debeat intueri, quia iã facta professione respicere retro nõ licet, ne cũ vxore Loth pereat. Primũ ei tamẽ in imo lapis iacebat, quia nõ tãto debito ei antea cohærebat. Erectũ lapidẽ oleo superfuso sibi cõsecrat, dum toto dilectionis affectu ipsum cõprehẽdẽs, tot vnguẽtis delinit eũ, quot desiderijs amplectitur ipsũ. Quid autẽ vnguẽta, nisi quædã est recreatio dolorũ, & somẽta dolentiũ? Dolet autẽ Christus de nobis cùm nostra ei conuersatio secularis displicet, & sic eũ exasperãdo, malis operibus cõtra nos cõmouemus. Placatur autẽ penitus, & quasi quibusdã vnguentis hic eius dolor mitigatur, cùm à seculo recedẽtes totis ei visceribus inhæremus, & perfectione virtutis nos iã ei penit⁹ copulamus, iuxta illud Apostoli, *Qui autem adhæret Deo, vnus spiritus est.* Cautè autẽ ac prouidè votũ faciens Iacob de persoluẽdis decimis, nõ de suis viribus, sed de misericordia Dei presumẽs, quasi apposita cõditione ait: *Si fuerit mecũ Deus, & custodierit me*, quia ei⁹ gratiæ est quicquid boni agimus. Vnde & Paulus, *Gratia Dei sum id quod sum.* Et rursum cùm dixisset, *Plus omnibus laboraui*, statim adiecit, *Non ego autem, sed gratia Dei mecũ.* Decimas omniũ Deo persoluit, qui decalogum legis in nullo excedit, nec à mandatis Dei quæ per decalogum illũ intelligũtur in aliquò recedit. Quod in semet nobis sic cõplere cõcedat, vt quod visibilibus sacramẽtis exteriùs actũ est, in corporali templo ipse inuisibiliter in nobis operãdo templũ nos veriùs efficere dignetur summus Pontifex & Rex Iesus Christus, cuius tam sacerdotium quàm regnum perseuerat in secula seculorũ, Amen.

DE S. SVSANNA, SERMO XXVIII.

Adhortationem Virginum.

AVDISTIS, carissimæ, atque vtinã exaudissetis beatam illã spõsæ sollicitudinẽ in Cãtico Canticorũ ad exhortationẽ vestrã diligenter descriptã. Quæ cùm diu quæsitũ in lectulo dilectũ inuenire nõ posset, *Surgã*, inquit, *& circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quærã quem diligit anima mea.* In lectulo dilectum quærit, & non inuenit, cùm anima perfecta fatuis virginibus adiũcta opera ipsarũ considerans, exemplis earũ instrui cupit, quas de continentia carnis in magna virtutũ perfectione es-

ſe credit. Cùm enim etiam iſta carnis continentia, & huius tã ardui propoſiti obſeruantia paucorum ſit, talium vita à tumultu ſeculi remota lectulo potiùs quàm lecto comparatur, quia magna quies eſt à moleſtiis nuptiarum vacare, & voluptatibus carnis operã nõ dare. Sed quia non magnũ quid hanc continentiam, quæ paucorũ eſt, imperiti æſtimant, & ideò facile ex caritate ſua in elationẽ ſimplices trahit, nõ poteſt in talibus Chriſtus reperiri, qui ſuperbis reſiſtit ſemper, & humilibus dat gratiã. Hoc itaq; ſponſa conſpiciens quaſi de lectulo ſurgit, & egreſſa circuiuit ciuitatem, quærens ibi ſponſum per vicos & plateas, quẽ in lectulo reperire nõ potuit: dũ mente foras exiens bonã vitã fideliũ intuetur, qui in hoc ſeculo tãquã in ciuitate, quę multos capit, conuerſantur, & quas imitetur exempla virtutum inde aſſumit, in quibus per gratiã Domini habitare nõ deſperat. Et quoniã in omni gradu fideliũ alij perfectiores ſunt alijs, quoſdam ibi in plateis, quoſdã in vicis reperit, quia quorumdam vita quo altior eſt in meritis in paucioribus conſiſtit, qui quaſi in vicis morãtur, qui ſtrictiores ſunt quàm plateæ, quales Iob & Suſannam legimus, & pleroſq; alios, qui de magna virtutũ perfectione tam viris quàm feminis in exemplo ſunt poſiti. Quorum tantò laudabilior vita extitit, quanto in ſeculari conuerſatione religioſior fuit, & quaſi puriſſimum aurum in fornace non arſit.

Et quoniã de virtutib. Iob, quas diligenter cõmemorat Scriptura, ſuperuacuũ me nunc vobis ſcribere arbitror, ad Suſannã cõiugatã, quæ veſtri . . . . minoris propoſiti, & maioris virtutis fuit, ſtilũ cõuerto; vt in ei⁹ cõparatione, ſi quæ ſacri propoſiti feminæ minus quàm nouerint habeant, de ſuo defectu erubeſcãt. Prima verò laus eius deſcribitur, cùm eam pulchram nimis, & timentem Dominũ Scriptura cõmemorat. A pulchritudine corporis ad decorẽ mentis aſcendit, iuxta illud Gregorij, A minimis quiſq; inchoat, vt ad maiora perueniat. Pulchra corpore, ſed pulchrior mẽte, tantò laudabiliùs hęc duo ſimul, quãtò difficiliùs cuſtodiebat. In altero habebat pugnãdi materiã, ex altero cepit victoriæ coronã. Ex illo in cõcupiſcẽtiã ei⁹ exarſerũt Sacerdotes, vt hoc per cõſtãtiam virtutis probaretur, cùm morti addicta vitę periculũ elegit, ne cõtagiũ incurreret corporis, atq; ipsũ corp⁹ quod appetebatur ad culpam, hoſtiã offerret immaculatã. Proh dolor! proh pudor! Tot videm⁹ in ſacro propoſito cõſtitutas adeo deformes, vt ſicut ſcriptum eſt larua nõ indigeãt, quas diuinę reuerẽtię, ac voti ſui prorſ⁹ oblitas ita libidinis furor exagitat; vt cũ ad turpitudinẽ peragẽdã gratis aliquos habere nequeãt, emere inceſtuoſos cogãtur, & quæ de for-

ma cõfidunt, venales ſeſe proſtituũt; aut ſi de mercede diffidunt, ipſas luxuriæ ſordes quas excipiunt pro mercede ſibi cõſtituunt. Adulteras tam leges ſeculi quàm diuinæ morte puniendas cenſuerunt. Quanta autem vindicta in Sponſas Chriſti corruptas exercenda ſit, datur intelligi, quibus vix locum etiam pœnitentiæ Canones reliquerunt. Sunt & nonnullæ inter eas vetulæ meretrices, quæ cùm iam ſe omninò contemni præſenſerint aliena corpora vendendo, cùm propria non poſſunt, deteſtanda exercent lenocinia. De qualibus quodam loco me ſcripſiſſe recolo: Vetus meretrix ſe propagat in adoleſcentulis.

QVAM ſeueram quoque ſententiam de lænis Sancti Patres inſtituerint, ex eorum manifeſtum eſt ſcriptis, quas in fine quoque à communione priuarunt. Vnde & illud eſt Eliberitani Cõcilij Cap. XI. Mater vel parens, vel quælibet fidelis ſi lenociniũ exercuerit, eò quòd alienum corpus vendiderit vel ſuum, placuit nec in fine communicandam. Quòd ſi in feminis ſeculi adeò lenocinium ſunt deteſtati, quantũ in ſponſis Chriſti iſtud eſt abhorrendum, vbi proprium Dei templum violatur, & hæc ei vindicta ſpecialiter reſeruatur? Si quis, inquit Apoſtolus, templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Beata laica, & ſeculi, non clauſtri, femina prædicta, hominis potiùs cõiunx quàm Chriſti ſponſa dicenda, ſurget in iudicio, & condemnabit generationem hanc peſſimam: quę vt hominis ſeruaret fidem, elegit interire munda, ne viueret immunda. Vnde autem tanto caſtimoniæ zelo ſuccenſa, tanto conſtantiæ muro eſſet munita, ſubinfertur cùm dicitur: *Parentes autem eius cùm eſſent iuſti, erudierunt filiam ſuam ſecundum legem Moyſi.* De iuſtis parentibus iuſtiſſima filia nata memoratur, & in communi eorum laude ſanctiſſima ſtudia prædicantur. Quod & beatus Hieronymus diligenter attendens, cùm in explanatione Danielis ad hunc locũ veniret, ait: Hoc vtendum eſt teſtimonio ad exhortationem parentum, vt doceant iuxta legem Domini, ſermonemque diuinum, non ſolum filios, ſed filias ſuas. Hoc adhuc ſacrarum litterarum zelo Iudaicus populus in ipſis etiam tenebris cæcitatis ſuæ plurimum feruens, non mediocriter noſtram, id eſt Chriſtianorum negligentiam accuſat. Tanto quippe ardore legem amplectũtur, vt quiſlibet eorum quantumcũque pauper, quotquot habeat filios, neminem diuinas litteras ignorare permittat. Quorum tanto zelo Apoſtolus maximè compatiens, ait: *Fratres, voluntas quidem cordis mei & obſecratio ad Deum ſit pro illis*

in salutem. Testimonium enim perhibeo illis quòd emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam, hoc est magnum feruorem in Deum, ac desiderium in mandatis eius, quæ in lege acceperant, cognoscendis atque implendis, licet in magno persistentes errore, cùm hæc ad salutem sufficere credant. Emulatio quippe seu zelus quislibet animi feruor vehemens ad desiderium cuiuslibet nuncupatur. Vnde & tam bonus quàm malus zelus dicitur vehemens scilicet commotio animi ac sollicitudo ad aliquid agendum. Nulli verò, vel pauci Christianorum sunt, qui Euangelicæ doctrinæ perfectionem tanto studio vel causa amplectũtur, vt eius desiderio filios suos sacris imbuere litteris curent, sed temporalis tantummodo commodi causa, vt huius vitæ necessaria sibi ipsis vel illis indè prouideant aut de officijs clericorum, aut de habitu Monachorum. Vnde rectè ab intentione talium patrum Susannæ parentes distinguũtur, cum tam in eorum laudibus quàm in ipsius Susannæ dicitur, quia *parentes eius cùm essent iusti, erudierunt filiam suam, &c.* Cùm essent enim iusti, dictum est, non, cùm essent auari: quia quod isti nunc per auaritiã agunt, illi per religionẽ egerunt; & amore Dei, nõ ambitione seculi, tãquam illud quod scriptum est attendentes: *Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* Quos in hac spe sua nequaquam frustratos fuisse præsentis historiæ sequentia clamant, tantam filiæ suæ describendo perfectionem, quam de diuinæ legis eruditione prouenisse, præcedentia insinuant, ob hoc videlicet commemorata.

QVALI autem agone matrona mirabilis mirabiliter triumphauerit, perpendite virgines, vt ex ea discatis qualiter & ipsæ dimicare debeatis, & sponsionis votum se seruare Christo, sicut illa fidem custodiuit marito. Comprehendentes igitur eam senes, & ad consensum adulterij cogere nitentes, *Ecce*, inquiunt, *ostia pomarij clausa sunt, & nemo nos videt. Quam ob rem assentire nobis, & commiscere nobiscum. Quod si nolueris, dicemus contra te testimonium, quòd fuerit tecum iuuenis, & ob hanc causam emiseris puellas à te.* O cæci cæcorum duces, & expertes iustitiæ iudices, numquid si ostia pomarij sunt clausa, ianua cœli nónne est aperta? Frustra hominum conspectum fugitis, qui conspectum Dei fugere non potestis. Hoc illa præcipuè attendebat, cùm diceret. *Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Nemo, dicitis, nos videt. Quid si Deus? Pudet ab homine deprehendi, & non à Deo conspici: mortẽ cor-

poris temporalem ab hominibus deprehendi timetis; mortem animæ perpetuam non formidatis, cuius comparatione nec illam dici mortem illa profitetur. Sic quippe ait. *Si enim hoc egero mors mihi est; si autem non egero, non effugiam manus vestras.* Mortẽ vtique potiùs animæ quàm corporis appellandam cẽsuit;& quia illam plus timuit, vtramque pariter euitare meruit. Vos autem econuerso, hanc magis quàm illam metuentes, à neutra fuistis immunes. Illa iudicem Deum plus quàm hominem verita,tam diuino quàm humano iudicio liberata, quorum neutrum vos ipsi Iudices effugere non potuistis.

ATTENDITE Sponsæ Christi, quid dixerit ac fecerit coniunx hominis,& si quis profanus, & Dei prorsus oblitus, consimilem à vobis exegerit turpitudinem, & in tantùm etiam fortasse perstiterit, vt vim facere præsumat: respicite vestrum maritum non hominem, sed Deum, non Ioachim, sed Christum, & intrepida Susanna vestrum vnaquæque dicat, *Si hoc egero, mors mihi est.* Latere Ioachin fornicatio poterat vxoris, sponsum autem vestrum quis latere potest? Iniuriam suam tam ipse, quàm gloriosa mater eius, ac tota pariter cœli curia desuper intuebitur. Quæ adeò impudens, adeò insana, vt hunc maximè non erubescat, & expauescat aspectum? Cùm quis te falsi nominis Christianus super hoc conuenire, imò circumuenire tentauerit, sufficit tibi vno te statim responso absoluere. Assentiam tibi in isto, si peragi potest inscio sponso meo, aut si fortiores eo fuerimus, quo eius offensam minus timeamus. Denique instantibus impudicis senibus, cùm vi non posset eos Susanna repellere, ore vsa pro manibus quod vnum restabat impetum eorum compescuit, dicens*: Perpendite virgines virtutem cõiugatæ,& de maioribus minora cogitate. Non timetis mortis periculum, si à vobis incestuosos repuleritis, sicut illa, vt dictum est, faciebat. Non est tanta vis eorum, vt ab ipsis clamore liberari sitis compulsæ. Aut si clamare necesse sit, faciliùs vos sponsus quàm Susannam exaudiet maritus, & quo potest ampliùs, liberabit citiùs.

*Hic videtur aliquid deesse.

EGRESSAE itaque de lectulo mente, Susannam in vico requirite; vt quas non inuenitis in claustro virtutes, reperiatis in seculo. Videte quid in secreto comprehensa, quid in publico gesserit accusata. Et quia partem agonis eius iam diximus, quæ restant breuiter perstringamus. Deducitur illa, vt dictum est, ad iudicium cum parentibus & filijs, & vniuersis cognatis suis. Flebant igitur sui, & omnes qui nouerant eam. Consurgentes

autem duo Presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput eius. Quæ flens, suspexit ad cœlum. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino, & dixerunt Presbyteri, *Cùm deambularemus in pomerio soli, &c.* Et vos itaque piæ virgines innocentem matronam, & tantam sustinentem iniuriam pio prosequimini fletu, vt quo maior vestra fuerit compassio, iocundior existat innocentis liberatio. Flebant non solùm sui, sed omnes qui nouerant eam. Non quidem omnes, qui eius laudem audierant, quæ nullos aut paucos latere poterat, sed qui rei veritatem multis indicijs experti fuerant. In medium matrona sanctissima trahitur, & innocens pro rea statuitur. Anxius maritus, anxij tam parentes quàm filij, & omnes qui nouerãt eam, quãto pudore confusi, quãtis lacrimis perfusi eius innocentiã deplorarent, quis commemorare vel cogitare non plorando queat? Sol tam naturæ quàm humanitatis immemores senes in eius iudicium, imò suum potiùs consurgere ausi, & immundas manus sanctæ vertici eius imponentes tanquam testimonium accusationis in eam dicturi, *Cùm deambularemus*, inquiunt, *in pomerio soli, &c.* Benè, inquàm dicitis, *deambularemus*, & *soli*, qui concupiscentiæ stimulis agitati, à Deo pariter & lege iam eratis alieni.

Bene autem cùm dictum sit, *Consurgentes in medio populi, manus suas super caput eius*, statim adiũctum est, *quæ flens suspexit ad cœlum, erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Quid est quòd hucusque cùm sui eam deflerent, non est memorata flere, sed tunc tantum cùm castissimum eius caput contingerent manus impudicæ? Nunquid tunc primò vel præcipuè de periculo timebat vitæ? Quod quidem ne suspicemur, mox adnectitur: *Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Quamuis enim superiùs dixisset, *Si autem non egero, non effugiam manus vestras*, & postmodum dicat, *Et ecce morior, cùm nihil horum fecerim*; confisa tamen & secura de salute animæ, & gloria palmæ, nequaquam tristis erat de transitoria morte, per quam se transituram sciebat ad gaudia perennis vitæ. Vnde & benè suspicere ad cœlum memoratur quo eius intentio toto desiderio ferebatur. Cur igitur flebat tunc tantùm cùm eius capiti manus imponerent illi, ac non potiùs cùm ad mortem duceretur; nisi quod ea quæ mortem non timebat, ab obscœnis manibus caput suum contingi dolebat, quibus nec inferiores corporis partes tangi consenserat? Audite hæc, & intelligite virgines sacræ, quæ corpora quoque vestra tanquam propria Deo templa consecrastis, vt nullo

lasciuiæ

lasciuæ tactu hæc pollui permittatis, nullo immunditiæ sacrilegio violari. *Si peccauerit vir in virum*, Samuel ait, *placari ei Deus potest. Si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo?* In virum suum peccare Susanna timuerat, si aliquo lasciuiæ tactu corpus suum ei dicatum contingi permitteret. Quid igitur sponsæ Christi faciendum est, cùm quis incestus ad eam accesserit, summam iniuriam Deo facturus, si hoc eius proprium templum aliquod lasciuiæ contagium præsumpserit? Cui Iudici nisi summo hæc summa iniuria; cui nisi cuius est propria vindicanda seruatur? Ei vtique qui ad timorem sui maximè nos adhortans, ait: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animæ verò non habent quid faciant: sed potiùs eum timete, qui habet potestatem corpus & animam perdere in gehennam*, Ac si apertè dicat, Non est eorum guerra plurimum metuenda, quæ in vna tantum nostri ac minori parte est, hoc est in corpore, & citò præterit; sed ea præcipuè, quæ in vtraque parte perenniter sæuit. Quam & Apostolus considerans, ingemiscit, dicens, *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Si enim illas, quæ thorum maritalem maculauerunt, lex diuina senserit morte puniendas, quid eas manet, quæ ipsum Dei templum prostituerint? Nunquid præjudicium illis fecit, quæ minus deliquerunt, si maiora crimina, & proprij thori maculas expiauerit minore vindicta? Certum est, vt suprà memoratus Apostolus ait, in manufactis templis nequaquam Deum habitare, sed magis in illis, qui vera eius templa spiritalia sunt dicendi. De qualibus ipse quibusdam ait: *Nescitis quia Dei templum estis, & spiritus Dei habitat in vobis.* Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Qui autem intra parietes corporalis templi sordes aliquas corporales intuens, non eas statim asportare festinet? Qui sibi fornicari non abhorreat, ac magis illud, quàm verius animæ tẽplũ polluere trepidet?

FLEBAT, vt dictum est, Susanna, & fletus eius causa iam ex parte est exposita, pro cõtactu scilicet obscœnarum manuũ, quæ nec ad horam sustinere potuit. Flebat vtique de præsente, & si diligentiùs attendimus, non solum corporis contactum, sed & famæ futurum flebat detrimentum, cùm illi scilicet ad testificãdum prorumperent, quorum testimonio plurimum credi prouidebat, sicut & postmodum Sriptura cõmemorat, dicens. Credidit eis multitudo quasi senibus populi, & Iudicibus, & condemnauerũt eam ad mortẽ. Flebat opprobrium domus suæ, nec tam suam calamitatem quàm suorum deplorabat anxietatem,

Quid enim? Quid inquã? Circũstantes suos virũ, parentes, filios, cognatos, vt dictum est, & omnes qui nouerant eam in summa anxietate positos, & tam innocentiam eius quàm suam infamiã deplorare cernebat. De quorũ cõpassione magis quàm de propria passione dolebat; nec tam corporis mortẽ quàm infamiæ labem plangebat. Quo enim quæque castior est, verecundior esse cognoscitur, & castimoniæ summũ istud est argumentũ. Vnde benè sicut re, ita & nomine pudor, & pudicitia ita sunt adiuncta, vt frequenter nomine pudoris ipsa castitas designetur, quod vt dictũ est signũ, est eius præcipuum argumentum. Quod & Apostolus diligenter attẽdens cùm muliebris honestatis habitum describeret, id in commendatione ipsarum primum assumpsit, per quod eas maximè commendari censuit. *Mulieres in habitu ornato, cũ verecũdia, & sobrietate, &c.* Hinc ecõtrario scriptũ est, *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Heu! quid iam nouimus, vel audiuimus inter eas, quæ per habitum sanctum Deo mentiuntur, non solum turpitudinem carnis incurrere, sed nec infamiæ notam abhorrere. Quibus hoc ipsum pro gloria videtur, quod Christo dedecorato amasiæ hominum, imò detestanda scorta dœmonum prædicantur. A quibus si nõnulla munuscula quandoque suscipiunt, tam Christi quàm sui oblitæ miserandam mortẽ suam, cum summo dedecore sui quibus audent ostentant, quasi non parui se æstimantes, quæ se aliquib. vendere possint: plura tamen fortassis largituræ quàm accepturæ. Paucos quippe emptores reperiunt vt magis damnum quàm lucrũ conspiciunt; & quæ minùs appetuntur merces, faciliùs omnibus exponuntur, & publicatæ citius obtinentur.

sed propositum — VT autem à proposito reuertamur, & de summa ignominia Christi ad laudem feminæ secularis redeamus: Cùm falso testimonio senum populus credidisset, & eam ad mortem condemnassent, exclamauit voce magna, & dixit: *Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis quoniã contra me falsum tulerent testimonium, & ecce morior cùm nihil horum fecerim.* In iudicio prius constituta, cum illi in accusationẽ eius testificarẽtur, nõ loqui, sed flere, & in cœlũ suspicere narratur, vt eius patiẽtia primũ probaretur, quã & in Christo Propheta prædixerat his verbis: *Tanquam ouis ad occisionẽ ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Expectabat ibi tacita, damnationis suæ sententiam, & tacens hominibus, soli Deo fletu loquebatur. Nunc verò damnationis accepta senten-

tia, ad excuſationem ſui, nõ liberationẽ, ſuam innocentiam proteſtata, famæ potius quàm vitæ decreuit conſulere, & ſuos ſaltẽ de morte ſua minus ſollicitos reddere, quam minimè dubitarẽt ad feliciorem vitam tranſire. Certiſſimum quippe vel innocentiæ, vel culpæ teſtimonium eſt, extrema confeſſio damnatorum, maximè cum quicquid iam dicatur apud homines, ſibi profuturum deſperent, & tantò amplius de ſeruanda veritate ſunt ſolliciti, quanto ſe magis ad diuinum iudicium propinquare trepidant. Benè autem dicitur exclamaſſe voce magna, non quæ ſolum aures hominum tetigit, ſed quæ ad pijſſimas aures Dei perfectius venit, nec tam terrã quàm cœlum repleuit. Quod ſtatim ſubſecutus indicat effectus, cum dicitur: *Et exaudiuit Dominus vocem eius.* Quam obſecro vocem eius audiuit, imò vt audiſtis exaudiuit? Quid enim orauit, vnde meruit exaudiri? *Tu Domine*, inquit, *omnia noſti antequã fiant: tu ſcis quã falſum cõtra me tulerent teſtimonium.* Nunquid orando adjecit vt liberaretur à pœna, quam non meruerat ex culpa? nequaquam id rogare decreuerat, quæ ſic ſe ad vitam tranſire magis quàm mori attendebat, nec tam de morte quàm de infamia propulſanda curabat, vt ſuis potius quàm ſibi conſuleret. Dominus autem, cui conſcientia magis quàm lingua loquitur, non ſolum ab infamia, verumetiam à morte ipſam liberare non differens, in eo vocem eius exaudiuit, quòd confeſſionis ſuæ veritatem certis indicijs comprobauit. Vnde & ſubditur: *Cumque duceretur ad mortem, ſuſcitauit Deus Spiritum ſanctum pueri iunioris, cui nomen Daniel.* Spiritum, inquit, potius quàm corpus ſuſcitauit, cùm ætatem pueri iunioris mirabiliter exaltauit, vt Spiritus ſanctus, qui in eo iam erat per gratiam, per Prophetiæ cognoſceretur efficaciam; & per virginem puerum pudicitiæ defenſorem impudici ſenes iudicati dãnarentur. Ex quaquidem ſpiritus ſuſcitatione ad pudicæ, vt dictum eſt, defenſionem matronæ, & condemnationem impudicorum ſenum, id non immeritò puerum hunc meruiſſe credimus, vt perpetuæ virginitatis florem obtineret. Hinc quoque non incongruè credimus in tantam puerum famam ex hoc tam mirabili iudicio ſuo creuiſſe, vt ipſe quoque Nabugodonoſor, qui eum captiuauerat, cum cæteris eum præcipuè toti terræ ſuæ quaſi Iudicem præficeret.

EXCLAMAVIT autem voce magna, & dixit: *Mundus ego ſum à ſanguine huius.* Et conuerſus omnis populus ad eum, dixit: *Quis eſt iſte ſermo quem locutus eſt?* Qui cum ſtaret in medio eorum

ait: *Sic fatui viri Israel, non iudicantes, neque quod verum est cognoscentes, condemnastis filiam Israel? Reuertimini ad iudicium, quia falsum testimoniu m locuti sunt aduersus eam.* Reuersus est ergo populus cum festinatione. Quod verò tam mirabile, vel tam diuinæ virtutis manifestum signum, vt tam citò ad vnius pueri subitam increpationem totus subsisteret populus,&eo diligenter audito ad iudicium festinanter rediret? Quid in eo cernebat, quē ætas paruulum monstrabat & despicabilem, nec omnino ad tantum negotium sufficientem ostendebat? Profectò non est ambigendum eum quo repletus est, spiritum aliquo manifesto signo in eo esse visum, & quiddā diuinum in vultu eius vel habitu apparuisse, sicut de Domino creditur, cum ipse solus omnes pariter tā ementes quàm vēdentes de templo eijceret. Reuerso autē ad iudicium populo, quàm constanter, quàm sapienter iudex senū puer, imò in puero Spiritus sanctus loquatur audiamus. *Separate eos ab inuicē procul, & dijudicabo eos.* Et primò quidem grauiter increpando atque arguendo eos dixerat: *Sic fatui filij Israel, non iudicantes, neque quod verum est cognoscentes, &c.* Quæ est ista obsecro confidentia eius, qui non solum puer, sed & iunior memoratur, vt vnus duos tam acriter arguat, tam publicè puer increpet seniores, & tamen citò iudicium ipse consumet? Audistis pueri constantiam, sed miramini prudentiam, de qua in examinandis testibus vniuersa per orbem Ecclesia sumpsit auctoritatem. Puer erat, & captiuus, etiam Ecclesiæ legē non scripto, sed facto promulgabat. Quid est puer quod audes præsumere, & supra ætatem pueri, & non trepidas dicere, *dijudicabo eos*? Dic saltem, *dijudicabat eos Dominus.* Sed quia, vt ait Apostolus, *qui adhæret Deo vnus spiritus est*, securè profiteris quod per diuinum agatur, per tuum fieri spiritum. Præsertim cùm & Veritas dicat, *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.*

QVID interim agis, ô Susanna? quanta subsistis admiratione suspensa? quòd à puero speras auxilium, quæ per commune damnaris iudiciū? Sed quia scriptum legisti de tuo & omnium Saluatore, *Puer natus est nobis, &c.* ne diffidas eum te per hunc puerum saluare, quem vt omnes saluet puerum fieri crediderás ex lege. Non attendas pueri ætatem, sed præsidentem puero deitatem, de cuius potentia scriptum meministi: *Dixit, & facta sunt; mandauit, & creata sunt.* Confidens Domino, atque omni auxilio destituta præter diuino, illud Apostoli jam in te completum experiris: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Filia Iuda, vt ipse Daniel

profitetur,& de regio ſanguine clara,atque Dominicæ ſtirpi per cognationem coniuncta,quem fueras habitura cognatũ, iam in agone tuo præſentis propitiũ; vt quod ſperas de ſalute animæ, iã experiaris in corporis liberatione,vt ex beneficio minori certior reddaris de maiori , & de perceptione amplioris gratiæ ei ſẽper ſtudeas deſeruire. Audiſtis,Virgines & Spõſæ Chriſti , virtutem laicæ cõiugatæ,quã à vobis de lectulo,vt dixim⁹,foris egreſſi voluimus cõſpici: vt eã ſ. imitãtes ſpõſum veſtrũ reperiatis in vico, quẽ fortaſſis nõ habetis in clauſtro. Audiſtis & vos tã Preſbyteri quàm Clerici iudiciũ veſtrũ,qui circa ſponſas Dei aliqua de cauſa conuerſantes , vel eis familiaritate qualibet adhærentes, tantò à Deo longiùs receditis,quantò eis turpiter amplius propinquatis. Maculare hominis thorum præſumentes Presbyteri, dignam , vt dictum eſt,mortis ſententiam exceperunt. Quid eos maneat perpendite,qui proprium Dei lectum non verentur polluere. Cùm apud ipſas Miſſarum ſollemnia celebratis, vel ad infirmas venire cogimini , ſæpè vt audio earum ori hoſtias porrigitis manibus illis,quibus ipſarum nates vel obſcœnas partes contrectare ſoletis. Si corruptis Monialib. vix à ſanctis Patribus remedium indulgetur,quid de ipſis ſentiendum eſt corruptoribus? Quorum ſexus quo naturaliter eſt fortior , tantò & eorum lapſus damnabilior. Ac ne prolixitate tam abhorrendæ maculæ finem noſtri fœdemus ſermonis,ſufficit vtriſque ſuum nos propoſuiſſe iudicium,& de propoſitæ hiſtoriæ iudicijs à minori ad maius traxiſſe argumẽtum. Dominus ipſe,ſorores cariſſimę,qui ſicut audiſtis,cubile hominis ſeruauit immaculatum , proprium quem ei conſecraſtis lectum cuſtodiat incontaminatum, & longè à vobis releget fornicationis ſpiritum:& qui ſancti propoſiti vobis inſpirauit voluntatem,ipſe perſeuerandi tribuat facultatem, Amen.

DE ELEEMOSYNA, SERMO XXIX.

Pro Sanctionialibus de Paraclito.

NTER vniuerſas Domini parabolas,fratres,illa præcipuè de villico iniquitatis ad eleemoſynæ fructum nos inuitat. qui cùm villicationis ſuæ rationem reddere Domino non ſufficeret,hoc nouiſſimum habuit conſilium, vt de pecunia Domini ſui,& de redditibus ipſius villæ cui præerat, quos ipſe antea in ſeipſo prodigus conſumpſerat,amicos ſibi præpararet. Qui cùm expulſus à Domino ſuo fuiſſet,eum ſuſciperent

beneficiorum eius memores. Factum est itaque, vt cùm ipsius villæ redditus colligeret, de rebus Domini sui intantum alijs largus existeret, vt ei qui centum cados olei debebat, quinquaginta condonaret, id est dimidietatem, & ei qui centum coros tritici, viginti remitteret, octoginta s. accipiens. Et sic in eo completum est illud vulgale prouerbium. De alterius corio largæ corrigiæ. Quo audito, Dominus eius, qui eum à villicatione, hoc est à præpositura illa villæ remouere decreuerat, laudauit ipsum villicum iniquitatis, qui v. iniquè eum pecunia sua defraudauerat, quòd prudenter fecisset, de alieno v. ære sibi amicos comparando. Quam quidem parabolam suam Dominus Iesus tali fine concludens ait; *Et ego dico vobis, facite vobis amicos de mãmona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

ECCE ipsum villicum Dominus dicit iniquum, qui iniquè s. Dominum suum pecunia sua defraudauerat, & ipsam mammonam, id est pecuniam iniquitatis appellat, tanquam Domino fraude surreptam. Et tamen hanc ipsius villici siue mammonæ iniquitatem excusat prouidentia villici, quæ laudatur in amicis scilicet sibi comparatis: vt hinc maximè colligatur, quanta sit eleemosynæ virtus, quæ de malè etiam adquisitis, & iniquè Domino surreptis æterna cælestis mansionis habitacula nobis promeretur. Quicumque enim in hac vita possidet aliquid, quasi villicus summi regis est, nec sua sunt quæ habet, sed à Domino sibi commissa tanquam procuratori & ministro. Quas quidem res Domini sui ita debet administrare, vt indè necessaria vitæ habeat, & quæ superfuerint Domino reddat. Iniquè verò agit & fraudulenter, si vltra necessaria sua quicquam retinet, & non de residuis ipsum Dominum in pauperibus pascit & vestit, sicut ipsemet ait: *Amen dico vobis, quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Diuina autem inspirante gratia tunc apud Dominum suum se defamari villicus intelligit, quòd non videlicet Domini sui fidelis extiterit dispensator aut procurator, quando peccatis obstinatiæ suæ, & auaritiæ, & clamore pauperum, quibus subuenire, & sua illis reddere noluit, se apud Deum grauiter accusari recogitat, & eos sibi inimicos fecisse, quos amicos debuit comparasse. Attẽdit etiam se à villicatione remouendum esse, cum eius rationem Domino non sufficiat reddere, quia hoc ipsum est villicationem amittere, fructum de administratione rerum terrenarum apud Deum non obtinere. Quem tantò amplius quisque debet timere, & de reddenda ratione sollicitior esse, quantò sibi ab eo plura recognoscit commis-

ſa eſſe. Cum enim augentur dona, rationes etiam creſcunt donorum. Quod quidem attendens villicus prouidus & prudens, quem Dominus ſuus multis præfecerat, præparat ſibi amicos, qui ſe à Domino excluſum recipiant. A Domino ſe excludendum iudicat, cum in ſe non recognoſcit vnde Deo placeat, attendens quàm terribile quid de diuite Dominus alibi dicat: *Facilius eſt camelum intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnum cælorum.* Vt ergo illic per alios introeat, amicos ſibi illos comparat, quorum ipſum eſt regnum, ipſa veritate ſic atteſtante: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* His ergo communicat ſua terrena, vt illi ſua ei communicent cæleſtia. Audi Salomonem, & exaudi plus quàm Salomonem, quia *redemptio animæ viri, propriæ diuitiæ.* Et Dominus ipſe Ieſus Chriſtus, *Date*, inquit, *& dabitur vobis. Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis*, quia *ſicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extinguit peccatum.*

VALDE contraria ſunt, fratres, ignis & aqua, quibus Dominus eleemoſynam comparat & peccatum. Ille inter elementa calidiſſimus eſt, hæc frigidiſſima eſt. Et ſcitis, fratres, quia caritas, quæ nos iuxta Apoſtolum ſpiritu feruentes facit, igni meritò comparatur. De quo quidem igne Veritas ait: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt ardeat?* Ac ſi apertè dicat: Quid aliud veni quærere in mundum, niſi ipſum flamma dilectionis accendere? Peccatum autem quod per inuidiam eius intrauit in orbem terrarum, qui frigidas hominum inhabitat mentes, ſicut ſcriptum eſt: *Ponam ſedem meam in Aquilone*, id eſt præparabo mihi regnum in cordibus hominum igne caritatis carentibus, rectè per aquam frigidiſſimum elementum deſignatur. Cum autem caritas in Deum ferueat ſemper, maximè illa feruere cognoſcitur, quæ per compaſſionem fraternam in eleemoſynis exhibetur. Vnde & per excellentiam quandam ipſa eleemoſynæ largitas quaſi proprio iā vel ſpeciali nomine caritas vocari conſueuit. Sic econtrario obduratio mentis in pauperes maximè frigidam mentem eſſe conuincit, & ab omni caritatis igne priuatam, ſicut ſcriptum eſt. *Qui enim non diligit proximum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere?* Bene itaque hanc obſtinationem animi frigidiſſimo comparauit elemento, ſicut illam benignitatem calidiſſimo. Huius itaque benignitatis effectum pauperibus exhibentes, à regno diaboli recedimus, & in regnū Chriſti transferimur. Sicut ab Aquilone pandetur malum: ita Deus ab Auſtro veniet. Inde enim venire quiſque habet, vbi inhabitat. Et diabolus, qui malorum

actor est, in frigidis habitat mentibus, quæ per Aquilonem frigidissimum ventum intelliguntur; & Deus in his, quæ caritatis igne sunt succensæ, quas benè Auster, qui calidissimus est, designat.

Ad has sibi mentes parandas ipse in Canticis Sponsus dicit: *Surge Aquilo, & veni Auster, & perfla hortum meum, & fluant aromata illius.* Hortus Domini sancta est Ecclesia, quam excolit & irrigat doctrinis & exhortationibus sanctis: Hic hortus habet duo aromata, id est preciosa sancti Spiritus vnguenta, quorum altero Deum, altero proximum quasi vngere dicitur: Dei videlicet, ac proximi dilectionem, quia per illam propriè Deum in seipso tangit, & ad ipsum toto se desiderio suspendit, & per istam ad procurandas proximi necessitudines se inclinat atque demittit. Ab hoc horto surgit recedendo Aquilo, & venit Auster, quando frigida priùs hominum corda caritatis accenduntur flamma. Perflando Auster sentitur, & caritas per eleemosynam exhibetur. Est Auster, sed nondum flat; caritas mente concepta, nondum in opere exhibita. Tunc autem flatu suo educitur atque sentitur, dum in opere necessitatibus proximorum exhibetur. Tunc aromata, quæ priùs in mente quasi recondita latebant, fluunt, cùm tã Dei quàm proximi dilectio visibili effectu operum exhibetur. Tum aromata fluentia pariter fragrantiam suam dilatant, quando impensæ caritatis bonus odor ad multorum veniens notitiam, multos aliorum exemplo ad bonæ operationis imitationem trahit.

Ecce, fratres hic congregati, hortus Dei esse debemus. Oremus ipsum Dominum horti, vt ad eius imperium surgat Aquilo sicut exposuimus, & veniat in eum Auster perflans ipsum, vt fluant aromata: vt vestra videlicet caritas pauperibus impensa, non solum vos Dominus lucretur, sed exemplo vestro alios ei adquirat. Facite iuxta ipsius exhortationem, de mammona iniquitatis amicos, vt cùm defeceritis recipiant vos. Est enim mammona iniquitatis, est & pecunia æquitatis, id est iustitiæ. Iniquitatis est, quæ iniquè Domino fraudata, cùm pauperibus debuerit erogari tot pauperes vt homicida peregit*, quos sustentare potuit. Vnde Hieronymus in Epist. Pauli ad Romanos: Nam si viderit illum fame periclitari, nonne ipse illum occidit, si illi cùm affluit non dedit victum? Quicumque enim in necessitate succurrere morituris potest, si non fecerit, occidit. Augustinus contra Faustum: Itaque si occurras in eum famelicum qui mori possit, nisi cibum porrigendo subuenias, iam tu homicida teneberis lege Dei, si non

* f. peremit

non dederis. Leo Papa in Sermone II. Dominicæ quadragesimæ. Quisquis enim pascendo hominem seruare poteris, si non paueris, occidisti. Nobilis quoque gentilis Seneca, & naturali præditus lege, hoc quoque diu ante in prouerbijs suis sanxerat, dicens: qui succurrere perituro potest, cùm non succurrit occidit. Quantum hic, fratres, nobis periculum indicitur, si sic pauperes membra Christi auaritia nostra interficit, imò ipsum iterum in membris suis Christum occidit? Ipse quippe de his omnibus, quæ his pauperibus fiunt, per semetipsum loquitur: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Etiam in cælo consistens persecutori suo clamat, dicens: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Ipse propter pauperes suos semel occisus est, nos eum adhuc quotidie in ipsis pauperibus interficimus. Prior eius illa occisio, per quam redempti sumus fructuosa nobis fuit, hæc autem solummodò damnosa. Suscepit Iudas mammonam iniquitatis, vt Christum traderet. Nos mammonam retinentes iniquitatis, ipsum interficere nõ cessamus. Accusamus Iudam, quod eum propter pecuniã semel tradidit. Nõ accusamus nos, quòd per pecuniæ cupiditatem eũ quotidie quasi iterũ crucifigentes interficimus. Transferamus, fratres, istam mammonam iniquitatis in mammonam æquitatis atque iustitiæ. De qua scriptum est: *dispersit, dedit pauperib⁹, iustitia eius manet in seculum seculi.* Illa est mammona æquitatis, id est pecunia iustitiæ, quam virtus iustitię fideliter dispensat, sicut illa est iniquitatis, quam auaritiæ defraudat iniquitas.

NE putetis, fratres, cùm hæc pauperibus impenditis, vos eis vestra dare, sed sua reddere. Quicquid enim supra necessaria vitæ retinetis, ipsorum sunt, & per rapinam sua violenter occupastis, quibus ablatis eos interficitis. Vnde Gregorius in Pastorali: Ea, inquit, de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, & idcirco alimenta quoq; communiter omnibus profert. Incassum se ergo innocentes putant, qui commune Dei munus sibi priuatim vendicant, qui cùm accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur. Nam cum quælibet necessaria indignantibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur. Iustitiæ potius debitum soluimus, quàm misericordiæ opera implemus. Vnde & Veritas cum de misericordia cautè exhibenda loqueretur dixit: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Et Psalmista: *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia ei⁹ manet in seculum seculi:* Est enim iustitia, quæ vnicuiq; reddit quod suum est. Cum autem pauperibus sua restituimus, maxima est adhibenda

discretio, ne s. quod alterius est alteri demus, aut cui magis debemus, minus demus. Est enim discretio mater omnium virtutum. Et si rectè offeras, sed non rectè diuidas, peccasti. Et omnia lex immunda censet animalia, quæ non ruminant, & non findunt vngulã. Non enim infidelibus deneganda est misericordia, sed maximè fidelibus impendenda. Iuxta quod scriptum est, *maximè autem ad domesticos fidei*, si tanta sit largitas stipis porrigendæ. Sed Apostolus docet faciendam quidem ad omnes eleemosynam, sed maximè ad domesticos fidei. De quibus & Saluator loquebatur: *Quos recipiant in æterna tabernacula*. Sed inter etiam ipsos fideles pauperes multa est differentia, cum alij pauperes mundi sint necessitate, alij pauperes Dei propria volũtate: de quib⁹ dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Quod & prædictus doctor diligenter attendens, consequẽter adiecit: Nũquid & isti pauperes, inter quorum pannos & ingluuiem corporis flagrãs libido dominatur, possunt habere æterna tabernacula, qui nec præsentia possidẽt nec futura? Nõ enim simplices pauperes, sed pauperes spiritu beati appellãtur, id est vt ei tribuat qui erubescit accipere, & cũ acceperit dolet metẽs carnalia, & seminãs spiritualia Sed inter ipsos iterũ, qui Dei potiùs quàm mũdi pauperes sũt, nõnulla est differẽtia, cùm alij pl⁹ egeãt, alij min⁹. Hi quidẽ, qui seculo penit⁹ abrenunciãtes Apostolicã imitãtur vitam, veriores sunt pauperes & Deo propinquiores. Sed sunt huius professionis nõ solùmodo viri, sed etiã feminæ, quę cùm sint fragilioris sexus, & infirmioris naturæ, tãto est earũ virtus Deo acceptabilior atq; perfectior, quanto est natura infirmior, iuxta illud Apostoli: *Nam virtus in infirmitate perficitur*.

ISTAE cũ terrenis coniũgijs vel carnaliũ voluptatum illecebris spretis sponso immortali se copulãt, sponsæ summi Regis effectæ, omniũ eius seruorũ efficiũtur dominæ. quod diligenter attendẽs B. Hieronymus cũ ad vnã harũ sponsarũ Eustochiũ scriberet, ait: Hæc icirco domina mea Eustochiũ. Dominã quippe debeo voca re spõsam Domini mei. quod si tãt⁹ Ecclesiæ doctor veraciter profiteri non erubuit, & vos eas Dominas vestras rebus ipsis magis quam verbis recognoscẽtes, ne differatis earũ inopiæ subuenire, & vos lõgè amplius Domini vestri sponsis debere, quàm seruis, & eas apud sponsum proprium plus posse quàm seruos agnoscatis. Inter ipsas quoq; Sanctimoniales hæc in eleemosynis adhibenda est discretio, vt quę maiori paupertate sunt oppressæ maiori subsidio sustententur. Sũt enim Monasteria feminarum sicut & Monachorũ

antiquitus à potentibus seculi fundata, vel copiosis possessionibus ditata. Hoc verò monasteriũ nouiter cõstructũ, nec à diuite quodam fundatum est, nec possessionibus ditatum. quod tamen in diuinis officijs, & disciplina regularj non minori studio perseuerare quàm cetera Dei gratia nouimus. Sed nouella eius adhuc & tenera plantatio, vestris vt crescat colenda est eleemosynis. Eligẽdi vobis sunt pauperes, & eleemosyna qua regnum cœlorum emere vultis, non temerè cuilibet porrigẽda; sed sudet, sicut scriptũ est, eleemosyna in manu tua, donec inuenias qui dignus sit, donec tibi occurrat vbi eã possis benè collocare, quam in precio tantæ rei vis ponere. Considerandi sunt pauperes, qui te possint meritis suis & orationibus illuc introducere; quia stultum est ab illis ęterna tabernacula sperare, qui vt ea obtineant minimè seu parum laborant, qui coactione magis quã voluntate sunt pauperes, rebus potius quàm spiritu, inuiti potius quàm spõtanei. *In carcere eram*, Dominus inquit, *& venistis ad me*. Nõnulla misericordia est eis etiam subuenire, qui in carceribus hominum inuiti tenentur; sed maxima est his subuenire, quę se sponte Domini carceribus in perpetuo mãcipauerunt, donec sponso occurrentes cũ ipso intrẽt ad nuptias, sicut ipsemet sponsus asserit dicẽs: *Et quæ paratæ erant intrauerũt cũ eo ad nuptias*, vt illuc v. quasi vxores assidua cohabitationẽ fiãt, quæ hic extiterũt tãquã spõsæ. Ad quã quidem cælestiũ societatẽ nuptiarũ & æterna tabernacula, ipsæ vos meritis & intercessionib⁹ suis sponsæ secũ introducãt, vt illic per eas percipiatis æterna, quæ hic à vobis suscipiunt temporalia, pręstante ipso earum sponso Domino Iesu Christo, cui est honor & gloria, per infinita seculorum secula, Amen.

IN NATALI S. STEPHANI, VEL CETERORVM *Diaconorum, qui ab Apostolis deriuati sunt obsequio Sanctarum viduarum.*

SERMO XXX.

N lectulũ Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortißimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctißimi. Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos. Quàm gloriosus & quàm preciosus, fratres, iste sit lectulus Salomonis; cui tam diligens custodia tot & tantorum virorum sic præparatorum; sic armatorum deputatur, mirari

Habetur & alius specialis de S. Stephano protomartyre Sermo superius interpositis Epistolas.

magis quàm eloqui possumus. Quid in noctibus Rex tantus metuebat, qui ex ipso quoque nomine suo quantam sit adeptus pacem insinuat? Quid, inquam, in noctibus potius quàm in diebus verebatur, vt tanta custodiæ prouidentia lectulum suum ambiente muniret? Cur hæc denique quies eius lectulo magis quàm lecto comparatur? Lectum quidem in Euangelio legimus duos in se continentem, quorum alterum assumi, & alterum relinqui veritas testatur. De lectulo autem, qui in hoc Cantico Canticorum sæpiùs memoratur, nihil tale dicitur; nec quisquam in eo quiescens relinqui perhibetur. Lectus itaque qui maior est, & multos capit, quorumlibet continentium vitam designat. Hi namque quo amplius ab inquietudine secularium curarum sunt remoti, nec cõiugalibus molestijs impliciti, ampliori quiete fruũtur. Sed quia & inter virgines nonnullæ fatuæ inueniuntur, quę à sponso clausa ianua repelluntur, & multi post sacrum propositum apostatantur, & ob hoc assumi à sponso non merentur, derelinqui dicuntur. Lectulus verò, qui artior est, & paucos capit, sanctæ cõtinentiæ quietẽ exprimit, cuius vitæ perfectio Deo se artiùs astringit, & quasi cum eo vnus spiritus fit. Talium vita Deo penitus vacans, atque illi soli dedita, sponsæ nomine rectè censetur, sed tunc rectiùs & specialiter, cùm tanta virtus in feminis præminet, quæ virili copula spreta, & contemptis voluptatibus Christum sibi pro marito proposuerunt, non solum Virgines, vt Maria, sed etiam viduæ, sicut Anna, & quæ abrenunciantes seculo, Apostolico adhærebant Collegio. Quas denique Apostoli tãto pietatis amore sunt amplexi, vt cum crescente numero fidelium ipsi iam vt antea mẽsis earum non sufficerent ministrare, septem huic officio Diaconos, id est ministros deputauerũt, quibus earum necessitudini diligenter prouidentibus, ipsæ spiritali lectuli quiete fruerentur ampliore. De quorum quoque numero, sicut & de cætu Apostolico diabolica tentatione vno cribrato & ventilato, sex tantũ Diaconi huius viri Salomonis lectuli custodes, & tanquam excubiæ nocturnæ remanserunt. De quibus nunc dicitur, *En lectulum Salomonis, &c.* Ac si patenter diceretur, Iam in hac incarnati Verbi manifesta fœderatione veri Salomonis lectulũ sexaginta viri fortes diligenter ambiendo, & circumspiciendo protegunt: ne quo diabolicæ tẽtationis adulterio violetur, ne quo carnalium voluptatum contagio maculetur, aut curæ mundialis tumultibus inquietetur.

SEXAGENARIVS numerus constat ex senario atque denario, quia sexies decem sexaginta fiunt. Sex autem illi Diaconi tam senarium, in numero suo habuerunt, quàm in perfectione

& custodia mandatorum Dei, quæ per decalogum legis designantur, denarium tenuerunt. Sic igitur in eis senario atque denario pariter coniunctis, rectè sexaginta fuisse perhibentur. Fortes præcipuè, nec in carnalibus remissos voluptatibus esse oportuit, qui sanctarum castimoniæ feminarum custodes præpositi. De quorum collegio ille solus expelli meruit, qui zelo pulchræ coniugis suæ nimium accensus, nec ab hac concupiscentiæ carnalis infirmitate vel correptus destitit: sed vehemẽtis doloris vesania commotus, tam illam suam, de qua corripiebatur, quàm ceteras feminas publicari censuit. Quem adeò detestandum Apostoli decreuerunt, vt in locũ eius neminem iudicarent substituendum, sicut in Mathia Iudam restaurauerũt. In omni quippe Religionis Conuentu tolerabilior auaritia videtur, & minoris infamiæ, quàm turpitudo luxuriæ, & maximè in deuotis feminis. Hæc labes est detestanda, & ab eis penitus semouenda. Expulso denique illo misero, & tam infirmi animi Nicolao, à prædicto illo Diaconorum forti consortio, mysticus ille quem diximus sexagenarius numerus rectè est conseruatus. Ex fortissimis Israel hi sunt Diaconi electi, quia ex discipulis Christi mira continentiæ & abstinẽtiæ virtute præditis sunt assumpti. Vnde gladijs armati, & ad bella doctissimi describuntur, quia doctrinis instructi diuini verbi, qui gladius spiritus nuncupatur, quęlibet antiqui hostis tentamenta cum hoc gladio resecabant, & tam continentiæ quam abstinentiæ clypeis muniti ignea tela illius nequissimi quasi quodam vmbone valido repellebãt. Qui etiam in qua sui parte gladios præcipuè gestarent prouide est determinatum cùm subditur: *Vniuscuiusq; ensis super femur suum.* Qui enim sanctimoniæ præerant feminarũ, & prædictũ miserum de concupiscentia carnis damnatum à consortio suo mouerant ejectum, ab hoc sibi vitio maximè prouidebant, & incentiua libidinis continentiæ gladio à se maximè resecabant. Vnde & bene super illam corporis partem enses habere describũtur, vbi sedem luxuriæ constat esse tanquam proprijs partibus libidinis. Quod diligenter maximus ille Christianorum Philosophus Origenes attendens, corporali quoque gladio in semetipso vsus manus sibi inferre sustinuit, quo sine suspicione infamiæ ad mulieres quoque instruendas liberum accessum posset habere. Ex primo quoque Dialogorum beati Gregorij libro didicimus venerabilem Equitium Abbatem, vt feminarum quoque Monasterijs præesse deberet, ab Angelo per visum ita spiritaliter

eunuchizatum esse, vt incentiua carnis quibus primò grauiter incestabatur sic in eo penitus extinguerentur, ac si omnino deinceps viueret sine sexu.

SVNT qui super femur alienum potius quàm super suum gladium habent: cùm aliqui non tam benè viuentes quàm prædicantes, aliorum incestuosam vitam magis corrigunt quàm propriam. Timores nocturni sunt sollicitudines sanctorum de quibuslibet diaboli vitandis insidijs. Tanquam enim in tenebris omnis insidians latet, & perfecti quilibet, qui iam manifesta vicerunt tentamenta. De his superest vt cogitent quæ magis sunt occulta, & difficiliùs deprehendi possunt. Vnde & secundum veterem Ezechielis translationem, vt beatus meminit Gregorius, sancta illa quatuor animalia oculos in dorso habere dicuntur. Quod ipse diligenter exponens, ait: Et hæc quidem vitia quæ virtutibus finitima sunt, maiori sollicitudine consideranda sunt, ne per speciem fallant. Et post aliqua: Ea enim quæ in facie sunt sæpè etiam peccatores custodire solent. Iusti autem quia se & in eis custodiunt, quæ in promptu & in facie non vidētur, in dorsis oculos habent; quia & ea quæ in oculis sunt discutiunt, & ab his se custodiunt quæ latent. Pensate itaque, dilectissimæ sorores, quam obsequij vicem his tam egregijs ministris referre debeatis, & tantò maiori deuotione natalitia ipsorum celebrate, quantò fidelibus his viris dispēsatoribus amplius estis obnoxiæ. Perpendite & quanto vos honore diuina gratia sublimauit, qui vos primum suas & postmodum Apostolorum habuit Diaconas, cùm tam illis quàm istis sanctis viduis de suis facultatibus constet ministrasse. Vnde & ipsas tā Diaconas quàm Diaconissas antiquitus appellare Doctores sancti consueuere. De quarum etiam mensis ordo Diaconatus in prædictis viris incœptus ad Dominicam altaris mensam postmodum est translatus; vt qui Diaconarum fuerant Diaconi, nunc Leuitæ efficiantur Christi. Quibus pariter & feminas in hoc Diaconatus ordine ab Apostolo coniunctas esse, Doctores sancti multis profitentur in locis. Qui ad Romanos Epistolam scribens: *Commendo*, inquit, *vobis Phæben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Chencris.* Quem quidem locum Cassiodorus in huius Epistolæ Commentarijs suis exponens: Significat, inquit, Diaconissam fuisse matris Ecclesiæ, quod in partibus Græcorū hodie vsque peragitur, quibus & baptizandi vsus in Ecclesia non negatur. Hinc & Claudius ita meminit: Hic locus Apostolica

auctoritate docet etiam feminas in ministerio Ecclesiæ institui, in quo officio positam Phœben apud Ecclesiam, quæ est Chencris, Apostolus magna cum laude & commendatione prosequitur. Hieronymus quoque illum Apostoli locum ad Timotheũ scribentis exponens, dicit, Adolescentiores autem viduas deuita in ministerio Diaconatus præponere, nec malum pro malo detur exemplum.

IDEM quoque Apostolus cùm suprà in eadem Epistola post Episcopos etiam Diaconorum vitam ordinaret, institutionem quoque Diaconarum illis coniunxit, dicens: *Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non tempore lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primùm, & sic ministrent nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filijs suis benè præsint, & suis domibus, &c.* Vbi & illud notandum est, quòd quemadmodum hoc loco Diaconos quoque sicut Episcopos, vnius vxoris viros approbat, ita & postmodum Diaconissarum ordinem instituens, eas etiam vnius viri vxores maximè commendat, *Vidua*, inquit, *eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor*, vt didelicet tanto sit ad sui ordinis administrationem idoneior, quanto iam calore corporis refrigescente, ardorem libidinis minus sentit: & tantò solertiùs Ecclesiasticis ministerijs valeat præesse, quantò magis in rei familiaris cura benè cognoscitur exercitata. Quæ de intemperantia libidinis ne plurimum possit notari, si videlicet per plures decurrerit viros, vnius viri vxor eligenda cẽsetur. Vos tãdẽ alloquor, virgines, vt ministrorũ quoque differẽtiã de vestra cogitetis prærogatiua. Ecce enim sanctarum obsequio viduarũ ab Apostolis, locum quorum obtinent Episcopi, minoris ordinis viros, idest Diaconos, videtis deputatos: ab ipso vestro Christo in matre eius virgine didicistis, quid vobis debeant Episcopi. Non enim illi Diaconum, sed Apostolum dedit ministrum, per hoc patenter insinuans tanto vos digniores promereri ministros, quantò ad excellentiam Dominicæ matris ampliùs propinquatis. Quæ quidem non Diaconum, sed Apostolum in obsequio sui ministrum adepta, quid vobis Episcopi debeant insinuat, qui Apostolorum gradum in Ecclesia possident. Vnde & deuotis communiter feminis tam virginibus quàm ceteris, quanto studio tam Apostolorum, quàm prædictorum Diaconorum ab eis electorum festiuitates sint celebrandæ, nolo vos ignorare. Quo-

rum vos intercessionibus plurimum adiutas ille vos in sacro proposito custodiat, qui tales vobis deputauit ministros, & eosdem apud se vestros habeat aduocatos sponsus vester Dominus Iesus Christus, qui cum Patre.

DE S. IOANNE BAPTISTA, SERMO XXXI.

OMINVS ad beatum Iob in parabolis loquens, cùm per ibices, & parturientes ceruas Rectorum ordinem descripsisset, consequenter, dilectissimi fratres & commonachi, ad institutionem vestri propositi stilum conuertit, & eius libertatem ceteris præferens ait: *Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis? Contemnit multitudinem ciuitatis, & clamorem exactoris non audit. Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.* Magnum, fratres, in multis virtutibus Iob fuisse, tam ipsius Historia quam Dei testimonia monstrauerant. Quem ne tantarum magnitudo virtutum in elationem fortè traheret, vitæ ipsius coniugali tam Rectorum quàm continentium dignitas præ oculis ponitur, vt eorum scilicet cõparatione se compescat ab elatione. Et quia tam continentiæ quàm abstinentiæ virtus præminet in Monachis, sub onagri specie huius prærogatiua describitur vitæ. Onager quippe non domesticus, sed siluestris Asinus dicitur. Hic tantò liberiùs in solitudine conuersatur, quantò à commiseratione hominum magis remotus, nec onere grauatur, nec vinculis coercetur, sicut econtra domesticus sustinet asinus. Vnde merito huic vita coniugatorum, sicut illi continentium comparatur. Quod enim vinculum maius quàm copulæ coniugalis? Quæ grauior seruitus, quàm vt homo proprij corporis potestatem non habeat? Quæ denique vita onerosior, quàm molestijs quotidianæ sollicitudinis tam pro vxore quàm pro filijs cruciari? Aut quæ vita pigrior ad obsequium Dei, quàm eius qui tot affectionum vinculis mundo ligatus adstringitur? Vnde nec ab huius vitæ comparatione pigri iumenti tarditas dissidet. Monachi verò tantò expeditiores vel promptiores ad diuinum fiũt obsequium, quãto ampliùs secularium affectionum vinculis absoluti, omnibusque renunciantes ab illa, quam diximus, seruitute longiùs absistunt, & liberiores fiunt.

De qua nũc libertate Dominus ad Iob loquitur: *Quis dimisit onagrum*

onagrum liberum. Ac si diceret, quis, nisi ego, hanc libertatem quieti Monasticæ dedit, quæ longè præminet illi tuæ coniugali seruituti? Magnum vtique hoc tantæ gratiæ donum, vt inspiratione & virtute diuina homines in carnalibus concupiscentijs nati, & in secularibus illecebris educati, contra vel supra humanæ naturæ infirmitatẽ ita in carne viuant, vt vitia carnis nesciãt, & humanitatis obliti virtute fiant Angelici. *Et vincula eius quis soluit?* hoc est affectiones carnis, quibus naturaliter quasi quibusdã vinculis mundo ligatus erat, quis dirupit? Quàm cõgruè autem vitam continentium, quæ vt dictum est in Monachis præminet, onager designet, illa eius natura indicat, quã Isidorus, & qui de naturis animalium scripserunt referunt. Qui enim mares sunt in onagris, filios suos castrare dicuntur. Quod quidẽ ne fiat, matres quantum possunt eos occultare nituntur. Mares autem in onagris, fortes in proposito suo sunt Monachi, qui eos quibus quasi filijs præsunt, vel quos in suam congregationem suscipiũt, spiritaliter castrando in sua continentia seruant. Quales quidem Eunuchos, qui se v. propter regnum cœlorum castrauerũt, tam Esaias quàm ipsa Veritas plurimum cõmendat. Quòd autẽ de Monachis, id est solitarijs hæc de onagro dicta sint intelligenda, patenter insinuat, dicens: *Cui dedi in solitudine domũ,* hoc est à tumultu seculi ad secretum heremi traxi, vt ibi s. quanto quietiùs habitaret, tanto perfectiùs mihi vacaret. *Et tabernacula eius in terra salsuginis.* Tabernacula mobiles domus sunt, nullàque stabilitate fixæ, qualia sunt pastorum vel peregrinantiũ obũbracula. His corpora nostra cõparantur morte adhuc dissolubilia, nec stabilitatẽ immortalitatis adepta. De qualib. dicit Apostolus: *Si dissoluatur domus nostra terrestris, habemus in cœlum domum nõ manufactam à Deo paratam.* Dum ergo in his luteis & mortalibus corporibus sumus, in tabernaculis magis quàm in domibus habitamus. Qui ergo hîc adhuc peregrinantes quasi tabernaculũ habemus, cùm ad cœlestis Hierusalem patriã venerimus, domum potiùs habituri sumus. In cuius rei typo populus Dei primũ habuit tabernaculũ in deserto, & postea templũ in Hierosolimis, terrã adeptus promissionis, & maxima pacis iocunditate fruẽs sub Salomone, qui ex nomine quoq; suo, sicut & Hierusalẽ, vbi tẽplũ ædificauit, pacẽ prætendit, quæ nusquã nisi in illa Hierusalẽ superna potest esse vera. Scribens etiã ad Heb. Apostolus mortale cuiuslibet corpus tabernaculo comparat dicens: *Habemus altare, de quo non habent edere qui tabernaculo deseruiunt,* hoc

est concupiscentijs carnis magis quàm spiritui obediunt, & ventri magis quàm Deo famulantur. Terra salsuginosa loca sunt arida, & sicca, quam perambulans diabolus requiem non inuenit qui in locis humentibus dormit, sicut ad eundem Iob Dominus dicit. Onagri ergo tabernacula in terra sunt arida, quia virtus abstinentiæ in eis viget, quorum corpora fluxu carnalium concupiscentiarum nequaquam sunt humida.

CONTEMNIT *multitudinem ciuitatis.* Ad duo quæ nouissimè dixerat duo subjungit, quasi singula singulis reddens. Ad illud quidem, *Cui dedi in solitudine domum*, istud refert quod nunc dicitur, *Contemnit multitudinem ciuitatis*, id est frequentiam secularium hominum, quæ multos capit atque oblectat. Multi quippe sunt vocati, sed pauci electi, & spaciosam & latam viam mortis multi perambulant. Sunt qui timore vel necessitate aliqua commoti ad occulta solitudinis se conferunt, & hoc ex coactione magis quàm ex voluntate faciunt; sicut in Helia primo antiqui populi Anachoreta, vel in Paulo postmodum primo heremita factum esse legimus. At verò egregius est à seculo recessus & Deo acceptus, cùm quis propter Deum relinquit mundum, nec tam eum mundus expellit, quàm ipse mundum reijcit. *Et clamorem exactoris non audit*, ac si diceret: Ex hoc apparet eum in terra salsuginis habere tabernacula, quia quotidianæ abstinentiæ moderatis ieiunijs carnem domat, vt & concupiscentias reprimat, & defectum naturæ non incurrat. Importunus & quotidianus exactor in nobis venter est, qui cibum à nobis exigendo quasi quotidie murmurat, & clamat; Affer, affer. Hic quidem vocem moderatam habet in necessarijs, sed clamorem intemperatum in superfluis. Onager ergo iste, quia necessaria ventri alimenta non subtrahit, sed superflua tollit, clamorem exactoris, vt dictum est, non audit, quia ei non obtemperat in superfluis. De quo adhuc subditur, *Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.* Montes pascuæ volumina sunt sublimioris doctrinæ, id est sacræ scripturæ. Quo ergo iste spiritalis onager ampliùs cibis corporalibus abstinet, tanto consolatione melioris cibi, id est pabulo diuini verbi magis indiget; & quo illam minus curat, hac refectione animam magis satiat. Bene autem circumspicere dicitur montes pascuæ suæ, hoc est diligenter inquirere ac prouidere, in quibus montibus, id est sacris voluminibus aptiorem sibi refectionē ex intelligentia ipsorū possit reperire. Non enim

omnibus omniũ librorũ lectio cõpetit, nec omnes ab omnibus intelligi possũt, nec in omnibus ferculis omnes pariter oblectantur. Et quoniã in diuinis Libris quædã reprehẽdũtur, quædã cõmendantur, nec solum vita bonorũ quam sequamur, verumetiã malorum quam fugiamus describitur; montes isti non solùm viridem, sed etiam siccam continent herbam. Quæ enim ad secularem pertinent vitam fœno comparanda sunt, quod abscisum de terra suæ viriditatis vigorem amisit. Et vita reproborum à terra viuentium aliena, his caducis inhians rebus, quæ in defectu consistunt, fœno comparatur; sicut econtrario vita electorum, quæ quotidianum habens profectum, ad immarcessibilem patriæ cœlestis, quasi semper virentis tendit amœnitatem, virentium pratorum speciem gerit. His igitur onager noster in illis montibus reficiendus. Non sicca pabula, sed virentia quærit, quia hæc assequi nititur, per quæ ad æternam pertingitur vitam, & his tantùm animam suam hic reficere curat, quibus ad supernam illam refectionem perueniat.

HAEC quidem de onagro in generali, vt ita dicam personam Monachorum, expositio nostra prosecuta est. Quẽ nunc de genere ad speciem transferẽtes, in summo illo Monachorũ Principe, cuius hodie sollẽnitas agitur, iuuat hæc omnia diligẽtiùs cõsiderare, vbi ea perfectiùs possimus inuenire; qui sine professione regulæ viuens, omnẽ regulæ transcendit perfectionẽ. Hic quippe, vt dictũ est, in spiritu & virtute veniẽs Heliæ, huius propositi vitã, quam ille inchoauit, ipse cõsummauit. Ab his duobus tanquã ducibus nostri propositi, seu principibus huius Philosophiæ Christianę tam in veteri quàm in nouo populo studia sunt exorta. Hieronym. ad Paulinum in Epist. 11. Habet vnumquodque propositũ Principes suos, & vt ad nostra veniamus, Episcopi & Presbyteri habeãt ad exemplum Apostolos & Apostolicos viros, quorum honorem possidentes, habere nitantur & meritũ. Nos autem habeamus propositi nostri Principes, Paulũ, Antonium, Hilarionem, Macharium. Et vt ad Scripturarum authoritatem redeam, noster princeps Helias, Helisæus, nostri duces Prophetarum filij, qui habitabant in agris & solitudine, & faciebant sibi tabernacula propè fluenta Iordanis. De his sunt & illi filij Recab, qui vinũ & ciceram non bibebant, qui morabantur in tentorijs, qui Dei per Hieremiam voce laudantur, quòd non deficiat de stirpe eorum vir stans coram Domino. Idem ad Eustochiũ virginem, de diuersis generibus Monachorũ. Ad tertium

genus veniam, quos Anachoretas vocant, & qui de Cœnobijs exeuntes excepto pane & sale amplius ad deserta nihil perferũt. Huius vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius, & vt ad superiora conscendã, princeps Ioãnes Baptista fuit. Talem virum quoque Hieremias describit, dicens: *Bonum est viro cùm portauerit iugum ab adolescentia sua, sedebit solitarius & tacebit, quoniam sustulit per se iugum, &c.* Chrysostomus homilia XXIII. quæ sic incipit, *De Ioanne dicitur, Fuit homo missus à Deo, cui nomẽ erat Ioannes.* Gratia in nomine comprehenditur. Ioannes enim interpretatur Domini gratia, quia maiorem accepit gratiam. Propterea in heremo philosophatur, & reseruat se in aduentum Christi, quia nunciaturus erat Christum. Statim in heremo nutritur, statim ibi crescit. Non vuult cum hominibus conuersari, in heremo cũ Angelis philosophatur.

CONSIDERATE Monachi dignitatem vestrã, Ioannes princeps vestri est dogmatis. Ipse Monachus statim vt natus est in heremo viuit, in heremo nutritur, Christum expectat in solitudine. Eo tempore quo Ioannes natus est, & erat in heremo, hoc templum quod videmus esse destructũ, quãtas habebat diuitias, quid auri, quid argenti, Iosephus describit; quantum gemmarum, quantũ serici: quanti erant Sacerdotes, scribæ, & vniuersa genera officiorum. Videte quomodo semper Christus humilitatem diligit. Christus Dei filius in templo nescitur, & in heremo prædicatur. Humilis enim humiles diligit. Hoc totum quare dico? Vt doceam dogmatis nostri principem esse Ioannem Baptistam. Hic alter, vt dictum est, Helias in spiritu, imò quodam priuilegio vitæ maior habitus, tanto maiorem à Domino gratiã percepit, quantò huius excellentiam gratiæ, ex præcepto Angeli natiuitatem eius nunciantis, talique nomine, quod hãc exprimeret gratiã, meruit insigniri. Ipse reuera onager liber fuit, qui ab infantia ruptis carnalium affectionũ vinculis, spretáq; domo parentũ, ad horridum heremi desertum se contulit: non quidem vt Helias metu persecutionis coactus, sed abstinentiæ virtute spontaneus. Qui in illa solitudine, quam salsugineos & aridæ terræ tabernaculum efficeret corpus suum, Euangelia docẽt. Vbi naturalibus cibis, & quæ vltro terra dabat, contentus, nec pane, nec olere, nec aliquo cocto vesci legitur, sed tantum melle siluestri & locustis, & aqua sustentatur. Helias non solum cibi Monastici, verumetiam carnium alimentum coruis ministrantibus habuit. A quibus non semel in die, sed tam mane quàm

vespere ad eum hæc pariter cum pane deferebantur. Qui & de torrente Charit poculum habens, in tribus istis, pane videlicet, carnibus, & aqua, non magnæ * abstinentiæ grauamen sentiebat. Filij quoque Rechab nullam ieiuniorum laudem adepti, de abstinentia tantum vini, non carnium, vel quarumcumque deliciarum, commendantur à Domino. Ioannes verò eiusque discipuli in abstinentia corporali quotidiana, non solũ priores Patres, verumetiam ipsum Christum, vel eius discipulos transcendisse legitur, sicut Mathæo referente didicimus: *Accesserunt*, inquit, *ad Iesum discipuli Ioannis dicentes: Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus: Numquid possunt filij lugere, quamdiu cum illis est sponsus?* Qui etiam quãta vestium asperitate, ne in istis aliquam sentiret mollitiẽ, nec eadẽ Euangelia, nec ipse Dominus reticet in laude eius. Scriptum quippe est. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos?* Pro cucullis quidẽ laneis hispida de pilis camelorum habebat indumenta. Pro femoralibus lineis, zona pellicea circa lumbos vtebatur, vt v. frigiditate & duritia pellis calorem & molliciem reprimeret libidinis. Filius ipse Põtificis qui tunc hereditario iure patri succedebat, populo contempsit præesse in ciuitate, vt perfectiùs Deo vacaret in solitudine. Huius onagri fuerunt montes pascuales viri prædicti altitudine vitæ in antiquo populo præminentes, ad quos intentionis suæ oculos leuans, iuxta illud: *Leuaui oculos meos in montes*, quot indè virtutum sumpsit exempla, quasi tot virentis herbæ habuerit pabula. Nõ enim in singulis omnia diuinę gratia dona reperiebat, sed ex diuersis diuersa colligens, quasi ex multis vnum hominem perfectum componere studebat. Huius itaque vitã tam de continentia quàm de abstinentia Dominus præferẽs vniuersis, nec tã humanã quàm Angelicam censens eam, cùm præmisisset in eius laude, *Sed quid existis videre? Prophetam? Dico vobis, plus quàm Prophetam*, statim adiecit: *Hic est, de quo scriptum est, Ecce mitto Angelum meum, &c.*

* f. magnũ

QVID autem, fratres, tanti Principis nostri vitam commendare prodest, si eam imitari contemnimus? Sicut ait Apostolus, *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Quãtum nobis imminet periculum, si ea non impleamus documenta, quę specialiter ad ædificationem nostram sunt scripta, si eis instruimur exemplis, quæ nostri propositi mores describunt perfectius? Quo enim diligentiùs hæc nobis exposita videmus, maius iudicium de

contemptu incurrimus eorum. Vnde & veritas, *Seruus*, inquit, *sciens & non faciens voluntatem Domini sui, plagis vapulabit multis.* Ecce in onagri suprapoſita deſcriptione quid nos ſequi deceat patenter expreſſum eſt, ſed quàm contraria incedamus via non minus liquidum eſt. Iam quippe refrigeſcente, imò extincto religionis feruore, poſtmodum de labore proprio viuere deberemus, quod vnum verè Monachos efficere B. Benedictus meminit, inimicam animæ ſectantes ocioſitatem, de alieno labore victum quærimus: & huius noxiæ quietis peruerſa libertate vtentes, & tam luxui rerum quàm multiloquio vacantes, veram prædicti onagri libertatem amiſimus. Vnde ſecularibus nos implicantes negotijs, dum cupiditate terrenorum nobis dominante, ditiores fieri ſtudemus in Monaſterio quàm fueramus in ſeculo, terrenis nos dominis potius quàm Deo ſubiecimus. Villas & homines & ſeruos pariter & ancillas à potentibus ſeculi tanquam in eleemoſyna ſumentes, [illegible]rum nos graui iugo ſubiugamus, & nonnunquam pro pau[illegible]æ accipimus multa perſoluimus. Quæ cùm de ſuo potiùs q[illegible] de noſtro ſibi prouenire cenſeant, nullas his habent grates, quæ ſibi non tam dari quàm reddi autumant. Sæpè & pro tutela horum ad forinſeca iudicia trahimur compulſi, & ante ſeculares judices publicam agentes cauſam, adeò non impudenter contendimus, vt homines noſtros non ſolum ad iuramenta, verumetiam ad du[illegible] pro nobis egenda cum ſummo vitæ ſuæ periculo compellam[illegible]. Quòd quidem in ſecularibus quoque Chriſtianis Apoſtolus arguens ait: *Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poßidebunt?* Quis etiamnum ignoret in ipſos ſubiectos noſtros exactiones grauiores nos exercere, & maiori debacchari tyrannide, quàm ſeculares faciunt poteſtates? Denique & in tantam [illegible]lemus inſaniam prorumpimus, vt de tributis & vectigal[illegible] teloneis victum nobis acquiramus: cùm inter magna Domini miracula deputetur, quòd à theloneo vocatione ſua potuit abducere Mathæum.

VT autem de ſecularibus ad Eccleſiaſticas tranſeamus poteſtates, non minora hinc grauamina noſtra ambitio ſuſtinere videtur. Cùm enim ea quæ ſunt Clericorum nobis vſurpamus, & ab Epiſcopis quocumque modo parochiarum redditus tam in decimis quàm in oblationibus obtinemus, ſæpè quæ non rapui-

mus ex ſoluere cogimur. Hinc ad Synodos & ad Concilia frequenter tracti, & ad publicas cauſas quotidie profecti, non modico precio Iudices, vel qui noſtras iniurias pallient conducimus oratores. Certè & in ipſis Concilijs quanta ſit auaritiæ noſtræ rapacitas, frequens querimonia monſtrat. Rarò ibi Epiſcopos, raros Clericos inuicem contendere videmus. Omnes ferè controuerſiæ aut Monachorum ... , aut de Monachis ortæ. Denique vt omittam harum ſollicitudinum ſeruitutem & vincula, quibus ſe mundo vehementer obligant; quid de affectionibus carnalium propinquitatum vel affinitatum dicam, pro quibus innumera de rebus Monaſterij committunt ſacrilegia? Verbi gratia cum filios, aut nepotes, vel quacumque ſibi cognatione vel affinitate coniunctos habent in ſeculo, furtim ſi manifeſtè non poſſunt, quæ fratribus ſur... ...t, illis impendunt. Quos ſi fortè ad Monachatum traxerint, vel miniſtros in domibus ſuis habuerint, hos in prælationibus ſublimant, & pro arbitrio ipſorum cuncta diſpenſantur. Contra quos ſi quis dixerit, ſtatim læ... a maieſtatem ſentit. Iſti Monaſterii ſunt domeſtici hoſtes, iſti quotidiani fures, tãto magis noxij, quanto plus aſſidui. Quorum patrocinio ad quæuis turpia, ad quęlibet illicita ipſi Monachi tantò faciliùs prorumpunt, quanto de ipſorum propinquitate vel affinitate amplius confidunt. Tabernacula prædicti onagri in ſolitudine à Domino præparari dictum eſt. Iſti autem è contrario ſuggerente diabolo ſolitudinis quietem fugientes, & ſeculi tumultibus ſe impudenter ingerentes, in ciuitatibus & caſtellis habitare lætantur, non tã Monachi, hoc eſt ſolitarij, quàm ciues appellandi. Quorum impudentiam maximus ille Monachorum & Eccleſiaſticorum Doctorum Hieronymus arguens, & noſtram ac Clericorum vitam diligenter diſtinguens, ait: Si Epiſcopatus te vel opus vel onus fortè delectat, viue in vrbibus & caſtellis, & aliorum ſalutem fac lucrum animæ tuæ. Si cupis eſſe quod diceris Monachus, id eſt ſolus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum? Idem alibi: Interpretare vocabulum Monachi, hoc eſt nomen tuum. Quid facis in turba, qui ſolus es? Tãtò autem periculoſiùs in ſecularibus turbis, & in frequentia hominum habitamus, quanto eorum noſtro maior eſt numerus, & plures cernimus ſeculares quàm religioſos homines. Quod quidem periculum tunc maximè incurrimus, cùm bini, vel terni, & nonnumquam ſinguli inter hos conuerſamur. Etiam hæc loca noſtra, quæ Abbatias dicere non poſſumus, Obedientiarum

nomine commendamus; tantò in hoc mentientes apertiùs, quantò ab obedientia regulæ, & ab ordine professionis nostrę amplius remouemur. Vbi enim iuxta institutionem regulæ ordo non tenetur, quis inordinatam domum dicere vereatur? Denique duo tantum genera Monachorum commendat auctoritas, Cœnobitarum s. atque Anachoretarum. qui autem in seculo bini vel terni aut singuli conuersantur, nec tantum fratrũ numerum habent, vt obseruantiam Regulæ impleant, profectò nec Cœnobitæ sunt, nec Anachoretæ. Cœnobitæ quidem cùm sub Regula non degant, sed nec Anachoretæ cum in solitudine non viuant.

QVOD si nec monita, nec exempla sanctorum Patrum nos à seculo tentationibus pleno reuocant & plus lucra corporalia cupimus quàm animarum damna timemus: ipsa saltem rerum nostrarum incommoda, quæ de communi hominum conuersatione frequenter sustinemus, nos ab hac præsumptione compescant. Incursu quippe hostium ciuitates ipsas vel quæ ciuium sunt depopulante, res nostræ pariter cum rebus eorum iunctę, à communi clade non possunt esse disjunctæ. Cessantibus quoque hostibus frequenter in ciuitatibus contingunt improuisa domorum incendia: per quæ tam Oratoria, quàm officinæ Monachorum penitus consumuntur. Ipsa saltem damna, quæ fugiendo incurrimus, refugere ad solitudinem doceant, vt quasi mercibus nostris tempestate amissis, de procellis seculi vel nudi properemus ad quietis & solitudinis portum. Sunt qui in solitudine tabernacula sua collocant, sed minimè perseuerant. quod quidem multis de causis accidit. Alij quippe paupertatis suæ modum excedentes, & maiora suis viribus aggredientes, quod non habẽt de proprio, supplere coguntur ex alieno, & pro necessitudinibus suis se rursum seculo ingerere, quod proposuerant fugere. Sunt & qui longa heremi conuersatione, & abstinentia tantum religionis nomẽ adepti sunt, vt à potentibus seculi vel secularibus viris sub aliqua pietatis occasione sæpius inuitentur, & sic diabolico cribro more paleæ ventilati, de heremo renouentur in seculo. qui multis adulationum fauoribus dona diuitum venantes, tam suam quàm illorum iugulant animas, sicut scriptum est: *Væ vobis qui consuitis puluillos sub omni cubitu manus, & ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas.* Et rursum, *Popule meus, qui te beatificant, ipsi te decipiunt, & vias gressuum tuorum dissipant.* Quid est autem puluillos cubitis, vel ceruicalia capitibus supponere, nisi secularium hominum vitam blandis sermonibus demulcere, quam nos magis

magis asperis increpationibus oportebat corrigere, & de horrore diuini iudicij, & pœnis gehennæ ad pœnitētiam trahere. quorum dona cùm sustulerimus, eos vtique de suffragio nostrarum orationum confidentes, in suis iniquitatibus relinquimus securiores. Qui nec ea se male adquisisse vel possidere credunt, vnde religiosos viros eleemosynam petere cernunt. Quam cùm suscipimus, mammonæ iniquitatis frequenter communicamus. De qua quidem mammona iniquitatis à Domino vocata, beatus Hieronymus ad Edibiam de diuersis scribens quæstionibus. Fac tibi amicos de mãmona iniquitatis. Pulchrè dixit de iniquo. Omnes enim diuitiæ de iniquitate descendunt, & nisi alter perdiderit, alter non potest inuenire. Vnde illa vulgata sentētia mihi videtur esse verissima. Diues autē iniquus, aut iniqui hæres. Seneca in Prouerbijs: Lucrum sine damno alterius fieri non potest. Item prædictus Doctor in Isaia: Principes tui socij furũ. Principes Scribas vocat & Pharisæos, qui à Domino recedentes, socij fuerunt proditoris furisque Iudæ. quod quidem & nos cauere debemus, ne accipientes ab hominibus munera, qui per rapinas miserorumque lacrimas diuitias congregant socij furum appellemur, dicaturque nobis, *Videbas furem, & currebas cum eo &c. Omnes diligunt munera*: non dixit qui accipiunt, hoc enim sæpè necessitate fit, sed sunt qui non putant amicos, nisi à quibus dona perceperint; nec os considerant amicorum, sed manus: & eos sanctos iudicant, quorum exhauriunt marsupiũ. De quibus & Ecclesiastes loquitur: *Qui loquitur pecuniam, non implebitur.* Sequuntur retributiones, vt laudent eos à quibus aliquid acceperint, vel certè nulli quippiam tribuãt, nisi à quo se recepturos putauerint.

SI quis autem diligenter consideret, quod ait Dominus, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*, hoc est à vobis vel alijs malè adquisita, & de alieno damno in lucrum nostrum suscepta, & consilium Domini voluerit propositæ de villico parabolæ competentius aptare, viderit hoc ita intelligi debere, vt eis quibus abstulimus sua, restituamus eorum damna, & sic eos nobis in amicitiã conciliemus, quos in odiũ vestri concitaueramus. Nõ enim veros Christi pauperes donis nostris amicos efficimus nostros, qui suos quoq; diligunt inimicos, sed potius eos quos diximus, & eo modo quo diximus. quod quidē parabola, quã de villico Dominus præmiserat, diligēter exprimit, cùm his quos ille generauerat dãna sua restituit, nõ quę ab ipsis acceperat alijs distribuit. A quibus etiã in æterna tabernacula recipiēdus dicitur, cùm id eis fecerit, vnde re-

cipi mereatur nõ tã in sua quàm in Dei superna tabernacula. Quis deniq; nesciat quãtũ nostra religio his quoq; vilescat, à quibus vocati venire nõ recusamus, & nõ solũ eorum dona suscipimus, verũ etiã inordinatis eorum mẽsis & familijs admiscemur. quod si non pro reuerẽtia Dei, saltẽ probitãdo nostræ famæ detrimẽto fugere deberem⁹. Scriptũ quippe est in Ecclesiastico: *Aduocatus à potẽtiore discede, ex hoc enim te magis aduocabit.* Et Hieronymus ad Nepotianum: Facile contemnitur Clericus, qui sæpè vocatus ad prandium ire non recusat. Nunquam petẽtes rarò accipiamus rogati. Nescio enim quomodo etiam ipse, qui deprecatur vt tribuat, cùm acceperis viliorem iudicat te. Quod si hoc est in Clericis arguendũ, quãto magis in Monachis est detestandum?

Vt autem nunc documenta sanctorum omittam, gentilium saltem Philosophorum exempla nostræ cupiditatis impudẽtiam reprimant. Hi quippe sine vlla regulæ professione adeò mũdũ cõtempserũt, vt non solum potentum respuerẽt dona, verum etiam possessiones amplissimas abdicarẽt. quorum nonnulli tãta frugalitate referuntur contenti, vt vel vnum retinere ciphum censerent superfluum, cùm ad hauriẽdum aquæ poculum proprias manus viderent sufficere. Ex quib. illum Diogenem famosissimum, & de cõtemptu mundi notissimum, Doctor prædictus cõtra Iouinianũ in II. inducens, inter ceteras eius laudes id quoque adiecit: Quodam verò tempore habẽs ad potãdum caucum ligneũ, vidit puerum manu cõcaua bibere, & elisisse illud fertur ad terrã, dicẽs: Nesciebã quod & natura haberet poculũ. Ad quẽ etiã potẽtissim⁹ Alexãder multa ei donalia offerẽs, cùm dolio eius tãquã dator importun⁹ adsisteret, hoc vnum ab ipso suscepisse dicitur respõsum: Ne obstes mihi iuuenis à sole. Socrates quoq; Archelai Regis dona respuẽs, hoc vnum in excusatione prætendit, nolle se suscipere tãta, quibus referre nõ posset æqualia. Vnde Seneca de beneficijs Libro v. Alexãder Macedonum Rex gloriari solebat à nullo se beneficijs victum. Item: Archelaus Rex Socratem rogauit vt ad se veniret. Dixisse Socrates traditur, nolle se ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cùm reddere illi paria non posset. Primum, in illius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficium par incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. Etiam nec Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat referre Archelao Socrates gratiam? Et quid si Regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, si il-

lum negare vetuisset? Quare ergo hoc Socrates dixit, vir facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omniũ maximè potentum? Maluit ei nasutè negare quàm contumaciter aut superbè. Timuit fortasse ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignum Socrati acciperet. Dicet aliquis: Negasset si nollet, sed instigasset in se Regem insolentem, & omnia sua magno æstimari volentem. Vis scire quid verè voluerit? Noluit ire ad voluntariam seruitutem, is cuius libertatem libera ciuitas ferre non potuit.

QVOD si de Philosophis ad Apostolos, imò ad ipsam Sophiã Christum, quasi à minimis ad maxima cõscendere velimus, vt eorum videlicet exemplis & auctoritate ampliùs instructi, dona libẽtiùs respuamus, Paulum Doctorem Ecclesiæ maximum ponamus in medium, qui non solum data, sed etiam sibi debita recipere nõ adquieuit; ne, vt ipse ait, vel gloriam suam minueret, vel occasionem turpis questus exemplo suo alijs relinqueret. Qui enim secundum legis auctoritatem, & Dominicam institutionẽ de labore prædicationis suæ victum accipere merebatur, sicut ceteri faciebãt Apostoli, hac tamẽ potestate, sicut ait ipse, vti verebatur, prædictis v. causis, & summopere cauebat, ne quod offendiculũ daret Euãgelio Christi. Prouidebat quippe vir discretissimus, & animo liberali præditus, si seminando spiritalia meteret carnalia, nõ tam mãducare vt euangelizaret, quàm euãgelizare vt mãducaret, nequid * tam ex caritate quàm ex ambitione id facere, nec tam quæ Christi sunt quàm quæ sua quærere. Si ergo ipse ne turpem incurreret suspitionem debita quoque suscipere de tanto lucro animarũ erubuit, quanta est impudentia nostra, qui nõ deprecatione vel conuersione hominum victũ suscipimus, si de adulatione potẽtũ ipsum qualibet arte possumus extorquemus. Qui etiam nonnunquam in tantam prorumpimus ignominiam, vt filacteria nostra dilatantes, & interdum cassas cum reliquijs sanctorum circumferentes venali prædicatione mundo discurramus: & nonnumquam pseudo prædicatoribus conductis, quæ veritate non possumus mendacijs lucramur. quod si quandoque sub obtentu eleemosynæ aliqua largimur, ad hoc vtique intendimus, vt maiora recipiamus: & quasi modicam escam in hamo ponimus, vt sic magnum piscem extrahamus, nec tam alij quàm nobis beneficia impendimus, nec tam alij quàm nobis caritatem exhibemus, si fortè in talibus vel beneficium, vel caritas dici queat. Seneca quippe maximus morum ædificator beneficium, & B. Grego-

* f. nequẽ

rius caritatem nonnisi erga alteros haberi asserunt. Ille quidem in suprà memorato de beneficijs libro sic meminit: Nemo sibi beneficium dat, sed naturæ suæ paret à qua ad caritatem sui compositus est, nec liberalis est qui sibi donat. Beneficium est, quod quidem non sua causa dat, sed eius cui dat. Is autem qui sibi beneficiũ dat, sua causa dat: nõ est ergo beneficium. Hieronymus, Binos, inquit, in prædicatione discipulos mittit. Quia enim duo sunt præcepta caritatis, Dei v. amor & proximi, & minus quàm inter duos haberi non potest. Nemo enim propriè ad semetipsum habere caritatem dicitur, sed in alterum dilectione se extẽdit, vt esse caritas possit. Binos ad prædicandum Dominus discipulos mittit, quatinus hoc nobis tacitus innuat, quia qui caritatem erga alterum nõ habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.

CVM ergo id non pro lucro animarum, sed nummorum geritur, juxta quod per Hieremiam Dominus conqueritur, dicens: *Sacerdotes mei non dixerunt, vbi est Dominus.* Ac si diceret, sed vbi est nummus? non tam id beneficium quàm lucrum, non tam caritas quàm cupiditas est appellãdum. A quo quidem turpi quæstu memoratus Apostolus tam proprio quàm Dominico exẽplo nos vehementer dehortans, & impudentiam nostram reprimens, Luca in Actibus Apostolorum referente ait: *Argentũ, & aurum, aut vestem nullius concupiui, ipsi scitis, quoniam ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt ministrauerunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare quàm accipere.* In quantum autem ad dandum magis quàm ad accipiendũ Christus manum extensam haberet, ipse patẽter insinuat, cùm diuiti de perfectione iustitiæ consulenti respondit: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, & sequere me.* Nõ vtique ait, veni, & affer quæ habes ad nos, sed alijs pri⁹ eroga tua, & sic postmodũ suscipe nostra. Nos verò ecõtrario quẽlibet ad cõuersionẽ veniẽtem, non tam lucrũ animæ quàm pecuniæ quærentes, vt quę habet afferat exhortamur, nec tam ei nostra largimur quàm vẽdimus. In quo ei profectò nõ mediocrem tentationis occasionẽ dam⁹. Facile quippe de his quæ attulit intumescẽs, cũ quid ei defuerit indignatur & murmurat; & se miserũ ac proditũ clamat, cùm se his coequari viderit, qui minus, aut omninò nihil attulerint. Has igitur omnes occasiones Christ⁹ amputãs, nudũ magis quàm sufsarcinatũ decreuit assumere. qui enim discipulis pręceperat, *Gratis accepistis, gratis date,* hoc in se ipso primũ voluit exhibere non tam

verbo ſuo quàm exemplo nos ad hoc cupiẽs incitare. Qui enim propter Deũ relinquit propria, impudẽter exigit aliena. Ac longè melius vel honeſtius eſſet ei ſua retinuiſſe, vt haberet de proprio fructum eleemoſynæ, quàm ad aliena mendicantem famæ ſuæ detrimentum incurrere, & non mediocriter religionis propoſitæ dignitatem lædere. Qui dum marſupia hauriunt aliena, ea proculdubio congregant, quæ religioni maximè ſint contraria, & iuxta Dominicam parabolam ſpinas plantant meſſem Domini ſuffocaturas. Quid enim tam congruum religioni, quàm frugalitas, j. voluntaria paupertas? Quid tam noxium quàm abundatia rerum? Vnde & Philoſophi Gentium nequaquam virtutes cum diuitijs retineri cenſuerunt. Quorum vnus, vt ceteros omittam, ille fuit, quem de contempu mundi nobis exemplum prædicto contra Iouinianum libro Hieronymus proponens, ait: Crates ille Thebanus proiecto in mare non paruo auri pondere, Abite, inquit, peſſum malæ cupiditates. Ego vos mergam ne ipſe mergar à vobis. Item ad Paulinum Preſbyterum: Socrates ille Thebanus homo quondam ditiſſimus, cùm ad Philoſophiam Athenas pergeret, magnum auri pondus abjecit; nec putauit ſe poſſe & virtutes ſimul & diuitias poſſidere. Nos ſuffarcinati auro Chriſtum ſequimur pauperem, & ſub prætextu eleemoſynæ priſtinis opibus incubantes, quomodo poſſumus aliena fideliter diſtribuere, qui noſtra timidi reſeruamus? Idem ad Pammachium de morte Paulinæ: Non eſt profecto & conſummato viro opes contemnere, pecuniam diſſipare, & proijcere quod in momento & perdi & inueniri poteſt. Fecit hoc Socrates Thebanus, fecit Antiſthenes, fecerunt plurimi, quos vitioſiſſimos legimus. Plus debet Chriſti diſcipul⁹ præſtare, quàm mundi Philoſophus. Chriſtus ſanctificatio eſt. Chriſtus redẽptio, idem redemptor & precium. Chriſtus omnia, vt qui omnia propter Chriſtum dimiſerit, vnũ iuueniat pro omnibus, vt poſſit liberè proclamare, *Pars mea Dominus.* Sunt & qui de Monaſterijs ad ſeculum prodeuntes, intantum ſibi religionis nomen vendicant, & mirabiles videri appetunt, vt miraculorum quoque gratiam ſe habere ſimulent, atque id de ſe prædicari glorientur. Quales nonnullos temporibus noſtris vidimus, qui frequentiam hominum quàm maximè fugere debuerant, hac potiſſimum arte conuocabant. Denique & in tantum hac ſimulatione gratiam potentum vel fauorem Eccleſiaſticarum poteſtatum venantur, vt relicto propoſito Monachi ſecularibus Cle-

ricis præficiantur Episcopi. Quod quidem cùm ad religionem non adducant, in secularitatem eorum facilè declinant, & ex eorum misera conuersatione, & religiosorum fratrum separatione notum illud Psalmistæ prouerbium vel non attendunt, vel contemnunt, *Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruertêris.* De qua quidem eorum sublimatione, ad quam non tam ab alijs tracti, quàm à se ipsis sunt intrusi, illud non incongruè accipitur, quod ad Deum dicitur: *Deiecisti eos dum alleuarentur.* Certum quippe est spiritales viros de Monasterij quiete ad Pontificalem administrationem compulsos, ab illa quam habuerant virtutum gratia per tot occupationem curarum esse diminutos, sicut de semetipso S. profitetur Martinus, & B. Gregorius deplorat.

Si ergo viri tanti hoc sine detrimento pristinarum virtutum ad Martham transire de Maria non potuerunt; quid de his quos diximus restat æstimandum? Steriles, inquiunt, sunt Monachi, & spiritalium filiorum beatior fœcunditas. Sed nunquid nuptiæ præferendæ sunt continentiæ, aut habentes filios coniugatæ sunt virginibus anteferendæ? Numquid lippæ fœcunditas Liæ pulchritudine Rachel infœcundæ gratior extitit Patriarchæ? Denique ista fœcunditati sororis inuidens, cùm in hac quoque re summum desiderium suum implesset ipso suo partu extincta est, & quæ infœcunda vixerat incolumis, de fœcunditate sua mortem incurrit. Tales profectò isti sunt, qui ad Episcopatum anhelantes, cùm de Monasterijs reuocantur ad seculum, & quasi de sterilibus fœcundi, vt dictum est, fieri gloriãtur, ex hac ipsa gloria dignitatis periculum incurrunt religionis. Quod diligenter Sponsa in Canticis attendens, spõso ad eius ostium pulsanti, vt sibi aperiatur postulanti, ne ipsum hoc consentiat, talibus se respõsis excusat: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quid enim sponsa in lectulo quiescẽs intelligitur, nisi fidelis anima, quæ relicta seculi tumultuosa vita tranquilitatem solitariæ tantò amplius diligit, quantò in ea liberiùs Deo deseruit? Quam cùm fidelis populus ad regimen sui requirit, vt .v. ipsa Ecclesiasticis implicetur negotijs, quasi ad ostium Cellæ ipsius Christus pulsat in membris suis, & vt sibi aperiatur postulat; hoc est, vt fideles ad se admittat potiùs quàm excludat, eisque præesse sustineat, & multorum salutem suæ perfectioni præponat. At illa seculi tentationes præcauens, vel meritorum suorum diminutionem non ferens, deuotioni pulsantium tale in excusationem sui affert responsum.

Exui me tunica mea, hoc est exteriorem seculi curam ex voto reliqui. Tunica quippe, quæ camisiæ vel pelliciæ superponitur, exterior est administratio secularium rerum. Laui pedes meos, hoc est affectus ab inquinamentis secularium tentationum mundaui, & ab illecebris mundanarum curarum purgaui. Pedibus quippe ducimur, & affectu nostro ad effectum operis trahimur, ideóque per pedes affectus exprimuntur. De lectulo ad terram pedes deponere timet ne inquinentur, quia nunquam verã munditiam reputat extra secretum suæ quietis. Vnde & Apostolorum quoque pedes Dominus abluens patenter innuit, nequaquam sine aliquo contagio pulueris perfectos etiam viros mundum perambulare posse. Hoc est, nequaquam diu inter tentationes atque illecebras seculi conuersari, vt non indè aliqua macula nostræ infirmitatis effectus respergantur, etsi non vsque ad opera tentatio pertrahat.

Prolixa, fratres, imò superflua digressione sermonem nostrum fortasse videor protendisse, & ab exordio nostri propositi longiùs recessisse. Laudare Ioannem incœperam, sicut hodiernæ sollemnitatis dignitas exigebat, & nunc inde ad vituperationem nostram stilum conuerti, quasi eorum vitium incurrens, qui Tulliana reprehensione digni laudare aliquos nesciũt, nisi alios redarguant; nec vllos extollere, nisi alios deprimant. Sed quia sermo noster hodiernus non tam ad Ioannis laudem quàm ad nostram intenditur ædificationem: (non enim quæ scribuntur ad vtilitatem præcedentium hominum, sed subsequentium ædificationem fiunt) ita vitam Ioannis tanquã Principis nostri commendare cœpimus, vt ad imitationem eius nos maximè prouocaremus. Quod quidem nequaquam diligenter fieri decreuimus, nisi priùs exposita perfectione ipsius, quid nostræ quoque imperfectioni desit ex comparatione illius annotaremus, & cum profectu eius defectum etiam nostrum præ oculis poneremus, & eorum quæ in ipso laudauimus, contraria in nobis reprehenderemus. Ecce enim à solitudine Monachi vocamur, id est solitarij. Etsi enim monos, vnus interpretatur, non tamen Monachus ita vnus personaliter dicitur, sicut etiam quilibet de plebe, sed ex solitariæ vitæ conuersatione. Vnde & August. in Psal. cxxxii. Ex voce huius Psalmi appellati sunt & Monachi. Quare ergo & nõ appellamus Monachos, cum dicat Psal. *Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum.* Monos enim vnus dicitur, & non vnus quocumque modo. Nam &

vnus in turba eſt, ſed cum multis vnus dici monos non poteſt, id eſt ſolus. Qui ergo ſic viuunt in vnum, vt vnum hominem faciant, *vt ſit illu*, verè, quomodo ſcriptum eſt, *vna anima, & vnũ cor*, rectè dicitur monos, id eſt vnus ſolus. Hinc & Hieronym. ad Heliodor. Monachum. Interpretare vocabulum Monachi, hoc eſt nomen tuum. Quid facis in turba, qui ſolus es? Et poſt aliqua: O heremus familiariùs Deo gaudens! Quid agis frater in ſeculo, qui maior es mundo? quamdiu te tectorum vmbræ premunt, quamdiu te famoſarum vrbium carcer includit? Et ad Paulinum Preſbyterum. Quia igitur, frater, me interrogas per quam viam incedere debeas, reuelata tecum facie loquar. Si officium vis exercere Preſbyterij, ſi Epiſcopatus te vel opus vel onus fortè delectat, viue & vrbibus & caſtellis, & aliorum ſalutem fac lucrum animæ tuæ: ſin autem cupis eſſe quod diceris Monachus, id eſt ſolus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum? Et ad Ruſticum Monachum: Filij Ionadab, qui vinum & ſiceram non bibebant in tentorijs, & quò nox compulerat ſedes habebant, ſcribuntur in Pſalmo, quòd primi captiuitatem ſuſtinuerint, quia exercitu Chaldæorum vaſtãte Iudæam vrbes introire compulſi ſunt. Viderint quid alij ſentiant. Vnuſquiſque enim ſuo ſenſu ducitur. Mihi oppidum carcer, & ſolitudo Paradiſus eſt. Quid deſideramus vrbium frequentiã, qui de ſingularitate cenſemur? Moyſes vt præeſſet populo Iudæorum, XL. annis eruditur in heremo. Paſtor ouium, hominum factus eſt paſtor. Et attende hanc Epiſtolam Hieronymi ad Monachum ſcriptam non tam ex nomine Monachi quàm Preſbyteri, intitulatam eſſe. Cenſuit quippe Doctor diſcretiſſimus, eum qui nondum ad ſolitudinem tranſierat, Preſbyterum magis quàm Monachum eſſe vocandum.

QVID autem de his dicendum eſt Monachis, qui non ſolum vrbes, aut ſecularium habitacula non fugiunt, ſed etiam aſciſcũt. Quem quidem Ioannes tanto ampliori deſiderio eſt amplexus, quanto in ea prouidit Deo deſeruire perfectiùs. Vnde benè in eius laude meminimus à Domino præmiſſum eſſe: *Cui dedi in ſolitudine domum*. Semel à ſeculo receſſit ad heremum, nulla deinceps pietatis occaſione, vel indigentiæ neceſſitudine reuocatus ad ſeculum, donec ab Herode tractus ad carcerem, lilio virginitatis roſam martyrij copulauit. Qui cùm tantus videretur, vt Chriſtus credi poſſet, & ſummo deſiderio ab omnibus requireretur in heremo, multa facile in ciuitatibus poſſet corrigere,

&

& secularibus hominibus persuadere, si aliqua ratione sibi congruum iudicaret ad seculum redire. Quis etiam nesciat eo tempore, quo patri succedere in Episcopatu habebat, iam in Israel cæcitate facta, quantum locum in hac dignitate religio eius haberet, quàm conuenientiùs eum quàm Annam & Caipham Põtificari oporteret, si ad humanum iudicium magis, quàm ad diuinam dispensationem respiciamus? Eo tamen tempore, quo Pontificandi maiorem nactus opinionem videtur fuisse, Monachatum Pontificatui præposuit, & lucro aliorum proprium melioris vitæ meritum prætulit. Semel itaque recedens à seculo, immobilis perstitit in heremo, & cùm omnes ad eum de Hierosolymis & de Iudæa, vel de regione circa Iordanem causa baptismatis vel ædificationis exirent, ipse ad neminem intrabat, & qui semel vincula ruperat, nodare postmodum nullatenus adquiescebat. Qui quantò ampliùs homines fugiebat, eisque rarior apparebat, tanto carior omnibus maiori desiderio requirebatur. Ad quem & Dominus ipse cum populo exire non dedignatus ab ipso vnà cũ eis est baptizatus, sicut & Lucas meminit, dicens: *Factum est, cùm baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, &c.* Ad seruum Dominus, ad Monachum summus Pontifex venit, vt ab eo baptismum susciperet, ab eo testimoniũ haberet, sicut & alius Euangelista cõmemorat: *Vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce Agnus Dei, &c.* Nec semel, sed sæpiùs ad eum veniebat Dominus, cùm eum ad Dominum numquam venisse legamus. Mittere pro eo Dominus posset, vt ad se baptizandũ veniret, aut vt ei Apostolatus officiũ sicut cæteris iniungeret, si hoc congruum iudicaret. Sed profectò quem nihil latebat, id nouerat nequaquã proposito tãtæ vitæ vt ad seculum reuocaretur conuenire, & sic eum facile vilescere, nec testimonium eius tãtã vlteriùs auctoritatem habere. Qui enim partẽ Mariæ parti prætulerat Marthæ, nequaquã excellentiæ Ioannis congruere censebat, vt eum de quiete Mariæ ad laborẽ venire compelleret Marthæ. Sciebat & quid ipse sub persona sponsi de sponsa præceperat olim: *Ne suscitetis*, inquit, *neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Qui enim, vt suprà meminimus, debitum sibi reliquerat Pontificatum, nequaquam sponte susciperet Apostolatum. Et qui conuersari non sustinuit in ciuitate, multò minus adquiesceret per mundum discurrere.

MONACHVS, fratres, seu heremita, nomen est religionis. Episcopus autem siue Clericus vocabulum est officij & operis, magis

quàm deuotionis. Vnde Apoſtolus: *Qui Epiſcopatum,* inquit, *deſiderat, bonum opus deſiderat.* Idem alibi de ſeipſo & cõſimilibus ait: *Sic nôs exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores, &c.* Non apud Dominum domus eiuſdem gradus ſunt ſponſa eius in ſecreto thalami manens, & miniſter exterioribus intendens, quãuis & de ſponſa ipſa nonnullam prouidentiam & curã gerat. Sic & in Eccleſia Dei Clericorum vel Epiſcoporum occupatio laborioſa nequaquam quieti Monaſticæ contemplationis eſt coæquanda: quantum, inquam, ad meriti pertinet quantitatem, non Eccleſiaſticam dignitatem. Vnde & plerumq; videmus non ſolum Clericos, verumetiam Epiſcopos pro emendatione vitæ ad humilitatem Monachorum deſcendere, habitu pariter cum vita mutato. Monachos autem ad officia Clericorum aſcire non ſolet Eccleſia præſumere, niſi tantum ad ſummũ ſacerdotij gradum: & hoc vt diximus, non ſine aliquo religionis detrimento. Quòd cùm euenerit, nequaquã is, qui Epiſcopus factus eſt, quãuis religionem minuat, habitũ tamen religionis non mutat. Ad quam quidem religionem cùm filij quoque ſacerdotũ tranſeũt, qui de adulterio parentum tantam infamiæ labem trahunt, vt nec tonſuram Eccleſiaſticam ſuſcipere permittantur, poſtquam Monachi fuerint, tota illa labes ſanctitatis lauacro deletur, vt deinceps per ſingulos Eccleſiaſticorum ordinũ gradus vſque ad Epiſcopalem conſcendant altitudinem. Quantum deniq; Monachi Clericis præmineant in meritis, ipſa Eccleſiaſtica conſuetudo teſtatur, cùm videlicet in ſupplicatione letaniæ dicatur ab omnibus: Omnes ſancti Monachi & heremitæ orate pro nobis. A nullis autem dici præſumitur, omnes ſancti Clerici, vel Epiſcopi, ſeu Canonici, orate pro nobis. Horum quippe nomina ſeu vita non ita vt illorum ſanctitate præminent.

SI igitur ſic eſt, imò quia ſic eſt, vt videlicet vita Monaſtica ſanctitate præmineat Epiſcopali adminiſtrationi, ſicut econuerſo iſta illi præminet dignitate prælationis, nemo profecto eſt plus ſanctitatem quàm dignitatem appetens, qui hanc derelinquere, vel minuere propter illam velit. Sed fortaſſis inquies, quia hoc inuiti Monachi onus ſuſcipiunt, conſtricti videlicet obedientia prælatorum, & maximè pro lucro aliorum ſuæ religionis tolerant diſpẽdium, eligẽtes magis mediocre meritum cum multis habere commune, quàm magnum habere ſingulare. Atque vtinam ita ſit, vt inuiti ſ. trahantur, & hac ſaltem intẽtione qua diximus, de Monachis fiant Epiſcopi pro ſalute ſ. aliorum;

ſicut econuerſo, vt dictum eſt, de Epiſcopis nonnunquam Monachi fiunt, qui propriæ ſtudent ſaluti. Sed profectò ſicut credibile eſt eos, qui ſponte de diuitijs ad paupertatem trãſeunt, cauſa religionis id facere; ita veriſimile iudicatur, ſi è conuerſo fiat, ambitionis cauſa maximè peragi. Quod quidem qua intentione cœperint, vita ſequens indicat; cùm videlicet remiſſiùs ac molliùs viuant Epiſcopi, quàm fecerant Monachi, & delicatiùs ſe tã in cibis quàm in veſtimentis gerant. Quod qui non faciat, neminem videmus, & ſi quis hoc non fecerit, vt videlicet delicijs affluat, nec eas ſentiat, ſupra hominem eum æſtimamus: & forti animo ſe prædicant eſſe, qui ea quæ religioni maximè aduerſantur, & quæ alij pro religione dimittunt, cum religione poſſidere confidunt. Nec quicumque tales ſunt, à tentatione Dei recedere videntur. Quid enim eſt aliud tentare Deum, quàm ſponte periculo ingerere quod poſſit vitare? Verbi gratia, Si quis flammis ſe inijciat, confidens ſe indè diuina liberari virtute. A quo tamen periculo ſibi cauere poteſt abſque animæ ſuæ detrimento, id vtique eſt Deum tentare. Quid autem diuitiæ, vel ſeculi ſunt illecebræ, niſi quædam flammæ vel incentiua vitiorum, quę deſiderijs carnalibus animam æſtuare compellunt?

QVOD ſi fortè reſpondeas, te ad hoc onus per obedientiam cogi, vel nec vllatenus te id poſſe recuſare ſine dãno animæ tuæ; non facile tibi à quoquam credendum arbitror. Sed cum obedientiæ actionem opponis, illud omnes de te prouerbium ſuſurrare ſcias: Satis catus nouit cuius barbam lambit. Et certè cùm quis Epiſcopus vel Abbas ſub nomine obedientiæ Monachum ad Epiſcopandum inuitat, non vtique diffidit ab impetratione ſuæ iuſſionis, etiam quando illum cùm hoc iniungit reluctari videt in verbis, & ſeipſum tanquam indignũ accuſare, & nonnunquam qualeſcumque lacrimas fundere. Ita quippe naturaliter omnibus honoris ambitio inſita eſt, vt cùm quis ad eum peruenerit, quo ſe ante indignum cenſebat, modis omnibus ſibi vẽdicare ac defendere contendit, & cùm accuſatur vt dignus depoſitione videatur, quantumcumque poteſt excuſare ſe nititur, vt honorẽ ſuſceptũ retineat, quẽ antequã ſuſciperet eo ſe indignũ cenſebat. Ex quo liquidũ eſt excuſationẽ illã ſimulatoriã magis quàm verã fuiſſe, & ſe amore magis quàm coactionẽ in hac prælatione præſidere. Notũ quippe omnib⁹ prouerbiũ eſt, Quæ ſine amore poſſidẽtur, ſine dolore amittũtur. Sed inquies, illud mihi B. Auguſt. obijciens: Qui famã ſuã negligit crudelis eſt. Addes

etiam hoc plurimã afferre perniciẽ, si fictis criminibus mali bonos deijciant, & præualeat iniquitas sanctitati. Sed ab hoc quidem periculo, & famæ detrimento, eum qui vi ad Episcopatum tractus est, facile sibi est prouidere; & quod cũ amore non possidet, cum honore dimittere, nec vt sibi tollatur expectare. Si enim de suscepta prælatione debitam prælatis reuerentiam aut subditis curam nolit impendere, & hoc exhibere modo quod reuera inuitus tolleret onus, tam famæ suæ quàm animæ pariter consulere poterit. Quòd si de sanctitate sua confidens æstimet se ad hanc administrationẽ melius quàm cęteros posse sufficere. Et hoc vtique superbissimum est, & in illam Heliæ præsumptionem incidere, quo dicebat. *Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.* Sed quid, inquit Apostolus, dicit ei diuinum responsum? *Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ factæ sunt saluæ, &c.*

Si ergo Propheta tantus vnum se cæteris præferens, de hoc suæ præsumptionis temerario iudicio à Domino correptus est, quis nostrum nullã Prophetiæ gratiam adeptus se alijs meliorẽ æstimare audeat, maximè cùm id iuxta Regulam B. Benedicti à proposito Monasticæ Religionis sit remotissimũ? Vnde illud est in præfata Regula cap. VII. vbi de gradibus humilitatis Monachum instruẽs, ait: Septimus humilitatis gradus est, si omnibus se inferiorem & viliorem non solùm sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu, humilians se, & dicens cum Propheta, *Ego autem sum vermis, &c.* Qualiter autem quislibet de congregatione assumptus inferiorem alijs se æstimare potest, & assentire eo loco se poni, quo melior se dignus sit. Aut quidem perniciosus est, alios se inferiores æstimare, & non audire Apostolum dicentem, *Tu quis es qui iudicas alienum seruum?* Maximè cùm & iuxta Bedam quæ dubia sunt in meliorẽ partẽ debeamus interpretari. Quod Apostolus quoque attendens, cùm præmisisset, *Tu quis es, qui iudicas alienum seruũ? suo Domino stat, aut cadit.* adjecit, *Stabit autem*, in meliorem .v. partem dubium conuertẽs. Quid deniq; periculosius, & in superbiã pronius, quàm alios inferiores se attẽdere, etiãsi inferiores & impares meritis videãtur? Vnde & Pharisæus Publicanũ respiciens statim intumuit, & ex comparatione minoris magnum se æstimans, quæ habuerat merita perdidit; sic econuerso Pharisæus de comparatione illius

tanquam maioris per humilitatẽ excreuit in meritis. Nihil quippe ad superbiam ita nos trahit, sicut inferiores respicere, & quæ illis bona desunt in illis attendere. Nihil ita proficit ad obtinẽdam vel conseruandam humilitatem, quemadmodum eos intueri, qui nos præcedunt in meritis, vt sciamus quid desit nobis, non quid desit alijs. Quod diligenter Apostolus considerans, Philippensibus scribens, ait: *Fratres, ego me nondum arbitror comprehendisse. Vnum autem quæ quidẽ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extẽdens meipsum, ad destinatũ prosequor brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Quod ergo Dominus ad reprimẽdã suberbiam cõsilium dederat, proponẽs nobis Pharisæi & Publicani parabolã, ad hoc postmodũ Apost. proprio incitauit exẽplo, dicens se nõdũ arbitrari se cõprehendisse id ad quod tẽdit. Hoc est, nõdum se illi' esse meriti quod desiderat adipisci. Quod quidem vt obtineat, qualiter id possit, diligẽter aperit, dicẽs se in hoc vno occupari, vt quæ retro sunt obliuiscatur, & ad ea quæ ante sunt extẽdat se, hoc est hanc in operib. vel meritis hominum rationem habeat, vt quæ dignitate priora sunt ad exemplum imitationis aspiciat, non quæ posteriora sunt respiciat. Nemo quippe, vt ipse Dominus ait, *mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei*, quia quisquis ad bona opera festinat, si deteriores respiciat se, & non meliores attendat, regni cælestis aditum sibi claudit, quia de comparatione minorum in suis meritis amplius confidit, sicuti Pharisæus ille, qui cùm Abraham & superiores in meritis Patres aspicere debuisset, publicanũ respexit, quem inferiorem meritis ęstimauit. Ita fratres, cùm quis de cœtu Monachorum ad Episcopatum assumptus se ceteris tanquam inferioribus comparat, quibus se ad hãc administrationẽ digniorẽ æstimat, mirãdũ, valdeq; mirãdũ est, si de sua electione ceteris reprobatis in elationẽ nõ incidat. Vt enim rhetoricę cõplexionis argumẽtatione vtar, quam cornutũ syllogesmũ Hieron. vocat, profectò aut meliorem se ceteris, & ad hoc digniorem æstimat, aut non æstimat. Si æstimat, quo magis ab humilitate Monachi recedit, tãtò deteriùs in elationem cadit, & eo ipso quo se meliorem credit, deteriorẽ efficit. Si non æstimat, se v. ceteris ad hoc esse meliorem, sed vel æqualem alijs vel inferiorem, profectò nonnullum & in hoc periculũ occurrit. Si enim æqualẽ alijs, excidit à suprapositio Regulæ Ca. quo præcipitur ad humilitatis custodiam, vt se ceteris inferiorem non solum pronunciet voce, verumetiam teneat in corde. Sin autẽm deteriorem vt oportet se æstimat,

quãta sit præsumptio videat locum occupare melioris, & per ambitionem sacrilegium rapinæ committere. Denique cùm Apostolus diligenter Episcopum describens, dicat: *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, doctorem, nõ cupidum, suæ domui benè præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autẽ domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat, &c.*

MVLTA in descriptione illius, qui Episcopali dignus sit electione, cura diligenti collegit, ex quibus pauca in hunc locum contulimus, sed ea quæ sufficere credimus his in excusationem sui prætendere, qui se inuitos ad Episcopatũ trahi profitẽtur. Si enim dixerint his, à quibus trahuntur, se Apostolicam super hoc sententiã velle audire, & qualem eligi oporteat Episcopum ab ipso cognoscere, cùm recitata ex integro fuerit ab Apostolo prolata descriptio: nulla ni fallor reperiet, quibus se rationabiliter poterit excusare, quo magis Apostolum, imò spiritũ Dei in eo loquentẽ, quàm coactionem hominum sequi debeat. quid est enim quod statim in ipsa fronte descriptionis præmisit *irreprehensibilem*? Quis de salute sua sollicitus hoc audito statim pedem non retrahat, & non magis illud alterius Apostoli dictum attendat, *in multis enim offendimus omnes*? Quanto etiam diligentiùs illud est attendend ũ, quod secundo loco adiecit, *vnius vxoris virum*, & post modum rationẽ supposuit, dicens, *habentem filios subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ, &c.* Consulens quippe probatas in seculo personas de minoribus ad maiora transferri iuxta illud Dominicũ, qui fidelis erit in minimo, fidelis erit & in maiore, hoc potissimũ præbet consilium, vt qui in matrimonio positi fuerant, & circa domesticam curam bene se gessisse probati sun t, quasi spiritalem vxorẽ ducant, & Dominicæ domus curam suscipiant. Quod & ipse Dominus proprio declarauit exemplo, cùm XII. Apostolos congregans, quorum Episcopi locum obtinent, nullos aut paucos nisi cõiugatos assumpsit. Et quamuis Ioannem virginem magis quàm Petrum copulam nuptiarum expertum, & domui suæ diu præpositum dilexerit, non tamẽ illum sicut istum Principẽ Apostolorũ constituit. Quo ergo quisque de monastico cætu assumptus circa curam vxoris & domesticorum minus probat⁹ est, magis ad Episcopatum accedere trepidet. Qui etiam doctoris officium quanto minus est expertus, iuxta illud Hierony. Monachus non doctoris, sed plangentis officium habet, qui se & mundũ lugeat, & Do-

mini pauidus præstoletur aduentum tãto magis ignorat quid populũ doceat, qui à populo iam toto tẽpore sequestratus vixit. Denique quod ait Apostolus, quia oportet eũ habere bonũ testimonium, & ab his qui foris sunt, attẽdat is qui electus est de subiectione ad prælationem, de paupertate ad abundãtiã translatus, quàm difficile sit eũ bonũ testimonium retinere, vbi de ambitione maior quàm de religione surrepit opinio. Nemo autẽ mihi obijciat quod in antiquis temporibus multis de Monastica religione ad Episcopatũ tractis per eos Ecclesia in magnã fidelium messem & virtutũ copiã excreuit. Scimus & nos ista, nec negamus cognita. Sed edocti de proximo tempora discernimus, & cum præteritis præsentia conferentes reperimus officiũ Episcopi tantò nunc laudabilius & salubrius respui, quanto laudabilius & salubrius olim suscipiebatur. Tunc honorabile nomẽ Episcopi, & salubre officiũ fuit: cùm Episcopi non tã honorem quàm onus susciperent, nullis adhuc opibus Ecclesia ditata, sed assiduis tribulationibus afflicta, quando in eam persecutione sæuiente eos primùm aut plurimùm infideles persequerentur, quos in capite nouerant constitutos. Nunc autẽ Ecclesia corporalem pacem adepta, sicut in primo de ciuitate Dei B. meminit August. lõgè grauiores expressiones à vitijs intus sustinemus, quàm tũc externis ab hostibus. Nunc enim libertate pessima crapulæ & ebrietati, & omni luxui vacantes, interfectores nostrarũ efficimur animarum, sicut illi antea corporũ, & ciuilibus quibusdã & intestinis bellis perit Ecclesia, sicut olim destructa est Roma. Tãquã enim ad dignitatẽ Episcopi pertineat ita in diuitijs abundare, sicut in prælatione perire, nõ aliter se dignè censent Episcopari, nisi splendidiùs & accuratiùs viuant, & obliti cibarium panem, quo antea vescebãtur, corde in Ægyptum reuertentes de heremo, ollis carnium impudẽter incũbant. Qui cùm de Apostolica dignitate gloriẽtur, pauperem eorum vitã & frugalitatẽ beatã omnino refugiunt, quã Dominus ipsis in fundamento constituens, ait: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorũ.* Quibus quidem verbis patenter ostendit, non per honorẽ prælationis, sed per onus voluntariæ paupertatis cœlos promereri.

QVANTA sit autẽ impudentia tales Episcopos de Monachis factos habitũ Monachi retinere, & nõ Monasticè viuere, imò suæ professioni contraria prorsus agere, quis non videat quãta sit impudentia? quis ignoret de talibus, vt verbis vtar Apostolicis, quia primã fidem irritam fecerunt, & quàm cõtrarij reperiãtur sanctis Patrib. similiter promotis? Nõ B. Martinus asperitatem cilicij seu

tibi pro prælatione mutauit Episcopali. Quare in hoc officio non quæ sua essent, sed quæ Iesu Christi quærebat. Quis denique non miretur, quod hoc tempore soliti sunt præsumere, vt v. Romam pergentes cùm necessitas exegerit aliqua vt ad summum Pontificem vadant, ipsum quoque Monasticæ religionis habitum deponāt; quo liberius in viā sub laicali habitu seculariter viuere audeāt, & simulatione pessima se id esse quod sunt tam re quàm voce mētiantur. qui nec Clericatus signa retinentes comam pariter & barbam nutriunt, quo facilius intuentes fallant, atque tutius sub habitu lecatorum, lecaciter se gerant, vt tam à Monachi quàm Episcopi proposito apostatantes, nec Monachi meritum habeant, nec Episcopi reuerentiam seruent. Quos prædictus onager noster tātò amplius accusat, quantò perfectius sine professione Monasticæ Religionis Monachum exhibuit, & Episcopali dignitati austeritatem huius vitæ præposuit. Cui nec à Domino gratia miraculorū est collata, quo magis frequentiam populi declinaret, cum ipse, sicut in Ioanne scriptum est, nullum fecerit signum. Quæ quidem gratia quantum quieti & humilitati Monachorum sit noxia, ille diligenter attendebat, quem Postumianus de peregrinatione sua scribens, in exemplum huius gratiæ non appetendæ, imò summopere nobis fugiendæ ad medium deduxit. Cuius sanctitas cum inter cetera in expellendis dæmonibus singularē gratiā esset adepta, & de hoc se inquietari, tam hominum frequentia, quàm vana gloria videret, rogauit Dominum, vt ipsis dæmonibus, quos expellebat, in seipsum potestatē daret, simulque his fieret v. mēsibus, quos ab hac oppressione curabat. quod cū impetrasset à Domino, correptus est à dæmone, tentus in vinculis, omnia illa quæ energumeni solēt ferre perpessus. quinto demū mense purgatus est, non tamen dæmone, sed quod illi erat vtilius atque optatius vanitate. Sed mihi, inquit Postunianus ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrū est, quem si vnus homunculus humilis salutauerit, aut fatuus, atq; adulātibus verbis femina vna laudauerit, non cōtinuò elatus sit superbia, nō statim inflatus sit vanitate? Aut etiam si non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorum adulatione, aut fortassis erroris, sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit? Iam verò si ei munera crebra mittantur, Dei se magnificentia asserit honorari, cui dormienti atq; resoluto, necessaria conferantur. Quod si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederēt, Angelum se putaret. Ceterū cum neque opere, neque virtute cōspicuus sit, si quis cleric⁹ fuerit

effectus,

effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus. Ipse etiam vbique discurrit. Et qui ante pedibus aut asello ire cõsueuerat, spumeo equo superbus inuehitur. Parua prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, cõstruit multa cõclauia, sculpit ostia, pingit armaria, vestẽ respuit grossiorem, indumentum molle desiderat: atque hęc caris viduis, ac familiaribus mãdat tributa virginibus. Illa vt birrũ rigẽtem, hæc vt fluẽtem texat lacernam. Verũ hæc mordacius describenda B. viro Hieronymo relinquamus.

QVID ad hæc illi dicturi sunt, quos hoc tẽpore in tantũ vidim⁹ præsumere, vt de solitudine ad turbas procedẽtes, sicut de ficto religionis nomine tumebãt, ita & de simulatione miraculorũ gratia videri mirabiles appetebãt? Omitto cõtact⁹ & benedictiones aquarũ, quas lãguidis in poculũ dirigebãt, vt sic curarẽtur, cõtrectationes vel cõsignationes mẽbrorũ, vt dolores infirmãti[illegible] pellerẽt, eulogias in panibus fractas, & ad infirmos destinat[illegible]s. Ad maiora veniã, & summa illa miracula de resuscitãdis quoque mortuis inaniter tẽtata. Quod quidem nuper præsumpsisse Nobertum, & coapostolum eius Farsitum mirati sumus, & risimus. qui diu pariter in oratione coram populo prostrati, & de sua præsumptione frustrati, cùm à proposito cõfusi deciderẽt, obiurgare populũ impudẽter cœperunt, quòd deuotioni suæ & cõstãti fidei infidelitas eorũ obsisteret. O calliditas incautorũ! ô excusatio friuola inexcusabiliũ! Aliquos aliquãdo in talib. decipere possũt, sed iuxta Veritatis assertionẽ, nihil occultũ quod nõ reueletur, & iuxta Hierony. sentẽtiã, falsus rumor citò opprimitur. Nõ ignoramus astutias taliũ, qui cũ febricitãtes à lenib. morbis curare pręsumũt, pluribus aliqua vel in cibo vel in potu tribuũt vt curent, vel benedictiones vel orationes faciunt. Hoc vtiq; cogitant, vt si quoquomodo curatio sequatur, sanctitati eorũ imputetur. Sin verò minimè infidelitati eorum vel desperationi ascribatur. Tale cõsiliũ quidã secularis astutus cuidam pauperculæ sibi notæ fertur dedisse. Cùm enim illa, vt dicitur, ad paupertatem nimiam deuenisset, & à prædicto viro eleemosynam postularet, miratus ille quòd eam mendicantem videret, quam antea nouerat abundantem, dedit ei tandem consilium, vt se medicari scire simularet, & herbas quascumque colligeret, & ægrotantib. indè curationem præpararet, & hac arte sibi victum quæreret. Addebat enim, dicens, quòd si alicui pro medicamine aliquid daret, & sanitas quacũq; de causa indè aliquo curato sequeretur, ille sanatus hanc curationem eius me-

dicinæ deputans, multos exemplo sui ad medicamenta illius inuitaret: & sic in breui magnum sibi nomen medicinæ adquireret. Quæ cum in aliquibus medicamentis suis efficaciam nõ haberet, morbo id imputaretur, quòd incurabilis esset, & contra mortẽ nihil medicamẽti vires posse. Quid plura? fallaci homini vt multos falleret adquieuit illa, & magna tandẽ in opinione hominũ de virtute medicamenti habita est. Sic isti de miraculis præsumentes, sicut illa de medicaminibus, quodã simulationis pallio se ornãtes, multarũ febriũcularũ curationẽ præsumunt, vt cùm in aliquibus quocũque casu sanitas consequatur, hoc eis imputari possit. Cùm verò in aliquib⁹ defecerint, infirmæ fidei hominũ adscribatur, qui digni non fuerant vt hæc beneficia susciperent aut etiam viderẽt.

NONNVLLI quoque de nomine Religionis gloriantes, cùm gratiã miraculorũ assequi nõ valẽt, vt hinc maximè religio ipsorũ cõprobetur, hoc ad cõsolationẽ suam afferre solẽt, nõ iã hoc tempore [illegible] fides corroborata est, miracula sic esse necessaria quomodo quõdã in primitiua Ecclesia. Ad quod etiã testimoniũ de Apostolo inducentes, dicũt: Linguæ in signum sunt non fidelib⁹, sed infidelibus, prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Sicut ergo cuilibet genera linguarũ collata subitò pro signo habentur apud infideles, & cum admiratione magna ab eis quasi magnũ quid suscipiuntur, vt his tanquam miraculis ad fidem moueãtur: ita & quęcumque miracula infidelib. potiùs quàm fidelibus necessaria dicũt. Ideòq; hoc tempore his, qui inter fideles cõuersantur, hãc signorum gratiã nõ esse necessariam, qua illi fideles efficiãtur qui iã fideles sunt. Sed profectò cũ fides sine operibus mortua sit, & seruus sciens, & non faciens voluntatẽ Domini sui multis vapulet plagis, nõ minus propter opera quàm propter fidẽ conferẽda, hoc etiam tempore necessaria videntur miracula. Sed nec adhuc infidelium tã hereticorum quàm Iudæorum siue Gentiliũ nobis copia deest. Ad quorum conuersionem faciendam, vel oppugnationem reprimendam non minus miracula nunc quoque sicut olim necessaria videntur. Sed quia non sunt qui hãc promeruerint gratiam, nec tã ad salutem aliorum, quàm ad ostẽtationẽ sui quisque eam desiderat, iamque omnino fides illa perijt, de qua Saluator ait: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic mõti vt se transferat, & transferet*, cessantur penitus illa miraculorum beneficia, quæ prędictus onager, quãuis his indignus non esset, respuit, & qui digni non sunt appetunt, & impudenter simulant. Qui denique clamorẽ exactoris non audiens, & in montanis vireatia quæ-

que perquirẽs, quãto hæc ampliùs ad gloriã suã peregit, tantò hęc magis ad ignominiam nostrã conuertit. Quis enim tã insatiabilis vel importunus exactor, quomodo venter Monachorũ vel potius Epicureorum porcorum, de qualibus quidem illud Horatianũ,

Me quoque iam nitidum, bene curata cute, vises,
Cùm ridere voles Epicuri de grege porcum.

Quilibet in seculo macilenti, cùm ad viuaria Monasticorũ claustrorum peruenerũt, ita in breui dilatati ac impinguati fiunt, vt si post modicũ tẽpus eos visites, vix agnoscere eas. Inter mille laicos, si paucos adhibeas Monachos, plures in eis pingues, plures nitidos, plures ex nimio calore inebriatos, sæpius capitis caluos reperies.

IN VI. FERIA POST OCTAVAS NATIVIT.* DOM. SERMO XXXII.

*leg. videtur, Ascensionis, vt ex ipsius Sermonis lectione patet

TRES sollemnitates in lege sanctas nouimus, Paschæ v. Pẽtecostes, atq; tabernaculorũ, de quibus in Exodo scriptum est: *Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis, solemnitatem asimorũ, tempore mẽsis nouorũ, solemnitatẽ quoque in exitu anni, quãdo congregaueris omnes fruges tuas de agro. Ter in anno apparebit omne masculinũ tuũ corã Domino Deo.* Hinc & in Deuteron. scriptũm legimus: *Obseruamensem nouarum frugũ, & verni primũ tẽporis, vt facias phase Domino, & celebrabis diẽ festum hebdomadarũ Domino: sollẽnitatẽ quoq; tabernaculorũ celebrabis per septẽ dies, quãdo collegeris de area & torculari fruges tuas.* Has tres sollẽnitates illos dies intelligim⁹, de quib. in primo Regũ de Helchana dicitur: *Et ascẽdebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret & sacrificaret Domino in Sylo.* Ex his autẽ trib. sollẽnitatib. sub nominibus pristinis, quãuis in diuersa significatione, apud nos quoque duę permanẽt. Iudęi quippe Pascha in immolatione agni figuratiui agebãt, nos in resurrectione veri agni Pascha celebramus. Illi à die Paschæ in Ægypto celebrati, primo die lege suscepta, sollẽnitatem Pentecost. in veneratione legis susceptæ secũdã habuerunt. Nos verò in aduentu Spiritus sancti, quo tãquã digito Dei lex scripta est, & tã legis intelligẽtia quàm verborũ Christi per eũdem spiritũ Apostolis ministrata Pentecosten recolimus. Festiuitatẽ autẽ tabernaculorũ, quã his solis, qui de genere Israel sũt præceptã legis, Ecclesia Gentiũ nõ suscepit. Quã quidẽ Dominus instituens, & Israelitico populo celebrãdã cõmendãs, in Leuit. ait: *Omnis qui de genere Israel est, manebit in tabernaculis, vt discãt posteri vestri quod in*

tabernaculis habitare fecerim filios Israel. Nulla autem occasio se nobis offert, qua festiuitatem tabernaculorũ Ecclesia Gẽtiũ retineret, præsertim cùm tabernacula peregrinantiũ sint, nõ in domib. suis cõmorãtiũ. quæ est autem domus vel patria nostra nisi cælestis illa, de qua dicit Apostolus: *Si dissoluatur domus ista terrestris, habemus in cœlis domum non manufactam.* Prior itaque populus ille aduentum Domini præcedens, cui nondum cæli ianua patebat, tanquam in peregrinatione, non in patria fuit. Subsecuta verò Gentium Ecclesia, quę post passionem Domini iam à regno non differtur, & ad cælũ quotidie migrat, patriæ magis quàm peregrinationis sollemnitates celebrat, cùm futuræ vitæ gaudia in natalitijs Sanctorum frequentat: nec tam quòd terris nati sunt, quàm quod cœlo nascuntur, nostra iam deuotio curat. Domus itaque mãsionem mágis quàm exilij peregrinationem celebrare nos conuenit, quibus cælestis iam patet felicitas in præmium constituta: cùm terrena tantùm prosperitas in remuneratione legis antiquo populo fuerit à Domino promissa.

PRAETERMISSA itaque Tabernaculorum festiuitate, ad suprapositas duas reuertęntes, Paschę v. atq; Pentecostes, diligenter eas inter se cõferam⁹, vt hãc illa tam in veteri quàm in nouo Testamẽto nõ inferiorẽ esse probemus, imò præ cæteris quãdã obtinere prærogatiuã mõstremus. Legim⁹ Dominũ Moysi pręcepisse, vt populũ sanctificaret, eũque vestimentis suis ablutis ab vxorib. abstinentem, sic ad legem præpararet in tertio die suscipiendã. Nullã autẽ aliã festiuitatem ita lex cõmendat, vt talem ei sanctificationis pręparationem instituat, præsertim cùm Apostolo attestãte inter vniuersa Dei dona Iudæis antiquitus collata illud primũ sit, hoc est maximũ, quia credita sunt illi eloquia Dei, hoc est veteris Testamenti doctrina illis, non cæteris nationum populis data. Sed nec ille dies, qui propriè Pascha vocabatur, agnum vel hœdũ immolãs ad vesperũ septem sequentes dies, qui azimorum dicebantur, aliquid festiuæ celebrationis ex præcepto Domini habuit, sed in ea tãtùm immolati agni ad vesperum iussa est fieri. Nostra quoque sollemnitas Pentecostes quid vtilitatis vel dignitatis præ cæteris adepta sit, multis clarum est indicijs. Lex hodie in mõte Sinai vni populo, & in vna lingua tradita, obscuritatis caligine fuit inuoluta, & tã fumo potiùs quàm luce referta, sicut & patẽter præfigurabatur cũ ipsa traderetur. Spirit⁹ verò super Apost. hodie descẽdẽs tã legis quã ceterorũ diuinorũ verborũ intelligẽtiã attulit, & omnia genera linguarũ, quib. hęc vbiq; prædicarẽtur discipulis cõtulit, &

notũ prius in Iudæa Deum vniuerso mũdo declarauit, & ipsum ei adquisiuit. Die Paschæ Dominũ in corpore resurrexisse nouim⁹. Hac verò die id actũ est per S. Spiritus aduẽtũ, per quod vniuersus mũdus feliciùs in anima resuscitaretur. Die Resurrectionis siue Ascẽsionis fides & spes discipulorũ cõfirmata est. Hac verò die caritas per Spiritum, qui amor Dei dicitur, infusa, discipulos cõsummauit, iuxta illud Apostoli: *Caritas Dei diffusa est in cordib. nostris per Spiritũ S qui datus est nobis.* Diffusa, inquit, potius quàm infusa; hoc est dilatata in plenitudine donorũ, non stillata. Legimus & Dominũ die resurrectionis Spiritũ Apostolis insufflãdo dedisse, atq; dixisse: *Accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata, &c.* Et tũc quidẽ Spiritus Apostolis est infusus, nõ in eis diffusus: hoc est, ad vnũ potestatis donũ eis collatus, nõ ad omnia charismata dilatatus. Quod vtiq; donũ in subjectos potius redundaret, quàm in ipsis fructificaret. Hac verò die, qua intelligentia sunt illuminati, & igne caritatis accensi, in omni bonorum perfectione sunt consummati. Ad hanc eos cõsummationẽ tam Resurrectio Domini quàm Ascensio præparauit: sicut populus Dei legem suscepturus biduo ad hanc susceptionem est præparatus Domino per Moysen dicente: *Estote parati in diem tertium, &c.* Hinc de resurrectione pariter & ascensione scriptũ est: *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondũ fuerat glorificatus.* Et rursum: *Expedit vobis vt ego vadam. Nisi enim abiero Paraclitus non veniet.* Vt ergo Spiritus S. veniret, tam resurrectionis quàm ascensionis gloria Christus fuerat exaltandus; vt sic discipuli tam fide quàm spe futuræ beatitudinis roborati promissum Spiritum accipere mererentur, vt per eum, qui amor dicitur cõsummarẽtur in caritate. Caritatem, quippe, quæ post fidem & spem perfectũ efficit, & sola filios Dei à filijs diaboli discernit; hæc dies Apostolis contulit, sicut scriptum est, *Caritas Dei diffusa est, &c.*

HAEC ergo festiuitas caritatis tantò cæteris excellentior videtur, quãtò caritas ceteris virtutibus siue donis Dei prẹminere noscitur. Et quia minus est ad hominis perfectionẽ Deũ amare, nisi & alios in amorem eius nostra prædicatio sciat accẽdere, vt quod facimus alios doceamus iuxta illud Veritatis præconium: *Qui autẽ fecerit & docuerit sic homines, hic magnus vocabitur in regno cælorum*, caritati discipulorũ doctrina est addita, vt in vtroque ipsos præsens consummaret dies. Vnde & benè in igneis linguis super eos apparẽtibus S. Spiritus reuelatus est aduẽtus, vt v. ignis & linguarum specie manifestũ signũ amoris & doctrinæ *; vt per

amorem sibi, per doctrinā proficerent alijs. Lex data in mōte Sinay, timorē incutiens in seruitute genuit. Spiritus verò in superioribus cœnaculi datus, de quo Apost. ait, *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*, seruos in filios conuertit, sicut idē Apost. ad Rom. scribit: *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterū in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater.* Et ad Galathas, *Quoniam*, inquit, *estis filij, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamātem, Abba pater. Itaque iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & heres per Deum.* Iste est spiritus, ex quo in baptismo regenerati, & ab Episcopo confirmati, nitimur in Christo Christiani effecti. Ipse est spiritus, cuius donis in omni perfectione virtutum consummantur electi. Eius præsens solemnitas ceterarum omnium consummatio est, & diuinarum perfectio promissionum. Vnde & Veritas Apostolis ait: *Mitto promissum Patris mei in vos. Vos autē sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* De hoc spiritali virtutis dono Psalmista præcinit, *Et spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et rursum: *Dominus dabit verbū Euangelizantibus virtute multa.* Vera quippe caritas, quæ omnia suffert, omnia sustinet, & cuius flamma nullis persecutionum fluctibus extingui potest, iuxta illud Cantici Cantic. *Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Aquæ multæ non poterunt extinguere, nec flumina obruent illā.* Omnis discipulorū virtus facta est, cùm eos Spiritus S. amore tanto scientiáque repleuerit, vt non solùm prudētes, verumetiā iustos, nec non & fortes seu tēperantes effectos in virtutib. quatuor consummaret. Quas quidē virtutes omnes in caritate comprehēdi beatus asserit Aug. vt ipsa v. caritas sit sapientia vera dicenda, ipsa etiam sit iustitia, ipsa fortitudo pariter in aduersis, ac temperantia in prosperis vocetur secundum diuersa quæ in nobis operatur. Vnde benè dictum ostenditur caritas per illum diffusa in illis, quia *spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

TANTO ergo hæc sollēnitas ceteris præminet, quanto maioris gratiæ plenitudo donis omniū virtutū discipulos cōsummauit, quibus eos quasi quibusdā armis induit; vt his pręmuniti vniuersum debellare mundū, & adquirere Deo sufficerēt. Quod quidē indumentū Christus eis promittens ait, *Donec induamini virtute ex alto.* Tanquā si diceret, donec inermes armaturam, & imbecilles accipiatis fortitudinem. Vnde & cùm baptizati à Presbyteris confirmātur postmodum ab Episcopis, & per impositionē manus traditur eis Spiritus S. hæc ipsa eorum confirmatio quædam est virtutum armatura spiritalis ad resistendum vitijs, vel perse-

uerandum in illa quã in baptiſmo perceperunt munditia plena ibi remiſſione peccatum percepta. Legimus & de caritate, quæ veſtis illa nuptialis dicitur, quia operit multitudinem peccatorum, & quia diſcipulis à Domino dictum eſt, *Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies.* Vnde patẽter intelligi datur, quia ſpiritus adueniens diſcipulos ſimul & à peccatis mundauit, & ornamẽtis virtutũ eos tanquã antea nudos induit, tanquã ſimul baptizarentur & cõfirmarẽtur omniũ plenitudine bonorũ, tunc percepta, vt iam nulla gratia *, quæ ad illorũ pertineat ſalutẽ, aut etiam ad aliorũ vtilitatẽ. Ipſi quippe non ſolum ſapientiâ, vel virtutę præditi, verumetiã omnium genera linguarum adepti totum ſimul quod vel ſibi vel alijs neceſſarium eſſet. De hoc ornatu tantũ in Libro Iob ſcriptum eſt de Domino, quia *ſpiritus eius ornauit cœlos*, hoc eſt eos qui tãquã terreni, & per merita erant infimi, ſuperiores iam per tot dona factos in ſpiritales cõuertit cœlos. His ergo gratijs ornati, & virtutibus armati diſcipuli, ſecuri quaſi bellatores intrepidi per vniuerſum dirigũtur mundũ, etiã multis aduerſitatibus probari permittuntur, quos antea Dominus ſuprà id quod poſſent nequaquã tentari permiſerat. Vnde & ipſe ad paſſionẽ captus neminẽ eorũ ſecum capi voluit, dicens: *Si me quæritis ſinite hos abire, vt impleretur ſermo quem dixit, quia quos dediſti mihi non perdidi ex ipſis quemquã.* Vt enim B. meminit Aug. nondũ ſic in eum credebant, quomodo credunt quicumq; non perituri. Petrus ſi negato Chriſto hinc iret, quid aliud quàm periret? Cùm igitur Apoſtoli ante aduentũ Spiritus ſancti tanquã imbecilles & inermes exiſterent, nõ eos Dominus ad fortia bella deſtinauit, ne in aduerſitatibus deficerent victi, qui ſtatim ad eius captionẽ in fugã ſunt cõuerſi, & ipſe princeps eorum tam nomine quàm firmior fide, tam leuiter cum nec ſemel negauerit. Die autem Pentecoſtes in omnibus, vt dictum eſt, bonis conſummati, in omnibus fuerant poſtmodum virtutibus probandi, vt Eccleſiam ſibi commiſſam non ſolũ erudirẽt verbis, verumetiã confirmarent exẽplis ne deficerẽt in aduerſis.

* Locus corruptus.

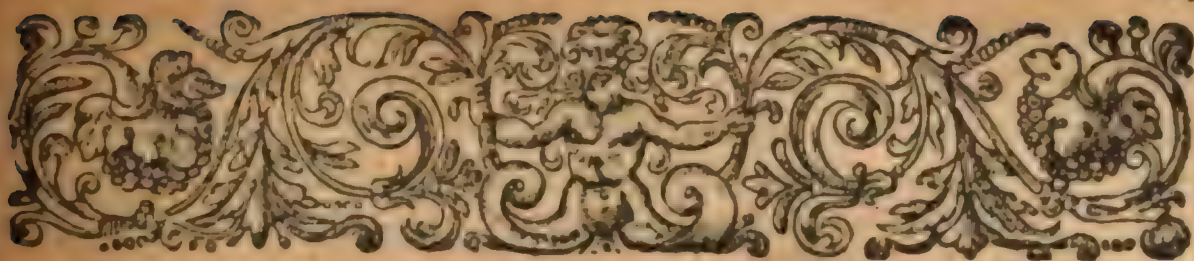
CVM itaq; die Pentecoſtes tanta bonorũ perfectione ſint Apoſtoli cõſummati, nequaquã hæc feſtiuitas apud nos, ſicut nec apud Iudæos ſeptẽ dies ſequentes in celebrationẽ habet, vt vſq; ad octauã diem ipſa protendatur. Quid enim perfectioni poteſt ſuperaddi? Præparare ſe quiſque ad perfectionẽ poteſt, ſed cùm illuc peruenerit, quid requirat non ſuper eſt. A Paſcha vſque ad Pentecoſtẽ feſtiua quædam iocunditas per L. dies continuatur,

ob reuerentiam S. ac dignitatẽ sequẽtis Pentecostes. His quippe diebus austeritas pœnitentiæ relaxatur, nec in oratione genua flectimus, vt in eo ampliùs ob tẽpus nos excitet in amorẽ Dei, & præparet deuotiores ad venturam festiuitatem spiritus, qui specialiter amor Dei dicitur, quo minus ipsum pœnale est ob gratiã vt diximus festiuitatis prædictæ in omnibus spiritalibus gratijs consummare. Benè autẽ duodecima mansione populus Israel egressus de Ægypto legẽ in die quinquagesimo suscepit, vt hoc v. numero mãsionũ ipse numerus signaretur Apostolorũ, quibus per Spiritum S. L. die dandũ, & legẽ amoris potius quàm timoris imprimendã cordibus eorum promiserat, dicens: *Rogabo Patrem meũ, & alium Paracletũ dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.* Et rursum, *Apud vos*, inquit, *manebit, & in vobis erit.* Illa vtique mansio XII. Iudæorũ, qua lex datur, spiritũ præsignabat verã Apostolis legẽ crediturũ, & in eis non transitum, sed mansionem facturum. Populus ille ad legẽ illam imperfectam tertio die suscipiendam duobus se præparauit diebus. Nos ad supremum Spiritus S. aduentũ, qui legis perfectionẽ Apostolis attulit, his saltẽ duobus pręparemus diebus, vt tãtæ gratiæ participes mereamur esse. Post ascensionẽ Apostoli à mõte Oliueti Hierosoly. reuersi, cùm in Cœnaculũ ascendissent, orationibus & ieiunijs promissũ S. Spiritus aduẽtũ meruerunt. De quibus profectò ieiunijs post ascensionẽ suã futuris Dominus ipse prædixerat: *Venient dies, cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Hos itaque dies ieiuniorũ, istos dies sequentes post octauas Ascensionis, & præcedentes diem Pentecostes, non incongruè accepimus. Cùm enim festiuitas Ascensionis habeat octauas, totum illud tempus octo dierum Ascensionis est dicendum; quia sponsus in cælos ascendens obtutibus Apostolorum per præsentiam carnis subtractus dicitur vel ablatus. Vnde nunc duo præsentes dies secundum Dominicam sententiam ieiunijs deputandi videntur. Quæ profectò ieiunia non pœnitentiæ sunt vt à peccatis purgemur, sed vt desiderijs accensi ad sequendum sponsum, tanto ampliùs S. Spiritus mereamur descensum, quanto ardentiùs ad illum, sequendo Christum, anhelamus ascensum. Vnde & ipsemet ait, *Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet.* Quod est dicere, Nisi ego à vobis recessero superiùs ascendendo, nequaquam illis vos desiderijs accendam, quibus aduenientis Spiritus promereamini gratiam. Hanc ipse spiritus gratiam nos ita faciat præuenire, vt ipsum ab eo mereamur percipere, Amen.

MAGISTRI
PETRI ABAELARDI,
NANNETENSIS,

INTRODVCTIO AD THEOLOGIAM,
DIVISA IN III. LIBROS.

Ex Bibliotheca Canonicorum Regularium S. Victoris Parif.
Ordinis S. Augustini.

MAGISTRI PETRI ABAELARDI, NANNETENSIS,

INTRODVCTIO AD THEOLOGIAM, DIVISA IN III. LIBROS.

PROLOGVS.

SCHOLARIVM nostrorum petitioni, prout possumus, satisfacientes, aliquam sacræ eruditionis Summam, quasi diuinæ Scripturæ Introductionem conscripsimus. Cùm enim à nobis plurima de Philosophicis studijs & secularium litterarum scriptis studiosè legissent, & eis admodum lecta placuissent; visum illis est, vt multo faciliùs diuinæ paginæ intelligentiam, siue sacræ fidei rationes nostrum penetraret ingenium, quàm Philosophicæ abyssi puteos, vt aiunt, exhausisset. Addebant etiam nec me aliter Philosophiæ cursum consummare, nec ad eius peruenire metam, aut aliquem ex ea me fructum colligere; nisi eius studium ad Deum, ad quem omnia referri conuenit, terminarem. Ad hoc quippe fidelibus secularium artium scripta & libros gentilium legere permissum est; vt per eas locutionum & eloquentiæ generibus, atque argumentationum modis, aut naturis rerum præcognitis, quicquid ad intelli-

gentiam vel decorem ſacræ Scripturæ, ſiue ad defendendam vel aſtruendam veritatem eius pertinet, aſſequi valeamus. Quo enim fides noſtra, id eſt Chriſtiana, inquiunt, difficilioribus implicita quæſtionibus videtur, & ab humana ratione longiùs abſiſtere; validioribus vtique munienda eſt rationum præſidijs: maximè verò contra impugnationes eorum, qui ſe Philoſophos profitentur. Quorum quantò ſubtilior videtur inquiſitio, tantò difficilior ad ſoluẽdum, & ad perturbandam fidei noſtræ ſimplicitatem facilior inuenitur. Ad has itaque diſſoluendas controuerſias cùm me ſufficere arbitrarentur, quem quaſi ab ipſis cunabulis in Philoſophiæ ſtudijs, ac præcipuè Dialecticæ, quæ omnium magiſtra rationum videtur, conuerſatum ſciant, atque experimentò, vt aiũnt, didicerint; vnanimiter poſtulant ne talentum mihi à Domino commiſſum multiplicare differam, quod cum vſuris vtique diſtrictus ille & horendus Iudex quando exigat ignoratur. Addunt etiam noſtræ iam ætati ac profeſſioni conuenire; vt ſicut mores & habitum, ita commutem & ſtudium, & humanis diuina præferam volumina, qui ad Deum ſæculo relicto totum me iam transferre propoſui. Et quia olim ſtudium ad lucrandam pecuniam inſtitueram, nunc ad lucrandas animas hoc conuertam. Vt ſaltem circa vndecimam ad excolendam Dominicam vineam prout poſſum introeam. Hæc & his ſimilia diſcipulis noſtris frequenter improperantibus, vt ſi non propter rationem, vel propter improbitatem noſtrum aſſequerentur aſſenſum; in hoc tandem conſenſimus, vt pro viribus noſtris, imò diuinæ gratiæ ſupplemento, quod poſtulant aggredi tentaremus; non tam nos veritatem dicere promittentes, quàm opinionis noſtræ ſenſum quem efflagitant exponentes.

In quo quidem Opere, ſi culpis meis exigentibus à Catholica, quod abſit, exorbitauero intelligentia vel locutione; ignoſcat ille mihi, qui ex intentione opera penſat, parato ſemper ad ſatisfactionem de malè dictis vel corrigendis vel delendis; cùm quis me fidelium vel virtute rationis, vel auctoritate ſcripturæ correxerit. Scio namque quod ſcriptum eſt, *Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Et in Prouerbijs: *Via vitæ, increpatio diſciplinæ: qui autem odit increpationes, inſipiens eſt.* Et

iterum: *qui custodit increpationes, astutior fiet: & qui increpationes odit, morietur.* Et rursum: *Non amat pestilens eum, qui se corripit: si autem corripuerit sapientem, intelliget disciplinam.* Item: *Viro qui corripientem dura seruice contemnit, repentinus superueniet interitus.* Ad hoc autem & beatissimi Augustini exemplo prouocamur, qui cùm à Deo tantam eloquentiam ac sapientiam assecutus esset; plura tamen in scriptis suis erroneè posita retractando atque corrigendo professus est, dicens: *Neque enim quisquam nisi imprudens, ideò quia errata mea reprehendo, me reprehendere audebit. Vt volet quisque accipiat hoc quod facio, me tamen Apostolicam illam sententiam intueri & in hac re oportuit, vbi ait: Si nos ipsos iudicaremus, à Domino non iudicaremur.* Illud etiam quod scriptum est, *Ex multiloquio non effugies peccatum.* Item: Quem verò filiorum † suorum non terruit Christus, vbi ait; *Omne verbum ociosum quodcumque dixerit homo, reddet rationem pro eo in die iudicij. Vnde & Apostolus Iacobus: Sit,* inquit, *omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et alio loco: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Ego hanc perfectionem mihi nec nunc arrogo cùm sim senex, quantò minus cùm iuuenis cœpi scribere?* Tanti itaque viri instructus exemplo, si qua fortè per errorem proferam, nulla in his per contemptionem defendam, aut per elationem præsumam. Vt si nondum ignorantiæ vitio caream, hæresis tamen crimen non incurram. Non enim ignorantia hæreticum facit, sed magis superbiæ obstinatio: cùm quis videlicet ex nouitate aliqua nomen sibi comparare desiderans, aliquid inusitatum proferre gloriatur, quod aduersus omnes defendere inopportunè nititur: vt vel ceteris superior, vel nullis habeatur inferior. Vnde Gennadius Marsiliensis Episcopus de orthodoxa fide Ecclesiasticorum dogmatum: *Quolibet quis acquiescat modo, non est hereticus, nisi in contentione hereticus fiat.* Augustinus in Epistola ad Optatum: *Si de anima falsitatis assertio proferatur, & falsitas mendacem, & falsitatis inopportuna defensio hereticum facit.* Rursus idem super Genesim: *Non ob aliud sunt heretici, nisi quòd scripturas Canonicas non rectè intelligentes, suas falsas opiniones contra earum veritatē pertinaciter asserunt.* Qui & in libro de vtilitate credendi, hæreticum diligenter describens: *Hæreticus,* inquit, *est, vt mea fert opinio, qui alicuius temporalis cōmodi, & maximè gloriæ causa*

† al. fidelium.

falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Item idem in XVIII. de Ciuitate Dei: *Qui in Ecclesia aliqua praua sapiunt, si correcti contumaciter resistunt, & sua pestifera dogmata emendare nolunt, sed & defendere persistunt, heretici fiunt.* Rursus idem de vnico baptismo lib. IIII. *Istum hereticum nondum dico, nisi manifestata sibi doctrina Catholicæ fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat elegerit.* Sed hæc hactenus. Nunc ad propositum accedamus.

ARGVMENTVM OPERIS.

PRIMVS *iste Liber Theologiæ breuiter comprehendit summam totius prædicti Tractatus, in Fide scilicet, & Caritate, & Sacramentis. Quid sit Fides, quid Spes, quid Caritas, quid Sacramentum. Quomodo propriè siuè impropriè Fides dicatur. Quæ sit Fides Catholica. Positio sententiæ de fide sanctæ Trinitatis, siue vnitatis. Quare solus Pater dicatur ingenitus. Quid velit distinctio trium personarum in vna diuinitatis essentia. Quòd vocabulo Patris diuina potentia specialiter designetur. Quare opera trium personarum indiuisa dicantur. Quòd nomine Filij seu Verbi diuina sapientia exprimatur. Quòd Spiritus sanctus diuinæ caritatis bonitas appelletur. Testimonia Prophetarum de Trinitate. Testimonia Philosophorum.*

SECVNDVS *Liber Theologiæ disserit ea quæ de Trinitate primus Liber proposuit, & ad testimoniorum auctoritatem intelligentiæ commendat rationem.*

TERTIVS *Liber superposita replicando, diligentiùs de potentia, & sapientia Dei, & bonitate, in quibus Trinitas consistit, perfectiùs inquirit ac disserit.*

LIBER PRIMVS.

RIA sunt, vt arbitror, in quibus humanæ salutis summa consistit. Fides videlicet, Caritas, & Sacramentum. Spem autem in fide, tanquam speciem in genere, comprehendi eiestimo. Est quippe fides existimatio rerum non apparentium, hoc est sensibus corporis non subiacentium. Spes verò, expectatio aliquod commodum adipiscendi, quando videlicet quis credit se aliquod bonum assecuturum esse. Est itaque fides tam bonarum quàm malarum rerum, & tam de præsentibus vel præteritis, quàm futuris, sicut in principio Enchiridion beatus differit Augustinus. Spes autem de bonis est tantùm & de futuris. Expectatio quippe alicuius incommodi non tam spes dicenda est quàm desperatio, hoc est diffidentia à bono. Caritas verò est amor honestus, qui ad eum videlicet finem dirigitur, ad quem oportet: sicut econtrariò cupiditas, amor inhonestus ac turpis appellatur. Amor verò est bona erga alterum ipsum voluntas, qua videlicet optamus, vt eo modo se habeat, quo se habere bonum ei credimus esse, & hoc eius potiùs quàm nostri causa desideramus. Sæpè namque contingit, vt aliquem odientes, & ab eo quoquomodo nos deliberare volentes, optemus eum ad cælestia iam transferri, & superna illa gloria frui: quo melius ei contingere nil potest. Nec tamen id eius amore gerimus, quia pro nobis id potius quàm pro ipso agimus: nec tàm illius vtilitatem, quàm nostram in hoc attendentes. Cui fortasis in hoc ipso melius quàm nobismet ipsis optamus; magis adhuc præsentis vitæ miseriam, quàm futuræ gloriam nobis cupientes. Quod Tullius quoque, cùm amicitiam in secundo Rhetoricæ definiret, diligenter prouidebat, dicens: Amicitia est voluntas erga aliquem rerum bonarum, ipsius illius caussa, quem diligit. Vbi profectò cùm adiecit, ipsius illius causa, quem diligit; veram à falsa distinxit amicitiam. Sunt enim qui alios amare dicuntur, quacumque intentione benè alij esse desiderent. Qui cùm id causa sui potiùs quàm illorum agant, non tam

hominem diligunt, quàm fortunam eius sequuntur, nec tam commoda ipsius quàm sua in illo venantur, nec tale desideriũ tã charitas, i. amor honestus, vt dictũ est, quàm cupiditas, i. amor inhonestus ac turpis est dicendum. Illa quippe amor Dei, hæc amor seculi nuncupatur: quia per illum Deo copulamur, per istum mundanis occupamur curis, & terrenis deseruimus desiderijs. Et per illum quidem quæ Dei sunt curamus, per istum quæ nostra sunt prouidemus. Et in illo finis est Deus, j. finalis & suprema causa, ad quem nostra dirigitur intentio, quando videlicet tam ipsum quàm proximum diligimus propter ipsum, nec tam nostram quàm ipsius sequimur voluntatem. In isto autem ipsi nosmetipsos finem constituimus, quibus satis est si desideria nostra compleamus, & voluntati nostræ pareamus. Quales & Apostolus præuidens, *Erunt*, inquit, *homines seipsos amantes*, hoc est in se potiùs quàm in Deo sui amoris finem constituentes. Cùm enim proximum tanquã nos ipsos amare iubeamur, nequaquam peccamus nos amando; sed amoris, vt dictum est, finem in nobis collocando. Et cùm nostri quoque sicut & proximi curam in necessarijs agere debeamus, nonnulla propter nosmetipsos agere nos oportet, vt & nos eorum quæ agimus causa quædam existamus; sed non, vt dictum est, finis, idest superior & suprema causa, quæ Deus est. Hoc ipsum quippe quod pro nobis gerimus, si rectè agamus, propter Deum facimus, cui hoc placere credimus, & eius dilectio nostræ causa est: vt nos quoque propter ipsum, non eum propter nos diligamus. Alioquin peruersè agentes in nobis potiùs quàm in ipso nostræ dilectionis finem constitueremus. Tunc verò propter ipsum tam nosmetipsos quàm proximum diligimus, cùm ideò nos amamus, quia hoc ei credimus placere: non quia nobis vtile fore, licet id constet inutile nobis esse non posse. Nihil igitur amandum est, nihil omninò faciendum nisi propter Deum, vt in Deo finem omnium constituamus. Vnde & ipse α & ω dicitur, hoc est principium & finis. Principium quidem supremum à quo omnia; finis, id est finalis & suprema causa, propter quem omnia. Neque enim comedere, nec dormire, nec vxorem ducere, nec omninò aliud facere nisi propter ipsum debemus. Alioquin bestialiter viueremus, nostris tantum voluptatibus dediti. Comedere autem propter ipsum

debemus, hoc vno saltem vt corpori quod suum est, ac nobis commissum, necessaria impendamus, quibus in eius obsequio sustentetur. Similiter & dormiendo ipsum reficere debemus, vt vigilare cùm oportet in eius obsequio valeamus. Vxor quoque ab eo qui est incontinens ducenda est, non solum propter filios ipsi generandos, verumetiam ne eum ex fornicatione offendamus. Qui etiam cùm pro nobis ipsi oramus, aut aliquid quod nobis apud eum prosit efficimus, ipsa eius etiam charitas ad hoc nos compellit, per quæ ad eum, quem super omnia diligimus, peruenire cupimus. Sic & cetera omnia propter ipsum facienda sunt, alioquin ab ipso frustrà remunerationem expectaremus, si ea quæ agimus propter ipsum non ageremus. Quod diligenter Apostolus attendens, in 1. ad Corinthios Epistola dicit, *Siue ergo manducatis, siue aliud quid facitis, omnia in gloria Dei facite.*

SACRAMENTVM verò est visibile signum inuisibilis gratiæ Dei, veluti cùm quis baptizatur, ipsa exterior ablutio corporis, quam videmus, signum est interioris ablutionis animæ; cùm ita interior homo à peccatis mundatur, sicut exterior à corporalibus sordibus. Nunc autem tribus suprà positis breuiter assignatis atque descriptis, scilicet Fide, Charitate, & Sacramento; de singulis diligentiùs est agendum, quantum pertinet ad propositam humanæ saluationis summam: & de his quæ præcipuè maioribus implicita quæstionibus videntur. Ac primum de fide, quæ naturaliter ceteris prior est, tanquam bonorum omnium fundamentum. Quid enim sperari, vel speratum amari potest, nisi priùs credatur? credi autem potest, si non speretur vel ametur? Ex fide itaque spes nascitur, cùm quod credimus bonum nos adepturos esse per Dei misericordiam confidimus. Vnde Apostolus, *Fides*, inquit, *est sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentium.* Substantia sperandarum rerum, hoc est fundamentum & origo, vnde ad speranda aliqua perducimur, credendo videlicet priùs ea esse, vt postmodum speremus. Argumentum non apparentium, hoc est probatio quòd sint aliqua non apparentia. Quia enim nemo fidem esse dubitat, oportet ex hoc vt aliqua non apparentia esse concedat: cùm fides, vt dictum est, propriè non dicatur nisi de his quæ nondum apparent. Vnde II.

iuxta Apostolum, cùm nunc tria manere dicantur, fides scilicet, spes, charitas; sola charitas nunquam excidit, tam in hoc scilicet sæculo, quàm in alio futuro perseueratura. Ex quo & meritò maior dicitur tam dignitate perseuerantiæ, quàm remunerationis debito; cùm ipsa videlicet sola, vt arbitror, remuneratione sit digna. Si quis autem de apparentibus quoque fidem haberi dicat; fidem abusiuè nominat. Reperitur tamen fides dici de apparentibus quoque, sicut de non apparentibus. De vtróque autem exempla præ manibus habemus. Gregorius Homilia VI. lib. II. in Euangelia, cùm Apostolus dicat; *Est fides sperandarum rerum substantia &c.* profectò liquet, quia fides illarum rerum argumentum est, quæ apparere non possunt. Quæ enim sunt apparentia, fidem non habent, sed agnitionem. Idem Dialog. lib. IIII. cap. VIII. Cùm Paulus dicat, *Est enim fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*, hoc veraciter debet credi quod non valet videri. Nam credi iam non potest quod videri potest. Augustinus super Ioannem: *Et nunc dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit credatis.* Quid est hoc, cum magis hæc credere habeat antequam fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur non videtur. Nam quid magnum est si id creditur quod videtur, secundum illam Domini sententiam, qua discipulum arguit dicens, *Quia vidisti, credidisti? Beati &c.* Sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali quippè homine diuinitas videri non potuit. Hominem igitur vidit, & ideo confessus est, dicens: *Dominus meus, & Deus meus.* Nam ipsa fides ita est diffinita: Est autem fides sperandarum rerum substantia, quæ non videntur. Quapropter quid sibi vult, *vt cum factum fuerit credatis*? Nam & ille cui dictum est, *Quia vidisti credidisti*, non hoc credidit quod vidit. Cernebat carnem, & credebat Deum latentem in carne. Sed & si dicimus credi quæ videntur, sicut dicit vnusquisque oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quas videmus, agitur in nobis, vt ea credantur, quæ non videntur. Item creditura non fide noua, sed aucta, aut certè cùm mortuus esset defecta, cum resurrexisset refecta. Item sermone trigesimo nono, quid promittit credentibus? *Cognoscetis veritatem*, non quia cognouerunt, sed vt cognoscerent crediderunt. Credimus vt cognoscamus, non cognoscimus

vt credamus. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est, quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Veritas est, sed adhuc creditur, non videtur. Idem in libro de verbo Domini, & quibusdam sententijs Pauli Apostoli, sermone octuagesimo. *Iustus ex fide viuit*, quia credit quod non videt, filij Dei sumus, *& nondum apparuit quid erimus; Quamdiu enim sumus in corpore peregrinamur à Deo.* Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Cùm venerimus tenebimus, & iam visio erit, non fides; & iam res, non spes. Amabimus videndo & tenendo. Ergo charitas perfecta erit, sicut ait Apostolus, *Fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas.* Securi illo adiuuante perseuerantes in eo dicamus. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, &c.* Idem libro secundo Quæstionum Euangeliorum. *Iustitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidem*, intelligitur quidem fides qua creduntur ea quæ non videntur.

SED tamen est fides etiam rerum, quando non verbis, sed rebus ipsis præsentibus creditur quod futurum est, cùm iam per speciem manifestam se contemplandam præbebit sanctis ipsa Dei sapientia. De qua fide rerum lucisque ipsius præsentia forsitan Paulus dicit, *Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.* Dicit enim alio loco, *Nos enim reuelata facie gloriam Dei spectantes in eandem imaginem transformabimur à gloria in gloriam.* Sicut enim dicit hic à gloria in gloriam, ita & ibi ex fide in fidem. De gloria scilicet Euangelij, quo nunc credentes illuminantur, in gloriam manifestæ veritatis. Apud Philosophos quoque de apparentibus etiam fides dici videtur. Quo etiã videlicet res quælibet ita animo tenetur, vt de ipsa non dubitetur, siue per opinionem, siue per experimentum quoque sensuum. Vnde Boëtius super Topica Ciceronis libro primo. Argumentum est ratio quæ rei dubiæ facit fidem. Multa enim inquam sunt quæ faciunt fidem, sed quia rationes non sunt, nec argumenta esse possunt, vt visus facit fidem his quæ videntur. Sed quia ratio non est visus, nec argumentum quidem esse potest. His itaque testimonijs patet fidei nomen modo propriè, modo impropriè poni, cum videlicet non solùm de occultis, verum etiam de manifestis fides dicatur. Sunt autem plura ad Deum pertinentia quæ credi vel non credi nostra non interest, quia siue credantur, siue non III.

credantur, nullum incurrimus periculum, veluti si credamus Deum cras pluuiam facturum vel non facturum, vel huic nequissimo homini misericordiam impensurum, vel non. Ei vos quæ de fide ad ædificationem loquitur, ea sola tractare ac docere sufficit, quæ si non credantur damnationem pariunt. Hæc autem sunt quæ ad fidem Catholicam pertinent.

IV. CATHOLICA quippè est fides, id est vniuersalis, quæ ita omnibus necessaria est, vt nemo discretus absque ea saluari possit. Benè Athanasius cum præmisisset, *hæc est fides Catholica*, statim id aperiens, vndè scilicet dicatur Catholica, & velut exponens ait. *Quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.* Sunt & qui velint fidem Catholicam ad differentiam fidei Catholicorum non vbique, cum Ecclesia dilatatæ, sed quasi in angulo aliquo latitantis, vel in aliqua terrarum parte conclusæ. Fides autem Catholica partim circa ipsam diuinitatis naturam, partim circa diuina beneficia & quascumque Dei necessarias dispensationes vel ordinationes consistit, quæ nobis diligenter Apostolorum vel Sanctorum patrum symbolis expressa sunt. Ac primum de his quæ ad diuinitatis naturam pertinent, consideremus: qualiter videlicet in vna & eadem penitus diuinitatis substantia tres personæ credantur. Pater scilicet, ac filius, ac Spiritus sanctus, & quid rationis vel vtilitatis hæc in vno Deo habeat personarum distinctio. Primò itaque hanc fidei summam ponamus, de vnitate scilicet ac trinitate diuina, deinde positam prout Dominus dederit differamus.

V. TENET igitur Christianæ fidei religio vnum solummodo Deum esse, ac nullo modo plures esse Deos, vnũ omnium dominum, vnum creatorem, vnum principium, vnum lumen, vnum bonum, vnum immensum, vnum omnipotentem, vnum æternum, vnam substantiam, siue essentiam incommutabilem penitus ac simplicem, cui nec partes aliquæ, nec aliquid quod ipsa non fuerit, possit inesse, ac per omnia solam prædicat, ac credit vnitatem, excepto quod ad personarum pertinet multitudinem. Huic itaque tam simplici seu indiuiduæ ac meræ substantiæ, tres inesse personas sibi per omnia coæquales ac coæternas, non numero rerum, sed pluralitate proprietatum, diuersas veraciter confitetur. Deum videlicet Patrem vt dictum est, ac Deum filium eius, atque Deum spiritum

eius, ab vtrisque procedentem. Non est autem vna persona altera, licet sit hoc ipsum quod altera: neque enim qui pater est filius est, aut Spiritus sanctus: nec qui filius est, Spiritus sanctus est, sed tamen quod pater est, est filius, est & Spiritus sanctus & econtrario. Idē quippè Deus tàm pater est, quàm filius seu Spiritus sanctus, vnum quippè prorsus in natura, vnum tàm numero quàm substantia sunt: sed iuxta eorum proprietates ita personaliter ab inuicem distinguntur, vt alius sit iste quam, ille non aliud, homo est personaliter non substantialiter diuersus, cum hic videlicet non sit ille, licet hic sit penitus hoc quod ille, id est eadem penitus sit substantia quæ & ille, non persona. Vnde Sedulius. Non quia quæ summus pater est & filius hic est; sed quia quod summus pater est, & filius hoc est.

PROPRIVM autem est Dei Patris ingenitum esse, hoc est à seipso non ab alio existere, sicut filij proprium est à patre genitum esse, non creatum vel factum, & Spiritus sancti ab vtrisque procedere, nec creatum nec factum esse. Quod enim æternaliter subsistit, atque initio caret, nec creatum nec factum conuenit dici. Solum itaque patrem ingenitum dicimus, hoc est à seipso non ab alio. Vnde August. aduersus Felicianum Arrianum. Patrem ingenitum dico, quia non processit ex altero. Isidorus Ethimol. lib. sexto. Pater, inquit, solus non est de alio; ideo solus appellatur ingenitus. Aliud itaque dicere est patrem ingenitum, aliud non genitum. Sicut aliud est dicere aliud iniustum, aliud non iustum. Quippè quod iniustum est necesse est esse non iustum, sed non è conuerso: lapis quippè non iustus, nec tamen iniustus est. Sic & cum Deus pater sit ingenitus, constat profectò eum esse non genitum, id est non esse filium. Spiritus verò sanctus ipse quoque est non genitus, cum ipse etiam non sit genitus, hoc est non sit filius, nec tamen ideo est ingenitus, cum ipse ab alio sit, tàm à patre scilicet, quàm à filio procedens. Solus itaque pater ingenitus dicitur, sicut solus filius genitus. Spiritus verò sanctus, nec genitus est, nec ingenitus, sed vt dictum est, non genitus. Vnde & August. ad Orosium. cap. secundo, Spiritum sanctum nec genitum nec ingenitum fides certa declarat, quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur: sin autem genitum, duos filios affirmare † culpamur. VI.

† al. credere

Sed quod certa fides tenet nec ingenitus est, nec genitus, sed ab vtrisque procedens, id est à patre & filio. Idem & Gennadius de orthodoxa fide Ecclesiasticorum dogmatum cap. I. asserit his verbis. Pater ergo principium deitatis, à quo filius est natus, à quo Spiritus sanctus non natus, quia filius non est, nec ingenitus quia non est pater. Hinc & beatus Papa Greg. in symbolo Epistolis suis præscripto meminit dicens. Credimus Spiritum sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coæternum de patre & filio procedentem. Cum autem vnaquæque persona harum sit Deus aut Dominus siue Creator, nec vna persona sit altera; non tamen ideo plures Dij vel domini sunt, siue creatores, sicut plures sunt personæ. Quippè cum dicimus Deos, aut dominos seu Creatores, rerum quendam numerum ostendimus, quarũ vnaquæque Deus sit, aut dominus siue Creator cum in indiuiduitate nulla rerum possit esse multitudo, vnde & indiuiduã dicimus Trinitatem. Cum verò multas in deo profitemur personas, proprietatum non rerum multitudinem, vt supra meminimus, demonstrauimus. Quædam itaque de singulis tantum dicuntur personis, vt ingenitus de solo patre, genitus siue incarnatus de solo filio, procedens ab vtroque, de solo spiritu sancto: quædam coniunctim tantum & non singillatim, vt trinitas de tribus tantum personis: quædam tàm diuisim quàm cõiunctim de eis æque dicuntur, vt Deus, Dominus, Creator, omnipotens, sapientia, virtus iustitia, &c. Solum verò hoc nomen quod est persona pluraliter proferimus, cum videlicet plures proferimus personas, non Deos aut dominos nec vllam in cæteris pluralitatem recipiamus. Vnde August. de Trinit. lib. VII. cap. VII. Pater ad se dicitur persona, non ad filiũ vel spiritũ Item hoc solùm non est, quod cùm dicatur de singulis ad se pluraliter non singulariter accipitur in summa. Dicimus itaque Pater est persona, & filius est persona, Spiritus sanctus persona: Pater tamen & filius & Spiritus sanctus non sunt vna persona, sed plures. Quarum quidem tamen personarum sicut eadem prorsus est substantia, ita indeterminans est gloria, indiuisa operatio ac voluntas. Hac autem fidei summa circa vnitatem ac trinitatem proposita, superest vt aduersus inquisitiones dubitantium, congruis etiam similitudinum exemplis defendamus atque astruamus. Quid enim ad doctrinam loqui proficit, si quod

docere volumus exponi non potest vt intelligatur? Quod diligenter beatus attendens August. cum difficillimum de Trinitate illum exponere vellet locum, quod videlicet Euangelista Ioannes exorsus est, dicens. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*, hoc inquit, animalis homo non percipit. Quid ergo fratres? Silebimus hinc? Quare ergo scribitur, si siletur? aut quare auditur, si non exponitur? Sed vt quid exponitur, si non intelligitur? Itaque quoniam rursus non dubito in numero vestro quosdam esse, à quibus possit non solum expositum capi, sed antequam exponatur intelligi; non fraudabo eos qui possunt capere, dum timeo superfluus esse auribus eorum qui non possunt capere.

PRIMVM itaque nobis differendum occurrit, quid sibi velit in vna diuinitatis natura personarum ista distinctio, vt eadem scilicet pater, eadem filius, eadem Spiritus sanctus sit appellata. Deinde qualiter vna penitus & indiuidua permanente substantia, Trinitas personarum queat assignari, & quòd de vnitate ac Trinitate diuina ante proposuimus contra vehementes Philosophicas impugnationes deffendi. Videtur autem nobis suprapositis trium personarum nominibus summi boni perfectio diligenter esse descripta, vt cum videlicet prędicatur Deus esse pater & filius & Spiritus sanctus, eum summum bonum atque in omnibus perfectum hac distinctione Trinitatis intelligamus. VII.

PATRIS quippè nomine diuinæ maiestatis potentia designatur, qua videlicet quicquid velit efficere potest, vnde August. in Enchiridion. Neque enim veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quæcumque vult potest, nec voluntate cuiuspiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Idem in lib. de spiritu & litera. Non potest facere iniusta, quia ipse est summa iustitia & bonitas. Omnipotens verò est, non quod possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid vult. Sicut autem Dei patris vocabulo diuinæ maiestas potentiæ exprimitur specialiter, ita filii seu verbi appellatione sapientia Dei significatur, quia scilicet cuncta discernere valet, vt in nullo penitus decipi queat. VIII.

AT verò Spiritus sancti vocabulo ipsa eius charitas seu benignitas exprimitur, qua videlicet optimè cuncta vult fieri seu IX.

disponi, & eo modo singula prouenire quo melius possunt, in alijs quoque benè vtens, & optimè singula disponens, & ad optimum finem quoque perducens. Non est autem perfectus in omnibus, qui in aliquo impotens inuenitur, nec perfectè beatus est qui in aliquo decipi potest, nec penitus benignus qui omnia optimè fieri non velit ac disponi. Vbi verò hæc tria conueniunt, vt tam videlicet potentia quàm sapientia, quàm bona voluntate sit perfectus: nil boni est quod eius plenitudini desit. Tale est ergo Deum patrem ac filium & Spiritū sanctum nos profiteri, ac si ipsum, vt dictum est, summum bonum esse prædicemus: cui inquam bonorum omnium plenitudini nil desit, & cuius participatione bona esse cetera constet. Nec solùm hæc Trinitatis distinctio ad summi boni perfectionem, vt dictum est, describendam conuenit, verum etiam ad persuadendum hominibus diuini cultus religionem plurimum proficit, vt ob hoc præcipuè ipsa Dei sapientia incarnata in prædicatione sua eā rectissimè decreuisse tassumere. Duo quippè sunt quæ nos omnino subiectos Deo efficiunt, timor videlicet atque amor. Potestas quippè & sapientia maximè timorem incutiunt, cum eum quem iudicem esse scimus, & cuncta quæ voluerit, punire posse, & nil eum latere cognoscimus. Benignitas autem ad amorem specialiter pertinet, vt quem benignissimum habemus, potissimum diligamus. Ex quo etiam certum est eum impietatem vlcisci velle, quia quo plus placet ei æquitas, magis ipsi displicet iniquitas, sicut scriptum est, *Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem*. Nec solum ad timorem vel ad amorem Dei hominibus incutiendum hæc Trinitatis distinctio necessaria est, verum & ad vniuersorum operum eius commendationem plurimū valet, vt quæcumque agit, egregiè fideri credantur, vt pote qui omnia quæ velit, efficere possit, & in omnibus modis conseruare sciat, & optimè cuncta fideri seu procedere velit. Vnde & cum ad aliud per nos operandum diuinam imploramus gratiam, antè commemorationem Trinitatis facimus, dicentes. In nomine Patris & Filij & Spiritu sancti, vel, In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, vt videlicet diuinam potentiam & sapientiam seu benignitatem commemorando quæcumque Deus efficiat, egregiè fieri demonstremus. Vnde & Moises cum de vniuersa mundi ageret creatione in ipso statim Genesis

Genesis exordio Deum patrem & filium & Spiritum sanctum commemorat, vt quæcumque à Deo fieri narrat, egregiè facta credantur. Cum enim ait, *In principio creauit Deus cælum & terram*, & postmodum adiecit, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, diuinam Trinitatem diligenter expressit. In Deo quidem creatore patrem insinuans, hoc est diuinam commemorans potentiam, per quam creari omnia de nihilo potuerit. Quamquam etiam non incongruè hoc nomen, Deus, iuxta propriam interpretationem innuit quod hoc videlicet quasi Θεὸς, id est timor interpretetur, cùm potestati reuerentia timoris maximè exhibeatur. Nomine verò principij filium designat, id est diuinam rationem seu sapientiam, in qua per prouidentiam cuncta prius consistere quodammodo habuerunt, atque ibidem incipere quam in effectum operis ducerentur. Vnde & Euangelista de verbo patris disserens, *quod factum est*, inquit, *in ipso vita erat*. Sic & Macrobius Platonem insecutus, mentem Dei, quam Greci νοῦν appellant, originales rerum species, quæ Ideæ dictæ sunt, continere meminit. Antequam etiam, inquit Priscianus, in corpora prodirent, hoc est in effecta operum prouenirent. Spiritus verò Domini apertè Spiritum sanctum insinuat, id est diuinæ gratiæ bonitatem, iuxta hanc quidem diligentem Prophetæ considerationem, cum ad excellentem hominis creationem ventum esset, prouidè hoc opus cæteris imponens, & quasi pro ceteris commendans distinctionem potenter Trinitatis fecerit, vbi videlicet à domino potius dictum est *Faciamus hominem*, quàm faciam: *ad imaginem*, in quit, *& similitudinem nostram*; virum quidem ad imaginem, mulierem verò ad similitudinem. Vir quippè iuxta Apostolum, imago Dei est, non mulier. Sed sicut vir imago est Dei, ita & mulier imago dicitur viri. Imago quippè expressa alicuius similitudo vocatur, similitudo autem dici potest, & si non multum id cuius est similitudo exprimat. Vir itaque ad imaginem Trinitatis est factus, quia quo perfectior conditus est quàm mulier, descriptæ summi boni perfectioni similior existit. Qui & per potestatem tàm mulieri quàm cæteris mundanis prælatus est creaturis, & per sapientiam dignior, & per amorem ad ea quibus perfectio est pronior extitit. Benè & eum à serpente non esse seductum, cum seduceretur mulier, testatur Apostolus; qui tamen amo-

re mulieris gustatum ei fructum porrigentis, cum eam contristare nollet, in transgressionem prorumpit, amplius de misericordia Dei quàm oporteret præsumens, quem ad ignoscendum facilem existimabat, pro tàm leui quæ ei videbatur, offensa; si quoquomodo commissam sibi a Domino non scandalizaret mulieré, præsertim cum hæc piè magis, quàm maliciosè fieri videretur, à quo etiam amplius amari Deum quàm à muliere, quis non consentiat? Quomodo enim illa tunc Deum verè dilexerit, quem sibi in dolo fuisse locutum crediderit, cum serpentis acquieuerit consilio?

X. QVOD autem nomine Patris diuina potentia, nomine verò Filij seu verbi diuina sapientia, nomine Spiritus sancti ipsa Dei benignitas seu charitas specialiter exprimatur, nec nos auctoritas nec ratio subterfugit. Potentiam quidem nomine patris specialiter exprimi, ex multis colligitur testimoniis. Vnde Maximus Episcopus in expositione symboli quod dicitur Apostolorum, quæ legem in quinta quadragesimæ Dominica his verbis insinuat. Credis in Deum, inquit, patrem omnipotenté. In Deo natura innascibilis, in patre vnigeniti veritas, in omnipotente plenitudo virtutis ostenditur. Est namque per ingenitam deitatem omnipotens, & per omnipotentiam Pater. Innascibilem hoc loco, increatum dicit, ingenitam deitatem patris appellat, hoc est eum solum ex tribus personis ingenitum esse profitetur, cum videlicet, vt iam supra meminimus, solus ipse non sit ab alio. Ceteræ verò personæ ab ipso sunt. Quod verò dicitur ipse Pater per ingenitam deitatem esse omnipotens, hoc est per hoc quod cum sit Deus, insuper vt dictum est, ipse solus sit ingenitus, & rursus per omnipotentiam Pater, apertè innuitur, quod sicut ingenitum esse proprium est Dei patris, ita & ad proprietatem eius specialiter diuinam potentiam pertinere, licet vnaquæque aliarum personarum cum sit eiusdem cum patre substantiæ, eiusdem sit penitus potentiæ. Iuxta proprietates quippè trium personarum, quædam specialiter ac tanquam propriè de aliqua earum dici vel accipi solét, quæ tamen iuxta earum naturam, vnionem singulis inesse non ambigimus, vt sapientia filio: charitas Spiritu sancto specialiter attribuitur, cum tamen tam Pater, quàm Spiritus sanctus, seu etiam tota Trinitas sapientia sit, & similiter tam pater ipse, quàm filius cha-

ritas dici possit. Sic etiam iuxta personarum proprietates, quædam opera specialiter alicui personæ attribuuntur, quamuis indiuisa totius Trinitatis opera prædicentur, & quicquid ab vna earum fit, à singulis fieri constet. Soli quippè filio carnis susceptio assignatur : & ex aqua & spiritu tantum, non ex aqua etiam ex patre vel filio regenerari dicuntur, cum tamen in istis totius operatio Trinitatis affuerit. Sic & iuxta ipsam patris proprietatem specialiter ei & maximè quæ ad potentiam pertinent assignari solent, cum ex ipsius, vt dictum est, nomine, diuina specialiter potētia designetur, & eo ipso quod solus ipse ingenitus dicitur, hoc est à seipso, non ab alio, existens; quædam ei secundum substantiæ modum propria maneat potentia. Vt cùm videlicet ipse pater omnia facere possit quæ filius & Spiritus sanctus, hoc insuper habeat, vt a se ipso solus ipse queat existere, nec necesse habeat ab alio esse. Non minus tamen aut filium aut Spiritum sanctum omnipotentem prædicamus quàm patrem. Vt enim beatus meminit August. non propter aliud omnipotens dicitur Deus, nisi quia quicquid vult potest efficere, vt non scilicet in aliquo efficiendo vllum eius voluntati impedimentum obsistat. Ideo autem trium personarum indiuisa opera, id est communia dicuntur, quod quicquid potentia geritur, id sapientia moderatur, & bonitate conditur. Vnde & meritò in his quæ facere Deum exoramus, commemorationem facimus Trinitatis dicentes. In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, vel, In nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Vt sicut trium personarum est indiuisa operatio, ita & eorum sit inseparabilis inuocatio. Atque hoc modo cum fides ipsa postulati beneficij astruatur, tamen ipsa operis diuini efficacia commēdetur. Facilè enim creditur facturus esse bonum quod rogatur, qui & facere id sicut voluerit, potest, & benignissimus esse cognoscitur. Nomine verò patris, vt dictum est, omnipotentia Dei, nomine spiritus, summa eius benignitas commemoratur. Cum autem & sapientiæ diuinæ commemoratio additur, quę scilicet nomine filij exprimitur, per quam in omnibus quæ efficit modum tenere nouerit, egregius effectus ostenditur qui ab eo proueniat, qui omnia quæ velit facere queat, & in omnibus faciendis modum sciat seruare, & optimè cuncta velit fieri. At verò cum vnaquæque trium personarum indè

omnipotens dicatur, quòd quicquid earum quæcumque velit efficere possit complere; non tamen necesse est eodem modo se penitus habere vnam quo alteram, cùm in suis proprietatibus diuersæ sint. Solus quippè pater potest esse pater siue ingenitus, & solus filius genitus, sicut & solus Spiritus sanctus procedens. Quicquid itaque vna persona facere potest, & alia potest, & ideo vnaquæque omnipotens dicitur, sed non quicquid vna esse potest, vel cuius modo vna esse potest, necesse est alteram esse. Hoc autem teste Hieronymo plus habere pater à filio inuenitur, quod solus à seipso est, filius verò à se non est, sed à patre tanquam genitus. Sic quippe ait Niceni concilij exponendo fidem, symbolum. Absit ergo in filio Dei aliud plus minus-ve, aut in loco aut in tempore, aut in potentia, aut in scientia, aut in æqualitate, aut in subiectione, cum dicitur hoc vt diuinitati eius ascribatur, non carni. Si enim plus minus ve aliud inuenitur, excepto hoc quod genuit pater filium, & excepto hoc quod filius non ex semetipso natus est, sed de patre natus est, propriè aut inuidens aut impotens pater, insuper etiam temporalis agnoscitur. Ex his quidem verbis Hieronymi, cum profitetur nil plus in patre quàm in filio, vel minus in filio quàm in patre reperiri, excepto quod filius à seipso non est, sicut & pater profectò: videtur iuxta naturam vel modum existentiæ, non operationis: hanc quasi propriam patri ascribere potentiam, quod solus ipse per se subsistere queat, vel à seipso existere habeat: hoc est non ab alio: ceteras verò duas in Trinitate personas ab ipso necesse sit esse, nec per se habeant subsistere. Cui & illud beati consonat Ambrosij, qui in Epistola Pauli ad Ephes. vbi scriptum est, *Vnus Deus & Pater omnium, qui super omnes, &c.* Si itaque potentiam tàm ad naturam subsistendi, quàm ad efficaciam operationis referamus, inueniemus ad proprietatem personæ patris propriè vel specialiter omnipotētiam attinere, qui non solùm cū ceteris duabus personis Deus omnia efficere potest, verū etiā ipse solus à se non ab alio existere habet, & sicut ex se habet existere, ita etiam ex se habet posse. Ceteræ verò personæ sicut ab ipso habēt esse, ita & ab ipso habēt posse quod volūt efficere, vnde & per semetipsum filius dicit *Non possum ego à meipso facere quicquam*, Et alibi. *Et à meipso facio nil*, vel, *à meipso nō loquor*. Cum itaque de patre Maximus dixerit, quod per ingeni-

tam deitatē sit omnipotens, id est per hoc quod cū sit Deus, sit etiam ingenitus: illa quoque propria patris potentia qua solus ipse à se nō ab alio subsistit, vnde solus ipse ingenitus dicitur, in omnipotentia comprehenditur, & sic cum intellexit omnipotentem, vt quicquid ad potentiam attinet, non solum quantum ad operationis effectum, verum etiam quantum ad subsistendi modum, ei tanquam propriam attribuerit: vt tale sit scilicet quod dixerit per ingenitam deitatem omnipotens, ac si apertè diceret: Per hoc quod Deus est & ingenitus, eum vtroque modo, vt diximus, propriè omnipotentem esse. Sic & cum statim subiunxerit, & per omnipotentiam pater, tale est, ac si hanc quam intellexerit omnipotentiam ipsum propriè habere fateamur. Fortasse autem & in hoc diligentius accipi potest per omnipotentiam pater, ac si dicamus eum per omnipotentiam, quæ ei, vt dictum, est specialiter tribuitur, de ipso Sapientiam suam tanquam filium generare, cùm ipsa scilicet diuina Sapientia aliquid sit de diuina omnipotentia, cùm sit ipsa quoque aliqua potentia. Sapientiam namque dicimus potentiam discernendi, siue à deceptione siue à fallacia prouidendi, ne in aliquo decipi possit, vel aliud eum latere queat. Est itaque diuina sapientia quædā diuina potentia, per quam videlicet Deus cuncta perfectè discernere atque cognoscere habet, ne in aliquo errare per insciētiam possit, secundū quod scilicet verbum ipsum Dei de ipsa Patris substantia esse dicitur, quod est Filium ex Patre genitum esse, sicut postmodum ipso annuante plenius disseremus, cùm ad huius scilicet generationis modum exponendum ventum fuerit. Nunc verò præsentis est operæ auctoritates inducere, quibus vocabulo Patris diuinam maximè astruamus potentiam exprimi. Quod si etiam tàm Euangelica quam Apostolica discutiamus dicta, intelligemus iuxta ipsius locutionis proprietatem, ea quæ ad potentiam pertinent, Patri specialiter ascribi, vt hic quoque apertè colligi possit vocabulo patris ipsam specialiter omnipotentiam designari. Ait quippè Filius. *Quæ Pater posuit in sua potestate*, non quæ ipse Filius vel Spiritus sanctus, licet eadem sit trium personarum potestas. Et alibi, *sicut disposuit* inquit, *mihi Pater.* Qui etiam videlicet Filius quotiens humanitas eius opem vnitæ sibi diuinitatis implorat, aut quascumque ei preces fundit, solo patris vtitur vocabulo, ipsam scilicet

commemorando potentiam qua potens est efficere quod rogatur, veluti cum dicit. *Pater sancte serua eos. Pater in manus tuas comendo spiritum meum*, & similia quæ ad orationem pertinent. Quod & adhuc maximé mos Ecclesiasticus obseruat, vt in illis specialibus orationibus quæ in celebrationibus Missarum ad Altare fiunt; quæ scilicet orationes ad solum patrem locutionem dirigentes intendunt. Sed & cum ait Apostolus Christum surrexisse à mortuis per gloriam Dei patris, id est per virtutem diuinæ potentiæ, vel patrem eum à mortuis suscitasse, & viuificaturum esse corpora nostra, vel ab eo Filium, vel Spiritum sanctum missum esse, vel ei Filium obedisse, quasi propriè vel specialiter patri tribuit, quæ ad potentiam pertinere videntur, vt ex his quoque insinuetur maximè ad personam patris iuxta eius, vt dictum est, proprietatem, ea quæ potentiæ sunt ascribenda esse, sicut filio ea quæ ad animi rationem vel sapientiam pertinent, sicut est iudicare, quod discretionis est. Vnde scriptum est. *Pater omne iudicium dedit Filio* quia potentia cedit sapientiæ in discutione iudicij, vbi æquitas magis examinanda est, quam vis potentiæ exercenda. Quod autem supponitur quia filius hominis est ex quo diuinum maximé pendeat iudicium, declarat secundum quod ipse filius protestatus est. *Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationē nullam habent de peccato.* Ac si dicatur ex hoc maximam impios condemnationem iustè incurrere, quia tanto diuino benificio ingrati inexcusabiles exstiterunt, missum etiam à Patre filium respuentes. Ad hoc etiam illa inscriptio Psalmi noni pertinet quæ ait. Pro occultis filii scilicet iudiciis, de quibus in eodem Psalmo subiunctum est. *Cognoscetur Dominus iudicia faciens*, & alibi, *Iudicia tua abyssus multa.* Quia videlicet sicut dictum est, sapientiæ est iudicare, id est quod ex iustitia cuique debeatur, cognoscere. *Christum* autem *Dei sapientiam & Dei virtutem* Apostolus nominat. Sapientiam quidem per quam omnia ad integrum nouit, virtutem verò, per quam omnium bonorum efficaciam complet, secundum quod scriptum est. *Omnia per ipsum facta sunt*, & alibi. *Omnia in sapientia fecisti.* Vnde & dextera siue manus patris appellatus est, per quam Pater omnia operatus est. Qui etiam benè mens patris, siue ratio, siue Angelus consilij dictus est, quia omnia in hac sapientia rationabiliter Pater disponit,

ſiue creando mundum, ſiue reparando eundem poſt lapſum: & in hoc Pater verum conſilium noſtræ ignorantiæ dedit, cùm eo incarnato nos viſitauerit. Sed & quando hominibus apparere ad aliquid docẽdum Deus legitur, filio id magis quã alteri perſonę tribuitur: eo quod docere ad ſapiẽtiam neceſſè pertineat. Siue ergo ad aliud docendum antiquis temporibus in Angelo vel in aliqua ſpecie corporali Deus apparuerit, ſiue tempore gratiæ per hominem aſſumptum ſe mundo viſibilem exhibuerit, filio id propriè aut ſpecialiter propter ſuprapoſitam cauſam aſcribitur. Per ipſum enim Deus nos erudiens tanquam verbo ſuo nos inſtruit, quotiens de plenitudine ipſa ſapientiæ ſuæ nobis aliud impartit, ſicut ſcriptum eſt. *Et de plenitudine eius omnes accepimus.*

LOGOS itaque filius Dei cùm dicitur, id eſt Verbum, ſecundum illam ſignificationem ſumitur, ſecundum quam λόγος apud Græcos ipſum etiam mentis conceptum ſeu rationem mentis ſignificat, non vocis prolationem. Vndè Boetius in Cathegorijs Ariſtotelis lib. ſecundo, quoniam Græca oratione λόγος dicitur etiam animi cogitatio, & intra ſe ratiocinatio. λόγος quoque & oratio, ne quis Ariſtotelem, cùm diceret λογὸν, id eſt rationem quantitatem eſſe, de eo putaret dicere quem quiſque λογὸν in cogitatione diſponeret, addidit, quæ fit cum voce. Hinc & beatus meminit Auguſtinus lib. quæſtionum octuageſimo tertio. cap. XLIIII. *In principio*, inquit, *erat Verbum*, quod λόγος Græcè dicitur, Latine autem orationem & Verbum ſignificat. Sed hoc loco meliùs Verbum interpretatur, vt ſignificetur non ſolum ad patrem reſpectus, ſed ad illa etiam quæ per Verbum facta ſunt. Ratio verò et ſi nihil per eam fiat, neceſſe ratio dicitur. Idem in lib. contra quinque hæreſes. *In principio erat Verbum*, meliùs Græci λογὸν dicunt. λόγος quippè Verbum ſignificat & rationem. De quo quidem verbo Dei ſcilicet intelligibili, quod vt dictum eſt, ſapientia intelligitur, Beatus quoque Greg. in Homelia Euangeliorum, ſeptima ita loquitur, diſtinguens ſcilicet ipſum intelligibile verbum à verbo audibili, quod eſt vox. Scitis, inquit, quia vnigenitus Verbum patris vocatur, Ioanne atteſtante qui ait, *In principio erat Verbum*. Ex ipſa noſtra locutione cognoſcitis quia prius vox ſonat vt Verbum poſtmodum poſſit audiri: Ioannes ergo vocem ſe eſſe aſſerit, XI.

quia verbum præcedit. Idem in Homelia XXIII. de Ioanne Baptista. *Ego vox clamantis in deserto.* Ideo, inquit, vox à propheta vocatus est, quia verbum præibat, quod est dicere. Sicut verbum audibile in auditore præcedit intelligibile, quia videlicet prius vox sonat, vt postmodum ex ea intellectus concipiatur: ita Ioannis prædicatio anteibat, Aduentum Domini nunciando. Verbum itaque dicit conceptum mentis, & quandam intelligentiæ locutionem, quæ in mente formatur, ad cuius similitudinem vnigenitus Verbum Dei, & quasi quædam eius intellectualis ac perpetua locutio, in cuius prouidentia omnium ab æterno præfixa consistit ordinatio atque operatio. Vnde & Moises cum in diuersis rerum creationibus faciendis præmittat, *Dixit Deus*, & ad dictum statim adiungat effectum dicens, *Et factum est ita*. Cuncta Deum condidisse in verbo, hoc est in sapientia sua ostendit, id est omnia rationabiliter. De quo etiam Psalmista ait. *Dixit & facta sunt*, id est ratione cuncta condidit siue ordinauit. Qui etiam hoc verbum alibi apertius demonstrans, non esse verbum audibile, & transitorium, sed intelligibile & permanens, ait. *Qui fecit cælos in intellectu*, hoc est ad modum illum quo eos primum ordinauerat in verbo mentis, id est in conspectu suæ perpetuæ omnia prouidentis intelligentiæ. Hanc autem intellectualem Dei locutionem, id est æternam suæ sapientiæ ordinationem August. de Ciuit. Dei lib. XVI. cap. VI. describens, Dei, inquit, ante factum suum, locutio sui ipsius facti est incommutabilis ratio, quæ non habet sonum strepentem atque transeuntem, sed vim sempiternè manentem, & temporaliter operantem.

XII. QVEMADMODVM verò quæ ad potentiam pertinent, patri; quæ ad sapientiam, filio specialiter tribuuntur: ita quę ad operationem diuinæ gratiæ attinent, ac diuinæ charitatis bonitatem, Spiritui sancto ascribuntur: sicut est remissio peccatorum, & quorumcumque donorum distributio, ex sola bonitate eius, non verò ex meritis nostris proueniens; qualis est regeneratio in baptismo ad dimittenda peccata, confirmatio per impositionem manus Episcopi, ad dandam armaturam virtutum, quibus scilicet virtutibus post remissionẽ peccatorũ perceptam, resistere valeamus inimico tunc vehemẽtius insurgẽti. Sic & cetera Sacramẽta quæ in Ecclesia conficiuntur, ex bonitate

bonitate Dei Spiritui tribuenda sunt, vt ex hoc patenter innuatur ipsum diuinæ bonitatis affectum, atquæ diuinæ gratiæ dulcedinem Spiritus sancti vocabulo exprimi. Spiritu quippè oris nostri, id est anhelitu maximè affectus animi patefiunt, cum videlicet aut præ amore suspiramus, aut præ laboris aut doloris angustia gemimus. Vnde in hoc loco Spiritus sanctus pro affectu benè ponitur, iuxta illud Sapientiæ. *Benignus est spiritus Sapientiæ &c.* atque illud Psalmistæ. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam* &c. Vnde & Apostolus, *Deus charitas est*, quia teste Gregorio, spiritus ipse amor est. De quo etiam August. in primo super Genesim, eo loco quo scriptum est. *Spiritus ferebatur super aquas*, ita meminit. Egenus atque indigens amor ita diligit, vt rebus quas diligit subijciatur. Propterea cum memoraretur Spiritus Domini in quo sancta eius beneuolentia dilectioque intelligatur, superferri dictus est, ne faciendo opera sua per diligentiæ necessitatem, potius quam per abundantiam beneficentiæ Deus amare putetur. Idem in xiv. de Trinit. denique si in nobis Dei nil est maius charitate, & nullum est maius donum Dei quam Spiritus sanctus; quid consequentius, quàm quod ipse sit charitas quæ dicitur Deus, & ex Deo? Quod si charitas qua diligit Pater filium, & Patrem diligit filius ineffabiliter communionem amborum demonstrat, quid conuenientius quàm vt ille propriè dicatur charitas quæ spiritus est communis amborum? Idem supra lib. v. Spiritus sanctus secundum id quod dictum est, quia Deus spiritus est: potest quidem vniuersaliter dici, quia & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus, & Filius sanctus, & post pauca. Spiritus sanctus quædam patris filiique communio est, & ideo fortasse sic appellatur, quia patri & filio potest eadem appellatio conuenire. Vt ergo ex nomine quod vtrisque conuenit, vtriusque communio significetur, vocatur donum amborum Spiritus sanctus. Idem in xv. Multis exemplis dici possunt multarum rerum vocabula & vniuersaliter poni, & propriè quibusdam rebus adhiberi. Hoc ideo dixi, ne quisquam propterea nos inconuenienter existimet charitatem appellare Spiritum sanctum, quia & Deus Pater, & Deus filius, possunt charitas appellari. Clarum itaque, ex supra positis arbitror testimonis, diuinam vt diximus

potentiam vocabulo patris exprimi, diuinam sapientiam filium intelligi, ac diuinæ gratiæ bonitatem Spiritum sanctum appellari. Tale itaque est dicere Domini potestatem, ac si dicamus diuinam potentiam, ex qua diuina genita est sapientia. Tale est & dicere, Deum filium; quasi diceremus, diuinam sapientiam ex diuina genitam potentia. Spiritum verò sanctum cum dicimus, tale est, ac si commemoremus diuinæ bonitatis charitatem, ex patre & filio pariter procedentẽ. Modum verò huius generationis seu processionis proût Dominus dederit, in sequentibus exponemus. Nunc autem ad nostræ fidei assertionem aduersus vniuersos Christianæ fidei derisores, tàm Iudæos scilicet quàm Gentiles, ex scriptis eorum testimonia inducere libet, quibus hanc Trinitatis distinctionem omnibus annunciatam esse intelligant, quamquidem diuina inspiratio & per Prophetas Iudæis, & per Philosophos Gentibus dignata est reuelare, vt vtrumque populum ad cultum vnius Dei ipsa summi boni perfectio agnita inuitaret, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, & faciliùs hæc fides Trinitatis tempore gratiæ susciperetur ab vtroque populo, cum eam à doctoribus quoque antiquis viderent esse traditam.

XIII. PRIMVM ipsa legis exordia occurrant, vbi legislator Moises fidem Catholicam de vnitate pariter & Trinitate tanquam omnium bonorum fundamentum anteponit. Cum enim dicitur, *In principio creauit Deus cælum & terram.* Pro eo quod apud nos dicitur Deus, Hebraica veritas habet, *Heloym*, quod est plurale huius singularis, quod est *Hel.* Quare ergo non dictum est *Hel*, quod est Deus, sed *Heloym*, quod apud Hebræos dij siue iudices interpretatur, nisi hoc ad multitudinem diuinarum personarum accommodetur: vt videlicet eo modo insinuetur pluralitas in Deo, quomodo & Trinitas; & quodammodo multiplex dicatur Deus quomodo & trinus, non secundum quandam substantiæ diuersitatem, sed secundum personarum proprietates? Vt videlicet tale sit quod dictum est *Heloym*, ac si diceretur, non res multæ, sed personæ multæ, quarum vnaquæque sit Deus, alioquin plures etiam dicerent Deos, cùm vnus sit tantùm. Nam & ibidem de vnitate substantiæ demonstranda cautè prouisum est, cum dicitur *Creauit*, non creauerunt, seruata singularitate numeri in ver-

bo secundum vnitatem substantiæ per subiectum nomen intelligentiæ, quamuis scilicet istud nomen secundum formam vocis & terminationem declinationis sit pluralis numeri, sicut è contrario cum dicitur, Turba ruunt, ad nomen singularis numeri plurale verbum applicatur, iuxta intelligentiam scilicet pluralitatis rerum per subiectum nomen intelligentiæ. Tale est ergo *Heloym* creauit, ac si diceretur, Trinitas personarum diuinarum creauit, id est cooperata est. Vbi & statim in sequentibus distinctionem personarum annectit: quasi ad determinandum quod ad hanc denotandam *Heloym* pluraliter dixerat. Spiritus quidem sancti æternitas patenter ostenditur, cùm dicitur, *Spiritus domini ferebatur super aquas*. Verbum verò, id est filius, simul & patenter insinuatur, cum dicitur, *Dixit Deus fiat*: hoc est in dicto suo seu verbo, id est, in coæterna sapientia sua pater ordinauit facienda. Non enim de corporali locutione hoc accipi potest. In eo quoque quod scriptum est, *Et vidit Deus quod esset bonum*, Bonitas Dei quam Spiritum sanctum dicimus, insinuatur: sicut in eo quod dicitur, *Dixit Deus*, intelligitur verbum & pater. Tale est enim quod dicitur, *Vidit Deus quod esset bonum*, ac si dicatur intelligendo, quia opus quod fecerat bonum esset, amauit illud, eo ipso quod bonum erat. Ex quo & ipse bonus esse liquidò monstratur. Quid etiam apertiùs ad documentum Trinitatis esse potest, quàm illud quod postea in creatione hominis subiungitur, dicente Domino, *Faciamus hominem &c*? Quid enim pluraliter dictum est *Faciamus*, nisi vt cooperatio totius Trinitatis exprimatur? Quippè quos cohortaretur Deus ad creandum hominem, aut ad se in aliquo iuuandum, cum ipse solus creaturus sit? Scriptum namque est, *Quis adiuuit Spiritum Domini? aut quis Consiliarius eius fuit? Cum quo iniit consilium &c.* Benè autem ad imaginem, & similitudinem Trinitatis, hoc est ad expressam similitudinem quandam trium personarum, homo fieri dicitur, qui & patrem per potestatem, quam in ceteras creaturas accepit, imitatur: & filium per rationem, & spiritum per innocentiæ benignitatem, quam postmodum per culpam amisit. Ad hanc quoque pluralitatem diuinarum personarum illud attinere videtur, quod in sequentibus per serpentem dictum est. *Eritis sicut dij*, quod vt superius dictum est in Hebraico sonat *Heloym*, id est diuinæ

personæ potius quàm Dij diuersi, nec non & illa dominica increpatio. *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est*, & rursus istud quod Dominus ait. *Descendamus & confundamus linguam eorum*, cum hoc solus Deus compleuerit. Vnde & subditur. *Atque ita diuisit eos*. Nunc autem post legem, ad Prophetas transeamus.

AIT itaque maximus Prophetarum & Regum Dauid, qui suam ceteris intelligentiam præferens dicit: *Super omnes docentes me intellexi*. Et: *Super senes intellexi*. Ait inquam distinctionẽ Trinitatis patenter insinuans: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*. Qui & alibi vnitatem pariter cum Trinitate insinuat dicens, *Benedicat nos Deus, Deus noster; benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ*. Trina quippè confessio Dei, Trinitatem exprimit personarum, patris scilicet, & Filij, & Spiritus sancti. Benè autem filium Dei designans addidit, *noster*, quasi eum participem nostræ naturæ, & à patre nobis esse datum ostendens, cum per incarnationem verbi diuina nos sapientia illuminauit. De quo etiam verbo Apostolus ait, *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Vnitatem verò diuinæ substantiæ Psalmista in eodẽ aperit, cum post ternam diuini nominis prolationem, vnum tantummodo Deum in tribus personis intelligens, non coniunxit eos pluraliter, sed singulariter. Hinc & illud consonat Isaïę quod dicit se vidisse Seraphin & audisse clamantia. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus sabaoth. Rectè autem vocabulo Domini vsus est Propheta ad potentiam designandam, quia dominorum est præesse. Quæ videlicet putentia plerũque etiam hoc nomine Deus assignatur. Eo videlicet quod Θεὸς Græce, id est Deus, teste Isidoro, timor interpretatur, & potestas quælibet timor est subiectorum. Quod autem verbum Dei, ipsa sapientia eius sit intelligendum, apertè in Ecclesiastico monstratur his verbis. *Omnis sapientia à domino Deo est, & cum illo fuit semper & est ante æuum. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inuestigauit? Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo, fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, &c.* Dauid quoque æternam filij generationem ex patre Deo apertè insinuat, vbi personam filij introducit loquentis sic, *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me & dabo tibi gentes hæ-*

reditatem. Tale est autem quod ait, *Ego hodie genui te,* ac si diceret. Æterna lux ex ipsa mea substantia es: nam quia in æternitate nihil, præteritum aut futurum, sed tantūmodo præsens, id circo aduerbio temporis præsentis, pro æternitate est vsus dicendo hodie, pro æternaliter. Benè autē ad hodie addidit genui, quasi præsens præteritum, vt videlicet ipsam generationem per hodie præsentem, semper, per genui, perfectam esse indicaret, nunquam scilicet aut cessare, aut incœptam esse. Quippè quæ præterita sunt, iam completa sunt & perfecta, ideoque præteritum quasi pro perfectione posuit, ostendens scilicet filium ex Patre semper, generari & semper genitum esse. Qui & alibi apertius æternitatem filij protestatur dicens. *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem,* & rursus, *Tecum principium.* De hac etiam ineffabili & æterna generatione, siue etiam temporali, quarum vtraque mirabilis est, Isaïas admirans ait. *Generationem eius quis enarrabit?* Ac si apertè diceret. Non est hoc differere humani ingenii, sed solius Dei, cuius tamen spiritus in his fidelibus quos vult loquitur, ipso attestante qui ait: *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Hieronymus etiam super Ecclesiastem eo loco quo dicitur, Quis scit spiritus filiorum hominū si ascendat sursum, & spiritus pecoris descendat deorsum in terra? Illud quod dictum est, *Generationē eius quis enarrabit?* ad exemplum difficilis non impossibilis trahit dicens, Adiiciendo, quis, difficultatē rei voluit demonstrare. Pronomen enim quis, in scripturis sanctis, non pro impossibili, sed pro difficili semper accipitur, vt ibi. *Generationem eius quis enarrabit?* id est Christi, &c. Hæc etiam sapientiæ coæternitas cum patre planè in Prouerbiis monstratur his verbis: *Ego sapientia habito in consilio. Dominus possedit me in initio viarum suarum antequam quicquam faceret ab initio; ab æterno ordinata sum, ante quàm terra fieret. Necdum erant abissi, & ego iam concepta eram; necdum fontes, necdum montes. Ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat, & cardines orbis terræ. Quando præparabat cœlos aderam, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore.* Quid enim apertiùs ad æternam generationem Verbi, quàm id quod ipsa sapientia perhibet se ante constitutionem mundi conceptā esse & parturiri, & se cum

patre æternaliter permanentem semper ludere coram eo? Quippè quod conceptum parturitur, vtique in ipso est à quo generatur, & sapientia in ipsa substantia siue in essentia potentiæ est. Cum ipsa scilicet quædam sit potentia, sicut posterius ostendemus. Tale est ergo sapientiam conceptam parturiri à Deo, ac si dictum sit, ipsam sapientiam ex ipsa patris substantia ex qua est gigni. Tale est sapientiam ludere coram patre, & cum ipso cuncta componere, ac si dixerit ipsam diuinam potentiam omnia in sapientia pro bonitatis suæ arbitrio disponere, vt in ipso ludo ipsum bonitatis effectum intelligamus, de quo scriptum est, *Spiritu oris eius, omnis virtus eorum.* Quod autem ait, Sapientiam coram Deo patre semper assistere, tale est omnipotentiam ipsam nil efficere nisi præeunte ratione & ducatu sapientiæ. Item in eisdem Prouerbijs de filio Dei & ineffabili nomine ipsius quoque filij manifestissimè scripsit, quasi inducens personam admirabilis cuiusdam prophetæ, hanc inenarrabilem generationem prophetantis atque admirantis. Dicit quippè sic. *Visio quam locutus est vir cum quo est Deus, & qui Deo secum morante confortatus, ait: Quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen eius, aut quod nomen filij eius?* Quam firmum etiam & quam apertum fidei nostræ testimonium in Ecclesiastico occurrit, vbi quidem sapientia Dei & se primogenitam ante omnia dicit secundum diuinitatis naturam, & postmodum creatam secundum naturæ nostræ assumptionem, cum ipsa videlicet ad imperium patris per Incarnationis habitum visitauerit Israel? Scriptum quippè est ibi, *Sapientia in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur dicens. Ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam, ego in cælis feci vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habito, & thronus meus in columna nubis. Girum cæli circuiui sola, &c.* Et post pauca. *Tunc præcepit & dixit mihi creator omnium, & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi. In Iacob inhabita, & in Israel hereditare, & in electis meis mitte radices.* In eodẽ quoque Libro apertissimè peccatorũ remissionẽ consistere in incarnatione diuinæ sapientiæ quæ Christus est prophetat dicens, peccata Dauid per Christum purgata esse. Ibi enim cum de laude Dauid plura dicerentur, summa totius laudis in hoc vno collecta est quod subditur. *Christus pur-*

gauit peccata ipsius, & exaltauit in æternum cornu eius, & dedit illi testamentum regum, & sedem gloriæ in Israel. Micheas quoque de hac æterna verbi generatione ex patre, nec non & de temporali ex matre ait. *Et tu Bethleem Effrata paruula es in millibus Iuda, ex te egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.* Dicant rebelles & increduli Iudæi, de quo nasciturо in Bethleem hoc dictum sit, quod videlicet egressus eius ab initio sit à diebus æternitatis. Æternum quippe est quod origine caret. Quod si hoc referant ad Messiam illum, scilicet maximum prophetam, vt aiunt, quem expectant, qui tamen secundum eos homo purus erit, non etiam Deus, ostendant quis egressus eius æternus sit, vel vnde æternaliter egrediatur. Si autem dicant eum æternaliter egredi ex Bethleem, eo quod eius natiuitas in eo loco futura ab æterno præuisa sit à Deo & prædestinata, hoc vtique modo cuiuslibet hominis, vel cuiuslibet rei natiuitas æterna est, quia videlicet ab æterno præuisa. Discant itaque æternam generationem esse quam ex scriptura legunt, & legendo profitentur, & profitentes non credunt. Respondeant etiam mihi cum audiunt prophetam dicentem, *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*, quid per verbum Domini, quid per os eius, & per spiritum intelligant. Vnum quippè omnium aliarum rerum principium Deum constat esse. Et omne quod est, aut Deus est, & ideo æternum, aut ab æterno illo principio manet creatum. Scriptum præterea est. *In principio creauit Deus cælum & terram*, vnde ante hoc nihil creatum esse volunt. Verbum itaque illud quo cœli firmati sunt, & ideo prius est his quos constituit, creatum non est, imo creator ipse qui Deus, quo cœli firmati sunt. Si autem hoc verbum locutionem aliquam Dei transitoriam appellant, sicut & verbum hominis, eo videlicet quo scriptum est. *Dixit Deus, & facta sunt*, atque ita Deus quoque sicut homo modo loquatur, cum ait, *fiat lux*, modo conticeat, profecto permutabilis est diuinitatis æternitas, cum non semper dicat fiat lux &c. quæ iam condita sunt. Quid etiam opus verbo audibili fuit ante mundi constitutionem, cum nondum esset qui loqueretur, vel qui audiretur? Nunquid inane verbum non protulit, si opus verbo non fuerit? præsertim cùm sola voluntas sufficeret, nec ad hæc aliquis esset, qui audito verbo instrueretur. Quo

etiam proferendo verbum emitteret, cum nullus adhuc locus creatus esset, nec aer adhuc conditus ex quo verba formantur. Quibus etiam instrumentis verba formaret, cum nec os, nec pars aliqua inesse possit ei qui omnino simplex est, & indiuisibile? Omne quippè quod partibus constat, posterius est naturaliter his ex quibus constat, & quorum conuentu perficitur, cum ex ipsis suum esse contrahat ex quibus est cõstitutum. Omne etiam, inquit Plato, quod iunctum est natura dissolubile est. Quod si Spiritum domini ventum intelligant, sicut ibi accipere volunt, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, eo, vt aiunt, quòd ventus in aquis quas commouet, maximè appareat: quomodo spiritus, id est flatus domini oris esse dicatur, cùm videlicet neque os, neque aliquam partem vt dictum est habeat? Quomodo etiam per ventum virtus cœli consistit & terræ? Intelligant ergo hunc esse illum spiritum Domini, cuius septiformem gratiam Isaias describens ait. *Et requiescet spiritus Domini super eum, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, &c.* Et alibi. *Et nunc dominus misit me & spiritus eius.* Et rursus, *Spiritus domini super me, eo quod vnxerit me, ad annunciandum mansuetis misit me.* De quo etiam in Sapientia dicitur, *Spiritus sanctus effugiet disciplinæ fictum, benignus est enim spiritus sapientiæ, &c.* De quo iterum cum subditur, *Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis*, apertè ipse spiritus Deus esse perhibetur, cùm omnia continere dicatur. Et iterum ad Deum loquens Sapientia dicit. *Sensum autem tuum quis sciuit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum sanctum de altissimis?* Et rursus, *O quàm bonus & suauis domine spiritus tuus in nobis!* Hinc etiam cum ipse spiritus sapientiæ de-
XII. scriberetur, verus Deus planè prædicatur, cum inter cætera de eo scriptum sit in Sapientia sic, *Omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus.* Quem etiam Heliud in libro Iob confitetur creatorem dicens, *Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis viuificauit me.* Cuius & filius ipse Dei in Euangelio æqualem sibi & patri dignitatem ascribens dicit, *Ite, docete omnes gentes &c.* Nec non & Apostolus teste Augustino, cum templum spiritus sancti nominauit, apertè eum esse Deum pronunciat, cum solius templum Dei esse dicatur. Scriptum quippè est in Apostolo, *Nescitis quoniam templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?* Vbi apertè insinuat

ſinuat Deũ ipſum cuius eſt tẽplum, & ſpiritũ Dei quem inhabitare dicit idẽ eſſe. Sic & beatus Petrus in actibus Apoſt. Spiritũ ſanctũ Deũ eſſe profitetur dicens, *Vt quid mentitus es Spiritui ſancto Anania? non es mẽtitus hominibus, ſed Deo.* De quo iterũ ſpiritu in eiſdẽ actib. continetur. Hoc dicit ſpiritus iubens. *Separate mihi Barnabã & Paulũ &c.* & rurſum. *Placuit Spiritui ſancto & nobis.* Et Pſalmiſta Spiritũ Dei vbique eſſe tanquã incircũſcriptum profitetur dicens. *Quo ibo à ſpiritu tuo?* Qui & ſtatim vt ipſum ſpiritum Dei, quem vbique eſſe profitetur, idem eſſe cum ipſo Deo ad quem loquitur, inſinuet; per hoc patenter oſtendit quod ſtatim ſpiritum ipſum vbique eſſe aſſignat per ipſum Deum quem vbique eſſe aſtruit, dicens: *Si aſcendero in cælum tu illic es &c.* Sed & cùm veritas ipſa perhibet, peccatum in ſpiritum non eſſe remiſſibile, cum peccatum in patrem vel in filium remiſſibile dicat, cui apertè non inſinuet ſpiritum ipſum non minorem eſſe patre vel filio, & per hoc etiam ipſum Deũ plenum eſſe ſicut eſt pater ipſe vel filius? Liquet itaque ex ſuprapoſitis tàm verbum Dei quàm ſpiritum eius, Deum eſſe; ſicut & ipſe cuius eſt verbum vel ſpiritus. Intelligant igitur, vt dictum eſt, hoc verbum Deum, id eſt filium Dei, non tranſitorium verbum, non audibile, ſed intellectuale, hoc eſt ipſam rationem ſiue ſapientiam coæternam Deo, quam dici conuenit omniſapientiam ſicut & dicimus omnipotentiam, vnde & ſcriptum eſt, *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.* Qui etiam in libro Sapientiæ verus Dei filius & conſubſtantialis monſtratur, ad differentiã ſcilicet adoptiuorum filiorum, de quibus per prædicationem eius Deo acquiſitis ſcriptum eſt. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Sic quippè cum eius paſſio in Sapientia manifeſtè prophetaretur, inter cætera ab impijs dictum eſt. *Si enim verus Dei filius eſt, ſuſcipiet illum & liberabit de manu contrariorum.* Hanc & apertè generationem profitetur ſancta anima per Deum liberata cum in Eccleſiaſtico dicit, *Inuocaui Dominum patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis meæ.*

NVNC autem poſt teſtimonia Prophetarum de fide ſanctæ Trinitatis, libet etiam teſtimonia Philoſophorum ſupponere, quos ad vnius Dei intelligentiam cum ipſa Philoſophiæ ratio perduxit, qua iuxta Apoſtolum, *Inuiſibilia ipſius Dei à* XV.

creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, tum etiam ipsa continentissimæ vitæ sobrietas, quodam eis merito idipsum acquisiuit. Oportebat quippè tunc etiam, vt in ipsis præsignaret Deus per aliquod abundantioris gratiæ donum quàm acceptior sit ei qui sobriè viuit, & se ab illecebris huius mundi per contemptum eius abstrahat, quàm qui voluptatibus eius deditus, spurcitijs omnibus se immergit. Quantæ autem incontinentiæ vel abstinentiæ Philosophi fuerint, sancti etiam Doctores tradunt, qui & eorum vitam ad nostram increpationem aduehunt, & pleraque ex documentis eorum moralibus, vel testimonijs fidei, ad ædificationem nostram assumunt: quod qui ignorat, legat saltem Hieronymum contra Iouinianum, & viderit quanta de eorum virtutibus & ceterorum gentilium referat, ad impudentiam scilicet illius hæretici conterẽdam. Maximè autem & nos opere hoc testimonijs seu rationibus Philosophorum niti conuenit, in quo aduersus eos pręcipuè agimus, qui fidem nostram Philosophicis nituntur oppugnare documentis, præsertim cum nemo nisi per ea quæ recipit, arguendus sit aut conuincendus; & ille nimia confusione conteratur, qui per eadem vincitur, per quæ vincere nitebatur. Philosophos autem vnum tantummodo Deum cognoscere vnus ex ipsis Tullius in primo Rhetoricorum perhibet dicens: Eos qui Philosophiæ dant operam non arbitrari deos esse, ac si apertè dicat, immo vnum deum, non deos plures. Qui etiam qualiter deo reuelante ad ipsius diuinæ Trinitatis cognitionem conscenderint, Paulus quoque Apostolus in Epistola ad Romanos patenter insinuat dicens, *Quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis &c.* Vnde & Claudianus Pręfectorio Patricio de statu animæ scribens, his meminit verbis. Et quoniam mortalium generi natura datum est, vt abstrusa fortius quærat, vt negata magis ambigat †, vt tardius adepta plus diligat; eo flagrantius animaduerteretur veritas, quo diutius desideratur, vel laboriosius quęritur, vel tardius inuenitur. Hinc factum, vt Philosophi quoque excellentibus ingeniis

† ambiat

longi seculi de veritate quærentes abusque Pitagora Italico, vel Ionico Talete semper extiterint, qui dissidentibus aliis, vel in parte operis aliud dignum tanta indage senserunt. Vnde etiam doctor gentium non tam ignaros veri Philosophos, quàm cognitionis contemptores accusat, inquiens, *Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta &c.* Hinc etiam illud est Augustini de ciuitate Dei lib. VIII. Homo Christianus literis tantum Ecclesiasticis eruditus cauet eos, qui secundum elementa huius mundi philosophantur. Admonetur enim Apostolico præcepto. *Cauete ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem seductionem secundum elementa mundi*, Deinde ne omnes tales arbitretur, aliud audit ab eodem Apostolo de quibusdam, *quia quod notum est Dei, manifestum est in illis &c.* Et vbi Atheniensibus loquens, cum rem magnam de Deo dixisset, & quæ à paucis posset intelligi, *Quod in illo viuimus, mouemur, & sumus*, adiecit, *sicut & vestri quidam dixerunt.* Idem in lib. de spiritu & litera. Vita sapiens quæ fecit mundum, contemplato mundo intelligitur. Interroga mundum & ornatū cœli, terram fructificantem herbis, & lignis, & animalibus plenam, mare quantis natantibus plenum est, aerem quantis volatilibus, interroga omnia & vide si non omnia specie sua tanquam voce tibi respondeant, Deus nos fecit. Hæc Philosophi nobiles quæsierunt, & ex arte artificem cognouerunt. Isidorus de summo bono lib. I. cap. IV. sicut laus operis in artificem retorquet laudem, ita & rerum creator per creaturam suam laudatur, & quanto sit excellentior ex ipsa operis conditione monstratur. Item collaudant Deum & insensibilia per nos, dum ea considerātes Deum laudamus. Dixerunt antiqui quia nihil fit quod non sensum habeat in Deum, nemo itaque miretur, si ab ipsis quoque Philosophis, qui tot sanctorum assertionibus ad diuinitatis notitiam ipso etiam Domino reuelante conscenderunt, testimonia inducamus. Licet eorum plurimi ab ipso quoque Apostolo grauiter arguantur, eo quod iuxta illud quod ipsemet ait, *scientia inflat*, ex ipsa diuinæ notitiæ prærogatiua superbiendo reprobi facti sunt: non enim eos in exēplo viuendi hoc loco assumimus, sed docendi siue credendi, sicut & Salomonem frequenter. Cuius tamen sapientiæ excellentia ipsius etiam Domini testimonio omnibus præferēda, per concupiscentiā carnalesque volupta-

tes deuicta idolatriæ consensit, diuino cultu derelicto, quem in scripturis suis & docebat & prædicabat. Ad quẽ etiam cultũ Dei magnificandum ipse iussu Dei templum ædificauit, à quo pater eius iustus inhibitus fuit. Deus autẽ reprobis & infidelibus nonnumquam maxima dona distribuit, quæ aliorũ doctrinæ vel vsui necessaria fore videt. Nec nõ & per reprobos multa miracula operatur, de quibus veritas in Euãgelio: *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis quia non noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Deus autẽ cũ per reprobos aut miracula ostẽdit, aut prophetias loquitur, aut quęlibet magna operatur, non hoc ad vtilitatem ipsorum agere quibus vtitur tanquam ministris, sed potius aliorum, quos instruere per istos intendit. Qui & per indignos ministros gratiæ suæ dona non deserens, quotidie sacramenta Ecclesiæ ad inuocationem sui nominis spiritualiter conficit in salutem credentium. Benè autem & per indignos siue infideles maxima Deus operatur, qui verbis Asini Prophetam docuit, ne si per magnos tantum magna operaretur, virtutibus meritisque hominum magis quàm diuinæ gratiæ hæc tribuerentur. Nequando tamen de salute omnium desperet Philosophorum, aut omnium vitam existimet reprobã, qui dominicam incarnationem præcesserunt, beatum audiat Hieronymum, Euangeliũ Mathæi exponentem. Ait quippe sic inter cætera. Ex eo quod malus seruus ausus sit dicere, *Metis vbi non seminasti, & congregas vbi non sparsisti*, intelligamus etiam gentilium Philosophorum bonam vitam recipere Deum, aliter habere eos qui iustè & aliter eos qui iniustè agunt. Si enim supra positam ab Apostolo causam discutiamus, qua videlicet quosdam eorum post diuinam quam assecuti sunt notitiam, in reprobum sensum tradi meminerit, cum in suis scilicet euanescerent cogitationibus, dicentes se esse sapientes, id est suam sapientiam proprio studio vel ingenio ascribentes, non diuinæ gratiæ dono tribuentes, reperiemus eos qui præcipui habentur, omnem præcipuè philosophiam diuinæ tribuere gratiæ, veluti Socratem siue Platonem. Socratem quidem lib. ix. de ciuit. Dei beatus August. talibus effert præconijs. Socrates magister Platonis, vniuersam philosophiam ad corrigendos componendosque mores

exegiſſe commemoratur. Hic animum intendit ad hoc quod eſſet beatæ vitæ neceſſarium, per quam vnam omnium philoſophorum inuigilaſſe ac laboraſſe videtur induſtria. Nolebat immundos terrenis cupiditatibus animos ſe in diuina conari, quandoquidem ab eis cauſas rerum videbat inquiri, quas primas atque ſummas, non niſi in vnius vim ac ſummi Dei voluntate eſſe credebat. Vnde & non eas putabat niſi mundata mẽte poſſe comprehendi, & ideo purgandis bonis moribus vitæ cenſebat inſtandum, vt deprimentib. libidinibus exoneratus animus, naturali vigore in æterna ſe attolleret, naturamque incorporalem atque incommutabilis luminis, vbi cauſæ omnium factarum naturarum ſtabiliter vniuntur, intelligentiæ puritate conſpiceret. A Platone quoque in primo de republica perſonam Socratis & Thimæi inducente ſcriptum eſt ita. Socrates. Ergo agè, Thimæe, deliba cœptum, vocata, vt mos eſt, in auxilium diuinitate. Thimæus. Verè mi Socrates. Nam cum omnibus mos ſit, & quaſi quædam religio, qui de maximis vel minimis rebus aliquid ſunt acturi, precari auxilium diuinitatis, quantò nos æquius eſt, qui vniuerſitatis naturæ ſubſtantiæ quæ rationem præſtaturi ſumus, inuocare diuinam opem, niſi planè ſæuo quodam furore atque implacabili raptemur amentia? Ecce apertè ex his verbis Platonis aſſeritur morem hunc eſſe Philoſophis, vt tàm in maximis quàm minimis quæ agenda ſunt diuinum inuocent auxilium, & pro ſummo furore atque implacabili amẽtia id ſi dimittatur apud eos haberi. Quod itaque ait Apoſtolus, quoſdam philoſophorum & gentilium ſapientum, hoc quod de Deo vel cæteris intelligebant, ſibi potius quàm Deo aſcripſiſſe, atque hinc excæcari meruiſſe, paucis potius quàm multis imputandum videtur, ſicut & ipſa turpitudinis pœna quam conſequenter adiungit dicens. *Propterea tradidit illos Deus in paßiones ignominiæ.* Et rurſum. *Maſculi*, inquit, *in maſculos turpitudinem operantes, &c.* Conſtat quippè philoſophos maximè continenter vixiſſe, atque ad continentiã tàm ſcriptis quàm exemplis multas nobis exhortationes reliquiſſe. Sed ſi quis ſine fide venturi eos ſaluari poſſe contradicat, quomodo id comprobare poterit, quod in eum ſcilicet non crediderint, quem etiam per gentilem fœminam, id eſt Sibyllam multo ferè apertius, quàm per omnes prophetas vaticinatũ viderint? Neque enim ideò

astruendum est eos incarnationem Domini futurã non expectasse, aut nõ credidisse, quia hoc in scripturis eorum minimè reperitur, cum nec fortasse in omnibus eorum prophetarum scriptis ipsa satis sit expressa, diuino id disponente consilio, vt non quibuslibet, aut per quoslibet, tantum reuelaretur arcanum, cum etiam prouida dispensatione septuaginta interpretes in multis scripturarum locis quas transferebant scriptũ Dei filium reperientes, hoc penitus præterisse ac reticuisse dicuntur, ne scandalum scilicet infidelibus auditoribus magis commouerent, quàm fidem astruerent. Scimus quippè Philosophos cum de dijs, quos populus venerabatur, diuersa à cæteris sentirent, & ideo à populo in fide dissentirent, metu tamen compulsos, communia cum illis templa tenere, & cærimoniis eorũ interesse, ac se pariter idolatras simulasse. Vnde August. de vera Relig. Sapientes, inquit, quos philosophos vocant, scholas habebant dissidentes, & templa communia, non enim vel populos vel sacerdotes latebat de ipsorum natura Deorum quam diuersa sentirent. Omnes tamen cùm sectatoribus suis diuersa & aduersa sentientibus ad sacra communia nullo prohibente veniebant. Sed certè illud satis quantum mihi videtur, oportet aliud eos in religione suscepisse cum populo, & aliud eosdem ipso populo audiente deffendisse priuatim. Socrates tamen audatior cæteris fuisse perhibetur, iurando per canem quemlibet aut lapidem, & quicquid iuraturo quasi ad manum occurrisset. Credo intelligebat qualiacumque opera naturæ, quæ administrante diuina prouidentia generentur, multo quam hominum meliora, & ideo diuinis honoribus digniora quàm ea quæ in templis colebantur. Non quòd verè canis aut lapis essent colenda sapientibus, sed vt hoc modo intelligerent, quod possent tanta superstitione euersos esse homines, vt esset tam turpis demonstrandus gradus, ad quem venire si puderet, viderent quanto magis pudendum esset in turpiore consistere. Similiter & illos qui mundum istũ visibilem summũ Deum esse opinantur, admonebat turpitudinis suæ, docens esse consequens, vt quilibet lapis tamquam summi Dei particula iurè coleretur. Item, Socrates cum populo simulachra venerabatur, & post eius damnationem mortemque nemo ausus est iurare per canẽ, nec appellare quemcumque Iouem, sed hoc tantũmodo memoriæ literisque mã-

dare. Quod vtrum timore an aliqua cognitione fecerint; iudicare non est meũ. Ex his itaque verbis apertè docemur quod scholæ id est doctrinæ Philosophorum longè in fide dissentirent à vulgo, cum quo tamen habebant Templa communia, cum eos omnes à se in fide dissidere tàm populus quàm sacerdotes sentirent. Nec solùm diuersos à fide, sed aduersos etiam existere. Qui cum manifestè cum populo exteriorem religionem Templis exhiberent. *Stultorum* scilicet, quorũ *infinitus est numerus*, multitudinem metuentes, priuatim tamen, & quasi sapientiam loquentes inter perfectos, ipso etiam nonnunquam populo audiente, sectam fidei contrariam profitebantur atque defendebant. Quorumquidem Socrates maximus idololatriæ derisor, in tantũ plures Deos, id est idola, contemptũ adduxit, vt eis canẽ præferre auderet, per quem ad hanc irrisionem iusiurandum susceperat, vnde & antiquorum nominum gloriam ipsis abstulit Idolis. Superest nunc vt proposita quoque Philosophorum proferamus de fide testimonia, vt vtrumque populum infidelem ex ipsis suis doctoribus confutemus: Iudæos scilicet ex Prophetis, Gentiles ex Philosophis.

PRIMVS autem nunc ille antiquissimus Philosophorum, & magni nominis occurrat Mercurius, quem pro excellentia sua Deum quoque appellauerunt. Cuius quidem testimonium de generatione verbi August. contra quinque hæreses disputans inducit, dicẽs: Hermes, qui Mercuri⁹ Latinè dicitur, scripsit lib. qui appellatur λόγος τέλειτος, id est verbum perfectum. Audiamus quid loquatur de verbo perfecto. Dominus, inquit, & factor omnium deorum secundum fecit dominum, hunc fecit primum, & solum & verum. Bonus autem ei visus est, & plenissimus omnium bonorum: lætatus est, & valde dilexit eum tanquam vnigenitum suum. Item alio loco. Filius benedicti Dei atque bonæ voluntatis, cuius nomen non potest humano ore narrari. Augustinus quem primo factum dixit, postea vnigenitum appellauit. Quantum plenissimus sit Ioannes Euangelista ait. *De plenitudine eius omnes accepimus*. Deos autem, hoc est animalia rationalia immortalia, Philosophi planetas, seu etiam mundum ipsum vocare consueuerunt, vnde & Propheta solem & lunam & cætera, miliciam cœli vocat, morem gentilium secutus, qui eis tanquam rectoribus & protectori- XVII.

bus suis immolabant. Horum autem Deorum excellentiores, iuxta Platonem, summus Deus, cum de creatione hominis facienda alloquitur, quasi omnia quæ in terris deorsum fiunt à superioribus, per occultas planetarum ac syderum naturas administrentur. Ita enim dicit, Dum Deorum quæritur opifex idem paterque ego: opera siquidem mea dissolubilia natura, me tamen ita volente indissolubilia &c. Ad hoc & illud pertinet, quod in octauo de Ciuit. Dei de Platonicis dicitur. Omnium, inquiunt, animalium in quib. est anima rationalis, tripartita diuisio est, in Deos, homines, dæmones. Deorum sedes est in cœlo, hominum in terra, in aere dæmonum. Et Boëtius super Porphyrium. Quandocumque, inquit, supponimus Deum animali, secundum eam opinionem facimus, quæ cœlum stellasque atque hunc mundum totum animatum esse confirmat, quos etiam Deorum nomine appellauerunt. Beatus verò August. quod dicitur de sole & cæteris cœlestibus luminaribus, nequaquam refellere audet, sed sibi incertum esse profitetur; vtrum videlicet quidam rectores spiritus illis insint, per quos etiam viuificentur, & quod mirabile dictu videtur, dicit etiam se ignorare, vtrum hæc quoque pertineant ad societatem eorum quos nos Christiani Angelos vel cœlestes spiritus dicimus. Vnde in Enchiridion ita dicit: Vtrum Archangeli appellentur virtutes, & quid intra se distent sedes siue dominationes, siue principatus, siue potestates: dicant qui possunt, si tamen possunt probare quod dicũt. Ego me ista ignorare profiteor. Sed nec istud certum habeo, vtrum ad eandem societatem pertineant sol & luna, & cætera sydera, quamuis nonnullis lucida esse corpora non consensu vel intelligentia videantur. Ne quis fortè sacris eruditus litteris abhorreat Hermetis Philosophi verba, quibus videlicet ait de Deo patre, qui secundum fecerit Dominum, hoc est genuerit filium; cùm profectò Deus filius à Deo patre nec factus nec creatus, sed tantum sit genitus. Sciat etiam à Catholicis & sanctis doctoribus multa de eadem generatione similiter abusiuè prolata, cum nonnumquam patrem auctorem filij, vel eum procreasse, vel filium à patre formatum, ipsius patris esse effectum abusiuè pronuncient. Vnde Hilarius de Trinitate lib. III. Secundum Apostolum quia in *Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, sed incomprehensibiliter

liter, inenarabiliter ante omne tẽpus & ſecula, vnigenitũ ex his quæ ingenita in ſe erant procreauit, omne quod Deus eſt per charitatẽ atq; virtutẽ, natiuitati eius impartiens, ac ſi ingenito, perfecto, æternoq; patri, vnigenitus, & perfectus, & æternus eſt filius. Ea autẽ quę ei ſunt ſecũdũ corpus quod aſſumpſit, bonitati eius ad ſalutẽ noſtrã voluntas eſt. Idẽ in XI. *Verba quæ loquor vobis, non à me loquor.* Nã dũ nõ à ſe loquitur, Auctori eũ neceſſe eſſe eſt debere quod loquitur. Itẽ ad id quod agit ſecundũ natiuitatẽ ſibi pater auctor eſt. Rurſus Idẽ in 12. de non nato Deo patre, & nato ab eo filio loquẽs ait: Neque ipſum non natũ atque naſci, quia illud ab altero, hoc verò à nemine eſt, & aliud eſt ſine auctore eſſe ſemper æternũ, aliud quod patri, id eſt auctori, eſt æternũ. Vbi enim pater auctor eſt, ibi & natiuitas eſt; at verò vbi auctor eſt æternus, ibi & natiuitatis æternitas eſt, quia ſicut natiuitas ab auctore eſt, ita & ab æterno auctore æterna natiuitas. Item quod ex ęterno natũ eſt, id ſi non ęternũ, natũ iam non erit, & pater auctor æternus. Si quid igitur ei qui ab æterno patre natus eſt, ex æternitate defuerit, id ipſum auctori quidẽ pater eſt, nõ eſt ambiguũ defuiſſe quod gignenti eſt infinitũ, infinitũ eſt etiam naſcẽti. Itẽ ex ęterno nil aliud quã ęternũ, quod ſi non ęternũ, iam non pater, qui generationis eſt auctor, ęternus eſt. Itẽ ex te natus oſtẽditur, vt nil aliud quàm te ſibi ſignificet auctorẽ. Idẽ in Pſal. 137. *Tu formaſti me & poſuiſti ſuper me manũ tuã*, vtrũque ſignificat, vt quod formauit antiquũ ſit, quod ſuperpoſuit manũ nouiſſimũ ſit. Quod enim ſecundũ naturã diuinitatis formatus ſit, Apoſtolus docet dicens, *Qui cum in forma Dei eſſet.* Quod enim in forma eſt, formatur. In forma & ei pater naturæ & diuinitatis eſt, vt referri poſſit ad patrem, & formatus ab ipſo ſit, Auguſt. Quæſt. veteris & nouæ legis cap. LVII. Deus pater Deum filium generauit, in quo ipſe videtur qui nil ab eo diſtaret vt magnitudini ſuæ cõgruus responderet affectus. Item ſimillimum itaque filium ſuum creans addidit, ex ſe quaſi alterum ſe. Idem in eodem. Habuit itaque ante mundum creatæ ſobolis principatum; vt pater rerum futurus ãte eſſe debuerit pater proprius, hoc eſt proprij ſui fœtus. In Eccleſiaſtico etiam ipſa Dei ſapientia quæ filius eius dicitur, tàm ab ipſo creata, quàm genita commemoratur: *Sapientiam*, inquit, *Dei præcedentem omnia quis inueſtigabit? Prior omnium creata eſt ſapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo. Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis.* Et iterum, *vnus eſt*

Altissimus creator omnipotens & dominus Deus, ipse creauit illam in Spiritu sancto, & effudit illam super omnia opera sua. Item infra, *Sapientia inter benedictos benedicetur dicens. Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. Girum cæli circuiui sola &c.* & rursum. *Ab initio & ante secula creata sum, & vsque ad futurum seculum non desinam &c.* Quid itaque mirum cum in verbis quoque Ecclesiasticorum ac sanctorum doctorum nonnulla tàm abusiuè proferantur, ad generationem verbi demonstrandam, vt Deus pater auctor esse filii sui, & eum procreasse, vel filius ab eo procreatus, vel eius dicatur effectus esse, secundum id videlicet quod ab eo est genitus potius quàm creatus vel factus, & ille tantum genitor potius quàm creator vel auctor. Quid, inquã, mirum si prædictus Philosophus Hermes, videlicet in illis Ecclesiasticis imbutus disciplinis, abusionem verborum non curauerit, dicendo scilicet fecisse, pro genuisse? Quid etiam cum secundum à patre filium dixerit, à verbis quoque sanctorum alienus non existit? Vnde Hilarius de Trinitate in XII. Filius ex te Deo patre Deus verus & à te genitus, post te ita confitendus vt tecum; quia æternæ originis, siue æternus auctor es. Nam dum ex te est, secundus à te est. Secundus, inquam, ex modo existendi, non ex differentia dignitatis. Hic quippè à Deo patre quasi primo loco subsistit, cum spiritus tanquam tertio loco ab vtrisque sit. Vnde & patrem Hieronymus principalem spiritum ad filium nominat, opere videlicet illo suo de tribus virtutibus. Ita loquens Dauid in Psalmo tres spiritus postulat dicens. *Spiritu principali confirma me, Spiritum rectum innoua in visceribus meis, Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Qui sunt isti tres spiritus? Spiritus principalis pater est, rectus spiritus Christus est, Spiritus sanctus, Spiritus sanctus est. Augustinus veteris & nouæ legis cap. LVIII. Spiritum sanctum qui tertius sit à patre, secundus autem à Christo secundum numeri ordinem, ac si diceret, secundum ordinatam ac congruam computationis ordinationem, iuxta videlicet ipsam existentiæ seriem, quæ in ipsis est personis, non secundum aliquos earum dignitatis gradus. Pater quippè à nullo est, filius à patre solo est, Spiritus sanctus ab vtrisque simul esse contrahit.

REVOLVATVR & ille maximus Philosophorum Plato,
XVII. eiusque sequaces, qui testimonio sanctorum Patrum præ cęte-

ris gentium Philosophis fidei Christianæ accedentes, totius Trinitatis summam post Prophetas patenter addiderũt, vbi videlicet mentem quam νοῦν vocant, ex Deo natam, atque ipsi coæternam esse perhibent, id est filium, quem sapientiam Dei dicimus, ex Deo patre æternaliter genitum, qui nec Spiritus sancti personam prætermisisse videntur, cùm animam mundi esse astruxerunt tertiam à Deo νοῦν, personam. Quod verò Plato sanctæ Trinitatis fidem non solum docuerit, sed & ita esse conuicerit, Claudianus Præfectorio patricio, de statu animarum scribens, his astruit verbis. Plato, inquit, procedat in medium, qui tantis equidem sæculis ante puerperium virginis, ante incarnationem Dei, ante prædictam summæ Trinitatis in gentibus veritatem, ineffabiliter vnum, tres in diuinitate personas, mirabili ingenio, immutabili eloquio quæsiuit, inuenit, prodidit: patrem Deum, paternamque mentem actionem siue consilium, & vtriusque horum amorem mutuum, vnam summam æque ternam indiuisam diuinitatem, non solum ita credi oportere docuit, sed ita esse conuincit. Quod autem Claudianus mutuum amorem adinuicẽ patris & filij dixerit, non incongruè animam mundi, id est vniuersorum fidelium vitam, atque salutem, Plato nominauit. In quo videlicet amore Dei, quælibet anima mortua iacet. De qua quidem anima mundi ea diligenter consideremus quæ à Platone dicta sunt, à quo cæteri quoque Philosophi quod de anima ipsa dixerint habuisse credũtur. Hanc itaque videlicet mundi animã, quasi tertiam à Deo, & νοῦν personam distinguens, prolixiori ac diligentiori descriptione prosequens, eam tam in seipsam quam in effectis suis integerrima designatione declarat, iuxta quam & nos Spiritum sanctum modo secundũ effecta operum suorum dicere solemus, modo secundum naturalem bonitatis eius affectum, quem in seipso ab æterno habuit, sicut diligentius postmodum distinguemus. Nunc autẽ illa Platonis verba de anima mundi diligenter excutiamus, vt in eis Spiritum sanctum integerrimè designatũ esse agnoscamus. Dicit itaque Plato hanc ante mundi constitutionẽ factã siue genitam à Deo esse, in quo Spiritus sancti perpetuam processionem, qua ex Deo patre est, nobis, ni fallor, insinuat. Solent quippè philosophi factum ex Deo siue genitum dicere, omne quod à Deo habet esse. Vnde & Hermes superiùs, filiũ

Dei factum à Deo dixit, secundum hoc quod ab ipso habet esse: tam quam æternaliter genitus, non tēporaliter ab ipso factus aut creatus. Plato quoque omne quod à Deo habet esse, genitum dicit ex ipso, non tamen ideo omne quod à Deo est filium eius esse, velut ipsum mundū & cætera eius opera. Ait autem sic, cùm de mundo anteà locutus ad animam venisset mundi, Nec tamē, inquit, eo quod nos ad præsens loquimur, eo ordine ortum animæ Deus annuit, minoremque ac posteriorem corporibus fecit eam: neque enim docebat rem antiquiorem à postgenita regi. Itemque, Deus tàm ab antiquitate quam virtutibus præire animam naturæ corporis iussit, dominamque eam & principali iure voluit esse; circa id quod tueretur. In quo etiam notandum est, quod dum eam præesse regimini mundi vt dominam dicit, profectò eam omni præfert creaturæ, & Deum esse astruit, quam postmodum his verbis animam mundi vocauit. Hoc dicit, Et demum reliquias prioris concretionis, ex qua animam mundi commiscuerat, &c. Benè autem Spiritum sanctum animam mundi quasi vitam vniuersitatis posuit, cum in bonitate Dei omnia quodammodo viuere habeant, & vniuersa tamquā viua sint apud Deum, & nulla mortua, hoc est nulla inutilia, nec etiam ipsa mala, quæ optimè per bonitatem ipsius disponūtur. Iuxta quod tàm apud Euangelistas quàm apud Platonicos, scriptum esse meminimus. *Quod factum est in ipso vita erat.* Ac si diceret, Omnia temporaliter facta per ipsum, hoc est per ipsam Dei bonitatem condita, in ipsa Dei bonitate quodā modo perenniter viuebant, cùm apud diuinam prouidentiā omnia ab æterno per eius bonitatem optimè essent ordinata, vt tàm benè singula procedere vellet, quātùm oporteret. Hinc nō incōgruè illud Apostoli cōsonare videtur, quod perhibet philosophorū quosdam dixisse, Quod *in Deo viuimus, mouemur & sumus*, ac si hanc animam mundi ipsum intelligerent Deum. Quod verò dicit Deum excogitasse tertium animæ genus, quod animam mundi dicimus, tale est ac si tertiam à Deo & νοῦ personam astruat esse Spiritum sanctum in illa spirituali diuina substantia. Excogitare Deus dicitur, hoc est ex integro percipere vnius personæ discretionem, quam nos dignè cogitare, atque ab ipso patre & filio plenè distinguere non sufficimus. Soli quippè sibi Trinitas diuina verè cognita est. Tantumdem

etiam videt aliud ex DEO excogitari aliquo modo, quantum illud se habere illo modo, hoc est ita veraciter esse. Deinde statim huius tertiæ personæ, quam animam mundi collocat, diligentem adhibet descriptionem, cùm animam ipsam ex indiuidua & immutabili substantia consistere perhibet, ac rursum ex diuidua, secundum quod scilicet seipsam anima scindere putatur per corpora. Tale quippè est quod dicit animam ex hoc & illo constare, tanquam si diceret ipsam sic tàm hoc quàm illud in se habere, vt ipsa animæ substantia & indiuidua & quodammodo diuidua sit. Nam & Spiritus sanctus & in seipso simplex omnino substantia est, & ex natura diuinitatis omnis inuariabilis atque incommutabilis in seipso perseuerat. Atque idem spiritus per effecta multiplex quodammodo vocatur, & septem spiritus nonnum quam dicitur, secundum septiformis gratiæ suæ efficientiam. Vnde & in laude diuinæ sapientiæ spiritus & vnicus, & multiplex, & discurrens, & stabilis esse describitur. Dicit itaque Philosophus animam ipsam esse ex indiuidua semperque in suo statu perseuerante substantia. Itéque alia quæ inseparabilis comes corporum per eadem corpora se scindere putatur, quia Spiritus sanctus & huiusmodi est qui ex suo statu, quem in seipso non in effectis suis habet, omnino simplex esse, atque incommutabilis, & quodammodo multiplex esse secundum effecta putatur, quod est seipsum in corpora scindere, secundum quod ipsa videlicet anima inseparabilis comes est corporum, cum hanc scilicet multiplicitatis scissuram nullomodo quantum ad seipsam habere possit, sed, vt dictum est, quantum ad effecta suorum videlicet distributione donorum, cum etiam isti gratiam, aliam illi tribuat, & seipsum singulis non æqualiter vel eodem modo conferat: vt hinc quoque alium spiritum iste, alium ille habere dicatur. Egregiè quoque putari dictum est & non esse, quia si verè ac propriè loquamur, non est hæc multiplicitas spiritus, sed effectorum ipsius, cum eum videlicet in hoc vno multiplicem dicamus, quia multiplicia facit: quod est effecta eius magis esse diuersa quàm ipsum. Cum itaque in ipsa anima mundi indiuidua & diuidua, siue, vt dictum est, eadē & diuersa cōcurrat substātia; addidit his duobus in ipsa anima concurrētibus quandā mixturam effici ex indiuiduo & diuiduo scilicet siue ex eodem & diuerso, hoc est incommutabili & mutabili.

In quaquidem, vt ita dicam, mixtura Spiritus sancti proprietas distinguitur, & integrè videtur expressa tàm in seipso quàm in effectis, vt dictum est, suis. Dicit itaque, quia Deus hoc tertium substantiæ genus, ita vt dictum est, mixtum, locauit medium inter vtramque substantiam, indiuiduam scilicet atque diuiduam, quia cum sit ipse spiritus ex Deo, tamquam ab ipso procedens, vtrumque eorum ab ipso habet agi à quo esse habet. Et hoc est dicere, quod Deus locauit hoc ipsum animæ genus inter vtraque supra dicta quasi medium horum hoc est mixtum ex eis: ac si diceret, quod ab ipso Deo à quo est ipsa anima tam hoc quàm illud habet, vt videlicet & indiuidua sit vt substantia sua & diuidua secundum effecta. Quod autem dictum est locauit, congruè dictum est iuxta metaphoram locutionis qua dictum est medium quasi inter aliqua circonstantia collocandum. Postquam autem assignauit mixturã animæ ex indiuiduo & diuiduo, transit ad mixturam ex eodem & diuerso, dicens animam eandem eodem modo ex eodẽ & diuerso consistere; sicut ex indiuiduo & diuiduo cõsistit. Cuius, inquit, pars idem par diuersum vocetur, cum videlicet spiritus ille & idem sit in substantia cum Deo & νοῦ, id est cum patre & filio, & diuersus in proprietate personæ. Possumus & eundem hoc est incommutabilem eum in se dicere, & diuersum quodammodo per effecta esse, cum non solum ipse quæ diuersa sunt, fecerit; secundum quod superiùs dictum est ex diuidua constare substantia, verumetiam ea per temporum successionem mutat, & narrat prout oportunum esse indicat, iuxta illud Boëtij,

---*Stabilisque manens dat cuncta moueri.*

Et iam quidem superius eum incommutabilem esse assignauerat cum ait. Semperque in suo statu perseuerante substantia. Sed quod variabilis per effectum & suorum mutationem esset, nondum addiderat quod nunc facit. Benè itaque dicit animam ipsam quoddam medium esse, id est mixtum ex indiuidua in se substãtia, & diuidua per coniunctionẽ corpoream, id est coniunctionem ipsius ad corpora, quando scilicet ipsa ad rem quamlibet creandam vel regendam atque disponendam se applicat, sicut animalis anima corpori suo sua impertiens beneficia, cui etiam philosophus totam vim & concordiam proportionalem numerorum tribuit, vt diuinæ gratiæ bonita-

te vniuersarū rerū concordiā consistere doceat. Omnis quippè ordo naturæ & concinna dispositio numerorū proportionibus vestigatur atque assignatur, & omniū perfectissimū exemplar numerus occurrit, qui rebus congruit vniuersis. Quiquidem eos non latet qui philosophiæ rimantur arcana. Hinc est etiam quod Arithmetica, quæ tota circa proportiones numerorum consistit, mater & magistra cęterarum artium dicitur: quod scilicet ex dissectione numerorum, cæterarum rerum vestigatio doctrinaque pendeat. Cuius etiam vt ineffabilem exprimerent benignitatis eius dulcedinem, totam ei musicarum consonantiarum adscribunt harmoniam, qua & ipsum iugiter resonare firmamentum, & superiores mundi partes repleri perhibent. Nihil quippè est quod ita oblectet, & nimia suauitate sui alliciat animos, sicut melodia; nihil ita pronum ad eos componendos vel commouendos vel pacandos, vt iuxta illud primi capituli Boetianæ musicæ scirent philosophi, quod nostræ tota animæ corporisque compago musica coaptatione coniuncta sit. Adeo quidem vt iracundiam insaniamque melodia sedari, & grauissimarum infirmitatum dolores curari animaduerterent atque efficerent. Quod qui ignorat, nec experimento didicit, adhuc legat dictum musicæ capitulum & inueniet quomodo pythagoras ebrium adolescentem sub Phrigij modi sono incitatū, spōdeo succinente reddidit duriorem & sui compotem. Nam cum scortum inquit, in riualis domo esset clausum, atque ille furens domum vellet comburere, cumque pythagoras stellarum cursus (vt ei mos erat) nocturnus inspiceret, vbi intellexit sono Phrigij modi incitatū multis amicorum admonitionibus à facinoribus noluisse desistere, mutari modum præcepit, atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissimæ temperauit. Inueniet etiam ibidem, quod cum vinolenti adolescentes tibiarum etiam cantu, vt fit, instructi in literis pudicæ fores frangerent, admonuisse tibicinem vt spondeum caneret dicitur pythagoras. Quod cum illa fecisset tarditate modorum & grauitate canentis, illorum petulantiam consedasse. Videbit iterum & quomodo Terpander atque Arion Lesbios atque Iones grauissimis morbis cantus eripuere præsidio. Necnon & qualiter Ismenias Thebanus, Boetiorū pluribus, quos inficiati doloris tormenta vexabant, modis ferunt cunctas abster-

esse molestias. Vbi etiam Empedocles cum eius hospitem in vitis patrum quidam gladio furibundus inuaderet inflexisse modum canendi, itaque adolescentis iracundiam temperasse. In tantum verò, inquit Boetius, priscę philosophiæ studiis vis musicæ artis innotuit, vt pythagorici, cum diurnas in somno resoluerent curas, quibusdam cantilenis vterentur, vt eos lenis & quietus sopor reciperet, itaque expergefacti alijs quibusdam modis stuporem somni confusionemque purgarent. Id nimirum scientes, quod tota nostra animæ compago corporisque musica coaptatione coniuncta sit, nam vt sese corporis affectus habet, ita etiã pulsus cordis motibus incitantur. Quod scilicet Democritus Hypocrati medico tradidisse fertur, cum eum quasi insanum cunctis Democriti ciuibus id opinantibus in custodia medendi causa viseret. Sed quorsum isthæc? Quia non potest dubitari quin nostræ animæ & corporis status eisdem quodammodo proportionibus videatur esse compositus, quibus harmonicas modulationes posterior disputatio coniungi copularique demonstrabit. Quod si parua fidelibus videantur, quæ iuxta Philosophos de virtute diximus harmonica, nisi & sacræ scripturæ testimonio id confirmemus, occurrat memoriæ qualiter spiritu malo in Saül irruente, actum est prudentiũ virorum consilio vim harmonicæ suauitatis non ignorantium, vt vesaniæ tantæ stimuls Dauidici moduli mederentur. Vnde & postmodum vir Deo plenus cum ad diuini cultus religionem amplificandam Templum ædificare disponeret, Psalmos qui decantarentur, cõposuit, & omnium musicorum instrumentorum genera congregauit, vt tam vocum quam sonorum consonantijs rudem alliceret populum, per quæ antea diabolicum in reprobo rege mitigauit tormentum. Ex quo præcipuè traditur quàm naturalis sit harmonica modulatio, quæ ita naturam eius suauitate sui componere ac reparare valet, vt maligni quoque spiritus tormenta eam perturbare non queant. Legimus & quorumdam sanctorum animas ne quid doloris in exitu suo paterentur, ad melodiæ dulcedinem spontè hinc egressas fuisse. Vnde & in vitis patrem scriptum esse meminimus, quod dum quidam frater videre vellet animam peccatoris & iusti quomodo abstrahatur à corpore, & non vellet Deus contristare eum in desiderio eius, inuenit hominem peregrinum iacentẽ

in pla-

in platea ægrotum, non habentem qui ei curam adhiberet. Et cum venisset hora dormitionis eius, conspicit frater ille Michaelem & Gabrielem descendentes propter animam eius. Et sedens vnus à dextris, & alius à sinistris eius, rogabant animam eius vt egrederetur, & non exibat quasi nolens relinquere corpus suum. Dixit autem Gabriel ad Michaelem, Assume iam animam istã vt exeamus. Cui Michael respondit, Iussi sumus à Domino vt sine dolore eijciatur, ideoque non possumus cum vi auellere eam. Exclamauit ergo Michael magna voce dicens. Domine quid vis de anima hac, quia non acquiescit nobis vt egrediebatur? Venit autem ei vox; Ecce mitto Dauid cum cythara, & omnes psallentes Hierusalem, vt audiens psalmum ad vocem ipsorum egrediatur. Cumque descendissent omnes in circuitu animæ illius cãtantes hymnis, sic exiliens anima illa sedit in manibus Michaelis, & assumpta est cum gaudio. Benè itaque Philosophi, imo Dominus per eos id forsitan ignorantes, tàm ipsi animæ mundi, quàm superioribus firmamenti partibus nimiam ac summam modulationis suauitatem assignant, vt quanta pace, quanta fruantur concordia, quàm diligentius possent exprimerent, & quàm concorditer cuncta in mundo diuina disponit bonitas, quam illi animam mundi, veritas Spiritum sanctum, vt dictum est, nominat. Quis etiam si diligenter attenderit, non animaduertet quid de cœlesti dixerint harmonia, quæ in superioribus firmamenti partibus incessanter resonat? cum cœlestes videlicet Spiritus ex assidua diuinæ maiestatis visione, & summa inuicem concordia ligentur, & in eius quem conspiciunt laudes iugi & ineffabili exultatione illud decantent. Quod iuxta Esaiam Seraphin die ac nocte conclamare non cessant, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, &c.* Superiores itaque cœli vel firmamenti partes, beatos hos Spiritus vel eorum mansionem intelligimus, quos etiam septem planetarum nomine propter excellentiam claritatis ipsorum, quos spiritualiter diuina gratia, quæ septiformis dicitur, illuminat, non incongruè designasse videntur. Qui & benè apud Esaiam Seraphin id est incendium ex hac spirituali illuminatione gratiæ in amorem Dei maximè succensa nuncupatur.

Superior autem eorum mansio tàm dignitate quàm positione dicenda videtur, à qua hi qui superbierint in hunc caliginosum & densum aerem detrusi dicuntur, qui loci quoque positione inferior, sicut inhabitatione deterior, inferni nomine non incenuenienter accipi potest. Benè & beati Spiritus illi siue superna eorum mansio firmamento comparatur, qui cæteris per superbiam cernētibus, hoc in suæ fidelitatis & humilitatis remunerationem acceperunt, vt sic in contemplatione diuinæ maiestatis firmarentur, vt vlterius omnino labi non queant. Vnde Gregorius in Iob. lib. xxvi. Prius, inquit, cœlū factum dicitur, & hoc idem post modum firmamentum vocatur, quia natura Angelica, & prius subtilis est in superioribus condita, & post, ne vnquam cadere potuisset, mirabilius confirmata. Idem super Ezechielem Homilia, *Creauit Deus cælum, quod postmodum vocauit firmamentum.* Cœlum ergo fuerunt, hi, qui primò benè sunt conditi, sed postmodum firmamentum appellati sunt, quia ne omnino iam caderent virtutem immutabilitatis acceperunt. Illud quoque quod ait Plato, animam locatam esse à Deo in medietate mundi, eamque per omnem globum teretis orbis æqualiter porrigi: pulchrè designat gratiam Dei omnibus communiter oblatam, cuncta proût salubre vel æquum est, benignè in hac magna domo sua seu templo disponere. His autem illud libri Sapientiæ apertè cōcinit. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, &c.* Atque illud Psalmistæ. *Spiritu oris omnis virtus eorum.* Quod verò totū mundum vnum animal Plato dicit, maximam concordiam vniuersorum operum Dei demonstrat, quasi diuersorum membrorum in vno corpore animalis, quibus omnibus vna præest anima singulis tota præsens, & in diuersis vna, & eadem operans diuersa. Sic & Apostolus totius Ecclesiæ concordiam vnitatemque demonstrans, eam vnum corpus Christi appellat, per quosdam nexus, & compagem fidei, & charitatis, ex diuersis fidelibus coniunctum, sibi ita inuicem seruientibus & administrantibus, quasi diuersa membra in vno corpore, ex quibus alterum alterius eget obsequio, vno omnibus spiritu præsidente, & diuersa in diuersis operante, sicut anima in diuersis totius corporis membris. *Hæc enim*, inquit, *omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis proût vult.* Quam patenter similitudinem Beatus Ambrosius in prima

Pauli Epistola ad Corinthios ad mundani quoque corporis institutionem patenter applicauit dicens. Multa membra cum inuicem sui egeant, non discrepant in vnitate naturæ, quamuis diuersa sint: quia diuersitas hoc in vnum concurrit, vt corporis vnitas expleatur: sicut & ea quibus mundus constat, cum sint diuersa non solùm officijs, sed & naturis, ad vnius tamen mundi proficiunt perfectionem, & ex omnibus his nascitur temperies quædam. Huic etiam inuolucro, de positione scilicet animæ in medio mundi locatæ, hoc est de diuina gratia omnibus communiter oblata, ipsa etiam diuina facta secundum allegoriæ ministerium, manifeste concordant: cùm videlicet doctrinam suam, & veræ religionis cultum propagaturus Dominus in mundo, Hierusalem, quæ in medio est terræ, elegit, quam quasi caput constituit Regni sui, in qua primum ad magnificandum cultum suum ædificare sibi templum, quasi regale palatium voluit, & ibi etiam vberrimam Spiritus sancti gratiam Apostolis infudit, per quam per eos totus spiritualiter mundus vegetaretur. Vnde scriptum est. *Deus autem Rex noster operatus est salutem in medio terræ.* Et rursus, *De Syon exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Medium autem mundi, & quasi vmbilicum terræ, super illum Ezechielis locum, quo scriptum est. *Hæc dicit Dominus. Ista est Hierusalem in medio gentium posita, & in circuitu eius terra.* Hieronymus his asserit verbis, Hierusalem in medio mundi sitam. Hic idem Propheta testatur, vmbilicum terræ eam esse demonstrans. Et Psalmista Domini exprimens passionem, *Operatus est*, ait, *salutem in medio terræ.* Hinc plantata est vinea, quæ *extendit palmites suos vsque ad mare*, cum hîc vitis vera Christus, Apostolis suis quasi palmitibus per vniuersum orbem directis, vniuersum mundum vbertate doctrinæ spiritualis inebriauit. De hac autem vegetatione ac viuificatione Spiritus sancti, Sanctus Saluianus Episcopus, ad Sanctum Salonium Episcopum, lib. 1. de gubernatione Dei, Pythagoricum testimonium inducit dicens.

PYTHAGORAS Philosophus, quem quasi Magistrum suum ipsa Philosophia suscepit, de natura ac beneficijs Dei disserens sic locutus est. Animus per omnes mundi partes commeans atque diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia vitam XVIII.

capiunt. Quomodo igitur mundum negligere Deus dicitur, quem hoc ipſo ſatis diligit, quod ipſum ſemper totum mundi corpus intendit? De Saluiano autem ipſo Maſſilienſis Eccleſiæ Epiſcopo,& de libro eius ad Salonium Epiſcopum, & alijs operibus ipſius, Gennadius Maſſilienſis Presbyter de illuſtrib. viris ſcribens, inter illuſtres viros & eorum opera mentionem facit. Qui etiam poſt Pythagoræ teſtimonium, Tullium inducens Deum ipſum, quem Pythagoras animum vocat, mentem à Tullio appellari commemorat, dicens.

XIX. TVLLIVS quoque: Nec verò Deus ipſe, inquit, qui intelligitur à nobis, aliò modo intelligi poteſt quàm mens ſoluta quædam & libera & ſegregata ab omni congregatione mortali, omnia ſentiens & mouens. Alibi quoque. Nihil eſt, inquit, præſtantius Deo, ab eo igitur mundum regi neceſſe eſt. Nulli igitur naturæ obediens aut ſubiectus eſt: Omnem igitur ipſe regit naturam. Auguſtinus quoque lib. XII. de Ciuit. Dei. cap. XXXII. de Varrone loquens, ait. Dicit etiam idem auctor acutiſſimus atque doctiſſimus, quod hi ſoli & videantur animaduertiſſe quid eſſet Deus, qui crediderunt eſſe animam, motu ac ratione mundum gubernantem. Mentem itaque, id eſt animum ſiue animam, Deum dixerunt, ſecundum quod totius mundi regimini quaſi anima corpori præeſt. Vnde & per ſapientem quendam adhortantem non dignè Deum excolere, niſi mente ſcilicet à vitijs purgata, & virtutibus adornata, pulchrè in ipſo ſuæ adhortationis & diſciplinæ exordio dictum eſt.

Si Deus eſt animus nobis vt carmina dicunt,
Hic tibi præcipuè ſit pura mente colendus.

Ac ſi appertè filium inſtruens dicat: Cum Deus ſit animus, nobis hoc eſt vera & ſpiritualis vita, ſicut & ipſa perhibet ſcriptura Poetarum, velut illa Virgilij verba, quæ ſuper hoc ipſum Macrobius inducit, ſicut poſtmodum oſtendemus, hunc præcipuè, ſcilicet Deum, benè viuendo glorifica. Benè etiam cum animal eſſe Plato mundum dixerit, ipſum quoque intelligentem, hoc eſt rationale animal eſſe perhibuit, ſecundum hoc ſcilicet quod eius anima quanto cæteris præſtantior extitit, tanto rationabilius in ipſo cuncta agit atque diſponit. De cuius quidem ſummæ rationis ordinatione cum ſubditur, quod hæc videlicet ipſa mundi anima cauſas om-

nium quæ proueniunt prouidet, diuinam & omnium naturarum prouidentiam assignat & diuinæ plenitudinem scientiæ, ex quo etiam ipsa Deus esse innuitur, metiri ac deliberare ea quæ futura sunt ex præsentibus dicitur, quia iuxta ea quæ iam sunt oportet præparari, vt eis congrua ordinatione cohærere possint atque aptari. Quod autem subditur ex reliquijs concretionis mundanæ animæ, nostras, id est mundanas animas esse confectas, tale est ac si diceret eam animam mundi in potentijs ac virtutibus imitari, sed longè hoc ipso à dignitate eius abscedere, vt videlicet quemadmodum anima illa totiùs mundi administrationi præest, sic singulis corporibus singulæ animæ suæ vitam eis animalem non spiritalem præbentes. Et benè hæ quasi reliquiæ mundanæ animæ dicuntur, quæ scilicet ad animalem pertinent vitam, quia hæc inferioribus ipsa relinquit animabus quæ per eam expleri dignum non est. Vnde & eorum hæresis confutatur, qui Dominum Iesum non aliam animam quam sanctum spiritum habere profitentur. Reliquias etiam mundanæ animæ non incongruè dicit ea quæ ad operationem, eius quam in nobis habet, pertinent; secundum quod in corporibus ipsa degenerare dicitur, sicut suo loco exponemus. Sicut enim reliquiæ his quibus supersunt inferiora quidem & indigniora videntur, ita hæc quæ non ad æternitatem spiritus, sed ad temporales eius operationes attinent, posteriora dignitate censentur. Congruè etiam dicit animam mundi non alicuius rei in mundo, sicut & animam hominis dicimus, non alicuius membri humani. Anima quippè ab animando dicta est, nec aliud propriè animari dicitur nisi id in quo tota vis vegetationis ita consummatur, vt nil corpori illi vegetato adhærere extrinsecus necesse sit ad vegetationem quam habet in ipso conseruandam. Cùm itaque mundus iuxta philosophos vniuersa concludat, vt nil extra ipsum diuinitùs disponendum relinquatur, rectè anima mundi sicut & anima hominis dicta est, cum vniuersa vis animæ in eo consummetur: adeo vt nec ipsum mundum oculos vel cætera sensuum instrumenta habere oportuit, sicut & ipse perhibet Plato, cum nulla extra ipsum remaneant, ad quæ ista aliquam oportunitatem habeant. His ex Platone breuiter collectis, atque ad nostræ fidei testimonium satis, vt arbitror, diligenter expositis, consequens

existimo ad sequaces eius commeare, vt ea quæ ab ipsis quoque de anima mundi sunt dicta, nulla ratione conuenienter accipi posse monstremus, nisi Spiritu sancto per pulcherrimam inuolucri figuram assignentur. Hoc quippe loquendi genus Philosophis quoque sicut & Prophetis familiarissimum est, vt videlicet ad arcana philosophiæ cùm veniunt, nil vulgaribus verbis efferant, sed comparationibus similitudinum lectorem magis alliciunt. Quæ enim quasi fabulosa antea videbantur, & ab omni vtilitate remota, secundum literæ superficiem gratiora sunt, cum magnis plena mysterijs postmodum reperta, magnam in se doctrinæ continent ædificationem. Ob hoc enim, teste Augustino, teguntur ne vilescant, qui secundo quidem Libro de doctrina Christiana, cum causas difficultatis vel facilitatis sacræ Scripturæ aperiret, ait. Obscurè quædam dicta densissimam caliginem obducunt, quod totum prouisum esse diuinitùs non dubito, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt. Item qui prorsus non inueniunt quod quærunt fame laborant: qui autem non quærunt, quia in promptu habent, fastidio sæpè marcescunt. Igitur salubriter Spiritus sanctus ita scripturas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Quasi ergo in latebris Dominus quiescere gaudet, vt quo magis se occultat, gratior sit illis quibus se manifestat. Ex quo magis ex difficultate scripurę laboratur, meritũ lectorum augeatur, de quo Psalmista. *Posuit*, inquit, *tenebras latibulum suum*, Et rursum: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*, Quia inquit Gregorius, obscurata est sententia in prophetis, de quo scriptum est in lege, *Accessit Moyses ad caliginem in qua erat Deus*. Et Salomon in Paralipomenon ait, *Dominus pollicitus est vt habitaret in caligine*, Idem in Prouerbijs. *Gloria est Dei celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem*. Qui etiã ad scripturarum obscuritatẽ quasi ad latebras in quibus nunciatur Deus, perscrutandas, inuitat nos in Prouerbijs dicens, *Sapiens cum aduertet parabolam & interpretationẽ, verba sapientiũ & ænigmata eorũ*, Quæ quidem tanto cariora sunt intellecta, quanto in his intelligendis maior operæ facta est impensa. Hinc est illud Hieronymi ad Magnum Oratorem scribentis, super hoc ipsum quod in exordio Prouerbiorum Salomon commonet vt intelliga-

mus, *Sermones prudentiæ, versutiasque verborum, parabolas & obscurum sermonem, dicta sapientum & ænigmata*, quæ propriè Dialecticorum sunt & Philosophorum. Quantum etiam semper Philophia arcana sua nudis publicare verbis dedignata sit, & maximè de anima, de Diis, per fabulosa quædam inuolucra loqui consueuernt, ille non mediocris Philosophus, & magni Ciceronis expositor Macrobius, diligentissimè docet. Remotis enim generibus figmentorum siue fabulosorum, quæ philosophos non decet, supposuit illud quod honestissimè assumunt.

AIT namque, quod quando sacrarum rerum notio sub pio velamine figmentorum honestis & tecta rebus, & vestita nominibus enuntiant, hoc est figmenti genus quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Idem post pauca. Sciēdum est, inquit, in omnem disputationem Philosophos admittere fabulosa, sed his vti solent, cum vel de anima, vel de æthereis potestatibus loquuntur. Ceterùm autem cum ad summum Deum & principem omnium, qui apud Græcos τὸ ἀγαθὸν, qui & πρῶτον αἴτιον nūcupatur, tractatus se audet attollere, vel ad mentem, quàm Græci νοῦν appellant, originales rerum species, quæ Ideæ dictæ sunt, continentem, ex summo natam & perfectam Deo: cum de his, inquam, loquuntur summo DEO & mente, nil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his assignare conantur, quæ non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque superant humanam, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum de τῷ ἀγαθῷ loqui esset animatus d, icere quid sit non ausus est, hoc solùm de eo sentiens, quod sciri qualis sit ab hominibus non possit. Solum verò ei simillimum solem de visibilibus reperit, & per eius similitudinem, viam sermoni suo attollendi se ad non comprehensibilia patefecit, ideo & nullum eius simulachrum cum Dijs alijs constitueretur finxit antiquitas. Quia summus Deus & nata ex eo mens: sicut vltra animum, ita sunt supra naturam, quò nil fas est fabulosum peruenire. De Dijs autem, vt dixi, ceteris, & de anima, non frustra se, nec vt oblectent, ad fabulosa conuertunt; sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam nudamque expositionem sui, quæ sicut vulgaribus hominum sensibus intellectum sui vario rerum tegmine operimentoque subtraxit, ita à pru- XX.

dentibus arcana sua voluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarum cuniculis operiuntur, ne vel his adeptis nudum rerum talium natura se præbeat, sed summatibus tantum viris sapientia interprete, sui arcani conscijs contenti sint reliqui ad venerationem figuris defendentibus à vilitate secretum. Iuxta quod & Veritas ipsa de integumento parabolarum suarum Apostolis loquitur dicens: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis; vt videntes non videant, & audientes non intelligant.* Ex hac itaque Macrobij traditione clarum est quæ à Philosophis de anima mundi dicuntur, per inuolucrum accipienda esse. Alioquin summum Philosophorum Platonem, summum stultorum deprehenderemus. Quid enim magis ridiculosum quàm mundum totum arbitrari vnum animal esse rationale, nisi per hoc integumentum sic prolatum? animal quippè esse non potest nisi sensibile sit, cùm sit nota diffinitio, animalis substantia animata sensibilis. Quis autem ex quinque sensibus mundo inesse poterit, nisi forte tactus, qui omnibus est communis animalibus. Desunt ei quippè cęterorum sensuum instrumenta, ipso attestante Platone, vbi videlicet ostendit quare ei oculi, aut nares, aut cæteræ partes humani corporis necessariæ non fuissent. Atque est pars corporis mundi qua ipse si tangatur, sentire queat magis quàm arbores vel plantæ, quæ terræ radicitus affixæ, eadem anima viuificari dicuntur. Nunquid ex effossione terræ potius sentiret mundus quàm arbores ex frondium auulsione vel totius corporis sui abscisione? Arbores tamen & quaslibet plantas insensibiles esse constat, ideoque ad exclusionem earum in diffinitione animalis post animatum ponitur sensibile. Præterea cum dicant animam mundi singulis infusam corporibus ea animare quæ ad animandum apta reperit, quid opus erat creatione nostrarum animarum quas postea factas Plato esse commemorat? aut quid opus est animã mundi his corporib. nostris inesse quæ non animat? Quid enim euidentius quàm corpora nostra ex propriis animabus humanis magis quàm ex anima mundi vitam animalem habere? His quippè animabus præsentibus statim animata sunt & iisdem absentibus inanimata, licet vt aiunt, in eis anima mundi etiam post mortem perseueret, quæ in omnibus tota est corporibus, & in his in quibus vacat. Quid etiam est quod absentibus

absentibus humanis animabus, anima mundi corpora nostra, licet eis insit, animare non sufficit, cum ipsa, testante Platone, cunctis inuisibilibus præstantior à præstantissimo auctore facta sit? Nunquid minoris efficaciæ est in nobis quàm cæteræ animæ, aut cum iam corpora nostra defuncta sunt, non sunt idonea ad animandum, sicut antea erant præsentibus humanis animabus? Possunt ex vno corpore innumeros vermes viuificare, cùm iam ipsum corpus non valet animare? Quæ deest aptitudo defuncto corpori, nec item quo animetur, nisi tantum præsentia humanæ animæ, quæ & præsens corpus viuificat, & recedens ipsum mortificat? Quod si ad inuolucrum ista deflectamus, quæ de anima mundi à Philosophis dicta sunt, facilè est rationabiliter cuncta accipi, nec à sacræ fidei tenore exorbitare. Conferant animæ humanæ corporibus nostris animalem vitam, conferat anima mundi. Nisi fallor Spiritum sanctum intellexerunt Philosophi ipsis animabus nostris vitam spiritalem, distributione scilicet suorum donorum, vt sicut singulæ animæ vita corporum, Spiritus autem sanctus vita animarum, quas vegetando ad profectum bonorum operum promouet. Quod itaque modo animæ nostræ corpora Sancti spiritus dicendæ sunt, quas ipse per aliquod gratiæ suæ donum quasi templum inhabitat, & virtutib. viuificat. Vnde & illud est Augustini sermone VI. de verbis Domini. Sicut enim vita corporis anima est, sic vita animæ Deus: sicut expirat corpus cum animam emittit, ita anima cum Deũ amittit. Deus amissus mors animæ, anima amissa mors corporis. Mors corporis necessaria, mors animæ voluntaria. Sed & illud quod aiunt, animam totam singulis corporibus infusam omnia viuificare, atque animæ quæ ad viuificandum idonea reperit, nulla illorum duritia vel diuersitas, natura impediente, pulchrum inuolucrum est, quia charitas Dei quam Spiritum sanctum dicimus, cordibus humanis per fidei siue rationis donum primitus infusa, quædam viuificat ad bonorum operum fructum non promouendo, vt vitã assequamur æternam, & in quibusdam ipse Spiritus vacare dicitur prauitatis eorum duritia repugnante. Hanc autem animæ videlicet mundanæ doctrinam præcipuè diligentissimus Philosophorum in expositione Macrobius reliquit. Cuius quidẽ verba si diligenter inspiciamus, totam fidem ferè nostram do

Spiritu sancto in ipsis expressam inueniremus, cum hanc ipsam animam & Creatorem nominet, atque ex Deo patre & νοῦ, hoc est Deo filio astruat esse. Quam dum quandoque mentem nominat, mentem pro anima vel spirituali natura generaliter ponit. Aliter itaquæ filium νοῦν, id est mentem dicit, aliter animam ipsam mentem appellat. Mens quippè patris filius dicitur, secundum quod sapientia ipsius vel ratio dicitur. Animam quoquè cùm mentem nominat, spiritualis eam esse naturæ, non corporeæ insinuat. Quod quidem & per semetipsum aperiens dum quædam Virgilij verba exponeret, ait Vt puritati eius attestaretur, mentem nominauit. Item, vt illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatus est. Ac si apertè doceat ob hoc eam mentem vocari, vt sinceritas naturæ spiritualis & dignitas in ea demonstretur. Sic enim & cum Dominum Iesum mentem humanam habuisse dicimus, mentis vocabulo ipsam eius animam nominamus. Hæc autem sunt illa quæ proposuimus Macrobij verba. Anima ergo, inquit, creans sibi & condens corpora. Nam ideò ab anima natura incipit, quam sapientes de Deo & νοῦ, mente nominant, ex illo purissimo fonte, quem nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora cœli, & siderum quæ condidit, prima animauit, Et post aliqua cum ipse ipsius animæ vires distingueret, quas in corporibùs exercet, secundum quas omnium animatorum ordinata est natura, vt alia scilicet alijs præsint, adiecit dicens. Hunc ordinem rerum, & Virgilius expressit, nam & mundo animam dedit, & vt puritati eius attestaretur, mentem vocauit. Cœlum enim, ait, terras & maria & sidera Spiritus intus alit, id est anima: & vt illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatus est. Mens agitat molem. Nec non vt ipse ostenderet per ipsam animam constare & animalia vniuersa quæ viuunt, addidit.

Hinc hominum pecudumque genus, &c.

Vtque asseueraret eumdem esse in anima semper vigorem, sed vsum eius hebescere in animabus corporis densitate, adiecit.

--- Quantum non noxia corpora tardant.

Hæc quidem omnia tam Virgilij quàm Macrobij verba, facilè est iuxta propositum nostrum ad nostræ fidei tenorem accommodare, nec aliter ea exponi. Quod itaque ait vsum animæ

hebescere in animalibus corporis densitate, tale est Spiritus sancti gratiam suorum beneficiorum efficaciam minus habere in carnalibus, scilicet deditis voluptatibus, vt ipsam densitatem corporis carnalium illecebrarum magnitudinem intelligamus. Qui etiam vbi ait ipsam animam creare sibi corpora & condere, eam creatorem rerum, & per hoc Deum astruit esse, & creatarum rerum ordinationem & præparationem ad bona opera donorum suorum distributione, vt sibi eas dignũ habitaculum efficiat. Ab anima naturam dicit incipere, quia per gratiam Spiritus sancti nascimur spiritualiter, ac sumus filij Dei magis quàm serui. Sicut enim substracta gratia hac moreremur in vitijs: ita & eadem collata nascimur in veram virtutum vitam. Quamquidem per naturam habemus, & contra naturam vitia, cùm sit vitium corruptio naturæ. De Deo & & mente anima nominatur, quia tam patris & filii idem est Spiritus cum ab vtroque procedat. Vnde etiam vt ait Augustinus in xv. de Trinitate, cap. xix. quia ipse Spiritus communis est ambobus, id vocatur ipse propriè quod ambo communiter, cum videlicet tàm pater ipse quàm etiam filius Spiritus sit & Sanctus. Cum autem de Deo vel νοῦ nasci, aut creari siue fieri anima quandoque à Philpsophis dicitur, abusio est verborum magis quam sententiæ. Creari nãque vel fieri necessariò non dicitur nisi in his quæ cœperunt, hoc est æterna non sunt. Nasci verò, hoc est de substantia ipsa patris existere, propriùm est filii, de quo suo loco postmodum serius differemus. Creari tamen siue nasci seu fieri pro esse aliquo Philosophi nonnũquã ponunt, vt suprà meminimus. Vnde & Macrobius eam νοῦν ipsam à Deo, quam animam à νοῦ creatam dicit, hoc est ex ipso esse. In eadem quoque significatione nasci, hoc loco abutimur. Hermes quoque superius cum dixerit quod Deus secundum fecit Dei filium, ipsum ex Deo patre esse ostendit; fontem sapientiæ purissimũ ipsam νοῦν appellat, hoc est sapientiam patris, quam nihil quantumcumque sit obscurum latere potest. De copia huius fontis ipsa Dei bonitas animauit priùs cœli corpora ac siderũ, hoc est ipsos angelos vel cælestes spiritus, qui ante hominẽ conditi sunt, secundum quod scriptum est. *De plenitudine eius omnes accepimus.* Cœli ac siderum dictum est secundum dignitatis differentiam, cùm alios Spiritus aliis prælatos ac superiores credamus, vnde & Angelos & Ar-

changelos dicimus seu Dominationes. Corpora summi spiritus dici possunt etiam angeli, ab eo vt dictum est spiritualiter viuificati, vel etiam corpora dicit, secundum quod omnem creaturam corpoream dicimus, hoc est circumscriptam. Vnde Gennadius in lib. de Orthodoxa fide, cap. x. Nihil, inquit, incorporeum & inuisibile in natura credendum est nisi Deum solum. Qui ex eo incorporeus creditur, quia vbique est, & omnia complet, & ideo inuisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est. Creatura omnis corporea, angeli & omnes cœlestes corporeæ, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas credimus esse intellectuales naturas, quòd localiter circumscribuntur, sicut & anima humana quæ carne clauditur, & demones qui per substantiam angelicæ naturæ sunt corporei. Benè autem dictum est ex ipsa sapientia eos esse aminatos, quia hæc est vita æterna, vt cognoscamus sicut & cogniti sumus, facie ad faciem Deum videntes. Haurit spiritus de fonte illo, cum nos de diuinæ Sapientiæ intelligentia imbuit, secundum quod dictum est. *De meo accipiet & & annunciabit vobis.* Vnde & spiritus sapientiæ siue intellectus, siue scientiæ dictus est. Quod verò dictum est, Mens agitat molem, hoc est totius mundanæ fabricæ quantitatem quasi cuncta in mundo viuificet aut moueat, superius expositam Platonis sententiam prosequitur de spiritu Dei, quod scilicet cuncta optimè disponit,

--- Stabilisque manens dat cuncta moueri.

Quamquidem agitationem animæ Salomon quoque in Ecclesiaste diligenter exprimens ait. *Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, illustrans vniuersa. In circuitu pergit spiritus, & in circulo suo reuertitur.* Quis est ille circulus, nisi ambitus globosi & teretis orbis, de quo scriptum est, quia *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum*? Diuinæ quippè bonitatis gratia sic omnia replet, vt nihil penitus ab operationis suæ administratione vacet, quæ sicut solem visibus nostris oriri facit seu occidere, sic & cætera quæquæ disponit optimè. Adeo autem prædicta Virgilij verba de anima mundi, veritate plena videntur, vt ea quoque quasi in auctoritatem assumere doctores sancti non abhorruerint. Vnde & Hieronymus cùm illum Ezechielis locum exponeret, vbi scriptum est. *Introduxit in atrium interius per viam orientalem*, ait. Si autem

exterius & interius accipimus atrium, ſic intelligendum, quod Deus & circumfuſus ſit & infuſus, dicens per Prophetam, Qui tenet cœlum palma, & terram pugillo, vt videantur omnia ab illo concludi, & rurſum, Cœlum autem thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum, vt intra omnia eſſe credendum ſit, iuxta illud Virgilianum.

Principio cœlum ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Idem in Epiſtola Pauli ad Epheſios lib. II. Diuerſitas autem propoſitionum, in quibus dicitur vnus Deus & pater omnium, qui ſuper omnia, & per omnes, & in omnibus diuerſam intelligentiam ſapit. Super omnia enim eſt Deus pater qui auctor eſt omnium. Per omnes filius qui cuncta tranſcurrit, vaditque per omnia. In omnibus Spiritus ſanctus, quia nil abſque eo eſt. Tale quid de creaturis & de Deo etiam Zeno cum Stoicis ſuſpicatur, quem ſequitur Virgilius. Deum namque,

——— *ire per omnes*
terraſque inanis ——— & reliqua

Et

Principio cœlum & terram, campoſque liquentes.
Lucemtemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit. &c.

Viuere quippè in Deo cuncta dicuntur, vt ſupra meminimus, ſecundum hoc quod in ipſo nulla ſunt mortua, hoc eſt inutilia, ſed omnia vtiliter, aut conuenienter facta ſeu ordinata, vnde ſcriptum eſt, *Quod factum eſt in ipſo vita erat*, hoc eſt in ipſa antequam fierent prouidentia diuinæ Sapientiæ commodiſſimè erant ordinata. Hinc rurſum dicitur, *Deus cui omnia viuunt.* Et Apoſtolus. *In quo*, inquit, *viuimus, mouemur, & ſumus*, tàm homines quàm pecudes viuificat. Cuius dona aliqua ad vitam tam ſapientiſſimi quàm ſimplices atque idiotæ habent; vnde & in Eccleſiaſte dicitur, *Quis nouit ſpiritus filiorum Adam, & ſi aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum*, hoc eſt qui ſint prædeſtinati ad

vitam, qui deputati ad mortem de sapientissimis & idiotis. Hæc de Macrobio dicta sufficiant. Si quis autem me quasi importunum ac violentum expositorem causetur, eo quod minùs propria expositione ad fidem nostram verba philosophorum detorqueam, & hoc eis imponam quod nequaquam ipsi senserunt, attendat illam Caiphæ prophetiam, quam Spiritus sanctus per eum protulit, longe ad alium sensum eam accommodans, quam prolator ipse senserit. Nam & sancti Prophetæ cum aliqua Spiritus sanctus per eos loquatur, non omnes sententias ad quas se habent verba sua intelligunt, sed sæpè vnam tantum in eis habent, cum spiritus ipse, qui per eos loquitur, multas ibi prouideat, quatenus postmodum alias alijs expositionibus, & alias alijs inspirat. Vnde Gregorius in registro ad Ianuarium Episcopum Calaguritanũ scribens ait. In intellectu sacræ Scripturæ respui nõ debet quicquid sacræ fidei non resistit. Sicut enim ex vno auro alij murenulas, alii annulos, alii dextralia ad ornamentum faciunt: ita ex vna Scripturæ sacræ sententia expositiones etiam per innumeros intellectus, quasi varia ornamenta componunt; quæ tamen omnia ad decorem cœlestis sponsæ proficiunt. Ipse prȩterea Macrobius, ea quæ de anima mundi à philosophis dicta sunt, mysticè interpretanda esse meminit. Quod etiam iuxta literam exponi veraciter aut conuenienter nullatenus queant, vt supra meminimus, ipsa nos litera ad expositionem mysticam compellit. Pluribus quoque testimonijs sanctorum didicimus Platonicam sectam Catholicæ fidei plurimum concordare. Vnde non sine causa maximus Plato Philosophorum præ cæteris commendatur ab omnibus, non solùm à peritis secularium artium, verum etiam à Sanctis. De quo pater Augustinus in lib. 9. de Ciuit. Dei. Mirantur, inquit, quidam nobis in Christi gratia sociati, cum audiunt vel legunt Platonem, eum de Deo ista sensisse quæ multum congruere veritati nostræ religionis agnoscuntur. Vnde nonnulli putauerunt eum quando perrexit in Ægyptum, Hieremiam audisse, vel Scripturas propheticas in eadem peregrinatione legisse. Si diligenter computetur temporum ratio, quæ chronica historia continetur, Platonem indiçat à tempore quo prophetauit Hieremias, centum ferè annos postea natum fuisse. Qui cum octoginta & vnum vixisset ab anno mortis

eius vſquequo Ptolomeus Rex Ægypti ſcripturas Propheticas per ſeptuaginta hæbreos, qui Græcam linguam nouerant, interpretandas habendas curauit, anni reperiuntur fermè nouem. Quapropter in illa peregrinatione ſua Plato nec Hieremiam videre potuit, tanto ante defunctum, nec eaſdem ſcripturas legit in Græco, quæ nondum fuerant in Græcum tranſlatæ; niſi quia fuit acerrimi ſtudij, ſicut Ægyptiacas, ita & iſtas per interpretem didicit. Adeo autem ipſa Platonis dicta verbis Domini atque prædicationi eius conſonare videntur, vt ſicut idem prædictus Doctor in ſecundo de doctrina Chriſtiana profitetur, quidam lectores & dilectores Platonis auſi ſunt in tantam prorumpere inſaniam, quod dicerent Domini noſtri Ieſu Chriſti ſententias, quas mirari & prædicare coguntur, de Platonis libris eum didiciſſe. Hinc etiam Ptolomæus Rex in Platonis dogma eadem videri, ni fallor, dictus eſt, quod Deum & mentem, id eſt patrem & verbum, ex Platoninicis ſcriptis didicerat. Vnde ſeptuaginta Interpretes cum ei legem transferrent, Arcanum diuinæ generationis prudenti, vt videri dicunt conſilio penitus tacuerunt, ne ſi id quoque apud Hebræos prædicari audiret, duplicē diuinitatem eſſe deprehenderet, quod antea tantum vnius Dei cultor extiterat, ne propter Platonicum dogma ab vnitate Deitatis deuiauerat, licet ibi plures diſtingui perſonas audierit, vnius tamen Deitatis ſingularitate ſeruata. Hinc Hieronymus in Prologo Penthatenci meminit dicens, à prædictis ſeptuaginta multa huiuſmodi reticeri, vt eſt illud: *Ex Ægypto vocaui filium meum &c.* Ex quo liquidum eſt Platonicam ſectam fidei ſanctæ Trinitatis plurimum ſemper aſſentiri, & eam diligentius cæteris omnibus Philoſophis à Platone, & ſequacibus eius diſtingui ac deſcribi. Vnde & non immeritò in eius laudem Valerius Maximus his prorumpit verbis. Sed Platone paruulo dormiente in cunis, mel apes inſeruerunt eius labijs. Qua re audita prodigiorum Interpretes ſingularē eloquij ſuauitatem ore eius emanaturam dixerunt. Excellentius autem & conuenientius ad interpretandum eſſe non dubito, ſi ad diuinæ Deitatis gloriam hoc miraculum referatur, vt hoc ei Deus inſigne præſagii conferret, qui diuinitatis ſuæ per eum diligentius arcana reuelaturus eſſet. Orportebat quippè, vt ſummæ Sophię, quæ Chriſtus eſt, verbum videlicet & ſapientia Dei Patris,

summus Philosophus eiusque sequaces plurimum attestarentur. Vnde & iuxta Augustinum Apostolus Atheniensibus loquens, vt supra meminimus, cum rem magnam dixisset, & quæ à paucis posset intelligi, quod *in illo* scilicet, *viuimus, mouemur, & sumus*, adiecit, *sicut & vestri quidam dixerunt*. Platonem quippè Atheniensem fuisse constat. Illud autem in quo non mediocriter errasse Plato & videtur & dicitur. Illud inquam quod animam mundi factam esse dicit, hoc est initium habuisse, & quod supra Macrobius, cum de anima mundi loqueretur, asseruit Deum & νοῦν vltra animam esse, quasi superiores dignitate, cum constat inter Catholicos tres personas in diuinitate per omnia sibi coæquales & coæternas sibi esse, si diligentius attendant à veritate nō exhorbitat; sicut postmodū ostendemus de processione Spiritus sancti dissentire. Non enim sine causa hic Philosophus præ ceteris commendatur ab omnibus tā fidelibus, vt supra meminimus, quàm infidelibus. Cum itaque in omni doctrina Philosophiæ Platonica secta enituerit, iuuat etiam aliquorum Platonicorum testimonia inferre, quæ idem pater Augustinus in VII. Confessionum cōmemorat in scriptis se eorum reperisse. In quibusquidē ferè tota fidei nostræ summa circa diuinitatem verbi apertissima continetur, sicut ipsa postmodum tradita est à summis scriptoribus noui testamenti, Ioanne scilicet & Paulo Apostolis. Ait quippè Augustinus ibidem ad eundem sermonem intendens.

XXI. PROCVRASTI mihi per quemdam hominem immanissimo typo turgidum, quosdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam versos, & ibi legi non quidem istis verbis, sed hoc idem omnino multis & multiplicibus suaderi rationibus, quod *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et quia omnis anima, quamuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen, sed verbum Deus lumen est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Quia verò in sua propria venit, & sui eum non receperunt

receperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine eius, non ibi legi. Item legi ibi. Quia verbum Deus non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sex ex Deo natum est. Sed quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, non ibi legi. Indagaui in literis illis, multis modis dictum, quod sit filius in forma patris non rapinam arbitratus esse coæqualis Deo, quia naturaliter idipsum est. Sed quia *semetipsum exinauiuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit eum à mortuis, & donauit ei nomẽ quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris*, non habent illi Libri. Quod enim ante omnia tempora, & super omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus coeternus tibi, & quia de plenitudine eius accipiunt animæ, vt beatæ sint, & quia participatione manentis in se sapientiæ renouantur vt sapientes sint, est ibi. Quod autẽ pro impijs mortuus est, non est ibi. At verò ne aliquis sexus inter homines sapientiæ fama cæteris præstantes, fidei nostræ testimonijs desit, illa etiam famosa Sibylla inducatur, quæ nec diuinitatem verbi, nec humanitatem, nec vtrumque aduentum, nec vtrumque iudicium verbi scribendo prætermisit. Primum quidem iudicium quo iniustè Christus est iudicatus in passione, & secundum quod iustè iudicaturus est mundum maiestate, de qua August. contra quinque hereses. Audiamus quid etiam Sibylla vates eorum de eodem dicat. Alium, inquit, dedit Dominus hominibus fidelibus colendum. Item, Ipse tuum cognosce Dominum Dei filium esse. Alio loco filium Dei, Σύμβολον appellat, id est Consiliarium, vel consilium. Et propheta dicit, *Vocabitur nomen eius admirabilis, Consiliarius*. De qua rursum idem Pater Augustinus in VIII. de Ciuit. Dei. Eo inquit, tempore nonnulli Sibyllam Eritream vaticinatam ferunt, quam quidam magis credunt esse Cumanam, & sunt eius XXVIII. versus, qui (sicut eos quidam Latinis versibus est interpretatus) hoc continent.

Iudicij signum, tellus sudore madescet,
Et cælo Rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carne præsens vt vinceret orbem, &c.

Quorum versuum quidem primæ literæ Græco iunctæ id sonant. IESVS CHRISTVS FILIVS DEI SALVATOR. Infert etiam Lactantius quædam de Christo vaticinia Sibyllæ.

In manus, inquit, *infidelium postea veniet,*
Dabunt Deo alapas manibus incestis,
Et impurato ore inspuent venenatos sputos,
Dabit verò ad verbera Sanctum dorsum,
Suppliciter, & colaphos accipiet, ne quis agnoscat,
Quod verbum vel vnde venit, vt inferis loquatur
Et spinea corona coronetur.
Ad cibum autem fel, ad sitim acetum dederunt,
Inhospitalitatem hanc monstrabunt mensam,
Ipsa enim insipiens gens tuum Deum non intellexisti.
Ludentem mortalium mentibus, sed spinis
Coronasti, fel miscuisti.
Templi velum scindetur, & in medio die
Nox erit tribus diebus somno suscepto,
Et tunc ab inferis regressus ad lucem veniet
Primus resurrectionis principio ostensus.

Hoc profectò Sibyllæ vaticinium, ni fallor, maximus ille Poetarum nostrorum Virgilius audierat atque intellexerat, cùm in quarta Ecloga futurum in proximo sub Augusto Cæsare, tempore consulatus Pollionis, mirabilem cuiusdam pueri de cælo ad terras mittendi, qui etiam peccata mundi tolleret, & quasi secundum nouum in mundo mirabiliter ordinaret, præcineret ortum, admonitus vt ipsemet ait Cumæi carminis vaticinio: hoc est Sibyllæ, quæ Cumæa siue Cumana dicitur. Ait quippè sic quasi adhortans quoslibet ad congratulandum sibi, & concinendum seu conscribendum de hoc tanto puero nascituro, in comparatione cuius omnes alias materias quasi infimas & viles reputat dicens,

Sicelides musæ paulò maiora canamus,
Non omnes arbusta iuuant humilesque miricæ,
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo,

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia Regna,
Iam noua progenies cælo demittitur alto.

Et post pauca.

Teque adeò decus hoc te Consule inibit
Pollio, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Item de puero.

Pacatumque reget patrijs virtutibus orbem.

Quæ apertissimam de Incarnatione filij Dei continent prophetiam, ipso fortassis Poeta ignorante, quæ in Sibylla vel in eo Spiritus sanctus loqueretur, sicut de Caipha contigit, dicente, quia *expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*, vbi & subditur. *Hoc autem à semetipso non dixit.* Facillimè autem ex subsequentibus cõuinci potest hanc Eclogam de nullo veraciter aut conuenienter accipi posse nisi de incarnato vnigenito Dei typicè more prophetico dicantur, cum apertissimè falsa & impossibilia deprehendantur esse, si ad literam exponantur, nec saltem commodè in adulationẽ vt quibusdam videtur afferri, quæ statim iudicio omnium tãquam incredibilia respuuntur: vt magis contra poetam commoueant ad indignitatem quàm ad beniuolentiam trahant. Sed hæc diligentius alibi nobis ostendenda siue exponẽda occurrent, cum de incarnatione scilicet Verbi, magis quàm de diuinitate eius testimonia conferemus. Qui & postmodum in alia Ecloga diuinam Trinitatem non mediocriter innuens, ex cuiusdam ad alium persona dicit,

Trina tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circundo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

Vota quippè hîc quidem sortilegi ritus ostendens, quæ maximam vim habeant ad constringendum rebellem, minatur dicens: Tria fila eiusdem substantiæ, id est de lana, sed diuersa triplici colore tibi in effigie videlicet tua circundo, ad te videlicet & constringendum & capiendum, quasi illud Salomonis attendens, *Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Et tunc inquit, effigiem tui sic ligatam duco ter circum altaria. Denique cur & terna licia dixerit, vel triplicem colorem, siue ternum circuitum altaris, quasi in omnibus ternarij numeri magnam vim attenderet ad celebrationem diuino-

rum sacrorum, adiecit, quia Deus gaudet impare numero. Ac si diceret, Quia Deus hoc numero secundum personarum Trinitatem describi vult suam perfectionem. Quæquidem personæ sunt eiusdem substantiæ, sed proprietatibus diuersæ, vnde tribus laneis filis diuersorum colorum expressæ videntur.

XXII. Nunc itaque ad proposita de diuinitate verbi testimonia reuertamur, & cum Dauid & Salomone Regibus Israel, tertium adhibeamus gentium regem ad summi vaticinum regis. Quid enim apertiùs illo testimonio Nabugodonosor, de filio Dei? *Ecce*, inquit, *video cælos solutos, quatuor ambulantes in medio ignis, & species quarti similis filio Dei.* Iuuat autem & Didimi regis Bragmanorum inferre testimonium, vt in quatuor Regũ auctoritate, nostræ assertio fidei præmineat. Duorum quidem Iudæorum, & duorum gentilium, Dauid scilicet & Salomonis, Nabugodonosor & Didimi, sintque hi quatuor Reges quasi quatuor rotę nobilis quadrigæ summi Regis, per quas videlicet fides quatuor Euangelistarum de sancta Trinitate per vniuersum deferatur mundum, & tanto Regum auctoritas sit firmior, quanto potestas similior, & qui edicta populis legesque proferunt, sacræ quoque fidei testimonia tradant.

XXIII. Ait itaque Didimus in prima ad Alexandrum Epistola, ait, inquam sic; Inter cætera religionis vel fidei suæ gentis insignia. Non suscipit Deus sacra sanguinea, cultum diligit incruentum, spernit funesta libamina, verbo propitiatur orantibus, quod solum ei cum homine est, suaque numinis similitudine delectatur. Nam verbum Deus est, mundum creauit, hoc regit atque alit omnia, hoc nos veneramur, hoc diligimus, ex hoc spiritum trahimus, si quidem Deus ipse spiritus atque mens est, atque ideo non terrenis diuitijs nec largitate munifica, sed religiosis operibus, & gratiarum actione placatur. Ex his liquidè verbis traditur, tàm verbum ipsum Dei, quàm spiritum ab ipso fidelibus infusum esse Deum, quem Rex ille non solum credebat, verumetiam alteri magno Regi scribendo prædicat. Quantæ autem religionis seu abstinentiæ populus Bragmanorum fuerit, vt illis Deus supra vniuersas nationes fidei sacræ intelligentiam inspirare deberet, Epistolæ ipse Didimi ad Alexandrum continent. Quibusqui-

dem Epistolis, si fides exhibēda sit, nulla hominum vita quantumcunque religiosorum innocentię atque abstinentiæ Bragmanorum æquiparanda videtur. Vnde & hæc in exemplum abstinentiæ Beatus quoque Hieronymus nobis proposuit, de quibus inter cætera in secundo contra Iouinianum meminit dicens. Bardesenes vir Babilonius in duo dogmata apud Indos gimnosophistas diuidit, quorum vnum appellat Bragmanas, alterum Samoneos, qui tantæ continentiæ sint, vt vel pomis arborum iuxta Gangem fluuium, vel publico ozizæ & farinæ alantur cibo; & cum Rex ad eos venerit, adorare illos solitus sit, pacemque prouinciæ suæ in illorum precibus arbitrari sitam. Ad quos etiam diuina gratia prædicationem Euangelij directam esse, ipsa eiusdem Epistola ad Magnum Oratorem perhibet, his verbis. Pantenus Stoicæ sectæ Philosophus ob præcipuæ eruditionis gloriam à Demetrio Alexandriæ Episcopo missus est Indiam, vt Christum apud Bragmanas & illius gentis Philosophos prædicaret.

SENECA quoque inter vniuersos Philosophos, tàm moralis doctrinæ quàm vitæ gratiam adeptus, Spiritum sanctum bonorum omnium distributorem patenter profitetur, ita de ipso ad Paulum Apostolum in quarta scribens Epistola: Profiteor me benè acceptum lectionem literarum tuarū quas Galathis, Corinthijs, Achijs misisti. Spiritus enim sanctus in te supra excelsos sublimior, satis venerabiles sensus exprimit. XXIIII.

RESTAT denique ad maximum illum Latinorum Philosophorum, Boetium scilicet, descendere: qui omnes ferè liberalium artium disciplinas, scribendo vel transferendo, seu etiam exponendo Latinè tradidit, ac diligenter sanctæ Trinitatis fidē Simmacho socero ac Patricio scribendo edisserens, de vnitate quoque personæ Christi ac diuersitate naturarum quæ in Christo sunt, diuinæ scilicet & humanæ, ad Ioannem Diaconum (qui postea Papa effectus est) scribendo contra Euticem & Nestorium, optimè disputauit, fidemque nostram, & suam ne in aliquo vacillaret, tàm de diuinitate, quàm de diuinitatis incarnatione tractando inexpugnabiliter astruxit. Constat hunc egregium Senatorem Romanum quoque & Consulem atque Patritium tempore prædicti Ioannis Papæ floruisse, à Siluestro Papa vicesimi, & cum in XXV.

illa persecutione Christianorum qua in Ioannem Papam cæterosque Christianos Theodericus sæuijt, vnà cum prædicto Simmacho occubuisse. De quo in gestis Pontificum, necnon & in libro miraculorum B. Benedicti scriptum est, qualiter videlicet ambos Theodericus rex Gothorũ interfecerit. In gestis quidem ita scriptum reperies. Rex hęreticus Theodoricus duos Senatores & Consules & Patritios gladio interfecit, Boetium & Simmachum, quorum etiam abscondi corpora fecit & præcepit. In libro autem miraculorum prædicti sancti ita continetur. Theodericus post Odoacrem Gothorum principatum cum regio nomine suscipiens, homo pestilens Arrianæ sectæ, denique inter cætera facinora Ioannem Papam corporali inedia maceratum necauit: duosque Senatorij ordinis viros & exconsules Simmachum videlicet atque Boetium in carcere gladio transuerberauit. Cum itaque Dominus & per Prophetas Iudæis, & per præstantes Philosophos seu vates Gentibus Catholicę fidei tenorem annuntiauerit, inexcusabiles redduntur tàm Iudæi quàm gentes, si cum hos in cæteris doctores habeant, in salutem animæ cuius est fundamentum fides ipsos non audiant. Et quidem multi ex gentibus, nonnulli ex Iudæis in hoc quoque à doctoribus populi sui instructi, fidem sanctę Trinitatis recognouerunt in vno corpore Ecclesiæ quasi duo parietes coniuncti. Ex gentibus quidem primò Græci, ex quibus prædicti Philosophi fuerunt; post Græcos Latini, qui sicut in disciplinis secularium artium imitati sunt Græcos, ita & in vera fidei doctrina ab ipsis exempla sumpserunt. Cùm eos scilicet Christianam fidem suscepisse audijssent, quos ingeniorum subtilitate præditos, omnibus Philosophiæ rationibus armatos esse cognouerant.

LIBER SECVNDVS.

PERIS Parte superioris, testimonia quædam tàm Prophetarum, quàm Philosophorum collegimus, quibus sanctæ Trinitatis fidem astrueremus, vbi quidem dum Philosophorum infidelium assertiones, sicut & sanctorum Patrum, quasi in auctoritatem induximus, multorum nos detractionibus corrodendos parere præsensimus, atque à nonnullis nobis id improperandum, quod B. Hieronymo à multis olim legimus obiectum, cùm non solum ille & Ethnicorum, verum etiam hæreticorum testimonia suis insereret scriptis. Vnde & aduersus calumnias Magni Oratoris vrbis Romæ Epistolam scribens, ita exorsus ait: Quid quæris quod in opusculis nostris secularium literarum interdum ponamus exempla, & candorem Ecclesiæ Ethnicorum sordibus polluamus, numquam hoc quæreres si scripturas sacras legeres, si Interpretes earum reuolueres. Quis enim nesciat, & in Moyse ac Prophetarum voluminibus, quædam assumpta de gentilium libris, & Salomonem Philosophari & proposuisse nonnulla & aliqua respondisse? Vnde in exordio prouerbiorum commonet, vt intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, parabolas, & obscurum sermonem, dicta sapientium & enigmata, quæ propriè sunt dialecticorum & Philosophorum. Sed & Paulus Apostolus Epimenidis Poetæ abusus versiculo est, scribens ad Titum.

I.

Contra eos qui prohibent fideles ab infidelibus testimonia sumere.

Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

In alia quoque Epistola Menandri ponit senarium.

Corrumpunt mores bonos confabulationes malæ.

Et apud Athenienses in Martis curia disputans Aratum testem vocat. *Ipsius enim & genus sumus.* Pater hoc est Doctor Christiani exercitus, & orator inuictus pro Christo causam agens, etiam Inscriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à vero Dauid, extorquere de manibus hostium gladium, & Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare. Legant in Deuteronomio mulieris ca-

ptiuæ radendum caput, ſupercilia, omnes pilos & vngues corporis amputandos, & ſic eam habendam coniugio. Quid ergo mirum, ſi & ego ſapientiam ſecularem propter eloquij venuſtatem, membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiua Iſraëlitam facere cupio? Si quid in ea mortuum eſt, Idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido vel rado, & mixtus puriſſimo corpori, vernaculos ex ea genero Domino. Item Cyprianus vir eloquentiæ pollens, & Martirio Formano narrante mordetur, cur aduerſus Demetrianum ſcribens teſtimoniis vſus ſit Prophetarum & Apoſtolorum, quæ illa ficta & commentitia eſſe ducebat, & non potiùs philoſophorum & poetarum, quorum auctoritati vt Ethnicus contraire non poterat? Item Ioſephus duos Libros ſcribit contra Apionem Alexandrinum, & tanta ſecularium profert teſtimonia, vt mihi miraculum ſubeat, quomodo vir Hebræus ab infantia ſacris litteris eruditus, cunctam Græcorum Bibliothecam euoluerit. Item extant & Iuliani Africani Libri & Theodorici, viri Apoſtolicorum ſignorum, ac virtutum; & Dionyſij Alexandrini Epiſcopi, Anatholii quoque, Pamphilii, Pierii, Luciani, Malchionis, Euſebii Cæſarienſis Epiſcopi &c. qui omnes in tantum Philoſophorum doctrinis atque ſententiis ſuos referſerunt Libros, vt neſcias quid in iſtis primùm admirari debeas, eruditionem an ſcientiam literarum. Idem ad Vigilantium presbiterum. Eadem abſenti ſignifico, quæ præſenti quoque locutus ſum, me ita Origegenem legiſſe vel legere, aut Apolinarem, aut cæteros tractatores, quorum in qubuſdam libros Eccleſia non recipit, quia operis mei & ſtudii eſt multos legere, vt ex plurimis multos flores carpam, tàm probaturus omnia, quàm quæ bona ſunt electurus. Aſſumo multos in manu, vt ex multis multa cognoſcam, ſecundum quod ſcriptum eſt. *Omnia legentes, quod bonum eſt retinentes.* Vnde ſatis miror te voluiſſe Origenis mihi obiicere dogmata. Origenes hæreticus quid ad me, qui illum in pleriſque hereticum non nego? Errauit de reſurrectione corporis, de ſtatu animarum, de Diaboli pœnitentia & quod his maius eſt, filium & Spiritum ſanctum in Commentariis Iſaiæ Seraphim conteſtatus eſt. Item, Neque enim debemus bona eius recipere, vt mala quoque recipere cogamur. Si ergo quæ bona ſunt, tranſtuli; & mala quæ amputaui vel tacui

vel tacui, vel correxi, arguendus sum, cur non per me Latini bona eius habeant, & ignorent mala? Si hoc crimen est, arguatur Hilarius confessor, qui psalmorum, interpretationem & Homelias in Iob ex libris eius transtulit. Sit in culpa Vercellensis Eusebius, qui omnium psalmorum commentarios hæretici hominis vertit in nostrum eloquium, licet hæretica prætermittens. Hoc quidem & Hieronymus aduersus eorum calumnias reddidit, qui ob id Catholicos tractatores reprehendendos autumant, quod suis scriptis infidelium testimonia vel dicta inserere præsumant, quasi eis auctoritatem tribuant, qui nulla digni sunt auctoritate, & quasi maculare sacras sententias possit veritas per infideles prolata. Nouerat certè vt discretissimus grana à paleis, & Margaritam cæteris quandoque prætiosiorem in sterquilinio deprehendere, quã in ornamento Regio tanquam sapiens aurifaber valeat componere. Tenebat certissimè, & dona Dei per quemcumque malum contaminari non posse, nec diuina sacramenta contractu prauorum inquinari, cùm aut in nomine Trinitatis infideles baptisant, aut pessimi quique diuina verba prædicant, aut prophetias loquuntur, & nonnunquam miracula faciunt. Quæcumque enim bona sunt, à Deo esse necesse est, nec ea quorumlibet malicia contaminare potest. Vnde nec prophetiam Balaam gentilis, neque Arioli sacra improbauit auctoritas, qua postmodum magi primitiæ gentium incitati creduntur, vt noua apparente stella nouum statim regem quærerent, nec Sibyllę vel Virgilij vaticinia spiritualis doctor Augustinus sanctorum prophetijs inserere timuit, attendens illud Apostoli. *Et nemo dicere potest Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto*, nec prophetiam Caiphæ commendare Euãgelista veritus est dicens. *Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius prophetauit.* Nec ipsorum dæmonum testimonia Euangelium reticuit, cum ad eorum expulsionem Domino veniente, eum Iesum Christum, seu filium Dei inclamarent ac confiterentur. Quippe cuius virtutem, siue nascentis, seu morientis, siue resurgentis vel ascendentis & miracula facientis, ipsa etiam insensibilia quodam modo sensisse, vt ei testimonium suo modo præberent, beatus perhibet Gregorius, Angelis quidem & stella statim in ortu ipsius apparentibus, in morte verò sole obscurato, petris & ve-

lo templi scissis, & monumentis sanctorum apertis resurgentium, multisque apparentiũ, in resurrectione terræ motu facto cum visione Angelorum, in ascensione nube eum suscipiente. Cuius quoque potentiam atque sapientiam vniuersus mundi ornatus annunciare non cessat ac prędicare, & suo modo laudare, & commendare, ex ipsa sui mirabili compositione ac dispositione. Vnde Apostolus, *Inuisibilia*, inquit, *ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque virtus & diuinitas, &c.* Hinc Psalmista insensibilium quoque creaturarum laudibus applaudens, omnes pariter ad laudes Dei creaturas inuitat, quasi ex omnibus optimè conditis laudes Dei a nobis exigat, qui pro nobis in mundo condidit vniuersa. Vnde & à summitate cœli, & solemnitate Angelorũ exorsus vsque ad dracones & serpentes atque omnes abyssos, diuinas extendit laudes, cùm dixerit; *Laudate Dominum de terra, dracones & omnes abyssi.* Et iterum. *Serpentes & volucres pennatæ.* Qui nec aliqua reptilia prætermisit dicens. *Laudabunt illum cœli & terra, mare & omnia reptilia in eis.* Legimus etiam in vita Pauli heremitę à beato scripta Hieronymo, Satyrum Beato apparuisse Anthonio, qui aduentum Saluatoris protestans ait sancto viro. Legatione fungor mei gregis, precamur vt pro nobis communem Deum depreceris, quem in salutem mundi olim venisse cognouimus, & in vniuersam terram exiit sonus eius. Cuius quidem Satyri videlicet confessionem ac testimonium de Christo, longæuus viator admirans & gauisus, quod etiam monstra Christum prædicarent, & vehementer indignatus super duritia & cæcitate Alexandriæ, baculo stàtim humum percutiens, aiebat. Væ tibi Alexandria, quæ pro Deo portenta veneraris. Quid nunc dicturi estis? Bestiæ loquuntur Christum. Ac si apertè clamet dicens, Conteret impudentiam vestram saltem confessio monstrorũ. Quæquidẽ confessio tanto fortasse gloriam mirabilius atque potentiam Dei prædicat, quanto maiori miraculo est habenda, & tanto verior eius assertio videtur, quanto à doctrina hominum remotior est, & tota suggestioni sancti Spiritus imputanda. Vnde & verba Asinæ Balaam, & voces in aere factæ sicut de baptisato vel transfigurato Domino legimus, cum aliquid astantibus annuntiauerunt, tanto facilius ad fidem auditores commouebant, quanto mirabiliores omnibus appare-

bant. Quod de Philosophis quoque & quibusdam gentilibus quantumuis infidelibus, seu nostræ fidei inimicis, manifesta docetur ratione. Quo enim fidei nostræ magis essent aduersi, minùs in laude eius inuenirentur suspecti, & probabilius in laude cuiuslibet est testimonium inimici, quàm amici, sicut è conuerso in crimine. Vnde & cum Iosephi Iudęi testimoniū de Christo vel de Sanctis eius legimus, plurimum ad fidem in eo commouemur, & cum audimus Philonem Iudæum vitam Monachorum Ægypti probasse atque commendasse, plus nobis satisfacit, quàm si quis nostrum eam commendaret. Ex quo vtrique inter illustres viros à B. Hieronymo connumerari & ascribi meruerunt. Quid etiam magis necessarium ad defensionem fidei nostræ, quàm vt aduersus omnium infideliū importunitatē, ex ipsis habeamus per quod ipsos refellamus? vt si nos impetunt philosophi, per ipsos cōuincantur doctores sui atque philosophi, & si nos impetunt hæretici à quibus sacræ paginæ testimonijs refellantur. Atque ita iuxta Apostolum. *Omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.* Quis etiam hæreticos longè deteriores esse gentibus, & quibusdam Philosophis ignoret? Iuxta namque Petri Apostoli assertionem, melius esset his non nosse veritatis viam, quàm post agnitam retrò ire. Si ergo propter infidelitatem gentilium, hi qui aliquibus eorum testimoniis vel dictis vtantur, arguendi sunt: multo amplius illi qui Origenis tot & tantis hæresibus irretiti expositiones atque sententias tàm studiosè ad nostram transtulerunt atque induxerunt ædificationem, cum ex infidelitate damnabiliores omnibus, vt dictum est, constet esse hæreticos. Cuius quidem innumeras ac supramodum abhominandas hæreses silentio deperire non sustinuerunt, quasi & in his retractandis aliquam præuiderent vtilitatem, ac si ab eis designatis, atque damnatis, cæteri sibi facilius prouiderēt, aut quibus eas rationibus dissoluerent, si quis in eis illos illaquearet addiscerent. Vnde & B. Hieronymus Epistolam ad Auctum Presbyterum direxit, vt hæretica illa quæ in libris Periarchon Origines minima posuerat, ex parte manifestaret. Quis etiā me testimonijs philosophorum inductis ratione arguat, nisi & in culpam mecum sanctos doctores in hoc ipso trahat? Quæ enim superius ex philosophis collegi testimonia, non ex eorū scriptis, quorum pauca noui, imo ex libris sanctorum patrum

collegi. Nunquid & Apostolum arguere præsumeret, qui (vt ait B. Augustinus in VIII. de Ciuit. Dei) Atheniensibus loquens, cum rem magnam de Deo dixisset, & quæ à paucis posset intelligi, Quod *in illo* scilicet, *viuimus, mouemur, & sumus*, adiecit, *sicut & benè quidam dixerunt*, Philosophorum videlicet ipsorum, quorum studijs gloriosa illa ciuitas extiterat, testimonium ad persuasionem inducens, de quibus vt in eodem ipse Augustinus præmisit ad Romanos scribens ait, quia *quod notum est Dei manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit &c.* Ex quibus apertè Apostolus docet eis quoque mysterium Trinitatis fuisse reuelatum. Sed hîc quædam verba Apostoli nobis in sequentibus exponenda occurrunt. Nunc autem aduersus tàm hæreticorum quàm Philosophorum obiectiones, pluribus de fide sanctæ Trinitatis collectis atque expositis testimonijs, superest aperire, quibus rationibus deffendi possit quod testimonijs confirmatum est. Omnis quippè controuersia (vt in Rethoricis suis Tullius meminit) aut in scripto, aut ratione versatur, & Beato attestante Augustino, In omnibus auctoritatem humanæ anteponi rationi conuenit; maximè autem in his quæ ad Deum pertinent, tutius auctoritate quam humano nitimur iudicio. Hinc est illud quod ait c. 1. lib. de moribus Ecclesiæ contra Manichæos. Naturæ quidē ordo ita se habet, vt cum aliud dicimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma ratio videri potest, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea, per quam formetur, non assumit. Restat itaque nunc nobis post auctoritatum fundamentum, fulcimenta superinducere rationum, maximè ideo ne verbositas inimicorum Christi nostræ insultet simplicitati, qui cum aliquos idiotas aut minus eruditos Christianos inductionum suarum laqueis præpedierint, summæ id sibi gloriæ ascribunt. Quibus quidem non sufficit vt soli moriantur, nisi alios compellant suis erroribus, illo videlicet Iudæorum more, quo eos veritas dicit *mare & aridam circuire, vt faciant proselitum vnum.*

II. OMNIVM autem bonorum quasi fundamentum fidem sanctæ Trinitatis ponimus, vt ab ipsa diuinæ naturæ cognitione omnium bonorum ducatur exordium. Quisquis itaque hoc fundamētum labefactare poterit, nihil fructuosum nobis de his quæ superædificanda sunt relinquit. Vnde & nos pri-

mum huic tanto periculo tàm auctoritatum quàm rationum clipeum opponere curauimus, in eo quidem confisi, qui suos confortat, dicens, *Cum steteritis ante Reges & Præsides, nolite cogitare &c.* Cuiusquidem fretus auxilio, paruulus Dauid immensum Goliam & tumidum proprio ipsius gladio iugulauit. Et nos ergo humanarum gladio rationum, quibus nos tàm Philosophi quàm hæretici impetunt, in eos conuerso, eorum robur aciesque argumentorum suorum in domino dissipemus, vt iam minus simplicitatem fidelium aggredi præsumant, cum de his confutati fuerint, de quibus præcipuè impossibile eis videtur responderi de diuersitate personarum in vna & indiuidua penitus ac simplici diuina substantia, & de generatione verbi seu processione spiritus. De quoquidē nos docere veritatem non promittimus, ad quam neque nos neque mortalium aliquem sufficere credimus: sed saltem aliquid verisimile atque humanæ rationi vicinum, nec sacræ fidei contrarium proponere libet, aduersus eos qui humanis rationibus fidem se impugnare gloriantur, nec nisi humanas curant rationes quas nouerunt, multosque facilè assentatores inueniunt, cum ferè omnes animales sint homines, ac paucissimi spirituales. Sufficit autem nobis quocumque modo summorum inimicorum robur dissipare, præsertim cum alio modo non possumus nisi has quas nouerunt rationes ex ipsorum artibus afferamus. Absit enim hoc vt credamus Deum, qui malis quoque ipsis benè vtitur, non benè etiam omnes artes, (quæ eius dona sunt) ordinare, vt hæc quoque eius maiestati deseruiant, quantumcumque malè his abutuntur peruersi. Vnde & B. Augustinus, cæteri quoque doctores Ecclesiastici, seculares quoque artes, atque ipsam quoque Dialecticam præcipuè sacræ Scripturę admodum necessariam perhibent. Adeo namque prædictus Doctor lib. II. de ordine, Dialecticam commendare ausus est, vt eam solam scientiam esse profiteri videatur, cum eam solam posse facere dicat scientes. Disciplinam, inquit, disciplinarum, quam Dialecticam vocant, hoc docet docere, hoc docet discere. In hac seipsa ratio demonstrat, atque aperit quæ sit quid velit, scit scire: sola scientes facere non solùm vult, sed etiam potest. Idem in secundo de doctrina Christiana. Cum inter omnes artes præcipuè Dialecticam & Arithmeticam sacræ paginæ

necessarias esse profitentur, illam quidem ad dissoluendas quęstiones, hanc ad allegoriarũ mysteria discutienda, quæ frequenter in naturis numerorum inuestigamus, tanto amplius Dialecticam extulit, quantò ampliùs eam necessariam assignauit, ad omnes videlicet quæstionum dubitationes terminandas, ait autem sic. Restant ea quæ non ad corporis sensus, sed ad rationem pertinent, vbi disciplinam disputationis regunt & numeri. Sed disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum quę in sanctis libris continentur plurimum valet. Tamen ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiendi aduersarium. Sunt enim quidem multa quæ appellantur sophismata, sicut conclusiones rationum, & plerumque ita veras imitantes, vt non solùm tardos, sed ingeniosos etiam minùs attentos decipiant. Quod genus captiosarum conclusionum Scriptura, quantum existimo, detestatur illo loco vbi dictum est, *Qui sophisticè loquitur, odibilis est.* Qui rursum in eodem, cum in ipsis Philosophorũ dictis magnam morum ædificationem, & nullam de fide & cultu vnius Dei doctrinam consideraret, adiecit atque ait. Philosophi qui vocantur si qua forte & fidei nostræ accommodata dixerunt, maximè Platonici; non solum formidanda non sunt, sed etiam ab eis tanquam iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Ægyptus non tantùm Idola habebat quæ populus Israel detestaretur, sed etiã vasa atque ornamenta de auro & argento, & vestem quæ ipse populus exiens de Ægypto sibi potius tamquam ad vsum meliorem clanculo vendicauit præcepto Dei, ipsis Ægyptijs nescienter accommodantibus ea quibus non benè vtebantur. Sic doctrinæ omnes gentilium & liberales disciplinæ vsui veritatis aptiores, etiam morũ quædã præcepta continent, deque ipso Deo colendo nonnulla vera apud eos inueniũtur. Item in eodem de Philosophis. Dederunt aurum, & argentum, & vestem suam exeunti de Ægypto populo Dei, nescientes; quemadmodũ illa quę dabant in Christi obsequium redderentur. Nouerat itaque iste Ecclesiasticorũ maximus Doctor, à Philosophia olim gẽtili ad verã, quæ Christus est, sophiam conuersus, quæ in Philosophicis de Deo legerat scriptis, & quã indignum Philosophicas quoque disciplinas, quæ inter maxima dona Dei semper in terris effloruerunt, authorem suum atque om-

nium non agnoſcere, & ei quoque cui obtemperant omnia, non deſeruire. At non deerat & illud quod in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt. *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in Prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conſeruabit, & verſutias parabolarum ſimul introibit. Occulta Prouerbiorum exquiret, & in abſconditis parabolorum conuerſabitur.* Iuxta quod & Salomon ipſe Beato, vt ſupra meminimus, teſtante Hieronymo in ipſo ſtatim Prouerbiorum exordio commonet vt intelligamus ſermones prudentiæ, verſutiaſque parabolarum, & obſcurum ſermonem, dicta ſapientum & enigmata. Quæ propriè, vt ait Hieronymus, Dialecticorum ſunt & Philoſophorum, vndè & à ſanctis poſtmodum Patribus, non incongruè liberalium artium ſtudia, tamquam ſacræ paginæ admodum neceſſaria plurimum commendantur, cum omnino poetica figmenta Chriſtianis interdicantur, non ſolùm quia fallacitate referta ſunt, & os quod mentitur occidit animam, verum etiam quia inanium fabularum cogitationibus, ad deſideria turpitudinum quæ finguntur alliciunt animam, atque à ſacræ lectionis ſtudio nos abducunt. De vtriſque autem in promptu ſunt ſanctorum teſtimonia nobis. Synodus Eugenii papæ tempore Ludouici. De quibuſdem, inquit, locis, ad nos refertur non Magiſtros neque curam inueniri pro ſtudio literarum. Idcirco vniuerſis Epiſcopis ſubiectiſque plebibus & aliis locis, in quibus neceſſitas occurrerit, omnino cura & diligentia adhibeatur, vt Magiſtri & Doctores conſtituantur, qui ſtudia literarũ libeliũque artiũ habentes, dogmata doceãt, quia in his maximè diuina manifeſtantur atque declarantur mandata. De Poeticis autem figmentis, quos nonnulli Libros Grammaticæ vocare conſueuerunt, eo quod paruuli ad eruditionem Grammaticæ lectionis eos legere ſoliti ſint, talia ſanctorum ſanxit auctoritas. Hieronymus ad Damaſium Papam de filio prodigo. Dæmonum cibus eſt carmina Poetarum ſecularium, ſcientia Rethoricorum, pompa verborum. Et poſt aliqua tamquam Exodi illud ad mentem recurreret, Per nomen externorum Deorum non iurabis, neque audietur ex ore veſtro. Abſit, inquit, vt de ore Chriſtiani ſonet Iupiter omnipotens, & Mehercle, me Caſtor, & cetera magis omnipotentia quàm numina. At nunc etiam Sacerdotes Dei omiſſis Euangeliis & Prophetis, videmus Comedias legere, ama-

toria Bucolicorum versuum verba cantare, tenere Virgilium; & id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluntatis. Idem super Epistolam ad Ephesios. Educate, ait Apostolus, filios in disciplina & correctione Dei, legant Episcopi atque Presbyteri, qui filios suos secularibus literis erudiunt, & faciunt Comedias legere, & amorum turpia scripta cantare. De Ecclesiasticis quoque sumptibus eruditos, & quod in corbonam pro peccato quilibet pauper totam substantiam effundens obtulerat, hæc in Saturnalium sportulam & Mineruæ, aut in sumptus domesticos, aut in sordida scorta conuertit. Item idem in Epistola ad Eustochium Virginem. Quæ communio lucis ad tenebras? Quis consensus Christi ad Belial? Quid facit cum Psalterio Horatius, cum Euangelio Maro, cum Apostolo Cicero? Quod verò de Poeticis figmentis, non de Philosophicis documentis, aut liberalium artium studijs, hæc sunt dicta, apertè Isidorus de summo bono libro - - - cap. XIII. insinuat dicens: Ideo prohibetur Christianis legere figmenta Poetarum, quia per oblectamenta innaium fabularum excitant mentem ad incentiuà libidinum. Non enim solùm thura offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo. Item, cauendi sunt libri gentilium, & propter amorem sacrarum scripturarum vitandi. Simplicioribus literis non est præponendus succus Grammaticæ artis, meliores enim sunt communes literæ & simpliciores ad solam vtilitatem pertinentes: illæ verò nequiores sunt quæ ingerunt mentis elocutionem. Meliores sunt Grammatiti quàm hæretici. Grammaticorum doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerint in meliores vsus assumpti. Ex Concilio quarto Carthaginensi cap. IX. Episcopus gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro necessitate & tempore. Gregorius Desiderio Episcopo. Peruenit ad nos fraternitatem tuam Grammaticam quibusdam exponere, quam tunc ita molestè suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, vt ea quæ prius dicta fuerant in gemitum & tristitiam verteremus, quia vno se ore cum Iouis laudibus Christi laudes non capiunt, & quod graue nephandiumque sit Episcopum canere, quæ nec laïco religiose conueniant, ipse considera. Vnde & Plato ipse, cum ciuitatis nouæ ordinandæ traderet institutionem, poetas à Ciuitate esse deiiciendos decreuit, sicut in

secundo

ſecundo de Ciuit. lib. B. Auguſtinus his verbis commemorat. An forte, inquit, Platoni potius danda eſt palma, qui cum ratione formaret, qualis eſſe ciuitas debeat, tamquam aduerſarios ciuitatis Poetas cenſuit vrbe pellendos? Item poſt aliqua. Qui ſcilicet Plato Poetas ipſos, vel pro arbitrio mentientes, vel hominibus miſeris, quaſi Deorum facta peſſima imitanda proponentes, omnino in ciuitate benè inſtituta viuere noluit, ac ſi apertè Sanctis ipſis iam illud prædicaret. *Os quod mentitur occidit animam.* Atque illud Apoſtoli. *Fornicatio & omnis immundicia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos, aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas quæ ad rem non pertinet, &c.* Quid etiam de philoſophicis vel de poeticis exiſtimet, muſis, & quantum indignetur aliquem alumnum ſuum ad meretriculas illas vnquam diuertere, in ipſo aditu libri Boetij de conſolatione Philoſophiæ diligenter exprimitur, vbi de ipſa ad conſolandum Philoſophum accedente, & inſpiciente, muſa, Philoſopho ipſi aſſiſtente, ipſemet ait Philoſophus. Quæ vbi poeticas muſas vidit aſſiſtentes, noſtro thoro fletibuſque meis verba dicantes, commota pauliſper ac ternis inflammata luminibus: Quis, inquit, has ſcenicas meretriculas ad hunc ægrum permiſit accedere, quæ dolores eius non modo nullis remedijs fouerent, verùm inſuper dulcibus alerent venenis? Hæ ſunt enim quæ infructuoſis affectuum ſpinis vberem fructibus rationis ſegetem necant, hominumque mentes aſſuefaciunt morbo, non liberant. At ſi quem profanum, vt vulgo ſolitum, nobis blanditiæ veſtræ detraherent, minus moleſtè ferrem dum putarem. Nihil quippè in eo noſtro opere lęderentur. Hunc verò Eleaticis atque Academicis ſtudijs innutritum. Sed abite potius, ô Sirenes vſque in exilium dulces, meiſque eum muſis curandum ſanandumque relinquite. His ille chorus increpitus deiecit humi mœſtior vultum, confeſſuſque rubore verecundiam limen triſtis exceſſit. At fortaſſe inquies, non ſolùm poetarum, verum etiam liberalium artium lectiones Chriſtianis interdicendas, cum B. Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium ſe grauiter correctum ac verberatum à Domino pro lectione Philoſophorum librorum aſſeuerat. At iam profectò nec Grammaticam à Chriſtiano legi conuenit, ſine documentis

cuius nec diuina potest intelligi pagina, nec scriptura aliqua. Sic nec Rethoricā, quæ omnis eloquentiæ tradit ornamenta, quibus maximè sacra scriptura est referta, nec eius decor nisi his diligenter assignatis elucere poterit. Quare igitur inquies propter Ciceronis libros prædictus doctor tàm grauiter flagellatus & correctus est, vt sub ostentatione sacramenti cogeretur omnino sæcularium librorum lectioni abrenuntiare? profecto quia non pro vtilitate aliqua, sed pro oblectatione eloquentiæ illius intendebat, neglecto sacræ scripturæ studio, cuius quidem vt ipsemet ait, incultus ei sermo horrebat. Ego autem nullius artis lectionem cuicumque religioso interdicendam arbitror, nisi fortè per hoc maior eius aliqua vtilitas præpediatur, sicut in cæteris literis faciendū scimus, vt videlicet minora pro maioribus aut intermittantur, vel penitus omittantur. Quippè cum nulla sit in doctrina falsitas, nulla in verbis turpitudo, nonnulla de scientia vtilitas? quis hoc dicendo aut docendo culpari mereatur, nisi causa venerit supradicta potiori videlicet bono neglecto aut dimisso? Nemo etenim scientiam aliquam malam esse dixerit, etiam illam quæ de malo est, quæ iusto homini deesse non potest. Non vt malum agat, sed vt à malo præcogitato sibi prouideat, quod nisi cognitum teste Boetio vitare non posset. Non est enim malum scire decipere vel adulterari, sed ista committere, quia eius rei bona est cognitio, cuius pessima est actio: & nemo peccat cognoscendo peccatum, sed committendo. Si quæ autem scientia malum esset, vtique & malum esset quædam cognoscere. At iam absolui à malicia Deus non posset, quia omnia nouit. In ipso enim solo omnium est plenitudo scientiarum, cuius donum est omnis scientia. Scientia quippè est comprehensio omnium rerum quæ sunt, atque his veraciter cuncta discernit, cui ea quoque quæ non sunt quasi præsentia assistunt. Vnde & enumeratis donis Spiritus eius, ipse *Spiritus scientiæ* esse dicitur Sicut autem mali quoque scientia bona est, ad euitandum scilicet malum necessaria, ita potestatem etiam mali bonam esse constat ad promerendum necessariam. Si enim peccare non possemus, nihil non peccando promereremur, & ei qui liberum non habet arbitrium, nullum ex his quæ coactus agit debetur præmium. At verò contra, vt ait Propheta, *Qui*

potuit transgredi & non est transgressus, facere mala & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius in Domino. Ex his itaque liquidum est nullam aut scientiam vel potestatem malam esse, quantumcumque mala sint exercitia eorum, cum & Deus tribuat omnem scientiam, & omnem ordinet potestatem. Qui etiam de potestate iniquissimi Pilati aduersus se ait. *Non haberes in me potestatem, nisi datum esset tibi de super.* Scientias itaque approbamus, sed fallacijs abutentium resistimus. Non enim teste Tullio mediocriter errant, qui ex vitio hominis scientiam culpant. Sic enim cum de reprehensione argumentation um in Rethorica doceret, ait inter cætera. Non ad id ad quod instituitur accommodabitur aliqua pars argumentationis, si res ex vitio hominis vituperabitur: vt si quis doctrinam ex alicuius docti vitijs reprehendat. Nullos autem sacris literis eruditos ignorare arbitror plus in sacra doctrina spirituales viros ex ipso scientiæ studio, quàm ex religionis merito profecisse, & quo quisque sanctior ante conuersionem suam amplius eum in sancta eruditione sua valuisse. Paulus quippè Apostolus licet non maior merito quàm Petrus videatur, vel Confessor Augustinus quàm Martinus, tanto tamen vterque altero maiorem in doctrina gratiam post conuersionem habuit, quanto antea maiore literarum scientia pollebat. Ex quo præcipuè sæcularium quoque literarum studium diuina dispensatione commendari arbitror, non solum propter vtilitatem quam continent, verum ne à donis eius alienæ viderentur, si ad nullum eis commodum vteretur. Nouimus tamen & ab Apostolo dictum, quia *scientia inflat*, id est superbiam generat. Sed ex hoc præcipuè bona esse conuincitur quia in malum superbiæ conscium sui trahit; sicut enim nonnulla sunt bona, quę non nisi ex malo proueniunt, ita & nonnulla sunt mala quæ ex bono originem trahunt. Pœnitentia quippè, siue corrections satisfactio, cum bona sint ita malum factum comitantur, vt non nisi ab eo nasci possint. E contrario inuidia siue superbia cum sint pessimę à bonis, initium habent. Nemo quippè inuidia alterius attenuatur, nisi pro bonis eius, & nemo nisi ex bonis quæ se habere cognoscit, in superbiam extollitur. Vnde & Lucifer ille qui manè oriebatur, tanto ad superbiendum pronior extitit, quanto cæteris An-

gelicis ſpiritibus per ſapientiæ vel ſcientiæ claritatem ſuperior fuit, nec tamen ideo ſapientiam eius vel ſcientiam de naturis rerum cognoſcendis quam à Deo acceperat, malam dici conuenit, ſed ille ſuperbiendo illa malè vſus ſit. Sic & cum quilibet de Philoſophia ſua vel doctrina ſuperbit, nõ ipſam ſcientiam culpare debemus propter adiunctum vitium, ſed vnumquodque ſecundum ſeipſum penſari conuenit, ne fortè indiſcretè agentes, propheticam illã maledictionem incurramus. *Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.* Hæc aduerſus illos dicta ſufficiant qui ſuæ imperitiæ ſolatium quærentes, cum nos aliqua de Philoſophicis documẽtis exempla, vel ſimilitudines inducere viderint, quibus planius quã volumus fiat, ſtatim obſtrepunt, quaſi ſacræ fidei & diuinis rationibus ipſæ naturę rerum à Deo conditarum inimicæ videntur, quarum videlicet naturarum maximam à Deo peritiam ipſi ſunt à Deo Philoſophi conſecuti, vt cum ſancti doctores Allegoriarũ myſteria in ipſis animaliũ, vel quarũlibet naturis rerum inueſtigent, iuxta ipſorum Philoſophorum dicta, has aſſignant, dicentes quidem hanc huius vel illius naturam eſſe rei, ſicut Phyſicę ſcriptores tradiderunt. In tantum verò in ipſa factura delectatur Deus, vt frequenter ipſis rerum naturis quas creauit, ſe figurari magis quàm verbis noſtris, quæ nos confinximus aut inuenimus, exprimi velit, vt magis ipſa rerum ſimilitudine, quàm verborum noſtrorum gaudeat proprietate, vt ad eloquentię venuſtatem ipſis rerum naturis, iuxta aliquam ſimilitudinem, pro verbis ſcriptura malit vti, quàm propriæ locutionis integritatem ſequi. Nemo itaque me culpare præſumat, ſi ad propoſitum noſtrum oſtendendum, aliquas vel ex nobis vel ex Philoſophis ſimilitudines induxero, quibus faciliùs aperire quod deſidero, poſsim. Scriptum quippè eſt. Fas eſt ab hoſte doceri, & cum intelligentiæ deſeruimus modis omnibus curandũ eſt, vt quoad poſſumus id facilè facere ſtudeamus. Vnde eſt illud Beati conſiliũ Auguſtini, in quarto de doctrina Chriſtiana, vbi quidẽ Chriſtianæ doctrinæ modos exequitur ac docet. Non curante illo, inquit, qui docet quanta eloquentia doceat, ſed quanta euidentia. Diligens appetitus aliquando negligit verba cultiora, vnde ait quidã, cum de genere tali elocutionis ageret, eſſe in eo quandam diligentiam negligentem. Item, quid enim pro-

dest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis? cum loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur non intelligunt, propter quos vt intelligant, loquimur. Qui ergo docet, vitabit verba omnia quæ non decent. Item: insignis est indolis in verbis verum amare, non verba.

QVID enim prodest clauis aurea, si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest; quando nil quærimus, nisi patere quod clausum est? Sed incassum, inquies, laboramus, si id aperire quærimus, aut quod iam per alios est apertum, vt nostro vlterius labore opus non sit, aut omnino aperiri non potest, vt illud videlicet ineffabile Trinitatis mysterium. Et profectò nihil hoc veriùs. Sed si hoc aperiri non potest ab homine, quid egerunt sancti Patres, qui tot nobis de Trinitate tractatus reliquerunt? Si verò qui de ea tractauerunt, docere quod intendebant potuerunt, & quod clausum erat aperire, quid opus erat vnum post alium scribere, & quod ille iam aperuerat, hunc postea reserare? Quicquid horum quislibet constituat, miror qua me fronte aliquis arguat, si cæterorum de his scribentium prouidentiam laudet, nisi forte in hoc nostrum iam penitus superfluere tractatum dicat, quod & illorum documenta sufficiant, & nullæ iam vlterius quibus resistendum sit pullulent hæreses, vel nullæ de nostra fide supersint dubitationes, quæ aliquibus rationibus vel ad documentum vel ad defensionem eius egere videantur, atque vtinam ita sit. At verò vt innumeram multitudinem infidelium, quæ extra Ecclesiam est, tàm Iudæorum scilicet quàm Ethnicorum, prætercam, quis ita omnes hæreses repressas profiteri audeat, vt iam nulla apud nos fidei sint schismata, nullæ vlterius futuræ sint dissentiones? Quousque enim paleas cum granis præsens Ecclesia indiferenter continebit, nec messi Domini inimicus homo superseminare Zizania cessabit? donec videlicet in fine seculi messores Angeli Dei Zizania colligãt in fasciculos, & in ignẽ arsuros mittant. Non possunt schismatici, nõ possunt deesse hęretici, nec inter scorpiones & serpẽtes tutũ patebit iter, sed semper ad probationẽ vel excitationẽ fideliũ habebit mater Ecclesia sub Christi nomine multos quos coleret Anti-Christos, pro quibus ingemiscens quotidie dicat, *Ex nobis exierunt, sed ex nobis non erant*, & affectu materno per singulos annos pro eis vt redeãt, immolet. III.

publicas orationum hostias. Nam *oportet*, inquit Apostolus, *hereses esse, vt qui probati sunt manifesti fiãt*. Quod maximè in nouissimis temporibus Anti-Christi regno appropinquante, futurum expectamus, quando iuxta Dominicam & Apostolicam sententiam grauiora semper imminere atque excrescere constat pericula, & refrigescente charitate, mala omnia amplius pullulare. Vnde & idem Apostolus ad Timotheum. *Hoc autem scito quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, sine pace, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes*. Qui & alibi. *Nos*, inquit, *sumus in quos fines seculorum deuenerunt*. Et Petrus in secunda Epistola. *Hoc primum*, inquit, *scientes quod venient in nouissimis diebus deceptione illusores &c.* Et Ioannes. *Filioli*, inquit, *nouissima hora est. Et sicut audistis quia Anti-Christus venit, nunc autem Anti-Christi multi facti sunt. Vnde scimus quia nouissima hora est. Ex nobis enim prodierunt, sed ex nobis non erant*. Hinc & in Epistola Iudæ Scriptum est. *Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores, hi sunt qui segregant semetipsos & hos quidem arguite iudicatos*. Ac si apertè nos hortaretur dicens, Prouidete vt tales diiudicare ac rationibus conuincere valeatis, *parati semper*, vt beatus Petrus meminit, *ad satisfactionem omni poscenti vos rationem, de ea quæ in vobis est spe & fide, vt in eo quod detrahunt de vobis, confundantur qui calumniantur vestram bonam conuersationem in Christo*. Idem & coapostolus eius Paulus admonens, *Sermo*, inquit, *vester in gratia conditus sit sale, vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuique respondere*. Quæquidem Apostolorum dicta Beatus diligenter attendens Augustinus, ad Valerium Comitem in libro de nuptijs, & concupiscentia, his scribit verbis. Quod licet fide robustissima irriseris, bonum est tamen vt etiam noueris defendendo adiuuare quod credimus. Et Apostolus Petrus paratos nos esse præcepit, *ad satisfactionem omni poscenti nos rationẽ de fide & spe nostra*. Et Apostolus Paulus. *Sermo*, inquit, *sit in gratia sale conditus, vt sciatis quomodo oporteat vnicuique respondere*. Item in Tractatu de misericordia, nos ad ea quæ nondum capere intelligendo sufficimus adhortatur dicens, Petite orando, quærite disputando, pulsate rogãdo. Ratione quippè magis hęretici sunt quàm potesta-

te coercendi, cum iuxta sanctorum Patrum auctoritatem, fideles quoque quibus *omnia cooperantur in bonum*, eorum disputationibus excercitati, vigilantiores atque cautiores reddantur. Vnde Hieronymus super Hieremiam lib. II. Ad tempus, inquit, valet hæresis, vt electi quique manifesti fiant, & probati sint. Augustinus contra Epistolam Parmeniani. Hæretici si in Ecclesia essent, nihilominus errarent: cum autem foris sunt, plurimum prosunt, non verum dicendo, quod nesciunt, sed ad verum quærendum carnales, & ad verum accipiendum spirituales Catholicos excitando. Vtamur ergo hæreticis, non vt eorum approbemus errores, sed vt Catholicam disciplinam aduersus eorum insidias asserentes vigilantiores & cautiores simus, etsi eos ad salutem reuocare non possumus. Isidorus de summo bono lib. I. cap. XVI. Sancta Ecclesia exercetur sapientia, cùm tentatur verbis, exercetur patientia, cum tentatur gladiis, cum prauitatis hereticæ doctrina est propagata Ecclesiæ, nam antea simplici tantum fide vigebat. Hæreticorum ergo occasione propagati sunt Doctores in fide, & per acumen hæresum hodie creuerunt magistri. Vnde & sancti Doctores cum ad exercitationem vt dictum est fidelium adeò necessarias esse hæreticorum disputationes vel inquisitiones attenderent, ratione potius quàm potestate eos coerceri sanxerunt, & nos quasi tantæ victoriæ desiderio ad sacræ studium eruditionis sunt potissimum adhortati. Quale est illud Hieronymi ad Nepotianum. Disce inquit, quid doceas, vt possis adhortari in doctrina sacra, & contradicentes reuincere, paratus semper ad satisfoctionem omni poscenti rationẽ de ea quæ in te est spe. Gregorius Bonifacio. Si ita, vt audieram, magnitudo vestra intentione sollicita, de animæ suæ vita cogitaret, nequaquam mihi de fide sua per Epistolas, sed per semet ipsam posceret respondere, vt & vos de nostra ratione, & nos de vestra credulitate gauderemus. Nam nos licet in omnibus causis, in his præcipuè quæ Dei sint, ratione magis constringere homines quàm auctoritate festinamus. Idẽ Dominico Episopo. Quanquam desideremus omnes hæreticos à Catholicis Sacerdotibus vigore semper ratioueque compesci. Idem in pastorali cap. XXX. Aliter admonendi sunt huius seculi sapientes, atque aliter hebetes. Illos plerumque rationis argumenta, istos nonnunquam melius exẽpla conuertunt.

Illis nimirum prodest vt in suis allegationibus iuncti permaneant, istis verò aliquondo sufficit vt laudabilia aliorum facta cognoscant. Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum capit. XLI. De eis qui Christianitatis bonum suscipere renuunt, non aliud possumus scribere vobis, nisi vt ad fidem necessariis monitis, & exhrtationibus, & ratione eos potius quàm vi conuincatis. Isidorus de summo bono lib. II. Fides nequaquam vi extorquetur, sed ratione atque exemplis suadetur, à quibus autem exigitur violenter, perseuerare in eis non possunt exemplo, vt ait quidã, nouellæ arboris, cuius si quis cacumẽ violẽter impresserit, denuò dum laxatur in id quod fuerat confestim reuertitur. Hilarius de Trinitate in XII. Oportet eos qui Christum prædicant mundo, irreligiosis mundi imperfectisque doctrinis per scientiam omnipotentiæ contraire, iuxta illud Apostoli, *Nostra enim arma non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum rationis, destruentia & omnem altitudinem eleuatam aduersus cogitationem Dei,* fidem non nudam Apostolis atque inopem rationis reliquit. Quæ quamuis potentissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, habebit quidem inter aduersa tutum diffugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obstudendi, securitatem, eritque vt infirmioribus sunt post fugam castra, non etiam vt castra habentibus adest interrita fortitudo. Constituendæ ergo sunt insolentes aduersus Deum disputationes, & destruenda rationum fallacium munimenta, & eleuata ad impietatem ingenia conterenda; nec carnalibus armis, sed spiritualibus; nec terrena doctrina, sed celesti sapientia, vt quanta rerum diuinarum humanarumque discretio est, tantò vltra terrena studia ratio cœlestis excedat. Quomodo ergo audiendi sunt, qui fidem rationibus vel astruendam vel defendendam esse denegant? præsertim cum ipsi Sancti quoque de his quæ ad fidem pertinent ratiocinantes multis exemplorum vel similitudinum rationibus rebelles arguere vel reprimere soleant? Si enim cum persuadetur aliud vt credatur, nil est ratione discutiendum, vtrum ita scilicet credi oporteat vel non: quid restat nisi vt æquè tàm falsa quàm vera prædicantibus acquiescamus, & illam Fausti hæretici defensionem prætendamus, qua se ab impugnatione fidelium protegere, & ipso per Prophetam ac eorum sententiam nititur confutare? Sic

quippe

quippè aiebat, sicut in primo contra Faustum libro Beatus meminit Augustinus, & hæc eneruis fidei confessio in Christo sine teste. Et argumento non credere. Nempè vos ipsi dicere soletis, Idcirco nil esse curiosius exquirendum, quia simplex sit & absoluta Christiana credulitas. Quomodo ergo nunc fidei simplicitatem destruitis, iudiciis ac testibus eam fulciendo? Similem à B. Siluestro oppositionem à Iudęis fieri in vita eius legimus, cum videlicet eos de fide Christi rationibus coarctaret. Ita quippè scriptum est: Ioasi rabi dixit. Rationi humanæ non est committenda fides, quæ Deum hunc suadeat credi, quem tu vnum Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum confiteris. Vnum denique simile dictũ Beati Gregorij dicitur, quod hi qui suæ solatium imperitiæ quęrunt, cum ea de fide interrogantur ad quæ respondere non sufficiunt, statim obiiciunt illud inquam quod in Homelia Euangeliorum xx. cum de resurrectione corporum loqueretur, ait. Sciendũ nobis est quod diuina operatio si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Ex qua profectò sententia, ne videlicet inutilis sit fides & expers meriti, patenter asserunt nil ad Catholicæ fidei misteria pertinens ratione inuestigandum esse, sed de omnibus auctoritati statim credendum esse, quantumcumque hæc ab humana ratione remota esse videatur. Quodquidem si recipiatur, ipsum quoque Gregorium in his quæ antea de dictis eius collegeramus sibimetipsi contrarium reperiemus. Nec sibi tantum sed cæteris omnibus ferè Doctoribus sanctis, qui nos pariter cum ipso ad rationes fidei nostræ perquirendas seu reddendas adhortantur. Alioquin vt supra quoque meminimus, cuiusque populi fides, quantamcumque astruat falsitatem refelli non poterit, & si in tantam deuoluta sit cæcitatẽ vt idolum quodlibet Deum esse ac cœli ac terræ creatorẽ fateatur. Statim quippè qui hoc receperit, cum hinc pulsare eum cœperimus, sicut olim Martyres faciebant, cum Idololatriæ cultum Gentilibus improperarent, respondere poterit, secundum nosipsos etiam de fide ratiocinandum non esse, nec à nobis alios impeti debere, vnde nos ab aliis censemus impetendos non esse. Nouimus quippè ipsum beatum Gregorium sæpius in scriptis suis eos qui de resurrectione dubitant congruis rerum exemplis vel similitudinibus ratiocinando ipsam

astruere, pro qua tamen superius dixit, fidem non habere meritum cui humana ratio præbet experimentum. Nunquã hic quos rationibus suis in fide resurrectionis ædificare volebat, has eius rationes secundũ ipsius sententiam refellere poterat, secundum quam scilicet astruere dicitur, nequaquam de fide humanis rationibus disserendum esse, qui nec hoc astruere dicitur, ipse propriè exhibuit factis. Qui nec etiam dixit, non esse ratiocinandum de fide, nec humana ratione ipsam apud Deum habere meritum, ad quam non tàm diuinæ auctoritatis inducit testimonium, quàm humanæ rationis cogit argumentum. Nec quia Deus id dixerat creditur, sed quia hoc sic esse conuincitur, recipitur. Distinguitur itaque fides talis à fide Abrahæ, qui contra spem in spem credidit: nec naturæ possibilitatem, sed promittentis attendit veritatem. At numquam si fidei nostræ primordia statim meritũ non habent, ideo ipsa prorsus inutilis est iudicanda, quam postmodum charitas subsecuta, obtinet quod illi defuerat. Numquã multi, cum his quæ prædicabãtur non crederent, ipsarum exhibitione rerum & magnitudine miraculorum credere sunt compulsi. Quod de Apostolo etiam Thoma, cum de resurrectione Domini dubitaret, factum esse cognoscimus. Sic & in Pauli conuersione gestum videmus, qui cum superari ratione non posset, factis ipsis constrictus ad fidem est compulsus, & quanto grauior ipse ante conuersionem fuerit, tanto postmodũ fides eius fortior extitit, vix enim qui loquitur leuiter, credit; firmus in fide permansit. Nec quod leuitate geritur, stabilitate firmabitur. Vnde & in Ecclesiastico scriptum est. *Qui credit citò, leuis est corde, & minorabitur.* Citò autem siue facilè credit, qui indiscretè atque improuidè his quæ dicunt prius acquiescit, quàm hoc ei quod persuadetur ignota ratione quantum valet discutiat, an scilicet adhiberi ei fidem conueniat. Quod etiã diligenter Beatus pensans Hieronymus, cum sanctæ Marcellæ studium & discretionem commendaret, lib. 1. in Epistolam Pauli ad Galatas ita meminit. Scio equidem ardorem eius, scio fidem, quam flammam habeat in pectore superare sexum, obliuisci homines, & diuinorum voluminum tympano concrepante, rubrum huius sæculi mare transfretare. Certè cum Romæ essem, numquam tam festina me vidit, vt non de scripturis aliquid interrogaret. Neque enim

Hoc reprehendit Bernard. Claræuallen. Abb. quia s. non de fide in Deum ibi agitur, sed de mutua credulitate.

more Pythagorico quicquid respondebam rectum putabat, nec sine ratione præiudicata apud eam valebat auctor ita, sed examinabat omnia, & sagaci mente vniuersa pensabat, vt me sentirem non tàm discipulam habere, quàm iudicẽ. Nunc verò è contra plurimi solatium suæ imperitiæ querunt, vt cum ea de fide docere nituntur, quæ vt etiam intelligi possint, disserere non sufficiunt, illum maximè fidei feruorem commendent qui ea quæ dicantur antequam intelligat credit, & prius his assentit ac recipit, quàm quæ ipsa sint videat, & an recipienda sint agnoscat, seu pro captu suo discutiat. Maximè verò id profitentur, cum ea predicantur quæ ad diuinitatis naturam, & ad sanctæ Trinitatis pertinent discretionem, quæ penitus in hac vita non posse intelligi asseuerant, sed hoc ipsum intelligi vitam dicunt æternã. Iuxta illud veritatis. *Hac est autem vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Et iterum. *Manifestabo eis meipsum.* Sed profectò aliud est intelligere seu credere, aliud cognoscere seu manifestare. Fides quippè dicitur existimatio non apparentium, cognitio verò ipsarum rerum experientia per ipsam earum præsentiam. Quæquidem duo B. Gregorius distinguit Homelia VI. lib. II. in Euangelia. Liquet, inquit, quia fides illarum rerum est argumentum quæ apparere non possunt, quæ enim sunt apparentia fidem non habent, sed agnitionem; propriè quoque de inuisibilibus intellectus dicitur, secundum quodquidem intellectuales & visibiles naturæ distinguntur. Quisquis etiam in hac vita, ea quæ de Trinitate dicuntur, non posse intelligi arbitratur, profecto in illum Montani heretici labitur errorem, quem Beatus damnans Hieronimus in prologo commentariorum Esayæ sic ait. Neque verè, vt Montanus somniat Prophetæ in extasi sunt locuti, vt nescirent quid loquerentur, & quod alijs erudirent, ipsi ignorarunt quid dicerent. Sed iuxta Salomonem qui loquitur in Prouerbijs, *Sapiens intelligit quæ loquitur de corde suo, & in labijs suis portabit scientiam*, & ipsi sciebant quid dicerent. Item quomodo sapienter prophetæ ad instar brutorum animalum, quid dicerent ignorabant? Hinc est & illud Origenis, Epistolam Pauli ad Rom. exponentis. Secundum reuelationem mysterij æternis temporibus taciti, &c. Sed requirendum est, vtrum id dicam in silentio habitum, vt

omnino nullus agnouerit neque ipsi quidem qui annuntiabant Prophetæ. Mihi quidem valde absurdum videtur, vt dicamus Prophetas ita scripsisse de sacramentis diuinis, vt non intellexerint quæ dicebant, cùm scriptura dicat. *Sapiens intelligit quæ de ore eius procedunt, & in labijs portat intellectum.* Si verò non intellexerint quæ de ore proprio proferebant, non erant sapientes. Vnde si stultum est Prophetas negare sapientes fuisse, restat vt intellexerint quæ proferebant. Paulus dicit audiuisse *verba quæ non licet homini loqui*, non quod ipse ignoret quod audierit, sed quod alijs pandere quæ sibi sunt indicata non liceret. Ita ergo potest & hoc loco dictum videri sacramentum in silentio habitum, quod scirent quidē Prophetæ, sed hominibus id est vulgo non manifestauerint, sed texerint, secundum præceptum Dei, vsquequo tempus adesset, & Verbum caro fieret. Adeo quoque quęcunque prædicantur, ita dici vt intelligi possint Apostolus iubet, vt omnino à prædicatione quiescendum esse præcipiat, si in his quæ prædicanda sunt desit qui prophetare valeat, hoc est ea quæ dicuntur exponere, & eorum intelligentiam aperire. Vnde ipse nos ad spiritualium donorum desiderium exhortans in prima ad Corinth. Epistola, dicit. *Emulamini spiritualia, magis autē vt prophetetis*, hoc est super cætera Spiritus sancti dona, hoc maxime desiderate, vt quæ lingua proferuntur, hoc est in verbis sonant, per intelligentiam videri faciatis, & exponere possitis. Quia etenim Prophetæ *videntes* antiquitus dicebantur, hoc loco Apostolus prophetare dicit, visum intelligentiæ ministrare. Qui etiam statim prosequens quanta sit vtilitas prophetandi, & quàm excellentius sit prophetare quàm loqui lingua sola, id est verba exponere magis quàm formare, Qui enim loquitur lingua, inquit, nō hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, hoc est intelligit. Quem etiam auditum Dominus requirit dicens. *Qui habet aures audiendi audiat.* Item Apostolus de vtilitate prophetandi, subiecit *Nam qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem*, Et iterum. *Qui loquitur lingua semetipsum ædificat, qui autem prophetat Ecclesiam ædificat, volo autem vos omnes loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quàm qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur vt Ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero?* De quoquidem & congruam

statim similitudinem inducens ait. *Quæ sine anima sunt vocem dantia siue tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur quod canitur, aut citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita ergo & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes.* Quasi inutiliter aerem solum exterius lingua verberantes, non cor interius per intelligentiam contingentes. Et rursus. *Ego si nesciero virtutem vocis, Deo cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus, sic & vos & omnis qui loquitur lingua oret vt interpretetur.* Quid quæso virtutem vocis dicit, nisi eius intelligentiam propter qnam est reperta? Quod etiam beatus (vt supra meminimus) attendens Augustinus, Quid prodest, inquit, locutionis integritas quam non sequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla sit causa, si quod loquimur non intelligunt propter quos vt intelligant loquimur? Qui etiam tam verborum intelligentiam in Ecclesia necessariam dicit, vt cum ibi aliquæ benedictiones fiunt, non debeat amen responderi nisi ab intelligentibus, qui videlicet discernere possint an benedictionis verba sint, an maledictionis. *Quomodo*, inquit, *dicet Amen super tuam benedictionem, quando quæ dicas nescit?* Et rursum. *Gratias ago Deo meo, quoniam omnium vestrum lingua loquor. Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, quàm decem verborũ millia in lingua.* Et statim ad perfectionem intelligentiæ sacrorum verborum nos adhortans, *Fratres*, inquit, *nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti.* Qui etiam eos qui quæ prædicant exponere non sufficiunt, quantæ irrisioni sunt habendi, non reticet dicens. *Si ergo conueniat vniuersa Ecclesia in vnum, omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent quod insanitis?* Vnde & post aliqua de illo qui prædicat, adiecit, *Si autem non fuerit interpres taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur & Deo.* Ac si apertè dicat. Non præsumat loqui hominibus, qui ad exponendum quæ dicit, non sufficit; sed magis ad Deum qui expositione non indiget, in suæ fidei confessione verba conuertat, quàm ad hominum doctrinam verba quę non intelligantur, frustra proferat. Si autem eos qui prædicant, cum illa quæ dicuntur exponere non sufficiunt, cessare

conuenit à prædicatione, quantomagis cum nec ipsi intelligunt ea quæ proferũt, & tota eorum fides in ore potius quàm in corde consistat, cùm è contrario dicat Apostolus. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutẽ?* Qui enim quod dicit non intelligit, profectò quod dicit ipse, nescit; & docere imprudenter præsumit. Quæ ipse adhuc ignorat inter eos merito computandus, quibus veritas improperans ait. *Cæci sunt duces cæcorum.* Et Apostolus, *Nescientes*, inquit, *quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Adhuc quoque post Euangelicam reuelationem, post tot sanctorum patrum reuela ---- velamen Moisi super cor habentes, nec adhuc cum Apostolo, *reuelata facie gloriam Domini speculantes*, hoc illi audiãt qui sacræ Scripturæ magistri residentes, verba magis pueros proferre, quàm intelligere docent. Nec ad salutem illius sapientis prouerbium quod pueri didicerunt, eorum conterit impudentiam, legere enim & non intelligere, negligere est. Qui cum in his cæci sunt, quæ de Deo dicuntur, tanto hic eorum error est periculosior, quáto est huius rei doctrina magis necessaria, quæ tanquam omnium bonorum fundamentum collocatur. Quod nisi diligenter fuerit inspectum, nihil securitatis afferet quod fuerit superædificatum. Quid denique magis ridiculosum quam si aliquis alium docere volens, cum requisitus fuerit de his quæ dicit vtrum intelligat, neget seipsum intelligere quæ dicit vel se nescire de quibus loquitur? Quantum cachinnum Philosophis & Græcis sapientiam quærentibus Apostoli mouissent, filiũ Dei prædicantes, si in ipso statim prædicationis exordio sic confutari possent, vt qui eos primum prædicare ac docere oportebat ipsi se nescire faterentur? Quod nec fortè de ipsis præsumamus, quibus veritas Spiritum sanctum promittés ait, *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Audiamus & quantam eis fiduciam de tanto magistro veritas ipsa reliquerit dicens. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* De quo & alibi scriptum est. *Et non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur.* Si qua igitur mysteria de Deo anteà disseruimus, hic potius in nobis quàm nos ipsi, hoc agit, & quod nobis est impossibile, ipsi est facile. In quo adeò cuncta consistunt, quæ salubriter profitemur, vt *nemo possit dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Hoc igitur docente intelligimus, hoc suggerente disseri-

rimus quæ nos ipsi non possumus, ipsa etiam Dei & Trinitatis mysteria. Quæ diligenter beatus distinguens Hieronymus, ipsam verbi generationem, & à nobis disseri non posse, & per nos disseri posse profitetur. Vnde ipse super Ecclesiastem, vt iam supra meminimus, vbi scriptum est, *quis sit spiritus filiorum hominum, si ascendat sursum, & spiritus pecoris descendat deorsum in terra*, an sic. Adiiciendo *quis* difficultatem voluit demonstrare. Pronomen enim quis in scripturis sanctis non pro impossibili, sed difficili ponitur, vt in *Generationem eius* id est Christi, *quis enarrabit*? Idem super Mathæum cum illud exponeret, *Liber generationis Iesu Christi*: In Esaia, inquit, legimus, *Generationem eius quis enarrabit?* Non ergo putemus Euangelium prophetæ esse contrarium, vt quod ille impossibile dicit effatu, hic narrare incipiat, & ibi de generatione diuinitatis, hic de incarnatione dictum est. Et beatus Augustinus hanc ipsam verbi generationem profitens, frustra legi vel exponi, siue intelligi à multis etiam antequam exponatur, intelligi posse asseuerat. Vnde ipse cum ad hanc exponendam veniens, verba illa Ioannis præmisisset, *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*, statim exorsus ait (vt supra quoque meminimus) *hoc animalis homo non percipit*. Quid ergo fratres, silebimus hinc? Quare ergo legitur non siletur, aut quare auditur si non exponitur? Sed vt quid exponitur, si non intelligitur? Itaque quoniam rursus esse non dubito in numero nostro quosdam à quibus non solum possit expositum capi, sed & antequam exponatur intelligi, non fraudabo eos qui possunt capere dum timeo superfluum esse auribus eorum qui non possunt capere. Quid enim hoc mirum à fidelibus Christianis, post tot documenta intelligi posse, quæ reuelante Deo à gentilibus quoque reprobis (vt etiam supra dictum est) Paulus intelligi & cognosci manistè testatur dicens, Quia *quod notum est Dei; manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit &c.* Et rursum. *Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt &c.* Sed fortassis inquies, quid ergo profuerunt tot sanctorum patrum de fide tractatus, si adhuc aliquæ supersint dubitationes, quibus nondum satisfactum sit? Audi illud Poetæ dictum,

Est quoddam prodire tenus si non datur vltra.

Sufficiebat eis quæstiones quas audiebant, dissoluere, & sui

temporis dubitationes terminare, posterisque exemplum relinquere, cum similibus si forte acciderint, operam dare, benè inquies, si acciderint, & tunc arma sumenda cum hostis imminerit. Annuo tunc quidem esse sumenda, sed ante fabricanda ac præparanda. Quid si hostis esset semper, numquid satis debemus nobis esse nostra obtinere quietè, & non acquisitis aliis amplicaficare? Atque vtinam illud saltem possemus, si istud maximum assequi non possumus! Sed attende obsecro illud quoque poeticum.

--- *Nondum tibi defuit hostis.*

Prætermitto Iudæos & Ethnicos.

IV. AD hereticos venio qui quanto domestitiores, tanto peiores, ciuilibus bellis inquietare Ecclesiam non cessant. Atque vt ad nostra veniamus tempora, quibus iam aiunt adeò repressas esse vt iam nullo fidei fundamento sit opus: nullos in tantam olim insaniam prorupisse hereticos quisquam audierit, quanta nonnulli contemporaneorum nostrorum debacchati sunt. Tanquelmus quidam laïcus nuper in Flandria, Petrus presbyter nuper in Prouincia, vt ex multis aliquos in medium producamus. Quorumquidem alter, Tanquelmus scilicet, in tantam se erexerit dementiam, vt se Dei filium vocitari atque decantari, & à seducto populo, vt dicitur, templum ædificari sibi faceret. Alter verò ita ferè omnem diuinorum, sacrorum & Ecclesiasticæ doctrinæ institutionem eneruarat, vt multos rebaptisari cogeret, & venerabile Dominicæ signum crucis remouendum penitus censeret, atque altaris sacramentum nullatenus celebrandum esse amplius astrueret.

V. SED nec magistros diuinorum librorum, qui nunc maximè circa nos pestilentiæ cathedras tenent, prætereundos arbitramur, quorum vnus in Francia, alter in Burgundia, tertius in pago Andegauensi, quartus in Bituricensi, multa Catholicæ fidei, vel sanctis doctrinis aduersa non solùm tenẽt, verum etiam docent.

VI. PRIMVS quidem ille quem diximus, sine fide venturi multos qui ante incarnationem eius extiterunt, saluandos asserit, Dominum nostrum Iesum Christum in aperto vtero virginis fuisse natum, sicut & cæteros homines, nisi quod ipse solus sine virili semine sit conceptus. In ipsa quidem Diuinitatis natura, ac diuinarum personarum distinctione, ita

presumptuosus

præſumptuoſus aſſertor inuenitur, vt quia Deus pater generauit filium, profiteatur Deum genuiſſe ſeipſum. Quem apertè errorem, imò hæreſim B. Auguſt. in primo de Trinit. refellit dicens, Qui putat eius potentiæ Deum vt ſeipſum ipſe genuerit, eo plus errat, quod non ſolum ita Deus non eſt, ſed nec ſpiritualis creatura nec corporalis, nulla enim res eſt omnino quæ ſeipſam gignat.

ALTER quoque totidem erroribus inuolutus, tres in Deo proprietates, ſecundum quas tres diſtinguntur perſonæ, tres eſſentias diuerſas ab ipſis perſonis, & ab ipſa diuinitatis natura conſtituit, vt ſcilicet paternitas Dei, vel filiatio ſiue proceſſio, res quædam ſint tàm ab ipſis perſonis, quàm ab ipſo Deo diuerſæ, qui etiam Dominum Ieſum in corpore, more aliorum hominum creuiſſe denegat, & eius longitudinis corpus in vtero matris, vel in cunis extitiſſe, cuius poſtmodum fuit in cruce. Monachos autem atque moniales, poſt publicum etiam ſuæ profeſſionis votum, & benedictionis vel conſecrationis vinculum, poſſe matrimonium contrahere, vbi licet ſit voti tranſgreſſio, nulla tamen fiet initæ copulæ ſeparatio: ſed in ipſo permanentes matrimonio de tranſgreſſione pœnitentiã agunt. VII.

TERTIVS verò prædictorum, non ſolùm prædictarum perſonarum proprietates res diuerſas à Deo conſtituit, verumetiam potentiam Dei, iuſtitiam, miſericordiam, iram, &c. huiuſmodi quæ iuxta humani ſermonis conſuetudinem in Deo ſignificantur, res quaſdam & qualitates ab ipſo diuerſas, ſicut & in nobis concedit, vt quot ferè vocabula de Deo dicuntur, tot in Deo res diuerſas conſtituat. VIII.

QVARTVS autem in tantam prorupit inſaniam, vt quia res aliter euenire poſſunt quàm Deus prouiderat, Deum poſſe falli concedat. Hoc illi attendant qui de fide amplius minimè ſcribendum autumant, cum mille, vt aiunt, hoc tempore hæreſes pullulent, quaſi ipſi omnium conſcientias & fidem cognouerint. IX.

NVNC ad propoſitum redeamus, qualiter videlicet in tanta diuinæ ſubſtantiæ vnitate, tres perſonæ intelligi ac diſſeri queant, vt quæ pronuntiant verba, non abhorreat intelligentia, Tantam quippè diuinæ vnitatem ſubſtantiæ ac ſimplicitatem ſeu identitatem profitemur, vt ſicut à partibus X.

ita ab accidentibus immunis omnino perseueret, nec in nullo penitus variari queat, nec in ipsa quicquam esse possit, quod ipsa non sit. Eadem itaque substãtia simplex omninò atque indiuidua quæ pater est tàm filius quàm Spiritus sanctus; eadem etiam tota est Trinitas, id est tres simul hæ personæ, non vt minus ipsa Trinitas quàm singulæ personæ indiuidua sit prædicanda, nec sit maior totius Trinitatis essentia, id est trium simul personarum quàm singularum, hoc est omnium simul quàm cuiuslibet vnius earum per se. Vnde Augustinus de Trinit. lib. VII. cap. VII. Non quoniam Deus est Trinitas, ideo triplex putandus est, alioquin minor esset in singulis, quàm in tribus pariter. Item cum dicimus tres personas, vnam essentiam, neque vt genus de speciebus, neque vt species de indiuiduis prędicamus. Videtur posse dici, vt tres homines vna natura, sed plus sunt tres homines quàm vnus, sed non est maior essentia, pater & filius quàm solus pater aut solus filius. Item nõ tantùm vnus homo, quantũ tres homines simul, & plus aliud sunt duo homines quàm vnus homo, ac in Deo non est ita: non enim maior est essentia pater & filius, quã solus pater aut solus filius, sed tres simul personæ æquales sunt singulis. Exẽpla sanctorũ Augustini & Alpij ad Maximũ medicũ Cemitanũ. Trinitas vnius eiusdẽque naturæ atque substantiæ non minor in singulis quàm in omnibus, nec maior in omnibus quàm in singulis, sed in solo patre, vel in solo filio tanta est, quanta est in patre & in filio simul, & tanta in Spiritu sancto, quanta in patre & filio. Cum itaque non sit maior essentia totius Trinitatis, quàm singularum personarum, constat quoque ipsam Trinitatem sicut singulas, indiuiduam esse, hoc est nullas penitus in quantitate suæ essentiæ partes habere. Omne quippe quod partibus constat, ipsis partibus ex quibus, suum esse contrahit, naturaliter posterius dicitur. Summa verò illa Trinitas, quæ vniuersorum supremum principium est, qua ratione posterius aliquo dici potest? Amplius. Omne, inquit Plato, quod iunctum est natura, dissolubile est. Et B. Hilarius in Psal. CXXIX. Quisquis ita valet credere, vt Deus corporalis sit, quia ad imaginem eius homo factus compositum Deum statuet esse. Quicquid autem compositum est, necesse est non fuerit æternum, quia compositio habet initium, quo compositum maneat. De sinceritate autem ac puritate diui-

næ ſubſtantiæ, vt nulla videlicet penitus accidentia, nullas habeat formas, ſicut nec partes, Boetius de Trinitate lib. 1. cum ſummam eius vnitatem aſſeueraret, ait. Quocirca hoc verè vnum in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præter id quod eſt, neque ſubſtantiuum fieri poteſt: forma enim eſt, formæ verò ſubeſſe non poſſunt. Formam itaque Boëtius loco hoc appellauit diuinam ſubſtantiam ſecundum hoc quod nullarum formarum fundamentum eſt. Sanctus quoque Auguſtinus diuinæ naturæ ſinceritatem aſtruens, lib. XI. de Ciuit. Dei ait. Non propter hoc naturam illam boni ſimplicem dicimus, quia eſt pater in ea ſolus, aut filius ſolus, aut Spiritus ſanctus: id eſt, aut ſola eſt iſta nominis Trinitas ſine ſubſtantia perſonarum, ſicut Sabelliani putauerunt, ſed ideo ſimplex dicitur quia eſt hoc quod habet, excepto quod relatiuè quoque perſona ad alteram dicitur. Nam vtique pater habet filium, nec tamen ipſe eſt filius, & filius patrem, nec tamen eſt pater, in quo verò ad ſemetipſum dicitur non ad alterum, hoc eſt quod habet, ſicut ad ſemetipſum dicitur vnius habendo vitam, & eadem vita Chriſtus eſt, propter hoc vtique natura hæc dicitur ſimplex quod non ſit aliud habens, aliud quod habet ſicut in cæteris rebus. Neque enim vas habens liquorem, nec corpus color, nec aer lux ſiue feruor, nec anima eſt ſapientia. Hinc eſt etiam quod priuari poſſunt rebus quas habent, & in alios habitus verti atque commutari. Idem in VII. Confeſſionum ad Deum loquens ait. Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia voluntas tua non eſt maior quàm potentia, eſſet autem maior ſi teipſo tuipſe maior eſſes. Item voluntas & potentia Dei Deus eſt. De incommutabilitate autem atque inuariabilitate diuinæ ſubſtātiæ, de qua ipſemet per Prophetam loquitur, *qui eſt miſit me ad vos*. Et alibi. *Ego ſum Deus & non mutor*, ipſos Philoſophos conſulat qui ſcripturarum ſacrarum documentis contentus non eſt. Vnde Macrobius cum iuxta Plotinum quatuor virtutes Deo aſſignaret: Fortitudo, inquit, illi eſt, quod ſēper idē eſt, nec aliquādo mutatur, hoc eſt quod ſupra memoratus Doctor, & Max. Latinorum Philoſophorū Boetius, in lib. 3. de cōſolatione Philoſophię aſtruit his verbis.

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœlique ſator, qui tempus ab æuo
Ire iubes, ſtabiliſque manens, das cuncta moueri.

Omne quippè quod variatur, ſiue per alterationem,& quamlibet rei mutationem motum eſſe conſtat. Quamquidem incommutabilitatem Dei, immortalitatem ipſius appellamus. Vnde Auguſt. de natura ſummi boni. Vera, inquit, immortalitas, hoc eſt ſumma illa incommutabilitas quam Deus habet ſolus, qui mutari omnino non poteſt. Idem ſupra, naturę corruptibiles iam non incommutabiles ſunt, quia nil eſt vnde factæ ſunt. Omnis enim mutatio facit non eſſe quod erat; verè ergo ille eſt qui incommutabilis eſt. Cum ſit itaque tanta diuinæ ſubſtantiæ vnitas, ſimplicitas, puritas, atque identitas, vt in ea videlicet nulla ſit partium aut accidentium ſeu quarumlibet formarum diuerſitas, nulla vnquam variatio, quomodo tres perſonæ in ea aſſignari, ſiue intelligi queant? cum nulla ibi ſit rerum multitudo, vbi tantum eſt vna atque indiuidua penitus ſubſtantia: nullus ibi rerum numerus, vt vel tria vel multa dicere poſſumus, ſed eadem penitus ſubſtantia ſimplex omnino atque indiuidua ſit, ſingulæ perſonæ ſiue omnes ſimul, hoc eſt vnaquæque trium perſonarum, ſiue ipſa vt dictum eſt, Trinitas. Quippè vbi nulla eſt multitudo rerum, imo penitus nulla multitudo, nulla pluralitas, nulla diuerſitas, quomodo multitudo perſonarum, aut vlla earum diuerſitas erit? Qua ratione altera perſonna ab altera diuerſa eſt, ſine etiam ab ipſa Trinitate, cum eadem penitus, vt dictum eſt trium perſonarum ſubſtantia ſit, nec vlla abinuicem vel eſſentiæ diuerſitate vel accidentium, ſiue formarum proprietate diſiunctæ ſunt. Difficile fortaſſe, imo impoſſibile eſt homini hoc diſſerere, & ei maximè qui in omnibus quæ aſtruit per humanas rationes ſatisfacere contendit, & cum de re aliqua ſingulariter quicquam diſcutit, quod ad eius proprietatem pertinet, aliarum id rerum multitudine nititur confirmare, cum videlicet vnaquæque res proprium quiddam habeat, per quod à ceteris omnibus differt, nec facilè ſit diſſimilitudinem in ceteris aſſignare. Quanto autem excellentia diuinæ naturæ à ceteris quas condidit naturis, longius abſcedit, tanto minus congruas ſimilitudines in illis reperimus, quibus ſatisfacere de iſta valeamus. Quam etiam naturam Philoſophi Deum ignotum profitentes, in tantam eius excellentiam, omnium mortalium cogitationem excedentem, veriti ſunt attingere, vt nec quid ipſa ſit diffinire auſi ſint, cum ſummus ille,

vt supra meminimus, Philosophorum Plato, vix quid sit dicere ausus sit: hoc solum de eo sciens, quod sciri qualis sit ab hominibus non possit. Hermes quoquè de filio Dei, Cuius, inquit, nomen non potest humano ore narrari. Ecce ille negat ab homine hunc posse sciri, iste verò posse edisseri. Vnde ipsum penitus cum rerum omnium naturas Philosophi distinguerent, prætermittentes, quem nec ore disseri, nec mente concipi profitentur, sic eum à numero rerum excluserunt, quasi eum nihil esse astruerent. Cum enim omnem rem aut substantiæ, aut alicui aliorum generalissimorum subijciant, vtique & Deum si inter res ipsas comprehenderent, aut substantijs aut quantitatibus, aut cæterorum predicamentorum melius connumerarent, qui nil omnino esse ex ipsis conuincitur. Omnes quippè res præter substantias, per se subsistere non possunt, nisi scilicet subiectis sustententur substantijs, vt albedo nulla ratione esse potest nisi in subiecto corpore, aut pietas nisi in anima, aut quælibet res nouem predicamentorum, nisi in subiectis substantijs insint. Substantiæ verò in propria natura per seipsas existere aut perseuerare possunt, omnibus & alijs rebus destructis. Vnde & substantiæ quasi subsistentiæ esse dictæ sunt, & cæteris rebus, quæ ei assistunt, non per se subsistunt, naturaliter priores sunt. Ex quo liquidum est Deum, qui omnium rerum est initium, & singulare principium, nullo modo in eo rerum numero contineri. quæ substantiæ non sunt. Sed nec substantiæ secundum eos supponitur Deus, licet ipse maximè sit res per se existens, & verum & incommutabilem esse ipse solus à se habeat à quo sunt omnia. De cuius quidem veritate ac simplicitate siue incommutabilitate substantiæ, August. in lib. de Trinitate ait. Sic intelligamus Deum si possumus quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco vbique totum, sine tempore sempiternum, sine vlla mutatione sui mutabilia facientem, nihilque patientem. Quisquis Deum ita cogitat, etsinondum potest inuenire omnino quid sit, piè tamen caueat quantum potest, aliud de eo sentire quod non sit. Est tamen sine dubitatione substantia, vel si melius hoc ap-

pellatur essentia, quam Græci ὀσίας vocant. Quod autem nec iuxta Philosophos ipse Deus substantia sit dicendus, facilè conuinci potest ex ipsis scripturis omnium Dialecticam tractantium, quam nunc latinitas Porphirij scilicet, Aristotelis & Boetij. Ait quippè Porphirius in Isagogis, quas ad Cathegorias Aristotelis perscripsit. Ait, inquam, vnamquamque substantiam vna specie participare, pluribus verò accidentibus & separabilibus & inseparabilibus. Aristoteles quoque in Cathegorijs propriũ substantiæ assignans ait. Maximè autem proprium substantiæ videtur esse, quod cum sit vnum & idem numero contrariorum est susceptibile. Item, idem de eodem. Quare proprium erit substantiæ quod cum sit vnum & idem numero, susceptibile est contrariorum. Cum itaque Deo ista omnia coaptari non possunt, cuius substantia nec accidentibus variari, nullis omnino formis subiacere potest; liquet nec inter substantias eum Philosopos recepisse. Ea profectò ratione qua Plato, inter nullam & aliquam substantiam ὕλην collocauit, quam omnino adhuc informem conceperit. Neque enim substantia non est Deus si verè subsistere naturam & incommutabilem esse, in ipso attendamus. Nec rursus substantia est, si vsitatã nominis substantiæ appellationem sequamur, cùm videlicet accidentibus subiectus esse non possit. Vnde & in illo argumento Deus non esse substantia ostenditur apertè, quo Boetius quamuis Christianus, opinionem Philosophorum secutus, cùm de Philosophia tractaret, Themistium scilicet & Tullium in Topicis suis vestigans, probat in quinto Topicorum ipsorum, albedinem non esse substantiã, his verbis: Substantia est, quæ omnibus accidentibus possit esse subiectum, albedo autem nullis accidentibus subiecta est, albedo igitur substantia non est. Ipse quoque Augustinus hanc vsitatam & propriam significationem substantiæ apertè profitetur in VII. de Trinit. lib, cap. IV. & V. his quidem verbis de Deo disputans. Sicut enim ab eo qui est appellatur esse essentia, ita ab eo quod est subsistere, substantiam dicimus. Absurdum est autem vt substantia relatiuè dicatur. Omnis enim res ad se ipsum subsistit; quanto magis Deus? si tamen dignum est vt dicatur subsistere. De his enim rebus intelligi ratione in quibus subiectis sunt ea quæ in aliquo subiecto esse dicũtur, sicut color in corpore. Item, Res ergo mutabiles neque simpli-

ces propriè dicuntur substantia. Item, nephas est autem dicere vt subsistat, & subsistit bonitati suæ, atqui illa bonitas non substantia sit, vel potius essentia, neque ipse Deus sit bonitas sua, sed in illo sit, tamquam in subiecto. Vnde manifestum est Deum abusiuè vocari substantiam, vt nomine vsitatiori intelligatur essentia, quæ verè ac propriè dicitur, itaut fortasse Deū solam dici oporteat essentiam. Est enim verè solus quia incommutabilis est, idque suum nomen Moisi enunciauit, cum ait. *Ego sum qui sum*, Et *dices ad eos*, *Qui est misit me ad vos*, Sed tamen siue essentia dicatur, quæ propriè dicitur, siue substantia quod abusiuè, vtrumque ad se nō relatiuè dicitur, vnde hoc est Deo esse quod subsistere, & ideo si vna essentia Trinitas, vna etiam substantia. De quo etiam Iob laquitur. Ipse enim solus est & nemo aduertere potest cogitationes eius. Ex his itaque liquet, nec etiam iuxta sanctos propriè, nec iuxta Philosophos vllomodo Deum substantiam dici. Patet itaque à tractatu Philosophorum, rerum omnium naturas in decem prædicamenta distribuentium, illam summam maiestatem esse exclusam omnino, nec vllo modo regulas aut traditiones eorum ad illam summam atque ineffabilem celsitudinem conscendere, sed creaturarum naturis inquirendis eos esse contentos secundum quod scriptum est. *Qui de terra est*, *de terra loquitur*, quas nec adhuc comprehendere ac ratione discutere ad illud sufficiunt. Quod summus ille sapientum Salomon considerans ait. *Cunctæ res difficiles*, *non potest eas homo explicare sermone*, *& alta profunditas*, *quis inueniet eam* Et per semet ipsam sapientia. Cogitationes inquit mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ, *Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam*, *et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem*. Et difficile ęstimabimus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inueniemus cum labore quæ in cœlis sunt, aut quis inuestigabit? quod etiam omnis hæc locutio ad creaturarum status maximè accommodata sit, ex ea præcipuè parte orationis apparet, sine qua nulla dicitur constare perfectio orationis, ex ea scilicet quæ verbum appellatur. Hæc quippè dictio temporis designatiua, quæ incepit a mundo. Vnde si huius partis significationem attendamus, per eam cuiusque constructionis sensum infra ambitum contineri vel coerceri temporis, hoc est ad eas res tantum temporaliter inclinari, quas demonstrare,

Volumus temporaliter contingere, nec æternaliter subsistere. Vnde cum dicimus Deum priorem esse mundo, siue existere ante tempora, quis sensus in his verbis verus esse potest de processione Dei & successione istorum, si hæc verba ad hominum institutionem accipiamus, secundum ipsam temporis significationem, secundum tempus priorem esse mundo vel extitisse, hoc est in tempore præterito fuisse antequam tempus esset aliquid? Oportet itaque cum ad singularem diuinitatis naturam quascumque dictiones transferimus, eas in quãdam singularem significationem seu etiam institutionem contrahere. Atque per hoc quod omnia etiam excedit, necessario propriã institutionem excedere. Constat quippè iuxta Boetium ac Platonẽ cognatos de quibus loquuntur rebus oportere esse sermones. Quod rectè Gregorius attendens in prologo Moraliũ, ait. Indignum vehementer existimo, vt verba cœlestis oraculi restingam sub regulis Donati. Sed nec proprium & vsitatum nomen Dei ad illam vnicam diuinitatis maiestatem, quæ excogitari non valet, nec dum disseri, ipsi magni Philosophi nouerunt accommodare, qui cum Deum cum Marte nominant, quem animali rationi supponunt, de mundo & cœlestibus corporibus illud, vt supra meminimus, accipiunt. Quid itaque mirum, si cum omnia ineffabiliter transcendat Deus, omnem quoque institutionis humanæ sermonem excedat? Et cum eius excellentia omnem longè exsuperet intellectum, propter intellectus autem, voces sunt institutæ, quid mirum si intellectus transcendat, qui transcendit causas? multo quippè facilius res excogitari, quàm disseri valet. quid etiam mirum si in seipso Deus Philosophorum infringat regulas aut exempla, quæ in factis suis frequenter cassat? Cum videlicet aliqua noua contra naturam facit, siue supra naturam, hoc est super hoc quod prima instructio rerum potest. Numquid enim illuminatione cæci, nota illa Philosophorum regula infringitur qua ab Aristotele dictũ est, Ab habitu quidẽ in priuationem fit mutatio, in habitu verò à priuatione impossibile est. Neque enim cæcus factus rursum videt &c. Numquid & virginis partus onmino illi præiudicat propositioni quæ frequenter à Philosophis in exemplum necessariæ consequentiæ seu argumentationis affertur? Si peperit, cum viro concubuit? Vt hinc quoque appareat quod ait Apostolus, *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.* Quod si vt Philosophos salues

ea quæ

ea quæ per miracula fiunt à disciplinis vel regulis illorum excipias, aut in his vocabula propriam significationem non obseruare dicas, vt videlicet propriè dicatur visio vel partus qui per miracula fiunt, quantomagis in ipso auctore miraculorum id concedi oporteat, vt illius excellentiæ singularitas aliquid habeat proprium, quod sicut humanas cogitationes ita & humanarum disciplinarum transcendat traditiones? de quibus rectè Apostolus admonet dicens. *Videte ne quis vos decipiat per prophetiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Ecce enim secundum ipsius Domini documentum, vt supra meminimus, testimonium Iob eum solũ propriè esse profiteri cogimur, quem penitus nihil esse constat, secundum illam sæcularium disciplinam doctorũ, quæ omnium rerum, vt dictum est, naturas in decem prædicamenta distribuit. Attendite fratres & verbosi amici quantum ab inuicem dissonent diuinæ & humanæ traditiones, spirituales & animales Philosophi sacrarum & secularium literarum disciplinæ: nec tamquã temerarij iudices arguatis, cum talia fides verba protulerit, quorum intelligentia vestris incognita sit disciplinis. Certum quippè est, quoniam vnaquæque scientia atque cuiuslibet artis tractatus proprijs vtitur verbis, & vnaquæque doctrina proprijs locutionibus gaudet, & sæpè eiusdem artis tractatores verba variare delectat, quia semper in omnibus, teste Tullio, identitas mater est satietatis, hoc est fastidium generans, atque in tantum etiam variare, vt sæpè vocem eandem de vna significatione sic ad aliam transferant, vt si vocis identitatem magis quam sensuum diuersitatem sequamur, ipsos sibi contrarios reperiamus. Quantomagis ergo illius singularis, & sũmi boni tractatores singularia verba quædã habere oportuit, aut ad quandam illa detorquere significationem, quibus id quod singulare est singulariter profertur, nec publicis & vulgaribus locutionibus illud ineffabile, illud incomprehensibile coercetur. De quo si quid de aliqua similitudine de creaturis ad creatorẽ vocabula transferimus, quæquidem vocabula homines instituerunt ad creaturas designandas quas intelligere potuerunt, cum videlicet per illa suos intellectus manifestare vellẽt. Cũ itaque homo vocẽ inuenerit ad manifestãdos intellectus suos, Deũ autẽ minime intelligere sufficiat, rectè illud

ineffabile bonum effari nomine non est ausus. Vnde in Deo nullum propriam inuentionem vocabulum seruare videtur. Sed omnia quæ de Deo dicuntur, translationibus & parabolicis ænigmatibus inuoluta sunt, & per similitudinem vestigãtur, ex parte aliqua inductam, vt aliud de ineffabili maiestate credendo, nunc magis quàm intelligendo degustemus. Et quoniam minus plenarias similitudines inuenimus ad illud quod singulare est inducendas, minus de eo satisfacere possumus per similitudines. Quod diligenter Beatus attendens Augustinus in libro contra Felicianum Arrianum, de hoc ipso quærentem, ita scripsit. Felicianus. Nescio quo pacto vna creditur esse substantia, cum non dicatur vna esse persona, velim quæso exemplo mihi faciliore dicta dilucides. August. In rebus quidem incõprehensibilibus exempla non suppetunt disputandi. Tamen in quantum fieri potest, etiam in hac parte non deero. Ecce homo pater habet hominem filium, est cõmune vtrisque quod homo est, vni tamen quod filius, alteri proprium videtur esse quod pater est. Item patrem ingenitũ, filium genitum dico. Eò tantum docens ingenitum patrem, quod non processit ex altero; eò genitum filium, quod etiam existit ex semetipso. Itaque si proprium patri quærimus, sufficit, quia solus non habet patrem, si filij satis est, quia non habet prolem. Quas tamen vt possumus aggrediamur, maximè vt pseudodia lecticorum importunitatem refellamus, quorũ disciplinas & nos paululum attingimus, atque adeo in studijs eorum profecimus, vt Domino adiuuante ipsis in hac re per humanas rationes quas solas desiderant satisfacere nos posse confidamus. Habet enim humanas rationes etiam conditor rationis ipse, quibus animalium hominum ora obstruere possit, qui nos per Sapientiam admonet dicens: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi esse sapiens videatur.* De cuius etiam sapientia in ipso Sapientiæ libro, inter cæteras etiam laudes ipsius, dicitur, *Scit versutias sermonum & dispositiones argumentorum.* Tunc verò probabiliores illis afferimus similitudines, si de ipsis artibus quas frequentant, eas sumere poterimus, & ad singula quæ obijciunt, illas applicuerimus.

XI. QVÆRVNT autem quomodo in Deo vna penitus permanente substantia vel essentia aliqua, ibi proprietatum sit

diuersitas, secundum quas Trinitas personarum constat. Vel quomodo potest esse, vt cum vnaquęque ibi persona sit Deus, nec tamen vna persona sit alia, non etiam plures dij, sicut & plures personæ sint dicendi. Aut quæ sit denique generatio filij de patre, vel processio Spiritus ab vtroque. Quodquidem vt diligentius fiat, præmittendum est quot modis. Idem, & quot modis diuersum, accipiatur.

TRIBVS autem modis vtrumque, & fortasse pluribus dici solet. Idem namquè similitudine, idem essentialiter sine numero, idem proprietate dicimus. Idem similitudine, cum easdem res apud omnes esse, sicut & intellectus, Aristoteles asserit, & nos easdem merces in hac & in illa ciuitate reperiri dicimus. Tàm numero autem quàm essentialiter idem sunt, cum sit eadem essentia tàm hoc est quàm illud, vt numerum in se rerum non habeant, nec res plures numero dici queant, vt in Socrate homo, & animal, vel homo & risibile. Proprietate autem seu diffinitione idem sunt, quæ non solum numero sunt eadem, verumetiã nec proprietatibus vllis, nec proprijs discrepant similitudinibus, vt ensis & mucro, vel album & candidum. Quamquidem maximam identitatem iuxta proprium & expressum esse rei Boetius attendens in primo Topicorum, ait. Rursum potest de eo quod est idem, fieri certamen, vt an idem sit vtile quod honestum est. Sed hæc quomodo diffinitioni est aggreganda? quarum enim rerum diffinitio est eadem, ipsæ quidem eædem sunt. Quarum verò diuersa ratio substantiæ est, diuersæ etiam ipsæ sunt. Tribus etiam modis solet diuersum sumi essentialiter, scilicet numero, proprietate, seu diffinitione. Diuersa namque essentialiter dicimus, si eadem essentia quæ est hoc, non sit illud, & si homo est nullius essentia tamquam pars includatur, vt manus & homo. Tunc verò etiam numero sunt diuersa, cum ita tota quantitate suæ essentiæ sunt discreta, vt in computatione sibi queant admisceri, cum videlicet dicitur vnus, duo, tres, &c. Quod tunc quidem fieri potest cũ non solùm hoc nõ est illud, verumetiam nec ipsum, nec aliud de ipso est de substantia alterius, vt hic homo & ille, & etiam in eadẽ manu hic digitus & ille. Proprietate verò seu diffinitione diuersa sunt, quę licet habeant de se prædicari, cum essentialiter idem sunt, secundũ proprios tamen status, aliud est huius proprium, & aliud XII.

illius,& singula proprijs diffinitionibus& in sensu diuersis sunt terminanda. Proprias verò diffinitiones eorum esse dicimus, quorum, ex integro exprimunt esse, vt substantia corporea corporis,vel aptum ad ridendum risibilis, vel habens albedinem albi, quamquam differentiam proprietatis scilicet seu diffinitionis Boetius in libro diuisionum diligenter attendens rationale & bipes, quæ idem numero contingit esse, differre tamen his verbis asserit. Quoniam verò quædam sunt quæ differunt quæ contra se in diuisionibus poni non debent, vt in animali rationale & bipes. Nullus enim dicit animalium, alia sunt rationalia, alia duos pedes habentia, idcirco quod rationale & bipes licet differant, nulla tamen à se oppositione distinguntur &c. Idem in primo Topicorum cum propositionem,& quæstionem,& conclusionem definisset,& suis singula proprietatibus distinxisset;ostendendo scilicet quod vnumquodque & quantum ex vi & natura propria requireret,idem numero hæc tria esse monstraret, nihilominus tamen ea dicuntur differre secundũ proprietates quas assignauerat, ostẽdit dicens. Idem igitur est propositio quomodo conclusio,sed differunt supradicto modo. Quamquidem differentiam & B. Greg. diligenter considerans lib. Moralium XXI. ait. Hoc inter peccatum distat & crimen, quod omne crimen peccatum est, sed non omne peccatum crimen. Rursus Boetius in prædicto libro Topicorum, vt iam supra meminimus, cum illam quæstionem, vtrum idem sit vtile quod honestum,de diffinitione esse docet dicens, secundũ hæc quomodo diffinitioni est aggreganda. Quarum enim rerum eadem diffinitio est,ipsæ quidem eædem sunt, quarum verò diuersa substãtię ratio est,ipsæ etiam sunt diuersæ, patenter ostendit quæcũque diffinitionibus proprijs discrepant,etsi eadẽ numero illa esse contingat, vt eadem videlicet res aliqua hoc sit & illud, nihilominus tamẽ illa dici diuersa. Quod & Porphyrius ante in Isagogis suis docuerat dicens: Quorum termini sunt differentes,ipsa quoque sunt differentia. Qui etiam cum ait, Differentiarum aliæ quidem sunt secundum quas diuidimus genera in species, aliæ secundum quas ea quæ diuersa sunt specificantur : hoc est aliæ sunt diuisiuæ generum, aliæ constitutiuæ specierum ; quomodo has ab illis alias dixit, cum omnis diuisiua sit constitutiua, & è contrario,nisi secundum proprietatem

diuidendi & constituendi quæ diuersæ sunt. Aliud quippè exigit ex eo quod est diuisiua, & aliud ex eo quod est constitutiua, licet modis omnibus eadem sit numero diuisiua & constitutiua differentia. Tale igitur est dicere aliam esse differentiam diuisiuam, & aliam constitutiuam, ac si dicamus alterius proprietatis esse diuisiuam, alterius constitutiuam, licet penitus ea sit diuisiua quæ constitutiua, & è conuerso. Hoc autem modo facilè in singulis rebus assignari potest, & vnam numero atque essentialiter rem permanere, & ipsi plures inesse proprietates, secundum quas aliqua diuersa sunt diffinitione, non numero, & eædem res diuersa in sensu vocabula sortiantur. Verbi gratia. Hic homo & substantia est & corpus, & animatum & sensibile, quod est alias rationale, & mortale quod est homo. Et fortassis albus & crispus, & alijs accidentibus subiectus quæ recipit, & cum ipso idem sit numero, vel essentialiter substantia, quod corpus vel animatum & c. Nihilominus tamen hæc abinuicem proprietatibus suis diuersa sunt, secundum quas scilicet ipsa diuersis terminanda sit diffinitionibus: aliud quippè substantiæ est proprium, & aliud corporis; alius cæterorum & alius substãtiæ status dicitur, alius corporis, alius cæterorum. Ad hunc igitur modum cum in singulis rebus vna permanente substantia possint innumerabilia assignari, secundum proprietates suas ab inuicem diuersa, quid mirum si vna permanente diuina essentia, diuersæ quæ in illo sint proprietates, secundum quas distingui tres personæ queant? Sicut enim in vno homine qui simul substantia est & corpus, vel cætera singula quæ prædicta sunt, & fortassis quantùm ad diuersos pater & filius, alia est proprietas substantiæ, alia corporis, & cæterorum, & alia est patris & filij: ita & in Deo licet eadem essentia sit Pater & Filius & Spiritus sanctus, alia tamen est proprietas patris secundum quod scilicet generat, alia filij secundum quod generatur, alia Spiritus sancti secundum quod procedit. Quas quidem proprietates plenius exponemus. Si quis forte id quod de rerum identitate, vel proprietatum diuersitate monstramus, non satis ad rem quam proposuimus pertinere dicat, nisi etiam in aliquibus rebus vna permanente essentia, plures quoquo modo personas inesse demonstremus, agnoscat nullam ex toto similitudinem, sed ex parte aliquam induci. Alioquin identitas potius quàm similitudo

diceretur, vt tamen & in hoc satisfacere valeamus, diuina nobis ex ipsorum artibus gratia prouidit. Nam & Grammatici cum tres distingunt personas, primam videlicet quæ loquitur, secundam ad quam loquitur, tertiam de qua tanquam ab vtrisque diuersa loquuntur personarum, iuxta quarum proprietates diuersitatem intelligunt, vt eidem rei sic tres istas personas inesse fateantur, vt idem homo & prima sit persona secundum quod loquitur, & secunda secundum quod ad eum aliquis loquitur, & tertia secundum quod de ipso inter aliquas sermo est. Et prima quidem persona, cæterarum principium est quoddam & origo seu causa. Et rursum prima & secunda tertiæ, nisi enim prima sit persona, quæ scilicet loquitur, quomodo erit secunda, ad quam videlicet sermo loquentis dirigatur? aut quomodo tertia erit, de qua scilicet inuicem loquuntur, nisi inuicem illis loquentibus. Vndè & benè quantum ad ipsum existentiæ gradum seu modos, illa prima dicitur, ex qua ceteræ habent esse, & illa secunda post primam, ex qua simul & ex prima tertia esse habet.

XIII. QVAM etiam similitudinem, si quis ad diuinæ Trinitatis personas inducere velit, non incongruè fortassis aptare poterit, cùm videlicet ex Deo patre tàm filius quàm Spiritus sanctus, & ex Patre simul & Filio simul Spiritus sanctus habeat esse. Secundum quos etiam existentiæ modos beatus quoque Augustinus, vt iam olim meminimus, suprà, secundum à Patre dicit Filium, & Spiritum sanctum nominat tertium. Sicut autem iuxta Grammaticos persona sub disiunctione facilius describitur hoc modo, Persona est qui loquitur siue ad quem loquitur, vel de quo tanquam diuerso loquitur, ita & diuinæ personæ sub disiunctione patentius describi hoc modo videntur. Persona est in illa summa Trinitate Deus Pater vel eius Filius, siue amborum Spiritus sanctus. Sicut etiam ibi nemo Grammaticorum dicit primam personam esse secundam aut tertiam, cum sint earum diuersæ proprietates. Licet eadem res, vt diximus, quæ est prima persona sit secunda vel tertia, ita & in Deo cum eadem essentia quæ est Pater, sit Filius & Spiritus sanctus, nemo orthodoxus dicit vnam personam esse alteram. Quod si post grammaticam quasi puerilem disciplinam ad Philosophicam perfectionem conscendere iuuat, vt scilicet tantum aliquam ad propositum nostrum idoneam su-

mamus similitudinem, nec ibi nobis diuinæ gratiæ suffragium deerit, maximè cum de ipsis Apostolus Philosophis loquens, asserat illos, *à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.* Vbi quidem cum ait, inuisibilia ipsius, id est Dei, quia etiam ipso nomine spiritus, inuisibilis natura declaratur. Et pluraliter vt dictum est inuisibilia septiformem eius spiritum, hoc est Spiritum sanctum intelligi arbitror, qui nonnunquam etiam pro diuersitate donorum septem spiritus appellant. Sempiterna autem virtus Dei filius intelligi, iuxta quod alibi ait idem Apostolus, *Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.* Cum verò ait inuisibilia ipsius vel eius virtus, per hoc quod ipsius & eius Patrem dixerit, ipsum expressit, cuius videlicet tam ipse spiritus quàm filius esse dicitur. Cum autem subdit, & diuinitas, subaudis similiter, intellecta conspicitur, vnitatem diuinitatis in tribus illis personis assignari, sin autem intelligatur vt dicatur diuinitas ipsius vel eius, sicut Dei inuisibilia ipsius vel virtus eius, rectè quoque cum dicitur diuinitas ipsius, id est, ipse Deus cuius sunt illa inuisibilia, & illa virtus, Deus pater intelligitur. Quomodo autem Philosophi hanc personarum distinctionem in vna diuinitatis essentia per similitudinem alicuius mundanæ creaturæ, & eorum quæ in ipsa sunt creatura vestigare poterunt atque inuenire? facilè credo poterit assignari in his quæ ex materia & forma, vel ad similitudinem materiæ & formę dixerunt consistere, verbi causa. Æs quidem est inter creaturas, in quo artifex operans, & imaginis regiæ formam exprimens, regium facit sigillum, quod scilicet ad sigillandas literas, cùm opus fuerit, ceræ imprimatur. Est igitur in sigillo illo ipsum æs materia, ex quo factum est: figura verò ipsa imaginis regiæ, forma eius: ipsum verò sigillum ex his duobus materiatum atque formatum dicitur, quibus videlicet sibi conuenientibus ipsum est compositum atque perfectum. Nil quippè est sigillum quàm æs ita formatum. Id itaque essentialiter est ipsum æs, quod est materia ærei sigilli, & sigillum ipsum cuius est materia, cum tamen in suis proprietatibus ita sint distincta, vt aliud sit proprium æris, aliud ærei sigilli, & quamuis idem sint essentialiter, sigillum tamen est æreum ex ære, non æs ex æreo sigillo, & æs est materia ærei sigilli, non sigillum æris. Nec ullo modo æs materia sui ipsius

Contra hanc similitudinē scripsit S. Bernardus Ep. 190.

esse potest, quamuis sit materia sigilli, quod est ipsum æs, non enim æs ex ære fit, sicut sigillum ex ære est constitutum, & quãuis idem sit materia ipsa quod est materiatum, nequaquam tamen in sigillo illo materiatum est materia, vel materia est materiata. Facto autem ex ęre sigillo, iam sigillabile est, hoc est aptum ad sigillandum, etsi nondum sit actualiter sigillans. Cum autem per illum sigillari ceram contingit, iam in vna æris substantia tria sunt proprietate diuersa, æs videlicet ipsum, sigillabile, & sigillans. Quæquidem inter se sic se habent, vt ex ære sit factum sigillabile, hoc est sigillum, & ex ære simul & sigillabili contingat fieri sigillans. Et ex ære quippè quod erat primitus ad hoc productum, est ipsum æs vt sigillabile esset, deinde vt quod æs sigillabile iam erat, sigillans fieret. Sic igitur cum eadem sit essentia æris & sigillabilis, & sigillantis, quæ tria proprietate diuersa sunt; ita hæc tria inuicem sibi sunt coniuncta, vt ex ære sigillabile, & ex ære & sigillabili simul, sigillans habeat suum esse. Quæquidem omnia si ad diuinæ Trinitatis doctrinam congruis proportionibus reducantur, facilè est nobis ex ipsis Philosophorum documentis, pseudo-Philosophos (qui nos infestant) refellere. Sicut enim ex ære sigillum est æreum, & ex ipso quodammodo generatur, ita ex ipsa Dei patris substantia filius habet esse, & secundum hoc ex ipso dicitur genitus. Vt enim ex suprapositis iamdudum ostẽdimus specialiter nomine patris diuina potentia declaratur, sicut nomine filii diuina sapientia significatur. Est autem diuina sapientia, quædam, vt ita dicam, ipsius Dei potentia, qua videlicet ab omni sibi fallacia vel errore prouidere potest, & ita veraciter cum ista diiudicare, & scrutando penetrare, vt in nullo decipi vel errare possit. Sapientia itaque diuina potentia est illa facultas differendi, per quam *Omnia oculis eius nuda sunt & aperta*, nec quicquam ignorantiæ illi possit inesse. Sicut enim sanatiuum aut durum ex potentiis quibusdam dici Aristoteles astruit, quod videlicet ipsa incommodis suis resistere valent, ita sapientia ratione quadam potentia dicitur, quia fallaciæ scilicet vel ignorantiæ resistitur, nec in aliquo per errorem mens cæcata labatur. Sic & visionem potentiam quãdam, sicut è contra cæcitatem impotentiam nominamus. Idem quoque de scientia qualibet, quæ visio quædam mentis est, & de ignorantia dici conuenit. Cum igitur sapiẽtia quędã,

vt dictum

vt dictum est, sit potentia: sicut enim æreum sigillum est quoddam æs, liquet profectò diuinam sapientiam ex diuina potentia esse suum habere, ad eam scilicet similitudinem qua sigillũ æreũ ex ære dicitur esse, quod est eius materia vel species ex genere, quod quasi materia speciei dicitur esse, vt anmail hominis. Sicut enim ex eo quod est æreum sigillum exigit necessario vt æs sit, & ex eo quod homo vt animal sit, sed nõ è cõtrario. Ita diuina sapientia, quæ est potentia discernendi, exigit quod sit diuina potentia, non è contrariò. Quippè vt æs tàm ad æreum sigillũ quàm alia se habet, & animal ad hominem quàm ad alia sit, & potentia diuina tàm ad discernendũ quàm ad operandum se habet: & sicut æreum sigillum de ipsa æris substantia vel essentia dicitur esse, cum esse videlicet æreũ sigillum sit esse æs quoddam, & esse hominem, id est animal rationale ---- sit esse animal quoddam, ita & diuina sapientia de diuinæ potentiæ dicitur esse substantia, cum videlicet esse sapientiam, id est potentiam discernendi, sit esse potentiam quandam, quod est filium de substantia patris esse, vel ab ipso genitum esse. Nam & species ex genere quasi gigni vel creari Philosophi dicunt, secundum hoc scilicet, quod ex ipso, vt dictum est, esse contrahunt. Boetius in libro diuisionũ, genus in species quasi in quasdam à se quodammodo procreationes diuidi asserit. Cum autem species ex genere creari seu gigni dicãtur, non tamen ideo necesse est genus species suas tempore, vel per existentiam precedere, vt videlicet ipsum priùs esse cõtigerit quàm illas. Numquam etenim genus nisi per aliquam speciem suam esse contingit, vel vllatenus animal fuit, antequam rationale vel irrationale fuerit, & ita quædam species cum suis generibus simul naturaliter existunt, vt nullatenus genus sine illis, sicut nec ipsæ sine genere esse potuerint, sicut quantitas & vnitas, vel numerus & binarius. Sic & diuina sapientia, licet vt dictum est ex diuina potentia omne habeat, quod est filium ex patre gigni, non tamen hanc illa præcesserit, cum nullatenus sine sapientia Deus esse potuerit. Sic & innumerabilia ex alijs gigni vel esse videntur, à quibus tamen tempore nullatenus præceduntur, vt ex Sole splendor aut calor, quæ ad similitudinem Trinitatis nonnulli afferre consueuerunt, vt sit videlicet filius ex patre, sicut splendor ex Sole, & rursus Spiritus ex ipso, sicut ex Sole calor.

B. Bernard. Epist. 190. hunc refutat locum.

Splendor quippè ad sapientiam, quæ tamen est animæ rectè videtur pertinere, & de ipsa Dei sapientia quæ filius eius intelligitur, scriptum est ab Euangelista. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Et ab ipso dictum est filio. *Ego sum lux mundi.* Et Apostolus inquit. *Splendor gloriæ eius.* Spiritus verò sanctus, qui amor Dei dicitur, rectè per calorem intelligi videtur, cum in omnibus ipsis amor quo calere pectora dicuntur, frequenter calor siue ignis appelletur. De quo & ipse filius ait. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Hoc est amore potius quàm timore corda terrena implere. Et Psalmista neminem absque aliquo diuinæ gratiæ dono conspiciens. *Non est*, inquit, *qui se abscondat à calore eius.* Et hanc profectò de sole similitudinem illam esse existimo, qua in diuinæ Trinitatis assignatione Platonem vsum esse commemorat, vt iam supra meminimus dudum. Sed quia nec secundum Philosophos, id est ipsa Solis substantia, quod est eius splendor aut calor, sicut eadem est essentia patris & filij: nec calor simul de Sole & splendore est, sicut Spiritus simul ex patre & filio, à quibus ipse procedit, magisque de substantia eius calor esse videtur qui substantialis est igni, ac per hoc ipse magis ad filium qui de ipsa substantia patris est quàm ad Spiritũ pertinere, minus fortasse quàm volumus, hæc inducta de Sole similitudo ad propositi nostri demonstrationem sufficit. Quod & quidam nostrum attendentes, cum trium personarum eandem essentiam assignare conarentur, & sicut filium ex patre esse, sic Spiritum ab vtrisque, de fonte, & riuo, & stagno familiariorem videntur excogitasse similitudinem. Eadem quippe aqua fontis & riuus primò fit, & post modum stagnum, & sicut riuus ex fonte, sic stagnum ex riuo simul & fonte contrahit esse. Patrẽ itaque fonti, filium riuo, Spiritum sanctum comparant stagno. Quod ad incarnationem verbi demonstrandam sic attendunt riuum in fistula, quasi filium in carne humana, ac si riuum in fistula cũ dicamus verbum incarnatum. Cuius quidem, ni fallor, similitudinis fundamentum Anselmus Cantuariensis à Beato sumpsit Augustino scribente ad Laurentium Papam de hoc ipso, & fontem & eius riuum, quorum est eadem substantia, ac diuinæ generationis exemplum. Vbi eadem substantia generãtis & geniti inducitur. Sed hæc quoque similitudo ad identi-

tatem ſubſtantiæ trium perſonarum in hoc minus ſufficere videtur, quod eadem aqua non eſt ſimul fontis, & riui & ſtagni, ſed per temporis vt dictum eſt, ſucceſſionem; ſicut eſt eadẽ ſimul eſſentia patris & filij & Spiritus ſancti. Imo eodẽ tempore alia eſt eſſentialiter aqua fontis quàm riui ſeu ſtagni, vnde fortaſſis hæc ſimilitudo illi potius ſuffragatur hæreſi, quæ ita per tempora proprietates perſonarum commiſcet, vt eandẽ perſonã dicat quando vult eſſe patrem, quando vult eſſe filiũ vel Spiritum ſanctum. Quod & nos prouidentes, alias quaſdam ſimilitudines, tàm ſecundum Grammaticos, quàm ſecundum Philoſophos ſuperiùs induximus, quas propoſito noſtro magis conuenire credamus, ſed eam præcipuè quæ ſumpta eſt de Philoſophis maiori ratione præditis, ac per hoc à doctrina veræ Philoſophiæ (quæ Chriſtus eſt) minùs remotis.

XIV.

SVPEREST nunc poſt generationem filij, de proceſſione Spiritus ſancti diſſerere, in quo prẹcipuè de ipſo confidentes, quem Apoſtolis Dominus promittens. *Ille vos docebit*, inquit, *omnia*, & ſuggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis, tanto ampliorem gratiam ab ipſo in hoc ſperamus, quantum id amplius ad ipſum pertinet quod diſſerere cupimus. Spiritus ſpirãdo quaſi Spiritus dictus eſt, vnde veritas, *Spiritus*, inquit, *vbi vult ſpirat*. Et propheta conuenienti metaphora Spiritum Domini diſtinguens, Spiritum oris eius ipſum appellat. Ideoque ipſo ſuo nomine procedere ex Deo patre vel filio potius, quàm gigni declaratur. Benignitas quippè ipſa quæ hoc nomine demonſtratur, non eſt aliqua in Deo potentia ſiue ſapientia, cum videlicet ipſum benignum eſſe non ſit in aliquo eſſe ſapientem aut potentem, Sed hæc eius bonitas magis ſecundum ipſum charitatis effectum ſiue effectus accipienda eſt. Charitas autem teſte Gregorio, minus quàm inter duos haberi non poteſt. Nemò enim inquit ad ſemetipſum charitatem dicitur habere, ſed dilectionem in alterũ extendit, vt eſſe charitas poſſit. Procedere itaque Dei eſt, ſeſe ad aliquã rem per affectum charitatis quodammodo extendere, vt eam videlicet diligat ac ei per amorem ſe coniungat. Cum itaque tàm filius quam Spiritus ſanctus ex patre ſit, hic quidem genitus, ille procedens, differt in eo generatio ipſa à proceſſione, quod is qui generatur, ex ipſa patris ſubſtantia eſt, cum ipſa, vt dictum eſt, ſapientia, hoc eſt ipſum eſſe habeat, vt ſit quæ.

Locus productus à B Bernard. Epiſt. 190. poſt medium.

dam potentia. Ipse verò charitatis affectus, magis ad benignitatem animi quàm ad potentiam attineat, vnde benè filius ex patre gigni dicitur, hoc est ex ipsa patris substantia propriè dicitur esse. Hinc Nicena Synodus quasi exponens hanc generationem filij ex patre ait. Credimus & in vnum Dominum Iesum Christum filium Dei, natum ex patre vnigenitum, hoc est ex substantia patris Deum ex Deo, lumen ex lumine. Non ignorans nonnullos Ecclesiasticorum doctorum astruere Spiritum quoque sanctum ex substantia patris esse, hoc est ab eo sic esse, vt etiam ipse vnius sit substantiæ cum patre, propriè tamen non dicimus ex substantia patris esse: solus filius dicendus est. Spiritus verò quamuis eiusdem substantiæ sit cum patre & filio, vnde etiam Trinitas Omousios, id est vnius substantiæ prædicatur, minimè tamen ex substantia patris aut filij, si propriè loquimur, esse dicendus est, quod oportet ipsum ex patre vel filio gigni: sed magis ex ipsis habet procedere, quod est Deum se per charitatem ad alterum extendere: quodammodo etenim per amorem vnusquisque à seipso ad alterum procedit, cum propriè, vt dictum est, nemo ad seipsum charitatem habere dicatur, aut sibi ipsi benignus esse, sed alteri Maximè autem Deus cùm nullius indiget erga ipsum benignitatis affectum commoueri non potest, vt sibi aliud ex benignitate impendat, sed erga creaturas tantum, quæ diuinæ gratiæ beneficijs indigent, non solum vt sint, sed vt benè sint. Quo itaque modo Deus à seipso ad creaturas exire dicitur per benignitatis affectum siue effectum, cum hoc ipsum quod benignus est, aut benignè aliquid ex charitate agit, secundum affectum vel effectum quem in creaturis habeat, dicatur. Tunc verò in se per benignitatem remaneret si sibi benignus esse posset, aliquam in se beneficentiam exercendo, & aliquod sibi beneficium impendendo. Ex patre autem simul & filio spiritus procedere habet, quia bonus ipse affectus siue effectus aliud faciendi vel disponendi ex potentia ipsius, & sapientia prouenit: cum ideo scilicet velit Deus aliud & faciat, quia & potest illud adimplere & solerter efficere, nisi enim posset aliud frustra illud vellet, quia efficacia careret. Et nisi solerter sciret illud efficere, non haberet egregium effectum. Nonnullos autem aliud velle contingit, quod non sufficiunt adimplere, quod etiam si possunt,

non ità vt oportet perficere sciunt, quorumquidem voluntatem tàm impotentia ipsorum quam inscientia irrationabilem facit. Vt igitur bona Dei voluntas erga quælibet facienda vel disponenda omnino ratione prædicta demonstretur, ex patre & filio, sicut prædictum est, procedere Spiritus sanctus perhibetur. Sicut igitur ex ære sigillum æreum habet esse, & rursum ex ære simul & sigillo, id est, sigillabili sigillans habet esse, sic ex patre solo filius habet esse, & ex patre & filio Spiritus sanctus, vt exposuimus. Et sicut sigillum in forma impressæ sibi imaginis consistit, sic solus in forma Dei esse dicitur, & figura substantiæ eius, siue ipsa patris imago, id est expressa eius similitudo nuncupatur: cum ipse filius tanta patri cognatione, vt ita dicam, sit vnitus, vt non solùm ipse sit vnius cum patre substantiæ, sed insuper, vt dictum, est ex ipsa patris substantia. Ad hanc fortassis similitudinem, æris scilicet & ærei sigilli, quasi videlicet informis & formati, Hilarius respexit cum, vt dudum supra meminimus, filiũ à patre formatum dixit, id est eo modo esse suum habere de patre quo res formata ex ipsa suæ materiæ substãtia dicitur esse. Non tamen vllo modo materiã vel materiatum in Deo concedimus esse, sed in creaturis tantum vel mutabilibus rebus quæ sunt accidentium susceptibiles. Sicut ergo sigillans eo ipso quo sigillans est in alterum quiddam mollius cui imprimitur procedit, vt videlicet eius imaginis, quæ in ipsa eius substantia iam erat, formam illi tribuat: sic Spiritus sanctus donorum suorum distributione nobis infusus imaginem Dei deletam in nobis reformat, vt iuxta Apostolum conformes efficiamur imaginis filij Dei, id est Christo, *vt sequamur vestigia eius qui peccatum non fecit*, & de veteri homine in nouum transeamus. Sicut autem æs & sigillum seu sigillans in suis proprietatibus diuersa sunt secundum modos existentiæ quos adinuicem habent, ita scilicet vt nullus ipsorum proprietatem alterius communicet, sic & Pater & Flius & Spiritus sanctus. Verbi gratia, Sigillum æreum ex ære est tanquam ex materia materiatum, & æs materia est ærei sigilli, & æreum sigillum materiatum ex ære, & istæ quidem æris & ærei sigilli proprietates ita intermixtæ sunt, vt neque æs sit materiatum ex ære, neque eorum sigillum materia sit æris, cum tamen eadem res sit hoc quod est materia ærei sigilli, vel materiatum ex ære, hoc est æs ipsum,

& æreum sigillum. Sic & in diuinis contingit personis. Secundum id quippè, quod diuina sapientia, vt diximus, ex diuina potentia esse habet, illa pater huius, & hæc filius illius dicitur, & in Deo tantumdem est dicere patrem, quantum si dicamus sapientiam ex patre genitam. Si ergo dicamus ibi filium esse patrem, tale est ac si dicamus ipsam Dei patris sapientiam esse genitorem ipsius sapientiæ patris, hoc est suiipsius, vt ipsa scilicet Dei sapientia ex seipsa sit genita, & ex seipsa habeat esse. Similiter si dicamus in patrem esse filium videlicet suiipsius tale est ac si dicamus diuinam potentiam seipsam genuisse, Quamuis enim idem essentialiter sit æs, quod æreum sigillum, non tamen ideo quia æreum sigillum ex ære est, æs ex seipso esse dicitur, vel quia ipsum posterius est ex ære, ideo posterius seipso dicitur. Non enim hoc pronomen quod est sui, relationem facere potest rectè, nisi vbi res eadem non essentialitate tãtum, sed etiam proprietate nititur. Diuersa autem proprietate sunt æs, & æreum sigillum, vnde non est consequens vt si æreum sigillum sit ex ære, ideo aliud sit ex seipso. Sic & quamuis idem sit pater quod & filius, quia tamen, vt dictum est, proprietatibus suis adinuicem distant, nullatenus procedunt. Quod si filius ex patre sit genitus, vel ex patre habeat, vt dictum est, esse, ideo concedatur filius ex seipso genitus esse vel ex seipso habere esse. Quod diligenter Beatus attendens Augustinus in primo de Trinit. his confirmat verbis. Qui putat eius potentiæ Deum esse, vt seipsum genuerit, eo plus errat quod non solum Deus ita non est, sed nec spiritualis creatura, nec corporalis. Nulla enim res omnino est, quæ seipsam gignat. Sicut igitur in ære & æreo sigillo absoluta eorum nomina sibi per prædicationem coniungũtur, quando videlicet eorum eandem substantiam esse demonstramus: veluti cum dicimus, æs est æreum sigillum, vel è contrario, & similia, nec tamen eorum relatiua nomina quæ propietates eorum prædicant, secundum quas hoc ex illo habet esse, sibi coniungi possunt, sicut materia ærei sigilli, & materiatum ex ære. Nemo etenim dicit, materia ærei sigilli est materia ex ære, vel materiatum ex ære est materia ærei sigilli, sicut & in diuinis contingit personis. Ipse etenim omnipotens est sapiẽs siue benignus & è contrario, sed nõ ipse pater est filius, scilicet sui, vel est Spiritus sanctus, cum ipse videlicet pater non pro-

cedat ex patre hoc est ex seipso, vel filio, sicut & spiritus ex patre procedit siue filio, non enim quemadmodum bonus Dei affectus ex potentia eius & sapientia, vt dictum est, procedit, ita potentia ipsa siue sapientia ex seipsis procedere possunt, quod esset patrem vel filium esse Spiritum sanctum.

GRÆCI tamen ex patre solo, non etiam filio Spiritum sanctum procedere profitentur, eo scilicet quod veritas in Euangelio integrè continente de processione spiritus loquens, solum patrem commemorat dicens. *Spiritus qui à patre procedit.* Qui etiam super hoc quod à filio eum quoque procedere dicimus, non vehementer, arguunt atque reos anathematis teneri asserunt, quod in principalibus Conciliis quæ apud eos celebrata sunt, ita symbola eorum subiunctis anathematibus sancita sunt, vt nulli de fide Trinitatis aliud dicere, vel aliud prędicare, quàm ibi contineatur, liceat; In quibus quidem symbolis cum in processione spiritus de solo patre commemoretur, quicunque, inquiunt, filium addunt anathema incurrunt. Addunt etiam ad exaggerationem impudentiæ, nostrę testimonium damnationis fidei, quod iuxta traditionẽ prędictorũ Cõciliorũ Leo tertius Romętranscriptũ in Tabula argentea posteris reliquit, pro amore, vt ipsemet dicit, & cautela orthodoxæ fidei. In quoquidem symbolo ipse quoque in processione spiritus solum cõmemorat patrem, his quidẽ verbis. Et in Spiritum sanctum Dominũ & viuificatorẽ ex patre procedentẽ, cum patre & filio coadorandũ & conglorificandũ &c. In quanta autem reuerẽtia illa principalia Cõcilia tenẽda sint Beatus diligenter aperit Gregorius, qui se ea tanquam quatuor Euãgelia suscipere & venerari profitetur, vnde & eorum verbis, non magis quàm Euangelicis, vel addere aliud vel substrahere permittit; ita Constantino Episcopo Mediolanensi de vno eorum scribens. Nos auctore veritate, & teste conscientia fatemur fidem Calcedonensis symboli illibatam per omnia custodire, nihilque eius diffinitioni addere, nihil substrahere audere. Sed si quis contra eam eiusdem scilicet modi fidem, siue plus minusuè ad sapiendum vsurpare appetit, cum omni dilatione postposita anathematizamus, atque à sinu Ecclesiæ matris alienum esse decreuimus. Sed profectò cum interdicitur, ne quis aliter doceat aut prędicet Catholi-

cam fidem quam in prędictis continetur Conciliis, aliter dictum puto non secundum verborum diuersitatem, sed secundum fidei diuersitatem, Ac si dicatur. Aliter; hoc est contrario modo, non diuerso verborum sono, quia & nos Latinè dicimus quod illi gręcè. Sicut ergo diuersum pro opposito dicitur, ita diuerso modo quod est aliter pro opposito modo non incōgruè sumitur. Alioquin cum vnumquodque illorum Conciliorum proprium composuerit atque instituerit symbolū, sintque ipsa symbola ab inuicem verbis diuersa, ac fortasse quibusdam sententiis, cum vnum nonnumquam contineat quod alterum non habeat, profectò anathematis reus esset, qui vno recepto cętera symbola confitendo recitaret vel reciperet. Eadem ratione rei teneremur ex supplemento Euangelii additi, cum in Deuteronomio Moyses dicat. *Quod precipio tibi hoc tantum Domino facias, nec quicquam addas vel minuas.* Addi itaque prohibuit contrarium aliquid, non quod perfectioni deesset, suppleri. Quamuis etiam possit intelligi, vt omnino prohibeatur homo ex se ipso verbis aliquid supplere. Tunc verò homo ex se aliud adderet, si hoc ex sensu suo, non ex inspiratione spiritus præsumeret, de quoquidem spiritu est scriptū. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Multa etiam de miraculis sanctorum, & de his quæ sancti Patres post Apostolos scripserunt prędicamus. Cum tamen Apostolus dicit ad Galathas scribens. *Licet nos aut Angelus de cælo Euangelizaret vobis præter id quod Euangelizamus vobis, anathema sit, sicut prædixi, & nunc iterum dico, Si quis vobis Euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Quod autem opponunt greci Euangelicam traditionem ad integram fidei disciplinam sufficere, nec quicquam vlterius addendum esse, præter ea quę in verbis continentur Euangelicis, in se etiam ipsos sententiam proferunt. Cum autem spiritum à solo patre procedere, (non enim Euangelium cum à patre procedere spiritum dicat solo adiungit quod ipsi apponunt, sed tantumodo à patre dicit,) quærimus etiam & interrogamus eos cum credant Spiritum sanctum à parte procedere, vtrum credant ipsum à solo patte procedere, vel non. Quod si sic, & vera sit hæc fides, vtique ita est quod videlicet à solo patre ipse procedit, & quod ipsi super hoc sentiunt salubriter doceri seu confiteri, non est incongruum, quod non credi sit

periculosum

periculosum, præsertim cum dicat Apostolus. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Sin autem non à solo patre spiritum procedere credant, cum eum à patre procedere non dubitant, oportet quod tàm à patre quàm filio seu ab alio ipsum procedere assentiant, & quod necesse est credi, salubre sit confiteri, sicut & cætera omnia quæ ad fidem pertinent catholicam. Nec rectæ confessioni officit, si nonnulla confessionis verba in canonicis minimè reperiantur scripturis. Ob hoc enim maximè symbola conciliorum scripturis illis sunt superaddita, vt illa doceant vel disserant quæ ibi apertè non habentur. Quis enim Trinitatem, vel tres personas in ea sibi coæternas & coæquales, quarum vnaquæque sit Deus in illis scripturis dici meminerit, aut Pilatum Pontium appellari, aut ad inferos animam descendisse Christi, & alia quædam quæ in verbis non continentur canonicis? Multa profecto fidei necessaria post Euangelium ab Apostolis, vel Apostolicis viris addita sunt, quæ ex verbis Euangelicis minimè comprobantur, sicut est illud de virginitate Matris Domini etiam post partum iugiter conseruata, & de alijs fortasse multis. His autem aduersus Græcorũ obiectionem spiritus responsis, libet etiam ex ipsorum doctoribus testimonia proferre quibus à filio quoquè Spiritum sanctum procedere doceant. Athanasius in symbolo fidei, Spiritus, inquit, sanctus, à patre & filio non factus, non creatus, nec genitus, sed procedens: vbi quidem cum præmiserit Spiritum sanctum à patre & filio esse atque subiunxerit, procedens, manifestè docuit eum ab vtroque procedere, cum ad vtrumque procedere sicut & esse retulerit, præsertim cum non aliter à patre spiritus esse habeat, quàm procedendo. Didimus etiam eorum maximus doctor, in libro de Spiritu sancto, à filio quoque procedere patenter profitetur dicens, Saluator, qui & veritas, ait: *Non enim loquetur à semetipso*, loquetur, hoc est, non sine me, non sine meo & patris arbitrio, quia inseparabilis est à mea & patris voluntate, quia ex se non est, sed ex patre & à me est. Hoc enim ipsum quod subsistit & loquitur à patre & à me est illi. *Ego veritatem loquor*, id est inspiro quæ loquor. Siquidem spiritus veritatis dicere, & loqui in Trinitate non secundum consuetudinam nostram accipiendum, sed iuxta formam incorporalium naturarum & maximè Trinitatis, qua

voluntatem suam ingerit in corda credentium. Item, Spiritus sanctus qui est Spiritus veritatis, spiritusque sapientiæ, non potest audire filio loquente quæ nescit, cum hoc ipsum sit quod profertur à filio, id est procedens Deus de Deo, Spiritus veritatis procedens à veritate, consolator manens de consolatore. Quæquidem veritas quæ sit, à qua ipse procedit, Symbolum Ephesini Concilij (quod etiam Græcorum fuisse constat) manifestè his verbis determinat, Quamuis in sua substantia sit Spiritus filij, & intelligatur in persona proprietas, iuxta id quod Spiritus est, & non filius, non est tamen alienus ab ipso: nam Spiritus appellatur veritatis, & veritas Christus est. Itē Cyrillus Episcopus Alexandrinus in Epist. VIII. Nestorio directa, quæ sic incipit. Reuerendissimo & Domino Amantissimo, &c. Si est inquit, in substantia Spiritus speciali, vel certè & --- per se secundum quod Spiritus est, & non filius, sed tamen est non alienus ab eo. Spiritus enim veritatis nominatur & profluit ab eo, sicut denique ex Deo patre. Ioannes Chrysostomus Homilia XXVII. de expositione symboli quæ sic incipit. Vniuersalis Ecclesia congaudet. Iste est spiritus procedens de patre & filio, qui diuidit propria dona vt vult. Idem Homilia XXVIII. in alia expositione eius symboli quæ sic incipit. Super fabricam totius Ecclesiæ. Itaque credendum est Spiritum sanctum patris esse & filij. Item, Istum Spiritum sanctum dicimus Patri & filio esse coæqualem, & procedentem de patre & filio. Hoc credite ne colloquia mala corrumpant mores vestros bonos. Item, Videte vbique sacramentum Trinitatis, ecce & in Spiritum sanctum credimus, qui Spiritus procedens de patre & filio charitate coniungitur. Augustinus libro quæstionum ad Orosium cap. II. Spiritus Dominus noster ille Christus post resurrectionem suam, vt ostenderet à se procedere Spiritum sanctum sicut à patre, inflans in discipulos suos ait. *Accipite Spiritum sanctum*. Idem lib. IV. de Trinit. Nec possumus dicere, quod Spiritus sanctus à filio non procedat, nec enim frustra idem spiritus & patris & filij & spiritus dicitur, nec video quid aliud significare voluerit cum sufflans ait. *Accipite Spiritum sanctum*. Neque enim flatus ille corporeus substantia spiritus sancti fuit, sed demōstratio, & à filio procedere spiritum sanctum. Item in libro de Trinit. Sicut vnicum Dei verbum propriè vocamus nomine sapientiæ, cum

ſit vniuerſaliter, & Spiritus ſanctus, & pater ipſa ſapientia, ita ſpiritus propriè vocatur vocabulo charitatis, cum ſit & pater & filius vniuerſaliter charitas. De vtroque autẽ procedere ſic docetur, quia ipſe filius ait *de patre procedit*, & diſcipulis ſuis inſufflauit, & ait. *Accipite Spiritum ſanctum*, vt eum etiã de ſe procedere oſtẽderet, & ipſa eſt *virtus quæ de illo exibat & ſanabat omnes*, ſicut legitur in Euangelio. Quippè cũ ſpiritus quaſi ſpiramen à ſpirando dictus ſit, & æquè ipſe tàm patris quàm filij ſpiritus appelletur, quis rectè abneget ab ambobus eum procedere, à quibus tamquam amborum ſpiritus eſſe habet, atque ſpirare? Propriè tamen ſeu principaliter eum à patre procedere non negamus. Vnde Hieronymus diffinitionem Catholicæ fidei Nicenique ſimboli exponens ait, Credimus & in ſpiritum ſanctum qui de patre procedit propriè. Item, Spiritum ſanctum verum Deum inuenimus in ſcriptura, & de patre propriè eſſe. Et iterum, De patre & filio & ſpiritus propriè & verè procedit. Primum igitur accipe quod de patre eſt propriè Spiritus ſanctus, dicente ſcriptura. *Verbo Domini cæli firmati ſunt, Et ſpiritu eius omnis virtus eorum.* Et Saluator ait. *Spiritus veritatis qui à patre procedit.* Et B. Auguſt. in xv. de Trinit. cap. xviii. Non fruſtra in hac Trinitate dicitur, verbum Dei niſi filius, nec donum Dei niſi Spiritus ſanctus. Nec de quo genitum eſt verbum, & de quo procedit principaliter ſpiritus ſanctus, niſi Deus pater. Idem de verbis Domini, ſermone ix. Et Spiritus ſãctus principaliter de illo procedit de quo natus eſt filius. Ideo autẽ addidi principaliter, quia & de filio ſpiritus ſãctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi dedit non iam exiſtenti, licet nondum habenti. Sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, vt etiam de illo bonum cõmune procederet. Ac ſi apertè Auguſtinus his verbis determinet per hoc ſpiritum ſanctum principaliter ex patre, & non principaliter ex filio, quia ſic ex patre procedit, quaſi primo loco, cum eum pater ab alio non habeat, ſed à ſeipſo ſicut & à ſe ipſo eſt, hoc eſt non ab alio. Filius verò cum à ſe non ſit, ſed à patre, etiam ipſum ſpiritum à patre, habet, à quo per generationem eſſe habet. Sed quid eſt quod dictũ eſt, propriè ſpiritum ex patre procedere? Nũquid propriè ibi dictum ſicut hoc loco principaliter? Et fortaſſe eodem modo dici videri poſſet, niſi quod ibi interſeritur, quod

& filius ex patre natus sit propriè, sicut & spiritus ex patre propriè dicitur esse. Dictum quippè ibidem est, Filius non ex semetipso natus est, sed ex patre natus est propriè: non in tempore, sed semper: non aliundè, sed de vna substantia, non de aliena, sed de sua propria. At verò si eodem modo tàm in filio quàm in Spiritu sancto accipitur propriè, cùm hîc scilicet propriè nasci ex patre, & ille procedere dicitur propriè ex patre, & tale sit dicere propriè ac si diceretur principaliter, quomodo filium ex patre principaliter nasci dicemus, cum ex eo solo natus sit? Nisi forte cum ibidem statim additum sit, non in tempore, sed per respectum temporalis generationis eiusdem filij ex matre, id dictum est, vt videlicet hæc principalis & prima sit, quæ est æterna, per quam ab æqualitate patris non receditur; illa verò quasi posterior & temporalis, secundum quam minor patre ipse filius dicitur. Possumus etiam dicere in eo filium ex patre propriè natum esse siue genitum, quod naturalis sit ejus filius, non adoptiuus, sicut & statim determinatur, cum subditur non aliundè, sed ex sua substantia. Sed & secũdum hoc quod iuxta Philosophos nata siue genita omnia dicuntur, quæ ab aliquo habent esse, propriè filius solus ex patre natus est, quia solus ipse nascendo ex ipsa patris substantia est. Spiritus verò sanctus secundum hoc ex patre solo procedere propriè dicitur, quod ab eo sic procedit, quasi à summo principio, qui videlicet ab alio non est. Inde enim aliquid propriè procedere dicitur, vnde primo venire ac moueri cœpit, sicut locus ex fonte, nõ ex riuo, sed per riuum procedere dicitur, in quem scilicet riuum aqua ipsius lacus de fonte prodiens per eum transit ac peruenit in stagnum. Sic & Spiritus sanctus ex patre propriè procedere dicitur, quasi à summa origine, quæ scilicet aliundè non sit, & ab ipso in filiũ, quasi in riuum, quia & quod habet filius ab ipso habet à quo & hoc ipsum habet quod ipse est, & per filium ad nos tandem quasi in stagnum huius seculi. Quippè qui omnia in sapientia facit ac disponit, in hac ipsa sapiẽtia sua Spiritum tribuit suorum distributorem donorum, non improuidè vel inconsideratè. Vnde & B. Hilarius spiritum à patre per filium magis quàm à patre & filio procedere seu esse, sicut & mitti perhibet, ita & ad Deum patrem de Spiritu sancto & filio loquens in XII. de Trinit. libro. In sancto spiritu tuo ex te profecto

& per eum misso. Item, Ex te per eum sanctus Spiritus tuus est. Item; Filium tuum vnà tecum adorem, sanctum Spiritum tuum qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Et hoc fortasse modo, si à solo patre procedere spiritum Græci intelligant, eo scilicet quod sic ab ipso sit, quasi à summo & non existente ab alio, nulla est sententiæ controuersia, sed verborum diuersitas. Certum quippè est & solam personam patris hoc modo summam debere prædicari, & spiritum quoque ab ipso esse sicut à filio, qui ipsius quoque sicut & filij spiritus dicitur. Quod verò nonnulli mouentur, ex eo quod dicimus filium à patre per generationem esse, & spiritum à patre & à filio per processionem, nec tamen ideo patrem per existentiam priorem esse filio, vel patrem & filium Spiritu sancto, potest ex multorum similitudine exemplorum refelli. Solis quippè substantia est & splendida & illuminabilis, id est potens illuminare aliquid, & cùm sit splendor ex sole, & illuminabilitas ex sole simul & splendore, nunquam tamen ex his tribus aliquod per existentiam aliquod illorum præcesserit.

SED & si quis illam Philosophicam Platonicæ rationis consiclerationem altius inspiciat, quæ videlicet de Deo opifice ad similitudinem quandam solertis opificis vel artificis agit, præmeditantis scilicet & deliberantis ea quæ facturus est, ne quid inconuenienter componat, & prius singula ratione, quam opere formantis. Ad hunc quippè modum formas Plato & exemplares in mente diuina considerat, quas ideas appellat, & quas postmodum quasi ad exemplar quoddam summi artificis prouidentia operata est, videlicet Spiritum sanctum ex filio quoque siue per filium rectè procedere, cum ex ratione sapientiæ, vniuersa Dei opera administrentur, & ita quodammodo conceptus diuinæ mentis in effectum per operationem prodeat. Effectus autem ad spiritum pertinent, qui ex bonitate conditoris eueniunt, quia spiritus ipse bonitas est. Dicamus itaque Spiritum ex filio quoque procedere, cum ratio diuinæ prouidentiæ ad effectum benignitatis perducitur, & quod ab æterno faciendum præuiderit temporaliter quando vult facit. Hanc autem conceptionem qua scilicet conceptus mentis in effectum operando prodit, Priscianus in primo constructionum diligenter aperit, dicens; generales & specia- XVI.

les formas rerũ intelligibiliter in mente diuina cõstitisse, antequã in corpora prodirẽt, hoc est in effecta per operationem, quod est dicere, ante prouidit Deus quid & qualiter ageret, quàm illud opere compleret. Ac si diceret. Nil impręmeditatè siue indiscretè egit.

XVII. MACROBIVS quoque ipsam animam mundi, etiam quam putamus Spiritum sanctum intelligi ex Νοῦ, hoc est filio præcipuè esse declarat, cum apertè eam à Νῷ creatam siue natam, sicut & ipsam Noym à Deo patre esse profitetur, ita generaliter de origine animæ exorsus. Deus qui prima causa & est, & vocatur; vnus omnium quæ sunt quæque videntur esse, princeps & origo est. Hic superabundantis maiestatis fœcunditate de se mentem creauit. Hæc mens quæ Νοῦς vocatur qua patrem incipit, plenam similitudinem seruat auctoris. Animam verò de se creat, posteriora respiciens. Rursum anima qua patrem intuetur, ac paulatim redigente respectu in fabricã corporũ incorporea ipsa degenerat. Creari autẽ siue nasci hoc loco Macrobius abusiuè protulit, sicut & in primo lib. determinauimus, cũ videlicet tàm mentẽ ipsam quàm animã ipsam creatam dixit. Mentem quidẽ ex Deo, hoc est filium ex patre, & animam ex mente, hoc est spiritum ex filio, vbi & vtram natã esse insinuat, cum vtrique patrem assignat, Deum quidem menti, & rursum mentem ipsam animæ. Creari itaque siue nasci esse ex aliquo intelligitur, vt tale sit quod ait, hoc ex illo nasci siue creari, quasi simpliciter diceret hoc ex illo esse. Sufficit autem Philosopho ad ostendendam animã ipsam tam ex patre quam ex filio, memorasse solum hoc loco filium, quia cum filius ex ipso patre sit, & spiritus ipse, hoc est anima ipsa ex filio esse assignatur, liquet profectò ipsam quoque ex patre esse, scilicet quod & ipsa eam Philosophus à Deo & Νῷ iuxta sapientes nominari supra inductus asserit. Quod verò ait mentem esse ex fœcunditate maiestatis, tale est ac si diceret, sapientiam ex ipsa omnipotentia esse natam. propriè namque maiestas ac reuerentia potentiæ ascribi solet. Quod verò dicit, Mens, qua patrem inspicit, similitudinem seruat auctoris, ita dictum puto, ac si apertè dicat filium ipsum in omni re in qua similis est patri, æqualem omnino illi esse. Potens quippè est sicut & pater, & tantumdem potens bonus est sicut & pater & ęquè bonus. Sic & in cęteris, in quibus habet

similitudinem cum patre, & æqualitatem habet, non autem in omnibus similitudinem habet cum patre, cum ipse solus sit genitus, & ipse pater sit genitor. Quodquidem ad distinctionem personarum attinet. secundum proprietates earum secũdum nos etiam qui solum filium incarnatum credimus, in hoc vno filio minorem patre, non ęqualem dicemus. Νοῦς posteriora respiciens, animam creat, quia Spiritus sanctus qui ex filio est, siue quæcumque anima ab ipso conditore suo ducens exordium, hoc ipsum quod anima est, hoc est vita creatarum rerum ex respectu quod ipsius creatoris habet, hoc est ex beneficio diuinæ sapientiæ cuncta disponentis, vt in ipso respectu Dei diuinum intelligatur beneficium. Anima quippè ab animando, hoc est viuificando dicta est. Spiritus quidem sanctus (vt in primo libro distinximus) quasi anima est, hoc est animarum nostrarum, & nostræ animæ quasi quædam eius corpora sunt ab ipso scilicet donis suæ gratiæ vegetata. Quas rursus animalem vitam nobis certum est impertire patrem suũ id est Νοῦν dicit animam indui in ea sua qua intuetur, hoc est ratione vtitur, quia ex ratione quam habent maximam similitudinem cum diuina sapientia tenet, cum ratio maximè sit ascribenda sapientiæ, paulatim anima in corpora respicit, quia ad comparationem plenitudinis illius summi boni, modicum est quicquid habemus, quantacumque dona virtutum ab ipso suscepimus. Possumus etiam in eo paulatim intelligere dictum esse, quod quibusdam gradibus per interualla temporum, animus ad maxima spiritus suos fideles promoueat, nec sua simul conferat dona: degenerare dicitur anima in ipso suę operationis effectu, ex quo anima dicta est, cum non sit hoc æternum, sed temporale quod operatur. De quo ni fallor, illud facille est absolui, quod Plato animam mundi incępisse voluerit, nec coęternam Deo & menti. Cũ enim Spiritũ sanctũ animam magis quàm spiritum appellauerit, quasi ab animando, hoc est viuificando nos donis suæ gratiæ per incrementa virtutum, non semper ille spiritus anima fuit, idest viuificans; quia dum nondum creaturæ essent, quibus dona sua distribueret, in illas bonorum suorum distributionem non exercebat. Sicut ergo Spiritum sanctum (qui in se est omnino simplex,) multiplicem tamen dicimus, & septem spiritus appellamus, secundum diuersitatem donorum, ita & Philosophus

eundem qui in essentia propria æternaliter subsistit, incœpisse quantum ad effecta sua voluit, ex quibus eum animam magis quam spiritum appellauit. Spiritus quippè nomen est naturæ, anima verò officij, ab animando scilicet. Sicut ergo ipsos cœlestes spiritus semper quidem spiritus, sed non semper Angelos esse profitemur, eo quod Angelus nomen sit officij, non naturæ, & Dominum nostrum Iesum Christum secundum humanitatem incœpisse, secundum verò diuinitatem, æternum esse prædicamus: ita & Spiritum sanctum secundum substantiam essentiæ suæ æternum, secundum effecta verò incœpisse dicamus, quod est dicere effecta potius quàm ipsum incœpisse. Et hunc quidem Philosophi sensum esse arbitror, sub illo animæ typo, quod eam creaturam esse, id est incœpisse perhibet, & quasi temporalem esse, non æternam. Iuxta quod & Macrobius animæ ipsi tam Deum quam Νοῦν proferre non abhorreret. Vocet itaque Plato Spiritum sanctum animam secundum effectum operum. Nos verò dicamus Spiritum secũdum naturalem suæ bonitatis affectum, quem ita ab æterno habuerit, vt ex opere eum impleret quando eum implendum esse prouidit. Dicat ille animam incœpisse secundum effecta, nos verò spiritum in affectu suæ bonitatis æternaliter perseuerare. Dicat ille animam incœpisse, nos spiritum omnino æternum esse. Sit processio spiritus secundum affectum æterna, quia scilicet ab æterno sic voluit. Sit processio animæ secundum effectum temporalem. Vtramque spiritus processionem, tam secundum efficaciã scilicet, quàm secundum effectũ à sanctis Patribus distinctam esse cognouimus. De processione quidem efficaciæ, Beda in Homilia Dominicæ primæ post Ascensionem, ita loquitur. Cùm spiritus gratia datur hominibus, profectò spiritus mittitur à patre, mittitur & à filio: procedit à Patre, procedit & à filio, quia & eius missio, ipsa processio est, quia ex patre procedit & filio. Ipse autem Augustinus vtrumque processionis modum diligenter distinguit, cum eum procedere perhibet, tàm secundum hoc quod datur, quã secundũ hoc quod dabilis est. Vnde lib. v. de Trin. Cum ad processionem spiritus peruenisset, ait, procedit non quomodo natus, sed quomodo datus. Quod autem datum est, & ad eum qui dedit, refertur, & ad eos quibus dedit. Sed si non procedit, nisi cum datur, nec procederet vtique prius

quàm

quàm esset cui daretur. Nam donum potest esse & antequam detur, donatum autem nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Quid itaque mirum cum duobus modis spiritũ procedere dicamus, si secundum alterum processionis modum dicatur spiritus à nobis, & secundum alterum vocatur anima à Philosophis? Illud ergo spiritus æternaliter, hoc temporaliter habet, vnde & statim in eodem idem annectit dicens. Nec moueat quidem spiritus scilicet cum sit coæternus patri & filio. Dicatur tamen aliud ex tempore, veluti hoc ipsum quod donatum, nam sempiterné spiritus donũm, temporaliter autem donatum. Nam & si Dominus non dicitur, nisi cum habere incipit seruum, etiam ista appellatio relatiua ex tempore est DEO. Non enim sempiterna creatura est, cui est ille DOMINUS. Item ecce DOMINUM, ecce non sempiternum habet, ne cogamur etiam dicere creaturam sempiternam, quia ille sempiternè non dominaretur, nisi etiam ista sempiternè famularetur, qui etiam in eodem hoc in superiori, c. Spiritum etiam sanctum effecta manifestè vocat, cum ei principium assignat, Ait autem sic. Quod datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Ita Spiritus sanctus dicitur & Dei qui dedit, & nostri qui accipimus. Vnde scriptum est de Ioanne, quod *in spiritu Heliæ veniet*. Hoc & de Moise intelligendum est, cum ait ei Dominus. *Tollam de spiritu tuo, & dabo eis*, hoc est de Spiritu sancto quem tibi dedi. Si ergo & quod datur principium habet eum à quo datur, quia non aliundè accepit illud quod ab ipso procedit, fatendum est patrem & filium principium esse Spiritus sancti, tamen non duo principia, sed vnum principium. Liquet itaque Augustinum hoc loco spiritum accepisse secundum effecta cum dicit, Datum magis quam secundum naturalem suæ bonitatis affectum vel benignitatis. Vnde benè secundum effecta pater & filius priores spiritu dicuntur, & quasi principium eius, quia ex potentia moderante sapientia effectus gratiæ descendit, ex quo etiam spiritus hoc loco appellatur, & prius potentiam & sapientiam esse oportet, vt postea aliud in effectum ducatur. Talè est ergo patrem & filium esse principium Spiritus sancti, ac si dicamus spiritum ex ambobus per effectum procedere, hoc est potentia Dei moderante eius ratione ad auctum perducti. Et hoc quidem modo

ſi quis nomen ſpiritus accipiat, ſecundum ſcilicet ſuæ gratiæ effecta, non recte dicitur ſpiritus æternus, ſicut nec Dominus aut creator, quia vt diximus, non ſemper ſpiritus ſecundum effecta extitit, vnde & benè Euangeliſta Ioannes ab æternitate Dei inchoans, cum verbum apud Deum æternaliter oſtenderet dicens. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Et, *Omnia per ipſum facta ſunt*, nullam ſpiritus mentionem habuiſſe videtur, qua eum eſſe æternum aſtrueret, cum de Deo & verbo eius loquens; patri & verbo ſolummodo æternitatem aſcribit, dicens. *Hoc erat in principio apud Deum.* Qui in eo fortaſſe quod ſubiunxit de effectu operum dicens. *Omnia per ipſum facta ſunt*, ſpiritum deſignaſſe videtur ſecundum effecta ipſa quæ ſua Deus condidit bonitate, ſecundum quæ, vt diximus, æternus non eſt ſpiritus, id eſt datus, ſicut nec anima mundi quam Plato dicit. Nec mirum locum Euangeliſtæ maximè cum Platone conuenire, cum totam verborum iſtorum ſententiam in libris Platonicorum, Auguſtinus, vt ſupra meminimus, inuenerit. Sunt autem nonnulli qui charitatem Dei non ſolùm ad creaturas porrigi, verum etiam ab vna perſona in alteram, vt videlicet amor patris in filium, vel filij in patrem ſpiritus ipſe ſit. Quod apertè Auguſtinus in xv. de Trinit. aſtruit his verbis. Deniquè ſi in donis Dei nil maius eſt charitate, & nullum maius donum Dei eſt quam Spiritus ſanctus, quid conſequentius quam ipſe ſit charitas quæ dicitur Deus, & ex Deo? Et ſi charitas qua pater diligit filium, & patrem diligit filius ineffabiliter, communionem amborum demonſtrat, quid conuenientius quàm vt ille propriè dicatur charitas, qui ſpiritus eſt communis ambobus? Hinc eſt & illud Hieronymi ſuper ſeptimũ Pſalmum. Spiritus ſanctus nec pater eſt, nec filius eſt, ſed dilectio quam habet pater in filio & filius in patre. Quod fortaſſis ideo maximè dicendum videtur & tenendum, vt videlicet amor quoquè patris in filium vel filij in patrem, dicatur Spiritus ſanctus, & non tantum amor ad creaturas, quod fortaſſis aliter videretur Spiritus ſanctus poſſe non eſſe, ac per hoc non neceſſario eſſe ipſam Trinitatem. Poſſet quippè eſſe vt nulla creatura vnquam eſſet, cum nulla ex neceſſitate ſit, ac per hoc conſequens videretur, vt iam nec effectus ipſius quẽ videlicet erga creaturas habet ex neceſſitate ſit, ac per hoc ſpiritus ipſe ex

necessitate non sit quem dicimus Dei ipsum affectum esse siue amorem. At verò si amorem Dei non solū erga creaturas, verū etiam vnius personæ erga alteram accipiamus, hoc inconueniens euitamus apertè. Ac fortasse cum creaturæ ipsæ ex necessitate non sint, quia scilicet quantum ad propriam naturam non esse possunt, amor tamen Dei erga illas ita necessario habet esse, vt absque illo Deus esse non possit omnino, cum videlicet ipse ex propria natura tàm hunc amorem suum quàm quodlibet bonum ita habeat, vt eo carere nullatenus possit, quem nullatenus aut minus bonum quàm est, aut maius bonū posse esse constat. Sed de hoc pleniùs tractandum postmodū reseruamus, cum de diuina potentia principale tractandi se obstulerit negotiū. Donum tamen patris quantum ad filium, vel filij quantum ad patrem nequaquam dicendum esse arbitror spiritum, quia nequaquam dari ei potest, cui abesse non potest, hoc est cui necessariò inest, qui necessariò vtriusque est spiritus.

Non arbitror autem hoc quoque ab hac quæstione alienum esse, Quomodo scilicet hanc fidem Trinitatis soli Christiani teneant, & non etiam vel Iudęi vel Gentiles. Cum enim Deum esse patrem & filium & Spiritum sanctum tale sit, vt diximus Deum esse potentiam, vt dictum est, generantem, & sapientiam genitam, & benignitatem procedentem, cum istud nemo discretus ambigat, siue Iudæus, siue Gentilis, nemini hæc fides deesse videtur, quod & nos quidem concedimus, sequentes Apostolum qui ait. *Quod notum est Dei, manifestum est in illis*, ac si diceret, Quod ad diuinitatem pertinet, ratione perceperunt, quia hoc de Deo ratio naturaliter vnumquemque edoceat. Vnde & superius cum Platonicorum sententias de verbo Dei Augustinus præsentaret, solum quæ ad diuinitatem verbi pertinent se in eis reperisse confirmauit, & nil de incarnationis mysterio, in quo totam salutis humanæ summam consistere certum est, sine quo cætera frustra creduntur. Facilè autem conuinci poterit eos quoque qui nostra de fide verba abhorrent, cum videlicet audiunt Deum patrem, & Deum filium, in sensum verborum nobis esse coniunctos. Interrogemus enim eos si sapientiam Dei credant, de qua scriptum est. *Omnia in sapientia fecisti*, & statim respondebunt se credere. Inferamus deindè conue- XVIII.

nienter eos in hoc ipso filium Dei sicut & nos credere, cum nos videlicet idem intelligamus per verbum siue per filium Dei, quod illi per sapientiam Dei. Quisquis autem filium esse recipit, vtique & eum cuius est filius, esse non dubitat, hoc est patrem. Spiritum quoque simili ratione eos credere conuincemus, si eis quid in hoc nomine intelligamus exposuerimus, ipsam scilicet diuinæ gratiæ bonitatẽ. Hinc autem facilè occasionem sumi arbitror, conuertendi ad fidem nostram quoslibet alienos, si huiusmodi inductionibus eos iam communem nobis sensum fidei habere conuicerimus. Quam licet ore non confiteantur, sicut nos, propter ignoratam scilicet verborum nostrorum significationem: corde tamen iam tenent, sicut scriptum est, *Corde creditur ad iustitiam.*

LIBER TERTIVS.

XPEDITIS his quæ ad singularem Christianæ fidei professionem attinere videntur, de discretione videlicet trium personarum in vna eademque penitus ac simplici diuinitatis substantia, iuuat in huius summi boni perfectione contemplanda mentis aciem altius imprimere, ac diligentius singula replicando quæcumque aliquid quæstionis habere videntur, verisimilibus & honestissimis rationibus diffinire, vt quo amplius innotuerit huius summi boni perfectio, maiori vnumquemque ad se trahat desiderio. Ac primo de vnitate diuinæ substantiæ, postmodum de personarum recapitulandum est Trinitate. In superioribus itaque Libellis ad nostræ fidei professionis defensionem elaboratum est, hîc verò ad ipsius amplificationem elaborandum.

PRIMA igitur sit de ratione credendi vnum Deum discus-
I. sio, & quod vnum magis quàm plures attineat credi, vbi & prima se ingerit quæstio, an humana etiam ratione diuina celsitudo indagari potuerit, ac per hanc à creatura sua creator recognosci, an potius ipse Deus signo aliquo sensibili suam ei notitiam primum exhibuerit, velut in angelo vel in quocũ-

quę ei Spiritu primitus apparens, sicut de primis legitur parentibus, quibus in Paradiso locutus fuisse perhibetur. Et fortassis ita primo factum est, vt in aliqua scilicet visibili specie inuisibilis creator ipse homini se reuelaret. Si tamen vim ipsam rationis diligentius attendamus (cuius proprium est omnem transcēdere sensum, & ea vestigare quæ sensus non valet attingere) profectò quantocumque res subtilioris est naturæ, & à sensu remotior, tanto rectiùs se rationis iudicio, & magis in se rationis studium prouocare debet. Vnde etiam cum per insigne rationis imaginis Dei specialiter homo comparetur, in nihil aliud homo proniùs eam figere debuerat, quàm in ipsum, cuius imaginem, hoc est expressiorem similitudinem per hanc obtinebat, & in nullā fortasse rem percipiēdam pronior esse credenda est, quam in eam cuius ipsa amplius adepta sit similitudinem. Facilè quippè est ex similibus similia conijci, & quo quisque alteri similior, facilius ex seipso ad eius notitiam pertingere valet, cui est ipse per naturam vicinior. Quod si & in hæc ipsa quoque sensuum experimenta necessaria videntur, vt videlicet à sensibilibus ad intelligibilia duceretur, facilè etiam erat, vt omnium optimus conditor atque dispensator Deus, per ea quæ tàm mirabiliter & facit & ordinat, ex ipsis suis quantus sit operibus indicaret, quia & per qualitatem operum quæ videntur, absentis artificis industriam diiudicamus. Hoc quidē modo & ipse perhibet Apostolus, Deum sui notitiam reprobis quoque contulisse, iuxta quod ad Romanos scribens, inexcusabilem omnē hominem esse conuincit, & de contemptu sui conditoris esse arguendum, cum eius notitiam lex ipsa naturalis (quæ in ratione consistit) etiam sine scripto ex ipsa operum eius exhibitione omnibus afferret. Ait quippè sic. *Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorm qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, itaut sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.* Et post aliqua. *Propter quod inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas*, hoc est, qui rationis vteris iudicio in bonis & malis discernendis, atque in ipsis creatoris & creaturarum discutiendis naturis. Vnde &

Salomon nonnullos mundi ſapientes ſe vehementer admirari inſinuat, quomodo ſcilicet mundum ratione veſtigauerunt, naturamque ipſius per ſingulas ipſius partes diſſerere conati ſunt, nondum creatorem ipſius animaduertentes, quem faciliùs ratione percipere poterant. Si enim, inquit, ratione tantum potuerunt ſcire vt poſſent exiſtimare ſeculum, quomodo ipſius mundi Deum & creatorem non faciliùs inuenerunt? Hoc & ille maximus Latinorum Philoſophorum Tullius diligenter intuitus, cum non ſolùm optimè factum, verumetiam optimè diſponi mundum conſpiceret, prouidentia id potius agi, quam fortuitu confirmans, tàm ſuam in hoc, quàm cæterorum rationem expoſuit Philoſophorum. Vnde eſt illud in primo Rethoricæ. Melius, inquit, accurantur ea quæ conſilio geruntur quàm quæ ſine conſilio adminiſtrantur. Domus ea quæ ratione geritur, omnibus eſt inſtructior rebus, & apparatior quàm ea quæ temerè & nullo conſilio adminiſtrãtur. Exercitus is cui eſt præpoſitus ſapiens & callidus Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is qui temeritate vel ſtultitia alicuius adminiſtratur. Eadem nauigij ratio eſt. Hoc itaque propoſito & collatione ſimilitudinum conuenienter aſtructo, aſſumptionem ſtatim aggregans ſyllogiſmi. Nil autem, inquit, omnium rerum melius quàm omnis mundus adminiſtratur. Nam & ſignorum, inquit, ortus & obitus definitum quemdam ordinem ſeruant, & animæ commutationes non modo quadam ex neceſſitate ſemper eodem modo fiunt, verum ad vtilitates quoque rerum omnium ſunt accõmodatæ, & diurnæ nocturnæque viciſſitudines nulla in re mutatæ vmquam nocuerunt, quæ ſigno ſunt omnia non mediocri quodã conſilio naturam mundi adminiſtrari. Quod ſi melius, inquit, geruntur ea quæ conſilio, quã quæ ſine cõſilio adminiſtrantur, nil autem omnium rerum melius quàm omnis mundus adminiſtratur: conſilio igitur mundus adminiſtratur. Quanta autem ratione cuncta in mundo fiant ac diſponantur, maximus omniũ Philoſophorum Plato diligenter attendens ait. Nihil fit cuius ortũ non legitima cauſa & ratio præcedat, quæ enim quantũ ad nos fortuita dicũtur atq; inopinatè prouenientia, certis in Deo rationis legibus fixa ſunt, atque optimo quoque fiunt conſilio. Hæc verò quæ optimè cuncta fiunt ac diſponuntur, conſilium, alij Deum,

alij naturam ipſam rerum, alij mentem ſeu animam mundi vocare conſueuerunt. Omnes autem id ſummum bonum eſſe intellexerunt. Quod profeſſus eſt Socrates. Primus autem omnium Anaxagoras, inter vniuerſos Philoſophos diuinum animum omnium effectorem naturarum ſenſiſſe perhibetur, ſicut in VIII. de Ciuit. Dei Beatus commemorat Auguſtinus. Vnde & illud eſt in Epiſtolis eiuſdem ad Macedonium. Non propterea veritas chara eſſe debet quia non latuit Anaxagoram, ſed quia veritas eſt, & ſi nullus eorum cognouiſſet, facilè autem illud quoque ratione conuinci poterat, mundum ipſum etiam & quæ in eo ſunt à ſe ipſo non eſſe, nec per ſe ſubſiſtere: ſed ab alio quocumque longè cunctis excellentiore, cuncta optimè tàm fieri quam regi. Quippè quod à ſe ipſo eſt, natura dignius eſſe conſtat quàm quod ab alio eſt. Et omne quod rationis atque intelligentiæ capax eſt, vniuerſis alijs excellentius eſſe inuenitur. Non enim oportet rationalem ſubſtantiam ab alio eſſe concedi, ſi ratione carentem à ſe eſſe ponamus, nemo enim noſtrum eſt qui ſe ipſum ignoret à ſe minimè eſſe, ſed ab alio gigni. Quomodo igitur ea quę ratione carent, ab alio eſſe negabimus? Partes itaque mundi quæ naturaliter priores ſunt, factas eſſe conuenit, ac per hoc ab alio mundum exordium ducere atque factum eſſe. Quippè quem etiam propter hominem factum eſſe conſtat, cui ſingulis ſuis partibus deſeruit, longè indigniorem eo eſſe conuenit, ac per hoc minimè concedi oportet hunc non eſſe factum, cum ille factus ſit, multo minus etiam conuenit vt ſuo regimine rationalia quàm nō rationalia nitantur. Hominem autem (quamuis rationalis ſit) nequaquam ſuo regimini ſufficere cōſtat, cum ſeipſum quomodo vult in huius vitæ pelago regere non valet. Multo igitur minus regimini proprio committi cōuenit quę quaſe regere poſſint ratione carere certum eſt. Id verò eſt mundus ſiue ſingulæ particulæ, & his quidem vel conſimilibus rationibus omnia quæ in mundo ſunt conditorem ſiue rectorem habere manifeſtum arbitror, quem nos Deum dicimus.

II. De cuius nunc vnitate supereſt diſputare, vt magis videlicet vnum conditorem ac rectorem mundo præeſſe conueniat quàm plures: atque vnum potius Deum ac dominum omnium, quàm plures credi oporteat. Certum quippè eſt omnia

tanto maiori concordia regi, quanto paucioribus cura regiminis eorum commissa est. Nihil autem melius aut maiori cōcordia regi quàm mundum constat vniuersum, sicut supra Tulliana exposuit ratio. Vni igitur rigimini subiectum est. Nihil quippè, vt dictum est, maiori concordia quàm mundus regitur, nec etiam res ea quęlibet cui vnus tantum pręsidet rector. Nullo itaque modo pluribus rectoribus mundus subiacet, sed vni tantú. Tanto quippè maior in omnibus custoditur concordia, quanto maior tenetur identitas: & tanto amplius à concordia receditur, quanto ab vnitate magis receditur. Vt ergo summa sit concordia, summa teneatur identitas, ac pręcipua conseruetur vnitas. Nil autem cum aliquo ita vt secum idem vel vnum potest, nec ita alij concordare, vt sibi cum à seipso nihil dissimile sit. Ad vnum itaque cuncta spectare ac referri conuenit, vt quod rerum diuersitate agitur, vna ratione concorditer administretur, modo (quem in omnibus oportet) seruato. Sed nec plures ad rerum creationem magis quàm ad generale earum regimen conuenire credendum est, sed ab vno naturas omnes fieri, vt & regi oportunè creditur, vt tanto cōcordiùs regi valeant, quanto maiori connexæ sunt concordia. Tanto autem maior est earum concordia, quanto amplius vno eodemque penitus semper principio manant, & earum artifex à multiplicitate ac diuersitate recedit. Facta autem sunt primitus, vt optimè postea regerentur, & quæ fiebāt vt regerentur, ad regendum vtique dum fierent, præparabantur. Vt ergo optimè regerentur, facta optimè dum fierent, ad regendum erant præparanda. Quomodo autem optimè præpararentur dum fierent, vt facta postmodum optimè regerētur, nisi summa inuicem concordia, & ipsa sui creatione colligentur, vt eo amplius concorditer atque melius regantur, quāto concordius in ipsa eorum conditione naturæ ipsorum sunt inuicem colligatæ? Ad quam etiam conditionis concordiam, sicut & regiminis, vnitas ipsa atque identitas maxima conditoris proficit, vt hinc quoque vnum eundemque penitus conditorem sicut & rectorem omnium esse constet, quem nos Deum dicimus, ac summum iure profitemur bonum. Qui quomodo snmmum diceretur, nisi cęteris omnibus præcelleret bonis? Quod verò omnibus alijs præcellit, vnum profectò & vnicum esse conuenit, & quod in se perfectum esse conceditur,

ditur, atque ad omnia quæ facienda sunt ex propria voluntate per se sufficiens, ex quo & omnipotens dicitur, cum pars aliquod bonum habere non potest. Neque enim bonum esse poterit, quod superfluum sit. Superfluus autem alius vel creator esset vel rector, si vnus ad omnia æquè sufficiat vt plures. Sufficit autem cum sit summum ac perfectum, atque ad omnia sufficiens, vt dictum est, bonum. Nullo itaque modo plures deos esse, siue credi conuenit. Sed fortassis, inquies, quia quo melius est quodlibet bonum eius, multiplicatio eius melior esset, atque ita illud summum bonum quod dicitur Deus, melius fore multiplicatum quam vnicum, & si ipsum extollere cupimus ac magnificare, magis ipsum multiplex quàm simplex prædicandum esse. Sed ad hoc primò respondendum esse arbitror, quod iuxta hanc rationem, quãto plures prædicauerimus deos, tanto amplius diuinæ gloriam excellentiæ amplificabimus. Infinitos itaque prędicari oportet deos, vt infinitam eius gloriam magnificemus, præsertim cum nulla sit ratio, qua ad certum numerum aliquem ea reduci queat. Quam iuxta prædictam rationẽ tantomagis amplificabimus, quanto amplius numerum eius extenderimus. Atque ita plura esse summa bona quàm inferiora conueniret, imò omnino infinita esse, vt nec earum scientia esse possit quorum nullus in natura terminus occurrerit, nec ipse etiam Deus eam per scientiam comprehenderet, quę nullo naturæ termino cõprehenderetur. Præterea si plures sunt dij, quomodo Dominũ quemcumque summum bonum dicemus, cum aliud sit maius ipso, ipsa scilicet donorum multitudo, quàm quislibet vnus ex ea multitudine. Sed nec bonum dicendum esset, quod vt iam ostendimus, superfluum esset. Denique omnis multitudo totum quidem est, & omne totum proprijs partibus posterius esse naturaliter constat, atque omne quod simplicius est, tanto firmius esse necesse est, cum omne compositum natura dissolubile sit, & tanto infirmius, quanto dissolutioni magis obnoxium. Quis etiam quodlibet bonum tanto pretiosius esse deneget, quanto rarius; & eo magis gloriosum, quo magis est vnicũ? Vnde & plerumque ea quæ minus sunt necessaria alijs, raritate tamen sui eis omnino præferuntur, vt aurum ferro, piper frumento. Commendat itaque diuinæ gloriam excellẽtiæ ipsa quoque eius singularitas, quæ operum quoque ipsius

maxima est commendatio, tàm in his faciendis, quàm in eis disponendis atque regendis. Nulla propriè tanta fieri concordia vel regi possunt, quanta illa quæ vnus tantum & condit & regit. Hæc quidem ad astruendam diuinæ singularitatem excellentiæ pro rationibus induci satis esse arbitror, quibus & facilè assentiri quemcumque bonum existimo, qui nulli inuidus, omnium rerum commendationi plurimum congaudet. Magis autẽ honestis quàm necessarijs rationibus vtimur, quoniam apud bonos id semper pręcipuum statuitur, quod ex honestate amplius commendatur, & ea semper potior est ratio quæ ad honestatem amplius quàm ad necessitatem vergit, præsertim cum quæ honesta sunt per se placeant, atque nos statim sua vi quadam alliciant. Quàm honestum verò sit ac salubre, omnia ad vnum optimum tàm rectorem quàm conditorem spectare, & cuncta potius ratione quàm casu seu fieri, seu regi, nullus est cui propriæ ratio non suggerat conscientiæ. Quæ enim sollicitudo bonorum nobis operum inesset, si quẽ nunc amore vel timore veneremur, Deũ penitus ignoremus? Quæ spes aut malitiam refrenaret potentum, vel ad bona eos alliceret opera, si omnium iustissimus ac potentissimus frustra crederetur? Ponamus itaque vt dum bonis prodesse ac placere quærimus, obstinatos cogere non possimus, cum ora eorũ non necessarijs obstruamus argumentis, ponamus inquã hoc si volunt: sed opponamus quod nolunt, summam eorum impudentiam arguentes, si hoc calumnientur quod refellere nullo modo possunt, & quod plurima tàm honestate quàm vtilitate commendatur. Inquiramus eos qua ratione malint eligere Deum non esse, quàm esse, & cum ad neutrum cogi necessariò possint, & alterum multis commendetur rationibus, alterum nullis, iniquissimam eorum confundamus impudentiã, qui id quod optimũ esse non dubitent, omnibusque etiam tàm rationibus quàm auctoritatibus consentaneum sequi respuãt, & contrarium amplectantur. Quod si de occultis rerum naturis, ac de ipso quoque rerum cælestium statu, quas experimentis non possunt discutere, vt certi indè valeant esse auctoritatibus hominum credunt, cur de auctore omnium Deo eisdem non acquiescunt? Sed hæc hactenus aduersus hanc primam & maximam infidelium obstinationem.

NVNC autem ab vnitate diuinæ substantiæ, quam quasi

fundamentum subiecimus, ad discretionem trium personarũ, quæ eidem insunt substantiæ, ordo est commeare, & de diuina potentia seu sapientia vel benignitate, iuxta quæ, vt dictum est, tres distinguntur personæ ad perfectam & integram summi boni commendationem, superest diligenti examinatione disserere: vt quo amplius, vt supra meminimus, huius boni perfectio cognita fuerit, magis ad amorem sui quemque alliciat, præsertim cum nullæ super his fidelium quoque animos difficiles mouere possint quæstiones, & tantò faciliùs minus eruditos ad maxima trahere scandala atque infideles iuuare, quanto difficiliores ad soluendum videntur. Ac prima nobis de omnipotentia Dei consideratio sit.

QVÆRENDVM itaque primo videtur, quomodo verè dicatur omnipotens, si non possit omnia efficere, aut quomodo omnia possit, si quędam nos possumus quæ ipse non possit: possumus autem quædam, vt ambulare, loqui, sentire, quæ à natûra diuinitatis penitus aliena sunt, cum necessaria istorum instrumenta habere nullatenus incorporea queat substantia. Quibus quidem obiectis id prædicęndum arbitror, quod iuxta ipsos quoque Philosophos, & communis sermonis vsum, numquam potentia cuiusque rei accipitur, nisi in his quæ ad commodum vel dignitatem ipsius rei spectant. Nemo enim hoc potentiæ hominis deputat, quod ille superari facilè potest, imo impotentiæ & debilitati eius, quod minimè resistere suo potest incommodo, & quicquid ad vitium hominis vergit, magisque personam improbat quàm commendet, impotentię potius quàm potentiæ ascribendum est. Vnde & Aristoteles in secundo qualitatis genere, vbi scilicet de potentia naturali & impotentia agitur, sanatiuum & durum ad potentiam reducit, & ægrotatiuum & molle ad impotentiam, cum tamen ægrotatiuum dicamus, qui facilè ægrôtare potest, hoc est non facilè valet huic passioni resistere, & molle quod leuiter secari aut dissipari potest. Sanatiuum verò & durum è contra ad potentiam reducit, cum tamen sanatiuum dicatur, quod non potest facilè infirmari, & durum quod non potest leuiter secari. Sicut ergo in supra positis, id est ægrotatiuo & molli illa posse quæ ad incommodum vel debilitatem rei attinent, impotentiæ est potius quàm potentiæ, ita & eadem non posse è contrario potentiæ est ascribendum. Alioquin è IIII.

conuerso impotentiam diceremus potentiam, & potentiam impotentiam. Nemo itaque Deum impotentem in aliquo dicere præsumat si non possit peccare sicut nos possumus, quia nec in nobis ipsis hoc potentiæ tribuendum est, sed infirmitati. Vnde & Aug. lib. de Trinit. xv. Magna, inquit, eius potentia est non posse mentiri. Sunt & quædam quæ in alijs rebus potentiæ deputanda sunt, in alijs verò minimè, & quæ in aliis laudabilia sunt, in aliis reprehensibilia sunt. cum eadem sæpè aliarum rerum dignitatem commendent, aliarum verò minimè; veluti si quis hominum vsum viribus superare possit, hoc magnæ hominis potentiæ ascribendum est. Vnde ipse ceteris hominibus præcelleret, & commendabilior esset, quod in leone tamen & in elephante pro magno nullus haberet. Inde enim hominem potentem comparatione aliorum hominum diceremus, sed non ita leonem vel elephantem. Sic & in homine quod ambulare valet potentiæ est ascribendum, quoniam eius necessitudini congruit, nec in aliquo eius minuit dignitatem. In Deo verò (qui sola voluntate omnia complet) hoc omnino superfluum esset, quod in nobis necessarium est, atque ideo non potentiæ, sed vitio potius tribuendum esset in eo, præsertim cum hoc in multis excellentiæ ipsius derogaret, vt ambulare videlicet posset. Ex quo etiam moueri localiter posset, & compositionem pedum admittere, & vt mobilis & dissolubilis esset eius corporea & compacta substantia, non absurdè tamen & de his omnibus quæ efficere possumus, Deum potentẽ prædicabimus, & omnia quæ agimus eius potentiæ tribuimus, *in quo viuimus, mouemur, & sumus*, & qui *omnia operatur in omnibus*. Vtitur enim nobis ad efficiendum quæ vult, quasi instrumentis, & id quoque facere aliquo modo dicitur quæ nos facere facit, sicut diues aliquis turrem cõponere per opifices quos adhibet, & posse omnia efficere dicitur qui siue per se, siue per subiectam creaturam omnia quæ vult & quomodo vult operatur Nam etsi non potest ambulare, tamen facere potest vt ambuletur, hoc est vt alius ambulet, cum ipse ad hoc sui creatione quemque aptum præparet, & in ipso etiam actu ipsum conseruet & sustentet, & hunc ille actum expleat. Posse itaque Deus omnia dicitur, non quod omnes suscipere posit actiones, sed quod in omnibus quæ fieri velit, nihil eius voluntati resistere queat. Hinc

illud est quod in Enchiridion beatus commemorat Augustinus. Neque enim ob aliud veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quicquid vult, potest; nec voluntate cuiuspiam creaturæ, voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Idem in libro de Spiritu & litera. Non potest facere iniusta, quia est summa iustitia & bonitas. Omnipotens vero est, non quod possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid vult, ita vt nil valeat resistere eius voluntati, quin compleatur, vel aliquomodo impedire eam. Ioannes Chrysostomus Homilia XXVIII. de expositione Symboli, quæ sic incipit, Super fabricam totius Ecclesiæ. Credo in Deum Patrem omnipotentem. Omnipotens dicitur, quia posse illius non potest inueniri non posse, dicente Propheta. *Omnia quæcumque voluit fecit.* Ipse est ergo omnipotentia, vt totum quod vult, posit, vnde & Apostolus. *Voluntati eius quis resistet?* Et Psalmista. *Quæcumque voluit fecit.* Sed & cum alibi dicat Apostolus, *Deus vult omnes saluos fieri, & neminem perire*, iuxta illud quidem Prophetæ. *Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat.* Et per semetipsam veritas obstinatæ & damnandæ dicat ciuitati. *Quoties volui congregare filios tuos, quasi gallina pullos suos, &c.* Patet itaque diuinæ voluntatis vocabulum duobus modis esse sumendũ. Alioquin cum Deus omnia quæcumque voluit faciat, & omnes saluos fieri velit, cogemur vtique profiteri omnes quandoque saluãdos esse. Velle itaque Deus duobus modis dicitur, aut secundum scilicet prouidentiæ suæ ordinationẽ, secundũ quod scilicet aliquid disponit apud se ac deliberat statuitque in sua prouidentia, vt sic postmodum compleat, aut secũdum consilij adhortationẽ vel approbationẽ qua vnumquemque ad hoc admonet, quod per gratiam suã remunerare paratus esset. Et iuxta priorem quidẽ modum, quo Deus velle aliud dicitur, hoc est ex gratia sua ordinare, atque apud se statuere vt fiãt aliqua, tàm nos quàm Apostolos in his quæ fieri vult, nil eius voluntati resistere posse dicimus, nec eam, aliquo impediri casu, cui omnia necesse sit obedire. Secundum autem posteriorem modum multa dicitur velle fieri quæ non fiunt, hoc est multa adhortari quæ certum est ex gratia eius remunerari si fierent, quæ minimè fiunt. Sic quippè vnicuique homini consulit de salute sua, & ad hanc

eam hortatur, cum obediant pauci. Vult itaque Deus peccatorem conuerti, quia ei id consulit, quod esset benignè remuneraturus, quemadmodum ei gratum dicitur in quo eius gratiam experturi essemus, sicut è contrario nolle illa dicitur quæ dissuadet, aut quæcumque punire magis debet, quam dono aliquo remunerare, & in quibus iram ipsius potius quàm gratiam sentiremus, hoc est vindictam potius quàm præmiū.

V. QVÆRENDVM arbitror vtrum plura facere possit Deus vel meliora quàm faciat, aut ab his etiam quæ facit, vllo modo cessare posset, nec ea vnquam videlicet faceret, quod siue concedamus, siue negemus, multas fortasse inconuenientium anxietates incurremus. Si enim ponamus vt plura vel pauciora facere possit, vel ab his quæ facit cessare, profectò multùm summæ eius bonitati derogabimus. Constat quippè eam non nisi bona facere posse, si autem bona cum posſit, non faciat; & ab aliquibus quæ faciēda essent se retrahat, quis eum tanquam æmulum vel iniquū nō arguat? Præsertim cum nullus eum labor in faciendo aliquid grauet, cuius æquè omnia voluntati sunt subiecta, secundum quod scriptum est. *Dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt.* Hinc est illa Platonis verissima ratio, qua scilicet probat Deum nullatenus mundum meliorem potuisse facere, quàm fecerit, sic quippè in Timæo suo ait. Dicendum, inquit, cur conditor fabricatorque genituræ omne hoc instituendum putauerit. Optimus erat. Ab optimo porro inuidia longè relegata est, itaque consequenter sui similia cuncta prout cuiusque natura capax beatitudinis esse potuerit, effici voluit. Quamquidem voluntatem Dei originem rerum certisſimam si quis ponat, rectè eum putare consentiam. Volens siquidem Deus bona quidem omnia prouenire, mali porro nullius prout eorū quæ nascuntur natura fert reliquit propaginē. Et hæc quidem Platonis verba planè omnia à Deo tàm bona fieri perhibere videntur, quantum fieri bona possunt, vel quantum ipse ea bona facere potest. Quam etiam rationem sancti secuti videntur, cum Deum patrē probarent filium tàm bonū genuisse quantū potuit, vt ei æqualis esset. Vnde Aug. lib. quæstionū LXXXIII. c. LXIII. Deus inquit, quē genuit, quoniā meliorē se generare non potuit. Nil enim Deo melius debuit æqualē. Si enim voluit, & non potuit, infirmus est; si potuit & noluit, inuidus est. Ad hoc & illud pertinet

Niceni cōcilij quod ſicut in primo libro præfati ſumus, beatus cōmemorat Hieronymus dicens. Abſit ergo in filio Dei aliud plus minuſue aut in loco, aut in tēpore, aut in potentia, aut in ſcientia, aut in æqualitate, aut in ſubiectione, cū dicitur hoc vt Deitati eius, nō carni aſcribantur. Si enim plus minuſue aliud inuenitur, excepto hoc quod genuit pater filium, & excepto quod filius non ex ſemetipſo natus eſt, ſed de patre, aut inuidens aut impotens pater, inſuper etiam temporalis agnoſcitur. Hac itaque ratione qua conuincitur, quia Deus pater tàm bonum genuerat filium quantum potuit, cum videlicet aliter reus eſſet inuidiæ, clarum eſt omnia quæ facit, quantum poteſt egregia facere nec, vllum commodum quod conferre poſſit, ſubſtrahere velle. Nihil quippè eſt quod aut faciat aut dimittat, niſi optima & rationabili cauſa, licet illa nobis occulta ſit. Vnde & illud eſt Platonicum: Omne quod gignitur, ex aliqua cauſa neceſſaria gignitur, nil enim fit cuius ortum non legitima cauſa & ratio præcedat. Hinc & illud eſt Auguſtini, Cùm omnia in mundo fieri vel diſponi diuina prouidentia conuinceret, & nihil caſu, nihil fortuitu euenire, ſed omnia ex diuino prouenire conſilio. Ait quippè ſic prædicto quęſtionum lib. cap. xxvi. Quicquid caſu fit, temerè fit. Quicquid temere fit, non fit prouidentia. Si ergo caſu aliqua fiunt in mundo, non prouidentia vniuerſus mundus adminiſtratur. Item. Illud bonum cuius participatione ſunt bona cętera, non per aliud, ſed per ſemetipſum bonum eſt. Quod diuinam etiam prouidentiam vocamus. Nihil igitur caſu fit in mundo. In tantum autem in omnibus quæ Deus facit, quod bonum eſt attendit, vt ipſo boni pretio potius quàm voluntatis ſuæ libito, ad ſingula facienda inclinari dicatur. Hinc eſt illud Hieronymi ſuper Danielem in expoſitione viſionis tertiæ, vbi de Deo ſic Nabugodonoſor loquitur. Iuxta voluntatem enim ſuam fecit, tàm in cœlo quàm in terra, & non eſt qui reſiſtat manui eius, & dicat, Quare feciſti? Et hoc inquit Hieronymus loquitur, quaſi homo ſeculi, non enim quod vult non facit: ſed quod bonum eſt, hoc vult Deus. Nabugodonoſor ſic locutus eſt, vt dum potentiam Dei prædicat, iuſtitiā eius videatur arguere, quod immerito pœnas ſuſtinuerit. Tale ergo eſt quod ait Hieronymus. Non enim quod vult hoc facit, ſed quod bonum eſt, hoc vult Deus. Ac ſi di-

ceret. Non ita vt æstimat Nabugodonosor operatur Deus, more videlicet eorum qui in his quæ faciunt, non tàm quod bonum est attendunt, quàm vt suæ satisfaciant voluntati, qualiscumque ipsa sit. De qualibus scriptum est. Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Sed magis velle dicendus est singula vt fiant quia bonum esse vt fierent, vidit. Hoc autem modo vnusquisque voluntatem suam sequi prohibetur. Et Christus etiam ipse non sibi placuisse dicitur, quia nihil hoc fine vel intentione agere debemus, quia id volumus, vel quia nobis in hoc placemus, id est quia in hoc delectamur, sed potius quia id à nobis fieri bonum esse censemus. Patet itaque quicquid Deus faciat ac dimittat, iustam ac rationabilem causam subesse, vt sola faciat aut dimittat, quæ fieri vel dimitti oporteat atque ipsum deceat. Quod si quicquid facit, eum facere oportet, iustum est vbique vt faciat quicquid facit, ac sine dubio quicquid facit facere debet. Omne quippè quod iustum est fieri, iniustum est dimitti, & quisquis non facit id quod ratio exigit, æquè delinquit ac si id faciat, quod rationi minimè cõcordat, Sed fortassis, inquies, quod iustum iustum est aliud bonum seu rationabile id * quod modo facit, ita bonum esset atque æquum bonum si illud faceret, hoc dimitteret. Atqui si illud ęquè bonum esset quod dimisit facere quando istud elegit, nulla ratio profectò fuit cur illud dimitteret, atque istud eligeret. Fuit autem, inquies, quia cum non vtrumque fieri oporteret & ęquè hoc vel illud fieri bonum esset, quodcumque eorum fieret, rationabiliter factum esset. Sed vix habeat profero rationem, æquè fieri oportebat quod factum non est, sicut quod factum est, & æquè bonum etiam illud fieri sicut hic. Cùm verò quid fieri bonum est, & rationabilem hanc causam qua faciendum sit, irrationabiliter profectò agit, qui quod à se fieri debere non ignorat, prætermittit, atque ita iam in suprapositum inconueniens relabemur. Sin autem dicas de altero quod factum non est, quia non erat bonum vt fieret, nisi ita vt alterum cessaret; profectò eadem ratione de altero quod factum est, non erit simpliciter concedendum, vt bonum esset illud fieri, cum æquè concessum sit tàm hoc quàm illud fieri bonum esse. Fecit itaque Deus quod nouerat bonum fieri? Absit. Quod si illud solum quod facit fieri ab eo bonum est, profectò illud solum quod facit, facere potest, qui nihil

nihil facere potest quod non ab eo fieri bonum est. Hac itaque ratione id solum posse facere videtur Deus quod facit, vel illud solum dimittere posse quod dimittit. Cùm videlicet in singulis faciendis vel dimittendis rationabilem habeat causam, cur ab ipso fiant vel dimittantur: nec ipse quicquam, qui summa ratio est, contra id quod ratio congruit, aut velle aut agere queat. Nemo quippè quod à ratione dissidet, velle vel agere rationabiliter potest. Quod diligenter beatus Hieronymus attendere visus est, cùm Eustochium virginem ad obseruandum sanctæ virginitatis propositum adhortans ait: Virgo Israel cecidit, & non est qui suscitet eam: Audacter loquar, cùm omnia possit Deus, virginem post ruinam suscitare non potest. Quæquidem verba Hieronymi contra calomniatores quidam defendens, inter cętera quæ de vita eius scribebat, ait: Sanctus Hieronymus Eustochio ad meliora studuit hortando mandare. Cùm omnia possit Deus, virginem post ruinam suscitare non potest. Quod non posse Dei non velle aliomodo omnimodo dici poterat verbo. Per quendam namque sapientem dicitur Deo: *Tu autem Dominator virtutis cum tranquilitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis. Subest enim cum volueris tibi posse.* Ergo vbi non est velle Dei, deest posse. Deus quippe immutabilis naturæ, ita immutabilis est voluntatis. Ex his itaque tam de ratione quàm de scripto collatis, constat id solum posse facere Deum quod aliquando facit. At verò si ponamus id solum quod facit Deus eum facere posse, multa è contrario tam rationi quàm auctoritati contraria videmur incurrere. Quis enim nesciat hunc hominem, qui damnandus est, posse saluari? Aut hunc hominem, qui bonus est, posse meliorem fieri quàm vnquam futurus sit? cùm tamen vtrumque nonnisi per Deum contingere queat? Si enim hic damnandus omnino saluari non posset, nec ea facere per quæ à Deo saluaretur; vtique arguendus non esset, nec reus constituendus, quòd ea non faceret quæ facere non posset. Sed nec ea benè illi præciperentur à Domino, per quæ saluaretur, cùm ea nullatenus facere possit. Si autem per opera quæ faceret saluari à Deo posset, quis ambigat quin Deus eum saluare possit, qui tamen numquam saluandus est? Quomodo enim à Deo saluari possit, nisi & Deus eum saluare possit? Quippe quid aliud est eum saluari à Deo,

quàm Deum saluarę eum? Si ergo possibile est eum saluari à Deo, quomodo non sit possibile Deum saluare eum? Cùm enim antecedens possibile est, & consequens: quia ex possibili non sequitur impossibile, cùm si constet impossibile esse, ex eo impossibile sequitur. Saluari autem à Deo hunc quis neget antecedens ad Deum saluare eum; cùm videlicet vt diximus idẽ prorsus sit, hunc qui damnãdus est, à Deo saluari, & Deũ saluare ipsum? Cùm itaq; possibile sit hũc, qui dãnandus est, à Deo posse saluari, quis neget possibile esse & Deum saluare eum? Potest itaq; facere Deus quod nequaquã facturus est. Falsumque omnino esse liquet quod iam suprà astruximus, Deum videlicet ea tantũ facere posse quæ quandoque faciat. Alioquin nequaquã de eis quæ facit grates ei referendæ essent, cùm ea quæ dimittere non potest, necessitate magis quadam propriæ naturæ compulsus, quàm gratuita voluntate ad hæc facienda inductus agat. Multa etiam concurrunt testimonia, quæ manifestè Deum asserunt plura posse, quæ tamẽ nunquam cõplet opere. Vnde & veritas ipsa secundum Mathæum, *An putas*, inquit, *quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit modo mihi plus quàm XII. legiones Angelorum?* Ex quibus profecto Domini Iesu verbis patenter innuitur, quia poterat rogare illud tunc quando non rogabat, neque conueniens rogari erat: vel quia poterat tunc ei Pater exhibere legiones illas, per quas ab inimicis liberaretur, quod tunc minimè oportebat, cùm tunc ad patiendum oportunè veniret, sicut antea prædictum fuerat, vel à Deo dispositum. Vnde etiam consequenter annectit, dicẽs: *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri?* Si ergo vel sic tunc oportebat fieri, quomodo poterat rogare tunc filius, vt non fieret illud; vel Pater disturbare tunc ne fieret, quod tunc disturbari minimè bonũ esset? imò tunc fieri oportebat, sicut & dispositum & prædictũ fuerat. Vt autem in verbis Domini sententię veritas teneatur, nec quicquam à ratione dissonum videatur, tale est quod dicitur, *An putas &c.* Ac si apertè diceretur, numquid ignoras quòd si rogarem Patrem de mea liberatione, non id obtinerẽ absque dilatione, per tot etiam Angelorum legiones, quot vos estis homines mihi tanquam discipuli adhærentes, & in denfensionem meam si possetis parati? Summa inquam sentẽtiæ est: Putas orationem meam in hoc quoque efficaciam non habe-

re, si hoc me à Patre oporteret postulare? Iuxta quam quidem expositionis sententiam nequaquam concedendum est, quòd vel tunc Dominus orare poterat quod orandum non erat, vel pater ei in hoc subuenire in quo subueniendũ non esset. Conditionaliter quippè, vt exposuimus, magis quàm absolutè idẽ Domini dictum accipiendum est, non quòd videlicet rogare poterat vel impetrare, sed quod impetraret si rogaret, cùm s. eius oratio nullatenus cassa fieri posit. Non itaque ex hoc Dominico dicto cogi possumus eum aliquid posse facere quod nunquam faciat de quo potius sentiendum videtur id solummodo eum posse facere quod ab eo fieri oportet. Nihil autem ab eo fieri oportet, quod nunquam ab eo fiet. Alioquin optimè bonus non esset, si quid facere dimitteret, quod à se oportunè faciendum esse præsciret. Qui etiam si mala quę fiunt disturbare, ne quid etiam nisi oportunè faceret, qui nisi importunè facere posset; profecto non video quomodo consentiens peccatis non esset. Quis enim consentire malo dicendus est, nisi is per quem illud oportunè disturbari potest? Cùm autem, sicut & beatus meminit Augustinus, mala etiam fieri bonum sit, quæ Deus quoque optimè ordinat: nequaquam ab eo ea disturbari conuenit, ne fiant quæ ipso etiam attestante fieri necesse est, ac dicente: *Necesse est enim veniant scandala: Væ autem &c.* Cùm itaque scandala, quæ bonum est fieri, disturbare oportunè non posit, aut omnino etiam non posit, qui nihil contra rationem potest, profecto nullatenus consentire peccatis dicendus est. Primùm itaque atque oportunè de Deo dictum est, quòd ei subest posse cùm voluerit, vt s. in singulis faciendis ita eius potestas & voluntas se se comitentur, vt quod velit minimè * possit, nec possit etiam tunc facere, quando vt fiat non vult: veluti modo pluuiam facere nõ vult, qui hoc ideò fieri non vult modo, quia id modo fieri nõ conuenire, nec hoc tempus pluuiæ idoneum censet; quadam vtique rationabili de causa, licet nobis occulta. Si igitur pluuiam nunc facere possit aut velit, eo vtique tempore id facere potest, aut etiam vult, in quo id eum facere non oportet quod ab omni dissonat ratione Quantum igitur æstimo, cùm id tantùm Deus facere possit quod eũ facere conuenit, nec eũ quicquã facere cõuenit quod facere prętermittat; profecto id

solum eum posse facere arbitror quod quandoque facit, licet hæc nostra opinio * paucos aut nullos habeat assentatores, & plurimùm dictis Sanctorum, & aliquantulum à ratione dissentire videatur. Hoc quippè, inquiunt æstimare, multum derogat diuinæ excellentiæ, vt videlicet id solummodo facere possit quod quandoque facit, & id solum dimittere quod dimittit: cùm nos etiam ipsi, qui longè impotentiores sumus, multa etiam facere & dimittere possumus, quę nequaquam facimus vel dimittimus. Quibus quidem respondeo, non ideò nos potentiores vel meliores æstimari debere, quia quædam facere possumus quæ ille facere non potest, vt comedere, vel ambulare, vel denique peccare; quod à potentia diuinitatis penitus est remotum, & ab eius dignitate prorsus alienum. Quod denique attinet Deum illa etiam posse facere quæ nunquam faciat, vel quæ hunc facere minimè conueniat. Nam & quòd nos quædam facere possumus, quæ facere non debemus, infirmitati potiùs nostræ quam dignitati ascribendum est, qui omninò meliores essemus, si ea quæ tantum facere debemus, facere possemus, nec quicquam inhonestè à nobis fieri posset. Quod tamen malè faciendi vel peccandi potestatem haberemus, non absque ratione hæc à Deo nobis potestas concessa est: vt si comparatione nostræ infirmitatis ille gloriosior appareat, qui omnino peccare non potest: & cùm à peccato cessamus, non hoc naturæ nostræ, sed eius adiutrici gratiæ tribuamus, qui ad gloriam sui non solum bona, sed etiam mala disponit. Sunt verò qui ideò Deum ęstimant ea etiam posse facere quæ non facit, quòd certum sit nihil ei posse resistere, si ea etiam quæ non facit vellet facere, iuxta illud: *Voluntati enim eius quis resistet?* Vnde & beatus meminit Augustinus, omnipotens Deus non quia omnia potest, sed quia quæcumque vult potest, nec vllatenus voluntatis eius præpediri potest effectus. Ideóque quicquid vellet necessariò fieret cùm vellet, quia videlicet eius voluntas effectu carere nullatenus posset. Sed hac profectò eorum ratione, & quasi sub quadam voluntatis eius conditione eum etiam posse peccare, vel aliquid inhonestè agere, dicere possemus; cùm sit certum nihil etiam ei in hoc resistere posse, si & id facere vellet quod non oporteret. Præterea cùm dicunt indè eum omnipotentem dici, quia quicquid vult potest, manifestè ita

* Aduersus eã scribit S. Bernard. ep. 190. & ipse Abaelardus retractat in Confessione suę fidei, quæ habetur in calce Epistolarum eius suprà.

eius potestatem & voluntatem consociant, vt vbi deest eius velle, desit & posse. Quod autem superiùs obiectum est, non posse aliquem saluari à Deo, nisi & Deus saluare eum possit; præsertim cùm idem sit aliquem à Deo saluari, & Deum saluare eum, non satis nos constringit. Idem quippè est & loquentem tacere, & eum qui loquitur tacere: nec tamen fortasse ita possibile est loquentem tacere, sicut possibile est eum qui loquitur tacere. Vel cùm idem sit id quod est album esse nigrum, & albedinem & nigredinem eidem simul inesse: non tamen vt possibile est id quod est album esse nigrum, ita etiam possibile est albedinem & nigrediñe simul eidem inesse. Quid ergo mirum, si ponamus idem esse aliquem, qui nõ est saluandus, à Deo saluari, & Deum saluare eum? nec tamen ideo recipiamus Deum posse saluare eum, sicut cõcedimus eum posse saluari à Deo. Quippè cùm dicimus eum posse à Deo saluari, ad facilitatem humanæ nuturæ possibilitatem reducimus, acsi videlicet diceremus naturæ hominis non hoc repugnare, vt ipse saluetur, qui in se ita mutabilis est, vt tàm saluationi suæ quàm damnationi consentiat, & tàm hoc quàm in illo modo tractabilem se Deo præbeat. Cùm autem dicimus Deum illũ posse saluare qui minimè saluandus est, ad ipsam diuinitatis naturam possibilitatem reducimus; vt videlicet naturæ Dei nõ repugnet quin eum saluet. Quod omnino falsissimum est. Prorsus quippè naturæ diuinæ repugnat id eum facere quod eius derogat dignitati, & quod eum facere minimè conuenit. Hoc quidẽ modo & cùm vocem dicimus audibilẽ, id est potentem ab aliquo audiri, & aliquem posse audire vocem: & agrum posse excoli ab aliquo, & aliquẽ posse colere agrum, possibilitatem ad diuersa referimus. Ibi quidem ad naturam vocis vel agri, hîc ad naturam rei vel aptitudinẽ audire vocem, vel colere agrum potentis. Vnde non necesse est, vt cùm vox audibilis sit, hoc est apta ex se ad audiendum ab aliquo, aliquis sit iam aptus ad audiẽdum eam. Omnibus quippè hominibus surdis existentibus, vel prorsus etiã non existentibus vox quęlibet huius naturę esset, vt se audibilem homini præberet, nec quicquam in ea præparandum esset, vt ad audiendum idonea esset, quamuis homo nõdum existeret, qui eam audire posset, vel ad eam audiendã aptus esset. Denique illud quod ex Philosophorum traditione obijcitur, quòd cùm antecedens pos-

sibile sit, & cõsequens etiã impossibile esse, ex quo impossibile sequitur, nil officit queadmodũ in præcedẽti libro diximus, si regularũ suarũ documẽta naturis creaturarũ intellegim⁹ fuisse cõtenta. Vnde cùm aliquid possibile vel impossibile dicũt, quãtũ ad creaturarũ naturas hoc intelligunt, vt videlicet id solum possibile dicant, quod nullius creaturæ repugnat naturæ. Cùm autẽ dicim⁹, possibile est hoc vel illud Deũ facere, ad naturã diuinitatis potiùs quã creaturarũ possibile sumim⁹. Sed & cũ idẽ sit Iudicẽ punire istũ, & istũ puniri à Iudice, nõ tamẽ cõcedi oportet, vt si iustũ sit Iudicẽ punire istũ, iustũ etiã sit iustũ puniri à Iudice: cùm videlicet hoc nomẽ iustũ, sicut & possibile, in talibus significationẽ variet. Cùm enim dicitur, quia iustũ est vt Iudex puniat istũ, hoc institutione legis eũ debere ostẽdimus. Sin autẽ dicamus istum debere puniri à Iudice, hoc eũ meruisse dicimus vt puniatur. Sæpe itaque cõtigit vt secundum legis sanctionẽ Iudex debeat aliquẽ punire, qui tamẽ nequaquã pro meritis suis debeat ab eo puniri. Veluti cùm aliqui falsi testes, qui tamẽ à Iudice refelli non possunt, cõtra innocentẽ aliquẽ surgũt, & secundũ leges eũ reum cõuincũt qui reus non est, & credi faciũt culpã quę non est. Vnde accidit vt, sicut dictũ est, Iudex debeat eũ punire, qui tamẽ non debet puniri à Iudice, & hoc agere iustũ sit Iudici: quod tamẽ pati non est iustũ illi, hoc est debitũ. Sicut ergo hìc quáuis idẽ sit Iudicẽ punire istum, & istũ puniri à Iudice: non tamẽ ideo sicut justũ est Iudicẽ punire istũ, quẽ iustè, vt dictũ est, secundũ legẽ punit; ita etiã justũ est illũ puniri à Iudice eadẽ ratione, quáuis idẽ sit aliquẽ saluari à Deo & Deũ saluare eũ, mirandũ non est, si cùm hoc possibile est, illud nequaquã posſibile esse cõcedatur. Puto & ex his quę dicta sunt facilè refelli posse quod de prouidẽtia Dei vel eius volũtate circa creaturas obijci posse videtur, vt eũ ipse videlicet sine his, quæ ab ęterno in se habẽt, nõ esse potuerit, quia nõ cõuenerit: nõ tamẽ ponamus res quæ prouisæ sunt, vel quas esse voluit, ideò non potuisse non esse, hoc est ex necessitate eas contigisse. Et si enim sine prouidẽtia fuisse nõ potuit, quia nõ oportuit, ipsamque prouidentiã rerũ euentũ consequi necesse sit, non tamẽ ideò res prouisas cõcedi oportet non potuisse nõ esse. Et si eum sine volũtate creandi mundũ, vel voluntate miserãdi ponamus non potuisse nõ esse, non ideò cogendi sumus vel mundũ, vel ea quæ creata sunt, nõ potuisse deesse. Ibi quippè, sicut jam determinatũ est, ad naturã Dei: hìc ad naturã crea

turarũ possibile sumitur. Vnde necesse nõ est, vt cùm Deus ex propria natura vel prouidẽtiã rerũ, vel bonã de eis volũtatẽ habere necesse sit; quia hoc ei videlicet maximè cõuenit; non tamẽ naturæ earũ vt ipsæ sint exigit, quæ omnino nõ esse possũt. Quod autem nouissimè opponebatur, nullas s. grates Deo referẽdas esse pro eis quæ facit, cùm ea nequaquã dimittere possit, & quadã necessitate id potiùs agat quã voluntate, omnino friuolũ est. Hic enim quædã naturæ vel bonitatis eius necessitas ab eius volũtate nõ est separata, nec coactio dicẽda est, qua etiã nolẽs id facere cogatur. Nã & cũ ipsum necesse sit immortalẽ esse, vel immortalis dicatur, nequaquã hinc diuinæ naturæ necessitas ab eius volũtate disiuncta est, cùm & hoc ipse velit esse quod necesse est ipsũ esse, id est quod nõ potest nõ esse. Si autẽ ita aliquid necessariò ageret, vt vellet nollet, id facere cogeretur; tunc ei profectò nullæ hinc gratiæ deberẽtur. Cùm verò eius tãta sit bonitas atq; optima volũtas: vt ad id faciendũ non inuitũ eum, sed spontaneũ inclinẽt, tanto ampliùs ex propria natura diligẽdus est, atque hinc glorificandus, quãtò hæc bonitas eius nõ ei per accidẽs, sed substãtialiter atq; incõmutabiliter inest. Tãtò quippè hinc melior existit, quantò in ea firmius persistit. Nunquid enim alicui subueniẽti nobis grates nõ haberemus, si tantæ is pietatis esset, vt cùm nos affligi violẽter videret, à subueniẽdo abstinere non posset, ipsa cũ s. pietate ad hoc cõpellente. quid est enim nos alicui debere grates pro susceptis beneficijs, nisi nos recognoscere eum à nobis bene meruisse, vel laudandũ esse pro his, quæ nobis eius benignitas gratis exhibuit? Prędictis itaq; rationibus, vel obiectorũ solutionibus, liquêre omnibus reor, ea solũmodo Deũ posse facere vel dimittere, quæ quãdoq; facit vel dimittit, & eo modo tãtũ vel eo tẽpore quo facit, nõ alio. Quibusdã tamẽ videtur, nonnulla ipsũ facere posse alio modo quã faciat, sed cũ tamẽ sẽper eligere eũ modũ faciendi, qui conuenientior sit. quod etiã penitus à ratione dissidet, vt videlicet incõueniẽtiori modo possit facere quã faciat, vel incõueniẽtiorẽ modũ eligere, & cõuenientiorẽ dimittere. Non enim perfectè bonus est, nisi in omnibus perficiẽdis à Deo volũtatẽ optimã haberet: vt singula eo modo fieri vellet, quo cõuenientiùs fierẽt. At fortassis inquies, quòd si eo tẽpore quo aliud facit, illud facere possit, & nõ vidilicet in alio tẽpore, constat eum vno tempore posse quod alio non potest, nec semper eum æqualiter posse omnia, nec sempr æqualiter omnipotentẽ permanere; sed modo eum quandã habere

potentiam, modo ipsam non habere. Sed si diligenter attendamus, semper ęquè omnipotens est, & nullo tempore habet aliquam potentiam quam semper non habeat. Sed dicis: Potuit incarnari olim, quod modò non potest: cùm nullatenus id fieri modo conueniat, & sic potentiam habuit olim quam modo non habet. Ad quod respondeo, Cùm dicimus, Potest facere aliquo tempore quod alio facere non potest, duobus modis intelligi valet: vno quidem vt illa determinatio temporis ad facere applicetur, alio falso, si ad posse ipsa coniungatur. Aliud quippè ast dicere, possum modo id facere, id est habeo modo potentiam id faciendi, quandocumque aliud possum id facere modo, id est facere in hoc præsenti. Nam & determinatio localis relata ad diuersa diuersos efficit successus. Cùm enim homo vbicumque sit, ibi gressibilis sit, id est potentiam habeat ambulandi, etiam cùm in aquis natat: cùm tamē dicitur, potens est ambulare in aquis, si ad actum ambulandi potiùs quàm ad potentiam hæc determinatio referatur, vt videlicet intelligamus eum habere potentiam hunc actum exercendi etiam in vndas, falsum est: si autem ad potentiam ambulandi etiam inter aquas habitam, è contrario verū est. Si autem verum est eum hac potentia non carrere etiam inter aquas, licet hanc ibi potentiam exercere non possit: ita non est necesse vel Deum vel aliquem in aliquo tempore carere potentia aliquid faciendi, quamuis eo tempore exercere non possit illam potentiam. Nam & infantulus omninò adhuc debilis ad incedēdum, gressibilis tamen iam est, & potentiam iam habet ambulandi quandoque, licet non adhuc in tam tenera ætate. Hac itaque ratione potentia incarnandi Deus priuatus non est quam olim exercuit, licet eam exercere modò ideò non possit, quia eam minimè nunc exerceri conuenit. Nec quisquam vmquam aliqua potentia priuatus dicitur, quem certum sit, si vellet, eam exercere posse, nec eius voluntati quenquam resistere valere. Cùm autem indè omnipotens dicatur, vt suprà meminimus, quia semper quicquid velit possit, semper æquè omnipotens est, cùm semper quicquid velit, certum sit eum complere posse, nec eius vmquam voluntatem aliquo impedimento disturbari posse. Qui etiam sicut omnia semper scit quæ aliquando scit, vel semper vult quæ aliquando vult, nec vnquam aliquam scientiam amittit, vel voluntatem mutat,

mutat, quam vnquam habuit: ita semper omnia potest quæ aliquando potest, nec vnquam aliqua sua potentia priuatur. Et si enim sciuit olim me nasciturum esse, ne tamen sciat me nasciturum esse *, non tamen ideò olim aliquid sciuit quod modo non sciat; sed id de natiuitate mea nunc etiam scit, quod sciebat antequam fieret, licet & tunc & nunc hanc eius scientiam diuersis verbis exprimi oporteret. Quippè quod tunc futurum erat modo peractum est, ideóque verba commutata sint ad ipsum designandum; sicut diuersis temporibus loquentes eamdem diem modo per hoc aduerbium cras designamus dum adhuc futura est, modo per hodie dum præsens est, modo per heri cùm præterita est. Antequam itaque nascerer, cùm sciret Deus me nasciturũ esse, eo quidem tempore quo nasciturus eram: nunc quoque nihilominus id scit, s. eodem tempore natum esse: sic & idem de eadem natiuitate mea nunc quoque vult quod tunc voluit: vt videlicet tunc fieret, quando eam fieri ab æterno voluit & sciuit. Et attende, quòd sicuti cum dicimus, Deus scit modo id factum esse, vel vult modo id factum esse; illud modò, ad diuersa coniunctum successum enunciationis mutat: ita etiam vt suprà meminimus, cum dico, potest modo id facere, idem aduerbium coniunctum diuersum successum variat. Potest quippè quod dico, Deus scit modo id factũ esse, modo illud tam ad scit quàm ad factum esse referri. Ac si videlicet ita dicatur, quomodò scit hoc factum esse, id est modo habet hanc scientiam quòd hoc factum est, vel scit quod id modo factum est, quæ longè diuersa sunt. Sic & cum dicimus, quod sic modo quia scit illud modo fieri quod non scit postea fieri, si tam modo quàm postea ad scit referantur, falsum est. Ex eo profectò concedendum esset, quòd illud quoque quandoque scit, quandoque etiam non scit. Si vero ad fieri vtráque coniungantur, verum est quod dicitur: nec indè annuendum est quòd aliud vno tempore sciat quod alio nesciat. Id est cum huiusmodi aduerbijs hæc verba faciunt, vult & potest, similiter cum eis successum variantia. Si enim dicatur, potest Deus id modo facere, & ad verbum, potest, aduerbia referantur, falsissimum est: quia iam vno tempore quandam habet potentiam, quam alio non haberet. Si verò ad facere vtraque coniungantur, verissimum est. Et sicut non ostenduntur diuersæ scientiæ cum di-

citur de ipso, quia sciuit olim incarnandum esse, ita & cùm dicitur, olim potuit incarnari, & modo potest incarnatus esse, possibilitas ostenditur. Non enim cùm dicitur per successionem temporis, Deus incarnatur, & Deus incarnatus est, diuersa quæ fecerit ostendimus, sed pro eodem quod semel fecerit, ista dicuntur. Sic & cum dicitur prius, quia possibile est Deum incarnari, & postmodum dicimus quia possibile est ipsum incarnatum esse; nec diuersum factum nec diuersa possibilitas monstratur, sed pro eodem quod prius erat futurum, & modo est præteritum, vtrumque verè dicitur. Liquet itaque Deum, sicut nec scientia vel voluntate mutari, ita nec etiam possibilitate. O ---- itaque quod semel scit, semper scit, & quod semel vult semper vult: ita & quam semel habet potentiam nunquam deponit. Denique, si more hominum dicamus eum aliud posse vno tempore quod alio non possit, propter hoc videlicet solum quod ei conuenit vno tempore id facere quod non conuenit alio; nulla eius in hoc impotentia vel potentiæ diminutio est intelligenda cum ad potentiam cuiuslibet minimè pertineat quod ei nullatenus conuenit, vt indè commendari posit, imò è contrario, eius derogaret dignitati.

VI. CVM autem ad potentiam seu firmitatem diuinæ naturæ ipsa eius incommutabilitas pertineat, de ipsa nunc nobis differendum occurrit, præcipuè cum ex quibusdam quæ ipse operatur, sicut & nos ipsi, variari videatur: cum videlicet aliqua modo faciat, modò ab eisdem completis quiescat. Vnde & de ipso scriptum est, quòd completis operibus suis, quæ sex diebus operatus est, septimò requieuit, hoc est ab operando cessauit. Sicut ergo nos faciendo aliud, & postmodum quiescendo, Physica ratio etiam alterari demonstrat: ita etiam ipse hanc alterationis mutationem videtur incurrere. Cui etiam localis motus videtur abesse, cum modo descendere aliquò, vel transire aliquà dicatur, vel egredi quoquam siue inde regredi describatur. Vnde & in Virginem tàm verbum Patris quàm Spiritum sanctum descendisse salubriter tradimus, & veraciter prædicamus. In qua etiam virgine Deus homo factus adeò mutari videtur, vt aliud quàm fuerit factus esse dicatur: quod ad illum substantiæ motum præcipuum, quæ à Philosophis generatio dicitur, pertinere vide.

tur. Non omnino igitur incommutabils videtur Deus, cum ipse vt dictum est, tam alterationis quàm loci, seu etiam generationis motum suscipere videatur. Sed si diligenter attendamus, nec in his nec alijs vllam mutationis variationem incurrit. Quippè cum dicimus eum aliquid facere, non aliquem in operando motum illi inesse intelligimus, vel aliquam in laborando passionem: sicut nobis accidere solet, sed eius sempiternæ voluntatis nouum aliquem significamus effectum. Cum ergo dicimus eum aliquid facere, dicere est iuxta eius voluntatem aliquid contingere, vt in ipso nihil noui contingat, sed nouum aliquid sicut in eius voluntate fixum permanet, fiat. Vnde benè est illud Philosophicum,

---- Stabilisque manens dat cuncta moueri.

Qui etiam cum ab operando quiescere dicitur, consummationem operis eius, non eum ab aliquo actionis motu cessare significamus. Nos autem modo operando, modo cessando permutari dicimur, quia in hoc secundum quandam agitationem membrorum, vel passionem mentis aliter quàm prius nosmetipsos habemus, & in nobismetipsis variamur. Eum verò facere aliquid non aliter intelligimus, quàm eum quandam esse causam eorum quæ fiunt: quamuis ea nulla sua agitatione faciat, vt actio propriè dici queat, cum videlicet omnis actio in motu consistat. Ipsa quippè eius dispositio, quam in mente habuit ab æterno, eius actio dicitur, cum ad effectum perducitur. Nec in ipsa noui aliquid accidit, cum per eam nouum aliquod opus contingit, nec ex ipsa variatur Deus, quam in mente semper æqualiter habet. Ita etiam post rei completionem, sicut ante in eodem proposito dispositionis consistens, vt ita id velit completum, sicut ante voluerat complendum. Sicut ergo sol, cum ex calore eius aliqua calefieri contingit, nulla hinc in ipso vel in calore eius mutatio fit, quamuis res inde calefacta sit mutata: ita nec Deus cum aliqua eius noua fuerit disponere, ideo mutari dicendus est, quamuis noui operis vel mutationis rerum quædam ipse sit causa vel auctor. Quod autem nec loco moueri posit, qui Spiritus est, tam Philosophorum quàm sanctorum assertione docemur, sicut de quantitate tractantes ostendimus cum Gramaticam * scriberemus. Id

* f. Dialecticā.

quippè solum quod locale est, localiter moueri potest, vel localiter alicubi teneri, sicut est corpus. Nihil enim locale est, vel localiter contineri potest, nisi quod sui interpositione circumstantium rerum distantiam interualli potest facere: veluti si alicui continuo corpori stilus vel corpusculum aliquod inseratur, statim per eius interpositionem necesse est aliquam interualli distantiam fieri inter particulas circumstantes, quæ post adinuicem continuatæ fuerant. Si verò albedo vel aliquid incorporeum illis inesset particulis, nulla eorum continuatio ideò deperiret. Nullum igitur incorporeum localiter moueri potest, quia nec localiter alicubi esse potest. Maximè verò Deus, qui vbique per substantiam esse conceditur, non habet quo moueatur localiter, cum vbique sit essentialiter. Moueri quippè localiter, id est de loco ad locum transire non potest, nisi vnum deserendo locum migret ad alium. Nullum autem deserit locum motu locali, qui semper substantiæ suæ præsentiâ in omnibus est locis. Cum itaque Deus in Virginem venire, aut aliquò dicitur descendere, secundũ æquam suæ operationis efficaciam, non secundum localem accessionem intelligi debet. Quid est enim aliud eum in virginem descendisse vt incarnaretur, nisi eum vt nostram assumeret infirmitatem se humiliasse, vt hæc quidem humiliatio eius videlicet eius intelligatur descensus? Sic & quotiès aliquò descendere vel venire dicitur Deus, non aliquis eius localis accessus, sed aliquis nouæ operationis effectus ostenditur: qui etiam cum in quosdam venire, vel à quibusdam recedere dicitur, iuxta donorum suorum collationem vel substractionem intelligitur id, non secundum localem eius aduentum vel recessum; qui vbique, vt dictum est, per præsentiam suæ substantiæ semper existens, non habet quo moueri localiter possit. Quod tamen vbique esse per substantian dicitur, iuxta eius potentiam vel operationem dici arbitror, ac si videlicet diceretur ita ei cuncta loco esse præsentia, vt in eis aliquid operari nunquam cesset, nec eius potentia sit alicubi otiosa. Nam & ipsa loca, & quicquid est in eis, nisi per ipsum conseruentur, manere non possunt: & per substantiam in eis esse dicitur, vbi per propriæ virtutem substantiæ aliquid nunquam operari cesset, vel ea ipsa, vt dictum est, seruando, vel aliquid in eis per seipsum ministrando. Nam etsi longas manus Reges

habere dicantur, eò quòd potentiam suã in longinquis exerceant locis; non tamen hoc per substantiam suam facere sufficiunt quod per Vicarios agunt. Sicut ergo anima in corpore per substantiam suam, magis quàm per positionem localem dicitur esse, eò scilicet quòd per propriæ vigorem substantiæ ipsum viuificet ac moueat, ac ne in putredinẽ dissoluatur custodiat; sicque per operationem vegetãdi ac sentiendi singulis membris tota insit vt singula vegetet, & in singulis sentiat, ita Deus non solum in omnibus locis, verumetiam in rebus singulis per aliquam suæ potentiæ efficaciam semper esse dicendus est: & cùm vniuersa moueat in quibus est, nec tamen in eis ipse mouetur, sicut nec anima in corpore, cum singula moueat membra, & singulis tota, vt dictum est, simul præsto sit. Denique quod obiectum est Deum fuisse mutatum cum homo factus est, vt aliud fieret quàm prius esset, ac sic motum illum maximum substantiæ incurrisset, quæ generatio dicitur, facile eũ refelli si sensum magis verborum quàm verba pensemus. Quid est enim dicere Deum fieri hominem, nisi diuinam substantiam, quæ spiritalis est, humanam, quæ corporea est, sibi vnire personam in vnam? Non enim quod spiritale, corporeum fieri potest, sed in illa vnione personæ Christi, in quo simul diuinitas verbi, & anima & caro, tres istæ naturæ conueniunt, ita vnaquæque harum trium substantiarum ibi propriam retinet naturam, vt nulla earum in aliam commutetur; vt nec diuinitas, quæ humanitati coniuncta est, aut anima fiat aut caro, sicut nec anima vnquam potest fieri caro, quamuis in singulis hominibus vna persona sunt anima & caro. Anima quippè spiritualis quædam & simplex essentia est, caro autem humana res, corporea, & ex membris composita. Ideóque nequaquam hæc illa esse potest, quæ nullas omninò partes in quantitate sui recipere potest. Quod & ipse Dominus patenter aperiens dicit: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Sicut ergo anima & caro in vnam ad inuicem coniunctæ personam, in propriis naturis sic discretæ permanent, vt nequaquam hæc in illam commutetur, alioquin duæ res nequaquam dicerentur: ita & diuinitas humanitati coniuncta, hoc est humanæ animæ simul & carni in vnam personam sociata, nequaquam in eius naturam conuertitur; vt videlicet spiritualis illa substantia Dei,

quæ hominem aſſumpſit, in illam corpoream commutetur ſubſtantiam, cum hoc penitus ipſum permaneat ipſa quod priùs erat. Sic quippè aſſumpſit noſtra, vt non dimitteret ſua. Mutatio autem in aliud fieri non poteſt, niſi eſſe deſinat quod priùs fuerat. Priùs autem ſpiritualis ſubſtantia erat, quæ corpore naturæ coniuncta eſt, & nunc quoque vt ſpiritualis permanet non corporea facta eſt. Cum ergo & nunc ſicut ante iuxta ipſam veritatis aſſertionem ſpiritus ſit Deus, nec vnquam quod ſpiritus eſt corporeum fiat, aut partes recipiat, quomodo propriè vel Verbum dicitur fieri caro, vel Deus homo, cùm Verbum ipſum nunc etiam ſit ſpiritus, quia eſt Deus, ſicut & ante incarnationem fuerat? Homo quippè res corporea eſt, & membris compoſita ac diſſolubilis. Deus verò nec corporea res eſt, nec partibus conſtat vt diſſolui poſſit. Deus igitur nec caro, nec homo eſſe propriè dicendus eſt. Alioquin & homo è cõtrariò propriè dicẽdus eſſet Deus. Vnde aliquid creatum, vel quod non ſemper fuit concedi oportet Deum eſſe, cum videlicet conſtet hominem creaturam eſſe, atque initium habere. Abſit autem vt aliquam rem Deum eſſe ponamus, quæ non ſemper extiterit, aut non ſemper Deus fuerit. Hoc quippè eſt Deum nouum vel recentem confiteri. A qua quidem peruerſitate Deus nos inhibens, ait: *Iſrael ſi audieris me, non erit in te Deus recens.* Vt igitur expoſitum eſt, cùm dicitur Deus fieri caro, vel Deus homo eſſe, ſic accipiendum eſt, vt diuina ſubſtantia humanę ſociari in perſonam vnam intelligatur, non illa effici cui ſociatur; ſicut nec anima hominis caro fit cui vnitur, nec in eius naturam conuertitur. Quod diligenter beatus aperiens Athanaſius, cùm vnitatem perſonæ Chriſti in duabus conſiſtentis naturis defenderet, ait de ipſo: Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus. Vnus autem non conuerſione diuinitatis in carnẽ, ſed humanitatis in Deum. Vnus omnino non cõfuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ. Nam ſicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Tale eſt autem quod ait, Deus & homo ſunt vnus Chriſtus, non duo Chriſti ſicut anima & caro vnus ſunt homo, non duo homines. Quamuis enim diuerſitas naturarum in Chriſto ſit, diuinæ ſ. & humanæ; ſicut in vno homine anima & caro corporeæ sũt & incorporeę naturæ; non tamen nece ſſe eſt duos ideò Chriſtos

esse sicut nec duos homines, aut diuersitatem fieri personarum sicut est naturarum in vnam personam sibi coniunctarum: licet in suis proprietatibus ita discretarum, vt nequaquam altera substantia in alteram conuertatur propter hanc vnionem personæ. Quod consequenter aperit, dicens: Vnus autem non conuersione diuinitatis in carnem, id est in humanitatē: sed per assumptionem humanitatis à Deo factam. Alia quippè est substantia vel natura, quæ assumpta est, quàm assumens? licet non sit alia persona. Quod rursus exponens ait: Vnus omnino per vnionem personæ, non per confusionem substantię; hoc est non per commixtionem substantiarum in vnam naturam, vel per conuersionem alterius substantię in alteram. Sicut enim in vno Deo tres personæ sunt & vna substantia: ita econtrario in Christo duæ sunt substantiæ, humana s. ac diuina, sed vna in duabus substantiis vel naturis persona. Vnde & superius in eodem Symbolo fidei idem Doctor, cùm diuersitatem personarum in vna Dei substantia demonstraret, ait: Fides autem Catholica hæc est, vt vnum Deum in Trinitate, &c. neque confundentes personas, &c. Tunc autem personas confunderemus, id est inuicem permiscerimus, si hanc esse illam poneremus, sicut econtrario substantiam Dei separaremus, si in eo diuersas esse substantias teneremus. Quod statim diligenter exponens subdit: Alia est enim persona patris, alia filii, &c. Sicut ergo in Deo vna est substantia, sed diuersæ personæ: ita econtrario in Christo vna est persona, sed diuersæ substantiæ, diuina vt dictum est, atque humana, quarū nequaquā vna in alterā est mutata, sed vtraq; propriā naturā retinet in illa vnione personæ, & ambæ in naturis suis permanēt impermixtæ. Nā & singulis totis sic diuersæ partes ad compositionem ipsorum conueniunt, vt tamen in suis naturis sint disiunctæ, quæ quadā aggregatione sunt coniunctæ, velut ossa & caro in humano corpore, vel ligna & lapides in vnius domus cōpositione. Sicut ergo ossa in vno homine carni adhęrentia, in naturā carnis non trāseunt, nec in vna domo lapides lignis aggregati propriā substantā mutant vt aliud fiant quàm priùs erāt, aut caro animę sociata aliud quàm caro fit, nec prioris substantiæ naturam - - -: ita nec diuinitas humanitati in vnā personā cōiuncta aliud sit quā priùs erat, quāuis aliud sibi in vnitate personę cōiungat. Secūdū quā quidē vnionē perso-

næ, cùm Deus homo factus dicitur, aut aliud quàm primitus fuerit esse conceditur, non hoc ex mutatione substantiæ, sed vnitate personæ intelligendum: quia videlicet Deus hominem sibi in vnam personam coniunxerit, & rem alterius naturæ in hanc vnionem sibi sociauerit. Non est igitur Deus in aliud mutatus quàm fuerit, licet aliud sibi, vt dictũ est, in hanc vnionem coniunxerit. Nam nec animæ nostræ cum resumptis corporibus eis in vnam personam sociabuntur, ideo aliud quàm erant efficientur: quamuis ipsum corpus rursum animando viuificetur, & de inanimato ad animationem promoueatur: vt ex hoc corpus ipsum potiùs per eam quàm ipsa propter corpus mutari dicendum sit. Corpus quippè ex ipsa, non ipsa ex corpore in quendam proficit statum, ab ipso calorem & motúm sucipiens, cùm ipsa in se ipsum persistat immobilis. Multo minus autem Deus homini vnitus, aliud ob hoc fieri dicendus est, cui nihil conferre creatura potest. Vnde ab omni mutabilitate Deum penitus immumem profitemur esse. Hæc in præsentiarum de diuina potentia, vel quę ad eam pertinent, dicta sufficere arbitror.

VII. NVNC de Sapientia ipsius prosequamur. Hanc alij Verbum, alij Rationem, seu Mentem dixerunt; quasi videlicet vim quandam discretionis ad omnia integrè cognoscenda; vt in nullo eius dispositio possit errare, nihil eam penitus possit latêre. Vnde & Dei filius, Dei virtus, & Dei sapientia, hoc est, ea vis diuinæ potentiæ, qua cuncta sapit, hoc est veraciter discernit, vt in nullo, vt dictum est, errare possit, nec quicquam eius obsistere queat cognitioni. Hęc quidem eius notitia siue scientia æquè futura, sicut præsentia vel præterita cõprehendit; & æquè de his sicut de illis certa semper existit, & quæ ad huc naturæ incognita siue fortuita dicuntur, ei jam penitus certa sunt ac determinata. Nihil quippè nisi ex diuinæ dispositionis ordinatioene cõtingere potest. Sicut ergo Deus quod de futuro prẹordinat ignorare non potest, ita nec eorũ euentum potest non præscire. Quæ igitur casu, quantum ad nostram certitudinem fieri dicuntur, & non ex libero prouenire arbitrio, quantum ad ipsum nec casue nec sine libero cõtingunt arbitrio. Cum enim casum Philosophi describentes dicunt, Casus est inopinatus rei euentus, ex confluẽtibus caussis propter aliud incœptis proueniens; inopinatum quantum ad

ad nos vel creaturarum naturam intelligunt, non quantū ad diuinæ prouidentiæ dispositionem. Tale quippè est ac si diceretur: Quod casu euenit, ita contingit, vt ex nulla institutione naturæ prænoscere possemus quod futurum esset. Nam & si ecclypsis solis vel Lunæ præter opinionem nostram sæpius accidant; naturaliter tamen hæc, non fortuitu fiunt: & in rerum præfixum est institutione, vnde hæc scire possemus. At verò cùm quis agrum fodiens propter agriculturam thesaurum inuenit, & hæc inuentio fortuita dicitur. Hanc quippè ex diuersis causis propter aliud incœptis contingere constat, & ita vt diximus inopinatè. Ex hoc enim quod thesaurus ibi reconditus fuit, & quod ille agrum fodiebat, cotingit thesaurū inueniri. Ad hanc inuentionem hæ duæ causæ conuenerunt, licet propter aliud incœptæ. Neque enim qui thesaurum ibi recondidit hanc intentionem posuit, vt ille eum inueniret; nec ille hac intentione fodiebat vt thesaurum quæreret, sed vt agrum coleret. Vtræque itaque causæ, ex quibus illa inuentio contingit, ad illud spectabant; ideòque casu potius ipsa quàm ex libero arbirrio prouenit. In libero quippè arbitrio, eius rei, quæ inde contingit, intentio præcedit; veluti si deliberem ire ad Ecclesiam, & ita exequar ex libertate arbitrij mei, id quod intendebam perficio. Ideòque id non tam casuquàm ratione fieri dicendum est, neutrum tamen horum naturaliter contingit, sed vtrumque pariter ex aliqua nostra voluntate, non ex aliqua institutione naturæ ad hoc nos compellente, vt magis hoc voluntarium quàm necessarium dicatur. Liberum autem arbitrium diffinientes Philosophi dixerunt, liberum de voluntate iudicium. Arbitrium quippè est ipsa deliberatio siue dijudicatio animi, qua se aliquid facere vel dimittere quilibet proponit. Quæ tunc quidem diiudicatio libera est, cum ad hoc quod proposuerit exequendum nulla vi naturæ compellitur, sed æquè in sua potestate habet tam illud facere quàm dimittere. Vbi ergo ratio animi non est, per quam aliud deliberari possit & diiudicari, an faciendum sibi sit vel dimittendum, æquè vtrumque in nastra sit potestate, liberum nequaquam est arbitrium. Etsi enim bruta animalia quædam per voluntatem suam facere possunt vel dimittere; quia tamen iudicio rationis carent, liberum non habent arbitrium. Si quid etiam tale quid velit ac disponit face-

re, quod in eius non sit potestate, vel quod sine dispositione ipsius æquè fieret, in hoc liberum arbitrium non habet. Verbi gratia, sæpe talia nos facere proponimus, quæ decepti nos posse implere confidimus, & nonnũquam nitimur vel desideramus vt ea fiant, quę non minus fierẽt absque nostro proposito. Veluti si qui diutinis pœnis mori cogantur, & morte ipsa cruciatus finire desiderent, & ad hoc nitantur; nequaquam cùm id accidit ex libero suo arbitrio assequuntur, quod videlicet non minus contingeret eis etiam nihil indè præmeditantibus. Et hæc quidem liberi arbitrij diffinitio nullatenus in Deum cadit, sed in eos tantum qui voluntatem mutare, & in contraria possunt deflectere: vt videlicet in eorum sit potestate, id quod eligitur tam dimittere quàm facere. Denique & nonnulli liberum ad hoc reduxerunt arbitrium, vt his tantum ipsi concedant quæ & benè facere & malè possunt. Quorum opinionem beatus quoque Hieronymus secutus Homelia illa de filio prodigo inter cætera sic ait. Solus Deus est, in quo peccatũ non cadit, cætera cùm sint liberi arbitrij in vtrũque possunt suam deflectere voluntatem. At verò qui diligentius liberum arbitriũ inspexerit, nulli benefacienti hoc deesse dixerit. Maximè autem Deo, & his omnibus qui tanta beatitudine sunt corroborati, vt iã in peccatũ labi nõ queãt. Quo enim quisque à peccato remotior est, & ad bonũ pronior; tanto in eligendo bonũ liberius habet iudiciũ, quanto ab illa vltima seruitute peccati, de qua scriptũ est, *Qui facit peccatũ, seruus est peccati*, longius absistit. Generaliter itaque ac verissimè liberũ arbitrium dicitur, cùm quilibet quod ex ratione decreuerit, volũtariè ac sine coactione adimplere valebit. Quæquidẽ libertas arbitrij tam Deo quàm hominibus æquè indubitanter inest, quicumque tunc voluntatis facultate priuati non sunt, atque his præcipuè, vt diximus, qui iam omnino non possunt peccare. Quãuis enim peccare nequeant, aut à bono quod faciunt minimè se retrahere queant, quia non oportet, non ideo tamen id alicuius coactionis necessitate agunt, quod vtique si non vellẽt, nequaquam facere cogerentur. Quod & diligenter beatus attendens Augustinus lib. XXII. de Ciuit. Dei his astruit verbis: Sicut prima immortalitas fuit quam peccando Adam perdidit, non posse mori; ita primum liberum arbitrium posse non peccare, nouissimum non peccare posse. Item, certè Deus ipse

nunquid quoniam peccare non poteſt, ideo liberũ arbitrium habere negandus eſt? &c. Quicquid itaque gerimus, ſiue fortuitu, ſiue præmeditatè, quia id optimè Deo diſponẽte & prouidẽte, cur fieri oporteat agimus, ex libero eius, ſi nõ ex noſtro, procedit arbitrio: & quamuis ea caſu facimus; nihil tamen quantum ad ipſum caſu fit, cuius prouidentia cuncta pręcedit, & ex eius diſpoſitione quicquid agimus contingit. Vnde & præfatus Doctor quæſt. LXXXIII. c. XXVI. ita meminit. Quicquid caſu fit, temerè fit. Si ergo caſu aliqua fiũt in mundo, non prouidentia vniuerſus mundus adminiſtratur: Itẽ, illud bonũ cuius participatione ſunt bona cætera, non propter aliud, ſed per ſemetipſum bonum eſt. Quod diuinã etiam prouidentiam vocamus. Nihil igitur caſu fit in mundo. Ac ſi apertè dicat, Nihil fit quod non ex aliqua prouidentia ſaltem diuina proueniat, nec tamẽ ideo penitus eos errare dicimus, qui caſu plurima fieri profiteantur, quantũ ad noſtrã, vt dictum eſt, incertitudinem. Qui etiam iuxta Philoſophos cùm ea naturæ incognita dicunt quæ caſu proueniunt, hoc eſt nullã rei naturã ad hoc præcognoſcendũ ſufficere, vt inde certa queat eſſe; nullatenus hîc diuinæ maieſtatis, ſed creaturarũ tantum naturam attendunt. Qui etiam cum ea quæ per miracula fiunt impoſſibilia dicunt, vel cõtra naturã fieri profitentur, vt Virginẽ parere, vel cæcum vlteriùs videre, profecto ad vſitàtum naturæ curſum, vel ad primordiales rerũ cauſas reſpiciunt, non ad excellẽtiam diuinæ potentiæ, quam videlicet conſtat ex propria natura quicquid decreuit poſſe, & præter ſolitũ ipſas rerũ naturas quocũque modo voluerit permutare. qui ſi nũc quoque hominẽ ex limo terræ formaret, vel feminã de coſta viri produceret, ſicut in primis actum eſt parentibus: nemo vtique eſſet qui contra naturã vel pręter naturã id fieri non cenſeret, eo vt dictũ eſt, quod primordialiũ cauſarũ inſtitutio ad hoc minimè ſufficere poſſet, niſi Deus præter ſolitum propria voluntate vim quandam rebus impartiret, vt hoc inde fieri poſſet, qua videlicet voluntate & ex nihilo cuncta potuit creare. Ex quo liquidum eſt, vt iam non ſemel meminimus, Philoſophorum Tractatus, per quos maximè rerum naturæ veſtigantur, ita creaturarum naturis, & earum vſu quotidiano contentos eſſe, vt ſummam illam diuinæ potentiæ naturam, quæ vniuerſis imperat naturis, & cuius voluntati obtemperare propriè naturam dicendũ eſt, vix aut nunquam attingere au-

deant, sed omnes earũ regulas infra eam; aut extra eã penitus consistere. Vnde cùm aliquid possibile vel impossibile, idest naturæ consentire vel repugnare dicunt, iuxta solam creaturarum facultatem, non diuinæ potentiæ virtutem hæc metiuntur. Ex quo apparet quàm verum sit quod suprà meminimus, in illa videlicet Philosophorum regula, cuius possibile est antecedens, & consequens; eos ad creaturarum tantum nomen accommodare. Quod & fortassis ad sequentia prænotari necessarium fuit, vbi videlicet iuxta illam veterem, vt ait Philosophia, querelam, videntur omnia secundum diuinæ prouidentiæ incommutabilitatẽ ex necessitate cõtingere.

De quo & nunc nobis superest differere, cùm hoc maximè ad diuinam constet sapientiam pertinere. Hæc quippè prospiciendo futura, prouidentia dicitur siue præscientia. Ipsum enim Dei prospicere prouidere est, siue præscire futura, hoc est, omnia quę futura sunt cognoscere antequã fiant, & ita vt de præsentibus vel præteritis, de his quoque ipsum jam certum existere, sicut dudum superiùs ratione adhibita cõfirmauimus. Sed si diligenter ipsos quoque Philosophos reuoluamus, præçipuè verò Aristotelem adeo in rationibus argumentorum discretum, vt indè Peripatheticorum, id est Dialecticorum princeps dici mereretur, inueniemus apud eos, qualiter pseudo-Philosophos refellere possimus, & eorum non rationes, sed sophismata dissoluere, quibus de prouidentia Dei adeo simplicium fidem perturbare solent, vt non solum bona, verumetiam mala necessario prouenire astruant, nec vllatenus à nobis peccata posse vitari; sed necessariò vnumquemque quod deliquerit committere: cùm & hoc videlicet à Deo constet prouisum esse, cuius prouidentiam constat nullo modo falli posse. Horũ igitur muscipulam disrumpentes, telam illam fortissimam inspiciamus, quam in primo περὶ ἑρμηνείας Aristoteles orditur, vt eam cõtradictionis proprietatẽ corroboret etiam in propositionibus de futuro, quàm generaliter de omnibus præmiserat; dicens videlicet quod omniũ affirmationum & negationum alteram esse veram necesse sit sicut & alteram falsam. Verbi gratia, nauale bellum est cras futurum, & non est futurum cras: affirmatio & negatio sunt diuidentes. Vnde & alteram earum esse veram, & alteram earum rursus necesse est esse falsam, cùm videlicet nec ambæ

ſimul eſſe veræ, nec ambæ queant ſimul eſſe falſæ; nec vlla ſit propoſitio, quam non veram vel falſam neceſſe ſit eſſe. Vnde hanc vel illam neceſſe eſt eſſe veram: hoc eſt neceſſe eſt eſſe bellum tale cras fieri. Quæ quidem verba diuerſos ſucceſſus habentia Ariſtoteles diligẽter determinare nos docens, vt videlicet ſupradictam contradictionis proprietatẽ conſeruare vbique ac defendere poſſimus, diligenter nos tandẽ de prædicatione neceſſarii tam ſimplici & abſoluta, quàm determinata nos inſtruit. Dicit itaque quia neceſſe eſt nauallе bellum cras eſſe futurum vel nõ eſſe futurum. Non tamen ideò vel nauale bellũ cras eſſe futurum neceſſe eſt vel nõ cras eſſe neceſſe. Hæc quippe propoſitio, nec eſſe eſt nauale bellum cras futurũ eſſe futurum, vel non eſſe cras futurum, duos habet ſenſus; vnum quidem in quo hypothetica diſiuncta eſt falſa, ac ſi ita diceremus, neceſſarii nomen bis ponentes, Neceſſe eſt nauale bellum cras eſſe futurum, vel neceſſe eſt non eſſe cras futurum: alium verò in quo Cathegorica eſt vera, habens diſiunctum ſubiectum, & quaſi diſiunctam in ſubiecto poſitam, & neceſſarii nomen ſemel poſitum in prædicato. Ac ſi videlicet ita dicamus, Nauale bellum cras eſſe futurum, vel non eſſe futurum, hoc videlicet totum neceſſe eſt, hoc eſt neceſſe eſt vt ipſum cras fiat vel non fiat. Et hoc quidem modo neceſſarii nomen ſemel poſitum & abſolutè prædicatum veram reddit enuntiationem; & generaliter ad quaſlibet affirmationes & negationes earum prædicatio ipſius veraciter applicatur: vt videlicet de ſingulis dicamus, quia hanc vel illam eſſe veram eſt neceſſe, quod Ariſtoteles intellexit cùm proprietatem aſſignaret contradictionis: non tamen ideò ad alteram earum neceſſarii prædicationem abſolutè poſſumus applicare, vt veraciter dicamus quia vel hanc neceſſe eſt eſſe veram, vel illam neceſſe eſt eſſe falſam. Ideo autem abſolutè addimus, quia determinatam neceſſarii prædicationem omnibus huiuſmodi veris propoſitionibus applicari, ipſe ibidem edocet dicens: Igitur eſſe quid eſt quando eſt, neceſſe eſt: & non eſſe quod non eſt quando non eſt neceſſe eſt. Sed non ideò ſimpliciter dici quia neceſſe ſit. Non enim ſic determinata neceſſarii prædicatio ſimplicem infert, vt quia videlicet neceſſe eſt eſſe dum eſt, ideò concedi oporteat vt & ſimpliciter dicatur, quia neceſſe eſt eſſe, hoc eſt omnino ine-

uitabile quin sit. Ex quo quidem tanti Philosophi tanto documento & rationabili, illud supra memoratum, quod de diuina prouidentia obiici solet, facile refelli potest. Constat, inquiunt, diuinam prouidentiam falli non posse. * * *

Cetera desunt.

PETRI ABAELARDI DE BEATA VIRGINE

PROSA.

Iudocus Clichtoueus in Elucidatorio Ecclesiastico, Lib. IIII.

Author huius Prosæ fuisse dicitur Petrus Abaelardus, vir sua tempestate virtutis & doctrinæ splendore ac gloria insignis. Et certè modulationis huius elegantia ac gratia facilè prodit eum omnifariæ eruditionis fuisse plenissimum.

Ittit ad Virginem
Non quemuis Angelũ,
Sed fortitudinem,
Suum Archangelum.
Amator hominis.
Fortem expediat,
Pro nobis nuntium
Naturæ faciat
Vt præiudicium,
In partu Virginis.
Naturam superet
Natus Rex gloriæ,
Regnet & imperet,
Et Zima scoriæ
Tollat de medio.
Superbientium
Terat fastigia,
Colla sublimium
Calcans vi propria,
Potens in prælio.
Foras eijciat
Mundanum principem,
Matremque faciat,
Secum participem,
Patris imperij.
Exi qui mitteris
Hæc dona dicere,
Reuela veteris
Velamen literæ,
Virtute nuntij.
Accede nuntia,
Dic aue cominus,
Dic plena gratia,
Dic tecum Dominus,
Et dic ne timeas.
Virgo suscipias,
Dei depositum,
In quo perficias
Casta propositum,
Et votum teneas.

Audit & ſuſcipit
Puella nuntium,
Credit & concipit,
Et parit filium,
Sed admirabilem.
Conſiliarium
Humani generis,
Et Deum fortium,
Patremque poſteris
In pace ſtabilem.
Cuius ſtabilitas
Nos reddat ſtabiles,
Ne nos labilitas
Humana labiles,
Secum præcipitet.

Sed dator veniæ,
Conceſſa venia,
Per matrem gratiæ,
Obtenta gratia,
In nobis habitet.
Natura * premitur
In partu Virginis,
Rex regum naſcitur,
Vim celans numinis,
Et Rector ſuperum.
Qui nobis tribuat
Peccati veniam,
Reatus diluat,
Et donet patriam
In arce ſyderum.
Amen.

* Hi quinque Verſus non ſunt in Clichtoueo

FINIS.

ANDREÆ
QVERCETANI,
TVRONENSIS,
NOTÆ
Ad Historiam Calamitatum Petri Abaelardi.

Quæ ſcripſerit Petrus Abaelardus apperietur ac demonſtrabitur in Notis.

ANDREÆ QVERCETANI, TVRONENSIS,

NOTÆ

Ad Historiam Calamitatum Petri Abaelardi.

AGISTRI PETRI] Sic aliquot M S. Codices quos vidimus. Nec omninò malè meo iudicio. Nam vt Guillelmus Nangius ait, Auctor hic, *Magister in Dialectica insignis & celeberrimus* extitit. Vnde & Petrus Abbas Cluniacensis, de eo loquens in Epistola ad Innocentium Papam, *Magister Petrus*, inquit, *sapientiæ vestræ, vt credo, optimè notus, nuper è Francia veniens per Cluniacum transitum fecit.* Item in Epistola ad Heloisam Paracliti Abbatissam, *Mitto etiam, sicut mandastis, Magistri Petri absolutionem in charta scriptam & sigillatam.* Et Necrologium vetus Ecclesiæ S. Victoris Paris. XI. *Kal. Maij obijt Magister Petrus, &c.* Itemque Paraclitense Calendarium, VIII. Kal. *Ianuar. obijt* Petrus *Cluniacensis Abbas, cuius concessu habet Ecclesia nostra corpus magistri nostri* Petri. PAG. 5.

ABAELARDI] Sed de hoc eius cognomento non benè sibi constant veteres. Etenim S. Bernardus, Otho Frisingensis, Gaufridus, Robertus Autisiodorensis, & alij, *Abailardum* nominant, quem Auctor Chronici Archiepiscoporum Senonensium *Abaulardum*, Canonicus Turonensis anonymus *Abaielardum*, Vincentius Beluacensis *Abelardum* dicunt. Nec maior etiam inter Scriptores Galicos conuenientia. Siquidē Ioannes Clopinellus Magdunensis, Philippo Pulchro Regi coætaneus, *Abayelart* appellat, quem alter incertus Poëta, qui scri-

psit anno MCCCLXXVII. *Abulart*, & Calendarium Paraclitem Gallicum, *Abaalarz*. Nos hac varietate non obstante, lectionem antiquorum Codicum retinuimus, & cum Guillelmo Nangio, Ioanne Canonico Regulari S. Victoris, ac quibusdam alijs, *Abaelardum* vocauimus.

HISTORIA CALAMITATVM] Genuinus Epistolæ titulus, & ab auctore ipso præfixus, vti nos docet Petrarcha scriptor grauis & eloquens libro II. de vita solitaria, his verbis: *Iungam tot veteribus Philosophis recentiorem vnum, nec valde semotum ab ætate nostra, quàm rectè nescio, sed apud quosdam, vt audio, suspectæ fidei, at profectò non humilis ingenij, Petrum illum cui Abailardi cognomen est: qui vt in* HISTORIA SVARVM CALAMITATVM *longa oratione ipse meminit, inuidiæ cedens, solitudinis Trecensis abdita penetrauit, &c.* Hanc autem & ceteras Epistolas fuisse certis Copitulis distinctas, asserit Ioannes Magdunensis qui legerat, his versibus *Vne merueilleuse parolle*

Qui est escrite és Epistres, Qui bien chercheroit és Chapitres.

Pag. 4. OPPIDO QVODAM ORIVNDVS, QVOD PALATIVM APPELLATVR] Inde & *Palatinũ* se in scriptis suis Dialecticis quæ penes me sunt, nuncupat. Est autem hoc opidum, vt ipse loquitur, in ingressu minoris Britannię, tribus ferè leucis ab vrbe Nanmetica remotum vulgo *Palais*.

SICVT NATVRA TERRÆ MEÆ, ET GENERIS ANIMO LEVIS, ITA ET INGENIO EXTITI AD DISCIPLINAM FACILIS] Haud longè aliter Otho Frisingensis Episcopus lib. I. de reb. gestis Friderici I. Imper. c. XLVII. *Est enim*, inquit, *prædicta terra*, nempe Britannia, *Clericorum acuta ingenia & artibus applicata habentiũ, sed ad alia negotia penè stolidorũ ferax, quales fuerunt duo fratres Bernardus & Theodoricus viri doctissimi*. Porro Britãnorũ gẽs est illa, quæ, vt Heuricus Antissiodorensis Monachus scribit,

- - - inter geminos notissima clauditur amnes,
Armoricana priùs veteri cognomine dicta.

Nec attinet hîc referre quæ Plinius, Beda Venerabilis, & alij de Britannis Galliæ scripsere. Sunt enim omnibus notissima.

PATREM AVTEM HABEBAM] Berengarium nomine, qui postea ad Monasticam professionem conuersus est, vt ipse Petrus scribit infrà.

SIC ITAQVE PRIMOGENITVM SVVM] fortè Radulfum, cuius mentio fit in Calendario Paraclitensi, hoc modo: *II. Non. Septembris obijt Radulfus Magistri nostri Petri germanus:*

DIALECTICARVM RATIONVM ARMATVRAM OMNIBVS PHILOSOPHIÆ DOCVMENTIS PRÆTVLI] Primi sui in Dialectica Præceptoris nomen prætermisit, quem tamen Otho Frisingensis Rozelinum, & Auentinus Rucelinũ quendam fuisse testãtur. Othonis verba sic habẽt. *Habuit tamen primò præceptorẽ Rozelinũ quendã, qui primus nostris tẽporibus in Logica sententiã vocũ instituit.* Et Auẽtini l. vi. Ann. Boior. *His quoque tẽporib. fuisse reperio Rucelinũ Britannũ, Magistrũ Petri Abelardi noui lycæi cõditorẽ, qui primus scientiã vocum siue dictionũ instituit, & nouam philosophandi viã inuenit.* At qui Britannus huic, veteri & anonymo Frãcorũ Historico Cõpendiensis dicitur, & Ioãnis etiã cuiusdã in Dialectica potentis Sophistæ discipulus astruitur. Sic enim Historicus ille, qui fragmentum Historiæ Franc. à Roberto ad Philippũ I. Regẽ scripsit. *In Dialectica quoque hi potentes extiterunt Sophistæ; Ioannes, qui eandem artẽ Sophisticã vocalẽ esse disseruit, Robertus Parisiacensis, Roscelinus Cõpendiensis, Arnulfus Laudunensis; Hi Ioannis fuerũt sectatores, qui etiã quamplures habuerũt auditores.* Nec tamen propterea suspicandũ est hunc Auentino contradicere. Fieri nãque potest vt Roscelinus in Britãnia natus sit, ac postea Clericus in Ecclesia Cõpendiensi fuerit. Et certè Beccensis Abbas Anselmus, qui tunc florebat, eum Clericum nuncupat in Epistola ad Fulconem Beluacensem Episcopũ, his verbis: *Audio, quod tamen absq; dubietate credere non possum, quia Roscelinus Clericus dicit in Deo tres personas esse tres res ab inuicem separatas, sicut sunt tres Angeli, ita tamen vt vna sit voluntas & potestas: aut patrẽ & Spiritũ sanctũ esse incarnatum, & tres Deos verè posse dici, si vsus admitteret.* Vnde & aliquo modo conijcere licet, cur Petrus noster illius inter Præceptores suos nõ meminit. Nã & Yuo Carnotensis Episcopus insanas aliquot sententias super quibusdã Christianæ fidei articulis eum defendisse subindicat Epist. VII. quãquam non exprimit quales illæ fuerint. Sed de hac re pluribus ante Conciliũ Suessionẽse. Nunc tantũ addã ex Auentino, quòd *eo* ipso Roscelino *auctore duo Aristotelicorũ & Peripateticorum genera esse cœperunt: Vnum illud vetus, locuples in rebus procreandis, quod scientiam rerum sibi vendicat; quamobrẽ Reales vocantur. Alterum nouum, quod eam distrahit, Nominales ideò nuncupati, quòd auari rerum, prodigi nominum atque notionum, verborum videntur esse assertores. In hisce duobus generibus dissidium & bellum ciuile est. Illius Thomas Aquinas Italus, & Ioannes Duns Scotus, huius Vuillelmus Occomensis Anglus, antesignani.*

AD GVILLELMVM SCILICET CAMPELLENSEM] Guillelmus hic primò fuit Archidiaconus Ecclesiæ Parisiensis, postea Regularis Canonicus, ac demum Episcopus Catalaunensis, vt infrà videbimus. Eo autem præceptore vsum Abaelardum docet & Otho Frisingensis Lib. I. de reb. gestis Frederici I. Imper. cap. XLVII.

MELDVNVM CASTRVM, ET SEDEM REGIAM] Melduni siue Meliduni castrum & Comitatum tenuit Burchardus Corboliensis Comes ex beneficio Hugonis, Roberti, ac Henrici I. Regum. Post ipsum Rainaldus eius filius, Episcopus Parisiensis, ac Cancellarius Franciæ, Melidunensis Comes fuit, vt patet ex tabulis Ecclesiæ S. Dionysij de Carcere. Sed hoc mortuo, Comitatus redijt ad Philippum I. Henrici I. filium, qui Sedem ibi Regiam constituit, vbi & vita functus est, vt testatur Sugerius in Vita Ludouici Grossi, Philippi filij, his verbis: *Cumque ferè sexagenarius esset, Regem exuens apud Milidunum castrum super fluuium Sequanæ, præsente domino Ludouico extremum clausit diem.*

PAG. 5. AD CASTRVM CORBOLII, QVOD PARISIACÆ VRBI VICINIVS EST] Odo Fossatensis Monachus in Vita Burchardi, meminit Haimonis Comitis Corboili siue Corbolij castri, qui ad limina SS. Apostolorum Petri & Pauli orationis gratia Romam pergens, ibi in eodem itinere finem vitæ accepit. Eo defuncto, Burchardus strenuæ iuuentutis miles, vxorem eius nomine Elisabetham, nobili & ipsam progenie exortam, sibi coniugio copulauit: & in eo copulæ thalamo Rex Hugo castrum Melidunum, atque Corboilum, Comitatumque Parisiacæ vrbis illi dedit. Postea, Corboliacensis Comes effectus est Rainaldus, alius à Rainaldo Burchardi filio, qui litteris Philippi I. Regis anno MCXVII. subscripsit. Post Rainaldum Odo frater Guidonis Rubei, de quo Chartæ S. Martini de Campis, & B. Mariæ Longipontis. Refertque Sugerius hunc Stephani Comitis lancea percussum interijsse. Quo facto, nepos eius Hugo Creciacensis, filius Guidonis, *Corbolium castrum, cuius se heredem iactabat, abiurauit Regi* Ludouico Philippi filio, cum omnibus angarijs, tallijs & possessionibus. Denique Ludouicus junior Ludouico Grosso genitus Adelæ vxori suæ terram Corbolij reliquit dotalitij nomine. Docent enim hoc litteræ Philippi II. Regis Adelæ filij datæ Corbolij

anno MCLXXX. his verbis. *Philippus Dei gratia Francorum Rex. Nouerint vniuersi præsentes & futuri, quod Adela mater nostra dum terram Corbolij nomine teneret dotalitij, Petro Clerico suo beati Exuperij Canonico intuitu seruitij sui donauit domum, quam Isabellis & Bertrannus filiûs eius vendiderunt Heliæ Iudæo, &c.* Vnde patet & Corbolium iam tempore nostri Abaelardi sedem quoque Regiam fuisse, sicut Melidunum.

PRÆCEPTOR MEVS GVILLELMVS ARCHIDIACONVS PARISIENSIS, HABITV PRISTINO COMMVTATO AD REGVLARIVM CLERICORVM ORDINEM SE CONVERTIT] Hanc in Guillelmo commutationem habitus egregiè commendat Hildebertus Cenomanensis Episcopus in Epistola 1. quã ad eum scripsit: *De conuersione*, inquit, *& conuersatione tua lætatur & exultat anima mea; illum prosequens actione gratiarum, cuius muneris est quòd tandem philosophari decreueris. Nondum quippe redolebas Philosophum, cùm ex acquisita Philosophorum sententia, scientiæ morum tibi minimè depromeres venustatem, &c.* Ingressus est autem Regularem Ordinem in Capella quadam S. Victoris extra vrbem Parisiacam, vbi cum aliquibus discipulis Monasterium illud cœpit construere, quod postea Ludouicus Grossus Rex munificè consummauit, ac magnis & opulentis reditibus dotauit. Hoc enim testatur imprimis anonymus, sed vetus Author, qui variarum Abbatiarum initia collegit, & institutores earumdem annotauit, his verbis. *Eodem tempore Magister Vuillelmus de Campellis, qui fuerat Archidiaconus Parisiensis, vir admodum literatus & religiosus, assumens habitum Canonici Regularis, cum aliquibus discipulis suis extra vrbem Parisius, in loco vbi erat Capella quadam sancti Victoris Martyris, cœpit ædificare Monasterium Clericorum. Assumpto autem illo ad Episcopatum Catalaunensem, venerabilis Gilduinus eius discipulus primus Abbas ibi factus est.* Et sic etiam intelligendum quod paulo post Abaelardus subiungit, *Nec tamen*, inquit, *hic suæ conuersionis habitus aut ab vrbe Parisiaca, aut à consueto Philosophiæ Studio eum reuocauit: sed in ipso quoque Monasterio, ad quod se causa Religionis contulerat, statim more solito publicas exercuit Scholas.* De eo autem iam Catalaunensi Episcopo facto nos alibi plura.

EXTRA CIVITATEM IN MONTE S. GENOVEFÆ] Mons hic, Lecutitius siue Locotitius olim dictus, extra muros vrbis PAG. 61

Parisiacæ fuit vsque ad annum Christi MCCXI. quo Philippus Augustus F.R. *vrbem totam*, vt Rigordus refert, *in circuitu circumsepsit à parte Australi vsque ad Sequanam fluuium, ex vtraque parte maximam terræ amplitudinem infra murorum ambitum concludens, & possessores agrorum & vinearum compellens, vt terras illas & vineas ad ædificandum in eis nouas domos habitatoribus locarent, vel ipsimet nouas ibidem domos constituerent, vt tota ciuitas vsque ad muros plena domibus videretur.* Vnde & Eugenius III. in Litteris ad Odonem Abbatem S.Genouefæ, dicit Ecclesiam illam adhuc extra Parisiacam vrbem sitam anno MCL. *Eugenius* inquit, *Episcopus seruus seruorum Dei Odoni primo Abbati Ecclesiæ S. Genouefæ, quæ secus Parisius est.* Idêque repetit adhuc Alexander III. in alijs ad Albericũ Abbatem litteris anno MLXIII. datis. Fuisse autẽ in hac Ecclesia literarũ & Scolarũ publicarũ sedẽ, etiam antequã de statu Canonicorũ seculariũ ad regularem Ordinem mutaretur ope atque industria Suggerij S. Dionysij Abbatis, iniungente eidem domino Eugenio Papa III. & illustri Francorum Rege Ludouico VII. Philippi Augusti patre, significant cum Petrus noster, dicens se ibi Scolarum suarum castra posuisse; tum eo antiquior *Hulbodus* qui sicut fert inscriptio vetus posita in Ecclesia S.Ioãnis Baptistæ Leodiensis, *dum adolescentulus è scolari disciplina confugisset Parisius sanctæ Genouefæ Canonicis adhæsit*, tempore Roberti Regis Frãcorum, *& in breui multarum Scolarum instructor fuit, vbi cùm aliquandiu à domino Notgero*, Leodiensi Episcopo, *ignoraretur, tandem canonica Episcopalis sententiæ executione compulsus est redire, pluribus ibi relictis studiorum ac moralitatis insignibus.* Quare & in illius rei memoriam ac velut honorificum testimoniũ Cancellarius Vniuersitatis Parisiensis ex sola Canonicorum S. Genouefæ Congregatione longo postea tẽpore delectus est, & vsque ad Pontificatum Benedicti XI. Papæ, qui primus auctoritatem ac facultatem parem Cancellario Ecclesiæ beatæ Mariæ Virginis concessit.

PAG. 7. CARISSIMA MIHI MATER MEA LVCIA] Calendarium Paraclitense, *XIV. Cal. Nouembris obiit Lucia mater Magistri nostri Petri.*

GVILLELMVS IN EPISCOPATV CATALAVNENSI] De Guillelmo hoc siue Vuillelmo jam Catalaunensi Episcopo mentio fit apud Iuonẽ Carnotensem, Epist. CCLXVIII. apud S. Bernardum

Bernardum Epist. III. & apud Othonem Frising. lib. I. de rebus gestis Frederici I. cap. XLVII. Fuit autem ex Canonico Regulari S. Victoris assumptus ad Episcopatum ann. CHRISTI MCXII. vt coniicere est ex electione Gelduini discipuli eius in Abbatem primum Ecclesiæ S. Victoris, quæ celebrata est anno MCXIII. & onus Episcopale sustinuit annis septem ac mensibus sex. Sic enim tabulæ MS. Catalaunensium Episcoporum, *Guillelmus venerabilis rexit Ecclesiam annos septem, menses sex*. Quibus expletis, demum fato cessit anno MCXIX. die XXV. Ianuarii, sicut ex his Calendarii Victorioni verbis discitur, *VIII. Cal. Febr. Anniuersarium Vuillelmi Catalaunensis Episcopi, & nostri Canonici.*

MAGISTER ANSELMVS LAVDVNENSIS] Plures eodem propè tempore Anselmi Laudunenses fuerunt. Historia namque Restaurationis Ecclesiæ Laudunensis à Canonico quodam eiusdem Ecclesiæ conscripta, meminit Anselmi S. Vincentij Laudunensis Abbatis, qui *cùm cœnobio suo ferè* X. *&* VII. *annis præfuisset, & pro vtilitate eiusdem Cœnobij Romam profectus fuisset, à Clericis Tornacensibus, qui iam quadringentis annis proprio Episcopo caruerant, mirabili euentu, Deo ordinante ibi repertus in Episcopum electus est, & à Domino Papa Eugenio inuitus & reluctans obedientiæ vinculo constrictus Pontifex consecratus est, sicque per eum Tornacensi Ecclesiæ antiqua dignitas restituta anno ab Incarn. Domini* MCXLV. Meminit & Anselmi alterius antiquioris, cognomento Beessi, *qui se simulando religiosum non parum ab omnibus laudabatur & honorabatur. Vnde & pro religione suâ Thesaurus Ecclesiæ Laudunensis ei seruandus traditus est cum alijs custodibus, quoniam antiqua consuetudo erat eiusdem Ecclesiæ, vt septem custodibus ipse thesaurus committeretur, quorum quatuor Ecclesiastici, tres verò essent laici. Sed vt ex fine patuit longè alius erat in corde quàm homines viderent in facie. Videns enim multum sibi ab omnibus credi ex auro & lapidibus preciosis quibus cruces festis diebus super altare ponendæ fuerant opertæ, non exiguam partem furtim discerpens aurifici cuidam vendendi causa tradidit.* Denique & tertium Anselmum Laudunensem memorat, qui super hoc thesauri furto iam detecto consultus est à reliquis Ecclesiæ Laudunensis Canonicis, & à ciuibus, tanquam vrbis totius lucerna & lumen. Sic enim idem Author de eo loquitur: *Protinus ergo*, inquit, *generalis Conuentus Canonicorum & ciuium conuocatur, quid opus sit fa-*

cto discutitur, & præ omnibus Magister Anselmus tunc temporis totius vrbis lucerna consulitur. Ille vt diuinæ legis peritissimus continuo Iosuæ replicat Historiam, quomodo scilicet furtum in Hierico nullo sciente factum dominus iussit sorte perquiri, primò per tribus, deinde per familias ac domos, ad vltimum singillatim per viros. Instar huius tam subtilis perquisitionis consulit magister Anselmus, vt tanti facinoris auctor iudicio aquæ perquireretur, ac de singulis vrbis parrochijs vnus infans innocens in vase aquæ benedictæ repleto poneretur, & quæcumque parrochia sorte culpabilis reperiretur, de singulis domibus eiusdem parrochiæ vnus infans in aqua poneretur; & quæcumque domus deprehensa fuisset, omnes viri vel feminæ ad eam pertinentes iudicio aquæ se purgare cogerentur. Vnde & patet hunc posteriorem Anselmum; illum ipsum esse Magistrum Anselmum Laudunensem, quem Petrus Abaelardus dicit tunc maximam ex antiquitate authoritatem tenuisse. Fuit autem idem Canonicus & Decanus Ecclesię Laudunẽsis, non Episcopus vt quidam inconsultè satis scripserunt. Quod ante omnes vel citatus iam Scriptor docet his verbis: *Vir sapientissimus Magister Anselmus tunc temporis Ecclesiæ nostræ Canonicus & Decanus per totum pene orbem Latinum, scientiæ & eloquentiæ suæ fama notissimus.* Habuitque inter alios lectionum suarum auditores & discipulos, cùm Magistrum Guillelmum de Campellis Archidiaconum Ecclesiæ Parisiacæ de quò superiùs, Petrum nostrum Abaelardum qui fuit & ipse postea Magister celeberrimus, Albericũ Remensem, & Lotulfum Nouariensem siue Lombardum, de quibus postea: tum præcipuè Guillelmum Cantuariensem Archiepiscopum. Hoc enim testatur etiam præfatus Ecclesiæ Laudunensis Historicus, cùm ait: *Nos itaque assumpto Dominæ nostræ feretro atque reliquijs Cantuariam venimus, vbi tunc erat Archiepiscopus dominus Vuillelmus nobis notissimus, quoniam iamdudum pro audienda lectione Magistri Anselmi Laudunum petens multis diebus in Episcopi domo manserat, ibique filios Radulfi Cancellarij Regis Anglorum docuerat.* Ex quibus verbis colligere est Laudunensem Ecclesiam tunc fuisse quasi magnum vndique studiosorum conuentũ; quos è multis vrbibus & regionibus Magistro illi Anselmo discipulos doctrinæ celebris fama contrahebat. Quo autem anno decesserit, & vbi sepultus fuerit, dicetur infra.

PAG. 9. PARISIVS REVERSVS SCOLAS IAMDVDVM MIHI DESTINATAS POSSEDI] Otho Frising. lib. 1. de rebus gestis Freder. cap. XLVII. *Post*, inquit, de Abaelardo

loquens, *ad grauissimos viros Anselmum Laudunensem, & Guillelmum Campellensem Catalauni Episcopum migrans, ipsorumque dictorum pondus tanquam subtilitatis acumine vacuum iudicans, non diu sustinuit. Inde magistrum induens Parrhisius venit, plurimum in inuentionum subtilitate, non solum ad Philosophiam necessariarum, sed & pro commouendis ad iocos animis hominum vtilium, valens.*

ADVLESCENTVLA QVÆDAM NOMINE HELOISSA, NEPTIS CANONICI CVIVSDAM, QVI FVLBERTVS VOCABATVR] Vir doctus Papyrius Massonus Lib. III. Annal. hanc Heloisam præstanti ingenio formaque puellam, ait fuisse filiam naturalem Ioannis nescio cuius Parisiensis Canonici. Verùm id vnde sumpserit, non est in promptu, nec certè concordat aut ipsius Abaelardi dictis, aut Calendario etiam Paraclitensi quod recenset obitum Fulberti Canonici Heloisæ auunculi, corruptè tamen sub Huberti nomine, his verbis: VII. *Cal. Ianuar. obijt Hubertus Canonicus Dominæ Heloisæ auunculus.* Quin & Fulberti Canonici Parisiensis meminit Ordericus Vticensis Monachus lib. VII. Historiæ suæ Ecclesiasticæ; quē vt hunc quoque eundem Heloisæ auunculum fuisse credam, ratio potissimum temporis facit. *Regnante*, inquit, *Ludouico Rege, quidam Canonicus nomine Fulbertus Parisius erat, qui os integrum de spina S. Ebrulfi habebat, quod Capellanus de Capella Henrici Regis Francorum subtraxerat, eique iamdudum pro amoris pignore dederat. Timens autem pro diuersis causis illud habere, Fulcone Presbytero Mauliæ mediante, accersit Guillelmum de Monsterolo Priorem Mauliæ, eique reliquias tradidit deferendas Vticensi Ecclesiæ.* PAG. 10.

VBI APVD SOROREM MEAM] Sorori huic Abaelardi nomen Dionysia, quam reperio decessisse II. Nonas Decembris. Sic enim Calendarium Paraclitensis Cœnobij. II. *Non. Decem. obijt Dionysia* M*agistri nostri Petri germana.* PAG. 13.

DONEC PARERET MASCVLVM, QVEM ASTROLABIVM NOMINAVIT] Heloisa ipsa scribens ad Petrū Abbatem Cluniacensem, *Memineritis*, inquit, *& amore Dei & nostri, Astralabij vestri, vt aliquam ei vel à Parisiensi, vel alio quolibet Episcopo præbendam acquiratis.* Et Petrus Heloisæ respondens. *Astralabio vestro, vestrique causa nostro, mox vt facultas data fuerit, in aliqua nobilium Ecclesiarum præbendam libens acquirere laborabo.* Gestasse verò & Petri prænomen hunc Astralabium, siue Astrolabium, docet Necrologicus liber Paraclitēsis in hæc verba. IV. *Cal. Nouemb. obijt Petrus Astralabius* M*agistri nostri Petri filius.*

PAG. 16. QVID TE CLERICVM ATQVE CANONICVM FACERE OPORTET] Cuius Ecclesiæ fuerit Canonicus Abaelardus nullibi reperi, nisi fortè Senonensis. Id enim habet Chronicum MS. Archiepiscoporum Senonensium. *Anno* MCXLII. inquit, *Magister Petrus Abaulart Canonicus primò maioris Ecclesiæ Senonensis obijt. Canonicus fuit, & post vxoratus.* Sed Concilium Prouinciale, quod postea Senonis aduersus eum conuocatum est, huic opinioni locum dedisse quidã suspicantur. Vt vt sit, Clericum siue Canonicum fuisse priusquam vxorem duceret, ipsa etiam eius vxore testante, non dubitandum est.

PAG. 17. TRANSMISI EAM AD ABBATIAM QVANDAM SANCTIMONIALIVM PROPE PARISIVS, QVÆ ARGENTEOLVM APPELLATVR] Argenteoli, siue Argentolij, aut vt veteres appellant, Argentogili Abbatiam Hermenricus & vxor eius Mummana fundarunt in pago Parisiaco super fluuio Sequanæ, primumque Monachos in ea posuerunt. Sed postea Normannorum incursionibus destructam Adelais Regina coniux Hugonis ac mater Roberti Regum, illam à solo reædificauit, & Monialibus ibi Deo sub Regula sancti Benedicti famulaturis assignauit, vti docet Helgaudus Floriacensis Monachus in vita Roberti Regis, *Mater quoque eius*, inquit, *Adhelaidis admiranda satis in sancta deuotione Regina, construxit Monastarium in territorio Parisiensi, villa quæ dicitur Argentoilus, vbi numerum ancillarum Dei non minimum sub norma sancti Benedicti viuere paratas adunauit, ad laudem & gloriam bonorum omniuminspiratoris, & sub honore sanctæ Dei genitricis & perpetuæ Virginis Mariæ omnipotenti Domino dedicari & consecrari voluit.* Imò & Ecclesiarum ac villarum, quas plurimas eidem contulit Monasterio, confirmationem impetrauit à Roberto Rege. Nam in Chartulario MS. sancti Dionysij, quod vir multiplici nobilitate & eruditione celeberrimus Iacobus Augustus Thuanus asseruat in sua locupletissima Bibliotheca, tale Præceptum indè fecisse Regem eius filium reperi.

Donum quod fecit ROBERTVS Rex Monialibus de Argentolio.

Regis regum nutu Francorum Rex ROBERTVS *cum nostris fidelibus cunctis Catholicis palam id fieri volumus. A prædecessorum nostrorum cultu, circa sacræ Religionis iura constituto, nequaquam deuiare volentes, hortamur omnes ad finem beatitudinis tendentes, quatenus*

summoperè in vigilando auxilientur nobis, ad priuilegia erga res Dei Sanctorumque eius corroboranda; vti recipiant ipsi nobiscum remissionem peccaminum pro huiusmodi re dignè exequenda. Precibus etenim nostræ genitricis, scilicet ADELAIDIS *Reginæ insignis, cui prorsus nihil denegare, verum omnimodis deuotè inseruire debemus, promoti, super quarumdam Ecclesiarum villarumque astipulatione præcepti, quæ* Monialibus Deo famulantibus in Monasterio sanctæ Mariæ* ARGENTOLIO, *ob animæ suæ, patris quoque nostri, videlicet* HVGONIS *beatæ memoriæ, atque nostræ requiem dedit; libenter eius voluntati paruimus, & dictis fauentes, petitionem ipsius idonea ratione persoluere curauimus. Sunt autem res collatæ hæ. In primis ea quæ possidebat Argentolio Rex* HVGO, *donans illa Deo sacratis inibi degentibus. Ad hoc Cauenoilus, vbi haberi æstimantur mansa* XXX. *cum Ecclesia in honore sancti Petri. Villa quoque Montiliacus cum mansis* VII. *& Ecclesia in honore S. Martini. In Aconiaco verò vico mansa duo. In Otreuilla similiter duo mansa & dimidium. Inter Alnedum & Lisiuillam mansum vnum. In Villena ergo mansum. In Satrouilla* XX. *mansa cum duabus piscationibus. In insula Berliseia, & in ipsa villa Cornella altera piscatio. In Argentolio mercatum & theloneum rotarum atque tensamentum vini. In Lupocurte* V. *mansa. Villa Trapas quoque, & quicquid ad eam pertinet cũ Ecclesia. Anilecortis verò villa, & quicquid ad eam pertinet cũ Ecclesia. Burduneiũ quoque villa, & omnia ad eam pertinentia cũ Ecclesia. Monsterolum quidem villa, cum Ecclesia. S. Lo iniũ† villa cũ Eccl. & molendino vno, & cũ arpennis pratorum* XII. *Bratheias villa cũ omnibus appendicijs suis & Ecclesiis. Merlant quoque villa. Carisius quoque villa cum tribus molendinis atque pratis. Hæc omnia supradicta prædictis Monialibus data ob amorem Dei & reuerentiam beatissimæ Dei genitricis Mariæ confirmamus auctoritate, quatenus semper sub plenissima defensione, & emunitatis tuitione rata permaneant. Ita videlicet vt nullus abhinc ad causas exigendas, aut freda vel tributa, aut mansiones vel paratas faciendas, vel fideiussores tollendos, aut homines eius Ecclesiæ tam ingenuos quàm seruos, super terram earum commanentes, iniustè distringendos, nec vllos redditus aut illicitas occasiones requirendas nostris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt exigere præsumat. Sed liceat ipsis supradicta sub firmitatis defensione quieto ordine possidere, ad stipendia earum fine tenus ibi Deo militantium. Et hanc auctoritatem, vt firmior in Dei nomine habeatur, à fidelibus quoque sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris diligentiùs*

* f quas

† S. Loanius

conseruetur, manu propria subter firmauimus, & sigilli nostri impressione signari iussimus. Actum in Pascha apud S. Dionysium. Anno XII. regni ROBERTI *gloriosissimi Regis Francorum, Indict. I. Franco Cancellarius ex Regio præcepto recognoui, atque subscripsi.*

Qualiter autẽ Monialibus illis expulsis, Argentolii Monasteriũ rursus ad Monachos redierit, infra pluribus adnotabitur.

EIS VIDELICET CORPORIS MEI PARTIBVS AMPVTATIS] Quomodo castratus de nocte fuerit Abaelardus, & qualiter omnes Parisiensis ciuitatis ordines ad eum mane congregati, stupuerint, aut quanta se afflixerint lamentatione, plagam illam corporis eius plangentes, feminæ præsertim, optimè quoque describit Fulco Diogilli Prior, in Epistola quam ad eum tunc pro consolatione direxit. *Membra*, inquit, *quieti dederas & sopori, nullique malum inferre parabas; cùm ecce manus impietatis & ferramentum exitiale sanguinem tuum innoxium gratis fundere non dubitauerunt. Plangit ergo hoc tuum vulnus & damnum venerabilis Episcopi benignitas, quæ quantum licuit vacare iustitiæ studuit. Plangit liberalium Canonicorum ac nobilium Clericorum multitudo. Plangunt ciues ciuitatis, hoc dedecus reputantes, & dolentes suam vrbem tui sanguinis effusione violari. Quid singularum feminarum referam planctum, quæ sic hoc audito lacrimis, more femineo, ora rigarunt propter te militem suum, quem amiserant, ac si singulæ virum suum aut amicum sorte belli reperissent extinctum? Tantus ergo omnium luctus extitit, vt melius videaris te debere velle periisse, quàm seruasse quod periit. Felix se nescit amari. Penè tota ciuitas in tuo dolore contabuit. Habes arram veræ dilectionis in te, quam si priùs agnouisses, nullas meo iudicio diuitias illi comparabiles æstimares.* Nec prætermittenda etiam sceleris tam nefandi vindicta siue iustitia, quam in fine subiungit, his verbis: *Nam quidam illorum qui tibi nocuerunt, oculorum priuatione, & genitalium abscisione mutilati sunt. Ille autem qui per se factum abnegat, iam ab omni possessione sua, bonorum suorum comportatione exturbatus est.*

PAG. 18. AMBO SACRVM HABITVM SVSCEPIMVS, EGO IN ABBATIA S. DIONYSII] Notior illa S. Dionysii Parisiorum Antistitis Abbatia, quàm vt notis aliquibus indigeat. Petrum autẽ Abaelardũ in ea Monachũ induisse testatur vel Guil. Nagius in Chron. sub annũ Christi MCXLI. & ante eũ Otho Frisingensis Episcopus lib. I. de rebus gestis Frederici I. c. XLVII. his verbis: *Vbi*, s. Parisius, *occasione quadã satis nota non benè tractatus, Monachus in Monaster. S. Dion. effectus est. Ibi die noctúque lectioni*

ac meditationi incubãs, de acuto acutior, de literato efficitur literatior.

ERAT AVTEM ABBATIA ILLA NOSTRA SECVLARIS ADMODVM VITÆ] Attamen & non adeò longè antea Reges Hugo & Robertus reformationem illius procurauerat per manũ venerabilis Odilonis Abbatis Cluniacensis, quem Fulbertus Carnotensis Episcopus Archangelum cognominat. Asserit enim hoc imprimis Ademarus Lemouicensis Monachus in Chronico, cùm ait. *B. Dionysii Cœnobium, quod iam pristinam Monasticam corruperat Regulam, Rex* HVGO *regulari honestate sicut in Ecclesiis Domini rectum erat, honestius restaurauit per manum venerabilis* ODILONIS *Abbatis, & alia sanctorum nonnulla Monasteria in decorem pristinæ disciplinæ reuocauit.* Asserit & Iotsaldus Cluniacensis Monachus in vita S. Odilonis, lib. II. cap. IX. in hæc verba: *Lutetiæ Parisiorum proximum est Monasterium S. Dionysii Martyris gloriosi corporis honore præclarum. Qui locus à Francorũ Regibus Hugone & Roberto viro Dei* ODILONI *fuerat cõmissus, vt Monachili Ordine, & doctrina regularis vitæ proueheretur in melius. In quo Cœnobio aliquando Dei famulus cõmanens vitæ pabulum & salutis haustũ facundo ore suis auditoribus ministrabat. Gerebat tunc officium Præpositurǣ senior* IVO *amicabilis homo, qui benè meritum Patrem obseruare, & colere studebat, &c.* Pag. 19.

CVIVS ABBAS IPSE, QVO CÆTERIS PRÆLATIONE MAIOR, TANTO VITA DETERIOR] Abbati huic S. Dionysii nomen Adã, qui cœpit regere Monasterium anno MXCIX Sed vtrũ tã infamis vitę fuerit, vti scribit hìc Abaelardus, haud immeritò dubitari potest. Nam & pauperũ CHRISTI curam magnam gessisse, patet vel ex his eius Litteris, quas Tabulæ Sandionysianæ suggesserunt.

De quinque modiis annonæ datis ab Eleemosynario pauperibus.

In Dei nomine ego ADAM *Dei gratia Monasterij Martyris Christi* DIONYSII *Abbas, patefieri volo vniuersitati fideliũ, quod* XIII. *nostræ prælationis anno, in terra nostra fames adeò preualuit, vt annona quãuis caro pretio emenda vix posset inueniri: qua inopia pauperes afflicti & penè exanimes officinis nostris multipliciter se ingerebant. Fores verò Domus Eleemosynæ quotidie innumeri irrumpebant, quorum afflictioni ego & fratres nostri cõdolentes in Capitulum cõuenimus, & qualiter eorũ penuriæ & defectioni à nobis subueniri posset tractare cœpimus. Hoc nobis tractantibus, frater* IOANNES *cui Eleemosynam commiseramus, surrexit in medio; dixitque quoniam si Domum*

Eleemosynæ resque sibi adiacentes ab omni exactione ministerialium S. Dionysii, omnique mala consuetudine liberam esse concederemus, ipse quæreret V. modios annonæ, & daret subuentioni pauperum. Igitur quod petebat concessi fieri consensu totius Capituli, &c. Huius rei sunt testes, in primis ego ADAM *Abbas, qui hanc Cartam fieri præcepi, deinde dominus Theobaldus Fossatensis Abbas, Alelmus Prior &c. Actum anno ab Incarnatione Domini* MCXI. *Indict.* IV. *Epacta* IX. CCVI. *Cicl.* X. *Cl.* XIV. *L.* VI. *Kal. Aprilis, Die Paschæ* IV. *Non. April. Luna eius* XX. *Regnante domino Ludouico Philippi Regis filio, anno regni eius* IV. *mense Maio.*

Quinimo, sunt aliæ quoque ibidem litteræ, quibus pietas & affectus eiusdem erga diuini cultus honorem ac amplificationem elucere videntur, hoc modo.

Donatio Adæ Abbatis beati Dionysij, totiusque Conuentus, de Ecclesia S. Petri ad Ecclesiam S. Pauli.

IN *nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus sancti amen.* ADAM *Dei gratia Abbas Monasterij martyrum Christi Dionysii, Rustici & Eleutherij, Omnibus sanctæ & vniuersalis Ecclesiæ filijs tam præsentibus quàm futuris. Notum fieri volo omnium vestrum caritati, quòd ego & Capitulum nostrum, scilicet Ecclesia B. Dionysii communi decreto & fauore dedimus, & manu nostra per claues Ecclesiæ super altare posuerimus ad dotem Ecclesiæ quando dedicandæ; dedimus, inquam, basilicæ S. Pauli Ecclesiam S. Petri iuxta se sitam liberam & quietam. Dedimus quoque potestatem ponendi in ea Presbyterum & eijciendi, saluo honore Ecclesiæ nostræ. Huius verò donationis nostræ causa est, vt quotannis Canonici sancti Pauli in nocte natalis beati Dionysii cum processione veniant ad Ecclesiam in qua corpore requiescit, ibique Matutinos festiuè decantent ante nostros. Radulfo autem Presbytero de Fossa cognomine, qui præfatam Ecclesiam S. Petri per nos tenebat, dedimus plenam præbendam in refectorio in prima mensa, vt eam plenariam habeat quandiu vixerit. Præbendam quoque panis ac vini, quam ijdem Canonici accipiebant in promptuario, concessimus áccipi in refectorio. Qui verò dotem ipsam Ecclesiæ abstulerit, & Radulfo prædicto præbendam sibi à nobis datam subtraxerit quandiu vixerit, diuinæ vltioni & nostro subiaceat anathemati. Actum & datum ac roboratum in Capitulo sancti Dionysii. Anno Incarnati Verbi* MCXIV. *Indict.* VII. *Epact.* XXIII. *concurrente* IV. *anno Hludouici Regis* VII. *Signum Adæ Abbatis, S. Alelmi Prioris, &c.*

Quare

Quare satis mirari non possum cur Abaelardus etiã subijciat se *intolerabiles* Abbatis illius & Monachorum S. Dionysi, *spurcitias frequenter atque vehementer, modo priuatim, modo publicè redarguentem, omnibus suprà modum onerosum atque odiosum effecisse.* Nisi forsitan eis, quos postea infensissimos habuit, aliqua saltem verborum acrimonia parem gratiam referre voluerit.

AD QVAS QVIDEM TANTA SCHOLARIVM MVLTITVDO CONFLVXIT, VT NEC LOCVS HOSPITIIS, NEC TERRA SVFFICERET ALIMENTIS] Nemo breuius infinitam illam Scholarium Abaelardi multitudinem expressit, quàm Chronici Moriniacensis Scriptor cùm ait: *Petrus Abailardus Monachus & Abbas, vir erat religiosus, excellentissimarum Rector Scholarum, ad quas penè de tota Latinitate viri litterati confluebãt.* Sed quod summatim & vno penè verbo complexus est, id Fulco Diogilli Prior etiam ante clariùs ac specialius exposuerat. Nam in Epistola qua consolatus est eum post castrationem, de discipulis & auditoribus, ab Italia, Germania, Hispania, Anglia, Flandria, cunctisque Franciæ Prouincijs ad eius Scholas confluẽtibus sic loquitur, *Roma suos tibi docendos transmittebat alũnos, & quæ olim omnium artium scientiam auditoribus solebat infundere, sapientiorẽ te se sapiẽte transmissis Scholaribus monstrabat. Nulla terrarum spatia, nulla montium cacumina, nulla concaua vallium, nulla via difficili licet obsita periculo & latrone quominus ad te properarent retinebat. Anglorum turbam iuuenum mare interiacens & vndarum procella terribilis non terrebat; sed omni periculo contempto, audito tuo nomine ad te confluebat. Remota Britannia sua animalia erudienda destinabat. Andegauenses eorum edomita feritate tibi famulabantur in suis. Pictaui, Vuascones, & Hiberi; Normannia, Flandria, Theutonicus & Sueuus, tuum calere ingenium, laudare & prædicare assiduè studebat. Prætereo cunctos Parisiorum ciuitatem habitantes, & intra Galliarum proximas & remotissimas partes, qui sic à te doceri sitiebant, ac si nihil disciplinæ non apud te inueniri potuisset. Ingenij claritate & suauitate eloquij, & linguæ absolutioris facilitate, necnon & scientiæ subtilitate permoti, quasi ad limpidissimum Philosophiæ fontem iter accelerabant.* Ac ne quis inter alios de Romanis Scholaribus dubitet, id ipsum testatur & S. Bernardus licet Abaelardo nostro paulò subinfensior, his Epistolæ CXCIII. verbis, *Securus tamen est*, nempe Petrus Abaelardus,

quoniam Cardinales & Clericos Curiæ se discipulos habuisse gloriatur. Et alibi Guidonem de Castello Presbyterum Cardinalem, qui postea Celestinus II. Papa fuit, eius quoque auditorem fuisse subindicat. Verum vt Pontificibus Maximis & Cardinalibus Episcopos etiam aliquos eruditiores ac maioris nominis coniungamus, Petrus ille Nouariensis, seu Lombardus, à Lombardia patria cognominatus, idéque postea Parisiensis Episcopus, & Magister Sententiarum, lectiones eius præ cæteris amplexatus est. Denique Gaufridum Antissiodorensem, & Berengarium Pictauiensem, de quorum scriptis ac doctrina dicetur alibi discipulos illius extitisse manifestius est quam vt probationibus indigeat.

PAG. 20. ACCIDIT VT QVENDAM THEOLOGIÆ TRACTATVM DE VNITATE ET TRINITATE DIVINA SCHOLARIBVS NOSTRIS COMPONEREM] Tractatus hic ille est quem edidimus ad calcem Operis, & cui varia nomina passim Abaelardus ipse tribuit. In Epistola enim ad Gaufridū Parisiensem Episcopum *Opusculum de fide sanctæ Trinitatis* appellat; in Commentario super Epistolam ad Romanos, frequenter *Theologiam suam*, & in præfatione Operis, *sacræ eruditionis Summam*, siue *diuinæ Scripturæ Introductionem*. Quòd autem Opus illud se composuisse dicit, vt Scholarium petitioni satisfaceret, qui Trinitatem fidei Christianæ fundamentum, humanis & Philosophicis rationibus ac similitudinibus edisseri requirebant, & plus quæ intelligi quàm quæ dici possent efflagitabant; hæc tamē sola non fuisse scribendi causa vel inde colligi potest, quod Libro II. ipsius Operis artic. IV. docet, Hæreses non adeo repressas fuisse suis temporibus, vt iam nullo fidei fundamento esset opus: imò nullos in tantam olim insaniam prorupisse hæreticos, quanta nonnulli contemporaneorum suorum debacchati essent. Et apertiùs Artic. præcedenti, *Quicquid*, inquit, *horum quislibet constituat, miror qua me fronte aliquis arguat, si cæterorum de his scribentium prouidentiam laudet. Nisi forte in hoc nostrum iam penitus superfluere Tractatum dicat, quod & illorum documenta sufficiant, & nullæ iam vlterius quibus resistendum sit pullulent hereses, vel nullæ de nostra fide supersint dubitationes, quæ aliquibus rationibus vel ad documentum, vel ad defensionem eius egere videantur. Atque vtinam ita sit! At verò vt innumeram multitudinem infidelium, quæ extra Ecclesiam est, tam Iudæorum scilicet*

quàm Ethnicorum prætercam, quis ita omnes hæreses repressas profiteri audeat, vt iam nulla apud nos fidei sint schismata, nulla vlterius futuræ sint dissensiones? Composuit igitur Librum illum cùm Scholaribus, tum ad reprimendos diuinorum librorum magistros hæreticos, qui suo tempore multa Catholicæ fidei vel sanctis doctrinis aduersa non solum tenebant, verumetiam docebant, *quorumque vnus*, inquit art. v. *in Francia, alter in Burgundia, tertius in pago Andegauensi, quartus in Bituricensi, pestilentiæ cathedras tenebant.* Imo potissimum aduersus hæresim vnius ex illis scripsit, vt ipsemet declarat in Epistola jam citata ad Gaufridum Parisiensum Episcopum, his verbis: *Relatum est nobis à quibusdam discipulorum nostrorum superuenientibus, quòd erectus ille & semper inflatus Catholicæ fidei hostis antiquus, cuius hæresis detestabilis tres Deos confiteri, imo & prædicare Suessionensi Concilio à Patribus conuicta est, atque insuper exilio punita, multas in me contumelias & minas euomuerit, viso Opusculo quodã nostro de fide sanctæ Trinitatis, maximè aduersus hæresim præfatam, qua ipse infamis est, conscripto.* Et lib. II. ipsius Opusculi, art. vij. *Alter quoque*, inquit, *totidem erroribus inuolutus, tres in Deo proprietates, secundum quas tres distinguntur personæ, tres essentias diuersas ab ipsis personis, & ab ipsa Diuinitatis natura constituit, vt scilicet paternitas Dei vel filiatio siue processio res quædam sint tam ab ipsis personis quàm ib ipso Deo diuersæ.* Quis autem fuerit hæreticus iste non diu quærendum, si quod Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus ad Fulconem Beluacensem Episcopum de Roscelino Abaelardi nostri primo præceptore scripsit attendatur. Sic enim inter cætera de peruersis eius circa Trinitatem erroribus à Rainaldo Remẽsi Archiepiscopo damnandis loquitur. *Audio, quod tamen absque dubietate credere non possum, quia Roscelinus Clericus dicit in Deo tres personas esse tres res ab inuicem separatas, sicut sunt tres Angeli, ita tamen vt vna sit voluntas & potestas, aut patrem & Spiritum sanctum esse incarnatum, & tres Deos verè posse dici si vsus admitteret, in qua sententia asserit venerabilis memoriæ Archiepiscopum Lanfrancum fuisse, & me esse. Quapropter dictum est, Concilium à venerabili Remensi Archiepiscopo Rainaldo colligendum esse in proximo. Quoniam ergo puto reuerentiam vestam ibi præsentem futuram, volo vt instructa sit quid pro me respõdere debeat, si ratio exegerit.* Et paulo post, *Quicumque blasphemiam quam supra posui me audisse à Roscelino dici pro*

veritate asseruerit, siue homo, siue Angelus, anathema est, & confirmando dicam, quandiu in hac persisterit pertinacia, anathema sit, omnino enim Christianus non est. Quid Abaelardi dictis conuenientius, aut affinius dici potest? Attamen quod Anselmus addit hunc Roscelinũ asseruisse Lanfrancum, & se, in eadem cum eo fuisse sententia, manifestius adhuc conuincit illum ipsum esse contra quem Petrus noster scripsit. Ait enim idem in præfata Epistola ad Gaufridum, *Hic contra egregium illum præconem Christi Robertum Arbrosello contumacem ausus est Epistolam confingere, & contra illum magnificum Ecclesiæ Doctorem Anselmum Cantuariensem Archiepiscopum adeò per contumelias exarsit, vt ad Regis Anglici imperium ab Anglia turpiter impudens eius contumacia sit eiecta, & vix tum cum vita euaserit. Vult eum infamiæ habere participem, vt per infamiam bonorum suam consoletur infamiam, nec nisi bonum odit, qui bonus esse non sustinet. Qui ob intemperantiam arrogantiæ suæ ab vtroque regno in quo conuersatus est, tam Anglorum scilicet quàm Francorum, cum summo dedecore expulsus est, & in ipsa, cuius pudore Canonicus dicitur, beati Martini Ecclesia, numquam* * *vt aiunt, à Canonicis verberatus, morem solitum seruauerit.* Quæ verba faciunt & ad interpretationẽ alterius eiusdem Anselmi loci, qui scribens ad Vrbanum II. Papam, refert se cùm Beccense Monasterium regeret præsumptã fuisse à quodam Clerico in Francia talem assertionem: *Si in Deo tres sunt personæ, vna tantum res, & non sunt tres res; Ergo Pater cum Filio & Spiritu sancto est incarnatus.* Et postea subiungit illum in Concilio à venerabili Remensi Archiepiscopo Rainaldo errorem suum abiurare coactum. Audisse tamen postea præfatæ nouitatis auctorem in sua perseuerantẽ sententia dicere, se nõ ob aliud abiurasse quod dicebat, nisi quia à populo verebatur interfici. Præterea quæ Petrus Abaelardus de Concilio celebrato Suessionis; & Anselmus de defensione sententiæ post abiurationẽ factam dixerunt, eadem quoque omnia Iuo Carnotensis Episcopus Roscelino tribuit his Epistolæ VII. verbis; *Iuo Dei gratia Carnotensium humilis Episcopus Roscelino nõ plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Si esses ouis centesima in deserto perdita, sed gregi iam reddita, sicut exarserat in te zelus meus, quamdiu intellexi te auersum & aduersum; sic requiesceret in te spiritus meus si te cognoscerem ad doctrinã sanam conuersum & reuersum. Sed quia scio te post Concilium Suessionense in auribus quorumdam,*

* *f. nonnũquam.*

quos mecum benè nosti, pristinam sententiam tuam clandestinis disputationibus studiosissimè defendisse, & eandem quam abiuraueras, & alias non minus insanas persuadere voluisse, non potest intrare in cor meum, quòd adhuc fidem tuam correxeris, quod mores in melius commutaueris. Denique quod Auentinus de Ruscelino, siue Roscelino scribit, eum auctorem fuisse Nominalium, *qui auari rerum, prodigi nominum atque notionum, verborum videbantur esse assertores*, ab hac etiam altera, quam Abaelardus aduersario suo obtrudis, obiectione non omnino disconuenit: *Hic*, inquit, *sicut pseudo-Dialecticus, ita & pseudo-Christianus, cùm in Dialectica sua nullam rem partes habere æstimat, ita diuinam paginam impudenter peruertit, vt eo loco quo dicitur Dominus partem piscis assi comedisse, partem huius vocis, quæ est piscis assi, non partem rei intelligere cogatur.* Quare non mirum, si præfatus Abaelardus nomine designare quis iste esset superfluum duxerit, quem tot singulares notæ singulariter notabilem faciebant. Et hæc quantum ad occasionem componendi Tractatus de Trinitate sufficiant.

QVEM QVIDEM TRACTATVM CVM VIDISSENT ET LEGISSENT PLVRIMI, COEPIT IN COMMVNE OMNIBVS PLVRIMVM PLACERE] Cuius autem vel qualis æstimationis fuerit iste Liber, vnicum etiam S. Bernardi testimonium demõstrare potens est. Scribens enim ad Episcopos & Cardinales Curiæ Romanæ, *Legite*, inquit, *si placet, Librum Petri Abaelardi, quem dicit Theologiæ. Ad manum est enim; cùm, sicut gloriatur, à pluribus lectitetur in Curia.* Et Epistola CXCI. *Surrexit à mortuis Liber ille, iam iam extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad Romam propagines eius. Hæc gloriatio hominis illius, quòd Liber suus in Curia Romana habet vbi caput suum reclinet.* Sed quia Libri sententiarum Petri Lombardi Episcopi Parisiẽsis id obtinuerunt, vt soli tandem in publicis Theologiæ Scholis legi, vel ab antiquis retro temporibus meruerint, plurimum adhuc ipsam Abaelardi Theologiam commendasse mihi videbor, si dictum Lombardum ea potissimum in componendis illis Libris vsum fuisse palam fecero. Quod præstare nec difficile, nec aliquibus fortassis ingratum fuerit. Id enim ex Eulogio Ioannis Cornubiensis, ipsius Lombardi discipuli discitur, vbi postquam dixit, *Magister Petrus Abailardus in Theologia sua sic dissexit: Quid est dicere Deum fieri hominem, nisi diuinam substantiam,*

quæ spiritualis est; humanam, quæ corporea est, sibi vnire in personam vnam? aliquot interpositis lineis adiungit: *Quòd verò à Magistro Petro Abaelardo hanc opinionem suam Magister Petrus Lombardus acceperit, eo magis suspicatus suum, quia Librum illum frequenter præ manibus habebat; & fortè minus diligenter singula perscrutans, vt qui ex vsu magis, quàm ex arte disputandi peritiam haberet, falli poterat.* Vnde & S. Bernardus ignoranter Abaelardo ipsi Librum Sententiarũ attribuit in Epistola CLXXXIX. Nam vt idem Abaelardus in confessione suæ fidei declarat, *numquam Liber aliquis, qui Sententiarum dicatur, à se scriptus reperietur.* Verùm antequam ad alia transeamus, operæpretium fuerit hic diffusiorem Operum ac scriptorum omnium huius Abaelardi disquisitionem instituere; præsertim cùm Tritemius & alii, qui de eo locuti sunt, pauca tantum illa recenseant, quæ S. Bernardus attigit.

Elenchus Operum Petri Abaelardi.

COMPOSVIT igitur Abaelardus primò Dialecticam, cuius meminit initio huius Epistolæ, & Libro III. Theologiæ suæ. Nam ibi malè Grammaticam habet manuscriptus Codex pro Dialectica, his verbis: *Quod autem nec loco moueri possit qui spiritus est, tam Philosophorum quàm sanctorum assertione docemur, sicut de Quantitate tractantes ostendimus cùm Grammaticam scriberemus.* Et hæc Dialectica, siue Logica, propediem in Philosophiæ candidatorum gratiam fauente Deo seorsim excudetur. Præterea scripsit Glosas in Ezechielem Prophetam, & amatoria Carmina, quorum etiam pleraque, sicut ipse ait in eadem hac Epistola, suo tempore frequentabantur ac decantabantur in multis regionibus, præsertim ab eis quos similis vita delectabat.

SCRIPSIT quoque Tractatum siue Librum Theologiæ, de quo iam superiùs. Item Commentarium in Epistalam ad Romanos, cuius meminit S. Bernardus in Litteris suis ad Innocentium Papã. Nec non & alium Librum, quem vt loquitur idem Bernardus, inscripsit, *Scito te ipsum.* Videturque esse Ethica illa, ad quam Abaelardus ipse quasdam quæstiones remittit in Commentario supradicto. Quod & confirmat Guillelmus Abbas S. Theodorici sub finem Libri III. Dis-

putationis quam Hugoni Rothomagensi Archiepiscopo nuncupauit, his verbis: *Scripsit autem idem Petrus aliud Opusculum, quod Scito te ipsum intitulauit, & suam ni fallor Ethicam appellauit*: quia scilicet in eo plurima de moribus, siue vt S. Bernardi verbis vtar, de virtutibus & vitiis moraliter disputauit. Nec dubito quin Librum istum legisset etiam anonymus ille Poeta, qui scripsit anno MCCCLXXVI. Nam cùm Abaelardus in Commentario suo præfato super Epistolam ad Romanos promisisset se de libero arbitrio tractaturum in Ethica, sic dictus Poeta definitionem eiusdem liberi arbitrii protulit ex Abaelardo.

Pierre Abalard en vn Chapitre,
Où il parle de franc arbitre,
Nous dit ainsi en verité,
Que c'est vne habilité
D'vne voulenté raisonnable,
Soit de bien ou de mal prenable.
Par grace est à bien faire encline,
Et à mal quand elle descline.

Verum hæc Ethica, quamuis diligentissimè perquisita, nec inuenta adhuc nec reperta est.

DENIQVE composuit Abaelardus Historiam Calamitatum suarum, de qua mentionem facit Petrarcha: Plures Epistolas ad Heloisam & alios, quarum aliquæ memorantur à Ioanne Clopinello Magdunensi: Regulam & institutionem Sanctimonialium: Expositiones in Orationem Dominicam, in Symbolum Apostolorum, in Symbolum Athanasii: Solutiones Problematum Heloisæ: Sermones per anni Circulum, ad Virgines Paraclitenses, & alia quædam Opuscula quę nunc primum edidimus: Hymnos etiam Ecclesiasticos, qui reperiuntur in Breuiario Paraclitensi. Necnon Apologeticum pro innocentiæ suæ excusatione, quem vt alium ab Apologia siue Confessione fidei ab eodem vniuersis Ecclesiæ filiis directa, credam, hæc Othonis verba lib. I. de rebus gestis Freder. cap. XLIX. me mouent, *Post damnationem*, inquit, *sui dogmatis*, de qua nos postea, *ad Cluniacense Cœnobium se contulit, Apologeticum scribens, prædictorum Capitulorum partim verba, ex toto autem sensum negans, qui sic incipit. Ne iuxta Boetianũ illud, præmijs nihil af-*

ferentibus tempus teratur, ad rem ipsam veniendum est, vt innocentiam meam ipsa rerum potiùs quàm verborum excuset prolixitas. Hæc, inquam, verba me mouent; quia non leguntur in præfata fidei confessione quã inseruimus pag. 330. huius Operis. Nec inconueniens est eum quoque prolixiorem adhuc alteram pro defensione suæ Theologiæ Apologiam texuisse. Quod & confirmare videtur Guillelmus Abbas S. Theodorici libro I. suæ Disputationis, cùm ait, *Per Apologiam suam Theologiam impeiorat, nouos veteribus errores adiungit, & eos pertinaciter & contentiosè defendere contendit.* Et Paulo ante, *Ac primò requiro, cur sanctæ Religionis & magni nominis Abbatem insimulet falsò finxisse, quia in Theologia sua scripserit filium esse quandam potentiam, Spiritum sanctum nullam. Id enim in Apologia sua, quam contra Abbatem Petrus ipse dirigit, se dixisse denegat; sed quod diuina sapientia quædam sit potentia Patris, non Filius, & quod Amor Patris & Filij sit nonnulla potentia, non Spiritus sanctus, se dixisse profitetur, & verum esse pertinaciter contendit.* At nec Apologiam istam hactenus videre contigit. Hæcque sunt nominia ni fallor quæ Petrus Abaelardus scripsit.

DVO ILLI ANTIQVI INSIDIATORES, ALBERICVS ET LOTVLFVS] vtrique Anselmi Laudunensis auditores, ac in Scholis eius præeminẽtes cęteris, de quibus & Heloisa Epi. II. & Otho Frisingensis Episcopus lib. I. de gestis Freder. c. XLVII. vbi *egregios viros & nominatos Magistros* vocat. Iam enim & ipsi tunc Remis scholas regebant. Sed quẽ Abaelardus noster Lotulfum Lombardum, ille Leutaldum Nouariensem dicit. Albericus verò, Remensis cognominatus, à sancto etiam Bernardo laudatur Epist. XIII. ad Honorium Papam, in qua & Episcopus Catalaunensis electus post obitum Guillelmi de Campellis asseritur. S. enim Bernardi confirmationem eius ab Honorio postulantis verba sic habent: *De Ecclesia dico, Domine, Catalaunensi, cuius quantum in me est, nec debeo, nec valeo dissimulare periculum. Videmus nimirum, iam iamque imminere sentimus nos, qui vicini sumus, pacem videlicet memoratæ Ecclesiæ grauiter mox esse turbandam, si electioni illustris illius viri, id est Magistri Alberici, in quam vtique totus tam Clerus quam populus pari voto & voce conuenerant, & conueniunt, vestræ pietatis assensum impetrare nequiuerint.* Verum etsi supplex orauit, non exorauit tamen, vt palam est tum ex tabulis Episcoporum Catalaunensium,

launensium, & Abaelardo; tum ex Epist. LVIII. eiusdem S. Bernardi, qua manifestè docet Ebalum Guillelmo successisse. Magister autem Albericus paulo post Leodiensi, Canonicus effectus est, vt constat ex Calendario S. Victoris Parisiensis ac tandem in Magisterio Scholarũ iã senescens Archiepiscopatum Bituricensem obtinuit. Nam id notat Chronologus S. Petri Viui Senonensis ad annum MCXXXIX. *Hoc an.* inquit, *Vlgrinus Bituricensis Archiepiscopus obijt. Succedit Albericus Remensis.* Et appertius adhuc, *Anno* MCXLI. *Petrus de Castro Bituricensis ordinatur Archiepiscopus, defuncto Alberico Rhemensi Magistro.*

DEFVNCTIS MAGISTRIS GVILLELMO, ATQVE ANSELMO] Decessit Guillelmus Campellensis Episcopus anno MCXIX. vt iam suprà notatum est: Anselmus verò Laudunensis anno MCXVI vt scribit Ioannes S. Victoris Canonicus Regularis in Chronico, *Hoc anno*, inquit, *obijt vir venerabilis Anselmus Laudunensis Decanus, Magister nominatissimus, litterarum scientia clarus, vir morum honestate, & consilij maturitate venerandus, qui inter cetera opera in Psalterio glosas marginales & interlineares ordinauit.* Quibus verbis addit & aliud Chronicon manuscriptum, *Epistolas quoque Pauli, & alias vtriusque Testamenti Scripturas pari modo delineando exposuit, & in eis exponendis atque glozandis iuxta antiquorum Patrum scripta vsque ad senilem ætatem desudauit. De quo dixisse fertur Eugenius* Papa, *quia Deus spiritum eius suscitauerit ne scriptura periret. Ad Pontificales Cathedras pluries vocatus nullatenus acquieuit.* Defunctus autem Lauduni, in Ecclesia S. Vincentii sepultus est, vbi & vnus ex discipulis tali Epitaphio moribus ac meritis congruo tumulum eius decorauit.

Dormit in hoc tumulo celeberrimus ille Magister
Anselmus, cui per diffusi climata mundi
Vndique notitiam contraxit, & vndique laudem
Sana fides, doctrina frequens, reuerentia morum,
Splendida vita, manus diffundens, actio cauta,
Sermo placens, censura vigens, correctio dulcis,
Consilium sapiens, mens prouida, sobria, clemens.
Sed quas larga Dei concessit gratia dotes
Idibus inuisis dissoluit Iulius ater.
Qua viuens viguit comitetur gratia functum.

Hic fratrem habuit Radulfum nomine, qui non mediocri quoque sapientia clarus enituit. *Per hos enim fratres*, vt in præfato adhuc Chronico legitur, *sed maximè per Anselmum, magna ex parte reuixit literalis scientiæ decus, & intelligentia scripturarum.* Quod & confirmat Canonicus ille Laudunensis coætaneus, qui Cathedralis Ecclesiæ ruinam ac restaurationem descripsit, his verbis: *Quemadmodum autem olim Dominus vrbem Hierusalem destrui, & filios Israel captiuari permittens, ad consolationem tamen paucorum qui remanserant, Hieremiam Prophetam ibidem cum eis reliquit: Sic nobis in tanta calamitate positis duos sapientissimos viros, præfatum scilicet Magistrum Anselmum, germanumque eius Magistrum Radulfum misericorditer reseruauit; qui tam Clericos quàm laicos dulciter consolantes, & diuersis scripturarum sententijs refouentes, ne in tribulationum aduersitatibus deficerent exhortabantur.*

ARCHIEPISCOPVM SVVM RODVLPHVM ADVERSVM ME COMMOVERVNT] Iuo Carnotensis Epist. CXC. Robertus Abbas ad annum MCXIV. Petrus Mauricius Abbas Clun. lib. II. Mirac. cap. V. & alij plerique Radulphum hunc Archiepiscopum Remensem appellant, quem tamen Sugerius in vita Ludouici Grossi, nec non Aimoini Continuator l. V. c. I. Rodulphum cum Abaelardo nostro dicunt, Lisiardus in vita S. Arnulfi Sueff. Episcopi c. XXXVI. & Nicolaus Monachus in vita S. Godefridi Episcopi Ambian. lib. III. cap. XXIV. Rudolphum. Erat autem antea Thesaurarius Ecclesiæ Remensis, & Viridis cognominabatur, vt vel ex hoc vno Petri Cluniacensis Abbatis loco disci potest: *Inter quos*, inquit lib. II. Mirac. cap. V. Mathæus, *quendam probatioris vitæ Clericum, Rhemensis Ecclesiæ tunc Thesaurarium eligens, qui Radulfus nomine, Viridis cognomine dicebatur, ei se specialius religiosa familiaritate deuouit. Dehinc rapto eodem Radulpho, & in Remensem Archiepiscopum assumpto, non deseruit quem elegerat.* Assumptus verò est ad Archiepiscopatum post Manassem matris Bartholomæi Laudunensis Episcopi auunculum. Sic enim in Historia Laudunensis Ecclesiæ legitur, his verbis: *Electus itaque*, nempe Bartholomæus, *vnanimi totius Cleri ac populi assensu ad Pontificatum vrbis Laudunensis, domino Radulpho Remorum Archiepiscopo, qui præfato Manassæ matris eius auunculo successerat, præsentatur, & ab eo multisque alijs Episcopis tempore Paschalis Papæ & Lu-*

douici Regis Francorum celeberrimè consecratus ;omnibus desolatis nouus Pastor transmittitur. Et apud Robertum de Monte breuiter, *Anno* MCXIV. *in Remensi Metropoli post Manassem illustrem virum, exturbato Geruasio Radulphus successit, qui Viridis cognomen habuit.*

ASCITO CONANO PRÆNESTINO EPISCOPO, QVI TVNC LEGATIONE FVNGEBATVR IN GALLIA] Conani huius, siue Cononis, Paschalis II. Papæ Legati meminerunt Nicolaus Monachus in vita S. Godefrid. Episcopi Ambian. lib. IIII. c. IX. Sugerius in vita Ludouici Grossi, Robertus Autissiodorensis ad annum MCXV. Guillelmus Malmesburiensis lib. I. de Gestis Potif. Angl & alij. Extantque etiam aliquot Goffrid. Vindocinensis Abbatis, & Iuonis Episcopi Carnotensis Epistolæ ad eum scriptæ. Chronicon Vrspergēsis Abbatis Cunonem, & aliquis alius Conum nuncupat. Nec fortasse nomen id aliud est à Conradi nomine. Nam in Chronico Vizeliacensi reperitur ad annum MXXIV. *Cono, qui & Conradus, Imperator Romæ.* Cono autem hic Episcopus Prænestinus bis in Gallia sedis Apostolicæ Legatione functus est, semel sub Paschali, anno MCXV. quo tria Concilia celebrauit Beluaci, Rhomis, & Catalauni. Sic enim docet nos vetus Chronicon S. Petri Viui Senonensis, *Anno* MCXV. inquit, *Factum est Concilium Rhemis* VI. *Cal. April. Item aliud fuerat celebratum apud Beluacum à Conone Prænestino Episcopo Romanæ Ecclesiæ Legato. Rursus in eodem anno aliud apud Catalaunum* V. *Id. Aprilis.* Secundò sub annum MCXX. Callixto II. Pontifice, sicut ex Præcepto Ludouici Senionis Regis de Ecclesia Cergiaci & rebus pertinentibus ad eam patet, his verbis: *Communicato cum Palatinis nostris consilio, ad ipsam sanctissimorum Martyrum,* scilicet Dionysij & sociorum, *Basilicam cum coniuge nostra accelerauimus, & præsente venerabili Episcopo domino* CONONE *sanctæ sedis Apostolicæ Legato, quoniam iure & consuetudine Regum Francorum demigrantium insignia regni ipsi sancto Martyri tāquam Duci & Protectori suo referuntur, Coronam patris nostri ei reddidimus, pro dilatione redditionis satisfecimus, & tam pro salute animæ nostræ, quàm pro regni administratione, coniugis & prolis cōseruatione Ecclesiam de Cergiaco sicut liberè possidebamus, cum decimis & omnibus ad Ecclesiā pertinētibus Ecclesiæ restituēdo, ipsis sanctis Martyribus cōtulimus.* Et infrà, *Actū publicè anno incarnati Verbi* MCXX. *regni* XII. *Adelaudis autem*

Reginæ V. concedente Philippo filio nostro. Quod confirmat & præfatus sancti Petri Viui Chronographus, qui refert & alterum ab eo tunc Beluaci celebratum fuisse Concilium. *Anno millesimo centesimo vigesimo*, inquit, *celebratum est Concilium decimo quinto Calendas Nouembris à Domino Conone Iranestino, Legato trium Prouinciarum, Rothomagensis, Senonensis, & Remensis. Ad quod Concilium Daimbertus Archiepiscopus cum suffraganeis & Abbatibus Beluaco inuitatus est.* Quare non dubium quin error sit in Tabulis Arroasianis, vbi Cono hic obijsse dicitur anno MCXVII. v. Id. Augusti. Nec minus perspectum est, id quod scribit Abaelardus non ad primam, sed secũdam eius legationem debere referri. Nam & antea præmisit obitũ Guillelmi Campellensis, qui defunctus est anno MCXIX. & paulo post meminit Gaufridi Carnotensis Episcopi, quem constat anno tantum millesimo centesimo decimo sexto Iuoni successisse.

SVB NOMINE CONCILII IN SVESSIONENSI CIVITATE] duplex eodem ferè tempore Concilium Suessionis conuocatum est, primum à Rainaldo Archiepiscopo Remensi contra Roscelinũ anno MXCV. de quo mentio fit ab Iuone Epist. VII. ab Anselmo Beccensi Abbate Epist. ad Fulconem Beluac. Episc. & ab Abaelardo nostro Epistola ad Gaufridum Episcopum Parisiensem, vt iam antea docuimus. Alterum hoc, anno MCXX. præsidente Conone Sedis Apostolicæ Legato, contra præfati Abaelardi Librum de Trinitate, qui & in eo, nulla sibi respondendi facultate concessa, combustus est. Id enim cùm Abaelardus ipse postea, tum Otho Frisingẽsis Episcopus asserit lib. I. de reb. gestis Frideric. c. XLVII. his verbis, *Suessionis Prouinciali contra eum Synodo sub præsentia Romanæ Sedis Legati congregato, ab egregijs viris & nominatis Magistris Alberico Remense, & Leutaldo Nouariensi, Sabellianus hereticus iudicatus, Libros quos ediderat propria manu ab Episcopis igni dare coactus est, nulla sibi respondendi facultate, eò quòd disceptandi in eo peritia ab omnibus suspecta haberetur, concessa.* Vndè & succinctè Bernardus Epistola ad Iuonem Cardinalem, de eodem Abaelardo: *Damnatus est*, inquit, *Suessione cum Opere suo, coram Legato Romanæ Ecclesiæ.*

PAG. 22. GAVFREDVS CARNOTENSIS EPISCOPVS] nomine II. Iuonis successor, Apostolicæque postmodum Se-

dis Legatus, dequo plura sanctus Bernardus; & qui vitam eius conscripsit Bernardus alter Bonævallis Abbas. Extant etiam aliquot Gauffridi Vindocinensis Abbatis ad eum Epistolæ.

INDE QVASI REVS ET CONVICTVS ABBATI SANCTI MEDARDI, QVI ADERAT TRADITVS] Pag. 25. Abbas his forsitan Anselmus ille qui sub annum Christi MCXXVIII. Abbas sancti Vincentij Laudunensis, ac tandem anno MCXLV. Episcopus Tornacensis effectus est: de quo iam nos superiùs ex Historia Laudunensis Ecclesiæ. Monasterium autem sancti Medardi cœptum est à Clothario I. R. F. apud Suessionas, & à Sigiberto filio eius expletum atque compositum; vti docet Gregorius Turonensis Archiepiscopus lib. IV. Hist. Fr. cap. XX. his verbis. *Tempore quoque Clotharij Regis sanctus Dei Medardus Episcopus, consummato boni operis cursu, & plenus dierum, sanctitate præcipuus, diem obijt. Quem Clotharius Rex cum summo honore apud Suessionas ciuitatem sepeliuit, & basilicam super eum fabricare cœpit, quam postea Sigibertus filius eius expleuit atque composuit.* Refertque sanctus Gregorius Pontifex Maximus, hoc Monasterium à Ioanne III. prædecessore suo caput omnium Monasteriorum & Abbatiarum Franciæ constitutum fuisse. Sed quia Litteræ quibus id asseritur, valde suspectæ sunt, & à multis etiam falsitatis arguuntur, libet hîc integram Ioannis III. Constitutionem subijcere; quanquam & ipsa suppositionis, aut saltem adulterationis vitio non caret. Meminit enim inter cetera nominis Archiepiscoporum, quod ante Pipini & Caroli Magni seculum in vsu non fuit. Nec stilus quoque conformis esse videtur litteris Apostolicis illius seculi. Quinimo neque Monasticarum fundationum confirmationes à Sede Romana requiri, neque anni Dominicæ Incarnationis publicis instrumentis apponi, nisi longo post tempore cœperunt vti docet alicubi doctissimus & illustrissimus Cardinalis Baronius. Est autem Constitutio illa siue Priuilegium Ioannis III. eiusmodi.

Priuilegium Ioannis III. Papæ, datum Monasterio S. Medardi Suession.

Totius orbis Principibus Machinam mundi sub Christo Principe Regentibus, præsentibus scilicet & futuris, IOANNES *meritorum qualitate infimus, sed Christi gratia sanctæ Romanæ sedis Prælatus. Suum esse, quos diuinæ fidei & Apostolicæ Maiestatis nobilitat religio, constat, vt fructu operum & effectu rerum certa demonstrent obsequia. Ob hoc diuina inspirante gratia, & præcellentissimi Regis* CLOTHARII *suadente clementia, Monasterio sanctæ Mariæ & beati Petri, quod est extra Suessorum ciuitatem situm, vbi Dominus* MEDARDVS *requiescere, &* DANIEL *Abbas præesse videtur, hoc priuilegium omnimodis indulgemus, vt terras quas filius noster Clotharius ob salutem animæ suæ dedit, Cromacum scilicet, Attipiacum, & Alvvis possessionem suam in pago Metensi, cum silua quæ vulgo dicitur Patella salis, cum omni integritate teneant atque possideant, cum terris, domibus, & ædificiis & altaribus, habeant, teneant, atque possideant. Hoc quoque auctoritate S. Trinitatis & inseparabilis vnitatis vice beati Petri Apostoli coram Rege Clothario & omnibus plebeiis Francorum, scilicet Archiepiscoporum, Episcoporum, Iudicum, & omni populo Christianorum Romanorum Principum decernimus; vt nullus Regum, Antistitum, Iudicum, terras sanctæ Mariæ & Domini Medardi, siue Ecclesias vel altaria, thelonea, decimas, nonas, banna & freda exigat. Nec hoc iniusto præiudicio agitur contra auctorem legum vel Canonum, quia nihil de Canonica auctoritate minuitur, quicquid pro quietis tranquillitate & seruitute Dei ad loca venerabilium Sanctorũ conceditur. Statuimus etiam, vt velut hæc sedes B. Petri libera constat ab omni seruitio Regum, & omnium potentium personarum, ita remota omni consuetudine pessima omnium Regum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Archidiaconorum, siue Iudicum, præfata basilicæ Monachi, Deo vacent, liberi, & per omnia Regulæ sancti Benedicti actibus obediant sine vlla inquietudine. Præsenti quoque priuilegio hãc illis concedimus licentiã, vt defuncto Abbate, quẽcũque voluerint Archiepiscopũ, vel Episcopũ causa ordinandi Abbatem vocent. Similiter faciant de ordinationibus sacerdotum vel Leuitarum, & ceterorum graduum, quas in suo Monasterio celebrent si volunt, absque vlla cõtradictione Archiepiscopi Rhemorum, & Episcopi Suessorum. Præsenti quoque Abbati, & omnibus successoribus suis inter Missarum sollemnia benedictiones concedimus agere, & prædicationem ad populũ facere, & reueren .... sanctæ Mariæ Dei genitricis, & B. Petri Apostolorum Principis, & prothomartyris Christi*

Stephani & domni Medardi, quorum honore & meritis ipse locus sacratus refulget. Ad quorum altare venerandum & præcipuum, omnes Ecclesias & altaria, de omnibus terris quæ collata sunt vel conferentur, facta præceptione regali, & Apostolica auctoritate causa honoris cõcedimus. Consecrationes quoque fontium, & scrutinij mysteria semper in ipso celebrentur Monasterio. *Chrismatis quoque ac olei vbicumque libuerit expetant benedictionem, nec vllius occasionis causa vel necessitatis à quoquam Rectore tantus honor intermittatur, ne tantæ sublimitatis locus vilescat, quem caput constituimus Monasteriorũ totius Galliæ, nulliusque ditioni patimur esse subiectum: sed semper sub Regali custodia positus, huius sanctæ Romanæ sedis Antistitũ auctoritate aduocationem B. Petri habeat. Caueant autem omnes sanctæ Dei Ecclesiæ successores & Regni gubernatores, ne hoc priuilegium irritum faciant, quod Apostolica auctoritate sancitum, & Regum manibus verè firmatum est, & consensu* BAVDARIDI *Episcopi Suessorum factum, insuper & septuaginta Episcoporum tali anathemate solidatum. Quicũque huius nomine auctoritatis contradictor extiterit, vel fratres in præfata Basilica inquietauerit, vel de omnibus rebus ipsi loco concessis vel concedendis aliquid abstulerit, vel aliter ordinauerit, in die reuelationis Domini sit anathema maranatha, & à consortio Christianitatis sequestratus, à corpore & sanguine Domini nostri Iesu Christi alienus existat. Et cuiuscumque sublimitatis vel dignitatis sit, honore suo in presenti sæculo priuetur, & in exilium relegetur, & in futuro sæculo cum Iuda traditore Domini in pœnis æternalibus damnetur, & cum Diabolo &* Angelis *eius in inferno inferiori numquam resurgendus demergatur, nisi sanctæ congregationis animos placauerit, & sanctæ Dei Ecclesiæ ministros sibi reconciliauerit. Ego Simplicius Notarius sanctæ Romanæ Sedis subscripsi & sigillaui. Datum in Ecclesia S. Siluestri,* V. *Idus Martij, anno Dominicæ incarnationis* DLXII. *indictione* X. Ceterum, quanti fecerint & alij Frãcorum Reges post Clotharium, insignẽ illam S. Medardi Basilicam, vel id imprimis indicat quod Andreas Marcianensis Monachus scribit, *Ludouicum Imperatorem anno* XI. *Imperij sui, impetrasse ab Eugenio Papa corpus S. Sebastiani* Martyris, *& Suessionis in basilica S. Medardi collocasse, in cuius aduentu multa perpetrauerit Deus miracula.*

DIONYSIVM AREOPAGITAM CORINTHIORVM POTIVS QVAM ATHENIENSIVM FVISSE EPISCOPVM] Hæc Bedæ sentẽtia de Dionysio Areopagita multis etiam hodie non placet, qui Dionysium Episcopum Parisiensem esse illũ Areopagi-

tam contendunt. Sed quod allegāt de Innocētio III. qui corpus sancti Dionysij, Corinthiorum Episcopi dedit Monachis S. Dionysij Parisiensis, nec ipsorum opinioni plurimum fauere, nec Abaelardi quoque sensum auctoritate Bedæ suffultum omnino conuincere videtur. Rem sic enarrat anonymus, qui de reliquiis Cœnobij S. Dyonysij scripsit, *Anno*, inquit, *ab incarnatione Domini* MCCXV. INNOCENTIVS *sanctæ Romanæ Ecclesiæ Papa III. ad vrbem generalē Concilium conuocauit, ex omni natione quæ sub Cœlo est. Pastores & Prælati sanctæ matris Ecclesiæ; Patriarchæ videlicet, Archiepiscopi, Pontifices, & Abbates; & inferioris gradus & ordinis aliæ personæ, quarum non erat numerus: Reges etiam & principes diuersorū populorum vel per se, vel per nuncios affuerunt. Vir autem venerabilis Abbas beati Areopagitæ Dionysii* HENRICVS *nomine cum ceteris interesse non potuit, quia prouectæ ætatis imbecillitas non permisit. Misit autem pro se, & pro Ecclesia sua virum religiosum & honestum* HEMERICVM *magistrum Priorem cum aliis personis eiusdem Ecclesiæ, qui se loco sui prout oportunius possent Domini Papæ præsentiæ præsentarent. Celebratum est igitur magnum illud Concilium, in quo tractatum est de fide Catholica, de moribus, & de statu vniuersalis Ecclesiæ, & de rebus alijs quas longum est hic & non necessarium enarrare. Soluto Concilio concessa est singulis licentia recedendi. Dominus autem Papa nolens omnibus palam facere beneuolentiam, & gratiam, atque pium dilectionis affectum, quem erga venerabile Cænobium beati Dionysii & tunc habebat, & semper habuerat, vocauit ad se præfatum Hemericum ac socios eius, & in pignus perpetuæ caritatis dedit eis thesaurum impreciabilem, corpus videlicet sanctissimi Dionysij Confessoris Corinthiorum Episcopi, vt ipsum secum, cum honore debito in Franciam transferrent, & ex parte sua Ecclesiæ beati Dionysii cum omni reuerentia præsentarent. Tradidit illis preterea suæ largitionis testimoniales litteras sigillo sanctæ Sedis Apostolicæ roboratas. Illi verò cum condignis gratiarum actionibus, tam nobile, tam sanctum, tam denique venerandum suscipientes depositum, gratuita summi Pontificis exhilarati munificentia, quamcitius potuerint in Franciam remearunt.* Testimoniales autem illæ Innocentij litteræ sic ibidem conceptæ sunt.

Authenticum Innocentij Papæ.

Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filijs Abbati & Conuentui S. Dionysii Pariss. salutem & Apostolicam benedictionē.

Vtrum gloriosus Martyr & Pontifex Dionysius, cuius venerabile corpus in vestra requiescit Ecclesia, sit ille censendus qui Areopagita vocatur ab Apostolo Paulo conuersus, diuersæ sunt sententiæ diuersorum. Quidam autem fatentur Dionysium Areopagitam in Græcia fuisse mortuum & sepultum, aliumque Dionysium extitisse qui fidem Christi Francorum populis prædicauit. Alij verò asserunt illum post mortem B. Pauli venisse Romam, & à S. Clemente Papa in Galliam destinatum, aliumque fuisse qui mortuus est in Græcia, & sepultus. Vtrũque tamen egregium in opere & sermone præclarum. Nos autem neutri volentes præiudicare sententiæ, sed vestrum cupiẽtes honorare Monasterium, quod immediatè ad Romanam spectat Ecclesiam, sacrum B. Dionysij pignus, quod bonæ memoriæ P. tit. S. Marcelli Presbyter Cardinalis tunc Apostolicæ sedis Legatus de Græcia tulit in vrbem, vobis per dilectos filios Hemericum Priorem & quosdam alios nuncios Monasterij vestri ad generale Concilium destinatos deuotè dirigimus: vt cùm vtrasque reliquias habueritis, nulla de cetero remaneat dubitatio, quin sacræ b. Dionysij Areopagitæ reliquiæ apud vestrum Monasterium habeantur. Vos igitur eas reuerenter suscipite, hanc nobis vicissitudinem rependentes, vt in orationibus vestris specialis semper ad Deum commemoratio nostri fiat, & secundum oblationem eorumdem nunciorum vestrorum anniuersaria obitus nostri memoria sollemniter celebretur. Omnibus autem qui ad has sacras reliquias venerandas deuotè conuenerint, quadraginta dies de iniunctis sibi pœnitentijs auctoritate Apostolica relaxamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis & remissionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Data Laterani pridie Non. Ianuar. Pontificatus nostri anno XVIII.

Verùm quod attinet ad Abaelardum, cùm fratres eius grauiter ei comminarentur, & de eo vindictam sumere vellent, quòd eorum Patronum Areopagitam fuisse denegasset, aliquando tandem palinodiam cantare compulsus est. Epistolam enim direxit Adæ Abbati suo, *Aduersus eos, qui ex auctoritate Bedæ Presbyteri arguere conabantur Dionysium Areopagitam fuisse Dionysium Corinthiorum Episcopum, & non magis fuisse Atheniensium Episcopum.* Quam tamen & per dubitationem conclusit, his verbis: *Denique, vt hanc litem variarum sententiarum pacatissimo fine sopire penitus valeamus, facilè fortassis, si duos Dionysios Corin-*

thiorum Episcopos, extitisse ponamus, & Bedam veracem poterimus tenere, & nihil per opinionem accipere: ita quidem vt vnus ex Dionysijs Corinthiorum Episcopis, & Dionysius Areopagita idem sit de quo Beda scribit, & in diuersis temporibus idem Athenis & Corintho præesset Episcopus, & postmodum à S. Clemente Galliarum sit ordinatus Apostolus: alius verò ex Dionysiis Corinthiorum Episcopis, ille fuerit Dionysius, de quo Ecclesiastica Historia & Hieronymus meminerunt. Quicquid sit, non multum curandum est, vt inquit idem Abaelardus, vtrum ipse Dionysius Episcopus Parisiensis Areopagita, an aliunde fuerit, dummodo tantam apud Deum adeptus sit coronam.

PAG. 26. AD TERRAM COMITIS THEOBALDI] Theobaldus hic, siue Theobaudus, II. fuit eius nominis, Comes Tricassinæ ciuitatis & Pruuini, qui decessit anno MCLI.

PAG. 27. IN CASTRO PRVVINI MORARI COEPI, IN CELLA VIDEL. QVADAM TRECENSIVM MONACHORVM.] Cellam S. Aygulfi intelligit, quam Theobaldus I. instituit apud Pruuinum, & in ea Monachos S. Petri Trecēsis posuit anno Christi MXLVIII. vt ex Henrici Regis diplomate patet, his verbis: *Quidam summæ nobilitatis Comes Teobaldus nomine nostræ serenitatis adijt præsentiam, rogans & obnixè postulans, vt sibi in quadam Ecclesia, sancti videlicet Aigulphi sub Pruuinensi oppido sita, quam de nobis beneficiosè tenebat, liceret Monachos de Monasterio domni Petri Trecassini Cellensis cognominati primitiue ponere, & ad Dei seruitium perpetualiter, & cōtinuè, quod inibi priùs negligenter agebatur, administrandum destinare, &c.* Porro tabulæ S. Genouefæ Parisiensis mentionem etiam faciunt, *nundinarum sancti Aigulfi apud Pruuinum*, anno MCCXX. Nec extra rem sunt aliæ quoque Paraclitensis Chartularij litteræ, quibus *Frater Felix humilis Abbas Monasterij S. Petri de Cella Trecensis, & Guichardus prior S. Aigulphi de Pruuino* memorantur sub annum Christi MCCLXXI.

ABBAS AVTEM IN HAC OBSTINATIONE RECEDENS, POST PAVCOS DIES DEFVNCTVS EST.] Adam scilicet, siue Adamus S. Dionysij Abbas, de quo iam superiùs. Decessit autem anno MCXXIII. vt ex electione successoris eius mox apparebit.

CVI CVM ALIVS SVCCESSISSET] Successor hic Adæ fuit Sugerius, tunc absens. Residebat enim apud Callixtum II. Papam, missus à Rege Ludouico Grosso pro quibusdam regni Franciæ negotijs. Quod ipse docet in vita Ludouici Regis dum ait, *Occurrit*

subitò puer familiaris, qui meos meque recognoscens, lætus & tristis, Domini nostri bonæ memoriæ Abbatis Adæ antecessoris decessum denunciat, communemque de persona nostra pleno Conuentu factam electionem. Electumque eodem quo decessor eius Adam defunctus est anno, nēpe MCXXIII. subindicat etiā alibi. Nā in præcepto de hominibus villæ beati Dionysij, quos postea libertati tradidit, annum Christi MCXXV. administrationis suę tertium numerat, his verbis, *Actum in Monasterio b. Dionysij in generali conuentu, præsidente domino Suggerio venerabili Abbate eiusdem Monasterij, tertio administrationis eius anno, Incarnationis autem Dominicæ MCXXV. die Dominica Idus Martij, Luna VII. Ind. III. Epacta XIV. concurrente III. regnante Ludouico glorioso & illustri Francorum Rege, XVII. administrationis suæ anno, & præsentem condonationem confirmante. Ego Suggerius Abbas subscripsi.* & infra, *Ego Gregorius domini Suggerij Abbatis Cancellarius relegi & subscripsi.*

CONVENI EVM CVM EPISCOPO MELDENSI] Nondum bene mihi constat quis hic Meldensis Episcopus. Et tamen aut Burchardum, aut Manassem eius successorem affirmare possum. Nā in tabulario S. Martini de Campis inuenio Burchardum adhuc superstitem anno MCXXII. Episcopatus sui tertio, Manassem verò iam cœpisse regere Meldēsem Ecclesiam anno MCXXV. quo *Ecclesiam de Chosiaco S. Martino dedit, cùm candelis de festiuitate B. Mariæ, cum tortellis de festiuitate S. Stephani, cum XVIII. denarijs infra XII. dies Natalis Domini à Presbytero persoluendis, cum decimis tam maioribus quam minoribus ad eandem Ecclesiam, & ad Capellam de Marrolijs pertinentibus: & consilio etiam domini Gaufridi Carnotensis Episcopi, XL. solidos singulis annis à Presbytero de beneficijs eiusdem Ecclesiæ persoluendos.*

STEPHANVS QVIPPE REGIS TVNC DAPIFER] Nec hinc certè magis præcisa tēporis illius definitio potest erui. Nam & Stephanus Dapifer, Regis Ludouici litteris etiam anno MCXX. atque MCXXII. subscripsisse legitur in archiuis S. Dionysij. Quare prætermissa disquisitione ista, vidēdum iam potius quis fuerit hic Dapifer siue Senescall⁹ Stephanus. Hugo de Clerijs in cōmentario de Maioratu & Senescalcia Franciæ Comitib. olim Andeg. hęreditaria, docet fuisse Stephanum de Garlanda Guillelmi de Garlanda Dapiferi successorem, his verbis: *Guillelmus de Garlanda tunc Franciæ Senescallus recognouit in illo collo-*

quio hominium se debere Comiti Fulconi de Senescalcia Franciæ, & inde fuit in voluntate Comitis. Post Guillelmum fuit Senescallus Stephanus de Garlanda, qui fecit hominium Comiti. Sed quod Author ille non prodit, alibi didici, nempe Stephanum eundem Guillelmi de Guarlanda, necnon Anselli vel Anselmi Dapiferi, Gillebertique Buticularij fratrem fuisse. Sic enim asseritur in Charta Ludouici Grossi, fundationem B. Mariæ de Gornaio confirmantis, quæ quanquam prolixa, non incongruè tamen hîc apponi poterit, cùm præsertim ad illustrandum Authoris nostri locum maximè faciat. Sic igitur se habet.

Charta Ludouici Grossi.

EGO LVDOVICVS *Dei dispensante misericordia in Regem Francorum sublimatus, Notum fieri volo cunctis fidelibus tam futuris quàm & instantibus, quod Ecclesiam sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Ioannis Euangelistæ super Matronam fluuium iuxta Gornaium castrum sitam,* GVIDO *Rubeus, & vxor eius* ADHELAIDA *pari ab ipso fundamento deuotione construxerunt. Et cùm multa illi contulissent beneficia, eam cum omnibus ad ipsam pertinentibus Monachis S. Martini de Campis perpetuo habendam concesserunt. Vt autem eorum dona, quæ prædictæ Ecclesiæ dederunt, ab aliorum beneficijs distinguamus, eadem dona nominatim subscribi præcipimus. Primum eorum donum Monachis S. Martini de Campis, vt dictum est, collatum hoc est. Præfata Ecclesia cum suis clausuris, & cum omni adiacente ambitu, Capella de Gornaio, terra de Luabum, molendinum apud Gornaium. Apud Russiacum Ecclesia cum atrio, & tertia parte eiusdē villæ. Hæc sunt specialiter Guidonis & vxoris suæ Adelaydæ dona prædictis Monachis ab eisdem collata. Cunctis præterea innotescere volumus, quod* ANSELLVS *de Garlanda dapifer noster suprâdicto Monasterio tribuit apud Russiacum duas eiusdem villæ partes, & sic totam omnino villam concessit* Monachis *excepto nemore, & ipsum nemus eisdem* Monachis *& eorum hospitibus ad ardendum & hospitandum, & ad propriæ necessitatis vsum.* Nusiellum *quoque, Ecclesiā scilicet, & quicquid ad illam pertinet, cum hospitibus, terris, pratis, vineis, cum nemore & molendino, sicut* Monachi *ea possident, illi donauit. Decimam insuper de Bercorellis, & duas partes decimæ de Bercherijs. Tertiam verò partem cum atrio* BALDVINVS de Claciaco *Monachis dedit assensu Anselmi* Dapiferi *nostri. Totam quoque decimam de Ponteuz, & apud Torciacum medietatem decimæ, quæ dicitur S. Mar-*

tini, & Ecclesiam Essoniæ cum atrio & decima, Anselmus eidem Monasterio contulit. Hospites verò in eodem atrio commanentes STEPHANVS *frater eiusdem Anselmi ei* Monasterio *concessit. Apud Canoilum quicquid* ALBERTVS *de Bri, Ecclesiam scilicet cum decima, prata, & terram, & nemus* Monachis *præfati* Monasterij *concessit, ipso Ansello annuente, ex cuius feodo habebat. His & alijs beneficijs bonæ memoriæ Ansellus præfatum ditauit* Monasterium, & Christum *heredem fecit, fratribus suis Stephano,* VVILLELMO, ET GILLEBERTO *concedentibus In vodo, quod est inter Gornaium & Kalam XV. arpenta pratorum habent, v. de dono nostro, VII. de dono* ALBERICI *de Montefirmo, & tria de aliorum fidelium beneficio. Nos autem hæc omnia prædicta dona, Guidonis videlicet Rubei, & vxoris eius, & Anselli Dapiferi nostri, &* STEPHANI *fratris sui, & Balduini de Claciaco, & Alberici de Montefirmo, & volumus & approbamus, & quantum ad nostram pertinet maiestatem in perpetuum omnino confirmamus. Terram quoque & nemus de Campo-mulloso, quem* ARNVLFVS *de Corquerellis, annuente* PAGANO *de Montegajo, prædictis* Monachis *dedit, nos eidem Ecclesiæ confirmamus. Eidem etiam Ecclesiæ confirmamus terram, & nemus quod dicitur* Raimundi. *Actum Parisius anno Incarnati Verbi* MCXXIV. *Adehaidis Reginæ VII.*

S. Stephani Dapiferi,
S. Gilleberti Buticularij,
S. Hugonis Constabularij,
S. Alberici Camerarij

Data per manum Stephani Cancellarij.

Verum hæc Charta scrpulum ingerit, qui paulò diligẽtius excutiendus est. Nam & Stephanum Dapiferum, & Stephanum Cancellarium simul subscriptos habet. Cùm tamen Annales Moriniacẽsis Cœnobij, quos Teulfus, & aliquot loci illius Monachi scripserunt, eundem faciant Stephanum de Guarlanda Dapiferum cũ Stephano Cancellario Regis. Teulfi verba sunt hæc Annalium libro II. *Defuncto* Vvilleimo *Anselli Dapiferi germano, Stephanus* Cancellarius *frater amborum* Maior *Regiæ domus effectus est. Hoc retroactis generationibus fuerat inauditum, vt homo qui* Diaconatus *fungebatur officio, militiæ simul post Regem duceret Principatum. Hic vir industrius, & sæculari præditus sapientia, cum multis Ecclesiasticorum bonorum redditibus, tum familiaritate* Regis, *quam sic habebat, vt ei potius à quibusdam diceretur imperare quàm seruire. Temporali felicitate supra cæteros*

mortales nostris temporibus efflorebat. Tradita verò nepti sua in coniugio Almarico de Monteforti, cum honore de Rupeforti, qui puellæ de matrimonio obuenerat, tumefactus oblitusque sui Adelam Reginam frequentissimis molestijs sibi reddidit infestam, odijsque crescentibus Rege turbato, depositus ab honore pulsatur à Curia. Ipse verò veluti quadam correptus insania regnum turbare totis viribus enititur, & viri in armis strenui, Amalrici dico, fretus auxilijs, patriam hanc bellis accendit. Sed cùm suos affectus deducere non posset ad effectus, reuersus ad semetipsum Senescalciam, quam iure possidere se dicebat hereditario, dimisit, & cum Rege Ludouico, Adeleide Regina interueniente, pacificatus est. Ex quibus quantus & qualis fuerit Stephanus de Garlanda Dapifer facillime potest iudicari. Sed vt eum fuisse credam Stephanum illum Cancellarium, qui postea Parisiensis Episcopus factus est, adduci nequeo. Multa enim in antiquis & fide dignis monimentis occurrũt, quæ contrarium persuadere videntur. Et primò, tabulæ S. Martini referunt Stephanum Parisiensem Episcopum, *Ecclesiam S. Dionysij quæ dicitur de Carcere, quam diu manus laica iniustè inuaserat, quæ etiam suo tempore ad manus Regias redacta fuerat, ipsam in manibus suis redditam ex consensu, petitione & voluntate Regis Ludouici, annuente Adelaide Regina, & Henrico eiusdem Ecclesiæ Abbate concedente, in perpetuum donasse S. Martino de Campis anno Christi* MCXXXIII. In litteris verò Henrici Abbatis S. Germani de Pratis memorantur *seruientes Stephani de Garlanda*, qui sub annum adhuc MCXXXVIII. *Castrum Gurnaicum cum appendicijs in aduocatione tenebat pro Almarico Eboredi Comite neptis suæ filio, cui idem castrũ hereditario jure successerat.* Secundo, tumulus Stephani Parisiensis Episcopi, qui decessit anno MCXL. cum primò Cãcellarium, post Episcopum fuisse, nulla Dapiferi vel Senescalli mentione facta, demonstrat, hoc modo: *Hic iacet felicis memoriæ R. P. & Dominus Stephanus, quondã Frãciæ Cancellarius, post Parisiensis Episcopus, &c.* Denique, quod luce meridiana clarius est, Tabulæ B. Mariæ de Gornaio referũt simul & *Stephanũ Parisiensum Episcopum, & Stephanum Dapiferum Gornaium tenentem.* Quare dubio hoc ita remoto, iam subiungendum restat, Stephano de Guarlanda Radulphum Peronæ, seu Viromanduorum Comitem in Senescalcia successisse. Quod apertè restatur Hugo de Clerijs cum ait, *Post Stephanum* fuit Senescallus, *Radulphus Peronæ Comes, qui similiter fecit*

hominia & seruitium. Post Radulphum Theobaldus Magnus, Comes Blesensis, Dapiferi munere functus est sub Ludouico Iuniore. Post Theobaldum Magnum Theobaldus alter filius eius, itidem Comes Blesensis, Philippi Augusti Senescallus extitit. Et sic de ceteris.

ASCENSV EPISCOPI TERRAE] Hatonis scilicet Episcopi Trecensis, posteaque Cluniacensis Monachi, de quo multa Petrus venerabilis Abbas Cluniaci, S. Bernardus, & alij eiusdem æui scriptores in Epistolis. PAG. 28]

ORATORIVM QVODDAM IN NOMINE S. TRINITATIS CONSTRVXI] Tacet hoc loco, quod alibi refert ac sæpe repetit, Oratorium illud se, cum in nomine S. Trinitatis fundatum ac dedicatum esset, quia tamen ibi profugus ac iam desperatus diuinæ gratia consolationis aliquantulum respirasset, in memoriam huius beneficij Paracletum siue Paraclitum nominasse. Quod asserunt etiam Robertus Autissiodorensis, Chronicon S. Petri Viui Senonum, & alij. Construxitque illud in pago Trecensi, super fluuium Arduzonem siue Ardiconem, in parrochia quinceij vicina Nogento super Sequanam. Guillelmus Nāgius in Chronico: *Construxerat enim Monasterium in Episcopatu Trecensi iuxta Nogentum super Sequanam, in quodam prato vbi legere solitus fuerat.* Et Innocentius II. in litteris ad Heloisam: *Heloisæ,* inquit, *Abbatissæ, cæterisque sororibus in Oratorio, quod in pago* Trecensi, *in parrochia Quinceÿ supra fluuium Arduconem situm est.* Vocant autem illud Romani Pontifices, *Paraclitense Cœnobium, Oratorium S. Trinitatis, Paraclitum, & Oratorium sancti Spiritus.* Sed de eo plura adhuc postea.

QVOD CVM COGNOVISSENT SCHOLARES, COEPERVNT VNDIQVE CONCVRRERE] Franciscus Petrarcha lib. II. de Vita solitaria, *Qui,* Petrus Abaelardus, inquit, *inuidiæ cedens, solitudinis Trecensis abdita penetrauit, etsi non sine magno vndique studiosorum conuentu, quos è multis vrbibus solitario illi discipulos doctrinæ celebris fama contraxerat, sine requie tamen optata, quam sibi radicitus tenax liuor, odiumque conuulserant.*

ALTER REGVLARIVM CANONICORVM VITAM, ALTER MONACHORVM SE RESVSCITASSE GLORIABATVR] Sanctos Nortbertum Canonicæ Præmonstratensium Congregationis institutorem, & Bernardum Monasticj Cisterciēsium Ordinis promotorem præcipuum iutelligit. Quorum hic primus Claræ-

uallensis Cœnobij Abbas, benedictus est à Guillelmo de Campellis Episcopo Catalaunensi sub annum MCXIV. Episcopatu Lingonensi vacante, sicut in Chronico Victoriano legitur, posteaque trecentorum & amplius Monachorum Pater esse meruit. Ille verò, teste veteri Laudunensis Ecclesiæ Canonico, *post paucos annos noui luminis, nouæque conuersionis, nec solùm interius, sed etiam exteriùs cādoris nouus inuentor & inceptor, dominus scilicet Nortbertus, de Lotharingia Franciam adueniens, diuina præcedente & comitante gratia in Episcopatu Laudunensi primam illam vineam plantauit, quæ in charitate radicata & fundata iam emisit propagines suas, & vino fortitudinis suæ, quod lætificat cor hominis, iam vbertim inebriauit plures Principes & Iudices terræ, iuuenes, & virgines, senes cum iunioribus. Ita vt fortiter inebriati nihil aliud quærant nisi laudare nomen Domini, & cantare ei Canticum nouum.* Nec omninò malè loco huic conuenire videtur, quod Auctor Chronici Lemouicensis refert ad annum MCXXX. *Sub his*, inquit, *temporibus Ordo Canonicus Præmonstratensium, & Monasticus Cistercium quasi duæ oliuæ in conspectu Dei pietatis lumen & deuotionis pinguedinem mundo ministrabant, & quasi vites fructiferæ religionis palmites circumquaque propagabant, & per omnes ferè Christiani orbis terminos bonæ opinionis paulatim odore diffuso nouas Abbatias, vbi antea cultus Dei non fuerat, construebant. Vnde & in Syriam & Palestinam de vtroque Ordine fratres missi nonnullas Abbatias ædificauerunt. Eratque circa ea tempora pulcra ac decora facies Ecclesiæ diuersorum Ordinum ac professionum circundata varietate, dum hinc Præmonstratenses, inde Cistercienses Monachi, inde etiam diuersi habitus atque professionis sanctimoniales & mulieres Deo deuotæ in continentia atque paupertate sub obedientiæ iugo regulariter viuentes, feruore religionis se inuicem prouocarent, & noua certatim diuersis in locis Monasteria fundarent.* Vtrique tamen illi duorum eiusmodi Ordinum propagatores fellis & acrimoniæ pleni fuerunt in Abaelardum nostrum, vt vel ex solis aliquot Epistolis liquet quas Bernardus Innocentio Pontifici Romano & Cardinalibus aduersus eum scripsit.

PAG. 32. EST IN BRITANNIA MINORE ABBATIA QVAEDAM S. GILDASII RVIENSIS] Abbatia hæc omnium Britanniæ Abbatiarum antiquissima. Nam sanctus ipse Gildasius, siue Gildas, cognomento Sapiens, in maiore Britannia natus, illius prima fundamenta iecit tempore Childerici Regis Merouei filij. Quod ne minus probabiliter dixisse videar, producam testimonium Authoris

thoris anonymi, sed veteris ac fide digni, qui vitam ac res gestas S. Gildæ scripsit: Cùm Dei *jussu*, inquit, *peruenisset* Gildas, *in Armoricam quondam Galliæ regionem (tunc autem à Britannis, à quibus possidebatur) Letania dicebatur, ab eis honorifice & cum gaudio magno susceptus est.* Et paulò post, *Veniens itaque ad quoddam castrum in monte Reuuysij, in prospectu maris situm, ibi potioris fabricæ construxit Monasterium, atque in eo claustra Cœnobitali ritu perfecit.* Itemque rursus, *Positum est autem corpus sancti viri in Ecclesia, quam ipse in antiquo castro Reusij construxerat. Vbi per multa annorum curricula seruabatur, & ab vniuersa Britannorum gente venerabiliter colebatur, quoniam innumerabiles ibi fiebant virtutes.* Vnde patet & cur Cœnobium illud S. Gildæ Ruiensis nomen obtinuerit. Verùm postea bellis in Britannia superuenientibus, interfectoque crudeliter ab impijs religioso Comite Brittonum Salomone, non modo locus ipse penitus, cùm alio nomine Lochmenech, desertus atque destructus est, sed etiam habitatores eorum regiones alienas petere compulsi sunt, ac nouas in Bituricensi pago sedes eligentes, secum corpus pretiosum S. Gildæ detulerunt, & in Dolensi Monasterio posuerunt, vbi Bituricus Princeps Ebbo benigniter eos suscepit quod disertè confirmatur ab Auctore Chronici Lemouicensis, in hæc verba: *Per idem tempus*, inquit, nempe versus annum Christi DCCCCVII. *in Biturica in castro Dolensi fundatum est Cœnobium nobile quod Dolense vocatur, ab Ebbone viro illustri Domino prædicti castri. Hic deuotus vir post paululum à Britannia plures Monachos fugientes cum multis sanctorum reliquijs religiose suscepit, qui Normannorum rabiem mortis metu euaserant. Hi corpus beati Gildasij Abbatis ad Dolense Cœnobium detulerunt.* Cui Dei *electo isdem Ebbo proprium Cœnobium iuxta castellum suum ex alia aquæ parte construxit, vbi illius venerabile corpus cum multorum sanctorum reliquijs honorabiliter conditum requiescit.* Nec tamen propterea Ruiense Monasterium, cùm omnipotenti Domino placuisset vt restauraretur, illo deinceps adhuc S. Gildæ nomine minus gauisum est. Nam Gaufridus tandem Comes, totius Britanniæ Principatum adeptus, vt refert idem qui suprà vitæ S. Gildæ Scriptor, *rogauit Goslinum Floriacensis tunc Monasterij Abbatem, qui etiam postea Bituricensi Ecclesiæ præfuit Archiepiscopus, vt transmitteret sibi Felicem Monachum ad restaurãda Monasteria, quæ erant in sua regione solo tenus destructa. Anno igitur Incarn. Dominicæ* MVIII. *missus est Felix à supradicto Abbate ad Gaufredum Comitem, qui honorifice ab eo susceptus est, atque prædicta Cœno-*

bia, nempe Ruiense, & Lochmenech, *ei donauit cum omnibus appendicijs suis: commendauitque illum fratri suo Iudicaelj Episcopo Venetensi, in cuius diocesi ipsa Monasteria erant.* Et aliquanto post. *Cùm autem dubitaret quem potiorem locum de duobus statueret sedem Abbatiæ habere, Ducem Alanum Episcopumque Venetensem super hac re consuluit. Illi conuocatis nobilibus viris, aliquibus etiam Episcopis, statuerunt locum S. Gildæ qui erat antiquior, & terræ fertilitate, frumenti etiam & vini, arborumque pomiferarum abundantior: diuersorum quoque magnorum piscium generibus suis temporibus affluentior.* Atque hæc fortè diffusius quàm oportuit à me relata sunt, sed occasione potissimum Petri Abaelardi, qui & ipse Brito, demum ad illam etiam S. Gildæ Abbatiam concordi fratrum electione cum assensu Principis terræ vocatus est, vt proprijs verbis declarat. Et certe quòd Abbas fuerit in Britannia, licet tacito Abbatiæ nomine, testatur quoque Guillelmus Nangius cùm ait, *Petrus Abaelardus Magister in Dialectica insignis & celeberrimus, primò vxoratus, deinde S. Dionysij in Francia Monachus, post in Britannia, vnde natus fuerat, Abbas constitutus.*

PAG. 34. ACCIDIT VT ABBAS S. DIONYSII PRAEDICTAM ILLAM ARGENTEOLI ABBATIAM TANQVAM AD IVS MONASTERII SVI ANTIQVITVS PERTINENTEM ACQVIRERET.] Fuit Argentoili Monasterium ab ipsis fundatoribus Abbatiæ sancti Dionysij subiectum. Postea tamen Carolus Magnus illud Theodradæ filiæ suæ commisit. Quæ congregatis ibi Sanctimonialibus eo pacto tenuit, vt post mortem eius in vsum Ecclesiæ S. Dionysij reuerteretur. Quod manifestè docet hoc Ludouici & Lotharij Imperatorum Præceptum è Chartulario S. Dionysij depromptum.

Confirmatio Ludouici & Lotharij Imperatorum, super Ecclesia Argentolij, quam dedit Hermenricus & vxor sua Mūma * S. Dionysio.

* al. *Nūmana.*

IN *nomine Domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi,* LVDOVICVS ET LOTHARIVS *diuina ordinante prouidentia Imperatores Augusti. Si ea, quæ à Deum timentibus hominibus ad loca diuino cultui dedicata, sollemni donatione largita vel condonata sunt, & postea qualibet occasione indè abstracta esse noscuntur, nostra auctoritate ad statum suum reuocamus, & iterum nostræ jussionis oraculo confirmamus: hoc nobis proculdubio ad æternam beatitudinem adi-*

piscendam, seu stabilitatem imperij nostri roborãdam pertinere confidimus. Ideò notum sit omnium fidelium nostrorum tam præsentium, quàm & futurorum industriæ, quia illustris femina soror videlicet nostra Theodrada Deo sacrata, nostræ suggessit mansuetudini, qualiter compertum habuisset, quod Monasterium vocabulo ARGENTOLIVM *situm in pago Parisiaco super fluuium Sequanam, quod ipse primò per beneficium domni & genitoris nostri* KAROLI *serenissimi Imperatoris, & postea per nostram largitionem tenebat, ad Monasterium beati & gloriosi* CHRISTI *Martyris* DIONYSII, *vbi præsenti tempore vir venerabilis* HILDVINVS *Abba, & sacri Palatij nostri Archicapellanus, Rector præesse videtur, pertinere deberet. Petijtque vt pro mercedis nostræ augmento ad statum pristinum illud reuocari fecissimus, eo videlicet modo vt memoratum Monasterium post suum ab hac luce discessum, si tamen aliud Monasterium ei antea in cõparatione pro ipso à nobis datum non fuerit, aut propria voluntate eum dimittere non voluerit, ad potestatem Monasterij* S. DIONYSII *absque vlla contrarietate vel cuiusquam interrogatione reciperetur. Nos verò audita illius salubri ac religiosa petitione, prædictum venerabilem virum Hilduinum, quia præsens aderat, si quid de hac re compertum haberet interrogamus. Qui statim donationem cuiusdam Deum timentis ac religiosi hominis nomine* ERMENRICI, *ac coniugis suæ* NVMMANAE, *qui præfatum Monasterium in suo proprio construxerant, & id per testamenti paginam ad Beati Dionysij Martyris Christi Monasterium sollemni donatione contulerant, necnon & præceptum confirmationis* LOTHARII *quondam Regis, quod super eandem donationem conscribere iusserat, nobis petitioni memoratæ dilectæ sororis nostræ Theodradæ annuere, & sicut petebat, per nostram auctoritatem sæpedictum Monasteriũ* ARGENTOGILVM *ad potestatem S. Dionysij, preciosissimi Christi Martyris reuocare. Quapropter hanc nostræ auctoritatis cõfirmationem fieri præcipimus, per quam omnimodis decernimus atque iubemus, vt iam dictum Monasterium Argentogilum post ipsius dilectæ sororis nostræ ab hac vita discessum ad Monasterium & potestatem sæpedicti beatissimi Christi Martyris Dionysij, ad quam primitus ob Dei amorem, & ipsorum sanctorum reuerentiam piamque intercessionem à supradictis Dei fidelibus traditum vel condonatum fuisse noscitur, absque vllius personæ contradictione, aut nostra vel successorum nostrorum interrogatione recipiatur, & in jure ac dominatione ipsius Monasterij cum omni integritate vel appendicijs suis quicquid ibidem præsenti tempore cernitur pertinere reuocetur. Et si fortè contigerit, vt eadem soror nostra ipsum Monasterium aut spon-*

tanea voluntate, vt diximus, aut pro commutatione alterius Monasterij ante finem vitæ suæ dimittere velit: tunc nihilominus absque vlla contradictione, aut expectata consignatione ad præfati beatissimi Martyris Christi Dionysi Monasterium, sicut supra insertum est, perpetualiter ad habendum recipiatur, & in postmodum nullo vnquam tempore vlla qualibet dignitate aut potestate prædicta persona Rectoribus Monasterij præfati, ac beatissimi Christi Martyris Dionysij aliquam requisitionem facere, aut vllam calumniam ingerere præsumat, sed liceat illis sine cuiuslibet iniusta interrogatione præfatum Monasterium Argentogilum, sicut ceteras res ad beati Dionysij potestatem simili modo condonatas ac pertinentes, quieto ordine tenere ac disponere. Et quicquid pro opportunitate atque vtilitate ipsius Ecclesiæ secundum Christianæ Religionis Regulam facere voluerint, liberam in omnibus habere potestatem. Et vt hæc auctoritas confirmationis seu redditionis nostræ per futura tempora inuiolabilem atque incõuulsam obtineat firmitatem, manibus proprijs nostris subter eam firmauimus, & annuli nostri impressione signari jussimus.

Signum LVDOVICI *serenissimi Imperatoris,*

Signum LOTHARII *gloriossimi Augusti.*

Durandus Diaconus ad vicem Fridugisi recognouit.

Sed cùm Normanni Cœnobium illud diruissent, Adelais Hugonis Regis vxor ipsum restaurauit, ac rursus in eo sanctimoniales constituit, quæ inibi vsque ad Suggerij S. Dionysij Abbatis tempora remanserunt. Qualiter autem hic eas inde expulerit, & Abbatiam antiquo sui Monasterij iuri vindicarit sub annum CHRISTI MCXXVII. sic ipse narrat in Libello de rebus à se gestis, *Cùm ætate,* inquit, *docibili adolescentiæ meæ antiquas armarij possessionum reuoluerem chartas, & immunitatum biblos propter multorum calumniatorum improbitates frequentarem, crebrò manibus recurrebat de Cœnobio Argentoilensi fundationum charta ab Hermenrico & coniuge eius Numma, in qua continebatur, quòd à tẽpore Pipini Regis, beati Dionysij Abbatiæ extiterat: sed quadam occasione contractus incommodi in tempore Caroli Magni filij eius alienata fuerat. Præfatus enim Imperator, quandam filiam suam matrimonium humanum recusantem ibidem Abbatissam sanctimonialium constituit, eo pacto vt post mortem eius in vsum Ecclesiæ reuerteretur: sed turbatione regni filiorum filij eius, videlicet filij Pij altercatione, quoadusque supervixerat, perfici non potuit. Vndè cùm antecessores nostri sæpius super hoc laborantes paruum profecissent, communica-*

locum fratribus nostris consilio, nuntios nostros & chartas antiquas fundationis & donationis & confirmationum priuilegia bonæ memoriæ Papæ Honorio Romam delegauimus, postulantes vt iustitiam nostram canonico inuestigaret & restitueret scrutinio. Qui, vt erat vir consilij & iustitiæ tutor, tam pro nostra iustitia quàm pro enormitate Monacharum ibidem malè viuentium, eundem nobis locum cum appendicijs suis, vt reformaretur ibi religionis ordo, restituit. Rex verò Ludouicus Philippi charissimus, Dominus & amicus noster eandem restitutionem confirmauit, & quæcunque regalia ibidem habebat auctoritate Regiæ maiestatis, Ecclesiæ præcepto. Et in vita Ludouici Grossi, *Papa Honorius vir grauis & seuerus, qui cum iustitiam nostram de* Monasterio *Argentoilensi puellarum miserrima conuersatione infamato, tum legati sui* Matthæi *Albanensis Episcopi, tum* Domini *Carnotensis, Parisiensis, Suessionis, Domini etiam Archiepiscopi Rhemensis Rainaldi, & multorum virorum testimonio cognouisset: præcepta regum antiquorum Pipini,* Caroli Magni, *Ludouici Pij, & aliorum, de iure loci præfatis nũtijs nostris oblata perlegisset, curiæ totius persuasione, tam pro nostra iustitia, quàm pro earum fœtida enormitate, beato Dionysio & restituit, & confirmauit.*

QVAE CVM EXVLES DISPERGERENTVR, HELOISAM CVM QVIBVSDAM ALIIS DE EADEM CONGREGATIONE IPSI ADHAERENTIBVS AD PRAEDICTVM ORATORIVM INVITAVI] Sanctimonialium Argentoili sic à Monasterio suo dejectarum aliæ in Cœnobium B. Mariæ de Footel, seu de Nemore translatæ sunt, vt colligitur ex his Henrici S. Dionysij Abbatis litteris, *Henricus* Dei *gratia Abbas, &* Conuentus *b.* Dionysij. *Vniuersis, qui præsentes litteras viderint, in Domino salutem. Notum facimus, quòd cum inter nos ex vna parte, & Abbatissam & Moniales de Footel ex altera, tam super possessione quàm proprietate Ecclesiæ b. Mariæ de Argentolio, qui est Prioratus cum suis appendicijs. quæstio verteretur, auctoritate Apostolica coram Domino Priore S. Victoris Parisiensis,* S. *Succentore Siluanectensi, & Magistro R. de Orson,* Canonico *Nouiomensi, pro bono pacis promisimus dictis Monialibus, quò dabimus & assignabimus eis in terris suis in territorio de Trembleyo decimam, quæ singulis annis valeat decem libras, infra* XV. *dies post factam compositionem. &c. Actum anno Domini* MCCVII. Ea enim conditione Cœnobium illud ad ius pristinum Abbatis S. Dionysij reductum fuerat, vt Monialibus loca prouideret, vbi possent saluare animas suas. Heloisam verò, quæ Prioratum cõuentus habebat, cum quibusdam alijs de eadem congregatione

ipsi adhærentibus, Petrus Abaelardus ad Paraclitum Oratoriũ suum inuitauit: eamque ibi Abbatissam cæteris præfecit. Quod testatur etiam Guillelmus Nangius cùm ait, *Sed ibi Heloisam, quæ per industriam Sugerij Abbatis S. Dionysij in Francia postmodum eiecta, venire fecit cum nonnullis monialibus religiosis. Quæ ibi Abbatissa effecta.* Et ante eum Robertus Autissiodorensis, *Hic*, inquit, *Abaelardus subtilissimus mirabilisque Philosophus construxerat Cœnobium in territorio Trecassino, in prato quodam vbi legere solitus fuerat: in quo Sanctimoniales plurimas Episcopali auctoritate congregauit, quod Paracletum nominauit. Quibus sanctimonialibus Heloissam quondam vxorem suam religiosam feminam, & litteris tam Hebraicis, quàm Latinis adprimè eruditam præfecit Abbatissam.*

Papa Innocentivs II. per privilegivm corroboravit] Priuilegium hoc datum est anno MCXXXI. extatque suprà cum alijs Pontificum Romanorum ad Heloisam Rescriptis, pag. 346. Quare hîc ipsum repetere superfluum duximus.

Plvs vt arbitror vno anno in terrenis commodis svnt mvltiplicatae] Circumadiacentes nempe populi misericordes eis atque propitij plurima largiti sunt. Sed ante alios *Milo* Dominus *Nogennij*, sicut in Tabulis Paraclitensibus legitur, *in cuius territorio Paraclitense constructum est Oratorium, ei loco donauit culturas tres, vnam inter Brusletum & viam, Alteram juxta Carmam, tertiam iuxta viam Triagnelli ad sinistram. Concessit insuper prædicto loco quæcumque homines sui de vniuerso feodo suo ei darent. Dedit etiam vsuarium nemoris sui de Monte Moruei omni tempore ad omnia necessaria ipsius loci, nec non & totum mareschium in riueria Ardutionis loco illi adiacens tam ad hortos faciendos, quàm ad cetera necessaria. Quæ omnia in dedicatione ipsius Oratorij, seu benedictione Cimiterij, & omni modam immunitatem totius loci coram omni populo qui aderat, in manu domini* Trecensis *Episcopi posuit, & sic in perpetuum confirmauit, præsentibus Hilduino Decano*, Hilduino Magno, Stephano Ridel, Rainaldo Carnail. *Die insuper illo, quo Sanctimoniales Oratorium ingressæ possederunt, donauit eis piscationem totam Ardutionis fluuioli penitus immunem à S. Albino vsque Quinceium. Qui etiam pro Comitissa nepte sua in Sanctimonialem suscepta dedit furnũ de S. Albino cũ vsario nemoris quod Furmis habebat, præsentibus Ansello de Triagnello, Milone Sancto, & Petro fratre suo. Pro anima Hugonis filij sui ibidem sepulti dedit culturam ad Noeteth cum tertia parte de Guamnouerijs, præsentibus illis qui sepulturæ affuerunt. Simon quo-*

quæ de Nogennio dedit de alodio suo culturas duas, vnam scilicet in qua ipsum Oratorium constructum est, & aliā in monte Limarsum in præsentia Hulduini Decani & Milonis de Nogennio. Hubertus de Nogennio duo iugera terræ ante ipsum Oratorium per manum Milonis de Nogennio. Atque hæc omnia confirmauit aliquanto post Theobaldus Comes Trecensis, scilicet anno MCXLVI. *Laudante filia præfati Milonis Isabel, & Girardo genero suo, Freerio, Iosfrido, Gaucherio, Stephano, nepotibus eius.* Ipseque etiam Monialibus illis modium frumenti singulis annis, & totam piscationem in molendinis suis apud Pontes dedit, vt in litteris Domini Eugenij III. Papæ suprà relatis continetur.

AD hæc, *Galo & Adelaudis vxor eius soror Ermelinæ quæ se Deo & Ecclesiæ Paracliti in Sanctimonialem dedit, laudauerunt & concesserunt Deo, & dictæ Ecclesiæ Paracleti & Sanctimonialibus ibidem Deo seruientibus medietatem molendini de Creuecor, & vineas etiam de Creuecor, & XL. solidos census: & in hoc censu habuerunt Sanctimoniales Paracleti censum Pruuini, & hoc quod restabat ad percipiendum de XL. solidis ceperunt apud Lezines. Hæcque concessio facta est apud Pruuinum in præsentia Comitis Theobaldi, & Matildis Comitissæ vxoris eius, & per manum etiam ipsius Comitis. Qui Comes, vt hæc stabilis & inconuulsa permaneret, eam sigilli sui auctoritate corroborari præcepit anno ab Incarn. Domini* MCXXXIII. *regnante Ludouico Rege Francorum, Hainrico Archiepiscopo Senonensi Cathedra residente, Hatone verò Episcopo Trecensium existente.*

LVDOVICVS quoque ipse Francorum Rex eisdem *Sanctimonialibus de Paraclito in perpetuum concessit, vt nunquam de quibuslibet rebus, quas ipsæ vel seruientes ipsarum ad vsus earumdem emerent vel pro suis necessitatibus de suis proprijs rebus venderent, aliquam illi vel successoribus suis consuetudinem in tota terra sua persoluerent. Quod vt ratum & inconcussum permaneret, scripto commendari præcepit, & ne posset à posteris infringi, sigilli sui auctoritate corroborauit publicè apud S. Germanum in Leya, anno incarnati Verbi* MCXXXV. *regni sui* XXVII. *Ludouico filio suo in regem sublimo anno III.*

PRAETEREA Matildis Comitissa, Theobaldi coniux, Abbatiam in loco Pomerij constructam à se, Paraclitensi Cœnobio subditam esse voluit. Et pro concessione prędicti loci, quem Heloissa ipsa prima Paracliti Abbatissa religiosorum interuentu virorum ei dederat ad constructionem, *dedit Comitissa Ecclesiæ*

Paracleti tres modios frumenti per singulos annos in molendino suo Pruuini sub Creuecor, laude filiorum suorum Comitum Henrici, Theobaldi, & Stephani, sicut est in Litteris Hugonis Archiepiscopi Senonensis hac de re confectis; quas etiam supra cum Pontificum Romanorum Rescriptis integras retulimus. Insuper confirmauit decimam de S. Martino de Campis & de Boal, quam Gillelmus Clericus eius dedit post decessum Ecclesiæ Paracliti & Sanctimonialibus ibidem Deo seruientibus, anno MCLIV. regnante Ludouico Francorum Rege, Hugone Archiepiscopo Senonensi existente. Nec non & alia plurima bona eidem Cœnobio contulit, quæ recitare longum ac fastidiosum foret.

DENIQVE *Hato* ipse *Trecensis Episcopus medietatem omnis decimæ de S. Albino, & medietatem Candelarum in Purificatione Beatæ Mariæ dedit: Milo de Quinceio miles de assensu vxoris suæ Petronillæ, & filij sui Garnerij, & filiæ suæ Isabel, quicquid habebat in decima de Quinceio.* Ansellus Dominus Trianguli Prioratum Conuentualem Beatæ Mariæ de Triangulo in Trecensi Diocesi, Necnon Ansellus filius eius, medietatem totius nemoris quod vocatur Couldroy in territorio de Marcelliaco. Alij, quorum nomina non reperi, Priorotus de Leaualle in eadem diocesi, de Neofortio in Meldensi, & S. Martini de Beaurain in Beluacensi. *Manasses Meldensis Episcopus octauam partem tam magnæ quàm paruæ decimæ de Melnillo, & medietatem minutæ decimæ de Tillijs, & quartam partem minutæ decimæ de S. Maximo. Beucelina Vxor Guerrici de Pontibus, quæ se monialem in Paraclito reddidit, domum cum Cellario Sesamiæ sitam. Nobilis mulier Helia de Villamauro relicta Milonis de Pruuino quondam Marescalci Campaniæ decem libras annui redditus de proprio patrimonio suo. Maria Trecensis Comitissa plateam suam Pruuini. Demum Agnes de Marigniaco pro susceptione sui duas partes minutæ decimæ villæ Marigniacy. Manasses nepos eius tertiam partem, Theobaldus eius filius tertiam partem, laudante Letuisa vxore illius.* Atque hi sunt præcipui Paraclitensis Monasterij benefactores: quibus & aliquot alios addere possem. Sed ad ea, quæ notanda supersunt, festinat stylus.

ILLI SORORI NOSTRAE QVAE CAETERIS PRAEERAT] Heloisam dicit primam Paracliti Abbatissam, de cuius doctrina & religione sic paucis Petrus Cluniacensis Abbas ad eam scribens,

Necdum

Necdum, inquit, *metas adolescentiæ excesseram, necdum in iuueniles annos euaseram, quando nomen non quidem adhuc religionis tuæ, sed honestorũ tamen & laudabilium studiorum tuorum mihi fama innotuit. Audiebam tunc temporis mulierem, licet necdum seculi nexibus expeditam, litteratoriæ scientiæ & studio secularis sapientiæ summam operam dare. Quo efferendo studio tuo, & mulieres omnes euicisti, & penè viros vniuersos superasti. Mox verò, iuxta verba Apostoli, vt complacuit ei, qui te segregauit ab vtero matris tuæ, per gratiam suam, longè in melius disciplinarũ studia commutasti, & pro Logica Euangelium, pro Physica Apostolum, pro Platone Christum, pro Academia claustrum tota iam & verè Philosophica mulier elegisti.* Religiosam quoque feminam & tam Hebraicis quàm Latinis litteris adprimè eruditam fuisse testatur Autissiodorensis Monachus, nec non ipsum Paraclitense Calendarium Gallicum his verbis, *Heloise mere & premiere Abesse de ceans, de doctrine & religion tresresplendissante.* Quod apertiùs adhuc declarat Abaelardus ipse suis ad eam scriptis Epistolis. Et in exhortatione de litterarum studio ad Virgines Paraclitẽses, *Magisterium*, inquit, *habetis in Matre, quod ad omnia vobis sufficere, tam ad exemplum scilicet virtutum, quàm ad doctrinam litterarum potest: quæ non solum Latinæ, verumetiam tam Hebraicæ quàm Græcæ non expers litteraturæ, sola hoc tempore illam trium linguarum adepta peritiam videtur, quæ ab omnibus in beato Hieronymo tanquam singularis gratia prædicatur.* Porro locus hic requirere videtur, vt quemadmodum de primis Abbatiæ Paraclitensis benefactoribus iam egimus: ita quænam post Heloisam Abbatissæ illam rexerint nunc adiungamus. Quod tamen ita præstabimus, vt earum tãtum nomina commemoremus, quarum mentionem in Paracliti Monasterij Tabulis & Calendario reperimus, nec seriei etiam ac annorum rationem vbique forsan tenebimus.

ELENCHVS *Abbatissarum Monasterij Paraclitensis juxta Nogentum super Sequanam.*

I HELOISA, neptis Fulberti Canonici Parisiensis, primò Petri Abaelardi coniux, deinde Monialis & Priorissa Argentolij, post Oratorij Paraclitici Abbatissa, quod ab anno MCXXX. ad annum MCLXIV. prudenter atque religiosè rexit.

Sub ea autem fuerunt & duæ Abaelardi neptes, Deo sacratæ, scilicet Agnes Priorissa, & Agatha: de quibus ita Calendarium Paraclitense: *II. Cal. Martias obijt Agnes Priorissa neptis Magistri nostri Petri.* Et alibi, VIII. *Cal. Iun. obijt Agatha Deo sacrata neptis Ma-*

gistri nostri Petri. Itemque Calendarium aliud vetus Gallico sermone scriptum, *Agace niece Maistre Pierre gist ou petit Moustier.* Nec tamen Agnes illa prima Priorissa censenda. Nam idem Calendarium Gallicum recenset aliam ad Non. Iulias his verbis, *Astrane la premiere Prieuse gist ou petit Cloistre à la porte dou Moustier.*

II. HELVILDIS, inter quam & Norpaldum Abbatem Vallis Lucentis controuersia quædam pacificata fuit apud Triangulum in Monasterio Sanctimonialium, mediatore & teste Domino Ansello de Triangulo, & filio eius Garnerio, domina Helisendi vxore Domini Anselli, & sorore eius domina Comitissa.

III. ERMENGARDIS, cuius meminit Calendarium Paraclit. his verbis, *III. Cal. sept obijt Ermengardis bonæ memoriæ Deo sacrata Abbatissa nostra.* Et Calendarium Gallicum ad eandem diem, *Emmaniarz Abbesse gist ou cuer.*

IIII. HELISINDIS, quæ obijt VIII. Idus Octobris.

V. MILESENDIS, cui Garnerius Trecensis Episcopus Ecclesiam parrochialem S. Albini dedit anno MCXCIV. his litteris, GARNERIVS *Dei gratia Trecensis Episcopus vniuersis Ecclesiæ filijs præsentes litteras inspecturis, salutem in eo, in quem conspicere, Angeli satiantur. Cùm ibi locare beneficia debeamus vbi gratia locum inuenit, vbi meritum dinoscitur respondere, numerantes innumera liberalitatis obsequia, quæ tam domina quàm filia carissima nostra in Christo* MILESENDIS, *meritis & honestate commendabilis, alti sanguinis ingenuitate spectabilis, Paraclitensis nobis Abbatissa impendere non cessauit: pensantes etiam deuotionem, quam erga nos & nostros habebant tam vniuersæ quam singulæ Sanctimoniales, quæ in eodem Cœnobio Domino famulantur, prædictæ Abbatissæ suisque sororibus dedimus parrochialem Ecclesiam de S. Albino cum pertinentijs eiusdem, & eis eandem de voluntate & assensu dilecti consanguinei nostri* GALTERI *Archidiaconi eiusdem loci, concessimus iure perpetuo possidendam &c. Actum anno* MCXCIII. Lucius quoque III. Pontifex Romanus ad eius petitionem omnia Paraclitensis Cœnobij bona confirmauit, circiter annum MCLXXXII. Obijtque XIV. Cal. Nouembris post annum tãtum MCXCVIII. Sic enim de ea Calend. Paraclit. XIV. *Cal. Nouemb. obijt bonæ memoriæ Milesendis Abbatissa nostra, animæ cuius propitietur Deus.* Et Calend. Gallicum, *Melissanz Abbesse gist ou cuer au Prestres.*

VI. AELIPDIS, cuius etiam obitum commemorat idem Calendarium hoc modo, *II. Cal. Mart. obijt bonæ memoriæ Aelipdis Deo sacrata Abbatissa nostra.*

VII. I. sub annum MCCIII. fortè IACOBA, cuius adhuc obitus sic adnotatur in Calend. Paracl. VIII. *Idus Mart. obijt bonæ memoriæ Iacoba Deo sacrata Abbatissa nostra.* Et in Calendario Gallico, *Madame l'Abbaiße Iaque gist ou cuer deuant les huis des prones.*

VIII. IOANNA, de qua rursus idem Calendarium II. *Nonas Octobris obijt bonæ memoriæ Ioanna Deo sacrata Abbatissa nostra.*

IX. IOANNA altera, commemorata similiter in eodem Calendario sub diem VIII. Calend. Ianuar.

X E. iam Abbatissa anno MCCXXXIV. Minuit numerum Sanctimonialium Prioratus de Bosrenco anno MCCXLIIII. mense Maio. Nec dubito quin EVSTACHIA illa sit, cuius obitus diē sic quoque recenset Paraclit. Calendarium, XVIII. *Cal. Febr. obijt bonæ memoriæ Eustachia Abbatissa Deo sacrata nostra.*

XI MARIA, soror Odonis Rothomagensis Archiepiscopi, quę cœpit regere versus annū MCCXLIX. Extātque literæ Innocentij IV. Papæ Thesaurario Senonensi pro ea directæ, quarū substātia talis est. *Cùm Maria monialis de Paraclito in Abbatiam ipsius Monasterij assumpta fuisset, locum quem in eodem* Mona*sterio velut* monialis *habuerat, Agneti abbatissæ* Mona*sterij de Pomeria Senon. diocesis tunc* Moniali *S.* Mari*æ Antissiod. prout ad eam spectare dicitur, conferre curauit. Quia verò dicta Agnete postmodum assumpta in Abbatissam eiusdem* Mona*sterij de Pomeria præfatus locus vacat ad præsens, maximè cùm ibidem certus numerus* Moni*alium habeatur: Nos obtētu venerabilis fratris nostri Archiepiscopi Rothomagensis, qui pro eadem* Maria *germana sua personaliter Apostolicam gratiam implorauit, ipsius Mariæ supplicationibus annuentes, litterarum nostrarum auctoritate sibi duximus concedendum, vt si forte pro infirmitate ac debilitate sui corporis suæ cesserit regimini Abbatiæ, prædictum locum, aliqua consuetudine seu constitutione contraria non obstante, ad opus suum quoad vixerit valeat retinere. Datum Laterani* VII. *Cal. Maij, Pontificatus nostri anno* XI. Concessit etiam illi idem Innocentius auctoritate sua, quòd in Monasterio ipso Paraclitēsi vnam mulierē idoneam in Monialem instituere valeret, nonobstante statuto de certo sororum numero, eiusdem Monasterij iuramento, vel confirmatione Sedis Apostolicæ, seu quacumque firmitate vallato. Nec administrationem morte finiuit nisi post annū MCCLXXXII. III. Nonas Septembris. Calendarium enim Paraclitense diem obitus eius ita consignatum refert, III. *Nonas Sept. obijt Maria bonæ memoriæ Abbatissa nostra.* Et Calendar. Gal-

licum, ad eandem diem, *Marie Abbesse gist ou cuer au Prestres.*

XII. AGNETA DE BORDIS, cuius quoque diem postremum sic adnotat idem Calendar. XIIII. *Cal. Iunias, obijt bonæ memoriæ Agnete de la Borde Abbatissa nostra.*

XIII. CATHARINA DE BARRIS, *anno* MCCCXX. Obijt IV. Cal. Decembr. quo die Calendarium præfatum illius obitum commemorat his verbis, IV. *Cal. Decembr. obijt bonæ memoriæ Katharina Deo sacrata Abbatissa nostra.* Et Calendar. Gallicum, *Caterine Abbesse gist ou cuer au Prestres.*

XIIII. AALIS DE BARRIS, quæ cum Guidone Abbate Vallis Lucentis quandam discordiam cōposuit anno MCCCXXXVII.

XV. ISABEL, cuius meminit etiam Paraclit. Calendar. hoc modo, III. *Cal. Septembr. obijt bonæ memoriæ Isabel Deo sacrata Abbatissa nostra.*

XVI. GVILLEMETA DE LA MOTHE, obijt XVIII. Cal. Ianuar. anno MCCCCXXXI. vt refert idem Calendarium. Sepultaque fuit ante maius altare.

XVII. CATHARINA DE COVRCELLES, Abbatissa Paraclitensis, & Beatæ Mariæ ad Moniales Trecens. Hæc struxit claustrum, refectorium, dormitorium, & alia ædificia. Obijtque VII. Idus Iulias, anno MDXIX. quo etiam Iacobus Rāgnier Episcopus Trecensis, qui hoc Monasterium reformauerat in muris & craticulis anno MDIX. scilicet annis CCCLXXIX. post eius exordium & principium, fato cessit, teste Paraclit. Calendario.

XVIII. CAROLA DE COLIGNY, de qua rursus ipsum Calendarium, IX. *Cal Maias obyt bonæ memoriæ Karola de Colligny Abbatissa nostra anno Domini* MDXXXIII.

XIX. ANTHONETA DE BONNEVAL, cuius item obitus diem sic commemorat idem Calendarium, ad XXIII. Cal. Iun. *Hac die Veneris in crastino Ascensionis Domini XX. Maij inter meridiem & primam horam anno eiusdem Domini* MDXLVII. *obijt sapiens & prudens Domina, Domina Anthoneta de Bonneual huius Cœnobij Abbatissa.*

XX. RENATA DE LA TOVR, Religiosa Pisciacensis Cœnobij. Paraclitum non adijt, quia cita morte de medio sublata est XII. Cal. Maij, anno MDXLVIII.

XXI. IOANNA DE CHABOT, obijt XXV. die Iunij, anno MDXCIII. vti sæpeditum Calendarium adnotat.

XXII. LEONARDA DE TVRENNE, obijt prima Septembris die, anno Domini MDC.

XXIII. MARIA DE LA ROCHE FOVCAVT, virtutibus & meritis insignis, altique sanguinis prosapia commendabilis, quæ prudenter ac piè regit etiamnum hoc anno MDCXV.

VERVM vt hę Notæ, quæ ab Abaelardo cœperunt, in eum similiter desinant, paucis nunc adhuc subiũgendũ quod ipse in Historia Calamitatum suarum omisit, nempe condẽnationem alteram libri sui de Trinitate Senonis factam, de qua sic Otho Fringensis inter cæteros, lib. 1. de rebus gestis Frider. 1. cap. XLVIII. *Sedente in vrbe Roma Innocentio, in Francia verò Lodouico senioris Lodouici filio regnante*, Petrus Abaelardus, *ab Episcopis Abbatéque Bernardo denuò ad audiẽtiam apud Senonas euocatur, præsentib. Lodouico Rege, Theobaldoq; Palatino Comite, & alijs Nobilibus, de populoque innumeris. Vbi dum de fide sua discuteretur, seditionem populi timens, Apostolicæ sedis præsentiam appellauit. Episcopi verò simul &* Abbas *missa ad Romanam Ecclesiã legatione, ac eis pro quibus impetebatur Capitulis, damnationis eius sententiam in litteris reportauerunt.*

Idem narrant etiam Continuator Sigeberti, Robertus Autissiodorensis, Guillelmus Nangius, Vincentius Beluacensis, Ioannes S. Victoris Canonicus, Chronici Turonensis Scriptor, & alij. Sed aliter quàm omnes, acrioréque animo Gofridus Claræuallensis Monachus lib. III. vitæ S. Bernardi, cap. V. cùm ait. *Fuit in diebus illis Petrus Abailardus Magister insignis, & celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfidè dogmatizans. Cuius cùm blasphemijs plena grauissimis volitare vndique scripta cœpissent, profanas nouitates vocum & sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei hominem,* S. Bernardum, *detulerunt: qui nimirum solita bonitate & benignitate desiderans errorem corrigi, hominem non confundi, secreta illum admonitione conuenit. Cum quo etiam tam modestè tamque rationabiliter egit, vt ille quoque compunctus ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret vniuersa. Cæterum cùm recessisset ab eo Petrus idem, consilijs stimulatus iniquis, & ingenij sui virib. plurimóque exercitio disputandi infeliciter fidens, resilijt à proposito saniori. Expetens denique Senonensem Metropolitanum, quòd in eius Ecclesia celebrandum foret in proximo grande Concilium, Claræuallensem causatur Abbatem suis in occulto detrahere libris. Addit quoque paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogans vt*

prædictus Abbas dicturus si quid haberet ad Concilium vocaretur. Factũ est vt postulauit. Sed vocatus Abbas venire penitus recusauit, suũ hoc non esse renuncians. Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, ne videlicet ex ipsius absentia scandalum populo, & cornua crescerent aduersario, demum pergere acquieuit, tristis quidem, nec sine lacrimis annuens, sicut in Epistola ad Papam Innocentium ipse testatur, in qua plenius lucidiusque negotium omne prosequitur. Affuit dies, & Ecclesia copiosa conuenit, vbi à Dei famulo Petri illius in medium scripta prolata sunt, & erroris capitula designata. Demum illi optio data est aut sua esse negandi, aut errorem humiliter corrigendi, aut respondendi si posset obyciendis sibi rationibus pariter & sanctorum testimonÿs Patrum. At ille nec volens resipiscere, nec valens resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur; vt tempus redimeret, sedem Apostolicam appellauit. Sed & postea ab egregio illo Catholicæ fidei aduocato monitus, vel iam sciens in personam suam nihil agendum, responderet tam liberè quàm securè, audiendus tantùm, & ferendus in omni patientia, non sententia aliqua feriendus: hoc quoque omnimodis recusauit. Nam & confessus est postea suis, vt aiunt, quòd ea hora maxima quidem ex parte memoria eius turbata fuerit, ratio caligauerit, & interior fugerit sensus. Nihilominus tamen Ecclesia quæ conuenerat dimisit hominem, multauit abominationem; à persona abstinens, sed dogmata praua condemnans. Quando verò Petrus ille refugium inueniret in sede Petri tam longè dißidens à fide Petri? Et ipsum ergo auctorem eadem sententia cum erroribus suis Apostolicus Præsul inuoluens, scripta incendio, scriptorem silentio condemnauit. Quicquid sit, Berengarius Pictauiensis Abaelardi quondam auditor, hæc videns, nomen ac famam Doctoris ac Præceptoris sui tunc contra omnes tueri ausus est. Scripsitque pro eo Apologiam illam, quam inter eius Opera nunc etiam ex Bibliotheca Regis Christianissimi cudendam curauimus, etsi plenam ingentis acrimoniæ contra S. Bernardum. Quare & ob hoc postea culpatus à multis, se excusauit quòd adolescens, & ioco potius quàm seriò scripsisset. Id enim testatur ipsemet in Epistola ad Episcopum Mimatensem, & ex eo Franciscus Petrarcha in Apologia, vbi *virum non infacundum* vocat, his verbis. *Damnauit Bernardus Clareuallensis Abbas Petrum Abaelardum literatum quondam virum. Huic iratus Berengarius Pictauiensis, vir & ipse non infacundus ac discipulus Petri, contra Bernardum Librum vnum scripsit non magni quidem corporis, sed ingentis acrimoniæ.* De

quo postmodũ à multis increpatus, se excusauit quòd adolescens scripsisset, & quòd sibi viri sanctitas nondum penitus nota esset.

SOLVTO autem illo Cõuentu, qui celebratus est anno MCXL. infœlix Abaelardus incertus quid ageret, Cluniacũ se cõtulit, vbi humaniter exceptus est à Petro Mauricio dicto Venerabili, eiusque & Cistercẽsis Abbatis opera paulo post idem & S. Bernardus collocuti inimicitias posuere. Quod & ipse Cluniacensis Abbas Innocentio II. significauit. Nec tamen propterea Abaelardus Apologeticum pro suæ innocẽtiæ excusatione scribere destitit. Quod cùm innotuisset Guillelmo S. Theodorici Abbati, qui S. Bernardum intimo diligebat affectu, seque transtulerat ad Ordinem Cisterciensem apud Signiacum, vbi feliciter obiit, Cantici Canticorum reliquit expositionẽ, vt aduersus eũ stili sui acumen dirigeret. Hoc enim declarat ipse Guillelmus in Epistola ad Fratres de Monte Dei, his verbis: *Sunt præterea & alia Opuscula nostra, Libellus de sacramento altaris, meditationes nouitijs ad orandum formandis spiritibus non vsquequaque inutiles, & super Canticũ Canticorum ad illum locum, Paululum cùm pertransissem, eum inueni quẽ diligit anima mea. Nã contra Petrum Abaelardum*, qui prædictum opus ne perficerem effecit: neque enim integrum mihi fore arbitrabar tam delicato intus vacare otio, ipso foris fines fidei nostræ nudo vt dicitur gladio tã crudeliter depopulante.* Composuit autem tres libros, sub nomine *Disputationis Catholicorum Patrum contra dogmata Petri Abaelardi*, quos & sapientissimo Præsuli Hugoni Rothomagensium Archiepiscopo dedicauit. Suntque illi proculdubio, de quibus Gaufredus Monachus Cisterciensis in Epistola data ad Henricũ Cardinalem Albanensem, quem sciebat interfuisse Remensi Concilio, vbi Eugenius III. Papa Gislebertum Pictauiensem Episcopum absoluerat potius, quàm condamnauerat, hoc modo loquitur; *Audiui etiam quòd super damnatione Petri Abaelardi diligentia vestra desideret pleniùs nosse similiter veritatem, cuius libellos piæ memoriæ Dominus Innocentius Papa II. in vrbe Roma & in Ecclesia beati Petri incendio celebri condemnauit, Apostolica auctoritate hæreticum illum denuncians. Nam & ante plures annos venerabilis quidam Cardinalis & Legatus Romanæ Ecclesiæ Cono nomine, Regularis quondam Canonicus Ecclesiæ S. Nicolai de Aruasia, Theologiam eius Suessione Concilium celebrans similiter concremauerat, ipsum Petrum præsentem arguens, & conuictum de hæretica prauitate condemnans. Vnde vestro si placuerit desiderio, per Libellum de vita S. Bernardi & per eius Epistolas missas ad curiam sa-*

tisfiet. Inueni tamen in Claraualle Libellum cuiusdam Abbatis Nigrorum Monachorum, quo errores eiusdem Petri notantur, quem & olim me vidisse recordor: sed à multis annis, vt custodes Librorum asserunt, studiosè quæsitus, primus quaternio non potuit inueniri. Propter quod propositi nostri est in Franciam destinare ad Monasterium cuius Abbas extitit, qui eundem librum composuit, & si recuperare potero, transscribi facere codicem totum, & mittere vobis. Credo enim quòd vestræ inquisitioni sufficere debeat, vt cognoscatis, quæ, quemadmodum, quare sint condemnata. Ac ne quis miretur quod de primo quaternione illi⁹ libri dicit, habeo nunc ipsissimum exemplar dono viri docti & humani Nicolai Camusatij Canonici Ecclesiæ Trecensis, in cuius capite scriptũ adhuc legitur, *Deest vnus quaternus, qui tenuerit obedjentiam scriptorum, illum requirat.*

Vervm & Gaufredus etiam ille, primò Abaelardi auditor, indéque Cisterciensis Monachus, Autissiodorensis vulgò cognominatus, aduersus eundem Abaelardum præceptorem suũ scripsit. Quod vel ante omnes asserit Helinandus, alter in Frigido Monte Monachus, qui & ipse quædam Gaufridi verba refert in hunc modum, *Huius Petri aliquando fuerat discipulus Gaufredus Autissiodorensis, qui multo tempore fuit Notarius S. Bernardi, qui inter cætera de eodem Petro dixit: Ego mihi aliquando recolo magistrum fuisse illum, qui precium redemptionis nostræ euacuãs, nihil aliud in sacrificio Dominicæ passionis commendabat, nisi virtutis exemplum, & amoris incentiuum. Quod enim Scripturæ perhibent de potestate diaboli precioso illo sanguine humanum genus esse redemptum, in eo solo constare dicebat, quòd exemplum nobis exhibitum est vsque ad mortem pro veritate & iustitia certandi, & adhibitum est velut quoddam incentiuum amoris, cùm ex impenso amore data est occasio redamandi. Et quidem magna sunt hæc & vera, sed non sola. Benedictus Deus, qui mihi simul & vobis Magistrum dedit postea meliorem, per quem prioris redarguit ignorantiam, & insolentiam confutauit, secundum quem tria specialia in passione sua Christus nobis exhibuit, exemplum virtutis, incentiuum amoris, & sacrificium redemptionis. Quod tertium enacuanti heretico nihil prodesse tria cetera potuerunt. Hæc & alia multa dictus Gaufredus contra Petrum magistrum suum fortiter & Catholicè scripsit.* Eadem verba recitant & Vincentius Beluacensis lib. xxi. Speculi Historialis ca. xvii. & Ioannes Monachus S. Victoris in Chronico sub annum Christi mcxl.

Interim verò Abaelardus in morbum incidit, & valetudinis causa Cabilonum ab Abbate suo Petro missus, ibi in Monasterio

S. Marcellini Cluniacensis Ordinis excessit è vita die XXI. Aprilis anno Christi MCXLII· ætatis suæ LXIII. Hoc enim prodit Calendarium vetus Paraclitense Gallico sermone conscriptum his verbis, *Maistre Pierre Abaelard fondateur de ce lieu & instituteur de sainte religion trespassa le* XXI· *Auril aagé de* LXIII .*ans*. Nec referre opus est quanta cum austeritate, pœnitentia, deuotione, postremum illum vitæ suæ terminũ clauserit. Petrus ipse Mauricius Abbas eius id optimè diffuseque descripsit in Epistola ad Heloisam Paracliti Abbatissam, quam nos etiam supra iam inseruimus. Sed non prætereundum quod cum eodem Petro testantur Robertus Autissiodorensis, Guillelmus Nangius, & alij, scilicet, Heloisam illam quondam Abaelardi cõiugem, *magnam post eius mortem ei in assiduis precibus fidem seruasse, corpusque eius de loco vbi obierat ad prædictum Paracliti Monasterium transtulisse*. Denique & ipsa, sicut in Chronico Turonensi legitur, *in ægritudine posita præcepit vt mortua intra mariti tumulum poneretur. Et sic eadem defuncta ad tumulum apertum deportata, marit⁹ eius, qui multis diebus ante eam defunctus fuerat, eleuatis brachijs illam recepit, & ita eam amplexatus brachia sua strinxit.*

REFERENDA AD PAG. 1144.

HIs ita breuiter adnotatis, iam superest vt aliqua quæ festinante nimis stylo de Miliduni atque Corboili Comitibus suprà retuli pag. 1144. hîc iterum diligẽtius ac attentius disquiram, antequàm in huius velitationis portum me recipiam. Sic igitur ea, quæ dicta sunt ibi, concipienda atque legenda moneo.

MELDVNVM CASTRVM, ET SEDEM REGIAM] Melduni siue Meliduni castrum & Comitatum Hugo Rex Francorum Burchardo Vetulo, Comiti Vindocinensi, ac Lauarzini Domino concessit in beneficium. Postea Rainaldus Burchardi filius, Cancellaris Franciæ, & Episcopus Parisiensis, Meldunensis Comes extitit sub Roberto Rege, sicut ex tabulis Ecclesiæ S. Dionysij de Carcere palam est. Sed hoc mortuo Comitatus redijt ad Hẽricum I Roberti filium, qui Vicecomitem ibi constituit. Nam & in litteris Philippi qui fundationem S. Martini de Campis à patre factam confirmauit, *Vrsio Vicecomes Melidunensis* inter alios Aulæ Regiæ milites subscri-

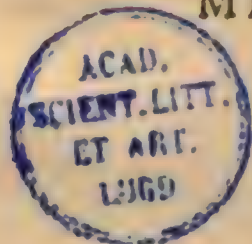
psit. Denique Philippus ipse Henrici filius sedem Regiã Meliduni posuit, vbi & vita functus est Abaelardi nostri tempore, sicut testatur Suggerius S. Dionysij Abbas in vita Ludouici Grossi Philippo geniti, his verbis, *Cumque ferè sexagenarius esset, Regem exuens apud Milidunum castrum super fluuium Sequanæ, præsente Domino Ludouico extremum clausit diem.*

PAG. 5. AD CASTRVM CORBOLII, QVOD PARISIACAE VRBI VICINIVS] Antiquum est & hoc castrum, ac si non Regum, saltem Reginarum Sedes. Quod vt melius intelligatur, veteres etiam Corbolij, siue Corboili, aut Curbolij Comites adnotabo. Et certè antiquissimus, quem legerim, Corboliensis Comes fuit Haino, qui sub annum Christi DCCCLXIII. vixisse dicitur. Nam Ioannes S. Victoris Monachus, de eo sic ad illum annum scribit, *Eodem tempore corpus B. Guenaili Abbatis à Britannia propter timorem Northmannorum translatum in Gallias, Deique dispositione in castro Corboliensi receptum est à Comite Haymone, & in Ecclesia in honore ipsius à dicto Haimone constructa honorifice collocatum est.* Et Calendarium S. Guenaili, ad diem XXI. Maij, *Anniuersarium sollemne Haimonis Comitis fundatoris B. Guenaili de Corbolio, qui ded t eidem Ecclesiæ hospites, quos habemus vltra pontem Sequanæ.* Verum si ita est, annorum longa distantia persuadet Haimonẽ hunc alium ab Haimone illo Corboliẽsi Comite fuisse, qui sicut refert Odo Fossatensis Monachus, *ad limina SS. Apostolorum Petri & Pauli orationis gratia Romam pergens ibi in eodem itinere finem vitæ accepit.* Nam id versus initium regni Hugonis accidit. Et eo defuncto *Burchardus* Vindocini Comes, *vxorem eius nomine Elizabetham, nobili & ipsam progenie exortam, sibi coniugio copulauit: ac in eo copulæ thalamo Rex Hugo castrum Melidunum atque Corboilum, Comitatumque Parisiacæ vrbis illi dedit.* Quare deinceps Burchardus & ipse se pro Comite Corboliensi gessit. Aut si postremus hic Haimo ille est, qui S. Guenaili siue Guenaldi Ecclesiam construxit, necesse videtur corpus eius sancti seriùs Corbolium allatũ fuisse quàm præfatus Ioannes adnotauit. Et hæc opinio mihi eò magis placet, quòd Burchardus Elizabethæ cõiugis eius maritus, in litteris pro S. Guenaldo datis, illius etiam concessionis meminit, quam præfatæ Ecclesiæ fecerat, his verbis: *Notũ fieri volumus omnibus fidelibus Clericis & laicis, quòd ego Burchardus Comes Corboilensis, ob remedium animæ meæ, antecessorum succes-*

sorumque meorum, precibus quoque Guillaudi eiusdem loci Canonici, & Magistri filij mei Reinaldi S. Guenailo terrulas, quas Haimo Comes prius dederat eidem sancto, concessi, &c. Ceterum de Burchardo hoc Corboilensi Comite mentio fit etiam in Calendario S. Guenaili, hoc modo: *Item anniuersarium Burcardi Comitis, qui dedit eidem Ecclesiæ quosdam hospites apud Mundeuillam.* Postea Corboliēsis Comes effectus est Guillelmus, qui detectioni corporum S. Dionysij & sociorum subscripsit tempore Henrici primi Regis. Nec affirmare velim eum Elizabethæ & Haimonis prim. viri sui filium extitisse. Post Guillelmum Rainaldus Comitatum tenuit adfuitque confirmationi fundationis S. Martini de Campis à Philippo I. Rege factæ, sub annum Christi MLXVII. Rainaldo Burchardus II. successit, qui anno MLXXI. claustrum S. Exuperij Corboliensibus Canonicis concessit. Et hic filium habuit Odonem, post se quoque Corbolij castri Comitem, de quo Tabulæ S. Martini de Campis ad annū MXCVII. Refertque Suggerius in vita Ludouici Grossi, hunc Guidonis Rubei fratruelē fuisse, ac Stephani Comitis lācea percussum interijsse. Quo facto, consanguineus eius Hugo Creciacēsis Guidonis Rubei filius, *Corbolium castrum, cuius se heredem iactabat,* Ludouico Grosso *Regi* Philippi filio, *cum omnibus angarijs, tallijs & possessionibus abiurare* coactus est. Denique Ludouicus iunior Ludouico Grosso siue seniore genitus Adelæ vxori suæ terram Corbolij dotalitij nomine reliquit. Docent enim hoc literæ Philippi II. Regis Adelæ filij Corbolij datæ anno MCLXXX. his verbis: *Philippus Dei gratia Francorum Rex. Nouerint vniuersi præsentes & futuri, quòd Adela mater nostra dum terram Corbolij nomine teneret dotalitij, Petro Clerico suo beati Exuperij Canonico intuitu seruitij sui donauit domum, quam Isabellis & Bertrannus filius eius vendiderant Heliæ Iudæo, &c.* Sicque patet qualiter Corboilum castrum regia quoque sedes effectum fuerit. Imò & ab hoc tempore Vicecomites etiam ibi sicut Meliduni constituti sunt à Regibus. Nam Tabulæ B. Mariæ de Gornaio *Paganum Vicecomitem de Corbolio* memorant anno MCCV.

FINIS.

MMMMmmm ij

INDEX
RERVM ET VERBORVM
NOTABILIVM, QVÆ IN HOC
OPERE CONTINENTVR.

de

Q

R

FINIS.

ERRATA QVÆDAM, ET OBMISSA.

PAg. 421.l.9.non tam ipsum, *dele vocabulum* non.p.422.l.27.cum enim iratus, *lege* reatus.p.449.l.21.inordinat, *lege* inordinatam.p.458.l.17. ornabant se, *adde* subiectę.p.602.l.25. semel iterum, *lege* non iterũ.p.742. l.4. ab omni, *lege* absque omni.p.778.l.4.quem nec, *lege*, quem &.p.788.l. 3.quietè vix vnus, *lege* quietè viximus. p.798.l. 14. diuinæ consuetudinis, *lege* diuturnæ.p.805.l.28.meritis nequitiam l.mentis. p.81.l 1.38. condescendendũ.l.conscendendũ.p.816.l.38.inferius, l.interius. p.818.l.30.mortuus, l.mortuis.p.820.l.3.olei. l. olim.p.823.l.18. crucifixu, l. crucifixio.p. 836.l.2.in quibusdam.l.vt quibusdã.p.1013.l.22.in quo.l.sine quo. p.1027. l.20.quod itaque, l.quodam.Itaque l 29. atque animæ, l. animare.l. 30.diuersitas natura l.diuersitate naturæ.p.1029 l.27.eam, l.tam p.1036.l.29.secundum nouum l. seculum nouum.p.1045.l 16.a quibus l.aliquib.p.1060 l.2.& 3.numquam hic l.numquid hi.p.1064.l.27.vt qui.l.vt quod. p.1066. l.6.debemus, l.debet.p.1068.l.17.aliud l.adhuc.p.1069.l.18.dicitur vnius.l. viuus.p.1072.l.quam nunc.l.quam nouit. pa.1077.l.24. hæc quomodo.l. hæc quęstio.l.30. homo est nullius, *leg. vid.* hoc in illius.pag.1079.l.24.diuersæ quæ.l. diuersę quædam. pag. 1081. l. 3. *post* asserat illos, *adde* diuinæ Trinitatis rationem inuestigasse, atque inuenisse, vt iam quoque suprà meminimus. *Inuisibilia*, inquit, *ipsius à creatura &c.* p.1084.l.15. commemorat, l. commemorauit.p.1087.l.37.eorum sigillum, l.æreum.pag.1088.l.4. *post dicamus, adde* suæ sapientię genitorem: & tantumdem est dicere filiũ, quantum si dicamus, sapientiam &c.l.16. non essentialitate, &c. *restitue*, essentialiter tantum, sed etiam proprietate intelligitur. l. 18.ideo aliud.l. aliquid.l.20. *post* distãt, *adde* nullatenus procedũt.p.1089.l.12.non vehem. l.nos.p.1092.l.14.in substantia l.in subsistentia.l.36. inflans.l. insufflãs p. 1099.l.14.incipit.l. inspicit.l.16 post intuetur, *adde* induitur.l.22.vtram.l. vtramque p. 1098. l. 9. substantiam. l.subsistentiam. p.1099.l.8. moueat quidem spiritus scilicet.l.moueat quod spiritus sanctus cum &c.p.1110.l. 10. vsum l.vrsum.p.1113.l.35.non facit.l.hoc facit.pag.1114.l.27. profero, l. profecto.l.29. hanc.l.habet.p.1117.l.29.minimè l.maximè.pag. 1119.l.vlt. possibile.l. sic & consequẽs & impossible.p.1120.l 4.contenta.l.contemperata.p.1121.l.38.aliud.l aliquid.p.1122.l.9.alio falso, l. alio verò. p.1123.l. 3.ne tamen.l.nec tunc.l.17.quod sic modo.l.de eo quo fit modo.l.33.id est l.idem.p.1124.l.2.incarnatus esse, *adde* eiusdem.p.1125.l.33.noua fuerit disponere, l. noua fiunt dispositione.p. 1128. sed human. l. sed assumptione human.p.1135.l.4.fieri, *adde*, vel non cras fieri.l.11. cras esse, *adde* futurum. *Reliqua beneuolus Lector facilè supplebit.*

†

SERIES CARTARVM.

a b c d e, & f, ſemifolium.
* ſemifolium.
** folium integrum.
A B & reliquæ literæ vſque ad finem alphabeti.
A a B b & reliquæ etiam ad finem vſque.
A A A alphabetum integrum.
A A a a alphabetum integrum.
A A A a a alphabetum integrum.
A A A a a a alphabetum integrum.
A A A A a a a vſque ad N N N N n n n incluſiuè.
† ſemifolium in quo continentur Errata.

